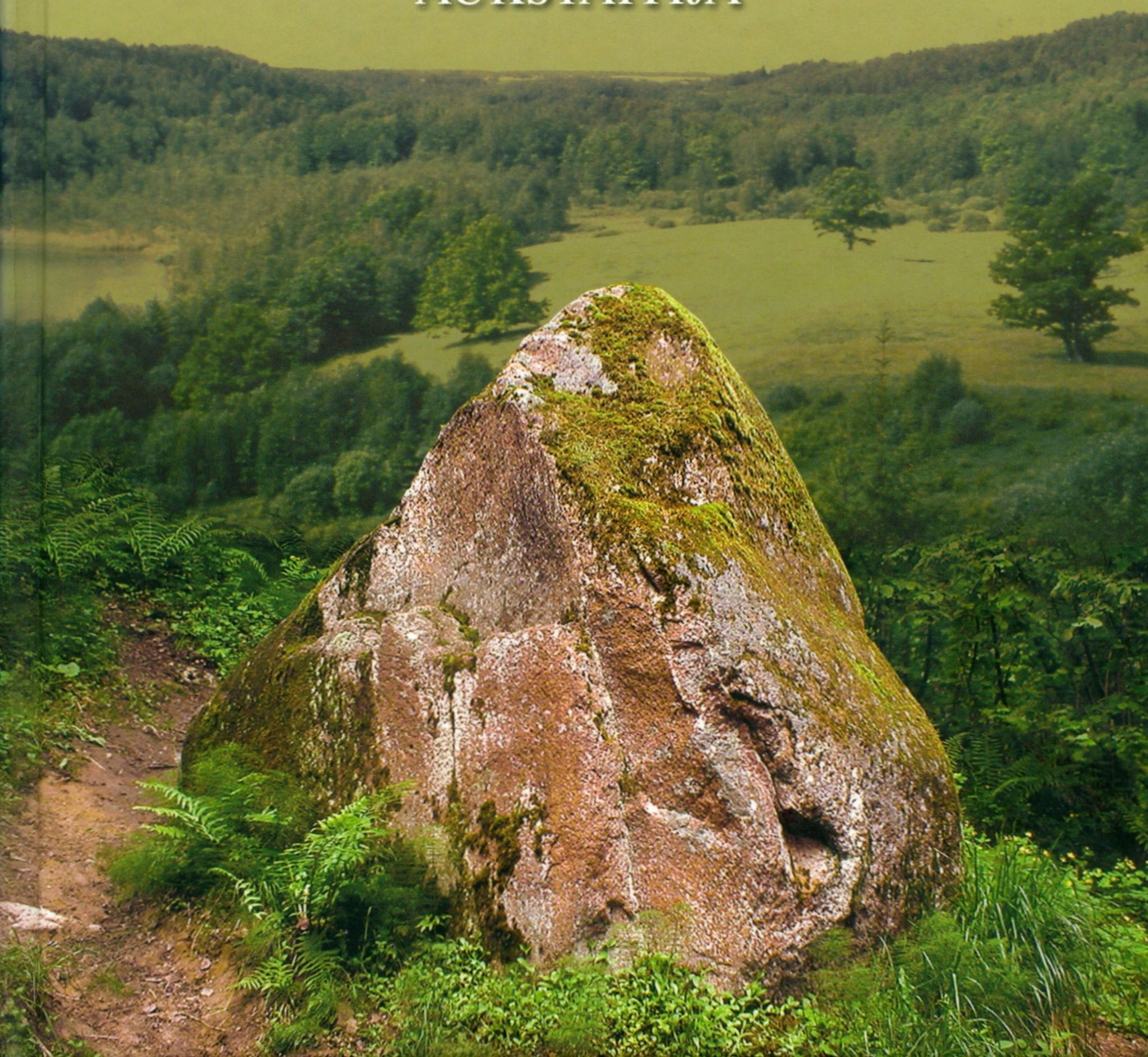
Vykintas Vaitkevičius

SENOSIOS LIETUVOS ŠVENTVIETĖS

AUKŠTAITIJA

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

Vykintas Vaitkevičius

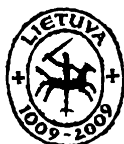
SENOSIOS LIETUVOS ŠVENTVIETĖS

AUKŠTAITIJA

2006

UDK 903/904(474.5)
Va-122

Knygos leidybą parėmė

Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija
Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas

Recenzavo:
Dr. Romas JAROCKIS
Dr. Gintautas ZABIELA

ISBN 9986-23-132-9

TURINYS

Skiriu visiems
tautosakos pateikėjams ir rinkėjams

PRATARMĖ

1998 m. išleistas Žemaitijos šventviečių sąvadas sulaukė nemažo atgarsio: senosios baltų kultūros tyrinėtojai pabrėžė šios tyrimų srities aktualumą ir svarbą. Visuomenė su susidomėjimu aptarinėjo šventviečių problematiką, imta aktyviau šiuos paminklus lankyti ir pagal galimybes tvarkyti.

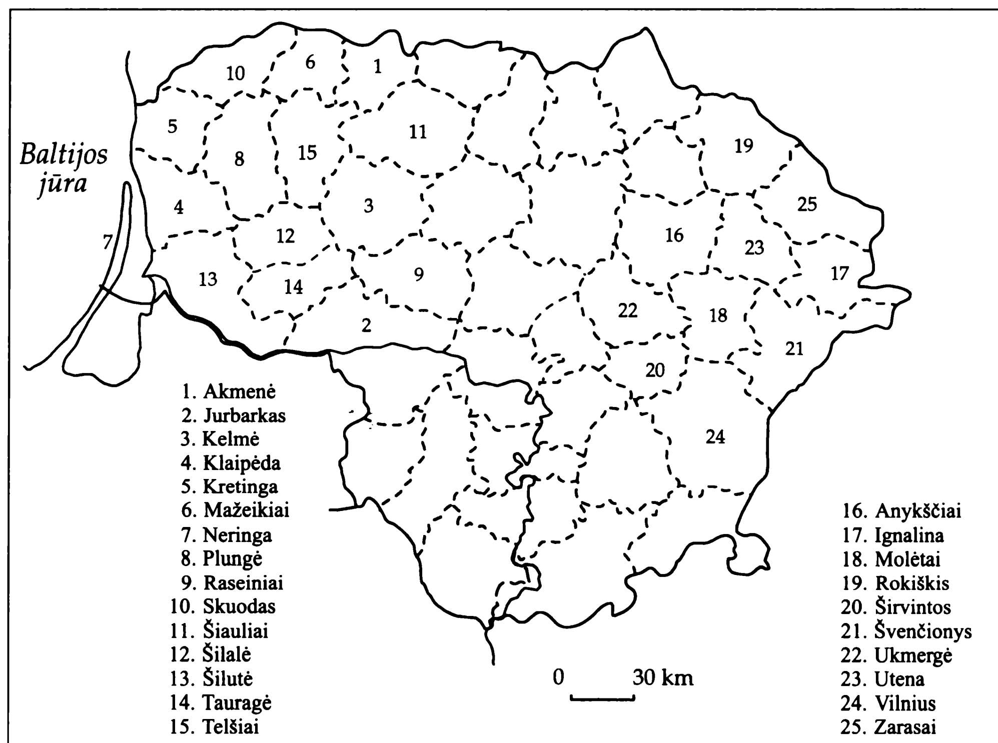
Minėtos knygos pasirodymas ir palankūs vertinimai, išsakyti pasisakymuose, populiariuose bei recenzuojamuose mokslo leidiniuose, reiškė ir galutinį savarankiškos senųjų šventviečių paminklų grupės pripažinimą. Neblėstantis ir netgi kylantis tyrėjų bei visuomenės domėjimasis šventvietėmis vertė pradėtą darbą tęsti rytų Aukštaitijoje.

Nuoseklūs Aukštaitijos šventviečių tyrimai buvo pradėti 1998 m. Vėliau dėl valstybę ištikusių ekonominių sunkumų jie nutrūko. 2002 m. Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo parama, suteikta autoriui, leido spaudai parengti didelę rankraščio dalį. Likę metai prabėgo spaudai rengiant kitą rankraščio dalį, žemėlapių iškarpas, vaizdinę medžiagą, taip pat ieškant leidybos finansavimo šaltinių. Tai iš dalies paaiškina, kodėl knygoje pateikti ne visada naujausi duomenys, paminklų aprašymuose gali pasitaikyti netikslumų, o ir jie patys kartais nepakankamai išsamūs. Apskritai tenka pripažinti, kad per aštuonerius metus pavyko surinkti tik nedidelę dalį duomenų apie įvairiuose šaltiniuose minimas vietas – menamas šventvietes. Tad darbas ateityje privalo būti tęsiamas.

Atiduodamas knygą į skaitytojų rankas noriu pabrėžti, kad senosios šventvietės – tai didelis ir nuostabus visų lituanistinių disciplinų tyrėjams iki šiol menkai pažįstamas pasaulis. Už jo išsaugojimą turime būti dėkingi visiems, kurie vietovardžių, padavimų, sakmių ir tikėjimų forma išlaikė šią žemės atmintį bei užrašė ją kaip tautos žodinės tradicijos dalį.

Tautos žodinė tradicija neįkainojama, nes jos dėka gyva kultūra. Tad reikšdamas didžiausią savo pagarbą, skiriu šią knygą visiems žinomiems ir nežinomiems tautosakos pateikėjams bei rinkėjams.

Vykintas VAITKEVIČIUS

1998 m. paskelbti Vakarų Lietuvos duomenys (kairėje, rajonai Nr. 1–15) ir šioje knygoje skelbiamų Rytų Aukštaitijos rajonų duomenys (dešinėje, rajonai Nr. 16–25).

ĮVADAS

Aukštaitijos šventviečių tyrinėjimų istorija apima daugiau kaip šimto metų laikotarpį. Pradžioje atkreipę dėmesį į garsiausias vietas, tokias kaip: Antakmenės Aukų akmenį, Dvaronių Puntuką, Riklikų Kregžlės šaltinį, Sukinių Mokų akmenis, Užpalių Krokulės šaltinį, Vilniaus Šventaragio slėnį, vėliau tyrėjai jų ratą plėtė. Svarbūs žingsniai šiame pažinimo kelyje buvo Fiodoro Pokrovskio parengti Vilniaus ir Kauno gubernijų archeologiniai žemėlapiai (Покровский Ф. В., 1893; 1899), Petro Tarasenkos Lietuvos archeologijos medžiaga (LAM), Valstybės archeologijos komisijos inicijuota Lietuvos žemės vardyno programa (LŽV), Lietuvos istorijos instituto archeologinės žvalgomosios ekspedicijos ir, žinoma, daugelio kraštotyrininkų bei tyrėjų profesionalų veikla.

Tačiau kartu su pažinimu buvo skaičiuojamos dėl beatodairiškos ūkinės veiklos, švietimo ir tyrimų stokos prarastos vertybės. Dar 1934 m. Ignas Končius, lankydamas į vienkiemius skirstomus Utenos ir Zarasų apskričių kaimus, rašė: „Važiuoji kraštu ir stebi ardomus trobesius, sodybas, net ištisus kaimus. Kertamus miškus. Kasamus didžiulius griovius, sausinamas balas, nuleidžiamus ežerus, tvarkomas upių vagas. Griūnančius, griaunamus, ardomus ir irstančius piliakalnius, kapinynus. Iškertamus alkus“ (Končius I., 1934, 2). Po Antrojo pasaulinio karo šie procesai įgijo dar didesnį mastą. Natūroje kultūros paveldo vertybių nuo žalojimo ir sunaikinimo dažnai negelbėjo nei įstatymas, nei įpareigojimai. Dėl to kultūrinis kraštovaizdis, įskaitant ir senąsias šventvietes, šiandien toli gražu nėra toks spalvingas, kaip kitados praeityje.

Šia dešimčiai rytų Aukštaitijos rajonų skirta knyga tęsiamas 1998 m. pradėtą šaltinių apie senąsias Lietuvos šventvietes publikavimas (Vaitkevičius V., 1998). Struktūra, paminklų aprašymo braižas, iliustracijos ir leidinio apimtis iš esmės primena pirmąją sąvado dalį. Kita vertus, rytų Aukštaitijai skirtoje knygoje yra kai kurių skirtumų, kuriuos lėmė iš dalies regioniniai šventviečių ypatumai, iš dalies – nauji senųjų šventviečių sampratos aspektai.

Pastarųjų metų tyrinėjimai rodo, jog dauguma senųjų šventviečių priklauso kur kas platesniam *mitologinių vietų* ratui. Šios vietos apima visas žodinėje tradicijoje padavimų, sakmių ir kitų kūrinių forma įamžintas geografines vietas nepriklausomai nuo gamtinės ir kultūrinės jų reikšmės ar priklausomybės. Problema yra ta, jog ne visada aiški riba tarp senosios šventvietės ir mitologinės vietos – šitai ne visada atspindi šaltiniai, dažnai kyla metodologinių sunkumų ir pan. Kita vertus, griežtus senosios šventvietės kaip kulto vietos apibrėžimo kontūrus

palaipsniui trina ir užsienio tyrėjų studijos, kuriose atskleidžiamas reikšmingas visų mitologinių vietų vaidmuo Vakarų ir Šiaurės Europos kraštovaizdyje bei kultūrų istorijoje.

Atsižvelgiant į tai ir kitas nepaminėtas aplinkybes, visą šioje knygoje aprašomų vietų masyvą apibendrintai galima suskirstyti į:

1) senovės baltų (lietuvių) kulto vietas, kurių šaltiniai nekelia jokių abejonių (pavadinimas, padavimai, tradicijos, išvaizda, radiniai ir kt.);

2) mitologines vietas, turinčias šventviečių požymių (paprastai tik pavadinimą);

3) vietas, kurios iki šiol buvo nepagrįstai laikomos senosiomis šventvietėmis.

Pirmajai grupei priklauso visos žymiausios ir mažiau garsios rytų Aukštaitijos šventvietės, įskaitant kalnus, miškus, akmenis, šaltinius ir kt.

Antrajai grupei atstovauja gausiai paplitusios Gojais vadinamos vietovės (girios, miškeliai) bei jų vietas menantys kaimai, laukai ar balos. Šiai grupei taip pat priskirtina dalis vietų, kurių pavadinimai sudaryti su žodžiais *koplyčia*, *merga*, *boba*, *velnias* (pvz., Koplyčios kalnas, Mergakalnis, Bobaraistis, Velniatiltis).

Būdingi trečiosios grupės atstovai – akmenys su ženklais, iškaltais ženklinant valdų teritorijos ribas.

Knygoje panaudota daug įvairiose institucijose ir archyvuose saugomų tekstinių bei vaizdinių duomenų, kurie svarbūs šventviečių pažinimui. Tai: Lietuvos istorijos instituto Rankraštyne saugomas Archeologinių ataskaitų fondas (LIIR F. 1) ir fototeka; Kultūros paveldo departamento Paveldosaugos archyve saugomos Valstybės archeologijos komisijos bylos (VAK) ir fototeka; Kultūros paveldo centro Archeologijos skyriuje saugoma dokumentacija; Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Liaudies meno skyriaus fototeka; Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne (LTR) saugomi tautosakos rinkiniai; Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje saugomos Lietuvos žemės vardyno anketos (LŽV) ir vietovardžių kartotekos (VK, VK (ist.), VK (Pkk); Lietuvos liaudies kultūros centro Liaudies kūrybos archyve (LKAR) saugomi tautosakos rinkiniai; Neries regioniniame parke ir Rokiškio krašto muziejuje saugoma kraštotyrinių ekspedicijų medžiaga; Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA), Nacionalinėje M. Mažvydo (LNB), Vilniaus universiteto (VUB) ir Mokslų akademijos (MAB) bibliotekose saugomi krašto istorijos šaltiniai. Knygos žemėlapiams kurti naudotasi Valstybinėje kultūros paveldo komisijoje saugomu sovietinių topografinių žemėlapių komplektu.

Ne mažiau reikšmingą indėlį rengiant šią knygą įnešė bendradarbiai ir talkininkai, pasidalįję savo sukaupta tekstine medžiaga ir (arba) nuotraukomis. Iš jų visų pirma paminėtini (abėcėlės tvarka): Kęstutis Čeponis, Vilma Čiplytė, Gytis Gruzdas, Gytis Juodėnas, Neries regioninio parko kultūrologė a.a. Ida Stankevičiūtė, Tadas Šidiškis, dr. Gintautas Zabiela.

RYTŲ AUKŠTAITIJOS ŠVENTVIEČIŲ TRADICIJOS

Knygoje publikuojami šaltiniai teikia daug ir įvairios informacijos: šventviečių paplitimas tam tikra dalimi atspindi krašto apgyvendinimo mastą ir raidą, šventviečių pavadinimai – tarmės, o padavimai ir tikėjimai – baltų (lietuvių) religijos ir mitologijos ypatumus. Jų tyrinėjimams puikiai pasitarnaus atitinkamos rodyklės (p. 679–724). O šį kartą dėmesį sutelksime į šventviečių pobūdį ir kai kuriuos ypatumus, tam tikro dominuojančio modelio paieškas bei tam tikrus šventviečių funkcionavimo kontekstus.

Šventviečių tradicijų samprata aptarta ir bandymai jas interpretuoti Lietuvos istorijos erdvėje yra pateikti kitame šios knygos autoriaus darbe.[1] Galima pridurti, kad būtent tokios apimties darbai, kaip Žemaitijos ir rytų Aukštaitijos šventviečių sąvadai, sudaro puikias galimybes išryškinti tam tikras tipologines šventviečių grupes, kurių tyrimai be plačios geografinės aprėpties yra beveik neįmanomi.

Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad operuojant daugiausia XIX a. antrosios pusės – XXI a. pradžios medžiaga apskritai neįmanoma atkurti bent kiek labiau patikimo rytų Aukštaitijos šventviečių paveikslo. Antra vertus, pasakojamoji tradicija ir vietovardžiai kai kuriais atvejais siekia seniausius laikus, kokius tik dokumentuoja Lietuvos istorijos rašytiniai šaltiniai. Pavyzdžiui, jau XIII–XVI a. šaltiniuose randame paminėtus Sartų (↑**1344***) ir Tauragnų (↑**964**) ežerų, Šventosios upės (↑**1313**), Laumėnų žemės (↑tarp **260** ir **261**), Švenčionių vietovės (↑tarp **586** ir **587**), Vilniaus Velnių kalno (↑**11**), Alko (dabar – Dubingių) (↑**387**) ir Spėros (↑**177**) ežerų, Maišiagalos (↑**134**) ir Deltuvos apylinkių (↑**217**) Kukuveičių, Kernavės apylinkių Gojaus (↑**62**), Sukinių Moko (↑**296**) ir kitus vardus. Seniausius dokumentuotus padavimus pateikia Lietuvos metraščių legendinė dalis ir M. Strijkovskio „Kronika" (↑**1**, **10**, **19**, **177**, **217**).

Kitų žodinėje tradicijoje gyvavusių padavimų, sakmių ir tikėjimų motyvai tokie archajiški, jog vargu ar apskritai įmanoma juos datuoti (plg. Mokų šeimos istoriją; Laumių sutartines; Saulės krėslo motyvą; be aukos neužšąlančius ežerus ir kt.).

Be to, nederėtų pamiršti, kad didelė į sąvadą įtrauktų objektų dalis puikiai dera kultūriniame rytų Aukštaitijos kraštovaizdyje (visų pirma tarp archeologijos paminklų) ir užima jame priešistorinių bei (arba) istorinių laikų šventviečių vietą.

Kaip ir galima tikėtis, daugelis rytų Aukštaitijos šventviečių tradicijų „kerta"

---

*Aprašymo numeris šventviečių kataloge.

Lietuvos Respublikos sienas su Latvija ir Baltarusija. Bendram įspūdžiui sudaryti galima paminėti tokias giminingas šventvietes iš Latvijos Daugpilio ir Jekabpilio r. teritorijos[2]: Šventą ežerą (*Sventes* arba *Sventinas ezers*) su sala, kurioje auga Aukų ąžuolas (*Upuru azuols*), Kaušelio ežerą (*Kausiņš*), Šventupį (*Svente upe*), Šventelę (*Svētupīte*), šventą šaltinį (*Svētavots*; tas pats teka į rytus), taip pat Dievo kalną (*Dieva kalns*), Saulės kalną (tarmine forma *Saules kolns*), Šventą kalną (*Svētais kalns*), Bažnyčios kalną ir Bažnytkalnį (*Baznīcas kalnas* ir *Baznīckalns*), Velnio kalną (*Velna kalns*), Raganų kalną (*Raganu kalns*), Mergakalnį arba Margakalnį (*Meitas* jeb *Margas kalns*; pastarasis Lietuvos pasienyje priklauso garsiam X–XII/XIII a. sėlių archeologijos paminklų kompleksui Stupeļi bei Ziemeļi vietovėse). Šventiems miškams atstovauja Dievo „daržas" (sodas?; *Dieva dāržs*; tarmine forma *Dīva dorzs*), be jo, čia užfiksuoti keli pavieniai šventi ąžuolai ir vienas beržas (*Elku berzs*). Tarp šventų akmenų paminėtinas Dievo krėslas (*Dieva krēsls*), Velnio akmuo (*Velna akmens*), akmenys su pėdomis (*Pēdakmens*, *Velna pēda*). Beje, vieno iš didžiųjų riedulių padėtis Stupelių piliakalnio papėdėje labai primena situaciją, kurioje buvo Lygamiškio ir iki šiol yra Strakšiškių, Juodonių, Vosgėlių akmenys (↑**723**, **852**, **1204**, **1468**). Archeologinių tyrinėjimų prie Stupelių akmens metu konstatuota, jog nuo likusios piliakalnio papėdės gyvenvietės dalies jis buvo atribotas sekliais grioveliais, o prie jo rasta įvairių X–XII/XIII a. radinių. Atsižvelgiant į tai, jog daugelis bronzinių radinių buvo sulaužyti arba kitaip sugadinti, spėjama, kad jie susiję su religine piliakalnio gyventojų praktika.[3]

Tarp ryškesnių rytų Aukštaitijos ir Aukšžemės bei pietų Latgalos šventviečių skirtumų paminėtini tik latviškieji Ūsinio (*Ūsiņa kalns*, *Ūsiņkalns*) ir Pergrubio kalnai (*Pergruba kalns*), taip pat Maros lovos akmuo (*Māras gulta*; ↑**1290**), buvęs ant Lietuvos–Latvijos sienos, Užubalių piliakalnio šlaite.

Turime daug mažiau galimybių palyginti rytų Aukštaitijos šventvietes su situacija vakarų ir šiaurės vakarų Baltarusijoje. Panaši gamtinė-geografinė aplinka, bendra istorinė regiono raida leidžia tikėtis didesnio ar mažesnio šventviečių panašumo, tačiau išsamūs palyginamieji tyrimai išlieka ateities uždavinys.

Šiaurės vakarų Baltarusijoje gerai žinomas nuskendusios bažnyčios (arba cerkvės), varpų motyvas. Jis siejamas su kalnais (ir piliakalniais), daubomis, pelkėmis, akmenimis. Tai pasakytina ir apie auksinės valties bei karietos motyvus.[4]

1970-ųjų kraštotyrinių ekspedicijų medžiaga rodo, jog giminingų rytų Aukštaitijos šventvietėms objektų būta etninių lietuvių „salose" Baltarusijos teritorijoje, visų pirma Gervėčių apylinkėse, Astravo r. Čia užfiksuoti akmenys su įdubimais, vadinamais Velnio ir Raganos (*Viedzmos*) pėdomis[5], akmenimis paversti jaunieji (2 akmenys)[6], akmuo, vadinamas Moku (su sūnumi?)[7], keli šventi šaltiniai. Tarp išskirtinių vietų paminėtinos Pelegrindos (dabar – Savičiūnų) kaimo Raganos (*Viedzmos*) kuodeliu užspaustos Pelegrindėlės upelio versmės.[8] Šis motyvas su variantais gerai žinomas platesnėje Baltarusijos teritorijoje[9], tačiau iki šiol neužfiksuotas Lietuvoje.

Astravo, Pastovių, Breslaujos rajonų ribose užfiksuota ir daugiau rytų Aukštaitijos šventviečių analogų, pvz.: akmenys

su duobutėmis (ne mažiau kaip 4 akmenys Breslaujos ir 1 – Astravo r.)[10], Dievo ir Velnio akmenys (*Божы камень, Чортаў камень*)[11], akmuo su Marijos pėda[12], akmuo, vadinamas Martynu (*Марцін камень*)[13], batus siuvančio Velnio akmenys[14], akmenimis paversti vestuvininkai (12 akmenų).[15]

Dėmesį atkreipia faktas, jog tarp tikrinių šventviečių pavadinimų pasitaiko lietuviškos kilmės pavadinimų, pvz.: *Шальціня* (šventas šaltinis netoli Breslaujos m.)[16], *Дэвайціс* (šventas ąžuolas Ašmenos apylinkėse).[17] *Задзеўе* kaimo ir ežero, Pastovių r., pavadinimas, kuris lietuvių gyventojų lūpomis skamba kaip *Ažudievis*, verčia manyti, kad senasis ežero vardas buvo **Dievas*.

Kita vertus, rytų Aukštaitijos šventviečių fone didžiausia paminėtų objektų vertė dažnai yra ne jų tipologija, o su jais susiję archajiniai tikėjimai ir papročiai. Pavyzdžiui, Gervėčių apylinkėse buvo tikima, kad, leidžiantis į kelionę, reikia vieną šventą akmenį, esantį pakelėje, bučiuoti „kad labai būt ščeslyva kelionė".[18] Ankstyvą Jurginių rytą keturios merginos lipdavo ant Ažuraistės Jurgio akmens (Pastovių r.) ir stipriai apsikabinusios taip garsiai giedojo Jurginių dainas, kad jos buvo girdimos kaimyniniuose kaimuose[19], ir pan.

Pereinant prie rytų Aukštaitijos šventviečių pobūdžio ir ypatumų nagrinėjimo, galima teigti, jog juos apibendrintai atspindi šventviečių pavadinimuose vartojamas indoeuropiečių kilmės terminas *alka* (*alkas*), žodžiai *šventas* ir *bažnyčia*. Pastarosios vaizdinys taip pat iškyla kaip padavimų apie senąsias šventvietes dominantė.

Alka (***alkas***) rytų Aukštaitijoje dažniausiai vartojama laukų ir pievų (18 atvejų), pelkių (6), ežerų ir balų (4), upelių (3), miškų (3) bei slėnio (1) pavadinimuose. Tai, jog šie objektai neturi aiškesnės savo pavadinimo motyvacijos (nežinoma padavimų), neturėtų trikdyti, nes, kalbininko J. Klimavičiaus žodžiais tariant, „sakralinio žodžio suprofanėjimas (*alka* arkliams ir velniams), semantinis neapibrėžtumas, motyvacijos išblukimas ir remotyvacijos bandymai – tokie dalykai visada rodo žodžio ilgą amžių, buvusį didelį (gal visuotinį) paplitimą ir lėtą nykimą"[20].

Tam tikrą atsvarą Alkos (Alko) laukams, pelkėms ir baloms sudaro tik pavienės kalvos ir kalnai vandens telkinių pakrantėse arba jų apsuptyje – Alkomis (Alkais) vadinami ežerų pusiasaliai ir salos (12 atvejų; tarp jų yra dviejų salų pora ↑**1361**).

Glaudžiai su *alka* (*alkas*) susijęs žodis *auka* rytų Aukštaitijos žemės vardyne yra iš esmės nepastebimas – užfiksuotas tik Aukupis (↑**1055**) ir Aukabalis (↑**248**; tas pats vadinamas Alkabaliu).

Žodžio ***šventas*** vartojimas paryškina vandens telkinių vaidmenį. Jis visų pirma aptinkamas upelių (15 atvejų; tarp jų didysis Neries intakas – Šventoji upė ↑**1313**) ir ežerų (12), taip pat pelkių (4), šaltinių (2), balų (1), uolos (1; ir iš jos laša šaltinio vanduo!) pavadinimuose. Kone du kartus mažiau užfiksuota laukų ir pievų (8), kalnų (8), miškų (3), akmenų (1) ir slėnių (1). Šios *alko* ir *švento* vartojimo tendencijos rytų Aukštaitijoje artimos situacijai vidurio ir pietryčių Lietuvoje, taip pat, atrodo, rytų Latvijoje.

Žodžio ***bažnyčia*** vartojimas šventviečių pavadinimuose yra glaudžiai susijęs su paskendusios (taip pat kitais būdais pranykusios) bažnyčios vaizdiniu.

Apie mitinę bažnyčią, stovėjusią piliakalnyje, pasakojama net 48 vietovėse, tačiau tarp vadinamųjų Bažnytkalnių (31), Altorėlių, Vargonų, Varpų ir Varpinės kalnų (iš viso 8) yra tik trys piliakalniai. Realias bažnyčias galima įtarti stovėjus 4 Bažnytkalniuose. (Panašaus pobūdžio krikščioniško kulto vietoms rytų Aukštaitijoje atstovauja ne mažiau kaip 12 Koplyčios kalnų iš sąvade paminėtų 20; tarp Koplyčkalnių – vienas piliakalnis.)

Tokios pačios tendencijos užfiksuotos šiaurėje nuo rytų Aukštaitijos esančioje Latgaloje: 28 vietovėse pasakojama apie mitinę bažnyčią piliakalnyje, tačiau tik vienas iš jų vadinamas Bažnyčios kalnu (*Baznicas kalns*). Paskendusios bažnyčios motyvas siejamas su dar 17 piliakalnių požymių neturinčių kalnų (nenurodytais pavadinimais).[21]

Faktas, jog spalvingi paskendusios bažnyčios motyvai rytų Aukštaitijoje siejami su XIII–XIV a. gynybiniais ir administraciniais centrais (pvz., Ginučių, Mažulonių, Narkūnų, Vosgėlių piliakalniais), neleidžia atmesti galimybės, jog jau minėtu laikotarpiu šiose vietose buvo sukoncentruota politinė ir religinė galia. Tačiau pats motyvas yra kilęs iš vėlesnio – „religinių prieštaravimų" tarp senosios baltų religijos ir krikščionybės – laikotarpio.[22] Papildomai dėmesį atkreipia faktas, jog piliakalnių ir paskendusios bažnyčios sąsają motyvuoja ir akivaizdus vizualinis panašumas tarp gynybinius įtvirtinimus (paprastai vieną ar kelis pylimus) turinčio piliakalnio ir Lietuvai įprastos vieną ar du bokštus turinčios katalikų bažnyčios.

Tad galima teigti, jog kalnai, neturintys piliakalnių požymių, vadinami Bažnytkalniais, rytų Aukštaitijos šventviečių kontekste pretenduoja į *Alkos* arba *Šventų* kalnų neužimtą šio regiono alkakalnių vietą. Tačiau tikslesnei Bažnytkalnių chronologijai nustatyti kol kas trūksta duomenų.

Žvilgsnis į trijų žodžių: *alka*, *šventas* ir *bažnyčia* vartojimą rytų Aukštaitijos žemės vardyne byloja apie šias tendencijas: regionas pasižymi šventųjų vandenų, visų pirma ežerų ir upių, gausa. Ežerų apsuptyje (salose), paežerėse ir paupiuose plyti šventi laukai ir pievos. Apie šventų kalnų padėtį vandenų atžvilgiu negalima kalbėti vienareikšmiškai. Jie išsidėsto ežerų pusiasaliuose, upių vingiuose, prie pelkių ir šaltinių, tačiau gali užimti ir dominuojančią padėtį kraštovaizdyje nepriklausomai nuo vandens telkinio padėties.

Šventų rytų Aukštaitijos **ežerų** tema labai plati. Tai lemia nepaprastai didelis bendras ežerų skaičius, didelė ir daugiaplanė šventų ežerų įvairovė. Prie šventųjų ežerų išsidėsto kitų rūšių šventvietės (laukai ir pievos, upeliai ir šaltiniai, kalnai), taip pat senovės gyvenvietės, piliakalniai ir pilkapių grupės. Palyginimui vien Kretuonių pilkapių Šventu vadinamo ežero pakrantėje (↑**578**) yra daugiau kaip 400.

Iš šaltinių geriausiai pažįstamų dievų ir deivių vardais ežerai vadinami retai. Didesnes grupes sudaro tik Laumių ir Mergų (taip pat Marčių; iš viso 13) bei Velnio (9) ežerai. Tačiau su ežerais dažnai siejami vaizdiniai apie lokalines vandens telkinių dievybes: ežerų valdytojus ir šių vandenų būtybes, taip pat povandeninį mirusiųjų pasaulį ir mirusiųjų vėles (sakmės apie laivelį su auksu, karietą su pinigais). Padavimai ir tikėjimai neretai fiksuoja senųjų aukojimų atgarsius („ežeras, kuris reikalauja galvos", ↑**111**, **148**,

633 ir kt.; šiame kontekste ypač įdomi sakmė apie Ukoją, ↑**643**).

Ne mažiau svarbu pabrėžti išryškėjusį ypatingų ežero vietų: gelmių, sąsmaukų, įlankų vaidmenį. Ypač būdingas dėmesys rytų Aukštaitijos ežerų įlankoms (į sausumą įsirėžusioms ežerų dalims) arba užutėkiams (labiau uždaroms negu įlankos, nuo bangų apsaugotoms ežerų dalims) (↑**328**, **374**, **522**, **631**, **644**, **687** ir kt.). Dažniausiai jose buvoja vandenų būtybės (*mergos*, *laumės*), ten pat girdimas paskendusių bažnyčių varpų skambesys arba nurodomi kiti vietos sakralumo ženklai.

Savitą ir paslaptingą šventviečių grupę sudaro maži ežerėliai – didesnių ežerų palydovai. Mitinėje pasaulėžiūroje jie laikomi Velnio pamestais kaušais arba tiesiog vadinami Kaušeliais (↑**1310**, **1350**, **1414** ir kt.). Galimas dalykas, tai pačiai grupei priklauso ir vadinami Velnio bliūdeliai (3 atvejai).

Unikalūs dviejų Ignalinos krašto balų pavadinimai Peklos Vartai (↑**698**, **715**). Deja, apie šias vietas nėra papildomų duomenų.

Požeminio (povandeninio) mirusiųjų pasaulio tematika dominuoja ir kalbant apie **pelkes**, įtrauktas į rytų Aukštaitijos šventviečių sąvadą. Nors čia šmėsteli Alkaraistis (↑**651**), Šventaraistis (↑**131**), Dievaraistis (↑**1100**), Perkūnaraistis (↑**815**, **1035**) ir keletas Laumaraisčių (6 atvejai), vis dėlto dominuoja Velnio raistai (19) ir glaudžiai su jais susiję Peklos arba Pragarinės (7). Panašiai tenka kalbėti apie **daubas** ir **griovas**, kurios artimos pelkėms ir gamtine-geografine, ir mitine prasme. Ypač raiškūs ryšio tarp pilkapių ir daubų pavyzdžiai Grabijoluose ir Kubiliškyje (↑**51** ir **1221**).

Iš **upių**, kaip minėta, išsiskiria Šventomis vadinamos upės ir upeliai (15 atvejų). Jų sakralinių, religinių ir istorinių reikšmių kompleksas išties didelis.[23] Be Šventupių, į sąvadą įtraukti Švento Jono upeliai (5; apie likusius trūksta tikslesnių duomenų), Vėliupeliai (2).

Kad su vaizdiniais apie mirusiųjų vėles susiję ne tik trumpučiai, lokalūs upeliai, bet ir didžiosios upės, rodo Neries rėvų akmenų, laikomų suakmenėjusiais vestuvininkais, pavyzdys (↑**49**, **115**; taip pat Trakų r. ribose Valų Vestuvių akmenų grupė). Padavimuose vestuvės visuomet ženklina ypatingą *perėjimo į* arba *virtimo kuo* situaciją. Šiuo atveju įvažiavę į upę vestuvininkai virsta akmenimis ir palieka gyvųjų pasaulį. Paminėtina, kad menamas mitinis ryšys tarp I t-mečio vidurio – antrosios pusės Rytų Lietuvos pilkapių, išsidėsčiusių Neries pakrantėse (Grabijoluose, Karmazinuose, Padūkštuose, Popuose), ir upės tėkmės taip pat grindžiamas vaizdiniais apie vėlių buvimą vandenyje (pvz., upės akmenyse) ir upės teikiama galimybe gabenti vėles į mirusiųjų pasaulį.

Šaltiniai (vietos tarmėje paprastai – *versmės*, *šulniai*) retai turi ypatingus tikrinius pavadinimus. Dėmesį atkreipia Velnio šaltiniai (6), taip pat Pragarinės, Karalienės liūno, Sveikatos versmė (pastaroji buvo Laimės slėnyje! ↑**870**). Atskirai paminėtinas archajiškas, praeityje rytų Aukštaitijoje galbūt bendrinis garsiai (dažnai – per akmenis) almančio šaltinių vandens pavadinimas Kregžlys, Kragžlė arba Kriogžlė (↑**953** ir **1111**). Beje, yra pagrindas kai kuriuos šaltinius sieti su dievo Perkūno sakralumo sfera (plg. ↑**989**, **1427**).

Atskirą šventų šaltinių grupę sudaro *į rytus* arba *prieš Saulę* tekantys šaltiniai

(7 atvejai). Jų vanduo teikia gyvybines galias, regėjimą, o ir apskritai sveikatą, jaunystę bei grožį. Šis dešiniojo Neries kranto šaltinių arealas turi tęsinį Elektrėnų sav. ir Trakų r. ribose.

Dėmesį taip pat atkreipia menamas šventų šaltinių ryšys su piliakalniais (↑**220**, **413**, **870**, **989** ir kt.).

Kalnai – gausi ir įvairi šventviečių rūšis. Aukščiau paminėtas kalnų ir vandens telkinių ryšys (pvz., kalvos – ežerų salos ir pusiasaliai) nėra absoliuti taisyklė. Rytų Aukštaitijos ribose skiriasi kraštovaizdžio tipas, tad įvairuoja ir alkakalnių topografinė padėtis bei matmenys. Dalis šventų kalnų užima dominuojančią padėtį kraštovaizdyje ar pasižymi vaizdingomis panoramomis (↑**430**, **689**, **1002**, **1128**, **1330** ir kt.), dalis tėra mažos kalvelės kuriame nors papelkyje (↑**818**, **897**).

Išsiskiria tradiciškai gausi Velnio kalnų (25 atvejai) grupė. Kartu matyti, jog šie *velniai* galėjo absorbuoti ar tiesiog pakeisti kitus dievus, būtybes ir mitines figūras (plg. Velnio Kepaliušą ↑**818** ir Vyskupo Kepurę ↑**681**).

Gausios ir Kaukalnių (15), Ragankalnių (12), Laumiakalnių (7) grupės. Pastarųjų dviejų alkakalnių grupių dalis gali būti virtusi ir tiesiog Mergakalniais (12; plg. ↑**355** ir **452**). Be to, poroje su Mergų kalnais gali būti Bernų arba Vyrų kalnai (plg. ↑**445**; iš viso 4 objektai). Kitą ne mažiau įdomią porą galbūt sudaro Bobakalniai (9) ir Diedakalniai (5). Beje, pastarieji į tyrinėtojų akiratį pakliūva pirmą kartą.

Savitas – regionines – pavasario švenčių tradicijas[24] mena Kupoliakalniai (20; tarp jų du Pukoliakalniai), kurių kompleksams kartais dar priklauso ir po masyvų plokščią akmenį, atlikusį Kupolių vaišių stalo funkcijas (↑**193**, **591**; taip pat plg. ↑**545**, **1407**). Su vasaros saulėgrįžos švente sietini Rasokalniai (↑tarp **13** ir **14**, tarp **477** ir **478**) ir kai kurie iš Kartuvių kalnų (↑**184**, **1005**, **1290**).

Tyrimams ne mažiau svarbūs Dievulio kalnai (8; tarp jų ir kalnų pora, ↑**1365**), Perkūnkalniai ir Griausmo kalnai (4), Aušrakalniai (3), Sauliakalniai (4), iš kurių ypač vertingų duomenų pateikia Radžiūnų Saulės Krėslas (↑**285**).

Remiantis pasakojamąja tradicija, į rytų Aukštaitijos šventviečių sąvadą įtraukta ir grupė piliakalnių (kitaip tariant, kalnų, turinčių supiltų žemių įtvirtinimų; 48 atvejai). Jie priklauso keliems pagrindiniams regiono priešistorės etapams: Brūkšniuotosios keramikos kultūrai (ji apima laikotarpį nuo II t-mečio pr. Kr. pabaigos iki pirmųjų amžių po Kr.), Rytų Lietuvos pilkapių kultūrai (III–XII a.), Lietuvos valstybės laikotarpiui (apie XIII a. – XV a. pirmoji pusė). Iki šiol netyrinėta, kada ir kokiomis aplinkybėmis šie piliakalniai imti sieti su senąja religija (↑**756**, **836**, **860**, **869** ir kt.), laikyti paskendusių bažnyčių vietomis (↑**756**, **822**, **869**, **880** ir kt.), tapo senųjų bendruomeninių švenčių vietomis (↑**999**, **1239**).

Neatmestina galimybė, jog kai kurie Brūkšniuotosios keramikos kultūros ir vėlesnio laikotarpio piliakalniai buvo naudojami ne kaip (arba ne vien kaip) gyvenamosios, tačiau ir kaip kulto vietos. Beje, pastaraisiais metais atlikus detalią Lietuvos piliakalnių inventorizaciją, be labiau pagrįstos utilitarinės paskirties interpretacijos liko iki šiol netyrinėti nedidelių kalvų viršūnėse įrengti maži piliakalniai apvaliomis, iki 20 m skersmens aikštelėmis, apjuosti 2–3 įtvirtinimų žiedais[25] (plg. ↑**57**, **722**). II t-mečio pradžios

politinius ir administracinius centrus taip pat sunku įsivaizduoti be kulto vietų. Tačiau klausimas, ar jų būta pilių ir gyvenviečių teritorijoje ar (ir) už jų ribų, lieka neatsakytas.

Aprašomų **laukų** ir **pievų** įvairovė nėra didelė. Be aukščiau jau minėtų Alkos (Alko arba Alkų; 18 atvejų) ir Šventų laukų bei pievų (8), žinoma keletas Raganų (4), taip pat Perkūno (1), Laumės pievų (1). Atskiro paminėjimo vertas Dievo daržas (↑**1237**), apie kurį tikslesnių duomenų, deja, nėra.

Rytų Aukštaitijoje neabejotinai dominuoja Gojaus arba Gojų laukai – iškirstų Gojaus miškų vietos ir, matyt, jų kaimynystėje plytėjusios pievos (pastarosios išlaikė Pagojų pavadinimą; iš viso pirmųjų ir antrųjų – 42). Be to, šioje vietoje dar minėtini Gojaus kalnai (12) ir balos (4).

Be buvusių Gojų vietų, užfiksuota ir **miškų** masyvų, vadinamų Gojaus vardu (57). Nors tarp jų santykinai nedaug Gojų, kuriuos būtų galima pagrįstai laikyti esant šventųjų miškų reliktais (↑**62**, **81**, **532**, **825**, **976** ir kt.), naujausi Berndo Glivos (Bernd Gliwa) lingvistiniai *gojaus* tyrinėjimai (atrodo, tai galėjęs būti bendrinis šventų miškelių, kuriuose buvoja vėlės, pavadinimas) verčia mus Gojus fiksuoti ir šį duomenų korpusą ateityje nuodugniai analizuoti.[26]

Iš sąvade minimų **medžių** daugiausia yra ąžuolų (21), pušų (12); kiti medžiai (beržai, liepos, eglės, klevai ir šermukšniai) tik pavieniai.

Kaip ir kitais atvejais, rytų Aukštaitijos šventieji **akmenys** gali būti klasifikuojami pagal daugelį kriterijų. Jie fiksuojami įvairiose topografinėse padėtyse – ne tik sausumoje (dauguma – miškuose, laukuose, paupiuose, pakelėse), bet ir upėse (↑**64**, **195**, **296** ir kt.), ežeruose (↑**951**, **1406**, **1449** ir kt.), pelkėse (↑**67**). Atkreipia dėmesį dalies jų menamas ryšys su senovės gyvenvietėmis ir piliakalniais (↑**84**, **852**, **1204**, **1468** ir kt.), pilkapių grupėmis (↑**49**, **581**, **693**, **951** ir kt.), naujųjų laikų kapinynais (↑**404**, **1129**).

Be dažniausiai sutinkamų granito riedulių, užfiksuota ir konglomerato uolų bei atodangų (↑**77**, **89**, **599** ir kt.). Akmenų spalva retai akcentuojama pavadinimuose ir pasakojamosios tradicijos tekstuose. Tačiau išsiskiria vertingi duomenys apie Papiškių Baltąjį (iš tikrųjų – rausvą) akmenį (↑**93**). Jo padėtis prie išdžiūvančio ežerėlio tiksliai atitinka senuosius mitinius vaizdinius apie *baltąjį akmenį* mariose, marių dugne, saloje ir pan.[27] (plg. ↑**307**, **326**, **386**).

Kartais skiriamuoju akmenų bruožu tampa jų forma – aiškėja, kad akmenys gali būti panašūs į gyvulius, pvz., arklį, aviną, paršelį-veprį, taip pat ožio kuprą (iki šiol nebuvo fiksuotas bendrinis atitinkamos formos akmenų pavadinimas *ožakmenis*, ↑**564**, **1197**; plg. *ožnugarį*). Akmenys taip pat laikomi krėslais, balnais, lovomis ir patalais-duknomis, stalais. Kalbant apie akmenis, vadinamus Pečiais (Laumės arba Raganos, ↑**89**; taip pat plg. ↑**77**, **401**, **1143**), matyti, jog iki šiol nefiksuota *pečiaus* reikšmė yra „anga žemėje; urvas; įtrūkimas akmenyje; plyšys atodangoje". Šie *pečiai* (pvz., akmenys, kalvos) sietini su tikėjimais apie pirtis kūrenančias laumes ar pyragus kepančius kiškius.[28]

Ypatingųjų žymių, visų pirma „pėdų", duobučių, įdubų ir dubenų prasme, didžiausias grupes sudaro: akmenys su smailiadugniais (138) ir plokščiadugniais

(15) dubenimis; akmenys su viena (81) ir keliomis (40) „pėdomis". Tiesa, kaip manoma, iš bronzos amžiaus laikotarpio kilusių akmenų su duobutėmis užfiksuoti vos du (↑**1040** ir **1451**).

Į sąvadą taip pat įtraukti akmenys su įvairiais ženklais (54 atvejai), tačiau su šventvietėmis susijusi tik maža jų dalis – paprastai tie ženklai ant šventų akmenų buvo iškalti santykinai vėlai (kartais jie gali būti datuojami ir pagal iškaltą datą, plg. ↑**951**).

Pagal mitinius bruožus kiek didesnę akmenų grupę sudaro prakeikti ir akmenimis pavirtę vestuvių dalyviai (jaunieji, svotai, pulkas; iš viso 10 atvejų). Be to, šie akmenys dažniausiai būna grupėse iki 12–13 akmenų, kurios išsidėsčiusios sausumoje arba upės vandenyje. Artimi šiems akmenims ir likusieji suakmenėję žmonės, pvz., Broliai (↑**22**, **77**, **84**), Mokai (↑**296**, **951**). Pastarieji, be to, pasižymi gebėjimu mokyti žmones to, ko jie nesugebantys, arba teikti patarimus kitais rūpimais klausimais.

Didelė akmenų grupė vadinama Velnio vardu (taip pat Ponaičio, Šiaučiuko, Kupčiaus ir kt.; 25 atvejai). Taip pat žinomi Perkūno, arba Griausmo (9; tarp jų Perkūnakmenis arba Velnio akmuo, ↑**1208**), Laumės (6), Raganos (5; tarp jų Raganos arba Laumės pečius, ↑**89**), Švč. Marijos (2), Kristaus akmenys (1). (Čia neįskaičiuoti akmenyse esančių pėdų pavadinimai, kurie dažnai labai varijuoja). Devyniaviršio akmens pavadinimas (↑**31**; plg. **692**, tarp **803** ir **804**) priklauso su magiškuoju skaičiumi *devyni* sudarytų žodžių (dažnai – augalų ir gyvūnų liaudiškų pavadinimų) šeimai, tačiau šventviečių atveju dar laukia išaiškinimo.

Atskirai paminėtina, kad žmonės labai vertino ant akmenų (jų įdubose, „pėdose") susirinkusį vandenį (↑**68**, **133**, **156**, **376** ir kt.), kartais akmens samanas (↑**490**) ar net nuoskalas (↑**406**, **490**, **506**).

Pereinant prie kitų rytų Aukštaitijos šventviečių aspektų nagrinėjimo pabrėžtina, kad šventvietės retai egzistavo atsietai nuo gyvenamųjų, laidojimo vietų, taip pat nuo kitos rūšies bei paskirties šventviečių. Tokio pobūdžio ryšių rekonstrukcija yra kruopščių regioninių tyrinėjimų uždavinys. Šiuo etapu yra pagrindas kalbėti apie kelis ryškius modelius, kuriuos suponuoja tarpusavyje susijusios šventvietės, pvz.: ežeras ir sala/ pusiasalis/ pakrantės kalva (↑**651**, **647**, **575** ir kt.), miškas ir dauba/ raistas/ šaltinis (↑**536**, **544**, **1231** ir kt.), miškas ir akmuo (↑**496**, **579**, **1288** ir kt.), taip pat akmuo ir upelis/ šaltinis (↑**386**, **490**, **562** ir kt.), kalnas ir akmuo (↑**377**, **506**). Dėmesį atkreipia ir tos pačios rūšies šventviečių poros: ežerų (↑**88**, **738**, **1414** ir kt.), kalnų (↑**879**, **1365**), akmenų (↑**951**, **1014**, **1406** ir kt.).

Be šių geografinių ryšių, yra duomenų apie šventviečių tarpusavio kultūrinius (kuriamus žmonių) ir mitinius (nustatomus mitinių vaizdinių) ryšius. Pirmuosius iliustruoja papročiai lankyti senąsias šventvietes *pakeliui į parapijų centrus* arba *grįžtant iš jų* (↑**544**, **599**, **1231** ir kt.). Yra duomenų ir apie tokio pobūdžio ryšius tarp dviejų šventviečių, pvz., nuo Puntuko žmonės per Šventosios brastą eidavę prie Karalienės liūno (↑**1023**).

Mitinius ryšius tarp vienos arba skirtingų rūšių šventviečių liudija pasakojamoji tradicija. Juos nustato įvairūs padavimai, sakmės ir tikėjimai. Nepaprastai įdomus sutartinę giedančių laumių

(variantuose – raganų, mergų) motyvas (↑**26**, **355**, **430** ir kt.). Pirmą kartą atkreiptas dėmesys į Velnio, rogėmis vežančio vaikus į naują buveinę (↑**88**, **447**, **607** ir kt.), ir į Velnio, kaušu matuojančio ežerus (↑**1310**, **1350**, **1414** ir kt.), motyvų geografinius aspektus. Iš kitų regionų jau pažįstami mitiniai tiltai (↑**100**), keliai (↑**631**), požemiai (↑**51**). Kiti pavieniai motyvai retesni (↑**351** ir **508**, **386**, **1054** ir kt.).

Nekelia abejonių tai, jog šventvietės atliko skirtingas religines funkcijas ir buvo susijusios su skirtinga socialine aplinka.

Asmeninė žmonių laikysena senųjų šventviečių atžvilgiu ir šių dviejų polių tarpusavio santykiai yra nepaprastai subtilus tyrimų uždavinys. Šioje vietoje pastebėtina, jog nedideliuose arealuose užfiksuotos pavardės, tokios kaip *Kaukėnas* (iš *Kaukas*; apie Ignaliną[29], ten pat Kaukų kalnas, ↑**624**), *Vielys* (iš **Vėlis* ar **Vėlius*; apie Ignaliną[30], ten pat ežeras Vėlys, ↑**738**), *Žaibus* (apie Suvieką[31], ten pat Žaibaus šulinys, ↑**1427**) ir kt. iliustruoja glaudžius žmonių ir dievų, žmonių ir ten pat lokalizuotų šventviečių ryšius. Tiesa, apie namų ir šeimos šventvietes argumentuočiau galima kalbėti tik akmenų su smailiadugniais dubenimis perspektyvoje (plg. ↑**395**). Didieji jų telkiniai užfiksuoti apie Uteną, Tauragnus, Sudeikius, Užpalius, Vyžuonas, Leliūnus. Pastarųjų metų tyrimai rodo, jog tai XV–XVI a. viduryje Vidurio, Šiaurės ir Rytų Lietuvoje išplitę kulto akmenys.[32]

Tarp šventviečių neabejotinai dominuoja bendruomeninis jų tipas. Apie tokias priešistorinio laikotarpio šventvietes pagrindą kalbėti teikia šventviečių – senovės gyvenviečių ir piliakalnių kompleksai (↑**1171**, **1206**, **1360** ir kt.). Šiuos duomenis gražiai papildo šaltiniai apie paveldėtas istorinių kaimo bendruomenių tradicijas, visų pirma apie *kupolių* („susrinkdava kaimynai, Kupolių padara“) fenomeną (↑**545**, **591**).

Remiantis vien pasakojamąja tradicija ar gamtinės-geografinės aplinkos analize būtų sunku išskirti svarbiausias – regioninės svarbos ir statuso – šventvietes. Be to, jų datavimą apsunkina daugiasluoksnė, laike išsitęsusi sakrali reikšmė ir (arba) religinis vaidmuo. Tačiau turbūt nesuklysime manydami, jog senųjų religinių centrų būta bent jau XIII–XV a. administracinių ir politinių centrų aplinkoje. Simptomiška, kad sakralinio turinio pasakojimai ir atitinkamos etimologijos paprastai siejamos su ten esančiais piliakalniais (↑**630**, **869**, **975**, **1467** ir kt.). Kitais atvejais šventvietės fiksuojamos jų aplinkoje (↑**62**, **331**, **886**, **887** ir kt.).

Valstybine LDK pagoniškojo laikotarpio kulto vieta, be abejonių, laikytina šventykla Vilniaus Šventaragio slėnyje (↑**1**). Čia pat, galimas dalykas, minėtinas ir Lukiškių šventasis miškas (↑**10**) bei Verkiai (↑**19**). Panašioje kultūrinėje aplinkoje kaip Vilniaus užfiksuoti ir Ukmergės apylinkių ir Anykščių Šventaragiai (↑**278** ir **1020**).[33] Didžiojo kunigaikščio ir didikų valdų fone taip pat iškyla Kiškio bažnyčiomis ir Vilko pėdomis vadinamos šventvietės (plg. ↑**21**).[34] Iš gentinės epochos (Kernavės kunigaikštystės?) paveldėtomis ir valstybės laikotarpiu ne mažesnės religinės svarbos šventvietėmis laikytini Kukavaičiai (Kukaveičiai, Kukuveičiai; ↑**134** ir **217**). Pirmąjį tapatiname su dk Algirdo palaikų kremavimo vieta (1377 m.), o antrasis kulto vietos

statusu figūruoja Lietuvos metraščių (XVI a.) legendinėje dalyje.

Kaip eventualios centrinės – politinio ir religinio pobūdžio sueigų – vietos[35] ateityje turėtų būti analizuojamos vietovės su šaknimi *kreiv-*, *kriv-* pavadinimuose (↑**3**, tarp **65** ir **66**, tarp **150** ir **151** ir kt.).

Šventviečių sąvadas teikia puikias galimybes papildyti ir (arba) patikslinti žinias apie senuosius krašto dievus, deives, mitines būtybes. Tačiau prieš pereinant prie jų dera atkreipti dėmesį į tai, kad rytų Aukštaitijos šventvietės tik *a priori* gali būti laikomos homogenišku lietuvių genties (su ja siejama Rytų Lietuvos pilkapių kultūra) ir lietuvių (aukštaičių) etnoso (su juo siejami LDK laikotarpio Užnerio krašto gyventojai) paveldu. Šventvietėse galimi sėlių ir latgalių pėdsakai (plg. Sauliakalnius Rokiškio ir Zarasų r. ribose, sietinus su Kraslavos Saulės kalno (*Sauleskalns*) tipo šventvietėmis). Lietuvos–Latvijos pasienyje šmėsteli latviškoje medžiagoje gerai žinoma Mara (*Māra*) (↑**1290**), Dievo daržo (*Dieva dārzs*) vaizdinys (↑**1237**); lietuvių ir gudų kontaktinėje zonoje Vilniaus apylinkėse – daug analogijų Baltarusijos teritorijoje turintys: Gyvatės kalnas (*Змиeявая гора*) (↑**112**) ir Gyvatės krosnis (*Змеиная печь*) (↑**89**).[36] Su kuršių šventviečių tradicijomis sietini akmenys su plokščiadugniais dubenimis (↑**1113**, **1176**, **1317** ir kt.)[37] ir t. t.

Rytų Aukštaitijos šventviečių šaltiniai gražiai reprezentuoja **Dievą**. Tai *Dievaraistis* (↑**1100**), *Dievaragys* (↑**761**), *Dievo bliūdelis* (vieta upėje, ↑**834**), kai kurios kitos vietos.

Analizuojant *Dievulio* kalnus (↑**250**, **389**, **437**, **470**, **1128**) rytų aukštaičių tarmės fone tampa aišku, jog greta iki šiol vartojamo ir visuotinai žinomo *dievaičio* („deus non christianus")[38] ta pačia – „dievaičio, stabo" – reikšme rytų Aukštaitijoje buvo vartojamas ir *dievulis*. Greta vysk. A. Baranausko užrašymo „Dievulius prasmanė, ažumiršę dievą"[39], dar minėtina M. Balinskio veikalo „Senoji Lenkija" vieta, kur, perteikiant padavimų iš Alantos turinį, pagonių stabai vadinami *dievuliais*: „W rzece pod Owantą bożki Dziewule podczas wprowadzenia chrześciańskiej wiary zostały potopione".[40] Čia minėtinas ir *dievukas* (Švenčionių apyl., ↑**544**)[41] bei *dieveliai* (dgs.)[42], tačiau jų tema mažoka duomenų.

Nepaprastai įdomi taip pat forma *dievaitė*, išsaugota alkakalnio pavadinime *Dievaitytė*, kuris buvo vartojamas kartu su greta esančio antrojo alkakalnio pavadinimu *Dievaičiukas* (!) (↑**1365**; dėl darybos plg. *Dievaičiulis* „mėnuo"[43]). Šioje šviesoje minėtinos ir *deivės*. Tiesa, jų vaizdinys užfiksuotas tik apie Ceikinius. Šių sakmių ir padavimų variantai teikia retą galimybę pasekti, kaip *deivės* virsta *laumėmis*, *mergomis* (beje, dažniausiai trimis), *seserimis*, *karalaitėmis* ir net *seserimis vaidutėmis* (↑**552** ir **553**).

Dievų sąvoka ir samprata surinktoje medžiagoje palyginti mažai išreikšta, tačiau pažymėtinas unikalus vietovardis Visdievai Rokiškio r. pakraštyje (vietos tarmėje *Visdieviai*; galbūt iš asmenvardžio **Visdievis*; plg. *Vismantas*, *Visgirdas*) ir jo aplinka (↑tarp **1303** ir **1304**).

Kaip ir kituose regionuose, rytų Aukštaitijos šventvietės teikia daug duomenų **Perkūno** (kitaip dar vadinamo Dunduliu, Griausmu) ir **Velnio** (kitaip – Ponaičio, Šiaučiuko, Kupčiaus, Šyvio) analizei. Paryškinamas vienas kitas regioninis jų charakterio bruožas, pvz.,

Perkūnas aptinka Velnią, sėdintį eglėje (↑**559**, **614**, plg. **1402**), Velnias turi vaikų, kuriais rūpinasi (minėtas vaikų vežimo rogėmis motyvas) ir pan.

Paminėtina, kad greta **Saulės** ir **Aušrinės** Aukštaitijoje šmėsteli **Mėnas** (Mėnulis) – jis įrašytas vieno iš dviejų Lietuvoje užfiksuotų upelių pavadinime (↑**440**; plg. ir Pamėnkalnį, ↑**11**).

Kalbant apie **Laumę**, rytų Aukštaitijos šventviečių šaltiniai yra nepaprastai svarbūs gilesniam jos pažinimui. *Laumę* fiksuoja istorinė šio regiono hidro-, topo- ir antroponimija nuo XIV a. antrosios pusės imtinai. Yra pagrindas manyti, kad Laumėnų vardo teritorinis vienetas Želvos apylinkėse, veikiausiai su centru Berzgainių piliakalnyje, egzistavo jau XIV a.[44] Nedera pamiršti, jog Laumė yra ryškiausia aukščiau minėtų archajinių padavimų apie sutartines figūra. Tačiau apskritai folkloro tekstuose laumės yra gana skirtingos prigimties, pvz.: tradiciškai velėja skalbinius (↑**1089**), taip pat kūrena pečių (↑**89**), verpia (↑**691**), lemia derlingumą (↑**1407**), burkuoja kaip paukščiai ir periasi pirtyje (↑**355**), gyvena ežerų įlankose (↑**687**) ar urvuose (plg. LTR 3987/187) ir t. t., tad jų tyrinėjimai reikalauja didelio atidumo. Be to, nedera pamiršti, kad Laumė neretai vadinama paprastu *mergos* epitetu (plg. ↑**355**), gali būti painiojama su Velniu (plg. ↑**187**) ir ypač – su **Ragana** (plg. ↑**1467**), kuri savo ruožtu taip pat gali būti vadinama *merga* (plg. ↑**355**, **452**).

Atskirai paminėtina, kad su Ragana apie Molėtus siejamas archajinis *Geležinės Bobos* vaizdinys (to paties pavadinimo akmuo prie Kačergoraisčio, ↑**431**), kuris iki šiol, atrodo, buvo paliudytas tik vaikų gąsdinimuose, plg.: „Įsakyta, kad tik vaikas in balų, tai geležinė boba ir vaikų nutveria, ir baigta".[45]

Deivė **Laima** (Laimė) šventviečių sąvade nepastebima. Išimtį sudaro tik *Laimės slėnis* (↑**870**) su *Sveikatos versme* ir, su tam tikromis abejonėmis, *Laimučio* upelis Rubikių ežeryne.

Mūsų dėmesio taip pat nusipelno **Vilkmergė** (↑tarp **305** ir **306**). Ji etimologizuojama kaip *Vilk-a-mergė*, arba, kitaip tariant, „vilko merga"[46], kas tiksliai atitinka deivės Žvėrūnos-Medeinos paveikslą.

Kupõlis išnyra Pyplių šventvietės pavadinime (↑**183**) ir teikia tam tikrą pagrindą manyti, kad turime reikalą su Kupolių (kaip vasaros saulėgrįžos) šventės metu garbinamu dievu.[47]

Pikuolis fiksuojamas Janionių piliakalnio (vėliau tapusio koplyčios vieta) ir Zanėnų alkakalnio pavadinimuose. Pirmuoju atveju (↑**137**) *Pykuolis* (su aliuzija į prūsų dievą *Pikuolį* – „ant Pykuolio buvusi Patrimpės Pykuolio koplyčia") aiškintinas kaip piktoji, kartu ir pagoniška, dvasia. Kernavės apylinkėse dar viena ne katalikų (arijonų?) koplyčios vieta (↑**86**) iki šiol beveik visuotinai laikoma *pagonių* kulto, krikšto ir kapinių vieta. Antruoju atveju (↑**519**) *Pikuoliakalnio* pavadinimas rimtesnių abejonių nekelia. Šis Pikuolis laukia savo interpretacijos (galbūt ryšys su *pikulas* „pikta dvasia, velnias"?[48]).

Ne mažiau įdomus mitinės būtybės **Trumpio**, išnyrančio vienos šventvietės byloje (↑**544**), atvejis. Intrigą sudaro artima jos ir vienos prūsų genčių atstovų – bartų (barčių) – gyvenvietės kaimynystė.[49] Tai neleidžia atmesti galimybės, jog tarp prūsų dievo **Patrimpo* ir Dvilonių *Trumpio* (žinoma, tikslesnė forma būtų *Trimpa* ar pan.) egzistuoja tam tikras, bent

menkiausias semantinis ryšys. Taip manyti verčia ir faktiškai koreliuojanti **Patrimpo* etimologija „patrepsimas, patrepsėtas“ (ir **Trimpas* „tas, kuriam trepsima“)[50] su tuo, kaip Dvilonių šventvietėje buvo meldžiamasi: „šokinėdavo per šiekštą [medžio išvartą su kelmu. – *Vait.*] <...> sakydavo „einam pas Trumpį“ arba: „Ten kol dar bažnyčių nebuvo, meldės <...>. Vadino Šventa Bažnyčełė. Tį balon ton ir šokom <...>: galan jau kaip šoki <...> tai: „Dzieve tau“, ė atgal kaip leki, tai „Dzieve man“. Čia taip pat minėtinas keiksmas: „Šalin, Trumpi kelmų!“[51]

Tęsiant dievų ir mitinių būtybių temą nedera pamiršti, kad dar ne mažos jų dalies vardai rytų Aukštaitijos šventviečių pavadinimuose yra pažįstami kone buitiniame lygmenyje, – kaip *mergos* ar *marčios* (plg. ↑**1342**), *bernai* (plg. ↑**1450**), *bobos* (plg. ↑**432**), *diedai* (plg. ?**936**), *karaliai* ir *karalienės* (plg. ↑**581** ir **885**), *kunigai* (plg. ↑**195**) ir pan.

Kai kurių vietų sakralumas ir jų ryšys su dievais bei dievybėmis taip pat gali būti reiškiamas gyvūnų figūromis. Pvz., lietuvių mitologija žino *vilkų* ir *kiškių* ryšį su Žvėrūna-Medeina, *kumeliuko* ryšį su Mėnesiu, o *kumelės* – su Aušrine ir pan. (Beje, Aukštaitijos ežerų pakrantėse gana dažni pavadinimai, sudaryti su žodžiais *kumelė* ar *žirgas*, tačiau apie juos dažniausiai trūksta tikslesnių duomenų; tačiau plg. ↑**1279**). Galbūt kiek netikėtai šventviečių pavadinimuose santykinai dažna *meška* (↑**77**, **372**, **1457** ir kt.).

Atskirą grupę dievų ir dievybių vardyne sudaro lokaliniai arba apskritai vienetiniai dievybių (dalis jų – menamos) vardai. Matyt, daugiausia jų reprezentuoja ežerų, upių ir upelių pavadinimai, nors retai pakanka duomenų aukščiau minėtai prielaidai pagrįsti (plg. ↑**177**, **1054**, **1144**). Žinoma, paminėtini ir šventieji akmenys: *Puntukas* (↑**1040**), *Valiulis* (kartu su tėvu; ↑**496**), *Mokas* (kartu su žmona ir sūnumi; ↑**296**, **951**), *Džiugas* (↑**1234**). Plg. *Šv. Jono*, *Martyno* akmenis, siejamus su krikščioniškais šventaisiais.

Galimas dalykas, kad regioninių dievybių vietą pretenduoja užimti *Pajauta* (vis dėlto senieji šaltiniai ją liudija tik kaip *Поята*, taigi tikriau būtų **Pajotė* ar pan.), *Indraja*, *Valiulis* (↑**496**, **1206**)[52], *Vižas* ar *Vyžūnas* (↑**1004** ir kitos, taip pat nepaminėtos vietos).[53] Visi jie laukia išsamių tyrinėjimų.

Baigiant temą pastebėtina, kad **kaukai**, silpnai išreikšti aukštaičių folkloro tekstuose, yra gražiai įrašyti rytų Aukštaitijos šventviečių pavadinimuose ir vardyne, pvz.: *Kaukalnis* arba *Kaukakalnis* (↑**212**, **288**, **424** ir kt.), *Kaukų kalnas* (↑**624**), *Kaukiškis* (↑tarp **142** ir **143**), ir pan. Vertingi duomenys iš Juodupės apylinkių, kur kompaktiškame plote užfiksuotas Kukių miškas, Kukio upelis ir Kaukakalnis (↑tarp **1221** ir **1222**, **1265**; ten pat Giniotų senkapiai; gali būti reikšminga tai, jog ši vietovė ribojasi su *Gaidžiagale*).

Nors apskritai *kauko* reikšmė „turtus nešanti namų dvasia, aitvaras“ yra žinoma (plg. ↑**624**), apie Kaukalnius ir Kaukiškius faktiškai neužfiksuota pasakojimų ir padavimų. Tai verčia manyti, kad šios vietos turėtų būti interpretuojamos kitoje – vaizdinių apie vėles ir mirusiųjų kulto – perspektyvoje.[54]

Minėtinos ir **vėlės**, kurios rytų Aukštaitijoje kai kuriais atvejais susijusios su stovinčiu (↑**738**) ar tekančiu vandeniu (↑**141**, **371**). Pastariesiems Vėliupeliams artimas ir trumputis pratakas tarp

Dubingių (istorinio – Alko) bei Asvejos ežerų ties Žingiais. Abipus šio upelio išsidėsčiusios dvi Rytų Lietuvos pilkapių grupės (po 100 pilkapių kiekvienoje) iš IX–XII a., o vietovardis *Velianka* pratako šiaurinėje pakrantėje pagrįstai gali būti rekonstruotas kaip **Vėliupelis* (plg. ↑**371**). O be plačiai paplitusių *Peklų*, *Peklaraisčių* ir *Peklinių*, į sąvadą įtrauktos ir dvi senąjį pavadinimą išlaikiusios *Pragarinės* (↑**146**, **374**), kurių pirmoji iliustruoja tai, jog pragaras buvo lokalizuojamas ten, kur kunkuliuoja (verda) neužšąlanti versmės akis.

Ši rytų Aukštaitijos šventviečių apžvalga jokiu būdu nepretenduoja į galutinę ir išsamią jų analizę, nes tai atskirų studijų uždavinys. Rengiant sąvadą, visų pirma siekta tikslo susisteminti gausius ir įvairius senųjų šventviečių šaltinius, kurie padėtų tokias studijas rengti ateityje.

---

[1] Vaitkevičius V. *Alkai. Baltų šventviečių studija*, Vilnius, 2003.

[2] Prof. habil. dr. Jurio Urtano (Juris Urtāns) asmeninės kartotekos duomenimis. Už galimybę susipažinti su šia puikia kartoteka 2004 m. gegužės mėn., reiškiu savo padėką.

[3] Urtāns J. *Latvijas senās svētnīcas*, Rīga, 1993, p. 75–76.

[4] plg. Зайкоўскі Э. М., Дучыц Л. У. *Жыватворныя крыніцы Беларусі*, Мінск, 2001, с. 60–61, 72–73; Зайкоўскі Э. М., Дучыц Л. У. Ландшафтная міфалогія Віленшчыны, *Куфэрак Віленшчыны*, Маладэчна, 2003, № 1(8), с. 30–37; ir kt.

[5] LTR 4152/126, 4232/205.

[6] LTR 4160/107.

[7] LTR 4161/406, 5080/87.

[8] LTR 4156/98.

[9] Зайкоўскі Э. М., Дучыц Л. У. *Жыватворныя крыніцы Беларусі*, с. 79–80.

[10] Вінакураў В., Дучыц Л., Зайкоўскі Э., Карабанаў А. Культавыя валуны са штучнымі паглыбленнямі на Беларусі, *Гістарычна-археалагічны зборнік*, Мінск, 2003, № 18, с. 231–251.

[11] Зайкоўскі Э. М., Звяруга Я. Г. Археалагічнае вывучэнне Астравеччыны, *Памяць. Астравецкі раён*, Мінск, 2004, с. 31.

[12] LTR 4426/96.

[13] Вінакураў В. и др. Культавыя валуны..., с. 235–236.

[14] Гарбуль А. *Скарбы сівых валуноў*, Паставы, 2002, с. 52–55.

[15] LTR 4474/119.

[16] Зайкоўскі Э. М., Дучыц Л. У. *Жыватворныя крыніцы Беларусі*, с. 35.

[17] Дучыц Л. У. Культавыя дрэвы ў Беларусі, *Studia Mythologia Slavica*, Ljubljana, 2000, t. 3, c. 58.

[18] LTR 4162/146.

[19] Гарбуль А. *Скарбы сівых валуноў*, с. 28–29.

[20] Klimavičius J. Auka, apiera, atnaša: istorijos ir vartosenos bruožai, *Leksikografijos ir leksikologijos problemos*, Vilnius, 2003, p. 176–177.

[21] Žr. Urtāns J. Par Latgales pilskalniem – Baznīckalniem, *Skudra pie kalna. Arheologa stāsti*, Rīga, 2004, p. 63–68.

[22] Plačiau žr.: Vaitkevičienė D., Vaitkevičius V. Naujojo Daugėliškio padavimai, *Tautosakos darbai*, Vilnius, 1995, t. 5, p. 172–174.

[23] Vaitkevičius V. *Alkai. Baltų šventviečių studija*, p. 161–162.

[24] Plačiau žr.: Šaknys Ž. B. Aukštaičių kalendoriniai papročiai, *Aukštaičių tapatumo paieškos*, Kaunas, 2006, p. 89–100.

[25] Zabiela G. Piliakalniai – seniausieji Lietuvos gynybiniai įtvirtinimai, *Lietuvos piliakalniai. Atlasas. Akmenės–Kupiškio rajonai*, Vilnius, 2005, t. 1, p. 15.

[26] Dėkoju B. Glivai už galimybę susipažinti su nepublikuota tyrimų medžiaga.

[27] Vaitkevičienė D. *Ugnies metaforos*, Vilnius, 2001, p. 144–146.

[28] Vilniaus apylinkių padavimai. Parengė B. Piasecka, I. Stankevičiūtė, V. Vaitkevičius, *Tautosakos darbai*, Vilnius, 2005, t. 22, p. 220.

[29] *Lietuvių pavardžių žodynas*. Ats. red. A. Vanagas. Vilnius, 1985, t. 1, p. 949.

[30] *Lietuvių pavardžių žodynas*. Ats. red. A. Vanagas. Vilnius, 1989, t. 2, p. 1206.

[31] *Lietuvių pavardžių žodynas*, t. 2, p. 1308.

[32] Vaitkevičius V. Akmenys su smailiadugniais dubenimis, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2005, t. 28, p. 191–207.

[33] Vaitkevičienė D., Vaitkevičius V. XIII a. Lietuvos valstybinės religijos bruožai, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2001, p. 314–315.

[34] Plačiau žr.: Vaitkevičius V. Nauja Žvėrūnos-Medeinos perspektyva, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2003, t. 24, p. 17–32.

[35] Plačiau žr.: Vaitkevičius V. Raktas Romuvai, *Liaudies kultūra*, Vilnius, 2003, Nr. 6, p. 14–33.

[36] Žr. Дучыц Л. У. *Археалагічныя помнікі ў назвах, вераваннях і паданнях беларусаў*, Мінск, 1993, с. 23–24, 45–48.

[37] Vaitkevičius V. *Alkai. Baltų šventviečių studija*, p. 107.

[38] Būga K. *Rinktiniai raštai*. Sudarė Z. Zinkevičius, Vilnius, 1958, t. 1, p. 145.

[39] *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, 1947, t. 2, p. 358.

[40] *Starożytna Polska. Wielkie księztwo Litewskie opisane przez Michała Balińkiego*, Warszawa, 1886, t. 4 [1-asis leid.: Warszawa, 1846, t. 3], s. 224.

[41] *Lietuvių patarlės ir priežodžiai*. Parengė K. Grigas ir kt. Vilnius, 2000, t. 1, p. 565.

[42] *Lietuvių patarlės ir priežodžiai*, p. 568.

[43] *Lietuvių kalbos žodynas*, p. 351.

[44] Zabiela G., Baranauskas A. Deltuvos žemė, *Lietuvos istorijos metraštis. 1995*, Vilnius, 1996, p. 9.

[45] LTR 6982/398.

[46] Vanagas A. *Lietuvos miestų vardai*. Parengė V. Maciejauskienė, Vilnius, 1996, p. 259.

[47] Žr. Vaitkevičienė D. Kupolės: šventė ir dievybė, *Liaudies kultūra*, Vilnius, 1999, Nr. 3, p. 19.

[48] *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, 1973, t. 9, p. 974.

[49] Plačiau žr.: Vaitkevičius V. Iš ankstyvosios Švenčionių istorijos, *Kultūros paminklai*, Vilnius, 2003, t. 10, p. 10–16.

[50] Mažiulis V. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, Vilnius, 1996, t. 3, p. 335.

[51] *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, 1995, t. 16, p. 1028.

[52] Plg. *Lietuvių užkalbėjimų šaltiniai. Elektroninis sąvadas*. Sudarė ir parengė D. Vaitkevičienė, Vilnius, 2005, Nr. 1615.

[53] Taip pat žr. Batūra R. Mitologinio *Vižo* ir jo aplinkos klausimu, *Senovės baltų kultūra. Gamta ir religija*, Vilnius, 2006, p. 110–129.

[54] Plačiau žr.: Vaitkevičius V. *Alkai. Baltų šventviečių studija*, p. 211–214.

KATALOGAS

Senųjų šventviečių katalogas apima dešimt rytų Aukštaitijos rajonų ir ten esančius miestus (tvarka, kuria jie buvo aprašomi): Vilniaus, Širvintų, Ukmergės, Molėtų, Švenčionių, Ignalinos, Utenos, Anykščių, Rokiškio ir Zarasų. Rajonų pagrindu sudarytuose katalogo skyriuose šventvietės grupuojamos abėcėlės tvarka pagal administracinį adresą (2004-10-15 padėtis), Vilniaus mieste – pagal mikrorajonų, priemiesčių ir istorinius miesto dalių pavadinimus.

Patogumo dėlei objektų aprašymai sunumeruoti eilės tvarka. Į laužtinius skliaustus paimti tik menkus šventviečių požymius turinčių objektų arba iki šiol nepagrįstai senosiomis šventvietėmis laikytų objektų aprašymų numeriai. Nenumeruoti – bendro pobūdžio gyvenamųjų vietovių aprašymai ar pastabos dėl jų pavadinimo etimologijos.

Objektų aprašymai pradedami liaudišku, jam nesant – moksliniu pavadinimu didžiosiomis raidėmis. Alternatyvūs liaudiški pavadinimai ir jų variantai nurodomi skliaustuose. Pavadinimus, remdamasi Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje saugomais šaltiniais, sukirčiavo Vita Grybauskienė (nesukirčiuoti liko neaiškūs arba kartotekose neužfiksuoti pavadinimai). Toliau aprašoma objekto geografinė padėtis, nurodomi atstumai iki pastovių kraštovaizdžio elementų, geografinės koordinatės WGS 84 sistemoje (daliai objektų nustatytos vietoje GPS imtuvu *Garmin eTrex Legend*), taip pat objekto matmenys ir ypatumai. Šie duomenys atitinkamai dokumentuoti. Tam tikrą išimtį sudaro enciklopediniai duomenys apie didesniuosius Aukštaitijos ežerus (plotas, gylis, kt.), kurių dauguma paimti iš *Mažosios lietuviškosios tarybinės enciklopedijos* (1966–1968).

Ypatingas dėmesys aprašymuose skiriamas rašytinei ir (arba) iš žmonių užrašytai pasakojamajai tradicijai: padavimams, tikėjimams, priežodžiams ir pan. Šventviečių pažinimui vertingiausius šaltinius stengtasi pateikti kaip originale ir netrumpinant.

Toliau pateikiamos istorinės žinios apie šventvietę ar jos artimiausią aplinką, archeologinių tyrinėjimų duomenys (jeigu žinomi). Siekta, kad aprašymuose atsispindėtų ir kultūrinė šventviečių aplinka: nurodyti atstumai tarp kaimyninių šventviečių, atstumai iki archeologijos ir istorijos paminklų. (Minint pastaruosius paminklus, stengtasi vartoti archeologinėje literatūroje priimtus administracinius jų pavadinimus.) Aprašymų pabaigoje nurodomi atitinkami šaltiniai ir literatūra. Bendras jų sąrašas – knygos gale.

Šios aprašymo schemos nesilaikoma knygoje aprašant vieną saugomų archeologijos vertybių rūšį – piliakalnius, apie kuriuos pasakojami padavimai verčia juos laikyti ne vien archeologinėmis, bet ir mitologinėmis vietomis. Naujausi piliakalnių geografinės padėties, dydžio ir fortifikacijų aprašymai yra paskelbti *Lietuvos piliakalnių atlase* (LPA), todėl šios informacijos nebuvo reikalo kartoti.

Dėl įvairių objektyvių priežasčių šventvietės buvo kartografuojamos sovietinių topografinių žemėlapių M 1:10 000 pagrindu.* Pagrindinis šio prieš 20 metų išleisto žemėlapių komplekto trūkumas yra pasenę socialinės geografijos duomenys. Knygoje panaudotų žemėlapių iškarpose neretai figūruoja šiuo metu jau nukeltos sodybos, nebenaudojami ar sunkiai randami lauko ir miško keliai, pastaraisiais metais iškirsti miško plotai ir pan. Suprantama, šie žemėlapiai negali atspindėti ir naujai besiklostančios infrastruktūros (padidėjusių priemiesčių, kolektyvinių sodų masyvų, naujakurių ūkininkų sodybų, naujų kelių ir kt.). Nepaisant to, topografinis šių žemėlapių pagrindas leidžia tiksliai lokalizuoti šventvietes ir orientuotis jų aplinkoje. Nustatytos dalies šventviečių geografinės koordinatės šiam reikalui taip pat puikiai pasitarnauja.

Spaudai žemėlapius parengė Ingrida Vosyliūtė. Rusiškus pavadinimus lietuviškais pakeitė, pagrindinių kelių kryptis nurodė, šventvietes ir kitus svarbesnius objektus pažymėjo knygos autorius. Šventvietes stengtasi žymėti rodyklėmis, nukreipiant rodyklę tiksliai į vietą (arba objekto centrą). Kitais atvejais žymėjimui buvo naudojami ratukai ar didesni apskritimai.

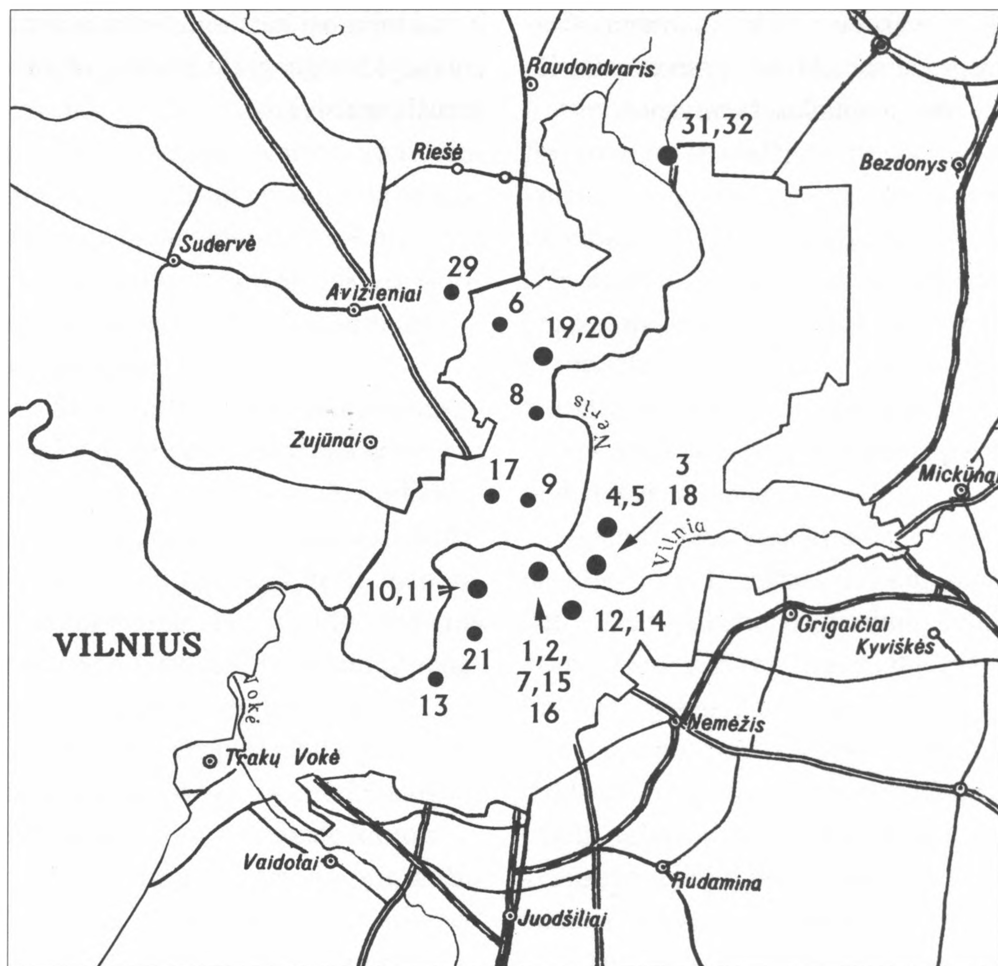
Vietų aprašymus iliustruoja gana gausi vaizdinė medžiaga: įvairiu metu darytos fotonuotraukos, piešiniai ir sche-

---

* Tačiau naudojantis katalogo žemėlapiais būtina atkreipti dėmesį į linijinį mastelį. Dalis žemėlapių iškarpų knygoje yra sumažintos arba padidintos.

mos. Žinoma, rengiant knygą, vaizdų sukaupta kur kas daugiau negu buvo panaudota. Spaudai atrinktos tik informatyviausios nuotraukos, atspindinčios šventviečių aplinką, jų dydį, ypatumus. Tačiau šie reikalavimai netaikyti unikaliems vaizdams, fiksuojantiems šiuo metu jau sunaikintas, pasikeitusios išvaizdos ar aplinkos šventvietes.

Pabrėžtina, kad kai kurie žemėlapiai ir nuotraukos vaizduoja dvi ir daugiau viena nuo kitos netoli esančias šventvietes, tačiau knygoje skelbiami tik prie vieno objekto aprašymo. Todėl pagrindiniai paieškos ir naudojimosi katalogu instrumentai yra rodyklės: geografinių vietų, objektų rūšių ir dalykinė.

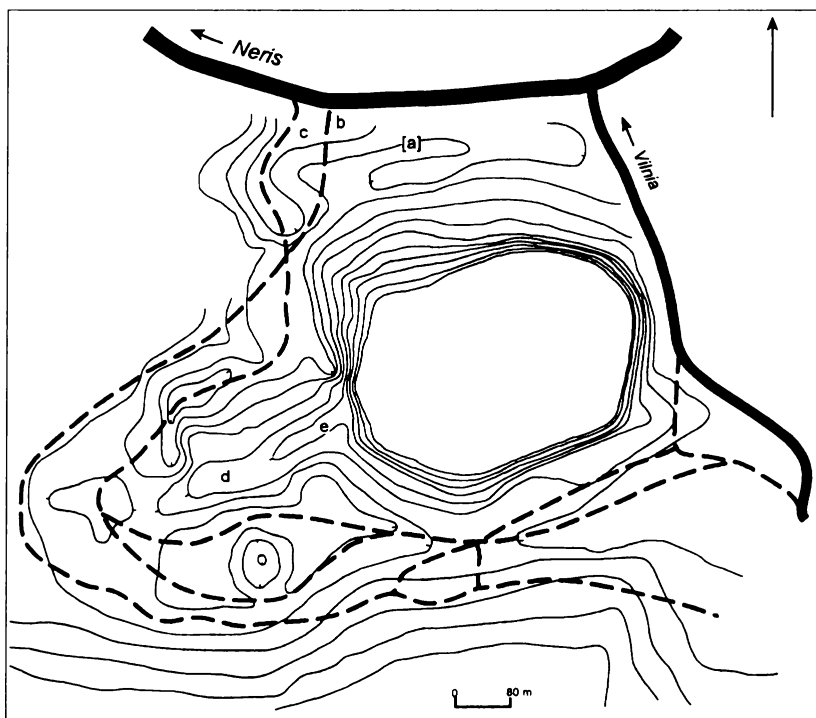
Raudondvaris
31,32
Bezdonys
Riešė
Sudervė
29
Avižieniai
6
19,20
8
Neris
Zujūnai
17
9
4,5
3
18
Mickūnai
Vilnia
10,11
12,14
Grigaičiai
Kyviškės
VILNIUS
21
1,2,
7,15
16
13
Vokė
Nemėžis
Trakų Vokė
Vaidotai
Rudamina
Juodšiliai

VILNIAUS MIESTAS

Augant miestui, jo teritorijoje atsidūrė nemaža įvairių objektų ir vietovių, susijusių su senąja lietuvių (baltų) religija ir mitologija. Deja, daugelis šių vietų iki šiol nesulaukė nuodugnių tyrinėjimų ir duomenų analizės. Vilniaus šventvietėms daugiausia dėmesio skyrė mitologai. V. Toporovo studija (1980) ir pradėtas rašyti A. J. Greimo straipsnis (paskelbtas po mirties, 1998 m.) parodė tikras ir menamas mitologines bei religines struktūras, sukomponuotas Vilniaus erdvėje ir jo istoriniame laike. Jos tebelaukia tyrėjų.

1. ŠVENTARÃGIO SLẼNIS. Tai, be abejonės, svarbiausia šventa vietovė Vilniuje. Pirmą kartą Šventaragio slėnis paminėtas XVI a. pirmojoje pusėje Lietuvos metraštį papildžiusiuose intarpuose apie Vilniaus įkūrimą ir mirusių kunigaikščių deginimo paprotį (Jučas M., 1968; Топоров В. Н., 1980, 16–18, 40–44) bei M. Strijkovskio Kronikoje (1582), kur šie pasakojimai buvo detalizuoti. Šie šaltiniai Vilniaus Šventaragį (*Швинтороѓ*, *Swintoroh*) apibūdina apskritai kaip vietą Neries ir Vilnios santakoje, kaip mišką arba nedetalizuoja visai. 1738 m. Šventaragis (greičiausiai jo dalis kairiajame Neries krante) dar minimas kaip pieva (*sienożąc Swintoroha*) (Jasas R., 1971).

M. Strijkovskio duomenys, kuriuos jis pats surinko, rodo, kad XVI a. tikslesnė Vilniaus Šventaragio vieta jau buvo pamiršta. Su juo buvo siejama Neries ir Vilnios santaka, patrankų liejykla – Puškarnia (taip pat

1 pav. Vilniaus Šventaragis (**1**): a) apytikslė Šventaragio pievos vieta 1738 m. duomenimis; b) Vilnios žiotys ir vaga 1740 m. plane; c) Vilnios žiotys ir vaga geologijos duomenimis; d) Šv. Stanislovo bažnyčia (Arkikatedra); e) Žemutinės pilies Valdovų rūmai (pagal D. Vaitkevičienę, V. Vaitkevičių 2001, 314; su pataisymais).

↑**10**), ten įkurtos karališkosios arklidės ir visa Žemutinės pilies teritorija („Gdzie rzeka Wilna do Wiliej wpada <...> gdzie dziś puszkarnia, stajnie i niższy zamek") (pagal: BRMŠ 2, 522).

Šventaragio lokalizacijos klausimu pareikšta įvairių nuomonių. Vis dėlto senajame Vilnios žemupyje yra tik du kyšuliai-„ragai": 1) apie 250 m ilg., 30–40 m pl., 3 m aukščio kyšulys nuolaidžiais šlaitais Vilnios dešiniajame krante, atsišakojantis nuo Gedimino kalno papėdės V–PV kryptimi. Jo V dalį užima Arkikatedra, R – Žemutinės pilies Valdovų rūmai; 2) kyšulys kairiajame Vilnios krante, Puškarnioje. Naujausi Vilniaus paleoreljefo tyrimai rodo, jog šio kyšulio smaigalyje stovi Šv. Jurgio bažnyčia (S. Sarcevičiaus inform.).

2 pav. Vilniaus Arkikatedros (1) šiaurinėje navoje rastos laiptų (rytinių) liekanos iš R. *Aut. nuotr.* 2005.

3 pav. Vilniaus Arkikatedros (1) šiaurinėje navoje rastos laiptų (rytinių) liekanos. *Aut. nuotr.* 2005.

Šventaragiu paprastai laikoma pirmoji vieta (plg. Топоров В. Н., 1980, с. 32–33), tačiau pagrįsta ir alternatyva jai (Tautavičius A., 1960). Matyt, abi šios vietos, skiriamos Vilnios, priklausė tai pačiai sakralinei erdvei, bet ji galėjo būti skirtingai padalyta.

1969–1976 m. ir 1984–1986 m. tyrinėjimų rezultatai Arkikatedros požemiuose iki šiol kelia diskusijas. Tuo metu aptikta įvairių laikotarpių kultūrinių sluoksnių. Senosios šventvietės kontekste yra diskutuojami: I t-mečio sluoksnyje aptiktas židinys su lipdyta keramika grublėtu paviršiumi ir ypač – pirmojo šioje vietoje (XIII a. vidurio arba XIV a. antrosios pusės) kvadratinio mūrinio pastato chronologija bei paskirtis (Kitkauskas N., Lisanka A., 1986; Kitkauskas N., 1989, 115–125; Urbanavičius V., 1993; 2000; Katalynas K., 2000; taip pat žr. Dubonis A., 1997). Situaciją dar labiau komplikuoja tai, jog 2003–2004 m. archeologinių tyrinėjimų Arkikatedros Kapitulos kriptoje metu (vad. G. Gendrėnas) neaptikta 8-ajame dešimtmetyje užfiksuotų pirmosios Vilniaus Katedros presbiterijos pamatų.

Tuo tarpu tikra yra tai, kad Vilniaus Arkikatedros vietoje iki pat Lietuvos krikšto 1387 m. būta šventvietės, veikiausiai su tam tikru statiniu, aukojimo vieta ir dievo ar dievų skulptūromis. Popiežius Urbonas VI savo 1388 m. bulėje kalba apie tai, jog didysis kunigaikštis Jogaila, pradėdamas Lietuvos krikštą, čia išgriovė šventyklą (*fanum* – „dievams pašvęsta vieta, šventovė"), kurioje iki tol pats su kitais pagonimis garbino dievus ir stabus („in quodam fano vana deorum et ydolorum numina supersticiose

colebant") (BRMŠ 1, 447). Apie šventyklą su aukuru (*templum et ara* – „dievams pašvęsta vieta/namai su aukuru") Arkikatedros vietoje pasakoja ir J. Dlugošas (XV a. antroji pusė – BRMŠ 2, 572, 574). XVI a. pasakojimuose ši šventvietė, veikusi Žemutinės pilies teritorijoje, prie Valdovų rūmų, siejama su dievu Perkūnu (BRMŠ 2, 522, 555).

L. Baliński M., 1886, 113 (*dolina Swintoroha*); Orda J., 1928; Šturms E., 1946, 12 (Nr. 215; Šventaragis – Spitze in Vilnius); Tautavičius A., 1960, 10–13; Batūra R., 1966, 272; Jučas M., 1968, 74–76, 142, 147; Jasas R., 1971, 213; Топоров В. Н., 1980, 16–18, 32–33, 40–44; Kitkauskas N., Lisanka A. ir kt., 1986; Kitkauskas N., 1989, 115–125; Urbanavičius V., 1993, 2; BRMŠ 1, 447, 572, 574; Dubonis A., 1997, 7; Greimas A. J., 1998; Katalynas K., 2000, 213–215; Urbanavičius V., 2000; Vaitkevičienė D., Vaitkevičius V., 2001, 313–314; BRMŠ 2, 522, 555, 572, 574.

2. GEDIMÌNO PILIẼS (TAŨRO) KÁLNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1). 1938, 1940, 1979, 1982 m. tyrinėjant rasta daugelis kultūrinių sluoksnių, ankstyviausi iš kurių datuojami I t-mečiu pr. Kr.

Pasak padavimų, tai šiame kalne Gediminas sumedžiojo (=paaukojo) taurą, kurio oda ir auksu apkaustyti ragai dar ilgai buvo saugomi valstybės ižde. Vėliau vieną ragų, ruošdamasis karūnuotis, didysis kunigaikštis Vytautas 1429 m. Lucko suvažiavime padovanojo Romos imperatoriui Zigmantui (pagal: BRMŠ).

G. Fiurstenhofo plano (1737 m.) aprašyme Aukštutinės pilies kalnas vadinamas senosios pilies ir šventyklos (*Heidnischer Tempel*) vieta (žr. Drėma V., 1991).

V. Drėmos duomenimis, Tauro kalno vietovardis XVII a. yra užfiksuotas Antakalnyje (↑**4**).

L. Jurkštas J., 1985, 45 („na Turzej górze", 1830 m.); Drėma V., 1991, 38–39; BRMŠ 2, 521 („Na tej górze gdzie dziś wyszny zamek Wileński, którą górę od tego tura i dziś Turzą górą zowią", 1582 m.), 522, 555.

ALTARIJA

[3.] KREIVÓJI PILÌS ir KREIVÀSIS MIẼSTAS. Buvo Kalnų parko, kitaip – Altarijos, teritorijoje. Tai būta dideliame plote išsidėsčiusio gyvenvietės ir ten pat stovėjusios pilies komplekso. Nuo 1390 m. istorijos šaltiniuose ši vietovė minima kaip *Curvum castrum*, *Кривой город*, *Крывый*, *Krywy* (žr. Топоров В. Н., 1980). Jos pavadinimas gali būti aiškinamas kaip reiškiąs pilį prie *krivūlės* (kitaip – *krivės*) vietos arba tiesiog sueigos – krivūlės – vietą (Vait.).

L. Топоров В. Н., 1980, 64.

ANTAKALNIS

4. ŠV. PETRO ir POVILO BAŽNYČIOS VIETA. Anot M. Strijkovskio (1582), Antakalnyje būta šventyklos, skirtos visiems dievams garbinti. Joje ketvirtadienio vakarais kunigai žibindavę žvakę („wielka sala albo bożnica na Antokoli wszystkim bogom, których Litwa zmamiona gusły czartowskimi chwaliła, tam świecę woskową po wieczerach we Czwartki kapłani zawżdy stawiali, i palili", pagal: BRMŠ). Vėliau ši legendinė tradicija buvo siejama su Šv. Petro ir Povilo bažnyčios vieta (pirmoji, medinė, bažnyčia čia tikrai stovėjo jau XVI a.). Įvairiuose šaltiniuose pasakojimai skirtingi. Pvz., 1782 m. Šv. Petro ir Povilo bažnyčios aprašyme sakoma, kad pirmoji bažnyčia šioje vietoje pastatyta dar pagonybės laikais vietoj visų dievų šventyklos, kurioje buvo deginami mirusiųjų kūnai [?] („Fundusz <...> bardzo dawny po Poganach. Kosciol naypierwszy w Wilnie na mieyscu tym załoczony gdzie niegdyś Bozyszcze Pogańskie nazwane Panteon, w którym mieyscu Poganie czynili Ofiary palenia Cial etc." – LVIA).

Atkreiptinas dėmesys, kad, V. Drėmos duomenimis (1991), Šv. Petro ir Povilo bažnyčios vieta buvo vadinama Tauro kalnu. Tai galbūt leistų šią vietą taip pat įtraukti į legendų apie Vilniaus įkūrimą erdvę (Vait.).

Vienas kalnų į R–PR nuo Šv. Petro ir Povilo bažnyčios buvo vadinamas Šv. Petro kalnu (↑**5**).

Š. LVIA F. 694–1–3489, 1. **L.** LAM 262 (buvusi šventovė); DRĖMA V., 1991, 345–347; BRMŠ 2, 525, 558.

5. ŠVEÑTO PẼTRO KÁLNAS. V. Garliausko duomenimis, taip nuo seno vadintas vienas kalnų, esančių į R–PR nuo Šv. Petro ir Povilo bažnyčios („Gora swiętopiotrska z gruntami nizej pod tąz gorą połozonemi zawsze bjła koscielna, a druga gura od tei dalsi idąca gliniana nawazna była y jest Popinigowska“, 1619 m.; „Gora przerzeczona gliniana otrzymała nazwisko popinigowska, a ta druga kosciołowi Swte° Piotra poblizsza zdawnych y mamięcią nie zaiętych czasow nazwisko to ma swiętopiotrska“, 1619 m.; „Gorą wielką a wysoką pospolicie nazwaną swiętopiotrską w cale wszytką y cokolwiek gruntow abo siamie pod tąsz gorą ku samemu kosciołowi y cmentarzowi“, 1619 m.; „Ze za tą gorą swiętopiotrską iest zaraz druga gura gliniana“, 1619 m.; „Iest granicą droga Ktora idzie miedzy Kosciolem a Szkolą pod gurę swietopiotrską“, 1662 m.).

4 pav. Šv. Petro kalnas Antakalnyje (**5**) (1737 m. G. Fiurstenhofo Vilniaus miesto plano fragmentas; ant kalno – maža koplytėlė, Nr. 49) (pagal: V. Drėma 1991, 38–39).

Veikiausiai šitas kalnas vaizduojamas G. Fiurstenhofo plane (1737 m.) su maža koplyčia (*Kleine Capelle*) viršuje (Drėma V., 1991, 38), taip pat matomas kai kuriuose XIX–XX a. paveiksluose (Drėma V., 1991, 345–347). Ilgainiui bažnyčios aplinka keitėsi. Šiuo metu net sunku tiksliai pasakyti, ar Švento Petro kalnas yra jau nukastas, ar išlikęs gatvių ir gyvenamųjų namų apsuptyje.

Veikiausiai apie šią vietą 1846 m. žinių pateikia ir A. L. Jucevičius: „[Birželio 29 d.] pasibaigus pamaldoms, gretimasis kalnas, apaugęs kupliomis pušimis ir šiaip žmonių

nelankomas, dabar pagyvėja, nes užplūsta jį minios, ieškančios žolyno, žmonių vadinamo švento Petro rakteliais. Iš to žolyno žiedų žmonės visaip buria. <...> Per tas vaikštynes ir būrimus žmonės dainuoja visokias dainas čia lietuviškai, čia baltarusiškai <...>. Vieną lietuvišką dainą po ilgų prašymų padiktavo man mergina iš Nemenčinės apylinkės, ir ją čionai skaitytojams pateikiu: Didise[?] mūsų, / Dievaiti mūsų, / Čiūta, rūta, / Čiūtele, rūtele, Mūsų! / Dovanok raktus, / Nupint vainikus, / Čiūta, rūta, / Čiūtele, rūtele, / Vainikus! / Sujunk mumis, / Priglausk mumis, / Čiūta, rūta, / Čiūtele, rūtele, / Mumis! <...>" (vert. pagal: Jucevičius A. L., 1956).

Gausi ikonografinė medžiaga liudija, kad Petrinių dieną aikštėje priešais bažnyčią iš tiesų vykdavo milžiniški prekymečiai (plg. XX a. pradžioje išleistą A. Fialko atviruką *Vilna. La Kermesse de Saint Pierre et Paul*).

L. Jucevičius A. L., 1956, 237–238; Drėma V., 1991, 38, 345–347.

BIRELIAI

6. AKMUO su DUBENIU. Perkeltas į A. Čižienės sodybą, pastatytas 1 m į PV nuo šulinio. Pirminė vieta nenustatyta.

Akmuo raudonas stambiagrūdis granitas, 86x89 cm dydžio viršuje, viršutinė plokštuma aplyginta, viena pusė taisyklinga, kita šiek tiek nuolaidėjanti. Šonuose akmuo ryškių tašymo kaltu žymių neturi, matomos tik kelios 15 cm aukščio, 2–2,5 cm pločio kalto žymės. Plokščiadugnis dubuo iškaltas netiksliai viršutinės plokštumos centre, 35x38 cm dydžio viršuje, 29x33 cm – dugne, 5 cm gylio. Akmens aukštis 48–50 cm. Senojoje vietoje iš žemės kyšojo apie 16–18 cm aukščio akmens dalis.

Š. 1997 m. V. Vaitkevičius žv., LIIR F. 1–2873, 70. L. Vaitkevičius V., 1998, 480.

DAUKANTO AIKŠTĖ

[7.] ŠULINĖLIS. Šv. Kryžiaus, kitaip – Bonifratrų – bažnyčios pastate, dešinėje (?).

Padavimai pasakoja, kad pradžioje šaltinėlis-šulinėlis buvęs prie A. Goštauto pranciškonams kankiniams atminti pastatytos medinės koplytėlės (plg. Zahorski W., 1925). Manoma, kad Goštauto valdoje, dešiniajame Kačergos upelio krante, nedidelėje aukštumėlėje, medinė koplytėlė stovėjo iki 1533 m. gaisro, o 1543 m. Vilniaus vyskupas Povilas Alšėniškis jos vietoje pastatė mūrinę Šv. Kryžiaus bažnyčią (tačiau ne dabartinę). 1635 m. Vilniaus vyskupas Abraomas Vaina Vilniuje netoli savo rūmų įkurdino vienuolius bonifratrus, „kurie ligoniams paslaugas teiktų". Spėjama, kad tuomet bonifratrai vysk. Vainos jiems atiduotą mūrinį pastatą (jau su šulinėliu viduje? – Vait.) ir pavertė savo bažnyčia, kuri šiandien nei savo planu, nei savo pirmine išorės architektūra nėra panaši į kulto pastatą (Vaitulevičienė E., 1973, p. 10).

Senieji vilniečiai mena, kad šulinėlio vanduo XX a. viduryje dar buvo daugelio žmonių branginamas (Vait.). „To šulinėlio vandeniui žmonės teikia gydomųjų savybių, ypač akių ligoms" („Lud przypisuje wodzie tej studzienki własności lecznicze, zwłaszcza w chorobach oczu" – Zahorski W., 1925).

Š. Vaitulevičienė E., 1973; Dambrauskaitė T., 1982; Vait. L. Zahorski W., 1925, 38–40.

5 pav. Birelių akmuo su dubeniu (**6**). *Aut. nuotr.* 1997.

GELEŽINIO VILKO gatvė

AKMUO su DUBENIU. Prie Geležinio Vilko g. (tarp namų 11 ir 13) 1993 m. atvežtas iš Švedų kaimo (↑**110**).

JERUZALĖ

[**8.**] UPĒLIS CĒDRONAS. Dešinysis Neries intakas. Teka iš Baltupių R kryptimi. Upelio šventumas ir pagarba jam susiję su Kristaus kančių keliu, įsteigtu 1662 m.

XIX a. Kalvarijos per Sekmines buvo ypač gausiai lankomos maldininkų iš didelio regiono aplink Vilnių. Virš upelio buvo įrengtas tiltelis, ant jo – nedidelė medinė koplytėlė (žr. Drėma V., 1991). Tikėta, kad upelio vanduo stebuklingas, gydąs akių ligas (Kirkoras A. H., 1991).

XX a. pradžioje net kelios leidyklos Lietuvoje ir Lenkijoje išleido atvirukų, vaizduojančių maldininkus prie Cedrono. Iš jų matyti, kad siaurutį upelį griovoje tiesiog apgulę žmonės, kurie prausiasi, semiasi šio vandens parsinešti namo.

L. Kirkoras A. H., 1991, 164–166; Baliński M., 1886, 164–165; Drėma V., 1991, 385, 390.

KALVARIJOS

9. AKMENYS VESTUVĖS (*WASELA*). Albina Leščinska (79 m., kilusi iš Koplyčninkų k., Zujūnų sen., gyv. Valų k., Lentvario sen.) prisimena septynių akmenų grupę, laikomą prakeiktomis vestuvėmis, kuri buvusi šalimais Kalvarijų turgavietės: „Na Kalwaryjskim polu kiedyś ja widziałam [kamienie]. <...> Na Kalwaryjskim Rynku. Koło samego rynku, tam w tym miejscu koło samego rynku. <...> Ja widziała, bo mnie mama pokazywała. Siedem kamieni tam było“.

Tai buvusios nedoro žmogaus prakeiktos vestuvės: „Przeklęto było wasela. Kto to taki, człowiek był niedobry że przeklął. Może to młoda co powiedziała przeciw, może nie odwitali sie, może młody nie podobał sia zięć. Może tam ta matka teściowa była sczenstliwa [?], a może nieszczęście, kto to wie“ (*U.* I. Stankevičiūtė, 2003 m. – VAP).

Tikslesnių duomenų apie šią vietą nėra. Neatmestina galimybė, kad šiuos akmenis pateikėja painioja su Šnipiškių Vestuvių akmenimis (Vait.) (↑**17**).

Š. NRP (2003). **L.** VAP 257–258 (Nr. 83).

LUKIŠKĖS

10. ŠVENTAS MIŠKAS. Minimas legendų cikle apie Vilniaus miesto įkūrimą. Lokalizuojamas Puškarnioje, tarp Vilnios, tekėjusios senąja vaga, ir Lukiškių priemiesčio. Detalizuodamas padavimus, M. Strijkovskis (1582) rašė, jog šiame miške buvo mirusių kunigaikščių deginimo vieta, o paskyręs visą šią girią dievams, didysis kunigaikštis Gediminas apgyvendino joje senosios religijos dvasininkus, kurie už mirusiųjų kunigaikščių vėles ten meldėsi, taip pat žalčius, vadinamus Gyvatėmis ir Žemininkais, penėjo ir augino kaip namų dievaičius: „Wszakże Gedimin nad to las ciemny bogom poświęcił, (co zwano u łacińskich pogan i inszych narodów *Lucus*, a Litwa i dziś las zowie *Laukos*) i kapłany pogańskim obyczajem w nim ustawił, którzy tam za dusze zmarłych xiążąt na onych miejscach albo zgliskach spalonych modły czynili, tamże i węże Gywojtos i Ziemiennikos zwane karmili i hodowali, jako bożki domowe, a ten las był nad Wilją podle puszkarniej, aż do Lukiszek“ (pagal: BRMŠ).

2003 m. Gedimino prospekto archeologiniai tyrinėjimai (vad. G. Vaitkevičius, S. Sarcevičius) rodo, jog rytinėje Lukiškių dalyje XIV a. viduryje – XV a. jau būta gyvenvietės. Naujausi šios miesto dalies

istoriniai tyrimai (pagal sklypų savininkus) verčia Puškarnią lokalizuoti abipus Gedimino prospekto (apytiksliai ties centrinio pašto pastatu). Paminėtina, kad kaimynystėje dideliais sklypais disponavo Radvilos.

XV–XVI a. Lukiškėmis dar buvo vadinama didelė teritorija į V nuo miesto iki pat Žemųjų Panerių. Radvilų valdoma jų dalis (šiaurėje) vadinta Didžiosiomis, o Astikų (pietuose) – Mažosiomis Lukiškėmis (1593 m. Vilniaus vaivada Stanislovas Radvila savo valdomą Lukiškių dalį padovanojo Jėzuitų kolegijai). 1646 ir 1648 m. planuose Lukiškėse dar nupiešti dideli miško masyvai – Vingyje ir Neries pakrantėje upe žemyn (žr. Samalavičius S., 1964; Spelskis A., 1964).

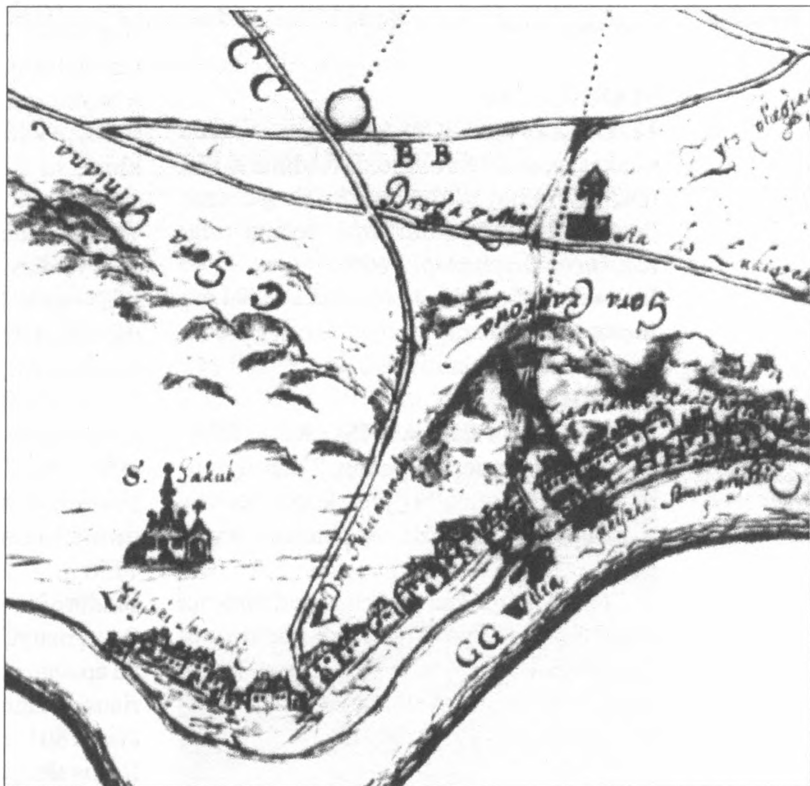
Vietovės pavadinimo kilmė tiksliai nenustatyta. XV a. pabaigos – XVI a. Lietuvos Metrikos įrašuose vartojama forma *на Луце, близко реки Вели* (1499), *З Вильни, на Луце* (1524) bylotų, kad senasis vietos pavadinimas galėjo būti Luka (<*lenkti*, *lankas*, *linkis*; plg. *łąka* „pieva", *лук* „lankas") (Jurkštas J., 1985). Atkreiptinas dėmesys į žodžio *luknas* reikšmę „[tas,] kurio ragai eina į šalis" (LKŽ VII 678), – miesto atžvilgiu Lukiškės kaip tik išsišakoja į du ragus Neries vingiuose (Vait.).

Lukiškių ribose yra Velnio kalnas (↑**11**).

L. Samalavičius S., 1964, 18; Spelskis A., 1964, 1 pav.; Топоров В. Н., 1980, 30–31; Jurkštas J., 1985, 31–32; Vaitkevičius V., Vaitkevičienė D., 2001, 314, 321–322; BRMŠ 2, 524–525, 558.

11. VELNIŲ KÁLNAS (*GÓRA CZARTOWA*, PAMĚNKALNIS) ir PEKLĒLĖ. Sprendžiant iš seniausių – 1646 ir 1648 m. – planų, taip buvo vadinamas Neries kairiojo kranto aukštumos kraštas Z. Sierakausko–M. K. Čiurlionio g. rajone. Į R nuo jo plytėjo Molio kalnas (žr. Spelskis A., 1964; LŽ).

Jau 1441 m. didžiojo kunigaikščio Kazimiero Jogailaičio privilegija Vilniaus miestiečiams (išduota Lietuvos Brastoje) mini šį kalną: „Amžiniems laikams duodame mūsų lauką: iš vienos pusės nuo miesto iki Vilijos upės, o iš kitos pusės nuo Velnių kalno iki Lukiškių" („Civibus et incolis Campum nostrum, a Civitate ipsa usque ad fluvium Wilia ab vna et a Czarthowahora

6 pav. Lukiškių Velnių kalnas (**11**) (1646 m. Vilniaus miesto plano fragmentas; Velnių kalnas pavadintas Góra Czartowa) (pagal PRPI).

vsq ad Lukyschky partibus et altera situatum“ – SDG).

Pavadinimas *Góra Czartowa* ne kartą fiksuojamas ir vėliau. Tačiau svarbu pažymėti, jog XVII a. užfiksuojamas ir semantiškai giminingas *Pamėnkalnio* vardas (<*pamėnas* „šmėkla, pamėklė“, LKŽ IX 292). Peršasi išvada, kad skirtingomis kalbomis kalbančių miestiečių lūpomis ši vieta buvo vadinama dviem tą patį reiškiančiais vardais (Vait.).

Vienoje savo akvarelių J. Kamarauskas XX a. 3-iajame dešimtmetyje Pamėnkalnio papėdėje (ties „Tauro“ alaus gamykla?) nupiešė mažą Peklele (*Pekielka*) vadinamą aklagatvį.

L. SDG 1, 9 (Nr. 7); Spelskis A., 1964; Jurkštas J., 1985, 44 (*Паме(-)кальнис*, 1602 m.), 46 (*Góra Czartowa*, 1648 m.); LŽ 50–51.

MARKUČIAI

12. UPELIS KAUKYSA. Kairysis Vilnios intakas, apie 10 km ilgio. Pavadinimo kilmės aiškinimų nežinoma. Priklauso vandenvardžių su šaknimi *kauk-* šeimai (plg. *Kaukučio ravelis*, up. ↑**625**).

L. Jurkštas J., 1985, 48 (*Каукуса*, 1794 m.; *Коукиуса*, 1797 m.).

PANERIAI

13. VIETA UPĖJE AUKSO KARIETA. Nurodoma Neries upėje ties Panerių dvaru, „Panerių kalnų“ (į juos kopia senasis ir naujasis kelias Vilnius–Kaunas) papėdėje.

Pasakojama, kad prancūzų kariuomenei traukiantis iš Rusijos šioje vietoje karieta, vežanti Napoleono iždą, nuslydo į upę. Turtas likęs upėje, jo buvo veltui ieškoma.

L. Kolupaila S., 1959, 450–451.

RÃSOS

Anot A. H. Kirkoro, XIX a. viduryje vilniečiai čia rinkdavosi švęsti vasaros saulėgrįžos šventės – Rasų. „Kalvų apsupta, didingų ąžuolų ir beržų svyruoklių apgaubtame slėnyje, Vilniaus gyventojai rengdavo šias iškilmes. Birželio 23-iosios vakarą čia susirinkdavo lietuvių ir lietuvaičių minios, sukraudavo malkų rietuves, užkurdavo laužus ir šokdami aplinkui ar šokinėdami per juos vaišindavosi, linksmindavosi, aukodavo deivei baltus gaidžius, o merginos giedodavo deivės garbei giesmes dažnai kartodamos priedainį: „Lada, Lada, Lada, didi mūsų deive“ (vert. pagal: Kirkoras A. H., 1991). „Vilniuje švento Jono vaikštynės yra plačiai žinomos pavadinimu *eiti į Rasas*, kur žaidžiama iki saulės tekėjimo. [Pst.:] Rasos Vilniuje yra giraitė už Misionierių parapijos kapinių. Tenai Švento Jono Krikštytojo dieną skuba ne tiktai prastuomenė, Vytauto sostinės darbininkai ir amatininkai, prisiminti Lizdeikos laikų, bet ir aukštesnioji klasė eina pasižiūrėti į savo šeimynykščių apeigas, bet su tokiu nusiteikimu, su kokiu eitų žiūrėti dramblio arba šiaurės lokio“ (vert. pagal: Jucevičius L. A., 1956). „Nuo pagonybės laikų žmonės Rasose renkasi per Šv. Joną, o jeigu lyja lietus, – kiek vėliau, kad rastų paparčio žiedą, teikiantį laimę“ (prieš 1866 m., pagal: Kosman M., 1994).

Vietovardis Rãsos (tiksliau – Rasa) dokumentuose pasirodė XVI a. (Kosman M., 1994). Nuo XVIII a. jis fiksuojamas ir čia buvusio dvaro pavadinime (plg.: „Inwentarz dworu za Ostrą Bramą na Rosie będącego“, 1756 m. – LIA). Palyginus XVIII–XIX a. sandūros ir XX a. duomenis aiškėja, kad Rasa, matyt, buvo vadinamas nemažas mišku apaugusių kalvų masyvas. Šiuo metu geriausiai žinomas Rasų kapinių rajonas, tačiau 1801 m. braižytame plane nurodytas Rasos aklagatvis (*Zaulek zwany Rosa* – LŽ) byloja, jog Rasomis pagrįstai gali būti laikoma didelė miesto dalis abipus ir tolyn į šalis nuo dabartinės Rasų gatvės.

Anot J. Jurkšto (1985), Rasos pavadinimo kilmės klausimas (vasaros saulėgrįžos šventės vieta ar upelis) yra atviras. Vis dėlto analogiškai vadinamos Rytų Lietuvos vietovės (pvz., Rasokalnis, Molėtų r., Rusakalnis (<Rasakalnis), Trakų r.) labiau verčia Vilniaus Rasos vietovardį sieti su viena ar keletu aukštumų, kuriose buvo švenčiamos Rasos. Duomenys apie švento Jono akmenį, atsidūrusį XIX a. įkurtų Rasų kapinių teritorijoje (↑**14**), šią prielaidą sutvirtina.

L. Jucevičius L. A., 1956, 236; Kirkoras A. H., 1991, 128; LIA 235 (Nr. 664), 246 (Nr. 704); Jurkštas J., 1985, 33; Kosman M., 1994, 132; LŽ 121.

7 pav. Rasų priemiestis (M 1:5000) (pagal aut.).

14. ŠV. JONO AKMUO. A. Vojevodskaitės duomenimis, gulėjo ant kalvos, kur 1802–1807 m. buvo pastatyti Rasų kapinių kolumbariumai. Minimas keliuose Markučių dvaro atribojimo XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje dokumentuose (*пред камнем Свенто Янским*). Vėlesnis likimas nežinomas. (Iš Misijonierių į Šv. Jono bažnyčios dispoziciją Rasų kapinės pateko 1844 m., todėl pastaroji akmens pavadinimo aiškinimo galimybė atkrinta – Vait.).

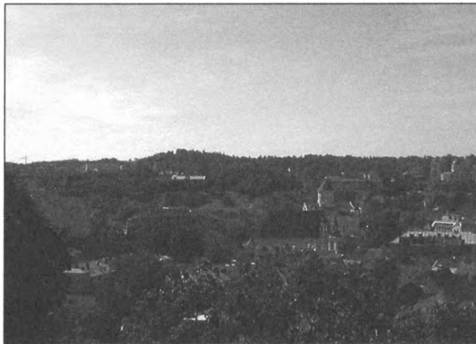
Apie 0,5 km į PR nuo Rasų kapinių per Markučius teka Kaukysos upelis (↑**12**).

Š. LVIA F. 381–17–142: 130, 206.

„RUSŲ MIESTAS“

15. AKMUO su DUBENIU. Surastas 1981 m. archeologinių tyrinėjimų (vad. G. Gendrėnas) metu, įmūrytas Dailės akademijos bendrabučio vietoje stovėjusio renesansinio pastato pamatuose kartu su 25 įvairaus dydžio girnapusėmis.

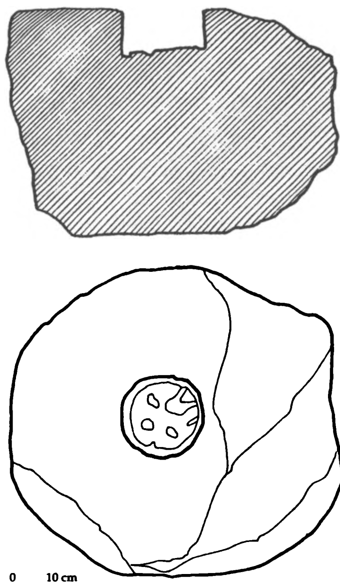
Akmuo smulkiagrūdis pilkšvas granitas, 95x98 cm dydžio viršuje, 65 cm aukščio, lygia viršutine plokštuma (apie 60 cm skr.), su iškaltu 22x23 cm dydžio plokščiu 15 cm gylio dubeniu. Po tyrinėjimų akmuo ilgą laiką stovėjo Architektūros muziejaus kieme, kol 1994 m. buvo pervežtas į skverą priešais Piatnickajos cerkvę – kaip

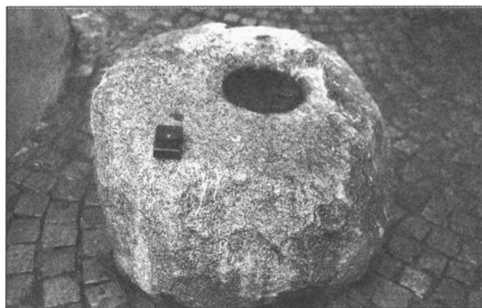
8 pav. Rasų priemiestis iš Š (nuo Gedimino Pilies kalno; tolimajame plane). *Aut. nuotr.* 2004.

skelbia užrašas prie akmens, – legendinę Ragučio šventyklos vietą.

Dėl akmens paskirties iki šiol diskutuojama. Jo radimo aplinkybės iš tiesų neleidžia atmesti prielaidos, jog akmuo buvo pagamintas (naudojamas ar surastas) ten pat, kur ir girnapusės. Kita vertus, iš 26 akmenų tik 2 (tarp jų ir „legendinis") yra pilkšvos spalvos. Visi kiti, kaip ir būdinga girnoms, yra iš raudono granito akmens.

9 pav. Vilniaus akmuo su dubeniu (**15**), rastas Latako g. namo pamatuose (pagal LIIR F. 1–1606).

10 pav. Vilniaus akmuo su dubeniu (**15**) (Architektūros muziejaus kieme). *Aut. nuotr.* 1993.

Pažymėtina, kad 1864 m. pastatytos Šv. Paraskevijos (Piatnickajos) cerkvės (Didžioji g. 2) sienoje iš tiesų įmūryta lenta su užrašu rusų kalba skelbia, kad pirmoji cerkvė didžiojo kunigaikščio Algirdo žmonos rūpesčiu čia buvo pastatyta vietoj dievo Ragučio šventyklos. (Tyrinėtojų manoma, kad toji cerkvė 1345 m. jau veikė; prie Latako g-vės rasta daug XIV a. krikščioniškai palaidotų mirusiųjų kapų. Pirmosios cerkvės šventoriaus teritorija?).

Š. 1980–1981 m. G. Gendrėnas tyr., LIIR F. 1–1606. **L.** IA 93 (Nr. 360; „Greičiausiai nuristas griaunant dievo Ragučio šventyklą").

SEREIKIŠKĖS

[**16.**] ŠALTÌNIS MINÙTĖ. Trykšta Vilnios kairiajame krante prie tilto per upę ties Liaudies kultūros centro (Barboros Radvilaitės g. 8) pastatu. Trumpas pratakas į R–ŠR nuteka į Vilnią. Vanduo beskonis, bekvapis. Žiemą neužšąla. Vandenį mielai geria parko lankytojai, praeiviai.

Pavadinimo kilmė nežinoma. Atkreiptinas dėmesys, jog kelios šventvietės Šiaurės Aukštaitijoje turi pavadinimus su šaknimi *min-* (plg. Kiūčių Minakalnį, Panevėžio r.). Taip pat lietuvių sutartinių tekstuose pasitaiko refrenai su *min-*, *myn*.

L. Jurkštas J., 1985, 44 („Krynica zwana Minuta", 1800 m.).

ŠNIPIŠKĖS

17. AKMENYS VESTUVĖS (*WASELA*). 1859 m. A. H. Kirkoras apie juos rašė: „Dešinėje Vilkmergės gatvės pusėje, laukuose už namų, guli daugybė didžiulių akmenų. Apie juos žmonės šneka, neva kadaise čia sutuoktinių pora kartu su savo piršliais iškrėtusi kažkokią šventvagystę ir ūmai pavirtusi akmenimis. Šie akmenys išsidėstę ratu, o vidury vienas greta kito esantys du

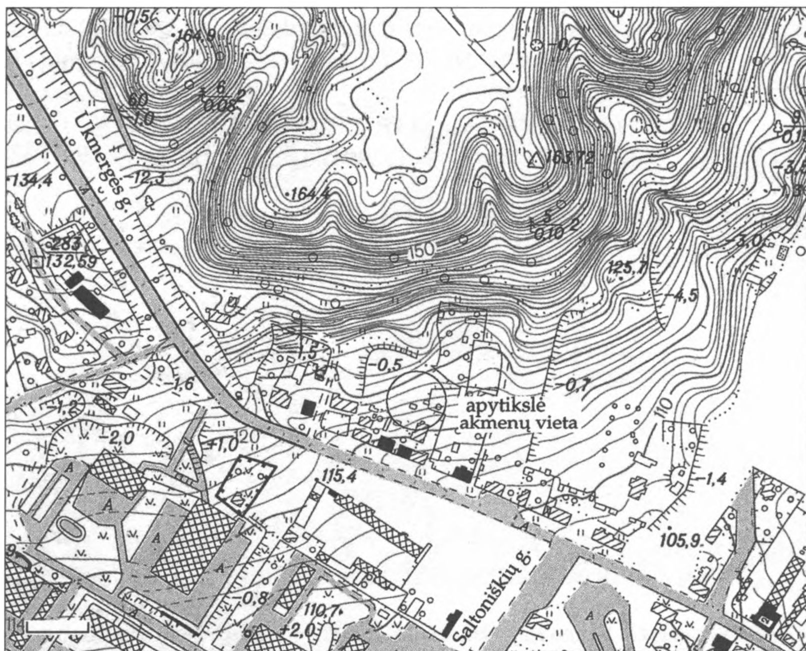
rieduliai – tai bedieviai jaunieji“ (vert. pagal: Kirkoras A. H., 1991). V. Šaulys 1958 11 04 laiške P. Tarasenkai pranešė: „Vilniuje, prie Žvėryno gatvės, kuri eina pagal dešinįjį Neries krantą, buvo 13 akmenų grupė, vadinama Užkeiktomis vestuvėmis <...>. Apie šias Vestuves buvo žinoma ir toli už Vilniaus ribų. Tačiau dideliam nustebimui apie tas Vestuves, matyt, nieko nežinojo Vilniaus miesto šeimininkai, jeigu jie leido tuos akmenis sunaikinti. Šis liaudies paminklas tapo sunaikintas statyboms, rodos, apie 1950 metus“ (MAB).

2003–2004 m. iš Vilniaus apylinkių gyventojų prisiminimų Vestuvių akmenis pavyko lokalizuoti tiksliau. Iki suskaldant juos Ukmergės gatvės grindiniui grįsti akmenys gulėjo dešinėje Ukmergės g. pusėje, prie medinių namelių Šeškinės kalno papėdėje, maždaug priešais Saltoniškių g. įsiliejimą į Ukmergės gatvę (NRP; vienas orientyrų – XX a. pirmojoje pusėje mediniame name veikę užvažiuojami namai; ši lokalizacija iš esmės sutampa su aprašyta A. H. Kirkoro). Šie duomenys leidžia manyti, kad gamtine prasme „daugybė didžiulių akmenų“ buvo susijusi su ledynmečio procesus menančiu Šeškinės ozu (plg. garsiąją Tytuvėnų apylinkių Rūžą, Kelmės r.).

Pasakojama, kad akmenys – tai užburti vestuvių dalyviai, jų arkliai ir visa kita („Zaczarowana wasela ta. Mówi, wszystkie tam, i koni, wszystkie oni stali“ – *P.* M. Griškievič, 77 m., Rokiškių k., Dūkštų sen. *U.* I. Stankevičiūtė, 2004 m. – VAP Nr. 84; var.: išvyko neatsisveikinę ir nepalaiminti. Motina ištarusi žodžius: „Kad akmenimis pavirstumėte“ – VAP Nr. 88).

„Kartą Šnipiškėse jaunieji nepakvietė į vestuves labai piktos moteriškės. Ji pasakė: – Kai jie važiuos lauku, kad pavirstų akmenimis. Taip ir atsitiko. Jaunieji pavirto labai dideliu akmeniu, o svečiai – mažais akmenėliais. Jei kas sušerdavo tiems vestuvininkams, sako, iš akmenų kraujas bėgdavo“ (ŽA; kartą mergaitė metė akmenį į suakmenėjusius jaunuosius, iš jų ėmė bėgti kraujas. Mergaitė meldėsi, ir jai pasirodė jaunieji. Atėjusi pikta moteriškė ištarė paslaptingus žodžius, ir jaunieji nebepasirodydavo – LMD).

Arba menama, kad skaldant akmenys buvę kruvini. Tai matydami žmonės stoviniavę ir pasakoję padavimus apie mamą, kuri nenorėjusi išleisti dukros už pasirinkto jaunikio ir prakeikė visas vestuves

11 pav. Apytikslė Šnipiškių akmenų vieta (**17**) (M 1:5000) (pagal NRP).

12 pav. Šnipiškių akmenų vietovė (**17**) iš PR. *Aut. nuotr.* 2005.

(„Kamieni byli krwawa. I te: „Co tu takiego jest, że te kamieni takie krwawa, ludzi?" I ludzi stoją, i rozmawiają, i przyjechali potem do domu, ja słyszałam, że jechała wasela, i matka nie chciała oddać córki za tego chłopca, co szedła za mąż, i przeklinali kiedy, zaklęli w kamieni. I te kamieni leżeli, aż póki ich porwali, te kamienie [na bruk]" – *P.* A. Lipnievič-Kovalevska, 74 m., kilusi iš Pylimų k., Dūkštų sen., d. gyv. Adomčiškių k., Dūkštų sen. *U.* I. Stankevičiūtė, 2004 m. – VAP Nr. 85, 86; taip pat – Vaitkevičius V., 1996).

Š. LMD I 271/16a; MAB F. 235–406, 4–5; NRP (2003, 2004); VAIT. (2004). **L.** ШЕЙНЬ П. В., 1893, 441; ZAHORSKI W., 1925, 128–130; KIRKORAS A. H., 1991, 156–157; VAITKEVIČIUS V., 1996, 20; ŽA 17 (Nr. 14); VAP 258–260 (Nr. 84–88).

UŽUPIS

18. GEDIMINO KAPO KALNAS. Laikomas piliakalniu (LPA). 1989 m., tyrinėjant aikštelę (vad. D. Misiukaitė), surasti keturi kapai karstuose, be įkapių, apytiksliai datuojami XVI a. pabaiga – XVII a. (galbūt susiję su šalimais, Vilnios pakrantėje, veikusiomis arijonų kapinėmis, kur buvęs palaidotas ir generolas Bekešas?).

Pasak padavimų, apie kuriuos pirmasis užsimena T. Narbutas, remdamasis 1629 m. dokumentu, šis kalnas visuotinai laikomas dk Gedimino kapu (Narbutas T., 1992).

Tai suartina šią vietą su daugeliu kitų legendinių kapų (Birutės Palangoje, Pajautos prie Žaslių, Kukavaičio prie Deltuvos, Džiugo prie Telšių, Kerniaus Rūdninkų girioje), iš kurių dalis turi ryškių šventviečių požymių (Vait.).

L. NARBUTAS T., 1992, 300; LIMANOWSKI M., 1930, 134; MISIUKAITĖ D., 1990, 154; DRĖMA V., 1991, 38; DAUGUDIS V., 1993, 51–52; ZABIELA G., 1995a, 196–197; KATALYNAS K., 2000, 209; LPA 3, 352.

13 pav. Vilniaus Gedimino Kapo kalnas (**18**) (1600 m. T. Makovskio Vilniaus miesto panoramos fragm.; Gedimino Kapas – antrame plane antroji viršūnė iš dešinės) (pagal V. Drėmą 1991, 34–35).

VĖRKIAI

19. VERKIŲ VIETOVĖ. Istorinė tradicija Verkius sieja su vyriausiuoju didžiojo kunigaikščio Gedimino žyniu Lizdeika. Tačiau kas pirmasis šią sąsają užrašė, nėra visiškai aišku.

Bychovco kronikoje (XVI a.) vien pasakyta, kad Lizdeika buvęs rastas erelio lizde (BRMŠ 2, 375,

382). M. Strijkovskis (1582) apie naujagimio, pavadinto Lizdeika, radimo vietą pasako tiek, kad jis buvo surastas girioje prie didžiojo kelio, erelio l i z d e (*w orlim gniazdzie w jednej puszczy przy gościńcu*) (kitų manymu – lopšyje, pakabintame ant medžio), užaugęs rodė nepaprastus gabumus ir tapo vyriausiuoju žyniu (BRMŠ 2, 522–524). XIX a. istorikų darbuose teigiama, kad Lizdeika buvo rastas Verkiuose, vėliau jis ten ir rezidavęs (plg. Kirkoras A. H., 1991). Savo giminės pradininku Lizdeiką laikė viena įtakingiausių LDK giminių – Radvilos (Stryjkowski M., 1978). 1387 m. didysis kunigaikštis Jogaila Verkius užrašė Vilniaus vyskupui.

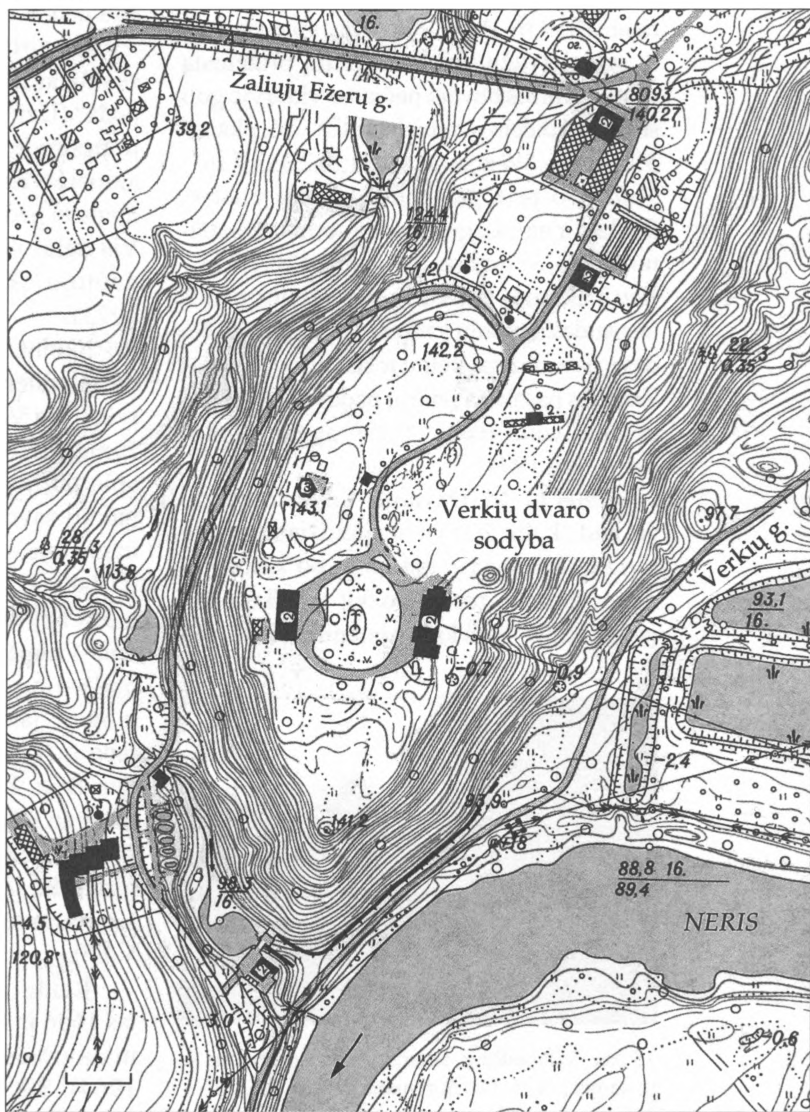
Beje, senieji apylinkių gyventojai tvirtina, kad rūmų parke dar esąs Lizdeikos ąžuolas, kuriame jis buvo rastas (*P.* J. Piurko, 93 m., Turniškių k. *U.* I. Stankevičiūtė, 2004 m.).

1988–1990 m. tyrinėjimų metu (vad. A. Varnas) kyšulyje į P nuo Verkių rūmų aptikta suardytų XIV a. piliakalnio (?) kultūrinių sluoksnių. Rūmų aplinkoje rasta XVI–XVII a. kapų. XIX a. viduryje ten pat (?) buvo rasta griautinių kapų su XIV a. įkapėmis.

Š. NRP (2004). L. STRYJKOWSKI M., 1978, 179, 238; TOПОРОВ B. H., 1980, 61–62; KIRKORAS A. H., 1991, 159–190; ML 1, 157, 159; ZABIELA G., 1995a, 257; GIEDRAITIS L., 1997; BRMŠ 2, 375, 382, 522–524, 555–557.

20. AKMUO. Pasakojama apie akmenį – motinos prakeiktą dukterį Verkiuose. Žmonės prie šio akmens girdėdavę v e r k s m ą, nuo ko, sakoma, kilo Verkių pavadinimas (LMD I 618). Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LMD I 457/1-10; I 618/11. L. VAITKEVIČIUS V., 1996, 20.

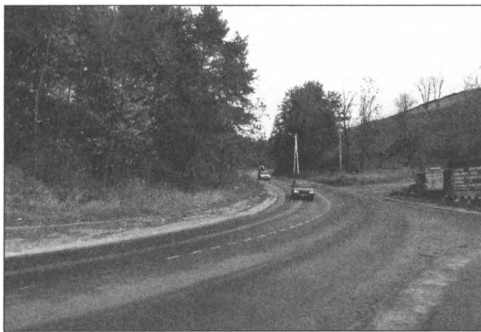

14 pav. Verkių vietovė (M 1:5000) (**19**).

AKMUO su DUBENIU. Į privatų akmenų rinkinį Verkių g. 109 kieme 2001 m. atvežtas iš Mlinskių sodybos Maišiagaloje, kur buvo perkeltas iš Vėlybniškių k. (↑**118**).

VIĨLKPĖDĖ

21. AKMUO su PĖDOMIS. Buvo prie Vilkpėdės g., vidurinėje jos atkarpoje, įkalnėje. 1859 m. A. H. Kirkoras apie šią vietą rašė: „Įvažiuojame į krūmų prižėlusią griovą, kurios beveik pačiame viduryje guli stebėtinai didelis akmuo (aukštis – 2½, plotis – 3¾, ilgis – 5¼ aršino [apie 1,8x2,3x3,7 m – *Vait.*]), o prie pat kelio, kairėje pusėje, dunkso ir antras, gerokai žemesnis, 2½ aršino pločio, 3¾ aršino ilgio [apie 1,8x2,3 m – *Vait.*] akmuo, ant kurio yra žvėries pėdos atspaudas, žmonių vadinamas Vilkpėde. Tai davė pavadinimą keliui ir šiai griovai. <...> Žmonės pasakoja įvairių padavimų, bet jais nelabai verta tikėti" (vert. pagal: Kirkoras A. H., 1991).

1904 m. M. Davainis-Silvestraitis rašė, kad „keliu žemyn nusileidžiant yra ant vidurio kalno prie pat kelio po kairei didokas akmuo, turintis ožkų ir vilkų pėdų įspaudimus. Nuo kalno jau nusileidus, yra kaima, Vilko pėdos (*Wilcze łapy*) vadinama. Kada aš užklausiau apie priežastį to teip dyvino vardo, tai vienas iš vietinių gaspadorių, Franciškus Lachavičia, nurodydamas man ant savo žemės anksčiau paminėtą akmenį, paaiškino, kad čia ir daugiau tokių akmenų buvo, bet tapo jie suskaldyti ir dėl budavonių sunaudoti" (DPSO 133; akmenyje yra dvi didelio žvėries pėdos – Zahorski W., 1925).

15 pav. Vilkpėdės g. atkarpa – buvusi akmens su pėdomis (**21**) vieta. *Aut. nuotr.* 2001.

Ketvirtajame dešimtmetyje buvo suskaldytas paskutinis likęs akmuo su „vilko pėda" (Uziębło L., 1937). 1958 m. spaudoje pasirodė kelios žinutės, kad buvusioje akmens vietoje atkastos kelios didelės akmens su pėda skeveldros (Šalūga R., 1958). Vis dėlto nėra aišku, ar tai iš tikrųjų pėduotojo akmens dalys (plg. Šaulys V., 1973).

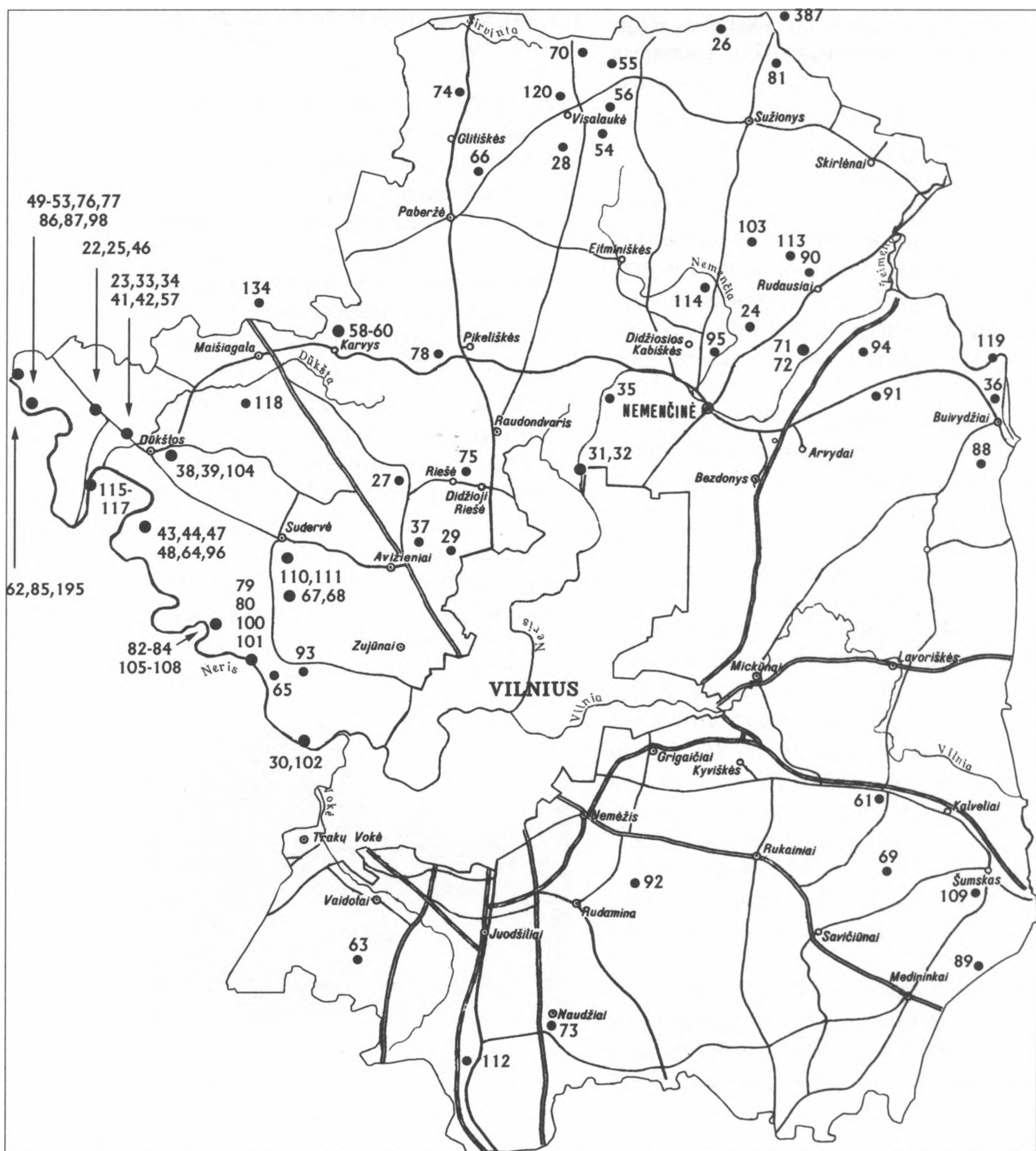
Skelbti padavimai apie Vilkpėdės akmenį suliteratūrinti. Juose atpažįstami motyvai, jog Velnias vilko letenomis įspaudęs žymę akmenyje varžydamasis su angelu; apie tai, jog vilkas vijosi ožką ir abu jie paliko savo žymes ant akmens. Gaidžiui užgiedojus, Velnias buvo priverstas sprukti (Zahorski W., 1925). Tiesa, 2004 m. Vilniaus apylinkėse dar buvo žmonių, kurie apie Vilkpėdės akmenį žinojo ir pasakojo padavimų nuotrupas (plg.: „[– A jak mówili, jak ona znalazła sia na kamieniu łapa ta?] – Wilk stanął, i tam odmieścił Pan Bóg. Kto tam, my nie mogli zrobić. Ale Pan Bóg tak dał na pamięć ludziom" – *P.* A. Leščinska, 80 m., kilusi iš Koplyčninkų k., Zujūnų sen., d. gyv. Valų k., Lentvario sen. *U.* I. Stankevičiūtė, 2004 m. – VAP).

Raide „W" Vilkpėdės akmuo pažymėtas 1646 ir 1648 m. Vilniaus planuose (Samalavičius S., 1964; plg. Spelskis A., 1964). Šis vietovardis figūruoja istorijos

šaltiniuose (pvz., *Wilcza Łapa*, 1785 m. – Jurkštas J., 1985).

Į P nuo Vilkpėdės vietovės buvusi Aukštųjų Panerių dvaro valda. Šį dvarą 1390 m. dk Jogaila užrašė Vilniaus vyskupams.

Š. NRP (2004). L. ZAHORSKI W., 1925, 131–132; LAM 263 („akmuo su iškaltomis ant jo vilko ir ožkos pėdomis; todėl jis vadinamas Vilko koja“); UZIĘBŁO L., 1937 („został rozbity przez robotników, pracujących na szosie“); ŠALŪGA R., 1958; SAMALAVIČIUS S., 1964, 19, pav. 1; SPELSKIS A., 1964; DPSO 133; ŠAULYS V., 1973; JURKŠTAS J., 1985, 46; KIRKORAS A. H., 1991, 200; ML 1, 167–168; ŽA 16–17 (Nr. 13); VAITKEVIČIUS V., 2003b, 24–25; VAP 260 (Nr. 89).

Širvinta
387
26
70
55
81
74
120
56
Visalaukė
Sužionys
Glitiškės
54
66
28
Skirlėnai
49-53,76,77
86,87,98
Paberžė
22,25,46
103
113
90
Eitminiškės
Nemenčia
23,33,34
41,42,57
134
114
Rudausiai
24
58-60
Maišiagala
Karvys
Pikeliškės
Didžiosios Kabiškės
95
71
72
94
119
78
Dūkšta
35
36
118
NEMENČINĖ
91
Buivydžiai
Dūkštos
Raudondvaris
38,39,104
31,32
88
75
Arvydai
Riešė
27
Didžioji Riešė
Bezdonys
115-117
43,44,47
48,64,96
Sudervė
37
29
Avižieniai
110,111
62,85,195
79
80
67,68
100
101
Neris
82-84
105-108
Zujūnai
93
Neris
Mickūnai
Lavoriškės
65
VILNIUS
Vilnia
30,102
Grigaičiai
Vilnia
Kyviškės
Vokė
61
Nemėžis
Kalveliai
Trakų Vokė
Rukainiai
69
92
Šumskas
109
Vaidotai
Rudamina
Juodšiliai
Savičiūnai
63
89
Medininkai
Naudžiai
73
112

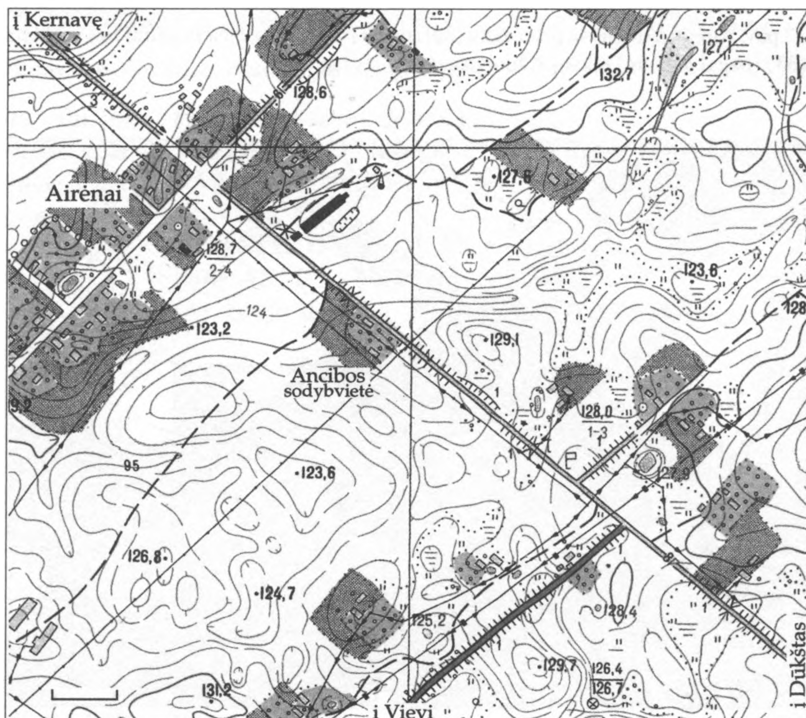
VILNIAUS RAJONAS

AIRĖNAI, Dūkštų s-ja

22. ÃKMENYS UŽKEIKTÌ BRÓLIAI. Buvusi vieta yra prie kelio Dukštos–Kernavė, už 0,25 km į ŠV nuo kelio į Vievį atsišakojimo, prie kanalu tekančio bevardžio (?) upelio pralaidos minėtame kelyje, prie Ancibos sodybvietės (N54°50'32,6"; E24°55'53,2"). Du stulpo formos akmenys stovėjo abipus kelio. Išvežti statant Geisiškių fermas (2003 m., NRP).

„Dukštuosnan einant du broliai užkeikti stovi. I anys stovės lig šiolei, i anys stovės pakol bus baigimas svieto – kai pereis šimtas penkiasdešimt tūkstančių milijonų metų <...>“ (*P.* K. Čiburys, Aliejūnų k. *U.* P. Dovydaitis, 1957 m. – LTR).
Š. LTR 3977/12; NRP (2003); VAIT. (2005). L. VAP 222 (Nr. 1).

23. AKMUO su PĖDA. Buvusi vieta yra kelio Dūkštos–Kernavė ŠR pusėje, apie 0,35 km į PR nuo kelio į Vievį atsišakojimo, tarp Gotovt sodybos (į R nuo jos) ir Dūkštų Ąžuolyno (į V nuo jo). Gulėjo šlapioje pievoje, išvežtas statyboms į Geisiškes (*P.* J. Martinka, 69 m., Aliejūnuose. *U.* I. Stankevičiūtė, 2003 m.).

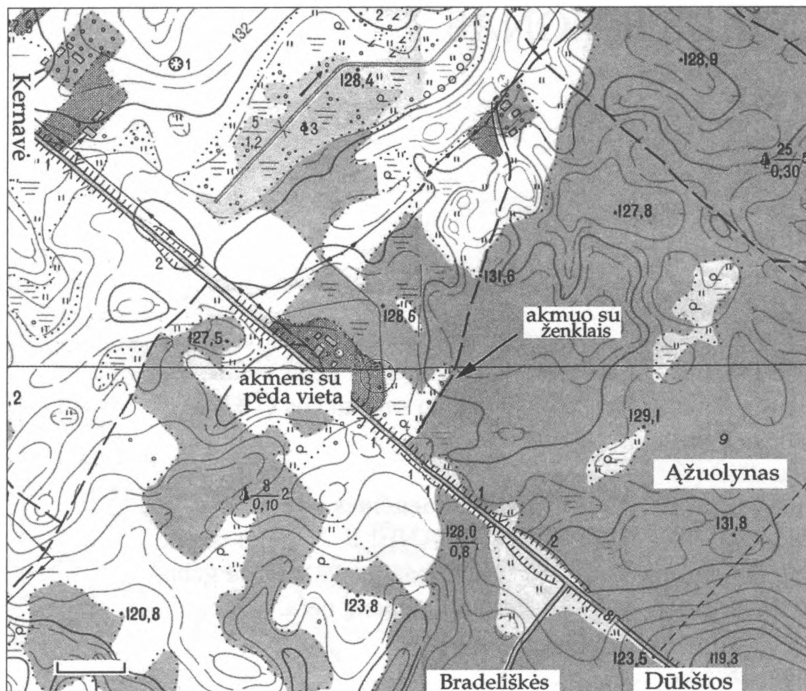

16 pav. Airėnų akmenų vieta (**22**) (pagal aut.).

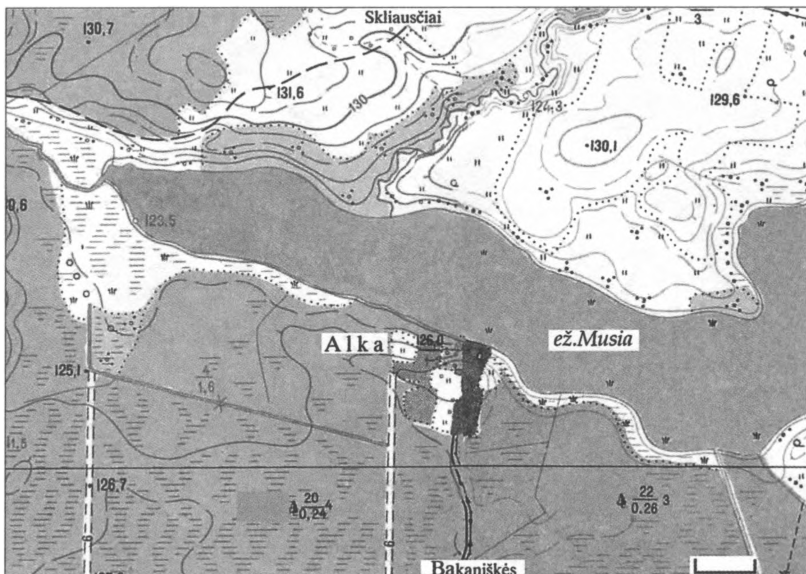
Ąžuolyno pakraštyje, apie 0,1 km į R nuo buvusios akmens su pėda vietos, yra Bradeliškių akmuo su ženklais (↑**33**).
Š. NRP (2003).

AKAVITAI, Nemenčinės s-ja

24. PIEVA RAGANĖLĖ. Minima tarp k. vietovardžių. „Lobas, pieva, žemės gabalas“. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. VK (1965).

17 pav. Airėnų akmens su pėda vieta (**23**) (pagal NRP), Bradeliškių akmuo su ženklais (**33**) (pagal aut.) ir Dūkštų Ąžuolynas (**42**).

18 pav. Alkos vnk. (Paberžės s-ja) padėtis (pagal aut.).

ALIEJŪNAI, Dūkštų s-ja

25. AKMUÕ VESTÙVĖ. Tikslesnių duomenų apie akmenį nėra. 2003 m. vieta nelokalizuota (NRP).

„Seniau mat buvo toksai čėsas, kad vis užkeikdavo – motka savo vaikus užkeiks. Tai jau cia buvo kur [Europos. – *Vait.*] dvaro laukas – Vestuvė, buvo akmenas užkeiktas. Tai motka užkeikė [kai] važiavo šliūban.

Nezvelijo ten ponas, nezvelijo rušinti tų akmenų. Anys stovėjo lig šiolei – aš pats mačiau. A dabar, matyt, suėmė [=surinko]“ (*P.* K. Čiburys, Aliejūnų k. *U.* P. Dovydaitis, 1957 m. – LTR).

Š. LTR 3977/12; NRP (2003).

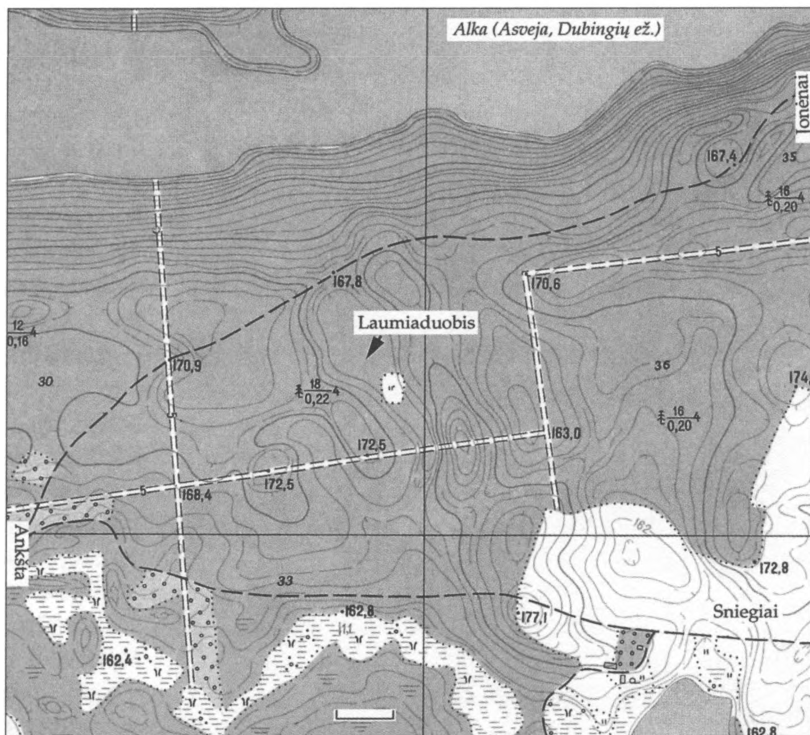
ALKÀ, Paberžės s-ja

Vienkiemis buvo Musios ež. P pakrantėje. XIX a. viduryje ta pati vieta figūruoja Paežerės vardu (*з. Подозерье*) (VaR), vėliau vadinama *Ołka* (VlnŽ). Pavadinimo kilmė nežinoma. Greičiausiai susijusi su tenykščiu lauku ar miškeliu Alka (plg. Alka, Giedraičių s-joje, Molėtų r.).

T. Šidiškis (2000) Alkos vienkiemį tapatina su Bakaniškėmis į P nuo Musios ež., Glitiškių g-jos 66 kvartale, Olka vadinamame miško masyve.

L. VaR XII–4; VlnŽ; Šidiškis T., 2000, 45 (Zigmantai); Vanagas A., 1993, 32.

ANKŠTA, Sužionių s-ja
26. LAUMIADUOBIS. Asvejos regioninio parko direkcijos duomenimis, dauba yra Dubingių miško 31 kvartale, 0,7 km į ŠV nuo Limino ež., 0,25 km į P nuo Asvejos (Dubingių) ež., miško kelio Ankšta–Jonėnai P pusėje. Dauba pailga ŠV–PR kryptimi, apie 200x100 m dydžio (dugne), vidutinio statumo ir nuolaidžiais šlaitais. PR pusėje pelkėta.

19 pav. Ankštos Laumiaduobis (**26**) (pagal ARP).

Laumiaduobis iškyla padavimuose apie tris sutartinę giedančias laumes Ankštoje, Laumikoniuose (↑**430**) ir Rožiakmenyje (↑tarp **98** ir **99**): „Laumikonyse, kaime, tai šitoj kalnoj gyvena laumė, o kita gyvena Unkščioj, Laumiaduoby, a trečia gyvena Rožių Akmene. Ir anys dainava sutarytinę. Tai šita Laumikonyse pradėja: – Koja, koja, koja. Laumiaduoby tai: Tu, kojela kojelyte. Rožių Akmene taj: Tu kojute kojučiute.

Tai anys, matai, dainava teip: viena čianai, Laumikonyse, kita Unkščioj Laumiaduoby, o trečia Rožių Akmene" (*P.* K. Ilgevičius, 75 m., Laumikonyse. *U.* P. Dovydaitis, 1968 m. – Dubingiai).

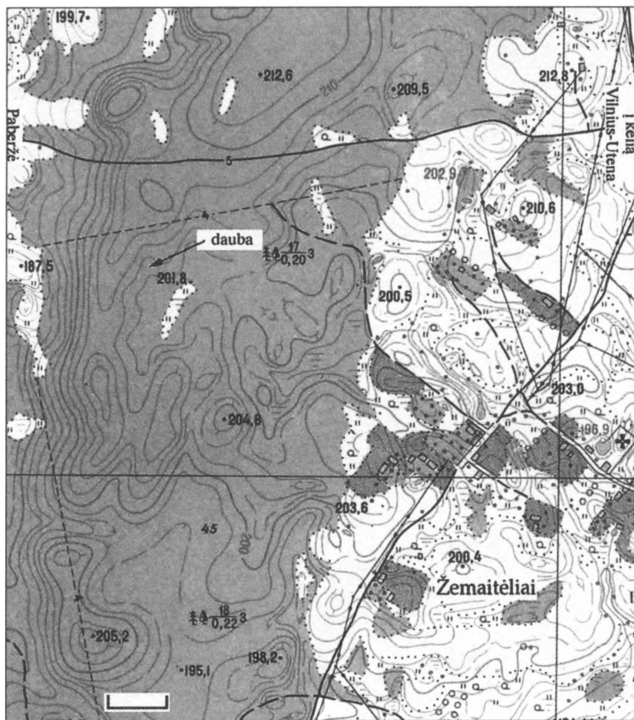
Realus atstumas tarp Laumiaduobio ir Laumikonių Laumiakalnio yra 1,4 km (ŠV kryptimi), o tarp Laumiaduobio ir Rožiakmenio – apie 12 km (V–PV kryptimi).

Gretimame Sniegių kaime yra buvę V–VI a. Rytų Lietuvos pilkapių. Galimas dalykas, Asvejos (Dubingių) ež. pakrantėje, Ankštos–Jonėnų apylinkėse, reikia ieškoti *Šventasėra* vietovės (↑**387**).
Š. R. Bareikienės informacija, 2006 m.; LTR 4105/262; 4106/22 („Unksčioje miškuose, tynai tokia duobė didela"). L. Dubingiai 1971, 343 (Nr. 39); LD 24–25; EMD 38–39 (Nr. 19); ŽA 146–147 (Nr. 339).

AUKŠTIEJI RUSOKAI, Avižienių s-ja
[27.] AKMUO (sg. 236). Guli pilkapyno (Ar 1439) teritorijos Š dalyje, apie 20 m

20 pav. Aukštųjų Rusokų akmuo (**27**). *Aut. nuotr.* 1997.

21 pav. Bačiulių dauba (**28**) (pagal aut.).

atstumu nuo pilkapių. Akmuo pilkas stambiagrūdis granitas, pailgas ŠV–PR kryptimi, 2,8 m ilg., siekia 1,6 m pl., 1 m aukštį. Akmens viršuje išskeltas nemažas gabalas, kuris tebeguli šalia akmens.

1974 m. tyrinėjimų duomenimis (vad. R. Volkaitė-Kulikauskienė), pilkapiai datuojami I t-mečio viduriu – II t-mečio pradžia.

0,3 km į PR nuo pilkapių yra Mažosios Riešės piliakalnis (Ar 1441).
Š. 1987 m. MMT žv., LIIR F. 1–2249, 33.

BAČIULIAI, Paberžės s-ja
28. DAUBÀ NAMẼLIAI (*CHÃTECKI*). Skerdimų miške tarp Bačiulių ir Žemaitėlių, 0,2 km į P nuo kelio į Bačiulius, atsišakojančio iš kelio Vilnius–Utena, Š–P kryptimi išsitęsusio gūbrio R–PR pašlaitėje. Dauba apie 80x80 m dydžio, 8–10 m gylio, nuolaidžiais ir vidutinio statumo šlaitais, dugne – pelkėta.

Pasakojama, kad šioje vietovėje būta miesto, o daubos vietoje – bažnyčios. Bažnyčioje būta daug turtų. Žemėn prasmegusios bažnyčios auksą gyventojai yra sapnavę ir ne kartą jo ieškoję (auksas degdavęs). Be to, beldžiant daubos dugne, buvo girdimas dundėjimas.

Apie 30 m į Š–ŠV nuo daubos, gūbrio viršuje, yra sena užslinkusi duobė su 80x80 cm dydžio akmeniu krašte. Nurodoma, kad čia taip pat buvo ieškoma aukso, surasta „senoviškų įrankių“, šaukštų.

Apie 0,5 km į V nuo daubos yra Bačiulių viduramžių laikotarpio senkapiai.
Š. Vait. (2002).

22 pav. Bačiulių daubos (**28**) miškas iš V. *Aut. nuotr.* 2002.

23 pav. Bačiulių dauba (**28**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 2002.

BAJORAI, Avižienių s-ja

29. AKMUO su DUBENIU. 1980 m. surastas miške ties Vilniaus m. riba, gulintis ant šono. Apie 1984 m. Juškys jį išsivežė prie savo namų Nemenčinėje. Šiuo metu akmuo saugomas M. K. Oginskio g. 8 (N54°50'57,1"; E25°27'35,2").

Akmuo rausvas vidutinio stambumo granitas, 1,1x1,15 m dydžio prie pagrindo, 1 m skr. viršuje, siekia 65 cm aukštį. Akmens viršutinė plokštuma kiek aptrupėjusi, tačiau vienas plotelis ypatingai lygiai nudailintas. Dubuo lygiu plokščiu dugnu, be įprasto griovelio pakraščiais, iškaltas centre, 18,5x20,5 cm dydžio ir 8 cm gylio. Iš visų pusių 30–33 cm aukštyje nuo akmens viršaus, o vietomis ir iki pat akmens pagrindo, ant akmens žymūs jo apdirbimo grioveliai. Jie vidutiniškai 3,5 cm pl., 1–1,2 cm gylio. Kai kuriuose grioveliuose 1,5–2 cm intervalu pastebimi nedideli gūbreliai – tašymo kaltu žymės.

Š. Vait. (2005). L. IA 92 (Nr. 348).

24 pav. Bajorų akmuo su dubeniu (**29**). *Aut. nuotr.* 2005.

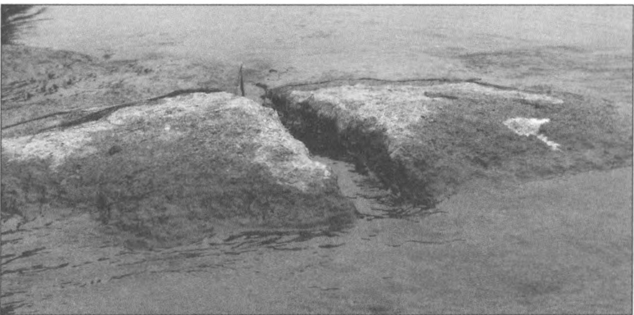

25 pav. Bajorų akmens su dubeniu detalė – apdirbimo kaltu žymės (**29**). *Aut. nuotr.* 2005.

BIELIŪNAI, Zujūnų s-ja

30. AKMUO GAIDELIS. Guli iš Neries upės vidurio atitemptas prie dešiniojo kranto žemiau Bieliūnų (ten, kur prasideda miškas). Didelis žemas akmuo, perskeltas pusiau.

Š. NRP (2005).

26 pav. Bieliūnų akmuo Gaidelis (**30**). *K. Navicko nuotr.* 2005.

BILKIŠKĖS (buv. Biriai), Bezdonių s-ja

31. AKMUÕ DEVYNIAVIRÑIS. Nurodomas Neries upės rėvoje, apie 2 km į P nuo k., tarp Vanagų ir Šaučių (upe aukštyn) ir Birių rėvų (žemyn). Buvo „didžiulis akmuo“.

„Pasak senųjų sielnykų, senovėj ant to akmens sėdėjo kipšas su ragais ir su uodegu, ir kuris tik nemokėjo užkalbėti ir drįso eiti su sieliais, tai tų sudraskydavo į gabalus. Kunigai sumanė tą akmenį pašventinti. Atvažiavo 9 kunigai su šventu vandeniu,

27 pav. Birių rėva (**32**) (pagal aut.)

laivais prisiyrė ir pradėjo šventinti, tik štai iš po akmens išsiveržė didžiulis kunkulys. Akmuo sutrupėjo į daugybę akmenėlių, kurie ir tuos kunigus užmušė. Nuo to laiko daugiau sielių nelaužė. Ir nuo to laiko tapo pramintas Devyniaviršiu" (*U.* H. Gudelaitis, 1930 m. – LMD).
Š. LMD III 29b/21.

32. AKMUO. Minimas Biraitės ar Birių rėvoje apie 2,5 km į P nuo k., tarp Devyniaviršio (upe aukštyn) ir Priepečkių bei Panienkų rėvų (žemyn).

„Šioje vietoje tapo paskandinta Lietuvos kunigaikštienė Vytauto žmona Birutė. Dargi senesni sielininkai pasakoja, kad jų diedukui dar pasirodydavo: išeidavo ant didžiulio akmens graži mergaitė, panaši į Dievaitę, ir galvą šukuodavo. Arčiau prisiartinus, dingdavo miglose" (*U.* H. Gudelaitis, 1930 m. – LMD; su Birute gali būti siejamas ir Biraitės arba Birių rėvos pavadinimas. – Vait.).

Apie šią vietovę žinoma ir suliteratūrintų padavimų variantų apie tai, jog čia, Neries pakrantėje, senovėje buvo kūrenama šventoji ugnis (*Znicz*) (Słowo, 1932).

Galbūt istorinės reminiscencijos susijusios su pačių Birelių vietovės ištakomis – XV a. viduryje Bireliui Giedraičiui didysis kunigaikštis užrašė žemės Nemenčinės valsčiuje (Wojtkowiak Z., 1978; Semkowicz W., 1989).
Š. LMD III 29b/21a. **L.** Słowo, 1932; Wojtkowiak Z., 1978, 12; Semkowicz W., 1989, 74.

BRADELIŠKĖS, Dūkštų s-ja

[**33.**] AKMUÕ su ŽENKLAIS (Ar 1446; M 187). Apie 1,1 km nuo Dūkštos upelio pralaidos kelyje Dūkštos–Kernavė, 0,13 km į ŠR nuo minėto kelio, Dūkštų g-jos 18 kvartalo ŠV dalyje, nedidelės pelkės PV pakraštyje, ąžuolyne.

28 pav. Bradeliškių akmuo su ženklais (**33**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 29703).

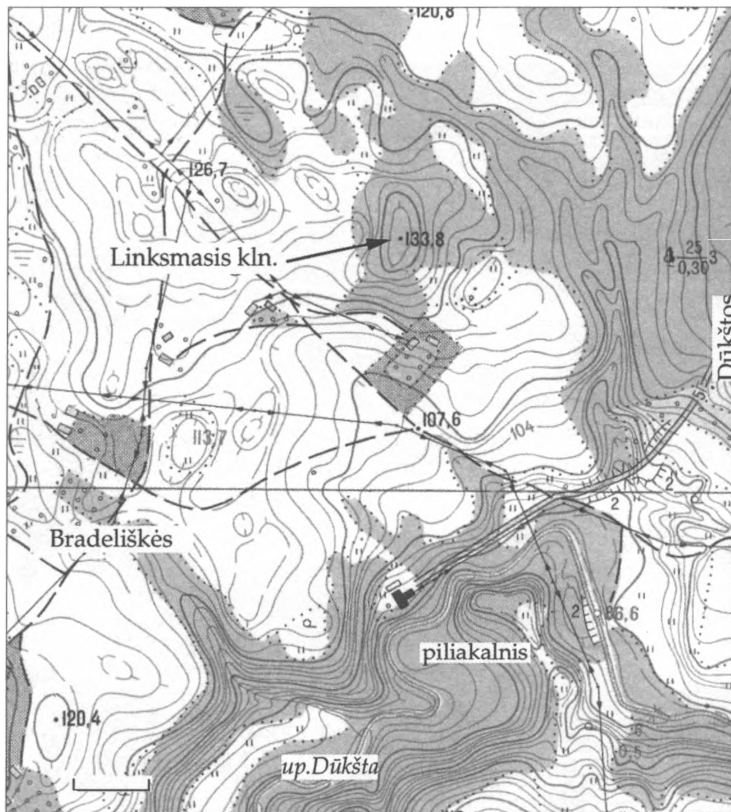
Akmuo pilkas stambiagrūdis granitas, netaisyklingos trikampės nupjautos piramidės formos, 2,4 m ilg. (ŠR–PV), 1,9 m pl. (ŠV–PR), apie 1 m aukščio. Akmens viršuje, ŠR jo dalyje, lygiame plote iškaltos keturios 28 cm aukščio raidės kirilica (IA). Ženklų griovelių plotis 2–3 cm, gylis 1–1,5 cm. Akmens V šone iškaltas kryžius, kurio vertikali kryžma 19 cm ilgio, horizontali – 22 cm. Kryžiaus griovelių plotis 2 cm, gylis 1 cm (Vait.).

Prie akmens ieškoma aukso (var.: Napoleono aukso statinės). Akmuo ieškant lobių buvo apverstas, vėliau vėl pastatytas. Veikiausiai nustumtas ir iš pirminės savo vietos.

Bradeliškių akmuo gali būti senas Geisiškių cerkvės žemės valdos riboženklis (VAP). Sieti jį su šventvietėmis šiuo metu nėra pagrindo.

Š. 1979 m. MMT žv., LIIR F. 1–2241, 11; 1987 m. MMT žv., LIIR F. 1–2249, 44–45; LVIA F. 526–7–5161 (1775 m., *Kamien Graniczny*) NRP (2003); VAIT. (2003). **L.** ŠAULYS V., 1964a, 29; IA 114, 133 (Nr. 46; Airėnai); KPE 2, 305; VAP 223 (Nr. 3–4).

[**34.**] LINKSMÀSIS KÁLNAS (*WIESIOŁA GÓRA*). 0,49 km į R nuo kelio į Vievį, atsišakojančio iš kelio Dūkštos–Kernavė, 0,19 km į ŠV nuo Dūkštos up. dešiniojo kranto, 50 m į Š nuo A. Jakubicko sodybos. Apylinkėse dominuojanti kalva (133,8 m virš j. l.) apaugusi mišku. Kalvos aikštelė gana lygi, apie 15–20x50 m dydžio (pailga Š–ŠR–P–PV), apardyta Antrojo pasaulinio karo apkasų linijų (ypatingai – PV dalyje). Šlaitai vidutinio statumo, apie 15–18 m aukščio.

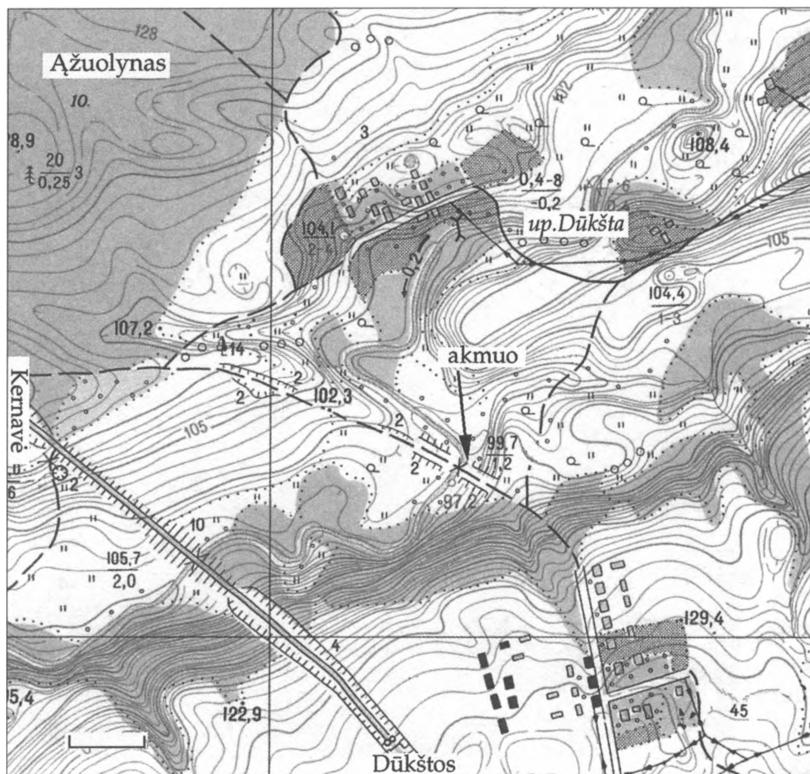

29 pav. Bradeliškių kalnas (**34**) (pagal aut.).

30 pav. Bradeliškių kalnas (**34**) iš V. *Aut. nuotr.* 2004.

Pasakojama, kad apylinkėje gyvenę ukrainiečiai (ir suaugusieji, ir jaunimas) čia rinkdavosi pavasarį, suposi, rinko gėlynus. Moterys dainuodavo, voliodavosi ant žemės (NRP).

31 pav. Dūkštų akmuo (**41**) (pagal aut.) ir Ąžuolynas (**42**).

Už 0,27 km į P nuo Linksmojo kalno yra Bradeliškių piliakalnis (Ar 1445).
Š. NRP (2004); Vait. (2004). **L.** VAP 222–223 (Nr. 2).

BRATONIŠKĖS, Bezdonių s-ja

35. AKMUO. Buvo dešiniajame Neries krante, griovoje, statmenoje upei. Apie 1974 m. jau buvęs sunaikintas.

Padavimai pasakoja apie Velnią, kuris susilažinęs [su kuo?] šį akmenį vilko, o nespėjęs paskui varžovą, metė. Ant akmens būta jo „tempimo žymių“.
Š. A. Girininko informacija, 2004 m.

BUIVYDŽIŲ s-ja

Į P nuo Buivydžių XVII a. jau minimas Buivydžių dvarui priklausantis Šventos, Šventelės vienkiemis (*Święta*, *Świątełka*). Sunyko, matyt, XIX a. pirmojoje pusėje, vėlesniuose žemėlapiuose nepažymėtas.
L. Gajewski M., 2002, 6–8.

36. VIETÓVĖ ŠVENTẼLIAI (*ŠVINTIÉLY*). „Laukas, miškas už Neries“ (VK). Dešiniajame Neries krante, Bareišiūnuose nelokalizuota (Vait.).
Š. VK (K. Eigminas (?), 1965; Buivydžiai); Vait. (1999). **L.** Šidiškis T., 1995, 142 (Bartašiūnai).

BUKIŠKIS, Avižienių s-ja

37. KUPOLIAKALNIS. M. Gajevskio duomenimis, figūruoja viename 1602 m. dokumentų (*Kupolia kałnie*). Tikslesnių duomenų nėra.
Š. M. Gajevskio informacija, 2002 m.

DAUBARAI, Dūkštų s-ja

38. AKMUO. Nurodomas kaime, tikslesnių duomenų nėra.

„Akmuo – užkeiktas arklys“ (Trinkūnas J., 1992).

Š. 1997 m. V. VAITKEVIČIUS žv., LIIR F. 1–2873, 72 (nelokal.). L. TRINKŪNAS J., 1992, 213.

[**39.**] AKMUO su ŽENKLU. Minimas prie Petrušankos (Petrinkos) upelio. Su kryžiaus ženklu. Tikslesnių duomenų nėra.

L. IA 133 (Doborovka).

DIEVONIŠKĖS, Mickūnų s-ja

Į ŠR nuo Naujosios Vilnios mikrorajono. Pavadinimo kilmė nežinoma.

L. JURKŠTAS J., 1985, 11 (*Dziewaniszki*, 1830 m.).

DŪDOS, Nemenčinės s-ja

[**40.**] AKMUO. P. Tarasenka klaidingai lokalizavo šventą Dūdų, arba Antakmenės, akmenį (↑**599**) Dūdų vienkiemyje Vilniaus r.

L. PA 73 (Nr. 109).

DŪKŠTOS

41. AKMUO. Į Š nuo Dūkštų mstl., 20 m aukščiau senojo kelio Dūkštos–Kernavė tilto liekanų per Dūkštos up., šio upelio vagoje, prie kairiojo kranto. Akmuo rausvos su balkšvais intarpais spalvos, pailgas R–V kryptimi, dvišlaitis, viršuje – ketera, kuo tarsi primena tiltelį, išsišovusį į upę. Akmens Š šlaitas vidutinio statumo, nelygus, o P – status. Prie pagrindo akmuo yra apie 2,2 m ilg. (R–V), 1,3 m pl. (Š–P), 1,7 m aukščio (matuojant nuo upės dugno). Virš vandens kyšančios akmens dalies aukštis priklauso nuo vandens lygio, kuris Dūkštoje gana ryškiai svyruoja.

Pasakojama, kad vidurnaktį ant akmens pasirodydavusios kultuvėmis skalbinius velėjančios moterys. Priėjus arčiau jos pranykdavusios. Žmonės spėliojo, kad

32 pav. Dūkštų akmuo (**41**) iš PV. *Aut. nuotr.* 2004.

galbūt tai siela kentėjusi ar kas nors toje vietoje buvęs užmuštas (VAP).

Š. NRP (2003); VAIT. (2004). L. DŪKŠTŲ 2004, 30; VAP 223–224 (Nr. 5).

DŪKŠTŲ s-ja

42. ĄŽUOLÝNAS. Abipus kelio Vilnius–Kernavė, Dūkštos up. dešiniajame krante (Dūkštų g-jos 3–11 kvartalai). Apie 170 ha ploto.

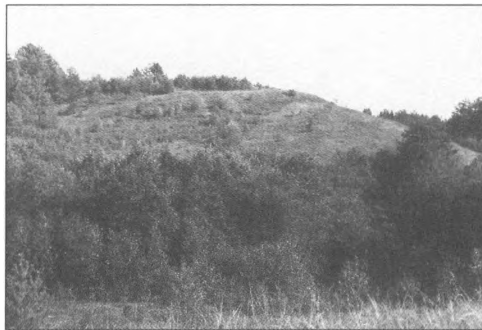
Apie Ąžuolyną pasakojama įvairių sakmių apie velnius, užkeiktus pinigus (Dūkštų, 2004).

Ąžuolyno PV pakraštyje būta Airėnų akmens su pėda (↑**23**), Bradeliškių akmens su ženklais (dabar atsidūrė pačiame Ąžuolyne, ↑**33**), į PR nuo Ąžuolyno R pakraščio yra Dūkštų mitologinis akmuo (↑**41**).

Š. NRP (2003–2004). L. DŪKŠTŲ, 2004, 29–31.

EĹNIAKAMPIS, Dūkštų s-ja

J. Jurkšto nuomone, istorinis šios gyvenamosios vietos pavadinimas yra Velniakampis („Недалеко велекумпю“, 1588 m.) (Jurkštas J., 1985). Tuo pačiu metu jau vartotas ir dabartinis pavadinimas („prope fluvium Vilia sita duo Purwiszkiet elniakampi nuncupata“, 1566 m.) (V. Garliausko inform.).

33 pav. Elniakampio piliakalnis (**43**). *V. Daugudžio nuotr.* 1971 (LII ng. 25069).

34 pav. Elniakampio šaltinis (**44**) iš PR. *Aut. nuotr.* 2004.

Pažymėtina, kad XIX a. liaudies etimologija Elniakampį dar aiškino kaip Velniakampį („Welnui-kąpas znaczy Dyabli kąt“, 1857 m.) ir su juo siejo kairiajame Neries krante esančią aukštumą Peklinę (*Piekielna*, *Peklina*) (Tyszkiewicz K., 1871).

Tačiau turint omenyje, kad Neries (Vilijos) pavadinimas dokumentuose senąja slavų kalba buvo rašomas ir kaip *Велья*, *Велея*, *Веля*, *Велля* (žr. Топоров В. И., 1980), veikiausiai vietovardį reikėtų etimologizuoti kaip „Vilijos kampą“ (Vait.).

Š. V. Garliausko informacija, 2001 m. **L.** Tyszkiewicz K., 1871, 212 (*Djabli-kąt*); Топоров В. И., 1980, 57; Jurkštas J., 1985, 35.

43. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1451). Netyrinėtas.

Ant piliakalnio stovėjo bažnyčia ar cerkvė, kuri prasmego (LTR 6489/55; piliakalnio vietoje buvo bažnyčia, kurią kažkas užpylė žemėmis – LTR 6489/59).

Š. LTR 6489: 55, 58–60.

44. ŠALTINIS. Trykšta Elniakampio piliakalnio (↑**43**) Š–ŠR papėdėje, Junkelos up. kairiajame krante. Šaltinio akis nedideliame, tebesiformuojančiame cirke yra apie 1 m skr. Vanduo sruvena į Š (340°), už keleto metrų įteka į Junkelą. Vanduo labai geležingas.

Pasakojama, kad šaltinis buvo neblogai apylinkių žmonėms žinomas, o jo vanduo branginamas (*zauważyli*). Žmonės buteliais nešdavosi šaltinio vandens namo. Neseniai vienas žmogus šiuo vandeniu išsigydė skrandžio ligą (VAP).

Š. NRP (2004); Vait. (2004). **L.** VAP 224–225 (Nr. 7).

[**45.**] UPELIS JUNKELÀ (ELNA, ELKA?). Išteka iš Purvio ež. (upelio aukštupys dabar numelioruotas), tarp Dambraviškių ir Purviškių, į ŠR nuo kelio Dūkštos–Sudervė. Teka į PV–V pro Elniakampio piliakalnį ir įteka į Bindrą iš dešinės (Bindra teka į Elniakampio ež.), apie 4 km ilg.

Elkos pavadinimas gyvojoje kalboje nepaliudytas, nors kartais vartojamas žemėlapiuose.

Š. Vait.

GEISIŠKĖS, Dūkštų s-ja

46. AKMUO su PĖDA. Pokario metais sunaikinto akmens vieta yra šlapiose, krūmais ir berželiais užaugančiose kaimo pievose,

apie 0,2 km į Š–ŠR nuo cerkvės, apie 25 m į R nuo buvusios kūdros (?), vos žymioje pakilumoje (N54°52'07,0"; E24°55'34,1"). Iki melioracijos akmuo buvo į P nuo Geisiškių k. (tarp gatvinio kaimo sodybų ir cerkvės), vadinamojoje Vidurinėje lankoje, pakilumėlėje, „už kalvės“ (kieno?).

Akmens būta apie 1x1,5 m dydžio, 20–50 cm aukščio virš žemės, gana plokščio. Ant akmens, arčiau krašto, būta žymės, primenančios 2–3 metų vaiko kairės kojos pėdelę su ryškiais piršteliais (var.: didžiuoju ir mažuoju pirštais). Ji vadinta Jėzaus Kristaus pėdele (*Pana Jezusa śladek*), kuri atsiradusi po kažkokio nepaprasto įvykio ar „stebuklo“.

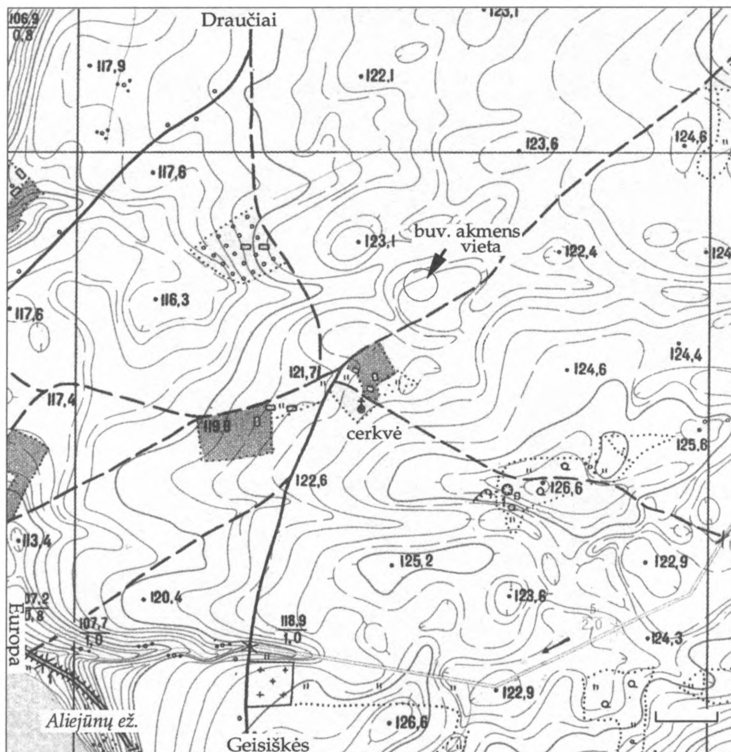
35 pav. Elniakampio piliakalnis (**43**), šaltinis (**44**) (pagal aut.) ir Pylimų akmuo (**96**) (pagal aut.).

Pasakojama, kad akmuo buvo laikomas šventu: prie jo eidami žmonės nešdavo gėlių, o nuėję melsdavosi (*P.* Ručinska, kilusi iš Geisiškių. *U.* I. Stankevičiūtė, 2003 m. – VAP Nr. 9; paprastai gėlių, taip pat vainikėlius nešdavo vaikai – *P.* L. Palevska, 71 m., kilusi iš Geisiškių, gyv. Miežionyse. *U.* I. Stankevičiūtė, 2003 m.). Nunešę gėles, vaikai puošdavo akmenį, apdėdavo jomis išvalytą pėdelę, tą vietą bučiuodavo. Po to melsdavosi, žegnodavosi (*P.* V. Lipnievič, 65 m., kilusi iš Geisiškių, gyv. Miežionyse. *U.* I. Stankevičiūtė, 2003 m. – VAP Nr. 8).

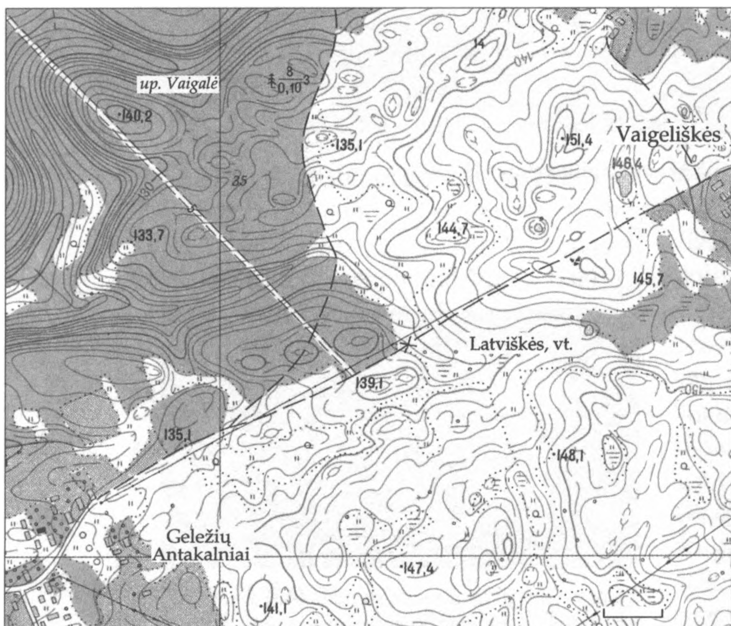
Š. NRP (2003); Vait. (2005). **L**. VAP 225 (Nr. 8–9).

36 pav. Geisiškių akmens su pėda (**46**) vietą rodo Miežionių k. gyventoja (dešinėje; kairėje – I. Stankevičiūtė). *Aut. nuotr.* 2005.

37 pav. Geisiškių akmens su pėda vieta (**46**) (pagal aut.).

38 pav. Geležių Antakalnių vietovė Latviškės (**47**) (pagal NRP).

GELEŽIŲ ANTAKALNIAI, Sudervės s-ja

47. LATVIŠKIŲ AKMUO. Latviškių vietovė yra pusiaukelėje tarp Antakalnių ir Gvaltų, lauko kelio P pusėje. Tai pelkėta, krūmais apaugusi, apie 1–2 ha ploto (?) vietovė. Tikslesnė akmens vieta nenustatyta.

Pasakojama, kad naktimis ant Latviškių akmens sėdėdamas velniukas (*diabełek*) siuvo batus. Praeiviai šioje vietoje buvo gąsdinami, jiems vaidendavosi (VAP).
Š. NRP (2003). **L.** VAP 226–227 (Nr. 11–12).

48. AKMUO su PĖDA. „Latviškių pievoje". Tikslesnių duomenų nėra.

Pasakojama, kad kadaise akmenys augo. Dievo Motina vaikščiojo po žemę, nusimušė koją ir akmenis prakeikė, kad jie daugiau neaugtų. O ant šio akmens likusi graži pėdelė (*P*. M. Blaževič, 76 m., Geležių Antakalniuose. *U*. I. Stankevičiūtė, 2003 m. – VAP). Buvo tikima, kad vanduo, susirinkęs pėdoje ant akmens, turi gydomųjų savybių.
Š. NRP (2003). **L.** VAP 225–226 (Nr. 10).

GRABIJOLAI, Dūkštų s-ja

49. AKMENYS VESTUVĖS (*WASELA*). Į V nuo k., Neryje, apie 0,4 km žemiau Ilgojos upelio (kair. int.) žiočių, *Solnik* (Druskinės?) rėvos pradžioje. Pavadinimas mažai žinomas. Tikslus Vestuvių akmenų skaičius nėra aiškus, kartais pateikėjai mini net devynis. Labiau išsiskiria trijų vieno šalia kito esančių akmenų grupė (NRP).

Pasakojama, kad tai prakeiktos vestuvės. Jų dalyviai kėlėsi per upę (anot pateikėjų, šioje vietoje per ją galima keltis ir sėdint vežimuose) iš dešiniojo kranto į kairįjį ir pavirto akmenimis. „Grabijoluose vestuvė važiavo ir motina prakeikė. Prakeikė, kad akmenim apverst. Visa vestuvė. I ten vadindavo, kad ten visa vestuvė užburta, ir negrįžo jau ir ta jaunoji, ir jaunikis. Aš nežinau, ar čia teisybė, bet taip pasakojo, kad ten visa vestuvė. Ar devyni ten buvo [akmenys]" (*P.* G. Jagelavičienė, 73 m., Paaliosės k., Vievio s-ja *U.* I. Stankevičiūtė, 2003 m. – VAP Nr. 19).

Į V nuo Vestuvių, kairiajame Neries krante, plyti Palkių Alkų vietovė (Elektrėnų sav.). Apie 0,3 km į R, dešiniajame Neries krante, yra Grabijolų ir Grabijolų (Žemaitiškių) pilkapių grupės bei senovės gyvenvietė – I t-mečio pradžia – antrąja puse datuojami archeologijos paminklai. Apie 0,18 km upe žemyn yra Trijų Brolių akmenų grupė (↑**50**).

Š. NRP (2003–2005); VAIT. (2005). **L.** VAP 228–229 (Nr. 19–20).

50. AKMENYS TRYS BROLIAI (*TRZY BRACI*). Plačiai žinomi akmenys Neryje, apie 60 m aukščiau Vingrės (kitaip – 1-osios Airupės) (deš. Neries int.) žiočių, kiek arčiau dešiniojo kranto (deš. krante ties akmenimis – N54°51'01,0"; E24°51'45,5"). Trys vienas šalia kito esantys skirtingo aukščio akmenys priklauso *Solnik* rėvai. K. Tiškevičiaus duomenimis, Brolių akmenimis prasideda rėva. Tačiau jo ekspedicijos metu sudarytame rėvos plane Trys Broliai pažymėti žemiau Vingrės žiočių, arčiau kairiojo kranto (Tyszkiewicz K., 1859). Šiuo metu nurodytoje vietoje akmenų nėra (NRP).

Pasakojama, kad tai trys broliai, prakeikti burtininkų (*czarownicy przeklinali kiedyś*) (*P.* I. Zabukienė, 63 m., Aliejūnuose. *U.* I. Stankevičiūtė, 2003 m. – VAP Nr. 21; broliai plaukdami valtimi apsivertė, paskendo ir virto akmenimis – *P.* A. Lickūnas, 56 m., Grabijoluose. *U.* I. Stankevičiūtė, 2003 m. – VAP Nr. 24). Galimas dalykas, kad aukščiau esantys Vestuvių (↑**49**) ir Trijų Brolių akmenys priklauso vienai mitologinių akmenų grupei (plg. dalis Verkšionių Vestuvių akmenų taip pat kartais vadinami *broliais* – pabroliais).

Šalia Brolių akmenų Grabijolų gyventojai nurodo ir Raudonąjį akmenį (*Czerwony Kamień*; galbūt tas pats *Gaidys*? Kudaba Č., 1985).

Į V nuo Trijų Brolių, kairiajame Neries krante, plyti Palkių Alkų vietovė, ten pat ir Palkių piliakalnio liekanos (Elektrėnų sav.).

Š. NRP (2003–2005); TYSZKIEWICZ K., 1859 (Rafa Siudma. Solnik. *Trzej-bracia*); VAIT. (2005). **L.** TYSZKIEWICZ K., 1871, 225 (*Trzech-braci*); KUDABA Č., 1985, 132; VAP 229–230 (Nr. 21–24).

51. VILKŲ DUOBĖ (*WILCZA JAMA*), VILKPĖDĖ (*WILCZA ŁAPA*) (?). 0,55 km į ŠR nuo Grabijolų vnk. Neries dešiniajame krante, 0,17 km į ŠV nuo Neries, tarp 1-osios ir 2-osios Grabijolų (Žemaitiškių) pilkapių grupių, miško kelio Š pusėje (P pakraštyje – N54°50'44,9"; E24°52'38,2"). Tai apie 70 m ilg. (R–V), 40 m pl. (viršuje), apie 10–12 m gylio dauba, vidutinio statumo ir stačiais šlaitais.

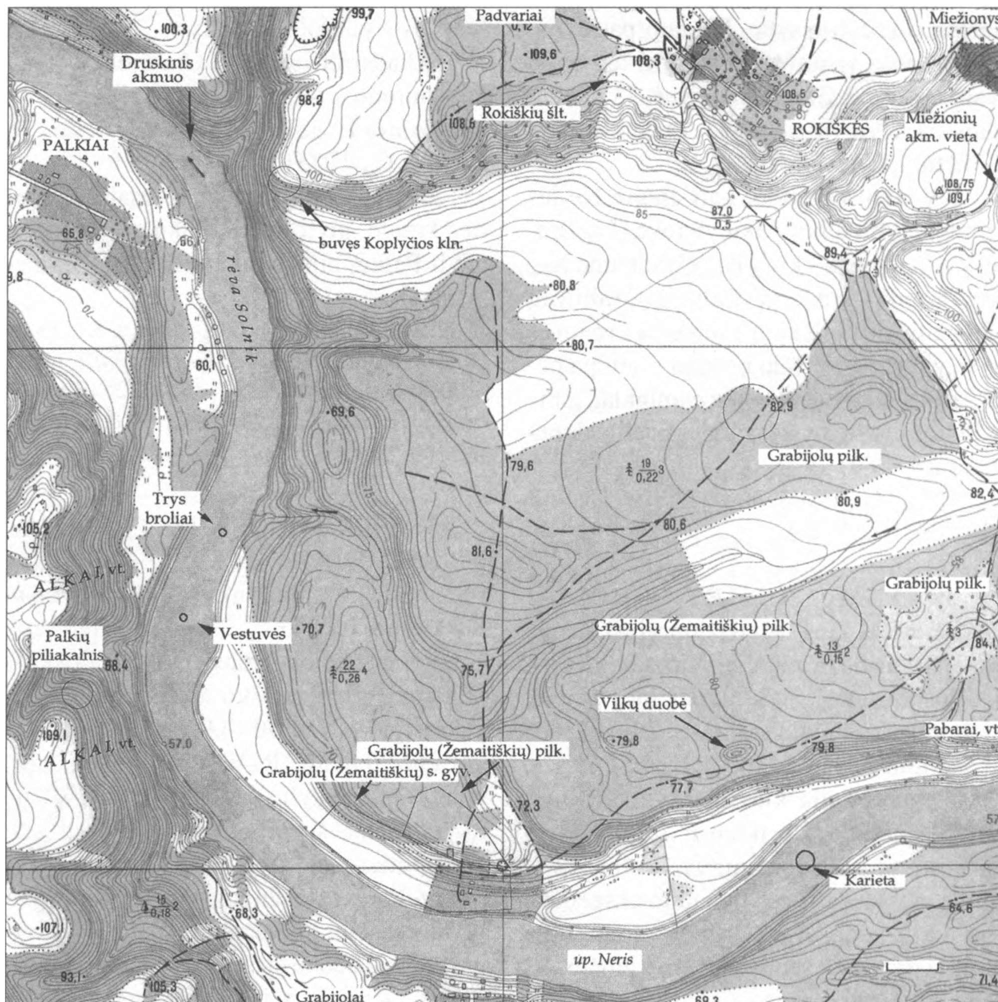
Pasakojama, kad Vilkų duobė iškasta švedų, kurie savo žuvusiems kariams pylė greta esančius pilkapius (NRP). Kitų teigiama, kad duobė įgriuvo ant tunelio iš Kernavės į Trakus ašies (LTR; var.: duobė požeminiu keliu jungiasi su kairiajame Neries krante esančia Pinigų duobe – dideliu pilkapiu Grabijolų miške). Vietos žmonės Vilkų duobėje ieškodavo paslėptų pinigų (VAP Nr. 26).

Kartais Vilkų duobė pavadinama Vilkpėde („Wilcza Łapa. Tam często sidzieli wilki“) (*P.* M. Griškievič, 78 m., Rokiškių k. *U.* I. Stankevičiūtė 2005 m. – NRP).

Apie 0,22 km į PR nuo Vilkų duobės, Neries upėje, yra Karieta vadinama vieta (↑**52**). **Š.** LTR 4112/277; NRP (2003–2005); VAIT. (2005). **L.** VAP 230–231 (Nr. 25–28).

52. VIETA UPĖJE KARIETA. Nurodoma Neryje, apie 0,6 km į ŠR–R nuo Grabijolų vnk. dešiniajame Neries krante.

Padavimų neužfiksuota, tačiau iš analogijų galima spręsti, kad pavadinimas susijęs su pamirštais padavimais apie nuskendusią auksinę karietą arba karietą su pinigais (plg. ↑**13**). **Š.** NRP (2005).

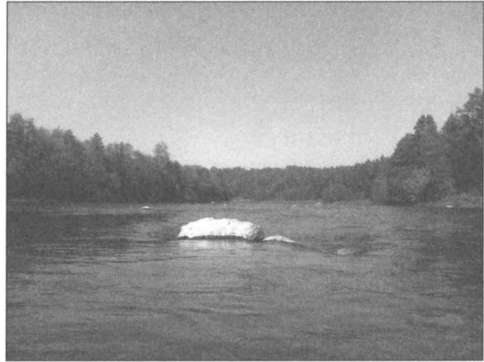

39 pav. Grabijolų akmenys Vestuvės (**49**) (pagal NRP), Grabijolų akmenys Trys Broliai (**50**) (pagal aut.), Grabijolų Vilkų duobė (**51**) (pagal aut.), Grabijolų vieta upėje Karieta (**52**) (pagal NRP), Grabijolų vietovė Pabarai (**53**) (pagal NRP), Miežionių akmens su pėda vieta (**76**) (pagal aut.), Padvarių kalnas (**86**) (pagal aut.), Padvarių Druskinis akmuo ir Druskinė rėva (**87**) (pagal aut.), Palkių Alkai (Elektrėnų sav.) (pagal aut.), Rokiškių šaltinis (**98**) (pagal aut.).

53. PABARAI (*POBARY*). Vietovė į R nuo k., dešiniajame Neries krante apie 0,4 km į R nuo Vilkų duobės. Tuo pačiu pavadinimu vadinama ir pakrantė (smėlingi skardžiai), ir upės dalis.

Pasakojama, kad Pabarai – tai Kipšiuko buveinė. Kvatodamasis jis apversdavęs žvejų valtis, sielininkų plaustus išardydavęs ir pan. (VAP).

Apytiksliai tame pačiame Neries ruože yra Kumelaitės akmuo (*Kobyłka*) (NRP).

Š. NRP (2005). **L.** VAP 228 (Nr. 17, 18).

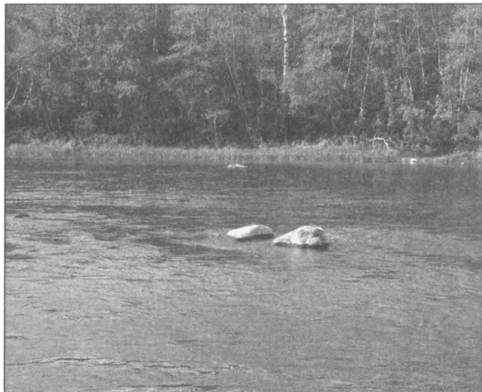
40 pav. Grabijolų akmenys Vestuvės (**49**) iš P. *K. Navicko nuotr*. 2005.

GRUODŽIAI, Paberžės s-ja

54. PIEVA RAGANĖLĖ. Nurodoma k. R dalyje, Šventupės (kitaip Akmenos, Širvintos) up. dešiniajame krante, apie 1 km į Š–ŠV nuo Varniškių ež., prie Černevskio sodybvietės. Pavadinimo kilmė nežinoma, spėjama, kad tai galėjo būti Černevskio pravardė (Vait.).

Maždaug už 1,3 km į R nuo šios Raganėlės yra Regeniškių arba Raganiškių k. (↑tarp **96** ir **97**).

Š. Vait. (2002; *Raganiela*, *Rogačy* [?]); VK (A. Vidugiris, 1968; „pieva"). **L.** Dubingiai, 1971, 376.

41 pav. Grabijolų akmenys Trys Broliai (**50**) iš R. *Aut. nuotr*. 2005.

JOKŪBONYS, Paberžės s-ja

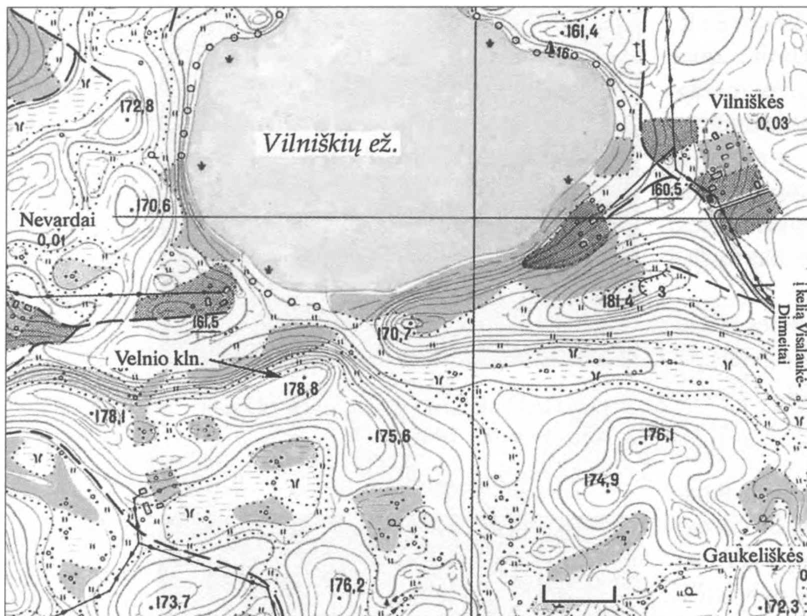
55. VÉLNIO KÁLNAS (*DIABELSKA GÓRA*). 0,75 km į ŠV nuo kelio Visalaukė–Dirmeitai, Vilnios (Vilniškių) ežero P krante, ties bevardžio upelio, įtekančio į ežerą, žiotimis, upelio kairiame krante. Tai masyvi plokštikalvė, apie 140 m ilgio (ŠR–PV), apie 50 m pločio (ŠV–PR) viršuje, Š ir ŠR stačiais, 10–12 m aukščio šlaitais, V, R ir PR lėtai žemėja ir pereina į kitas kalvas, P nuolaidus šlaitas leidžiasi į pelkę.

Pasakojama, kad šioje vietoje būdavę vaiduoklių (2000 m., LII).

Velnio kalno PV pakraštyje, dirvoje, 1973 m. rasta smulkių angliukų, nuo ugnies suskeldėjusių akmenų bei žiestos keramikos, daugiausia papuoštos įvairiomis įkartomis (1973 m., LII).

42 pav. Grabijolų vietovė Pabarai (**53**) iš PR. *K. Navicko nuotr.* 2005.

43 pav. Jokūbonių kalnas (**55**) (pagal aut.).

Už 1,2 km į R nuo Velnio kalno yra Gaukeliškių piliakalnis.
Š. 1973 m. LII žv., LIIR F. 1–336, 2–3; 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 22; LTR 6810/378.
L. ŽERL 209.

JONĖNAI, Sužionių s-ja
Alkos, arba Dubingių, Asvejos ežero pakrantėje, galimas dalykas, būta Šventaščiūre vadinamo kyšulio (↑**387**).

44 pav. Jokūbonių kalnas (**55**) iš R. *Aut. nuotr.* 2000.

KADARIŠKĖS,
Paberžės s-ja
[**56.**] AKMUO su ŽENKLU. Minimas apie 1900 m., „su pasaga". Tikslesnių duomenų nėra.
L. Majewski E., 1900, 111; LAM 147 (Leskinės lauke); PA 73 (Nr. 108); IA 133.

KARMAZINAI,
Dūkštų s-ja
57. KÁLNAS VERŠÙPKA (VIRŠÙPKA). Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1449). Netyrinėtas.

Pasakojama, kad čia buvo „lietuvių bažnyčia", kur dieną naktį kūrenosi ugnis (LTR 4118/76; Trinkūnas J., 1992; „sena lietuvių pagonių šventykla" – LTR 4118/78; ant kalno „buvo balvonai" – LTR 4118/77, Trinkūnas J., 1992; „В горах, по народной мольве, закопан больших размеров золотой идол" – Покровский Ф. В., 1893). Sekmadienį, 12 valandą per mišias, priglaudus prie kalno ausį girdėti garsai „lyg varpas skamba" (LTR 6810: 136, 138; var.: vidurdienį skambinant Dūkštų bažnyčios varpams, kalno viduje taip pat skamba – VAP). „Церковь стояла, говорили, церковь. А потом хотели сделать на костёл, але церковь с пожонту стояла <...>„ (*P.* A. Jakonis, 74 m., Verkšionyse. *U.* D. ir V. Vaitkevičiai, 1995 – LTR 6489/84). Čia vaidenasi, žmonėms pasirodo užkeikti pinigai (Trinkūnas J., 1992).

0,4 km į P nuo Veršupkos plyti senovės gyvenvietė, datuojama I t-mečio pirmąja puse.
Š. LTR 4118: 76–78, 110; 6489/84; 6810: 136, 138; NRP (2004). **L.** Покровский Ф. В., 1893, 69; Trinkūnas J., 1992, 212–213; VAP 231–232 (Nr. 29).

KARVYS, Maišiagalos s-ja

58. ĖŽERAS KARVỸS. Telkšo į ŠR–R nuo k. Ežeras rininės kilmės, ištįsęs iš Š į P, 53 ha ploto.

Pasak padavimų, ežeras „atkeliavo" iš Juodžių k. (į Š nuo ež.), iš prie Juodės upelio esančios Akies, iš Vidautiškių k. (Sudervės s-joje) ar iš Genių k. (Dūkštų s-joje). Apie ežerą taip pat pasakojama daug kitų padavimų. Vienas jų pasakoja apie tai, jog iš Vidautiškių atspėjęs jo vardą, ežerą išvedė kunigas – „šventas senukas" (*šventij (i)sanuk*). Kiek pabuvęs naujoje vietoje, ežeras vėl pakilo ir iškeliavo toliau – Karvio, Melkio kaimų link. Čia būta „lietuvių kaimo". Žmonės išbėgo iš namų, pamatę šėlstantį ežerą ėmė šaukti: „Ale ot, rėkti kaip k a r v ė..." ir tuomet akimirksniu visas ežero vanduo nusileido, užliejo didelę bažnyčią ir tris kaimus (*P.* J. Godlevskij, 79 m., Šiauliškėse, Dūkštų s-joje. *U.* D. ir V. Vaitkevičiai 1995 m. – LTR 6489/96). Nuskendusios bažnyčios motyvas pasikartoja ir kituose variantuose (plg. VUB). Kartais nurodoma, jog nuskendusios bažnyčios vieta – ežero P dalyje, ties Karvio kaimu. Už šios bažnyčios esą užkliūdavę žvejų tinklai (LTR 6489/51).

Užfiksuoti tikėjimai, jog Karvio ežeras kasmet pasiima auką (LTR 6489/99; ežeras neužšąla tol, kol kas nors jame nepaskęsta – LTR 6489/16).

Š. LTR 6489: 13, 14, 16, 18, 51, 96, 99; VUB F. 213–210: 4, 5. L. Спрогис И. Я., 1888, 143 („Корве, оз. въ Вилен. воеводствъ", XVI a.); Szukiewicz W., 1910, 92; ML 1, 179.

45 pav. Karmazinų kalnas Veršupka (**57**) iš V. *Aut. nuotr.* 2003.

59. AKMENYS VESTUVĖS (*WASELA*). Juos 1995 m. nurodė J. Godlevskij (78 m., kilęs iš Genių k., gyvenęs Melkiuose, vėliau – Šiauliškėse). Pasak jo, devyni akmenys, laikomi užkeiktomis vestuvėmis, gulėjo Karvyje netoli bažnyčios, lauke, pakelėje iš Melkių į Karvį. Prieškaryje bandyta akmenis skaldyti. Jų vietą Karvio gyventojai visiškai pamiršę (Vait.).

Pasak padavimo, motina nenorėjo dukters išleisti už jos pasirinkto jaunojo.

46 pav. Karvio ežeras (**58**) iš PV. *Aut. nuotr.* 1997.

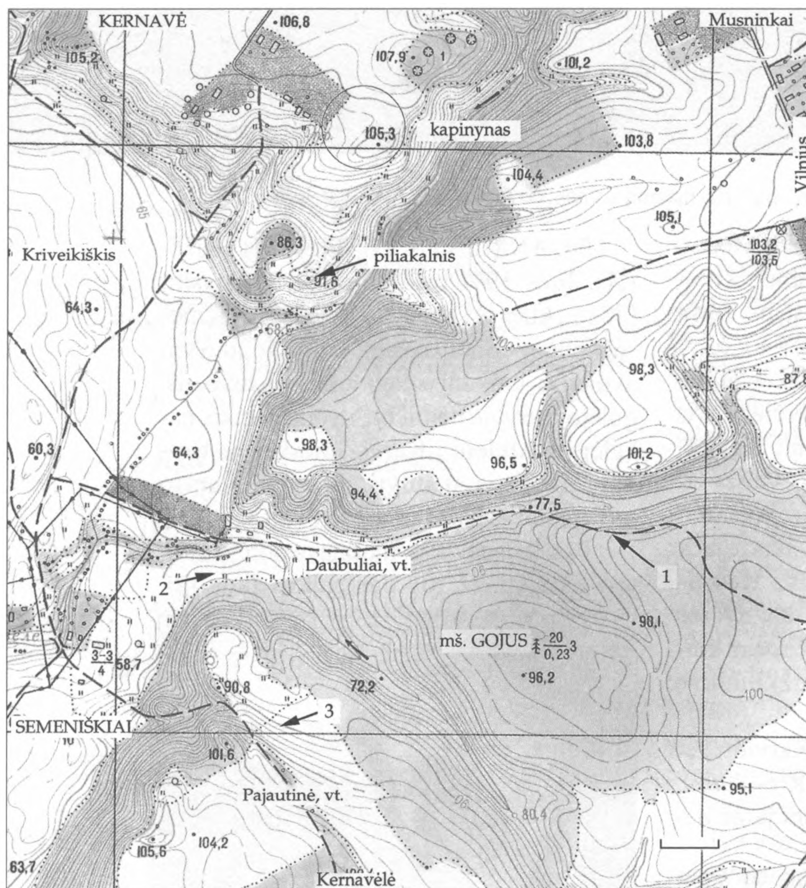
Duktė nenusileido, išvažiavo tuoktis, ir motina visus vestuvininkus prakeikė: „A, kad visos jūsų vestuvės pavirstų akmenimis!“ („А, чтоб ваша цела веселя [в] камень обвернулась!“). Arkliai ir vestuvininkai suakmenėjo, bet jeigu būtų atsiradęs žmogus, kuris būtų žinojęs tam tikrą žodį ir jį ištaręs, žmonės būtų atgiję. Kai akmenskaldžiai bandė šiuos akmenis skaldyti, iš jų ėmė tekėti kraujas.

Š. 1997 m. V. VAITKEVIČIUS žv., LIIR F. 1–2873, 55–56 (nelokal.); LTR 6489/95. L. VAITKEVIČIUS V., 1996, 20.

60. VÉLNIO AKMUÕ. Iš E. Zdanevič (57 m.) užrašytas padavimas apie Velnio akmenį Karvyje: Velnias turėjęs daug aukso ir nežinojo, kur jį paslėpti. Tada surado didelį akmenį, pakišo po juo savo turtus ir „letena“ pažymėjo jį, kad galėtų vėliau rasti. „Ir dabar ant to akmens yra žymu įsispaudę [Velnio] pirštai“ (*U.* N. Valaitytė, 1969 m. – VUB).

Tikslesnių duomenų nėra.

Š. 1997 m. V. VAITKEVIČIUS žv., LIIR F. 1–2873, 56 (nelokal.); VUB F. 213–210/6.

47 pav. Kernavėlės Gojus, vietovė Daubuliai, vietovė Pajautinė ir šventų ąžuolų vietos (**62**): 1. Kelmas prie tako į Klišabalę; 2. Ąžuolo vieta K. Labanausko duomenimis; 3. Ąžuolo vieta Pajautinėje (pagal aut.).

KENA, Kalvelių s-ja

61. LIEPA. Kenos cerkvėje XIX a. pabaigoje buvo stebuklinga Dievo Motinos ikona, kuri, pagal padavimą, buvo rasta 200 metų senumo liepoje. Šis medis apie 1893 m. tebeaugo Kenos pamiškėje.

L. ПОКРОВСКИЙ Ф. В., 1893, 59.

KERNAVĖLĖ, Dūkštų s-ja

62. GÕJUS, DAUBÙLIAI, ŠVEÑTAS ĄŽUOLAS ir PAJAUTINĖ. Miškas plyti aukštumose tarp Semeniškių (į R nuo jų), Klišabalės (į PV) ir Kernavėlės (į Š), apie 20 ha plote. Lygumoje esanti miško dalis vien XX a. buvo iškirsta mažiausiai du kartus: Antrojo pasaulinio karo ir Atgimimo metais. Gojų savo ruožtu sužalojo magistralinio dujotiekio trasa (Š–P kryptimi), padalijusi mišką į dvi dalis. Senesnių Gojaus medžių,

tarp jų – ąžuolų išlikę tik kur ne kur, nuošalesnėse ar sunkiau prieinamose vietose. Miško PR pakraštyje, 0,3 km į PV nuo kelio Kernavė–Vilnius, yra sunykusio Pagojaus vienkiemio vieta („Pijalai, kuriuos kitaip vadina Pagojum" – Šiaučiūnas J., 1938, 22–23).

Daubuliais vadinama vieta yra Gojaus Š dalyje. Tai nedidelis R–V kryptimi išsitęsęs slėnis, apie 1,15 km į R nuo Kernavėlės upelio žiočių Neryje, 0,65 km į PR nuo Kriveikiškio piliakalnio (Ar 1925), 0,5 km į R nuo A. Ražauskienės sodybos (N54°52'29,9"; E24°51'55,8"). (Šiuo metu Daubulių dugne įsirėžęs gilus upelis, ko nebuvo prieškaryje; šio upelio ašimi ėjo ir okupuoto Vilniaus krašto demarkacinė linija).

Ir Gojus, ir Daubulių vietovė nuo seno figūruoja istoriniuose dokumentuose: *poli lasy i Gaje nazwane Starym nazwiskiem ponary* (1603 m.); *Gay ponarski* (1603 m.); *gdy łąka Dawbule zwana* (1811 m.); *gdy łąka Daubule zwana* (1811 m.).

Pasakojama, kad Daubuliai – tai apylinkių šventvietė, kur buvo meldžiamasi Perkūnui ir kur, priėmus krikščionybę, buvo krikštijami vietos gyventojai: mokomi poterių ir žegnonės. Tam tikrose situacijose save lenkais laikantys gyventojai lietuviams patardavo melstis (arba poterių mokytis) eiti į Daubulius („Do Dobul čeba iść, gdzie uczyli żegnacie, pacieży") (*P.* H. Pilecka, 83 m., Padvariuose. *U.* I. Stankevičiūtė, 2003–2004 m. – VAP Nr. 60, 61). Taip pat plg.: „Gojus. Čia dar pagonijos laikų kunigai ateidavę iš Kernavės pavaikščioti" (Švogžlys N., 1931).

Šiuos padavimus pateikėjai neretai sieja su vienu senu Gojaus ąžuolu. Bene pirmasis duomenų apie Daubulių ąžuolą 1935 m. LŽV anketoje pateikė mokytojas J. Šiaučiūnas: „Žmonės iš toli suvažiuodavo [medžio. – *Vait.*] pasižiūrėti. Eidavo prie

48 pav. Kernavėlės Gojus (**62**). Iškirsta centrinė miško dalis. *Aut. nuotr.* 2005.

49 pav. Kernavėlės vietovė Daubuliai (**62**) iš P. *Aut. nuotr.* 2005.

50 pav. Kernavėlės Daubulių švento ąžuolo (prie tako į Klišabalę) kelmas (**62**). *Aut.* nuotr. 2005.

51 pav. Kernavėlės vietovė Pajautinė (**62**) iš ŠV (nuo Kernavės piliakalnių papėdės). *Aut. nuotr.* 2003.

ąžuolo iškilmingai, kepures nusiėmę. Vėliau ąžuolas paseno, išdžiūvo ir nugriuvo" (*P.* J. Ražauskas, apie 85 m., Semeniškėse). Ant medžio kamieno net buvęs išpjaustytas kryžius ir „senovinis Lietuvos ženklas" (LŽV).

2004–2005 m. nustatyta, jog šis ąžuolas (ar jo vietoje – kitas senas ąžuolas) augo per Daubulius vedusio tako į Pagojaus vnk. ir Klišabalę dešinėje pusėje, jau pakilus į Gojaus miško aukštumą (N54°52'28,3"; E24°51'58,1"). Ąžuolas buvęs didelis, penkiese neapglėbiamas, prieškaryje jau nudžiūvęs (plg.: „Didžiulio ąžuolo stuobrys <...>: jo apimtis krūtinės aukštyje – beveik penki metrai" – Šalūga R., 1960). Teigiama, kad ąžuolą išdūlėjusiu kamienu audra išvertė apie 1943 m. ar 1968 m. („Dar teko atsivežti šakų ir kūrenti" – *P.* J. Lazarevičienė, 70 m., Semeniškiuose, kilusi iš Pagojaus. *U.* I. Stankevičiūtė ir V. Vaitkevičius, 2004 m.). Adam Pilecki (76 m., kilęs iš Padvarių, gyv. Rokiškių k.) nurodytoje vietoje tebėra išdūlėjęs 1,5 m skr. nupjauto ąžuolo (stuobrio?) kelmas (Vait.).

52 pav. Kernavėlės Gojaus P pakraštys. Vienas iki šiol žaliuojančių Pajautinės vietovės (**62**) ąžuolų. *Aut. nuotr.* 2005.

Žinomi padavimų fragmentai, su šiuo ąžuolu siejantys Pajautą (jos meilės istorija su tėvams nepatinkančiu jaunikiu, kurį prie ąžuolo nutrenkė Perkūnas) (*P.* A. Ražauskienė, 70 m., Semeniškiuose, kilusi iš Geisiškių. *U.* I. Stankevičiūtė ir V. Vaitkevičius, 2005 m.) ar kunigaikštį Pajautą, kuris, užpuolus priešams, šio ąžuolo drevėje rado prieglobstį (*P.* S. Ražauskas, 76 m., Kernavėje, kilęs iš Semeniškių. *U.* I. Stankevičiūtė ir V. Vaitkevičius, 2005 m.).

Beje, prieškaryje po šiuo ąžuolu Padvarių piemenys buvo juokais siunčiami melstis (*P.* H. Pilecka, 83 m., Padvariuose. *U.* I. Stankevičiūtė, 2003–2004 m. – VAP Nr. 60, 61).

Reikia pasakyti, kad 1969 m. vienas Kernavės gyventojų K. Labanauskui (tuomet – LKD ekspedicijos Kernavėje dalyviui) švento ąžuolo kelmą rodė pačioje slėnio pradžioje, V jo dalyje, ties keleliu į

Ražauskų sodybą iš Kernavėlės (N54°52'26,3"; E24°51'29,5").

2005 m. T. Pilecka (60 m., Padvarių k.) pasakojo apie šventą ąžuolą ir jo vietą nurodė Gojaus V pakraštyje, vadinamoje Pajautinėje (*Powiatówka*) prie nedidelės šaltiniuotos, Š–P kryptimi pailgos griovos P galo (N54°52'19,7"; E24°51'32,8"). Ąžuolo būta seno, Pajautinės sodybos (*Pajauta* – LTŽ), įsikūrusios buvusio Kernavėlės dvaro valdoje, kluonienoje.

Tos pačios pateikėjos pasakojimu, būtent po šiuo ąžuolu senovėje meldėsi lietuviai ir krikštijo savo vaikus. Ne mažiau įdomu tai, jog vienas Padvarių gyventojas vengė eiti išpažinties į bažnyčią ir tai darė prie ąžuolo: medyje jis išgręždavo mažą skylutę (*dziurka*), atlikdavo išpažintį (*spowiad robil*) ir po to skylutę užtaisydavo (*U.* I. Stankevičiūtė ir V. Vaitkevičius, 2005 m.).

Vieną ypač seną, apie 10 sieksnių apimties [apie 7 m] ąžuolą Kernavėlės palivarko kluonienoje (*na gumnisku folwarcznem*) 1857 m. matė ir nupiešė K. Tiškevičius (1871; deja, neaišku, ar Kernavėlės dvaru ir palivarku K. Tiškevičius vadina tą pačią vietą, ar skirtingas – Vait.). Galima būtų spėti, kad ir K. Tiškevičiaus ąžuolas galėjo augti Pajautinės rajone, tačiau, žinoma, prieškario laikų pasakojimuose figūruoja jau kitas, nors taip pat „milžinišku" vadinamas medis.

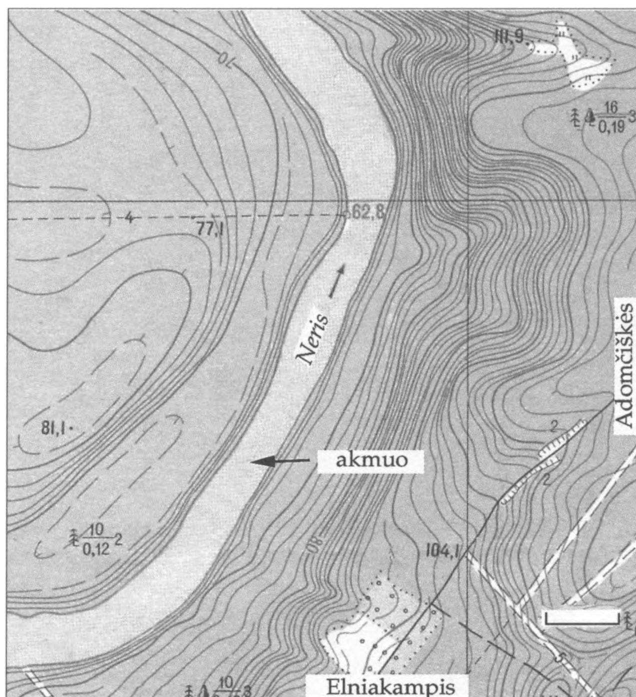
Dar reikia pasakyti, kad iki šiol Pajautine (*Powiatówka<Pojatówka*) ir Pajáuta ar Pájauta senų gyventojų vadinamas ne slėnis Kernavės piliakalnių papėdėje, o griova-„ravas" (upelis) Gojaus PV pakraštyje, prasidedantis ties Kernavėlės dvarviete (LTŽ; taip pat: *P.* I. Drazdauskaitė, 80 m., Kernavėje, kilusi iš Semeniškių. *U.* I. Stankevičiūtė ir V. Vaitkevičius, 2005 m.). Beje, kartais kaip tik ši griova, o ne R pusėje esantis slėnis, yra vadinamas Daubuliais (*P.* A. Pilecki, 76 m., kilęs iš Padvarių, gyv. Rokiškių k. *U.* V. Vaitkevičius, 2005 m.; plg. Šalūga R., 1960).

Š. LVIA F. 525–8–900, 54 (1571 m., 1603 m. ir kt.); LVIA F. 1135–2–6, 5, 6 (1811 m.); LŽV (J. Šiaučiūnas, 1935; *Daubuli*, prie pat demarkacinės linijos); NRP (2003–2005); Šiaučiūnas J., 1938, 4–5 („Padermarklinijy ties Pajautone ir Daubuliais <...>"), 7–8 („Į Pajautos slėnį prie pat demarklinijos remiasi puikūs mišku apaugę kalnai, Pajautine ir Daubuliais vadinami"), 13–14, 22; Vait. (2004, 2005). **L.** Tyszkiewicz K., 1871, 231–232; Švogžlys N., 1931; Šiaučiūnas J., 1933; Šalūga R., 1960, [–]; LTŽ G–8 (*Pajauta*); ML 2, 525; VAP 246–249 (Nr. 61–63).

KETURIASDEŠIMT TOTORIŲ, Pagirių s-ja

63. AKMUO. 1958 11 04 V. Šaulys laiške P. Tarasenkai pranešė apie k. laukuose buvusį ir 1954 m. sunaikintą akmenį su „dviem iškirstais įdubimais".

Š. MAB F. 235–406, 5.

53 pav. Klimoniškių akmuo (**64**) (pagal NRP).

KLIMONIŠKĖS, Dūkštų s-ja

64. AKMUO ALIEJAUS PIRKLYS (*OLEJNIK*). 0,31 km į ŠR nuo kelio Elniakampis–Adomčiškės, Neryje žemiau Elniakampio, apytiksliai upės viduryje. Vidutinio dydžio žemas akmuo (NRP).

Pasakojama, kad akmens pavadinimas kilęs iš to, jog čia nuskendo aliejaus pirklys žydas. Žiemą per užšalusią upę kelią jam rodė vietos gyventojas, tačiau žydui ledas prie akmens įlūžo ir jis nuskendo („Kupca jakiegoś przeprowadzał Lickun. <...> Mówi, on na przedzie poszed, poszed, oglądni sie, czy idzi ten kupiec, [a tego] nie ma. Pod lod poszed. Nu i kapelusz został sia, to on podeszed i kapelusz ten pod lod. I nazwali ten kamień Olejnik, bo ten żyd nazywał sia Olejnik, kupiec taki" – *P.* S. Šakievič, 82 m. Šiurmonių k. *U.* I. Stankevičiūtė 2005 m. – NRP).

Apie 0,5 km upe žemyn Neryje yra Balno akmuo (Stank.).

Š. NRP (2004, 2005); VAIT. (2004). **L.** VAP 232 (Nr. 31).

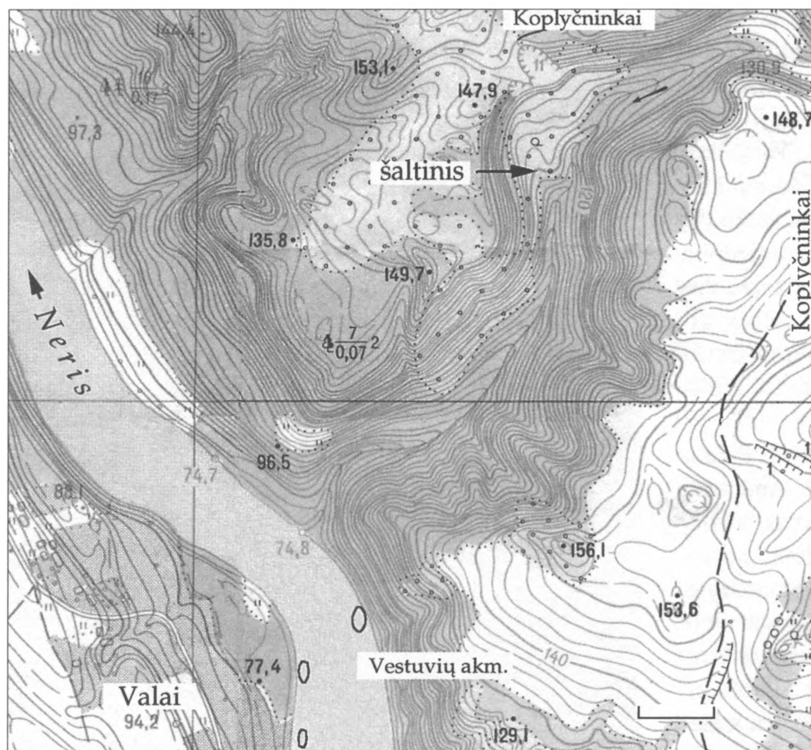
KOPLYČNINKAI, Zujūnų s-ja

65. ŠALTINIS. Teka 0,4 km į PV nuo k., Senažacų vietovėje (slėnyje), Koplyčios upelio dešiniajame krante. Išteka iš mažos pelkutės, siaura srovele teka į P (200°). Už 30 m kiek sukasi (teka 170°). Dar už 40 m daro vingį į R (120°) ir įteka į Koplyčios up. iš dešinės. Šaltinio vanduo bespalvis, beskonis.

Tikima, kad šaltinio vanduo gydomųjų savybių turi todėl, jog teka prieš saulę („Przed słońcem [płynie] to mówili, to lecząca woda, chodzili ludzi, wodą myli oczy"). Norint pasveikti, vandeniu buvo prausiamasi saulėtekio arba saulėlydžio laiku (*P.* A. Leščinska, 79 m., kilusi iš Koplyčninkų, gyv. Valuose. *U.* I. Stankevičiūtė, 2003 m. – VAP Nr. 33). Žmonės šaltinį gausiai lankė („Do tej krynicy ludzi ciągiem szli" – 2005 m., NRP).

Neryje tarp Koplyčninkų ir Valų (Lentvario s-ja, Trakų r.) yra buvusi Vestuvių (*Wasela*, *Swadźba*) akmenų grupė.

Š. NRP (2003, 2005); VAIT. (2004). **L.** VAP 233 (Nr. 32–33).

54 pav. Koplyčninkų šaltinis (**65**) (pagal aut.) ir Valų akmenys Vestuvės (Lentvario s-ja, Trakų r.) (pagal NRP).

KREĪVALAUŽIAI, Nemenčinės s-ja

Kaimas kairiajame Neries krante, kitapus Nemenčinės, kiek į ŠV nuo jos.

Pavadinimas kildinamas iš žodžių *kreivas* ir *laužas* „krūva žabų" (Vanagas A., 1993), ką semantiškai sunku paaiškinti.

Apie 2,5 km į Š–ŠR nuo Kreivalaužių yra Nemenčinės piliakalnis, už 1,5 km ta pačia kryptimi – Pučkalaukio pilkapiai (Ar 1460).

L. VaR XIII–4 (*Криволозжи*); LTŽ G–10; VANAGAS A., 1993, 31.

KREIVĖ́NAI, Bezdonių s-ja

Vienkiemis Neries kairiajame krante. Pavadinimo kilmė nežinoma. Galbūt sietinas su žodžiu *krivė, krivūlė* „sueiga" (plg. LKŽ VI 658–662).

L. VaR XIII–4 (*з. Кривичи*).

KREIVIAĨ, Sužionių s-ja

Užusienis Alkos, Dubingių arba Asvejos ežero (↑**387**) pakrantėje. 1643 m. Dubingių valsčiaus inventoriuje figūruoja kaip Kriveliai (*Krywele*) (Malczewska M., 1985), vėliau įsivyrauja Kreivių pavadinimas.

Į Š nuo Kreivių, toje pačioje ežero pakrantėje, yra vienas iš Našiūnų Gojų (↑**81**), tolyn į ŠV (kitapus ežero) yra Alkos vietovė (↑tarp **332** ir **333**). Antrasis Našiūnų Gojus yra į P–PV nuo Kreivių.

Š. LVIA F. 694–1–3504, 362v (1784 m., *wies Kreywie*); LVIA F. 716–1–3946, mapa VII (1851 m., *Zaścianek Kreywie*). L. LTŽ F–10 (*Krejwie*); DUBINGIAI 1971, 55 (1652 m.); MALCZEWSKA M., 1985, 151.

KREIVIAĨ, Maišiagalos s-ja

Kaimas Dūkštos upelio aukštupyje. Pavadinimo kilmė nežinoma.

1865 m. žemėlapyje kiek į Š nuo Kreivių (*Кривы*) pažymėtas dar vienas šios šeimos pavadinimas – *Кривла* ar *Кривля* (VaR).

5 km į ŠV nuo Kreivių yra Maišiagalos piliakalnis.

L. VaR XIII–4; VlnŽ (*Krzywy*); GAJEWSKI M., 2002, 126 (*wieś Krzywki*, 1775 m.).

KUDRIAI, Paberžės s-ja

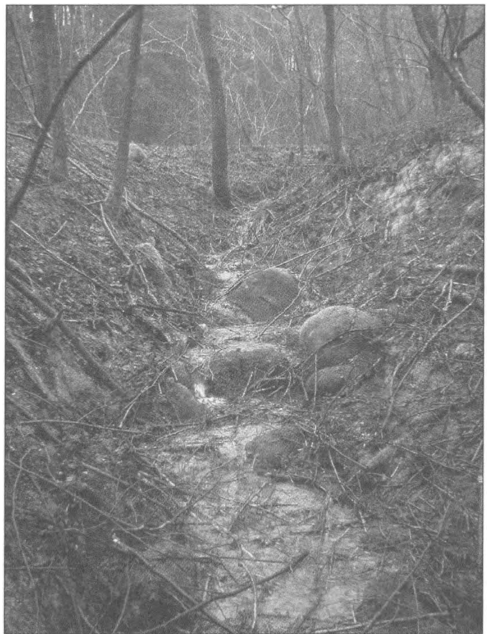
66. GYVASIS ŠALTINIS (*ŽIVAJA VODIČKA*). Nurodomas netoli vienos kaimo sodybos, įkalnėje. Šaltinio vanduo esąs labai skanus, sveikas akims prausti.

Eidami Paberžės keliu (?) čia žmonės užsukdavo vandens atsigerti, pasisemti.

Š. VAIT. (2002).

55 pav. Koplyčninkų vietovė Senažacy (**65**) iš PV. Šaltinio pratakas – antrame plane. *Aut. nuotr.* 2004.

56 pav. Koplyčninkų šaltinis (**65**). *Aut. nuotr.* 2004.

LEIČIAI, Zujūnų s-ja

67. AKMUO su PĖDOMIS (buvo Ar 1559). 1979, 1987 m. MMT ekspedicijos (vad. J. Balčiūnas) nurodo, jog akmens vieta yra apie 1,3 km į Š nuo kaimo, Sudervės g-jos Vidautiškių miško 94 kvartalo Š dalyje, apie 0,1–0,15 km į P–PV nuo 94 kvartalo ribos su kolūkiu, 0,35 km į R nuo S. Kotilovič sodybos Leičiuose, Kimsynės raisto PV–V pakraštyje, prie daubelės. Akmuo buvęs ant dviejų sklypų savininkų ribos, tačiau dabar tiksli jo vieta pamiršta (1979 m., MMT).

A. Navarackas, kuris 1973 m. akmenį ir surado, nurodo, jog akmuo esąs kalvelėje prie Kimsynės raisto (*roist Kimsovati*), kurią iš PR juosia dar ir kitas raistas. Akmuo su pėdomis esąs 35 m į Š nuo Kimsynės raisto, 0,6 km į PV nuo V. Kotilovičiaus sodybos. Vietovė, kur guli akmuo, vadinama *Kulin*. Pasak A. Navaracko (1973), akmuo esąs beveik visas apaugęs samanomis, iš žemės kyšo vos 10 cm. Akmens V galas lygiai nuskeltas. Akmuo 42 cm ilg., 30 cm pl. Jo viršuje iškaltos 2 pėdelės: dešinioji ir kairioji, pirštais nukreiptos į R. Abi pėdos vienodo dydžio: po 12 cm ilg., 3 cm (kulnuose) ir 4 cm pl. (pirštuose), 1,8 cm gylio. Taisyklingesnė ir dailiau iškalta esanti dešinė pėda, o kairiosios pėdelės žymūs tik pirštų (visų pirma didžiojo) atspaudai. Atstumas tarp pėdų 11 cm.

Pasakojama, kad Jėzus Kristus vaikščiojo (*Pan Jezus chodził malutki*) ir akmenyje liko jo pėdų atspaudai (VAP Nr. 35; var.: Jėzaus Kristaus arba Dievo Motinos pėda). Vaikai nešdavę ant šio akmens gėlių (VAP Nr. 36).

Š. 1973 m. A. NAVARACKAS žv., LIIR F. 1–512, 25; 1979 m. MMT žv., LIIR F. 1–2241, 22–23; 1987 m. MMT žv., LIIR F. 1–2249, 72–73). **L.** VAP 234–235 (Nr. 35–36).

57 pav. Leičių akmuo su pėdomis (**67**) (pagal KPC AS).

68. AKMUO. Buvo Kurmiškių vietovėje, netoli J. Gurnievič sodybos (buv. Šakulcovos). Sunaikintas. Akmens viršuje būta duobutės (*jamka*), kurioje rinkosi vanduo.

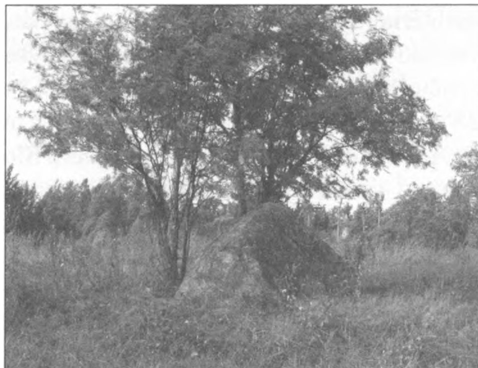
Pasakojama, kad sena, prastai matanti moteris dar pokario metais po lietaus eidavo plauti akių vandeniu, susirinkusiu ant šio akmens (*P.* A. Stupenko, Vaigėliškėse. *U.* I. Stankevičiūtė, 2004 m.). Š. NRP (2004).). **L.** VAP 233–234 (Nr. 34).

LEONIŠKĖS, Kalvelių s-ja

69. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1469). Netyrinėtas.

Pasak padavimų, čia yra žemėmis užpilta bažnyčia.
Š. 1971 m. LII žv., LIIR F. 1–313, 89.

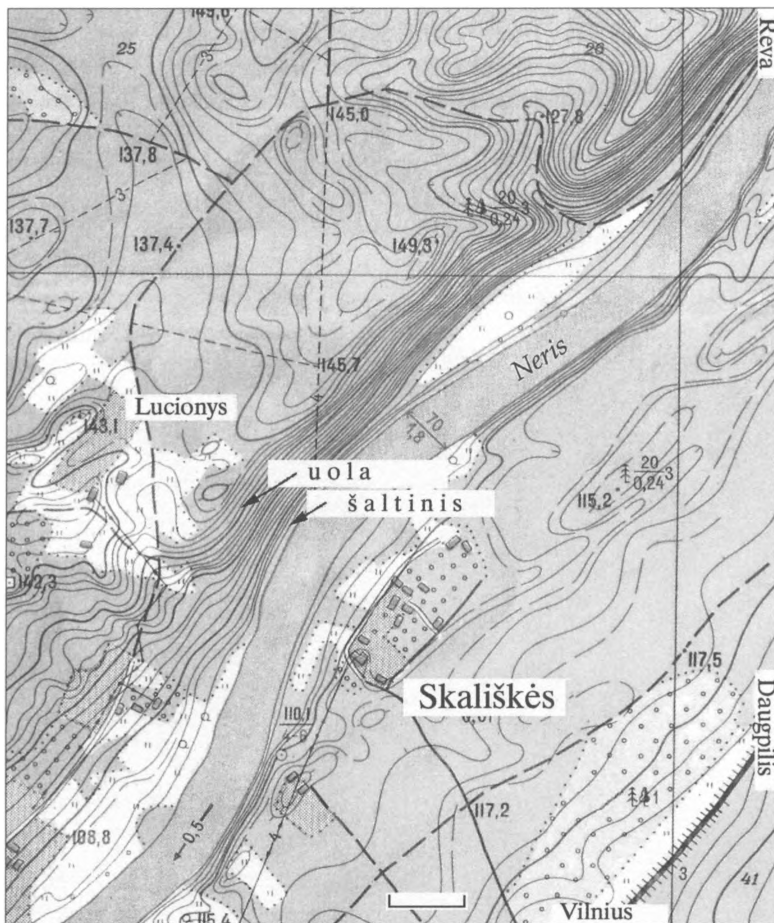
LIČIŪNAI, Paberžės s-ja
70. AKMUO. Kaimo R dalyje, ant kalvos, Boleslavo Masevičiaus dirbamos žemės pakraštyje, po senais šermukšniais (N55°01'11,9"; E25°21'25,8"). Akmuo pilkšvos spalvos vidutinio stambumo granitas, netaisyklingos trišlaitės piramidės formos, 2,8 m ilg. (Š–P), 2,2 m pl. (R–V), 1,4 m aukščio (centrinėje dalyje), sutrūkęs trenkus perkūnui. Be to, dvi akmens skeveldros guli iš PV ir PR pusių.

58 pav. Ličiūnų akmuo (**70**). *Aut. nuotr.* 2005.

Pasakojama, jog akmuo buvo ant ežios ir žmonės mėgo prie akmens susirinkti, švęsdavo rugiapjūtės pabaigtuves ir pan. („stariki dažinki guliali").
Š. Vait. (2005).

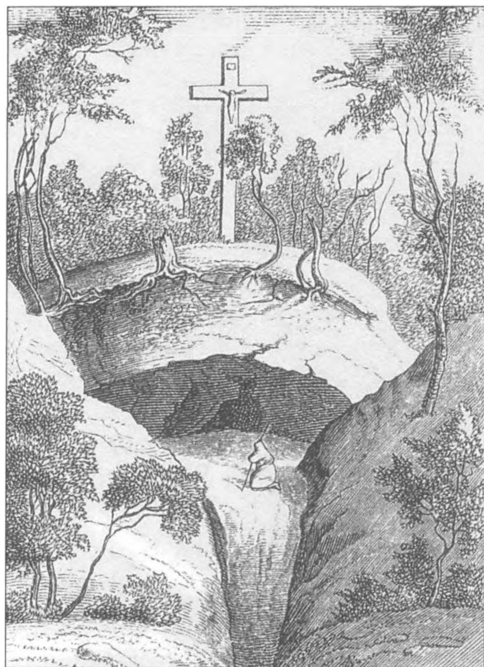
LIUCIONYS, Nemenčinės s-ja
71. ŠVENTOJI UOLA (*SKALA*) ir ŠALTINIS (M 48K). Nemenčinės g-jos 19 kvartale, 0,25 km į Š–ŠR nuo k., dešiniojo Neries kranto šlaite, apie 25 m aukštyje nuo upės lygio. Tai kvarterinių nuosėdinių uolienų atodanga, išsikišusi į aukštą šlaitą įsirėžusioje griovoje (LGP). Iš maždaug 12 m pločio žvyro konglomerato besisunkiantis vanduo žemiau uolos išplovė žemes, tuo būdu sukūrė net iki 3 m aukščio bei kelių metrų gylio olą. Olos skliautas – tas pats maždaug 2 m storio konglomeratas. Iš šio „skliauto" be perstojo sunkiasi ir laša vanduo, kuris čia pat

59 pav. Liucionių uola ir šaltinis (**71**) (pagal aut.).

susigeria į žemę. Žmonių teigimu, tas pats vanduo vėl ištrykšta iš žemės jau griovos apačioje, Neries salpoje, 0,8–1,3 m skr., 5–28 cm gylio duburyje iš po akmens ir 3 m ilg. prataku PR kryptimi nuteka į Nerį. Šio šaltinio vanduo gėlas, vidutinio kietumo, bespalvis, bekvapis, beskonis. Vandens temperatūra 7° vasarą ir 7,8° – žiemą. Pagal cheminę sudėtį tai hidrokarbonato magninis kalcio vanduo, atitinkantis visus geriamojo vandens standartus. Šaltinio debitas 0,17 l/s, arba 14,38 m^3 per parą (LGP).

Sprendžiant iš to, jog XIX a. viduryje po uola buvo apie 1,5 m aukščio anga („daugiau kaip 2 aršinai" [1 aršinas – 71 cm]), per 150 metų vanduo angą pagilino apie 50 cm. Išeitų, kad priešistoriniais laikais angos po uola dar nebuvo, ir šioje vietoje vanduo sruvo tiesiog iš šlaite kyšančio konglomerato luito. Tačiau į šį klausimą gali atsakyti tik specialūs paleogeografiniai tyrimai, o doc. R. Krupicko teigimu (1982), faktas, jog dauguma Lietuvos konglomeratų yra ne šlaito papėdėje, o slėnių ar raguvų vidurinėse dalyse, rodo, kad jie susidarė seniai, panašiomis paleogeografinėmis sąlygomis į šiandienines.

60 pav. Liucionių uolos (**71**) piešinys 1857 m. K. Tiškevičiaus ekspedicijos Nerimi dienoraštyje (pagal K. Tyszkiewicz 1871, 163)

Jau 1851 m. šaltinis praneša, kad aplinkiniai gyventojai šią vietą Raudondvario dvarininko A. Parčevsko valdose vadina Šventuoju kalnu (*Святою горою*). Virš olos stovįs kryžius, o iš konglomerato lašantis vanduo, tikima, pasižymįs gydomąja galia, ypač gydant akių ligas. Taip pat rašoma, kad oloje visada galima rasti neturtingų valstiečių aukų: keletą grašių, gabalėlį duonos, kryželių iš pagaliukų ir pan. (Памятная книжка, 1851).

1857 m. prie Šventosios olos apsilankęs K. Tiškevičius rašė, jog šios vietos šventumas čia labai traukia žmones, „iš jos lašantis vanduo turėjęs galią išgydyti akių ligas. Jei tik kas sergančias akis juo suvilgydavęs, tuojau pat pasveikdavęs". „Nuo tada įvairių luomų žmonės, pėsti ir važiuoti, su pamaldžiu tikėjimu gausiai čia lankosi". Olos savininkas A. Parčevskis, kaip rašo K. Tiškevičius, norėdamas pagerbti šią vietą, pastatė čia kryžių su Viešpaties Jėzaus Kristaus statula ir taupykle apačioje. Pasak jo girdėtų padavimų, Šventosios olos vanduo praradęs gydomąją galią padėti žmonėms po to, kai viena ponia atvykusi čia praplovė šiuo vandeniu savo šuniuko akis. O kai vienas sielininkas, apimtas smalsumo, nuskėlęs uolos gabalėlį ir norėjęs jį išsivežti, jo sielis ėmė skęsti ir tol nejudėjo iš vietos, kol sielininkas tos skeveldros negrąžino į vietą (Tyszkiewicz K., 1871).

Lietuvių mokslo draugijos bendradarbis H. Gudelaitis iš Kaltanėnų, plaukdamas su sielininkais Nerimi 1930 m., rašė: „G y v y b ė s vanduo. Tenai, kur Žeimenos upė įteka Nerin. Tenai stovi akmuo, iš

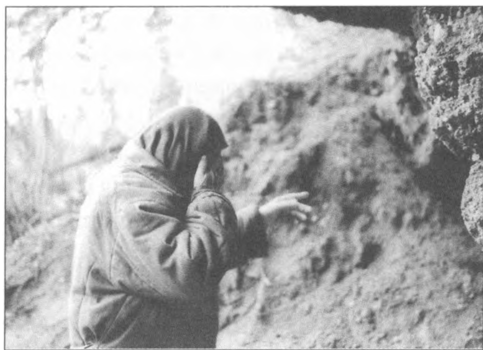
to akmens teka vanduo. Seniau tas vanduo buvo gyvybės vanduo. Kas tuo vandeniu nuprausdavo sopamą vietą ar žaizdą, tuojau išgydavo. Vieną kartą atvedė ponia šunelį aklą apiprausti. Apiprausė šunelį. Šunelis pagijo, bet jau daugiau nuo to vandens niekas neišgijo. Kartą atėjo aklas senelis apsipraust gyvybės vandeniu ir vis nemato. Klauso, – kas patyliai šneka žmogaus balsu iš po akmens: „Daug žmonių išgydžiau ir dar būčiau gydęs, bet jau pradėjo ir šunis manimi gydyti, nuo šio laiko aš būsiu paprastu vandeniu“. Toje vietoje ir dabar stovi supuvęs kryžius, tik kų laikos ir ant kryžiaus lietuviškas parašas „gyvybės vanduo“, bet toliau irgi neišskaitomas parašas vietos gudų iškapotas, išniekintas“ (*P.* P. Saulevičius, 65 m. *U.* H. Gudelaitis, 1930 m. – LMD; „Šiame „šventame“ vandenėlyje dvarponiai maudė šunis, o valstiečiai plovė akis. Bažnytininkai visais būdais stengėsi, kad darbo žmogus nepraregėtų. Tačiau jų laikai praėjo“ [!] – Stabinis J., Ramanauskas A., 1961).

Užrašytas pluoštas padavimų ir atsiminimų apie Šventąją olą – apylinkių gyventojai noriai pasakoja apie šią vietą (LTR). Šie duomenys iš dalies kartoja, iš dalies papildo prieškarines žinias svarbiomis detalėmis: Skališkių gyventojas Saulėnas Skalos vandens semtis ir praustis eidavo Šv. Jono dieną (LTR 6810/96), Šventoji ola buvo lankoma per Velykas (LTR 6489/66). Su pastaruoju papročiu, matyt, susijęs tikėjimas, jog Skalos vanduo „padeda ir nuo ligų, ir aplamai, kad sektųsi namuose, jei jie apšlakstomi šiuo vandeniu“ (*P.* A. Sudenis, 80 m., Lucionyse – 1987 m., MMT) (plg. bažnyčioje šventinto Velykų ir Sekminių vandens panaudojimą).

Vietos gyventojai pažymi, jog iki Antrojo pasaulinio karo ši vietovė buvo labai mėgstama žmonių, pavasariais čia buvo atvedami mokiniai iš mokyklų, jaunimas rengė gegužines. Iš Vilniaus čia dažnai traukė lenkų inteligentija, klierikai. Pokario metais nuvirto senasis ąžuolinis kryžius, vietovė prarado savo garsą. Ją lankė tik arčiausiai gyvenę žmonės ir sergantys, kurie žinojo apie Skalos vandens gydomąją galią. 1980-aisiais Skalą vėl „atrado“ VU Istorijos fakulteto žygeiviai, kurie čia rengė savo šventes, iškilmingus susirinkimus. 1990-aisiais Šventoji uola tarytum atgimė: ją aktyviau ėmė lankyti vietos gyventojai, taip pat pokaryje į Lenkiją repatrijavę asmenys (ir jų palikuonys?). Prie to nemažai prisidėjo sentikė Palina Panamarčuk (g. 1918 m., nuo 1948 m. gyvenanti Raudondvaryje). Iš senų vietinių moterų sužinojusi apie Skalą, P. Panamarčuk jau kelis

61 pav. Liucionių uola (**71**) iš PR. *Aut. nuotr.* 1998.

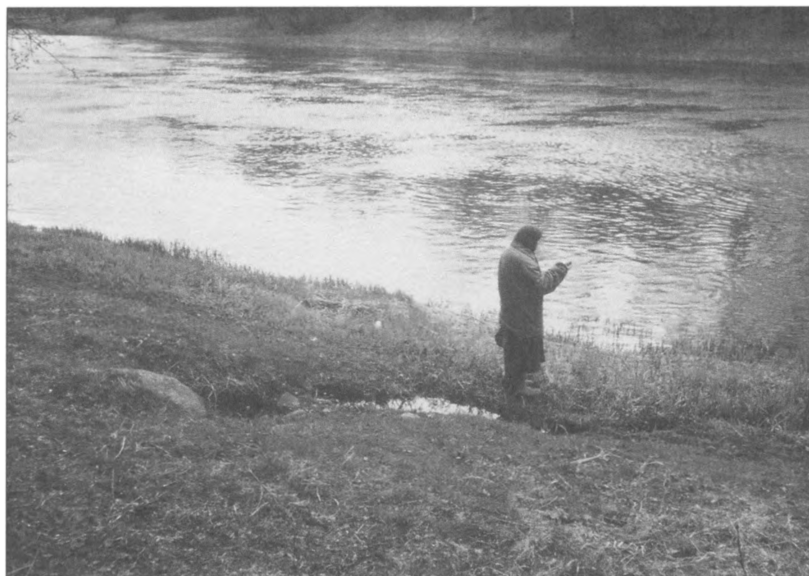
62 pav. Palina Panamarčuk iš Raudondvario k. plauna akis iš Liucionių uolos (**71**) varvančiu vandeniu. *Aut. nuotr.* 1997.

dešimtmečius aktyviai vartojo šį vandenį sau ir dukrai gydyti (paprastai šiek tiek jo prilašina nuo olos „skliauto", paskui į tą stiklainį pripila vandens iš šaltinio prie Neries). Atėjusi į šią vietą, P. Panamarčuk meldžiasi (prie olos ir prie šaltinio), atnešusi uždega nesudegusius šventintų žvakučių galiukus iš Vilniaus cerkvių (Vait.).

Oloje atsirado šventų paveikslėlių, aukojami smulkūs pinigai, deginamos žvakės. Pvz., 1996 m. birželio 11 d. Šventosios olos viduje, jos giliausioje vietoje, buvo pastatytas kryželis, 2 Marijos ir Jėzaus Kristaus paveikslėliai, o šiek tiek žemiau – 2 metalinės ikonos. Iš šonų prie paveikslėlių pamerktos liepų šakelės, padėtos dvi monetos (2 ir 5 cnt.) (Vait.). 1997 m. balandžio 20 d. olos viduje buvo keli lietuviški atvirukai su Marija, šone nuošaliau – viena maža ikona, stovėjo maži primityvūs kryželiai iš vielos, eglės šakelių, molio. Buvo matyti sudegusių žvakių žymės, gulėjo rašteliai su užrašais (plg.: „Я / Дядя Леля / Дядя Ян / Тятя Наташа и Вика. 11.09.96").

Už 1,5 km į P nuo Šventosios olos yra Skersabalių pilkapynai (kitapus Neries) (Ar 1433, 1605), datuojami viduriniuoju – vėlyvuoju geležies amžiumi, už 2,5 km į R – Rėvos piliakalnis.

Š. 1987 m. MMT žv., LIIR F. 1–2249, 120; 1997 m. V. Vaitkevičius žv., LIIR F. 1–2873, 59–61; Geotopai (Skališkės); LGP 501–505; LMD III 66/112c; LTR 6489: 65–67, 69, 72; 6810: 78 („cudowna nazyvali, uzdrovyskova voda"), 94, 96, 98, 129, 132. L. Памятная книжка, 1851, 104–105; Tyszkiewicz K., 1871, 161–164; Покровский Ф. В., 1893, 56 (Червоный Двор); LAM 223; Šturms E., 1946, 12 (Nr. 214; Riešė, *Šventas kalnas*); Kolupaila S., 1957, 467 (yra urvas po didele konglomerato uola, ant kurios pastatytas aukštas medinis kryžius); Stabinis J., Ramanauskas A., 1961, 40; Krupickas R., 1982 (nuotr.; šlaito papėdėje muša šventas šaltinis, kuris gerai gydąs akis); Vaitkevičius V., 1998, 481; Valonytė L., 1998.

63 pav. Palina Panamarčuk iš Raudondvario k. meldžiasi prie Liucionių šaltinio Neries pakrantėje (**71**). *Aut. nuotr.* 1997.

[**72.**] AKMUO su ŽENKLAIS. Apie 0,2 km į ŠR nuo Šventosios olos, dešiniajame Neries krante, prie upės. Akmuo apie 3 m ilg. (ŠR–PV), apie 1,5 m pl. (ŠV–PR), 2 m aukščio. Į upės pusę (PR) nuolaidžioje šoninėje akmens plokštumoje yra jauną mėnulį primenantis 37 cm aukščio ir 10 cm pločio ženklas. Už 24 cm į R nuo jo – „nežinomas" 48 cm aukščio ir 6–10 cm pločio ženklas. Abu ženklai 1–2 cm gylio. Š. ALMON.

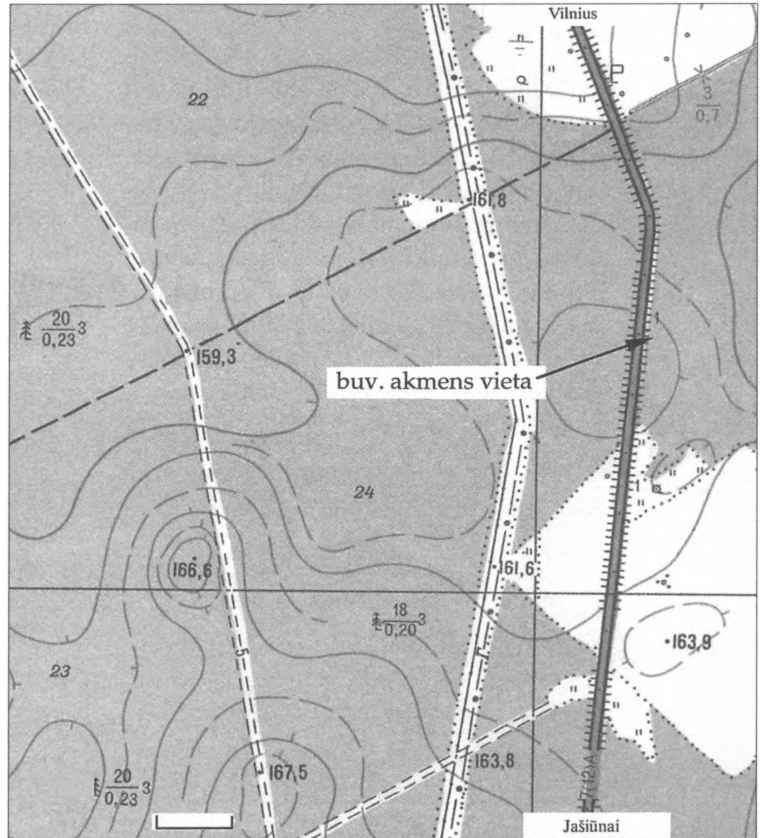
64 pav. Liucionių akmuo su ženklais (**72**). *Aut. nuotr.* 1995.

MARIJAMPOLIS

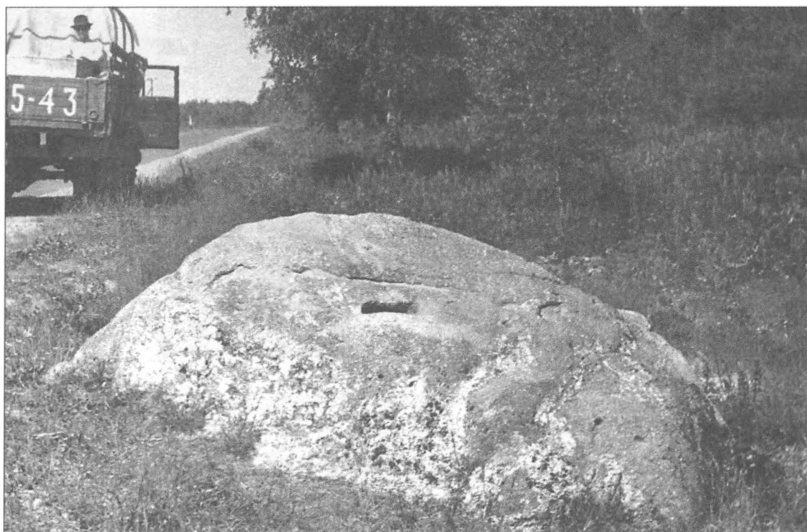
73. AKMUO su PĖDA (buvo Ar 1462). Buvo 1,5 km į P nuo k., apie 0,14 km į P nuo kelio Vilnius–Šalčininkai 21 kilometro žymos, šio kelio R sankasoje. Iki užpilant akmenį žemėmis kelio rekonstrukcijos metu (apie 1967 m.) akmuo buvo apie 2,5 m ilg., 2 m pl. ir apie 2 m aukščio. Po rekonstrukcijos jo kyšojo jau tik 1x1,8 m dydžio, 70 cm aukščio dalis. 1979 m. MMT ekspedicija (vad. J. Balčiūnas) konstatavo, jog akmuo jau esąs apverstas ir užpiltas žemėmis. 1987 m. akmuo buvo atkastas ir perkeltas į Marijampolio vidurinės mokyklos kiemą, į V nuo mokyklos pastato. Aplink akmenį išžvyruota aikštelė, šalia pastatyti liaudies meistrų išdrožti skulptūriniai stulpai.

V. Šaulio užuomina (1965), jog „kadaise prie šio akmens, kai jis dar tysojęs savo senojoje vietoje, vaidendavosi", rodytų, jog akmuo, gulėdamas pakelėje, jau buvo iš savo senosios vietos pajudintas (?). Tačiau joks kitas šaltinis to nenurodo, o ir pats V. Šaulys, aprašydamas akmenį, nė žodžio daugiau netaria apie senąją jo vietą.

1987 10 30 atkasant akmenį paaiškėjo, jog akmuo žemėmis buvo užpiltas per du kartus ir po supiltu žvyro sluoksniu yra

65 pav. Marijampolio akmens su pėda vieta (**73**) (pagal KPC AS).

66 pav. Marijampolio akmuo su pėda (**73**) senojoje vietoje (iš P). *A. Tautavičiaus nuotr.* 1955 (LII ng. 5015).

natūralus gelsvas smėlis, ant kurio gulėjo akmuo. Akmens PV šone gulėjo dar 2 akmenys: 15x20x20 cm ir 40x30x25 cm dydžio. Atkasus akmenį, nustatytas tikrasis jo dydis. Akmuo – stambiagrūdis šviesiai raudonas su balto kvarcito intarpais granitas, 3 m ilg. (R–V), 2,5 m pl. (Š–P), 2 m aukščio. Velnio pėda vadintas natūralus 26 cm ilg., 7–10 cm pl., iki 10 cm gylio įdubimas, šiek tiek nuolaidžioje PR akmens plokštumoje, arčiau V jos krašto. „Pėdoje" susirenka apie litrą lietaus vandens. Toje pačioje plokštumoje kartu su pėda yra penkios kelių cm skr. bei kelių cm gylio duobutės („tartum ėriuko pėdelės" – Šaulys V., 1965b). Labiausiai dėmesį iš jų traukia 4 cm skr., 1,5 cm gylio duobutė, primenanti bronzos – ankstyvajam geležies amžiui būdingas duobutes (1997 m., Vait.).

Pasak padavimų, Velnias po akmeniu buvo paslėpęs daug pinigų ir paženklinęs akmenį savo pėda (Levickas J., 1969), pasak kitų, Velnias, išbridęs iš klampios balos, norėjo akmenį nuspirti iš po kojų, bet šis liko gulėti savo vietoje. Prie akmens vaidendavosi visokios šmėklos (Šaulys V., 1965b).

Š. 1971 m. LII žv., LIIR F. 1–313, 94; 1979 m. MMT žv., LIIR F. 1–2241, 25; 1987 m. MMT žv., LIIR F. 1–2249, 75–76; 1997 m. V. Vaitkevičius žv., LIIR F. 1–2873, 63. **L.** PA 24, 25 (nuotr.), 81 (Nr. 255); Šaulys V., 1965b, 31 (nuotr.); Levickas J., 1969, 5; ML 1, 220 (nuotr.), 222; KPE 2, 321; Vaitkevičius V., 1997, 38 (nuotr.).

67 pav. Marijampolio akmens (**73**) detalė – „pėda" vadinamas įdubimas. *Aut. nuotr.* 1997.

MASELIŠKĖS, Paberžės s-ja

[**74.**] AKMUO su ŽENKLAIS (Ar 1454). 0,45 km į R nuo kelio Vilnius–Giedraičiai ir kelio Paraisčiai–Burkila sankryžos, 20 m į P–PV nuo kelio Burkila–Paraisčiai, apie 40 m į R nuo pelkėtos daubos. Akmuo pilkai rausvas stambiagrūdis granitas, nuskilusiu PR kampu. Akmens R šonas 3,4 m ilg., ŠV – 2,4 m, PV – 2,8 m, 0,8 m aukščio. Akmens viršuje iškalta data 1761, raidė E, dvi 6 spindulių saulutės įdubimuose, neaiškūs ženklai.

Pasak V. Šaulio (1966), vietos gyventojai akmenį vadina Povilu, nors niekas nežino kodėl. Pasakoja tik tai, jog baudžiavos laikais dvarininko Jelenskio įgeidžiu šį akmenį atvežę baudžiauninkai jaučiais iš Glitiškių dvaro laukų (apie 4 km) ir paguldę dabartinėje jo vietoje. Pono įsakyti akmentašiai iškalė ženklus.
Š. 1979 m. MMT žv., LIIR F. 1–2241, 25; 1987 m. MMT žv., LIIR F. 1–2249, 77; LIIR F. 1–504, tarp 80 ir 81 (Burkila). L. Šaulys V., 1966b, 32 (nuotr.); IA 133 (Nr.47); KPE 2, 318.

68 pav. Mažosios Riešės akmuo (75) (pagal V. Šaulys 1964b, 43).

MAŽOJI RIEŠĖ, Avižienių s-ja

[**75.**] AKMUO. Buvo prie Riešės žirgyno (Markovkos dvaras), kelio į Žudžiškius pakelėje, lauke. Akmuo buvo pilkas granitas, T formos, apie 80 cm aukščio ir iki 40 cm pločio, be įrašų ar ženklų. 1955 m. akmuo dingo. Pasak vietos gyventojų, jis gulėjo senų kapų vietoje. Tame lauke dar buvę galima įžiūrėti susmegusių kauburėlių žymes.

Pasakojama, kad kartą apylinkės akmentašys akmenį parsivežė namo, norėdamas iš jo kažką ištašyti, tačiau jam prisisapnavę, kad akmenį reikią nuvežti atgal. Jis taip ir padaręs.
L. Šaulys V., 1964b (nuotr.).

69 pav. Juzefa Minkievič iš Miežionių k. rodo akmens su pėda vietą (**76**) (lomoje į dešinę nuo pateikėjos). *Aut. nuotr.* 2005.

MIEŽIONYS, Dūkštų s-ja

76. AKMUO su PĖDA. Akmens vieta yra Neries slėnio aukštumos šlaite, 0,19 km į ŠV–V nuo Vingrės up. dešiniojo kranto, 0,1 km į PV nuo kaimo PV ribos, bevardžio (?) upeliuko griovoje, kelio Miežionys–Rokiškės nuokalnės pradžioje. Šioje vietoje, kelio R pusėje, žymi senkelio terasa. Šio senkelio šlaitelyje į

griovos pusę akmens su pėda vietą 2005 m. parodė J. Minkievič (64 m., Miežionyse) (N54°51'21,1"; E24°53'04,3"). „Didelis“ akmuo, šalia jo būta mažesnių (surinktų?) akmenų krūsnies. Greičiausiai suskaldytas pokaryje kitoje kelio pusėje aukštumoje statant kolūkio klojimą (Vait.).

Ant akmens būta vaikiškos pėdelės (su piršteliais ir kulniuku) žymės. Pasakojama, kad tai Jėzus Kristus vaikščiojęs, ant akmens užlipęs ir likusi jo pėda (*P.* H. Adomaitienė, 63 m., Miežionyse. *U.* I. Stankevičiūtė, 2004 m. – VAP Nr. 37).

Žmonės eidami pro akmenį iki šiol neretai sukalba maldelę (*P.* J. Minkievič, 63 m., kilusi iš Miežionių. *U.* I. Stankevičiūtė, 2003 m. – VAP Nr. 38).

Toliau į P, Neries slėnyje, yra dvi Grabijolų (Žemaitiškių) pilkapių grupės. Už 0,37 km į ŠV yra Rokiškių šaltinis (↑**98**). Aukštumoje į V nuo Miežionių akmens (kitapus kelio) buvo randama žmonių kaulų (Stank., 2003 m.).

Š. NRP (2003–2005); Vait. (2005). **L.** VAP 235 (Nr. 37–38).

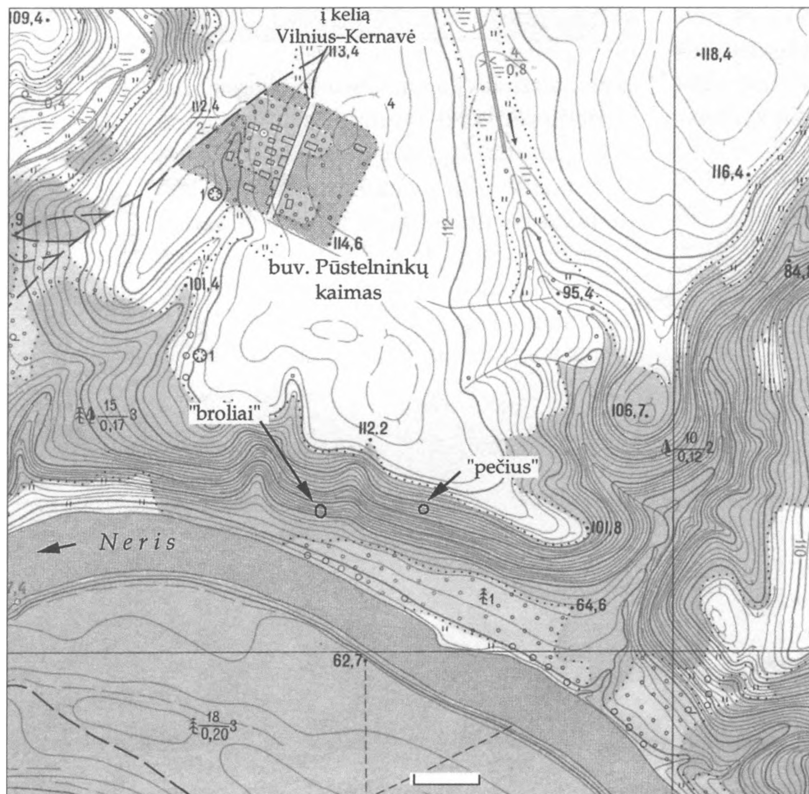
MIEŽIONYS (buv. Pūstélninkai), Dūkštų s-ja

77. KONGLOMERATO UOLOS TRYS BROLIAI MIEGANTYS (*TRZY BRACI ŚPIĄCE*) ir MEŠKOS PEČIUS (*NIEDŹWIEDZIA PIEC*). Apie 0,45 km į P–PR nuo Pūstelninkų kaimavietės, 0,47 km žemiau Airupės žiočių Neryje, vidutinio statumo Neries dešiniojo kranto šlaite, miške (N54°50'46,0"; E24°53'34,4").

Tai trys keturi įvairaus dydžio, netaisyklingos formos konglomerato luitai. Didžiausias, aukščiau likusių trijų esantis akmuo yra pailgas R–V kryptimi, 0,6x1,2 m dydžio, 50 cm aukščio. 13 m į PR nuo pirmojo esantis antrasis akmuo yra 40x60x20 cm dydžio; 14 m į P nuo pirmojo, trečiasis – 60x80x20 cm dydžio; 12 m į PV nuo pirmojo, ketvirtasis – 0,5x1 m dydžio, 20 cm aukščio. Atstumas tarp antrojo ir trečiojo akmens yra 3 m, tarp trečiojo ir ketvirtojo – 2,2 m.

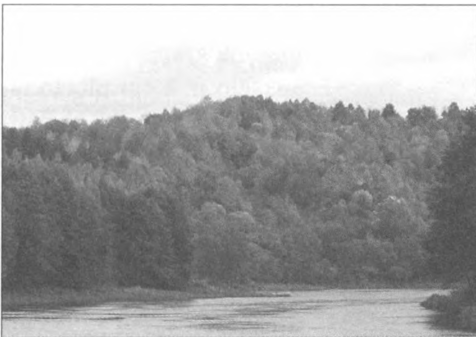
Pasakojama, kad šie akmenys esą trys miegantys broliai: vienas jų gulįs, du stovį (*takie słupy*) (2004 m., NRP).

Už 0,15 km į ŠR–R nuo Brolių, stataus Neries kranto

70 pav. Miežionių (buv. Pūstelninkų) konglomerato uolos: Trys Broliai ir Meškos Pečius (77) (pagal aut.).

aukštumos šlaito vidurinėje dalyje, yra Meškos Pečiumi vadinama konglomerato uola (N54°50'47,1"; E24°53'43,9"). Matoma krūmais apaugusios ir žemėmis užslinkusios atodangos dalis yra apie 2 m ilg., 0,3–0,4 m aukščio. Pasakojama, kad požeminis tunelis nuo Meškos Pečiaus vedė į Trakus (*P.* K. Giliun, 67 m., kilusi iš Pūstelninkų, gyv. Aliejūnuose. *U.* I. Stankevičiūtė, 2003 m. – VAP Nr. 54). Kitų pasakojama, kad šioje Neries pakrantėje senovėje tam tikrais drabužiais apsirengę išeidavo pasivaikščioti atsiskyrėliai-„pūstelninkai" (nuo ko esą kilęs Pūstelninkų k. pavadinimas). Čia jie atgailaudavę, kūrendavę ugnį,

71 pav. Miežionių (buv. Pūstelninkų) konglomerato uolų (**77**) vietovė iš V (mišku apaugę aukštumos šlaitai nuotraukos centrinėje dalyje). *Aut. nuotr.* 2005.

72 pav. Viena iš Miežionių (buv. Pūstelninkų) konglomerato uolų Brolių (**77**). *Aut. nuotr.* 2004.

gamindavę valgį (*P.* M. Griškievič, 76 m., Rokiškėse. *U.* I. Stankevičiūtė, 2003 m. – VAP Nr. 55; „Meškos Krosnyje gyveno atsiskyrėlis (*pustelninkas*). Senai tas buvo, dar tais laikais, kai lenkai ir lietuviai pagonimis buvo" – *P.* K. Pečiulis, 74 m., Pūstelninkuose. *U.* 1969 m. – LTR 4118/64).

Be to, aukštumose Nerimi žemyn būta Kalvarijomis vadinamų vietų: „Pirmoji Kalvarija" (*Kalwarja pierwsza*), „Antroji Kalvarija" (*Kalwarja druga*).

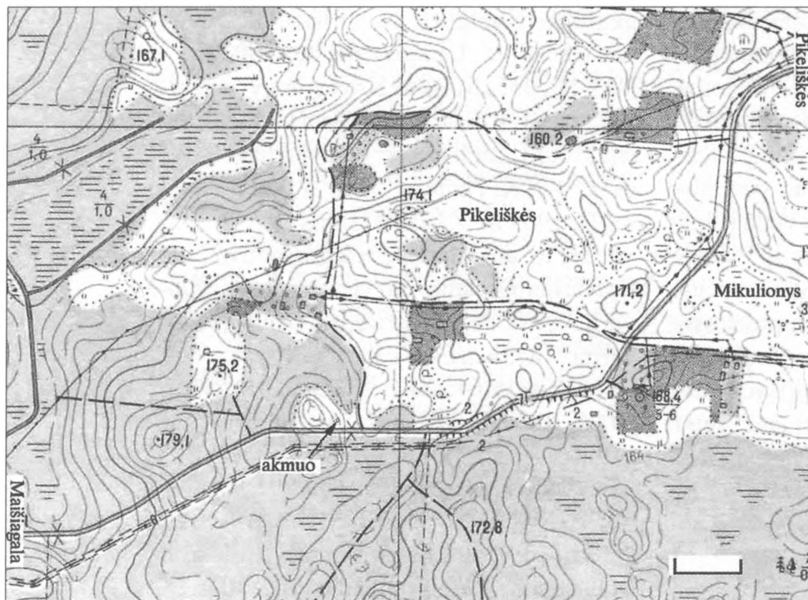
Š. LTR 4118/64; NRP (2003–2005); VAIT. (2004, 2005). **L.** VAP 242–244 (Nr. 54–55).

MIKULIONYS, Riešės s-ja

78. AKMUO su DUBENIU (Ar 1431). 1,5 km į PV nuo kelių Vilnius–Molėtai ir Maišiagala–Pikeliškės sankryžos, 10 m į Š nuo kelio Maišiagala–Pikeliškės. Maždaug iki 1972 m. akmuo gulėjo prie kelio, o platinant kelią akmuo patrauktas iš senosios

73 pav. Miežionių (buv. Pūstelninkų) konglomerato uolos Meškos Pečiaus detalė (**77**). *Aut. nuotr.* 2005.

74 pav. Mikulionių akmuo su dubeniu (**78**) naujoje vietoje (pagal aut.).

75 pav. Mikulionių akmuo su dubeniu (**78**) *V. Urbanavičiaus nuotr.* 1971 (LIIR ng. 26203).

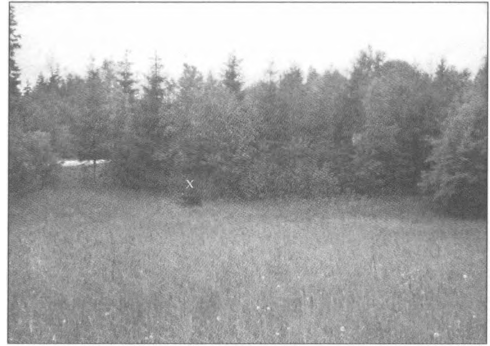
vietos apie 10 m į Š (N54°52'01,4"; E25°13'39,8"). Ir dabartinėje, ir senojoje vietoje akmuo stovėjo vos žymioje, maždaug 50 cm aukščio pakilumoje, o į R nuo jo Š–P kryptimi būta mažo, lietingu metu lomelėje pasklindančio, o sausu metu išdžiūvančio upelio.

Akmuo – ypač stambaus grūdėtumo rausvas granitas su melsvais pilkais intarpais, 0,95x1,2 m dydžio viršuje, 1,35x1,55 m – apačioje, 75–80 cm aukščio. Akmens šonuose matomos maždaug 10 cm aukščio ir 4 cm pločio tašymo kaltu žymės. Viršutinė jo plokštuma beveik natūrali, aplyginta tik vienoje vietoje. Iškaltas plokščiadugnis dubuo – netaisyklingas 44x44 cm dydžio apskritimas (45x46 cm – 1979 m., MMT), 1–3 cm gylio (3,5–7,5 cm – 1979 m., MMT; 5,5–8 cm – 1987 m., MMT). Dubens iškiliu dugnu ir su 2 cm pločio grioveliu palei kraštą viduryje yra iškaltas dar 16–17 cm skersmens ratas, taip pat iškiliu dugnu (18 cm – 1979 m., MMT). Vienoje vietoje iš dubens tarytum veda netaisyklingas, aptrupėjęs 14 cm ilgio, apie 10 cm pločio ir kelių cm gylio griovelis.

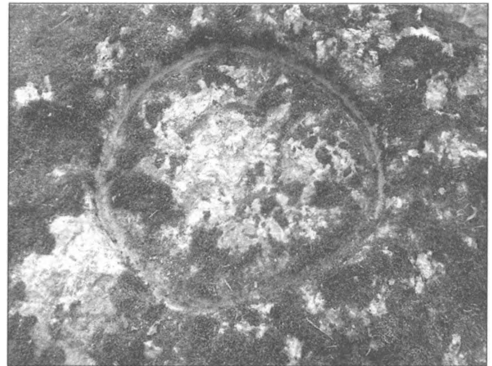
1972 m. senoji akmens vieta ir artimiausia aplinka

tyrinėta (20 m^2 plotas) (vad. V. Urbanavičius). Nustatyta, kad į PV nuo akmens būvusi laužavietė, kurios pakraščiai, o galbūt ir dugnas buvo iškloti akmens su dubeniu nuoskalomis. Tačiau ši vieta iš dalies jau paėjo po kelio pylimu. Po pačiu dubenuotuoju akmeniu praeityje buvę pakišti mažesni akmenys, kad šis lygiau stovėtų (Urbanavičius V., 1974).

Š. 1971 m. LII žv., LIIR F. 1–313, 91 (Mikulencai; „iškalti du koncentriniai ratai"); 1972 m. LII tyr., LIIR F. 1–351, 59–60; 1979 m. MMT žv., LIIR F. 1–2241, 27; 1987 m. MMT žv., LIIR F. 1–2249, 81; 1997 m. V. Vaitkevičius žv., LIIR F. 1–2873, 66. L. Šaulys V., 1969b, 5 (Mikulencai; nuotr.); Urbanavičius V., 1974, 110 (Pikeliškės); KPE 2, 320; Vaitkevičius V., 2003a, 229 (Pikeliškės).

76 pav. Mikulionių akmuo su dubeniu (**78**) naujoje vietoje (iš R). *Aut. nuotr.* 1996.

77 pav. Mikulionių akmens (**78**) detalė – plokščiadugnis dubuo. *Aut. nuotr.* 1996.

MÓMAKALNIS, Paberžės s-ja

Vietovė kalnuota ir vaizdinga, tačiau kaimo pavadinimo kilmė pamiršta (Vait.). Netoli teka Šventupė (↑**120**), yra Rožiakmenio vietovė (↑tarp **98** ir **99**).

Š. LVIA F. 694–1–3504, 358v (1784 m., *Mamakalnia*); Vait. (2005). L. Dubingiai, 1971, 360 (*Mómakalnis*).

MOZŪRIŠKĖS, Zujūnų s-ja

79. AKMUO su PĖDA. Nurodomas Čekonės (Mozūrkos) upelio žemupyje, upelio pakrantėje ar vagoje. Vidutinio dydžio akmuo su žyme, primenančia baso žmogaus pėdą.

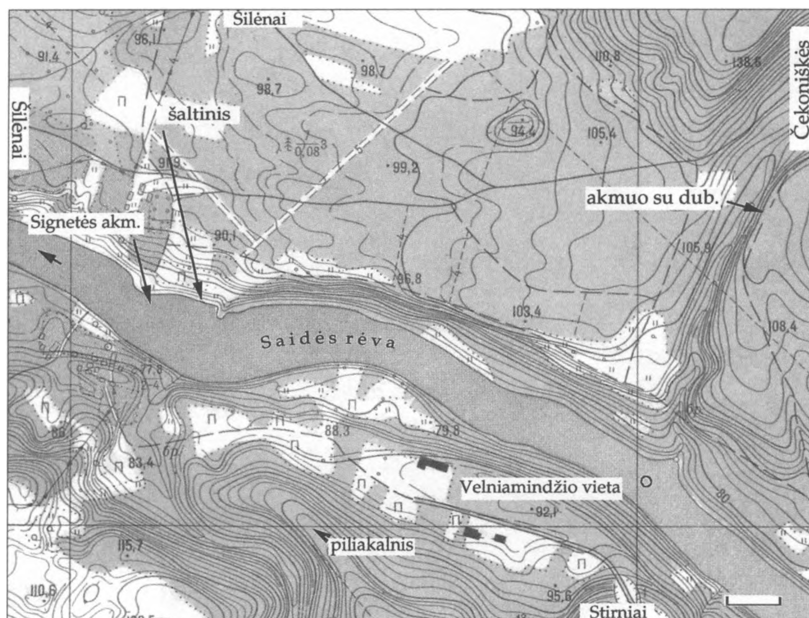
Pasakojama, kad tai buvusi karalienės Jadvygos pėda (VAP Nr. 68).

Prie Čekonės upelio yra ir akmuo su dubeniu (↑**80**). Neryje ties Čekonės upelio žiotimis, pačioje Saidės rėvos pradžioje, būta Velniamindžio akmens (↑**100**). Kitapus Neries yra Stirnių piliakalnis.

Š. NRP (2004). L. VAP 250–251 (Nr. 68–69).

80. AKMUO su DUBENIU. 1 km į PR nuo Šilėnų, 0,15 km į PR nuo kelio į Šilėnus, atsišakojančio iš kelio Vilnius–Sudervė, Šilėnų miško 50 kvartalo V kampe, gilioje Čekonės (Mozūrkos) upelio griovoje, 15 m į PR nuo upelio kairiojo kranto. Akmuo vidutinio grūdėtumo rausvos spalvos granitas, skilęs į dvi (ŠR ir PV) dalis. Akmuo 84x88 cm dydžio viršuje, apdirbtais šonais ir viršutine plokštuma, matoma jo dalis 31 cm aukščio. Viršuje, centre, iškaltas 21,5x22,7 cm dydžio dubuo plokščiu dugnu. PV pusėje dubuo tarytum kiek siaurėja į apačią, o ŠR – platėja. Dubens pakraščiu eina vidutiniškai 1 cm gylio griovelis, dubens gylis 14,8 cm.

Už 20 cm į P nuo akmens su dubeniu guli netaisyklingos formos, R–V kryptimi pailgas, 0,72x1,29 m dydžio, 43 cm aukščio pilkos spalvos smulkiagrūdžio granito akmuo.

78 pav. Mozūriškių akmuo su dubeniu (**80**) (pagal aut.), Saidės rėva (**100**) (pagal NRP), Saidžių akmuo Velniamindis (**100**) (pagal K. Tyszkiewicz 1859, Nr. 6), Saidžių šaltinis (**101**) (pagal NRP).

Už 7 m į Š nuo akmens su dubeniu, skersai nežymią Čekonės upelio senvagę (ja vanduo, matyt, teka tik pavasariais) yra iš 15 akmenų sukrautas tiltelis ar brasta. Š ir P senvagės krantuose kyšo po didelį, maždaug 1x1,5 m dydžio, 60 cm aukščio akmenį, tarp jų sudėti kiek mažesni – nuo 40x60x40 cm iki 60x8x 40 cm akmenys.
Š. VAIT. (1999). L. STONČIUS D., 2000 (Šilėnai).

79 pav. Mozūriškių akmuo su dubeniu (**80**). *Aut. nuotr.* 1999.

NAŠIŪNAI, Sužionių s-ja
Istorinis šios vietovės pavadinimas yra Našiūnų (arba Daubarų) Alkai (*Ołki Naszyszek czyli Doubarow*) (1784 m., LVIA; taip pat ↑**387**).
Š. LVIA F. 694–1–3504, 365v.

81. MIŠKAĨ GÕJAI. XIX a. Tiškevičių valdomo Dubingių dvaro inventoriai (kartu su planais) į Š nuo k., Alkos, arba Dubingių, ežero PV pakrantėje beržyną vadina Gojumi. Antrasis beržynas Gojus buvo į P nuo k., kelio į Sužionis R pusėje.

Pirmojo Gojaus kyšulys į ežerą XIX a. planuose vadinamas *Kapta* arba *uroczysko Kapta* (ta pati *kopta* „brasta, perėjimas, prieplauka"?). Pagal šį pavadinimą kartais ir pats Gojus vadinamas *Gai Kapta*.

Į ŠV nuo pirmojo Gojaus, kitapus ežero, yra vietovė Alka (↑tarp **332** ir **333**), į PR – toje pačioje pakrantėje – Kreivių užusienis (↑tarp **65** ir **66**).
Š. LVIA F. 716–1–3946, mapa VII (*Gaie Naszuńskie*) (1851 m.); LVIA F. 716–1–4735 (1851 m., *Gai Kapta*).

NAUJOJI RĖVA, Zujūnų s-ja
82. KALNAS RÙSŲ BAŽNÝČIA. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1464). Netyrinėtas.

Pasakojama, kad piliakalnyje stovėjo rusų cerkvė (*Церквя русская, Русский костел*), kur žmonės melsdavosi. Kartą

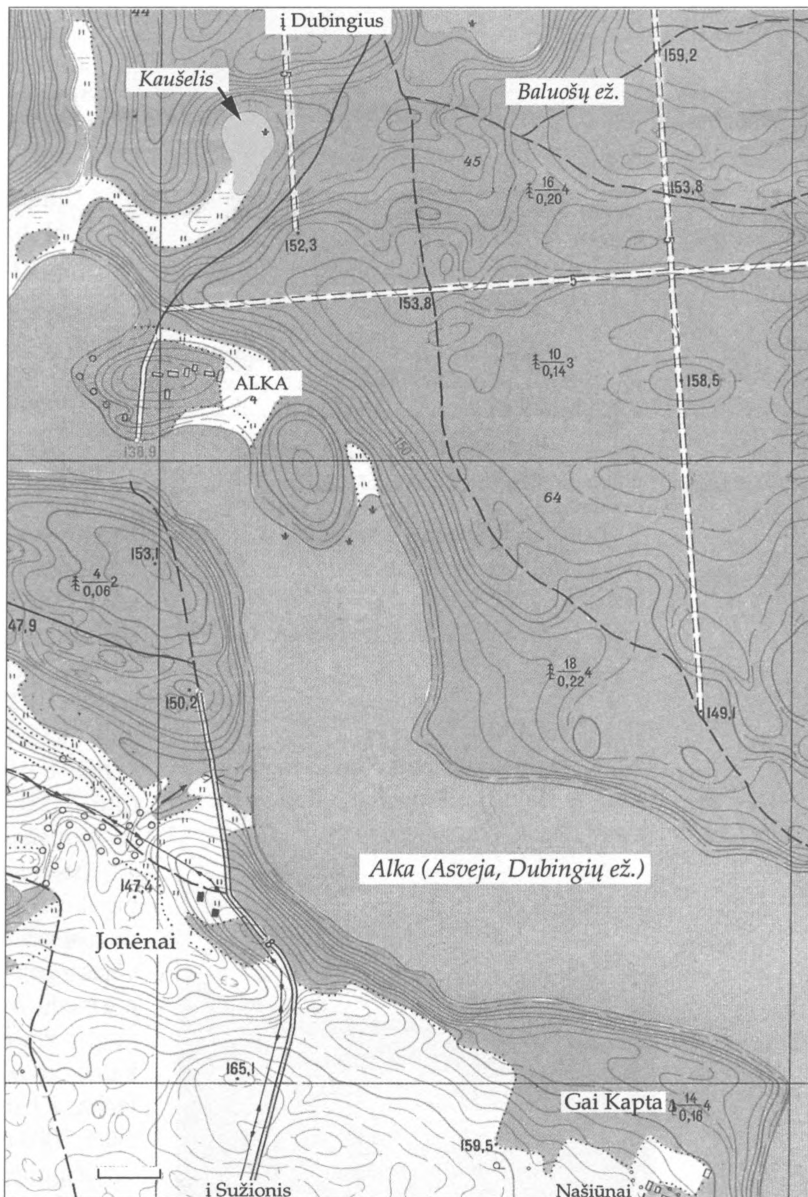
ganydami karves piemenys pamatė ant kalno eiseną su kunigu besimeldžiančius „rusiškai“: „И молится, и ксенз там, але порусску, и идут за ксенза, как процессия“ (*P.* V. Jodeliuk, 62 m., Nauj. Rėvoje. *U.* D. ir V. Vaitkevičiai, 1996 – LTR 6489/78).

Iš po žemių piliakalnyje kyšo konglomerato uolos dalis, laikoma cerkvės pamatų liekanomis (NRP).
Š. LTR 6489: 73, 77, 78; NRP (2005).

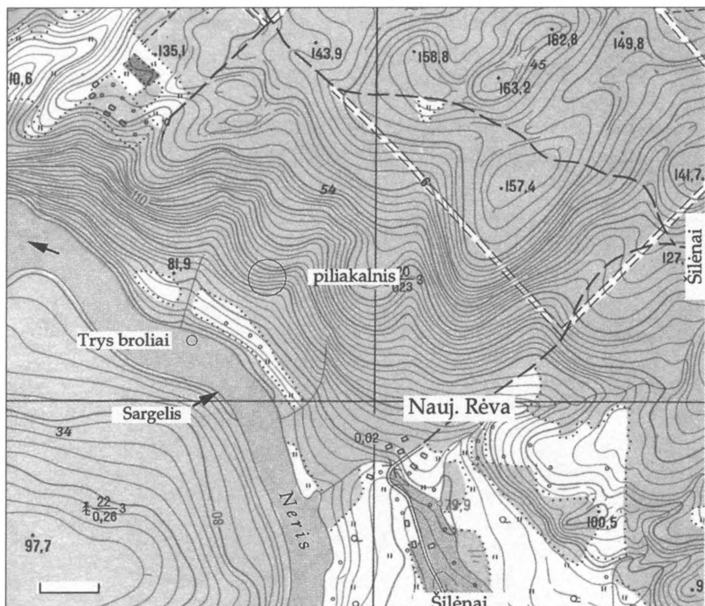
83. AKMUO su PĖDA. Menama, kad piliakalnio aplinkoje būta akmens su pėda (LTR). Galbūt tas pats akmuo pasakojimuose vadinamas su Dievo Motinos pėda (*sliadek Matki Boski*) (NRP). Tikslesnių duomenų nėra.
Š. 1997 m. V. VAITKEVIČIUS žv., LIIR F. 1–2873, 67; LTR 6489/78; NRP (2004).

84. AKMENYS TRYS BROLIAI MIEGANTYS (*TRZY BRACI ŚPIĄCE*). Į PV nuo piliakalnio (↑**82**), Neries vagoje, apie 12 m atstumu nuo dešiniojo kranto (N54°44'15,6"; E25°01'18,4"). Tai trys stambūs upės rėvos akmenys, esantys vienas šalia kito, eilėje iš Š–ŠV į P–PR.

Pasakojama, kad iš Vilniaus valtimi plaukė trys broliai, upėje vanduo buvo pakilęs, šioje vietoje jie apvirto ir nuskendo. Po kurio laiko toje vietoje žmonės vandenyje pamatė tris akmenis (*P.* S. Šakievič, 64 m., Naujojoje Rėvoje. *U.* I. Stankevičiūtė, 2003 m. – VAP Nr. 43; var.: valtis užkliuvo už akmenų ir broliai nuskendo; var.: nuskendo ne visi).

80 pav. Našiūnų Gojus (**81**) (pagal LVIA), Alka (Joniškio s-ja, Molėtų r.) ir Alkos ežeras Kaušelis (**333**) (pagal LVIA).

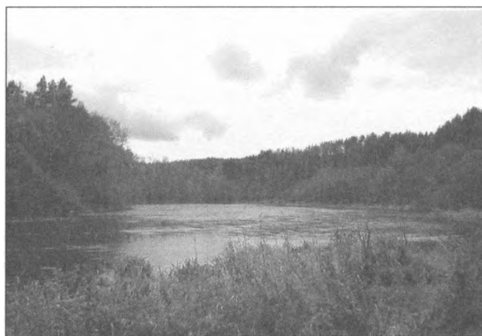

81 pav. Naujosios Rėvos piliakalnis (**83**) (pagal aut.), akmenys Trys Broliai (**84**) (pagal aut.) ir akmuo Sargelis (**84**) (pagal NRP).

Prieš įplaukiant į rėvą, prie kairiojo upės kranto yra akmuo Sargelis (*Storožok*) (NRP).

Š. NRP (2003–2005); Vait. (2005). **L.** VAP 237–238 (Nr. 43–44).

NEMENČINĖ

Į M. K. Oginskio g. perkeltas akmuo su dubeniu iš Bajorų miško prie Vilniaus m. ribos (↑**29**).

82 pav. Naujosios Rėvos akmenų (**84**) vietovė iš R. *Aut. nuotr.* 2005.

PADVARIAI, Dūkštų s-ja

85. ŠALTINIS. Nurodomas Padvarinio ež. ŠV pakrantėje. Tryško šlapioje, pelkėtoje lomoje ir tekėjo ežero link (R kryptimi).

Žmonės tikėjo vandens gydomosiomis savybėmis, nes šaltinis teka „prieš Saulę". Vandenį sėmė, labai prausė akis („Płynie rzeczka przeciw Słonca. Tam taka płynęła woda, tam musi już przestała i płynąć. To tam chodzili oczy myć, brali ta woda, że bardzo ona leczy oczy" – *P.* T. Pilecka, 70 m., Padvarių k. *U.* I. Stankevičiūtė, 2005 m.).

0,6 km į Š yra Gojaus miškas (↑**62**), apie 0,3 km į R – Kernavėlės dvarvietė.

Š. NRP (2005).

[**86.**] KOPLŶČIOS KÁLNAS. Buvo 0,8 km į V nuo Rokiškių k., Neries dešiniojo kranto aukštumoje, kitapus Palkių k. Didžioji Koplyčios kalno dalis nuslinkusi į upę, išliko tik siauras jo ruožas su kultūrinio sluoksnio liekanomis (N54°51'23,4"; E24°51'47,6"). Veikiausiai nuo XVI a. antrosios pusės čia stovėjo evangelikų liuteronų ar arijonų maldos namai (plg. Tyszkiewicz K., 1871), buvo laidojami mirusieji.

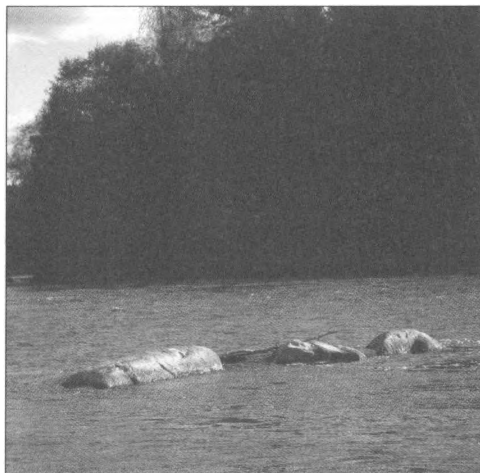
Apie Koplyčios kalną daug ir įvairiai pasakojama: čia stovėjo bažnyčia, vaidendavosi velniai, užkeikti pinigai, mirusiųjų vėlės ir pan. Paminėtinas padavimas apie tai, jog įvedus krikščionybę čia buvo krikštijami vietos žmonės, mokomi žegnotis. Be to, kalne buvo laidojami „pagonys" (*P.* H. Pilecka, 83 m., Padvariuose. *U.* I. Stankevičiūtė, 2003 m. – VAP Nr. 46).

Žmonės dažnai nepagrįstai mano, kad medinė koplyčia iš Padvarių Koplyčios kalno buvo perkelta į Kernavę, kur stovi iki šiol (plačiau žr. Baliulis A., 2005).

1857 m. K. Tiškevičiui keliaujant Nerimi, kalnas buvo kasinėjamas, aptikti mūrinės koplyčios pamatai, daug griuvenų, plytgalių, čerpių fragmentų.

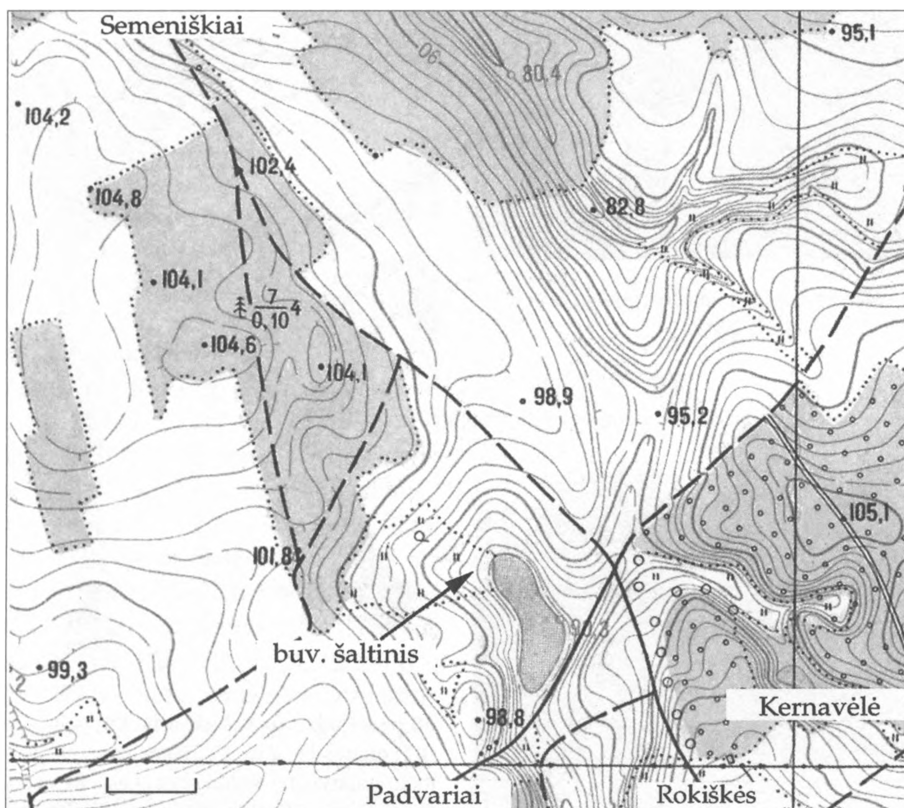
Koplyčios kalno papėdėje – Neries rėvos, vadinamos *Solnik* (↑49, 50, 87) vingis.

Š. Tyszkiewicz K., 1859 (*Rafa Siudma. Solnik*); LTR 4113/53; 4118: 57 (*Kapličianska gura*), 191a („Koplyčia statyta, kai Jadvyga su Jogaila ženijosi"); NRP (2003–2004); Vait. (2004, 2005). L. Tyszkiewicz K., 1871, 226–227; Baliulis A., 2005, 171; VAP 238–240 (Nr. 45–49).

83 pav. Naujosios Rėvos akmenys Trys Broliai (pirmame plane) ir Sargelis (tolumoje, kairėje upės pakrantėje) (**84**). *V. Balkūno nuotr.* 2004.

87. DRUSKINIS AKMUO (*SOLNIK*). Tai pagrindinis garsios to paties pavadinimo rėvos akmuo jos pabaigoje, vos keli

84 pav. Padvarių šaltinio vieta (**85**) (pagal aut.).

85 pav. Padvarių šaltinio vieta (**85**). *Aut. nuotr.* 2005.

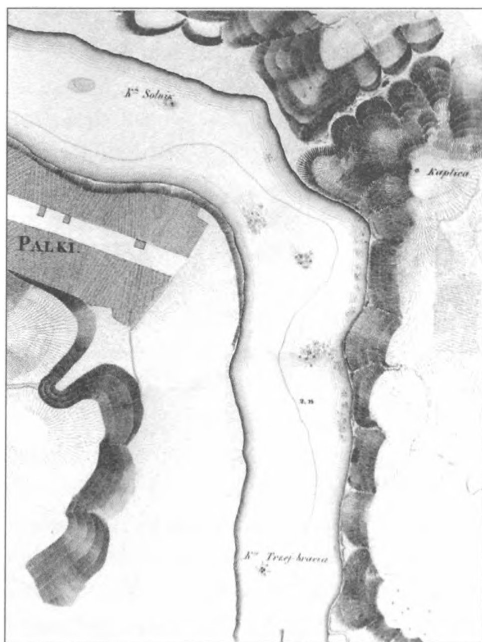
86 pav. Padvarių Koplyčios kalnas (**86**) (aukštas guotas kairėje) ir Druskinė rėva (**87**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 2005.

87 pav. Padvarių Koplyčios kalno (**86**) vieta iš ŠR. *Aut. nuotr.* 2004.

metrai nuo dešiniojo Neries kranto, priešais Palkius (N54°51'26,2"; E24°51'38,4"). Akmuo raudonos spalvos vidutinio grūdėtumo sueižėjęs granitas, 2,8 m ilg. (R–V), 2,15 m pl., 1,4 m aukščio (matuojant nuo upės dugno), kiek aukštesne V dalimi.

K. Tiškevičius pateikia padavimą, kad akmens pavadinimas kilęs iš to, jog vasarą sekliame upės vandenyje velkami aukštyn iš Kauno laivai su druska į šį akmenį sudūžta ir sušlapusi prekė pražūva (Tyszkiewicz K., 1871). S. Kolupailos duomenimis, „sielininkai čia ragina paragauti vandens ir tvirtina, kad jis čia esąs sūresnis“ (Kolupaila S., 1959). Tiesa, Č. Kudaba vėliau atkakliai tvirtino, jog *Solnik* tegalėjęs kilti iš sielininkų vartoto žodžio *sola* arba *solka*, reiškiančio „sala“ (Kudaba Č., 1985).

88 pav. Padvarių *Solnik*, arba Druskinės, rėvos (**87**) planas 1857 m. K. Tiškevičiaus ekspedicijos metu sudarytame Neries rėvų atlase. Rėvą pradeda akmenys Trys Broliai (**50**) (pagal K. Tyszkiewicz 1859, Nr. 7).

Yra tam tikras pagrindas manyti, jog prie Druskinio akmens sielininkai praeityje aukodavo druskos, kad sektųsi kelionė (Vait.) (plg. kai kurias kitas garsias Neries ir Nemuno rėvas).
Š. TYSZKIEWICZ K., 1859 (*Rafa Siudma. Solnik*); VAIT. (2005). L. TYSZKIEWICZ K., 1871, 225 („kamień Solnikiem zwany... na samym zakręcie Wilij"); KOLUPAILA S., 1959, 451; KUDABA Č., 1985, 132; 1986b, 10.

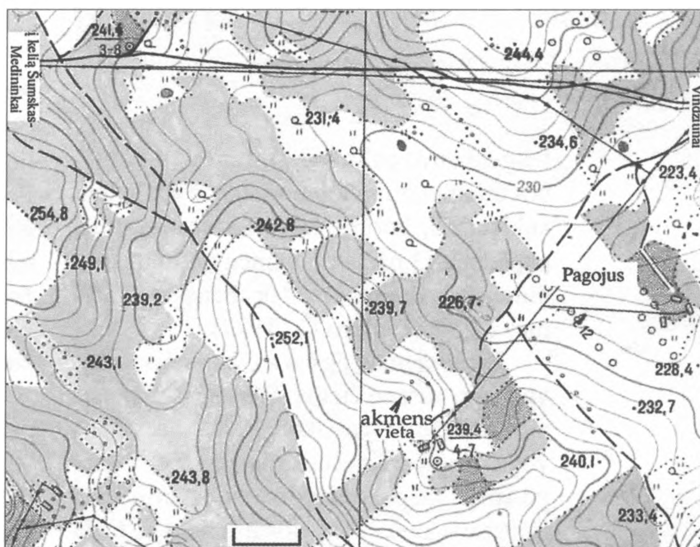
89 pav. Padvarių Druskinis akmuo (**87**) iš PR. *Aut. nuotr.* 2005.

PAEŽERIAI, Lavoriškių s-ja

88. EŽERAS RAUKÓVĖ. Netaisyklingos formos, apie 10 ha ploto.

Pasakojama, kad ežere gyveno Velnias su šeima, tačiau vėliau nakčiai pasiskolino iš žmogaus roges ir pervežė savo vaikus į Bareišiūnų Kario ežerą (↑**534**) (LTR).

Į PR nuo Paežerių yra Papiliais vadinamas kaimas, tačiau piliakalnis jame nelokalizuotas.
Š. LTR 6810/277.

90 pav. Pagojo konglomerato uolos vieta (**89**) (pagal aut.).

PAGOJIS, Kalvelių s-ja

89. KONGLOMERATO UOLA RÃGANOS (LAŨMĖS) PẼČIUS (*ВЕДЗЬМЫ ПЕЧ, ЛОМИНА ПЕЧ*). 1,1 km į PR nuo kelio į Vindžiūnus atsišakojimo iš kelio Šumskas–Medininkai, 0,5 km į P nuo kelio į Vindžiūnus, 70 m į ŠV nuo G. Valčok sodybos, ŠR–PV kryptimi pailgoje kalvoje, 12 m į PR nuo aukščiausios jos vietos, 10 m į PV nuo beržyno pakraščio. Apie 1975 m. didesnė akmens dalis buvo nuskelta ir išvežta. Likusi konglomerato uolos dalis yra 1,3 m ilg. (ŠR–PV), 75 cm pl. (ŠV–PR), 45 cm aukščio. Šalia žemėje matyti mažų, maždaug 30x20 cm ir panašaus dydžio akmens gabalų. Stačiakampė akmens forma, pasakojama, buvo panaši į 1,5 m aukščio duonkepę krosnį – „rusų pečių", kai kurios ertmės akmenyje buvo tokios, jog ten

91 pav. Pagojo konglomerato uolos vieta (**89**) iš P (kalvelė antrame plane). *Aut. nuotr.* 1997.

92 pav. Gena Valčok iš Pagojo k. rodo konglomerato uolos vietą (**89**). *Aut. nuotr.* 1997.

lengvai buvo galima įkišti ranką. Č. Kudabos duomenimis, Vilnios ištakos yra būtent aukštumos, kurioje buvo Laumės pečius, papėdėje. O pačiame akmenyje būta „nedidelio pagilinimo, kiek primenančio krosnies angą“ (Kudaba Č., 1977).

Pasakojama, jog čia gyveno ragana, savo pečių kūreno žiemą. Pas kaimo žmones ateidavo ugnies pasiskolinti. Kartais vaikus vogė, juos parsinešusi prie pečiaus supdavo (plg.: „Прыдумаўшы былі, што гэта Ведзьмы печ. Там можа калісьці баба жы‘ла якая. Адна тут... нікога ж тут не‘ была <...> пустыня. Гавора да вёскі прыхадзіла, прасіла агню <...>. Можа старуха якая і жыла там часам“ *U.* A. Gluško, 1994 m. – SED-RV; ant akmens (tarsi ant pečiaus) gulėjo ragana – LTR 6810/101).

„Padavimas byloja, jog tame kalnelyje senovėje buvusi saugoma amžinoji ugnis. Naujų dievų gadynei užėjus, ugnies aukurus mūsų krašte užliejo, bet žmonės dar slaptai ugnį kurstė. Tada ugnis pleveno ir šioje [Raganos pečiaus uolos. – *Vait.*] angoje. O tą moteriškę, kuri tai darė, kunigai ir vienuoliai apkaltino raganavimu“ (Kudaba Č., 1977).

Pavadinimas *Ломина печ* – neabejotinas lituanizmas dabartinėje vietos tarmėje.

Už 2,8 km į R nuo akmens, Kiemeliuose (Baltarusija) būta švento šaltinio ir Velnio akmens. Tyrinėjant šią vietą rasta I t-mečio laikotarpio gyvenvietėms būdingos keramikos, taip pat naujųjų laikų radinių (Зайкоўскі Э. М., 1996).
Š. 1994 m. ECK žv., SED-RV, 29–30, 139; 1997 m. V. Vaitkevičius žv., LIIR F. 1–2873, 68; LTR 6810: 101 (*Змеинная печь*, *Чераўнiцы*), 119, 120. L. Kudaba Č., 1977, 8; Зайкоўскі Э. М., 1996, 113.

PAILGĖ, Nemenčinės s-ja

[**90.**] AKMUO su ŽENKLAIS. Gulėjo kelio Nemenčinė–Pabradė ŠV pusėje, lauke. Pasak V. Šaulio, akmuo buvo apie 3 m ilgio, 1,5 m pločio ir apie 1,5 m aukščio. Akmens PR šone buvo iškaltas rombas, kryžiaus viduje padalytas į keturis laukelius, bei 2 lygiakraščiai kryželiai „užkirstais“ galais.

Buvo pasakojama, kad akmuo esąs nuo neatmenamų laikų, prie jo Parčevo dvaro Raudondvaryje baudžiauninkai plakdavę dalgius ir valgydavę pavakarius. Akmuo suskaldytas tarp 1955 ir 1959 m.
Š. MAB F. 235–406, 10–12 (1958 m. V. Šaulio laiškas P. Tarasenkai; pieš.). L. Šaulys V., 1966a, 33 (nuotr.); IA 133 (Nr. 49).

PAKALNIAI, Buivydžių s-ja

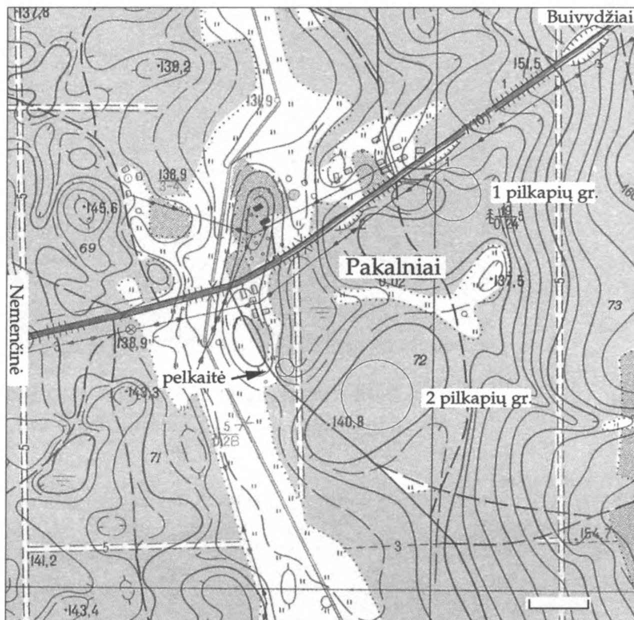
91. PELKĖ. Kelio į Akmentiltį, atsišakojančio iš kelio Nemenčinė–Buivydžiai ŠR pusėje, 0,1 km į P–PR nuo Vežbovičių sodybos, į ŠR nuo buvusio tiltelio (dabar nedidelė pralaida kelyje, N54°50'44,4"; E25°35'52,6"). Apie 0,3 ha ploto pelkaitė miško lomoje. Jos vandens perviršis nuteka V kryptimi, Pakalnės upelio (kairysis Neries intakas) link.

Pasakojama, kad šioje pelkėje prancūzai

paskandino savo brangenybes (*P.* E. Gajevskij, 78 m., Lozoriškių k. *U.* V. Vaitkevičius, 1999 m.).

Už 0,2 km į ŠR yra 1-oji Pakalnių pilkapių grupė (Ar 1436), datuojama III–VI a., o 0,1 km į R – 2-oji Pakalnių pilkapių grupė.

Š. 1999 m. LII tyr., LIIR F. 1–3285, 4. L. VAITKEVIČIUS V., 2004, 50.

93 pav. Pakalnių pelkaitė (**91**) (pagal aut.).

PAPIŠKĖS, Rudaminos s-ja

92. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1463). Netyrinėtas.

Pasak padavimų, piliakalnyje stovėjo bažnyčia, kuri prasmego.

Š. JUOD. (1997).

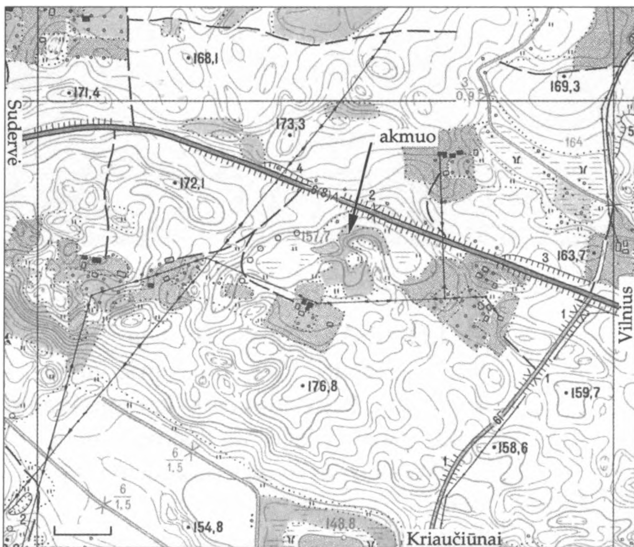
PAPIŠKĖS, Zujūnų s-ja

93. BALTASIS AKMUO (*BIAŁY KAMIEŃ*) ir EŽERĖLIS. 1,2 km į R nuo kelio į Karveliškių kapines atsišakojimo iš kelio Vilnius–Sudervė, pastarojo kelio 6-ajame kilometre, P pakelėje (N54°42'59,5"; E25°07'46,6"). Netaisyklingos formos, R–V kryptimi pailgoje lomoje, alksnyne, telkšo ežerėlis. Jo P krante, pušimis apaugusio nedidelio kyšulio papėdėje, prie pat vandens guli nemažas rausvo granito akmuo, apskaldytas antkapinių paminklų meistrų (NRP).

Akmens pavadinimas senas (*Biały, koło Białego*). Dabar žmonės nebegali paaiškinti, kodėl taip vadinamas raudonas akmuo. Jau daug metų žmones stebina šalia akmens esančio ežerėlio vandens lygio svyravimai: maždaug kas 10 metų jis tai pavirsta ežeru (galima plaukioti valtimi ir žvejoti), tai pranyksta (jo vietoje galima šienauti). Seni žmonės pranašaudavo, kad ežerėlio vanduo pranykstantis prieš nelaimes, karus („na biedu woda pszepada, pszed wojnu“) (Stank., 2005 m.).

Pasakojama, kad Baltasis akmuo buvo kažkada šioje vietoje telkšojusio ežero pakrantėje. Ežeras vėliau „iškeliavo“, o akmuo liko (LTR).

Š. LTR 6489/98; NRP (2005).

94 pav. Papiškių akmuo (**93**) (pagal NRP).

95 pav. Papiškių akmens (**93**) vietovė iš ŠV (medžių guotas antrame plane, centre). *Aut. nuotr.* 2005.

96 pav. Papiškių akmuo (**93**) iš Š. *I. Stankevičiūtės nuotr.* 2005.

PELIKONYS, Buivydžių s-ja

94. ŠALTINIS. Nurodomas prie vienos iš k. sodybų, Pakalnės upelio kairiojo kranto aukštumoje. Tikslesnių duomenų nėra.

Vanduo pasižymi gydomosiomis savybėmis.

Š. Vait. (1995).

PERŪNAI, Paberžės s-ja

Kaimas prie kelio Visalaukė–Paberžė, sena Jelenskių valda (LVIA).

Š. LVIA F. 694–1–3504, 359 (1784 m., *Pioruny*); Vait. (2002). L. VaR XII–4 (*Пирунцы*); Dubingiai, 1971, 361 (*Perūnai* || *Peruncai*).

PIKTAKÓNYS, Marijampolio s-ja

Didelis rėžinis k. į PR nuo Rudaminos.

Galimas dalykas, ne be pagrindo dar T. Narbutas atkreipė dėmesį į šio kaimo pavadinimą, kaip turintį mitologinę reikšmę. Barstukus, arba kitaip piktukus, jis laikė požemio dievaičiais.

L. Narbutas T., 1992, 136 (*Piktukańce*).

PILIAKALNIS, Nemenčinės s-ja

95. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1459). 1952–1954 m. tyrinėjant (vad. P. Kulikauskas ir R. Volkaitė-Kulikauskienė) aikštelėje rastas I t-mečio pr. Kr. pabaigos – I t-mečio pradžios, X–XIV a. kultūriniai sluoksniai su įvairiais archeologiniais objektais ir radiniais.

Pasakojama, kad, daug mūšių atlaikiusiai piliai sugriuvus, ant piliakalnio buvo pastatyta bažnyčia. Tačiau ar dėl to, kad kunigas nusikalto Dievui, ar dėl žmonių nuodėmių vieną naktį žemė prasivėrė ir bažnyčią prarijo. Ant piliakalnio liko žiojėti tik skylė, „o per Velykas ir Kalėdas kažin kas skambindavo kalne varpais" (*P.* N. Barkovskij, 72 m., Piliakalnio k. *U.* N. Valaitytė 1969 – VUB).

Š. VUB F. 213–210/1.

PYLIMAI, Dūkštų s-ja

96. AKMUO MARTYNAS (*MARCIN*), VESTUVĖS (*WASELA*). 0,2 km į ŠV nuo kelio Rastinėnai–Pylimai, 0,14 km į ŠR nuo M. Statkevič sodybos, dešiniajame Bindros upelio krante, 5 m nuo upelio. Akmuo rausvas vidutinio stambumo granitas, ištęsto trikampio formos, guli galu į R. Natūraliai plokščiame paviršiuje yra vos žymus įdubimas, kuriame renkasi lietaus vanduo. Akmuo 3,2 m ilg. (V–R), 2,1 m pl. V ir 65–70 cm aukščio.

Akmuo gana plačiai žinomas Martyno vardu, nors šio pavadinimo kilmė pamiršta (1997 m., Vait.; NRP). Pasakojant, kad

šis akmuo esąs prakeikti vestuvininkai (*Wasela*; var.: motinos prakeikta duktė už tai, kad vėlai grįžo iš šokių namo – Trinkūnas J., 1992), nurodoma, kad už 6 m į V yra dar trys tos pačios grupės akmenys (NRP).
Š. 1997 m. V. Vaitkevičius žv., LIIR F. 1–2873, 69–70; LTR 6489/57; NRP (2004); Vait. (2004).
L. Trinkūnas J., 1992, 213.

REGENÌŠKĖS, Sužionių s-ja
1865 m. vadinamas Raganiškėmis (*Раганишки*) (VaR). Vietovė sena, figūruoja jau 1554 m. Vilniaus tijūnystės inventoriuje (*pustowszczyzny Raginiszki, na pustowszczyznie Raginiscę*) (Jablonskis K., 1934).

Pavadinimo kilmė nežinoma.
L. VaR XII–4; Jablonskis K., 1934, 64, 79.

RIEŠĖ, Avižienių s-ja
Riešės apylinkėse 1830 m. minima gyvenamoji vietovė Šventeliškės (*Swincieliszki*). XIX a. vidurio žemėlapiuose nežymima.
L. Jurkštas J., 1985, 23.

97. VELNIAKALNIS. Minimas Riešės apylinkėse 1630 m. Ten pat figūruoja Velniakalnio (*Wiałnokalnis*) miškas. Tikslesnių duomenų nėra.
L. Jurkštas J., 1985, 46.

ROKIŠKĖS, Dūkštų s-ja
98. 1-ųjų RAVELIÙKŲ ŠALTĨNIS. Į PV nuo k., 0,37 km į R nuo Neries deš. kranto, upės slėnio aukštumoje, nedidelėje, užslinkusioje griovoje („pirmi Raveliukai"). Šiuo metu šaltinis bemaž užakęs, sruvena vos žymia srovele P kryptimi. Už 25 m susilieja su 2-ųjų Raveliukų šaltiniu, kiek pasisuka į R (apie 150°). Toliau iš šių šaltinių susidaro antroji Airupė (*mala Airupka*), Neries dešinysis intakas (NRP).

Tikėta, kad šio šaltinio vanduo turįs gydomųjų savybių, nes teka prieš saulę

97 pav. Pylimų akmuo Martynas (**96**) iš PR. *Aut. nuotr.* 2004.

98 pav. Pylimų akmenys (**96**) iš ŠV (mažesnieji upelio pakrantėje, o centrinis – antrame plane). *Aut. nuotr.* 2004.

99 pav. Rokiškių šaltinio (**98**) vietovė iš PR (šaltinis pamiškėje, nuotraukos dešinėje). *Aut. nuotr.* 2005.

100 pav. Rokiškių šaltinis (**98**) iš PR. *Aut. nuotr.* 2004.

(„Święta, że ona przeciw słońca ciekni, to święta. Liczy sie święta woda, zato pomaga na wszystko“) (*P.* I. Zabukienė, 63 m., Aliejūnuose. *U.* I. Stankevičiūtė, 2003 m. – VAP). Vandeniu buvo gydomos akys, plaunamos įvairios kūno vietos, ant žaizdų dedami kompresai, suvilgyti šaltinio vandenyje (*Stank.*).

Už 0,3 km į R būta Miežionių akmens su pėda (↑**76**).

Š. NRP (2003–2004); VAIT. (2004). **L.** VAP 244 (Nr. 57).

101 pav. Rožiakmenio k. (Paberžės s-ja) vietovė (pagal aut.).

102 pav. Rožiakmenio k. (Paberžės s-ja) apylinkės. *Aut. nuotr*. 2005.

RÕŽIAKMENIS, Paberžės s-ja

Vienkiemis prie Nakštiškių minimas padavimuose apie tris sutartinę giedančias laumes Rožiakmenyje („Rožių Akmene“ – Dubingiai), Ankštos miškuose (↑**26**) ir Laumikoniuose (↑**430**): „Laumikonyse, kaime, tai šitoj kalnoj gyvena laumė, o kita gyvena Unkščioj, Laumiaduoby, a trečia gyvena Rožių Akmene. Ir anys dainava sutarytinę. Tai šita Laumikonyse pradėja: – Koja, koja, koja. Laumiaduoby tai: Tu, kojela kojelyte. Rožių Akmene taj: Tu kojute kojučiute.

Tai anys, matai, dainava teip: viena čianai, Laumikonyse, kita Unkščioj Laumiaduoby, o trečia Rožių Akmene“ (*P.* K. Ilgevičius, 75 m., Laumikonyse. *U.* P. Dovydaitis, 1968 m. – Dubingiai).

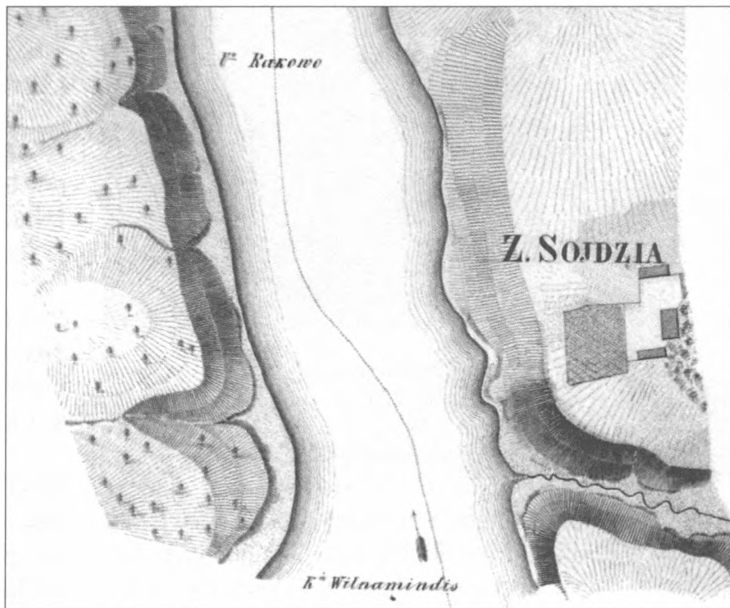
Vienkiemio pavadinimo kilmė nežinoma, sietina su pamirštu šventu akmeniu. 1999 m. užfiksuotas vieno nelokalizuoto akmens pavadinimas: „Руды камень, [это] проклятое место“ (Vait.; Rudyj<Roży?). 2005 m. I. Valiukevič (64 m., gyv. Nakštiškių k.) Rožiakmenio vietovę (*Róża kamien*) nurodė esant

0,22 km į R nuo Nakštiškių k. sodybų, Barkovskio sodybvietės kalvoje ir aplink ją (N55°00'16,7"; E25°17'01,5"). Tolyn į Š–ŠR plyti Šventupės (dabar – Švindupės) pelkėtos žemumos.

Realus atstumas tarp Rožiakmenio ir Ankštos Laumiaduobio yra apie 12 km (R–ŠR kryptimi), tarp Laumikonių Laumiakalnio ir Rožiakmenio – 11,7 km (243°).

Apie 4 km į P nuo Rožiakmenio yra kitas kaimas gimininga pavadinimu – Ružampolis.

Š. LTR 4105/262, 4106/22; VAIT. (1999, 2005); VK (1968; Laumikonys, *Rožaakmenas*). L. VaR XII–4 (*з. Рожа–Кни...[слъ?]*); DUBINGIAI 1971, 343 (Nr. 39), 376 (*Rõžakmenis*; klaidingai – Laumikonių k.); LD 24–25; EMD 38–39 (Nr. 19); ŽA 146–147 (Nr. 339).

103 pav. Saidės rėvos (**100**) planas 1857 m. K. Tiškevičiaus ekspedicijos metu sudarytame Neries rėvų atlase. Rėvą pradeda akmuo Velniamindis (**100**) (pagal K. Tyszkiewicz 1859, Nr. 6)

RUKAINIŲ s-ja

[**99.**] KREIVOJI PIEVA. Minima 1592 m. dokumente Rukainių apylinkėse (*Curvum vulgo Krywoie*).

Galbūt sietina su žodžiu *krivė*, *krivūlė* „sueiga" (plg. LKŽ VI 658–662).

L. JURKŠTAS J., 1985, 44.

SAIDŽIAI, Zujūnų s-ja

100. UPĖS SLENKSTIS VELNIO TILTAS (*DIABELSKI MOST*) ir AKMUO VELNIAMINDIS. Velnio tiltu vadintas vienas Neryje esančios Saidės rėvos slenksčių. Kadangi jo akmenys trukdė sielininkams, laikui bėgant dauguma jų buvo išrinkti arba išversti (NRP).

Pasakojama, kad tai kažkieno pasamdytas Velnias norėjo per Nerį pastatyti tiltą (*P.* T. Tomašievič, 81 m., Smilgių k. *U.* I. Stankevičiūtė, 2004 m. – VAP).

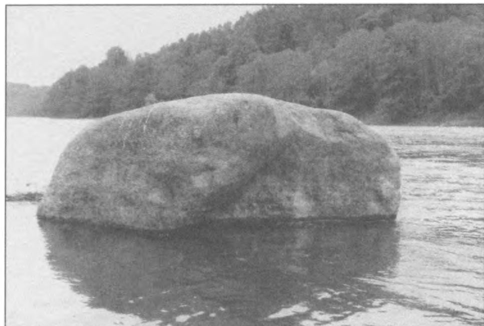
Saidės rėva – viena sudėtingiausių Neryje. Jos ilgis siekia 7 km, vandens lygis

104 pav. Saidės rėva (**100**) iš R (nuo Čekonės upelio žiočių). *Aut. nuotr.* 2005.

krinta apie 7 m. Rėvoje yra ne mažiau kaip 6 slenksčiai (Kudaba Č., 1986b).

Rėvos pradžią pačiame upės viduryje, priešais Čekonės (Mozūrkos) upelio (Neries dešinysis intakas) žiotis (N54°43'12,2"; E25°03'24,3"), žymėjo garsus Velniamindžio (*Wilnamindis*) akmuo. 1857 m. K. Tiškevičius rašė, jog lenkiškai šis pavadinimas

105 pav. Saidžių Signetės akmuo (**100**). *K. Navicko nuotr.* 2005.

buvo aiškinamas kaip „trypti velnią“ (*deptać djabła*). Gudai sielininkai šį akmenį tuomet jau vadino Lerva (*Czerwiwik*), mat akmuo jiems plaukiant šia upės vieta buvo ne kartą pakenkęs (Tyszkiewicz K., 1871). Č. Kudabos duomenimis (1986b), šis akmuo buvo suskaldytas XIX a. Neatmestina ir galimybė, kad jis buvo išvilktas į dešinįjį krantą, kur tebėra iki šiol (NRP).

Saidės rėvos pabaigoje, arčiau dešiniojo upės kranto, dar yra Signete arba Raudonu (*Czerwony*) akmeniu vadinamas riedulys (NRP).

Ties Saidės rėva, kairiajame Neries krante, yra Stirnių piliakalnis, dešiniajame – Šilėnų senkapiai, Saidžių šaltinis (↑**101**).
Š. Tyszkiewicz K., 1859 (Rafa szósta. Sojdzia); NRP (2004). **L.** Tyszkiewicz K., 1871, 210; Kudaba Č., 1986b, 8; VAP 245 (Nr. 58).

101. ŠALTINIS. Dešiniajame Neries upės krante, kitapus Saidės įtekėjimo į Nerį. Vanduo teka į P pusę, tiesiai į Saidės rėvą.

Žmonės šaltinio vandeniu plaudavo akis ir tikėjo, jog nuo to akyse šviesiau (*świetlej patrzy sie*) (*P.* J. Dzisievič, 47 m., Saidžiuose. *U.* I. Stankevičiūtė, 2004 m. – VAP).
Š. NRP (2004). **L.** VAP 245–246 (Nr. 59).

SMILGIAI, Zujūnų s-ja

102. ŠALTINIS GYVASIS VANDUO (*ŻYWA WODA*). Atiteka iš *Hadki* vadinamų griovų. Teka į P, o kaime pasisuka į PV.

Tikima, kad vanduo teikia sveikatą (*P.* T. Stankievič, 81 m., Smilgiuose. *U.* I. Stankevičiūtė, 2004 m.).
Š. NRP (2004). **L.** VAP 249 (Nr. 64).

STAGALIAI, Sužionių s-ja

103. PIEVA RAGANĖLĖ. Minima tarp k. vietovardžių. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. VK (1933; *Raganieła*).

ŠIAULIŠKĖS, Dūkštų s-ja

104. AKMUO. Nurodomas akmuo – motinos prakeikta duktė su druskos maišu už tai, kad nepaklausė motinos (Trinkūnas J., 1992). Akmens vieta nenustatyta.
Š. 1997 m. V. Vaitkevičius žv., LIIR F. 1–2873, 71. **L.** Trinkūnas J., 1992, 213.

ŠILĖNAI, Zujūnų s-ja

Kaime esančios bažnyčios vieta laikoma stebuklinga. Stebuklais garsėja ir du bažnyčioje esantys paveikslai. Pasakojama, kad vieną jų, vaizduojantį Dievą Tėvą su nukryžiuotu Jėzumi Kristumi (sukurtas XVI–XVIII a.), žmonės rado atplaukusį Šilinės užutėkyje (*buchta Šilanka*) dešiniajame Neries krante ties Naująja Rėva (NRP).
Š. Must.; NRP (2003–2004). **L.** ML 1, 174; VAP 236–237, 251–252 (Nr. 42, 70).

105. KONGLOMERATO UOLA. Buvo ant kvartalo linijos tarp Vilniaus miškų urėdijos Sudervės g-jos 39 ir 47 kvartalų, 0,2 km į Š nuo k. kapinių Š ribos, 10–15 m į R–PR nuo minėtos kvartalo linijos sankryžos su miško keliu, prasidedančiu prie kapinių ir vedančiu į Virbeliškes.

Mechanizuotai ieškant paslėptų lobių, buvo sutrupinta ir pati konglomerato uola

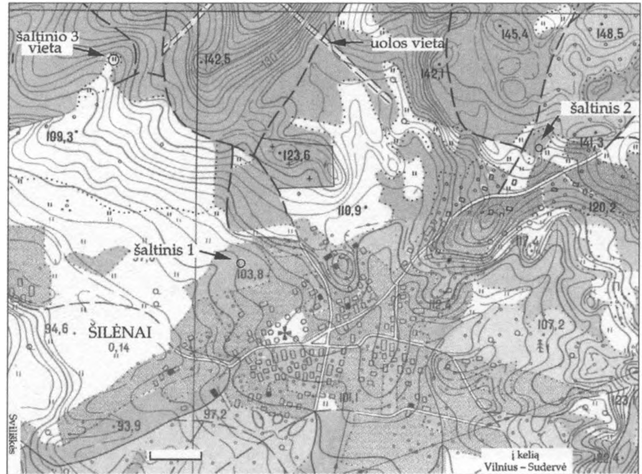
(buvo apie 1,5x1,5x1 m dydžio) ir jos vietoje išrausta apie 5x5 m dydžio duobė. Matyti visai negiliai šioje vietoje glūdintys ištisi konglomerato sluoksniai.

Pasak padavimų, čia būta paslėptų pinigų („užcementuotų uolos viduje"). Apie 1930 m. čia rasta auksinių nuorūkų [?] (degančių pinigų motyvo transformacija?) (1997 m., Vait.). Žinomas ir požeminio tunelio ar urvo motyvas (VAP).
Š. 1997 m. V. Vaitkevičius žv., LIIR F. 1–2873, 71–72; Vait. (1997, 2004). **L.** VAP 254 (Nr. 74).

106. ŠALTINIS 1. Trykšta pelkaitėje 0,17 km į ŠV nuo bažnyčios. Iš dviejų „akelių" subėgęs vanduo siauru grioveliu teka į PV (220°), ir šioje atkarpoje šaltinio vandens semiamasi iki šiol. Toliau šis nedidelis skaidraus, tačiau geležies prieskonio turinčio vandens upelis teka į pelkę tarp Šilėnų ir Naujosios Rėvos, kur pasklinda žemumoje (Vait.).

Maldininkai, atkeliavę į Šilėnų atlaidus, prausdavosi šiuo vandeniu, tikėjo, kad jis gydo. Kartą atėjusi mergina skaudančiom kojom iš neokupuotos Lietuvos dalies, keliais ėjo aplink šaltinį, rinko žvyro akmenėlius nuo dantų skausmo ir šioje vietoje pagijo. Vietos gyventojai šiuo vandeniu eidavę praustis Didžiojo Ketvirtadienio rytmetį, saulei netekėjus, neatsigręždami ir tylėdami (*P*. H. Danilenko, 55 m., Šilėnuose. *U*. I. Stankevičiūtė, 2004 m. – VAP Nr. 72; var.: anksti rytą – VAP Nr. 71).
Š. NRP (2003–2004); Vait. (2004). **L.** VAP 252–253 (Nr. 71, 72).

107. ŠALTINIS 2. Trykšta pelkaitėje 0,65 km į ŠR nuo bažnyčios, apie 60 m į Š–ŠV nuo kelio Šilėnai–Prapuolai. Iš trijų „akelių" subėgęs vanduo siauru grioveliu pasuka į R (100°) (šioje vietoje vandeniu

106 pav. Šilėnų konglomerato uola (**105**) (pagal aut.), šaltinis 1 (**106**) (pagal aut.), šaltinis 2 (**107**) (pagal aut.), šaltinis 3 (**108**) (pagal aut.).

107 pav. Šilėnų konglomerato uola (**105**) iš PR. *Aut. nuotr*. 2004.

108 pav. Šilėnų šaltinis 1 (**106**) iš P. *Aut. nuotr.* 2004.

109 pav. Šilėnų šaltinio 2 (**107**) vietovė iš ŠV. *Aut. nuotr*. 2004.

110 pav. Šilėnų šaltinis 2 (**107**) iš PR. *Aut nuotr.* 2004.

111 pav. Šilėnų šaltinio 3 (**108**) vietovė iš ŠR. *Aut. nuotr*. 2004.

buvo prausiamasi gydymo tikslais). Maždaug už 70 m upelis kerta kelią į Prapuolus ir patenka į Jodkos sodybos šulinėlį gyvuliams girdyti. Perviršis iš šulinio tiesiog pasklinda pievoje.

Vanduo bespalvis, beskonis, tačiau juo buvo gydomos akių ligos. Tikėta, kad vanduo turi nepaprastų savybių todėl, kad teka prieš saulę (*płynie przeciw słońca*). Juo ir praustis reikėję rytmetį (*P*. Malinovska, 82 m., Čekoniškėse, kilusi iš Šilėnų. *U*. I. Stankevičiūtė, 2003 m. – VAP). Pasakojama, kad prieš Antrąjį pasaulinį karą į Šilėnus atkeliavę maldininkai šio šaltinio vandeniu plovė kojas, akis (Vait., 1997 m.).

Š. 1997 m. V. Vaitkevičius žv., LIIR F. 1–2873, 72; NRP (2003, 2004); Vait. (2004). **L**. VAP 253 (Nr. 73).

108. ŠALTINIS 3 AKIS (*OKO*). Tryško Vilniaus miškų urėdijos Sudervės g-jos 46 kvartalo PR pakraštyje, 0,3 km į ŠV–V nuo k. kapinių V ribos, 0,1 km į V nuo miško kelio Šilėnai–Mikališkės, pelkėtos miško daubos Š pakraštyje, Turiškių (*Turyszki*) vietovėje. Tai būta tikros – apskritos, kunkuliuojančios – „akies“. Šaltinio vanduo nedideliu prataku P kryptimi patekdavo į griovą ir toliau jau V kryptimi tekėjo į pelkėtą žemumą tarp Šilėnų ir Naujosios Rėvos. XX a. aštuntajame ar devintajame dešimtmetyje minėtos griovos viršuje bebrai įrengė užtvanką ir visą daubą pavertė ežeru.

Šaltinio vanduo pasižymėjo gydomosiomis savybėmis. Daugiausia juo gydytos akių ligos, dėti kompresai (Vait., 1997 m.). Taip pat pasakojama, kad Akyje yra nuskendusi karvė su jaučiu (var.: du jaučiai), kurie išplaukė Neryje (VAP).

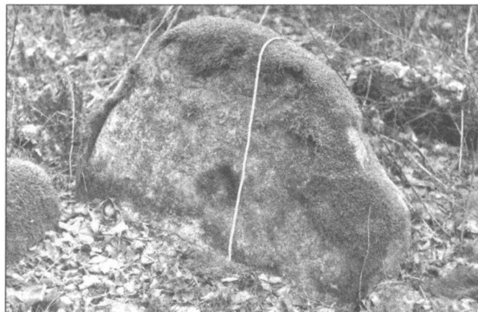
Š. 1997 m. V. Vaitkevičius žv., LIIR F. 1–2873, 72; NRP (2003, 2004); Vait. (1997, 2004). **L**. VAP 249–250 (Nr. 65–67).

ŠUMSKAS, Kalvelių s-ja

109. AKMUO su DUBENIU. 0,15 km į Š nuo Šumsko dvaro rūmų, parke. Akmuo rausvas granitas, plokščias, bet įsmigęs į žemę beveik statmenai šonu. Akmens storis 40 cm, ilgis iki 1,05 m, matomas plotis (dabartinis – aukštis) 70 cm. Akmenyje iškaltas 16 cm skr., 12 cm gylio pusapvalio pjūvio dubuo (gludintas). Plokštuma, kurioje iškaltas dubuo, natūraliai plokščia.

G. Gendrėno manymu, prieš Antrąjį pasaulinį karą dvaro parke surinkti gražesni laukų akmenys (tarp jų ir akmuo su dubeniu) galėjo būti eksponuojami ar sudėti kaip dekoracijos.

Š. 1997 m. V. Vaitkevičius žv., LIIR F. 1–2873, 73.

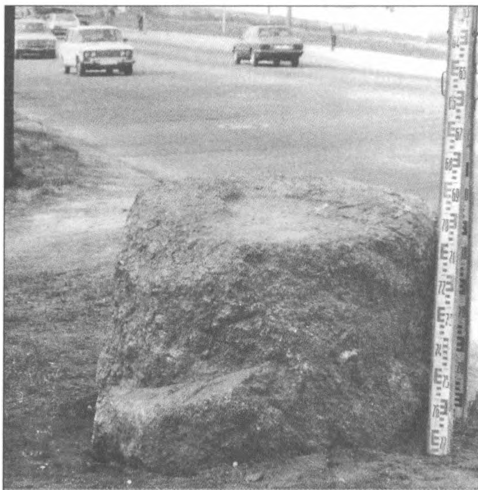
112 pav. Šumsko akmuo su dubeniu (**109**). *G. Gendrėno nuotr.* 1993.

ŠVEDAI, Sudervės s-ja

110. AKMUO su DUBENIU (LA 01-8-339). Surastas apie 1976 m. Švedų kaime melioracijos metu. Nuvilktas į akmenų krūvą. Vėliau T. Dambrauskas perkėlė į savo sodybą tame pačiame kaime. 1993 m. išvežtas į Vilnių prie Geležinio Vilko g. (tarp namų 11 ir 13) taip pažymint parašiutininko žūties vietą. Tiesa, kito skulptoriaus, L. Verbicko, teigimu, akmuo su dubeniu į Švedų kaimą galėjęs būti atvežtas iš Visorių (?) miško Vilniaus pakraštyje.

Akmuo – ypatingai stambaus grūdėtumo rausvas granitas su juodais intarpais, 1,05 m skr., iki 90 cm aukščio, 48–52 cm aukštyje nuo viršaus kaltu apdirbtais šonais. Kalto žymių plotis 3,2 cm, gylis – iki 1 cm. Viršutinę akmens plokštumą su dubeniu apgadino besimokantys skulptoriai. Buvo iškalti 2 iš dubens išeinantys „latakai“ (dabartinėje akmens padėtyje latakai veda į V ir R puses). Iki tol visa plokštuma buvo nelygi, iškili, su plokščiadugniu 35–36 cm skr. dubeniu centre. Dubens gylis 4–6 cm (P), 8–9 cm (Š), dugno pakraščiu griovelio nėra.

Š. 1997 m. V. Vaitkevičius žv., LIIR F. 1–2873, 74. L. Vaitkevičius V., 1998, 480.

113 pav. Švedų akmuo su dubeniu (**110**), perkeltas į Vilnių. *A. Petrašiūno nuotr.* 1994.

111. RIEŠĖS ĖŽERAS. Telkšo į PR nuo Sudervės, 70 ha ploto. Iš ežero išteka Riešės upelis (dešinysis Neries intakas). Pasak tikėjimų, ežere yra vieta, kuri žiemą užšąla tik tada, kai ten nuskęsta žmogus (Trinkūnas J., 1992).

Padavimai pasakojami ir apie ežero salą (1,5 ha). Sakoma, kad į ją nuo kranto po vandeniu veda supiltas kelias; sala požeminiu tuneliu jungiasi su Sudervės bažnyčia; švedai saloje yra paslėpę įvairių „bažnytinių brangenybių“ (1997 m., Vait.).

Š. 1997 m. V. Vaitkevičius žv., LIIR F. 1–2873, 74. L. Trinkūnas J., 1992, 213.

114 pav. Riešės ežero sala (**111**) iš P. *Aut. nuotr.* 1994.

ŠVENTINIÑKAI, Buivydžių s-ja

Sena gyvenamoji vietovė plynaukštėje į P nuo Neries ir Žeimenos santakos. Jau 1461 m. šį kaimą Daugirdos užrašė Vilniaus kapitulai. Įvairias prievoles Šventininkų gyventojai Vilniaus Arkikatedroje atlikinėjo (pvz., skambino varpais, valė sniegą) ir mokesčius kapitulai mokėjo iki pat 1842 m. (Gajewski M., 2002). Pavadinimo kilmė nėra visiškai aiški.

Kaimo V gale yra naujųjų laikų senkapiai, miške į Š nuo k. – Rėvos piliakalnis.

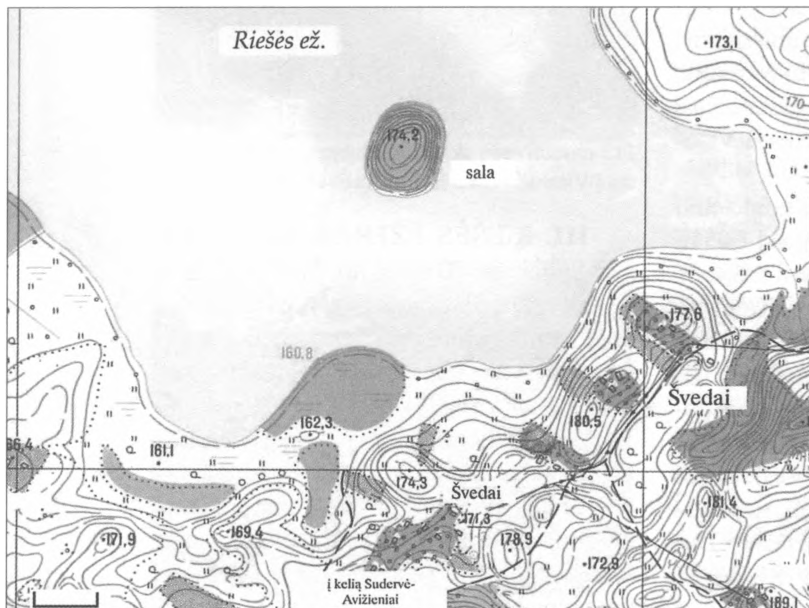
L. KURCZEWSKI J., 1912, 154, 160; VANAGAS A., 1993, 40–41; GAJEWSKI M., 2002, 39–42.

TEREŠIŠKĖS, Marijampolio s-ja

112. GYVÃTĖS (MATVÉJAUS) KALNAS. Apie 2 km į ŠR nuo Terešiškių, apie 0,1 km į R nuo kelio Terešiškės–Parudaminys, miške. Natūrali smėlio kalva kiek aukštesnė PR dalyje, apie 80 m ilg. (ŠV–V – PR–R), 5–7 m pl., nelygiu viršum, apie 6–7 m aukščio, nuolaidžiais šlaitais.

Pasakojama, kad kažkada senovėje iš kalno išlįsdavo milžiniško dydžio gyvatė, kuri rydavo visus praeivius (Покровский, 1893). Anot to paties šaltinio, kalne buvo kapinės.

Š. 1955 m. LII žv., LIIR F. 1–33/55 (Parudaminys); MAB F. 235–319. L. ПОКРОВСКИЙ Ф. В., 1893, 64 (*Змиевая гора, Матвеевая гора*); LAM 248; LAA 2, 167 (piliakalniu nelaikoma).

115 pav. Švedų k. vietovė (**110**) ir Riešės ežeras su sala (**111**).

UNĖNIŠKĖS, Nemenčinės s-ja

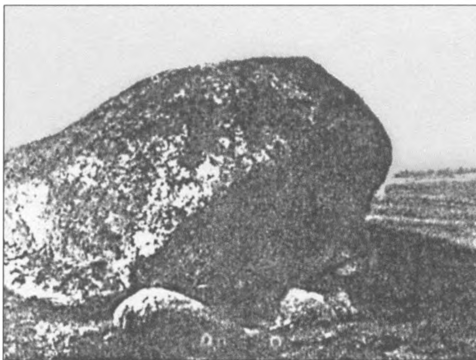
113. AKMUO. Nurodomas Suvelkos miške, bevardžio upelio raiste. Akmuo tamsiai pilkas granitas, dvišlaičio stogo formos, apie 3 m ilg., apie 1,5 m pl. ir apie 1 m aukščio.

Pasakojama, kad prie akmens vaidendavosi, „užburti žirgai šokinėdavo šviečiančioje liepsnoje“.

Radivoniškių kaimo vyrai po akmeniu ieškojo aukso, bet rado tik geležinį kryžių [?]. L. ŠAULYS V., 1966c, 31 (nuotr.).

VERIŠKĖS, Sužionių s-ja

114. VELNIO (DIDYSIS) AKMUO. 1965 m. V. Šaulys aprašė Velnio akmenį „Veresavos vietovėje tarp dirbamų laukų“. Pasak jo, tai buvo didelis, 4–5 m^3 tamsiai pilko granito akmuo. Be to, kaip matyti iš nuotraukos, akmuo buvo vienu kiek aukštesniu galu, nuolaidėjančia viršutine plokštuma. Pasak padavimų, akmenį nešė Velnias ir čia pametė.

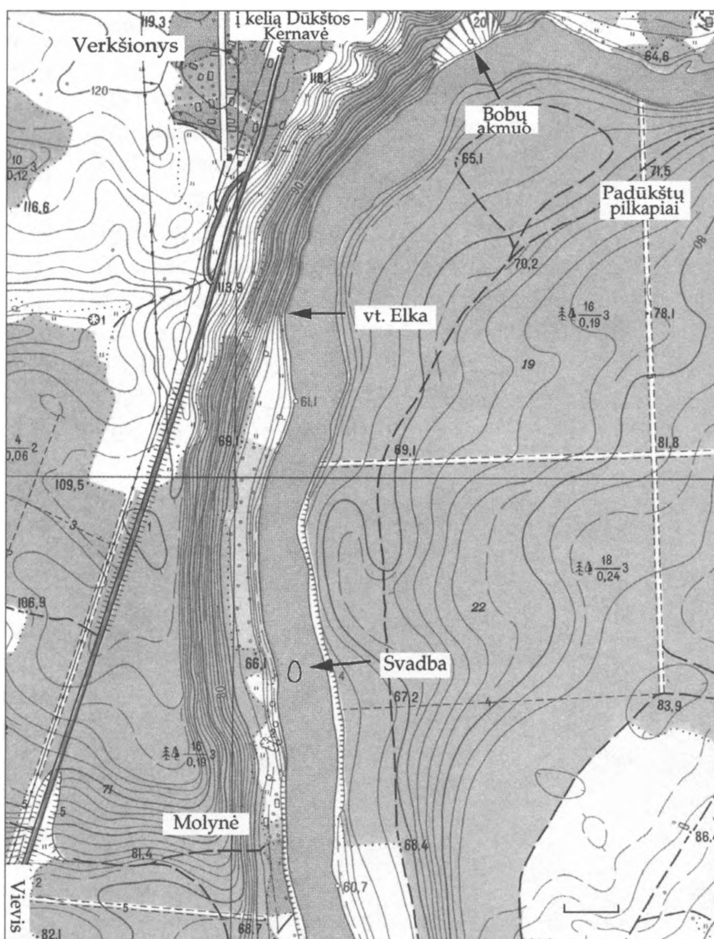

116 pav. Veriškių akmuo (**114**) (pagal V. Šaulį 1965a, 35).

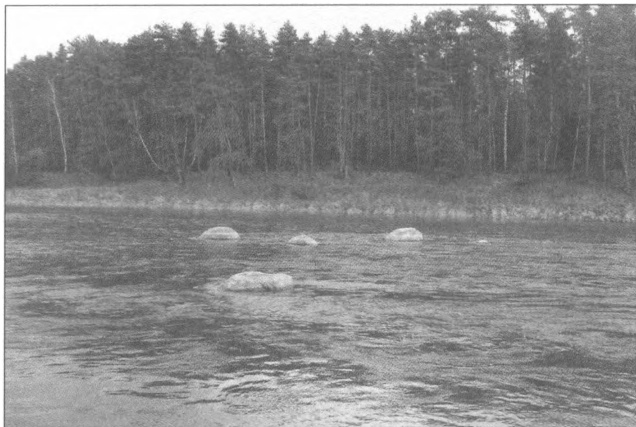
1997 m. Vėriškių gyventojai minėjo tik gretimo Pakryžės kaimo laukuose prie Nemenčinės upelio gulėjusį didelį akmenį, tačiau nieko daugiau apie jį nežinojo. Pakryžėje žmonės tokio akmens neprisimena, po melioracijos čia akmenų nėra. Š. 1997 m. V. VAITKEVIČIUS žv., LIIR F. 1–2873, 72. L. ŠAULYS V., 1965a (nuotr.).

VERKŠIONYS, Dūkštų s-ja

115. AKMENYS SVADBA (*SWADŹBA*) arba VESTUVĖS (*WASELA*). Tarp Verkšionių (0,9 km į P nuo k.) ir Panerių (0,9 km į Š nuo k.), 0,3 km į Š nuo Molynės (Glinuvkos) vnk., 0,32 km į R nuo kelio Airėnai–Vievis, Neryje. Viduryje upės iš vandens paprastai kyšo 4 akmenys. Akmenų čia esama ir daugiau, kai vandens lygis žemesnis, matomi 8–9 akmenys (kartais Svadbai priskiriamas net maždaug už 130 m žemyn upe esantis akmuo – 2004 m., NRP). Vis dėlto daugumas vietos gyventojų Vestuvėmis laiko penkis akmenis. Matyt, tai išsiskirianti 5 akmenų eilė, prasidedanti ŠV pusėje (arčiau Verkšionių) ir

117 pav. Verkšionių akmenys Vestuvės (**115**) (pagal aut.), vietovė Elka (**116**) (pagal aut.), Bobų akmuo (**117**) (pagal NRP).

118 pav. Verkšionių akmenys Vestuvės (**115**) iš V. *Aut. nuotr.* 1997.

pasibaigianti PR pusėje (arčiau Panerių). Svadbos ŠV akmuo žemesnis už kitus. Labiausiai dėmesį patraukia 4 akmenų („brolių“ – NRP) grandinė jau beveik upės viduryje. Tai smulkiagrūdžiai ar vidutinio stambumo rausvo granito akmenys, 1,5x1,6 m, 1x1,4 m ir panašaus dydžio. Keli žemesni, retai iš vandens kyšantys Svadbos akmenys kai kurių pateikėjų vadinami „sesėmis“ (NRP).

Padavimai apie Svadbą skirtingi. Žinomas padavimas, jog tai motina užkeikė vestuvininkus, ir jie pavirto akmenimis (Trinkūnas J., 1992; VAP Nr. 79). Pasak kitų, vestuvininkai šioje vietoje nuskendo ir todėl akmenų upėje tiek, kiek buvo tų vestuvininkų (LTR 6489/82; VAP Nr. 82). „Svadba, Vesėlia vadina ten tuos akmenis, kiek akmenų, tiek ir jų – jaunikiai, pabroliai, iš Verkšonių kėlėsi į tą pusę [Panerių], kėlėsi valtimi, ir apvirto. Atseit kėlėsi ir pervirto, kiek tų vestuvininkų buvo, tiek tų akmenų ten tose vietose ir yra“ (*P.* M. Sukackas, 55 m., Molynėje. *U.* V. Vaitkevičius, 1995 – LTR 6489/94). Apie vestuvių skendimo aplinkybes pasakojama skirtingai – vienų manoma, kad jie kėlėsi valtimis, kitų – kad žiemą važiavo ledu ir įlūžo ten, kur dabar akmenys. Atrodo, kad išplėsti padavimų variantai kažkada dar pasakojo ir apie piršlybas, jaunojo susitikimą su jaunąja ar pan. (VAP Nr. 80–82).

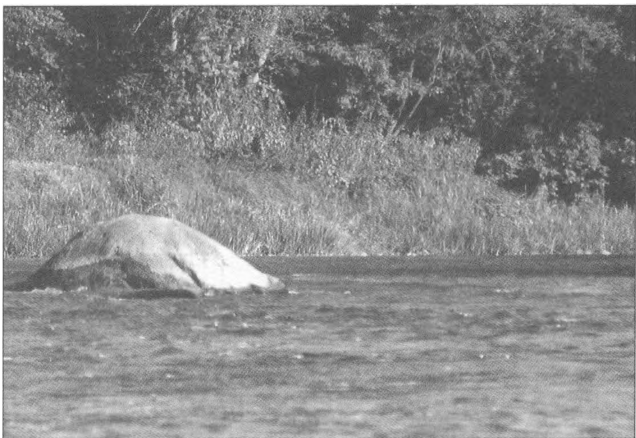
M. Sukackas savo sodybos darže Molynės vnk., 0,3 km į P nuo Svadbos, rado gludintą akmeninį kirvelį su skyle kotui (Vait., 1997 m.).

Š. 1997 m. V. Vaitkevičius žv., LIIR F. 1–2873, 77–78; LTR 6489: 63, 82, 83, 94; 6810: 135, 139; NRP (2003–2005); Vait. (1997, 2005). L. Trinkūnas J., 1992, 213; Vaitkevičius V., 1996, 20–21 (nuotr.); VAP 256–257 (Nr. 79–82).

116. VIETOVĖ ELKA. Jai priskiriama: šaltinis, trykštantis Neries dešiniojo kranto aukštumos šlaite, aukščiau Vestuvių akmenų, kelio Maišiagala–Vievis R pusėje, 0,27 km į P nuo „Pušynėlio“ kavinės ir motelio; upės dalis ir apie 0,12 km žemiau šio šaltinio žiočių, Neries upėje (apie 8 m nuo kranto) esantis akmuo.

Pasakojama, kad Elkoje (prie akmens upėje) yra nuskendęs žydas (*P.* M. Misievič, 79 m., Verkšionyse. *U.* I. Stankevičiūtė, 2004 m.).

Š. NRP (2004, 2005); Vait. (2005).

119 pav. Verkšionių vietovė Elka (**116**) iš P. *K. Navicko nuotr.* 2005.

117. BOBŲ AKMUO. Apie 0,6 km aukščiau Elkos, dešiniajame Neries krante, statmenai upei gulintis masyvus riedulys.

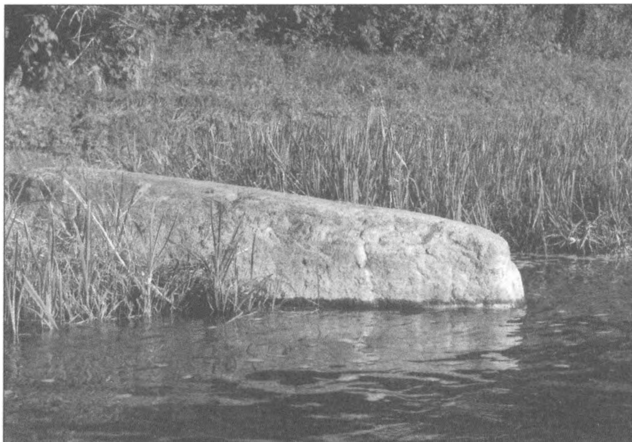
Pasakojama, kad čia moterys skalbdavusios.
Š. NRP (2005).

VĖLIUČIONYS, Šatrininkų s-ja
Į P nuo Naujosios Vilnios mikrorajono. V. Garliausko duomenimis, XVI a. pavadinimas įvairavo taip: „Ku siolu wiluczanam“ (1521 m.), „Ku scianie głowney sioła wielucian“ (1561 m.), „Pod siołem wiłuczy“ (1561 m.).

Pavadinimo kilmė netyrinėta.
L. JURKŠTAS J., 1985, 13.

VĖLYBNIŠKĖS, Dūkštų s-ja
118. AKMUO su DUBENIU. Stovėjo Mlinskių sodybos žemėje. Sodyba buvusi įkurta po 1863 m. sukilimo. Žemės jai davė valdas čia turėję Dūkštų pijorai. Tokiu būdu akmuo atsitiktinai pateko į sodybos teritoriją, niekas jokios reikšmės akmeniui neteikė. Jis stovėjo neapverstas, maždaug trečdaliu susmigęs į žemę. Vykstant melioracijai ir naikinant sodybą, L. Mlinskij akmenį perkėlė į Maišiagalą, Mokyklos g. 16 – savo namų kiemą – tarp gatvės ir priekinio namo fasado, prie verandos. 2001 m. akmuo pervežtas į privatų akmenų rinkinį Vilniuje, Verkių g. 109.

Akmuo – vidutinio stambumo raudonas granitas, 1,1–1,3 m skr. viršuje, nelygiu, iškiliu viršumi, 65–70 cm aukščio. Šonai apdirbti kaltu 40–45 cm aukštyje nuo akmens viršaus. Apdirbimo kaltu žymės iki 40 cm aukščio, 5 cm pločio, 2 cm gylio. Plokščiadugnis dubuo – 43–46 cm skr. viršuje, 37 cm – dugne, stačiomis sienelėmis, 7,5–8 cm gylio.

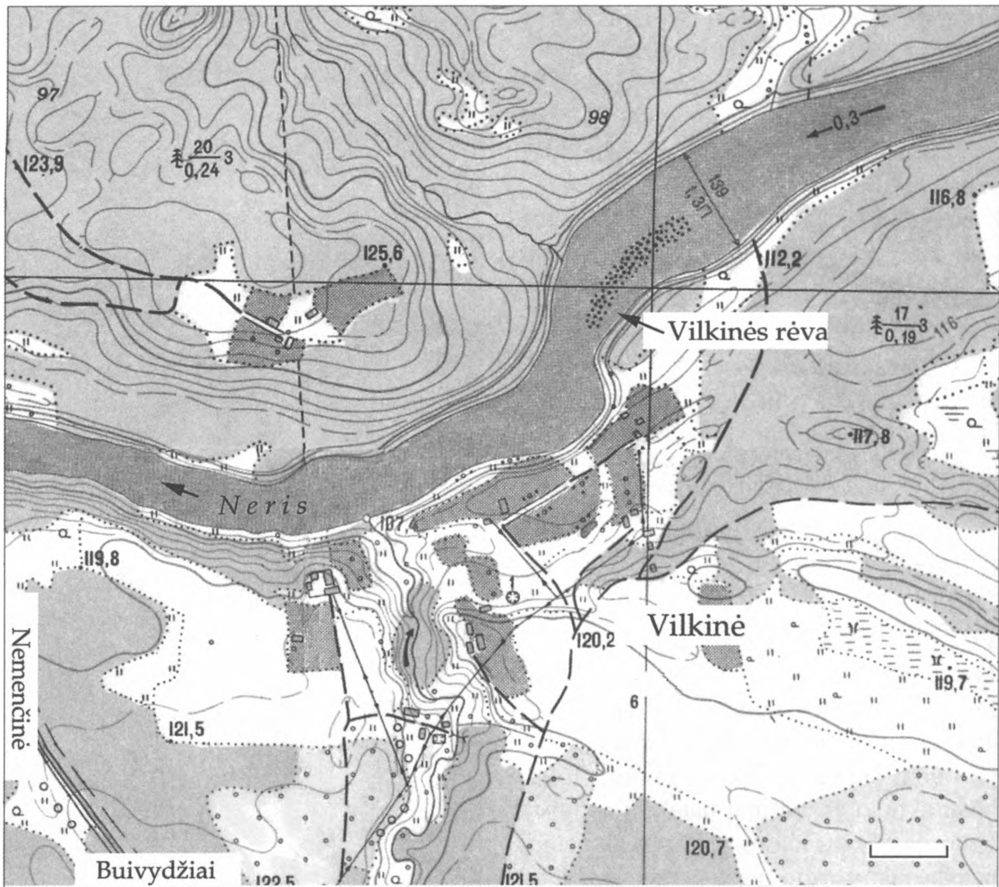
120 pav. Verkšionių Bobų akmuo (**117**) iš P. *K. Navicko nuotr.* 2005.

121 pav. Vėlybniškių akmuo su dubeniu (**118**) (perkeltas į Maišiagalą). *Autor. nuotr.* 1997.

Š. 1997 m. V. VAITKEVIČIUS žv., LIIR F. 1–2873, 76. L. VAITKEVIČIUS V., 1998, 480; 1999, 229 (4 pav.).

VILKINĖ, Buivydžių s-ja
119. RĖVA MERGELIŲ RATELIS. 1857 m. K. Tiškevičiaus ekspedicijos duomenimis,

122 pav. Vilkinės rėva (**119**) (pagal aut.).

tai nedidelė rėva, žemiau kurios upėje guli Vilku (*Wołk*) vadinamas akmuo (veikiausiai todėl ir šalia įsikūręs kaimelis imtas vadinti Vilkine – Vait.).

Aukščiau Vilkinės Neries tėkmėje susidariusi sekluma (iš dešinės įtekančio upelio kaltė?), žemiau kurios upė staiga susiaurėja ir daro vingį.

Apie rėvos pavadinimą padavimų neužfiksuota (Vait.).

L. TYSZKIEWICZ K., 1871, 284 (*Dziewiczy korohod*).

VISALAUKĖ, Paberžės s-ja

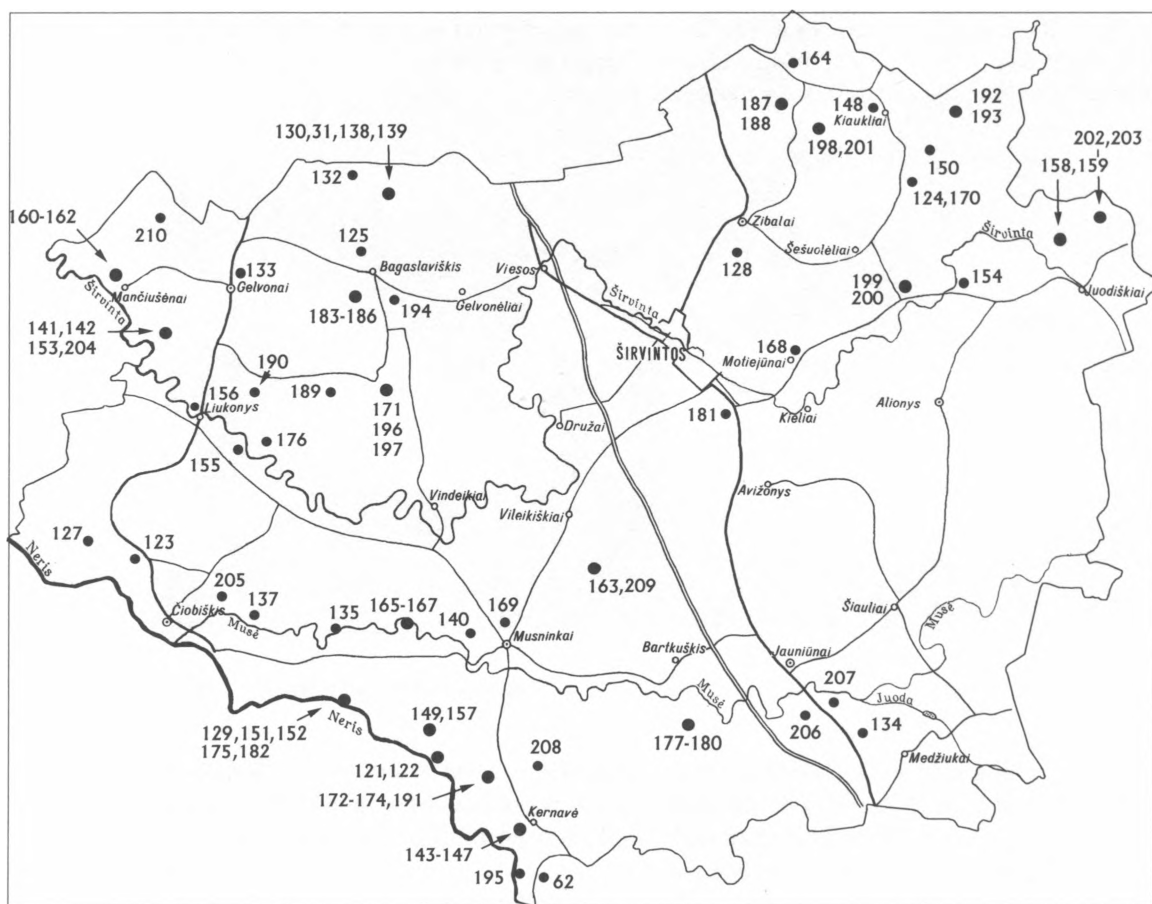
120. ŠVENTÙPĖ. XIX a. vadinta Akmena, šiuo metu laikoma Širvintos aukštupiu. Vietos gyventojų iki šiol vadinama Švindupe (VK; Vait.) (=Šventupė) (plg. Atkočių Šventupio pavadinimo formas ↑**233**). Paminėtina ir istorinė gyvenamoji vieta *Swindupie* (1798 m., LVIA), *з. Швиндупа* (1865 m., VaR), *Švindupe* (Vait.) šios upės aukštupyje.

Iš XIX a. žemėlapio aišku, jog Šventupė išteka Visalaukės apylinkėse („iš

Paežerių ežero" – VK(Pkk)). Teka V–ŠV kryptimi („pro Akmenką, Kaniūkus" – VK, 1968), apie 15 km ilg., įteka į Alio ež. iš ŠR (VaR). Melioracijos metu Šventupės vaga žemupyje nukreipta tolyn į ŠV, Juodiškių link.

Apie 2 km į P nuo Šventupės aukštupio yra Perūnų kaimas (↑tarp **94** ir **95**), 2 km į V–PV – Rožiakmenis (↑tarp **98** ir **99**).
Š. LVIA F. 694–1–3504, 359 (1784 m., *Swindupie JP. Giedroycia*); VAIT. (2005; Švindupe – lonka za Momakalnia; Roist Švendupe i rzeka ide); VK (Pkk); VK (A. Vidugiris, 1968 m.: Juodoniai, liet. *Šventupė*, lenk. *Švindupė*); VK (A. Vidugiris, 1968 m.: Rudupiai, *Švindupi*).
L. VaR XII–4; DUBINGIAI, 1971, 378 (Rūdupiai, *Šventupė*; Juodonys, *Šventupis*).

VYŽÙKALNIS, Sužionių s-ja
Kaimo pavadinimo kilmė nežinoma. Kalnas galėjo turėti mitologinę reikšmę (plg. ↑tarp **1003** ir **1004**).
Š. VAIT.

164
187
188
148
Kiaukliai
198,201
192
193
202,203
158,159
150
124,170
130,31,138,139
132
160-162
210
125
Zibalai
Šešuolėliai
Širvinta
133
Mančiušėnai
Gelvonai
Bagaslaviškis
Viesos
128
199
200
154
Juodiškiai
Širvinta
183-186
194
Gelvonėliai
Širvinta
141,142
153,204
190
ŠIRVINTOS
168
Motiejūnai
156
189
171
196
197
Liukonys
181
Kėliai
Alionys
Družai
176
155
Avižonys
Vindeikiai
Vileikiškiai
127
123
Neris
163,209
205
137
Čiobiškis
Musė
135
165-167
140
169
Musninkai
Šiauliai
Musė
Bartkuškis
Jauniūnai
207
Juoda
Musė
129,151,152
175,182
Neris
149,157
177-180
206
134
208
121,122
Medžiukai
172-174,191
Kernavė
143-147
195
62

ŠIRVINTŲ RAJONAS

ARDIŠKIS, Kernavės s-ja

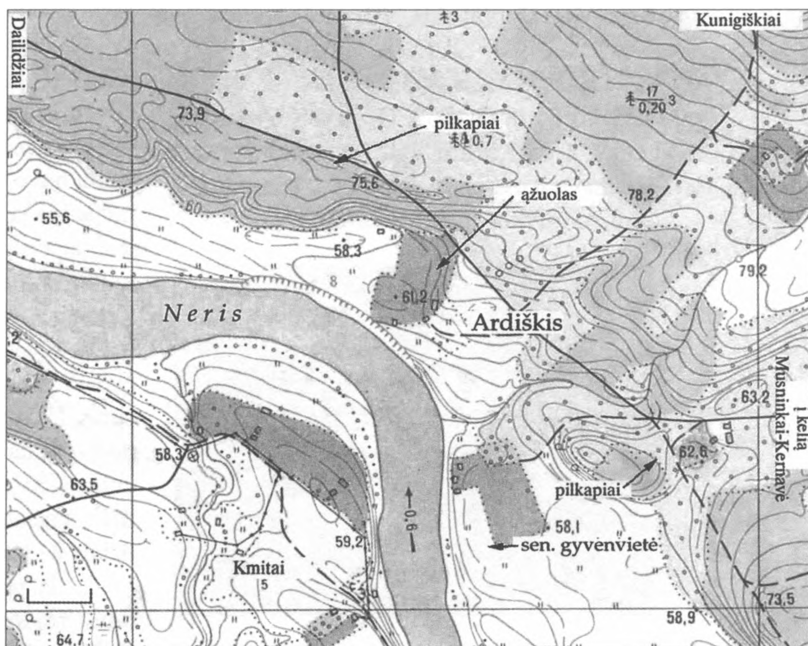
121. ĄŽUOLAS. Neries dešiniajame krante, 0,21 km į Š nuo Pavinkšnės upelio žiočių, 60 m į PV nuo kelio į Dailides, atsišakojančio iš kelio Musninkai–Kernavė, buvusios Bareikų sodybos Š pakraštyje, pirmosios viršsalpinės terasos pakraštyje (N54°54'44,1"; E24°47'59,0"). Medis senas, šiek kiek apdžiūvęs, tačiau žaliuojantis, 5,8 m apimties (1,5 m aukštyje), be to, 4 m aukštyje išsišakoja į tris stambius kamienus. 2004 m. medis nukentėjo, kai jo kamienas buvo iš vidaus padegtas.

Pasakojama, kad Ardiškyje buvusi senovės šventovė, po ąžuolu esąs užkastas „auksinis dievas“ (LTR 4118/112). „Senasis Bareika [gim. apie 1880 m. – *Vait.*] pasakojo, kad dar jo tėvai jam pasakoję, jog ten, kur dabar išlikęs vienas ąžuolas, buvo stabmeldžių šventovė. Buvo auksinis žaltys ir auksinė dievo Perkūno statulėlė. Jie buvo įkelti į ąžuolus. Atėjus krikščionims, šie stabai buvo užkasti po kažkuriuo ąžuolu. Bareika pasakoja, kad seniau ąžuolų buvę žymiai daugiau – visa giraitė <...>“ (*P.* J. Petkevičienė, 62 m., kilusi iš Valiukiškių, gyvenanti Ardiškyje. *U.* V. Almonaitis, 1984 m. – LTR). Viename pasakojime sakoma, kad prie Bareikų sodybos augo šeši šventi ąžuolai (LTR 4115/50; ar net devyni – Vait.).

Už 0,2 km į Š ir 0,4 km į PR nuo ąžuolo yra Ardiškio pilkapių grupės (Ar 1860, 1130), 0,35 km į P (kitapus Pavinkšnės upelio) – Ardiškio senovės gyvenvietė (Ar 1925), datuojama I t-mečio antrąja puse – II t-mečio pradžia.

Š. LTR 4115/50; 4118/113; 7250/97; VAIT. (2003, 2005). **L.** TRINKŪNAS J., 1992, 213.

122. AKMUO KARSTAS (*TRUNA*). Nurodomas Neryje ties Ardiškiu, 1x1,5 m dydžio. „Žmonės pasakoja, kad ties tuo

123 pav. Ardiškio ąžuolas (**121**) (pagal aut.).

124 pav. Ardiškio ąžuolas (**121**) iš R. *Aut. nuotr.* 2005.

akmeniu buvo vandens atneštas karstas su numirėliu ir užkliuvęs". Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (P. Didžiariekis, 1936).

ASTRUVKA, Čiobiškio s-ja
123. UPĒLIS GÕJUS. Dešinysis Neries intakas, apie 1,5 km ilgio. Nurodoma, kad išteka Astruvkos k. laukuose, teka slėniu tarp Astruvkos ir Žvagakalnio.

125 pav. Ardiškio ąžuolas (**121**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2002.

Š. LŽV (J. Gruodys, 1935; Ostruvka). L. VARDYNAS, 50 (Gelvonai).

AUKŠTADVARIS, Zibalų s-ja
124. ĘŽERAS BEDÙGNIS (ŽERNÓDEGIS). Kaimo PR dalyje, 3 ha ploto, užankantis.

„Ežere gyvena keista pabaisa. Į šį ežerą žmonės neša prigirdyti šuniukus. Kai tik įmeta šuniukus, iškyla pabaisos galva ir nusitraukia šuniukus gilyn" (*P.* I. Butkus, 64 m., Aukštadvaryje. *U.* Z. Dzemionaitė, 1969 m.).
Š. VK (Z. Dzemionaitė, 1969).
L. ŠIDIŠKIS T., 2000, 34 (Velniaraistis).

BAGASLAVIŠKIS, Gelvonų s-ja
125. RÃGANOS (RÃGANŲ) KÁLNAS (M 49). 0,5 km į ŠR nuo kelio Bagaslaviškis–Gelvonai, 0,2 km į ŠV nuo Bilotų sodybos, 0,15 km į PV nuo kanalizuoto Gelvės (Bagdyšiaus) up. kairiojo kranto. Raganos kalnu buvo vadinama P–PR – Š–ŠV kryptimi pailga kalva. Pokario metais jos ŠV dalyje imta kasti žvyrą. Žvyrduobės suardė didelę kalvos dalį. Vietos gyventojų iniciatyva, siekiant apsaugoti kalvą nuo visiško sunaikinimo, žvyrduobės teritorija ir kalvos pakraščiai 1969 m. buvo apsodinti eglėmis bei pušimis. Dabar išlikusi nesuardyta Raganų kalno P–PR dalis yra nelygiu, kiek nuolaidėjančiu į Š–ŠV viršumi, maždaug 15x30 m dydžio, stačiais 10–12 m (ŠR ir PV) ir nuolaidžiais 2–3 m (P) aukščio šlaitais.

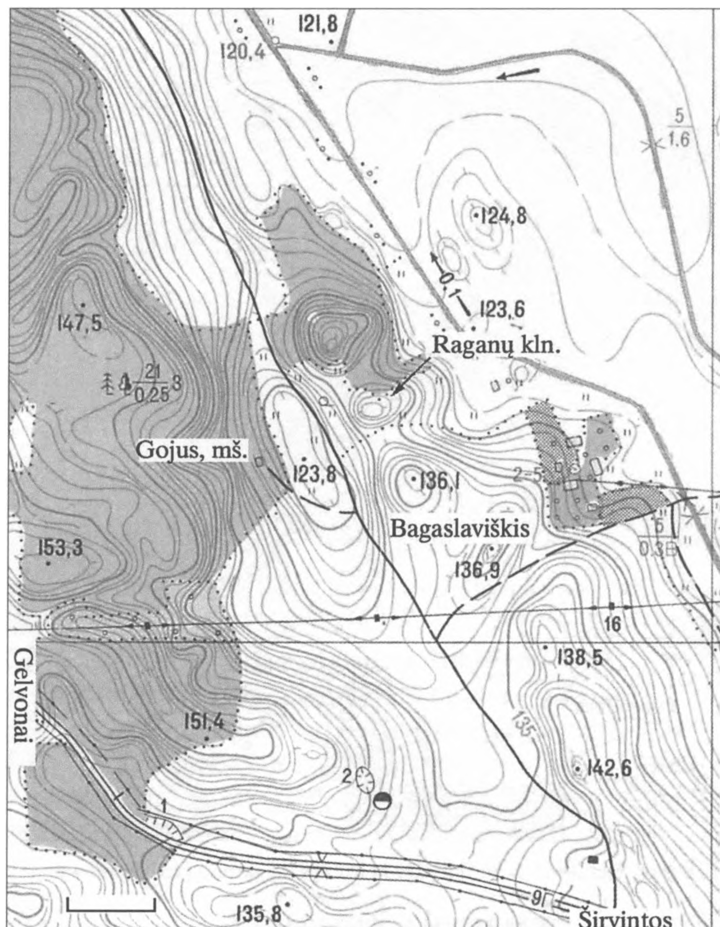
„Čia, pasak žmonių, prieš Šv. Joną šokdavo raganos ir suvedžiodavo žmones" (LŽV). „Pagal padavimą čia vaidendavęsi (naktimis pasirodydavę nekalbantis ponaitis

ir panelė, ir gąsdindavę pasitaikiusius prie kalno arkliaganius), dėl šio ir pramintas Raganų kalnas" (VAK). „Daug velniai mainydavo tabokines" (LŽV). Pasakojama, kad kalno viršuje auganti pušis yra išaugusi į žemę įsmeigtos raganos šluotos vietoje (LTR 6810/324).

Ant Raganų kalno žmonės švęsdavo Jonines, kūrendavo laužus. Šalia gyvenantys žmonės rinkdavo vaistažoles (LTR 6810/318). Yra Bagaslaviškio abiturientų tradicija po išleistuvių čia pasitikti saulėtekį (LTR 6810/316).

Į PV nuo Raganų kalno plyti Gojaus miškas ir už jo įsikūręs Pagojaus kaimas. 1,7 km į P nuo Raganų kalno yra Pyplių Kupolio kalnas (↑**183**).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 76–77; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 6; 1983 m. MMT žv., LIIR F. 1–2246, 8; LTR 6810: 316, 318, 324; LŽV (S. Butkaitė, 1935); VAK 65/5, 6 (nuotr.). L. Šidiškis T., 2000, 34; Vaitkevičius V., 2000, 525.

126 pav. Bagaslaviškio kalnas ir Gojus (**125**) (pagal aut.).

[**126.**] AKMUO SU PĖDA. P. Tarasenka, remdamasis A. Česo duomenimis, Bagaslaviškyje nurodo akmenį su Velnio pėda. Greičiausiai tas pats Dūdų akmuo su pėda (↑**130**).
L. PA 78 (Nr. 196).

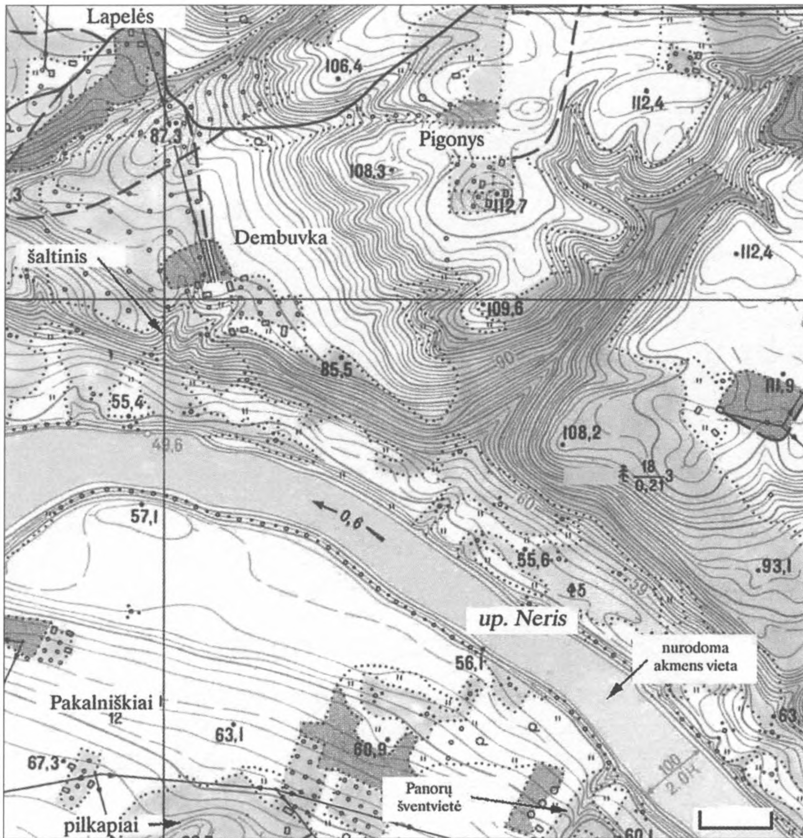
127 pav. Bagaslaviškio kalnas (**125**) iš R.
Aut. nuotr. 1999.

BABRIŠKIS, Čiobiškio s-ja

127. PĖLKĖ PEKLÀ. Nurodoma 1 km į R nuo k., 4 ha ploto. Iš R ribojasi su Salos ir Peklos dirvomis, iš P – su Žvagakalnio lauku.
Š. LŽV (J. Gruodis, 1935).

DAUBARIŠKIS, Zibalų s-ja

128. PIEVA GOJUS (*GAJ*). Minima tarp k. vietovardžių, 11 ha ploto.
Š. LŽV (J. Liulienė, 1936; „Ganykla").

128 pav. Dembuvkos šaltinis (**129**) ir Lapelių akmuo (**151**) (abu – pagal aut.).

DEMBUVKA, Čiobiškio s-ja

129. ŠALTINIS. 0,23 km į P nuo kelio Pakerpė–Pigonys, apie 80 m į PV nuo M. Misiurienės gyvenamojo namo, Neries

129 pav. Dembuvkos šaltinis (**129**) iš P. *Aut. nuotr.* 2002.

dešiniojo kranto aukštumos šlaite, griovos vidurinėje dalyje. Šioje vietoje trykšta du šaltiniai. ŠV pusėje, maždaug 2,5x3 m dydžio plote, iš po kalno trykšta pirmasis. Siauru prataku jo beskonis, tačiau su rudomis nuosėdomis vanduo teka į P (180°) ir ten netrukus susilieja su vandens srovele iš antrojo šaltinio (R pusėje). Pastarasis yra silpnesnis, tačiau vanduo sunkiasi didesniame, apie 3x4 m dydžio, plote. Susilieję abu srautai nuteka žemyn, Neries link. Vietos gyventojai akims gydyti vartojo pirmosios versmės vandenį.

Neryje ties Lapelėmis, Dembuvka ar Pigonimis žmonės nurodo akmenį su pėdomis (↑**151**).

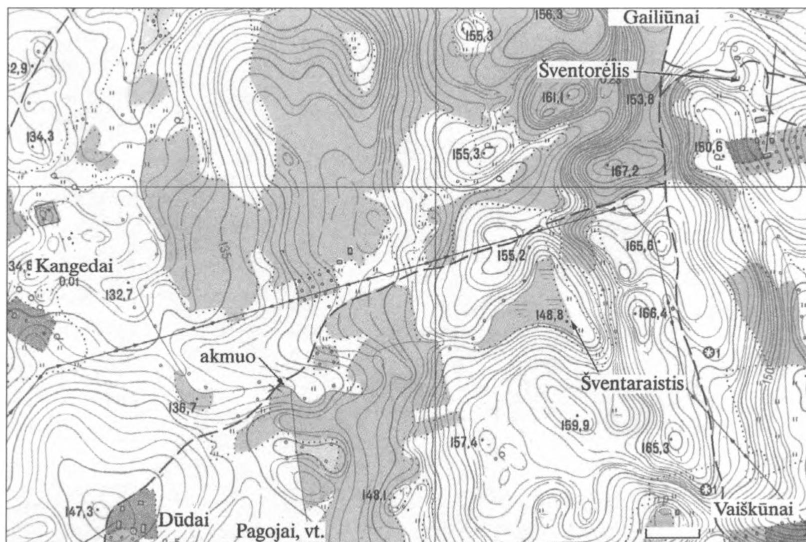
Š. LTR 7250/9; Vait. (2002).

DŪDAI, Gelvonų s-ja

130. AKMUO su PĖDA (Ar 1121). Šašaraiščio žemumoje, 0,5 km į PR nuo Kangedų k. kapelių, 0,35 km į ŠR nuo E. Šarmavičienės sodybos, dešiniajame bevardžio kanalizuoto upelio krante, 10 m į Š–ŠR nuo tos vietos, kur minėtą upelį kerta vos įžiūrimas lauko kelias, 3 m į V nuo kelio, Šašaraiščio pakraštyje. XX a. 7-ajame dešimtmetyje melioratoriai akmenį su pėda iš žemės iškėlė ir nustūmė į akmenų krūsnį. Atvykus 1970 m. LII ekspedicijai, akmens su pėda savo vietoje nebuvo. Akmenį su pėda ekspedicijos dalyviai patys surado akmenų krūsnyje apverstą. Vėliau jis buvo įrašytas į kultūros paminklų sąrašą ir išsaugotas.

Dabar saugomas akmuo yra pilkos spalvos smulkiagrūdis granitas, natūraliai

nelygiu, grublėtu paviršiumi, 0,8x1,1 m dydžio, 60–80 cm aukščio. Akmens viršuje, arčiau V krašto, yra netaisyklinga 9x9 cm dydžio į dugną šiek tiek siaurėjanti, iki 4,5 cm gylio duobutė, primenanti kanopos atspaudą (Vaitkevičius V., 2000; 1970–1983 m. archeologinių ekspedicijų ataskaitose aprašoma žmogaus pėdą primenanti 10x23 cm dydžio, iki 6 cm gylio duobutė yra arba sunkiai išskiriama, arba šiuo metu nematomoje akmens dalyje?).

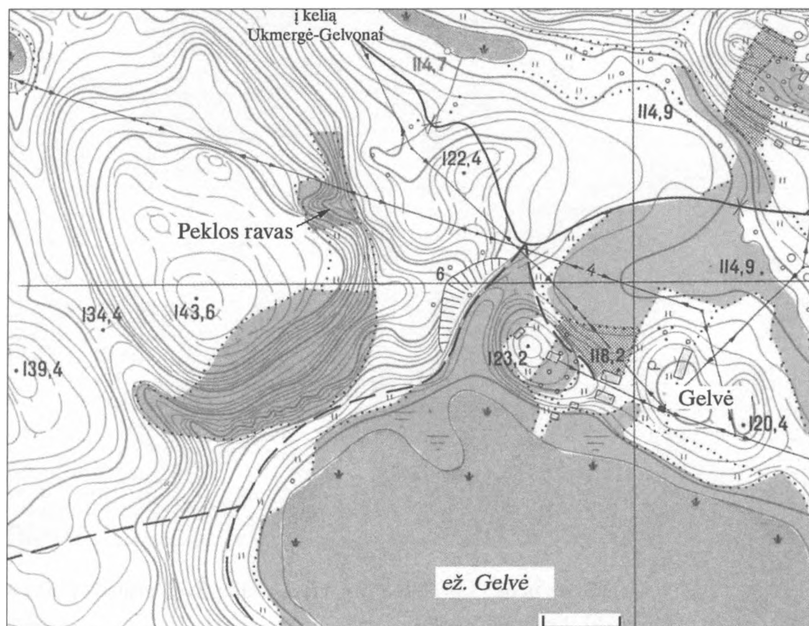

130 pav. Dūdų akmens su pėda (**130**) dabartinė vieta, Dūdų Šventaraistis (**131**) ir Jaskaudžių pelkė (**138**) (visi – pagal aut.).

1999 m. E. Šarmavičienė (73 m., Dūduose) teigė, jog tikrasis akmuo su pėda buvęs maždaug toje pačioje vietoje, panašaus dydžio, tačiau jo viršuje buvo ryški „žmogaus pėda“, kurioje jie žaisdami dažnai matuodavosi savo pėdas. Šis akmuo buvęs suskaldytas, o į jo vietą atstumtas kitas. Ir pėda, pasak pateikėjos, „dabar tikrai ne pėda, o kažkokia kanopa... kai velnia kokia“ (LTR 6810/311). J. Kuprys (74 m., Totoriškyje) taip pat teigė, jog „dabar akmenį padarė naujai“ (Vait.). Iš to, kas užfiksuota, atrodo, kad akmuo su žmogaus formos pėda prie Šašaraisčio iš tikrųjų buvo, tačiau peršasi išvada, kad dabar saugomas ne tikrasis akmuo (jis, anot gyventojų, buvo suskaldytas), o „naujas“ – tas, kurį 1970 m. ekspedicijos dalyviai rado akmenų krūsnyje apverstą.

„Velnia pėdas un akmena išmaliavotas“ (LTR 6810/312). „Sēniai sakydava, kad Napaleons sumuštas bėga, ir anas, saka, kokius dakumentus ir auksų čia ažukasė. Tai kałbėja, būdava, šneka, kad raikia ait, ir atkast tų auksų“ (LTR 6810/311).

131 pav. Dūdų akmens su pėda (**130**) vietovė iš P. *Aut. nuotr.* 1999.

132 pav. Gelvės griova (**132**) (pagal aut.).

0,4–0,5 km į P nuo Dūdų akmens yra Gojais, arba Pagojais, vadinamas laukas (1 ha), 0,4 km į R–ŠR yra Jaskaudžių Šventaraistis (↑**131**).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 77–78; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 8; 1976 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–64, 3; 1983 m. MMT žv., LIIR F. 1–2246, 13; LTR 6810: 311, 312, 317, 323, 325; LŽV (Pulkauskas J., 1937; *Gojas*); VAIT. (1999). **L.** KPE 1, 275; ŠIDIŠKIS T., 2000, 36; VAITKEVIČIUS V., 2000, 530–531.

133 pav. Gelvės griova (**132**). Než. aut. nuotr. apie 1960 (KPD PA ng. 3097–9).

131. ŠVENTARAĨSTIS (ŠVINTARAĨSTIS). Į ŠR nuo Dūdų, į PV nuo Jaskaudžių, į Š nuo Vaiškūnų, 0,15 km į V nuo kelio Jaskaudžiai–Vaiškūnai, į P nuo nebenaudojamo seno kelio Jaskaudžiai–Dūdai, Jaskaudžių aukštumos kyšulių suformuotame trikampio formos duburyje. Duburys apie 1,3 ha ploto (1 ha – LŽV), stačiais, R pusėje 18 m aukščio krantais. Tik PV pusėje yra atviras „išėjimas“, kuriuo siauru prataku nuteka raisto vandens perteklius.

1937 m. užfiksuoto vietovardžio egzistavimą patvirtino ir raisto vietą nurodė E. Šarmavičienė (73 m., Dūduose) (Vait.).

0,55 km į ŠR nuo Šventaraisčio yra Jaskaudžių Šventorėlis (↑**138**), 0,4 km į PV – Dūdų akmuo su pėda (↑**130**).

Š. LŽV (J. Pulkauskas, 1937); VAIT. (1999). **L.** VAITKEVIČIUS V., 2000, 533.

GELVĖ, Gelvonų s-ja

132. PĚKLOS RÃVAS. 0,7 km į R nuo kelio Gelvonai–Pabaiskas, apie 0,6 km į P nuo Gelvės upelio įtekėjimo į Žirnajų ežerą, apie 0,45 km į P nuo Totoriškio piliakalnio (Ar 1128), apie 0,35 km į Š nuo Gelvės ež. V galo. Tai trikampės formos gili, stačiais šlaitais griova, žemėjanti į R. Griovos Š krante būta kapinyno ar kaimo kapelių (buvo Av 1424, Av 1435).

„Pasakojama, kad iš šios duobės [Peklos ravo. – *Vait.*] buvo imama žemė ir supiltas piliakalnis prie Totoriškio kaimo, ant kranto Žirnajų ežero. Spėjama, kad tai padaryta Žygimanto su Švitrigaila kovų metu <...>“ (VAK).

Š. 1983 m. MMT žv., LIIR F. 1–2246, 14–15; VAK 65/22–28.

GÉLVONAI

133. AKMUO su PĖDA (iki 1988 m. buvo Av 1425). Įmūrytas šventoriuje esančios Pliaterių koplyčios galinėje (R) sienoje. Akmuo melsvos spalvos smulkiagrūdis, nelygus, išdūlėjęs granitas, matoma jo dalis 30x56 cm dydžio, 27 cm aukščio. Akmenyje esantis netaisyklingo trikampio formos įdubimas yra apie 15x20 cm dydžio, 4,5 cm gylio, trijų vidinių „pertvarėlių" padalytas į keturias dalis. Viena iš jų (V), esanti arčiausiai koplyčios sienos, 2,5x7,8 cm dydžio ir primena vaiko kairės kojos pėdos, nukreiptos į V–ŠV (300°), atspaudą. Nurodoma, kad nematomoji akmens dalis yra po koplyčios altoriumi. Jo apatinėje dalyje yra kvadratinė sidabrinė plokštė su mažos pėdelės formos ertme (pro ją meta aukojamus metalinius, popierinius pinigus). Pokario metais šioje vietoje buvo 40x40 cm dydžio plokštė ir joje – 6x20 cm dydžio stiklinis „langelis". Pro jį buvo galima pamatyti akmenį. Ši plokštė, kaip teigia J. Petrulis 1952 m., buvo tarytum riebaluota – matyt, daugelio bučiuojama. Ant altoriaus iš seno kabojo pasveikusiųjų paaukoti „įvairūs daiktai" [votai?] (LNB).

XIX a. pabaigos – XX a. pradžios akmens matmenys dėl nežinomos priežasties skiriasi nuo dabartinių. Nurodoma, kad akmuo yra 89 cm aukščio, 36 cm pločio, pėda – 7,5x15 cm dydžio (Baruch M., 1907).

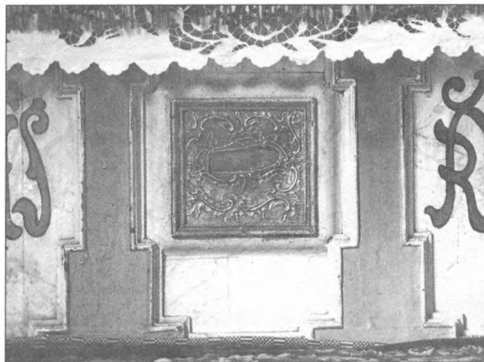
Vienas svarbiausių dokumentų apie akmenį su pėda yra vyskupo M. Slupskio, pasiųsto ištirti stebuklingąjį Gelvonų akmenį, 1670 m. birželio 9 d. pranešimas-liudininkų apklausos protokolas (MAB). Jame paminėtas 40 prie akmens pagijusių žmonių sąrašas. Dalis jų buvo kilę iš apylinkių kaimų: Antakalnio, Pasodninkų, Žuklių, dalis – iš tolesnių vietovių: Musninkų, Upninkų, Ukmergės. Iš pagydytų ligų paminėtini visų pirma aklumas, kojų skausmai, paralyžius, kai kurios kitos ligos. Šį pranešimą tęsia Pabaisko dekano J. Andriejausko rašytas paliudijimas ir septynių žmonių istorijos. Iš jų tampa

134 pav. Gelvonų bažnyčia ir koplyčia (antrame plane, dešinėje), į kurios sieną įmūrytas akmuo su pėda. *Aut. nuotr.* 1996.

135 pav. Gelvonų akmuo su pėda (**133**). *Aut. nuotr.* 2003.

136 pav. Gelvonų antepediumas su akmens (**133**) pėdos atvaizdu. Než. aut. nuotr. apie 1960 (KPD PA ng. 3048).

aišku, kad pirminė akmens vieta buvo vieno iš to meto valstybės tarnautojų miške (*W Lesie JMP. Kuchmistrza Lit.*) netoli Gelvonų, veikiausiai tarp Gelvonų ir Mikalajūnų (plg.: Akmuo buvo pušimis apaugusiame kalne – Baruch M., 1907; miško raiste, prie šaltinėlio – LTR 4909/198). Vėliau imta manyti, kad akmuo buvęs ten, kur apie 1674 m. buvo pastatyta koplyčia (VUB).

Kartais nurodoma, kad, akmeniui gulint miške, ten buvo nešama aukų, geriama ir valgoma (Berenis V., 1994). 1849 m. Gelvonų parapinės bažnyčios aprašyme bendrais žodžiais pasakyta, kad tai, kas XVII a. antrojoje pusėje dėjosi prie pėduotojo akmens, buvus stabmeldystė (*Balwochwalstwo*) (VUB).

Bene anksčiausiai, Pabaisko dekano apie 1670 m. iš seno ir aklo, Mikalajūnuose gyvenančio baudžiauninko užrašyta legenda pasakoja, kad maro metu miške, kur buvo akmuo, stebuklą patyrė viena vilnietė, kuri prie akmens išvydo dvi šviesas, o vėliau nulupusi nuo akmens samanas rado dviejų pėdų žymes („pod Czas powietrza maięc Cude <...> dwoie Swiatla przy kamieniu tym widziała z ktorego tym Mech z Starpy nalazłą znaki dwa Stop, y sama po pawietrzu de Wilna Pawrociła“) (MAB).

„Iš Ukmergės į Vilniaus Aušros Vartus stebuklingam paveikslui pasimelsti (į rugsėjo 8 d. atlaidus – Baruch M., 1907) ėjo viena ponia ir jos tarnaitė, o poniai skaudėjo – g ė l ė akis. Jas užklupo naktis ir jos apsinakvojo miške. Prieš dieną [auštant. – *Vait.*] joms pasirodė Dievo Motinos paveikslas, stovįs ant akmens. Jam pranykus, jos randa moters kojos pėdsaką – pėdą, kuriame buvo vandens. Ponia savo skaudančias akis ir veidą nuprausė tuo vandeniu ir staiga praregėjo. Nuvykusios į Vilnių, jos papasakojo apie įvykį plačiai. Tai sužinojęs Vilniaus vaivada Žaba liepė toj vietoj iškirsti mišką ir pastatė koplyčią, kurią ir vadina Šv. Panelės aplankymo koplyčia. Čia pradėjo plaukti maldininkai <...> pavadinimas „Gelvanai“, vietos žmonių tarme, kilęs <...> nuo išgijimo skaudančių – geliančių poniai akių – gėlė – „Gelvanai“ (LŽV). Kiti pasakoja, kad du broliai ubagai: aklas ir kurčias buvo miške. Kurčiasis nuėjo grybauti savo brolį palikęs prie akmens. Belaukdamas čia aklasis „apsigraibaliojo aplink ir užčiupo šaltinėlį. Radęs vandenį pradėjo plauti akis ir tarė: „Ak, Dieve, brangiausias, kad mon akelas atsidarytų, kaip man tamsu, kai po žemi!“ Tai išgirdo Šv. Antanas cūdaunas, išklausė jo ir atitaisė akis“. Praregėjęs aklasis nuėjo pas brolį. Tuomet kurčiasis paplovė ausis ir išgijo“ (LTR 4909/198).

XVII a. antrojoje pusėje K. Siesickis įkūrė Gelvonuose katalikų bažnyčią (iki tol veikė evangelikų reformatų) ir pranciškonų vienuolyną. Reikia manyti, kad tuomet bažnyčia savo globon paėmė ir akmenį su pėda.

„Akmuo yra labai garbinamas ir laikomas stebuklingu“ (1928 m.; LAM). Prieš Antrąjį pasaulinį karą rakinama kaustyta medinė dėžė maldininkų aukojamiems

pinigams buvo pritvirtinta prie stulpo, o stulpas įkastas prie akmens (VAK, nuotr.). „Išminta kojytė akmeny tenai. Čia būna labai dideli atlaidai rudenį, gelvoninė [rugsėjo 8 d. – *Vait.*]. Už tos koplytėlės yra cūdaunas akmuo ir Marijos išminta kojytė i tę pripila švįsta vandeniuka. I čia eina, žegnojasi, ir aina aplinkui tą koplytėlę, prašo Marijos kas ko nori <...>. Akmeny išminta kojytė i kulniukas, i pirščiukas <...> papoteriauja, apeina apie koplytėlį, auką deda kas koplytėlėj, kas kur. A tį tų akmenį net pabučiuojam mes jį. I man teip sopėjo plaučiai, nugara, aš negalėjau... galvojau mirsiu. I aš nuvejau į šitų Marijų cūdaunį, ir persižegnojau, ir to vandenio truputį teip palaižiau, kur jos kojytė išminta, i da po šiai dienai gyvenu" (1996 m.; LTR 6489/169).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 78 (Marijos pėda); 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 8–9; 1976 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–64, 8; 1983 m. MMT žv., LIIR F. 1–2246, 15–16; LNB F. 127–82, 65; LTR 2368/309; 4118/73; 4909/198 (Šv. Antano akmuo); 6489: 169, 174, 178, 180, 186; 7250/8; LŽV (A. Juškevičius, 1935); Vait. (1995, 2002); VAK 65/33, 34 (nuotr.); VUB F. 4–35964. L. SGP 2, 555; Baruch M., 1907, 34; LAM 132 (Švenčiausios Motinos pėda); PA 22 (nuotr.), 56, 78 (Nr. 193); Šaduikis Č., 1971; ML 2, 539–540; Berenis V., 1994, 7; Skrinskas R. G., 1999, 43–44.

GÕJUS, Musninkų s-ja

Kaimas įsikūręs į PV nuo Vileikiškių, Narvydiškio miško ŠR pakraštyje, iškirsto ąžuolyno vietoje (Šidiškis T., 2000).

L. Šidiškis T., 2000, 43.

GREBLIAUČIZNA, Čiobiškio s-ja

Antrasis kaimo pavadinimas Peklynė aiškinamas velnių gausa ir pasivaidenimais.

Š. LTR 4118/101; 7250/6. L. Tamašauskas R., 2005, 975.

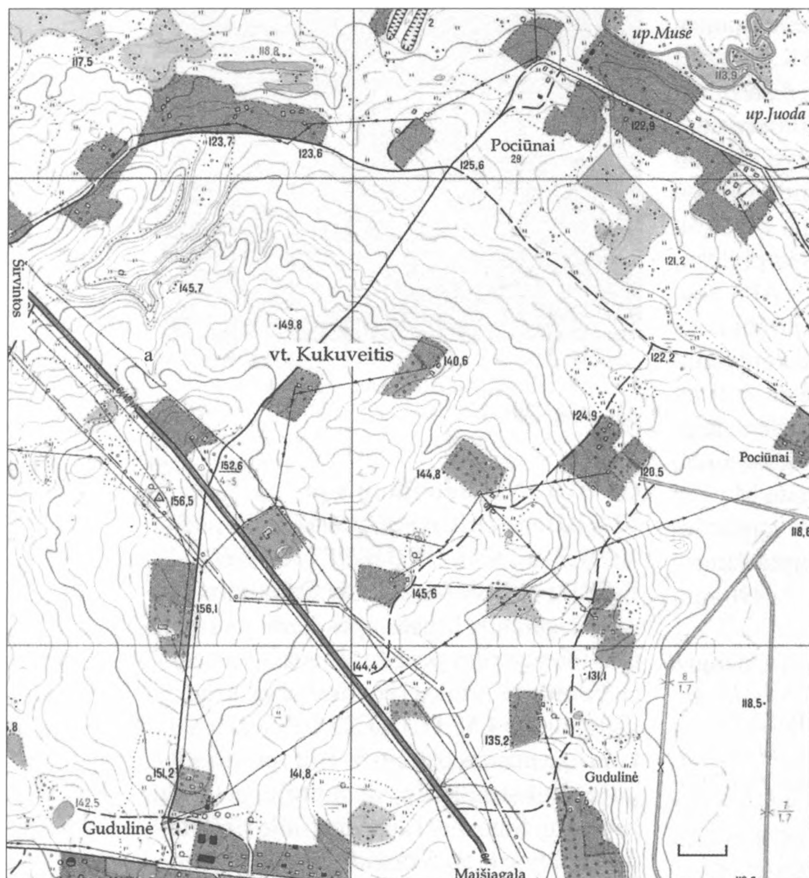

137 pav. Grebliaučiznos kaimo vietovė iš P. *Aut. nuotr.* 2002.

GUDULINĖ, Jauniūnų s-ja

134. KUKAVEIČIO (*KAKOWEYTIS, KOKOWEYTYS, KUKOWEYTYS, KUKUWEYTIS*) MIŠKAS. Į Š nuo Gudulinės, į P nuo Pociūnų ir Musės upės kairiojo kranto, į PR nuo tilto per Musę senajame kelyje Vilnius–Širvintos (apytiksliai centrinėje vietoje – N54°55'11,1"; E25°02'13,2"). Kukaveičio miškas plytėjo Š–P kryptimi pailgoje plokštikalvėje, apsuptoje pelkėtų žemumų. Šiuo metu aukščiausioje šios vietovės dalyje (156,5 m virš j. l.) stovi 3 mobilaus telefoninio ryšio bokštai. Aukštuma vaizdinga, visomis kryptimis atsiveria puikios panoramos (matyti Vilniaus, Elektrėnų, Jonavos bokštai).

XVI–XVIII a. duomenimis, Kukaveičio miško plotas buvo ne mažesnis negu 20–25 ha. Tačiau tai, jog dokumentai Kukaveitį nurodo tik ŠR–R aukštumos dalyje (nuo Maišiagalos–Širvintų kelio į ŠR ir nuo to paties kelio vingio statmenai į Talos upelį), matyt, tik iš dalies atspindi istorinę tiesą. Vietovės topografinis vaizdas ir tai, jog aukštumą kertantis kelias Maišiagala–Širvintos (dokumentuose jis yra už orientyrą) yra santykinai nesenas, bylotų, jog Kukaveičio miškas kadaise apėmė mažų mažiausiai visą Š – aukščiausiąją – plokštikalvės dalį.

138 pav. Gudulinės vietovė Kukaveitis (**134**) (pagal aut.).

J. Dlugošas (1415–1480) „Lenkijos istorijoje" rašė apie tai, jog nors Lietuvoje daug girių ir miškų, tačiau lietuviai turėjo ypatingų miškų (*speciales silvas*), kuriuose sodybos, namai ir šeimos turėjo tam tikrus židinius (*speciales focos*), skirtus mirusiųjų kūnams deginti. Pagal tokį patį paprotį, anot J. Dlugošo, ir didysis kunigaikštis Algirdas 1377 m. buvo iškilmingai sudegintas netoli Maišiagalos pilies ir gyvenvietės esančiame Kukaveičio miške („in silva Kokiveithus prope castrum et villam Miszeholy") kartu su „puikiausiu žirgu, uždengtu perlais ir brangakmeniais atausta gūnia, apvilktas aukso apvadais žėrinčiu purpuriniu drabužiu, paauksuotu sidabro diržu perjuostu apsiaustu" (pagal: BRMŠ; Hermano Vartbergiečio Kronika (apie 1358–1378) savo ruožtu pažymi, kad šiose iškilmingose laidotuvėse kartu su mirusiuoju sudeginta įvairių daiktų ir aštuoniolika žirgų – BRMŠ 1, 420–421).

XVI–XVIII a. dokumentuose Kukaveitis figūruoja visų pirma kaip 27 margų (apie 19 ha) užusienis, t. y. žemės plotas, nebeišmatuojamas valaku (MAB F. 273–2828). Šis užusienis susidarė apie 1555–1560 m., valakais išmatavus valstybinio Mėšliukų kaimo žemę. Tada Kukaveitis, kaip ir kai kurios kitos gretimos valdos, ilgam tapo teisminių ginčų tarp žemvaldžių objektu. XVI a. Kukaveičiu vadintas iš dalies mišku apaugęs, iš dalies šienaujamas prastos žemės laukas („pola Lesu Zarosley y po czasti Senożati Hruntu podloho") (MAB F. 273–2828).

Antroji Kukaveičio dalis, kurioje XVIII a. viduryje buvo galima pasėti 4,25 statinės rugių, pateko į valakais išmatuotos Mėšliukų žemės plotą (MAB F. 43–12160, 195).

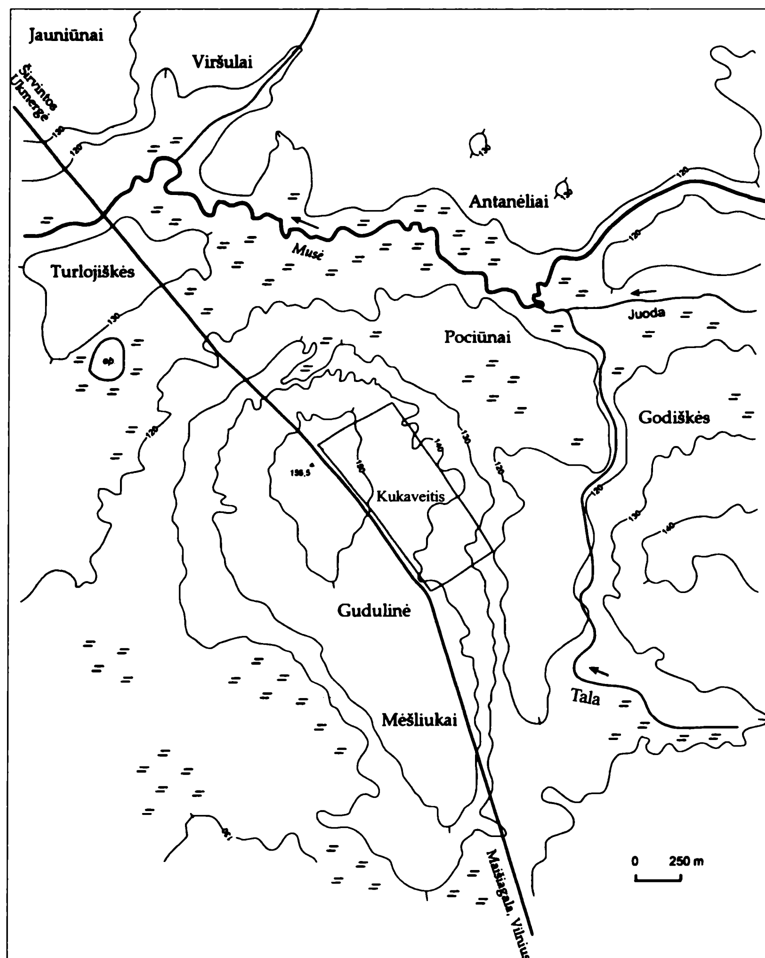
Dėl neteisėto trečiosios Kukaveičio dalies (nežinia kokio dydžio) naudojimo 1729 m. Maišiagalos altarija skundė Maišiagalos seniūniją ir teigė, kad ji esanti tikroji tos valdos šeimininkė (LVIA SA 4744).

1775 m. Vilniaus vaivadijos gyvenamųjų vietų sąraše figūravo Oskierkai

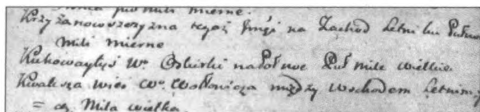
priklausantis Kukaveičio palivarkas (*Folwark Kukaweytis*) (LVIA SA 3337), 1784 m. – Kukaveičio vienkiemis (*zaścianek Kukowajtys*) (LVIA F. 694–1–3504). Kukaveičio vietovardis pranyko XIX a. pirmojoje pusėje. Oficialiai ši vieta imta vadinti Užmėšliukais (*Замашлюки*).

Už 3,5 km į P nuo Kukaveičio yra Maišiagalos piliakalnis, apie 1,9 km į ŠR–R – Izabelino senovės gyvenvietė ir dvarvietė, 1,5 km į ŠV–Š – Turlojiškių pilkapiai ir šventvietė (↑**206**).

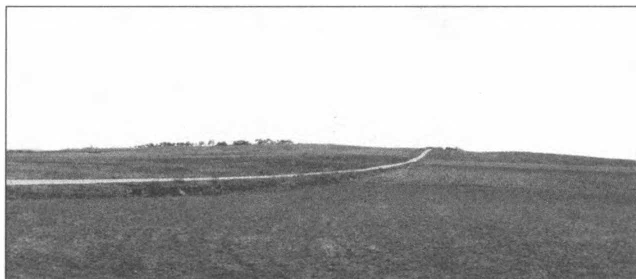
Š. LVIA F. 694–1–3504, 498v, 502v (1784 m.); LVIA SA 4744, 466 (1729 m.); LVIA SA 88, 1404–1405 (1732 m.); LVIA SA 3337, 49 (1775 m.); LVIA SA 4306, 303–316, 456–464 (1787 m.); MAB F. 273–2828, 54–56 (nuorašai, klaidingai datuojami 1507 m., turi būti 1560 m., žr. tame pačiame šaltinyje: Regestr dokumętow <...> 1732 11 18 oddanych (Nr. 6)); MAB F. 43–12160, 150v–165, 194–195 (1755 m.); VAIT. (2002–2004). L. MANNHARDT W., 1936, 141, 142; AL 12 (Nr. 208; Maišiagala); BATŪRA R., 1966, 272; BRMŠ 1, 420–421, 556, 576–577; GAJEWSKI M., 2001, 8, 9; VAITKEVIČIUS V., 2002b.

139 pav. Gudulinės vietovė Kukaveitis (**134**). *Aut. pieš.* 2004.

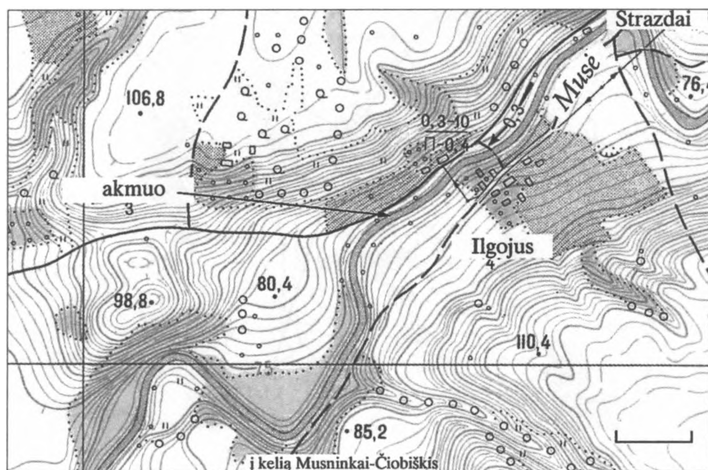
140 pav. Gudulinės Kukaveičio (**134**) paminėjimas 1784 m. Maišiagalos parapijos topografinio aprašymo gyvenamųjų vietovių sąraše (pavadinta Kukowaytys) (LVIA F. 694–1–3504, 498).

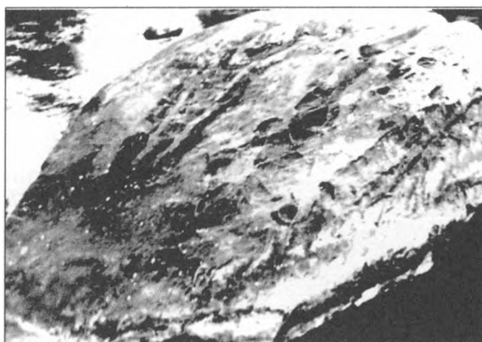
141 pav. Gudulinės vietovė Kukaveitis (**134**) iš R. *Aut. nuotr.* 2004.

142 pav. Vaizdas nuo Kukaveičio (**134**) į PR. *Aut. nuotr.* 2005.

143 pav. Ilgojaus akmuo su pėdomis (**135**) (pagal KPC AS).

144 pav. Ilgojaus akmuo su pėdomis (**135**). *S. Kučo nuotr.* 1969 m. (LIIR F. 1–2022).

ILGOJUS, Čiobiškio s-ja

135. AKMUO su PĖDOMIS (Ar 1117; M 237). 1 km į P–PV nuo tilto per Musės upę kelyje į Strazdus, atsišakojančiame iš kelio Čiobiškis–Musninkai, apie 0,45 km į PV nuo Spietiškių gamybinio komplekso pastatų, 0,1 km į V nuo S. Cesiūno sodybos, Musės upėje, kiek arčiau kairiojo jos kranto. Akmuo pilkos spalvos granitas, plokščias, maždaug 2,3x2,9 m dydžio, apie 1,5 m aukščio, kiek pasviręs į P–PV. Akmens paviršius natūraliai grublėtas, išvagotas iškilusių susikertančių ruoželių, tarp kurių yra įvairių formų ir dydžių duobučių – „pėdų“. Viena didesniųjų – „žmogaus pėda“ – yra 8x9 cm dydžio, 5 cm gylio, „karvės pėda“ – 10x10 cm dydžio, 3 cm gylio (1970 m., MMT).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 78–79; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 9; 1976 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–64, 2–3; 1983 m. MMT žv., LIIR F. 1–2246, 17; LIIR F. 1–2022, 36 (nuotr.); LTR 4118/98 (šuns pėda). L. Šidiškis T., 2000, 46 (nuotr.).

JAKŪBONYS, Širvintų s-ja

136. PIEVA GOJUS. Nurodoma į P nuo k., apie 5 ha ploto. „Buvęs gražus ąžuolynas“.

Š. LŽV (E. Ališauskaitė, 1936).

JANIONYS, Čiobiškio s-ja

137. PYKUÕLIO KÁLNAS (PYKUÕLIAKALNIS). Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1118). Turi vėlyvajam geležies amžiui būdingus įtvirtinimus. Netyrinėtas.

Kalbama apie žmonių kaulų, kryželių, plytgalių radinius, todėl spėjama, kad naujaisiais laikais čia galėjo stovėti mūrinė koplyčia (1983 m., MMT). Padavimuose kalnas laikomas kalvinų bažnyčios (plg.

„Čia stovėjo kalvinų bažnyčia ir buvo jų kapai“ LŽV; taip pat LTR 4118: 30, 80), dvaro vieta (LTR 4118/139).

Kupčiūnų šeimos atstovai pasakodavo apie tai, jog šiame kalne buvo Patrimpo ir Pikuolio „bažnyčia“ (LTR 4118: 108, 141). „Žmonės pasakojo, kad čia buvusi seniai Pykuolio-Patrimpės šventykla. 1914 m. mirė toks 90 metų senis ir tas nieko apie Pykuolį nežinojo <...>. Felikso Kupčiūno (50 m.) tėvas seniai dar pasakojo, kad ant Pykuolio buvusi Patrimpės Pykuolio koplyčia“ (1969 m.; LTR 4118/83).

Pavadinimo „Pikuolio kalnas“ kilmė nėra visiškai aiški. Veikiausiai tai autentiškas pavadinimas (plg. ↑**519**), tačiau sietinas su *pikulas* „pikta dvasia, velnias“ (LKŽ IX 974), o ne su prūsų požemio ir mirusiųjų dievu *Pikulu*.

Š. 1983 m. MMT žv., LIIR F. 1–2246, 19–20; LTR 4118: 30 (*Pikolis*), 80 (*Pykuolis*)–84, 107–109, 132, 139, 141 (*Potrimpa* [?]); LŽV (S. Usavičius, 1935; *Kapinių kalnas*); VAK 65/271 (LŽV). L. Šidiškis T., 1996, 44; 2000, 37.

JASKAUDŽIAI, Širvintų s-ja

138. PELKĖ ŠVENTORĖLIS (buvo saugoma kaip senkapiai Av 1451). 0,85 km į P nuo kelio į Raguvą atsišakojimo iš plento Vilnius–Panevėžys, 0,24 km į PR nuo Jaskaudžių Majako kalno (170,4 m virš j. l.), tarp E. Šarmavičienės ir G. Česienės sodybų, abipus lauko kelio Jaskaudžiai–Vaiškūnai. Šventorėliu vadinama loma vaizdingos aukštumos terasoje. Vietos gyventojų atmintyje Šventorėlis buvo labai klampi, nepereinama ir nepravažiuojama vieta – pelkaitė. Tačiau ilgainiui nuo kalnų tekantis vanduo ją užplovė žemėmis, per jį imta važinėti. Lauko kelio Š pusėje, Šventorėlyje, buvo pastatyta E. Šarmavičienės sodybos pirtis, iškastas šulinys. Senasis šulinys buvo kelio P pusėje, vingyje, kur pelkaitės vietoje, dar kiek drėgnesniame, maždaug 20 m skr. plote, iki šiol auga karklai ir viksvos.

„Par mum taip sakydava: veže kunigų un ligonia, ir užvažiava un tų liūnų, ir nuskenda. Mikaduks sakydava taip, kad sẽniai šnekėdava, Šventorėlis užtat, kad kunigas nuskenda“ (LTR 6810/309).

Už 0,55 km į PV yra Dūdų Šventaraistis (↑**131**).

Š. 1983 m. MMT žv., LIIR F. 1–2246, 20–21; LTR 6810/309. L. Vaitkevičius V., 2000, 533–534.

139. LAUKAS GOJUS. Nurodomas į ŠR nuo k., apie 10 ha ploto. „Ariama žemė. Seniau buvęs miškas“.

Š. LŽV (E. Ališauskaitė, 1936).

145 pav. Jaskaudžių pelkė (**138**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 1999.

KAIMYNĖLIAI, Musninkų s-ja

140. BALÀ RÃGANA. Nurodoma „vidury kaimo“, apie 0,5 ha ploto.

Pasakojama, kad senovėje čia skalbdavo raganos (LŽV).

Š. LŽV (A. Barysas, 1935); VAK 65/283 (LŽV); VK (1969; Prūdas). L. EIGMINAS K., 1972, 316; ŠIDIŠKIS T., 2000, 37; TAMAŠAUSKAS R., 2005, 980.

KARALIŠKIAI, Gelvonų s-ja

141. UPẼLIS VĖLIÁUKA (VĖLIUPẼLIS, VILIAUPĖ). Apie 2 km ilg., Kabarkštos dešinysis intakas. Išteka iš Tilvikų ež. (↑**204**), „siaurutis“, vasarą vietomis išdžiūva (LŽV). Įteka į Kabarkštą netoli jos santakos su Širvintos upe. Pavadinimas įvairuoja.

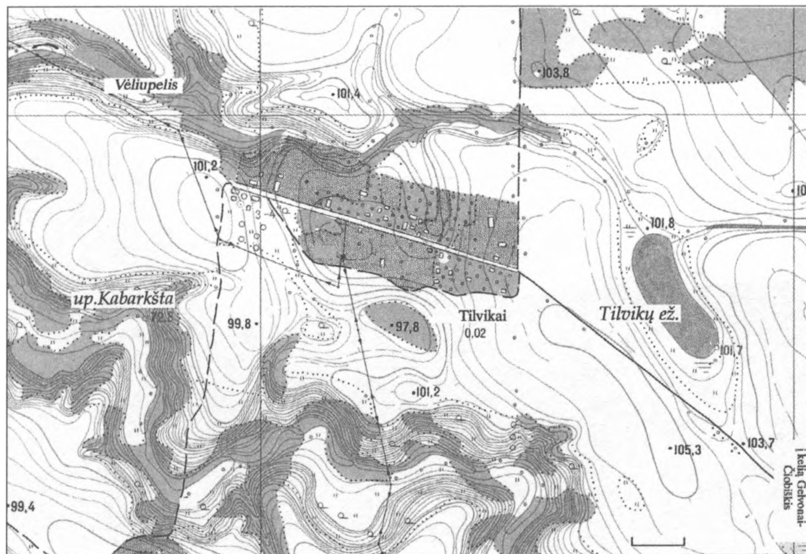
Karališkiuose į P nuo Kabarkštos ir Širvintos santakos yra I t-mečio senovės gyvenvietė ir viduramžių senkapiai, kuriuose ištirti kapai datuojami XVI–XVIII a.

Š. LŽV (P. Vasiliauskas, 1935; *Vėliauka*).

142. ALKALAUKIS ir PAALKINĖ. Taip vadinamos vietovės tarp Kabarkštos ir Savingio upelių, A. Vojevodskaitės duomenimis, figūruoja 1648 m. dokumentų rejestre: „A drugie dwie niwy zarosle, między Sawingiem i Kaborksztom, nazwanie Ałkalowkis z sienożęciem Poolkonie, nad błotem i ruczajem Sawingiem“.

Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LVIA F. 1276–1–813 (pagal A. Vojevodskaitę).

146 pav. Karališkių Vėliupelis (**141**) ir Tilvikų ežeras (**204**) (pagal aut.).

KAŨKIŠKIS, Musninkų s-ja

Kaimas į PR nuo Musninkų, kitapus Musės upės. Šaltiniuose vadinamas Kaukiškiais (*Wies Kaukiszki* – 1775, 1784 m.). Pavadinimo kilmė nežinoma.

Š. LVIA SA 3337, 51 (1775 m.); LVIA F. 694–1–3504, 479 (1784 m.); MAB F. 268–101, 7v (1811 m.); VAK 65/286 (LŽV).

KERNAVĖ

Apie Kernavę pasakojama daug ir įvairiai. Kai kurie padavimai su senovės lietuvių religija sieja Kernavės piliakalnius. Pasakojama, kad juose buvo kūrenama amžinoji ugnis, aukojamos aukos, skelbiama dievų valia ir pan. (LTR 4118/172; VAK 65: 287, 330 ir kt.).

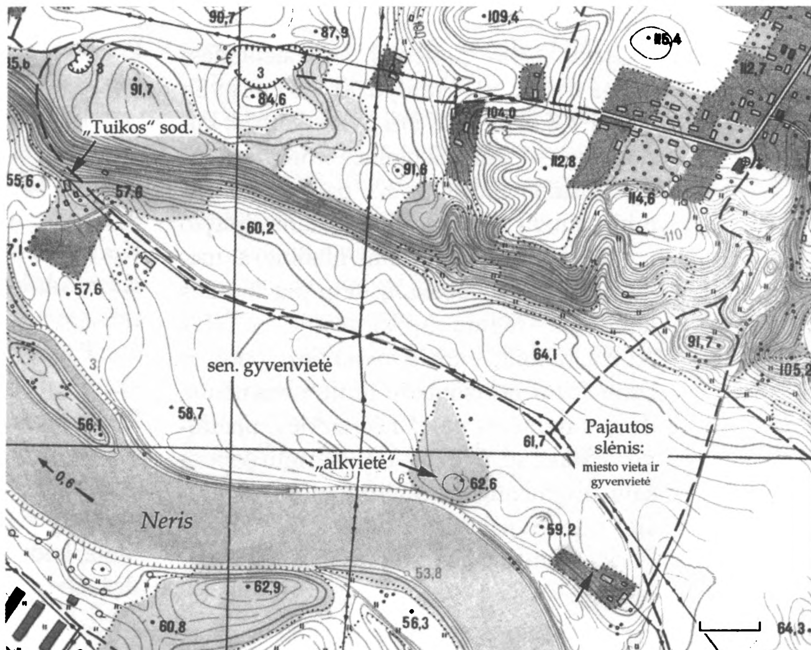
1809 m. dabar Mindaugo Sostu vadinamas piliakalnis Kernavės bažnyčios valdų žemėlapyje pavadintas Aukų kalnu (*Góra Ofiary Bogu*) (LVIA). Senovės aukuro vieta ir vėlesniu laikotarpiu buvo laikoma šio piliakalnio aikštelėje žiojėjusi duobė (Šiaučiūnas J., 1938).

XVI a. šaltiniuose: Bychovco kronikoje ir M. Strijkovskio veikaluose kunigaikštienė Pajauta, po mirties palaidota prie Žaslių ir imta garbinti kaip

deivė, pabrėžtinai siejama su Kernave ar bent mitiniu kunigaikščiu Kerniumi (BRMŠ; Stryjkowski M., 1978). Pajautos, kurios vardą, matyt, reikėtų rekonstruoti kaip *Pajotė ar *Pajota (paliudytos formos: *Поята*, *Паята*, *Pojata*), pėdsakų Kernavės apylinkėse ieškotina ne šiandien Pajautos slėniu vadinamoje Kernavės piliakalnių papėdėje, bet į Š nuo Semeniškių esančiose Daubulių, Gojaus ir Pajautos (*Pajautkos*, *Pajautinės*, *Pojatuvkos*) vietovėse (↑**62**).

Š. LTR 4113/39; 4118: 57c (yra užpiltas vienuolynas), 112 (paslėpti auksiniai stabai), 172; LVIA F. 525–8–1280 (1809 m.); VAK 65: 287, 330; ŠIAUČIŪNAS J., 1938, 7–8. **L.** BERNATOWICZ A. F., 1826; SYROKOMLA W., 1860, 111, 112 („na dolinie Pojaty“); TYSZKIEWICZ K., 1871, 234 („Pojata miała swoją ulubioną dolinę“); TARASENKA P., 1922, 580–581 (esąs įgriuvęs aukso stabas piktojo dievo Perkūno); KERNAVĖ, 1972, 408 (Nr. 20; buvo dievaitis auksinis); STRYJKOWSKI M., 1978, 155; ML 2, 528; KPE 1, 277–278; BRMŠ 2, 518–519, 552.

143. ŠVENTVIETĖ. 1989 m., žvalgant teritoriją į PV nuo XIII–XIV a. Kernavės miesto teritorijos, Neries 1-osios viršsalpinės terasos pakraštyje, apie 30 m į Š nuo Neries dešiniojo

147 pav. Kernavės šventvietė (**143**) (pagal LIIR F. 1-1659) ir „Tuikos“ sodybos (**144**) padėtis (pagal aut.).

148 pav. Kernavės šventvietė (**143**) iš ŠR (pušynas antrame plane). *Aut. nuotr.* 2005.

kranto aptikta, kaip manoma, šventvietės pėdsakų. 16 m^2 plote (tyr. A. Luchtanas) rastos dvi 0,8x1,6 m dydžio, 60 cm gylio ir 1,6–1,8 m skr., 25 cm gylio duobės, kuriose buvo deginama ugnis. Pirmojoje duobėje rasta I t-mečio pr. Kr. pabaigos – pirmųjų amžių po Kr. radinių: dalis lipdyto puodo kruopėtu paviršiumi, gludinto akmeninio dirbinio nuoskalų, taip pat kiaulės kaukolės fragmentų; antrojoje – XIII–XIV a. radinių: žiestos keramikos, puoštos bangelės ir horizontalių linijų ornamentu, dvejos dvinarės geležinės žirklės, pjautuvo viršūnė, susilydžiusių žalvarinių papuošalų fragmentų, paukščių kaulų. Pastarosios duobės pakraštyje rasta ir IV tipo lietuviška moneta (Luchtanas A., 1990a; 1990b).

Š. 1989 m. VU tyr., LIIR F. 1–1659, 3–12. L. Luchtanas A., 1990a, 194–195; Luchtanas A., 1990b, 67–68; Vaitkevičius V., 2003a, 226–227.

144. TUIKOS PIEVA. Nurodoma prie Tuikos sodybos Neries dešiniojo kranto slėnyje, apie 0,8 km į ŠV nuo XIII–XIV a. Kernavės miesto vietos. Patenka į istorinę Kernavės bažnyčios valdą. Tikslesnių duomenų nėra.

Pasakojama, kad šioje vietoje yra nuskendusi bažnyčia (*P.* H. Pilecka, 83 m., Padvariuose. *U.* I. Stankevičiūtė, 2003 m.). Š. NRP (2003; „Didelė pieva“).

145. NERIES UPĖS VIETA. Pasakojama, kad Neryje ties Kernave yra nuskendęs vienas Kernavės bažnyčios varpų. „Kai šitas Simon [varpas bažnyčioje. – *Vait.*] skamba, tai ir anas Nery atsiliepia. Norėjo jį išimt ir jokiu būdu negalėjo“ (Kernavė, 1972). Š. LTR 4112/429. L. Kernavė, 1972, 411 (Nr. 30); EMD 146 (Nr. 219).

149 pav. Kernavės Pragarinė (**146**) ir Dunduliškiai (**147**) (abu – pagal LVIA).

146. PRAGARINĖ. Kernavės ŠR pakraštyje, 0,15 km į R nuo buvusio gamybinio komplekso pastatų, kelio Vilnius–Musninkai (Kernavės aplinkkelio) PV pusėje. Tai pelkėtas, ŠR–PV kryptimi pailgas, apie 2,5 ha ploto duburys, siauru prataku ŠR pusėje susijungiantis su Kernavės ežero duburiu (Pragarine dabar paprastai vadinamas šis ežeras).

1809 m. Pragarine (*Zamyła Pragaryni*) pavadinta viena iš pelkėtos žemumos

dalių, esanti arčiausiai miestelio (LVIA). Anot V. Sirokomlės (1860), Pragarinė – tai klampynė (*trzęsawisko*). N. Švogžlio informacija (1931) leidžia patikslinti, kad Pragarinė – tai minėtame duburyje kunkuliavusio ir net šalčiausią žiemą neužšalusio šaltinio pavadinimas.

Pragarinėje „sėdi velniai ir visus nuklampina" (LTR 4112/288). „Ten kaip pragaras kažkoks, jau iš ten žmogus negalėjo išeiti" (LTR 4113/99). „Vežė žydas krautuvėlę, ir su jaučiais įkrito į Pragarinę. Paskui rado žydą su jaučiais Trakų ar kitam ežere" (LTR 4113/85).

Pasakojama, kad „ant kalnelio" prie Pragarinės kasant bulviarūsį buvo rastas žmogaus kapas (LTR 4112/287).

Š. LTR 4112: 287, 288; 4113: 85, 99, 143, 159; LVIA F. 525–8–1280 (1809 m.); LŽV (J. Šiaučiūnas, 1935). L. Syrokomla W., 1860, 124 („raczéj trzęsawisko, zwane Pragarine"); Švogžlys N., 1931; IP 53–54 (Nr. 46); Kernavė, 1972, 411 (Nr. 31); ML 2, 529; EMD 166 (Nr. 255).

147. DUNDÙLIŠKIAI (DUNDÙLIAI). 1935 m. J. Šiaučiūno duomenimis, tai dviejų pievų pavadinimai: pirmoji pieva (10 ha) nurodoma 0,5 km į R nuo Kernavės, prie kelio Kernavė–Rudeikiškiai. Antroji (5 ha) – prie Kernavėlės upelio, ji taip pat „siekia keliuką Kernavė–Rudeikiškiai" (LŽV; taip pat: „Pieva labai nelygi, kimsuota, kelmuota ir gauruota, bet per ją ūkininkams reikia pravažiuoti. Važiuojant baisiai krato ir d u n d a" – Švogžlys N., 1931).

Vietovardis *Dunduliszki* figūruoja 1809 m. Kernavės bažnyčios valdų plane (LVIA) ir, atrodo, kad žymi pirmiausia ne Kernavės ežero pakrantės pievas (ar ne vien jas), o vieną iš pelkėto apyežerio „įlankų". Vladislavas Sirokomlė (1860) Dunduliu vadina net ežerą (?) ir jo pavadinimą sieja su „burbuliavimu": „W okolicach Kiernowa: [jezioro] Dundulis (od b ą b l o w a n i a)" (Syrokomla W., 1860).

Tai ne vienintelė panašiai vadinama vieta Kernavės apylinkėse (plg. ↑**173**). Jas galima sieti su *dunduliu* „1. Griaustinis, perkūnas; 2. Verpetas, sūkurys" ir pan. (LKŽ II 601). Kita vertus, *Dundulis* – dažna XVII–XVIII a. Kernavės parapijos gyventojų pavardė (plg. MAB).

Netoli esančio Spėros ežero ir bajorų Sperskių pavyzdys, paliudytas bent XVII–XVIII a. dokumentų, neleidžia atmesti galimybės, kad ir Kernavės Dundulių pavardė kilo iš tokio paties pavadinimo vietovės/ ežero (Vait.).

Š. MAB F. 264–1181, 3 (1698 m., [pavardė] *Dundul*); LVIA F. 525–8–1280 (1809 m.); LŽV (J. Šiaučiūnas, 1935). L. Syrokomla W., 1860, 77 (*Dundulis*); Švogžlys N., 1931 (*Dunduliai*).

KIAUKLIAI, Zibalų s-ja

148. KIAUKLIŲ̃ ẼŽERAS. Telkšo į V nuo bažnytkaimio, 45 ha ploto. Manoma, kad

150 pav. Kiauklių ežeras (**148**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2002.

XVIII a. Kiauklių bažnyčia stovėjo ant šio ežero kranto, šalia veikė kapinės.

Pasakojama, kad, imant varpą iš senosios Kiauklių bažnyčios varpinės, jis „nulėkęs nuriedėjo į ežerą, į labai gilų pakriaušį <...>. Po to čėso, būdavo, pakraščiu vaikščiodavo septynios panos ir verkdavo. Kartais žmonės paklausdavo, ko jos verkia, jos atsakydavo: „Kaip mum neverkti – mūsų namus išgriovė, neturim kur prisiglausti". Kada Šešuolių dzvanai dzvanydavo, tai Kiaulių ežere tas dzvanas atsišaukdavo. Tas čėsas traukėsi tris metus. Tada pasakė vyskupui tą atsitikimą. Vyskupas pastatė koplyčią toj vietoj, kur dabar kapai. Nuo to čėso nevaikščiojo tos septynios panos ir dzvanas nustojo dzvanyti" (*P.* V. Andriukonis, 65 m., Beivydžiuose. *U.* S. Jackūnas, 1925 m. – IP; sekmadieniais, vidurdienį, nuskendęs „pats didysis varpas" skambindavo – LŽV). „Seneliai pasakoja, kad Kiauklių bažnyčia paskendo ežere <...> ir po šiai dienai, kuomet skamba bažnyčios varpai, tai ir ežere atsiliepia" (LT). „Užšąla ažeras ir kaukia, mes gi sakom – trūksta ledas ir „šauda", a kaip kas saka, tai aukos laukia ažeras <...> varažija, kad bus auka" (*P.* K. ir O. Sabaliauskai, 77 ir 74 m., Sudokiuose. *U.* V. Vaitkevičius, 2002 m. – LTR 7250/13).

0,4 km į ŠR nuo ežero ŠV galo yra Kiauklių piliakalnis (Ar 1136). Į V nuo ežero, Šventakalnio kaime, yra Kunigiškalnis (↑**201**), Sudokiuose buvo Laumiapėdis akmuo (↑**198**).

Š. LTR 601: 10, 17; 7250: 13, 24; LVIA SA 19254, 237 (1784 m., *Jez. Keukle*), 239 (*do Jeziora Kieuklis*); LŽV (P. Morkūnas, 1935). L. IP 54–55 (Nr. 47); LT 648 (Nr. 733); EMD 115 (Nr. 173), 145 (Nr. 215); ŽA 125 (Nr. 276).

KRAPILIŠKIAI, Čiobiškio s-ja

149. PIEVA NÚOTAKA. Nurodoma 0,3 km į V nuo k., apie 2 ha ploto. „Kadai tai toje vietoje vilkai nuotaką (jaunamartę) sudraskė". Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (P. Didžiariekis, 1935).

KRIAUNOS, Zibalų s-ja

150. VELNIÃLUGIS. Nurodoma, kad taip vadinama 15 a ploto kūdra ir ten pat tekantis 0,3 km ilg. upelis.

L. Šidiškis T., 2000, 38.

KRIVEĨKIŠKIS, Kernavės s-ja

Sunykęs kaimas į P–PR nuo Kernavės, Neries slėnio aukštumoje. Žmonėse buvo vadinamas Krivaikiškiais (LŽV), Krivaitiškiais (LTR 4112/283), Krivaičiais (LTR 4112/283). Padavimai Kriveikiškio pavadinimą sieja su žodžiu *krivis* „vyriausiasis žynys": „Senovėje čia gyveno stabmeldžių kunigas – krivis" (Tarasenka P., 1922), „Krivaikiškiuos senovėj gyveno Krivų Krivaitis – vyriausias senovės lietuvių tikybos dvasiškis" (LŽV), „Netoli Sosto piliakalnio tebėra dar senuoju Krivių-Krivaičio vardu vadinamas vienkiemis – Krivaikiškė. Tai buvusi šio paskutinio krivių krivaičio Lizdeikos būstinė, kuri jo pagarbai užsilikusi žmonių gyvojoj kalboj iki šiol" (Šiaučiūnas J., 1938).

Pavadinimas galbūt susijęs su žodžiais *krivė*, *krivūlė*, „sueiga" (LKŽ VI 658–662).

Kaimo lauke yra didelis XIII–XIV a. Kernavės miesto gyventojų kapinynas. XV a. pradžioje jo vietoje įsikūrė kaimo sodybos. Atrodo, tuo pačiu metu į Kriveikiškį iš Kernavės Pilies kalno pašonės persikėlė ir valdovo dvaras.

Š. LTR 4112/283; 4115/59; LŽV (J. Šiaučiūnas, 1935); Šiaučiūnas J., 1938, 9. L. Tarasenka P., 1922, 581; ML 2, 528; Vaitkevičius V., 2003a, 204.

LAPELĖS, Čiobiškio s-ja

151. AKMUO su PĖDOMIS. Nurodomas Neryje ties k. Esant daugiamečiam

vidutiniam upės vandens lygiui (1994 ir 2002 m. birželio mėn.), nebuvo matomas. Pasakojama, kad akmens viršuje yra viena ar dvi pėdos.

„Ten pasirodė Švenčiausia Marija, pėda tokia liko“ (LTR 6241/171).

Š. LTR 6241: 171, 172.

152. ŠALTINIS. V. Musteikio duomenimis, trykšta k., jo vanduo laikomas gydančiu, nes teka į rytus.

Neatmestina, kad tas pats Dembuvkos šaltinis (↑**129**).

Š. MUST.

LAPLIERIAI, Gelvonų s-ja

153. LAUKAS GÕJUS. Nurodomas į PV nuo k., prie Laplierių, Karališkių ir Maskoliškių k. ribų susikryžiavimo, į V nuo kelio į Gelvonus, apie 10 ha ploto.

„Ariama žemė; prieš 100 m. čia augo ąžuolynas“ (LŽV; Liukonys).

Prie šio Gojaus XVIII a. antrojoje pusėje būta ir Užgojų k. (LVIA SA).

Š. LVIA SA 19254, 98 (1784 m., *do wsi Zagayciów*); LŽV (P. Vasiliauskas, 1935; Laplieriai, 4 ha); LŽV (M. Žebrauskaitė, 1935; Liukonys, 15 ha).

LAUŽIŠKIS, Zibalų s-ja

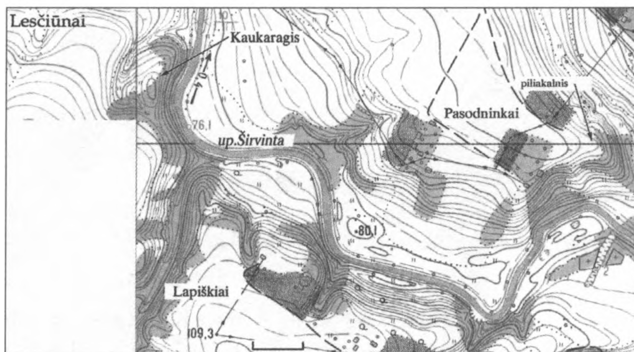
154. UŽBÙRTAS KÁLNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1137). 2001–2003 m. tyrinėjimų metu (vad. G. Zabiela) čia aptikta pirmųjų amžių po Kr., XIII–XIV a. kultūriniai sluoksniai, taip pat pavienių XVI–XVII a. radinių.

Padavimai pasakoja, kad „buvusi [čia. – *Vait.*] kadaise bažnyčia, bet kažkodėl nugrimzdusi. Žmonės pasakoja, kad jų seneliai atrasdavę net buvusios bažnyčios duris“.

Š. 2001 m. LII tyr., LIIR F. 1–3744; VAK 65/422.

LESČIŪNAI, Gelvonų s-ja

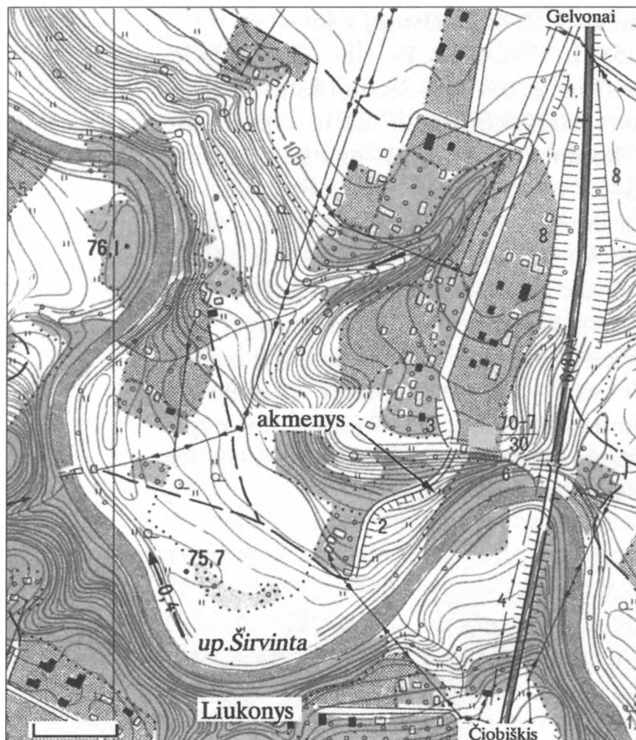
155. KAŨKARAGIS. Kairiajame Širvintos krante, 0,8 km į ŠR nuo kelio į Lesčiūnus atsišakojimo iš kelio Upninkai–Musninkai, 0,4 km į R nuo k., 0,15 km į Š–ŠV nuo bevardžio (?) upelio žiočių. Tai atskiras nuo visos kitos aukštumos dalies (P, V) šaltiniuota griova atskirtas kalnas. Viršuje jis iškilus, apie 30 m ilgio (ŠV–PR), 5 m pločio, eina pagal Širvintos upę, visas iškasinėtas senais bulviarūsiais ir nedidelėmis žvyrduobėmis. Šlaitai vidutinio statumo iš P, V, Š, apie 6–7 m aukščio, ir ypač statūs Širvintos pusėje (R), apie 20 m. Pasakojimų neužfiksuota.

151 pav. Lesčiūnų kalnas (**155**) (pagal aut.).

152 pav. Lesčiūnų kalnas (**155**) iš V. *Aut. nuotr.* 2002.

153 pav. Liukonių akmenys (**156**) (pagal aut.).

Už 0,85 km į R nuo Kaukaragio yra Pasodninkų piliakalnis (Ar 1126) (↑**176**).

Š. LŽV (M. Žebrauskaitė, 1935; „status kaip ragas"); Vait. (2003).

154 pav. Liukonių akmenų (**156**) vietovė iš PV. *Aut. nuotr*. 2003.

LIUKONYS, Gelvonų s-ja

156. AKMENYS SUAKMENĖJĘ ŽMONĖS (Ar 1123), AKMUO su DUBENIU (Ar 1122; visi – M 164K). 0,2 km į ŠR nuo tilto per Širvintos upę senajame kelyje Gelvonai–Čiobiškis, 0,1 km į ŠV nuo tilto per Širvintą naujajame kelyje, 50 m į Š nuo Širvintos dešiniojo kranto, ant stataus upės skardžio, prie senojo kelio į Gelvonus, vadinamame Milžinkapyje, arba Cūdaunoje vietoje (LŽV). Porą metrų aukščiau iškilusios 10 m skr. kalvelės centre stovi 11 m aukščio kryžius su Nukryžiuotoju. Į ŠR ir PV nuo jo pastatyti du smailiomis viršūnėmis, rausvos spalvos su balkšvais intarpais, vidutinio rupumo granito akmenys – Suakmenėję žmonės. Sprendžiant iš skaldymo kaltu žymių ant jų briaunų, tai dvi vieno didelio akmens skeveldros. PV akmuo netaisyklingos keturkampio formos prie pagrindo, jo kraštinių ilgis 80, 60, 50, 40 cm, aukštis – 1,65 m. ŠR akmuo taip pat netaisyklingo keturkampio formos prie pagrindo, jo kraštinių ilgis 75, 70, 50, 35 cm, aukštis 1,4 m.

Anot pasakojimų, tai esanti šventa, stebuklinga vieta, kurioje apsireiškė Marija su kūdikiu ant rankų (var.: Jėzus Kristus). Tai įvykę prie kažkada čia augusios senos pušies, o akmenimis-stulpais pavirto bedieviai medžiotojai, ponai, liokajai ar virėjas su darbininku. „Toj vietoj dar stovėja didele pušis (var.: ąžuolas). Toj vietoj kur kryžius dabar <...>. Koks tai ponas buva, ir ten jis turėja tarną vieną tokį. Rimtą tokį tarną, bet jis tuo pasižymėja, kad jis labai gerai šaude. Taiklus buva labai – medžioklėsi, visur jis labai taikliai šaudė. Na, tai kiti ten pavydėdami gal kiek, norėdami išmokt, saka: „Tu mum paspasakok, kaip tu teip nušauni, teip jau taikliai šaudai". Na, tai jis iš karta nenorėja, bet paskui įkalbėja, jis sutiko. Tei jis vienam iš jų saka: „Jūs aikit, nuaisit bažnyčian, kaip pajimsi

komuniją, reiškia, Švenčiausią sakramentą, tu, saka, pasistenk jį parnešt man. Nesuvalgyt, bet parnešt. Na, tį jis teip ir padare. Paskui jis nusivede juos prie tos pušies, išpjove skrituliuką, įdėja to komuniją, dave šautuvą i saka: „Šauk!“ Na, tai tas prisitaise šaut, bet jis nedrįsta. Jam vaizduojasi – Kristus stovi. Na, tei jis negali šaut, reiškia. Na, tei jis stvere iš jo ginklą ir taikėsi jam šaut, jį nušaut, reiškia, tas jau. Bet jis nesuspėja. Ir tie jo du tarnai staiga pavirta akmenim“ (Vaitkevičius V., 1996; „kada jisai šove, pasirode Marija – teip kūnu uždenge sava sakramentą. Ir vat, jisai pavirta... tie abudu grafai yra pavirtę akmenimis – Vaitkevičius V., 1996; iš bažnyčios reikėjo parsinešti Velykų ryte gautą komuniją – Vaitkevičius V., 1996; be to, darbininkas į komuniją turėjo šauti priklaupęs ant duonos kepalo, „darbininkas nedrįsęs šauti, tada virėjas jį iš užpakalio nušovęs. Bet po to ir darbininkas, ir virėjas virtę akmenimis, kurie ir dabar čia tebesą. O dvaro ponas, gailėdamas savo mylimo virėjo, tarp tų dviejų akmenų pastatęs kryžių. Vienas akmuo vardu Jonas, kitas Povilas, nes tokie buvę akmenimis pavirtusių vardai“ – Barkauskas P., Vabalas B., 1938; var.: „kareiviai sustingo iš šonų [kryžiaus], dabar [ten] akmenys stovi“; „vos tik iššovė, trenkęs perkūnas, sudaužęs ąžuolą ir juos abu pavertęs akmenimis“ – Bernotienė G., 1960). Kai kurie kiti, reti padavimų variantai kalba apie „akmenis, einant į Gelvonus, kurie yra užkeikti velnių“ (LTR 5092/207).

„Apie tuos akmenis tai čia man motina pasakoja. Vienas buvo [Pirmojo] karo metu nugriuvis. Čia skaitos sargai: vienoj pusėj ir kitoj. Vienai moteriai prisisapnavo,

155 pav. Liukonių akmenų (**156**) kalva iš V. *Aut. nuotr.* 1999.

156 pav. Vienas iš Liukonių akmenų-stulpų (**156**) (pietinis poroje). *J. Rzeznik nuotr.* 2003.

kad jeigu moterys tą akmenį pastatytų, tai ir karas baigsis. Tai susidarė moterys <...>, rėksmas tinai, stenėjimas tinai, ka susidaris moterų būrys kelia tą akmenį ir jau karas ėja prie pabaigos, pastatė tą akmenį ir karas pasibaigė" (*P.* J. Žukauskas, 89 m., Liukonyse. *U.* J. Stupelytė, 2003 m.).

„Pasakojama, kad čia ilgą laiką vaidenosi. Važiuojant keliu nuo kalno sulūždavo ratai, tai šmėklos pastodavusios kelią. Kada žmonės pastatę vietoje buvusio ąžuolo didelį kryžių, o jame įrengę pinigams dėti dėžutę ir už surinktus pinigus užpirkdavo mišias atgailaujančių sielų intencijon, tai

157 pav. Liukonių akmuo su dubeniu (**156**). *Aut. nuotr.* 2003.

nustoję vaidentis. Būdavę girdėti keisti rėkavimai, kai vėlės vaitodavusios, o pačios gyvenusios tai po tiltu, tai pakriaušėje" (Bernotienė G., 1960).

Tos pačios Milžinkapio kalvelės ŠV papėdėje, arčiau kelio, yra dar vienas akmuo – su smailiadugniu dubeniu. Jis melsvos spalvos su balkšvais intarpais granitas, 0,86x1,15 m dydžio, iki 45 cm aukščio (V), preciziškai nugludintu viršumi. Dubuo yra kiek arčiau ŠR krašto, 20 cm skr., 15 cm gylio, suapvalinto kūgio formos, gludintomis sienelėmis. Virš akmens dubens būta nedidelio stogelio, matyt, 4 metaliniais strypeliais pritvirtinto prie akmens viršaus. Į keturias puses nuo dubens dar žymios ovalo formos duobutės. Dviejose iš jų dar likusios ir įtvirtintų metalinių strypelių dalys.

Pasakojimuose jis dažniausiai vadinamas Marijos akmeniu, o dubenyje susirinkęs vanduo „seniau turėjęs gydomos galios; dėl to ši vieta vadinama stebuklinga" (1935 m.; LŽV). „Duobutė tokia, ten skaitos ašaros buvo" (*P.* J. Žukauskas, 89 m., Liukonyse. *U.* J. Stupelytė, 2003 m.). „Tan akmeny iš Jėzaus širdies kraujis tekėja ir pramušė tokį nedidelį duobutį ir ten dabar šventas vanduo ir nikuomet neišdžiūna" (*P.* A. Naraškevičienė, 71 m., Liukonyse. *U.* J. Stupelytė, 2003 m.). „Tį visų laikų būdava vandenia. Ir tį aidava gydytis žmonės, – a žaizdos kokios, akli kokie būdava, gydosi. O to pona apaka šuniūks. I tadu ponia nuneše apiprause šuniukų. Nu[o] to, saka, ne[be]padėja nieka[m] tas vanduo" (LTR 6489/177). „Žmonės eidava tuo vandeniu akis teptis, daug kas yra praregėję, ir tą vandenį imdavo, jisai kaip šventas vanduo skaitydavosi, daug kas yra išsigydę. Ten aukodavo, pastoviai būdavo pinigų. Pinigus dėdavo į tą [dubenį]. Ten pastoviai, karščiausią vasarą pastoviai būdava vanduo. Niekad neišnykdava vanduo iš to akmens" (1996 m.; LTR 6489/172).

1,2 km į ŠV nuo Liukonių akmenų yra Maskoliškių piliakalnis (Av 1945), apie 1,5 km į PR – Lesčiūnų Kaukaragis (↑**155**).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 84; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 14–15; 1976 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–64, 3–4; 1983 m. MMT žv., LIIR F. 1–2246, 37–38; Bernotienė G., 1960; LNB F. 127–82, 65–66; LTR 2368/308 (Jonas ir Povilas); 4118/97 („rado ant akmens Marijos pėdas [?], toje vietoje pastatė kryžių"); 5092/207; 6489: 170–172, 175, 177, 179, 185; LŽV (M. Žebrauskaitė, 1935); J. Stupelytės informacija, 2003 m.; Vait. (1995, 2003); VAK 65/63 (LŽV). **L.** Barkauskas P., Vabalas B., 1938, 183–184; PA 78 (Nr. 194); IA 82 (Nr. 263); ML 2, 541; KPE 1, 285; Šidiškis T., 1996, 44; 2000, 39–40; Vaitkevičius V., 1996, 21–22.

LIULIŠKIAI, Čiobiškio s-ja
157. PELKĖ VELNIAK[L]UMPIS. Nurodoma į P nuo k., iš dalies valdiškame miške, apie 3 ha ploto.

Pasakojama, kad seniau važiuojančius iš Musninkų žmones velnias čia atvesdavo ir įklampindavo.
Š. LŽV (P. Didžiariekis, 1935). L. Šidiškis T., 2000, 40.

MAIŠELIAI, Alionių s-ja
158. ŠALTINIS. Nurodomas į PR nuo k. „Pasakojama, kad seniau žmonės gydydavosi šio šaltinėlio vandeniu nuo plaučių uždegimo ligos".
Š. LŽV (S. Bartaškaitė, 1936; *Versmelė*).

159. CHÒLEROS (*KALIEROS*) ŠALTÌNIS. Nurodomas 0,5 km atstumu nuo k., Verstavos pievoje, tarp Berželės ir Rudminos balų.

„Pasakojama, kad prie baudžiavos žmonės labai sirgo choleros liga. Vieną kartą Maišelių kaimo gyventojai pamatė per kaimą bėgančius baltus arklius. Arkliai tiesiog nubėgę į šią versmę ir dingę. Nuo to laiko žmonės nustoję sirgę, o šioj versmėj ir dabar jokia augmenija neauga" (*P.* I. Mažeika, apie 30 m., Maišeliuose. *U.* S. Bartaškaitė, 1936 m.).
Š. LŽV (S. Bartaškaitė, 1936; *Verstava*).

MANČIUŠĖNAI, Gelvonų s-ja
160. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1124). Turi vėlyvajam geležies amžiui būdingus įtvirtinimus. Netyrinėtas.

Pasakojama, kad kalne yra užkasta bažnyčia, kurios „lubų sijos iš milžinų kaulų dėtos".
Š. LŽV (J. Daračiūnas, 1935).

161. STROŠIŠKĖS KALNAS. Vieta nežinoma. Padavimuose siejamas su raganomis, kurios čia švenčia Jonines.
Š. LTR 5095/27.

162. PIEVA GOJA. Nurodoma 0,2 km į P nuo Vaškinių, apie 5 ha ploto.
Š. LŽV (J. Daračiūnas, 1935).

MANTAGALIŠKIAI, Musninkų s-ja
163. ŠVEÑTO JÕNO UPẼLIS. Musės intakas. Nurodoma, kad išteka Osinavos raiste.
Š. LŽV (A. Ambrazaitis, 1935).

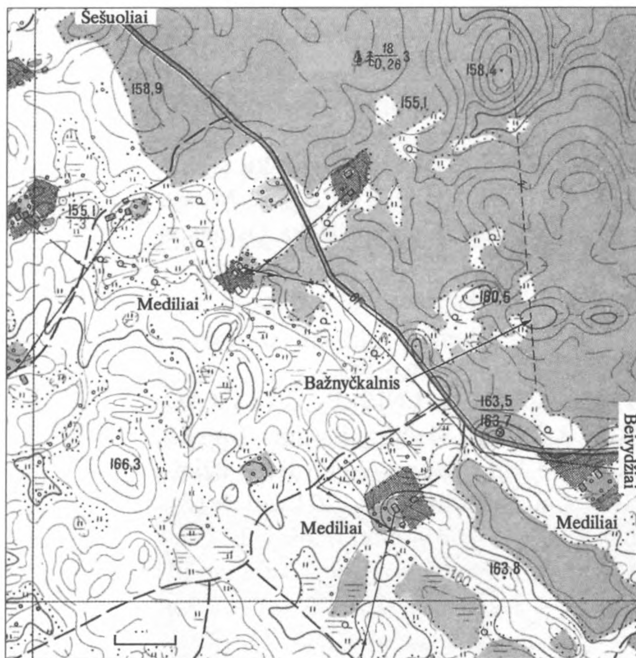
MEDILIAI, Zibalų s-ja
164. BAŽNÝČKALNIS (BAŽNÝTKALNIS). I ŠR nuo Medilių, į V nuo Topeliškio, 0,15 km į ŠR nuo kelio Beivydžiai–Šešuoliai, Šešuolių g-jos 120 kvartale (dabar R. Masilionio privati nuosavybė), ant Širvintų ir Ukmergės r. ribos. Kalnas pailgas ŠV–PR kryptimi, apie 60 m ilg., 20 m pl., apsodintas eglaitėmis. Didesnė aikštelės dalis nustumdyta (?), P pakraštyje yra apie 0,8 m aukštesnė keterėlė. Bažnyčkalnio šlaitai vidutinio statumo ir nuolaidūs, 4–6 m aukščio iš PV, PR, ŠR. ŠV – 3–4 m aukščio, leidžiasi į pelkaitę.

„Saka, kad kadais stovēja bažnyčia, tį buva bažnyčia" (*P.* V. Masilionienė, 75 m., Mediliuose. *U.* V. Vaitkevičius 2002 m. – LTR).

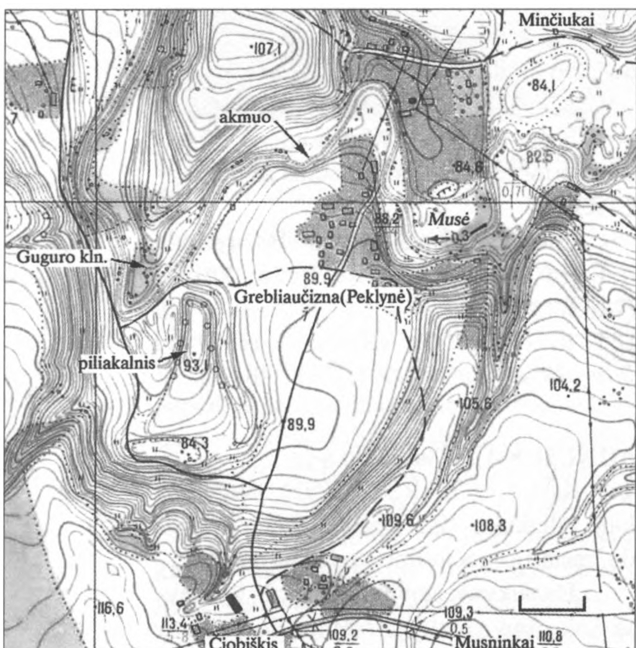
Apie 4 km į Š nuo Medilių Bažnyčkalnio yra Šešuolių-Kuzilų Bažnytkalnis (↑**302**).
L. LTR 7250/25; Vait. (2002); VK (1969 m.; *Bažnytkalnis*). L. Šidiškis T., 2000, 48.

MINČIUKAI, Čiobiškio s-ja
165. KÁLNAS BARSUKÝNĖ. Saugomas kaip piliakalnis. Žvalgant aikštelę ir papėdę, rasta I t-mečio lipdytos keramikos.

„Barsukynėj stovėjo bažnyčia, ją užpylė. Sako, buvo malūnas šimtmečio pradžioje" (*P.* J. Ališauskas, 70 m., Grebliaučiznoje. *U.* B. Garnelytė, 1969 m. – Šidiškis T., 2000).

158 pav. Medilių kalnas (**164**) (pagal aut.).

159 pav. Minčiukų kalnai Barsukynė ir Guguras (**165**), Minčiukų akmuo (**166**) ir Grebliaučiznos k. vietovė (visi – pagal aut.).

Su Barsukyne siejama (sakoma, kad jas jungė kelias) kiek į ŠV, kitapus Musės, esanti Minčiukų k. kalva, vadinama Guguru. Tai 15 m ilg. (Š–P), 4–5 m pl. (R–V), stačiais 4–6 m aukščio šlaitais kalva-„ketera", apardytu Š šlaitu. Gugure žmonėms vaidendavosi, tai „velnių kalnas" (LTR 4118/101; Šidiškis T., 2000).
Š. LTR 4118/101 (*Guguras*); 7250/6; Vait. (2002). **L.** Zabiela G., 1995a, 229–230; Šidiškis T., 2000, 40; Tamašauskas R., 2005, 976.

166. AKMUO. Apie 0,28 km į ŠR nuo Barsukynės, apie 0,13 km į ŠR nuo medinės pirtelės, Pabuktės vietovėje, Musės upėje, prie dešiniojo jos kranto, iš Š pusės užneštas upės sąnašų ir smėlio. Akmuo melsvos spalvos, smulkiagrūdis granitas, netaisyklingo trikampio formos prie pagrindo, 1,2–1,4 m aukščio, į viršų smailėja. Viršuje yra keleto natūralių, maždaug 1 cm skr. duobučių „grandinė".

Vadinamas Velnio akmeniu (*P.* B. Motiejūnienė, 89 m., Minčiukuose. *U.* D. ir V. Vaitkevičiai, 2002 m. – LTR).
Š. LTR 7250/7; Vait. (2002).

167. PIEVA VILKPĖDĖ. Nurodoma greta Vilkeliškio ir Vilktakio kalnelių. Nedidelė pieva.

Manoma, kad šie pavadinimai susiję su Vilkelių pavardę turinčiais Minčiukų gyventojais.
L. Tamašauskas R., 2005, 976.

MOTIEJŪNAI, Širvintų s-ja

168. MELDÌJŲ MÌŠKAS. LŽV duomenimis, augo į R nuo kelio Širvintos–Giedraičiai tilto per Širvintos upę, minėto kelio PR pusėje, užėmė apie 6–7 ha ploto. 2002 m. nelokalizuotas. Matyt, jau anksčiau sunaikintas ir pamirštas (Vait.).

„Senieji žmonės pasakoja, kur dabar Meldijų miškas, seniau buvo didelė bažnyčia.

Žmonės išmirė, bažnyčia griuvo, o jos vietoje užaugo miškas. Tą mišką praminė Meldijais. Nuo žodžio, kad tenai seniau žmonės meldęsi" (*P.* V. Vežbauskas, Motiejūnuose. *U.* 1932 m. – LTR 346/202).
Š. LTR 346/202; LŽV (B. Matiukas, 1936); Vait. (2002). **L.** Šidiškis T., 1996, 44; 2000, 40.

160 pav. Minčiukai: 1. Kalnas (**165**), 2. Akmens vieta upėje (**166**) (iš ŠR). *Aut. nuotr.* 2002.

MUSNINKĖLIAI, Musninkų s-ja
169. LAŨKAS GÕJUS. Nurodomas 1 km į Š nuo k., apie 1 ha ploto. Galimas dalykas, šis vietovardis davė vardą ir Pagojaus vienkiemiui 1,3 km į ŠR nuo Musninkėlių.
Š. LŽV (A. Barysas, 1935; Musninkėliai); LŽV (E. Kondrackas, 1936; Pagojys).

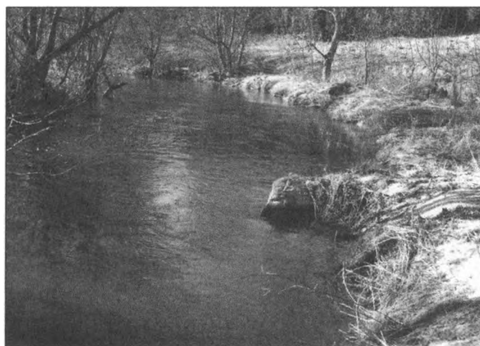
MUSNINKŲ s-ja
1784 m. topografiniame Musninkų parapijos aprašyme „tankiuose miškuose" apie 4–5 km į P nuo Musninkų minima *Ulkiškių* (=Alkiškių?) gyvenamoji vietovė: „Ulkiszki na Południen Letnim pół mili w Lasach zielonych gęstych". Nelokalizuota.
Š. LVIA SA 19254, 172.

NAIDAI, Zibalų s-ja
170. VÉLNIO RAĨSTAS. Nurodomas k. PV dalyje, 7 ha ploto.
L. Šidiškis T., 2000, 40.

NEVERONYS, Gelvonų s-ja
171. LAUKAS GOJIS. Nurodomas 1 km į Š nuo k., 1 ha ploto.
Š. LŽV (J. Jakučiūnas, 1935).

PAGÕJUS, Gelvonų s-ja
XIX a. pabaigoje įsikūrusio vienkiemio žemė ribojosi su beržynu, vadinamu Gojumi.
Š. LŽV (S. Lukoševičius, 1935).

PAKALNIŠKIAI, Kernavės s-ja
172. AKMUO su PĖDA. 1935 m. J. Šiaučiūno braižytame situacijos planelyje pažymėtas į V nuo k., 0,23 km į V–ŠV nuo tiltelio per Natokos upelį, 0,65 km į V nuo dabartinio kelio Musninkai–Kernavė, Natokos dešiniajame krante, į R nuo Natokos

161 pav. Minčiukų akmuo (**166**) iš R. *Aut. nuotr.* 2002.

ir bevardžio upelio santakos (žr. Šidiškis T., 2000). 1976 m. duomenimis, Pakalniškių akmuo su pėda esąs pilkai rausvos spalvos, 70x94 cm dydžio, apie 30 cm aukščio. Jo Š šone yra 3,5x8 cm dydžio, 2,5 cm gylio įdubimas, primenantis dešiniąją vaiko pėdelę, pirštais nukreiptą į PR. Nuo pėdos į ŠV yra dvi 2 cm skr., 2 cm gylio duobutės (1976 m., MMT). 2002 m. V. Umbražiūnienė (59 m., Pakalniškiuose) rodė raudonos su balkšvais ir juodais intarpais spalvos, vidutinio ir stambaus grūdėtumo aptrupintą granitą kiek iškiliu, nelygiu viršumi kairiajame Natokos upelio krante. Matoma šio akmens dalis yra pailga ŠR–PV kryptimi, 0,95x1,95 m dydžio, 25 cm aukščio. Akmens ŠR galas pakibęs virš Natokos upeliuko. Ryškių pėdos žymių nepastebėta (Vait.). Lieka neaišku, kodėl duomenys apie akmenį skiriasi. Ar akmuo su pėda, aprašytas 1976 m., prapuolė ir paminklu „virto" šalia buvęs didesnis akmuo, ar per 30 metų tapo matoma daug didesnė pėduotojo akmens dalis (Vait.).

162 pav. Pakalniškių akmuo su pėda (**172**), Pakalniškių vietovė Dunduliai (**173**) ir Pakalniškių šaltinio (**174**) vieta (visi – pagal aut.).

„Močiutė sakė, kad prieš daug daug metų [įminta. – *Vait.*] ta Jėzaus Kristaus pėda" (*P*. V. Jurkevičiūtė-Isačenko, 60 m., Pakalniškiuose. *U*. V. Vaitkevičius, 2002 m. – LTR).

0,14 km į V, toje pačioje Natokos griovoje guli raudonos spalvos smulkiagrūdis granitas, maždaug 1x1,5 m dydžio, 0,6 m aukščio. Apie šį akmenį pasakojama, kad kartą jis švietė, tarsi kas būtų čia kūrenęs ugnį (Vait.). 0,65 km į PR nuo akmens su pėda yra Pakalniškių Dunduliai (↑**173**).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 85 (nerastas); 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 16; 1976 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–64, 16; LTR 7250/10; LŽV (J. Šiaučiūnas, 1935; *Natoka*, „akmuo su ženklu"); VAIT. (2002); VAK 65/348 (LŽV). **L**. PA 78 (Nr. 195); ŠIDIŠKIS T., 2000, 41 (planelis).

173. MÌŠKAS DUNDÙLIAI ir AKMUÕ DINDÙLIS (DUNDÙLIS). 1935 m. J. Šiaučiūno braižytame situacijos planelyje Dundulių miškas (pušynas) pažymėtas į P nuo k., R valdiško miško pakraštyje, 0,55 km į PV nuo dabartinio kelio Musninkai–Kernavė, apie 2 ha ploto (žr. Šidiškis T., 2000). Akmuo Dindulis su pėda gulėjo pušyne, krūmais priaugusio griovio skardyje (LŽV), netoli A. Svietlikauskienės

sodybos (lobių ieškotojų iškastoje duobėje – 1970 m., LII), vėliau archeologų nerastas (1976 m., MMT). Pažymima, kad dar prieš Antrąjį pasaulinį karą akmuo, paplautas pavasario polaidžio vandens, buvo nuslinkęs maždaug 3,5 m šlaitu žemyn iš senosios savo vietos (LŽV). Akmuo esąs beveik apvalus, į viršų siaurėjantis, 1,2 m skr. prie pagrindo. Ant akmens buvęs karvės pėdą primenantis įdubimas. Jį greičiausiai sunaikino P. Puzinas prieškaryje, norėdamas akmenį suskaldyti.

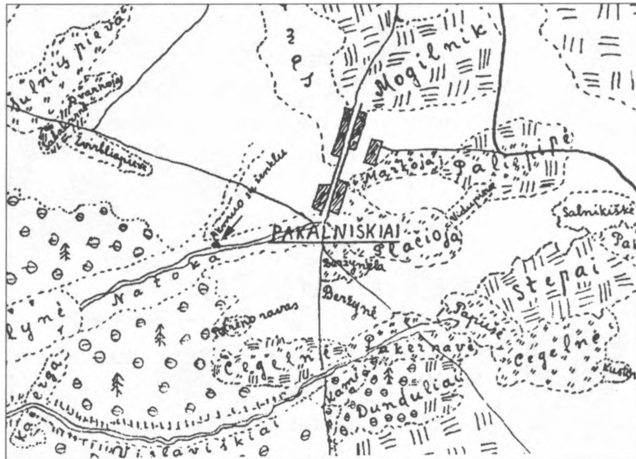
Pasakojama, kad Dunduliai, – tai kalnas, „atseit griaustinis būdavo, užtai pavadinimas liko Dunduliai" (LTR 7250/11). Anksčiau Dunduliuose vaidendavosi: „Kai vyrai ganydavo arklius, tai girdėdavo kaip d u n d a" (LTR 4115/27), čia „pasirodo velniai <...>. Seniau buvo negalima miegoti – vis tartum arklių kanopos d u n d ė j o" (LŽV). „Grafas sakydavęs, kad netoli akmens prancūzai, bėgdami iš Rusijos, paslėpę pinigus" (LŽV; pasakojama apie prie akmens paslėptus lobius – 1970 m., LII).

0,56 km į PV nuo Dundulių yra Kernavės pilkapynas (Ar 1635), datuojamas IX–XII a.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 86 (*Dindulio akmuo*); 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 16 (akmuo, vadinamas Dinduliu); 1976 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–64, 16; LTR 4115: 27 (*Dundulių kalnelis*), 28, 51 (*Dundulio kalnas*), 54, 60, 61; 7250/11; VAK 65/346–347 (LŽV). L. Šidiškis T., 2000, 41 (planelis).

174. ŠALTINIS. Tryško apie 0,2 km į R nuo kelio Musninkai–Kernavė, į ŠR nuo Karužių sodybos, griovos Š dalyje. Buvo švaraus, šalto vandens šaltinis, ten pat buvo įrengtas nedidelis šulinėlis. Dabar užneštas žemėmis, sunykęs. Upeliukas griova teka į P.

Pasakojama, kad kaimo pribuvėjos R. Jurkevičienė ir K. Ikanevič šio šaltinio vandenį labai vertino, juo visada stengdavosi pirmą kartą nuprausti naujagimius, kad

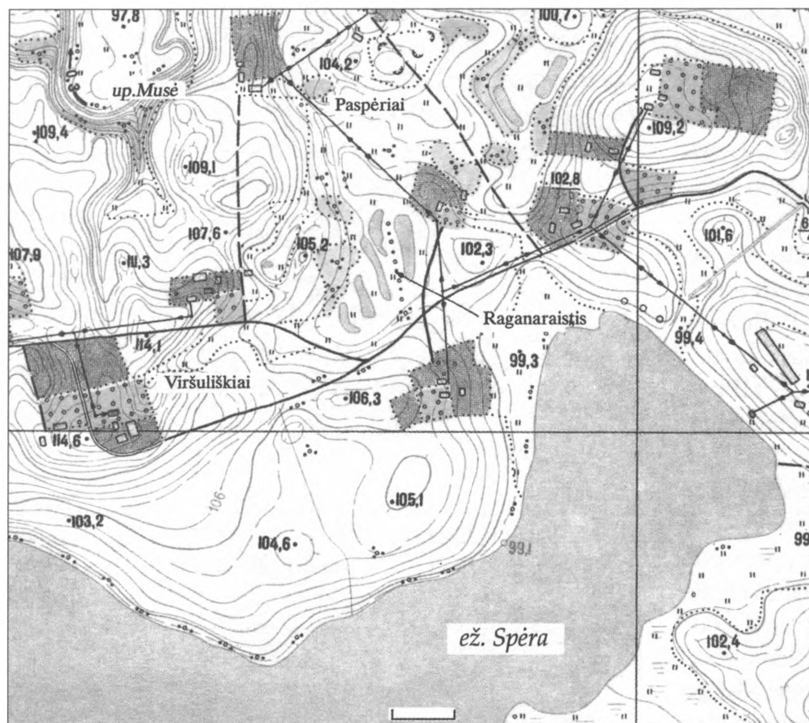

163 pav. Pakalniškių vietovardžių planelio fragmentas. Figūruoja „akmuo su ženklu" (**172**) ir Dunduliai (**173**). J. Šiaučiūno ir B. Vainero pieš. 1935 (LŽV; pagal T. Šidiškį 2000, 41).

164 pav. Natokos griova, kur guli Pakalniškių akmuo su pėda (**172**) iš V. *Aut. nuotr*. 2002.

165 pav. Pakalniškių akmuo su pėda (**172**) (didesnė dalis po žemėmis). *Aut. nuotr*. 2002.

166 pav. Spėros ežeras (**177**) ir Paspėrių Raganaraistis (**180**) (pagal aut.).

būtų sveiki (*P*. V. Jurkevičiūtė-Isačenko, 60 m., Pakalniškiuose. *U*. V. Vaitkevičius, 2002 m.).
Š. LTR 7250/12.

PAKERPĖ, Čiobiškio s-ja
[**175.**] VÉLNIO TÌLTAS. Nurodoma, kad taip vadinamas 0,2 km ilg. griovys ir upelis (dešinysis Neries intakas). Ties santaka, Pakerpės I vnk. plote, vadinamas Ravu.
Š. LŽV (O. Skeirytė, 1935; Pakerpės II vnk.).

167 pav. Spėros ežeras (**177**) iš Š. *Aut. nuotr*. 2002.

PASODNINKAI, Gelvonų s-ja
176. BATARĖJOS KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1126). Turi vėlyvajam geležies amžiui būdingus įtvirtinimus. Netyrinėtas.

Pasakojama, kad čia „prapuolė bažnyčia po žemėm“ (LTR), „panašu į bažnyčios stogą“ – piliakalnis esąs kareivių žemėmis užpilta bažnyčia (LŽV).
Š. LTR 6489/173; LŽV (K. Žiūkas, 1935); VAK 65/115 (LŽV). **L**. ML 2, 540.

PASPĖRIAI, Jauniūnų s-ja
177. ĖŽERAS SPĖRÀ. Apie 8 km į ŠR nuo Kernavės, į PV nuo Bartkuškio ir Musės upės kairiojo kranto, netaisyklingos formos, apie 80 ha ploto, daugelyje vietų pelkėtais krantais.

Bychovco kronikoje (XVI a.) įrašytas padavimas apie tris kunigaikščio Palemono, atkeliavusio į Lietuvą, sūnus. Vienas jų, vardu Spėra, atkeliavęs prie ežero ten apsigyveno ir pavadino jį savo vardu. Po daugelio viešpatavimo metų Spėra mirė be įpėdinių, ir valdovą mylintys valdiniai Spėros atminimui pastatė stabą ir praminė jį Spėra, „paskui tie žmonės, gyvenantys aplinkui, ėmė jam atnašauti aukas ir laikyti jį dievu. O paskui, kai tas stabas sutrūnijo, jie garbino tą ežerą bei vietą ir laikė dievu“ („A potym onyi ludij, meszkaiuczy koło

neho, y poczali jemu ofiry czynitij, y za boha jeho mitij, y potym, koli tot bałwan zkaziłsia, y onyi toje ozero y mestco chwalili y za boha mili“) (PSLL).

Į Š nuo ežero yra Raganaraistis (↑**180**). Galbūt Spėros paežerėje būta vietos, vadinamos Alku (↑**178**), o grafas E. Tiškevičius apie 1840 m. prie Spėros ežero dar matė gynybinių įtvirtinimų liekanas („stare zamczysko po nad ogromnym ieziorem, ktore założył Spera“, „okopów zamczyska mały bardzo slad pozostał“ – Tyszkiewicz E., 1840).
Š. MAB F. 264–1185 (1595 m., *iezioro przezywawna Spera*); MAB F. 264–611 (1609 m., *nad ozieram Spiarom*); MAB F. 264–624, 2 (1619–1620 m., *возеро названое спера*); MAB F. 264–1187 (1643 m., *nad Jeziorem Pospiarem*); LVIA SA 19254, 173 (1784 m., *Jez. Pospierz*). L. TYSZKIEWICZ E., 1840, 7v–8; PSLL 129; BRMŠ 2, 371, 378.

178. ALKAS (*OŁK*). Teisminiuose ginčuose tarp brolių ir pusbrolių Sperskių dėl neteisėto naudojimosi laukais artimiausiose Paspėrių apylinkėse 1655 m. paminėti net trys laukai, vienodai apibūdinti kaip esantys prie Alko („[Tr]ziech [niw] iednako nazwanych pod ołkiem“). Visuose šiuose laukuose ir ketvirtajame – prie Dikauskių Plikiškių [?] („Nad plinkiami Dichowszczyzny“) – buvo pasėjamos 2 statinės rugių (MAB).

Tikslesnių duomenų lokalizacijai nėra, tiesa, A. Vojevodskaitės duomenimis, paties Alko būta prie Spėros ežero.
Š. MAB F. 264–630, 14 (1655 m.); VOJEVODSKAITĖ A., 1989 („pievoje prie Alko ties ežeru“).

179. PIEVÀ GÕJAI. Teisminiuose ginčuose tarp Sperskių giminės atstovų XVII a. antrojoje pusėje Paspėrių apylinkėse paminėta ir šienaujama Gojų pieva („Na drugy [sianozęc] Gaia“). Tikslesnių duomenų nėra.
Š. MAB F. 264–630, 13v (1640–1693 m.).

180. RÃGANARAISTIS. 0,45 km į PR nuo Musės kairiojo kranto, 0,25 km į ŠV nuo Spėros ežero ŠR galo, kelio Paspėriai–Viršuliškiai Š pusėje, iš R ir V ribojamas aukštumų, Š – susisiekiantis su Musės slėnio žemuma, apie 14 ha ploto (LŽV).

„Naktį ten visą laiką skalbdavo Ragana. Dar gąsdino jaunesnius, neikit nakties metu, sutiksit Raganą“ (*P.* S. Dimševičius, 81 m., Paspėriuose. *U.* V. Vaitkevičius, 2002 m. – LTR).
Š. LTR 7250/2; LŽV (J. Piškinas, 1935; „vaidenasi raganos“); VAIT. (2002); VAK 65/352 (LŽV; Paspėriai I); VK (K. Eigminas, 1969, *Raganų raistas*); VK (A. Leckas, 1976, *Raganaraistas*). L. EIGMINAS K., 1972, 316; ŠIDIŠKIS T., 2000, 41.

168 pav. Paspėrių Raganaraistis (**180**) iš PV. *Aut. nuotr.* 2002.

PAŠIRVINTIS, Širvintų s-ja

181. PIEVA GOJUS (GOJIS). Nurodoma 1 km į PV nuo k., pamiškėje, 6 ha ploto.

Š. LŽV (V. Ambroževičiūtė, 1935; Paširvinčio II dv.).

PAŽŪSIAI, Zibalų s-ja

ŠVENTAKALNIS. Minimas tarp k. vietovardžių. Matyt, susijęs su menama Šventakalnio k. (↑tarp **200** ir **201**) šventviete.

Š. VK (1976).

PIGONYS, Čiobiškio s-ja

Žmonės k. pavadinimą kartais nepagrįstai etimologizuoja iš žodžio *pagonis*: „Čia ilgiausiai išgyveno pagonys" (Šidiškis T., 2000).

L. Šidiškis T., 2000, 41

182. VÉLNIO RAĨSTAS. Nurodomas į Š nuo k., Kazliškių miške. Ten einančiame kelyje (į Pamusės dvarą) yra 3x6 m dydžio medinių rąstų klojinys, vadinamas Velnio tiltu.

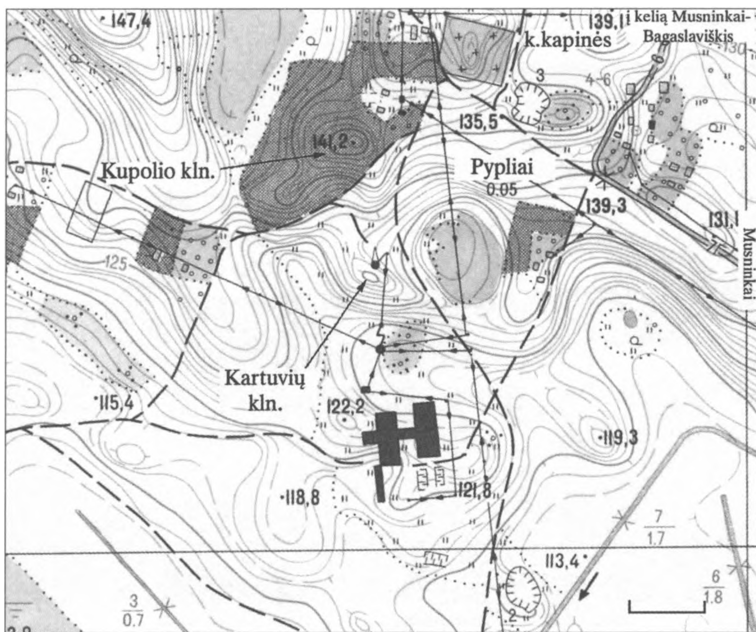
L. Eigminas K., 1972, 319 (*Velnio Tiltas*, raistas); Šidiškis T., 2000, 41–42.

PYPLIAI, Gelvonų s-ja

183. KÁLNAS KUPÕLIS. 0,15 km į PV nuo k. kapinių ir kelio, atsišakojančio į Pyplius iš vieškelio Musninkai–Bagaslaviškis, Pavasarių sodybos PV pakraštyje. Kalva Bagaslaviškio aukštumos P pakraštyje, kiek aukštesne, žvyrduobių suardyta ir vėliau šaltalankiais apsodinta centrine dalimi. Iki tol Kupolis, matyt, buvo maždaug 40 (Š–P) x 60 (R–V) m dydžio (viršuje) kalnas, vidutinio statumo, 14–16 m aukščio šlaitais V ir P. ŠR pusėje – lėtai žemėjantis ir pereinantis į kitas aukštumas. Į PV, P ir PR nuo kalno atsiveria plati bei vaizdinga apylinkių panorama.

„Šiam kalnely, pasak senų žmonių, stovėjusi bažnyčia. Randama plytų ir kitų liekanų. Vokiečių okupacijos laikais, 1915 metais, ten vokiečių kariai buvo įtaisę altorių pamaldoms laikyti" (*P.* V. Užkurnys, 34 m., Pypliuose. *U.* S. Butkaitė, 1935 m. – LŽV; „Vokiečiai aidava poteriaut kiekvieną kartą, sakydava, stavėja bažnyčia. Anys pagal savus planus, pagal viskų sakydava, kad bažnyčia buva. Bet jokio fundamento... kiek to žvyria ėmė, tai jokio fundamento" – LTR).

Nuoroda, kad „čia švęsdavo kupoles" (Šidiškis T., 2000), sietina su Pyplių Kartuvių kalnu – toliau tame pačiame šaltinyje sakoma: „Dabar čia transformatorinė" (elektros stulpai kaip tik stovi Kartuvių kalne; kad ten buvo švenčiamos Joninės, liudija ir kiti pateikėjai – LTR 6810: 328, 329).

169 pav. Pyplių Kupolio (**183**) ir Kartuvių (**184**) kalnai (pagal aut.).

170 pav. Pyplių Kupolis (**183**) iš PR. *Aut. nuotr.* 1999.

171 pav. Pyplių Kartuvių kalnas (**184**) iš Š (nuo Kupolio). *Aut. nuotr.* 1999.

0,2 km į P–PR nuo Kupolio yra Pyplių Kartuvių kalnas (↑**184**).
Š. LŽV (S. Butkaitė, 1935); LTR 6810/326; Vait. (2002). **L.** Šidiškis T., 2000, 42; Vaitkevičius V., 2000, 526; 2003e, 125–126.

184. KÁRTUVIŲ KÁLNAS. 0,3 km į P–PV nuo k. kapinių, 0,3 km į V nuo kelio Bagaslaviškis–Musninkai vingio, 0,18 km į Š nuo gamybinio komplekso pastatų. Kalva apardyta statant vandentiekio bokštą, elektros stulpus, kasant įvairias duobes. Iki tol Kartuvių kalnas, matyt, buvo maždaug 15 (ŠR–PV) x 30 (ŠV–PR) m dydžio (viršuje) kalva, vidutinio statumo, 5–6 m aukščio šlaitais. XX a. 9-ajame dešimtmetyje kalvos R dalyje pastatytas tautodailininko I. Užkurnio sukurtas kryžius, skirtas šioje vietoje nužudytiems žmonėms.

„Pasak senų, čia kardavo žmones“ (LŽV). „Da aš prisimenu, kai stulpai buva kartuvių tie, tai nupjauti buva stulpai, stulpeliukai. Būdava ganydavom, tai atsisėsdavom pasėdėt. An to kalno, saka, kardava žmones, kas prasikalsdava. Buva gražus, kaip aš jauna buvau, tai gegužines darydavom“ (*P.* V. Markevičienė, 79 m., Pypliuose. *U.* D. ir V. Vaitkevičiai, 1999 – LTR 6810/328).
Š. LŽV (S. Butkaitė, 1935); LTR 6810: 328, 329; Vait. (2002). **L.** ML 2, 540; Šidiškis T., 2000, 42.

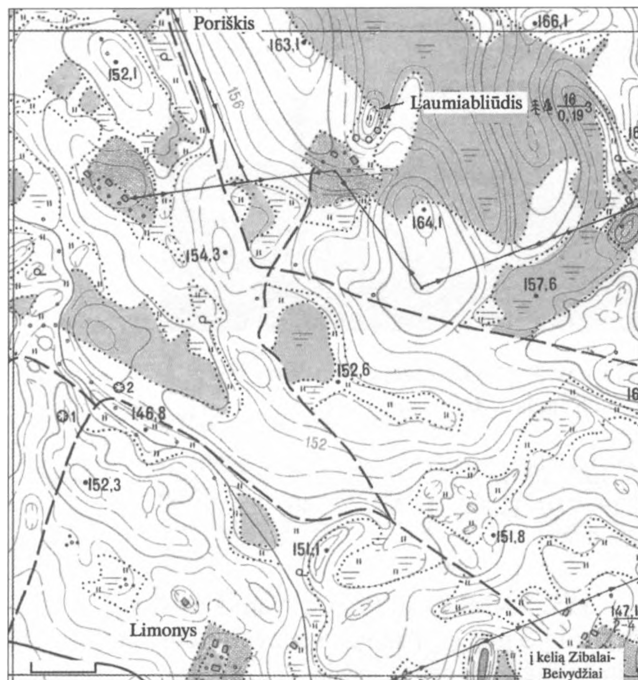
185. AKMUO su PĖDA. Nurodomas 0,7 km į Š nuo k., Platojos vietovėje, įdubimas žmogaus pėdos formos (LŽV).
Š. LŽV (S. Butkaitė, 1935). **L.** Šidiškis T., 2000, 42.

186. LAŨMARAISTIS. Nurodomas tarp Pyplių ir Lemantaučiznos, prie Salalos miško, apie 15 ha ploto. Numelioruotas.
Š. Vait. (2002); VK (1968). **L.** Šidiškis T., 2000, 42.

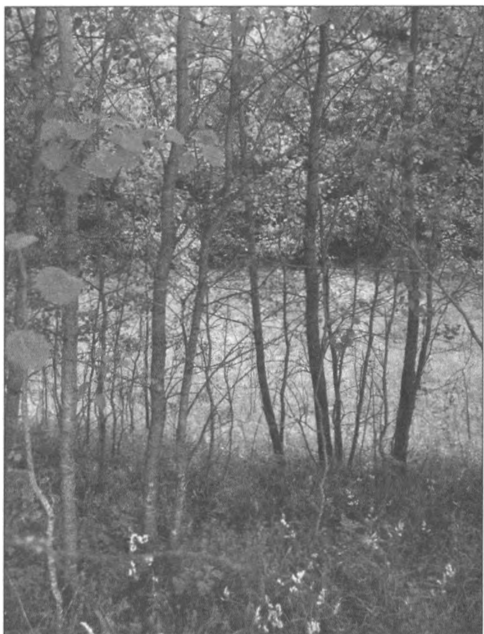
PORIŠKIS, Zibalų s-ja

187. VELNIÃBLIŪDIS (LAUMIÃBLIŪDIS). 0,8 km į Š nuo Limonių k. kapelių, 0,65 km į V nuo kelio Beivydžiai–Limonys, 50 m į Š nuo Zakarauskų sodybos. Graži ŠR–PV kryptimi kiek pailga dauba plokščiu, kiek papelkėjusiu dugnu 10x25 m dydžio (dugne) dauba. Šlaitai statūs, 6–8 m aukščio R ir P, vidutinio statumo, apie 5 m V ir nuolaidūs, palaipsniui žemėjantys, 8–10 m – Š.

„Žmonės pasakoja, kad kai tik sutemsta, tai raganos plauna drabužius, su kultuvėmis garsiausiai daužo. Žmonės raganų

172 pav. Poriškio Velniabliūdis (Laumiabliūdis) (**187**) (pagal aut.).

173 pav. Poriškio Velniabliūdis (**187**) iš V. *Aut. nuotr*. 2002.

nematydavo, tik aidą girdėdavo. Pasižiūrėti laumių darbo ateidavę ir velniai" (*P.* A. Jasionis, 68 m., Poriškiuose. *U.* Z. Dzemionaitė, 1969 m. – VK).
Š. VK (Z. Dzemionaitė, 1969; Poriškis, 20 a.); VK (1969; Limonys, 10 a.); VAIT. (2002). **L.** ŠIDIŠKIS T., 2000, 42.

[**188.**] MASIUKAITĖS AKMUO. Nurodomas eglyne 2,24x3,15 m dydžio, 84 cm aukščio virš žemės paviršiaus, panašus į uždengtą karstą.

„Žmonės juokaudavo, kad kai numirs Masiukaitė, akmuo bus jai karstas". Mitologinių duomenų apie šį akmenį neužfiksuota, tačiau neatmestina galimybė, kad žmonėse jų būta (Vait.).
L. ŠIDIŠKIS T., 2000, 42.

PRAMISLAVA, Gelvonų s-ja
189. LAŨKAS GÕJIS. Nurodomas 1 km į Š nuo k., 20 ha ploto.
Š. LŽV (J. Jakučiūnas, 1935).

PUSILGIŠKIAI, Gelvonų s-ja
190. LAUKAS GÕJUS (GOJIS). Nurodomas į PV nuo k., apie 8 ha ploto. „Ariama žemė; seniau čia augo Sabališkių dvaro ąžuolynas".
Š. LŽV (P. Vasiliauskas, 1935).

RAGAUNĖ, Zibalų s-ja
4 km į P nuo Šešuolių. Pavadinimo aiškinimų neužfiksuota.
Š. VAIT.

RAMONIŠKIAI 1-IEJI, Kernavės s-ja
191. PRAUSTUVĖS AKMUÕ. Minimas prie Praustuvės upelio (dešinysis Neries intakas). „Didelis didelis akmuo".

Pasakojama, kad čia vaidendavosi: kartą važiavo žmogus, kažkas jam įvertė į vežimą kelmą – arklys traukia sukaitęs, žmogus žiūri – akmuo įverstas (LTR 4115/58).

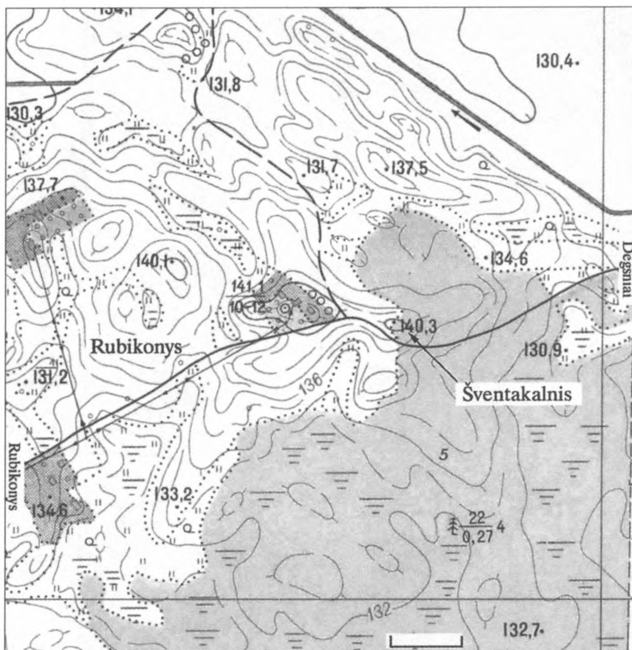
Šioje vietoje dažnai pasirodo velnias, pasivertęs kokiu nors pažįstamu žmogum, ir tai sukiršina kaimynus“ (LTR 4118/29).
Š. LTR 4115: 57–59; 4118: 27–29; LŽV (J. Šiaučiūnas, 1935; Ramoniškiai I); VAK 65/354 (LŽV).

RUBIKONYS, Zibalų s-ja

192. ŠVENTÃKALNIS (*SVETAGORIJA*). 2002 m. K. Polkos (74 m., Rubikonyse) nurodymu, yra 1,1 km į ŠR nuo tiltelio per kanalizuotą Pusnės upelį kelyje Rubikonys–Degsniai, 0,15 km į R nuo kelio Rubikonys–Degsniai stataus posūkio į gamybinio komplekso vietą, Giedraičių g-jos miško Š–ŠV pakraštyje, Sabaliauskų žemėje. Kalnas pailgas R–V kryptimi, apie 100 m ilg., 6–8 m pl. viršuje, kiek aukštesnis R gale. Šlaitai vidutinio statumo, iki 8 m aukščio Š, nuolaidūs, apie 4 m aukščio – R ir P. V pusėje kalnas palaipsniui žemėja ir pereina į likusią aukštumos dalį. Į Š ir R puses nuo Šventakalnio atsiveria vaizdinga panorama.
Š. LŽV (~1935; *Svetagorija*); VAIT. (2002); VK (V. Alekna, 1976; dirvos į Degsnių k. pusę). L. ŠIDIŠKIS T., 2000, 43.

193. KUPÕLIAKALNIS (KUPÕLĖKALNIS) ir AKMUO su PĖDOMIS. Į Š nuo k., 0,5 km į R nuo Polkų sodybos, 0,45 km į ŠR nuo kelio Rubikonys–Kiaukliai, dviejų melioracijos kanalų santakos Š pusėje, šalia Gudonių sodybvietės. Po melioracijos Kupoliakalnis – tai vos įžiūrima pakiluma. Tačiau pasakojama, kad panašiai ši vieta atrodė ir anksčiau. Pagrindinis jos akcentas ir padavimų apie velnių ir žmonių šokius objektas – Kupoliakalnio P šone prie mažo upelio riogsojęs akmuo. Tai būta labai didelio, gal net 3x4 m dydžio, plokščio akmens. Jo viršuje būta „kokių duobelių“, žmonių vadinamų Velnio pėdomis. Melioratoriai akmenį užkasė toje pačioje vietoje, kur jis ir buvo (Vait.).

„Į šokius ant kalno ateidavo gražūs bernaičiai, bet šokdamos mergos pastebėjo, kad jų nosys be skylučių, o batuose – kanopa... Tie šokiai buvo vadinami Kupolės“ (*U.* V. Alekna, 1976 m. – VK). „Tėvukai sakydavo... akmuo didelis buva i, saka,

174 pav. Rubikonių Šventakalnis (**192**) (pagal aut.).

175 pav. Rubikonių Šventakalnis (**192**) iš P. *Aut. nuotr.* 2002.

176 pav. Rubikonių Kupoliakalnis (**193**) (pagal aut.)

Velnia pēda. Saka velniai šokdava. Kai seniau, saka, jaunimas susrenka, i velniai taip pat šoka, a paskui gaidžiai užgieda, tai išsiskirsta visi“ (*P.* M. Lisauskienė, 71 m., Rubikonyse. *U.* V. Vaitkevičius 2002 m. – LTR 7250/21).

177 pav. Rubikonių Kupoliakalnio (**193**) vieta iš PV. *Aut. nuotr.* 2002.

1,3 km į P–PR nuo Kupoliakalnio yra pilkapių grupė (Ar 1138).
Š. LTR 7250: 21–23; LŽV (~1935); Vait. (2002); VK (1976). **L.** Šidiškis T., 2000, 42–43; Vaitkevičius V., 2003e, 126.

SEDŪNAI, Gelvonų s-ja
194. LAŨMARAISTIS. Telkšojo k. gale, Usačiovo sklype, apie 40x40 m dydžio, „taip kaip bliūdus“. Visas kaimas imdavo čia vandenį ūkio reikmėms. Pokaryje numelioruotas (LTR).

Pasakojama, kad čia kažkada nuskendo artojas su jaučių jungu ir išplaukė Šeiniūnų ežere (Šventežeryje) (LTR). Buvo bandoma kartimis pasiekti Laumaraisčio dugną, tačiau nesėkmingai (LTR).
Š. LTR 6810/313; Vait. (2002); VK (1967; liūnas, 5 a.). **L.** Šidiškis T., 2000, 48.

SEMENIŠKIAI, Kernavės s-ja
195. AKMENYS KUNIGAS (*KSIĄDZ*) ir AVINAS (*BARAN*). Abu akmenys yra Neryje netoli vienas nuo kito ir pateikėjų tarpusavyje painiojami. Pagal išvaizdą (panašumą į avino galvą) Avinu laikytinas akmuo yra Neryje 0,3 km aukščiau Kernavės up. žiočių, 60 m į V nuo Drazdauskų sodybvietės, apie 12 m nuo dešiniojo upės kranto (atstumas priklauso nuo vandens lygio; ant kranto – N54°51'57,5"; E24°50'51,4"). Akmens viršutinėje dalyje yra du gūbriai, primenantys avino ragus (NRP).

Kunigo akmuo („apie 1x1 m dydžio, plokščias“ – LŽV) yra aukščiau Avino, 90 m į ŠV nuo atraminio elektros tiekimo linijos stulpo (100/144), apie 20 m nuo

dešiniojo upės kranto (ant kranto ties akmeniu – N54°51'51,1"; E24°50'47,8"). Tarp Kunigo ir kranto yra dar vienas nemažas, netaisyklingos piramidės formos akmuo.

„Pasakojama, kad prie to akmens prigėręs kunigas“ (LŽV; VAP).

Maždaug už 0,5 km į ŠV nuo Avino akmens, kairiajame Neries krante, yra Mitkiškių (Trakų r.) švento šaltinio vieta ir garsusis akmuo su pėdomis.

Š. LŽV (J. Šiaučiūnas, 1935); Šiaučiūnas J., 1938, 22 („Kiekvienas gyventojas gali tuos akmenis parodyti“); NRP (2004, 2005); Vait. (2004, 2005). L. VAP 246 (Nr. 60).

STAVARYGALA, Gelvonų s-ja

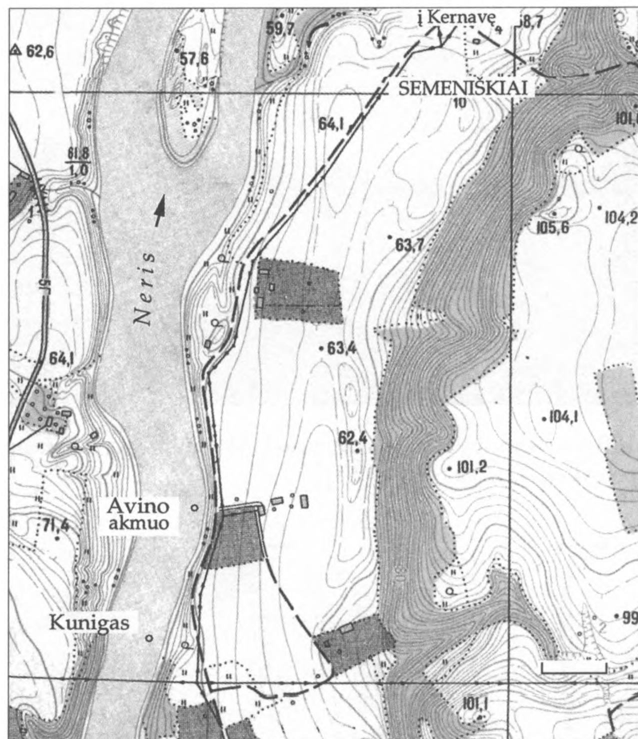
196. ŠVEÑTEŽERIS (STAVARÝGALOS, ŠEINIŨNŲ ẼŽERAS). Telkšo į ŠR nuo k., 1,5 km ilg., 0,45 km pl., Grėblio upeliu (P pusėje) jungiasi su Prienų ež. Iš ŠR į ežerą įteka Alkupys (↑**197**).

„Pavadinimas kilęs nuo to, jog čia nuskendo kunigas, važiuodamas su Šv[enčiausiu] sakramentu“ (VK). Teigiama, kad Šventežeriu ežeras buvo vadinamas iki XIX a. pabaigos (Šidiškis T., 2000).

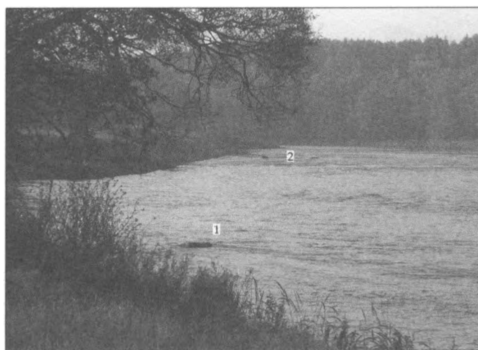
2000 m. povandeninių archeologinių tyrinėjimų metu (vad. Z. Baubonis) ežero Š dalyje rastas neaiškios paskirties medinis smaigas išdrožta galvute storesniame gale.

Š. 2000 m. Z. Baubonis tyr., LIIR F. 1–3620, 10–11 (Gelvanės ežeras); LŽV (1936; Lemantaučizna, *Šventės ež.*); VK (B. Venclauskaitė, 1976; Šeiniūnai). L. Šidiškis T., 2000, 43.

197. AĨLKUPĖ (ALKUPỸS). Tarp Stavarygalos ir Šeiniūnų, apie 0,6 km ilg., kanalizuotas, įteka į Šventežerį iš ŠR, į P nuo Šeiniūnų k. kapinių. Alkupiu vadinama tik čia esanti pieva (LŽV) ar „nežymus ežero linkis“ 0,2 km į P nuo k. kapinių (Vait.), bet ne pats kanalizuotas upelis.

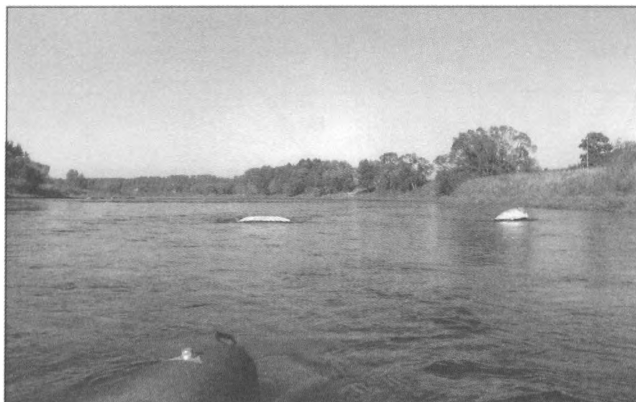

178 pav. Semeniškių akmenys: Kunigas ir Avinas (**195**) (pagal aut. ir NRP).

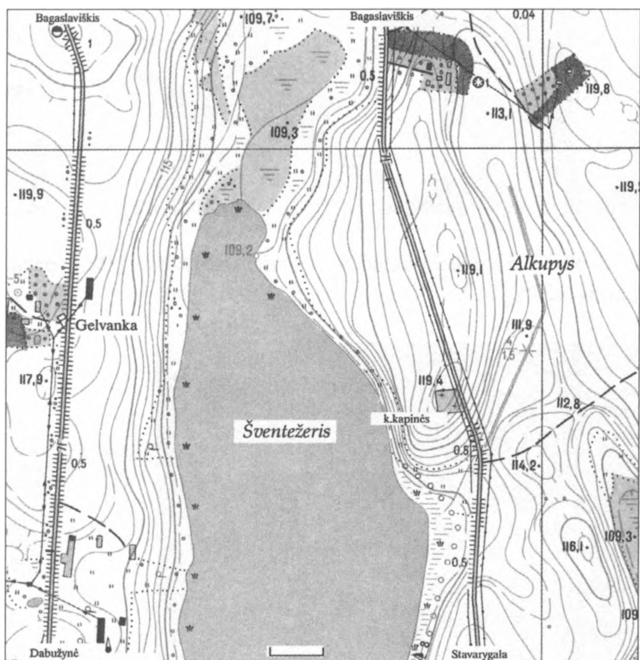

179 pav. Semeniškių akmenys: 1. Avinas; 2. Kunigas (vienas iš akmenų poros) (**195**) iš ŠR. *Aut. nuotr*. 2005.

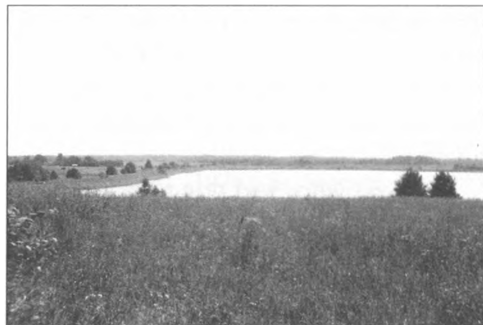
Š. LŽV (J. Jakučiūnas, 1935; Stavarygala, „pieva“); LŽV (S. Lukoševičius, 1935; Zagrada, „pieva“); Vait. (2002).

180 pav. Semeniškių akmuo Kunigas (**195**) iš P (vienas iš akmenų poros). *K. Navicko nuotr.* 2005.

181 pav. Stavarygalos Šventežeris (**196**) ir Alkupys (**197**).

182 pav. Stavarygalos Šventežeris (**196**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 1999.

183 pav. Stavarygalos Alkupys (**197**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 1999.

SUDOKIAI, Zibalų s-ja

198. AKMUÕ LAŨMIAPĖDIS. Buvo lauko kelio Sudokiai–Limonys ŠV pusėje, Gaidamavičių rėžyje, šlapioje pievoje, vadintoje tuo pačiu Laumiapėdžio pavadinimu (2 ha ploto). Z. Dzemionaitės 1969 m. duomenimis, šioje pievoje būta dviejų pėduotųjų akmenų: „Pievoje gulėjo du akmenys. Viename buvo įspaustos didelės pėdos, kitame – mažos“ (VK). Kitur minimas tik vienas maždaug 0,5 m² akmuo su pėda (LŽV). Bet kuriuo atveju Sudokiuose teigiama, kad visi didesni akmenys šioje vietovėje yra jau suskaldyti (Vait.).

„Žmonės pasakoja, kad ant jo [akmens. – *Vait.*] laumė stovėjusi ir likęs įdubimas toje vietoje – laumės pėdos“ (LŽV). „Žmonės sakydavo, kad tais akmenimis šokinėjo laumės“ (*P.* E. Morkūnas, 60 m., Sudokiuose. *U.* Z. Dzemionaitė, 1969 m. – VK). **Š.** LŽV (F. Klimukaitė, 1935); Vait. (2002); VAK 68/97 (LŽV); VK (Z. Dzemionaitė, 1969). **L.** PA (Nr. 215); Šidiškis T., 2000, 44.

ŠEŠUOLĖLIAI 2-IEJI, Zibalų s-ja

199. VÉLNIARAISTIS. 1935 m. nurodomas į Š nuo dv., 30 ha ploto.
L. ŠIDIŠKIS T., 2000, 44.

[**200.**] KOPLÝČIOS KÁLNAS. Minimas tarp k. vietovardžių.
Š. VK (J. Bukelskienė, 1976). **L.** ŠIDIŠKIS T., 2000, 44.

ŠVENTÃKALNIS, Zibalų s-ja

Kaime gyveno veikiausiai po 1863 m. sukilimo į Lietuvą perkelti rusai. Pasakojama, kad iki žemės reformos šis kaimas ir buvo vadinamas Bogatyry (Vait.; „Matininkas siūlė šį kaimą pavadinti Bogatyriais, bet jo gyventojai pavadino Svetogorje" – VK, O. Berusparytė; *Bohatery* – LTŽ).

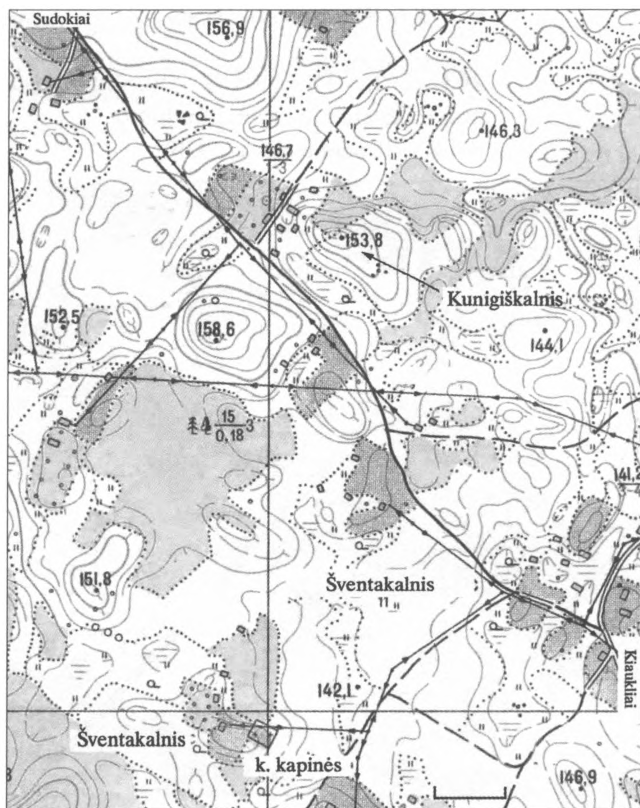
Yra pagrindas manyti, kad kaimui vardas buvo parinktas pagal vieną vietovardžių – eventualią šventvietę, tačiau jos vieta šiuo metu nėra visiškai aiški. Išeiviai iš sunykusio kaimo spėlioja, kad čia senovėje gyveno „labai šventi žmonės", laukuose „buvo šventi kalnai" ir pan. Manoma, kad šventu galėjo būti laikomas k. kapinių kalnelis. Jis yra 1,5 km į PV nuo Kiauklių ež., 0,45 km į PV nuo nebenaudojamo lauko kelio Šventakalnis–Sudokiai, kūgio formos, apie 10x20 m dydžio, vidutinio statumo, apie 6 m aukščio šlaitais (Vait.).

Dar viena ne mažiau perspektyvi prielaida – kaimo pavadinimas gali būti susijęs su kaimo ŠV pakraštyje dunksančiu Kunigiškalniu.
Š. LŽV (P. Morkūnas, 1935; Bagatiniai); VAIT. (2002); VK (J. Bukelskienė, 1976; „laukas Svetagorje, Naidelių pusėje"). **L.** LTŽ F–9; ŠIDIŠKIS T., 2000, 44 (Šventakalnis).

201. KUNIGÌŠKALNIS. Tarp Šventakalnio ir Sudokių, 0,8 km į PV nuo Kiauklių ež., nenaudojamo lauko kelio į Sudokius ŠR pusėje. Kalnas pailgas ŠV–PR kryptimi, ilgą laiką artas, aikštelė apie 40 m ilg., 6–8 m pl. ŠV ir 12–15 m pl. – PR. Kalno šlaitai statūs ir vidutinio statumo, apie 10–12 m aukščio (P, PV, V, ŠV). R ir ŠR pusėse žemėja palaipsniui, čia tarytum būta terasų.

Pasakojama, kad ant šio kalno gyveno kunigas „Krivis". Jis kūrendavo laužą, atlikinėjo apeigas, nuo ko kilo ir vietos pavadinimas (*P.* E. Morkūnas, 60 m., Sudokiuose. *U.* E. Dzemionaitė, 1969 m. – VK).

1,2 km į V nuo Kunigiškalnio buvo Sudokių Laumiapėdis akmuo (↑**198**), 1,5 km į Š–ŠR yra Kiauklių piliakalnis (Ar 1136).
Š. LŽV (F. Klimukaitė, 1935; 1 ha); VAIT. (2002); VK (E. Dzemionaitė, 1969; 17–20 a.).
L. ŠIDIŠKIS T., 2000, 44.

184 pav. Šventakalnio Kunigiškalnis (**201**) ir k. vietovė (pagal aut.).

185 pav. Šventakalnio k. kapelių kalva iš Š. *Aut. nuotr.* 2002.

186 pav. Šventakalnio Kunigiškalnis (**201**) iš PV. *Aut. nuotr.* 2002.

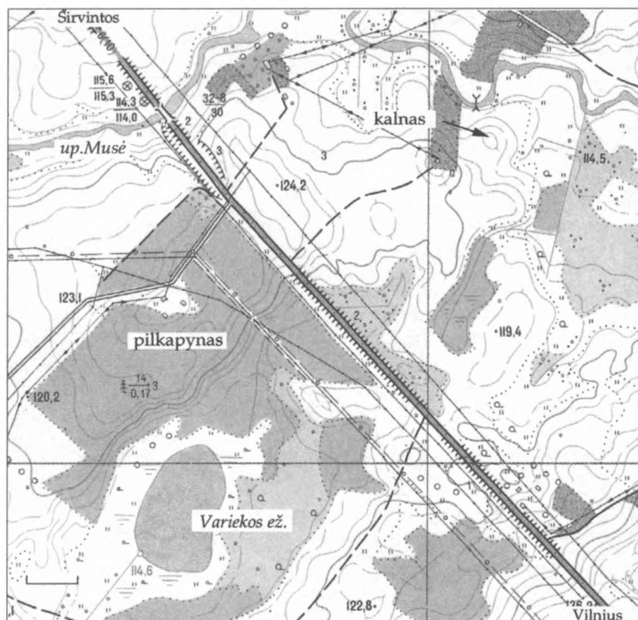
TARAUTIŠKIAI, Alionių s-ja

202. ŠALTINIS. Nurodomas prie k., tiksliau nenustatytoje vietoje. Šaltinis nuolat verda, vanduo sveikas gerti, padeda nuo akių ligų.

Š. LTR 6489/231; Vait. (1996).

203. KÁLNAS GÕJUS. Nurodomas į Š nuo Pajaseliškio, apie 2 ha ploto.

Š. LŽV (P. Statulevičius, 1936).

187 pav. Turlojiškių kalva (**206**) ir ežeras (**207**) (pagal aut.).

TILVIKAI, Gelvonų s-ja

204. TILVÌKŲ ẼŽERAS. Telkšo į PR nuo k., apie 2 ha ploto. V kryptimi išteka Karališkių Vėliauka, arba Vėliupelis (↑**141**).

„Ežere yra didelis akmuo, ties kuriuo esanti per prancūzmetį paskandinta geležinė dėžė su pinigais" (*P.* J. Strazdas, apie 50 m., Tilvikuose. *U.* A. Senkus, 1935 m.).

Š. LŽV (A. Senkus, 1935).

TOLIOTIŠKIS, Čiobiškio s-ja

[**205.**] ŽINÝČIOS SLÉNIS. Dauba tarp Toliotiškio, Burniškio ir Rusių Rago, kurioje į vieną susilieja trys didelės griovos. Slėniu teka Rynos (Kapotinės) upelis.

Vietovardis naujas, sukurtas prieškaryje (Vait.).

Š. Vait. **L.** Šidiškis T., 2000, 44.

TURLOJIŠKĖS, Jauniūnų s-ja

206. KALVA. Kairiajame Musės krante (priešais medinį lieptą, jungiantį Salas su Turlojiškėmis), 0,1 km į ŠR nuo V. Arlausko sodybos, šios sodybos kūdros ŠR krante. Kasant kūdrą buvo gerokai pakeistas vietovės vaizdas, apardyta pati šventvietė. Faktiškai dabar tai lygus laukas nuolaidžiu šlaitu į Musę, be aiškesnių ribų.

Pasakojama, kad šioje vietoje senovėje

188 pav. Turlojiškių kalva (**206**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2004.

stovėjo koplyčia (*kapliczka jaka to stojala*) (*P.* H. Lučiūn, 80 m., Turlojiškėse. *U.* V. Vaitkevičius, 2004 m.).
Š. Vait. (2004).

207. VARIẼKOS ẼŽERAS. Giliame slėnyje, dumblėjantis ir užsitraukiantis, apie 3 ha ploto.

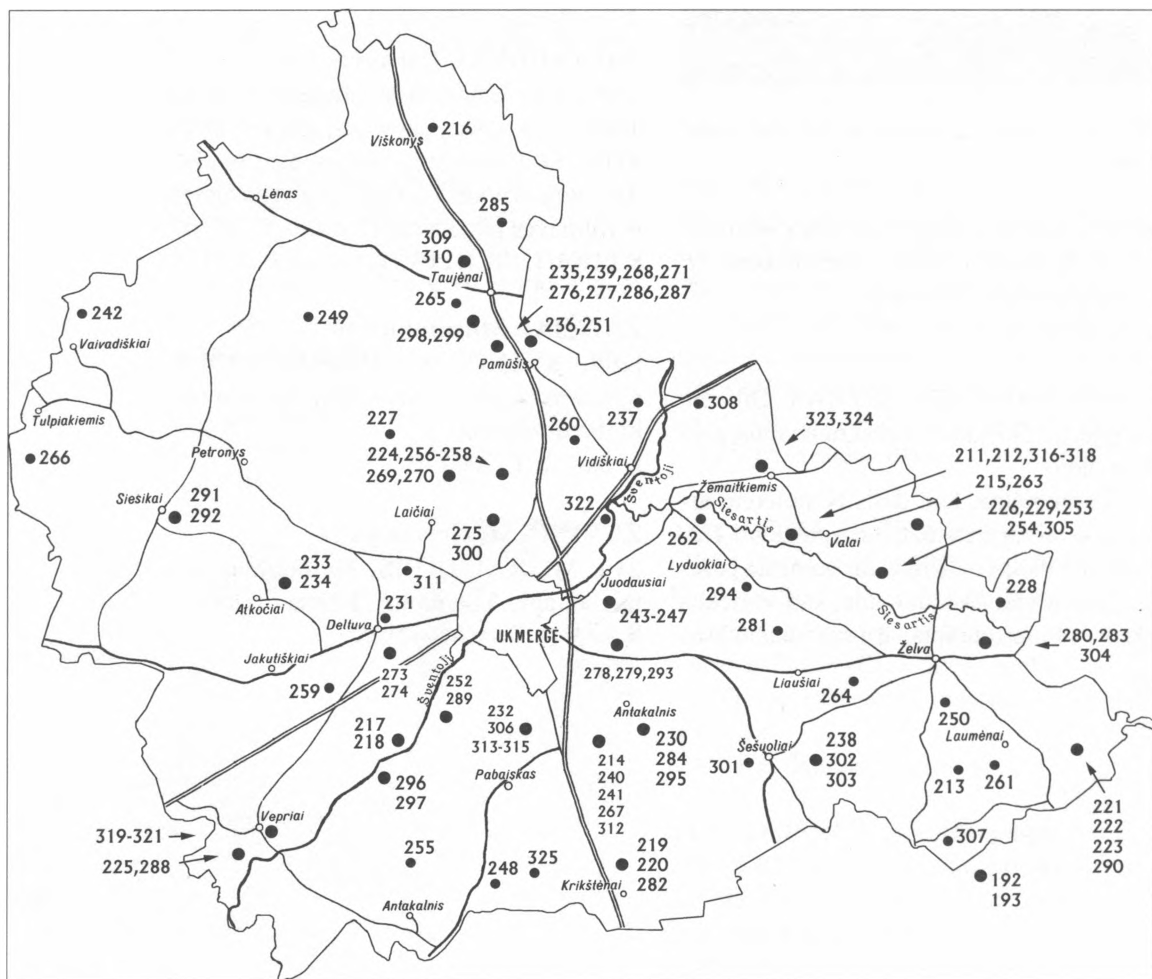
Pasakojama, kad dalis Napoleono armijos kareivių prancūzų buvo palaidoti Turlojiškių pilkapyne, kita dalis sumesta į ežerą. Žmonės iki šiol juokauja, kad Variekos ežere yra nuskandintas ir prancūzų auksas (*P.* H. Lučiūn, 80 m., Turlojiškėse. *U.* V. Vaitkevičius, 2004 m.; var.: 3 statinės aukso).

Ežero Š kranto aukštumoje yra Turlojiškių pilkapynas, apie 1 km į PR – Kukaveičio miško vieta (↑**134**).
Š. 2004 m. LII žv., LIIR F. 1–4421, 17; LVIA SA 4306, 572 (1787 m., *do Jeziora Wereki*).

ZALTARŪNAI, Kernavės s-ja
[**208.**] KALNAS. Pasakojimuose minimas Trinkuškių miške, „apvalus, gražus“ (LTR 4115/55). Pasakojama, kad seniau ten būdavę turgūs, todėl [?] į šią vietą vedė tunelis iš Kernavės piliakalnių (Šidiškis T., 2000).
Š. LTR 4113/10; 4115/55. L. Šidiškis T., 2000, 45.

ŽADŽIAI, Musninkų s-ja
[**209.**] SVENCIŪ́NŲ MÌŠKAS. 1976 m. minimas tarp k. vietovardžių. Pavadinimo kilmė nežinoma.
L. Šidiškis T., 2000, 48.

ŽUVINČIAI, Gelvonų s-ja
210. MÌŠKAS GÕJIS. Nurodomas prie upelio, apie 5 ha ploto, „krūmai, įklonis“.
Š. LŽV (J. Daračiūnas, 1935).

Viškonys
216
Lėnas
285
309
310
Taujėnai
235,239,268,271
276,277,286,287
236,251
242
249
265
298,299
Vaivadiškiai
Pamūšis
Tulpiakiemis
227
260
237
308
323,324
266
Petronys
224,256-258
269,270
Vidiškiai
211,212,316-318
215,263
Šventoji
Žemaitkiemis
226,229,253
254,305
Siesikai
291
292
Laičiai
322
Siesartis
Valai
262
275
300
233
234
311
Lyduokiai
294
228
Juodausiai
Atkočiai
231
243-247
Delltuva
UKMERGĖ
281
Jakutiškiai
280,283
304
Želva
278,279,293
273
274
252
289
Liaušiai
264
259
232
306
313-315
Antakalnis
250
217
218
230
284
295
238
302
303
Laumėnai
Šešuoliai
301
214
240
241
267
312
296
297
Pabaiskas
213
261
221
222
223
290
Vepriai
319-321
219
220
282
307
225,288
255
248
325
Krikštėnai
192
193
Antakalnis

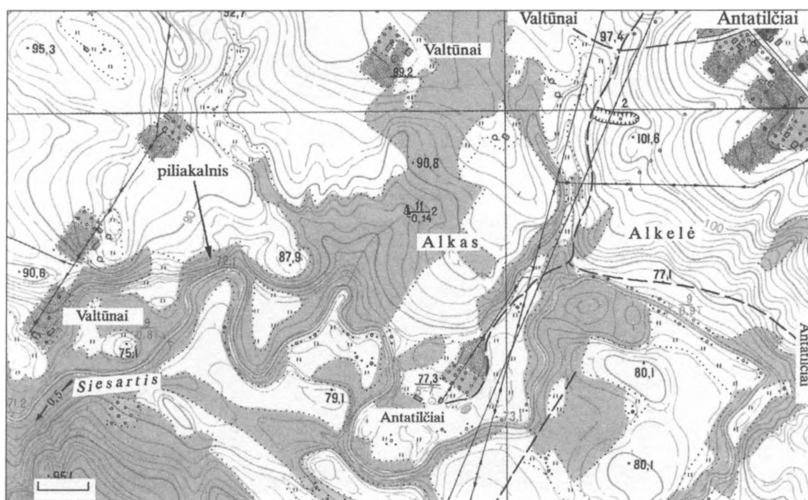
UKMERGĖS RAJONAS

ALKÌNĖ, Želvos s-ja
To paties pavadinimo palivarkas (*Ołkinie*) prieškaryje buvo apie 3 km į PR nuo Želvos, iš P ribojosi su Krupeliškiais (LTŽ). Atkreipia dėmesį faktas, kad maždaug už 0,8 km į V nuo Alkinės yra Pagojaus (*Pagajus*, *Podgaj*) vienkiemis (Alka→Gojus?).
Š. LMD I 478/1 (*Alkyne, vns.; Alkine*, [?]); VK (1977). **L.** Šturms E., 1946, 12 (Nr. 212; Želva); LTŽ F–9 (*Ołkinie*).

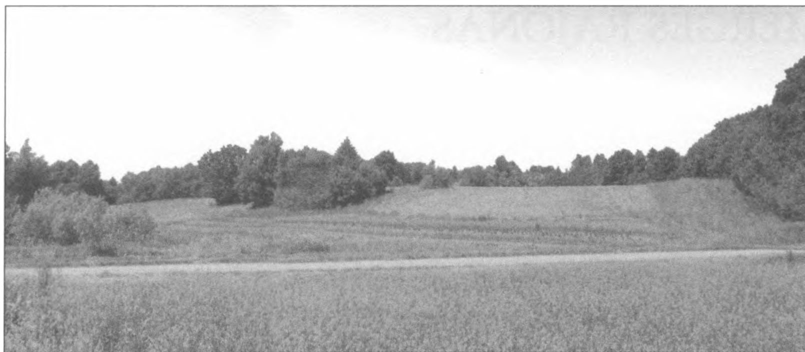
ANTATILČIAI, Žemaitkiemio s-ja
211. AL̃KAS: LAUKAS ir KALNAS (Ar 1293; M 127). 0,5 km į P nuo kelio Valtūnai–Antatilčiai, 0,23 km į Š nuo Čivų sodybos, 80 m į V nuo Siesarties dešiniojo kranto. Alku vadinama ariama ir šienaujama plokštikalvė (skirtingais šaltiniais, apie 1–2 ha), šlaituose apaugusi senais medžiais. R–PR jos šlaitas ir papėdė abipus lauko kelio, atsišakojančio į Čivų sodybą iš kelio Valtūnai–Antatilčiai, yra vadinama Alkos pakriūta (Vait.; pagal LŽV, tą patį Alkos pakriūtos pavadinimą turėjo ir kalno dirvų dalis).

Į R–ŠR nuo Alkos pakriūtos, ties Siesarties vingiu iš R į P, paupyje, plyti Alkos pieva (pagal LŽV, 2 ha). Toliau į Š ir ŠR, 0,5 km į ŠR nuo Alko lauko ir kalno (kitapus kelio į Čivų sodybą), į V nuo Burbulio upelio, 0,2 km į Š nuo Siesarties, dešiniojo upės kranto aukštumoje plyti vadinamasis Alkelės kalnas (pagal LŽV, 10 ha). Į P–PR nuo jo, paupyje, abipus lauko kelio, atsišakojančio iš Čivų kelio į Antatilčių k. kapelius, plyti Alkelės pieva (pagal LŽV, 2 ha).

Išvardytas vietoves lokalizuojantys duomenys (LŽV, 1935 m.; LII, 1970 m.; Vait., 2002 m.) kiek įvairuoja, tačiau bendra juose yra tai, jog visi Alkai ir Alkos plyti tik Siesarties dešiniajame krante, apie 0,3–0,8 km į R nuo Antatilčių 2-ojo piliakalnio (Ar 1292).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 94; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 22; LŽV (M. Serapinas, 1935); Vait. (2002); VK (1961; *Alkas*, „kalnelis“), (D. Bernatavičiūtė, 1977; *Alkas*, „pieva“). **L.** KPE 2, 97.

189 pav. Antatilčių Alkas ir Alkelė (**211**) (pagal aut.).

190 pav. Antatilčių Alkas (**211**) iš P. *Aut. nuotr*. 2002.

kranto slėnio aukštumoje, 0,35 km į Š–ŠR nuo k. kapelių, 0,3 km į V nuo Antatilčių 1-ojo piliakalnio (Ar 1291) ir apie 0,2 km į R nuo Švedkapio – naujųjų laikų kaimo senkapių (tiriant rasta XVIII–XIX a. kapų). Ryškesnių atskiros kalvos žymių čia jau nėra.
Š. LŽV (M. Serapinas, 1935); VAIT. (2002).

212. KAŨKALNIS. Nurodomas 0,2 km į Š nuo k. kapinių, 0,3 ha ploto. Pavadinimas menamas, tačiau vietos gyventojai jau pamiršo jo vietą (Vait.).

Remiantis LŽV duomenimis, jis turėtų būti lokalizuojamas Siesarties dešiniojo

191 pav. Antatilčių Alkelė (**211**) iš V. *Aut. nuotr.* 2002.

192 pav. Aukštadvario kalnas (**213**) iš V. *Než. aut. nuotr.* apie 1960 (KPD PA ng. 3361).

AUKŠTADVARIS, Želvos s-ja

213. MERGÃKALNIS. Apie šią vietą žinoma iš pokario metais darytos nuotraukos. Kitų duomenų nėra.
Š. KPD PA ng. 3361 [be aut.].

BAKŠIONYS, Ukmergės s-ja

214. SŪPLŪKŲ KALNAS ir AKMUO su PĖDA. Tarp Alionių ir Bakšionių, 0,45 km į P nuo kelio Ukmergė–Alionys, 0,37 km į V nuo kelio Alionys–Verškainiai, 0,3 km į ŠR nuo A. Pavydienės sodybos, kairiajame melioracijos griovio krante. Iki melioracijos 1970-aisiais kalvą iš visų pusių supo pelkėta žemuma, tik ŠR kryptimi už lomelės tęsėsi neryškios aukštumos. Kalva maždaug 120 m ilg. (ŠV–PR), 50 m pl. (ŠR–PV), 2–3 m aukščio.

„Ant šio kalnelio prieš 40 metų [apie 1895 m. – *Vait.*] rinkdavosi jaunimas per Velykas ir kitas šventes pažaist, padainuot" (LŽV, Alionys). Matyt, per šias šventes čia buvo statomos ir sūpynės – „sūplūkos" (LTR 3976/192).

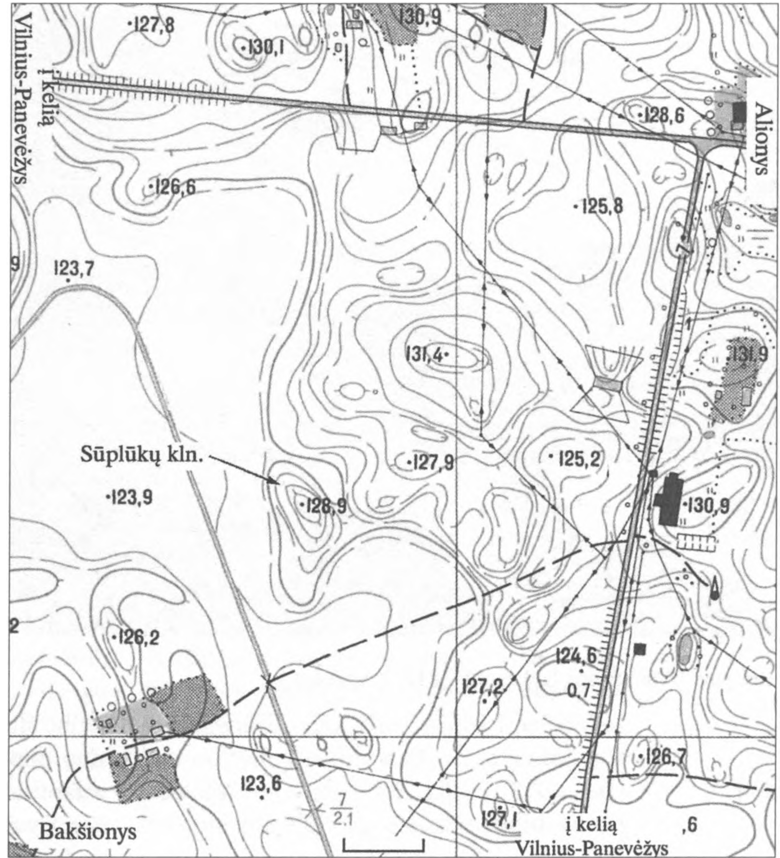
Iki melioracijos Sūplūkų kalno P papėdėje būta melsvos spalvos smulkiagrūdžio granito, maždaug 1x1,2 m dydžio, 30–50 cm aukščio akmens su pėda. Pėda buvo vadinamas nedidelis, 5–6 cm ilgio, įdubimas akmens viršuje, primenantis vaiko pėdelę.

„Vaika maža, grynai kai atsistota. Saka, atseit Dievas buvo nulipęs. A ten maža vaikiuka pėda, tik saka, kad čia Dievas buva. Atsimenu, mes vaikai dar nešdavom gėlyčių an to akmenia“ (LTR 6810/221). „[Pėda] nežinoma ar Dievo, ar velnio“ (LŽV, Bakšionys; Švenčiausios Panelės pėda – LTR 3976/192).
Š. LTR 3976/192; 6810/221; LŽV (V. Laska, 1935; Bakšionys, *Suplaukių kalnas*); LŽV (V. Laska, 1935; Alionys, *Suplukių kalnas*); VAIT. (1999). **L.** VAITKEVIČIUS V., 2000, 529.

BALANDŽIAI, Žemaitkiemio s-ja

215. AKMUO su PĖDA. 1935 m. aprašytas Vlado Purlio pievoje 0,4 km atstumu nuo Alaušų ežero, upelio, tekančio į Alaušų ežerą, kairiame krante (VAK). 1970 m. LII ekspedicija akmens vietą lokalizavo pievoje į P nuo Klimašonio sodybos, tačiau pats akmuo jau buvęs išvežtas skaldyti (1970 m., LII). 1935 m. akmuo buvęs „visas žemėje, matyti tik kampas 20 cm pločio ir 40 cm ilgio, kurio viršuje žymisi karvės pėdos pavidale išspaudimas <...>“ (VAK).

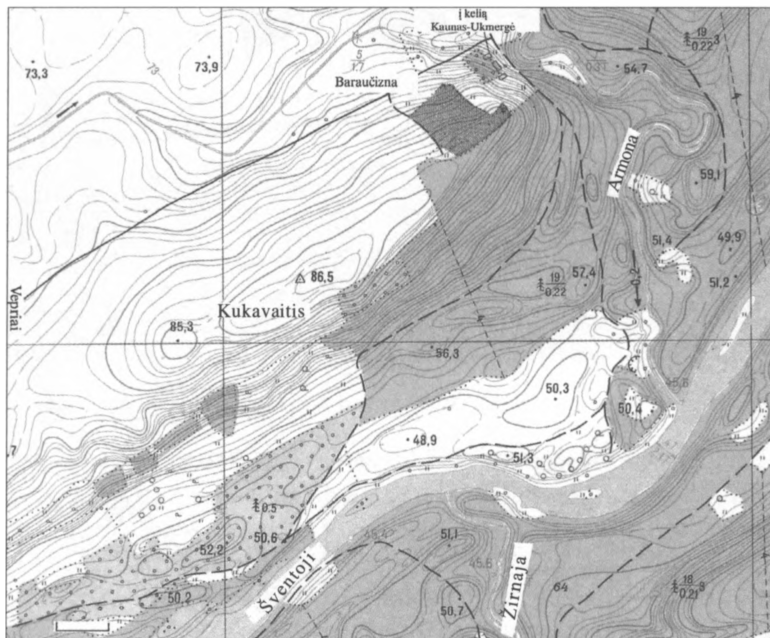
„Kalbama, kad toje vietoje vaidenasi, matoma ugnis“ (VAK).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 25; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 3; VAK 66/75. **L.** PA 71 (Nr. 73).

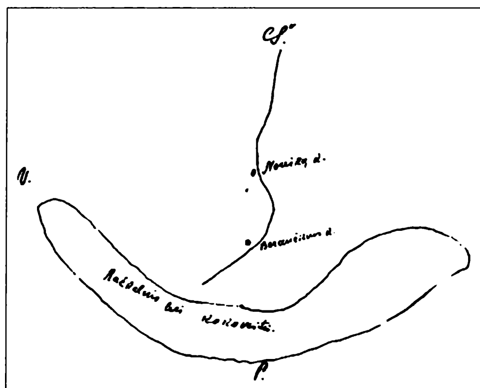

193 pav. Bakšionių kalnas ir akmens su pėda vieta (**214**) (pagal aut.).

194 pav. Bakšionių kalnas ir akmens su pėda vieta (**214**) iš P. *Aut. nuotr.* 2002.

195 pav. Baraučiznos Kukavaitis (**217**) (pagal aut.).

196 pav. Baraučiznos Kukavaitis (**217**). *Než. aut. pieš.* apie 1935 (VAK 66/185).

BALELIAI, Taujėnų s-ja

[**216.**] PÍEVA BÓBKAPIS. Nurodoma apie 0,5 km i ŠV nuo k., 1 ha ploto.

„Yra padavimas, kad toje vietoje buvusios užkastos dvi kerėtojos. Užkastos gyvos už žmonių suvedžiojimą, kurie užkerėti namų neatrasdavo".

Š. LŽV (P. Serapinas, 1938; Balaliai).

BARAUČIZNA, Deltuvos s-ja

217. KUKAVAIČIO KALNAS (KUKUVAIČIO KALNAS, RÕČKALNIS). 0,5 km į ŠV nuo Šventosios ir Armonos santakos, 0,4 km į Š nuo Šventosios ir Žirnajos (kitapus Šventosios) santakos, 0,4 km į P nuo Armonos ir Pavarklos santakos, Šventosios dešiniojo kranto slėnio aukštumoje (aukščiausioje dalyje – N55°11'15,1"; E24°41'09,4"). Kalnas didelis gūbrys, lygiagretus Šventajai, apie 800 m ilg. (ŠR–PV), 100–140 pl. (ŠV–PR), kiek aukštesnė vidurinė dalis (86,5 m virš j. l.). Šlaitai iš P ir R pusių statūs, daugiausia apsodinti mišku, apie 30 m aukščio. Š ir V kalno šlaitai vidutinio statumo ir nuolaidūs, nuo papėdės pakyla apie 15–20 m, buvo ariami ir ganomi.

Bychovco kronikoje (XVI a.) įrašytas padavimas apie tai, jog legendinis Lietuvos kunigaikštis Utenis savo mirusio tėvo Kukavaičio atminimui padirbo stabą (*балъван*) ir pastatė jį ant kalno prie Šventosios upės netoli Deltuvos. Stabas buvęs garbinamas, vėliau supuvo, toje vietoje išaugo miškas, kurį žmonės garbino ir pavadino Kukavaičio vardu: „И поставил его на горе одной над рекою Святою недалеко Дявилтова, которого ж хвалили и за бога мели, а потом тот балван згнил и там гай вырос, и люди тым хвалили и прозвали его именем пана своего Кукобойта" (PSLL). M. Strijkovskio Kronikoje (1582 m.) tas pats padavimas siejamas ne su Uteniu ir Kukavaičiu, o su Pajauta ir jos tėvu Kerniumi (BRMŠ 2, 507, 552).

Pačioje XVII a. pradžioje Vilniaus ir Ukmergės teismuose buvo nagrinėjamas

ginčas dėl Deltuvos dvaro žemių dalybų. Vykstant teismui, 1611 m. rugsėjo 20 d. vienas susirinkimas įvyko Andrejaus Davidovičiaus namuose [greičiausiai juos mena Dovydiškės prie Armenos už 2 km į Š nuo Kukavaičio. – *Vait.*]. Čia Ukmergės pateisėjis išklausė pretendentus, jam buvo rodomi teises į vieną ar kitą žemės valdą patvirtinantys dokumentai. Aiškėja, kad XVI a. antrojoje pusėje Kukavaičio valda priklausė bajorams Davidovičiams, ir Mykolas Davidovičius ją ar jos dalį 1583 m. pardavė. Pateisėjui buvo pateiktas toks dokumentas: „List Pana Michała Gabryałowicza Dawidowicza i Żonie Jeho dany sobu na prodażu żemli, Lesu, nazwannaho Kukuwaytys, pod datoju Roku 1583. Mca. Junij 6“ (LVIA). 1614 m. Ukmergės teisme priimtu sprendimu už parduotą Kukavaitį Mykolas Davidovičius Andrejui Davidovičiui turėjo iš savo nuosavos (paveldėtos) žemės atiduoti 1 margą (0,71 ha) („Pan Mikołay Gabryołowicz Dawidowicza z Czasty swojey otczystoje Panu Andreju Dawidowiczu za prodażu Kukuwoytia majet oddat mork odyn“ – LVIA).

Kukavaičio valdos (žemės ir miško) plotas vis dėlto lieka neaiškus. Jeigu paskirtos kompensacijos Andrejui Davidovičiui dydis buvo adekvatus Kukavaičio dydžiui (arba kompensacija buvo prilyginta 1/2 dalies), Kukavaičiu tuo metu buvo vadinamas vos 1–1,5 ha plotas. Konkreti, bet visai nedidelė šiandien tą patį vardą turinčio gūbrio dalis?

197 pav. Baraučiznos Kukavaitis (**217**) iš ŠR. *P. Kulikausko nuotr.* 1953 (KPD PA ng. 3347).

Anot M. Balinskio, rašiusio XIX a. pirmojoje pusėje, apie šiose vietovėse buvusį Kukavaičio kapą ir šventąjį mišką byloja tik likęs vietos pavadinimas Kukavaitis („Nazwisko tylko Kukowojtis miejscu temu od tylu wieków nadane, aż dotąd pozostało“ – Baliński M., 1886). XX a. pirmojoje pusėje vietoj Kukavaičio vardo

198 pav. Baraučiznos Kukavaitis (**217**) iš ŠV. *Aut. nuotr*. 2005.

199 pav. Vaizdas nuo Kukavaičio (**217**) į ŠV. *Aut. nuotr.* 2005.

dažniau imta vartoti Ročkalnio pavadinimą: „Gale kaimo yra kalnas, vadinamas Kukovaitis. Dabar šis vardas jau imamas užmiršti ir vadinamas vienu apylinkės vardu – Ročkalnis" (1927 m., VAK 66/50). Gali būti, kad šis pavadinimas jau anksčiau buvo vartojamas lygiagrečiai su Kukavaičiu. Netiesiogiai tą patvirtina faktas, jog 1730 m. Deltuvos-Skirpstų dvaro inventoriuje apytiksliai Kukavaičio rajone figūruoja Rečkalnis, o pats Kukavaitis neminimas („Drugim koncem do rzeczki nazwaney Pawarkla mieyscami łąki czy Grunta az przez Pułreczkałnia a na drugiej Stronie Reczkałnia Guzyszka [?] az do Swiętey rzeki" – LVIA SA).

XIX–XX a. pirmojoje pusėje buvo paskelbta arba iš vietos žmonių užrašyta tokių pasakojimų: „Račkalnis <...> anot padavimų, kitados supiltas <...>. Pasakojama, kad kitąkart čia buvus žinyčia, o prie jos kapai" (Smigielskis B., 1909; „Kalnas, laikomas buvusios šventovės vieta ir kunigaikščio Kukovaičio kapu – LAM). „Yra padavimas, kad kalno viduje yra aukso galva su karalaičiu ir aukso arklys" (1927 m., VAK 66/50; „Pietiniame šlaite būk palaidotas Kukuvaitis auksiniam karste su auksinio žirgo paminklu" – LŽV). „Vietos gyventojai kalba, kad buk tai yra buvęs koks tai karvedys „Kokuvaitis" ir jis tame kalne žuvęs, bet aiškesnių žinių nėra" (1935 m., VAK 66/180).

Kukavaitis (kitaip Ročkalnis) XIX–XX a. sandūroje buvo mėgstama gegužinių vieta: „Ant kalno viršūnės, giraitės viduje, randasi puiki lyguma, o jos dalis šlaitu perskrosta [?]; čia susirenkama į gegužines iš visos apylinkės, o net ir iš Aukmergės [Ukmergės. – *Vait.*]" (Smigielskis B., 1909).

Ariant Kukavaičio kalną prieškaryje rasta: titnaginis keturkampio pjūvio ir akmeninis keturkampe pentimi su skyle kotui kirveliai (LAA). M. Balinskis XIX a. pradžioje mini radinius iš priešistorinio kapinyno Kukavaičio R papėdėje (Baliński M., 1886). Kažkur netoli prie Šventosios upės 1585/1614 m. minima šienaujama pieva, vadinama Piliakalniu („na Łuce podle Reki Swiatoje nazwanoje Horodyscze") (LVIA; galbūt tas pats Sukinių piliakalnis? – Vait.).

Kažkur netoli, kitapus Šventosios, 1730 m. inventorius mini ąžuolyną, vadinamą Raimiškiu (*Dębniak nazwany Raymiszkis*) (LVIA SA). Už 1,5 km į R nuo Kukavaičio, kitapus Šventosios, yra Kosakų šventvietė, vadinama Koplyčiomis (↑**252**), už 2,5 km į PV – Sukinių akmenys Mokai (↑**296**), 3,5 km į Š – Pagojės Gojaus miškas (↑**273**).

Kryžiuočių kelių į Lietuvą aprašymai (1385 m. kelias Nr. 68) kažkur Kukavaičio apylinkėse, prie Šventosios upės, mini Sirpučio kiemą (*Sirputtendorf*). Manoma, kad šis Sirputis galėjo būti didikų Kristino Astiko (mirė 1442 m.) tėvas, Radvilos Astikaičio (1411–1478) senelis. Neatmestina galimybė, kad jie susiję ir su Traidenio gimine, nes vienas jo brolių taip pat buvo Sirputis (minimas 1276, 1278 m.) (Semkowicz W., 1921; Petrauskas R., 2000).

Š. LVIA F. 716–1–2833, 44–59 (1614 m.); LVIA SA 85, 691 (kita numeracija – 296) (1730 m.);

LŽV (K. Jankauskaitė, 1935); VAIT. (1999, 2005); VAK 66/50, 180 (apie 5 ha), 186 (LŽV). L. BALIŃSKI M., 1886, 221 (przy ujściu rzeczki zwanéj po litewsku Siania, to jest stara, do Swiętéj-rzeki, wznosił się za pogańskich czasów dębowy gaj); ГУКОВСКИЙ К., 1890, 427–428; ПОКРОВСКИЙ Ф. В., 1899, 108–109; SMIGIELSKIS B., 1909, 18; SEMKOWICZ W., 1921, 15–16; LAM 119 (Deltuva); SAKALAS J., 1939b, 3; ŠTURMS E., 1946, 12 (Nr. 206; Deltuva); BATŪRA R., 1966, 271–272; PSLL 131–132, išn.; LAA 1, 110 (Nr. 87; Kukovaičių-Račkalnio); ŠIDIŠKIS T., 1996, 43; VOJEVODSKAITĖ A., 1997, 53; PETRAUSKAS R., 2000, 18–19, 23; BRMŠ 2, 372, 379, 507, 552.

218. PIEVA PEKLÝTĖ. Nurodoma dešiniajame Armenos krante, „prie Dainio sklypo". „Pieva; buvęs alksnynas" (VAK).

„Senovėje piktos dvasios klaidindavę praeivius – vesdavę į tą pievą Peklytę" (*U.* K. Jankauskaitė, 1935 m.). Š. VAK 66/190 (LŽV).

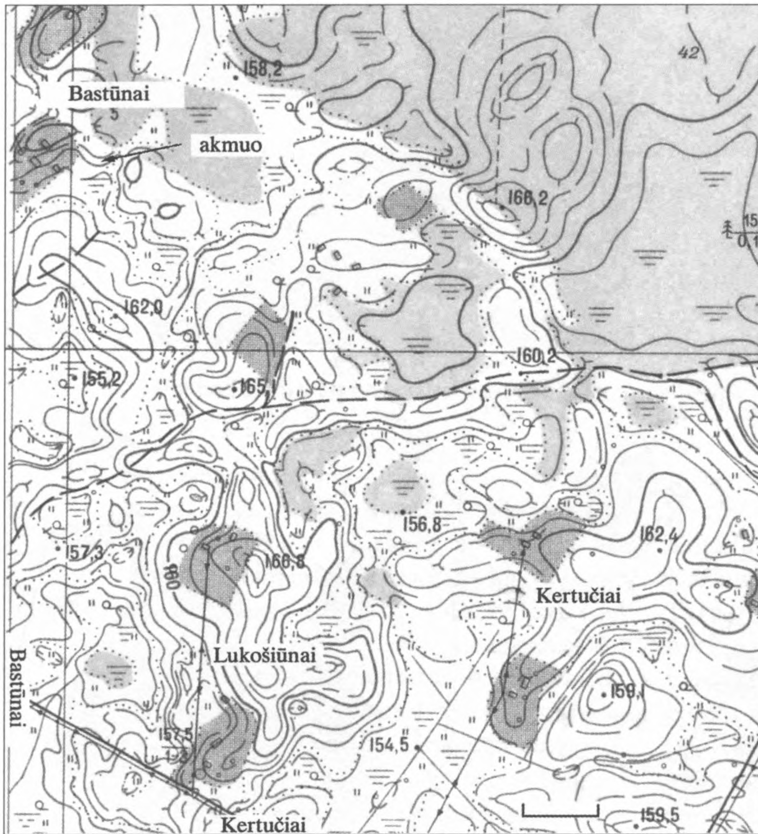
BARTKŪNAI, Ukmergės s-ja

219. KOPLÝČKALNIS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1271). Turi vėlyvajam geležies amžiui būdingus įtvirtinimus. 1936 m. rastas kultūrinis sluoksnis su lipdyta keramika lygiu ir grublėtu paviršiumi (vad. P. Tarasenka).

200 pav. Bartkūnų piliakalnis (**219**) ir Bartkūnų šaltinio vieta (**220**) (pagal aut.).

201 pav. Bartkūnų piliakalnis (**219**) (kairėje) ir kapelių kalva (**220**) (dešinėje). *Aut. nuotr.* 2002.

202 pav. Bastūnų akmuo su pėda (**221**) (pagal KPC AS).

203 pav. Bastūnų akmuo su pėda (**221**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LIIR ng. 24666).

„Pasakojama, kad senovėje ant piliakalnio koplyčia stovėjusi ir su visais žmonėmis kalne nugrimzdo. Todėl ir piliakalnį Koplyčkalniu vadina“ (VAK; „buvo koplyčia ir užėjus dideliam vėjui liko užnešta smėlių“ – KPA).
Š. KPA 436; VAK 66/293. **L.** Покровский Ф. В., 1899, 110; LAM 114 (Čepėniškis; *Alkos kalnas*), 161 (Krikštėnai, „menama buvus senovėje šventovę“); Šturms E., 1946, 12 (Nr. 210, 211; Širvintos, *Alkos kalnas*); KPE 2, 98.

220. ŠALTINIS. Buvo 0,5 km į Š nuo Krikštėnų k. kapinių, 0,15 km į PR nuo Bartkūnų piliakalnio (Ar 1271), 0,1 km į R nuo kelio Krikštėnai–Parija (senasis kelias Ukmergė–Širvintos), prie stačiatikių kapelių (jie buvo saugomi kaip senkapiai, Av 1610; kartais vadinami „stebuklinga vieta“). Šaltinis tryško Š–P kryptimi pailgos, aukštesne Š dalimi kalvos V ar Š papėdėje, žemiau seno labai stambaus ąžuolo su jame įkeltu šventu paveikslu. Šaltinis niekada neužšaldavo ir neišsekdavo. Jo vanduo buvęs tyras ir skanus. Šaltinis sunyko, ir ąžuolas nuvirto pokario metais.

Kartais teigiama, jog ši „stebuklinga vieta“ buvo puoselėjama vien stačiatikių: pasakojama, kad į ąžuolą įkėlę šventą paveikslą jie čia melsdavosi ir į šaltinį mesdavo smulkias monetas. Kita vertus, sakralią reikšmę šiai vietai teikė ir

vietos gyventojai katalikai bei pro šalį Ukmergės keliu važiuojantys keleiviai (Vait.).
Š. 1977–1978 m. LII žv., LIIR F. 1–654, 13 („Stebuklinga vieta"); LTR 6810: 306, 307; Vait. (1999). L. Vaitkevičius V., 2000, 531.

BASTŪNAI, Želvos s-ja

221. AKMUO su PĖDA. Prie Adomiškio miško PV pakraščio, Bareikių sodybos, kanalizuoto Sauginių upelio kairiajame krante. Akmuo netaisyklingos formos, 1,15 m ilg., 72 cm pl., apie 20 cm aukščio. Akmens viršuje – daug natūralių netaisyklingų įdubimų, kurių vienas, orientuotas Š–P kryptimi, 10–11x26 cm dydžio, apie 6 cm gylio, primena baso žmogaus pėdą. Padavimuose ši pėda vadinama „velnio", sakoma, kad akmenyje „kaip ir velnio kojos įspausta, net žymės ir penki kojos pirštai" (LŽV).

„Velnias nešē akmenų ir sugiedoja gaidys. Akmuo jam iškrita, ānas an akmenia atsistoja, pėdas jo lika" (*P.* K. Trota, 82 m., Bastūnuose. *U.* V. Vaitkevičius, 2002 m. – LTR).

Beje, Velniakojos vardu vadinama ir pieva (1,5 ha), kurioje guli akmuo (LŽV).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 96–97; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 23; LTR 7250/20; LŽV (O. Minkevičienė, 1935); Vait. (1992, 2002); VAK 67/4 (LŽV; *Velniakoja*). L. PA 79 (Nr. 216); KPE 2, 98.

222. VELNIÃKALNIS (PAGRIÓMELĖ). Į PR nuo Bastūnų, buvusio Amerikos vnk. žemėse, 0,9 km į ŠR nuo kanalizuoto Sauginių upelio pralaidos kelyje

204 pav. Bastūnų Velniakalnis (**222**), Sauginių Papošautai (**290**) ir Sauginių Kupoliakalnis (**484**) (visi – pagal aut.).

205 pav. Bastūnų Velniakalnis (**222**) iš PV. *Aut. nuotr.* 2002.

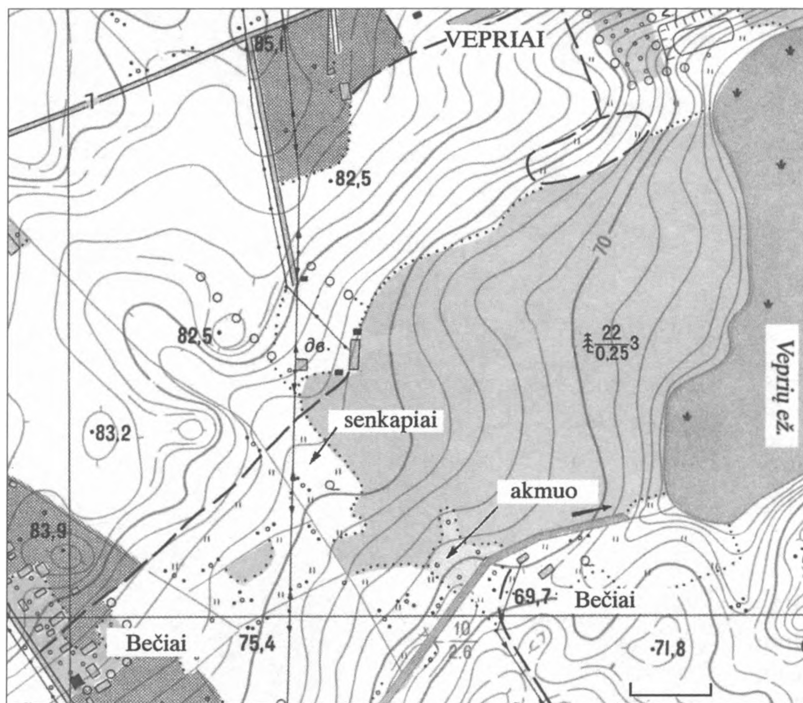
Giedraičiai–Želva, 0,4 km į R nuo K. Trotos sodybos ir kelio Giedraičiai–Želva, kairiajame Sauginių upelio krante. Tai atskiras, netaisyklingos formos, R–V kryptimi kiek ištęstas aukštumos masyvas, apsuptas pelkėtų žemumų. Apie 2 ha ploto, vidutinio statumo ir stačiais, 10–12 m aukščio šlaitais, kiek aukštesne R dalimi (167,2 m virš j. l.). Vietos gyventojai Velniakalniu dabar paprastai vadina tik V – mišku apaugusią kalvos dalį.

Pasakojama, kad Velniakalnį kepurėmis supylė kareiviai (Vait.).

1,1 km į ŠR nuo Velniakalnio yra Bastūnų akmuo su Velnio pėda (↑**221**).
Š. LŽV (O. Minkevičienė, 1935; Amerika); LŽV (O. Minkevičienė, 1935; Lukašiūnai); VAIT. (2002).

223. PIEVA VELNIÃKLUMPIS. Nurodoma į ŠR nuo k., tarp Pagirio ir Parkupio, 0,75 ha ploto (LŽV).
Š. LMD I 478/1 (*Velnioklumpis*); LŽV (O. Minkevičienė, 1935).

BAUBLIAI, Vidiškių s-ja
224. LAŨKAS PAGÕJUS (PAGÕJIS). Minimas tarp k. vietovardžių, 9 ha ploto.
Š. LŽV (J. Jankauskas, 1939).

206 pav. Bečių akmuo su pėda (**225**) (pagal KPC AS).

BEČIAI, Veprių s-ja
225. AKMUO su PĖDA. Kaimo ŠR dalyje, 0,23 km į PR nuo Bečių senkapių paminklinės lentos, 0,11 km į Š nuo dviejų griovių santakos. Akmuo pilkos spalvos granitas, suskilęs, apie 2,4 m ilg. (Š–P), 1,5 m pl. (R–V), 1,3 m aukščio. Akmens Š (mažesnėje) dalyje, ŠV viršutiniame kampe, yra 4x8 cm dydžio, 2,5 cm gylio duobutė, primenanti dešinę vaiko kojos pėdą su užriestu didžiuoju pirštu.

„Ten žymu žmogaus pėda, penki žmogaus pirštai. Sako, ant to akmens šventa Marija stovėjusi ir pėdus palikusi“ (*P.* P. Valančienė,

67 m., Vareikiuose, Upninkų s-joje. *U.* 1978 m. – LTR).

XV–XVIII a. Bečių senkapiuose (Av 1615) buvo laidojami Veprių gyventojai.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 97; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 24; 1977–1978 m. LII žv., LIIR F. 1–654, 14–15; LTR 5097/113 („Vepriuose, už malūno"); VAIT. (1990). L. KPE 2, 98.

207 pav. Bečių akmens (**225**) detalė – įdubimas, vadinamas „pėda". *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LIIR ng. 24669).

BERZGAINIAI, Žemaitkiemio s-ja
226. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1294). Turi vėlyvajam geležies amžiui būdingus įtvirtinimus. 1946 m. rastas kultūrinis sluoksnis su lipdyta keramika lygiu ir grublėtu paviršiumi (vad. P. Tarasenka).

„Yra padavimų, buk [čia] užkasta bažnyčia. Naktimis girdisi vargonai".
Š. VAK 67/183.

BIERIAI, Pivonijos s-ja
227. MÌŠKAS GÕJUS. Augo apie 1 km į P nuo Varžų k. kapinių. „Žmonės pasakoja, kad senovėje toj vietoje augęs miškas. Jį iškirtus, likusi slėni vieta – bala. Tą mišką žmonės vadinę Gojumi. Jo vietoje dabar telkšančias pelkes vadina irgi – Gojelio bala".
Š. LŽV (M. Žentelytė, 1935).

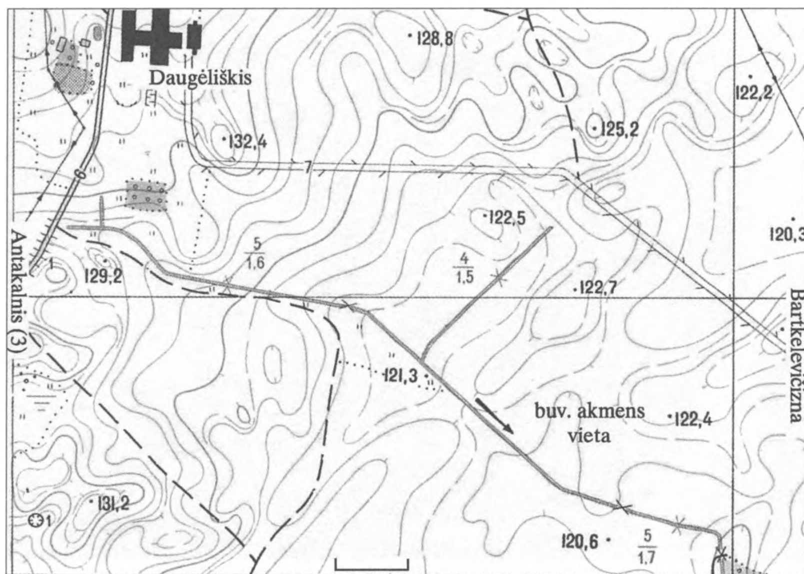
ČINELIAI, Želvos s-ja
228. AKMUO. Nurodomas Makių (kitaip – Pašilių) kalno viršuje, į Š nuo Durpynės, Antamakių ež. pakrantėje.

„Pasakojama, kad rusai vežę per Činelių kaimą labai daug karalienės Kotrynos pinigų ir paslėpę tuos pinigus ant Makių kalno, po akmeniu" (LŽV).

Padavimai, matyt, susiję ir su pačiu Antamakių ežeru (↑**347**).
Š. LŽV (P. Zilnytė, 1935); VAK 67/23 (LŽV).

DAUBARIŠKIAI, Želvos s-ja
229. KAŨKALNIS. 1920 m. paminėtas tarp k. vietovardžių. „Žvyro kalnelis". Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LMD I 478/1.

DAUGĖLIŠKIS, Ukmergės s-ja
230. AKMUO su PĖDOMIS. Buvo vietovėje už 0,8 km į PR nuo kelio Daugėliškis – 3-iasis Antakalnis, 0,3 km į ŠV nuo Stričkų sodybos, 0,2–0,25 km į PV nuo kelio Daugėliškis–Bartkelevičizna, 50–70 m į ŠR nuo kairiojo melioracijos griovio kranto, laukuose. Iki melioracijos akmuo buvo tarp J. Piliponio ir V. Buzo sodybų, lauke prie eglyno. Tai būta maždaug 1x1,5 m dydžio, 50–80 cm aukščio akmens su viena (Vait.) ar dviem pėdom (LŽV).

208 pav. Daugėliškio akmens su pėdomis (**230**) vietovė (pagal aut.).

„Sakoma, kad senovėje ant šio akmens Panelė Švenčiausia ilsėjosi ir žmonių atminčiai įspaudė savo pėdus" (*P.* M. Dūdas, ~70 m., Daugėliškyje. *U.* V. Laska, 1935 m. – LŽV).
Š. LŽV (V. Laska, 1935; *Čivyliai*); VAIT. (1999); VAK 66/313 (LŽV). **L.** PA 79 (Nr. 210; *Avilių krūmuose*); VAITKEVIČIUS V., 2000, 529–530.

209 pav. Daugėliškio akmens su pėdomis (**230**) vietovė iš Š. *Aut. nuotr*. 1999.

DELTUVA

231. AKMUO su DUBENIU I. Įmūrytas į šventoriaus tvorą už 8 m į R nuo P vartų (N55°14'22,1"; E24°40'16,3"). Akmuo smulkiagrūdis, rausvas su balkšvais intarpais granitas, natūraliai plokščia 0,7x1,05 m dydžio plokštuma. Dubuo 17–18 cm skersmens, 11 cm gylio, kūgio formos, nugludintomis sienelėmis, ne centrinėje plokštumos vietoje. Akmens kilmės vieta nežinoma.
Š. VAIT. (1999, 2005). **L.** IA 83 (Nr. 271).

AKMUO su DUBENIU II. Atvežtas į skverą prie kultūros namų ir bibliotekos pastato (N55°14'21,2"; E24°40'01,7") iš Pagojės k. laukų (↑**274**).

210 pav. Deltuvos akmuo su dubeniu (**231**). *Aut. nuotr*. 2005.

DELTUVĖLĖ, Pabaisko s-ja

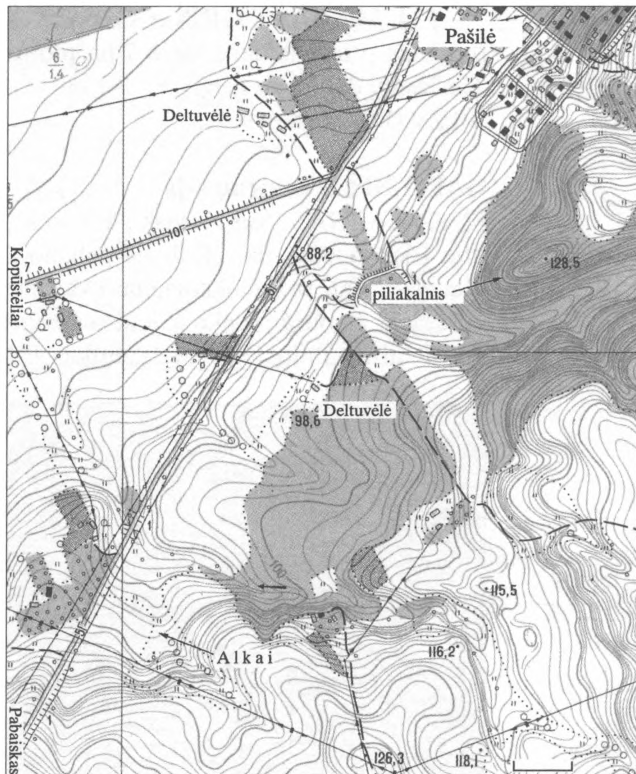
232. LAŨKAS ALKAĨ (Ar 1266; M 166). 0,65 km į Š–ŠR nuo kelių Vaitkūnai–Sargeliai ir Pabaiskas–Ukmergė sankryžos, apie 0,25 km į P nuo pralaidos per Gniužos (?) upelį kelyje Pabaiskas–Ukmergė (plg.: „Šeštame kilometre randasi tiltas medinis, vadinamas Alkos tiltas, nuo kurio į kairę pusę atstume apie 300 metrų, randasi tariama paminklinė vieta" – 1935 m., VAK). Tai upelio kairiojo kranto slėnyje esantis šaltiniuotas apie 2 ha ploto laukas ir kartu aukštumos šlaitas, kurį ŠV–PR kryptimi „perskrodžia" gili griova (plg.: „Kaimo laukas kalnuotas ir paminklinė vieta nuo kitų dirvų kalne nieku neišsiskiria, tik vidury randasi griovys apie 10 metrų gylio" – VAK).

Archeologinių žvalgomųjų ekspedicijų metu (1970 m. LII, MMT) šioje vietoje, atrodo, nepagrįstai norėta matyti Alkos kalną, tokiu pavadinimu šventvietė buvo įrašyta ir į kultūros paminklų sąvadą.

„Senovėje šioj vietoj nakčia žmonės paklysdavę ir klaidžiodavę iki dienos šviesai" (VAK).

Už 0,8 km į ŠR nuo Alkų yra Vaitkuškio piliakalnis (Ar 1269).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 101–102 (*Alkos kalnas*); 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 26 (*Alkos kalnas*); 1977–1978 m. LII žv., LIIR F. 1–654, 17; Vait. (1999); VAK 66/315. L. KPE 2, 99.

211 pav. Deltuvėlės Alkai (**232**) (pagal aut.).

212 pav. Deltuvėlės Alkai (**232**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 1999.

DELTUVOS S-JA

233. ŠVENTÙPIS. Dešinysis Armonos intakas, apie 8 km ilg., kanalizuotas. Ištakos Atkočių dvaro laukuose, teka pro Kreivių, Vidumiškio laukus, į Armoną įteka už 1,5 km į ŠV nuo Deltuvos.

„Upelyje paskendęs kunigas su švenčiausiu" (VK).

Š. LVIA F. 694–1–3504, 324v (1784 m., *Szwintupis*), 326 (*Swindupis*); LŽV (J. Budrikas, 1936; Deltuvos g-ja); LŽV (J. Dutkienė, 1937; Atkočiai); LŽV (Kreiviai; *Šventupėlis*, pv., 0,5 ha); VK (R. Kubiliūtė, 1977). L. Vardynas, 170.

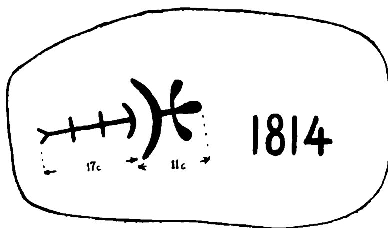
234. MIŠKAS GOJUS (GOJIS). Nurodomas prie Palaukės, apie 7 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (J. Dutkienė, 1937).

GAIVENIAI, Taujėnų s-ja
[**235.**] KALNAS. Nurodomas į P nuo k., prie Blauzduvės vnk. „Kalvelė pelkėtoje pievoje". 2002 m. nelokalizuotas (Vait.).

„Seni žmonės pasakoja, kad senovėje ant to piliakalnio Kirkizų šventikas [?]

213 pav. Gerklinės akmuo su ženklais (**238**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24672).

214 pav. Gerklinės akmuo su ženklais (**238**). *R. Masiulionio pieš.* apie 1937 (pagal R. Masiulionį 1937, 181).

laikydavo pamaldas, nes toje apylinkėje miškuose buvo Kirkizų lageriai, stovyklos" (VAK).
Š. Vait. (2002); VAK 68/121.

GELUČIAI (dalis), Taujėnų s-ja
[**236.**] KOPLYČIŲ KALNAS. Nurodomas apie 0,5 km į Š nuo k., iš Š ribojamas ariamų kalvų, iš P – balotos pievos; 6 ha ploto.

„Žmonės pasakoja, kad toje vietoje kadaise buvusi koplyčia".
Š. LŽV (A. Lukštienė, 1935).

GENĖTINIAI, Vidiškių s-ja
237. ŠVEÑČIUPIS (ŠVINČUPIS). Dešinysis Šventosios intakas, „labai mažutis". Teka iš Š į P.

Gali būti susijęs ir su Ukmergės–Upytės pavietų siena, kuri XVI a. dar kirto Genėtinius (žr. Wojtkowiak Z., 1980).
Š. LŽV (I. Rožanskienė, 1935; *Švinčupis*). L. Vardynas, 169; Wojtkowiak Z., 1980, 69.

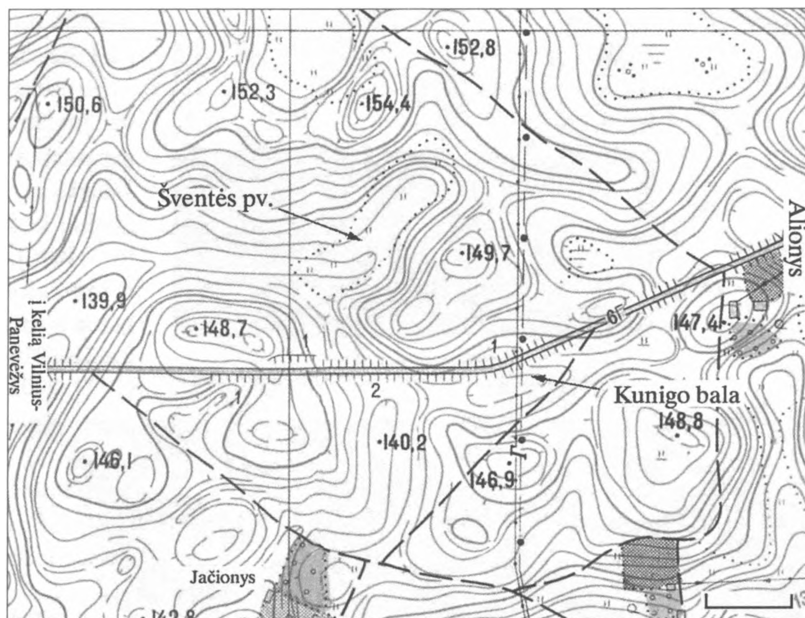
GERKLINĖ, Šešuolių s-ja
[**238.**] AKMUO su ŽENKLAIS (Ar 1270). Šešuolių g-jos 91 kvartale, apie 0,5 km į R nuo Gerklinės vnk. Akmuo 1,6x2,2 m dydžio. Akmens ŠR dalyje yra iškalta 50 cm ilg. strėlė su dviem ją statmenai kertančiais 20 cm ilg. skersiniais. Virš strėlės viršūnės iškaltas 50 cm ilg. puslankis, ties kurio viduriu viršuje yra taisyklingas graikiškas kryželis. Akmens PV dalyje ne taip ryškiai iškalta data „1814". Atrodo, kad data ir ženklai iškalti skirtingu metu, nes jų griovelių gylis ir plotis skiriasi.

Apie 1 km į Š nuo akmens yra Šešuolių Bažnyčios kalnas (↑**302**).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 116–117; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 27–28; VAK 68/98 (pieš.). L. Masiulionis R., 1937 (pieš.); PA 79 (Nr. 214); IA 106, 131 (Nr. 35); KPE 2, 102.

GÕJIŠKIS, Želvos s-ja
Kaimas apie 5 km į PR nuo Želvos, tarp Laumėnų ir Karališkių.
Š. LMD I 478/1 (*Gojiškė*). L. LTŽ F–9 (*Gajuszki*).

ILGATRAKIS, Taujėnų s-ja
239. JAUNUOMENĖS KALNELIS. Nurodomas 0,9 km į V nuo k., tarp balų; 0,5 ha ploto. 2002 m. nelokalizuotas (Vait.).

„Pasakojama, kad senais laikais į tą neprieinamą kalnelį sueidavo lietuviai pasilinksminti ir savo dievams padėkoti už jiems suteiktas laimes" (*P.* I. Budrikas, ~85 m., Ilgatrakyje. *U.* S. Siemaškaitė, 1935 m. – LŽV).
Š. LŽV (S. Siemaškaitė, 1935); Vait. (2002); VAK 68/132 (LŽV).

215 pav. Jačionių pieva (**240**) ir Jačionių bala (**241**) (pagal aut.).

JAČIONYS, Ukmergės s-ja
240. PÍEVA ŠVEÑTĖ (ŠVIÑTĖ). 0,6 km į R nuo kelio Vilnius–Panevėžys, 0,12 km į Š nuo kelio į Alionis, atsišakojančio iš kelio Vilnius–Panevėžys ir Petruškevičių sodybvietės. Šventės pieva vadinama apie 180 m ilg. R–V kryptimi besitęsianti, apie 50 m pl. žemuma. Š, R ir P ją supa maždaug 6–8 m pakylančios nuartos aukštumos daugiausia nuolaidžiais šlaitais. V pusėje Šventė pereina į kitas žemumas.

Pasakojama, kad šioje pievoje vaidendavosi ir žmonės atvežę kunigą ją pašventino (LTR). 0,3 km į PR nuo Šventės pievos yra ir Kunigo bala (↑**241**).
Š. LTR 7250/14; Vait. (2002); VK (1935; *Švintė*).

241. KÙNIGO BALÀ. Buvo tarp Jačionių ir Bakšionių, 0,88 km į ŠR nuo kelio į Alionis atsišakojimo iš viaduko kelyje Vilnius–Panevėžys, kelio į Alionis P pusėje, abipus magistralinio dujotiekio trasos. Tai būta maždaug 55x150 m dydžio (LŽV) užpelkėjusios balos. Po melioracijos Kunigo balos vietoje žymi maždaug

216 pav. Jačionių pievos (**240**) vietą rodo vietos gyventoja Janina Buzienė. *Aut. nuotr.* 2002.

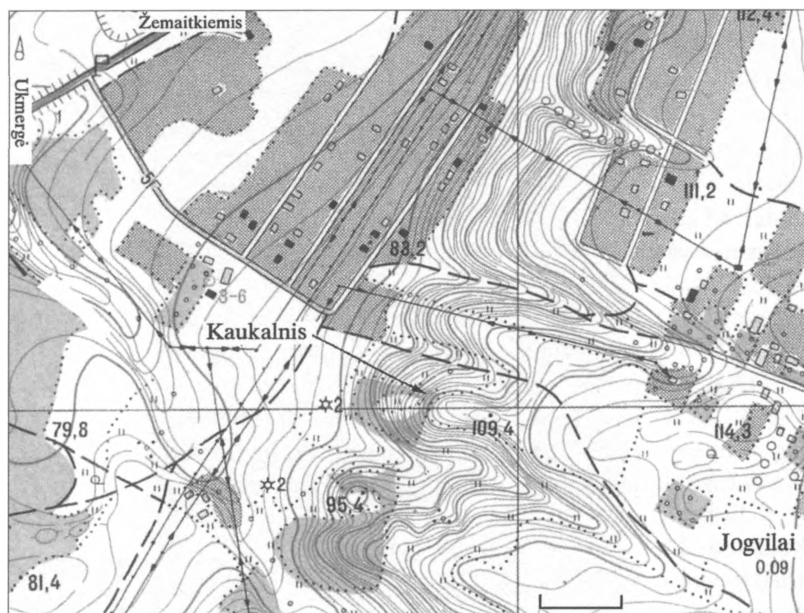

217 pav. Jačionių bala (**241**) iš V. *Aut. nuotr.* 1999.

30x100 m dydžio loma, kurią Š–P kryptimi kerta dujotiekio trasa.

„Pasakojama, kad kada tai nuo ligonies važiuodamas toje pievoje išvirtęs iš ratų kunigas ir sušlapęs" (*P.* A. Džiovėnas, ~35 m., Jačionyse. *U.* K. Jurėnas, 1935 m. – LŽV). „Saka, kad kunigas kalendavoja [kalėdojo. – *Vait.*], vėlai važiava ir velnias užvedė jį ton balon. Saka, velnias kunigų maudė balon ir užtat praminta Kuniga bala" (LTR).
Š. LTR 6810/222; LŽV (K. Jurėnas, 1935); VAIT. (1999, 2002); VK (Fabijonavičiūtė, 1977). **L.** VAITKEVIČIUS V., 2000, 534.

JAČIŪNAI, Siesikų s-ja
242. PÍEVA GÕJUS (GÕJIS). Nurodoma 1 km į R nuo k., 20 ha ploto. „Prieš kelias dešimt metų buvo didelis miškas".
Š. LŽV (A. Juodis, 1935).

218 pav. Jogvilų kalnas (**243**) (pagal aut.).

JOGVILAI, Lyduokių s-ja
243. KAŨKALNIS. 0,5 km į PR nuo kelio Ukmergė–Žemaitkiemis, 80 m į P nuo kelio į Jogvilus, atsišakojančio iš kelio Ukmergė–Žemaitkiemis, Šventosios kairiojo kranto slėnio aukštumoje. Šiuo metu Kaukalniu paprastai vadinama gili griova, kuria vedė takelis į Ukmergę (plg. „per Kaukalnius atėjom" – Vait.). Praeityje vardas buvo taikomas R–V kryptimi pailgam aukštumos kyšuliui į Š nuo minėtos griovos, K. Gritės žemėje. Kyšulys seniai ariamas, maždaug apie 150 m ilg., 80 m pl., vidutinio statumo, 8–10 m aukščio šlaitais. Čia atsiveria vaizdinga panorama į ŠV ir V.

S. Juknytės (72 m., Jogviluose) pasakojimu, senieji kaimo gyventojai labiausiai išsikišusią, krūmais apaugusią Kaukalnio

219 pav. Jogvilų kalnas (**243**) iš PV. *Aut. nuotr.* 2002.

dalį laikė „pagonių kapais“ (LTR). Peršasi mintis, kad čia galėjo būti seniai sunaikintų I t-mečio vidurio ar antrosios pusės pilkapių vieta.

0,9 km į ŠV nuo Kaukalnio yra Juodausių piliakalnis (Ar 1265).
Š. LTR 7250/15; ŠIDIŠKIS T., 1993b, 53 (Jagvylai; *Kauko kalnas*); VAIT. (2002).

244. AUŠRĀKALNIS. Nurodomas 0,2 km į P nuo k., 0,5 ha ploto. 2002 m. nelokalizuotas (Vait.).
Š. LŽV (V. Veselka, 1935); VAIT. (2002).

245. PERKŪ́NAKMENIS. Nurodomas 0,4 km į V nuo k., kalnelyje. Akmuo buvęs sutrankytas perkūno. 2002 m. nelokalizuotas (Vait.).
Š. LŽV (V. Veselka, 1935); VAIT. (2002).

246. MÌŠKAS GÕJUS. 0,8 km į Š nuo centrinės k. dalies, Duoburio upelio kairiajame krante, į V nuo Duoburio ir Šakelės santakos.

0,7 km į V nuo Gojaus yra Juodausių piliakalnis (Ar 1265).
Š. VAIT. (2002).

JUODKIŠKIAI, Lyduokių s-ja

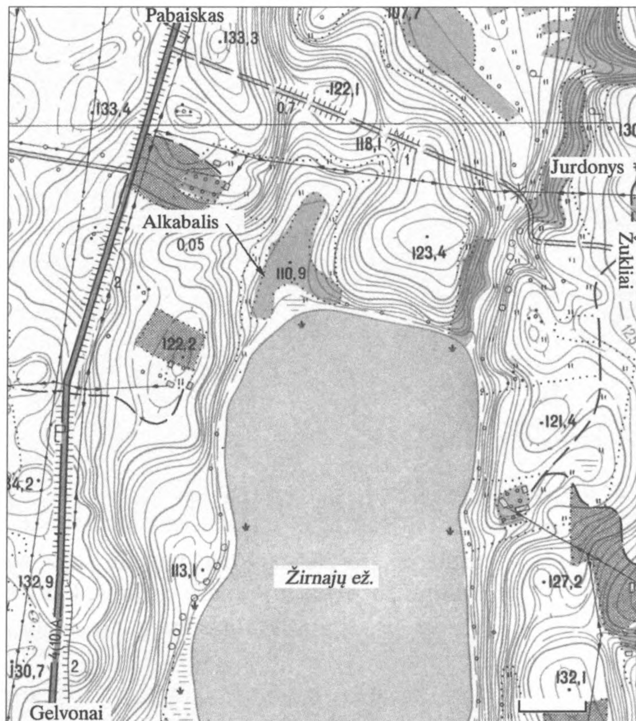
247. VELNIÃRAISTIS. Nurodomas į P nuo k., lauko viduryje, apie 2 ha ploto.

Pasakojama, kad čia vaidenasi.
Š. LŽV (V. Veselka, 1935).

JURDONYS, Pabaisko s-ja

248. EŽERAS ŽIRNAJAĨ ir AĨKABALIS (AŨKABALIS). Ežeras telkšo 5 km į P nuo Pabaisko, rininės kilmės, ištįsęs iš Š į P lygiagrečiai keliui Gelvonai–Pabaiskas. 190 ha ploto, didžiausias gylis ežere 26 m.

Pasakojama, kad buvo „Pabaiske dideli varpai, o Šešuoliuose nebuvo visai – nedzvanijo. Kokie buvo atpuskai [atlaidai. – *Vait.*] – iš Pabaisko į Šešuolius varpus

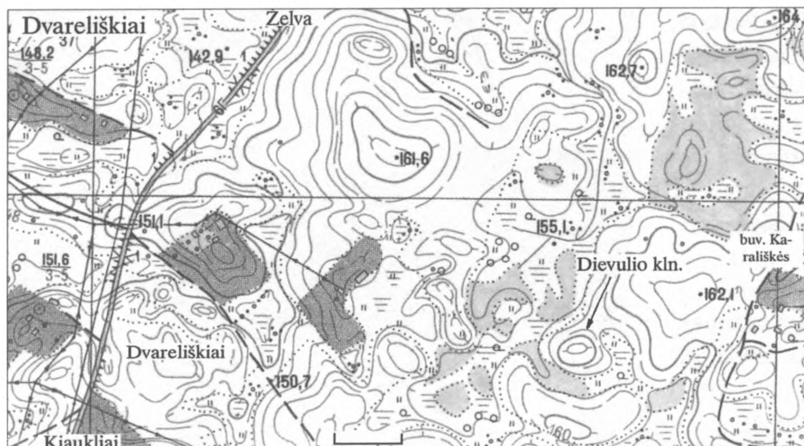

220 pav. Jurdonių Alkabalis (**248**) (pagal aut.).

veždavo. Žiemos laiki rogėm vežė par ežera varpus, ir lūžo ledas. Paskindo rogės su arkliu ir varpais. Kai dzvanija varpais Pabaiske, tai varpai dzvanija ežeri <...>“ (LTR 2368/139). „Vokiečiai rinkdava metalų ir užtat zakristijonas paėmė, tuos varpus nukabina ir vežė, nuvežė nat Jurdanių ažeran

221 pav. Jurdonių Alkabalis (**248**) iš Š. *Aut. nuotr.* 1999.

222 pav. Karališkių kalnas (**250**) (pagal aut.).

paslėpė. Tas zakristijonas paskui, saka, su kunigu suspyka ir pranešė rusams, kur tie varpai. Tai tikrų tikrai tas buva, čia ne melas" (LTR 6810/310).

Žirnajų ežero ŠV pakrantėje, 0,28 km į PR nuo kelio į Žuklius atsišakojimo iš kelio Pabaiskas–Gelvonai, 0,2 km į R nuo pastarojo kelio, 0,1 km į R nuo Pilipavičių sodybvietės, yra Alkabaliu, arba Aukabaliu, vadinama į ežero krantų aukštumas įsirėžusi maždaug 200 m ilg. (Š–P), 100 m pl. (R–V) žemuma, P pusėje susisiekianti su ežeru. Pavasarį natūraliai ar Jurdonių malūno užtvankai dirbtinai pakėlus vandens lygį, Alkabalis tapdavo Žirnajų ežero dalimi – užutėkiu (plg.: „Aukabaly, saka, statėm tinklus" – Vait.).

Žirnajų ež. P krante yra Totoriškio piliakalnis (Ar 1128).
Š. LTR 2368/139; 6810/310; LVIA SA 19254, 93 (1784 m., *do Jeziora Żyrnowa*), 204 (*Jezioro Żyrnowskie*); Šidiškis T., 1993b, 56 (Žuklijai; *Alka laukas, Alkabalis, Alkas*, „ežero dalis"); Vait. (1999); VK (Pkk; Jordonių malūnas), (A. Vanagas, 1977; *Alkabalis*). **L.** Vaitkevičius V., 2000, 534.

223 pav. Karališkių kalnas (**250**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 1992.

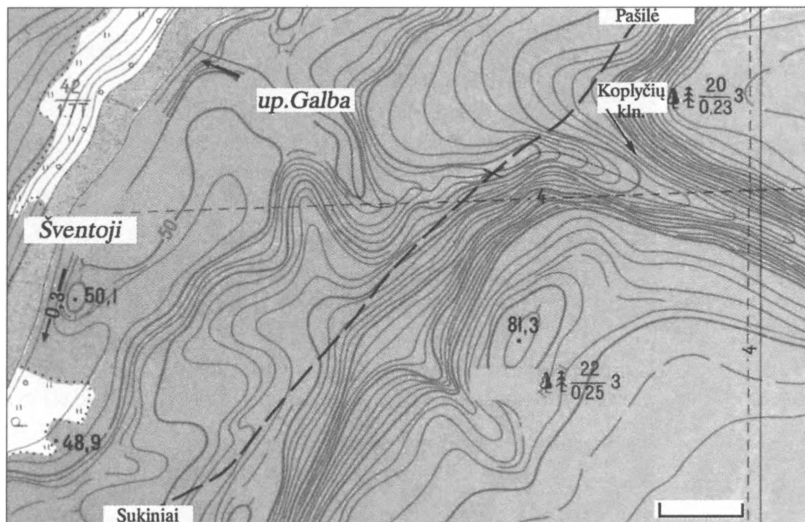
JURGELIONYS, Taujėnų s-ja
249. ĄŽUOLAS. Pasakojama, kad kažkur kaimo pamiškiuose augo šventas ąžuolas, kurį kirsdami kirtėjai susižeidė.
Š. Stank. (1994).

KARALIŠKĖS, Želvos s-ja
250. DIEVÙLIO KALNẼLIS. 0,6 km į R nuo kelio Želva–Kiaukliai, 0,35 km į ŠR nuo kelio į Kibartiškius atsišakojimo iš kelio Želva–Kiaukliai, 0,3 km į PR nuo Žilinskių sodybos (Dvareliškių k.). Kalva apie 30x40 m dydžio, kelių metrų aukščio, nuarta, iš Š, V ir P juosiama pelkaičių, R – nuolaidžiai žemėja ir pereina į aplinkinius laukus.
Š. LMD I 478/1 (1920 m.; „Aukštasai kalnelis= Nedelios kal.= Dievulio kalnelis"); Šidiškis T., 1993b, 55; Vait. (1992); VK (V. Buda, 1977; Karališkės), (V. Buda, 1977; Laumėnėliai). **L.** Šidiškis T., 1996, 46.

KASPARIŠKIAI, Taujėnų s-ja
[**251.**] LAŨKAS ŠVENTÕRIS. Nurodomas 2 km į Š nuo k., „ariama žemė" (0,5 ha). Prieš Antrąjį pasaulinį karą šioje vietoje sodybą įkūrė Antanas Gvozdas iš Vilpišio k.
Š. LŽV (J. Petkevičius, 1935; *Šventor's*).

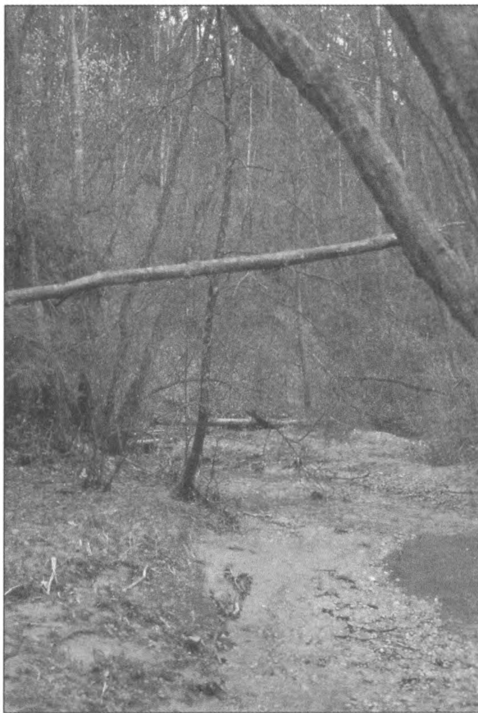
KOSAKAI,
Pabaisko s-ja

252. KOPLỸČIOS: KÁLNAS, GALBÕS UPĒLIS ir AKMUÕ. Vietovė Šaltupės miško 58 kvartalo PR kampe, 80 m į R nuo kelio Pašilė–Sukiniai. Koplyčių kalnu vadinamas eroduojantis skardis dešiniajame Galbos upelio krante, ties staigiu upelio vingiu. Išliko tik ŠR kalno papėdės fragmentas. Galima spėti, kad tai būta griova atskirtos, ŠV–PR kryptimi pailgos, apie 20–25 m ilg. kalvos gana stačiu šlaitu iš griovos (t. y. ŠR) pusės ir, matyt, itin stačiu šlaitu iš Galbos upelio (t. y. PV) pusės. 1935 m. LŽV anketose duomenys apie Koplyčių kalną įvairuoja: vienoje anketoje Koplyčių kalnu vadinama net 12 ha ploto Galbos dešiniojo kranto aukštuma (LŽV, Kosakai), kitoje – vos 0,15 ha ploto „aikštė, lygi vieta" (LŽV, Šaltupės g-ja). Galbos upelis ties Koplyčių kalnu daro vingį, atitekėdamas iš PR ir užsisukdamas į V. Šioje vietoje pagrindinė upelio vaga 1,5–2,5 m pločio, 0,2–1 m gylio, tačiau, matyt, besikaitaliojanti dėl stiprios srovės ir svyruojančio upelio vandens srauto.

224 pav. Kosakų Koplyčios ir Galbos upelis (**252**) (pagal aut.).

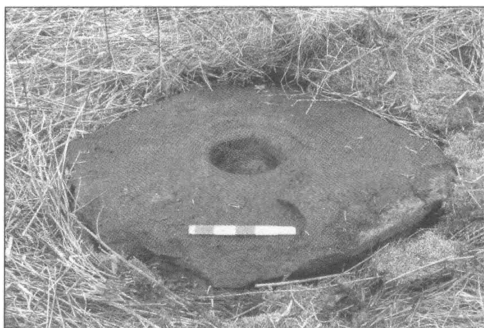
1846 m. M. Balinskis, tiesa, suplakdamas duomenis apie Kosakų Koplyčias ir Sukinių Mokus, rašė, jog priešais Kukavaičio kalną (↑**217**), kitapus Šventosios upės, esąs akmuo su „skyle" viduryje („widać dotąd kamień z wydrążoną dziurą po środku" – Baliński M., 1886). 1935 m. LŽV anketoje paminėta, jog „prie Galbos upelio yra nemažas akmuo, kuriame iškalta duobelė" (LŽV, Kosakai). Tiksli senoji akmens vieta, deja, nežinoma. 1941 m. akmenį iš

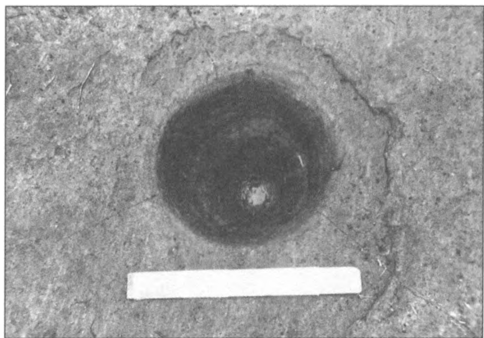
225 pav. Kosakų Koplyčios (**252**) iš V (kalno skardis nuotraukos antrame plane, kairėje). *Aut. nuotr.* 1999.

226 pav. Kosakų Koplyčios (**252**) iš ŠV (kalvos liekanos nuotraukos dešinėje). *Aut. nuotr.* 1999.

227 pav. Kosakų akmuo su dubeniu (**252**) (perkeltas į Naceliškio k.). *Aut. nuotr.* 1999.

228 pav. Kosakų akmens (**252**) detalė – smailiadugnis dubuo. *Aut. nuotr.* 1999.

Koplyčių vietovės į savo sodybą Naceliškio k. atvežė Juozas Mulevičius, norėdamas akmenį panaudoti statyboms. Akmuo dėl nežinomų aplinkybių liko neįdėtas į pamatus. Mulevičių šeimą išblaškė pokario

229 pav. Sargelių senbuviai: Marytė Žurauskienė ir Kostas Levickas pasakoja apie Kosakų Koplyčias (**252**). *Aut. nuotr.* 1999.

suirutė, apie akmenį žinojo viena Aldona Bakšienė (gyv. Pašilėje). 1999 m. akmuo buvo surastas Mulevičių sodybvietėje tarp tvartelio likučių ir balos gyvuliams girdyti. Netrukus po to perkeltas į UKM.

Akmuo – mėlynos spalvos su balkšvais ir raudonais intarpais smulkiagrūdis granitas, 0,96x1,1 m dydžio, per 30 cm aukščio, natūraliai plokščiu, kiek nelygiu viršumi. Dubuo kiek arčiau vieno akmens krašto, 22 cm skr., preciziškai nugludintais kraštais viršuje ir sienelėmis, 17 cm gylio. 10 cm aukštyje nuo dubens viršaus jo sienelės gana stačios, giliau dubuo vos vos siaurėja. Jo dugnas pusrutulio pjūvio.

„[Koplyčios]. Ten buvo akmuo, kaip būdavo prie bažnyčių tokie akmenys – ten pripila švęsto vandens. Ir čia, sako, stovėjo koplyčia. Ir tą akmenį pripildavo vandens, ir ten, kaip tikėjo žmonės, ėjo ton koplyčion, tuo vandeniu prausėsi. Tokie padavimai, kad ten buvo koplyčia, ale tą koplyčią apipylė žvyrium – tas žvyrius byra, būdavo, ir byra. Ten nieko tikrumoj nebuvo, tik padavimai“ (LTR 6810/218; „Žmonės pasakoja, kad toje vietoje buvo koplyčia“ – LŽV, Šventupės g-ja).

„Prie Galbos upelio yra nemažas akmuo, kuriame iškalta duobelė. Yra pasakojama, kad senovėje ten aukodavę aukas.

Vėliau buvusi pastatyta koplytėlė, bet kartą griuvęs kalnas ir užgriuvęs tą koplytėlę. Dabar toji vieta yra laikoma stebuklinga ir žmonės iš tos vietos ima vandenį akims prausti, gydyti. Tose vietose randama labai senų pinigų" (*P.* P. Bakučionis, ~30 m., Sargeliuose. *U.* J. Cimbolaitis, 1935 m. – LŽV, Kosakai). „Mes gi vaikai [Koplyčiose. – *Vait.*] tai monetų rasdavom. Senovinės jos, [nuo] kokių caro laikų... varinės ar ty kokios monetos. Būdava, žvyrių pakapstom, žvyry, smėly randam tų manetų. Ir pasakoja, kad ten buva akmuo su skyli. Saka, kad į skylę aukodavo tas manetas – bet tai labai daug metų <...>. Pasakoja, kad ty buva koplyčia kokia" (LTR 6810/217).

230 pav. Krapų pieva (**253**) ir Krapų šaltinis (**254**) (pagal aut.).

Už 1,5 km į V nuo Kosakų Koplyčių, kitapus Šventosios upės, yra Kukavaičio kalnas (↑**217**).

Š. LNM ng. 9293 (1954 m., „Buv. aukuro „Koplyčios" vieta"); LTR 6810: 217, 218; LŽV (J. Cimbolaitis, 1935; Kosakai, *Golba*); LŽV (P. Svilainis, 1935; Šventupės g-ja, *Koplyčia*); VAIT. (1999); VAK 66/330 (LŽV, Kosakai). **L.** BALIŃSKI M., 1886, 221; ГУКОВСКІЙ К., 1890, 428; PA 33, 79 (Nr. 212); IA 83 (Nr. 272).

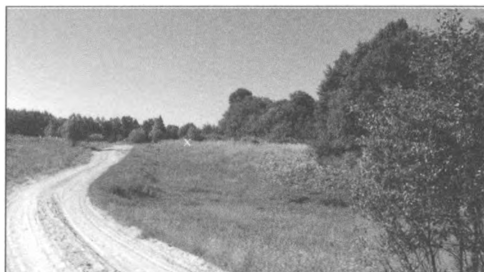
231 pav. Krapų pieva (**253**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2002.

KRAPOS, Želvos s-ja

253. PIEVA BALNYKIĖTĖ (AUKAĨ). 0,45 km į PR nuo Krapės ir Siesarties santakos, 0,36 km į P nuo kelio, jungiančio kelius Balninkai–Žemaitkiemis bei Balninkai–Želva ir Krapų k. kapelių, Siesarties dešiniajame krante, tarp Šniūreliu vadinamo nedidelio kanalo (iš Š) ir Siesarties (iš P). Dabar Balnykiete (kitaip – Aukais) vadinamos šlapios pievos. Seniau jos buvo šienaujamos, užima ne mažiau kaip 6 ha ploto.

Maždaug už 0,6 km į ŠV nuo Balnykietės yra šventas Krapų šaltinis (↑**254**).

Š. LŽV (J. Žemaitaitis, 1935; Laukeliai); VAIT. (2002).

232 pav. Krapų šaltinio (**254**) vietovė iš P. *Aut. nuotr.* 2002.

254. ŠALTINIS. 0,25 km į R nuo Krapės ir Siesarties santakos, 0,2 km į ŠV nuo Saldžiūnų sodybos ir Krapų k. kapelių, 60 m į ŠV nuo Krapės upelio pralaidos kelyje į Valus, atsišakojančiame iš kelio Želva–Balninkai, Valų kelio R pakelėje.

Maždaug 20 m pločio šaltiniuotame ruože, nuolaidėjančiame į R (Krapės linkme), yra keletas „akelių". Praeityje čia būta vienos didelės, apie 1 m skr. versmės ir kaip tik jos vanduo buvo vartojamas akims gydyti.

„Mažas buvau, tai žmonės dar ėja, pinigus mesdava į tą šaltinį, prausėsi <...>. Kas eidavo, važiuodavo į Želvos bažnyčią, į Ukmergę, čia užeidavo. Skaitė, kad dėl akių, dėl regėjimo reikia praustis <...>. Diedukas mano sakydavo, kad <...> auksinius pinigus mesdava dėl to vandens ir kažkaip pasveikdava" (*P.* A. Saldžiūnas, 36 m., Krapose. *U.* V. Vaitkevičius, 2002 m. – LTR). Pakelėje, kur trykšta šaltinis (kitapus kelio), iš seno augo sena pušis ir joje buvo įkeltas Nukryžiuotasis.

1,2 km į Š nuo šaltinio yra Berzgainių piliakalnis (Ar 1294).

Š. LTR 7250/19; Vait. (2002).

KREIVIAĨ, Deltuvos s-ja

Kaimas 2,5 km į V nuo Deltuvos. Pavadinimo kilmė nežinoma. Sietinas su žodžiu *krivė*, *krivūlė* „sueiga" (plg. LKŽ VI 658–662).

Apylinkėse teka Šventupis (Armonos intakas) (↑**233**).

Š. LVIA F. 694–1–3504, 326 (1784 m., *Wies Kreywi*).

KULNIŠKIAI, Pabaisko s-ja

255. LAŨKAS GÕJUS. Nurodomas 0,8 km į ŠR nuo k., abipus kelio Kulniškiai–Pabaiskas, F. Abišalos žemėje, apie 10 ha ploto. „Buvo ąžuolynas".

Š. LŽV (B. Žebrauskas, 1935).

KURĖNAI, Vidiškių s-ja

256. AĨKAS (ALKÀ). Kurėnų ežero P pakrantės pusiasalis, šalia jo esanti įlanka bei „nendrynas" į Š nuo kelio Rečionys–Obeliai. Pusiasalis pelkėtas, pavasarį beveik ištisai užliejamas, maždaug 250 m ilg. (ŠR–PV), 180 m pl. (ŠV–PR). Arčiau pusiasalio Š galo išsiskiria 25x50 m dydžio kiek aukštesnė pakiluma, apaugusi beržais. Tai, matyt, buvusi sala.

1984 m. Alkoje ištirti (vad. V. Urbanavičius) keli žvalgomieji šurfai [kiek?]. Nustatyta, kad po 20–25 cm storio dirvožemiu yra įžemis.

Š. 1984 m. LII tyr., LIIR F. 1–1171; VK (G. Partikaitė, 1977; Baubliai, „įlanka"), (Kurėnai, „nendrynas"); Šidiškis T., 1993b, 55 (*Alkas*). L. Šidiškis T., 1996, 44; Vaitkevičius V., 2003a, 227.

257. SALÀ BAŽNÝČIA. Kurėnų ežere, 50 m į P nuo ežero Š pakrantės ties Kurėnų dvarviete. Sala 50 m ilg. (ŠR–PV), 30 m pl. (ŠV–PR), iki 1,6 m aukščio, nuolaidėja į PV pusę. Aukščiausioje (ŠR) salos dalyje yra rausvos spalvos granito, 1,2x1,6 m dydžio, apie 50 cm aukščio akmuo.

Pasakojama, kad saloje stovėjo bažnyčia (1984 m., LII). Prieškaryje saloje dar buvo renkamasi į gegužines (1984 m., LII).

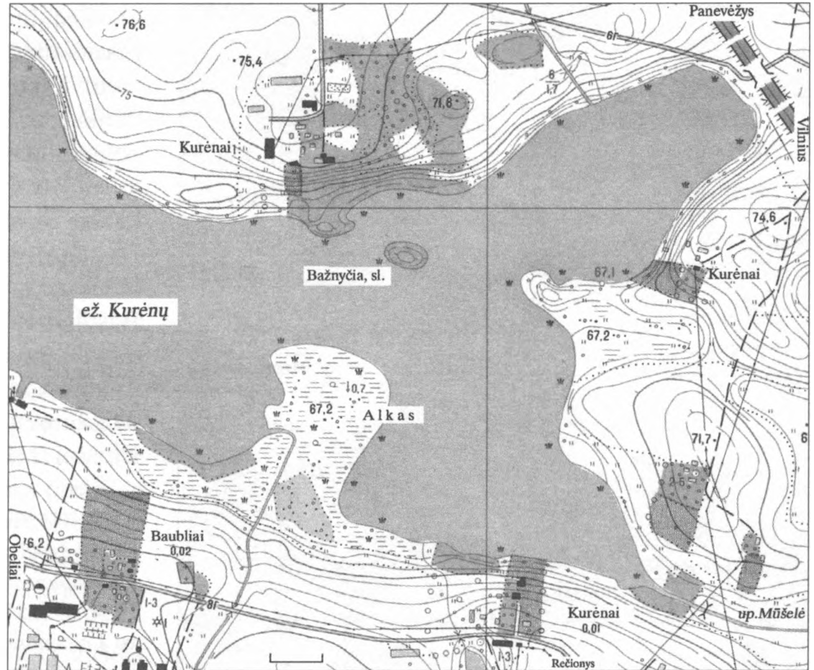
1984 m. LII (vad. V. Urbanavičius) už 0,5 m į P nuo minėto salos akmens ištyrė

1 m² šurfą. Maišytoje žemėje rasta geležinio kriauninio peilio rankenos dalis ir dvi žiestų puodų šukės, būdingos XVI–XVIII a. (?).
Š. 1984 m. LII tyr., LIIR F. 1–1171. L. VAITKEVIČIUS V., 2003a, 227.

258. PÍEVOS GÕJUS. Nurodomos 0,75 km į Š nuo k., 49 ha ploto. „Seniau buvo miškas, bet dabar nukirstas".
Š. LŽV (A. Bendzaitis, 1936).

KURMĖLIAI, Deltuvos s-ja

259. KÙNIGO BALẼLĖ. Nurodoma, kad seniau čia buvusi didelė bala, kuri vėliau užžėlė žole.

233 pav. Kurėnų Alkas (**256**) ir Kurėnų sala (**257**) (pagal LIIR F. 1–1171).

Pasakojama, esą kunigas norėjęs, kad jį šioje vietoje palaidotų, taigi jį čia „užpylė".
Š. VK (Enzinaitė, 1972).

LAITELIAI, Vidiškių s-ja

[**260.**] KOPLÝČKALNIS. Nurodomas 0,2 km į Š nuo k., 0,5 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (A. Bendzaitis, 1936).

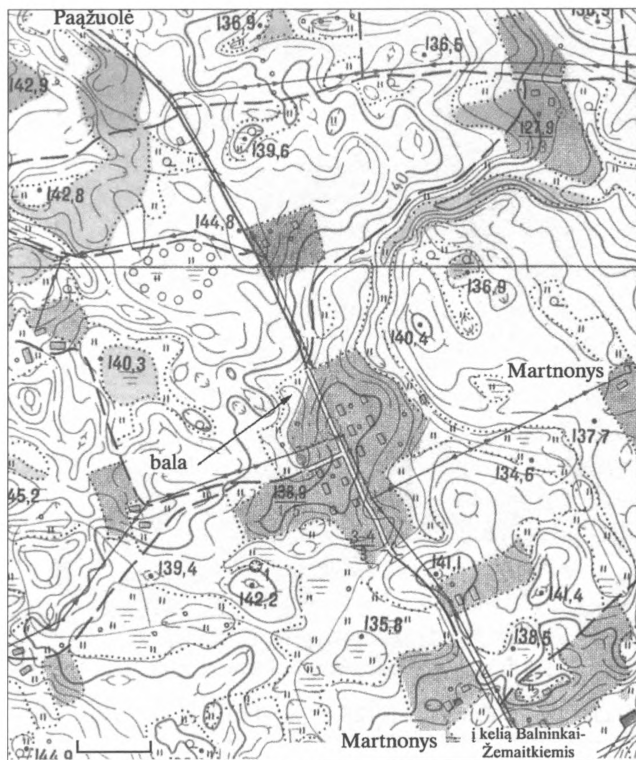
LAUMÉNAI, Želvos s-ja

Laumėnų žemė ar valsčius (*terra Loumene*) minima 1373 m. Livonijos ordino žygio į Aukštaitiją aprašyme (SRP). Manoma, sena Deltuvos žemės vietovė, vėliau kartu su kaimyniniais Bastūnais valdyta kunigaikščių Giedraičių (Semkowicz W., 1989; Wojtkowiak Z., 1978; 1980).

Atrodo, ta pati Laumėnų vietovė figūruoja ir 1554 m. Vilniaus tijūnystės inventoriuje (*sioło Łowmianskie*). Aprašymas

234 pav. Kurėnų Alkas (**256**) iš V. *L. Kurilos nuotr.* 2005.

rodytų, kad, be valstybinės, tuo metu čia būta ir bažnytinės valdos („Biskupich y metropolinych Ławmiancow") (žr. Jablonskis K., 1934, 69).

235 pav. Martnonių bala (**263**) (pagal aut.).

236 pav. Martnonių bala (**263**) iš PR. *Aut. nuotr.* 2002.

1598 m. inventorius rodo, jog Laumėnuose buvęs palivarkas ar dvarelis priklausė šiuo metu tiksliau nelokalizuotam Skačiūnų dvarui („Ymenia Skoczuńskiego, folwarku Łowmianskiego“) (Jablonskis K., 1934, 503).

Senųjų Laumėnų branduolį rodytų šio pavadinimo bet jau privačių gyvenamųjų vietovių koncentracija į P–PR nuo Želvos, užfiksuota 1784 m. Vilniaus vyskupijos topografiniame aprašyme: 1) Laumėnų (*Łowmiany*) dvaras ir ten pat esantis kaimas, priklausę Sipailienei (dabar – Laumėnai prie Bastūnų); 2) Laumėnai (*Łowmiany*), priklausantys Daunaravičiui (Laumėnų prie Bastūnų apylinkėse); 3) Laumėnai (*Łowmiany*), priklausantys Šventoreckiui (Laumėnai–Laumėnėliai prie Dvareliškių); 4) Laumėnai (*Łowmiany*), priklausantys Broncei (Laumėnai–Laumėnėliai prie Dvareliškių) (pagal: LVIA).
Š. LVIA F. 694–1–3504, 376, 442v (1784 m.); LMD I 478/1 (1920 m.; *Laumienų dvaras, Laumėnai, dv., Laumienai, vns.*). L. SRP 2, 103; Jablonskis K., 1934, 69 (1554 m.), 503–508 (1598 m., *w folwarku Łowmianskym*; *dworec Łowmiansky*; *w tym dworcu Łowmiańskym*); LTŽ F–9; Wojtkowiak Z., 1978, 10; 1980, 58; Semkowicz W., 1989, 75; Zabiela G., Baranauskas T., 1996, 9; Garliauskas V., 2004, 60 (*de Łąmiany*, 1656 m.), 161–162 (*de Łowmieniu*, 1683 m.; *de Ławmeniu*, 1683 m.).

LELIKONIAI, Želvos s-ja
261. BAŽNÝČIAKALNIS. 1920 m. paminėtas tarp k. vietovardžių. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LMD I 478/1.

LENTVORAI, Lyduokių s-ja
262. MÌŠKAS GÕJUS. Nurodomas į PV nuo k., prie valdiško miško, 30 ha ploto.
Š. LŽV (J. Laskauskas, 1936).

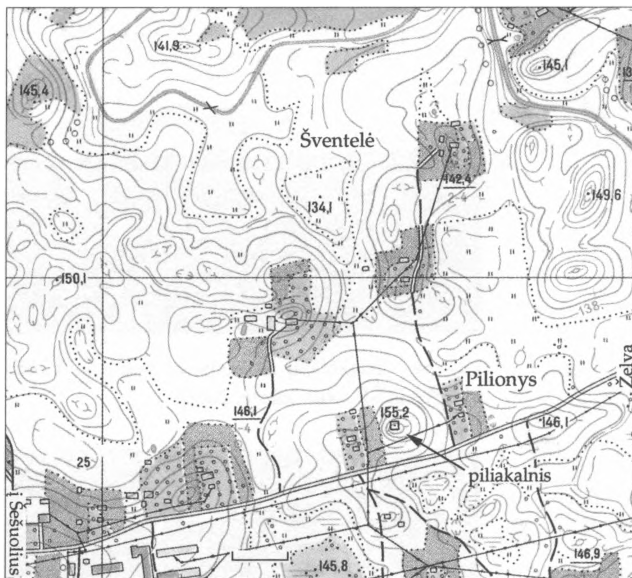
MARTNONYS, Žemaitkiemio s-ja
263. ŠVENTỸNIŲ BALÀ. Telkšojo 0,95 km į V nuo Alaušų ež. V galo, 0,68 km į Š nuo kelio Žemaitkiemis–Balninkai, 80 m į V nuo kelio į Paąžuolę, atsišakojančio iš kelio Žemaitkiemis–Balninkai, apie 0,5 ha ploto. Bala numelioruota, tačiau nedidelė lomelė prie Martnionių gyventojų daržų dar žymi.

„Rugius lankydami, šventomis dienomis balos pakraščiuose [žmonės] valgė, gėrė“ (*P.* J. Džiautas, ~50 m., Martinioniuose. *U.* T. Lukošiūnienė, 1935 m. – LŽV). Š. LŽV (T. Lukošiūnienė, 1935; *Šventinias*, 0,5 ha); VAIT. (2002).

MATEIKIŠKIAI, Šešuolių s-ja

264. PÍEVA ŠVENTẼLĖ. 0,4 km į Š nuo kelio Želva–Šešuoliai, 0,25 km į PR nuo Labeikių miško R pakraščio ir kanalizuoto Želvos upelio dešiniojo kranto. Šventelės pieva vadinamas praeityje pelkėtas, dabar numelioruotas apie 1–2 ha ploto duburys (jo vidurinėje dalyje susikerta du melioracijos kanalai). Sausi Šventelės ploteliai šienaujami, pakraščiai – ir dirbami.

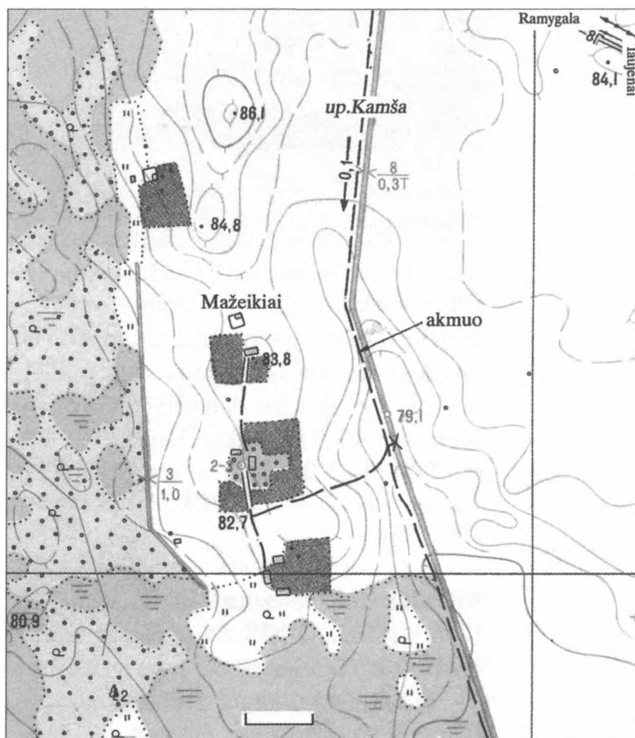
Už 0,4 km į P nuo Šventelės yra Pilionių piliakalnis (Ar 1287).
Š. LMD I 478/1 (*Švintela*); LŽV (G. Stričkienė, 1935; *Švintėla*).

237 pav. Mateikiškių pieva (**264**) (pagal aut.).

MAŽEIKIAI, Taujėnų s-ja

265. AKMUO su PĖDOMIS. 0,7 km į PV nuo kelių Taujėnai–Ramygala ir Vilnius–Panevėžys sankryžos (viaduko), 0,58 km į P nuo kelio Taujėnai–Ramygala, 0,32 km į ŠR nuo A. Čeponio sodybos, kanalizuoto Kamšos upelio V krante, vadinamame Meškatrakyje. Teigiama, kad akmenį į dabartinę jo vietą atvilko melioratoriai kažkur iš netolimos Mažeikių ganyklos (Vait.). Akmuo vidutinio grūdėtumo melsvai balkšvas, suskeldėjęs, netaisyklingos formos granitas, 3,1 m (R–V) x 3,35 m (Š–P) dydžio, 95 cm aukščio (Š). Akmens viršus natūraliai nelygus, čia gausu įvairių formų ir dydžių įdubimų. Žmonių pasakojama, kad ant akmens esančios žmogaus, šuns, ožkos „pėdos“. Kiek ryškiau išsiskiria 4,5x6,5 cm dydžio, 1,5–2,5 cm gylio kanopos žymė akmens ŠV pusėje, 23 cm ilgio (Š–P), 10 cm pločio, 3 cm gylio pėdą primenanti duobutė į V nuo akmens vidurinės dalies. Be to,

238 pav. Mažeikių akmuo su pėdomis (**265**) (pagal aut.).

239 pav. Mažeikių akmens su pėdomis (**265**) vietovė iš ŠR. *Aut. nuotr.* 2000.

240 pav. Mažeikių akmens (**265**) detalė – įdubimas, vadinamas „pėda". *Aut. nuotr.* 2000.

nuolaidėjančioje akmens P plokštumoje yra Š–P kryptimi kiek pailga, netaisyklinga, 35x45 cm dydžio, iki 7 cm gylio įduba. „Nuo senų laikų toksai, Velnia akmeniu vadina" (LTR).

Į P nuo akmens dabartinės vietos minima vietovė Klydvalkis (Vait.).

Š. LTR 6810/372; LŽV (J. Petkevičius, 1936; *Velnio akmuo*); VAIT. (2000). **L.** VAITKEVIČIUS V., 2002, 201.

MEŠKUČIAI, Siesikų s-ja

[**266.**] BÓBKALNIS. Nurodomas 0,5 km į P nuo k., 0,5 ha ploto.

Pasakojama, kad čia vilkas papjovęs bobą.

Š. LŽV (M. Greičiūtė, 1935).

MIELIONYS, Ukmergės s-ja

[**267.**] AKMUO su DUBENIU. Atvežtas į V. Antanino sodybą [iš kur?], padėtas šalia gyvenamojo namo.

Akmuo pilkai rausvos spalvos smulkiagrūdis granitas, natūraliai plokščias, 0,9x1,15 m dydžio, 30–35 cm aukščio. Dubuo kiek toliau nuo centro, pailgas viršuje, 31x35 cm dydžio, gludintomis sienelėmis, 20 cm gylio, piltuvo formos; platus viršuje dubuo 12 cm aukštyje nuo viršaus staigiai susiaurėja iki 9–10 cm skr. ir užsibaigia 8 cm gylio „pagilėjimu" pusapvalio formos dugnu. Piesta? (Vait.).

Š. 1977–1978 m. LII žv., LIIR F. 1–654, 27–28; VAIT. (1999). **L.** IA 83 (Nr. 269; Alionys III, V. Butvilavičiaus?).

241 pav. Mielionių akmuo su dubeniu (**267**). *Aut. nuotr.* 1999.

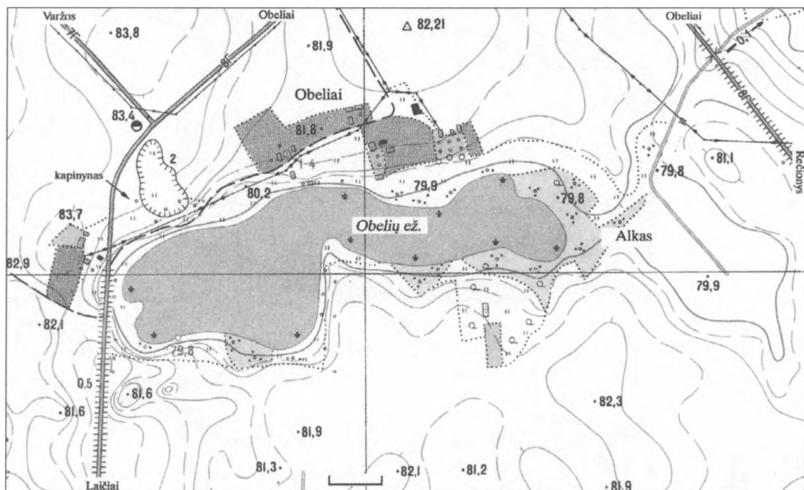
242 pav. Mielionių akmens (**267**) detalė – smailiadugnis dubuo. *Aut. nuotr.* 1999.

NEPRAUSČIAI, Taujėnų s-ja

268. BALÀ VELNIÃRŪMIS. Nurodoma 0,1 km į P nuo k., 0,5 ha ploto.

„Pasakojama, kad senovėje buvęs dvaras, ir jo ponas pasiversdavęs velniu. Nuo to ir ta vietovė vadinasi Velniarūmis“.

Š. LŽV (S. Siemaškaitė, 1935).

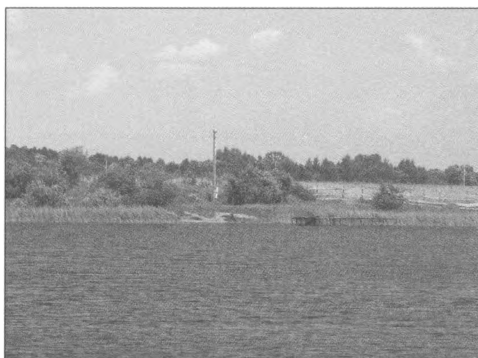

243 pav. Obelių ežeras ir Obelių Alkas (**269**) (pagal LŽV).

OBELIAI, Pivonijos s-ja

1979–1983 m. tyrinėjant (vad. V. Urbanavičius) Obelių ežero V pakrantėje, abipus kelio Laičiai–Obeliai, rasta V–VI a., XIII–XV a. griautinių ir degintinių žmonių ir žirgų kapų. Maždaug 0,1 km į P nuo šių kapų buvo laidojama XVII–XVIII a. ir XIX–XX a. Apie šią vietovę pasakojama, kad seniau čia stovėjo bažnyčia (1983 m., LII).

Taip pat paminėtina, kad ežero V pakrantėje aptiktas ir 3 m pločio akmenų grindinys, vedantis nuo V–VI, XIII–XV a. kapinyno ežero link. Šioje vietoje ežero dugne buvo rasta anglių, pelenų, degintinių žmonių kaulų, aibė keramikos fragmentų ir iki šiol didžiausia Lietuvoje XIII–XIV a. dirbinių kolekcija: apie 3000 ginklų, papuošalų, darbo įrankių. Šių radinių interpretacija iki šiol diskutuojama (kapai/ suardyti kapai/ aukojimo vieta) (plg. Urbanavičius V., Urbanavičienė S., 1988; Zabiela G., 1998).

Š. 1983 m. LII tyr., LIIR F. 1–1151. L. URBANAVIČIUS V., URBANAVIČIENĖ S., 1988, 35–46; ZABIELA G., 1998, 360–361.

244 pav. Obelių ežero pakrantė ties kapinyno vieta iš P. *Aut. nuotr*. 2005.

269. PÍEVA AL̃KAS (ALKÀ). Nurodoma Obelių ež. R gale, ten, kur išteka Obeltenos upelis (LŽV), tarp dviejų aukštumų (Šturms E., 1946).

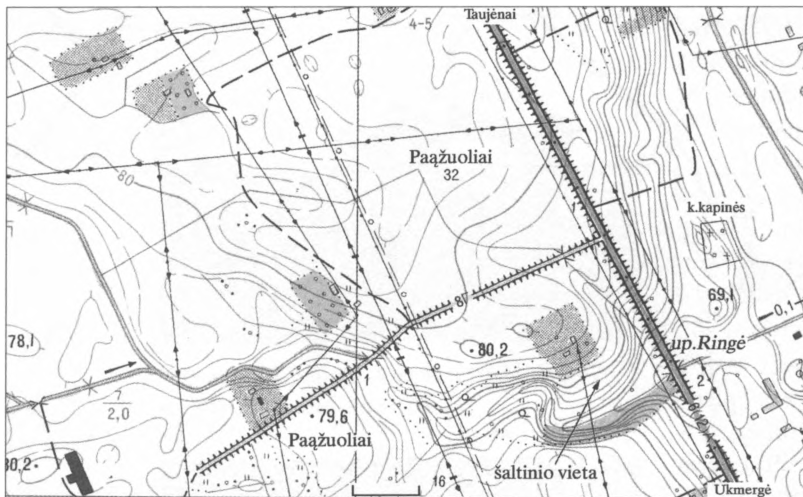
Š. LŽV (A. Lekas, 1935); VK (*Alkas*). L. ŠTURMS E., 1946, 12 (Nr. 205; Kaušai, *Alkā*).

270. MÌŠKAS GÕJUS (GÕJIS). Nurodomas tarp Atažalų ir Degutinės, 5 ha ploto.

Š. LŽV (A. Lekas, 1935).

PAĄŽUOLIAI, Taujėnų s-ja

271. ŠALTINIS. Tryško 0,22 km į PV nuo k. kapinių, 0,11 km į V nuo Ringės upelio pralaidos kelyje Taujėnai–Ukmergė, Ringės upelio kairiajame krante, pirmosios terasos papėdėje. Šaltinio akies būta maždaug 1 m skr., joje nuolat virė vanduo, kurio perteklius

245 pav. Paąžuolių šaltinio vieta (**271**) (pagal aut.).

246 pav. Paąžuolių šaltinio vieta (**271**) iš R. *Aut. nuotr*. 2000.

trumpu prataku tekėdavo į Ringę (PR kryptimi). XX a. 7-ame ar 8-ame dešimtmetyje šaltinis užako ir sunyko.

„Sako, kad turįs gydomosios reikšmės. Gydosi akis“ (LŽV).

Š. LŽV (J. Petkevičius, 1936); Vait. (2000). **L.** Vaitkevičius V., 2002, 204.

PABAISKO S-JA

272. MÌŠKAS GÕJUS (GÕJIS). Minimas tarp Pagojaus vnk. vietovardžių, prie Galbos upelio (?).

Š. LŽV (J. Cimbolaitis, 1935).

PAGOJĖ, Deltuvos s-ja

273. MÌŠKAS GÕJUS. Kaimo, isikūrusio apie 2 km į PR nuo Deltuvos, prie kelio Kaunas–Ukmergė, pavadinimas sietinas su Gojaus mišku, kuris 1784 m. užėmė apie 3 valakų plotą (apie 63 ha), buvo vadinamas Leonpolio-Laibiškių pavadinimu (nors tęsėsi iki pat Jonuškų rytuose), o jame augo pušys, eglės bei beržai: „Gay Leonpolski y Leybiszki na trzy włoki rozciągaią w tym nayduią sią Drzewa Sosny Jadly y brzozy“, „Za Gaim y Zaroslami malemi wieś Januszki“ (LVIA SA).

XIX a. pradžioje miškas, matyt, dar augo tarp Pagojės, Aleksandravos ir dabar sunykusio Mikačių kaimo. Tarp pastarojo kaimo vietovardžių 1935 m. minimas Gojaus laukas (4–5 ha), be to, pažymėta, kad „prieš 100 metų [čia] buvęs miškas“ (LŽV).

Apie 3,5–4 km į P nuo buvusios Gojaus vietos yra Baraučiznos Kukavaičio kalnas (↑**217**). Pagojės laukuose melioratoriai surado akmenį su dubeniu (↑**274**).

Š. LVIA SA 19254, 6, 7 (1784 m.); LŽV (K. Puodžiūnienė, 1935; Mikačiai, *Gojus*), LŽV (A. Dikčius, 1939; Mikaičiai, *Gojus*).

274. AKMUO su DUBENIU. Pagojės laukuose, tiksliau nenustatytoje vietoje, melioratoriai 1973 m. surado ritinio formos akmenį su plokščiadugniu dubeniu (1977 m., LII). Jis buvo atvežtas į Deltuvą, kur į PR nuo įėjimo į kultūros namus stovi ir dabar.

Akmuo stambiagrūdis raudonos spalvos granitas, ritinio formos, 95x98 cm dydžio, 55–60 cm aukščio. Akmens šonai lygūs, 30–35 cm aukštyje nuo akmens

viršaus aptašyti, tačiau ryškių tašymo kaltu žymių nėra. Akmens viršuje iškaltas 35x48 cm (dugne) – 38x50 cm (viršuje) dydžio, 13–16 cm gylio dubuo plokščiu, lygiu dugnu. Dubuo nėra tipiškas, nes viena akmens viršutinės plokštumos dalis preciziškai lygiai nutašyta, yra viename lygyje su dubens dugnu ir tokiu būdu sudaro 25x60 cm dydžio netaisyklingos trapecijos formos latako ar savotiško padėklo įspūdį.
Š. 1977–1978 m. LII žv., LIIR F. 1–654, 17; VAIT. (2000, 2005). L. IA 83 (Nr. 270); VAITKEVIČIUS V., 2002, 201.

PALIVARKAS, Vidiškių s-ja
275. PIEVA VELNIAGER̃KLIS. Nurodoma į V nuo k., 0,5 ha ploto.
Pasakojama, kad čia vaidenasi.
Š. LŽV (A. Škadauskienė, 1937).

PAMERNACKAI, Vidiškių s-ja
276. LAŨKAS GÕJUS. Nurodomas 0,75 km į Š nuo k., apie 20 ha ploto.
Š. LŽV (S. Siemaškaitė, 1935).

PAMŪŠIS, Taujėnų s-ja
277. PELKĖ VELNIAÃKIS. Nurodoma 0,8 km į ŠV nuo k., 20 m² ploto.
Pasakojama, kad šioje vietoje vaidenasi (LŽV).
Š. LŽV (S. Siemaškaitė, 1935; Pamušė, „liūnas“); VAK 68/155 (LŽV).

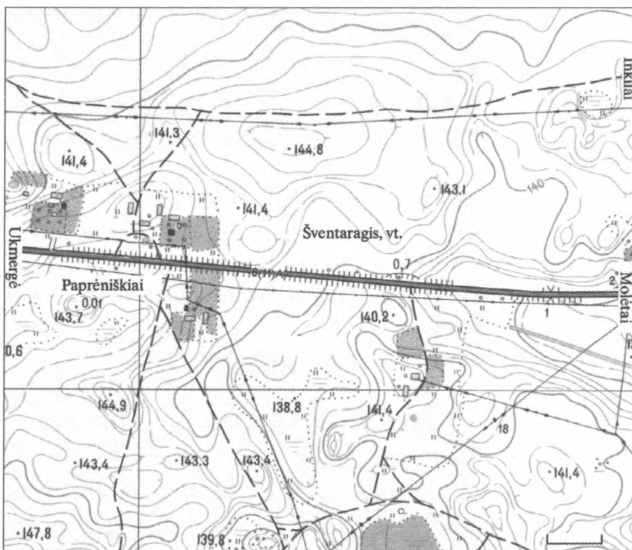
PAPRĖNIŠKIAI, Lyduokių s-ja
278. LAŨKAS ŠVEÑTARAGIS (ŠVENTARAGINĖ). 1 km į V nuo kelio į Inkilus atsišakojimo iš kelio Ukmergė–Molėtai, 0,22 km į R nuo P. Vagonio sodybos, kelio Ukmergė–Molėtai Š pusėje (N55°13'28,1"; E24°51'30,7"). Iki melioracijos Šventaragiu buvo vadinama 2 ha ploto „neįeinama bala“ (LŽV; „buva tokia dauba ir viksvynas“ – Vait.). Dabar šioje vietoje ariami laukai, išsiskiria dvi

247 pav. Pagojės akmuo su dubeniu (**274**) (perkeltas į Deltuvą). *Aut. nuotr.* 2005.

248 pav. Pagojės akmens (**274**) detalė – „atviras“ plokščiadugnis dubuo. *Aut. nuotr.* 2005.

249 pav. Paprėniškių Šventaragis (**278**) (pagal aut.).

250 pav. Paprėniškių Šventaragis (**278**) iš PV. *Aut. nuotr.* 2005.

251 pav. Vaizdas iš Paprėniškių Šventaragio (**278**) į ŠV. *Aut. nuotr.* 2005.

lomos (R ir V), atskirtos nežymios kalvelės.

Pasakojama, kad čia nuskendo kunigaikštis Šventaragis (LŽV).

Š. LŽV (V. Veselka, 1935); VAIT. (1999, 2005); VK (1977; „buvęs kimsynas“), (A. Vanagas, 1977; Stanislavava, *Švintaraginė, pv.*). L. VAITKEVIČIUS V., 2000, 529; VAITKEVIČIENĖ D., VAITKEVIČIUS V., 2001, 314.

279. BÓBARAISTIS. Nurodomas 0,4 km į P nuo k., 0,5 ha ploto.

Pasakojama, kad vasarą, saulei nusileidus, čia dažnai girdėti velėjant žlugtą. „Sako, kai kas ir matė moterį tai darant – tai laumės“.

Š. LŽV (V. Veselka, 1935).

PAŠIAUDINĖ, Želvos s-ja

280. KÁLNAS VÉLNIAVALKIS. 1920 m. paminėtas tarp k. vietovardžių. Ten pat papėdėje būta Pavelniavalkio balos.

Š. LMD I 478/1.

PAŠKONYS, Šešuolių s-ja

281. PEKLARAISTIS. Nurodomas į P nuo k., tarp Ladamušio, Asių kalnelio ir Skreplių kalno, 6 ha ploto.

„Važiavusi pikta karalienė gražiais arkliais ir su visais turtais prasmegusi. Dabar dar vis žmonės mato karalienę prausiantis sniege, verkiant <...>“.

Š. LŽV (M. Alseikaitė, 1939).

PAVYDŽIAI, Ukmergės s-ja

282. AKMUO su PĖDA. Buvo netoli k. kapelių, su nedidele, „vaiko“ pėda. Krikštėnų kraštotyrininkui Jonui Žilėnui šį akmenį pokario metais buvo nurodęs senelis Pavydis. Akmuo greičiausiai sunaikintas melioracijos metu.

Miške prie Pavydžių yra piliakalnis (Ar 1611), pilkapiai (Ar 1612), būdingi I t-mečio antrajai pusei – II t-mečio pradžiai.

Š. LTR 6810/608; VAIT. (1999).

PAŽELVIAI, Želvos s-ja

283. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1288). 1936 m. rastas kultūrinis sluoksnis su lipdyta keramika brūkšniuotu paviršiumi (vad. P. Tarasenka).

„Pasakojama, kad piliakalnyje yra bažnyčia nugrimzdusi“.

Š. VAK 67/123.

PETRAŠIŪNAI, Ukmergės s-ja

284. AĨLKAPRŪDIS. „Bala“. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. VK (J. Kerpauskaitė, 1977).

RADŽIŪNAI, Taujėnų s-ja

285. KÁLNAS SÁULĖS KRĖSLAS ir ALKÙPIS. Kaimo R pakraštyje, 0,15 km į R nuo J. Martinionio sodybos, pelkėtoje žemumoje. Kalva pailga Š–P kryptimi, 15x22 m dydžio prie pagrindo, plokščiu viršumi, 1–1,3 m aukščio šlaitais. Kalvos P pusėje nuo seno stovi medinis kryžius, o Š matyti 1 m skr. užslinkusi įduba (laužavietė).

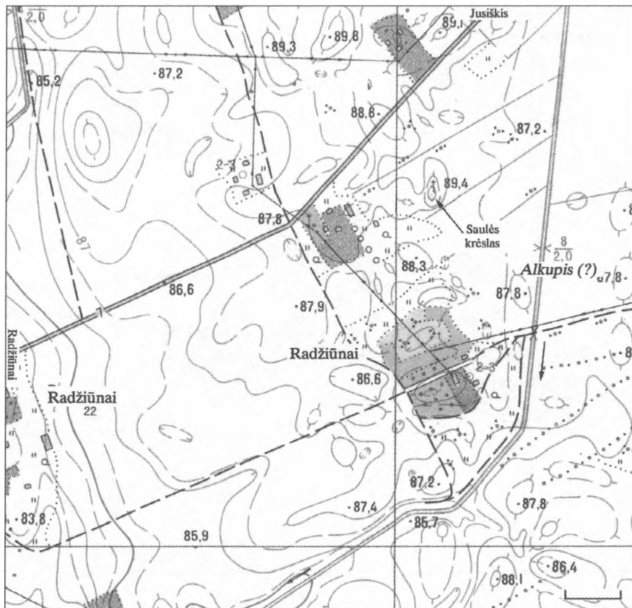
„Ten visą dieną saulė „sėdi“ (=šildo) kaip ant krėslo“ (VK). Kadangi kalvoje ir ariant jos pakraščius buvo randama degėsių, anglių ir akmenų, tarp vietos žmonių buvo paplitusi nuomonė, jog Saulės Krėsle buvo „senovės lietuvių aukuras“ (VK; „koks tai aukuras“ – LTR 6810/220).

Ant Saulės Krėslo dar XX a. viduryje per Sekmines buvo meldžiamasi, kūrenamas laužas ir puotaujama, plg.: „Sustinkam, ten Sekminės buva prie kryžio. Švenčia, laužą kūrena. Pirmųdien Sekminių, pavakary sueina žmonės kaima. Bendrai, draugai susirenka. Ty lašinių, ty kiaušinių, ty kepa, ty gėrimo kokio [atsineša]“ (LTR 6810/220).

Remdamasis LŽV duomenimis, T. Šidiškis nurodo, jog pieva [kartu ir upelis. – *Vait.*] šalia Saulės Krėslo buvo vadinama Alkupiu (Šidiškis T., 1993b; 1996). Tokiu atveju tas pats Alkupis, Mūšelės kairysis intakas (?), kažkuriame lauke prie kelio iš Punių į Garbėnus minimas jau viename 1596 m. dokumentų („Четвертая сеножать, которая лежит над ручаем Олкупемъ <...>“ – AVK).

Radžiūnų k. kapinių vietoje būta, matyt, I t-mečio – II t-mečio pradžios kapinyno (žr. LIIR F. 1–654, 44; taip pat – Vait.).

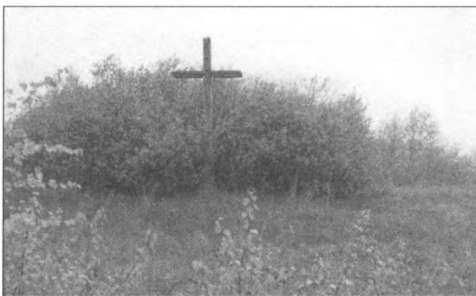
Š. KPA 422 (piliakalnis, vadinamas Saulės Krėslu); LTR 6810: 219, 220; LTŽ E–8; Šidiškis T., 1993b, 56; Vait. (1999); VK (Pkk). L. AVK 32, 318; Šidiškis T., 1996, 43; Vaitkevičius V., 2000, 526–527.

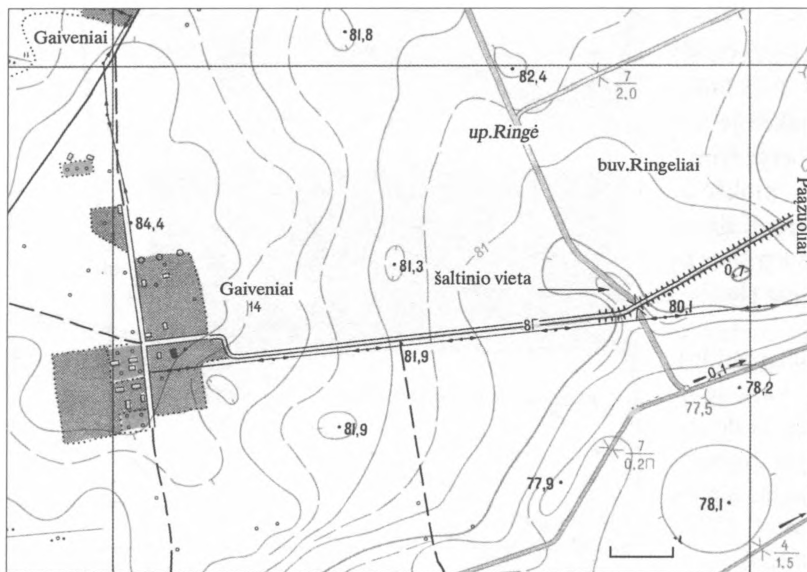

252 pav. Radžiūnų Saulės Krėslas ir Alkupis (**285**) (pagal aut.).

253 pav. Radžiūnų Saulės Krėslas (**285**) iš Š. *Aut. nuotr.* 1999.

254 pav. Radžiūnų Saulės Krėslas (**285**) iš P. *Aut. nuotr.* 1999.

255 pav. Ringelių šaltinio vieta (**286**) (pagal aut.).

RINGELIAI, Taujėnų s-ja

286. ŠALTÌNIS VÉLNIO AKÌS. Tryško 0,75 km į R nuo Gaivenių k., kanalizuoto Ringės upelio pralaidos kelyje Gaiveniai–Paąžuoliai ŠV pusėje, Ringės dešiniajame krante. Šaltinio akies būta apie 1 m skr. (Vait.; 10 m² ploto, nuteka į V – LŽV), joje nuolat virė vanduo.

256 pav. Ringelių šaltinio vietą (**286**) (kanalo krante) rodo Jonas Mikoliūnas iš Gaivenių k. *Aut. nuotr.* 2000.

„Pasakojama, kad šaltinis esąs užkeiktas. Jį užkeikęs buvęs kunigaikščio Radvilos komisarius. Jis atjojęs ant balto žirgo ir užkeikęs šaltinį, t. y. pridavęs šaltiniui gydomos reikšmės nuo akių ligų. Senesniais laikais šaltinis buvęs garsus ir kitose apskrityse, nes žmonės ateidavę vandens net nuo Biržų ir Pasvalio. Komisorius, užkeikęs šaltinį, žmonių akivaizdoje dingęs“ (*P.* K. Budnikas, ~70 m., Ringeliuose. *U.* S. Siemaškaitė, 1935 m. – LŽV). „Seniuks toks melagis sakė, kad jo atminty žmonės dar eidavo čia, melsdavosi“ (LTR).
Š. LTR 6810/373; LŽV (S. Siemaškaitė, 1935; *Velnia'kis*); Vait. (2000). **L.** Vaitkevičius V., 2002, 204.

287. LAŨKAS GÕJUS. Nurodomas 0,5 km į R nuo J. Krištaponio sodybos, 4 ha ploto. Pažymėta, neva Gojaus pavadinimą vartojo vienas J. Krištaponis.
Š. LŽV (J. Petkevičius, 1936; *Gojs*).

RIZGONYS, Veprių s-ja

288. KAUKAKALNIS. 0,4 km į V nuo Šventosios up. dešiniojo kranto, 0,35 km į R nuo k. kapinių (kitapus Malkupio), 0,1 km į V nuo kelio Rizgonys–Bečiai, Malkupio deš. kranto aukštumos kyšulyje.
Š. RŽPI (*Mikutiškio piliakalnis*).

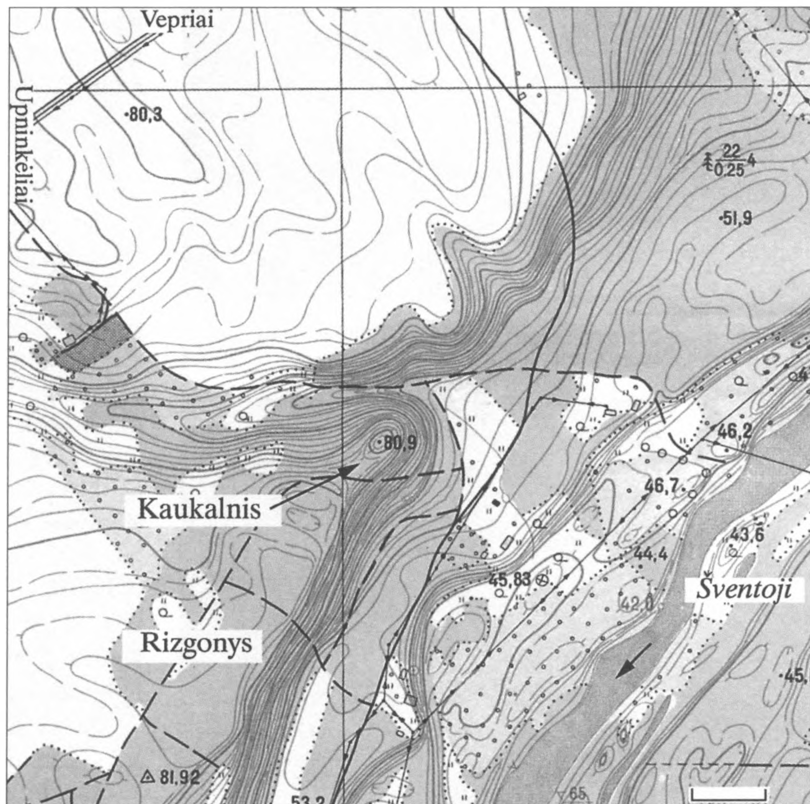
SARGELIAI, Pabaisko s-ja

289. KOPLÝČIŲ LAŨKAS. Tarp Sargelių ir Naceliškio, Galbos upelio pakrantėje, tarp jo dešiniojo kranto ir Šaltupės miško 76 kvartalo – vadinamojo Miškytės miško – P pakraščio, į V nuo K. Bakučionio

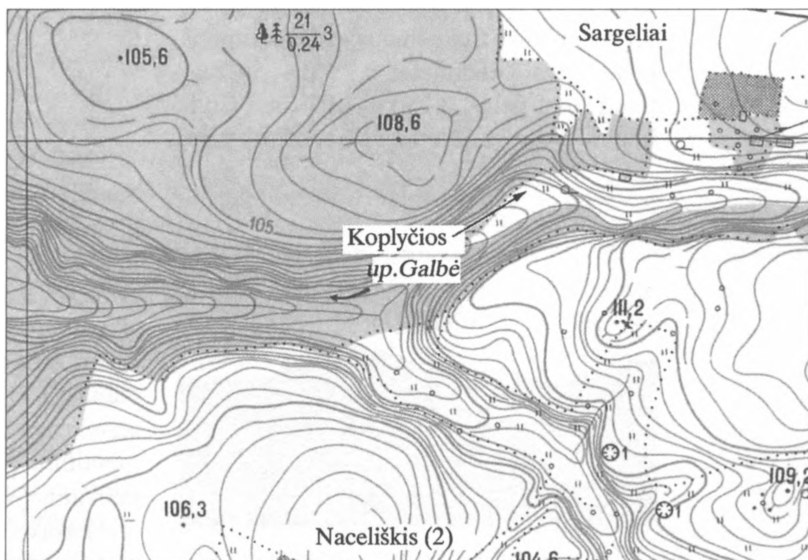
sodybvietės, Sargelių lauke. Čia ŠR–PV kryptimi besitęsiančioje lomoje į Galbos slėnį iš Š „įsiremia" griova, kuria teka šaltinis. Šaltinis pasklinda slėnyje nepasiekęs Galbos. Anot M. Žurauskienės (77 m., Sargeliuose), „Kaplyčias buva cianai, kap Miškytis, Galba ir griovys: iš vienos pusės pamiškė [Miškyčio. – *Vait.*], iš kitos – kalnas [kairysis Galbos krantas. – *Vait.*], iš trečios – griovys [šaltinio griova. – *Vait.*]", o Galboje, kaip miglotai prisimena pateikėja, buvo kažkoks akmuo su duobute.

Žvalgant minimą vietovę, Galbos upelyje, už 45 m į PV nuo Koplyčių vietovėje augančios vienišos tuopos, iš tikrųjų aptiktas rausvai balkšvo smulkiagrūdžio granito akmuo su duobute. Jis netaisyklingos, tarytum dvišlaičio stogo formos, 68 cm ilg. (Š–P), 60 cm pl. (R–V), 40 cm aukščio. Akmens ŠV plokštumoje-„šlaite" yra R–V kryptimi pailga, į galus kiek smailėjanti, 7x14,5 cm dydžio, iki 3,4 cm gylio duobutė, analogiška toms, kokios dažnai žmonių vadinamos „pėdomis". Galba toje vietoje, kur guli akmuo su duobute, yra 1–1,2 m pločio, teka į PV–V (245°) išgraužta gilia, vietomis iki 1,2 m gylio griova, kurios šlaitus veikia intensyvi erozija.

Š. VAIT. (1999). L. VAITKEVIČIUS V., 2000, 529.

257 pav. Rizgonių kalnas (**288**) (pagal RŽPI).

258 pav. Sargelių Koplyčios (**289**) (pagal aut.).

259 pav. Sargelių Koplyčios (**289**) iš V. *Aut. nuotr.* 1999.

260 pav. Sargelių Koplyčių akmuo (**289**) iš V. *Aut. nuotr.* 1999.

SAUGINIAI (dalis), Želvos s-ja

290. KÁLNAS PAPÓŠAUTAI. 0,8 km į ŠR nuo kelio į Lukošiūnus atsišakojimo iš kelio Želva–Giedraičiai, 0,25 km į ŠV nuo Lukošiūnų kelio, 0,15 km į PV nuo Čivilienės sodybos. Netaisyklingos formos, masyvi 2–3 ha ploto kalva vidutinio statumo ir nuolaidžiais šlaitais, viršuje iš seno ariama.

261 pav. Sauginių Papošautai (**290**) iš P. *Aut. nuotr.* 2002.

„Yra padavimas, kad toj vietoj buvo bažnyčia, o švedai ją užpylę žemėmis. Vėliau piemenys ganydami užtikę kyšantį bažnyčios bokšto kryžių, už kurio traukdavę. Dabar to kalnelio iš žiemių pusės yra įdubimas, panašus į angą“ (*P.* I. Čičiūnas, ~30 m., Sauginiuose. *U.* O. Minkevičienė, 1935 m. – LŽV).

Už 0,8 km į Š yra Bastūnų Velniakalnis (↑**222**), 1,2 km į PV – Sauginių Kupoliakalnis (↑**484**).

Š. LMD I 478/1 (*Papošutos kln.*); LŽV (O. Minkevičienė, 1935; *Papošutė*); Vait. (2002).

SIESIKAI

291. SÍESIKŲ ẼŽERAS. Telkšo prie to paties vardo miestelio ir dvaro, pailgas R–V kryptimi, 140 ha ploto.

„Gyvi padavimai apie ežere paskandintus švedų lobius, aukso ir sidabro skrynias, vaiduoklius, klaidžiojančius aplink ežerą“ (Sakalas J., 1938). „Siesikuose man pasakojo, kad Siesikų ežerui kasmet aukoja po paršą, nes kitaip tas ežeras įtraukiąs gelmėn žmogų“ (Buračas B., 1937b).

L. Buračas B., 1937b, 3; Sakalas J., 1938a, 5.

292. ĄŽUOLAS. Ąžuolas-„baublys“ buvo padarytas iš Daugėliškių miške netoli Siesikų augusio storo, tuščiavidurio ąžuolo kamieno. Sprendžiant iš nuotraukos, darytos XX a. ketvirtajame dešimtmetyje, Siesikų dvaro parke stovintis „baublys“ buvo ne itin storas, į jo vidų galėjo įlįsti 6–7 m. vaikas. Tuo metu „baublys“ jau buvo labai sunykęs. Uždengtas stogeliu ir suveržtas metaliniu (?) lanku, jis stovėjo paremtas lazdomis (VAK, nuotr.).

Pasakojama, kad ąžuolo kiaurymėje ilgą laiką slapstėsi vienas 1863 m. sukilimo vadų – kun. A. Mackevičius, „pasakojama,

262 pav. Siesikų ąžuolas (**292**). *B. Buračo nuotr.* (?) apie 1935 (VAK 68/76).

prie to ąžuolo buvusi prikalta koplytėlė ar kryžius, sukilėlių vadas susirinkusiems žmonėms laikydavęs pamaldas" (Buračas B., 1944; „drevėje net mišias laikydavo naktimis, o sukilėliams ištikimi žmonės ateidavo į tas pamaldas, prašydavo kunigo palaiminimo" – Sakalas J., 1938).
Š. VAK 68/76 (nuotr.). L. Buračas B., 1944, 80; Sakalas J., 1938, 5.

SKOMINĖLIAI, Lyduokių s-ja
293. KŪDRA (PRŪDAS). Nurodoma pievoje, 0,5 km nuo k., 0,25 ha ploto.

„Vasarą, saulei nusileidus, girdėti laumės velėjant ir kvatojantis, todėl žmonių bijoma ten vaikščioti". Kartą Prūde nuskendęs jautis išplaukė Šešuolių ežere.
Š. LŽV (V. Veselka, 1935).

SLABADA, Lyduokių s-ja
[**294.**] KOPLỸČKALNIS. Tarp Slabados ir Šeimyniškių, 0,2 km į PV nuo kelio į Lyduokius atsišakojimo iš kelio Molėtai–Ukmergė, kanalizuoto Šapalo upelio kairiajame krante. Dominuojanti aplyginta kalva (apie 25 a viršuje) tarp numelioruotų laukų. Senų kaimo kapinių vieta (sg. 354).

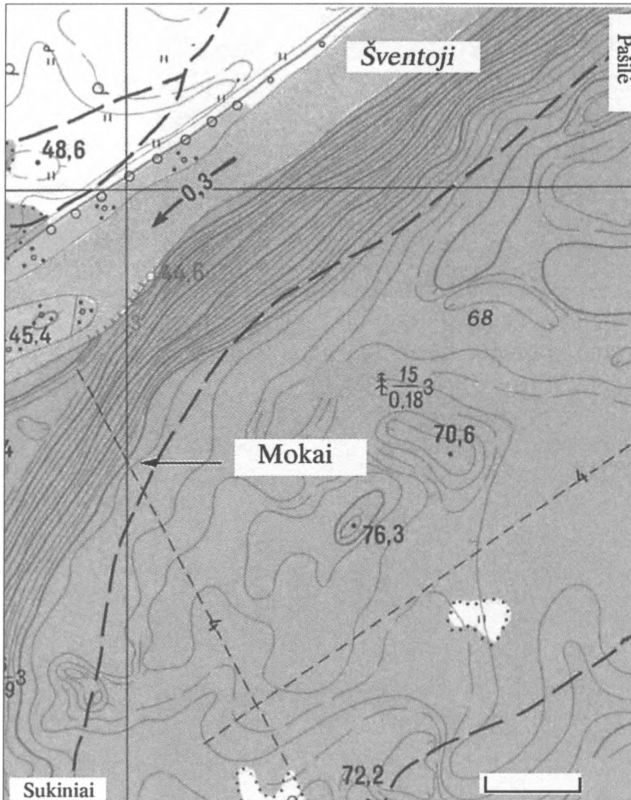
„Pasakojama, kad [čia] buvusi koplyčia" (LŽV). „Naktigoniai matydavę virš kalno koplyčią, bet prisiartinus jiems prie kalno, ji išnykdavo" (KPA).
Š. KPA 454, 463; LŽV (S. Lapinskienė, 1935; Slabada), (S. Lapinskienė, 1935; Šeimyniškiai); Vait. (1999); VAK 67/153 (LŽV).

263 pav. Slabados kalnas (**294**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2002.

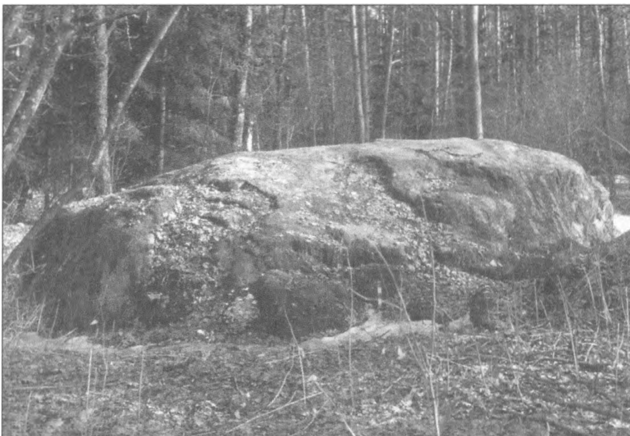
STEPONAVA, Ukmergės s-ja
295. MÌŠKAS GÕJUS. Nurodomas 0,3 km į V nuo palivarko, apie 13 ha ploto.
Š. LŽV (V. Laska, 1935).

SUKINIAI, Pabaisko s-ja
296. ÃKMENYS MÕKAS ir MOKIÙKAS (Ar 1268; M 165K), MOKÍENĖ. Pašilės g-jos 67 kvartalo Š dalyje, apie 1,2 km į ŠV nuo k., 0,18 km į PR nuo Šventosios upės kairiojo kranto, ant viršutinės terasos. Mokas ir Mokiukas – du vieno kažkada (perkūno? žmonių?) perskelto labai stambaus pilkšvos su rausvais intarpais spalvos stambiagrūdžio granito riedulio gabalai. Mokas 8,5 m ilg., 6,25 m pl., 3,45 m

264 pav. Sukinių akmenys Mokai (**296**) (pagal aut.).

aukščio, apskaldytas, aptrupėjęs. Už 0,35–1,25 m į ŠV gulintis Mokiukas yra 5,25 m

265 pav. Sukinių akmuo Mokas (**296**) iš V. *Aut. nuotr.* 1999.

ilg., 3,35 m pl., 1,65 m aukščio. Moko viršuje daug nedidelių įlinkių, natūralių įtrūkimų. Kai kurių įtrūkimų siūlės gana taisyklingai kryžiuojasi, sudarydamos savotiškus kryžius.

Kai kurių šaltinių nurodoma, kad iki Antrojo pasaulinio karo Šventosios upėje žemiau Moko iš vandens dar kyšojo akmuo – Mokienė (PA 14; „akmens žmona prigėrusi upėje" – VAK 66/339). Konkretesnių žinių apie ją ir kitus Moko vaikus – Mokiukus pateikia A. Klimašauskas ir J. Gurskytė (1959). Anot jų, „Mokienė stovi vandenyje netoli dešiniojo Šventosios kranto, pusiau išlindusi iš vandens. Atokiau nuo kranto, už Mokienės, stovi išsirikiavę Mokiukai. Vyresniojo galvutė dar kyšo iš vandens, o vidurinysis ir mažasis pasirodo tik tada, kai nusenka Šventoji [šie akmenys yra vienoje linijoje]".

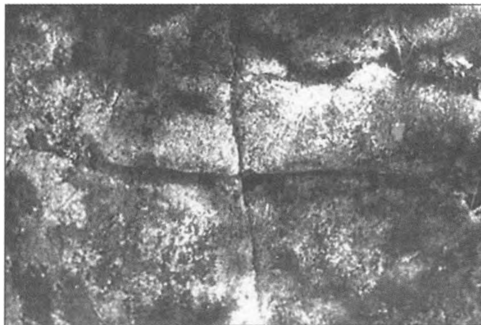
Pasakojama, kad Mokas esąs aukojimo akmuo („podanie gminne utrzymuje, że to jest kamień ofiarny, nazywają go teraz Mak" – Baliński M., 1886; „служивший жертвеником" – Гуковскiй К., 1890). „Ten kuom ti nusidėjęs koks tai ūkininkas. Mokus buva, ir kuo ti nusidėja, ir jį ar tai prakeike, ar ti Dievas... visą šeimyną akmenim paverte <...>" (*P.* V. Strazdas, 74 m., Gelvonuose. *U.* V. ir D. Vaitkevičiai, 1996 m. – LTR). „Senovėje, kai dar akmenys vaikščiodavę, tai tas akmuo vadinosi Mokas. Jis buvęs prie Deltuvos. Velnias supykęs ir norėjęs Pabaisko bažnyčią akmenimis užgriauti. Velniui benešant akmenį, gaidys užgiedojęs, ir šis išmetęs akmenį Kalvelių kaime" (LT).

Kalvelių piemenys rudenį, kada šaldavo, sėdėdami ant Moko arba Mokienės, botagu čaižydavo Mokiukus. Šie verkdavę, tačiau tėvai sakydavę kentėti. Kartą, labai šaltą dieną piemenukas taip sušalo, kad nebegalėjo nusėdėti ant akmens, ėmė bėgioti aplink akmenis ir visus juos čaižyti. Tada

Mokų kantrybė trūko ir jie nusprendė keltis į kitą Šventosios krantą. Tėvas Mokas greitai atsidūrė kitame upės krante, o į upę eile įbridus Mokienei, vyresniajam, viduriniam ir mažiausiajam Mokiukui, ėmė kaip iš kibiro pilti lietus, ir ištvinusi Šventoji visus juos paskandino (Klimašauskas A., Gurskytė J., 1959; „Akmuo turėjęs žmoną, sūnų ir dukterį. Kalvelių kaimo vaikai pradėję ant jų žaisti, daužyti akmenis. Tas Mokui nepatikę, ir jis nutaręs keltis per Šventąją į kitą pusę – ramesnę vietą. Mokas su sūnumi perplaukęs, o jo žmona ir duktė, patekusios į didelę srovę, nuskendo. Žmonės devynias dienas girdėję šaukiant: – Gelbėkit! Mokas atsakydavęs: – Bijau“ (*P.* J. Čyžė, ~70 m., Knizlaukyje. *U.* A. Grybas, 1935 m. – LT; Mokas dvylika dienų ir naktų garsiai verkė – Покровский Ф. В., 1899).

„Pasakojama, kad po Moku yra paslėpti dideli turtai – pinigai. Vienam žmogui prisisapnavo, kad jis tuos pinigus gali išsikasti šventadienį sumos metu, bet kai nuėjo, tai prie Moko rado didžiulę kaip veršis rupūžę, kuri žmogaus balsu pratarė: „Pabučiuok mane, tai paimsi pinigus“. Žmogus atsakė: „Eik tu skradžių žemėn ir su pinigais“. Tada pinigai po Moku sužvangėjo ir rupūžė išnyko“ (LŽV, P. Svilainis). „Vienas rusas malūnininkas norėjo tą akmenį sunaudoti girnoms. Pakasę degėsius, radę žalvarinį kaušą, kuriame pamatė tekantį kraują. Nuo to laiko tie skaldytojai apakę“ (LT).

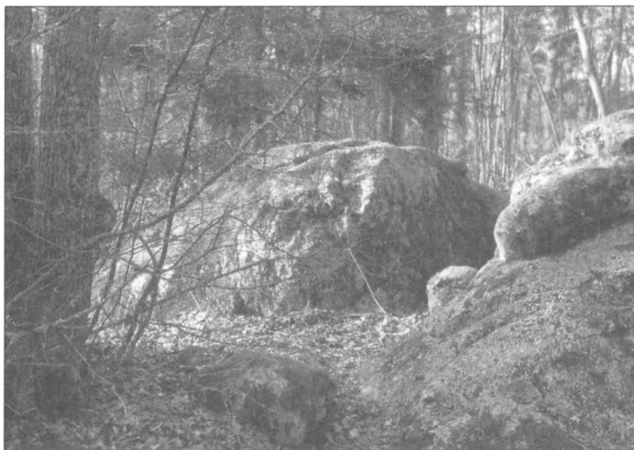
Pas Moką buvo siunčiami nemokšos – „Eik pas Moką pasimokyti“ (PA 14), 1933 m. P. Tarasenka rašė, jog apylinkėje „jei kas nors į paklausimą atsako, kad prašomo dalyko padaryti nemoka, tai užgirsta naują ironišką klausimą: – Na, o vaiką padaryti ar moki? Ir jei supykintas žmogus irgi atsako, kad nemoka, tai tuojau išgirs patarimą: – Eik pas Moką – pasimokinsi! <...> tikima, jog Mokus gali bevaikiams tėvams padėti. Bevaikės moterys, norėdamos susilaukti vaikų, eina pas Moką burti. Buriama taip, kad ant Mokaus, sukalbėjus tam tikrą „maldelę“, vieną ar kelias naktis bevaikės moterys marškinius padeda“ (Tarasenka P., 1933c). Be to, žmonės čia burdavo medžioklės sėkmę, gerą javų derlių (PA 14).

266 pav. Sukinių Moko akmens (**296**) detalė – susikryžiuojantys akmens paviršiaus įtrūkimai. *Aut. nuotr.* 1992.

Sukinių Mokas jau 1580 m. figūruoja viename Deltuvos dvaro dokumentų („Pod kamijenem makom“) (LVIA).

XIX a. viduryje P. Vilčinskis, susidomėjęs pasakojimais apie Moką, bandė čia kasinėti. Kasinėdamas aptiko „senų ąžuolų anglių ir dar kažkokių radinių“

267 pav. Sukinių akmuo Mokiukas (**296**) iš P. *Aut. nuotr.* 1999.

(Tautavičius A., 1966). 1971 m. LII (vad. V. Urbanavičius) prie Moko ir Mokiuko ištyrė 4 perkasas, iš viso 80 m² plotą. Rastos 2 duobės: viena primenanti stulpavietę, kita – užpildyta anglimis ir pelenais. Be to, rasta lipdytos keramikos šukė (brūkšniuota?) (1971 m., LII).

Pastaruoju metu pareikšta nuomonė, kad akmenų pavadinimas Mokas esąs „sulietuvintas ir praskaidrintas" senos slavų moterų dievybės Mokoš vardas; tuo aiškintinas ryšys tarp šių akmenų ir moterų, buriančių bei meldžiančių čia vaikų (Kerbelytė B., 2000).

Pažymėtina, kad pavardė *Mokius* figūruoja Lietuvos Metrikoje (1440–1498 m., *Мокюс*) (Garliauskas V., 2000)

Už 1,75 km į PV nuo Mokų yra Sukinių piliakalnis (Ar 1267).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 116; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 36; 1971 m. LII tyr., LIIR F. 1–351, 37–38; GEOTOPAI; LGP 441–446; LNB F. 127–1588 (nuotr.); LTR 6489/ 183 (*Mokus*); LVIA F. 716–1–2829, 4–5 (1580 m., *Mak*); LŽV (A. Grybas, 1935; Sukiniai); LŽV (P. Svilainis, 1935; Šventupės g-ja, *Moka*); LŽV (J. Cimbolaitis, 1935; Šaltupė); VAIT. (1999); VAK 66/339–347, 348 (LŽV; Sukiniai). L. BALIŃSKI M., 1886, 221 (*Mak*); ГУКОВСКІЙ К., 1890, 428; ПОКРОВСКИЙ Ф. В., 1899, 110; СПИЦЫНЪ А., 1925, 169; TARASENKA P., 1922, 588 („akmuo, ant kurio, sako, deginę aukas"); LAM 239; TARASENKA P., 1933c, 622; PA 12–14, 79 (Nr. 213); KLIMAŠAUSKAS A., GURSKYTĖ J., 1959, 23–24; TAUTAVIČIUS A., 1966, 23; LT 602–603 (Nr. 644); IA 83 (Nr. 273); EMD 56 (Nr. 59); KPE 2, 113; VOJEVODSKAITĖ A., 1997, 53; ŽA 125 (Nr. 275); GARLIAUSKAS V., 2000, 241; KERBELYTĖ B., 2000, 32–33; VAITKEVIČIUS V., 2003a, 230.

297. PILÁITĖ. Kalnas saugomas kaip piliakalnis (Ar 1267). Turi vėlyvajam geležies amžiui būdingus įtvirtinimus. Aikštelėje aptiktas kultūrinis sluoksnis su žiesta keramika.

„Pasakojama, kad senovėje ant piliakalnio šventykla buvo <...>".

Š. VAK 68/274.

ŠALNOS, Taujėnų s-ja

298. AĨKAS. „Slėnys". Tikslesnių duomenų nėra.

Š. VK (G. Navickaitė, 1977).

[**299.**]. KÁRTUVIŲ KÁLNAS. Nurodomas pakelėje [kur?], 3 ha ploto.

„Čia baudžiavos laikais buvo baudžiauninkams bausmės vieta už įvairius ponui prasikaltimus <...>. Iš pasakojimų vietinių žmonių negalima išaiškinti, kodėl čia baudžiauninkus bausdavo. Toje vietoje buvęs ir vienuolynas [?]" (*P.* J. Krištaponis, ~70 m., Šalnose. *U.* K. Leščinskas, 1939 m.).

Š. LŽV (K. Leščinskas, 1939; Šalnos ir Taujankos).

ŠAUKAVA, Pivonijos s-ja

300. PÍEVA GÕJUS (GÕJIS). Nurodoma į V nuo k., 2 ha ploto.

Š. LŽV (A. Škadauskienė, 1937; Šalkavos vnk.).

ŠEŠUOLIAI

301. ALKAI (ŠVENTASIS MIŠKAS). Vilniaus kapitulos dokumente 1478 05 14 „kitapus" Šešuolių ežero paminėtas miškas, vadinamas Alkais, kitaip – Šventu mišku („sylva Helki alias swiati lasz nuncupatam, ex opposito lacus Scheszule <...>" – Kodeks).

Nuorodą kitapus ežero tenka aiškinti kaip teritoriją į V nuo Šešuolių ežero. Iki šiol šiame rajone plyti didelis Š–P kryptimi nusitęsęs Šešuolių girios masyvas.

Šešuoliai minimi jau 1375 m., ir vėliau buvo didžiojo kunigaikščio dispozicijoje, kol tarp 1449 ir 1478 m. dk Kazimieras jų neužrašė Vilniaus vyskupijai (Abramavičius V., 2001).

L. KODEKS, 364 (Nr. 309); ALSEIKAITĖ-GIMBUTIENĖ M., 1943, 67; BATŪRA R., 1966, 272; ABRAMAVIČIUS V., 2001.

302. BAŽNÝČIOS KÁLNAS (BAŽNÝTKALNIS). Nurodomas apie 1,5 km nuo Šešuolių, dešinėje kelio Šešuoliai–Želva, apie 0,5 km nuo kelio, miško pakraštyje tarp pelkių. Minimas taip pat Kuzilų adresu. Bažnytkalnis suardytas kasant čia žvyrą. 1970 m. buvo išlikęs tik Š–ŠV kalno pakraštys. Prieš įrengiant čia žvyrduobę kalnas galėjo būti apie 60 m ilg. (R–V), 40 m pl. (Š–P) nuolaidžiais, 5–6 m aukščio šlaitais (1970 m., LII).

„Seniau ant to kalno buvusi bažnyčia, ir kai prisirinkę žmonių, nugrimzdusi“ (*P.* J. Bagdonaitis, ~20 m., Šešuoliuose. *U.* P. Lunskis, 1935 m. – LŽV).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 116; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 36–37; LŽV (P. Lunskis, 1935); VAK 68/100 (LŽV).

268 pav. Šešuolių Bažnytkalnis (**302**). *V. Rodzevičiaus nuotr.* apie 1960 m. (KPD PA ng. 1959).

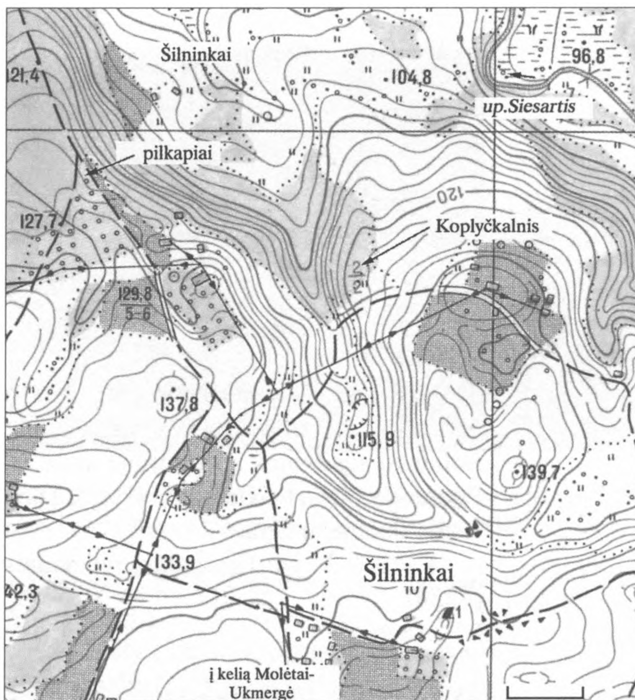
[**303**.] KÙNIGO KÁLNAS. Nurodomas 1 km į ŠR nuo k., apie 0,5 ha ploto.
Š. LŽV (P. Lunskis, 1935).

ŠILNINKAI, Želvos s-ja

304. KOPLÝČKALNIS. 0,75 km į Š nuo kelio Molėtai–Ukmergė, 0,18 km nuo Vytauto Kontrimavičiaus sodybos, Siesarties kairiojo kranto slėnio vaizdingoje aukštumoje, Vlado Kontrimavičiaus žemėje. Tai pailga, viršuje apie 40 m ilg. (Š–P), 15–20 m pl. smėlinga kalva iškiliu viršumi, aukštesne P dalimi, kuri iškasinėta senais bulviarūsiais. Šlaitai vidutinio statumo, nuo aukštumos pusės (P, R) apie 4–6 m aukščio, iš kitų pusių – dar aukštesni; V leidžiasi į gilią griovą, Š – palaipsniui nuolaidėja į Siesarties slėnį.

Pasakojama, kad kalne senovėje buvo koplyčia (LTR).

Už 0,3 km į V nuo Koplyčkalnio yra pilkapiai (Ar 1290), datuojami I t-mečio antrąja puse, 2 km į V – Paželvių piliakalnis (Ar 1288).

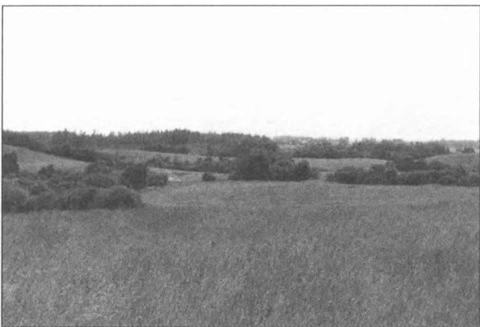

269 pav. Šilninkų kalnas (**304**) (pagal aut.).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 118; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 26; LTR 7250/26; VAIT. (2002).

270 pav. Šilninkų kalnas (**304**) iš PR. *Aut. nuotr.* 2002.

271 pav. Vaizdas nuo Šilninkų kalno (**304**) į Š. *Aut. nuotr.* 2002.

ŠIMAIČIAI, Žemaitkiemio s-ja

305. PÍEVA ALKẼLĖ. Minima 1765 m. Balninkų seniūnijos inventoriuje kartu su Paąžuolės pieva (*Alkiele i Pawżole*). Tikslesnių duomenų nėra.

Į V nuo k. yra Berzgainių piliakalnis (↑**226**).

L. UAS 91.

ŠVEÑTUPĖ, Vidiškių s-ja

Šventosios dešiniajame krante, prie kelio Anykščiai–Ukmergė.

Š. LVIA SA 19254, 132 (1784 m., *Swiętorzez*).

UKMERGẼ

Senasis miesto vardas – Vilkmergė (1336 m. *Vilkenberge*, 1366 m. *Vielkemirgen*, 1385 m. *czu Wilkamergen* ir kt. – pagal: Vanagas A., 1996). Vietovė jau XIII a. priklausė valstybės pasienio apsaugos grandžiai, nuo XIV a. pirmosios pusės figūruoja kaip valsčiaus centras (Łowmiański H., 1932; Zabiela G., Baranauskas T., 1996; Dubonis A., 1998). Ukmergė ir naujaisiais laikais išliko svarbus administracinis centras.

„Vilkmergiečiai visai nesenai pradėjo vadinti šį miestą *Ukmerge*. Kiek man teko klausinėti aplinkinių valsčių žmones – visi sakė, kad *seniau* buvo tik *Vìlkmergė*, o ne Ukmergė. Senų aplinkinių žmonių liudijimu Ukmergė atsirado prieš [Pirmąjį. – *Vait.*] karą“ (1928 m.; Puzinas J., 1983).

Vilkmergės pavadinimą etimologizuoti taip, kaip jį liudija rašytiniai šaltiniai – *Vìlka-mergė* arba, kitaip tariant, „vilko merga“, A. Vanagui atrodė tikslu, bet kažkodėl semantiškai nelogiška (Vanagas, 1996, 259). A. J. Greimo tyrinėjimai rodo, kad *vilko merga* (arba *vilkė-merga*) esąs lietuvių deivės Žvėrūnos-Medeinos epitetas (Greimas A. J., 1993). Ši deivė turi nemažai sąsajų su karu ir kariauna (plg. Vaitkevičienė D., Vaitkevičius V., 2001), todėl menamas jos ryšys su vienu iš gynybinių-politinių centrų yra dėsningas (plg. padavimą apie Vilniaus įkūrimą).

Žmonės Vilkmergės pavadinimą etimologizuoja įvairiai, plg.: „Tie, kurie miestą vadina Vilkmerge, pasakoja, kad senovėje toje vietoje, kur dabar yra miestas, buvus pilis. Toj pilyj buvus galinga merga (žiniuonė), turėjusi prijaukintą vilką <...>“ (Mūsų dienos). „Padavimas sako, kad apie dabartinę Vilkmergę buvę daug vilkų, vilkas sudraskęs mergą ir todėl ši vieta gavusi *Vìlk(a)mergės* vardą“ (Puzinas J., 1983).

Ukmergėje yra plačiau netyrinėtas II t-mečio pradžiai būdingas piliakalnis (Ar 1262). Miesto ribose, Dobilų g., rastas V a. kapas, o Gedimino gatvėje – X a. paaukotų dirbinių lobis.

L. MŪSŲ DIENOS, 1928; ŁOWMIAŃSKI H., 1932, 112; PUZINAS J., 1983; GREIMAS A. J., 1993, 79–91, 98–99; VANAGAS A., 1996, 253–262; ZABIELA G., BARANAUSKAS T., 1996, 6–9; DUBONIS A., 1998, 78–81; VAITKEVIČIENĖ D., VAITKEVIČIUS V., 2001, 325–327.

AKMUO su DUBENIU. 1999 m. į UKM kiemą perkeltas iš Naceliškio k., į kurį buvo atgabentas iš Kosakų šventvietės (↑**252**).

ŪLYČNINKAI, Pabaisko s-ja

306. MÌŠKAS GÕJUS. Minimas 1784 m., aprašant kelią iš Pabaisko į Ukmergę. Gojumi vadinamo beržyno (*Gay Brzozowy szczupły*) būta į V nuo Ūlyčninkų k., kitapus Ukmergės kelio. Galimas dalykas, užėmė nemažą plotą, nes ribojosi ir su Sargelių k. (iš V).
Š. LVIA SA 19254, 206, 207.

UŽDŽIONYS, Želvos s-ja

307. BÀLTASIS AKMUÕ. Minimas ariamame lauke. Tikslesnių žinių nėra.
Š. LŽV (J. Jovaišienė, 1935).

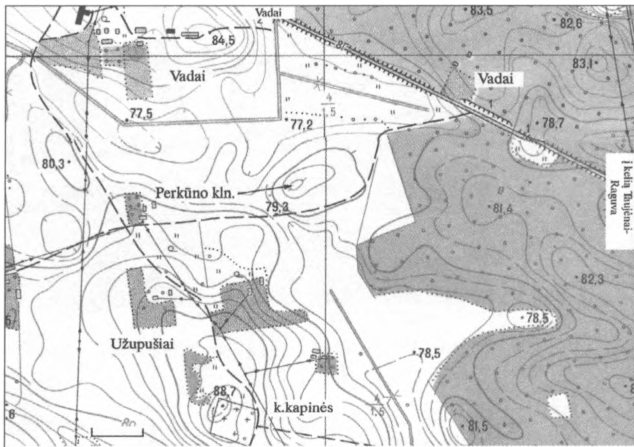
UŽUBALIAI, Vidiškių s-ja

308. PÍEVA GÕJUS. Nurodoma 0,5 km į V nuo Kuolinio sodybos, 6 ha ploto.
Š. LŽV (M. Žentelytė, 1935).

UŽUPUŠIAI, Taujėnų s-ja

309. PERKŪ́NO KALNẼLIS. 0,65 km į Š–ŠR nuo k. kapinių, 0,38 km į ŠR nuo Genienės sodybos, 0,15 km į PV nuo kelio į Vadų gamybinį centrą atsišakojimo iš senojo kelio Vilnius–Panevėžys. Kalva ilgus metus ariama, apie 60 m skr. viršuje, dabar vos keliais metrais už aplinkinius laukus aukštesnė pakiluma.

Pasakojama, kad čia vaidendavosi, naktigoniai negalėję šioje vietoje gulėti – kažkas ištraukdavęs pagalves, griebdavęs

272 pav. Užupušių kalnas (**309**) (pagal aut.).

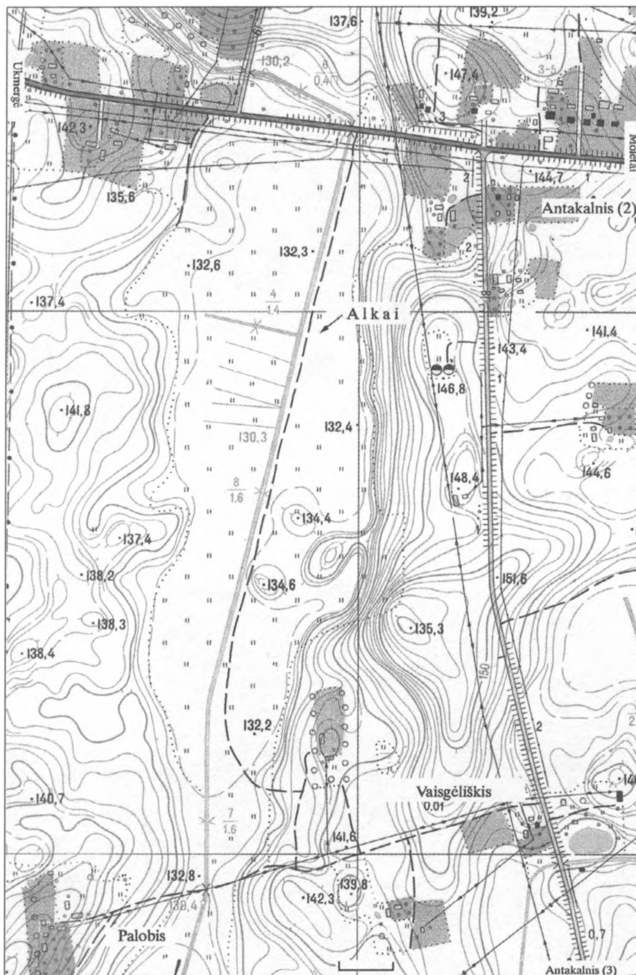

273 pav. Apie Užupušių kalną (**309**) (tolumoje, kairėje) pasakoja vietos gyventojas Antanas Baronas. *Aut. nuotr*. 2000.

už galvos (LŽV). „Gal ten ir trankėsi perkūns“ (Vait.).

Kalnelyje buvo randama akmenų, įvairių plytgalių (LŽV).
Š. LŽV (J. Petkevičius, 1936); VAIT. (2000). **L.** VAITKEVIČIUS V., 2000, 527.

310. RÃGANOS AKMUÕ. Nurodomas apie 1,5 km į ŠV nuo k., Gražiajame kalnelyje, P. Pranio ganykloje. 1999 m. nelokalizuotas (Vait.).

274 pav. Vaisgėliškio Alkai (**312**) (pagal aut.).

275 pav. Vaisgėliškio Alkai (**312**) iš R. *Aut. nuotr.* 1999.

„Per lenkmetį [kalnelyje. – *Vait.*] buvusi sukilėlių stovykla. Seniau vaidenosi. Lakstydavusi boba. Buvęs akmuo, kurį vadino Raganos akmeniu“ (LŽV).
Š. LŽV (J. Petkevičius, 1936); Vait. (1999).

UŽURAISTIS, Deltuvos s-ja

311. MÌŠKAS GÕJUS. Minimas 1784 m. Deltuvos parapijos aprašyme, 1 valako dydžio (apie 21 ha) beržynas ir drebulynas: „Gay Użuroyskie wielkosci na wlokę iedną, w którym Drzewo brzozowe Osinowe znayduisię“. Nelokalizuotas.
Š. LVIA SA 19254, 6.

VAISGĖLIŠKIS, Ukmergės s-ja

312. PÉLKĖS ALKÀ (ALKAĨ). Nuo Graužiečių (2-ojo Antakalnio) iki Biliūnų tęsiasi pelkėtas, gilus, maždaug 2,3 km ilgio, 0,3–0,5 km pločio duburys. Jį į dvi – Š ir P – dalis dalija jo „sąsmauka“ ties Vaisgėliškiu bei Palobiu. Duburio P dalis žinoma Alkos, arba Alkų, pavadinimu. Ja Š–P kryptimi teka kanalizuotas Nasėvelos upelis (Šašuolos dešinysis intakas). LŽV duomenys rodo, jog vietos gyventojai Alkais vadino skirtingo dydžio duburio plotą, pvz., 20 ha raistą (LŽV, Skominai) arba 2 ha „drėgną, lygią pievą“ (LŽV, Vaizgeliškės).
Š. LŽV (J. Ūsaitis, 1936; Skominai); LŽV (V. Veselka, 1935; Vaizgeliškės, *Alka*); Šidiškis T., 1993b, 56 (Biliūnai); VK (Bernatavičiūtė, 1977; Mielenai), (A. Vanagas, 1977; Skominai); Vait. (1999). **L.** Vaitkevičius V., 2000, 534.

VAITKŪNAI, Pabaisko s-ja

313. LAŨMIARAISTIS. Minimas tarp kitų k. vietovardžių, 1 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. VK (1936).

314. MÌŠKAS (?) GÕJUS. Minimas tarp kitų k. vietovardžių, 8–10 ha ploto.
Š. LŽV (J. Ūsaitis, 1935).

VAITKUŠKIS, Ukmergės s-ja

315. EGLĖ. Augo ant kalno prie tako, kuriuo žmonės eidavo į bažnyčią. Medyje buvo įkelta koplytėlė.

Pasakojama, kad seniai, Vaitkuškį valdant grafams Kosakauskiams, „į eglę nežinia iš kur atėjo [Švč. – *Vait.*] Panelės paveikslas".

Š. LTR 4909/233.

VALAI, Žemaitkiemio s-ja

316. KÙNIGO BALÀ. Nurodoma Valų miško Š dalyje, prie Žemaitkiemio ir Klepšių, 0,3 km į Š nuo Samanaraisčio, 0,25 ha.

Š. LŽV (A. Lukošiūnas, 193?; Žemaitkiemio g-ja).

VALTŪNAI, Žemaitkiemio s-ja

317. RÃGANŲ (ČERÁUNINKIŲ) KÁLNAS (M 13). Iš XX a. pradžioje užrašyto pasakojimo aišku, kad kalnas yra Siesarties dešiniajame krante netoli Valtuonio upelio (nelokalizuotas Siesarties intakas) ir buvusios milo vėlyklos (LMD). 1990-ųjų T. Šidiškio duomenimis, tai vieta Siesarties dešiniojo kranto aukštumoje, 0,6 km į P nuo Valtūnų k. kapelių (sg. 192), 0,5 km į V nuo Antatilčių Alko lauko (↑**211**) ir 0,2 km į V nuo Antatilčių 2-ojo piliakalnio (Ar 1292). Tai patvirtinančių duomenų 2002 m. nerasta (Vait.).

Buvo pasakojama, kad ant kalno buvo deginamos „čerauninkės". „Kitąkart privarydavę daugybę moterų ir jaunų mergaičių ant to kalno. Tai visų pirmiausia tas moteris ir mergaites plukdydavo: rišdavo ant kaklo sunkų akmenį <...> tai už virvės turėdavo, o ją mesdavo į upę <...>. Kurioji nežinojo jokių nuodų (burtų), tai toji skendo gilumon, o kuri buvo čerauninkė, tai plaukė kaip vėjas. O kai ištraukdavo iš vandens, vėl varydavo atgal, ant kalno gyvas ir negyvas nešdavo, ir ten buvo stulpai antkasti žemėsna.

276 pav. Valtūnų kalnas (**317**) iš Š. *T. Šidiškio nuotr.* 1996.

Tuo tarpu pririšdavo prie stulpo ir pridėdavo laužų, ir degino, taip pat ir negyvas. Kur sudegino nekaltas, ten išaugo rožės, o kur čerauninkes, – ten erškėčiai. Dar ir dabar tebeauga <...>" (*U.* A. Žukauskas, 1909 m. – IP).

Valtūnuose užfiksuota įvairių naujųjų laikų objektų ir radinių: kaimavietė, senkapiai, karčemos vieta, lobio radimvietė (LIIR F. 1–1316/9–24).

Š. LMD I 218/12 (Valūnai); VAIT. (2002). **L.** EMD 170 (Nr. 267); IP 35–36 (Nr. 25); LT 621 (Nr. 684).

[**318.**] AKMUO su ŽENKLAIS. Gulėjo apie 50 m į PV nuo Valtūnų vandens malūno užtvankos, Lyduokių g-jos 57 kvartalo Š dalyje. Vėliau nežinomomis aplinkybėmis perkeltas prie vandens malūno PR sienos, kuriai griuvus 1987 m. neberastas. Akmuo buvo apie 20x40 cm dydžio, 15 cm storio, plokščiu šonu, kuriame būta nesuprantamų ženklų ir rašmenų.

Š. 1987 m. LII žv., LIIR F. 1–1316, 7–8.

VEPRIAI

319. AKMUÕ VẼPRIS. Gulėjo prie Rėšės upelio ištakos iš Veprių ežero (*Prūdo*) į P nuo bažnyčios. Akmuo buvęs didelis, 1 sieksnio (=2,15 m) aukščio ir 1 sieksnio pločio (Гуковскій К., 1890; „5 sieksnių

277 pav. Veprių akmens (**319**) vieta iš R. *Aut. nuotr.* 1999.

278 pav. Veprių ežeras (**320**) iš PR. *Aut. nuotr.* 1999.

akmuo" – LŽV), savo forma šiek tiek primenantis kiaulę (kitaip tariant, – veprį), nuo ko kilo ir miestelio pavadinimas (Гуковский К., 1890). Akmuo buvo suskaldytas apie 1905 m. (LZV).

„Kitą kartą ėjęs didelis akmuo iš anos pusės Šventosios ir žviegęs visą laiką. Sutiko tą keliaujantį akmenį vienas žmogus ties dabartiniu Rėšės ištaku iš Prūdo ir paklausęs: „Czego ty kwiczysz jak wiepsz?" Sulig tuo pasakymu akmuo sustojęs ir nutilęs" (*P.* S. Lukoševičius, ~50 m., Vepriuose. *U.* P. Krankalis, 1935 m. – LŽV).

Š. LŽV (P. Krankalis, 1935); Vait. (1999); VAK 68/288 (LŽV). L. Гуковский К., 1890, 428; LAM 259.

320. VĒPRIŲ ĒŽERAS. Telkšo miestelio viduryje, dabar patvenktas, pirminį dydį sunku nustatyti. Apie ežerą pasakojama įvairių padavimų. Deja, skelbti tekstai yra literatūriniai (ML).

Į Š nuo ežero yra istorinė Veprių dvarvietė, pagal archeologinius radinius datuojama XVI–XVIII a. Rašytiniai šaltiniai 1384 m. aprašo kryžiuočių užimtą Veprių pilį.

L. ML 2, 547.

321. ÙPĖ RIEŠĖ (CĒDRONAS). Dešinysis Šventosios intakas. Išteka iš Veprių ežero, teka į R. Įteka į Šventąją ties Slabados kaimu. Aukštupyje vadinamas Rėše, toliau – Cedronu. Kai kurių šaltinių duomenimis, Geležė, ištekanti prie Pageležių kaimo ir įtekanti į Veprių ežerą, yra ta pati Rėšė-Cedronas (plg. Vardynas).

„Pavadinta šventojo Cedrono vardu; per Sekmines tas vanduo esąs šventas" (LŽV). „Šimtai žmonių geria Cedrono upelio vandenį, semia jį į bonkas ir neša į namus įvairioms ligoms gydyti. Prie stebuklingo šaltinio daugelis plaunasi savo žaizdas" (Sakalas J., 1939a).

Medinės Kryžiaus kelio koplyčios Vepriuose buvo pastatytos 1861 m. vietos dvarininko K. Podbereckio ir klebono S. Vitkevičiaus rūpesčiu (Lauraitis V., 1961).

Š. LŽV (P. Krankalis, 1935). L. Sakalas J., 1939a; Vardynas, 45; Lauraitis V., 1961.

ZUJAI, Vidiškių s-ja

322. VIETÓVĖ ALKAĨ (AL̃KAS) (Ar 1280; M 128). 0,45 km į PR nuo kelio Ukmergė–Zarasai, 0,35 km į P nuo Šventosios ir Mūšios santakos, pastarojo upelio dešiniojo kranto šlaitas, arba aukštuma. Tai, jog šaltiniai skirtingai interpretuoja Alką ir jos ribas, rodytų, kad tiksli pirminė jo vieta jau pamiršta. Šiose interpretacijose bendra yra tai, kad Alkas lokalizuojamas Mūšios dešiniajame krante.

0,35 km į ŠR nuo Alkų yra Zujų piliakalnis (Ar 1279; ilgą laiką klaidingai laikytas XVII–XVIII a. gynybiniais įtvirtinimais). Netoli Alko Šventosios dešiniojo kranto aukštumos kyšulys yra vadinamas Parapijos kalnu (1970 m., LII). Papėdėje, Šventosios slėnyje, yra nedidelė kalvelė, vadinama Gojeliu (1970 m., MMT).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 121; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 40; 1994 m. LII žv., KPD PA F. 7–1–474, 8; VK (1977; *Alkos krūmai*). L. KPE 2, 136.

ŽEMAITKIEMIS

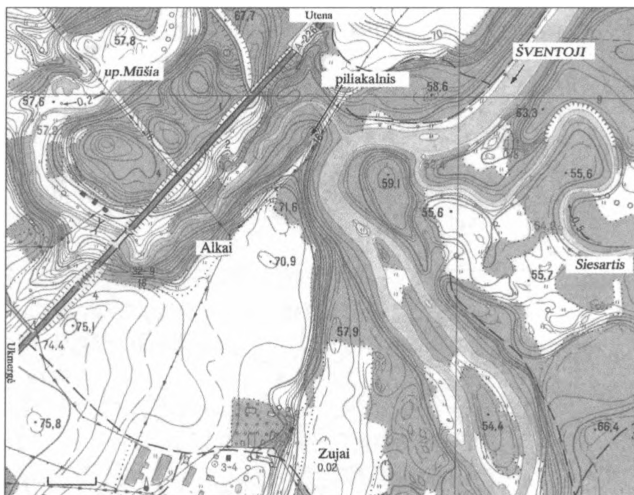
323. VELNIABLIŪDELIS. Vadinama „duobele", ant kalno, 3 m^2 ploto. Niekada neišdžiūva.
Š. LŽV (K. Bandytė, 1935).

324. MIŠKAS GOJUS. Tikslesnė vieta nežinoma, 25 ha ploto.
Š. LŽV (K. Bandytė, 1935).

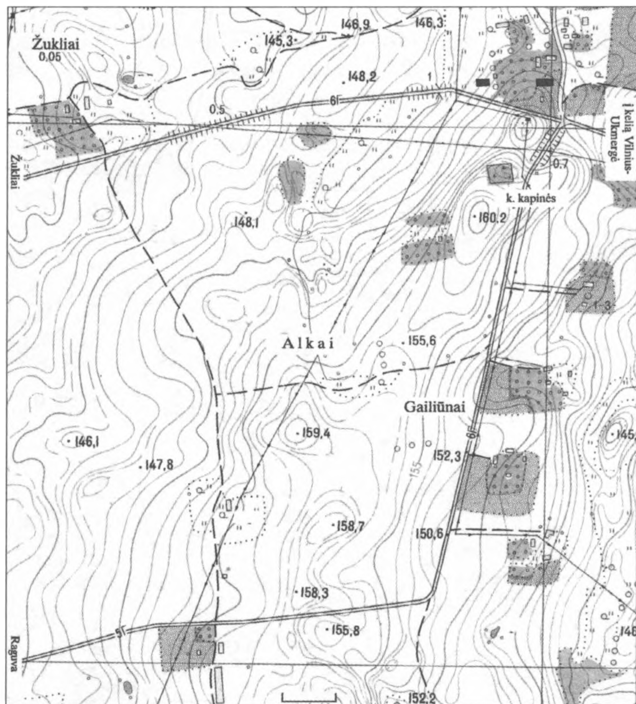
ŽUKLIAI, Pabaisko s-ja

325. LAUKAĨ ALKÀ (ALKAĨ). „Dirvos ir pievelės", nurodomos 0,4–0,5 km į PR nuo k., apie 18 ha ploto (LŽV, Žukliai; „šlapia, įdubusi pieva", apie 2 ha ploto – LŽV, Gailiūnai). 1970 m. ekspedicija lokalizavo vietovę kaimo Š laukuose, apie 0,1 km į PR nuo R. Šarmaičio sodybvietės, kur „ariamoje dirvoje yra pakilesnė vieta, vadinama Alkais" (1970 m., MMT).

1999 m. duomenimis, surinktais iš B. Ambraso (64 m., Gailiūnų k.) ir J. Gaidžio (76 m., Žuklių k.), Alka, arba Alkais, vadinama 10–15 ha (18 ha – LŽV, Žukliai) vietovė yra tarp Žuklių ir Gailiūnų, į PV nuo Gailiūnų k. kapelių tarp Špokiškių kalno (į Š nuo jo) ir kelio Žukliai–plentas Vilnius–Panevėžys (į P). Iki melioracijos Alkuose, kurių pavadinimą mėginama aiškinti kaip „alkana (=nederlinga) žemė", augo viksvos ir nendrės (Vait.).

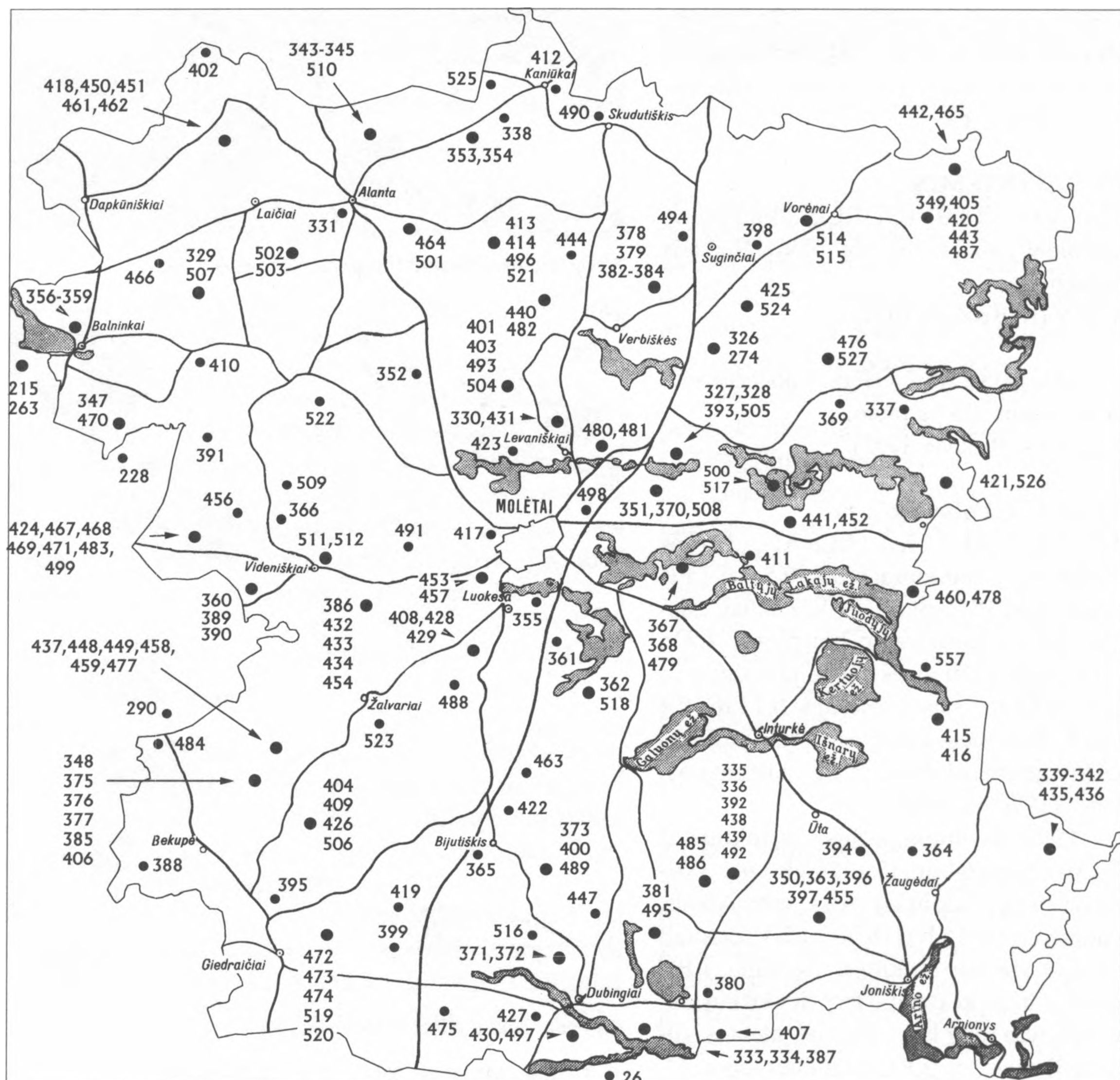

279 pav. Zujų Alkai (**322**) (pagal KPC AS).

280 pav. Žuklių Alkai (**325**) (pagal aut.).

Š. 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 40; LŽV (A. Kalasiūnas, 1936; Žukliai); LŽV (A. Kalasiūnas, 1935; Gailiūnai); VAIT. (1999).
L. VAITKEVIČIUS V., 2000, 534.

402
343-345
510
412
Kaniūkai
525
418,450,451
461,462
490
Skudutiškis
338
353,354
442,465
Dapkūniškiai
Alanta
Laičiai
331
Vorėnai
349,405
420
443
487
494
398
464
501
413
414
496
521
444
378
379
382-384
Suginčiai
514
515
502
503
329
507
466
356-359
Balninkai
440
482
425
524
401
403
493
504
Verbiškės
326
274
476
527
410
215
263
352
347
470
522
327,328
393,505
369
337
330,431
423
Levaniškiai
480,481
391
228
509
500
517
421,526
456
366
498
MOLĖTAI
351,370,508
441,452
424,467,468
469,471,483,
499
511,512
491
417
411
Videniškiai
453
457
Luokesa
Baltųjų Lakajų ež.
460,478
Juodųjų
360
389
390
386
432
433
434
454
408,428
429
355
367
368
479
437,448,449,458,
459,477
361
Kertuojų ež.
557
Žalvariai
488
362
518
290
523
Galuonų ež.
Inturkė
Išnarų ež.
415
416
484
348
375
376
377
385
406
463
335
336
392
438
439
492
339-342
435,436
404
409
426
506
422
Bekupė
388
Bijutiškis
365
373
400
489
485
486
Ūta
394
364
Žaugėdai
395
419
399
447
381
495
350,363,396
397,455
Giedraičiai
472
473
474
519
520
516
371,372
Dubingiai
380
Joniškis
Asvejos ež.
Arnionys
475
427
430,497
407
333,334,387
26

MOLĖTŲ RAJONAS

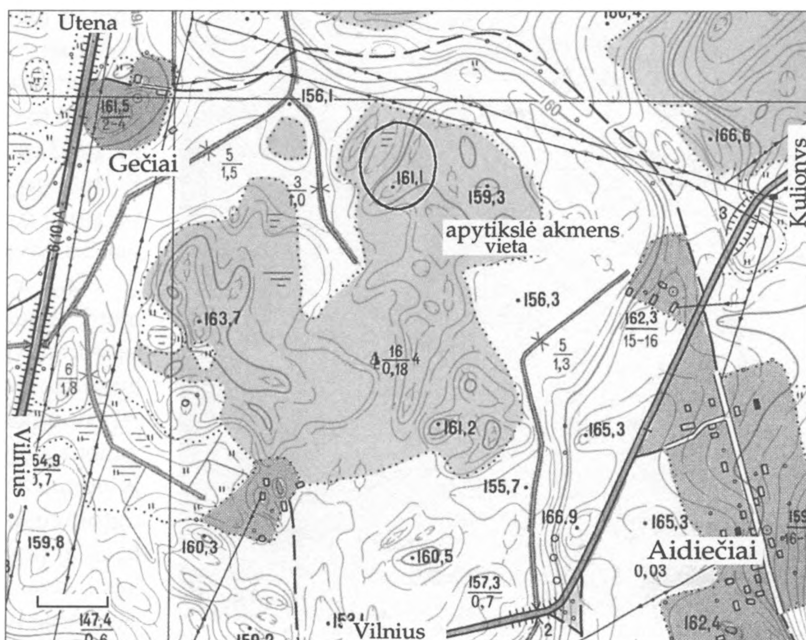
AIDIEČIAI, Čiulėnų s-ja
326. AKMUO su PĖDA. Nuo 1984 m. eksponuojamas Kulionyse prie MAO administracinio pastato. Buvusi akmens vieta yra tarp Aidiečių ir Gečių k., apie 0,4 km į R nuo kelio Utena–Vilnius, apie 0,1 km į P nuo minėtus kaimus jungiančio lauko kelio ir Lygiosios pievos, prie keliuko, Š–P kryptimi kertančio miško masyvą tarp Aidiečių ir Utenos kelio. Pėduotasis akmuo buvo „aptvertas" (apdėtas?) keliais kitais akmenimis. Galbūt kartu su jais ir buvo perkeltas į Kulionis (Vait.).

Akmuo pilkšvos spalvos („baltas" – Vait.) smulkiagrūdis 75x70 cm dydžio, 24–26 cm aukščio riedulys nelygiu, nugludintu paviršiumi. Pėda vadinamas įdubimas 30x9–12 cm dydžio, 4–5 cm gylio. Kulno vietoje – savotiška natūrali skylė. Už 14 cm nuo šios pėdos pirštų yra dar viena žymė, primenanti pėdas.

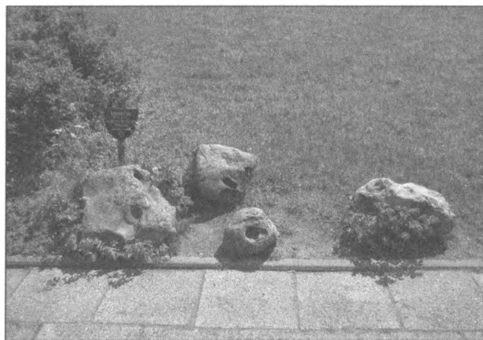
Akmuo vietos gyventojams buvo gerai žinomas – „visi tų akmenį žinojo": „Dieva pėdas buva panašus į žmogaus pėdų", „Pėdas ir pirštai – pavadinta Dievo pėdas" (Vait.). P. Rukšio (77 m., Aidiečiuose) teigimu, tai jo mama Leonora Rukšienė rado šį akmenį ir Dievo pėdos žymę ant jo (*U.* V. Vaitkevičius, 2005 m.).

Š. V. Straižio informacija, 2005 m. („akmuo su Velnio pėda"); Vait. (2005); VK (1978; *Dievo pėdas*), (V. Garliauskas, 1992; *Dieva pėdas*).

AIGĖLAI, Čiulėnų s-ja
327. ŠVENTARÃGIS (ŠVENTARAGỸS) (Ar 636; M 185). 1,7 km į R–PR nuo kelio į Molėtus atsišakojimo iš kelio Utena–Vilnius, 0,5 km į R nuo Antamalkėsčio k., 0,45 km į P nuo kelių Antamalkėstė–Toliejai ir Užusienis–Gailiušiai sankryžos, Malkėsto ežero Š krante. Pusiasalis apie 150 m ilg. (ŠV–PR), 100 m pl. (ŠR–PV), nuolaidžiais, tik iš P (ežero) pusės statesniais ir aukštesniais, iki 6–7 m aukščio, šlaitais.

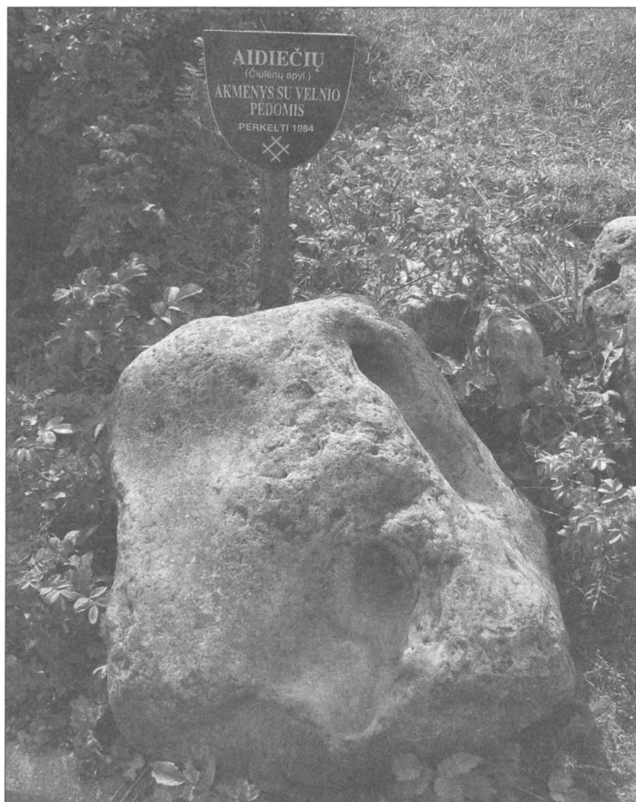

281 pav. Apytikslė Aidiečių akmens su pėda (**326**) vieta (pagal aut.).

282 pav. Aidiečių akmenys (**326**) (perkelti į MAO). *Aut. nuotr*. 2005.

„Seneliai pasakodavę, kad senovėje paminėto pusiasalio apylinkėje esąs buvęs didelis miestas, vadinamas „Mandabūrija", o ant kalnelio, vadinamo „Šventaragiu", buvusi švento Jurgio bažnyčia" (*U*. R. Balčiūnas, 1935 m. – VAK 61/10). „Čia va koplyčia buva, stovėjo prie senybej. Toj koplyčioj meldės ir šitų Šventaragiu praminė <...>. Žmonės ėjo melstis koplyčan ir toj koplyčia pasdarė švinta. Nu ir tadu Šventaragiu praminė" (*P.* P. Kazlauskas, 77 m., Užusienyje. *U*. G. Juodėnas ir R. Gliebutė, 1997 – LTR 6737/7). (Naujaisiais amžiais ant Šventaragio, matyt, stovėjo koplyčia.)

283 pav. Aidiečių akmuo su pėda (**326**) (perkeltas į MAO). *Aut. nuotr*. 2005.

1931 m. P. Tarasenka pusiasalį vadina „Alkaragiu". Šis vardas esą taikomas „150 m^2 plotui, kuriame Aigėlų km. gyventojai kasa bulvėms rūsius". Kartu su žemės savininku V. Žvyniu Šventaragį aplankęs archeologas bulviarūsių duobėse, 40–50 cm gylyje, pastebėjo 15–20 cm storio sluoksnį su „deginimo liekanomis: anglimis ir pelenais, o nekuriuose deginimo sluoksniuose [rado. – *Vait.*] keletą molinių indų šukių. <...> Šukės yra <...> tamsiai pilkos spalvos, nekurios yra rankomis lipdytų indų ir turi daugiau 1 cm storio" (VAK 61/9). V. Žvynys pusiasalio R gale buvo atkasęs žmogaus griaučius, „bet jokių daiktų prie jų rasta nebuvo" (VAK 61/ 9). 1983 m. Šventaragį žvalgė LNM (vad. E. Butėnienė). Pusiasalio P ir R dalyse buvo ištirti 5 šurfai po 1 m^2. Rasta tik bulviarūsių žymių.

VAK archyve yra duomenų ir apie akmenį, įtrauktą į saugomų paminklų sąrašą. Akmuo gulėjęs lauke prie Šventaragio, buvo rausvos spalvos, 2x2 m dydžio, 80–90 cm aukščio virš žemės paviršiaus, išgaubtu, nelygiu viršumi (VAK 61/16; papildomų žinių apie akmens sakralinę ar mitologinę reikšmę nepateikta). Atrodo, kad dar prieškaryje šį akmenį netoli Malkėsto dvaro pastatų užkasė Vladas Maigys. Anot jo, ant akmens buvo iškalta kažkokių žodžių ir skaičių (1970 m., MMT).

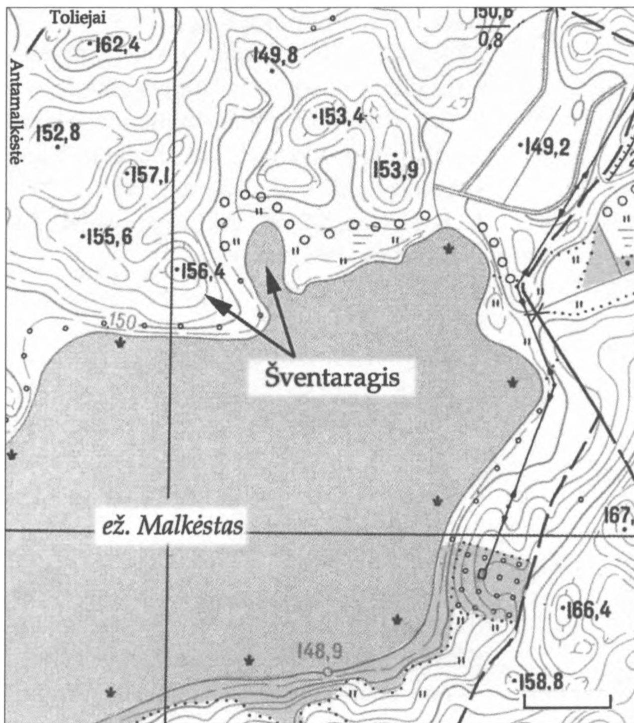
1,4 km į PV nuo Šventaragio yra Malkėsto piliakalnis (Ar 569).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 32–33; 1970 m. MMT žv., LIIR F. 1–129, 5–6; 1983 m. LNM tyr., LIIR F. 1–1092, 12; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 2–3; LTR 4097/96; 6737: 4, 7; Šidiškis T., 1992b, 5–7; VAK 61/9–14, 16–20 (akmuo), 263; VK (N. Venckutė, 1978 m.; Eigėlai). L. LAM 90; Šidiškis T., 1996, 46; Vaitkevičienė D., Vaitkevičius V., 2001, 315; 2003a, 225; Šidiškis T., 2004, 11.

328. ĖŽERAS MALKĖSTAS. Telkšo į R nuo kelio Vilnius–Utena, pailgas R–V kryptimi, 120 ha ploto. Pokario metais vandens lygis pažemėjo apie 80 cm. Didžiausias ežero gylis 25 m.

Pasakojama, kad ežero vietoje buvo miestas ir bažnyčia, kuriuos prakeikė Ragana (LTR 4097/96). „Vienas senukas nuėjo meškerioti šventoj dienoj. Dvyliktoj [valandoj. – *Vait.*] pamatęs keistą reginį. Išsikėlė iš vandens velnias su aukso valtimi ir toj valtis buvusi pilna aukso. Ant saulės pradėjo maišyti. Staiga išvydo tą senuką, ir dingo. Vienas žmogus matęs, kaip velnias važiavęs ant mirusiųjų ponų vėlių“ (*U.* K. Liegus, ~1925 m. – VAK).

Padavimuose išskiriama Šventaragio vardu vadinama Malkėsto ežero įlanka, plytinti į R nuo Šventaragio pusiasalio. Dabar tai apie 100 m ilg. (Š–P), 40 m pl. (R–V) užutėkis („kampas“) ežero Š pakrantėje užpelkėjusiais Š ir R krantais. Praeityje ši įlanka buvo kur kas didesnė.

Pasakojama, kad „kunigą ty veža ligoninėn ir u[n]lūža, ir prisgėrė ty ežery Malkėste, ty kumpy. <...> Nuo to laika Šventaragys vadinas kumpas ežero“ (*P.* M. Braškus, 82 m. ir A. Braškienė, 76 m., Gailiušiuose. *U.* V. Dapkevičius ir G. Juodėnas, 1996 – LTR 6737/5).
Š. Juod. (1996); LTR 4097/96; 6737: 5, 6; VAK 61/116. L. Vaitkevičienė D., Vaitkevičius V., 2001, 315.

284 pav. Aigėlų Šventaragis (**327**) ir Malkėsto ežeras (**328**) (pagal G. Juodėną).

285 pav. Aigėlų Šventaragis (**327**) iš ŠV.
V. Daugudžio nuotr. 1968 (LII ng. 24624).

286 pav. Malkėsto ežero įlanka (**328**) iš Š.
G. Juodėno nuotr. 1997.

AKLUŠĖ, Balninkų s-ja

329. AKIVARAS. Minima, kad „gale ežerėlio liūnas buvo ir ten šulinys buvo".

„Važiavo Napalijono kariuomenė ir vežės iš banko aukso pasiėmę bačkelę. Šitan šulnin ją įmetė ir akmenu užvertė <...>" (*P.* L. Kildišius, 80 m., Aklušėje. *U.* R. Tamašauskas, 1985 m.).

Š. LTR 6078/51.

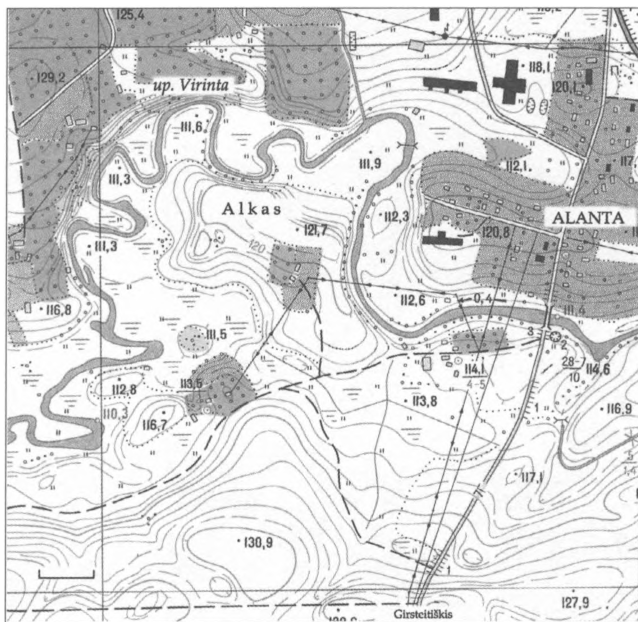
AKMENIAI, Čiulėnų s-ja

330. AKMUO su PĖDA. Suskaldytas. Buvo su „Velnio pėda". Tikslesnių duomenų nėra.

Š. VK (1978); Šidiškis T., 1992b, 72.

ALANTA

331. LAŨKAS ALKAS (Ar 625; M 173). 0,8 km į PV nuo Alantos bažnyčios, 0,4 km į P nuo kelio Alanta–Balninkai, 0,35 km į V nuo kelio Alanta–Girsteitiškis, Virintos upės kairiajame krante. Alku vadinamas apie 200x300 m dydžio laukas (1988 m., LII), iš Š, R ir V juosiamas Virintos upės. Alko pakraščiai – šlapios upės pakrantės pievos. Tik Š šios vos žymios aukštumos krantas statesnis ir yra 10 m aukščio. 1988 m. Alko Š dalyje pastatyti vandens valymo įrenginių rezervuarai, R dalyje pakloti kanalizacijos vamzdžiai, kuriais į valymo įrenginius teka nešvarumai.

287 pav. Alantos Alkas (**331**) (pagal KPC AS).

„Žmonės pasakoja, kad ten buvusi senovėj maldyklos vieta. Čia randama žmonių kaulų ir kt. Buvęs ąžuolynas. Vieną ąžuolą senesni žmonės tebeatmena. Be to, šioj vietoj žmogus iškasęs pinigus" (*P.* J. Liobė, ~70 m., Alantoje. *U.* J. Puodžius, 1935 m. – LŽV). Galbūt kaip tik su Alku prie Virintos buvo siejami padavimai apie tai, jog, įvedant krikščionybę, upėje prie Alantos buvę nuskandinti „dievai" („Między ludem tutejszym utrzymuje się podanie, jakoby w rzece pod Owantą bożki D z i e w u l e podczas wprowadzenia chrześciańskiej wiary zostały potopione" – Baliński M., 1886).

Apylinkėje būta Antaliedžių (Drobiškių) piliakalnio (dabar sunaikintas).

Š. 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 13; 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 20; 1988 m. LII žv., LIIR F. 1–1516, 13–14; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 3–4; LŽV (J. Puodžius, 1935); Šidiškis T., 1992b, 8–9; VAK 62/58 (LŽV). **L.** Baliński M., 1886, 224 (*Owanta*); KPE 1, 177; Šidiškis T., 1996, 47; 2004, 11–12.

ALANTOS S-JA

[**332.**] GAIDŽIAKALNIS. 1784 m. topografiniame Alantos parapijos aprašyme apie 8 km į Š–ŠR nuo Alantos minimas Gaidžiakalnio užusienis (*Geydziakalnie, Gieydziekalnie*).

Nelokalizuotas.

Š. LVIA SA 19254, 186, 194.

ALKÀ, Giedraičių s-ja Kaimelis Kiemento ežero ŠR pakrantėje, aukštumos kyšulyje į Š nuo Pagramelės ir į R nuo bevardžio (?) upelių, įtekančių į ežerą apie 1,6 km į ŠR nuo Giedraičių. Pavadinimas sietinas su Alka vadinamais: užpelkėjusia Kiemento ežero įlanka ir Pagramelės žemupio slėniu (↑**472**).

Už 0,5 km į PR nuo Alkos vnk. yra Piliakiemių piliakalnis (Ar 646).
Š. VK(ist.) (1874; *Олка*). **L**. Šidiškis T., 2004, 12.

288 pav. Alkos k. (Joniškio s-ja) vietovė, Kaušelio ežeras (**333**) ir Bobalankis (**334**) 1851 m. Dubingių dvaro valdų plane (LVIA F. 716–1–4735).

ALKÀ, Joniškio s-ja Kaimelis Asvejos (Dubingių) ež. Š pakrantėje, apie 5,5 km į PR nuo Dubingių, vienoje iš ežero sąsmaukų, ant gražios R–V pailgos kalvos (N55°02'31,9"; E25°31'34,4"). Paskutiniais šimtmečiais kaimelyje gyveno miškininkų Giedrių giminė (Antanavičius S., 1991). Pavadinimas sietinas su senuoju Asvejos ežero vardu Alkai, arba Alka (↑**387**).

Apie 1 km į ŠR nuo Alkos yra Baluošos piliakalnis (Ar 651).
Š. LVIA F. 694–1–3504, 363 (1784 m., *Ołka, chata 1*); Šidiškis T., 1992b, 10; Vait. (2005); VK(ist.) (1811 m., *Alka, zasc.*); VK (*Olka* || *Alka*). **L**. Kudaba Č., 1966a, 22–23; Dubingiai 1971, 31 („vardas liudija, jog kadaise čia buvo senojo lietuvių kulto vieta – šventas miškas"); Antanavičius S., 1991; Šidiškis T., 1995, 135–136; 2004, 12.

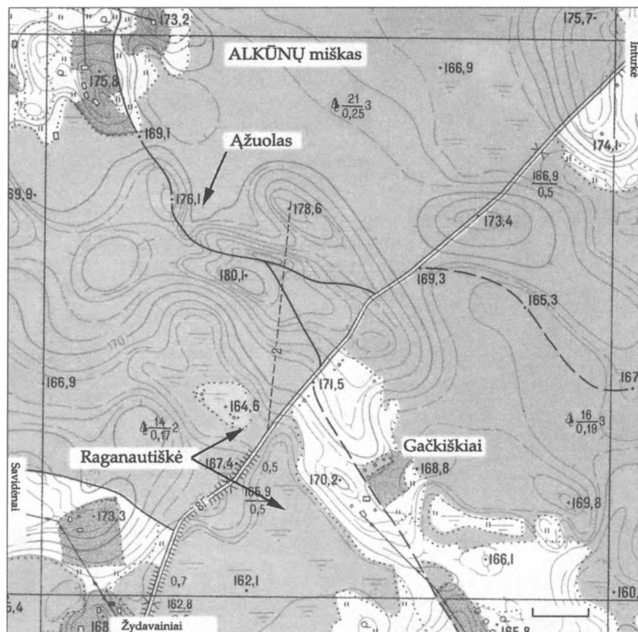
333. EŽERAS AKIS (KAUŠELIS). Į Š nuo k., Dubingių miško 44 kvartale, kelio į Alką, atsišakojančio iš kelio Dubingiai–Joniškis V pusėje. 1–2 ha ploto.

289 pav. Alkos k. (Joniškio s-ja) vietovė iš Š. *Aut. nuotr*. 2005.

Pasakojama, kad kartą žmogus arė jaučiais ir šie pabėgę nuskendo Akyje. Rado juos žmonės netoli Vilniaus, kur yra panašus ežeras-akis (JA).

1851 m. plane ežeras dar vadinamas Kaušeliu (LVIA; plg. Želiūnus, Rokiškio r.;

290 pav. Alkūnų ąžuolas (**335**) ir Sosnuvkos raistas (**492**) (pagal aut.).

Raudankas, Zarasų r.). Vėliau įsigalėjo pavadinimas Akis (*Oko*).
Š. JA 143 (Nr. 269); LVIA F. 716–1–4735 (1851 m., *Kauszalis*).

[**334.**] BOBALANKIS. 1851 m. Dubingių dvaro valdų plane pažymėtas miške į R nuo Alkos. Vėliau pavadinimas neužfiksuotas.
Š. LVIA F. 716–1–4735 (1851 m., *Babałonkis*).

ALKŰNAI, Joniškio s-ja
Pavadinimas sietinas su greta esančiu Alkūnų mišku.
Š. LVIA F. 694–1–3504, 363 (1784 m., *Ołkuniszki, zasc., chata 1*). L. Malczewska M., 1985, 150 (1528–1530 m., *dworec Olkowskij*).

335. DIDỸSIS (STORÀSIS) ĄŽUOLAS. Molėtų g-jos Alkūnų miško 20 kvartale, Raganautiškės raisto (↑**492**) balų ŠV krante, prie miško keliukų kryžkelės (N55°06'04,0"; E25°32'56,8"). Ąžuolas 6,44 m apimties (1,3 m aukštyje), apie 2 m skr., 29 m aukščio, iš ŠR pusės užmūryta drevė. Ąžuolo kamienas 5,5–6 m aukštyje šakojasi į 3 puses. Anksčiau, kaip pasakojama, į ąžuolą buvo įkeltas šventas Marijos paveikslas.

Prie ąžuolo „matydavo, kad šneka kas, o nemato kas šneka, bet šneka, šventus žodžius šneka, kaip poterius liepia kalbėt, tai melstis. A kas ti buvo, ar ten sėdėjo koks gyvas žmogus, ar ten iš ąžuolo, tai dažnai kam girdėdavosi. Ta vieta jau buvo šventa, ir, būdavo, mano ir bobutė šnekėdavo, ir paskui jau ir mama, kad šita vieta jau prie ąžuolo, tai yra ana jau šventa vieta. Ir vis tiek ten pasirodydavo kas tai: ir Dievas pasirodydavo, ir Marija. Dievas pasirodydavo kaip senelis, senas senutėlis.

291 pav. Alkūnų ąžuolas (**335**). *Aut. nuotr.* 2000.

292 pav. Alkūnų ąžuolas (**335**) ir Sosnuvkos raisto (**492**) pakraštys iš ŠV. *Aut. nuotr.* 1999.

O Marija, tai nesakė kaip ana atrodo, bet sake, kad pasdare šviesu. Nu, kaip šviesa an to ąžuolo ir ti kokį žodį pasakė, ir dingo viskas. Ir tas Marijos abrozdėlis atsirado <...>„ (*P.* E. Maciulevičienė, 72 m., Žydavainiuose. *U.* R. Balkutė, 1996 – JA 102).

Vieta, kur auga ąžuolas, XX a. viduryje dar buvo gausiai ir dažnai lankoma daugelio aplinkinių kaimų (Jukniškių, Kaciūniškių, Kertadalės, Sutrėnų, Savidėnų, Graužinių, Žydavainių ir kitų) gyventojų: „Rinkdavosi žmonės čia. Gegužines čia darydava, šokdava. Ty plecius buvo geras, ty šokt galima buvo prie ąžuolui, linksma buva <...> kaip jau gražus oras, sekmadieny, tai jau prie ąžuolo. Yra vietos kur šokt, ty ugnį kūrėna <...> susirenka išgert prie ąžuolui“ (JA 98), „Ir melsdavosi prie to ąžuolo: aidavo gegužines daryti, kunigai gi atvažiuodavo Dubingių“ (JA 98). Gegužinės vykdavo, matyt, dabartinės miško keliukų kryžkelės vietoje. Čia dar žymi maždaug 15x20 m dydžio aikštelė. Kiti suėjimų dalyviai, kaip pasakojama, sėdėdavo ant kalvelės į ŠR nuo ąžuolo.
Š. JA 97–106; LKAR 18: 98, 143, 403; 19: 56, 57, 114, 177; 23/71; 38: 11, 28; 65/26; Vait. (2000). **L.** ML 2, 53 („jaunimas dažnai prie jo ruošia gegužines“); Isokas G., 1995, 160; Vaitkevičius V., 2000, 534–535; 2001b; Pakalnis R., Letukaitė D., 2005, 68–69.

336. PÉLKĖ LIŪNĖLIS. Nurodoma 0,3 km į R nuo dv., 1 ha ploto.

„Kalbėję, kad joj buvę giliai vandens, ir buvusi joj paslėpta statinė su auksu. Kartais ji išplaukdavusi krantan; žmonės jos pasiimti negalėdavę, nes vėl pasinerdavusi gilumon“.
Š. VAK 64/3 (LŽV).

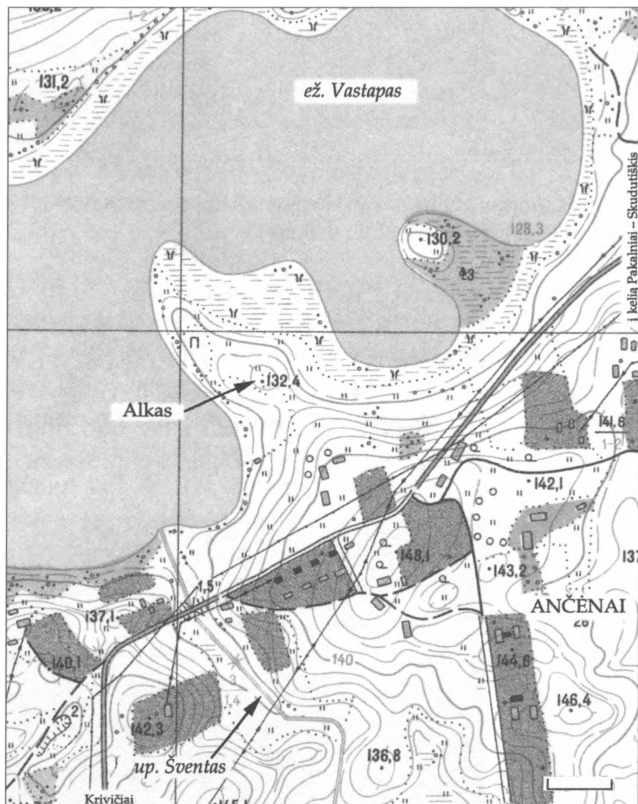
ALNĖ, Čiulėnų s-ja

337. RÃGANOS KÁLNAS. Nurodomas Alnio ežero Š pakrantėje, „aukštas“ (VK, Pagojai), arba sala Alnio ežero R dalyje (VK, Alnė). Pavadinimo kilmė nežinoma.
Š. VK (V. Trusovas, 1978; Pagojai); VK (J. Saulytė, 1978; Alnė); VK (V. Norkus, 1978; Šnieriškės); Šidiškis T., 1992b, 73.

ANČĖNAI, Skudutiškio s-ja

338. LAŨKAS AÑKAS (M 218) ir ŠVEÑTAS UPẼLIS. Kaimo Š dalyje, Vastapo ežero PR dalies kyšulyje. Alku vadinamas apie 2,5 ha ploto laukas.

Apie 0,3 km į PV nuo Alko į Vastapo ežerą įteka Šventas upelis. Jis apie 1,5 km ilg., kanalizuotas, teka iš P į Š.
Š. LŽV (J. Vėgėlė, 1935; Unčėnai); Šidiškis T., 1992b, 14–15. **L.** Šidiškis T., 2004, 12.

293 pav. Ančėnų Alkas ir upelis (**338**) (pagal T. Šidiškį 1992b, 14–15).

294 pav. Andrulėnų kalnas (**339**), Andrulėnų ežerai: Saločius (**340**), Kania (**341**), Sutrinis (**342**) (visi – pagal R. Balkutę).

ANDRULĖNAI, Joniškio s-ja
[**339.**] BAŽNÝČIOS KÁLNAS (BAŽNYČIAVÀ, BAŽNYČIÃVIETĖ) (M 8). Į ŠV nuo k., į PR nuo Kalniškių, 0,65 km į V nuo Šiekšto ež., 0,5 km į PV nuo Sutrinio ež., 0,25 km į ŠV nuo kelio Šlavina–Kalniškiai–Šakališkiai. Kalnas aukščiausias apylinkėse (171,8 m virš j. l.), maždaug 80 m skr. viršuje, vidutinio statumo, 8–12 m aukščio šlaitais.

Pasakojama, kad Bažnyčiava pavadinta todėl, jog čia senovėj stovėjo bažnyčia (JA 45). Kunigas gyvenęs Juseniškio kaime (LŽV). Mirė kažkokia ponia apie Širvintas ar Giedraičius. Kadangi buvo didelė nusidėjėlė, tai vietinis klebonas nepriėmęs į kapus. Tuomet atvežė į minėtos bažnyčios kapus, nes čia klebono tuomet nebuvo. Nakčiai karstą su lavonu paliko bažnyčioje. Kitą dieną atvykę užkasti nerado nei bažnyčios, nei karsto su lavonu. Naktį užėjęs didelis viesulas sugriovė bažnyčią, o karstas su lavonu dingęs. Varpus nunešė į Sutrinio ežerą, kur ilgą laiką skambindavę. Akmenį, kur laikomas švęstas vanduo, irgi rado nuneštą ežere (*P.* N. Danilevičienė, ~70 m., Šlavinoje. *U.* A. Labuckas, 1935 m. – LŽV; užėjo didelė audra, baisi, juoda ir viską išnešiojo – JA 45; ryte atsikėlę eina laidoti, atvažiuoja kunigas – bažnyčios nebėra! – JA 49).

Apie Bažnyčios kalne stovėjusios bažnyčios „išnešiojimą" padavimuose pasakojama įvairiai. Kartais nekonkrečiai sakoma, jog vėjas bažnyčią nunešė „į vandenį" (JA 39), arba kad bažnyčia buvo išnešiota į visas puses: „vienas varpas ten, kitas ten, trečias dar kitur" (JA 45), bažnyčia su varpais nunešta į Kanios ežerą, o akmuo švęstam vandeniui laikyti – į Saločiaus (JA 43), šventas paveikslas nuneštas

295 pav. Andrulėnų kalnas (**339**). *R. Balkutės nuotr.* 1997.

į Salduškio ežerą, o varpai ir akmuo – į Saločiaus (JA 45) ir t. t. Taigi išplėtoti padavimai apie Bažnyčios kalną fiksuoja ir netoli esančių vietovių „istoriją" ir neretai motyvuoja jų sakralumą. Taip pat pasakojama, kad prie Bažnyčios kalno sekmadienio vidurdienį, švenčių naktimis vaidenasi velniai, bobos, pasirodo ugnis (JA 36–39).

Padavimuose minimas akmuo švęstam vandeniui buvo ištrauktas iš Saločiaus ežero R jo pakrantėje. Paaiškėjo, kad tai trinamųjų girnų apatinė dalis-lovys. 1981 m. jis atsidūrė Vievio geologijos muziejuje (Linčius A., 1984). 1990-aisiais vietiniams gyventojams nežinant, sugrąžintas į Bažnyčiavos kalno papėdę. Čia pastatytas geležinis kryželis su lentele, ant kurios netaisyklinga lietuvių kalba parašyta: „Čia buvo kadejsejė šventikla (Bažnitėla)" [!]. Sprendžiant iš visos šios istorijos, prie Bažnyčiavos kalno praeityje galėjo būti senovės gyvenvietė. Naujaisiais laikais kalne, matyt, stovėjo koplyčia ir veikė kapinės (plg. JA 45).

Š. JA 33, 36–50; LKAR 17/212; 20: 50, 52, 54, 55, 87, 88, 154, 180, 195; 21/3; 23: 3, 4, 28, 47, 48; LŽV (A. Labuckas, 1935; Šlavina, *Bažnyčiaviščia*); Šidiškis T., 1992b, 57–58; VAK 64/35 (LŽV). L. Linčius A., 1984, 9–10; Šidiškis T., 2004, 12–13.

340. ẼŽERAS SALÕČIUS. Telkšo į PR nuo k., ežerų grandinėje, 1,2 km į R nuo Bažnyčios kalno. Ežeras netaisyklingos formos, 15 ha ploto, didžiausias gylis 38 m.

„Sako, viesulas, baisi audra kadaise užėjo ir šitos [Bažnyčios kalno. – *Vait.*] bažnyčios varpus nunešė į Saločio ežerą" (JA 45; „vėtra du varpus nunešė į Saločiaus ežero vidurį" – JA 49). Paskandintųjų varpų skambėjimas buvo girdimas sekmadieniais, mišių metu (JA 39) arba vidurnakčiais

296 pav. Andrulėnų kalno (**339**) papėdėje padėtas trinamųjų girnų lovys. *R. Balkutės nuotr.* 1997.

(JA 41). Varpai nustojo skambėti po ko, kai žvejai juos buvo pagavę, tačiau neiškėlė į viršų (JA 49; ŽA). Be varpų, padavimai apie bažnyčios sugriovimą dažnai mini į Saločiaus ežerą iš Bažnyčiavos patekusį akmenį, kuris neva buvęs skirtas švęstam vandeniui laikyti. Tai trinamųjų girnų lovys, nežinomom aplinkybėm patekęs prie Saločiaus, vėliau į ežerą įmestas (↑**339**). Tiesa, kai kurie padavimai tą patį akmenį apibūdina esant labai didelį, „kokia pora tonų" (JA 47), iki šiol tebesantį po vandeniu, perskilusį pusiau (JA 48) ar atsidūrusį Joniškio bažnyčioje (JA 40).

Š. JA 33, 39–50; LKAR 17: 145, 193, 212, 243; 20: 50, 52, 87, 88, 153, 155, 172, 214; 21: 147, 304; 23: 28, 33; 45: 17, 21, 24; LVIA F. 694–1–3504, 108 (1784 m., *Jez. Sałatys*). L. ŽA 149 (Nr. 344).

341. ẼŽERAS KANIÀ (KANÌS). Į Š nuo k., į ŠR nuo Šiekšto ežero, 0,3 km į Š nuo Saločiaus ežero, 1 km į ŠR–R nuo Bažnyčiavos kalno. Ežeras apie 30 ha ploto.

„[Nuo Bažnyčiavos kalno. – *Vait.*] Bažnyčią nunešė Kanin, ažeran ir paskandino <...> sakė, kad matė tą varpą, kad ugnia ty šviečia <...>. Sako, kad varpai skambėdavo dvyliktą valandą ežeri, dieną sekmadieniais“ (*P.* A. Balinskienė ir M. Balinskas, 74 m., Jusėniškiuose. *U.* 1996 m. – JA 42; „žmonės kalbėjo, tai skambino [varpai. – *Vait.*] kai ateina Visi Velykai [Visi Šventieji], a taip tai ne kiekvieną dieną“ – JA 43).

Ežero ŠR pakrantėje yra Paaldikio pilkapynas (Ar 1540), datuojamas I t-mečio antrąja puse.

Š. JA 42, 43; LKAR 21/3; 23/46; LVIA F. 694–1–3504, 108 (1784 m., *Jez. Kanis*).

342. ẼŽERAS SUTRÌNIS. 0,7 km į Š nuo Bažnyčiavos kalno ežerų grandinėje, į ŠV nuo Šiekšto ež., į PR nuo Šlavino ež., Š–P kryptimi pailgoje žemumoje, apie 5 ha ploto.

Pasakojama, kad Bažnyčiavos kalno bažnyčios „varpus nunešė į Sutrinės ežerą, kur ilgą laiką skambindavę“ (*P.* N. Danilevičienė, ~70 m., Šlavinoje. *U.* A. Labuckas, 1935 m. – LŽV).

Š. JA 43; LKAR 20/179; LVIA F. 694–1–3504, 108 (1784 m., *Jez. Sustrynis*); LŽV (A. Labuckas, 1935; *Bažnyčiaviščia*).

ANTAKŠČIAI, Alantos s-ja

343. LAŨMEŽERIS. Nurodomas į P nuo k., apskritas, 1 ha ploto.

„Tame ežere seniau laumės nuo saulės sėdimo iki 12 val. nakties rūbus velėjo. Daug žmonių buvo laumes matę ir kitiems pasakojo“ (LTR; „saulei leidžiantis, laumės prausdavusios – LŽV).

Kaime yra piliakalnis (Ar 626), datuojamas I t-mečiu – II t-mečio pradžia.

Š. LTR 2235/173; LŽV (J. Puodžius, 1935); VAK 62/88 (LŽV). L. Vardynas, 88; Guobis R., 2000, 197.

344. EŽERAS LUKŠTAS. Į Š nuo k., 29 ha ploto, iki 16–18 m gylio ežeras.

Pasakojama, kad Lukštas kadaise atitrūkęs nuo Balninkų ežero per daubas atplaukė į dabartinę vietą ir tris dienas nerimo, siautėjo, bangas kėlė, aukų reikalavo. Šimtametis senelis patarė spėti vardą ir pagaliau vienai mergaitei ištarus „Lukstas“ nurimo. „Spėjusioji po trijų dienų mirė, o ežeras rodosi nė vienos aukos nebepasiglemžė, nors maudydavosi kas norėjo“.

L. Guobis R., 2000, 195–196.

345. VARGONKALNIS. Minimas tarp k. vietovardžių. „Akmenuotas kalnas“. Tikslesnių duomenų nėra.

L. Guobis R., 2000, 197.

ANTALIEŽIAI, Alantos s-ja

[346.] PÍEVA KURTINIŨ BAŽNÝČIA. Nurodoma į P nuo k., 0,5 ha ploto.

Š. LŽV (J. Puodžius, 1935); VK (R. Venckutė, 1978; „dirvonas, pieva“).

ANTAMAKIAI, Balninkų s-ja

347. ẼŽERAS MAKỸS (MAKIAĨ). 4 km į PR nuo Balninkų, ant Molėtų–Ukmergės r. ribos, pailgas ŠR–PV kryptimi, 170 ha ploto.

„Pasakojama, kad į šį ežerą įvažiavus viena ponia su karieta, su dvylika arklių, dvylika šunų ir auksine skrynia. Dar yra viena pasaka, kuri sako, kad iš ežero ūkanotom naktim išeinanti viena pana su auksine skrynia, varto auksinius pinigus ir pamačius žmogų sako: „Eikš, žmogau, pasiimk pinigų“, bet nė vienas nėjęs. Visi bijo,

nes prieš ją stovi ir saugo du dideli liūtai <...>" (*P.* V. Čereška, ~70 m., Antamakiuose. *U.* S. Kačkuvienė, 1935 m. – LŽV; Pinigus karietoje vežė piktoji dvasia, o iš šalių lydėjo milžiniški šunys. Nežinia vasarą ar žiemą, tačiau toji karieta nuskendo pačiame ežero viduryje – Tautosaka, 1937).

Į Š nuo ežero, Gėliogaliuose, prieškaryje rastas turtingas degintinis II t-mečio pradžios kapas, archeologinėje literatūroje paprastai vadinamas lobiu. Į ŠV, Petrikiškiuose, minimas Dievulio kalnelis (↑**470**).

Š. LŽV (S. Kačkuvienė, 1935); VAK 66/67 (LŽV). **L.** TAUTOSAKA, 1937, 139.

ANTAPUSNĖ, Giedraičių s-ja

348. EŽERAS STŪGÙTIS. Tikslesnė vieta nežinoma.

„Žiemą, stipriai šąlant, nuo ežero sklinda keistas garsas: lyg kas stūgautų ar dejuotų".

L. UP 58 (Nr. 106).

ANTARAISČIAI, Suginčių s-ja

349. RATẼLIAKALNIS (buvo saugomas kaip piliakalnis Ar 671; dabar – M 108). 0,75 km į Š–ŠR nuo kelio Sidabrinės–Vikėnai, 0,7 km į ŠV–V nuo kelio Sidabrinės–Mintaučiai, Polimo pelkėje. Tai 50–60 m skr. kalva, supama pelkių, 5–6 m aukščio nuolaidžiais šlaitais (90x110 m dydžio – LŽV, Sidabrinė).

„Pasakojama, kad tas kalnas yra supiltas ir kad jame yra užpilta bažnyčia" (*P.* K. Kuliešius, ~50 m., Antaraisčiuose. *U.* A. Malaiškaitė, 1935 m. – LŽV, Antaraisčiai).

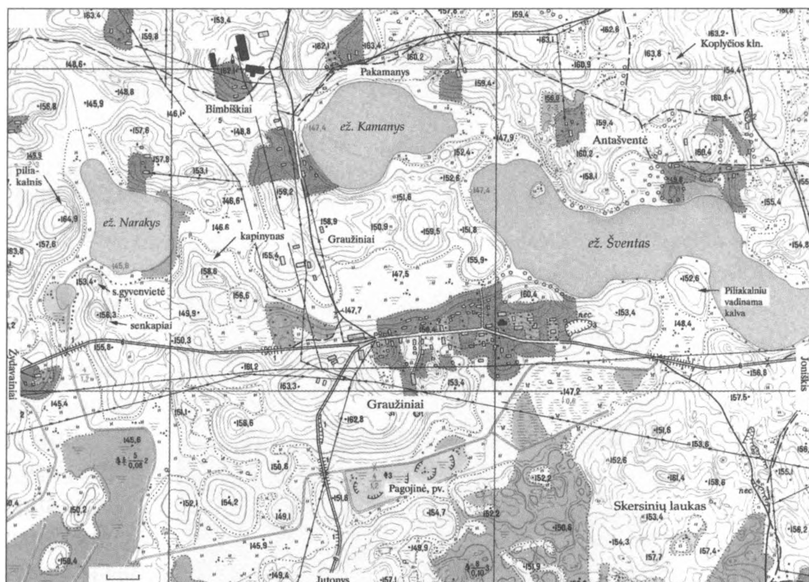
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 21; 1978 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–121, 3; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 11–12; LŽV (A. Malaiškaitė, 1935; Antaraisčiai); LŽV (P. Rakickas, 1935; Sidabrinė I); ŠIDIŠKIS T., 1992b, 52–53; VAK 60/344 (LŽV), 457 (LŽV). **L.** LAA 2, 29; KPE 1, 177; ŠIDIŠKIS T., 2004, 14.

ANTÃŠVENTĖ, Joniškio s-ja

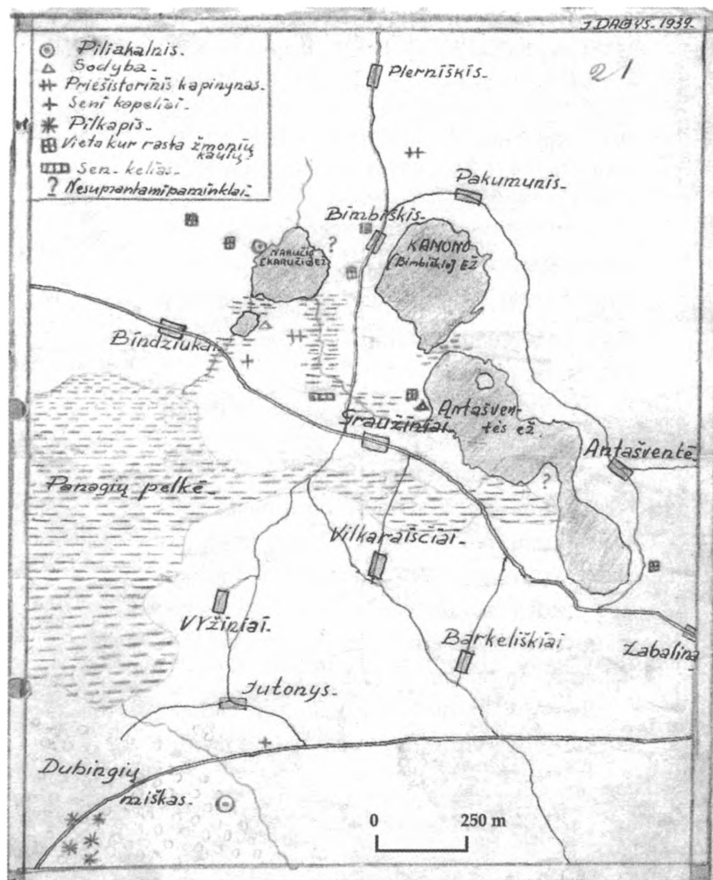
350. EŽERAS ŠVEÑTAS (ŠVENTÀ). Tarp Antašventės ir Graužinių, pailgas ŠV–PR, 28 ha ploto.

Įvairiai pasakojama, kad ežere buvus paskandinta statinė (dėžė) aukso, vėliau surasta taip praturtėjusių žmonių (JA 62). Niekas neminė, kad ežere būtų paskendusių žmonių, tačiau kai prieš kurį laiką paskendo pirmasis, seni žmonės ėmė kalbėti, kad pradės tankiai skęsti („pradėjo skęsti, tai taip ir bus"). Taip ir yra, jie „traukia vienas kitą ton pusėn..." (JA 63).

Ežero P krante yra Piliakalniu vadinama kalva be įtvirtintos gyvenvietės požymių

297 pav. Antašventės ežeras (**350**), Bendžiukų ežeras (**363**), Graužinių Pagojinė (**396**), Graužinių akmuo (**397**), Pakamanio ežeras (**455**) (Graužinių vietos – pagal R. Balkutę).

298 pav. Antašventės ežeras (**350**), Bendžiukų ežeras (**363**), Jutonių kalnas (**407**), Pakamanio ežeras. (**455**) Graužinių apylinkių archeologinių vietų schemoje. *P. Bieliausko pieš.* 1939 (VAK 64/21).

299 pav. Antašventės ežeras (**350**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 1999.

(LAA 2, 30). Kalne apie 0,4 km į Š nuo ežero yra akmeninių koplyčios pamatų liekanų.

Š. JA 61–63; LKAR 18: 7, 92; 38: 36, 38; LVIA F. 694–1–3504, 414 (1784 m., *Antoswincie, jez.*); VAIT. (1996); VAK 64/17 (Antašventis); VK. L. VARDYNAS, 169.

ANTATIŠKĖS, Čiulėnų s-ja

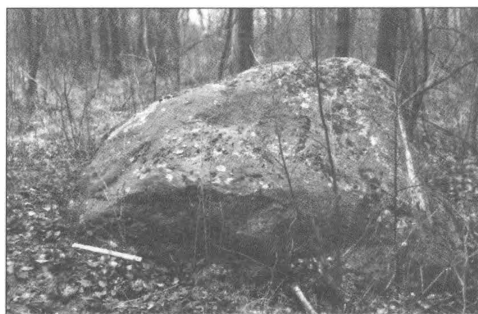
351. AKMUÕ ŠIAUČIÙKAS (Ar 654; M 114). 0,8 km į PV nuo plento Vilnius–Utena, 0,7 km į P–PV nuo Malkėsto ežero, 0,36 m į ŠR nuo O. Pelakauskienės sodybos, vos žymios kalvelės, supamos pelkių, ŠV dalyje, alksnyne. Akmuo – rausvas stambiagrūdis granitas, netaisyklingos formos, smailėjančia viršūne R pusėje, 2,8 m ilg. (V–R), 2,5 m pl. (P–Š), iki 1,75 m aukščio (R). Akmuo Š pusėje aptrupėjęs, R akmens pusė – stati, tarsi nuskelta. Akmens P šone, 60 cm nuo viršaus, yra apie 40 cm ilg. (V–R), 20 cm pl. (Š–P), 7 cm gylio natūrali įduba, kurioje, kaip pasakojama, sėdėdavo velnias. Kai kurie vietos gyventojai pasakoja, kad ant akmens buvo įžiūrimos „raidės“ ir „pėda“ (Juod.). Pokario metais, bandant akmenį išversti, prie jo buvo iškasta nemaža duobė, dabar beveik užslinkusi.

„Sako taip, tas šiaučius buvi[s]. Kad vienas ėjo bernas, ir jisai naktį <...> grįžta namo. Užėjo didela lietus, perkūnija. Žmogelis tinai po medžiu stovi dabar. Tadu kaip tiktai Perkūnas trenkia, šviečia. Žaibas apšviečia šitų vietų, tų akmenių, žiūri, kad sėdi kažkoks jau tinai žmogelis ir batų siuva. Ir vis jau tumsu. Tai tas: „Pašviesk, pašviesk, pašviesk, pašviesk“. Tai tas žaibas kaip plykstelna, tai pašviečia – anas vėl jau traukia jau tų, jau čia siuva. Tai šitas bernas

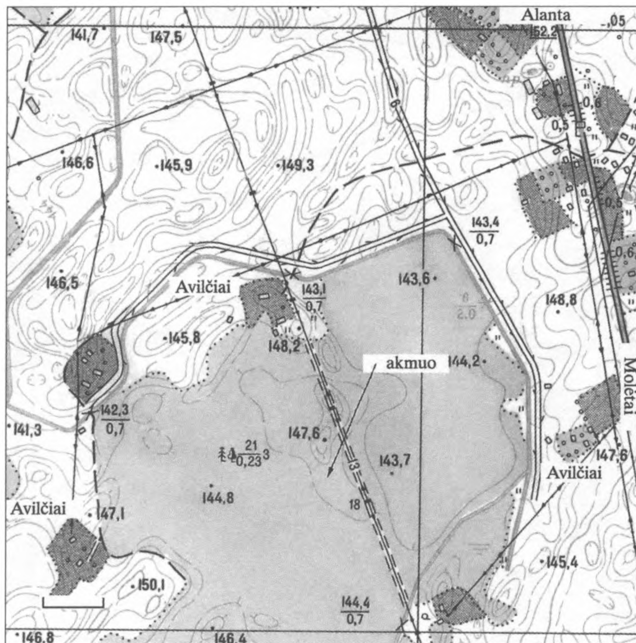
pasiėmęs lazdų gerų: „Aha, aš tau pašviesiu“, – saka. Nuėjo, ir rėžia per šitų jam, priėjęs artyn tinai, nutaikęs, kaip žaibas pašvietė, tai anis jam lazdu. Nu, saka, tadu nukrita nudėgulis kažkoks, gulėjo, a daugiau nieka. Išnyka tas šiaučius. Tai nuo to laika ir Šiaučium ir vadina“ (*P.* J. Liegus, 77 m., Rudiliuose. *U.* G. Juodėnas ir R. Gliebutė, 1997 – LTR 6737/19; „Daugelis senesnių žmonių matydavę ant to akmens velnią batus siuvant“ – LŽV, Antatiškės; „Labai seniai koks tai žmogus, eidamas pro šalį akmenio, matė sėdintį ant akmenio šiaučių – batsiuvį, besiuvantį batus. Ėjusis pasakė: „Padėk, Dieve“, tai batsiuvys dingo, liko tik tošės“ – VAK 61/36; plg.: „Velnias batus siuva iš beržа tošių“ – Juod.). „Velnias šiaučiukas batus siūdava ant to akmenio ir vakarais būdava: „tuk tuk tuk tuk tuk“, – kaip batus batsiuvys <...>. Velnias šiaučiukas nešė tą akmenį ir pametė. Kaldavo gi, čia batus taisydavo, sako, ateina žmogus, tai duoda, kala čia batus – taiso tas Šiaučiukas“ (*P.* J. Kazlauskienė, 60 m. ir E. Šimulionienė, 83 m., Malkėste. *U.* V. Dapkevičius ir G. Juodėnas, 1996 – LTR 6737/12). Prie Šiaučiuko vaidendavosi, „strošydla ty eina, tai ty šaukdava naktį, tai pastodavo žmones“ (Juod.). Ant akmens atsigulus, mauna batus, jų niekur negalima surasti (LTR 4097/97).

Keli padavimų variantai Antatiškių akmenį sieja su Vanagiškių Velniaraisčiu

300 pav. Antatiškių akmuo (**351**) ir Vanagiškių Velniaraistis (**508**) (pagal G. Juodėną).

301 pav. Antatiškių akmuo (**351**) iš P. *G. Juodėno nuotr*. 1996.

302 pav. Avilčių akmuo su pėdomis (**352**) (pagal KPC AS).

303 pav. Avilčių akmuo su pėdomis (**352**) (įverstas į duobę). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (KPD PA ng. 24605).

(↑**508**), esančiu už 1,3 km į PR: „Nuo Šiaučiuka lyg Velniaraisčiu dratų vydava <...>. Velnias vydavo šniūrų, vydava lyg Šiaučiukui nuo Velniaraisčio" (*P.* J. Tulpinas, 70 m., Antatiškiuose. *U.* V. Dapkevičius ir G. Juodėnas, 1996 – LTR 6737/16).

1,1 km į ŠR nuo Šiaučiuko yra Malkėsto piliakalnis (Ar 659).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 23 („kartais ir Velnio krėslu vadinamas"); 1978 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–121, 4; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 12–13; Almon.; Juod. (1996); LTR 4097/97; 6737: 12–21; LŽV (J. Žvinienė, 1935; Antatiškės); LŽV (J. Žvinienė, 1935; Joniškis); VAK 61: 36–40, 61, 128 (LŽV, Joniškis); L. LAM 95; PA 73 (Nr. 105); Šaulys V., 1971; Žemaitis S., 1975; KPE 1, 177.

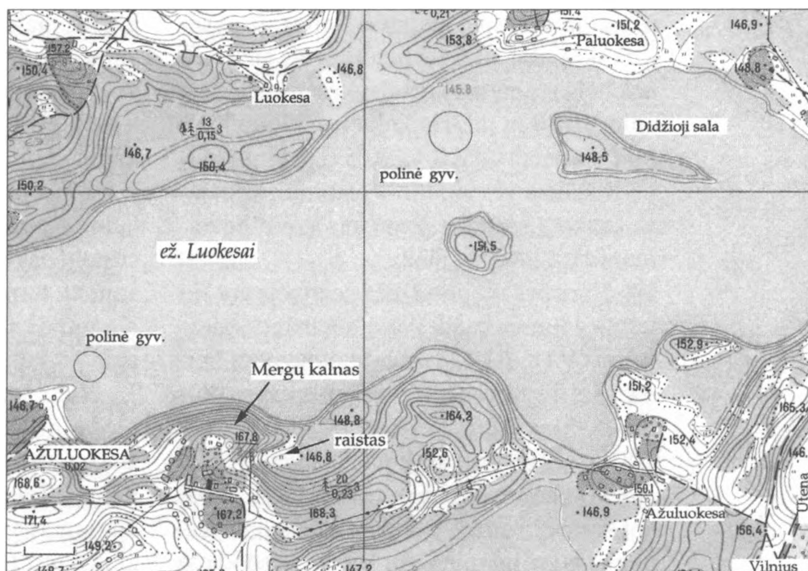
AVILČIAI, Alantos s-ja

352. AKMUO su PĖDOMIS (Ar 628; M 103). Alantos g-jos miško 20 kvartalo viduryje, 0,7 km į R nuo kelio Molėtai–Alanta, 0,4 km į PR nuo P. Maželio sodybos, 0,25 km į PV nuo aukštos įtampos elektros linijos, 20 m į P nuo miško keliuko, nedidelėje kalvelėje. Akmuo netaisyklingos formos, apie 0,6x1 m dydžio, 60 cm aukščio. Vertikalioje akmens P plokštumoje yra didžioji – 10–16x40 cm dydžio, 4–6 cm gylio, „pėda", primenanti kairės kojos pėdos atspaudą. Mažesnioji „pėda" – 4–6x16 cm dydžio, 2 cm gylio, taip pat primena kairės kojos pėdos atspaudą, bet „pirštais" nukreiptą į priešingą pusę nei pirmoji „pėda" (1991 m., KPC; dvi kairės kojos pėdos – AP). Be to, ant dabar nematomos akmens pusės yra 4–5x13 cm dydžio, 3 cm gylio „baroniuko pėda" (1991 m., KPC) ar tai dvi „skylutės, vadinamos avinuko pėdomis" (VAK 62/101). Prieš Antrąjį pasaulinį karą, ieškant lobių, prie akmens buvo iškasta duobė ir akmuo į ją įverstas „pėdomis" į apačią (VAK). Vėliau akmuo kiek iškeltas ir dabar esąs duobėje ant šono.

Pasakojama, kad senovėje šis akmuo buvo minkštas ir ant jo atsistojęs milžinas paliko savo pėdų žymes (VAK 62/101). Kažkur prie šio akmens švedai paslėpė lobius (1970 m., LII).

Apie 0,8 km į Š nuo akmens būta Avilčių piliakalnio, būdingo I t-mečio pradžiai. Iš kaime ardomo kapinyno žinoma XIII–XV a. radinių.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 23–24; 1970 m. MMT žv., LIIR F. 1–129, 8; 1978 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–121, 5; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 15; AP (G. Pakalnis, 1964); VAK 62/101–105. L. PA 73 (Nr. 99); KPE 1, 180.

304 pav. Ažuluokesos kalnas ir raistas (**355**) (pagal aut.).

AŽUBALIAI,
Alantos s-ja
353. VĖLNIO VERSMĖ. Nurodoma apie 0,25 km į P nuo k., šlapioje J. Bobelio pievoje.

Pasakojama, kad senovėje čia žmogus rado ožį, norėjo jį parsivežti namo. Bevažiuojant ožys prašnekęs, žmogus pamanė, kad tai Velnias, ir jį išmetė. Nuo to laiko ši vieta imta vadinti Velnio versmės pavadinimu (LŽV, Ažubaliai). „Kalba ir dabar, kad toje vietoje vaidenas, negalima pravažiuoti – arkliai neina (baidosi ir stovi, nei iš vietos pirmyn neina)“ (*U.* 1939 m. – LTR).
Š. LTR 1993/115 (Spuliai, *Velnia Veršmia*); LŽV (J. Vėgėlė, 1935; Ažubaliai), (J. Vėgėlė, 1935; Spuliai, *pre Velnio versmei*); Šidiškis T., 1992b, 73; VAK 62/248 (LŽV).

305 pav. Ažuluokesos kalnas (**355**) (tolumoje centre) iš V. *Aut. nuotr.* 2004.

354. PAEŽERIŲ KALNAS. Pasakojama, kad šiame kalne laumės džiovino Verpeto ežere išskalbtus drabužius. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LTR 1584/128.

AŽULUOKESA, Luokesos s-ja
355. MERGAKÃLNIS (MERGŲ, LAUMIŲ KALNAS). Luokesos ežero P kranto aukštumoje, Vidžiūnų sodybos Š pakraštyje, į Š nuo jų mažo vasarotojams nuomojamo namelio. Tai smėlinga aukštumos dalis, kuri P pusėje virš lauko palaipsniui iškyla apie 4 m. Jos Š šlaitas yra itin status ir leidžiasi į ežerą. Mergų kalno dalis, primenanti aikštelę, yra nelygi, netaisyklingos formos, kiek ištęsta R–V kryptimi, apie 15–25x30 m dydžio (apie 40x80 m – VAK 61/45). Aikštelės V pakraštyje yra 2–2,5 m (R) ir 1–1,2 m (V) paaukštėjimas-supustymas (?), už kurio susidariusi apie 5–8x25 m dydžio terasa. Už jos – dar viena nedidelė

terasa ir vidutinio statumo šlaitas. R pusėje ryškių ribų aikštelė neturi, ji čia šiek tiek aukštėja ir pereina į netaisyklingos formos, apie 30x30 m dydžio kalvelę iškiliu viršumi („kupetą“ – LTR 7250/59). Mergų kalno R šlaitas yra vidutinio statumo, leidžiasi į pelkėtą žemumą. Papėdėje stovi Vidžiūnų pirtis (2003 m., Vait.).

„Yra pasakojimai, kad senovėje ant šio kalno laumės giedodavę sutartines giesmes“ (VAK 61/45; „susišaukdavo su laumėmis, išėjusiomis iš Kamužės ežero, kur buvo kitas Mergakalnis“ – Šidiškis T., 2004). „Žmonės pasakoja, kad senovėj išeidavo iš ežero mergos (raganos) ir užlipį ant kalno giedodavo taip drūtai, kad tin kas užgirsdavo, tai mirdavo. Vienos giedodavo

306 pav. Ažuluokesos kalnas (**355**) iš P. *Aut. nuotr.* 2003.

307 pav. Ažuluokesos raistas (**355**) iš V. *Aut. nuotr.* 2003.

ant Mergakalnio, kitos po Inturke, ant kito kalno, vadinamo Šlavingaliu. Jos giedodavo po punktui <...>„ (*U.* A. Vidžiūnas, ~1925 m. – VAK 61/62). „Yra du Mergakalniai kelių kilometrų atstumo viens nuo kito. Juose buvo laumių aukurai [?]. Iš jų laumės vasarą, rūkui laukus apgaubus, susišnekėdavę“ (Graurogkas A., 1931). Atstumas tarp Ažuluokesos Mergakalnio ir Kertuojos (Šlavingalio) kalno (↑**415**) yra apie 18 km.

Taip pat pasakojama, kad tarpusavyje giedodavo mergos ir bernai: „Buva kadai Bernų kalnas ažu Malėtai, a čia – Mergų kalnas. Tai giedodava senovėj, ty bernai, a čia – mergas. Čia padavimai, bet niekas nežina kaip“ (*P.* J. Vidžiūnas, 91 m., Ažuluokesoje. *U.* V. Vaitkevičius, 2003 – LTR 7250/60). (Tikslesnių duomenų apie Molėtų Bernų kalną nėra. – *Vait.*).

„Anksčiau sakē, [kad] raganos kokius burtus turėdava. Ir, saka, kada debesys ateina, tai tos raganos išblaivo juos, apstoja, ir pas mus čia kalnas lieka sausas. Ir dar [dabar. – *Vait.*] sausa, ir sakau, ne veltui čia tos raganos užbūrė tuos kalnus. <...> Dar anksčiau sakē lyg tai burkuodava, prietemy lyg tai burkuoja jos. Toks paukštis irgi yra, taip burkuoja, tai ir tos raganos tokiu balsu. Paskui, saka, pradeja šventint, senukai mūsų pradeja šventint, tai apstoja“ (*P.* J. Vidžiūnienė, 80 m., Ažuluokesoje, kilusi iš Žvirbliškės k. *U.* V. Vaitkevičius, 2003 – LTR 7250/59). „Seniau, būdavo, kožnų metų gegužės mėnesį privažiuodavo ponų ir taip visokių miestiečių [ant Mergakalnio. – *Vait.*]“ (1925 m., VAK 61/62). Čia poilsiaudavo ir į gegužines rinkosi Molėtų miestiečiai, šauliai (Vait.).

Apie griovą į PR nuo Mergų kalno pasakojama, kad „tos raganos užčeravojo ir tokios audros [kilo], [liko] grioviai išnešti baisūs“ (LTR 7250/59).

Apie raistą į rytus nuo Ažuluokesos Mergakalnio pasakojama, kad „naktimis boba kokia sėdėdavo su pinigų skryniu" (VAK 61/62). Kalno papėdėje, prie ežero, esą buvus pirtis, kur mergos-laumės maudydavosi (1970 m., LII).

P. Tarasenka nurodo, jog Luokesos vanduo iš kalno šlaito išplaunąs žmonių kaulų (LAM).

Luokesos ežere pastaraisiais metais tyrinėjamos dvi polinės gyvenvietės, datuojamos ankstyvuoju geležies amžiumi (I t-mečio pr. Kr. vidurys). Viena jų yra apie 0,3 km į V, o kita – apie 0,75 km į ŠR nuo Mergų kalno. Pažymėtina, kad su pastarąja vieta siejamos žuvies išvaizdą turinčios moterys-raganos: „Lakesų ažeri ten yra salos, toks plotelis, tai tan plotely išlysdava takias žuvys – takias galvas kaip žuvys, a jos kap iš tikrųjų kaipo moter[ys]. Tai tom ir[gi] vadindavo raganom" (*P.* J. Vidžiūnas, 91 m., Ažuluokesoje. *U.* V. Vaitkevičius, 2003 m. – LTR 7250/61). Šis motyvas į bendrą sakralinę erdvę galbūt leistų įtraukti ir Mergų kalną, ir Luokesų ežerą.

Prie Mergų kalno ariant buvo randama akmeninių kirvelių (LTR 7250/60).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 24; 1970 m. MMT žv., LIIR F. 1–129, 8; LTR 7250/59–61; LVIA SA 19254, 161 (1784 m., *Jez. Łakiesa*); Šidiškis T., 1992b, 18–19 (klaidingai lokal.); Vait. (2003); VAK 61/45–49 (Ažulakėsa), 50–58 (*Laumių kalnas*), 62. **L.** LAM 99; Graurogkas A., 1931; Šidiškis T., 2004, 13.

BALNINKAI

356. ALAUŠŲ̃ ĖŽERAS. Telkšo miestelio pakraštyje, 238 ha ploto.

Pasakojama, kad „Balninkai – prakeiktas miestelis. Kadais čia dvylika bažnyčių stovėjo, Alaušo ežere prigėrė" (LTR 6078/4). Pasak kitų padavimų, ežere žmonės yra „pakavoję" Balninkų bažnyčios varpus (LTR 6489/282).

Š. LTR 6078/4; 6489/282. **L.** Tautosaka, 1937, 139 („To miejsce, na którem dziś Ałauszaj, zajmowało niegdyś miasto wielkie").

357. AKMUO su PĖDOMIS. Buvo Balninkų Š pakraštyje netoli kelio Balninkai–Gėliogaliai, Duobinėse, prie St. Gleižnio (vėliau – P. Dudėno) sodybos tvartelio. Suskaldytas tvarto pamatams apie 1935 m. (1970 m., LII; panaudotas kolūkio statybai 1952 m. – AP). Akmuo vadintas Raganos koja, ant jo būta „žmogaus basos kojos, avies, karvės žymės" (LŽV; būta įdubimų, vadinamų žmogaus, jaučio ir avies pėdomis – PA).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 25; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 3; AP (P. Grincevičius, 1953); LŽV (S. Kerutis, 1936); VAK 66/76 (LŽV). **L.** PA 71 (Nr. 75; tas pats ir Nr. 77?).

358. PÉLKĖ ŠVENTÌNĖ. Nurodoma prie Balninkų vienkiemių. Tikslesnė vieta nežinoma.

Š. VK (Ž. Trinkūnaitė, 1989; *Švintinė didžioji ir mažoji*).

[**359.**] KÁLNAS OŽKŲ̃ BAŽNÝČIA. Nurodomas J. Maciejausko sklype, prie Diečkos skardžio (iš V), 0,5 ha ploto.

Š. LŽV (S. Kerutis, 1936); VK (1977; Balandžiai).

BATĖNAI, Videniškių s-ja

360. AKMUO su PĖDA. Nurodomas netoli k., Juozo Bačiulio rėžyje, vadinamas Velnio pėda. Sprendžiant iš nuotraukos, vidutinio dydžio akmuo su natūraliu įdubimu, primenančiu pėdą. 2002 m. nelokalizuotas (Vait.).

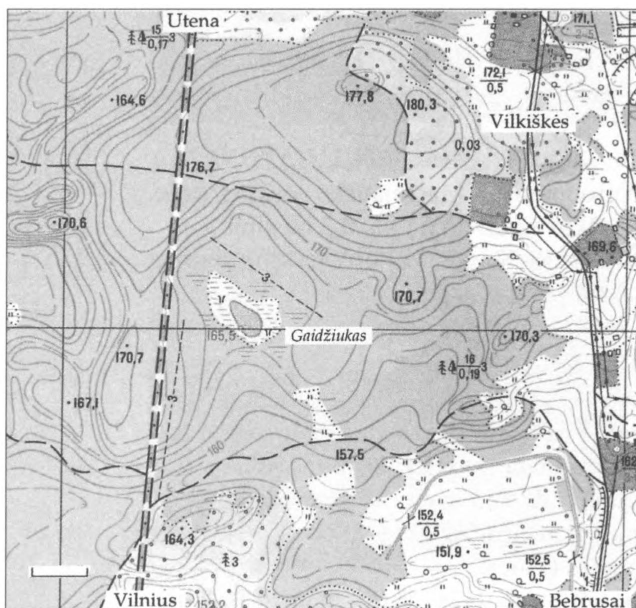
Š. Končius I., 1934, 38 (nuotr. nr. 986); Vait. (2002).

308 pav. Batėnų akmuo su pėda (**360**). *I. Končiaus nuotr.* 1934 (ČDM).

BEBRUSAI, Luokesos s-ja

361. ẼŽERAS GAIDŽIÙKAS. Nurodomas Vilkiškių miško P dalyje, apie 0,3 km į R nuo kelio Vilnius–Utena, apie 2 ha ploto. Teigiama, kad ežeras anksčiau buvo vadinamas Skarbaviete, vėliau prigijo Gaidžiuko pavadinimas (Antanavičius S., 1975).

309 pav. Bebrusų ežeras (**361**) (pagal aut.).

Pasakojama, kad žiemą ant ežero ledo stovyklavo nuo priešų pabėgę prancūzų kariai. „Vieną dieną ledas nebeišlaikė, ir prancūzai su arkliais, su brangenybių (skarbo) skryniomis nugarmėjo dugnan". Vėliau turtų ieškota, bet nesėkmingai (Antanavičius S., 1975).

Buvo tikima, kad čia gyvena gyvačių karalius. Žmonės prie Gaidžiuko neidavo, tik „kerėtojai senovės – anys aidava ir gaudydava gyvates" (*P.* J. Vidžiūnas, 91 m., Ažuluokesos k. *U.* V. Vaitkevičius, 2003 m. – LTR).
Š. LTR 7250/74. L. Antanavičius S., 1975.

362. ŠVEÑTO JONÕ AKMUÕ. 2x2x1 m dydžio akmuo (VK). Kitų duomenų nėra.
Š. Šidiškis T., 1992b, 72; VK (Pkk).

BENDŽIUKAI, Joniškio s-ja

363. ẼŽERAS NARAKỸS (*NAROČEK*). Tarp Bendžiukų ir Bimbiškių, apie 10 ha ploto.

Pasakojama, kad į šį ežerą audra nunešė bažnyčią nuo Bažnyčiavietės kalno (greičiausiai taip pavadinta Pakamanio senkapių kalva, Av 2093).

Ežero V pakrantėje yra Bendžiukų piliakalnis (Ar 652), datuojamas I t-mečiu, į P–PV – Bendžiukų senovės gyvenvietė, datuojama I t-mečiu (Ar 1846) ir II t-mečio pradžios – vidurio kapinynas (Av 2092), į PR – Graužinių kapinynas, datuojamas III–IV a. (Av 732).
Š. Šidiškis T., 1992b, 22–23.

BIJŪNAI, Joniškio s-ja

364. ẼŽERAS KRÃKAVAS. Telkšo į V nuo k. siaurame, beveik 2 km ilg., Š–P kryptimi pailgame duburyje.

Pasakojama, kad senovėje ežere nusiskandino ponas, pasikinkęs savo arklius.
Š. JA 31; LKAR 17/214.

BIJUTIŠKIS, Dubingių s-ja

365. RÃGANARAĨSTIS. Buvo tarp Bijutiškio ir Skorenikų, dabar numelioruotoje lygumoje, perskrostoje kelio Vilnius–Utena. Tuo pačiu vardu buvo vadinamas „didelis raistas“ ir „ežeriukas“ (apie 0,25 ha) jame (VK, V. Būda).

Už 1,5 km į ŠV nuo Raganaraisčio yra Didžiokų piliakalnis (Ar 642), už 2 km į ŠR – Kreiviškių Velnio akmuo (↑**422**).

Š. VK (1962; Bijutiškis, *Raganaraistis, ež.*); VK (V. Būda, 1978; Skorinykai); VK (V. Būda, 1978; Bijutiškis); VK (Pkk). **L.** VARDYNAS, 131 („ežeras“).

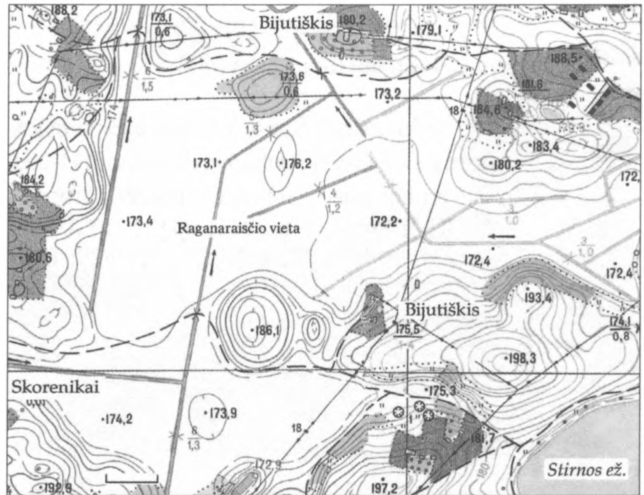
BITLESIAI, Videniškių s-ja

366. ẼŽERAS LINTÕKAS (LENTÕKĖ). 0,29 km į Š nuo Švedų vnk., prie Šilo. Ežeras apskritas, apie 60x80 m dydžio, užpelkėjusiais krantais.

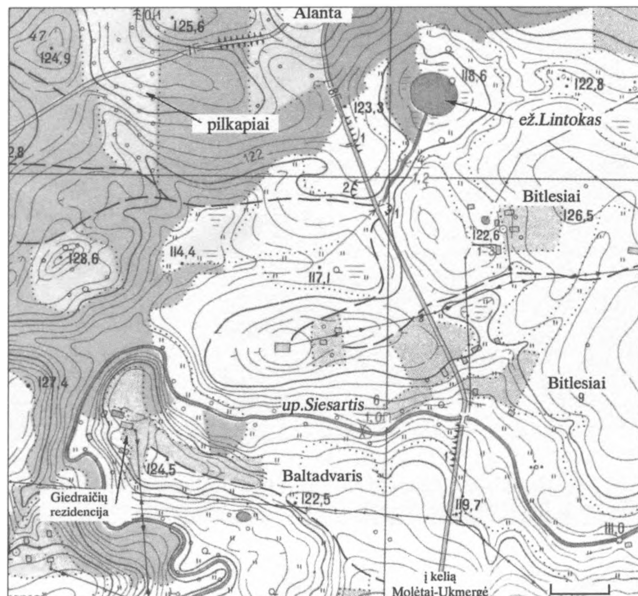
Pasakojama, kad čia paskendusi bažnyčia (Vait.). Švedų kariai bėgdami įmetė į ežerą įvairaus turto (LŽV; paskandinti karčemos turtai – KPC; vienuoliai paskandino auksą sudėję jį į karstą ir ežerą užkeikė – LTR 5724/12). Kartą žmogus nuėjo maudytis ir rado prie ežero surūdijusią storą grandinę. Patraukus už jos, iš ežero iškilo skrynia, ant kurios sėdėjo mergina ir graudžiai verkė. Išsigandęs žmogus metė grandinę. Mergina sudejavo ir tarė: – Kam šitaip padarei? Dabar aš iškilsiu tik po šimto metų (LTR 5724/18; „dvyliktą valandą nakties suskamba varpelis ir iš vandens išmetama grandinė“ – LTR 5724/13). „Nuo švedų pono laikų Lentokės ežere yra skrynia ir karstas su auksu. Ta skrynia ir karstas nuleisti lenciūgu į ežerą. Lenciūgas buvo nutiestas per pievą ir kaltu prikaltas prie pušies. Lenciūgas pranyko, o kaltą Stasiūnienės Stepanijos tėvas radęs pušyje“ (LTR 5724/19). Kartą moteris, sekmadienį vėluodama į Videniškių bažnyčią, pamatė kaip iš ežero išsikėlė dvi pušys ir tarp jų „gulėjo lenciūgais pririšta skrynia, o ant jos sėdėjo panelė <...>. Ta panelė, pamačius ją [moterį. – *Vait.*] einant šalin, sako: „Tu mane vėl prakeikei ant šimto metų – jei būtum atėjus, tai turėtum didelį turtą“ (UžL; „vakarais žmonės mato merginą viduryje ežero, saugančią aukso skrynią“ – LTR 5724/20).

310 pav. Bendžiukų ežeras (**363**) ir piliakalnis (antrame plane) iš PR. *R. Balkutės nuotr.* 1997.

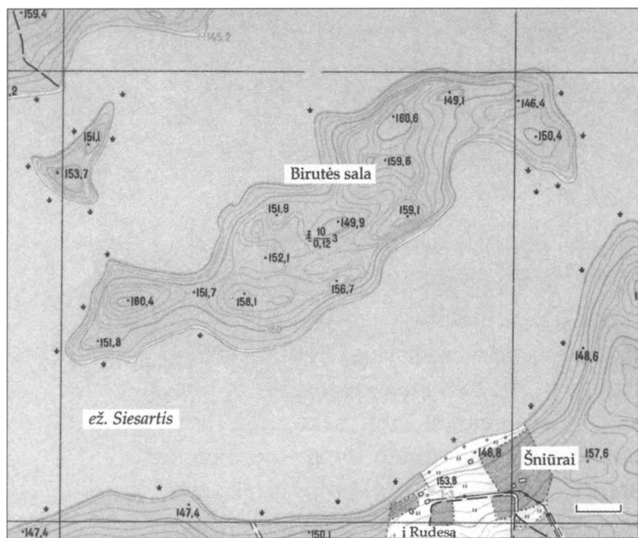

311 pav. Bijutiškio Raganaraistis (**365**) (pagal aut.; nėra naujojo kelio Vilnius–Utena).

312 pav. Bitlesių ežeras (**366**) (pagal aut.).

Šilo miške į Š, ŠV ir V nuo ežero yra keturios Baltadvario pilkapių, datuojamų I t-mečio antrąja puse – II t-mečio pradžia, grupės. Š. KPD PA F. 5–1–3841, 30–31; LTR 776/296 (*Lintokis*); 5724: 12–20; 7250/29; LŽV

313 pav. Bučeliškės sala (**367**) (pagal aut.).

(O. Rakauskienė, 1935); VAK 61/68 (LŽV). **L.** UžL 63–64 (Nr. 57); UP 117 (Nr. 255; *Lentokė*).

BUČELIŠKĖ, Inturkės s-ja

367. BIRUTĖS SALA. Siesarčio ež. R dalyje, 1,2 km ilg. (ŠR–PV), plačiausioje vietoje siekia 0,3 km plotį. Birutės vardu pavadinta buvusio savininko iš Juočių kaimo P. Petronio dukros garbei (ML).

Padavimai salą sieja su mergomis-raganomis, kurios sutartinę giesmę giedodavo su Kertuojos Mergakalnio (↑**415**) mergomis: „Yra galas ažera ir matas tynai sala tokia. Tai būdavo da mano senelis pasakoja, kad tį tos raganos vienų punktų gieda, a čia [Lakajoj. – *Vait.*] tų kalną vadina Margakalniu <...> kitų punktų traukdava tos raganos i jos dainuodavo. Toks nuotolis, a jos po punktų traukdava“ (*P.* J. Kraujalienė, 74 m., Lakajos k. *U.* V. Vaitkevičius, 2005 m.).

Už 9 km į PR nuo Birutės salos yra Kertuojos Mergakalnis (↑**415**), 3,2 km į ŠR – Paąžuolių Raganų kalnelis (↑**452**), 1,2 km į PR – Kamuželio ežeras (↑**411**), už 1 km į PV – Šaukiamasis Ragas (↑**368**).
Š. VAIT. (2005). **L.** ML 2, 49.

368. ŠAŨKIAMASIS (ŠAUKIAMAS) RÃGAS. Siesarčio ež. P pakrantės pusiasalis į Š nuo Bučeliškės ir 0,2 km į Š nuo Finansų ministerijos poilsio namų (N55°13'10,6"; E25°29'51,7"). Pusiasalio kalva pailga Š–P kryptimi, apie 16–18 m pl., natūraliai plokščiu, kiek įdubusiu viršumi, nežymiai aukštėja Š–ŠV kryptimi. Kalvos R ir V šlaitai statūs ir vidutinio statumo, siekia 10–12 m aukštį.

Padavimai pasakoja, jog „prigert norėja žmogus prie to kalno ežeri ir kaip anas šaukė, tai jį praminė Šaukiamu ragu“ (LTR 6737/185). „Seniau apylinkėj buvo daug vagių ir plėšikų. Apiplėšę kaimą bėgdavo į Šaukiamą Ragą ir, didžiu balsu pašaukus,

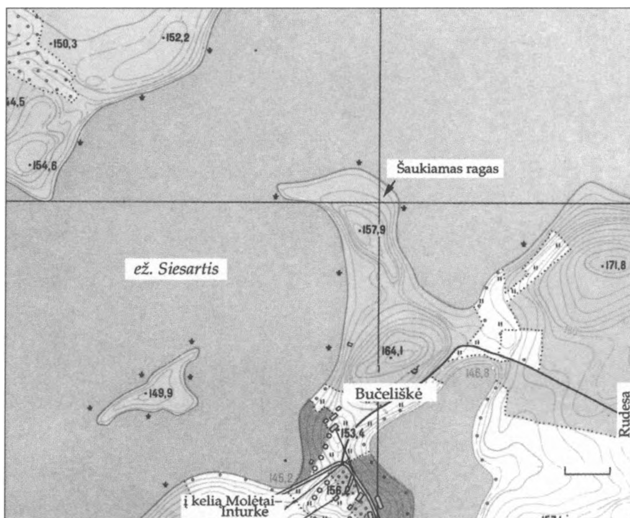
jiems iš anos pusės paduodavę laivus, kuriais persikeldavo kiton pusėn. Nukentėję sodiečiai, plėšikus pasiviję iki ežero, turėdavo bėgti kelis kilometrus aplink ežerą: tuo laiku plėšikai dingdavo miškuose. Laivų irgi nieks rasti negalėdavęs. Plėšikų šauksmus apylinkėse gyventojai girdėdavę beveik kasnakt" (Graurogkas A., 1931).

Šaukiamasis Ragas buvo mėgstama apylinkių jaunimo susirinkimų vieta (ML).

Vietovės topografija ir pavadinimas leidžia įtarti, kad Šaukiamasis Ragas priklauso tai pačiai Molėtų krašto Mergakalnių grupei, kaip ir Ažuluokesos Mergų kalnas (↑**355**; atstumas tarp jų – 5,5 km), Lakajos Mergakalnis (↑**557**; atstumas – 11 km), Kertuojos (Šlavingalio) kalnas (↑**415**; atstumas – 13 km).

Apie 1,5 km į PV nuo Šaukiamojo Rago, Rudesos ežero pakrantėje, yra trys Rudesos ir Rudesėlės pilkapių grupės. Rudesos pilkapiai datuojami I t-mečio viduriu.

Š. LTR 3098/296; 6737/185; Šidiškis T., 1992b, 18–19; Vait. (2005). L. Graurogkas A., 1931; ML 2, 49.

314 pav. Bučeliškės kyšulys (**368**) (pagal aut.).

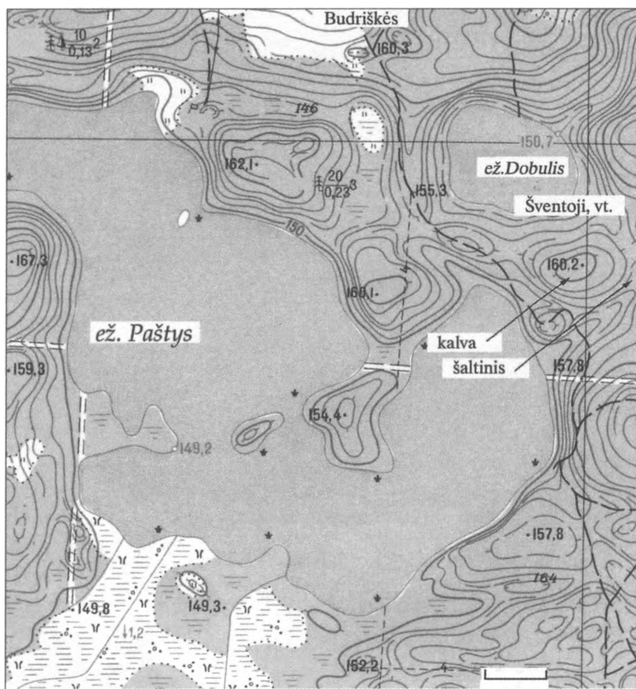

315 pav. Bučeliškės kyšulys (**368**) iš P. *Aut. nuotr.* 2005.

BUDRIŠKĖS, Čiulėnų s-ja

369. ŠVENTÓJI: MIŠKAS, UPELIS, KALNAS ir ŠALTINIS. Vietovė į PR nuo k., Poviliškio g-jos 147 kvartale, Paščio ir Paštelio ežerų rajone. Skirtingi pateikėjai „Šventąją" traktuoja tiesiog kaip „mišką", kaip „upelį", įtekantį į Paščio ež. ŠR kampą, arba kaip „šaltinį". 1935 m. duomenimis, „prie tos upelės buvusi seniau koplyčia. Prie Šventosios yra daug šaltinių, kurie turėję stebuklingos gydomosios galios. Nešę žmonės aukas. Vėliau bažnytinės vyriausybės buvę uždrausta lankyti ir melstis šioje vietoje" (*P.* A. Pranckūnas, ~30 m., Budriškėse. *U.* A. Martinaitis, 1935 – LŽV).

Šventosios upelis vidutiniškai 0,8–1 m pl., vingiuoja pelkėta žemuma. Nėra aišku, ar jis visas vadinamas Šventosios vardu, ar tik jo žemupys. Neaiški ir jo pradžia. Paprastai teigiama, kad jis jungia Paštelį su Paščiu (LŽV; VK; Vait.). Tai reikštų, kad iš Pašteliuko jis išteka PR kryptimi ir už 0,25 km pasisuka į PV Paščio link. Bendras jo ilgis būtų maždaug 0,5 km. Tačiau yra ir kitų duomenų. Kartais teigiama, kad Šventosios upelis išteka net iš Stryko ežero (1,5 km į ŠR–R nuo Paščio) (VK), arba iš raistų prie Dobulio ežero (0,8 km į Š–ŠR nuo Paščio) (Vait.).

316 pav. Budriškių Šventoji (**369**) (pagal aut.).

Buvusios koplyčios ir kartu stebuklingo Švenčiausios Panelės apsireiškimo vieta laikomas kalnelis į Š nuo Šventosios upelio įtekėjimo į Paštį, ŠR kelio į Budriškes pusėje. Kalva netaisyklingos formos, kiek pailga ŠV–PR kryptimi, plokščiu, šiek tiek aukštėjančiu į ŠV viršumi, maždaug 30x60 m dydžio, vidutinio statumo ir stačiais, kelių metrų aukščio šlaitais. Kalnelio R papėdėje, pelkėtoje Šventosios upelio žemumoje, upelio dešiniajame krante yra šaltinis, kurio vanduo vietos žmonių ir dabar laikomas šventu („švįstas vanduo") bei gydančiu. Šaltinio vietoje yra 80 cm skr. „akis", iš kurios upelio link P kryptimi (205°) prakastas 2,5 m ilg., 40 cm pl. pratakas. Šaltinio vanduo bespalvis, bekvapis.

„Pasakojo, kad, skaitas, kunigas un ligonia važiava ir Švinčiausiasis jam iškrita, ir ažu tai pavadinta Švintoja" (LTR 6810/ 336). „Būdava, kad eina, tai žegnoja, kad jau vaidina, pasiroda [kas tai čia]" (LTR 6737/29). „Seniau buvo apsireiškimas, kałbėja, ir baisiai važiuodava, labai važiuodava čianai, iš toli. Un to kalnaliūka apsireiškimas buva, ir, saka, tadu apsireiškė jau Švenčiausia, ir tadu pradėja jau visiem skelbt. Pradėja skelbt, pradėja jau tadu ait paskalos visur, ir važiava, ir labai pradėja važiuot <...>. Babūtes mūsų jau kałbėja, kad jau, saka, labai jau važiuodava. Kas ty ką aukava, aukuodava – atveždava aukuot <...> kokis aukas <...>. [Per Traicų] ir per Sekmines, prieš Velykas, – tik šitaip važiuodava <...>. Baisiai, sakė gi, važiuodava ir važiuodava, buvo paminėta ar paskelbta <...>. An kalnalia buva aukojimas <...>. Važinėdava, būdava, žmonės labai seniau" (*P.* E. Smalakienė, 76 m., Budriškėse. *U.* V. Vaitkevičius, 1999 – LTR 6810: 332, 334).

„Važinėdava, būdava, žmonės labai seniau <...>. Seniau tai labai tikėja, labai tikėja <...>. Ainam Švintojon, tai atsinešam vandenia, prausiamės akis, burnų. Tai iš ryta reikia, iš ryta, ty jau unksti nuveina mana anūkas <...>. Ir dabar vandenia turiu. Anas jautrus toksai, žavingas, pasiprausi, tai rodos jau apišviečia akis" (LTR 6810: 332, 334).

Prie Šventosios upelio taip pat minimas *Šventosios* raistas (2 ha) (LŽV). 1,1 km į ŠV–V nuo šaltinio, yra Budriškių pilkapiai (Ar 657).

Š. LTR 6737/29; 6810: 332, 334, 336 (*Švintoja*); LŽV (A. Martinaitis, 1935); Šidiškis T., 1992b, 73; Vait. (1999); VK („šventas miškas"), (1978; upelis iš Stryko ež.), (1992; upelis iš raistelio į Paštelį, iš jo į Paštį). L. Vaitkevičius V., 2000, 527–528.

CEZARIŠKIAI, Čiulėnų s-ja

370. ŠALTINIS. Nurodomas 0,1 km į P nuo dv., Žarnauskės pievoje.

„Versmės, kuri išteka į rytus, vandeniu žmonės dar neseniai gydėsi akių ligas. Buvo prakasta, dabar užaugusi" (*U.* 1935 m.).

Š. LŽV (J. Ryliškis, 1935; Cesarkos dv.).

CIŪNIŠKIAI, Dubingių s-ja

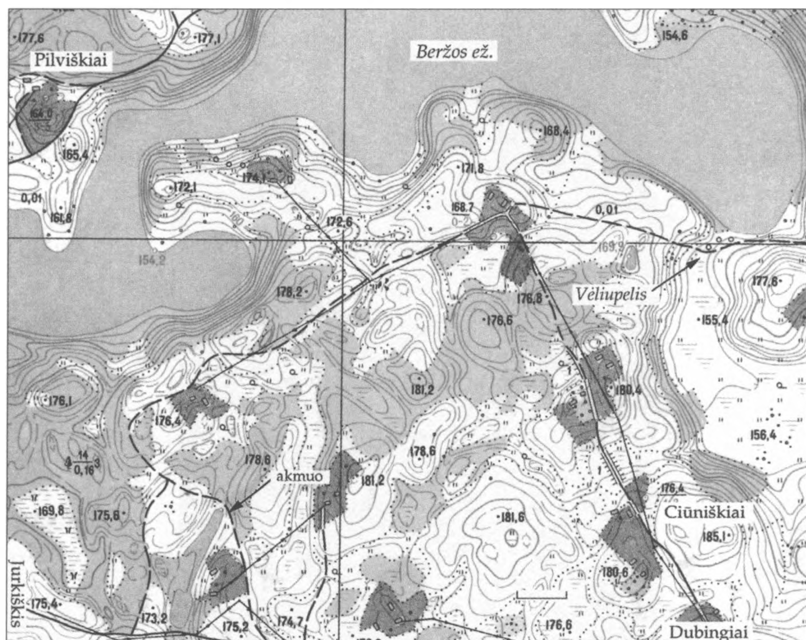
371. VĖLIUPELIS (VĖLIUPĖLIS). Išteka pelkėtame duburyje ir siauru, apie 15–20 m ilg. grioveliu įteka į Beržos ežero PR kampą (žiotyse – N55°04'38,6"; E25°26'43,5").

Pavadinimo kilmė nežinoma. Kartais tuo pačiu Vėliupelio (*Vielupėlis*, *Vėlupelia*) pavadinimu vadinama ir Beržos ež. dalis – „kant jezioru“ (*P.* B. Borvydis, 77 m., Ciūniškių k. *U.* V. Vaitkevičius, 2005 m.).

1 km į PV nuo Vėliupelio yra akmuo Meškos Stalas (↑**372**).

Š. LŽV (K. Rukšėnas, 1936); ŠIDIŠKIS T., 1992b, 73; VAIT. (2005). **L.** VARDYNAS, 189.

372. AKMUÕ MEŠKÕS STÃLAS. 0,41 km į P nuo Beržos ež., O. Gikienės miške, 0,18 km į Š nuo jos sodybos, senkelio į Pilviškius V pakelėje, ŠR–PV kryptimi nusitęsusio raisto pakrantėje (N55°04'21,3"; E25°25'46,3"). Akmuo raudonos spalvos vidutinio stambumo granitas, 3,2 m ilg. (R–V), 2,7 m pl. (Š–P), aukštėja į ŠR–R pusę, kur yra 60 cm aukščio (ŠR). Iš R pusės prie akmens šliejasi kitas nemažas plokščias akmuo (Meškos Stalo skeveldra?), tačiau visas aptrauktas velėna.

317 pav. Ciūniškių Vėliupelis (**371**) ir Ciūniškių akmuo (**372**) (pagal aut.).

318 pav. Ciūniškių Vėliupelio (**371**) ištakos pelkėje (iš R). *Aut. nuotr.* 2005.

319 pav. Ciūniškių Vėliupelio (**371**) žiotys Beržos ežere (iš R). *Aut. nuotr.* 2005.

320 pav. Ciūniškių akmuo (**372**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 2005.

Buvo pasakojami padavimai, kad akmuo kažkokiu tikslu vežtas arkliais pakinkytu vežimu. Tačiau raiste arkliai įklimpo ir akmenį paliko (Vait.).

Praeityje akmuo buvo mėgstama vaikų susirinkimo vieta (Vait.).
Š. 1968 m. LKD žv., KPD PA F. 7–1–109; 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 29 (Cijūniškis; nelokal.); VAIT. (2005). L. DUBINGIAI, 1971, 373.

ČIMBÃRIŠKIAI, Inturkės s-ja

373. AKMUÕ ČIMBÃRO KÃPAS (Ar 650; M 107). 0,55 km į ŠR nuo Limino ežero ŠR kranto, 0,2 km į V nuo apleisto lauko kelio, jungiančio Pagaluonę su Malinaučizna, 0,1 km į PV nuo Čimbariškių senkapių, pelkėto klonio V pusėje, vos matomoje terasėlėje, maždaug 1 m aukščiau duburio lygio (šis pelkėtas klonis tarp kalnų turi „išėjimą“ į P pusę). Akmuo stambiagrūdis raudonos spalvos granitas, plane šiek tiek trikampį primenančios formos, 1,2x1,4 m dydžio, 50 cm aukščio (R). Akmuo viršuje beveik plokščias, šiek tiek aukštėja į R, jo paviršius ruplėtas. Už 15 m į R nuo Čimbaro akmens yra dar vienas, maždaug 40x60 cm dydžio, 60 cm aukščio akmuo su natūralia įduba šone.

„Čimbaras, būdamas liudininku, priėmęs šventvagišką priesaiką, po ko vietoje kritęs negyvas, kur buvo ir užkastas, o ant jo kapo buvo užristas akmuo, dabar vadinamas Čimbaro kapu. (Žmonės, gyvenę Sibire, sako, kad „čim bar“ totoriškai reiškia „didelis ponas“ (*P.* A. Pipiras, ~70 m., Čimbariškiuose. *U.* A. Panavas, 1935 m. – LŽV; „Čimbaras melagingai paliudijęs po priesaika staiga miręs ir po akmeniu esąs palaidotas“ – VAK 61/84; „neteisingai liudijo, krito negyvas ir virto akmeniu“ – AP). Taip pat pasakojama, kad akmuo nukritęs iš dangaus (1970 m., LII).

Iš Čimbaro vardo kilęs dabar sunykusio kaimo pavadinimas (Vait.).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 30; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–121, 8; 1978 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–121, 8; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 25–26; AP (G. Pakalnis, 1962;

Šimbario kapas); LŽV (A. Panavas, 1935); VAIT. (1999); VAK 61/83 (LŽV), 84–88. L. KPE 1, 183; VAITKEVIČIUS V., 1996b, 23; TRASAUSKIENĖ M., 1999, 66.

ČIULĖNAI

374. PÉLKĖ PRAGARÌNĖ. 0,9 km į R nuo kelio Vilnius–Utena, 0,15 km į PV nuo kelio Anomislis–Čiulėnai, Sasiedo ež. R krante. Tai klampi, apipelkėjusi, apie 200 m ilg. (Š–P), 100 m pl. pieva (dvi didelės versmės, kurios niekuomet neužšąla – LŽV). Iš V pelkė ribojasi su ežeru, iš kitų pusių ją supa statūs aukštumos šlaitai.

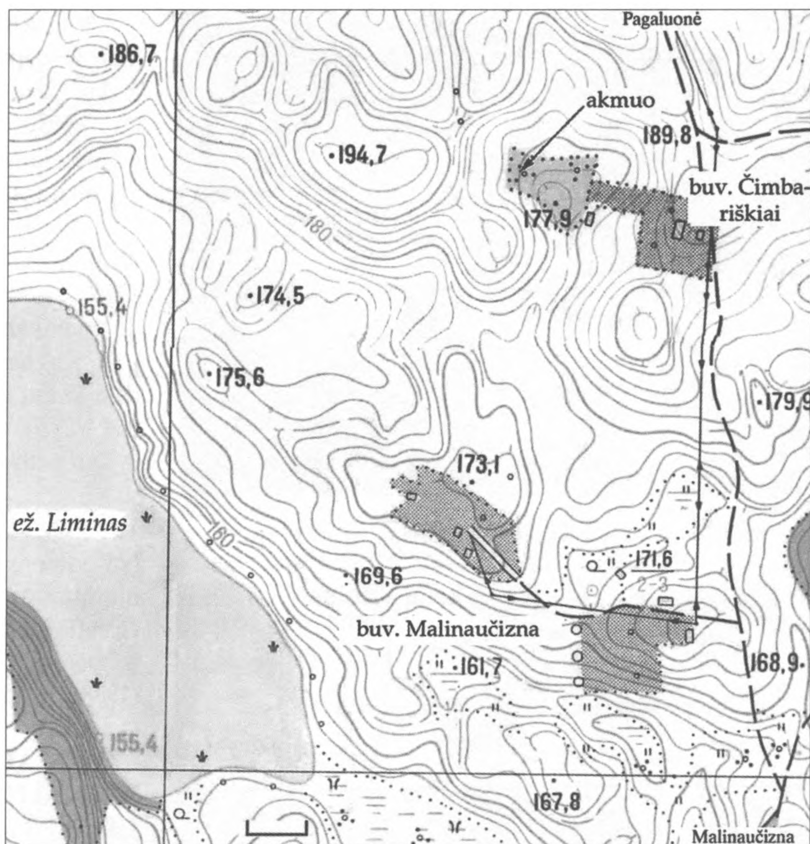
Pasakojama, kad kartą čia nuskendo karvė, jautis ir piemuo, ir „visi sukrito į tą versmę ir prasmego kaip į pragarą" (LŽV; nuskendo arklys – LTR 6737/33). Be to, šioje vietoje vaidenasi – „vanojasi raganos" (LŽV).

1,3 km į Š nuo Pragarinės yra Čiulėnų piliakalnis (Ar 637), datuojamas I t-mečiu.

Š. LŽV (P. Dalmotas, 1935); LTR 6737: 30, 31 (versmės), 33 (versmė).

ČIVYLIAI, Giedraičių s-ja

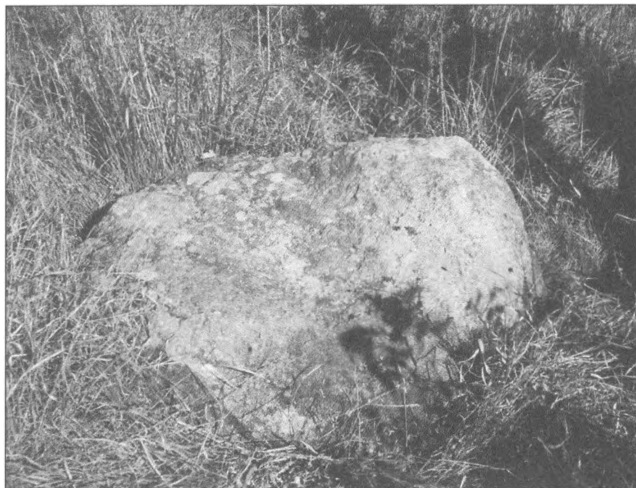
375. AKMUO su PĖDOMIS. Nurodomas Daubiosių vietovėje, su Marijos pėdomis. 1994 m. nelokalizuotas (Vait.).

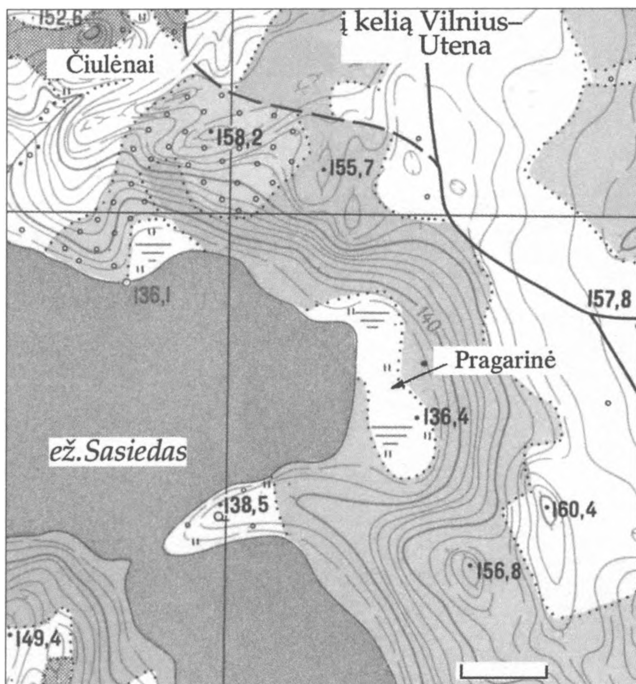

321 pav. Čimbariškių akmuo (**373**) (pagal aut.).

322 pav. Čimbariškių akmens (**373**) vietovė iš R. *Aut. nuotr.* 1999.

323 pav. Čimbariškių akmuo (**373**) iš Š. *Aut. nuotr.* 1999.

324 pav. Čiulėnų pelkė (**374**) (pagal G. Juodėną).

Kaime būta I t-mečio neįtvirtintos gyvenvietės, kur gyventojai rado trinamųjų girnų lovį.
Š. LTR 6489/215; Vait. (1994).

376. AKMUO. Nurodomas tarp Čivylių ir Juozapuvkos, pelkėtoje lygumoje, tarp laukų. Šioje vietoje pasakojimus atitiktų akmuo ežioje (?), 0,23 km į P–PV nuo K. Savanevičiaus sodybos sodo P kampo. Jis 1,4 m ilg. (R–V), 40 cm (R) ir 75 cm pl. (V), iki 50 cm aukščio vidurinėje dalyje. Akmens V pusėje išskelta 50x75 cm dydžio, 25 cm aukščio jo dalis. Žymesnių duobučių ant jo nepastebėta.

„Kai lietus prilija an jo, tai būdavo ainam karpų gydyt. Tas vanduo gydo“ (LTR 6489/275).
Š. LTR 6489: 275, 276; Vait. (1994).

377. VÉLNIO KÁLNAS ir AKMUÕ. Nurodomas tarp Čivylių ir Bilšių, su Velnio atneštu akmeniu. Čia vaidenasi (VK, Čivyliai). 2005 m. nelokalizuotas (Vait.).
Š. Šidiškis T., 1992b, 73; Vait. (2005); VK (1978; Čivyliai), (1978; Bilšiai).

ČIVYLIAI, Suginčių s-ja

378. KÁLNAS ALTARÉLIAI. Nurodomas 1,5 km į Š nuo k., A. Žiuko sklype, 1,5 ha ploto („čia statoma sodyba“ – LŽV).
Š. LŽV (A. Stundžiūtė, 1935); Šidiškis T., 1992b, 24–25.

379. BALÀ VÉLNIO BLIŪDÉLIS. 0,86 km į ŠV nuo kelio į Niniškes atsišakojimo iš kelio Verbiškės – plentas Vilnius–Utena, 0,32 km į V–PV nuo Niniškių kelio, Majoko kalno (199,1 m virš j. l.) ŠR papėdėje.

Pasakojama, kad čia vaidenasi (LŽV).
Š. LŽV (A. Stundžiūtė, 1935); VAK 61/102 (LŽV).

DAGIŠKĖS, Joniškio s-ja

380. AKMUO su PĖDA. Nurodomas šlapioje, Molėtais vadinamoje pievoje. Akmuo buvęs vidutinio didumo, su mažo vaiko dydžio „pėda“. Pamėgtas piemenų.
Š. JA 129; LKAR 19/198.

DAILIDIŠKIAI, Dubingių s-ja

381. PŪKUÕLIAKALNIS. 0,18 km į R nuo Ilgio ež., kelio į Šlamaičio sodybą atsišakojime iš lauko kelio Guroniai–Trumpakojai, pastarojo kelio R pusėje. Kalva apie 50 m pl. (R–V), 120 m ilg. (Š–P), 4–8 m aukščio. Dominuoja apylinkėje, nuo jos atsiveria gražūs vaizdai ir Ilgio, ir Žverno ežero link (A. Černiausko inform.).

Pūkuoliakalnis – tai iškreiptas Kupoliakalnio pavadinimas (plg. 1002, 1448).

Už 1,2 km į ŠR nuo Pūkuoliakalnio yra Sutrėnų Švenčiakalnis (↑**495**).

Š. A. ČERNIAUSKO informacija, 2005 m. **L.** DUBINGIAI, 1971, 376 (Murališkės).

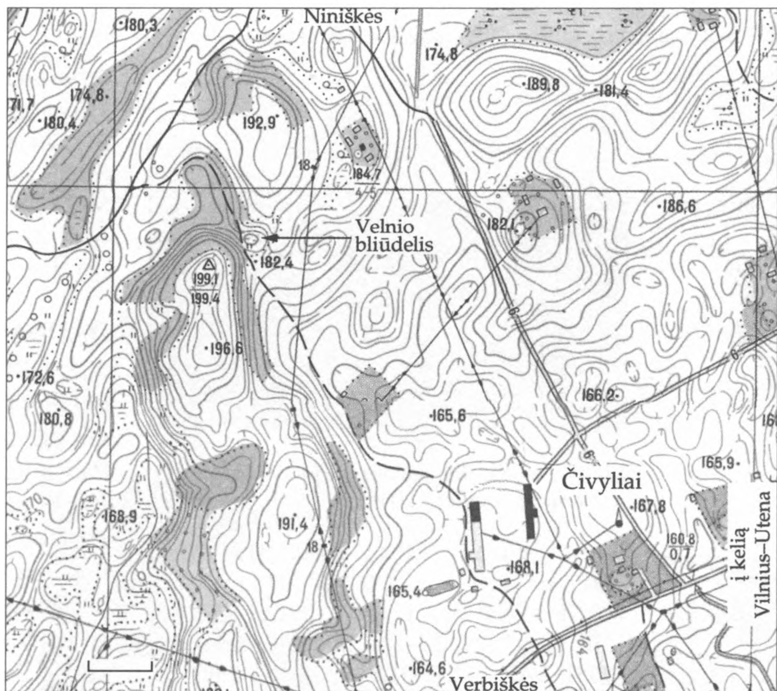
DANIŠKIAI, Suginčių s-ja

382. AKMUO su PĖDA. Buvo k. Š pusėje, apie 50–100 m į ŠV–V nuo E. Židonio sodybos, nedidelėje Perbrasto (ar Brastos) pelkėje. Akmens būta apie 1 m skr., jame buvo suaugusio žmogaus basos kojos atspaudą primenantis įdubimas (1970 m., LII; 6x22 cm dydžio – AP). Apie 1965 m. akmuo nustumtas į gale pievos buvusią akmenų krūvą ir vėliau sunaikintas (?).

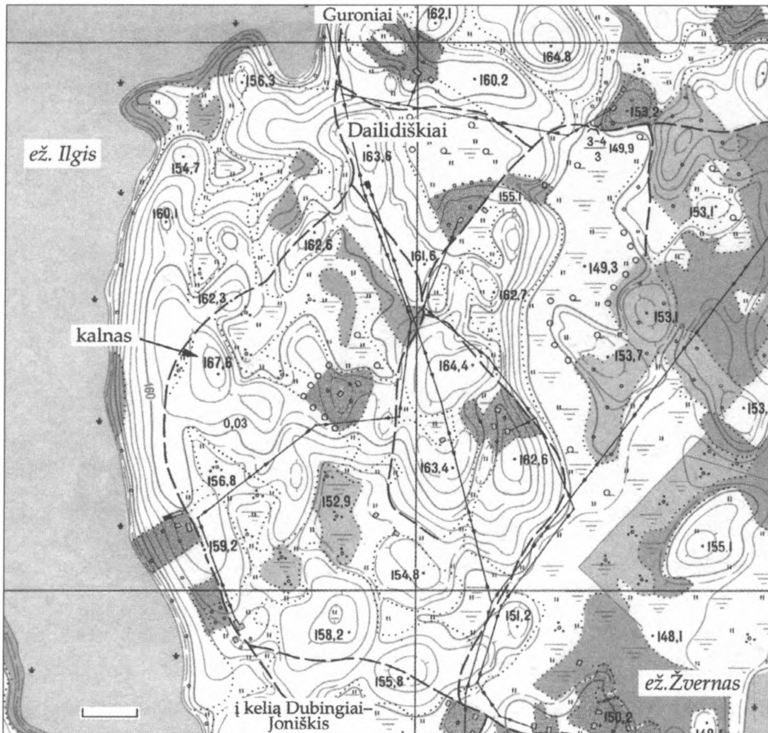
„Pasakojama, kad per šį akmenį bėgęs velnias ir palikęs pėdą. Mat yra akmeny kaip ir žmogaus pėdas“ (*P.* K. Paužuolis, ~30 m., Doniškiuose. *U.* A. Stundžiūtė, 1935 m. – LŽV).

325 pav. Čivylių akmuo (**376**) ir Juozapuvkos akmuo (**406**) (pagal aut.).

326 pav. Čivylių bala (**379**) (pagal KPC AS).

327 pav. Dailidiškių kalnas (**381**) (pagal A. Černiauską).

328 pav. Dailidiškių kalnas (**381**).
A. Černiausko nuotr. 2005.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 31; 1970 m. MMT žv., LIIR F. 1–129, 13; 1978 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–121, 10; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 27–28; LŽV (A. Stundžiūtė, 1935); VAK 61/105 (LŽV); AP (G. Pakalnis, 1964). **L.** PA 73 (Nr. 106).

383. AKMUO su PĖDOMIS. Buvo 0,35 km į R nuo E. Židonio sodybos, pievoje į Š nuo miško, vadinamo Žydaraisčiu (1991 m., KPC; akmuo esąs Kimsynaraistyje – LŽV). Pasakojama, kad akmuo buvo apie 1x2 m dydžio. Jo pakraštyje – 6 duobutės-„pėdeliai" (1991 m., KPC; „akmenyje žymu lyg katės pėdeliai" – LŽV).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 31; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 28; LŽV (A. Stundžiūtė, 1935); VAK 61/106 (LŽV).

384. AKMUO su ŽENKLU (buvo Ar 672). Buvo apie 0,15 km į ŠR nuo E. Židonio sodybos, Padermės pievos pakraštyje, prie upelio. Akmens būta 35x50 cm dydžio. Jame iškaltas kryžius – 15x17 cm dydžio. Po 1970-ųjų melioratoriai akmenį iškėlė ir nuvilko į akmenų krūvą. Greičiausiai sunaikintas.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 31; 1970 m. MMT žv., LIIR F. 1–129, 13–14; 1978 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–121, 11; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 27. **L.** IA 125 (Nr. 16).

DAUBARIŠKIAI, Giedraičių s-ja

385. UPĖLIS CĒDRONAS. Tarp Daubariškių ir Padvarių, 1,3 km į P nuo Antapusnės ež., abipus lauko kelio Daubariškiai–Padvariai, pelkėtoje lomoje tarp aukštumų. Upelis paprastai susiformuoja pavasarį, kai iš vieno raisto (V pusėje) vandens perteklius ima tekėti į kitą raistą (R). Nepaprastomis savybėmis šio upeliuko vanduo pasižymi, kaip nurodoma, todėl, kad teka „prieš Saulės tekėjimą" (LTR 6489/238). Susidaro įspūdis, kad Cedronu ši vieta

buvo pakrikštyta prieškaryje Vilniaus Jeruzalės Cedrono (↑**8**) pavyzdžiu.

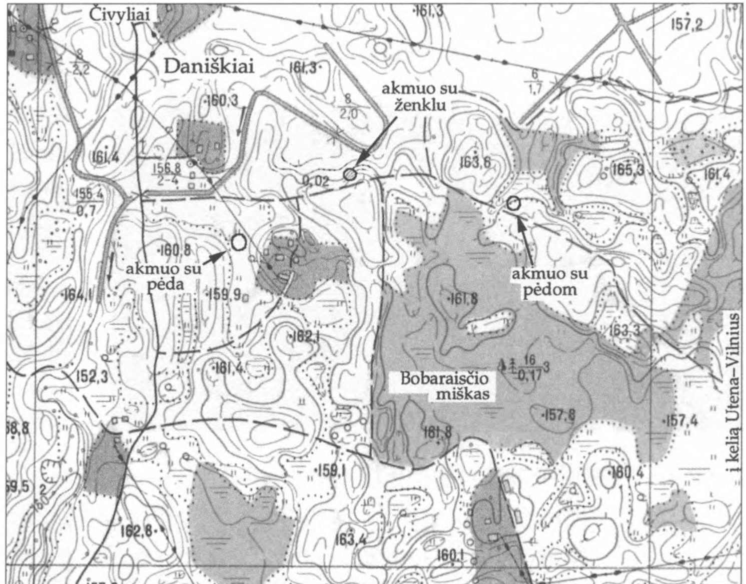
„Cūdauna vieta, seni kalbėjo. Dar kai aš buvau mažas, man pasakojo <...>. Nuog senų laikų lyg tai čia jų yr ir garbin da, pavasarį, tai kojas plaudava tokias babūtės. Aina babutė į bažnyčia, į aną pusę, tai čia paplauna, saka: – Steikūnų Cedrone kojas nusiploviau, tai sveikesnė būsiu“ (*P.* A. Steikūnas, 82 m., Daubariškiuose. *U.* V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR 6489/238).

Kalnas į P nuo Cedrono upelio buvo vadinamas Cedrono kalnu. Ant jo, pasak padavimų, buvęs akmenų „kaupas“ – senovinis kapas. Čia vaidendavęsi (LTR 6489: 214, 237).

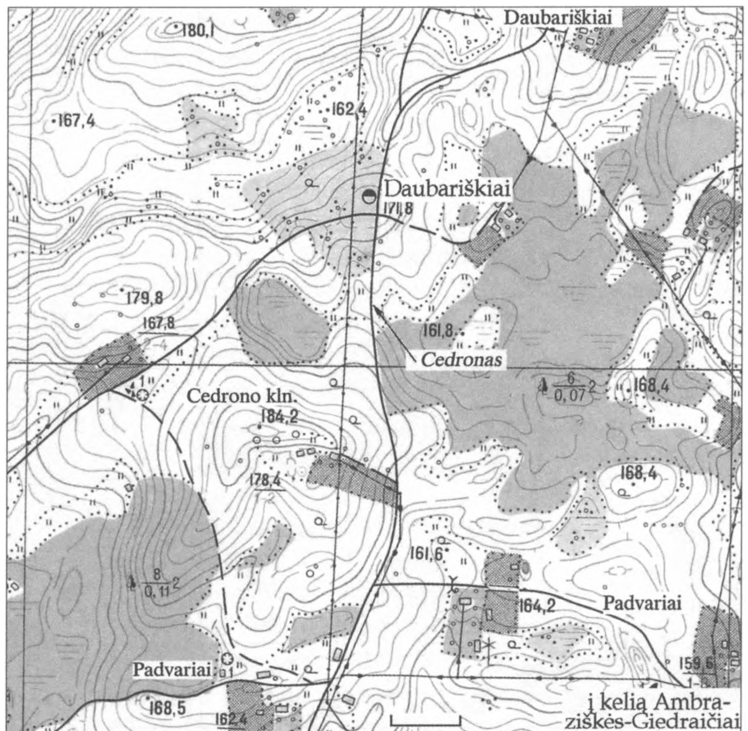
Š. LTR 6489: 214, 237, 238; VAIT. (1994).

DRUSKIAI, Videniškių s-ja

386. GRABUOSTÀ (GRÃBO ÙPĖ), KŨGIO KÁLNAS (KUGÁILIS) ir BAĨNO AKMUÕ. Pasakojimuose šie trys kraštovaizdžio elementai tarpusavyje siejami: Grabuosta, kurios pavadinimas aiškinamas kaip „Grabo upės“, išteka Žalvarių apylinkėse iš Grabuosto ež., apie 10 km ilg., pro Druskius teka Siesarties link. Apie 0,4 km į P nuo Grabuostos pralaidos kelyje Molėtai–Ukmergė, ties A. Aleksiejūnienės sodyba tarp Lėlių ir Pagrabuosčių k., nurodomas Kūgio, arba Kugailio, kalnas (Šidiškis T., 2004; tiesa, kartais Kūgiu vadinamas didelis akmuo Grabuostos upėje – Vait.). Maždaug už 1 km

329 pav. Daniškių akmenys: su pėda (**382**), su pėdomis (**383**), su ženklu (**384**) (pagal KPC AS).

330 pav. Daubariškių upelis (**385**) (pagal aut.).

331 pav. Daubariškių upelis (**385**) iš PV. *Aut. nuotr.* 1994.

į P, Druskių ribose, 0,58 km į Š–ŠR nuo K. Remeikos sodybos, 80 m į ŠR nuo buvusios Meškų pirties pamatų, J. Meškienės žemėje, Grabuostos kairiajame krante, yra Balno akmuo (tas pats *Siedlo kamien*; „Seniau beveik pusė to akmens gulėjo vandenyje. Dabar jo vanduo beveik visiškai neliečia, bet žmonės kalba, kad jis vandenyje gulįs" – LT). Šiuo metu akmuo guli upės slėnelyje, statmenai į nedidelį Grabuostos senvagės prataką, per 5 m į PV nuo pačios Grabuostos (N55°11'54,3"; E25°20'12,9").

Akmuo rausvos su balkšvomis priemaišomis spalvos vidutinio stambumo granitas, iš tiesų ypatingos formos, deja, labai susmegęs pelkėtame slėnelyje, iš dalies užneštas žemėmis. Bendras dabar matomas akmens ilgis 2,75 m (R–V), plotis – 0,45–1,1 (Š–P), aukštis – 85 cm (R). Akmuo tarytum iš dviejų atskirų dalių: žemos ir plokščios V pusėje (apie 45x90 cm dydžio) ir gražios dvišlaitės akmens dalies-„balno" R pusėje (apie 1,1x1,35 m dydžio).

Gausūs padavimai kalba apie tai, jog prancūzų (LT; švedų – VAK 61/221; Vait.) kariuomenė šiose vietose paslėpė daug pinigų. „Yra posakis: Kūgio kalnas, Grabo upė, Balno akmuo – yra trys bačkos aukso" (LŽV; LTR 6737/71). Kai kuriuose tekstuose tiksliai nurodoma, jog trys statinės aukso buvo paslėptos trijose skirtingose vietose: viena po pušimi, kita „prie balto didelio akmens, o trečia taip pat prie balto akmens" (VAK 61/241; auksas paslėptas po ąžuolu – LTR 5724/2; upės dugne – LTR 5724/3). „Auksą užkasė netoli pušies ir užrito ant viršaus akmenį <...> po kiek laiko prie akmens atsirado šaltinis, iš jo ištekėjo upelis. Nuo tada upelis vadinamas Grabuostas" (*P.* A. Žvinienė, Lėliuose. *U.* ~1989 m. – LTR 5724/6). Druskiuose pasakojama, kad po Balno akmeniu buvo užkastas vienas ar du

332 pav. Druskių akmuo ir Grabuostos upelis (**386**) (pagal aut.).

333 pav. Druskių akmuo (**386**) ir Grabuosta (X – akmuo) (iš PV). *Aut. nuotr.* 2005.

334 pav. Druskių akmuo (**386**) iš V. *Aut. nuotr.* 2005.

vežimai (*bričkos*) su auksu (Vait., 2005 m.).

Nors žmonės daug kartų paslėptų pinigų ieškojo, teigiama, kad tik Guobiai rado vieną pinigų statinę, paslėptą po pušimi (VAK 61/209–210; var.: iškasta Kūgio kalno statinaitė, kurios auksą „bobos kvartukais [iš]nešiojo" – LTR 6737/71). Esą dar dvi statinės tebėra neatrastos. Su šiuo auksu siejamas ir Lėlių Rituškio ežerėlis (↑**433**).

Š. LTR 601/7; 5724: 2–10; 6737/71; LVIA SA 19254, 280 (1784 m., *na ruczayku Graboscie*); LŽV (E. Plėnytė, 1935); Vait. (2005); VAK 61/ 209–210, 221, 222, 225 (LŽV, *Kūgailis*), 241. **L.** LT 663 (Nr. 764); EMD 98 (Nr. 142); Šidiškis T., 1996, 47; 2004, 13–14; UP 119 (Nr. 259).

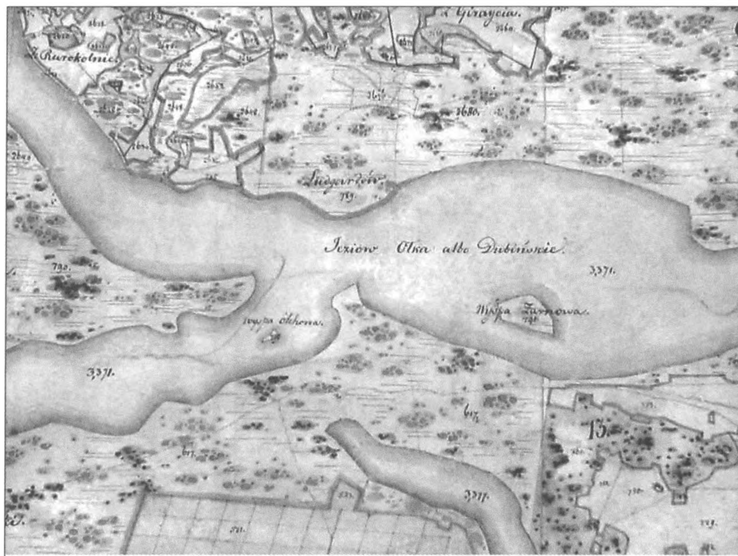
DUBINGIAI

387. ĒŽERAS ALKÀ (ASVEJÀ, DUBINGIŲ̃ ĒŽERAS) ir ŠVENTAŠČIŪRĖ. Ežeras pailgas ŠV–PR kryptimi, siauras ir vingiuotas, apie 30 km ilgio, plačiausioje vietoje 0,9 km pločio. Istoriniai duomenys rodo, kad ežeras (ar galbūt vidurinė jo dalis tarp Alkos ir Žingių, apie 20 km ilgio) buvo vadinamas Alkais, Alka.

Taip vadinamą ežerą, lokalizuojamą šiose apylinkėse, XV a. pabaigoje dk Aleksandras padovanojo Onkai Grincevičiui, istorinio Troškūnų dvaro valdytojui („ozero w Tiwunstwie Wilenskom na imia Olgi k ieho dworu Troszkuńskomu" – pagal: Wojtkowiak Z., 1980).

1554 m. Vilniaus tijūnystės inventoriuje kalbama apie tai, jog didysis kunigaikštis buvęs padovanojęs Vilniaus vaivadai trečdalį ežero, o dvi kitas pasilikęs sau („iż było dano tego jeziora panu wojewodzię [wileńskiemu] trzecia część pod dworzec j. mci Olk, a dwie częsci miały by być krola j. msci..." – Jablonskis K., 1934). Vėliau Alkos ežeras iš tiesų figūruoja kaip viena Asvejos dalių: „Олка... длиною до 20 в., шириною 1 в." (pagal: Būga K., 1924 [1 varstas = 1,07 km]).

Alkos pavadinimą patvirtina ir ežero pakrantėse užfiksuotos gyvenamosios vietovės tokiais pavadinimais: 1) Alka apie 5,5 km į PR nuo Dubingių (↑tarp **332** ir **333**); 2) Našiūnų, arba Daubarų, Alkai (*Ołki Naszyszek czyli Doubarow*) į PV nuo

335 pav. Dubingių (Alkos, Asvejos) ežero dalis (**387**), taip pat Ankštos Laumiaduobis (**26**), Jonėnų piliakalnis saloje (neišskirti) 1851 m. Dubingių dvaro valdų plane (LVIA F. 716–1–4735).

ežero, apie 6,5 km į PR nuo Dubingių (LVIA F. 694–1–3504; veikiausiai pastaraisiais metais lokalizuotoje Jonėnų dvarvietėje).

Alkos vardas ėmė nykti XIX a. (plg. *Jezioro Ołka albo Dubińskie*, 1851 m. – LVIA F. 716–1–4735).

Apie ežero dalį, esančią prie Dubingių piliavietės ir miestelio, pasakojama, kad čia nuskendo Dubingių bažnyčios varpai: „Užpuolė švedų kariuomenė pilį, tai tada bažnyčios varpus sumetė į ežerą“ (LTR). Per sumą bažnyčioje tie varpai ežere skambindavo, vėliau atlaikė kunigas mišias, tai nustojo (Vait.).

Topografiniame 1784 m. Dubingių parapijos aprašyme, kalbant apie Alkos (tas pats dabar – Dubingių, Asvejos) ežerą, iškyla ir „nedidelės, bet gražios“ Šventaščiūrės salos pavadinimas: „[Dru]ga wyspa Szwentoszure nazywasię. Ta wyspa nie wielka ale piękna“ (LVIA F. 694–1–3504).

Ščiūris ir panašūs vietovardžiai yra tipiški Rytų Lietuvoje ežerų kyšulių pavadinimai, tad labiausiai tikėtina, kad ir minėta sala pavadinta pagal Š (prie Alkos k., Molėtų r.) ar P (prie Jonėnų k., Vilniaus r.) ežero pakrantės kyšulį. Palyginti gausi XIX a. Dubingių apylinkių kartografinė medžiaga minėtą salą (ta pati – Jonėnų piliakalnis) vadina *Wyspa Żarnowa* (LVIA F. 716–1–4735) ir papildomų duomenų šiuo klausimu nesuteikia. Tačiau galimas dalykas, kad 1968 m. Unguriškėse (Vilniaus r.) užfiksuotas vietovardis *Šventasėra* „ežero [kokio?] pakraštys, lanka“ (VK) yra sietinas kaip tik su Alkos (Dubingių, Asvejos) ežero P pakrante Jonėnų apylinkėse.

2000 m. povandeninių archeologinių tyrinėjimų metu (vad. Z. Baubonis) ežero Š dalyje (į ŠR nuo Jonėnų piliakalnio saloje) rastas išskobtas medinis luotas.

Iš ežero pakrančių šventviečių, be minėtos Alkos (↑tarp **332** ir **333**), pažymėtina: Našiūnų Gojai (↑**81**), Ankštos Laumiaduobis (↑**26**), Laumikonių Laumiakalnis (↑**430**).

Ežero pakrantėse yra Degsnės-Labotiškių (Ar 643, 644), Veliankos (Žingių) (Ar 1443), Žingių ir Kregžlės pilkapynai, Abejučių piliakalnis.

Š. 2000 m. Z. Baubonis tyr., LIIR F. 1–3620, 8–10; LTR 4673/94; LVIA F. 694–1–3504, 365v (1784 m., *Szwentoszure*, *Ołki Naszyszek*); LVIA F. 716–1–3946; LVIA F. 716–1–4735 (1851 m.); Vait. (2005); VK (1968 m., Unguriškės, *Šventasėra*). **L.** SGP 7, 484 (*Olka, jez. pod Dubinki*); Būga K., 1924, 57; Jablonskis K., 1934, 82; Vardynas, 4 (*Alka, ež.*); Volkaitė-Kulikauskienė R., 1966, 46 (*Alkos ež.*); Wojtkowiak Z., 1980, 110; ML 2, 512–514.

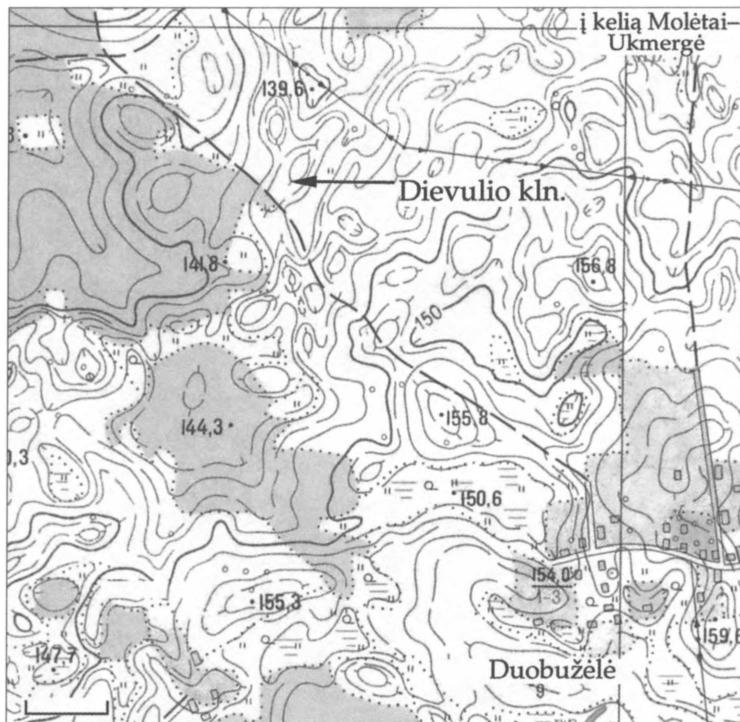
DŪDĖNAI, Giedraičių s-ja

388. KÁLNAS GÕJUS. Nurodomas į P nuo Žvaginynės pievos, apie 3 ha ploto.
Š. LŽV (P. Statulevičius, 1936).

DUNDULIAI, Giedraičių s-ja
Kaimas Grabuosto ež. P pakrantėje. Pavadinimo kilmė nežinoma.
Š. Vait.

DUOBUŽĖLĖ, Videniškių s-ja
389. DIEVÙLIO KÁLNAS. 0,85 km į P–PV nuo Varnakės upelio pralaidos kelyje Molėtai–Ukmergė, 0,6 km į ŠV nuo k., seno nenaudojamo kelio Duobužėlė–Girelės miškas R pakraštyje.

Kalva aplyginta, pailga, apie 30 m ilg. (Š–P), 6–8 m pl. viršuje. V šlaitai vidutinio statumo, 3–4 m aukščio, Š šlaitas leidžiasi į 7–8 m gylio duburį, R – į užpelkėjusią griovą, P – šiek tiek pažemėja (čia jį kerta senas kelias) ir pereina tolyn į mišku apaugusią aukštumos gūbrio-keteros dalį.

336 pav. Duobužėlės kalnas (**389**) (pagal aut.).

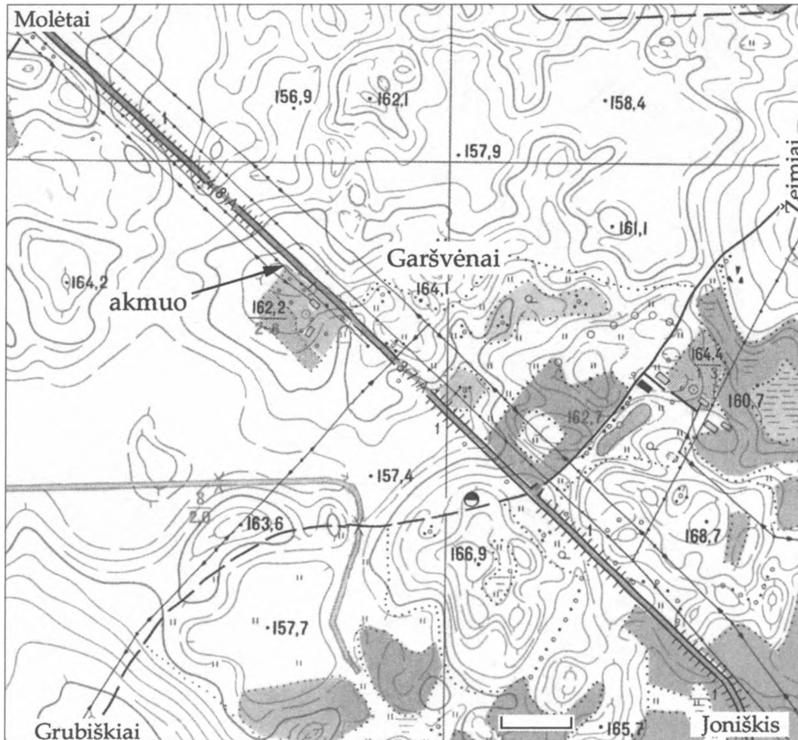
Pavadinimas iki neseno laiko dažniausiai buvo vartojamas kaip orientyras (pvz.: „Eisma in Dievuliuka kalna“ – Vait.).
Š. LŽV (S. Švogžlys, 1935; Dabušėlė, *Dievo kalnas*); Šidiškis T., 1992b, 26–27; Vait. (1992, 2002); VK.

337 pav. Duobužėlės kalnas (**389**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2002.

DUOBUŽIAI, Videniškių s-ja
390. VÉLNIO DUÕBĖS. Minimos vienoje sakmių. 2002 m. nelokalizuotos (Vait.). Pasakojama, kad duobėse Velnias dėdavęs auksą (LTR).
Š. LTR 5724/74; Vait. (2002).

DVARNIŠKIS, Balninkų s-ja
[**391.**] KÙNIGO RAĨSTAS. Nurodoma, kad R puseje ribojasi su valstybiniu mišku. Kitų duomenų nėra.
Š. LŽV (S. Kačkuvienė, 1935).

GAČKIŠKIAI, Joniškio s-ja
392. LAŨKAS GÕJUS. Nurodomas abipus kelio, prie Žydavainių lauko, 11 ha ploto.
Š. LŽV (E. Kancleryte, 1935); JA 87 (*Gaj*).

338 pav. Garšvėnų akmuo (**394**) (pagal aut.).

339 pav. Garšvėnų akmuo (**394**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 2005.

GAIDŽIAI, Čiulėnų s-ja

393. AKMUO. Tikslesnė vieta nežinoma.

„Žmonės sakydavo, kad ty strošija prie jo. Man tai nakčia, naktį eidavau jau, kad naktį tik einu, tai girdis, kala koks tan akmenan kavolius <...>“ (*P.* P. Kazlauskas, 77 m., Užusienyje. *U.* G. Juodėnas ir R. Gliebutė, 1997 – LTR). Š. LTR 6737/37.

GARŠVĖNAI, Inturkės s-ja

394. AKMUO (M 216). 0,9 km į PR nuo k. sentikių kapinių, 10 m į PV nuo kelio Inturkė–Joniškis, J. Danilevičiaus sodybos sodo Š kampe, tarp senų alyvų krūmų (N55°07'11,4"; E25°38'02,6"). Akmuo rausvas vidutinio stambumo granitas, netaisyklingo trikampio formos, 2,1 (ŠV–PR) x 2,4 (ŠR–PV) m dydžio, nuskaldytu viršumi, tad yra tik 90 cm aukščio (PR). Prieškaryje akmenį norėta panaudoti paminklui, tačiau vėliau sumanymo atsisakyta. Akmens ŠR dalyje dar yra devynių geležiniu kaltu iškaltų duobučių eilė.

Pasakojama, kad praeityje Garšvėnuose gyvenusi kažkokia netikinti moteris „raganėlė“. Mirusią ją žmonės palaidojo ne kapuose, o užkasė po šiuo akmeniu, „kaipo šeimininkę“ [?] (*P.* J. Danilevičius, 84 m., Garšvėnuose. *U.* V. Vaitkevičius, 2005 m.).

Už 80 m į PR nuo akmens, Inturkės kelio R pusėje, yra k. koplyčios ir kapinių vieta.

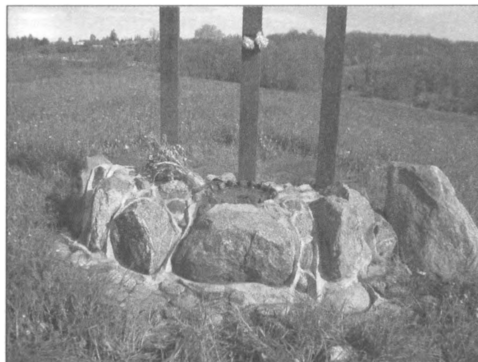
Š. Šid. (*Velnio akmuo*); Vait. (2005).

GIEDRAIČIAI

395. AKMUO su DUBENIU. Įmūrytas į kryžiaus postamentą kelio į Želvą, atsišakojančio iš kelio Giedraičiai–Molėtai, R pusėje, 0,2 km į Š nuo šių kelių sankryžos (N55°05'12,4"; E25°15'13,2"). Akmenį iš

močiutės gimtinės Kazliškių k., Molėtų r., išsaugojo Černiauskų šeima. Atgimimo metais M. Černiauskas, statydamas kryžių su užrašu „Budėk“, akmenį įmūrijo į pamatą kaip centrinį akcentą. Akmuo rausvos spalvos, matoma jo dalis yra apie 30x35 cm dydžio, plokščia, apdirbta. Dubuo nedidelis, netaisyklingo apskritimo formos, 11x11 cm dydžio, 2–2,3 cm gylio, į dugną truputį siaurėjantis.

„Močiutė pasakojo, kad tas akmuo buvo namuos, troboj, o papečky buvus tokia skylė. Joj laikė žalčius. Tiem žalčiam palakint pieno įpildavo į tą [akmens] dubenį. Sako, su vaikais tie žalčiai būdavo, valgydavo, o jei kuris ant uodegos užmindavo, tai dar nuo tėvų gaudavo – kam žaltį nuskriaudė“ (*P.* M. Černiauskas, 62 m., Gruoblių k., Ukmergės r., nuo 1963 m. gyv. Giedraičiuose. *U.* V. Vaitkevičius, 2004 m.).
Š. VAIT. (2005).

340 pav. Giedraičių akmuo su dubeniu (**395**) (įmūrytas į postamentą). *Aut. nuotr.* 2005.

341 pav. Giedraičių akmuo su dubeniu (**395**). *Aut. nuotr.* 2005.

GÕJUS, Luokesos s-ja
Kaimas į PR nuo Molėtų, tarp Siesarties ir Kirneilio ežerų, į R nuo kelio Vilnius–Utena.
Š. LVIA SA 19254, 152 (1784 m., *Gay*).

GRAUŽINIAI, Joniškio s-ja
396. LAŨKAS GÕJUS (PAGOJÌNĖ). 0,4 km į P nuo k., 0,1 km į R nuo kelio į Graužinius, atsišakojančio iš kelio Dubingiai–Joniškis, kelių ha ploto.
Š. JA 63–65.

397. AKMUO. Buvo Skersinių, arba Skersiniukų, lauke (40 ha), į PR nuo Kimsicios vietovės, iš R ribojamame kelio Graužiniai–Vilkaraisčiai, Pukėnų rėžyje. Akmuo buvo labai didelis. Perskėlus pusiau, iš jo padarė antkapinį paminklą Zavadskui (ar Zavadskaitei) Joniškyje. Kita pusė liko nepanaudota (?).

Pasakojama, kad šį akmenį nešė Velnias, akmuo ištrūko iš rankų ir tik jo pirštų žymės-„skylelės“ liko (JA 65).
Š. JA 65–66.

GUDELIAI, Suginčių s-ja
398. AKMUO su PĖDOMIS. Buvo k. V dalyje, Vilko pėdu vadintame miške. Akmens būta „gana didelio“, su „įspaustomis dviem vilko pėdom“ (LŽV, Gudeliai) ar „vilko ir veršio pėdom“ (LŽV, Melnikai). Akmenį apie 1937 m. A. Šumskas suskaldė ir įmūrijo į savo gyvenamojo namo pamatus. Apie 1945 m. šis namas buvo parduotas ir nugriautas, jo pamatų akmenys panaudoti kitoms statyboms.

Į PR nuo kaimo yra Gudelių-Kašeikių pilkapynas (Ar 673).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 34; 1970 m. MMT žv., LIIR F. 1–129, 16; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 61 (Melninkai); LŽV (A. Malaiškaitė, 1935; Gudeliai, *Vilko pėdas*); LŽV (A. Mikolajūnas, 1935; Melnikai); VAK 60/369 (LŽV, Gudeliai); VAK 60/411 (LŽV, Melnikai). **L.** PA 73 (Nr. 107; Gudeliai), 80 (Nr. 224; Melnikai); Vaitkevičius V., 2003b, 24.

GUDONYS, Dubingių s-ja

399. MIŠKAS [?] GOJUS. 1478 m. paminėtas Nekrašo Eirudovičiaus našlės Onos ir sūnų Bogdano bei Zigmanto Bijutiškio bažnyčios fundacijoje (*gaium dictum Gudnow*). Lokalizuojamas prie Gudonių (Molėtų r.), XVI a. Dubingių valsčiaus PV pakraštyje (žr. Wojtkowiak Z., 1980).
L. Kodeks, 367 (Nr. 311); Wojtkowiak Z., 1980, 118.

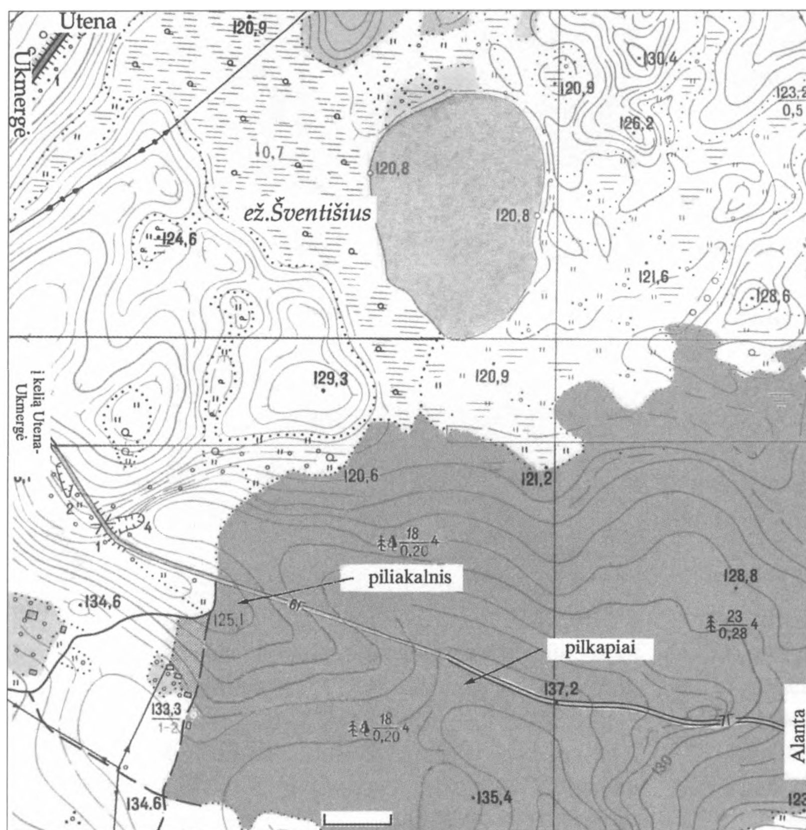
GUGIALAUKIS, Inturkės s-ja

400. MIŠKAS [?] GOJUS. Nurodomas 0,33 km į ŠR nuo k.

Pasakojama, kad Gojuje esą užkastų pinigų. Čia vaidenasi.
Š. VAK 61/115 (LŽV).

INKETRIAI, Čiulėnų s-ja

401. KALNAS VELNIO PEČIUS. Nurodomas k. Š pusėje, stačiais šlaitais, 0,5 ha ploto.
Š. LŽV (J. Grikienis, 1935); Šidiškis T., 1992b, 74.

342 pav. Janonių ežeras ir upelis (**402**) (pagal aut.).

JANONYS, Alantos s-ja

402. ĖŽERAS ŠVENTÌŠIUS (ŠVENTÝŠIUS, SARICKŲ ĖŽERAS) ir UPĒLIS ŠVENTĖLĖ. Ežeras ant ribos su Anykščių r., apie 30 ha ploto, žemais, užpelkėjusiais krantais.

Pasakojama, kad „boba pečių kūreno ir duoną kepė, žiūri – veržiasi vanduo, tik ūžia, tik ūžia. Boba išsigando, poterius kalba, o vanduo vis verčiasi. Tada ji sako: „Tegu būna Šventyšius“. Ir atsistojo ežeras“ (*P.* J. Masiulis, 89 m., Sarickuose. *U.* I. Raškevičiūtė ir N. Ribinskaitė, 1969 – VUB). „Pasakojama, kad jis atėjęs iš kito ežero per žemes. Tas pirmasis ežeras tai bus už Leliūnų apie 3 km, dešinėj pusėj plento, važiuojant į Uteną. Šventyšiaus vietoj buvę didelės pievos. Kažkas

atminęs jo vardą ir tada išsiliejusi pievoje esanti versmė – akis <...>. Dar pasakojama, kad Janonių dv. prigėrę du jaučiai Šventyšiaus ežere. Žmonės jų nors ieškoję, bet niekur neradę. Tik po kelių savaičių atradę Kurklių ežere. Sakoma, kad jie nuėję per žemes ir kad šie trys ežerai susisiekia požeminiais urvais" (*P.* D. Juodis, ~70 m., Mokyliuose. *U.* A. Motiejūnas, 1935 m. – LŽV).

Iš Šventyšiaus ežero išteka Šventelės upelis. Į Virintą iš dešinės jis įteka ties Naudarų k., 1,5 km į R nuo Trakinių piliakalnio (Ar 1616). Apie 5 km ilg.

0,6 km į PV nuo Šventišiaus ež. yra Janonių piliakalnis (Ar 663), 0,5 km į P – pilkapynas (Ar 664).

Š. LVIA SA 19254, 220 (1784 m., *Jez. Szwintuszys*); LŽV (A. Motiejūnas, 1935); VK (Pkk; Vikonys); VK (K. Grigaliūnas, 1978; Viktoriškis, *Šventelė // Lankelė*); VUB F. 213–197, 24.
L. ŽA 145 (Nr. 333); VARDYNAS, 169 (*Šventišius, ež.*; Trakiniai, *Šventelė*); ŠIDIŠKIS T., 1992b, 73 (*Šventelė*; nukelta į Videniškių s-ją); GUOBIS R., 2000, 187–188 (Sarickai, *Švintyšius*), 192 (Viktoriškis, *Šventelė*).

JANUŠIŠKĖS, Čiulėnų s-ja

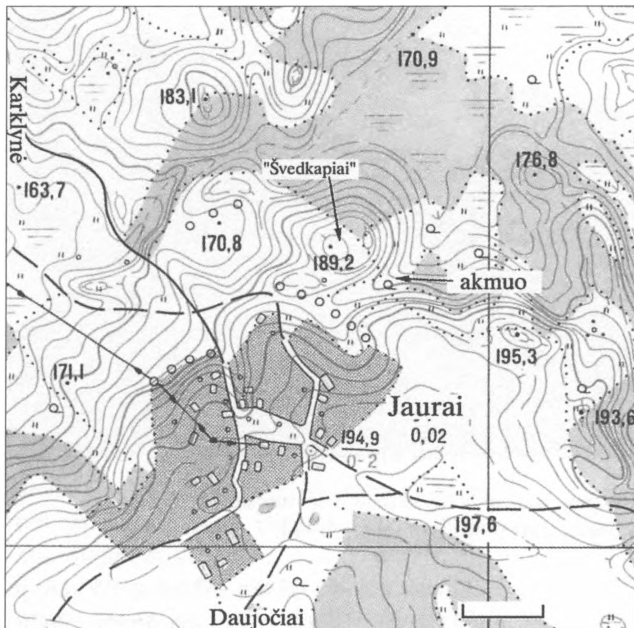
403. AKMUÕ MARTỸNAS. Nurodomas į P nuo Inkerto ež., 3x4 m dydžio.

„Buvęs piemuo Martynas, kuris ganydamas visada sėdėdavęs in to akmens. Dėl to ir praminė taip" (*P.* G. Bimbiris, ~70 m., Bimbiruose. *U.* Z. Narbutaitė, 1935 m.).

Š. LŽV (Z. Narbutaitė, 1935. Papildymai – K. Umbraso).

JAURAI, Giedraičių s-ja

404. AKMUÕ DZÌDORIAUS KRÉSLAS (MARÌJOS KĖDẼ) (M 133). Į ŠR nuo k., 0,25 km į R nuo kelio Jaurai–Karklynė, 0,15 km į ŠR nuo Murauskų sodybos, šaltiniuotoje griovoje. Akmuo 1,9 m ilg. (R–V), 1,35 m pl. (V) ir 75 cm (R), 18 cm (V) ir 40 cm aukščio (R). Aukščiausioje vietoje

343 pav. Jaurų akmuo (**404**) (pagal aut.).

344 pav. Jaurų akmuo (**404**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 1994.

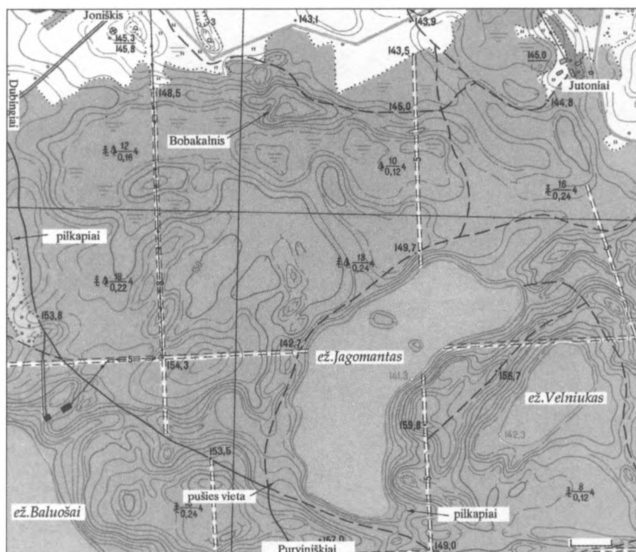

345 pav. Jaurų akmuo (**404**) iš V. *Aut. nuotr.* 1994.

346 pav. Juozapuvkos akmuo ir savininkas Kazimieras Savanevičius (**406**). *Aut. nuotr.* 1994.

akmens aukštis 65 cm. Akmens PV dalyje yra 55 cm ilg. (R–V) įduba 35 cm pločio dugnu. Š jos kraštas (apie 40 cm aukščio pasvira plokštuma) primena kėdės atlošą. Šios įdubos gylis – 10–12 cm, joje renkasi lietaus vanduo.

347 pav. Jutonių kalnas (**407**) (pagal aut.), Purviniškių Jagomanto ežeras (**570**), Purviniškių Velniuko ežeras (**571**), Purviniškių pušies vieta (**572**) (pagal R. Balkutę).

Pasakojama, kad „sėdėja Marija un šita akmenia, i jos pėdas yra“ (LTR 6489/212). „Būdava, kai į bažnyčią aina, tai kam skaudės, kojas pasiplauna, kų“ (LTR 6489/212). „Čia akmens vandeniu porą kartų praploviau, ir karpos nuo rankų nusiplovė“ (LTR 6489/270).

Kalnas į ŠV nuo akmens yra vadinamas Švedkapiais, čia vaidenasi.

Š. LTR 6489: 212, 259, 265, 266, 270; Vait. (1994).

JUODASALĖS, Suginčių s-ja

405. PÍEVA GÕJUS. Nurodoma J. Dadono sklype, „aplink raistą“, 1 ha ploto.

Š. LŽV (A. Malaiškaitė, 1935).

JUOZAPUVKA, Giedraičių s-ja

406. AKMUO. K. Savanevičiaus sodybos pakraštyje, prie sodo P kampo. Akmuo netaisyklingos formos, 2,15 m ilg. (ŠR–PV), 1,9 m pl. (ŠV–PR), 1,05 m aukščio (Š). PV dalis nuskelta akmenskaldžio, yra daugiau kalimo kaltu žymių.

„Zababonai toki buvo, kad per tą akmenį naminis gyvulys neperžengia, iš tokio akmens, skaitos, šunims vaistų duot nuo pasiutima <...> sutrupinti jo reik, su maistu duoti. Buvo, kad darydavom“ (*P.* K. Savanevičius, 79 m., Juozapuvkoje. *U.* V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR).

Š. LTR 6489/274; Vait. (1994).

JUTONYS, Joniškio s-ja

407. BÓBAKALNIS (BÃBAKALNIS). 0,5 km į PR nuo kelio į Vyžinius atsišakojimo iš kelio Joniškis–Dubingiai, 0,3 km į PR nuo J. Jatkelo sodybos, miško Š pakraštyje, ant Molėtų–Švenčionių r. ribos. Bobakalniu vadinama ilgo, vingiuoto gūbrio dalis, apie 160 m ilg. (R–V), 8–12 m pl. (viršuje), vidutinio statumo, apie 6–8 m aukščio šlaitais. Aukščiausioje vietoje (R pusėje) šlaitų aukštis 15–18 m. Bobakalnio viršus nelygus, iškilus.

Pasakojama, kad kalnas esąs panašus į „bobos pilvą“ (Vait.), šiame kalne sušalo boba (Šidiškis T., 1995).

0,8 km į PV nuo Bobakalnio plyti Jutonių pilkapynas (AR 653), datuojamas I t-mečio pabaiga – II t-mečio pradžia, už 0,45 km į PR – Jagomanto ežeras (↑**570**).
Š. LŽV (V. Strikauskas, 1935; 5 ha ploto); VAK 64/17, 21; JA 183; Vait. (1998). **L.** Šidiškis T., 1995, 141.

348 pav. Jutonių kalnas (**407**) iš V. *Aut. nuotr.* 1999.

KALIŽAI, Luokesos s-ja
[**408.**] BAŽNÝČIOS KÁLNAS (BAŽNYČIAVIETĖ). Kaimo kapeliai, apie kuriuos pasakojama, kad čia buvusi bažnyčia (LAM).
Š. Šidiškis T., 1992b, 30–31; VAK 61/133–138. **L.** LAM 147; ML 2, 47.

KAMASTA, Dubingių s-ja
409. BÓBKALNIS (*BÙBKA*). Kalnas laikomas piliakalniu. Netyrinėtas.

Į R nuo kalno telkšo 22 ha ploto Kamastos ežeras pelkėtais krantais. „Kalbama, kad kalną supylė švedai ir bėgdami Kamastos kaimo ežere netoli „Bubkos“ paskandino daug pinigų“ (VAK 65/198).

1,15 km į PV nuo Bobkalnio yra Kulundžių Pilies kalnas (↑**426**).
Š. 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 40; LVIA SA 19254, 59 (1784 m., *Jez. Komosta*); Šidiškis T., 1992b, 32; VAK 65/198–203. **L.** LPA 2, 100.

KAMPAI, Balninkų s-ja
[**410.**] KÙNIGO KÁLNAS. Minimas tarp k. vietovardžių, tikslesnė vieta nežinoma.
Š. Šidiškis T., 1992b, 74.

KAMUŽĖ, Mindūnų s-ja
411. ĒŽERAS KAMUŽĒLIS. Tarp Siesarties ež. (iš V) ir Baltųjų Lakajų ež. (iš P).

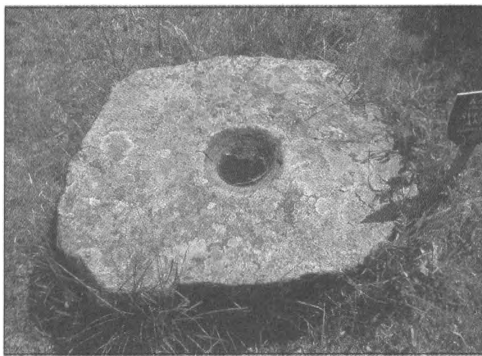
Kai kuriuose padavimuose šio ežero laumės siejamos su Ažuluokesos Mergų kalno (↑**355**) laumėmis. Būdamos skirtingose vietose, jos giedodavę sutartinę giesmę (Šidiškis T., 1992b; 2004). Veikiausiai sietinos su Siesarties ež. Birutės salos mergomis-raganomis (↑**367**).
Š. LVIA SA 19254, 161 (1784 m., *Jez. Kamuża*); Šidiškis T., 1992b, 18–19 (*Kamužės ežeras*). **L.** Šidiškis T., 2004, 13.

KANIŪKAI, Skudutiškio s-ja
412. AKMUO su DUBENIU (Ar 667). Iki XX a. pradžios buvo dvaro sode, vėliau pervežtas į U. Andrijauskienės sodybą, kur gulėjo prie gyvenamojo namo slenksčio. Pokario metais, sodybą nugriovus, akmuo liko prie namo pamatų. 1990 m. jis pervežtas į MAO.

Akmuo raudonos spalvos, sueižėjęs granitas, 0,9x1,15 m dydžio, 30 cm aukščio,

349 pav. Kaniūkų akmuo su dubeniu (**412**) (senojoje vietoje). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LIIR ng. 24610).

350 pav. Kaniūkų akmuo su dubeniu (**412**) (perkeltas į MAO). *Aut. nuotr.* 2005.

lygiu plokščiu viršumi. Dubuo centre 25x26 cm dydžio, 19 cm gylio, kūgio formos.

Š. 1970 m. MMT žv., LIIR F. 1–150, 16–17; 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 36–37; 1978 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–121, 13–14; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 41; Končius I., 1934, 38 (K. Andrejausko); Vait. (2005); VAK 62/136–140. **L.** PA 73 (Nr. 98); IA 60 (Nr. 86).

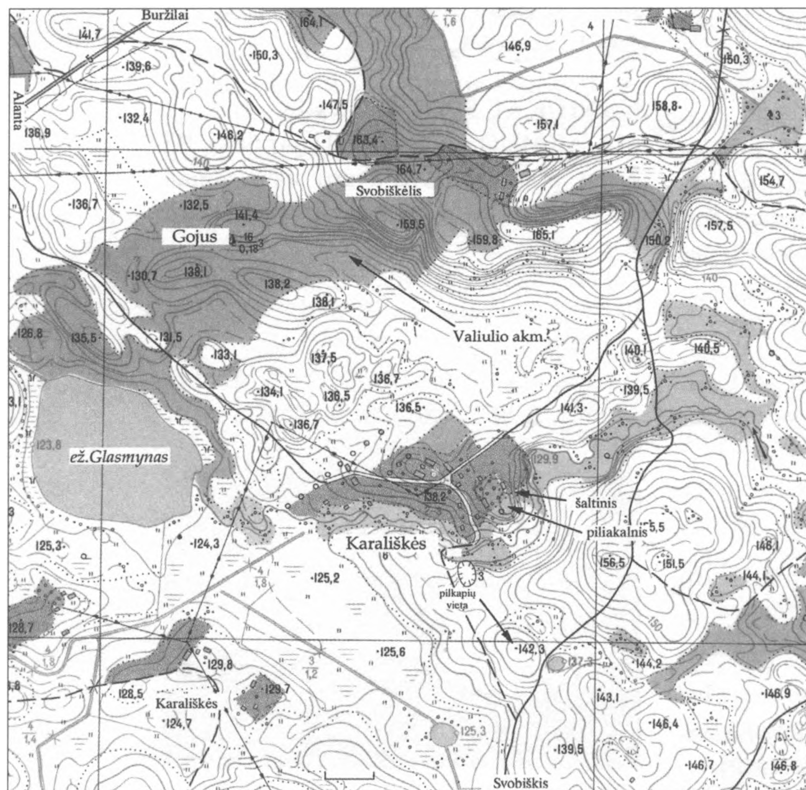
KARALIŠKĖS, Alantos s-ja

413. ŠALTINIS. Trykšta apie 80 m į R–ŠR nuo Karališkių piliakalnio (Ar 1571), A. Šeikio sodybos teritorijos PR kampe, gana aukštame Karklos upelio krante. Virš šaltinio įrengtas lentinis 70x70 cm dydžio rentinys. Vanduo maža srovele, siauru apie 5 m ilg. prataku srūva R (80°) kryptimi Karklos link. Vanduo rudos spalvos, geležingas. Šeikių vartojamas gyvuliams girdyti.

1994 m. atliekant archeologinius tyrinėjimus (vad. A. Strazdas, G. Zabiela) nustatyta, jog laikui bėgant šaltinis šiek tiek keitė savo vagą, traukdamasis į šlaito pusę. Pirmaisiais amžiais po Kr. jis sunkėsi apie 10 m į ŠR nuo dabartinės savo vietos (Strazdas A., Zabiela G., 1996).

Šaltinis XX a. pirmojoje pusėje dar buvo laikomas šventu. Saulei tekant jo vandeniu eidavo praustis ligoti žmonės, į šaltinį jie mesdavo smulkias monetas (1994 m., KPC; Strazdas A., Zabiela G., 1996). „Būdava atvažiuoja, pasisemia, sakydava, kad prieš Saulę aidava – šaltinis bėgdava. Pripažinta kaip ir koki vaistai", „Daugiausia plaudava akis" (*P.* P. Šeikis, 67 m., Karališkėse. *U.* V. Vaitkevičius, 2004 m.).

Piliakalnyje ir jo papėdės gyvenvietėje žmonių

351 pav. Karališkių šaltinis (**413**), ežeras (**414**), Svobiškėlio Valiulio akmuo ir Gojus (**496**) (pagal aut.).

gyventa nuo pirmųjų amžių po Kr. iki II t-mečio pradžios. 0,6 km į ŠV nuo piliakalnio yra Svobiškėlio Valiulio akmuo (↑**496**).
Š. 1994 m. KPC tyr., LIIR F. 1–2306/18; VAIT. (2004). L. STRAZDAS A., ZABIELA G., 1996, 56.

414. EŽERAS GLASMÝNAS. Telkšo į V nuo k., apie 40 ha ploto.

„Yra padavimas, kad [Zapijuvkos. – *Vait.*] dvaro ponas nežinia dėl kokios priežasties įvažiavęs į ežerą [Glasmyno? – *Vait.*] su žmona karietoje, pakinkyta ketvertu arklių" (LŽV).
Š. LŽV (F. Jakučionis, 1935; Zapijuvka, *Gavėniavietė*); VAK 62/253 (LŽV).

352 pav. Karališkių šaltinis (**413**) iš R. *Aut. nuotr.* 2004.

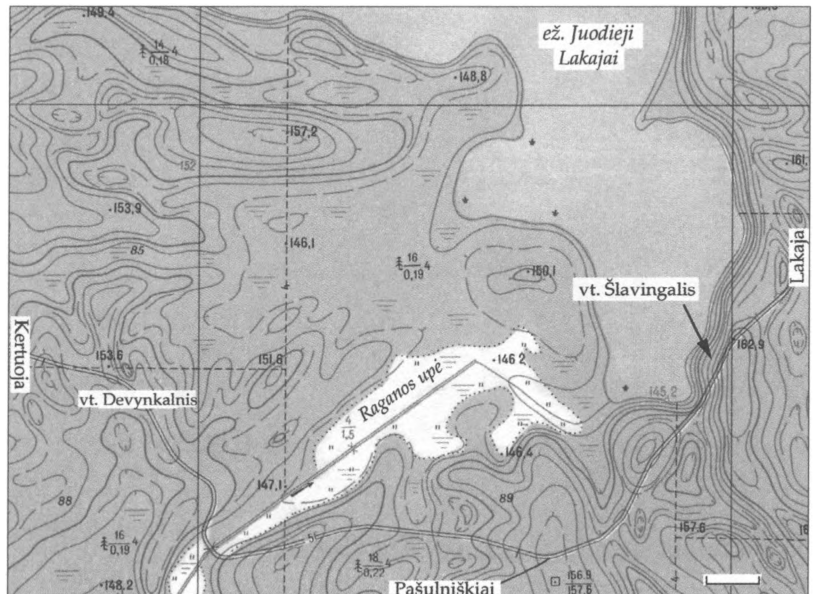
Apie 3 km į ŠV nuo Šlavingalio yra Kertuojos piliakalnis (Ar 1145), datuojamas I t-mečiu.
Š. VAIT. (2005); VAK 61/62. L. BALIŪNAS K., 1939a; ML 2, 47 (Devynkalnis).

KERTUOJA (buv. Šlavingalis)

415. KÀLNAS ŠLAVÌNGALIS. Aukštas ir vaizdingas Juodųjų Lakajų ež. krantas. Juo eina senkelis Labanoras–Inturkė. Į V nuo Šlavingalio kalno, slėnyje, plyti Raganos upė (↑**416**).

„Žmonės pasakoja, kad senovėj išeidavo iš ežero mergos (raganos) ir užlipį ant kalno giedodavo taip drūtai, kad tin kas užgirsdavo, tai mirdavo. Vienos giedodavo ant [Ažuluokesos. – *Vait.*] Mergakalnio, kitos po Inturke, ant kito kalno, vadinamo Šlavingaliu. Jos giedodavo po punktui <...>„ (*U.* A. Vidžiūnas, ~1925 m. – VAK 61/62). Be Ažuluokesos Mergakalnio (↑**355**) ir Šlavingalio kalno, mergos (var.: laumės, raganos) sutartinę giedodavo ir kitose Molėtų apylinkių vietovėse (↑**367**, **368**, **557** ir kt.).

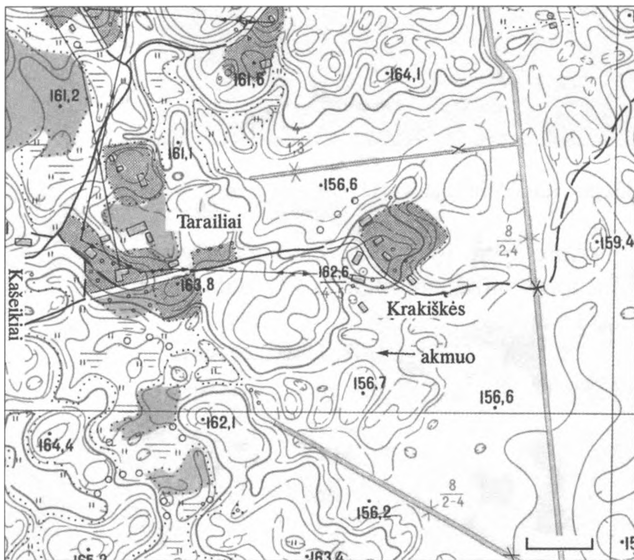
Su laumėmis kartais siejamas ir Baltųjų bei Juodųjų Lakajų ežerų atsiradimas (Baliūnas K., 1939a).

353 pav. Kertuojos (buv. Šlavingalio) kalnas (**415**) ir upelis (**416**) (pagal aut.).

416. RÃGANOS (RÃGANŲ) ÙPĖ ir DEVYNKALNIS. Įteka į Juodųjų Lakajų ežerą PR jo gale, slėnyje. Apie 5 km ilg., aukštupys prie Patilčių k. numelioruotas.

Anot L. Grudzinsko, buvo pasakojama, kad iš Raganų upės slėnio raganos kasė žemes ir supylė sau Devynkalnį-„kelią" (Grudzinskas L., 1976). Matyt, kalbama apie aukštyn – žemyn banguojantį Labanoro–Inturkės senkelį už Juodųjų Lakajų ežero PR galo (Vait.).

354 pav. Krakiškių akmuo su pėda (**420**) (pagal KPC AS).

355 pav. Krakiškių akmuo su pėda (**420**).
Aut. nuotr. 1988.

Š. Vait. (2005); VK (1978; Kertuoja); Šidiškis T., 1992b, 72. L. Grudzinskas L., 1976, 92 („Raganų upė... ilgas bevandenis slėnis"; *Devynkalnis*); ML 2, 47 (*Raganų upė*).

KIJĖLIAI, Luokesos s-ja

417. VELNIÃRAISTIS (ŽỸDARAISTIS). Tarp Kijėlių ir Kairionių, kelio Anykščiai–Molėtai ŠR pusėje, į P nuo Dūrių ež. Tai buvusi dideli ir klampi, apie 2 km nusitęsusi, net iki 1 km pločio pelkė. Iš Š ir R ji ribojosi su Dūrių ežeru. Sovietiniais metais numelioruota, virto pievomis. Žydaraisčio PR gale yra vadinamasis Žydo kalnas (vieta saugoma kaip Kijėlių 2-osios k. kapinės).

Pasakojama, kad šabo naktį Velnias pagriebęs vieną Molėtų žydų ir paskandino šiame raiste, „užtai praminė čianai, kad Velnias žydų nešė ir palika šitam raisti" (LTR 6737: 58, 60; „nešė velnias šitų žydų ir gaidys užgiedojo, ir raistan numetė" – LTR 6737/62). Čia vaidendavosi, „visi baisiausiai bijodava šita Velniaraisčia, nes labai daug kam pasrodydava" (LTR 6737/62).
Š. Juod. (1996); LTR 6737: 57–62.

KLABINIAI, Alantos s-ja

418. MÌŠKAS GÕJUS. Nurodomas 1 km į ŠR nuo k., apie 40 ha.

Kaime yra piliakalnis (Ar 665).
Š. LŽV (E. Kazlauskienė, 1935).

KOVAIČIAI, Dubingių s-ja

[**419.**] BÓBOS KÁLNAS. Nurodomas k. laukų P gale, 0,5 ha ploto.

Pasakojama, kad čia pasikorė moteris ir buvo kalne užkasta.
Š. LŽV (P. Žukauskas, 1937).

KRAKIŠKĖS, Suginčių s-ja

420. AKMUO su PĖDA (Ar 674; M 112). 1,3 km į R nuo kelio Vorėnai–Kašeikiai, 1,2 km į P nuo kelio Vikėnai–Sidabrinės, 0,8 km į ŠR–R nuo Kašeikių gamybinio

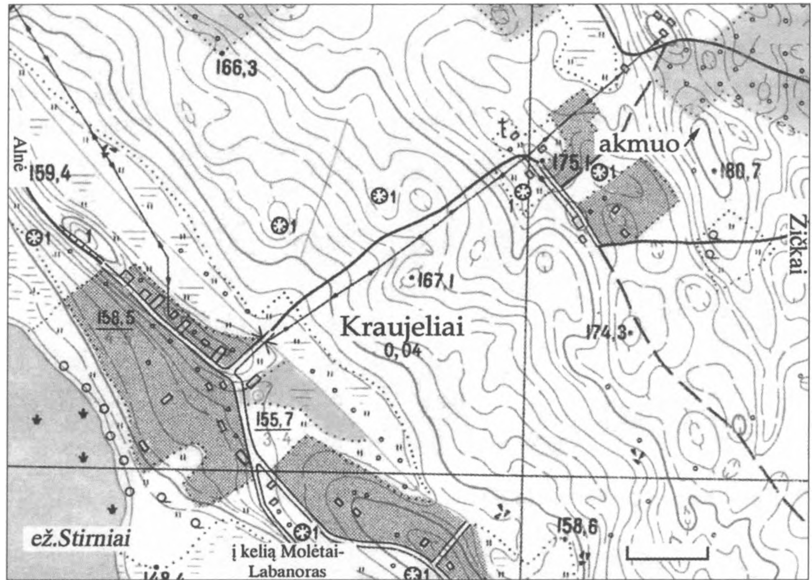
centro pastatų, 100 m į PR nuo A. Šakalio sodybvietės, pievoje. Akmuo iškeltas iš žemės ir todėl jo padėtis pasaulio šalių atžvilgiu, matyt, yra pakitusi. Akmuo pilkos spalvos granitas, trapecijos formos, 1 m ilg. (ŠV–PR), 80 cm pl. (PV–ŠR), 22 cm (PV) ir 30 cm aukščio (ŠR). Įdubimas, primenantis žmogaus kairės kojos pėdos atspaudą, yra 11–12x31 cm dydžio, 1–2,5 cm gylio. „Pėda" nukreipta į PR.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 39–40; 1970 m. MMT žv., LIIR F. 1–129, 18; 1978 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–121, 15; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 50; Vait. (1994). L. KPE 1, 195.

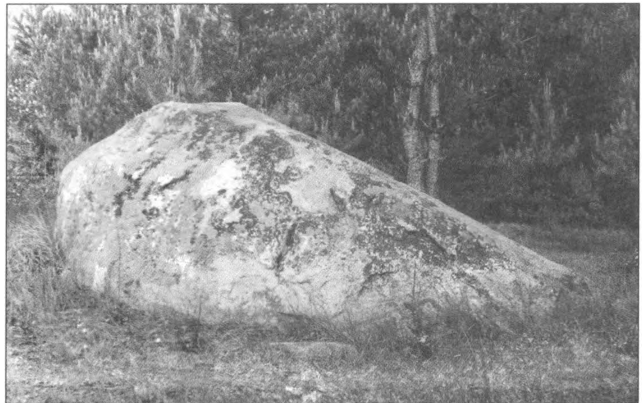
KRAUJELIAI, Mindūnų s-ja

421. ŠVEÑTAKMENIS (Ar 658; M 106). 0,8 km į ŠR nuo Stirnių ež. ŠR kranto, 0,5 km į V nuo Duobulio ežero, 0,1 km į Š nuo kelio Kraujeliai–Žičkai, ant kalvos. Akmuo pilkai rusvos spalvos smulkiagrūdis granitas, 3 m ilg. (ŠR–PV), iki 2,5 pl. (ŠR), iki 1 m aukščio. Akmens ŠR plokštuma lygi, nuolaidi. PR pusėje akmuo suskilęs.

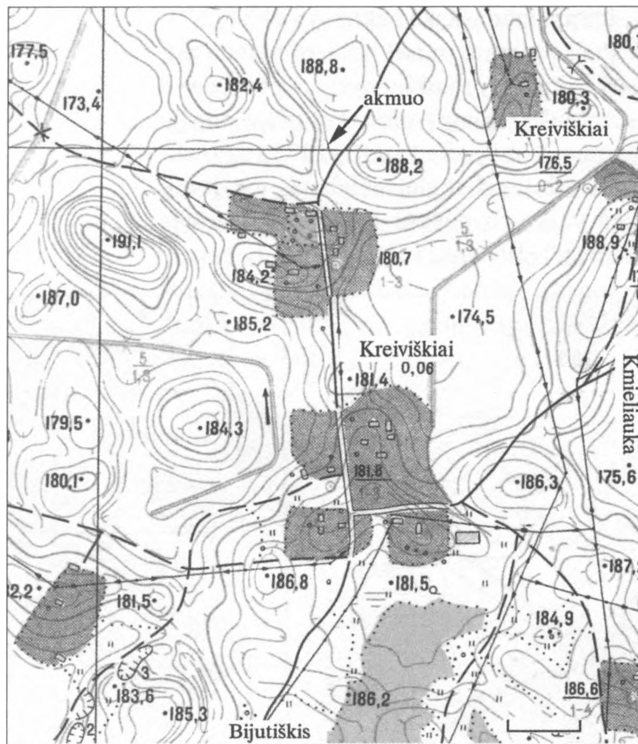
„Seniau tas akmuo buvo labai didelis. Kartą atsitiko taip: buva beržas prie akmens. Tai akmuo ir beržų, ir jeriokų [ėriuką. – *Vait.*] surija. Žmonės nusigandę pasikvietė kunigą. Jį pradėja švintint, tai sugriaude ir parlinda. Ir dabar dar yra apaugįs, bet jau nebedaug matas" (*P.* T. Aidetienė, 65 m., Žičkuose. *U.* Burneikaitė ir Grikepelytė, 1958 – VUB; „Yra toks akmuo, kuris suėdė du beržu, piemeni ir baroną" – *U.* K. Kuliešius, ~1925 m. – VAK; suėdė daug karvių, avelių ir kitų gyvulių, „suprato žmonės, kad akmuo viską ryja" – UP; „Jeigu prie jo arti prisiartindavo ėriukas, akmuo prasižiodavo, ir prarydavo savo auką. Daug įvairių gyvulėlių prarijo akmuo <...>" – Šarkys R., 1973). „Po akmeniu buvusi skylė, nelabasis ten įtraukęs vaiką, o paskui kunigas šventinęs akmenį" (1970 m., LII).

356 pav. Kraujelių akmuo (**421**) (pagal KPC AS).

357 pav. Kraujelių akmuo (**421**) iš PV. *Aut. nuotr.* 1991.

358 pav. Kreiviškių akmuo (**422**) (pagal aut.).

359 pav. Kreiviškių akmens (**422**) vietovė iš V. *Aut. nuotr*. 2005.

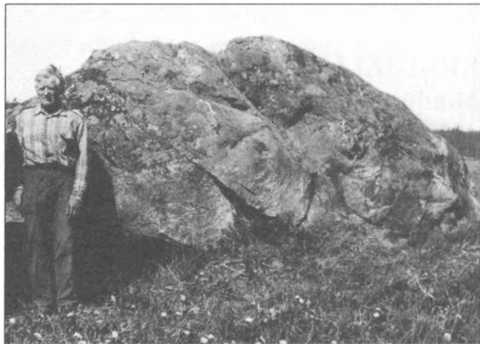
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 40; 1978 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–121, 15; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 50–51; LŽV (A. Braja, 1935; *Švintakmenis*); VAK 61/332; VK (Pkk); VUB F. 213–45, 18. **L.** LAM 238 (Stirnų dv.); PA 73 (Nr. 103; Stirniai); ŠARKYS R., 1973; IA 60 (Nr. 88); UP 17 (Nr. 16); KPE 1, 195.

KREIVÌŠKIAI, Luokesos s-ja

Kaimas į Š nuo Bijutiškio. Pavadinimo kilmė nežinoma. Galbūt sietinas su žodžiu *krivė*, *krivūlė* „sueiga" (plg. LKŽ VI 658–662).

Š. LVIA F. 694–1–3504, 362v (1784 m., *Wies Kreiwiszki*). **L.** GARLIAUSKAS V., 2004, 161 (*de Kreyuiszkı*, 1686 m.; *de Kreywiszki*, 1688 m.).

422. VÉLNIO AKMUÕ (M 109). 0,92 km į R nuo kelio Vilnius–Utena, lauko kelio į Bijutiškį ŠV pusėje. Akmuo apie 4,9 m ilg. (Š–P), 2,45 m pl. (Š pusėje), apie 1,4 m aukščio (3,2x5,4 m dydžio, 2,8 m aukščio – LGP), sutrūkinėjęs perkūnui trenkus, apskaldytas žmonių (dviejų namų

360 pav. Tautosakos pateikėjas Juozas Sėjūnas prie Kreiviškių akmens (**422**). *Aut. nuotr*. 1993.

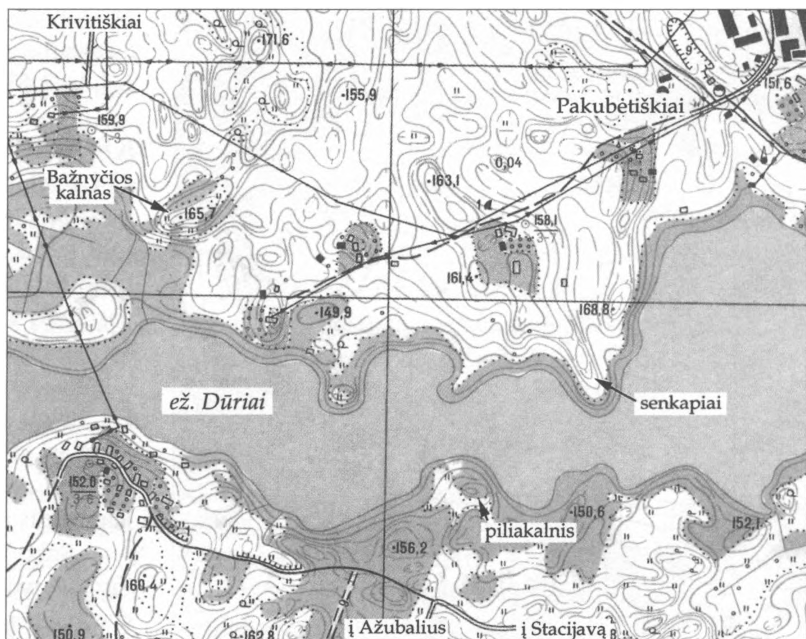

361 pav. Kreiviškių akmens (**422**) detalė – „grandinės" (kairėje) ir „pėdos" (dešinėje, viršuje) žymės. *Aut. nuotr*. 1993.

pamatams – Geotopai). Šoninėje ŠV akmens plokštumoje (ji apie 1,6x2,3 m dydžio) gausu natūralių įdubimų, tarp kurių žmonės įžiūri ėriuko pėdą ir net 90 cm ilg. dvigubos grandinės (ja Velnias akmenį nešė) žymes. Akmens viršuje yra netaisyklingo trikampio formos įduba. Jos kraštinių ilgis 35x40x35 cm, gylis 20 cm.

Pasakojama, jog lietuviai Kazokų kaime papirko Velnią, kad jis užremtų prie Bijutiškio stovėjusios bažnyčios duris, – ten melsdavosi jau lenkai. Kunigas susapnavo apie gresiantį pavojų, su procesija išėjo Velnio (*Raistovik*), nešančio akmenį, pasitikti. Velnias, pamatęs juos, akmenį metė, liko tik grandinės žymės (LTR; lietuviai gyveno Kazokuose, lenkai – Kreiviškiuose; Velnias išsigando priekyje nešamo kryžiaus – Vaišvila A., 1973). Prie akmens vaidenasi, žmonės paklysta (LTR).

Š. Geotopai; LGP 223–225; LTR 6489/277; Vait. (1994). L. Šaulys V., 1965c; Vaišvila A., 1973; Almonaitis V., 1994; Isokas G., 1995, 159 (Bijutiškis).

362 pav. Krivitiškių kalnas (**423**) (pagal G. Juodėną).

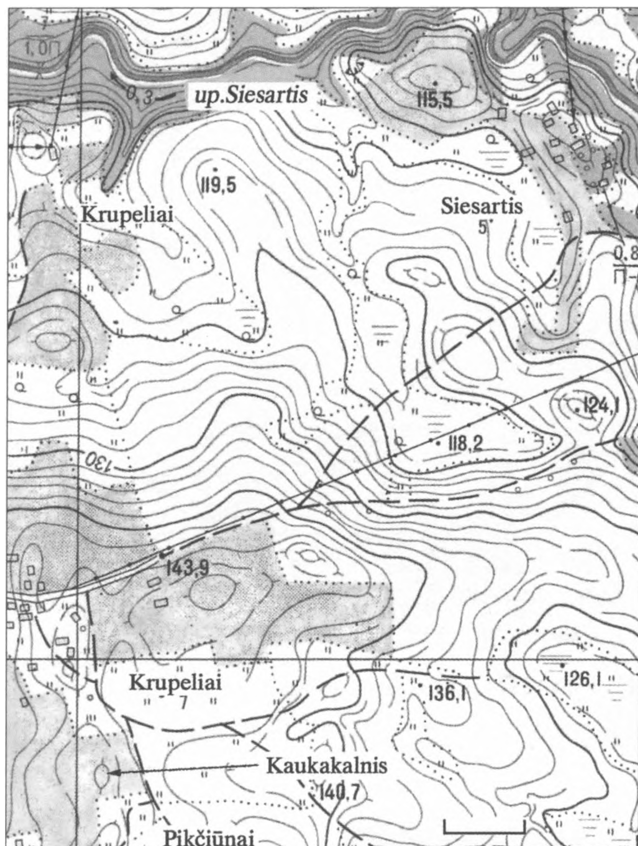
363 pav. Krivitiškių kalnas (**423**). *G. Juodėno nuotr.* 1997.

KRIVITÌŠKIAI, Čiulėnų s-ja

423. BAŽNÝČIOS KÁLNAS (buvo laikomas piliakalniu Ar 639). 0,5 km į P nuo kelio Bimbiriai–Levaniškiai, 0,16 km į Š nuo Dūrių ežero. Kalva apie 150 m ilg. (PV–ŠR), 80 m pl., iki 12 m (P) aukščio vidutinio statumo šlaitais. Tik ŠR pusėje šlaitas švelniai pereina į likusią aukštumos dalį. Kalvos P dalyje yra apie 40 m ilg. (V–R), 5–6 m pl. keliais metrais aukštesnė ketera.

Pasakojama, kad ant kalno buvusi bažnyčia (LŽV). „Diedukas sakydavo, kad kai ganydamas arklius atsiguldavo ant šito piliakalnio, tai po žemėm girdėdavos varpų skambesys. Sako, kad čia bažnyčia buvus“ (*P.* M. Liutkevičienė, 74 m., Pakubėtiškiuose. *U.* L. Buičenkienė, 1995 m. – UP Nr. 188).

Už 0,7 km į R–PR nuo Bažnyčios kalno

364 pav. Krupelių kalnas (**424**) (pagal aut.).

365 pav. Krupelių kalnas (**424**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2002.

yra Pakubėtiškių senkapiai (Av 717), datuojami XV a., o už 0,64 km į P–PR – Kampų piliakalnis (Ar 655).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 40–41; Juod. (1996); LTR 6737: 103, 104, 107, 109; LŽV (Z. Narbutaitė, 1935. Papildymai – K. Umbraso); Šidiškis T., 1992b, 35; VAK 61/168–169 (LŽV).
L. LAA 2, 87; KPE 1, 195; UP 89 (Nr. 188–189).

KRUPELIAI, Videniškių s-ja

424. KAŪKAKALNIS (M 9). 0,45 km į R nuo Pikčiūnų k. kapinių (sg. 101), 0,32 km į ŠR nuo kelio į Pikčiūnus atsišakojimo iš kelio Molėtai–Ukmergė, 0,26 km į Š nuo pastarojo kelio. Kaukalniu vadinama vos žymi apie 15x20 m (20x20 m – LŽV) pakiluma, kurios V dalis – sena žvyrduobė. PV šlaitas (aukštumos kraštas) nuolaidus, leidžiasi į pelkėtą žemumą, iš Š – vidutinio statumo, apie 3 m aukščio šlaitelis, R ir P – Kaukalnis švelniai pereina į ganyklas.

„Sako žmonės, kad seniau čia yra buvus bažnyčia, bet ji nugrindo po žeme. Per švedų karą ten [?] palaidojo daug švedų“ (*U.* M. Bučytė, ~1925 m. – VAK 61/171).

Pasakojama, kad dar XIX a. pradžioje čia buvo laidojami žmonės. Imant žvyrą, randama jų kaulų (LŽV; Vait.). Kaukalnis buvo saugomas kaip k. kapinės (sg. 100).
Š. LMD I 478/1 (1920 m.; „Kaukakalnis, ten randa žmonių kiaušus“); LTR 7250/27; LŽV (J. Ryliškis, 1935); Šidiškis T., 1992b, 47–48 (Pikčiūnai); Vait. (2002); VAK 61/170 (LŽV), 171. L. LAM 162 (*Kaukokalnis*); ML 2, 47; Šidiškis T., 2004, 14 (Pikčiūnai).

366 pav. Akmenų su smailiadugniais dubenimis ekspozicija MAO teritorijoje. *Aut. nuotr.* 2005.

KULIONYS, Čiulėnų s-ja

425. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 638). 1931 m. aikštelėje aptiktas kultūrinis sluoksnis su lipdyta brūkšniuotu paviršiumi ir žiesta ornamentuota keramika (tyr. P. Tarasenka). Nedidelės apimties tyrinėjimai aikštelėje vyko 1983 ir 1988 m. Tyrinėjant papėdės gyvenvietę (Š ir ŠV papėdėse), rastas iki 1 m storio kultūrinis sluoksnis, datuojamas I t-mečio viduriu.

„Čia buvusi bažnyčia, bet užėjus žemės drebėjimui sugriuvusi <...>. Šio kaimo Leišienė girdėjusi varpus skambinant ir giedant šventą giesmę „Verkit aniuolai" (*P.* K. Židonis, ~70 m., Kulioniuose. *U.* P. Dalmotas, 1935 m. – LŽV). „Piliakalnyje buvusi bažnyčia. Kartą pamaldų metu prasivėrusi žemė, ir bažnyčia su kunigu ir besimeldžiančiais žmonėmis nugrimzdusi į kalną. Niekas nespėjo išsigelbėti, niekas nespėjo pagalbon ateiti. Iš po žemių girdėdavos varpų garsai" (UP 87 (Nr. 185).

Š. LTR 6737/1; LŽV (P. Dalmotas, 1935); VAK 61/174 (LŽV), 177. **L.** UP 86–87 (Nr. 183–186).

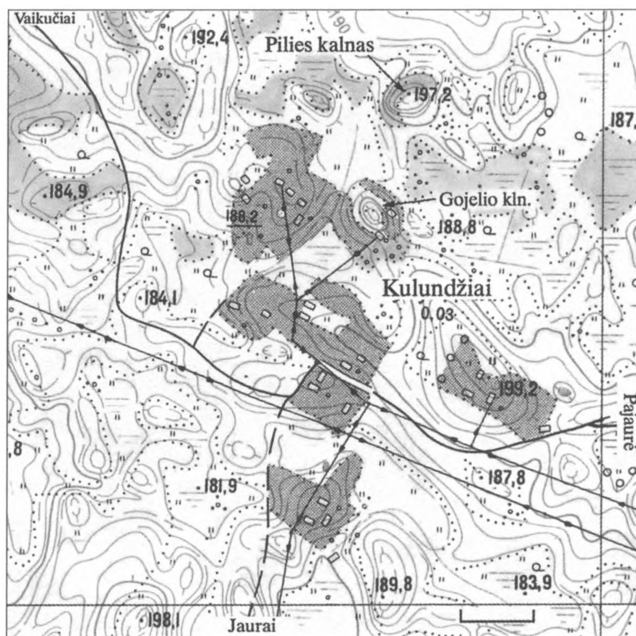
AKMENYS su DUBENIMIS. MAO teritorijoje eksponuojami devyni akmenys su smailiadugniais dubenimis iš: Kaniūkų (↑**412**) ir nenustatytos Molėtų seniūnijos vietovės (↑**446**), Degėsių (↑**798**), Droničėnų (↑**806**), Katlėrių (↑**839**), Pašilių (↑**895**), Sprakšių (↑**925**) bei Žaibiškių (↑**1011**, **1012**) (centrinėje ekspozicijos dalyje – N55°18'57,9"; E25°33'42,2"). Prie administracijos pastato, po ąžuolu, dar eksponuojamas akmuo su dubeniu iš Vikėnų (↑**514**) (N55°19'00,2"; E25°33'38,9"), keturi akmenys su pėdomis iš Aidiečių k. (↑**326**) (N55°18'59,9"; E25°33'38,9").

AKMENYS su DUBENIMIS. Etnokosmologijos muziejaus lauko ekspozicijoje eksponuojami keturi akmenys su smailiadugniais dubenimis iš: Sirutėnų (↑**918**) (N55°18'55,8"; E25°33'19,5"), Sudeikių s-jos (↑**947**) (N55°18'55,3"; E25°33'16,9"), Vyžių (↑**1001**), Preičiūnų (Pakruojo r.) (N55°18'56,2'; E25°33'17,3"), taip pat akmeninė piesta iš Legų (↑**1078**) (N55°18'55,8"; E25°33'16,2").

AKMUO su DUBENIU. Rekonstruotoje senovinėje dangaus šviesulių stebykloje (Molėtų krašto muziejaus globoje) yra akmuo su smailiadugniu dubeniu iš Gatakiemio (↑**821**).

KULUNDŽIAI, Giedraičių s-ja

426. PILIẼS KÁLNAS (*ZAMKOVA GÓRA*, TAURÃKALNIS) (M 110). Kaimo Š dalyje, 0,55 km į PV nuo kelio Vėdarai–Ambraziškiai, 0,38 km į R nuo kelio Kulundžiai–Ambraziškiai per Vaikučius, 0,15 km į Š nuo I. Miškinio sodybos. Kalnas 75 m ilg. (ŠR–PV), 35 m pl. (ŠV–PR),

367 pav. Kulundžių Pilies ir Gojelio kalnai (**426**) (pagal aut.).

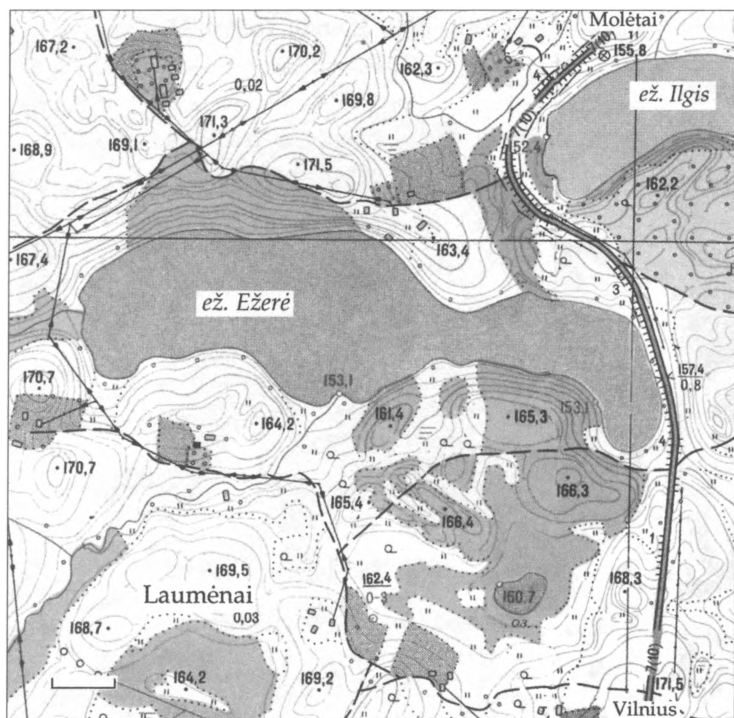
368 pav. Kulundžių Pilies kalnas (**426**) iš PR. *Aut. nuotr*. 1994.

šlaitai vidutinio statumo ir statūs, 8–10 m aukščio. Vidurinėje nelygios, kiek įdubusios aikštelės dalyje, kiek į PR, yra apie 7 m skr., iki 3 m gylio duobė, su kuria siejama daugelis padavimų apie čia stovėjusią bažnyčią.

„Kalba, kad čia bažnyčia prasmegus" (LTR 6489/272; bažnyčia stovėjus ir įgriuvus, su pagaliu kišo į skylę duobėje, nepasiekė dugno – LTR 6489/269). Piemenys, priglaudę ausis prie žemės, vidurdienį girdėdavo, kaip kalne skambina varpai (LTR 6489/209).

0,1 km į P–PV nuo Pilies kalno yra Gojelio kalnas (k. kapelių vieta?). Kaime būta pilkapių su akmenų vainikais.

Š. 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 53; LTR 6489: 209, 264, 269, 272; Šidiškis T., 1992b, 37–38; Vait. (1994). L. Zabiela G., 1995a, 236 (laikomas piliakalniu).

369 pav. Laumėnų k. vietovė ir ežeras (**428**) (pagal aut.).

LABOTIŠKIAI, Dubingių s-ja

427. LAŨKAS GÕJUS. Nurodomas k. Š pusėje, 0,5 km atstumu nuo kelio Dubingiai–Giedraičiai. „Ten buvęs miškas. Dabar iškirstas ir dirbama žemė" (LŽV).

Tarp Labotiškių ir Degsnės yra dvi pilkapių grupės (Ar 643, 644), datuojamos I t-mečio viduriu – II t-mečio pradžia.

Š. LŽV (O. Ardaravičiūtė, 1935).

LAUMÉNKA, Balninkų s-ja

Vienkiemis 2,5 km į Š nuo Balninkų, žemės galbūt siekia Baldono ež. (viena jo dalis turi Laumenkos liūno pavadinimą – VK).

Už 1,5 km į R yra Perkalių piliakalnis (Ar 633), apie 2,5 km į ŠV – Vargulių piliakalnis (Ar 101).

Š. LVIA F. 694–1–3504, 338v (1784 m., *Łomiany alias Andrzejowszczyzna*); LŽV (R. Kuzmickas, 1935); VK (1984).

LAUMÉNAI, Luokesos s-ja

428. ĘŽERAS EŽĒRĖ. Telkšo į Š nuo k., pailgas R–V kryptimi, apie 30 ha ploto.

Su pasakojimais apie ežero kampe (R gale) pasirodančias, besimaudančias ar skalbiančias laumes siejama ir kaimo pavadinimo kilmė (Baliūnas K., 1939a; LTR).

Sutemus buvo sakoma neiti prie ežero skalauti drabužių, nes ateisią laumės (Vait.). „Vaikai, neikite į Ežerę – laumės pagaus! Nemaudyk arklių – laumės suskiu apleis! Negirdyk karvių – laumės pieną atims! Perspėdavo senieji piemenis ir bernus <...> laumėniškiai mieliau eidavo į Ilgį maudytis. Ir pirčių čia nestatė, nes jose besimaudant iš ežero ateidavo laumės“ (Baliūnas K., 1939).

Siauriausioje (apie 60 m pločio) ežero vietoje, pasakojama, yra brasta. Tačiau tiksli jos vieta buvo užmiršta jau XX a. pradžioje (VAK 61/207). Ežerės R pakrantėje taip pat nurodoma bala, vadinama Velnio akimi (kitaip – Varliuku) (LTR). P krante – Kartakalnis (0,5 ha), kur, pagal padavimus, buvo kariami žmonės. Ten buvo randama žmonių kaulų (VAK 61/207).

Prieškaryje prie kaimo būta ir Laumėnų miško (131 ha) (VK).

Š. LTR 7250/1; LVIA SA 19254, 154 (1784 m., *Łomancie*); VAK 61/198 (LŽV), 206, 207; VK (1935). L. Baliūnas K., 1939a („Seniau vadino Laumių ežeru“).

429. AKMUO su DUBENIU. Nurodomas Krakėno sodyboje, akmens su smailiadugniu (?) dubeniu nuoskala. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 65.

LAUMIKÓNIAI, Dubingių s-ja

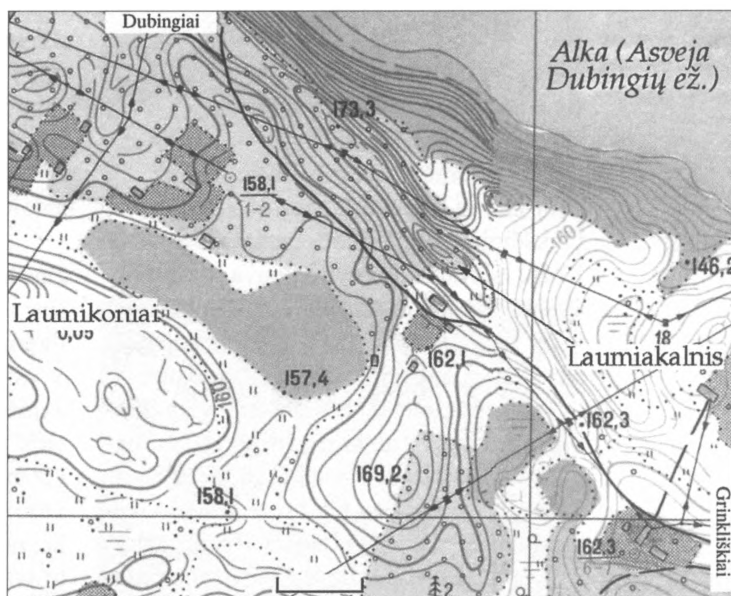
Apie 2,5 km į PV nuo Dubingių (kitapus ežero). Ta pati gyvenamoji vietovė turi du pavadinimus: Užtilčiai ir Laumikonys. Pastarasis, be abejonės, susijęs su čia esančiu Laumiakalniu (↑**430**).

„Laumikonys – sako kur daug raistų, tai ten ir laumės“ (Vait.).

Š. LVIA F. 694–1–3504, 363 (1784 m., *Łaunikance albo Zatylce*); LVIA F. 716–1–4735 (*W. Ławnikancy*); LŽV (O. Ardaravičiūtė, 1935); Vait. (1999, 2005); VK (1978). L. Dubingiai 1971, 53 (1634 m., *Ławnikance*).

430. LAUMIÃKALNIS (LAŨMIŲ KÁLNAS). 0,6 km į PR nuo kelio Dubingiai–Paberžė 90° vingio į P, 0,53 km į PR nuo tilto per Asveją kelyje Dubingiai–Dienavagiai, 0,17 km į P–PV nuo Asvejos ežero ŠV užutėkio-„rankovės“ (N55°03'10,6"; E25°26'51,1"). Kalno ŠR šlaitu eina iš kelio Dubingiai–Paberžė atsišakojantis kelias į Grinkliškius, o kalno PV papėdėje įsikūrusi Ilgevičiams priklausiusi sodyba, dabar – vasarnamis. Laumių kalnas dominuoja apylinkėse; tai pailgas (ŠR–PV), apie 80 m ilg., 4–6 m pl. (viršuje) gūbrys. Aukščiausioje kalno vietoje karo metais buvo įrengta žeminė. Pokario metais kalnas apsodintas pušimis. Į R pusę nuo jo atsiveria vaizdinga panorama.

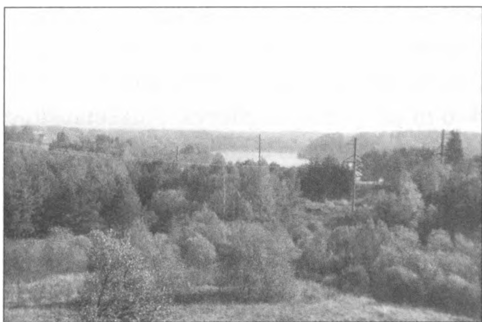
Padavimai pasakoja, kad Laumių kalne gyvenusi Laumė kartu su kitomis dviem

370 pav. Laumikonių kalnas (**430**) (pagal aut.).

371 pav. Laumikonių kalnas (**430**) iš PR. *Aut. nuotr.* 1999.

372 pav. Vaizdas nuo Laumikonių kalno (**430**) į ŠR. *Aut. nuotr.* 2005.

Laumėmis Ankštos miškuose (↑**26**) ir Rožiakmenyje (↑tarp **98** ir **99**) dainavo sutartinę giesmę. „Laumikonyse, kaime, tai šitoj kalnoj gyvena laumė, o kita gyvena Unkščioj, Laumiaduoby, a trečia gyvena Rožių Akmene. Ir anys dainava sutarytinę. Tai šita Laumikonyse pradėja: – Koja, koja, koja. Laumiaduoby tai: Tu, kojela kojelyte. Rožių Akmene taj: Tu kojute kojučiute.

Tai anys, matai, dainava teip: viena čianai, Laumikonyse, kita Unkščioj Laumiaduoby, o trečia Rožių Akmene" (*P.* K. Ilgevičius, 75 m., Laumikonyse. *U.* P. Dovydaitis, 1968 m. – Dubingiai). Realus atstumas tarp Laumiakalnio ir Ankštos Laumiaduobio yra 1,4 km (PR kryptimi), o tarp Laumikonių ir Rožiakmenio – Laumiakalnio ir Rožiakmenio – 11,7 km (243°) (Vait.; „Laumiakalnis ir Unkščia apie du kilometrus, o Rožių akmuo – apie aštuonetą kilometrų" – LD 25).

Už 2 km į V nuo Laumiakalnio yra Degsnės-Labotiškių pilkapiai (Ar 643, 644), datuojami I t-mečio viduriu – II t-mečio pradžia.

Š. LTR 4105/262; 4106/22; Vait. (1999, 2005); VK (Pkk; *Laumiakalnis*, 1 ha); Šidiškis T., 1992b, 74. **L.** Dubingiai 1971, 343 (Nr. 39); LD 24–25; EMD 38–39 (Nr. 19); ŽA 146–147 (Nr. 339); Vaitkevičius V., 2000, 526.

LEVANIŠKIAI, Čiulėnų s-ja

431. AKMUÕ GELEŽÌNĖ BÓBA (Ar 640; M 104). Kaimo ŠR dalyje, 1,1 km į Š–ŠR nuo kelio į Akmenius atsišakojimo iš kelio Molėtai–Skudutiškis, 0,9 km į Š nuo Ilgyno ežero Š kranto, 0,6 km į R nuo pastarojo kelio, Kačergoraisčiu (kitaip – Kačiagaraisčiu) vadinamos pelkės V pakraštyje. Akmuo rausvos spalvos stambiagrūdis granitas, perskeltas į 2 dalis. Didžiosios dalies plotis R gale 2,6 m, V – 1,8 m, ilgis 2,6 m, aukštis 1,1 m. Mažesnioji akmens dalis 1x1,1 m dydžio, 90 cm aukščio. Akmuo buvo skaldomas statant Molėtų bažnyčią, tačiau vėliau palaikytas netinkamu. Iš vieno atskelto akmens gabalo kažkas pasidarė sau girnas (VAK 61/233).

„Senų senovėje buvo tokia boba su geležine kačerga, ir ji vaikščiojusi ir žmones mušusi su kačerga. Paskiau, sako, ji palindus žemėsna <...>" (*U.* Z. Žukauskaitė, 1926 m. – VAK 61/240; „ji įlindusi į žemę ir pavirtusi akmeniu" – PA 8; „tai yra suakmenėjus moteris" – Tarasenka P., 1933a; buva kaime kokia tai stipri moteriškė, kaip geležis, [ir] pavirto akmeniu – LTR 6737/81). „Geležinė boba, ragana nešė ir metė [tą akmenį. – *Vait.*], trūko per pusį" (LTR 6737/77).

„Pasakojama, kad toj dirvoj [Gelažinėj. – *Vait.*] yra didžiulis akmuo ir po juo

sėdinti boba, kuri geležimi pavirtus. Ja kaimo žmonės baugina vaikus. Sakoma, kad vėlai vakare gaudanti mažus vaikus ir nešanti po akmeniu" (LŽV, Z. Narbutaitė; ragana išlenda, su kačergu pastraukia tų vaikų, paskui vėl palaidžia – LTR 6737/78). „Tas akmuo, iš po kurio geležinė boba su kačerga išlįsdavo, kiek man teko patirti, yra Kačergaraisty. Tą akmenį ir vadina: akmuo, kur geležinė boba <...>" (LŽV, K. Umbrasas; vidurnaktį pasiroda moteriškas pavidalas – LTR 6737/80). (Geležinės bobos vaizdinys pažįstamas ir kitose Aukštaitijos vietovėse, plg.: „Įsakyta, kad tik vaikas in balų, tai geležinė boba ir vaikų nutveria, ir baigta. Ir nė vienas neina tada ir arti [balos] ar in šulinį..." – LTR 6982/398).

Į ŠV nuo Geležinės Bobos akmens, ant nedidelės kalvelės, yra netaisyklingas, apie 8 m skr., vidutinio dydžio, žemėje slūgsančių 29 akmenų puslankis (Vait.).

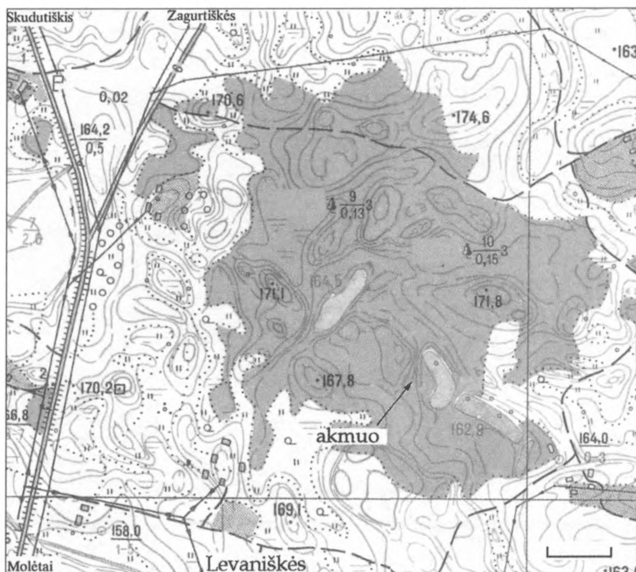
Pažymėtina, kad už kelių kilometrų į ŠR nuo Geležinės Bobos akmens yra Geležninkų kaimas (Vait.).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 42; 1978 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–121, 18; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 57–58; Juod. (1996); LTR 6737: 74, 77, 78, 80, 81; LŽV (Z. Narbutaitė, 1935. Papildymai – K. Umbraso; *Gelažinė pv.*); Vait. (1995); VAK 61/229 (LŽV), 233–237. L. LAM 172; Tarasenka P., 1933a; PA 8, 73 (Nr. 102); ML 2, 47–48; KPE 1, 196; Vaitkevičius V., 1996b, 22.

LĖLIAI, Luokesos s-ja

432. MARČIAKALNIS. Apie 0,7 km į Š nuo kelio Molėtai–Ukmergė, 0,7 km į P nuo kelio Kijėliai–Kavalniškiai, 0,3 km į Š nuo Siesarties upelio, kelio Lėliai–Kijėliai ŠV pusėje. Marčiakalniu vadinamas ŠR–PV kryptimi pailgo gūbrio ŠR galas, apie 60 m ilg., 50 m pl. (viršuje), iki 7 m aukščio vidutinio statumo šlaitais.

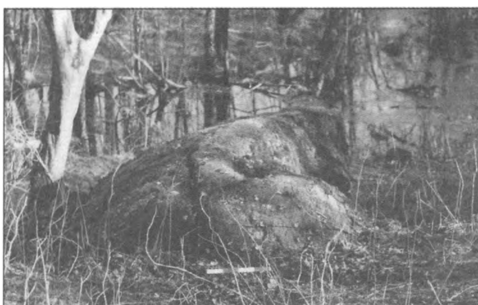
Pasakojama, kad „kokia tai bobutė [?] ėjus ir prapuola, dinga čia kur šitoj [vietaj]" (LTR 6737/73).

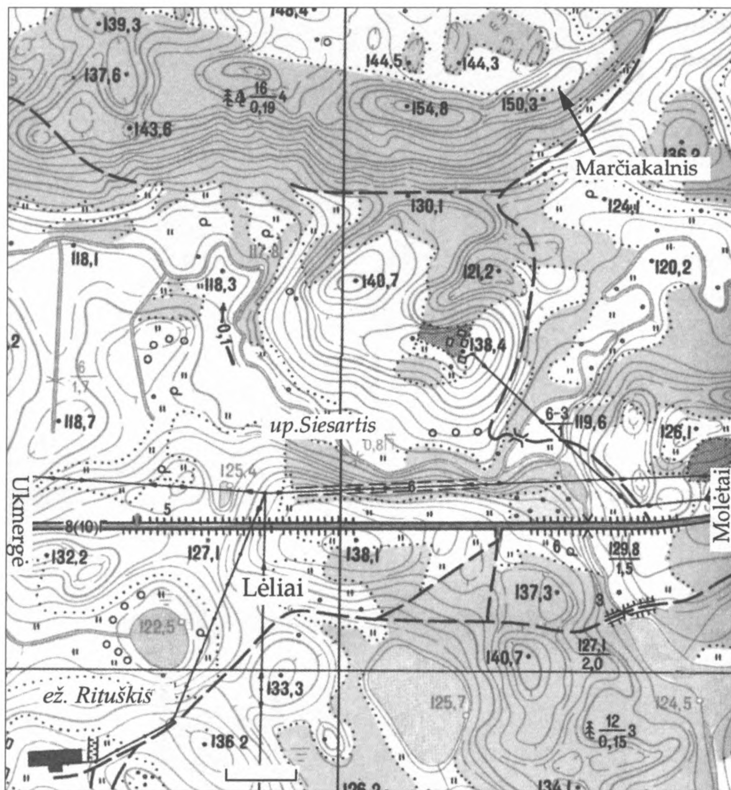

373 pav. Levaniškių akmuo (**431**) (pagal G. Juodėną).

374 pav. Levaniškių akmuo (**431**) iš R. *G. Juodėno nuotr.* 1997.

375 pav. Levaniškių akmuo (**431**) iš ŠV. *G. Juodėno nuotr.* 1997.

376 pav. Lėlių kalnas (**432**) ir ežeras (**433**) (pagal G. Juodėną).

377 pav. Lėlių ežeras (**433**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2005.

Už 60 m į PR nuo Marčiakalnio yra Kijėlių pilkapių, datuojamų V a., liekanos.
Š. Juod. (1996); LTR 6737: 68, 73.

433. ĖŽERAS RITÙŠKIS (RYTŪŠKIS). Telkšo 0,2 km į P nuo kelio Molėtai–Ukmergė, apie 0,5 ha ploto. Iš ežero išteka to paties pavadinimo upelis (kairysis Siesarties intakas).

Pasakojama, esą Guobiai, aptikę švedų aukso statinę Druskiuose, įleido ją į Rituškio ežerėlį Lėliuose (VAK).

Ežero ŠV pakrantėje yra seni k. kapeliai.

Š. Vait. (2005); VAK 61/210.

434. MÌŠKAS VELĖ́KLOS. Nurodomas 2 km į R nuo k., Siesarties upės pakrantėje, 2 ha ploto. „Žmonės pasakoja, būk seniau vakarais čia velėdavo raganos“.
Š. LŽV (E. Plėnytė, 1935; „beržynas“); VAK 61/226 (LŽV).

MALDŽIŪNAI, Joniškio s-ja

435. ĖŽERAS SÁLDUŠKIS. 2,3 km į R nuo k., 0,75 km į P nuo Lakajos upės dešiniojo kranto, kelio Maldžiūnai–Švenčionėliai Š pusėje, miške.

Kai kurie padavimų variantai apie Andrulėnų Bažnyčiavos kalną (↑**339**) pasakoja, kad vėtra į Salduškio ežerą nunešė minėtame kalne stovėjusios bažnyčios varpus. Jie ežere skambėdavo mišių laike (JA 44, 45; vėtra į ežerą atnešė ir paskandino tos bažnyčios paveikslą – JA 45).
Š. JA 44, 45; LAK(R) 20/153; 23: 32, 44.

436. ĖŽERAS JŪ́ROS AKÌS (*MORSKIE OČKI*). Kaimo PV pakraštyje, ŠV–PR pailgoje lomoje, apskritas, apie 1 ha ploto.

Pasakojama, kad karo metu, kai kovojo prancūzai su japonais, prancūzai čia paskandino visą laivelį aukso (*ciala lodka złota*) (JA 53).
Š. JA 53; LKAR 20/208; 23/42.

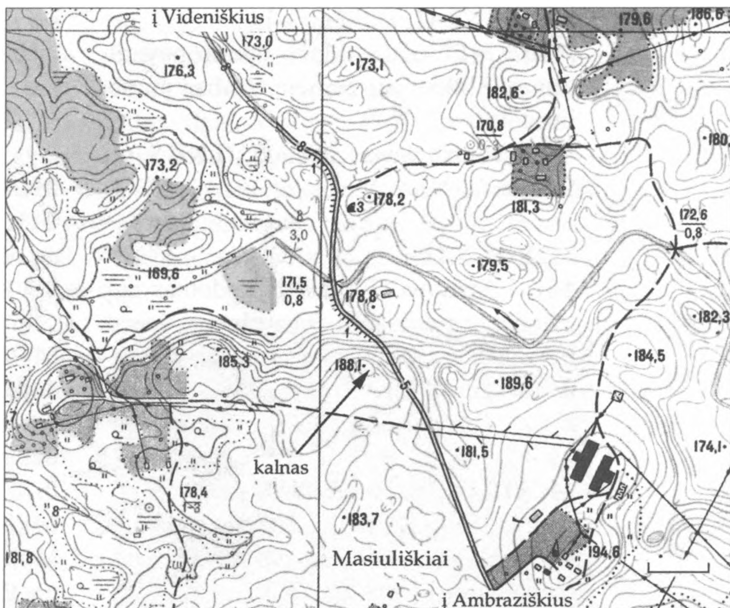
MASIULIŠKIAI, Giedraičių s-ja

437. DIEVÙLIO KALNĒLIS (DIEVÙKALNIS). Apie 0,6 km į ŠV nuo kelio į Ambraziškius, atsišakojančio iš kelio Pušalotai–Videniškės, abipus pastarojo kelio (N55°09'12,9"; E25°15'47,4"). Šioje vietoje, kuri dažnai vadinama tiesiog pakriūta, iki melioracijos yra stovėjusi I. Valatkos (Ignulio) sodyba (kelio R pusėje), kiek toliau nuo jos, taip pat ant Dievulio kalnelio – medinis kryžius (vėliau perkeltas į Papiškių k. kapelius).

Kalnas – tai vaizdingas, šiek tiek iškiliu viršumi aukštumos kraštas, stačiais, iki 20 m aukščio šlaitais besileidžiantis į Š pusėje plytinčią numelioruotą žemumą. Kalno P ribos jau neaiškios.

1,1 km į P–PR nuo Dievulio kalno yra Ambraziškių (Pušalotų) piliakalnis (Ar 687), 1 km į PR – Pušalotų senkapiai.

Š. Šidiškis T., 1992b, 74 (Pušalotai); Vait. (2005); VK (N. Pusvaškytė, 1978; Pušalotai).

378 pav. Masiuliškių kalnas (**437**) (pagal aut.).

379 pav. Masiuliškių kalnas (**437**) iš ŠV (tolumoje, centre). *Aut. nuotr.* 2005.

380 pav. Masiuliškių kalnas (**437**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 2005.

MIKALOJIŠKIS, Joniškio s-ja

438. VELNIO AKMUO (*DIABŁO KAMIEN*). Nurodomas 0,3 km į P nuo k., tuo pačiu Velnio akmens pavadinimu vadinamame lauke (5 ha). Akmuo, kaip nurodoma, užima 4 m^2 plotą, perkūnijos perskeltas į 5 dalis (LŽV). Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (S. Tauraitis, 1935); Šidiškis T., 1992b, 72. L. Dubingiai, 1971, 379.

439. VELNIO RAISTAS (*DIABŁO BLOTA*). Nurodoma 0,2 km į PV nuo k., 0,25 ha ploto.

„Per audras balos vanduo smarkiai išsiverždavęs iš krantų, todėl pavadinę „Velnio bala“. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (S. Tauraitis, 1935; *Djablo blota*).

MINDUČIAI, Čiulėnų s-ja

[**440.**] MĖNUPIS. Mažo upelio pavadinimas Rinkauskų žemėje. Dabar numelioruotas.

Iš žodžio *mėnas* „mėnuo“ (LKŽ 8, 6)?

Š. VAIT. (2006). **L.** VARDYNAS, 101.

MINDŪNAI

441. LAŨKAS GÕJUS. Nurodomas tarp Mindūnų ir Likiškių, 9 ha ploto. „Seniau buvo apaugę alksniais ir krūmais, dabar – ariama žemė“.

Š. LŽV (J. Valiukonis, 1936).

MINTAUČIAI, Sugintčių s-ja

442. UPELIS [koks?]. „Žmonės pasakoja, kad Napoleono laikais buvo tiltas ir dabar randama rąstų priklota. Kariai vežė skrynią su auksiniais pinigais, tiltas sulūžo ir skrynia įkrito į upę ir paliko“ (*P.* A. Deveikis, ~50 m., Mintaučkiuose. *U.* P. Rakickas, 1935 m.).

Š. LŽV (P. Rakickas, 1935; *Didisai tiltas*).

MOCKĖNAI, Suginčių s-ja

443. AUŠRÃKALNIS. Tikslesnių duomenų nėra.

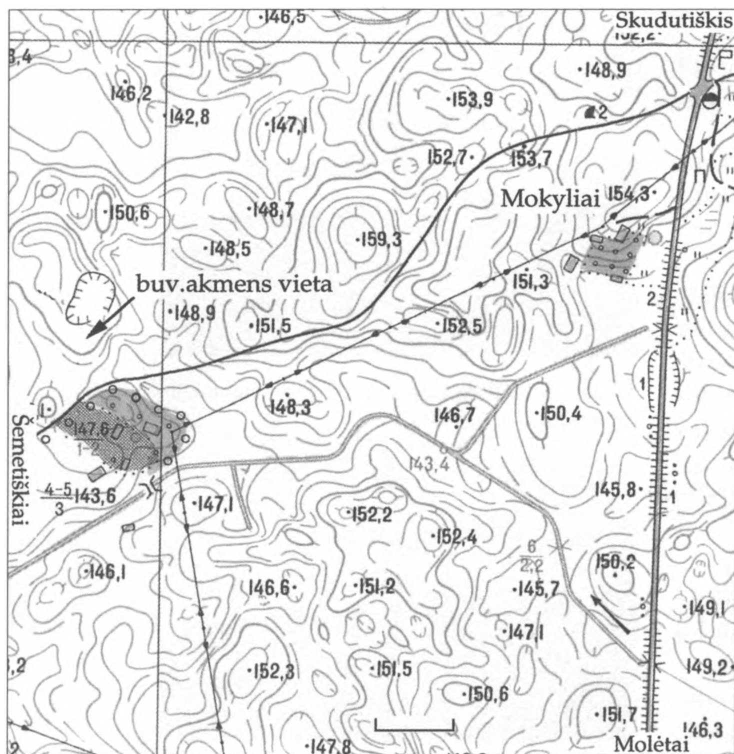
Š. VK (1978).

MOKYLIAI, Suginčių s-ja

444. AKMUO. Buvo kaimo PV dalyje, 0,8 km į PV nuo kelių Molėtai–Skudutiškis ir Šemetiškiai–Padvariai sankryžos, 0,73 km į V nuo kelio Molėtai–Skudutiškis, 0,1 km į Š nuo kelio Šemetiškiai–Mokyliai, dabar Žvyrynu vadinamo kalno P–PR dalyje („ant skardžio“ – UP). „Pora metrų aukštuma, toks plokščias; pusantro metro pločio; gal siekia pusantro metro ilgio. Viena pusė – plokščia kaip paminklas, kita – kaip ir su kupru tokia, nelygi. Pilkai šviesus“ (LTR 6737/99; „stovėjo akmuo, didumo sulig žmogum“ – UP). Akmenį išvežė ir suskaldė kelininkai sovietiniais metais.

Pasakojama, kad vakarais prie akmens rinkdavosi raganos bei velniai ir viliodavo girtuoklius. „Kartą pro šį akmenį ėjo girtas vyras. Jau buvo beveik praėjęs, bet kad suriks akmuo: – Ei, sustok, palauk!“ (UP Nr. 1). Kalne velniai keldavo „pobūvius“, vestuves ir kviesdavo į juos praeivius. Įdėdavo jiems riestainių, pyragų, kurie vėliau virsdavo arkliašūdžiais (LTR 6737/96). Prie akmens užkasta skrynia su brangenybėmis (UP Nr. 2).

Š. JUOD. (1996); LTR 6737: 95, 96, 98, 99. **L.** UP 9 (Nr. 1–2).

381 pav. Mokylių akmens vieta (**444**) (pagal G. Juodėną).

MOLĖTŲ s-ja

445. BERNŲ KALNAS. Padavimai šį kalną sieja su Ažuluokesos Mergų kalnu (↑355): „Buva kadai Bernų kalnas ažu Malėtai, a čia [Ažuluokesoj] – Mergų kalnas. Tai giedodava senovėj, ty bernai, a čia – mergas" (*P.* J. Vidžiūnas, 91 m., Ažuluokesoje. *U.* V. Vaitkevičius, 2003 m. – LTR 7250/60).

Pateikėjas Bernų kalno vietą nurodė ten, kur pastatyta Molėtų observatorija (Kulionyse?) ar miesto ambulatorija (Liepos–Vilniaus g. rajone?). Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LTR 7250/60.

446. AKMUO su DUBENIU. Surastas Stacijavos akmenų skaldykloje. 1989 m. perkeltas į MAO ekspoziciją.

Akmuo raudonos spalvos, vidutinio stambumo, plane netaisyklingo keturkampio formos granitas. Viršutinė akmens dalis neapdirbta, jos pakraščiai iškilę, tačiau gana plati (apie 20 cm pl.) juosta aplink dubenį yra išgludinta ir nuolaidėja į centre esantį dubenį. Dubuo 16 cm skr., 16 cm gylio, kūgio formos.

Š. V. Straižio informacija, 2005 m.; Vait. (2005).

MURALIŠKIAI, Dubingių s-ja

447. KALNAS SVATBA (SVADZBA, SVOTBA). 0,25 km į V nuo K. Snieškos sodybos ir kelio į Murališkius, atsišakojančio iš kelio Dubingiai–Bijutiškis, J. Snieško žemėje. Tai vaizdinga, apie 2 ha ploto plokštikalvė. Į V ir Š nuo jos plyti numelioruoti raistai, iš kurių Š vadinamas „Akmenų raistu" (*Kamienaika*) (Vait.).

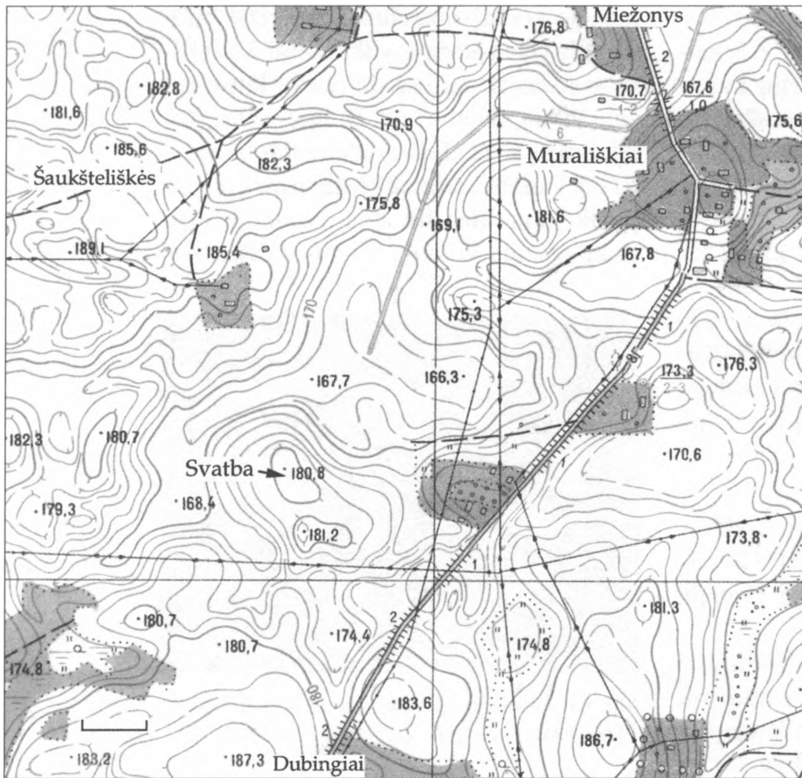
Buvo pasakojama, kad šioje vietoje vestuvininkai buvo paversti vilkais. Juos pakerėjusi jaunojo anksčiau mylėtos, bet pamestos mergaitės motina: „Važiavo jau vestuvės vinčiun, tada šitos merginos motina mokėjo kerėti. Ana išlėkė, ant kelio pasistojo ir visus pavertė vilkais. Tai Murališky tį ir dabar vadina šitą vietą, kur buvo šitie vilkai, Svãtbu" (*P.* B. Ilgevičius, Antajuodžių k. *U.* J. Dovydaitis, 1968 m. – LTR). Paminėtina, kad pastaraisiais metais pasakojama vien tik apie Svodboje susirinkdavusius vilkus: „Žmonės saka, kad

382 pav. Molėtų s-jos akmuo su dubeniu (**446**) (perkeltas į Kulionis). *Aut. nuotr.* 2005.

383 pav. Molėtų s-jos akmuo su dubeniu (**446**) (perkeltas į Kulionis). *Aut. nuotr.* 2005.

384 pav. Murališkių Svatba (**447**) (pagal aut.).

385 pav. Murališkių Svatba (**447**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 2005.

užtai pavadinta Svadzba, kad vilkai staugdava. Senų senovės žmonės pasakojo, kad miškas buvo, kur ta Kamienaika. Tai susidara rujos ir vadina Svadzbu" (*P.* K. Snieško, 85 m., Murališkiuose ir J. Snieškienė, 73 m., kilusi iš Antajuodžių k. *U.* V. Vaitkevičius, 2005 m.; var.: pulkuojasi vilkai kaip svatba kokia – Vait.).

Galbūt gretimame Šaukšteliškių k. užrašyta sakmė apie roges iš žmonių besiskolinantį Velnią susijusi būtent su Akmenų raistu? (žr. LD 71; plg. **88**, **619**).

Murališkėse yra nežvalgyti senkapiai (Vait.).
Š. LTR 4105/130; Vait. (2005).
L. Dubingiai 1971, 277.

OŽKINIAI, Giedraičių s-ja

448. PALÕSAKALNIO RAĨSTAS. Nurodomas 0,3 km į V nuo k., 2 ha ploto.

„Seniau šiame raiste Saulei nusileidus mazgodavo raganos. Girdėdavosi pliauškėjimas. Dažnai matydavo apaugusias plaukais raganas".
Š. LŽV (E. Plėnytė, 1935; Aškiniai).

449. MILŽINŲ̃ KÁLNAS. Nurodomas į V nuo k., 3 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.

„Pasakojama, kad senų senovėje buvusi milžinų bažnyčia".
Š. VAK 61/267 (LŽV).

PAĄŽUOLIAI, Alantos s-ja

450. VELNIÃKALNIS. Nurodomas tarp Paaažuolių ir Antanavo, 0,15 km į PR nuo kelio Alanta–Kurkliai (tas pats Laičiai–Klabiniai?). Kalnas apie 0,5 ha ploto, 6–8 m aukščio, stačiais šlaitais į R, nuolaidžiais – į V.

Pasakojama, kad vieta imta Velniakalniu vadinti po to, kai kažkada seniai vienas žmogus, ieškodamas šioje vietoje dingusio

arklio, kamavosi visą naktį ir vos liko gyvas (LŽV, Antanavas). „Velnias pasirodydavęs tame kalniuke ir kartą žmogų nukamavęs“ (LŽV, Paąžuoliai).

Veikiausiai sietinas su Velniaravio upeliu (↑**451**).

Š. LŽV (E. Kazlauskienė, 1935; Paužuoliai); LŽV (E. Kazlauskienė, 1935; Antanavas); Šidiškis T., 1992b, 73; VAK 62/206 (LŽV).

451. VELNIÃRAVAS (SIDÃBRINĖS RÃVAS). Dešinysis Virintos intakas, apie 0,8 km ilg. Išteka Gabrieliškio k. Sidabrinės baloje ir pradžioje vadinamas Sidabrinės Ravu. Prie Velniaravio ir Virintos santakos upelį kerta kelias Klabiniai–Alanta, ši vieta vadinama Vélniatilčiu.

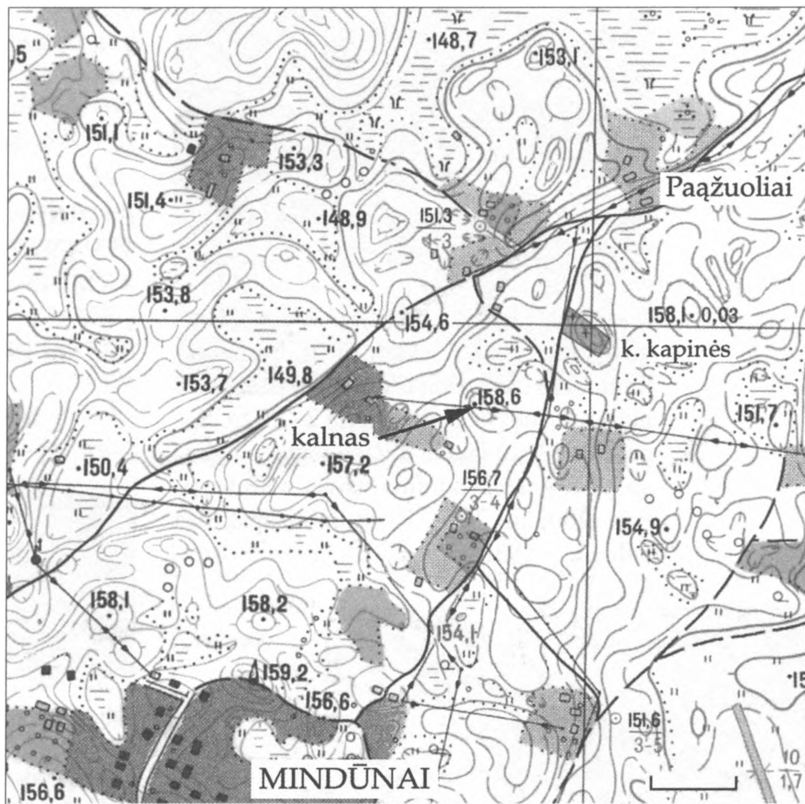
„<...> Dar keli žmonės vakarais matę ponaičius su panytėmis šokančius ant to tilto ir švilpaujančius spiegiamu balsu“ (LŽV). Pasakojama, prie Velnio Tilto yra užkasti dideli nuo rusų bėgusių prancūzų turtai: varinis katilas auksinių pinigų, dėžė sidabrinių ir ausinių indų, kitų vertingų daiktų (IP). Prie Velnio Tilto „dažnai vaidenasi ir šmėklos gąsdina pakeleivius: tai pasirodo gyvuliai su ugningomis akimis, tai klaidžioja vaiduokliai, tai pasimato ugnelės, arba girdis įvairūs balsai“ (IP).

Apie 1,5 km į P (kitapus Virintos) yra Laičių pilkapiai (I t-metis – II t-mečio pradžia) ir senkapiai (XIV–XVI a.).

Š. LTR 1438/326; LŽV (E. Kazlauskienė, 1935; Aptaka); LŽV (O. Karvelytė, 1935; Laičiai). L. IP 23 (Nr. 14); Vardynas, 190 (Aptaka); Trasauskienė M., 1999, 66 (Aptaka).

PAĄŽUOLIAI, Mindūnų s-ja

452. MERGŨ KALNĒLIS (RÃGANŲ KÁLNAS). Tarp Paąžuolių ir Mindūnų, 0,12 km į PV nuo k. kapinių, A. Kaminsko

386 pav. Paąžuolių kalnas (**452**) (pagal aut.).

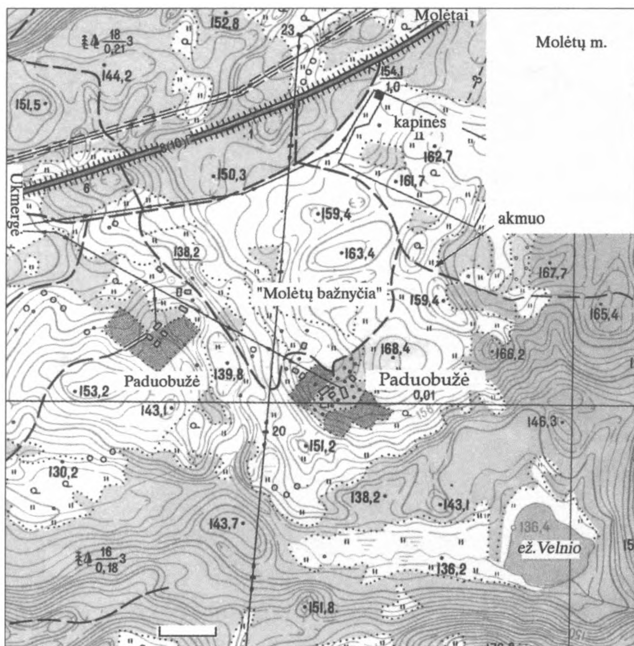

387 pav. Paąžuolių kalnas (**452**) iš P. *Aut. nuotr.* 2005.

388 pav. Vaizdas nuo Paąžuolių kalno (**452**) į Š. *Aut. nuotr*. 2005.

žemėje (N55°14'14,7"; E25°34'28,9"). Kalva ilgai arta, be to, ją kerta elektros tiekimo linija. Aiškesnių ribų neturi. Iš V pusės kalnelis nuolaidžiu šlaitu pakyla 2–2,5 m. R – pereina į lygų lauką. Tačiau vieta vaizdinga, ypač graži panorama atsiveria ŠR kryptimi (2005 m., Vait.; 10 arų ploto apskritas kalnelis – 1935 m., LŽV).

389 pav. Paduobužės akmuo su dubeniu (**453**) (pagal aut.).

„Mergų kalnelis senovėje buvęs raganų susirinkimo vieta, kur jos šokdavusios ir dainuodavusios“ (*P.* P. Budrys, ~70 m., Paąžuoliuose. *U.* J. Valiukonis, 1936 m. – LŽV; „pasakoja, kad raganos giedojo“ – VK).

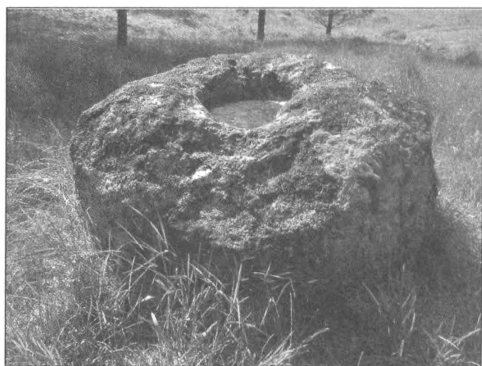
Š. LŽV (J. Valiukonis, 1936; Paužuoliai); Šidiškis T., 1992b, 74; Vait. (2005); VAK 61/296 (LŽV); VK (Pkk); VK (V. Domeikytė; 1978; Mindūnai, *Raganų kalnas*, 2 ha).

PADUOBUŽĖ, Luokesos s-ja

453. VIETÓVĖ MOLĖTŲ BAŽNÝČIA ir AKMUO su DUBENIU (Ar 1708). 0,8 km į ŠV nuo kelio Molėtai–Giedraičiai, 0,35 km į P nuo kelio Molėtai–Ukmergė,

390 pav. Paduobužės „Molėtų bažnyčia“ (**453**) iš P (1 – akmuo naujoje vietoje, 2 – senoji akmens ir tyrimų perkasų vieta). *V. Urbanavičiaus nuotr.* 1972 (LII ng. 32919).

391 pav. Paduobužės akmuo su dubeniu (**453**) (naujoje vietoje). *Aut. nuotr*. 2005.

20 m į PV nuo tinklinės Molėtų kapinių tvoros, savotiškoje „sąsmaukoje“ tarp dviejų lomų. Ši vietovė vadinama Molėtų bažnyčia, joje yra ir dubenuotasis akmuo (N55°12'51,6"; E25°23'02,4"). Tiesa, pirminė šio akmens vieta yra už 8 m į P nuo dabartinės. Senojoje vietoje akmuo buvo rastas parverstas ant šono. Akmuo raudonos spalvos stambiagrūdis ritinio formos granitas, 1,05–1,1 m skr., 85 cm aukščio. Ant akmens šonų ryškios tašymo geležiniu kaltu žymės. Jos apie 3 cm pl., 5–8 mm gylio, 24–26 cm aukščio. Akmens viršuje, centre, yra iškaltas ovalo formos, 30x33 cm dydžio, 4,5–10,5 cm gylio plokščiadugnis dubuo (be griovelio dugno pakraščiais). Viename krašte (dabar – R) jo sienelės yra kur kas žemesnės, tad vandens perviršis, pasiekus tam tikrą ribą, imdavo tekėti iš dubens vienoje konkrečioje vietoje.

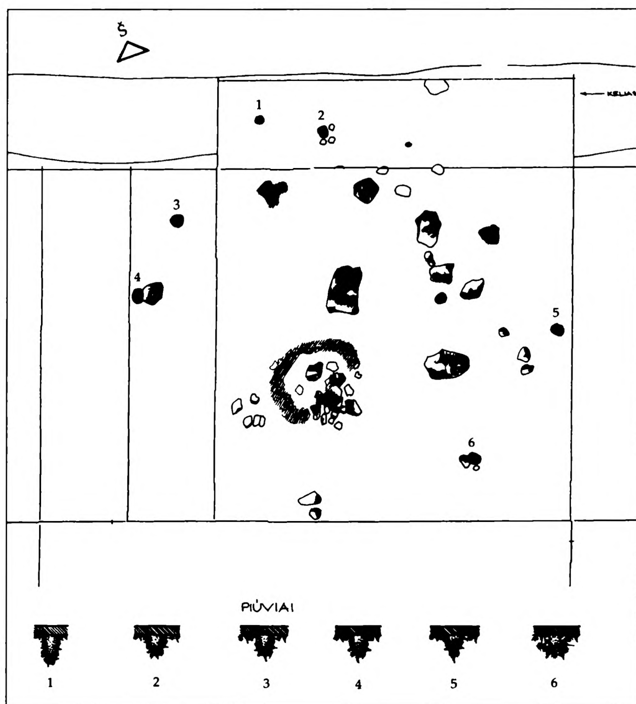

392 pav. Paduobužės akmens (**453**) detalė – plokščiadugnis dubuo. *Aut. nuotr.* 2005.

Pasakojama, kad šiame slėnyje stovėjo pirmoji Molėtų bažnyčia, kurią sudegino švedai. Dubenuotas akmuo esąs bažnyčios akmuo švęstam vandeniui laikyti (Urbanavičius V., 1974). „Saka, kad čia buva bažnyčia ir bažnyčioj meldės žmonės ir kad tas akmuo buva kaip tai vandeniui. Kai lietus prilydava, tai jis taip ir stavėja. Kalbų aidava, kad šitas akmuo yra bažnyčiās“ (*P.* J. Vidžiūnas, 91 m., Ažuluokesos k. *U.* V. Vaitkevičius, 2003 m. – LTR 7250/66).

Prieškaryje Paduobužės akmuo su dubeniu veikiausiai buvo vadinamas *Baronkiniu akmeniu* (VAK; LAM) ir buvo pasakojama, kad „šioj vietoj buvęs labai didelis miestas <...> triskart didesnis už tuomet buvusį Vilnių. Jis vadinosi Mandėburija. Tame mieste ant to akmens pardavinėjusi žydauka baronkas, nuo to kilo ir pavadinimas <...>“ (*U.* A. Siciūnas, ~1925 m. – VAK 61/208).

1971 ir 1972 m. akmens aplinką tyrinėjo LII (vad. V. Urbanavičius). Aplink

393 pav. Paduobužės akmens (**453**) aplinkos tyrinėjimų plano fragm. 1972 (LII brėž. 4296).

394 pav. Paduobužės akmens (**453**) aplinkos tyrinėjimai. Akmens senoji vieta (ten, kur likę nuoskalos, nuotraukos kairėje) ir įgilinto židinio liekanos (dešinėje). *V. Urbanavičiaus nuotr.* 1972 (LII ng. 32930).

akmenį, stovintį dabartinėje vietoje, ištirtas 16 m^2 plotas, archeologinių objektų nerasta. Pirminėje akmens vietoje ištirtos 8 perkasos, bendras 192 m^2 plotas, surastas akmenų grindinys, kurį supo anglių juosta. Tarp anglių rasta sudegusių dubenuotojo akmens nuoskalų. Manoma, kad akmuo su dubeniu stovėjo ant akmenų grindinio – „pastovo", prie kurio buvo kūrenama ugnis. Šešios nenustatytos chronologijos ir paskirties stulpavietės pusračiu supo akmenį aplink. Tyrimų plote atsitiktinai rastos dvi žiestų puodų šukės ir žalvarinis kriaušės formos žvangutis, datuojamas XIV–XVI a. (1971–1972 m., LII; Urbanavičius V., 1974).

Apie 0,5 km į PR nuo Paduobužės akmens, miške, yra nedidelis Dabužių, arba Velnio, ežeras (RŽPI).

Š. 1971–1972 m. LII tyr., LIIR F. 1–351, 53–56; 1987 m. MMT žv., LIIR F. 1–1370, 16–17; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 67; LTR 7250/66; RŽPI; VAK 61/208, 265 (Molėtai, *Baronkinis akmuo*). L. LAM 178 (Molėtai, *Baronkinis akmuo*); Urbanavičius V., 1974, 108–109; Oškinis B., 1984; IA 60 (Nr. 89; Molėtai), (Nr. 90; Paduobužė); KPE 1, 202; Vaitkevičius V., 1999, 230 (5 pav.), 235 (15 pav.); 2003a, 228.

PAGÕJAI, Balninkų s-ja

Kaimas 3 km į ŠV nuo Balninkų, Alaušų ež. Š pakrantėje.

Š. LVIA SA 19254, 4 (1784 m., *Podgaie*).

PAGOJAĨ, Mindūnų s-ja

Kaimas Stirnių ež. Š pakrantėje, tarp miškų.

PAGOJỸS, Alantos s-ja

Kaimas tarp Karalinavos ir Tijūniškio, prie kelio Molėtai–Anykščiai.

PAGRABUOSČIAI, Videniškių s-ja

454. SVOČIÀ: LAUKAS ir BALA. Nurodoma 1 km į Š nuo k., 3 ha ploto.

Pasakojama, kad kadaise čia važiavo svočia ir gilioje baloje prigėrė. Nuo to kilo vietos pavadinimas.

Š. LŽV (E. Plėnytė, 1935).

PAKAMANYS, Joniškio s-ja

455. ẼŽERAS KAMANỸS (BÌMBIŠKIŲ ẼŽERAS). Telkšo į P nuo k., į ŠV nuo Antašventės Švento ežero, apie 15 ha ploto.

Pasakojama, žmogus sapnavęs, kad prancūzų auksas esąs geležinėje statinėje pririštas už grandinės ir nuleistas į ežerą (JA 82). Apie šią vietą pasakojama įvairių sakmių, žmonės matę regėjimų: „Nei sparnų mes matėm, nei kojų, rodos, kad gumulas koks <...> uodega kaip lydekos, a nosis kaip kiaulės" (JA 82), „vaivorykštės visą ežerą apdengė: toki raudoni, geltoni... pilnatis buvo" (JA 85), „žiūrim, lankas pasikelia iš krūmų, ir kaip ėjo, ėjo, ėjo... Kaip auksas taip žibėjo, ir neaukštai lygtai virš namų skrido ir ant ažaro ir nuvėjo" (JA 86).

Už 0,4 km į ŠR nuo ežero yra senkapiai (Av 2093), datuojami XVI–XVII a., 0,5 km į PV – Graužinių–Bendžiukų I t-mečio – II t-mečio vidurio archeologijos paminklų kompleksas.

Š. JA 81–86; LKAR 18/10, 19/1, 38: 31, 33.

PALAINYS, Videniškių s-ja

456. ẼŽERAS LAINỸS. Į R nuo k., Šilo miške.

Pasakojama, ežeras esąs priverktas žuvusio brolio Palainio gedinčios sesers, kuri „priverkė visą ežerą, po to pati pasiskandino. Ir dabar vakarais girdėti, kaip ji šaukia: „Palainy! Palainy!“ (LTR 5724/40). Ežero vietoje buvo didelis gražus dvaras (LTR 5724/45).

0,75 km į PR nuo ežero yra Baltadvario (Pabiržės) pilkapiai (Ar 683).

Š. LTR 5724: 40, 45 (*Palainio ežeras*).

PALUKŠTINĖ, Luokesos s-ja

[**457.**] AKMUO su DUBENIU. Kaimo R dalyje, P. Aleksejūno sodyboje (sodyba – N55°12'51,3"; E25°21'55,6"), kelio Molėtai–Ukmergė Š pusėje. Akmuo vidutinio grūdėtumo, melsvos spalvos granitas, ritinio formos, apie 65 cm skr., 30 cm aukščio, plokščiu paviršiumi. Viršuje – 16 cm skr., 8 cm gylio dubuo plokščiu dugnu, kurio viršus iškilus. Pakraščiais eina 1,5 cm pločio griovelis. Akmens kilmės vieta ir paskirtis nežinoma.

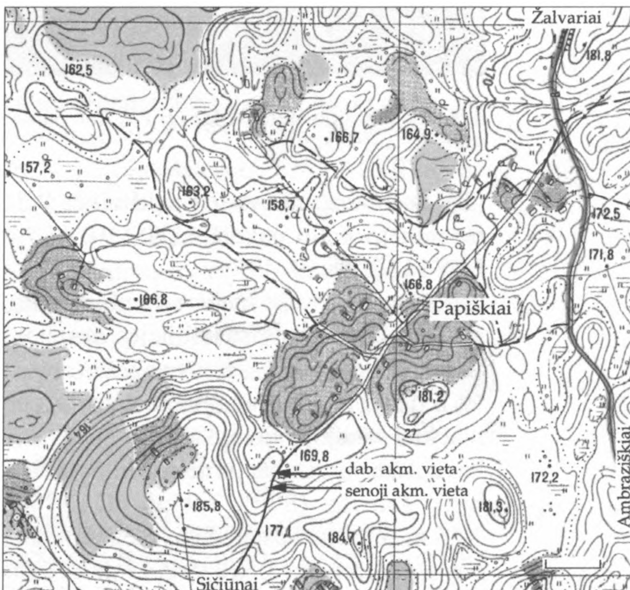
Š. Juod. (1996); LTR 6737/68; Vait. (2002).

395 pav. Palukštinės akmuo su dubeniu (**457**). *Aut. nuotr*. 2002.

PAPIŠKIAI, Giedraičių s-ja

458. VÉLNIO AKMUÕ. Kaimo PR dalyje, O. Paškevičienės žemėje, apie 0,2 km į PR nuo S. Kanapecko sodybvietės, 4 m į ŠV nuo kelio Papiškiai–Pusnė, šlapioje lomoje (N55°10'08,5"; E25°14'33,3"). Iki XX a. 9-ojo dešimtmečio, kai akmuo buvo traktoriumi nustumtas, jis gulėjo 27–28 m

396 pav. Papiškių akmuo (**458**) (pagal aut.).

397 pav. Papiškių akmuo (**458**) iš ŠR. *Aut. nuotr*. 2005.

398 pav. Papiškių akmuo (**458**) iš PV. *Aut. nuotr.* 2005.

į PV nuo dabartinės vietos, aukštumos šlaite, minėto kelio pakelėje (N55°10'07,7"; E25°14'32,9").

Akmuo rausvos spalvos stambiagrūdis, sueižėjęs, vietomis suskilinėjęs granitas. Stumiamas nuo kalno žemyn akmuo apvirto, ir dabar matoma apatinė jo dalis. Sakoma, kad senojoje vietoje akmuo buvęs kur kas aukštesnis. Dabar jis netaisyklingos formos, 3 m ilg. (Š?P), 2,95 m pl. (R?V), 1,55 m aukščio. Pastaraisiais metais perkūnas išskėlė net 2,05x0,9x0,45 m dydžio akmens skeveldrą, kuri guli prie akmens (iš P pusės).

Pasakojama, kad šį akmenį nešė Velnias ir pametė (LTR).
Š. LTR 6489/273; Vait. (2005).

[**459.**] AKMUO su KRYŽIUMI. Minimas istoriniuose dokumentuose, žemės ribų ženklas.
Š. KPD PA F. 5–1–3841, 32.

PARAŠĖ, Mindūnų s-ja
460. KARALÍENĖS KÁLNAS. Nurodomas k. Š pusėje, 2 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (A. Vanagas, 1935).

PARAUDINĖ, Alantos s-ja
461. AKMUO su PĖDA. Nurodomas 0,12 km į V nuo Raudinės upelio, 0,11 km į P nuo Virintos kairiojo kranto, 0,1 km į ŠR nuo Paraudinės piliakalnio (Ar 666), pievoje (AP). 1970 m. pažymima, kad akmuo turėjo „žmogaus pėdą“ ir buvo suskaldytas (1970 m., LII). Paminklinė lenta pastatyta Virintos slėnio pievoje prie akmens su neryškiu įdubimu viršuje (Vait.).

Pasakojama, kad prie akmens su pėda žmogus mainė pypkes su Velniu (Šidiškis T., 1992b).

399 pav. Paraudinės akmens su pėda vieta (**461**) ir piliakalnis (**462**) (pagal KPC AS).

400 pav. Sunaikinto Paraudinės akmens (**461**) detalė – „pėda“. *G. Pakalnio nuotr.* 1964 (AP).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 47; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 17; 1978 m. MMT žv., F. 7–1–121, 9; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 72; AP (1964); ŠIDIŠKIS T., 1992b, 72. L. ANTANAVIČIUS S., 1976.

462. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 666). Netyrinėtas.

„Toje vietoje, kur dabar šis piliakalnis, buvusi bažnyčia. Prancūzai, eidami pro šalį, sustoję čia pasiilsėti ir sugalvoję palikti palikimą – atminimą. Taigi ėmę jie ir apipylę visą bažnyčią žemėmis. Vėliau keli žmonės kasinėję šį piliakalnį ir buvę prikasę bažnyčios bokštus ir net dideles varines duris, bet įeiti negalėję, nes toji bažnyčia slūgstanti vis gilyn ir durų negalima atidaryti" (*P.* K. Genys, ~85 m., Klabiniuose. *U.* E. Kazlauskienė, 1935 m.).
Š. LŽV (E. Kazlauskienė, 1935).

PAŠKONYS, Luokesos s-ja

[**463.**] KAPINÝNAS (*MAGILNIK*): KALNAS ir BALA. Nurodoma į P nuo k., 0,25 ha ploto. „Ten buvus liuterių bažnyčia, o kalne baloj esąs nuskendęs varpas".
Š. LŽV (T. Musteikytė, 1935).

PAVIRINČIAI, Alantos s-ja

464. VARGÓNKALNIS. Nurodomas 0,1 km nuo Virintos (?) upės, apie 1 ha.
Š. LŽV (M. Šeduikis, 1935).

PELENIAI, Suginčių s-ja

465. VAÑPINĖS KÁLNAS (Ar 668). Saugomas kaip piliakalnis. Netyrinėtas.

Pasakojama, kad ant kalno stovėjo bažnyčia ir varpinė.
Š. ŠIDIŠKIS T., 1992b, 44.

PERKALIAI, Balninkų s-ja

466. PADVARĖS ĒŽERAS. Į ŠR nuo k., beveik apskritas, apie 5 ha ploto.

„Pasakojama, kad Perkalių dvaro ponas važiavęs su aukso skrynia, kur arkliai pasibaidė ir jis įvažiavo į ežerą tarp Vopnyčios kalno ir Perkalių dvaro, ir prigėrė. Nieks jo negalėjo surasti. Dabar, sako, paėjus kiek nuo kranto, tuoj tas ponas traukia gilyn" (*P.* A. Šeštokas, ~50 m., Perkaliuose. *U.* P. Kačkus, 1935 m. – LŽV). „Buvo tokia pasaka. Perkalių dvare gyveno jėzualitai kunigai. Ponia buvo pasileidusi, intraukė juos griekan. Ponia važiavo nuo Bažnyčios kalno ežeran ir prigėrė už šituos griekus su ketvertu arklių" (*P.* P. Čiūta, 73 m., Valiuose. *U.* R. Tamašauskas, 1983 – LTR 6078/27; „važiavo ponai tiesiai ežeran ir prigėrė" – LTR 6078/22).

Perkaliuose yra piliakalnis (Ar 633), datuojamas I t-mečiu – II t-mečio pradžia, bei naujųjų laikų mūrinės koplyčios vieta Koplyčkalniu arba Bažnytkalniu vadinamame kalne (Av 709).
Š. LTR 6078: 22, 27; LŽV (P. Kačkus, 1935); VAK 66/108 (LŽV).

PETRAUSKAI, Videniškių s-ja

467. AKMUO su PĖDA (Ar 685; M 217). 0,5 km į ŠV–V nuo Pikčiūnų k. kapinių, 0,3 km į Š nuo kelio Molėtai–Ukmergė, keliuko Petrauskai–Pikčiūnai P pusėje. Prieš Antrąjį pasaulinį karą akmuo gulėjo giliai žemėse Moliapesčio lauke prie keliuko į Pikčiūnus. Matoma jo dalis buvo apie 1,25 m ilg., 1 m pl., 30 cm aukščio ir 2/3 akmens kyšojo kelyje – „per jį važiuojama" (VAK 61/302). Pažymima, jog ant akmens yra „žmogaus pėda" (LŽV), „Velniūkščio koja" (VAK 61/302; du: žmogaus ir Velnio pėdsakai – Vait.). 1970 m. akmuo jau buvo iškeltas iš savo vietos ir nustumtas nuo kelio į šoną.

Iškeltas akmuo yra pilkos spalvos granitas, netaisyklingos formos, 1,6x1,8 m dydžio, 80 cm aukščio. Jo viršuje matyti gera

401 pav. Petrauskų akmuo su pėdomis (**467**) (pagal KPC AS).

402 pav. Petrauskų akmuo su pėdomis (**467**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LIIR ng. 24617).

dešimtis netaisyklingos formos duobučių, kurios kartais laikomos žmogaus, briedžio, stirnos ir erelio pėdomis (KPC).

„Žmonės kalbėjo, kad bėgęs velnias ir palikęs ant akmens savo pėdą“ (LTR 5724/ 64). „Žmonės sako, kad labai seniai, per švedų karus, ten užkasė didelį skaičių valdiškų pinigų, ir kad pažymėti tą vietą, uždėjo didelį akmenį, ant kurio iškapojo kokį tai ženklelį. Praėjus karui, žmonės norėjo atkasti tų pinigų, bet tai buvo veltui. <...> jame žymi kokia tai pėda, kurią žmonės pavadino Velniūkščio“ (*U.* M. Bučytė, ~1925 m. – VAK 61/171). Prie akmens vaidendavosi (1991 m., KPC).

Istoriniai duomenys liudija, jog XVII a. akmuo buvo žemės ribų ženklas ir stovėjo vadinamojoje Dubytės Lankoje (KPD PA F. 5–1–3841).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 53 (Molepestis); 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 5; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 77–78; KPD PA F. 5–1–3841, 32; LTR 5724: 64, 65, 73; 7250/28; LŽV (J. Ryliškis, 1935; *Moliapestis*); VAK 61/171, 301 (LŽV), 302–306. L. LAM 211; PA 73 (Nr. 104); KPE 1, 204.

468. PÍEVA GVÓLTINĖ. Nurodoma 0,66 km į ŠV nuo k., Siesarties upės vingyje.

Pasakojama, šioje vietoje naktimis raganos velėdavo, maudydavosi „ir kitaip gąsdindavo žmones“.

Š. LŽV (J. Ryliškis, 1935).

469. MÌŠKAS GÕJUS. Tarp Juodikės ir Petrauskų, 0,45 km į P nuo kelio Ukmergė–Molėtai, apie 3 ha ploto.

Už 0,6 km į Š nuo Gojaus yra Petrauskų akmuo su pėdomis (↑**467**).

Š. RŽPI.

PETRIKIŠKIAI, Balninkų s-ja

470. DIEVÙLIO KÁLNAS. Minimas tarp k. vietovardžių, 1992 m. nelokalizuotas (Vait.).

Į PR nuo Petrikiškių telkšo Antamakių ež. (↑**347**). Apie 1,5 km į Š–ŠR yra Vališkių piliakalnis (Ar 1968).

Š. Šidiškis T., 1992b, 61; Vait. (1992); VK (R. Bartkutė, 1978), (1978; Verėjimai).

PIKČIŪNAI, Videniškių s-ja

Kaimo pavadinimo kilmė nežinoma.

Gretimame Krupelių k. yra Kaukalniu vadinami kapeliai (↑**424**).

Š. LVIA F. 694–1–3504, 443 (1784 m., *Pikciuny*).

[**471.**] AKMENYS su ŽENKLAIS. Nurodomi Pakapės lauke, prie k. kapinių. Aštuoni akmenys su kryželiais, kurie „nuo baudžiavos laikų" skiria Pikčiūnų ir Krupelių žemes.

Š. LŽV (J. Ryliškis, 1935).

PIKČIŪNÌŠKIAI, Inturkės sen.

Pavadinimo kilmė nežinoma.

Kaimas apie 2,5 km į R nuo Alkūnų miško (↑**335**), Sosnuvkos Raganautiškės (↑**492**).

Š. Vait.

PIKTRAISTIS, Dubingių s-ja

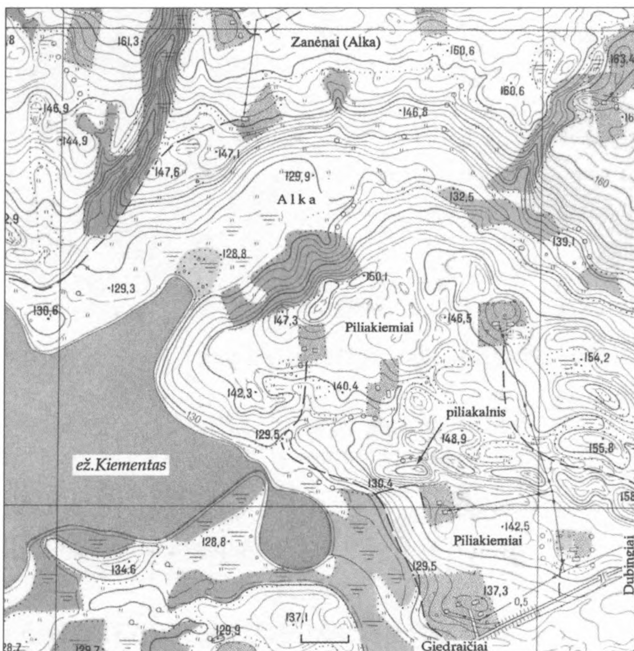
Kaimas kelio Utena–Vilnius V pusėje. Pavadinimo kilmė nežinoma.

Š. Vait.

PILIAKIEMIAI, Giedraičių s-ja

472. ALKÀ (ÒLKA, UOLKA) (M 105). Kiemento ežero ŠR krante, prie Pagramelės upelio įtekėjimo į ežerą. Tai, jog šaltiniai skirtingai interpretuoja Alką ir jos ribas, rodytų, kad tiksli pirminė jo vieta gali būti ir pamiršta. Šiose interpretacijose bendra yra tai, kad Alka lokalizuojama Pagramelės žemupio rajone: jos slėnyje, aukštumos kyšulyje į ŠV nuo žemupio arba laukuose į Š nuo žemupio.

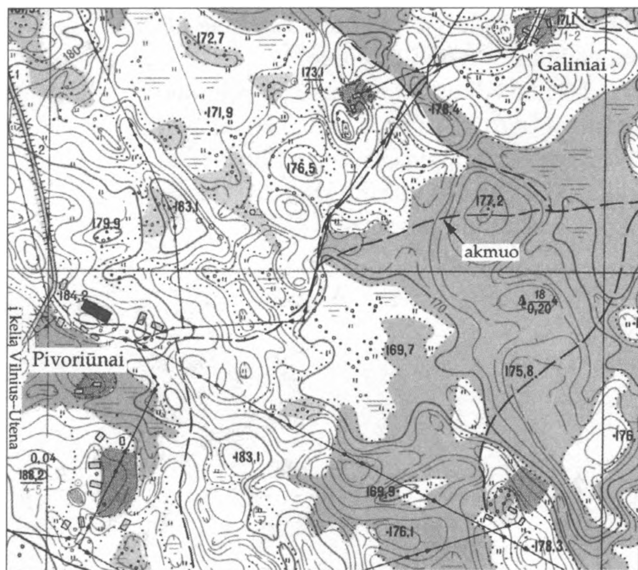
Į Š nuo Alkos yra to paties pavadinimo kaimas (↑tarp **332** ir **333**), už 0,3 km į P nuo Pagramelės žemupio slėnio yra Piliakiemių piliakalnis (Ar 646), už 0,8 km į ŠR nuo Alkos – Zanėnų Gojaus miškas (↑**520**).

403 pav. Piliakiemių Alka (**472**) (pagal KPC AS) ir Kiemento ežeras (**473**).

404 pav. Piliakiemių Alkos (**472**) vietovė iš PV. *Aut. nuotr.* 2005.

405 pav. Pivoriūnų akmuo (**475**) (pagal aut.).

Š. 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 80–81 (Pagramelės up. slėnis); LŽV (N. Butkus, 1935; Zanėnai, *Olka, pv.* „tarp Marciniškių dv. ir Piliakiemių, 1 ha); Šidiškis T., 1992b, 12–13; Vait. (2005; *Uolka*, pieva Sereikiškių k.); VK (1969).

473. KÍEMENTO ẼŽERAS. Telkšo į ŠR nuo Giedraičių, netaisyklingos formos, 95 ha ploto.

Pasakojama, kad ežere nuskendo Giedraičių varpas „ir kas klausa, tai girdi, kaip pavandeny [jis] skamba“ (LTR 6489/232). Ežere esą buvo krikštijami senųjų Giedraičių gyventojai (Sakalas J., 1938).

Viena užpelkėjusių ežero įlankų ŠR pakrantėje ir su ja susisiekiantis Pagramelės žemupio slėnis vadinami Alka (Olka) (↑**472**).

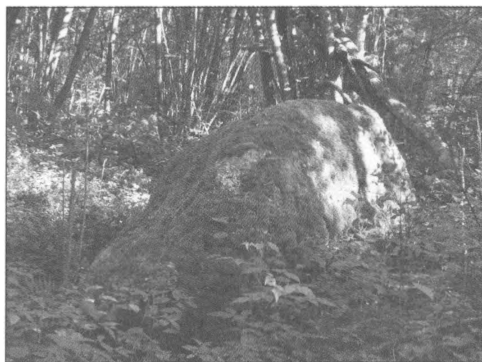
Š. LTR 6489: 232, 240; LVIA SA 19254, 58 (1784 m., *Jez. Kiemęta*). **L.** Sakalas J., 1938b.

474. AKMUO su PĖDA. Minimas „apie Piliakiemius“. Akmenyje buvo žymi žvėries „pėda“, primenanti meškos pėdsaką (*Medzviedia sled*).

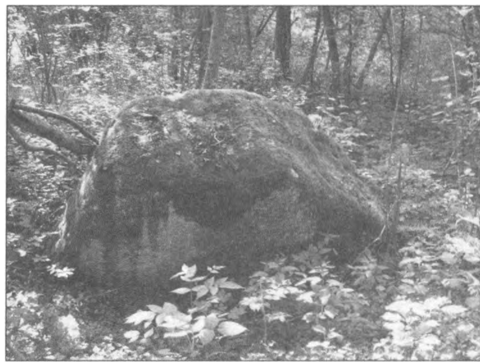
Š. LTR 6489: 260, 261.

PIVORIŪNAI, Dubingių s-ja

475. ČIGÕNĖS AKMUÕ. Prie senkelio Pivoriūnai–Galiniai (Golinka), pelkėtame ir klaidžiame miške, priklausančiame Višnickui (0,25 km į R–ŠR nuo miško V ribos), kiek aukštesnėje vietoje, 5 m į PR nuo senkelio (N55°03'04,5"; E25°21'59,3"). Akmuo pilkšvos spalvos, stambiagrūdis granitas, 3,3 m ilg. (Š–ŠR – P–PV), 1–1,2 m pl., 1,5–1,6 m aukščio (centrinėje dalyje), dviem statmenais šonais iš R ir V, viršutinė dalis

406 pav. Pivoriūnų akmuo (**475**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2005.

407 pav. Pivoriūnų akmuo (**475**) iš R. *Aut. nuotr.* 2005.

kiek nuolaidėja į V. (Be to, akmuo nežymiai pasviręs į R, tarytum šioje pusėje praeityje būtų buvus iškasta duobė). Toje pačioje R pusėje akmuo šiek tiek sueižėjęs nuo karščio.

Pasakojama, kad prie akmens čigonė kažkada buvo pametusi savo kūdikį (1968 m., LKD; prieškaryje čia stovėjęs čigonų taboras – 1970 m., MMT).
Š. 1968 m. LKD žv., KPD PA F. 7–1–109; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–121, 30; Vait. (2005; *Cigana kamien*). L. Dubingiai, 1971, 367 (didelis akmuo ir pieva, krūmai).

POVILIŠKIS, Mindūnų s-ja
476. ĒŽERAS AŠARÌNIS (EŠERÌNIS). Telkšo į V nuo kelio Budriškės–Kašeikiai, pailgas ŠV–PR kryptimi, apie 80 ha ploto.

Pasakojama, kad ežeras esąs priverktas moterų ir merginų, raudojusių savo žuvusių vyrų ir artimųjų (LTR).
Š. Juod. (1996); LTR 6737/28.

PUŠALOTAI, Giedraičių s-ja
[**477.**] AKMUO. Minimas ant kalno kažkur Pušalotų senkapių (datuojami XIV–XV a.) kaimynystėje.

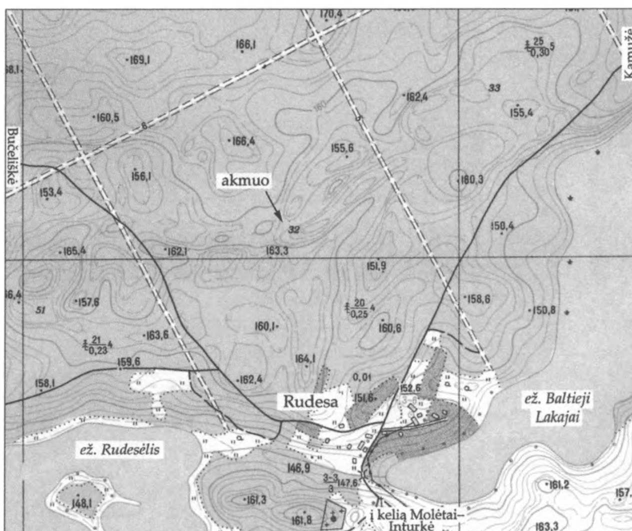
„Kaip pasakoja žmonės, buvo iškalta „diedo“ galva. Vaikystėje dar mačiau kažką panašaus į kaktą ir nosį <...> akmuo susmego dar gilyn, jokio piešinio nepastebėjau“ (V. Jakimavičiaus laiškas į LII, prieš 1970 m.).
Š. 1970 m. MMT žv., LIIR F. 1–129, 28 (paminėtas); LIIR F. 1–2022, 10.

RASÓKALNIS, Alantos s-ja
Kaimas prie kelio Alanta–Janonys. Pavadinimo kilmė nežinoma. Veikiausiai kaimo ribose yra to paties pavadinimo vieta. Sprendžiant iš kai kurių analogijų, ji gali būti senovinė vasaros saulėgrįžos šventės vieta (plg. aukštumose esančias Vilniaus Rasas).
Š. Vait.

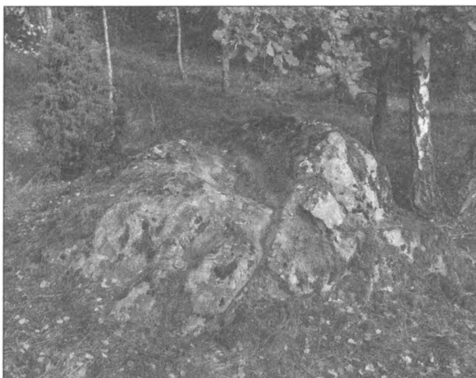
RAŠA, Mindūnų s-ja
478. BAŽNÝČIOS KÁLNAS. Minimas tarp k. vietovardžių, tikslesnė vieta nežinoma.

Kaimyniniame Parašės k. minimas Karalienės kalnas (↑**460**).
Š. Šidiškis T., 1992b, 74.

RUDESA, Inturkės s-ja
479. AKMUO. 0,61 km į Š–ŠV nuo Rudesos (Šv. Jono) upelio pralaidos Rudesos kaime, 0,3 km į ŠR nuo miško kelio į

408 pav. Rudesos akmuo (**479**) (pagal aut.).

409 pav. Rudesos akmuo (**479**) iš P. *Aut. nuotr.* 2005.

Šniūrus atsišakojimo iš kelio Rudesa–Bučeliškė, 15 m į R nuo Šniūrų keliuko (N55°12'44,3"; E25°31'23,1"). Akmuo rausvos, melsvos spalvos sueižėjęs vidutinio stambumo 3,15 m ilg. (Š–P), 3,1 m pl., 90 cm aukščio (aukščiausioje vietoje; PR) granitas. Išilgai akmens yra 1,65 m ilg. įduba V formos dugnu, kuriame (25–35 cm pl. ir 14–15 cm gylio ruože) renkasi vanduo. Į P pusę iš įdubos veda netaisyklingas 90 cm ilg. griovelis-latakas, kuris eidamas įstrižai akmens šonui pasiekia ir pačią žemę.

410 pav. Rudesos akmens (**479**) detalė – griovelis iš įdubos į akmens P kraštą. *Aut. nuotr.* 2005.

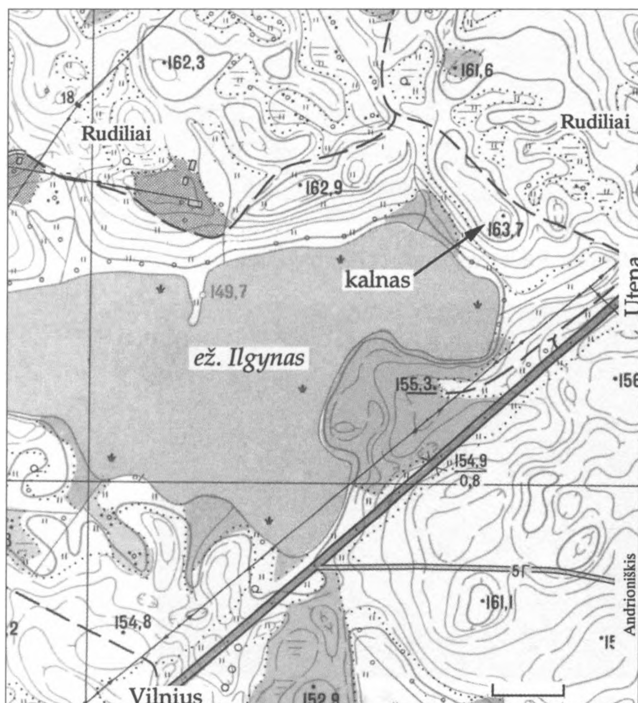
Akmens pavadinimas nežinomas, padavimų neužfiksuota.
Š. Vait. (2005).

RUDILIAI, Čiulėnų s-ja

480. JERÙZALES KÁLNAS. Tarp Rudiliu ir Levaniškių, apie 2 km į V–PV nuo Utenos kelio išsišakojimo į Molėtus ir Vilnių, 0,27 m į V nuo Vadinėlio ež., 0,2 m į ŠV nuo kelio Molėtai–Utena, Ilgyno ež. ŠR krante. Tai aukščiausias apylinkių kalnas, apie 250 m ilg. (ŠV–PR), 100 m pl. (ŠR–PV), iki 15 m aukščio stačiais šlaitais iš PV, P ir PR. Š ir ŠR šlaitais žemi, nuolaidūs, pereinantys į šalia esančias pievas.

„Pasakojama, kad prieš kokius 400 metų buvusi ant to kalnelio bažnyčia. Tekėjo potvynis, bažnyčia buvo išgriauta“ (LŽV; „bažnyčia buvus, per žemes nuėjus“ – LTR 6737/114). Kalne stovėjo čigonų namas, kuris per Velykas prapuolė (LTR 6737/116).

Kalne vaikai rasdavę „kryželių“ (LTR 6737/112). 1 km į ŠV nuo Jeruzalės kalno yra Levaniškių akmuo (Ar 640).

411 pav. Rudilių kalnas (**480**) ir ežeras (**481**) (pagal G. Juodėną).

412 pav. Rudilių kalnas (**480**) iš PR. *G. Juodėno nuotr.* 1997.

Š. Juod. (1996); LTR 6737: 111, 112, 114–116; LŽV (S. Budrytė, 1935; *Jaruzalės kalnas*); Šidiškis T., 1992b, 49–50; VAK 61/116, 318 (LŽV).

481. ẼŽERAS ILGÝNAS. Telkšo į V nuo kelio Molėtai–Utena, pailgas R–V kryptimi.

„Žmonės girdėdava varpus ežeri. Atsišaukdava varpai tenai. Kadu skambindava Velykų ryti [Molėtų bažnyčios varpai. – *Vait.*], tai čia Ilginy atsišaukdava varpai" (LTR). Į ežerą „suvirtusi" Jeruzalės kalno bažnyčia (VAK).

Š. Juod. (1996); LTR 6737/119; Šidiškis T., 1992b, 49–50 („bažnyčia suvirtusi į ežerą"); VAK 61/116.

SALOS, Alantos s-ja

482. RÃGANŲ KÁLNAS. „Prie Virintos upės". Tikslesnių duomenų nėra.

Š. Šidiškis T., 1992b, 51.

SANDIŠKIAI, Videniškių s-ja

483. MÌŠKAS GÕJUS. Nurodomas kaimo ŠV dalyje, 2 ha ploto. XIX a. pabaigoje buvo beržynas, prieš Antrąjį pasaulinį karą – eglynas.

Š. LŽV (J. Ryliškis, 1935).

SAUGINIAI (dalis),Giedraičių s-ja

484. KUPÕLIAKALNIS (KUPÕKALNIS). 0,35 km į P–PR nuo A. Urbanavičiaus sodybos, 0,18 km į V nuo kelio Giedraičiai–Želva, 0,1 km į Š nuo Pusnės k. kapelių, 80 m į P nuo Ukmergės–Molėtų r. ribos. Kalva nuarta, pailga R–V kryptimi, kiek „užsirietusiais" galais, apie 10–15x80 m dydžio, kiek aukštesne V dalimi. Šlaitai nuolaidūs, iki 3 m aukščio. Iš Š, R ir P supamas pelkaičių.

5 km į PV nuo Sauginių Kupoliakalnio yra Rubikonių Kupoliakalnis, 3,5 km į PV – Šventakalnis (↑**192**).

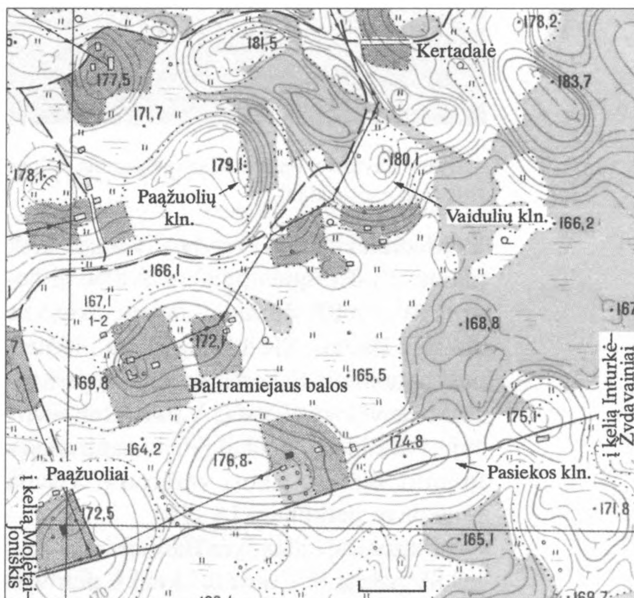
Š. LMD I 478/1 (*Kupoliakalnis*); Vait. (2002); VK (1977; 6 ha [?]).

413 pav. Sauginių kalnas (**484**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 2002.

SAVIDĖNAI, Joniškio s-ja

485. KALNAĨ: VAIDÙLIŲ, PASIEKOS (RÃGANOS) ir PAĄŽUOLIŨ. Kaimo R dalyje, aplink Baltramiejaus bala vadinamas (apie 4 ha) ploto pelkes su pavienėmis balomis, iš kurių V kryptimi teka Liedės upelis. Vaidulių kalnas yra 0,4 km į Š nuo kelio, jungiančio kelius Molėtai–Joniškis ir Inturkė–Žydavainiai, Baltramiejo balos Š–ŠR pakraštyje, į Š nuo apleistos

414 pav. Savidėnų bala, kalnai (**485**) ir dabartinė akmens (**486**) vieta (pagal aut.).

415 pav. Vaizdas nuo Savidėnų Pasiekos, arba Raganos, kalno: 1. Paąžuolių kalnas; 2. Vaidulių kalnas. Viduryje – Baltarmiejaus bala. *R. Balkutės nuotr.* 1997.

416 pav. Savidėnų Pasiekos, arba Raganos, kalnas iš P. *Aut. nuotr.* 2000.

E. Maciulevičienės sodybos. Kalnas kiek pailgas (Š–P), apie 40x50 m dydžio viršuje, iš PV, P ir PR vidutinio statumo, iki 15 m aukščio šlaitais, ŠR ir Š – pereina į likusią aukštumos dalį. Sakoma, nuo jo matyti Molėtų bažnyčios bokštai (JA 108). Kalno viršuje yra didelis, apskaldytas ir aptrupėjęs granito akmuo, į kurį vasaromis visada trenkdavo perkūnas (JA 110).

Paąžuolių kalnas yra Baltramiejaus balos ŠV pakrantėje, apie 0,1 km į V nuo Vaidulių kalno (skiria gili griova). Tai masyvi, nuarta apie 2 ha ploto kalva, kiek aukštesne, medžiais apaugusia V dalimi. Š, R ir P šlaitai vidutinio statumo ir statūs, apie 8–12 m aukščio. V kalnas palaipsniui žemėja ir pereina į likusią pelkių apsupto gūbrio dalį.

Pasiekos (kitaip – Raganų) kalnas yra Baltramiejaus balos P–PR pakrantėje, pailgas (R–V), apie 60x120 m dydžio, nuolaidžiais šlaitais. Kalvą išilgai kerta ir dalija į dvi (Š, P) dalis kelias, jungiantis kelius Inturkė–Žydavainiai ir Molėtai–Joniškis. Kalvos viršuje žmonės kasa duobes imdami smėlį, žvyrą.

„Na, sakydavo, kad raganos [dainuodavusios]. Štai čia, kur mes gyvenam, tai trys kalnai. Sakė: ant tų kalnų dainuodavo vakarais <...> giesmę vieną. Ir sakė: taip gražiai jos dainavo! <...> Viena tą žodį tik sako, kita – tą, trečia – tą. Ir tokia daina buvo raganų. Na, tai čia raganos ir sėdėjo <...> ant trijų [kalnų]. Ir vienas kalnas nuo kito netoli. Tik per balą, ir dainuodavo. Ir jos, būdavo, taip susidėjusios dainuoja, kad labai gražiai išeidavo. Viena sakė: „Biała gęz była – „Balta žąsis buvo“, o kita: „Raudonos kojos“, o trečia: „Po balą vaikščiojo“. Ir taip viena tą žodį sako, kita tą, trečia tą ir taip tokia giesmė išeidavo labai graži. Vakare dainuodavo, kaip saulė leidžiasi <...>“ (*P.* E. Maciulevičienė, 71 m., Žydavainiuose. *U.* R. Balkutė, 1995 m. – JA 114–115; ŽA, Nr. 340). „Vaidulų kalne kokios raganos buvo, kas“ (JA 109).

Apie 1 km į R nuo Savidėnų kalnų yra Alkūnų miškas (↑**335**) ir Sosnuvkos Raganautiškė (↑**492**).

Š. JA 108–111, 114–117; LKAR 18: 402, 403; 38: 1, 9, 12, 41; 42/137; Vait. (1999, 2003). **L.** ŽA 147 (Nr. 340, 341); Vaitkevičius V., 2000, 529.

486. AKMUO su PĖDA. Iš Baltramiejo balos į V–PV išteka nedidelis, vasarą išdžiūvantis Liedės upelis. R. Balkutės duomenimis, apytikriai toje vietoje, kur Liedę

417 pav. Savidėnų akmuo su pėda (**486**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 1999.

kerta lauko kelias į Kertadalę, tarp „akmeninio tiltelio“ (=brastos) akmenų gulėjo akmuo, vadinamas Marijos pėdu. Šiuo metu jis guli perkeltas prie įėjimo į apleistą E. Maciulevičienės gyvenamąjį namą Savidėnuose. Kitų šaltinių duomenimis, akmuo gulėjo tarp akmeninio tiltelio per išdžiūvantį upelį, Vaidulų kalno papėdėje (rytinėje ar vakarinėje?), Šakiais vadinamoje vietoje, Maciulevičių sklype (JA 120, 121).

Akmuo smulkiagrūdis, rausvos spalvos granitas, plane trikampio formos, plokščiu, natūraliai grublėtu viršumi. Matoma akmens dalis 43x68 cm dydžio, 15 cm aukščio. Akmens viršuje, arčiau krašto, yra akmens ašies kryptimi orientuota dešinės kojos pėdos atspaudą primenanti duobutė, nukreipta į akmens smaigalį. Ši „Dievo Motinos pėda“ yra 16,5 cm ilg., 5 cm pl. ties kulnu ir 7,3 cm ties pirštais, 1,5 cm gylio (Vait.; akmuo su kačiuko, šuniuko, avinuko ir Dievo Motinos (*Matki Boski*) pėdomis – JA 120). Akmens viršus aplaistytas derva, kurioje yra sustingusių stiklo šukių.

Senojoje akmens vietoje vaidendavosi (JA 109).

Š. JA 108–109, 112, 114, 120, 121; LKAR 18: 402, 403; 38: 9, 10, 16, 22; 42: 137, 138; VAIT. (1999). L. VAITKEVIČIUS V., 2000, 529, 530.

SIDABRINĖS, Suginičių s-ja

487. BAŽNYČIAKALNIS. Nurodomas apie 0,3 km į ŠR nuo k., „30x30 m dydžio dirva“. Kitų duomenų nėra.

L. ŠIDIŠKIS T., 2004, 14.

SKREBULIAI, Giedraičių s-ja

488. SVÕTAKMENIS. Nurodomas kalnelyje viduryje kaimo, prie kelio Skrebuliai–Žalvariai. 1999 m. nelokalizuotas (Vait.).

„Žmonės pasakoja, kad toje vietoje kadaise svotai buvo pavirtę akmenimis. Nuo to ir vieta gavusi vardą“ (*P.* A. Pipiras, ~50 m., Skrebuliuose. *U.* J. Ryliškis, 1935 – LŽV).

Š. LŽV (J. Ryliškis, 1935); VAIT. (1999).

SKROBLYNAI, Inturkės s-ja

[**489.**] KÁLNAS PLŸTINĖ (*ČEGELNIK*). Nurodomas 0,15 km į ŠR nuo k., 1 ha ploto.

Pasakojama, kad prieš 400 metų čia buvo bažnyčia. Ariant žemę buvo rastas „ščipsas“ žvakėms gesinti.

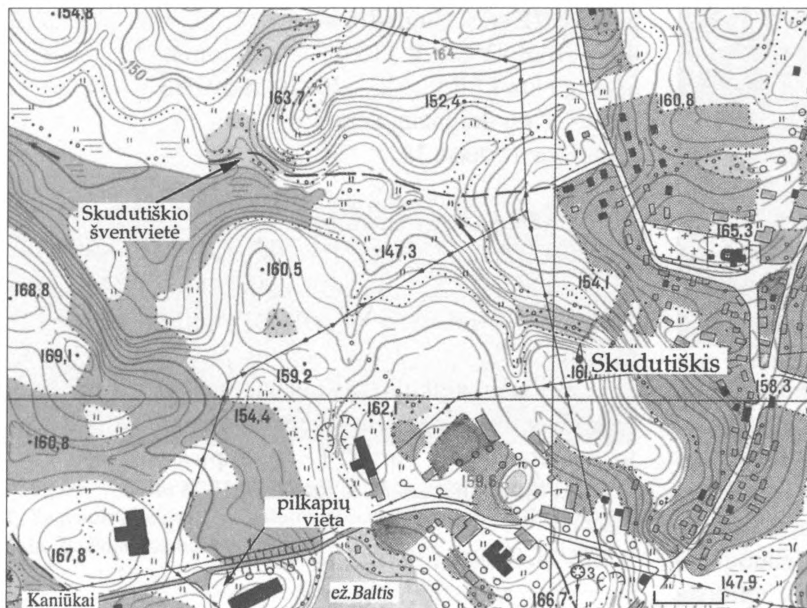
Š. ŠIDIŠKIS T., 1992b, 55–56 (tas pats – sg. 167?); VAK 61/323 (LŽV).

SKUDÙTIŠKIS

„Stebuklingas miestelis. Kada žmonės labai sirgo kalieru, tadu vienas žmogus paėmė jaučių ir apie tų Skudutiškį paėmė ir aporė su arklu. Ir kas tik šitan jo aporton žemėn inaidava, likdava sveikas. Toj kaliera nepaimdava. <...> Stebuklinga vieta vadindava“ (*P.* J. Vidžiūnas, 91 m., Ažuluokesos k. *U.* V. Vaitkevičius, 2003 m.).

Š. LTR 7250/72.

490. AKMENYS su PĖDOMIS (buvo Ar 669, 670) ir ŠALTINIS (dabar visi – M 46K). 0,7 km į ŠV–V nuo miestelio bažnyčios, 0,6 km į Š nuo kelio Skudutiškis–Kaniūkai, Juodisos (dar vadinamos

418 pav. Skudutiškio šventvietė (**490**) (pagal aut.).

Juodišiumi, Skudute) ir bevardžio (?) dešiniojo intako santakoje, vadinamosiose Vaškuškėse. Susidaro įspūdis, kad tai būta gana šlapios vietos. Nemažai iš žemės kyšančių susmigusių vidutinio dydžio akmenų, galimas dalykas, priklausė savotiškam grindiniui, kuris palengvindavo priėjimą prie puoselėjamų akmenų, taip pat persikėlimą per Juodisos intaką (šis nedidelis kelelis praeityje buvo gana intensyviai naudojamas pėsčiųjų bei keliaujančių vežimais).

Pačiame šventvietės epicentre, Juodisos dešiniajame krante ir upelių santakos V pusėje, yra didžiausias ir centriniu laikomas akmuo. Tai tamsiai pilkos spalvos granitas, netaisyklingos formos, apie 2,2 m ilg. (Š–P), 65 cm (P) ir 1,7 m pl. (Š), 60–80 cm aukščio. Viršuje yra dvi ryškios susikertančios iškilios (0,9 ir 1,25 m ilg.) akmens gyslos-„kryžius“ bei Marijos pėda vadinamas 37 cm ilg., 11–15 cm pl. įdubimas. „Pėdas vaika, labai nedidelės pėdelės, rožančius aplink. Ir kaip nužiūri gerai, tai viskas, rožančius kaip reikia, poterėliai, kryželis, viska. Ir Marijos pėdas“ (LTR 6737/125). Pokario metais prie akmens stovėjo kuklus medinis kryžius, atgimimo metais už 1,8 m nuo akmens iškilo apie 4x4 m dydžio koplyčia su gipsine Marijos statula.

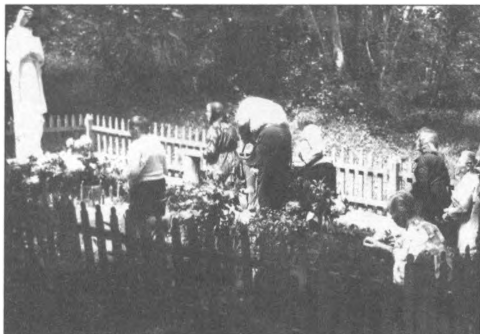
„Žmonės sako, kad nuo to akmenio vandenį kuris atsigers ar nuvelės kokią žaizdą, tai tuojau ir pagydavo. <...> Kryžius

419 pav. Skudutiškio šventvietė (**490**) iš V. *Aut. nuotr.* 2004.

420 pav. Centrinė Skudutiškio šventvietės (**490**) dalis iš R. *Aut. nuotr.* 2004.

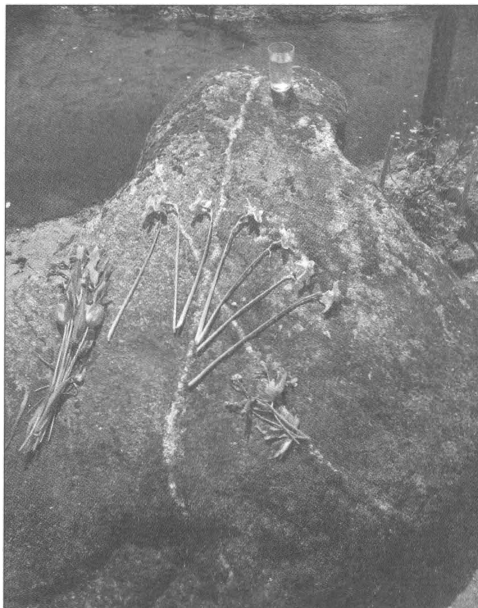

421 pav. Maldininkai centrinėje Skudutiškio šventvietės (**490**) dalyje (Šv. Marijos statula dar stovi po atviru dangumi; moteris dešinėje renka nuo centrinio akmens samanas). *Aut. nuotr.* 1995.

422 pav. Maldininkai centrinėje Skudutiškio šventvietės (**490**) dalyje (moteris bučiuoja centrinį akmenį). *Aut. nuotr.* 1995.

baigiamas maldininkų nuskusti su peiliais" (*U.* T. Biguzas, ~1925 m. – VAK 60/458–459). „Maldininkai, laikydami akmenį stebuklingu, apskaldė pėdą, imdami akmens skaldinėlius gydymuisi" (PA 22). „Jei kas iš tos pėdos vandens išgeria ar jei savo žaizdą išplauna, pasveiksta" (Tarasenka P., 1933b). „Visas ligas nuima stebuklingoj vietoj, dar labiau kaip bažnyčioj... kad skauda, patrink akmeniuku iš Skudutės upelio, samanyčių nuo akmens pridėk, ant ryto sugis visa. Būna, kad dantys, būna, kad žaizdos kokios, ir padeda..." (LTR 6810/29). „Kalbama, kad atlaidų metu žmonės dėdavę pinigus, aukodavo aukas. Po nakties nerasdavo nieko. Tikėdavo, kad aukas pasiima šventieji į dangų" (Rastenytė V., 1980). „Čia, prie Dieva akmenia, skaito, rožančius sukalbėt geriau nei bažnyčioj. Mes čia sukalbėsim, šventa vandeniuka atsigersim..." (LTR 6810/28).

423 pav. Centrinis Skudutiškio šventvietės (**490**) akmuo po Švč. Trejybės atlaidų. *S. Pupininko nuotr.* 2005.

424 pav. Skudutiškio šventvietės (**490**) šaltinis (bevardis Juodisos intakas) iš R. *Aut. nuotr.* 2004.

425 pav. Maldininkai Skudutiškio šventvietės (**490**) šaltinio vandeniu vilgo akis. *Aut. nuotr.* 1995.

426 pav. Skudutiškio akmuo su pėdomis (**490**) (centre) ant bevardžio upelio kranto. *Aut. nuotr.* 2004.

427 pav. Maldininkė renka samanas iš Skudutiškio akmens (**490**) „pėdų“. *Aut. nuotr.* 1995.

„Žmonės pasakoja, kad po [?] tuo akmeniu vaidinas. Sako būktai, kad vienas vaikas ėjo pro šalį to akmenio ir pamatė – balta žmogysta taip baltai apsivilkusi, kad nė žiūrėt negalima ir persigandęs parbėgo namo, ir apsirgo. Iš išgąsčio gulėjo dvi savaites. <...> Vieną kartą ėjo žmogus <...> pro akmenį. Tas žmogus pamatė tokį didelį vyrą sėdintį, naginių apivaras ant kojų vyniojant, ir žmogaus neleido eiti tuo takeliu į Kaniūkus, turėjo eiti keliu“ (*U.* T. Biguzas, ~1925 m. – VAK 60/458). „Marijos pėdos, pirštukai... Marija apsireiškė an to akmeno. Mūsų baba sakydavo, kad buvo maras, ir kas inbėga Skudutiškia žemėn, tai gyvas liko. Dėl to, skaito, Marijos tas akmuo šventas“ (LTR 6810/27).

Taip pat pasakojama, kad pro šį akmenį žygiavo Napoleono kariai ir užkasė po šiuo akmeniu pinigų (Rastenytė V., 1980).

Apie 2 m į Š nuo centrinio šventvietės akmens Juodisos intakas daro 90° vingį ir pasuka R kryptimi. Šioje kelių metrų atkarpoje tikintieji paprastai prausiasi, semia vandenį. Į anksčiau čia buvusį maždaug 25 cm skr. betoninį rentinėlį mesdavo ir

smulkių monetėlių (Vait., 1995 m.). „Pasakoja, kad čia daug kas regėjimų atgavę. Kam kojas skaudėję – padėja. Akis pasiprausem – tuos metus neskaudėja. Viskas lengviau...“ (LTR 6810/31).

Tiesa, gydymui vartojamas ir pačios Juodisos vanduo: prausiamasi, braidoma, geriama, pilamasi į butelius ir pan. „Akmeniukais iš upelio kas trinas, kas upelio vandeniu plaunas, kas iš šaltinio geria. Viskas dėl sveikatos gerai...“ (LTR 6810/32).

Apie 2,5 m į ŠV nuo šaltinio-šulinėlio, kairiajame bevardžio upelio krante, guli vidutinio grūdėtumo, rausvos spalvos natūraliai plokščias granito akmuo. Jis 55x85 cm dydžio, 25 cm aukščio, jo viršuje yra du lygiagretūs įdubimai, primenantys kairę ir dešinę suaugusio žmogaus pėdas, orientuotas Š–P kryptimi. Pirmoji pėda 5,5–11x28,5 cm dydžio, 2 cm gylio, antroji (kiek mažiau ryški) – 6–7,5x30 cm dydžio, 80 cm gylio. Galimas dalykas, kad šie natūralūs įdubimai buvo savotiškai pagilinti žmonėms krapštant ar net gremžiant iš jų dugno samanas ir akmens miltelius.

Šis akmuo kur kas mažiau žinomas negu centrinis akmuo, tačiau taip pat dalies tikinčiųjų lankomas, bučiuojamas, puošiamas gėlėmis. Susidaro įspūdis, kad jis priklauso akmenų grindiniui – brastai kelyje per bevardį upelį.

Apie 15 m į R nuo upelių santakos, Juodisos dešiniajame krante (upeliu aukštyn), apie 2 m nuo upelio, guli vidutinio grūdėtumo, melsvos spalvos su juodais intarpais granito akmuo, kurio forma primena širdį. Akmuo 1,1x1,3 m dydžio, 45 cm aukščio, natūraliai iškiliu viršumi, „širdies“ smaigalys nukreiptas į V. Tikintieji šį akmenį vadina Jėzaus Kristaus širdimi, taip pat gerbia, puoselėja, bučiuoja. Aplink jį einama keliais ir meldžiamasi (1970 m., LII; 1995 m., Vait.).

Neišskiriant Juodisos upelio, šaltinio ir visų akmenų, šventa laikoma visa ši vietovė giliame upelių slėnyje (plg. „Pabučiuok [čia] visus medžius...“ – LTR 6810/32). Šventvietė iki šiol masiškai lankoma per Švč. Trejybės atlaidus (aštuntą sekmadienį po Velykų) į Skudutiškį atvykstančių tikinčiųjų.

Apie 0,7 km į P nuo šventvietės, prie kelio Skudutiškis–Kaniūkai, būta didelio pilkapyno, datuojamo I t-mečiu.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 56; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 18–19; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 84–85; LTR 6489/252; 6737: 124–126 (su Marijos pėda); 6810: 27–32; 7212/37; 7250/71; Vait. (1995, 2004); VAK 60/458 (pieš.), 459; VK (1978; *Šventas akmuo*). L. LAM 235; Tarasenka P., 1933b, 377; Mažiulis A., 1948, 35 („Šaltinėlio vandeniu žmonės plauna skaudančias akis“); PA 22, 56, 73 (Nr. 101); Rastenytė V., 1980; IA 118, 125; KPE 1, 206; Vaitkevičius V., 1997, 41, 42 (13, 14 pav.).

SODĖNAI, Luokesos s-ja

491. KUPÓLIAKALNIS. Apie 1 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. VK.

SOSNUVKA, Joniškio s-ja

492. RAGANÁUTIŠKĖS RAĨSTAS. Plyti apie 0,23 km į ŠR nuo kelio į Savidėnus atsišakojimo iš kelio Inturkė–Žydavainiai, abipus pastarojo kelio, Alkūnų miške. Tikslesnės ribos nežinomos, ne mažesnis kaip 4–5 km, išsitęsęs ŠV–PR kryptimi.

„Gal ten raganos buvo <...> gal ten jos ir gyveno, ten tokia sala buvo. Aplink bala, viduj sala tokia <...> nuo senybės sakė, kad čia raganos gyveno laumės ant tos salos“ (JA 88; gal raganos tenai gyveno – JA 90). Kartais tos raganos buvo siejamos su Savidėnų kalnų (↑**485**) raganomis (plg.: „prie Raganauciškės ganom, tai raganos giesmę giedam...“ – JA 115). Pakelėje prie

428 pav. Sosnuvkos raisto (**492**) loma prie kelio Inturkė–Žydavainiai. *Aut. nuotr.* 1999.

Raganautiškės įvairiai vaidendavosi, velniai kėlė vestuves (JA 91; jautis naktį išeidavo ant kelio – JA 90; žmogus su kepaliušu, lazdele – JA 91; „kokia boba didelė, baltu apsklojusi“ – JA 93; gražus, blizgantis šuniukas – JA 93). „Tai mus gąsdindavo vaikus, kad tenai visuomet jau rodydavosi, velniai vaikščiojo – JA 91).

Raganautiškės raisto V pakrantėje auga Didysis Alkūnų ąžuolas (↑**335**).
Š. JA 88–94, 115; LKAR 18/206; 19/122; 38: 3–6, 12, 13, 17–19, 21, 25, 29, 40; 139/17; VK (N. Norvaišaitė, 1978; Kertadalė), (A. Mekišienė, 1978; Žydavainiai). **L.** DUBINGIAI, 1971, 376 (? Dagiškės, *Raganaučiškė*).

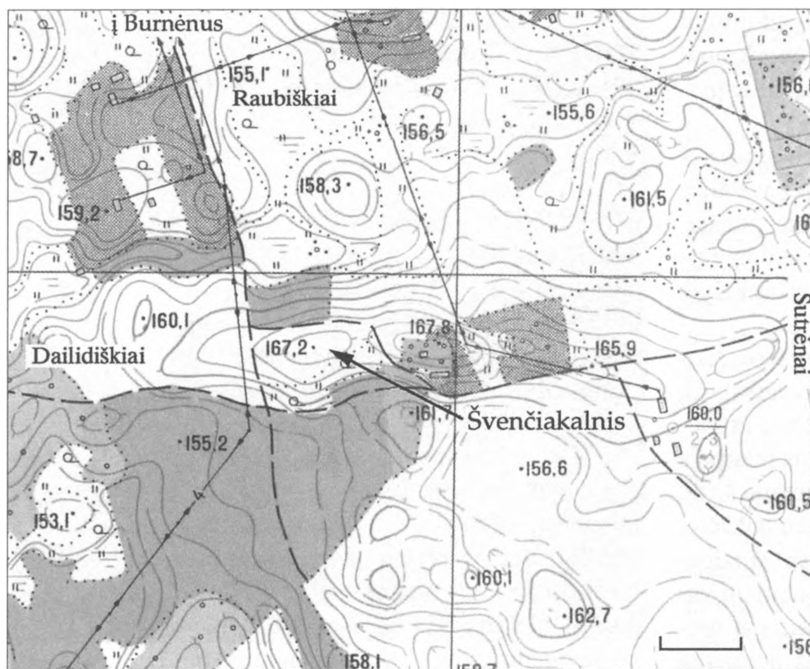
STRAKĖNAI, Čiulėnų s-ja
493. AKMENYS su DUBENIMIS. Kaime minimi du (?) akmenys su smailiadugniais dubenimis: vienas buvęs prie Kaušinio svirno, padėtas kaip laiptas, kitas – prie gyvenamojo namo (kieno ?) laiptų. Tikslesnių duomenų nėra.

„Gal seniau būta malta grūdai“.
Š. LTR 6737/129.

SUGINČIAI
494. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 678). Netyrinėtas.

Pasakojama, kad piliakalnyje buvo bažnyčia (VAK; ten buvo miestas, kuriame buvo 12 bažnyčių – LŽV).
Š. LŽV (V. Kalpokaitė, 1935); VAK 60/473.

SUTRĖNAI, Joniškio s-ja
495. ŠVENČIÃKALNIS. Tarp Sutrėnų, Dailidiškių ir Trumpakojų k., 1,1 km į V nuo kelio Molėtai–Joniškis, 1,1 km į Š nuo Žverno ež., 1 km į R nuo Ilgio ež., 80 m į V nuo M. Žukauskienės sodybos. R–V kryptimi per kalvą eina lauko kelias Sutrėnai–Dailidiškiai. Tai nežymi, apie 100 m ilg. (R–V), 40 m pl. (Š–P) kalva iškiliu viršumi, labai nuolaidžiais, vos 1–2 m aukščio šlaiteliais.

429 pav. Sutrėnų kalnas (**495**) (pagal aut.).

Pavadinimo kilmė nežinoma, tačiau tuo pačiu pavadinimu vadinama visa aplinkinė vietovė: *Švenčiakalnis* „pieva, krūmai, raistas“ (VK), *Pašvenčiakalnė* ir *Pãšvenčiakeliai* (Dubingiai).
Š. JA 124; LKAR 42: 140, 198; Vait. (1999); VK (1968; Trumpakojai). L. Dubingiai 1971, 374, 378 (Sutrėnai, Trumpakojai).

SVOBIŠKĖLIS, Alantos s-ja
496. AKMUÕ VALIÙLIS (VALIŰLIS) ir AĨKOS GÕJUS (M 45K). Alantos g-jos 8 kvartalo 9 sklype, 0,6 km į PR nuo kelio Naujasodis–Buržilai, 0,55 km į Š nuo Karklos upės, 0,45 km į ŠR nuo Glasmino ež. ŠR kranto, kalvos PV šlaite, „Gojuje“ (LŽV,

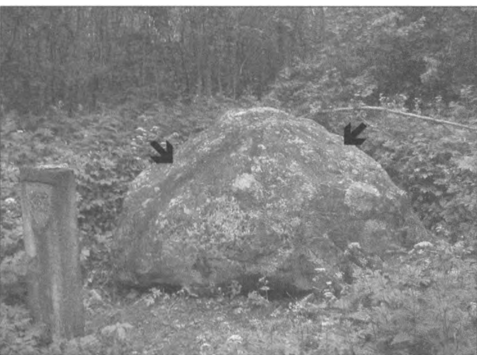
432 pav. Svobiškėlio akmens (**496**) saulutės ženklas. *Aut. nuotr*. 2004.

430 pav. Svobiškėlio Alkos Gojus (**496**) iš PV. *Aut. nuotr*. 2004.

433 pav. Svobiškėlio akmens (**496**) saulutės ženklas (VAK 62/240–242).

431 pav. Svobiškėlio akmuo (**496**) iš P (rodyklė kairėje žymi pasagos, dešinėje – saulutės ženklo vietą). *Aut. nuotr*. 2004.

434 pav. Svobiškėlio akmens (**496**) pasagos ženklas (VAK 62/237–238).

D. Zulumskaitė; VAK 62/223) ar „Alkos gojelyje“ (1991 m., KPC). Bendras Gojaus plotas prieškaryje buvo apie 30 ha, P pusėje jis ribojosi su Glasmino ež.

Valiulio akmuo stambiagrūdis, rausvos spalvos granitas, plane trikampio formos, aukštesne Š dalimi, 3,6 m ilg. (Š–P), 3,2 m pl. (R–V), 1,4–2,1 m aukščio. Akmens Š dalyje, viršuje, yra vos matoma plokštumėlė su keliomis išskaldomis. Vienoje iš jų renkasi lietaus vanduo. Akmens P dalis tarytum sueižėjusi, apskilinėjusi. Šiek tiek nuolaidėjančiose PV ir PR akmens pusėse yra iškalti ženklai: PV pusėje iškaltas 26x51 cm dydžio ovalas, jame: kryžius (12x13,5 cm), pasaga (23,5x26 cm), strėlė (28 cm aukščio, apačioje išsišakojanti iki 24 cm). Akmens PR dalyje iškaltas 35x43 cm dydžio ovalas, jame: kryželis (10x10 cm), saulutė (20 cm skr.), puslankis-mėnulis (16x20 cm).

Stilistiškai ir atlikimo būdu (griovelių gylis ir plotis) ženklai ryškiai skiriasi: pasagos griovelis platus, ryškus, lygus, kompozicija ovale tiksli. Saulės ženklas labai gilus, bet ne platus, kompozicija nėra tiksliai ovalo centre.

Pasakojama, kad Velnias šį akmenį nešė, norėjo „užuspirt“ Skudutiškio bažnyčios duris (LTR 6737/135; altoriaus sudaužyt – LTR 6737/139). Ant akmens esanti Marijos pėda [?] (LTR 6737/136). „Tį Valiulis seniau ugnį kūrindavo“ [?] (LTR 6737/134). „Žmonės pasakoja būk po akmeniu užkasti pinigai“ (LŽV, V. Rudavičius; auksinių pinigų dėžę po akmeniu paslėpė kažkoks Napoleono karininkas, bėgdamas nuo rusų – VAK 62/223). „Valiulio akmuo... po juo skylė. Pro tą skylę vis išlįsdavo kipšiukas, pasivertęs kupriuku, ant akmens sėdėdavęs ir siūdavęs batukus. Perkūnas nemėgęs kipšiuko ir stengėsi jį nutrenkti. Kipšiukas spėdavęs po akmeniu pasislėpti ir Perkūnas tik akmenį kliudydavęs“ (*P.* J. Yla. *U.* 1977 m. – Šidiškis T., 1992b; plg. P. Tarasenkos apysakas). Pasakojama, kad kartą kupriuku pasivertęs kipšiukas batukais suviliojo grybaujančią Adomaičio merginą: „Kipšelis pasiūlė jai batukus. „Tai brangiai prašai?“ – klausia mergina. O tas sako: „Pirmiausia padėvėk, užmokėti ir vėliau suspėsi“. Paėmė mergina batukus, šoko su jais tris mėnesius. Trečio mėnesio pabaigoje, Užgavėnių vakarą, vidurnaktį, mergina baigė linksmintis ir patraukė namo. Tik žiūri, kad ne namo, o prie Valiulio akmens einanti“. Pasirodo, batukai ją patys ten vedė. Nori mergina batus nusimauti – negali. Tada suprato, kad batukai užburti ir atėjo laikas už juos sumokėti. Kipšiukas paprašė merginos sielos. Tad rytą ji buvo rasta prie akmens negyva, ant šakos pasikorusi. „Palaidojo kaimynai merginą, batukai liko ant akmens“. Norėdami piktos pagundos išvengti, žmonės ant akmens iškalė kryžių. Nuo to laiko <...> kipšiukas ant jo daugiau nebesėdi“ (Geotopai).

Anot P. Tarasenkos (1921), „aplink Valiulį daug kitų akmenų. Jei nupieštume jų schemą, pravesdami vidurines linijas tomis vietomis, kur daugiau akmenų, gautume keturkampį su apskritimu šiaurėje, Valiuliu viduryje ir atvirumu į pietų pusę, ežero [Galmyno. – *Vait.*] link“ („kiti akmenys, kurie yra išmėtyti aplink Valiulio akmenį, sudaro nemažą keturkampį, pasibaigiantį pusračiu“ – Čelkaitis A., 1942). Žvalgymus šia linkme tęsė J. Vaiškūnas (1994) ir teigė, jog yra pagrindas manyti, kad „Valiulio akmuo galėjęs būti dangaus šviesulių ir apeigų atlikimo vieta. Iškaltoji rodyklė [t. y. strėlė. – *Vait.*] yra nukreipta į šiaurės rytus, apytikriai į tą vietą, kur Saulė pateka vasaros saulėgrįžos metu. Nurodytoje pusėje aptiktos kelios šiaurės–pietų kryptimi išdėstytų akmenų eilės“.

Pastaraisiais metais išaiškinta, kad apie 20 m į Š nuo Valiulio akmens yra kitas, daug mažesnis ir aptrupėjęs akmuo, kurį žmonės vadina *Valiulio tėvu* („pasenęs“,

„supuvęs" akmuo) (*P.* P. Šeikis, 67 m., Karališkėse. *U.* V. Vaitkevičius, 2004 m.).

Tenka pabrėžti, kad pirmoji ženklų kompozicija su pasaga Valiulio akmenyje yra neabejotinai heraldinio pobūdžio. Ryšium su tuo atkreiptinas dėmesys, kad Svobiškėlis – sena kunigaikščių Giedraičių vietovė, kurią jau 1451 m. Kareiva, Vainos sūnus, Giedraitis užrašė Dubingių bažnyčiai (Wojtkowiak Z., 1978).

Svobiškėlyje, Didžiojo kalno V papėdėje, nurodomas *Valiulio raistas* (apie 2 ha) (LŽV, D. Zulumskaitė).

0,6 km į PR nuo Valiulio akmens yra Karališkių piliakalnis ir senovės gyvenvietė (Ar 1571), datuojami I t-mečiu – II t-mečio pradžia. Piliakalnis taip pat yra Svobiškėlio kaime (Av 1967).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 37; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 19–20 (Švobiškėlis); 1978 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–121, 19; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 89–90; Geotopai; LGP 219–221; LTR 6737: 134–136, 138, 139; LŽV (D. Zulumskaitė, 1935; Svobiškėlis, *Valiūlis*, *Gojus*); LŽV (V. Rudavičius, 1936; Skiemonių g-ja); Šidiškis T., 1992b, 33–34; Vait. (2004); VAK 62/222 (LŽV, Svobiškėlis), 224–230, 232, 233 (LŽV, Skiemonių g-ja), 234–244 (pieš.); L. Tarasenka P., 1921 („Iš senų senovės vadina Valiuliu"); Спицынъ А., 1925, 169; LAM 247 (Švobiškėlių dv.); Čelkaitis A., 1942; PA 42, 43 (pieš.), 73 (Nr. 100; Karališkiai); Juskevičiūtė A., 1972; Wojtkowiak Z., 1978, 17; IA 105–106, 125 (Nr. 17); Vaiškūnas J., 1994; Isokas G., 1995, 159–160; Šidiškis T., 1996, 46; 2004, 13 (Karališkės); KPE 1, 207.

ŠAKIMAS, Dubingių s-ja

497. VELNIARAISTIS. Minimas tarp kitų k. vietovardžių. Tikslesnių duomenų nėra.

L. Dubingiai, 1971, 379.

ŠEŠTOKIŠKĖS, Mindūnų s-ja

498. EŽERĖLIS. Pelkėtoje žemumoje į R nuo k. (?).

„Vieną kartą tame ežeriuke Molėtų miesto gyventojas Gečys gaudė žuvis. Jam begaudant žuvis, priplaukė prie jo panelė blizgančiame laive ir prašė, kad jis paduotų jai ranką, o jei ranką paduoti nenori, tai nors meškerę. Jis jai pasakė: „Eik skradžiu žemės". Ji tuo laiku pradėjo verkti ir pasakė, kad „tu mane užkeikei keliems šimtams metų", ir staiga prapuolė. Žmonės pasakoja, kad toje vietoje yra užkeiktas didelis miestas" (*U.* M. Šulciūtė, ~1925 m.).

Š. VAK 61/264 (Šeštokų ežeriukas).

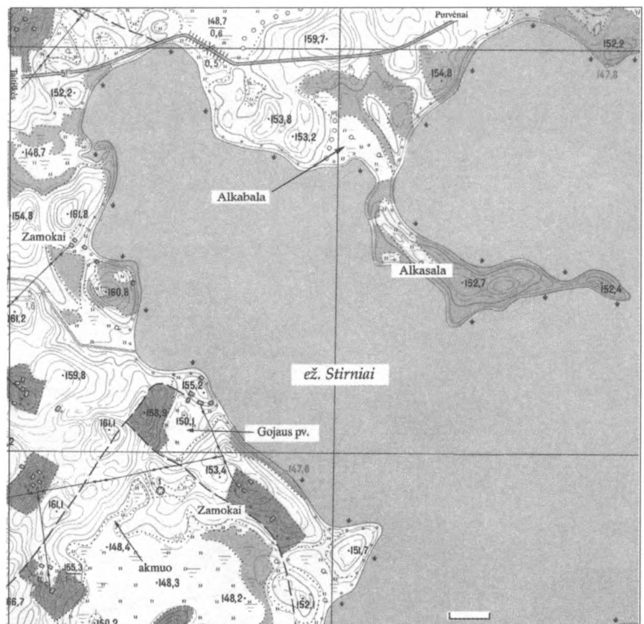
ŠILNINKAI, Videniškių s-ja

499. MÌŠKAS GÕJUS. Nurodomas į Š nuo k., 1 ha ploto.

Š. LŽV (J. Ryliškis, 1935).

TAITIŠKĖS, Čiulėnų s-ja

500. AĨKASALA (ALKÀ, ŠIUKŠIENĖS (PETRAUSKIENĖS) RAGAS). 1 km į P–PR nuo k., 0,3 km į P nuo kelio Purvėnai–

435 pav. Taitiškių Alka (**500**), Zamokų akmuo ir Gojus (**517**) (pagal aut.).

436 pav. Taitiškių Alka (**500**) iš PV. *Aut. nuotr.* 2005.

Taitiškės, Stirnių ež. Š pakrantėje. Alkasala, arba Alka, vadinamas apie 800 m ilg., 20–150 m pl. (iš viso apie 9 ha ploto) į R užsirietęs pusiasalis, pakilus vandens lygiui, virstantis sala. Virš vandens Alkasala pakyla kelis metrus (arčiau kranto), vidurinėje dalyje iki 6 m aukščio. Šį pusiasalį nuo kranto skirianti pelkė („liūnas“) vadinama Alkabala (Vait.).

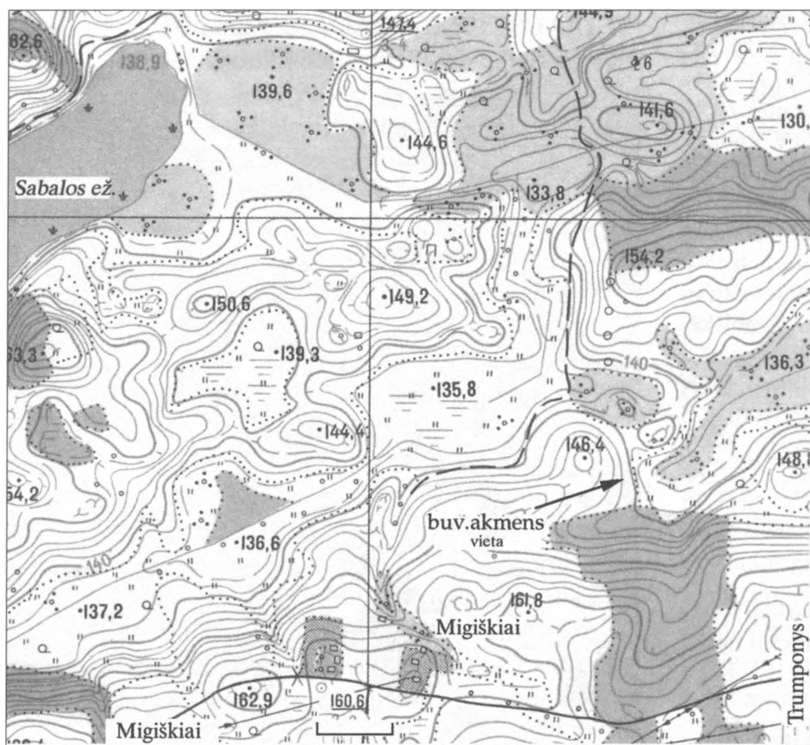
Š. Juod. (1997); LTR 6737: 140, 141; Šidiškis T., 1992b, 66; Vait. (2005). L. Volkaitė-Kulikauskienė R., 1966, 46; Šidiškis T., 2004, 15–16 (Zamokai; *Alkas*, *Alko įlanka* – Stirnių ež. vakarinė dalis – įlanka).

TIESIŪNIŠKIAI, Alantos s-ja

501. VÉLNIO AKMUÕ. Gulėjo pievoje „tarp vieškelių“. XIX a. pabaigoje akmuo buvo suskaldytas ir panaudotas Alantos dvaro reikmėms. Ant akmens buvo iškalta „velnio plaštaka“ – delnas su pirštais (LŽV).

Velnio akmens vardu buvo vadinama ir pieva šalia akmens (2 ha).

Š. LŽV (M. Šeduikis, 1935); VAK 62/246 (LŽV).

437 pav. Trumponių akmens su dubeniu vieta (**502**) (pagal KPC AS).

TRUMPONYS, Alantos s-ja

502. AKMUO su DUBENIU (LAŨMIŲ BLIŨDAS). Buvo 0,85 km į ŠR nuo Migiškių k. kapinių, 0,7 km į PR nuo Sabalos ež. PR kranto, 0,3 km į Š nuo kelio, jungiančio Migiškius su keliu Molėtai–Alanta, slėnio, kuriuo tekėjo išdžiūvantis upelis, V šlaite, vietovėje, vadinamoje Tumo miškeliu. Akmuo dingo po 1972 m., greičiausiai melioracijos metu. Akmuo buvo netaisyklingo ritinio formos, maždaug 1 m skr., iš žemės kyšojo 30 cm aukščio jo dalis (atkasto akmens aukštis 50 cm (Š) ir 70 cm (P)). Akmens viršuje būta netaisyklingo apskritimo formos 38x41 cm

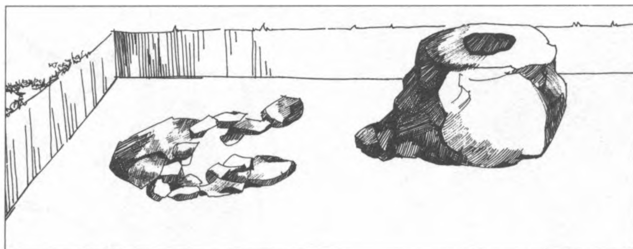
438 pav. Trumponių akmens (**502**) aplinkos tyrinėjimai. *V. Urbanavičiaus nuotr.* 1972 (LII ng. 32949).

439 pav. Trumponių akmuo su dubeniu (**502**) archeologinių tyrinėjimų metu (į dešinę nuo jo aptikta įgilinta ugniavietė). *V. Urbanavičiaus nuotr.* 1972 (LII ng. 32946).

dydžio, 5–5,5 cm gylio dubens plokščiu dugnu.

1972 m. LII (vad. V. Urbanavičius) prie akmens ištyrė 16 m^2 plotą. Nustatyta, jog tam, kad dubenuotasis akmuo stovėtų lygiai, iš Š pusės po juo buvo pakištas nedidelis akmuo. Į ŠV nuo akmens su dubeniu, aptikta 1,6x1,8 m dydžio netaisyklingos formos, į apačią siaurėjanti duobė, primesta rausvos spalvos granito (dubenuotojo akmens?) nuoskalų. Tarp nuoskalų rastas

440 pav. Trumponių akmuo su dubeniu (**502**) archeologinių tyrinėjimų metu. 1972 (LII brėž. 4297).

50 cm storio anglių ir pelenų sluoksnis, einantis puslankiu duobės pakraščiais. Duobė 30 cm gylio, jos dugnas buvo užpiltas juodžemiu.
Š. 1972 m. LII tyr., LIIR F. 1–351, 57–58; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 92. **L.** URBANAVIČIUS V., 1974, 109; IA 60 (Nr. 91); VAITKEVIČIUS V., 1999, 232 (9 pav.); 2003a, 231.

[**503.**] KIAŨLIŲ BAŽNÝČIA. „Ganykla tarp dviejų kalnelių, kur suvarydavo guldyti kiaules“. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. VK (P. Rinkūnas, 1978).

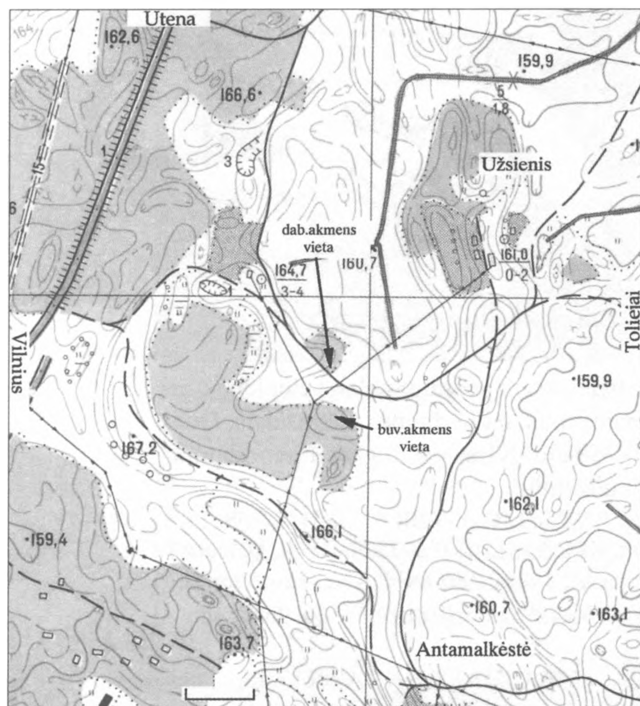
UOSIPIAI, Alantos s-ja

504. VELNIÃKAMPIS. Nurodomas užpelkėjusio Inketrio ežero pusiasalyje („dirvos į ežero pusę“).

Galbūt susijęs su Inketrių Velnio Pečiumi? (↑**401**).
Š. LŽV (J. Grikienis, 1935).

UŽSIENIS, Čiulėnų s-ja

505. KÁRVĖS AKMUÕ. 0,4 km į R nuo Utenos kelio išsišakojimo į Molėtus ir Vilnių, apie 0,18 km į PR nuo P. Kazlausko sodybos, 4 m į ŠR nuo kelio Užsienis–Antamalkėstė, mažame miškelyje, jo P kampe, tarp kitų suvežtų akmenų. Akmuo anksčiau stovėjo apie 60 m į P nuo dabartinės vietos, 25 m į PR nuo elektros tiekimo linijų susikirtimo stulpo (605/35). Melioruojant

441 pav. Užsienio akmuo (**505**) (pagal G. Juodėną).

laukus, akmuo buvo išverstas ir nustumtas į dabartinę vietą.

Akmuo smulkiagrūdis, melsvai pilkas granitas, 0,9x1,8 m dydžio, 80 cm aukščio. Akmens Š pusėje, apie 50 cm nuo V jo krašto ir 6 cm nuo žemės, yra apie 12 cm skr., 4,5 cm gylio dubenėlio formos įdubimas. Virš jo – dar vienas, mažesnis, 7 cm skr., 4 cm gylio dubenėlis. Stovėdamas savo ankstesnėje vietoje, akmuo priminė karvę. Į R buvo išsišovusi jos „galva“, kuri stumiant akmenį atskilo ir pasimetė.

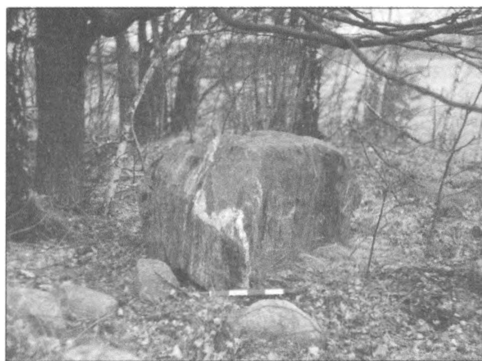
Pasakojama, kad ant šio akmens ponai bausdavo prasikaltusius baudžiauninkus. Š. JUOD. (1996); LTR 6737: 142, 143.

VAIKUČIAI, Giedraičių s-ja

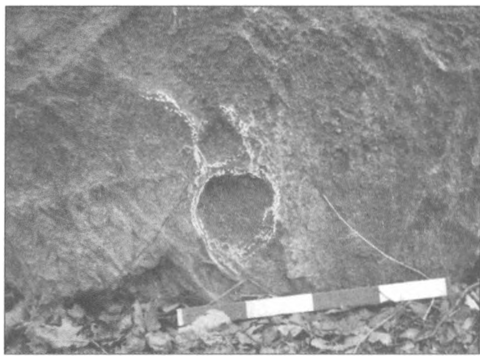
506. AKMUO (M 111). Į PV nuo k., 0,64 km į ŠV nuo Č. Karolkos sodybos, 0,2 km į R nuo žuviveisos tvenkinių, dirbamuose laukuose. Akmuo 2,5 m ilg. (R–V), 1,5 m pl. (R), 0,9–1,25 m aukščio. Aukščiausioje jo dalyje, 50 cm aukštyje nuo žemės paviršiaus, kalant yra suformuota „galva“, kurios skersmuo apie 55 cm, aukštis – 76 cm.

„Prie jo atsigulk ir ausį pridėk, atsigulk, tai girdisi aiškiausiai, kai bažnyčiose varpai skamba“ (LTR 6489/263). „Kai kaimynų šuniokas pasiutęs buvo, tai ėjo skaldyt to akmens. Tai padeda: sutrini, įmaišai ir paskui duodi“ (LTR 6489/263).

Aukštuma, kurios pakraštyje stovi Vaikučių akmuo, kartais vadinama Milžinų kalnu, čia buvo randama „milžinų kaulų“. Š. LTR 6489: 258, 263; VAIT. (1994). L. VAITKEVIČIUS V., 1996, 21 (nuotr.), 22.

442 pav. Užsienio akmuo (**505**) (naujoje vietoje). *G. Juodėno nuotr.* 1997.

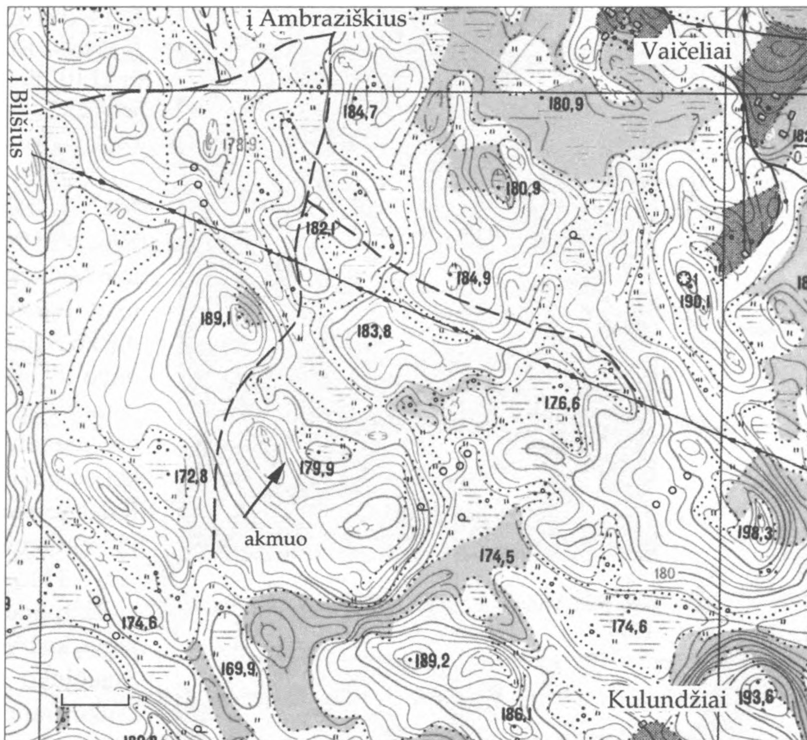
443 pav. Užsienio akmens (**505**) detalė – įdubimas, primenantis „pėdą“. *G. Juodėno nuotr*. 1997.

VALIAI, Balninkų s-ja

507. AKMUO su PĖDOMIS (Ar 634; M 172). Apie 1,7 km į PV nuo Sabalos ež. PV galo, 0,5 km į PR nuo Šiekštelio ež. R galo, 0,3 km į Š nuo keliuko Valiai–Perkaliai, šaltiniuotoje griovoje, vadinamoje Skardžiumi. Norėdamas pažiūrėti, koks akmens aukštis, Dapkūniškių mokytojas su mokiniais aplink akmenį iškasė griovį. Žmonės pasakodami apie akmenį teigia, jog akmuo gulėjo aukštumoje, tik vėliau liūčių paplautas nuslinko žemyn (LTR 6078: 29, 74).

Akmuo 1,2 m ilg. (Š–P), 70 cm pl. (R–V), 30 cm aukščio. Viršuje yra du įdubimai. Didesnysis („velnio pėda") – centre, smailaus, ištęsto lygiašonio trikampio formos, 29 cm ilg., 12 cm pl. PV pusėje, 2 cm – ŠR, 3–4 cm gylio. Įdubimas primena dešinės kojos pėdos atspaudą. Mažesnysis įdubimas („velniuko pėda") yra už 20 cm į P, 5–6x9 cm dydžio, 3 cm gylio. Už 6 cm į P nuo šios pėdos yra dar viena, 2x2 cm dydžio, 1 cm gylio duobutė.

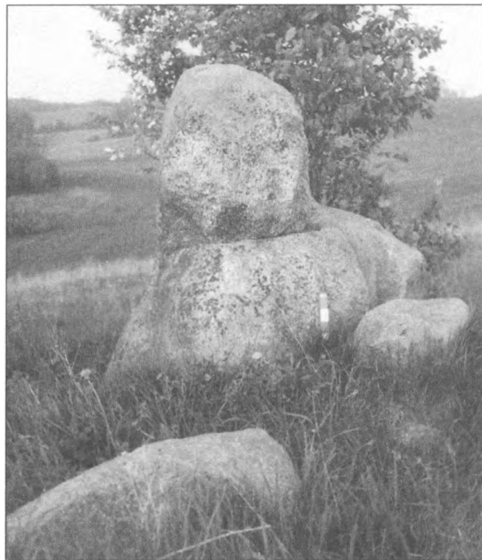
„Velnias su velniuku nešė užuspirt šitos [Perkalių Koplyčios kalno. – *Vait.*] bažnytėlės duris. Ale jiems sunku pasidarė. Numetė akmenį i kojas uždėjo pailsėt <...>„ (*P.* J. Petniūnas, 72 m., Valiuose. *U.* R. Tamašauskas, 1983 – LTR 6078/74; Velnias su velniuku akmenį nešė, norėdami sugriauti cerkvę – LTR 6078/42). „Sakydavo, kad buvo tokia mergina. Ją kavalierius apmovė. Mergina nuodėmėj pagimdė vaiką, tai ją velnias vijosi. Merga peršoko per skardį, o vaikas pastatė kojytę ir įspaudė pėdą. Ženklą paliko, kad nebeieškotų, nubėgęs katran kraštan. Yra du pėdai: vienas didelis, kitas mažas" (*P.* P. Čiūta, 83 m., Valiuose. *U.* R. Tamašauskas, 1983 – LTR 6078/29; „Kai Velnias šoko nuo ravo krašto, pasispyrė un akmenį koja, velniukas lėkė paskui" – LTR 6078/40).

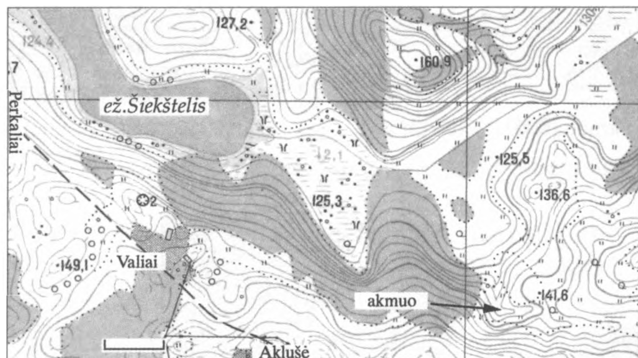

444 pav. Vaikučių akmuo (**506**) (pagal aut.).

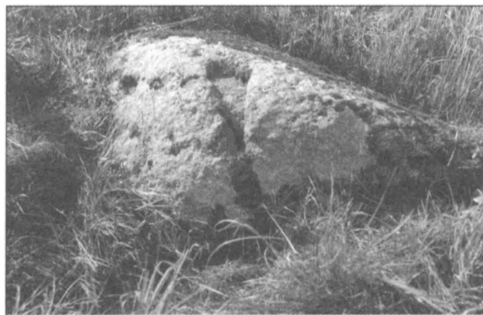
445 pav. Vaikučių akmuo (**506**) iš P. *Aut. nuotr.* 1994.

446 pav. Vaikučių akmuo (**506**) iš V. *Aut. nuotr.* 1994.

447 pav. Valių akmuo (**507**) (pagal KPC AS).

448 pav. Valių akmuo (**507**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24620).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 60; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 6; 1991 m. KPC žv., LIIR F. 1–2329, 93; LTR 6078: 29, 40, 42, 74; 6737/24 („žmogaus pėda ir pėdeliukas vaiko“). L. TAMAŠAUSKAS R., 1984; KPE 1, 208.

VANAGIŠKĖS, Mindūnų s-ja

508. VELNIÃRAISTIS. Apie 1,5 km į P nuo Malkėsto ež., 0,5 km į Š nuo kelio Molėtai–Labanoras, Siesarties (Braškiškių) miško Š pakraštyje. Praeityje Velniaraistis buvo didelis ir klampus raistas, nusitęsęs pamiškė apie 1 km (R–V). Sovietiniais metais numelioruotas. Tik V jo dalyje išlikę kelios nedidelės pelkutės. Buvusio raisto R dalyje augantis miškas vadinamas senuoju Velniaraisčio vardu.

1,3 km į ŠV nuo Velniaraisčio yra Antatiškių Šiaučiuko akmuo (↑**351**). Pasakojama, kad Velnias-šiaučius, sėdėdamas ant Šiaučiuko akmens, iki pat Velniaraisčio „suko dratų“ (LTR 6737/21; vienas Velnias siuvo ant akmens, kitas – Velniaraisty – LTR 6737/15). Velniaraisty vaidendavosi (Juod.).

Š. JUOD. (1996); LTR 6737: 10, 15, 21.

VARNIŠKIAI, Videniškių s-ja

509. AKMUO su PĖDA. Nurodomas pievoje į V nuo k. „Yra akmuo, ant kurio yra pėdos ženklas“. Tikslesnių duomenų nėra. Š. LŽV (E. Kazlauskaitė, 1935; *Pėdinis akmuo*).

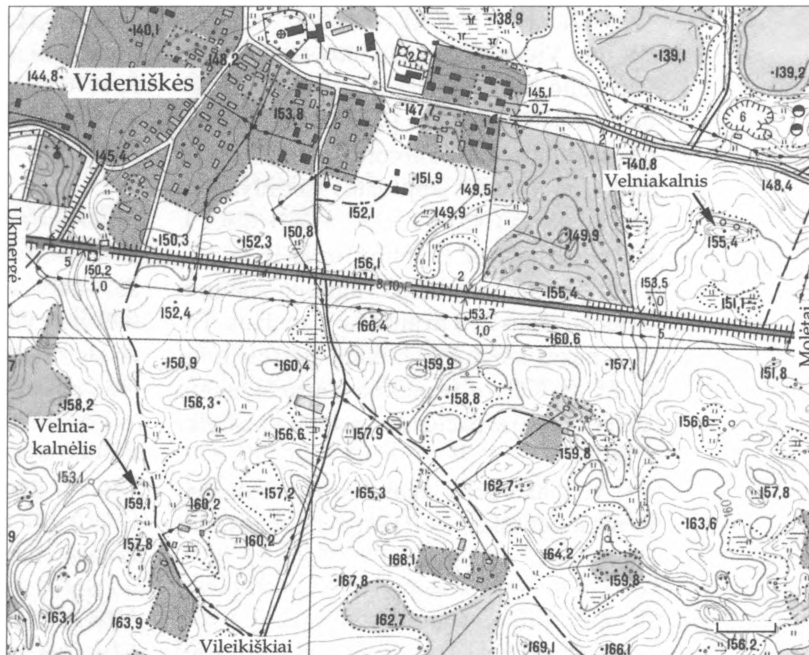

449 pav. Vanagiškių raistas (**508**) iš V. *G. Juodėno nuotr.* 1997.

VASTAPAI, Alantos s-ja

[**510.**] KOPLYČKALNIS. Apie 1,2 km į Š nuo kelio Alanta–Pakalniai, Skleparaisčio miško Š pakraštyje, numelioruoto Vastapos up. P krante. Didelė, natūrali, apie 10 m aukščio kalva, kurios viršuje randama plytgalių. Veikiausiai XVI–XVIII a. koplyčios vieta.

L. Šidiškis T., 2004, 15.

450 pav. Videniškių Velniakalnis (**511**) ir Velniakalnėlis (**512**) (pagal aut.).

VIDENIŠKIAI

511. VELNIÃKALNIS (M 7). 0,8 km į PR nuo Videniškių bažnyčios, 0,15 km į Š nuo kelio Molėtai–Ukmergė (N55°12'50,5"; E25°17'18,7"). Kalnas apie 80 m ilg. (R–V), 15–20 m pl. prie pagrindo, vidutinio statumo, apie 6–8 m aukščio šlaitais. Viršus nors nelygus, tačiau plokščias. Matyti tik dviejų senų duobių (bulviarūsių?) žymės. Aikštelės V gale kyšo keletas įvairaus dydžio akmenų.

Pasakojama, kad kalno vietoje buvo turtingas dvaras, valdomas Velnio (LTR 5724/58). Seniau ant šio kalno jaunimas rengė vakarėlius ir gegužines, kur ateidavo ir daug „gražių bernelių". Jie labai šokdindavo merginas, būdavę labai linksma. Kai paaiškėjo, jog berneliai – tai velniai, pasivertę žmonėmis, gegužines čia nustota rengti, o kalnas imtas vadinti Velniakalniu (LTR 5724/53; „Apie Velniakalnį yra sakoma, kad čia vėlais vakarais susirinkdavo velniai ir raganos, ir šokdavo, linksmindavosi <...>. Dar sako, kad ten ir pušys didelės neauga, nes velniai šoko" – LTR 5724/54). „Velnias nešė piestą, užgiedojus gaidžiams, tą piestą numetė [?]" (VK). Praeiviai naktį klaidžiodavę aplink kalną iki pirmų gaidžių (LTR 5724/54).

451 pav. Videniškių Velniakalnis (**511**).
V. Daugudžio nuotr. 1970 (LII ng. 24628).

Už 1,2 km į R nuo Velniakalnio yra Liesėnų piliakalnis (Ar 684), už 1,15 km į PV yra Velniakalnėlis (↑**512**).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 62; LTR 5724: 53–59; LŽV (S. Švogžlys, 1935); Šidiškis T., 1992b, 63–64; Vait. (1992, 2005); VK (1978).

L. Šidiškis T., 2004, 15.

512. VELNIAKALNĖLIS. 0,9 km į P–PV nuo Videniškių bažnyčios, 0,45 km į P nuo kelio Molėtai–Ukmergė (ir nuo autobusų stotelės), 0,1 km į ŠV nuo K. Dūdienės sodybos, tarp kalvotų ir akmeningų laukų, iš V pusės apjuostas išdžiūvančių upelių slėnio (N55°12'36,3"; E25°16'23,9"). Kalva pailga Š–P kryptimi, apie 35 m ilg., 15 m pl. prie pagrindo, vidutinio statumo ir nuolaidžiais 2–3 m aukščio šlaiteliais. Tik iš R pusės kalva iškyla kiek aukščiau, iki 4–4,5 m. Kalvos papėdėse gausu akmenų. Dalis jų kyšo iš pačios kalvos, dalis atstumti iš laukų.

Velniakalnėlis labai suardytas: skersai jo aikštelės iškastos 2 pailgos duobės, dar 2 duobės (kvadratinė ir stačiakampė) iškastos išilgai. Į duobes verčiamos šiukšlės.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 63; 1970 m. MMT žv., LIIR F. 1–129, 32; LŽV (S. Švogžlys, 1935); Vait. (2005). L. Šidiškis T., 2004, 15.

452 pav. Videniškių Velniakalnėlis (**512**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24629).

453 pav. Vikėnų akmuo su dubeniu (**514**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 2005.

VIDENIŠKIŲ s-ja

513. ALKŪNAMIŠKIS. Šio pavadinimo gyvenamoji vietovė figūruoja XVII a. Videniškių parapijos krikšto metrikų knygoje: *de Alkonomißki* (1656 m. datuotas įrašas).

Vietovė nelokalizuota, tačiau nepaisant didelio atstumo neatmestina ir galimybė, kad tai gali būti ta pati Alkūnų vietovė (↑tarp **335** ir **336**).

L. Garliauskas V., 2004, 61.

VIKĖNAI, Suginčių s-ja

514. AKMUO su DUBENIU. 1987 m. perkeltas prie MAO administracinio pastato.

Akmuo raudonos spalvos vidutinio grūdėtumo granitas, netaisyklingo pusrutulio formos, 65x70 cm dydžio, apie 20 cm aukščio. Dubuo 20x21 cm dydžio, 17 cm gylio.

Š. Vait. (2005).

VORĖNAI, Suginčių s-ja

515. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 679). 1913 m. aikštelėje rastas kultūrinis sluoksnis su įvairiais I t-mečio pr. Kr. – I t-mečio radiniais (tyr. L. Kšivickis).

Pasakojama, kad čia buvo bažnyčia, kuri nugrimzdo po žemėmis.

L. UP 107 (Nr. 234).

VORONIAI, Dubingių s-ja

516. AKMENYS. Į vieną iš kultūros paminklų sąrašo redakcijų buvo įrašyti „Voronių akmenys su ženklais". 1971 m. jie jau buvo dingę. Pasakojama, kad vienas akmuo, „didumo sulig namu", buvęs

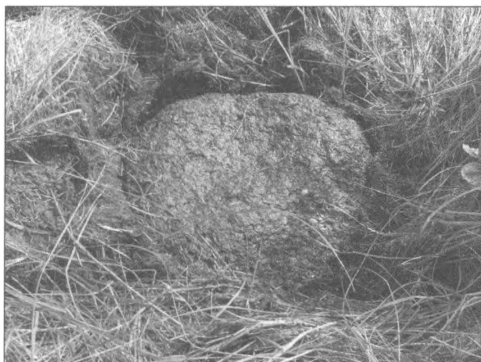
susprogdintas melioratorių, o kitą trys traktoriai nutempė į akmenų krūvą. Tikslesnė vieta nenustatyta.
L. ANTANAVIČIUS S., 1971.

ZAMOKAI, Mindūnų s-ja

[**517.**] AKMUO. 1 km į Š–ŠR nuo kelio į Taitiškes atsišakojimo iš kelio Molėtai–Labanoras, 0,4 km į V nuo kelio Zamokai–Taitiškės, 0,4 km į PV nuo Stirnių ež., didelės pelkės ŠV dalyje esančioje siauroje įlankoje (N55°14'44,8"; E25°33'10,1"). Šią pelkėtą įlanką žmonės turėdavo pereiti, eidami iš kaimo į dirbamus sklypus-rėžius. Perėjimui palengvinti žmonės čia padėjo keletą akmenų, vienas iš kurių ir minimas pasakojimuose.

Akmuo vidutinio grūdėtumo, rausvos spalvos granitas, ovalo formos, tik 37x41 cm dydžio, susmegęs į žemę. Akmens paviršius truputį įdubęs, čia renkasi lietaus vanduo.

„Būdava saka, ten prausias merginos veidų, kojas, rankas, kai lietus prilyja" (*P.* O. Pivorienė, 64 m., Zamokuose. *U.* G. Juodėnas, 1997 m. – LTR 6737/148). „Merginos ten lakia, pasakodavo, prausias, kad neapdegt nuo saulės, kad gražios būtų. Prieg manį jau niekas neidavo, tik mana tėvelis, vėliau dėdė pasakodava, kad panelas lėkdava [kuri pirmesnė spės prie akmenio. – *Vait.*]" (*P.* O. Pivorienė, 72 m., Zamokuose. *U.* V. Vaitkevičius, 2005 m.).

454 pav. Zamokų akmuo (**517**). *Aut. nuotr.* 2005.

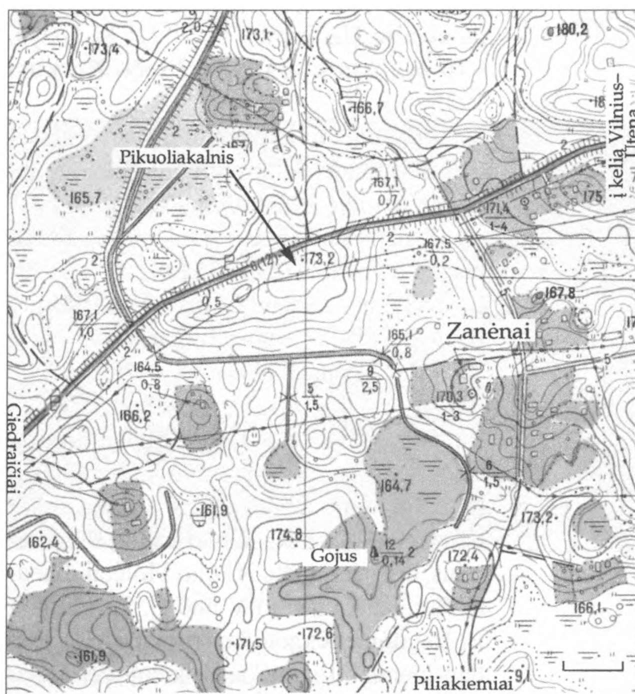
Už 0,35 km į Š nuo akmens, Stirnių ež. pakrantėje, yra Gojaus pieva.
Š. JUOD. (1997); LTR 6737: 146, 148; VAIT. (2005).

ZAMOKĖLIAI, Inturkės s-ja

518. ŠVEÑTO JÕNO ÃKMENYS. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. VK (1978).

ZANĖNAI, Giedraičių s-ja

519. PIKUÕLIAKALNIS. Remiantis LŽV duomenimis („į V nuo k., M. Sabaliauskienės žemėje, 2 ha ploto, ariama žemė ir pelkė"), lokalizuotas 0,3 km į V–ŠV nuo G. Sniečkos ir B. Bagdonienės sodybos (buvusi M. Sabaliauskienės), 0,22 km į V nuo kelio į Piliakiemius atsišakojimo iš kelio Giedraičiai–Molėtai, abipus kelio Giedraičiai–Molėtai (21/33 km žyma; N55°05'42,4"; E25°17'25,9"). Tai ilgai arta

455 pav. Zanėnų kalnas (**519**) ir Gojus (**520**) (pagal aut.).

456 pav. Zanėnų kalnas (**519**) iš R. *Aut. nuotr.* 2005.

apie 3 ha ploto, R–V kryptimi pailga kalva vidutinio statumo ir nuolaidžiais šlaitais, apjuosta numelioruotų žemumų. Viršuje yra nedidelė loma (kūdros vieta?), kuri dalija Pikuoliakalnį į didesnę bei aukštesnę R ir mažesnę bei žemesnę V dalis.

„Naktį na Pikuoliakalnia mačiau lekiunčiu ugnį apie metro ilgio ir rankos storuma. Na tos ugnies lekia šonasna kibirkštys kaip na šalty žvakučių ir girdėjas užimas. Ugnis nulekia in Užukapius <...>“ (*P.* K. Gižys, ~70 m., Marciniškėse. *U.* N. Butkus, 1935 m.).

Pikuoliakalnio pavadinimas pamirštas galbūt iš dalies dėl gretimame Piliakiemių kaime esančio *Piliakalnio* (Vait.).

Zanėnų senkapiai ir Ažukapiais vadinama vieta yra apie 0,3–0,35 km į ŠR nuo Pikuoliakalnio. Zanėnų Gojus – apie 0,4 km į P, o Alka (↑**472**) – apie 1,2 km į PV.

Š. LŽV (N. Butkus, 1935); Vait. (2005).

520. MÌŠKAS GÕJUS. Remiantis LŽV duomenimis („į V nuo k., Sabaliauskų ir Bagdonų žemėje, 6 ha ploto“), lokalizuotas už 0,1 km į V nuo kelio į Piliakiemius, atsišakojančio iš kelio Molėtai–Giedraičiai, už 0,1 km į PV nuo G. Sniečkos ir B. Bagdonienės sodybos (buvusi M. Sabaliauskienės). Tai miškas pelkėtoje žemumoje. Melioracijos kanalai iš šios vietovės veda Pikuoliakalnio link.

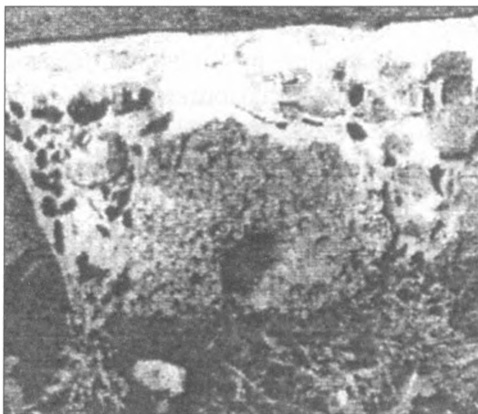
Už 0,8 km į PV nuo Gojaus yra Piliakiemių Alka (↑**472**).

Š. LŽV (N. Butkus, 1935); Vait. (2005).

ZAPIJUVKA, Alantos s-ja

521. AKMUO su DUBENIU. Kaimo R dalyje, 0,15 km į Š nuo Karklos upelio, negyvenamoje sodyboje, įmūrytas tvarto V sienos pamatuose. Akmuo stambiagrūdis, rausvas granitas, ovalo formos, matoma dalis apie 70 cm skr. Dubuo – kūgio formos, 18 cm skr., 16 cm gylio. Kilmės vieta nežinoma.

Š. Juod. (1996); LTR 6737/149.

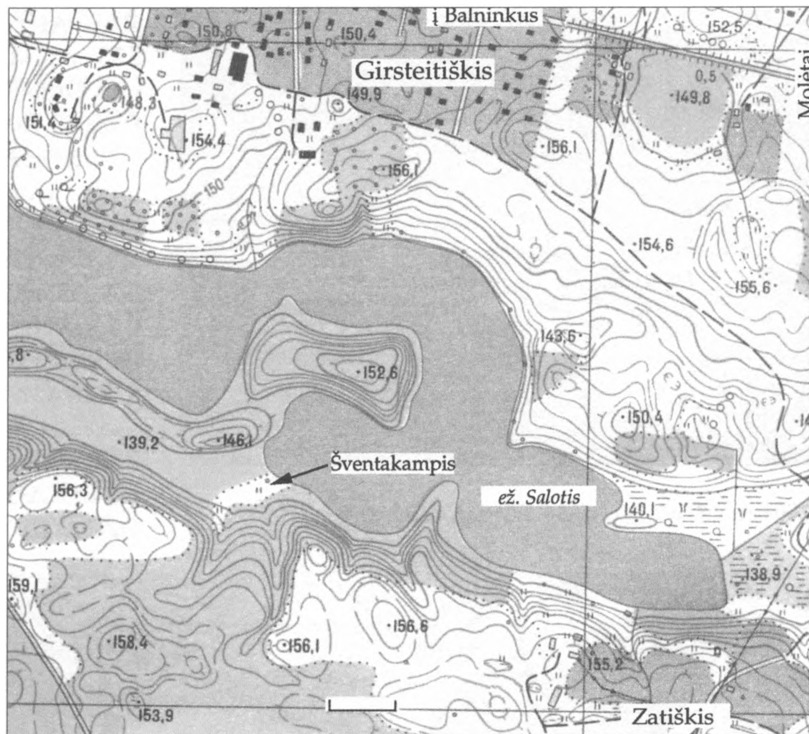
457 pav. Zapijuvkos akmuo su dubeniu (**521**). *G. Juodėno nuotr.* 1996.

ZATIŠKIS, Alantos s-ja

522. ŠVENTÃKAMPIS (ŠVINTÃKUMPIS). Dabar taip vadinama nedidelė paežerės pieva, esanti 0,43 km į ŠR nuo kelio į Narušiškį, atsišakojančio iš kelio Girsteitiškis–Varniškiai, didžiosios Saločio ežero įlankos gale (N55°16'41,8"; E25°16'16,8"), Narušių žemėje (Vait.). Pieva pailga R–V kryptimi, apie 110 m. ilg., 25–30 m pl., R galu siekia ežero pakrantę. Skersai lankos nuo kalnų teka šaltiniai ežero link. Praeityje Šventakampis buvo graži ir mėgstama jaunimo pasilinksminimų vieta. Vėliau,

melioracijos metu pakilus ežero vandens lygiui, pavirto šlapia, užžėlusia lanka (Vait.). XX a. pradžioje Šventakampyje, ežero pakrantėje, dar stovėjo kryžius (LŽV, Zatiškis; „nuo seno po eglėmis stovėjo du kryžiai“ – Vait.).

Susidaro įspūdis, kad praeityje Šventakampiu galėjo būti vadinama ir visa didžioji Saločio ež. įlanka (į P nuo Salos), į kurią remiasi Šventakampio pavadinimą išlaikiusi lanka (plg. „[Šventakampis, tai] ežeras, įsiterpęs į sausumą-raistą; apie 1,5 ha ploto“ – LŽV, Girsteitiškis). Beje, „kampas“ – Aukštaitijoje įprastas įlankų pavadinimų sandas. Galbūt su Saločio ežero pusiasaliu-sala sietinas ir Alantos apyl. adresu užfiksuotas pievos pavadinimas Šventaragys (VK, 1981).

458 pav. Zatiškio pieva (**522**) (pagal aut.).

„[Šventakampis] čia vaidendavos, tai apšventino į ežerą įsikišusį pievos kampą, ir nuo to laiko nebesivaidena“ (*P.* G. Burbienė, 48 m. *U.* K. Grigoliūnas, 1978 – VK).

„Sako, du kunigai nuskendę. <...> Ar nuo tilto nuvažiavį [nuo Girsteitiškio į Salą yra buvęs tiltas. – *Vait.*], ar kaip. Bet tikrai žinau, kad kunigai du žuvo ar prigėrė. Užtat tie [du] kryžiai [Šventakumpyje] stovėjo“ (*P.* S. Umbrasas, 39 m., Girsteitiškyje. *U.* V. Vaitkevičius, 2005 m.; var.: žiemą, beveždami nuo kalno rąstus pora vyrų apvirto ir užsimušė).

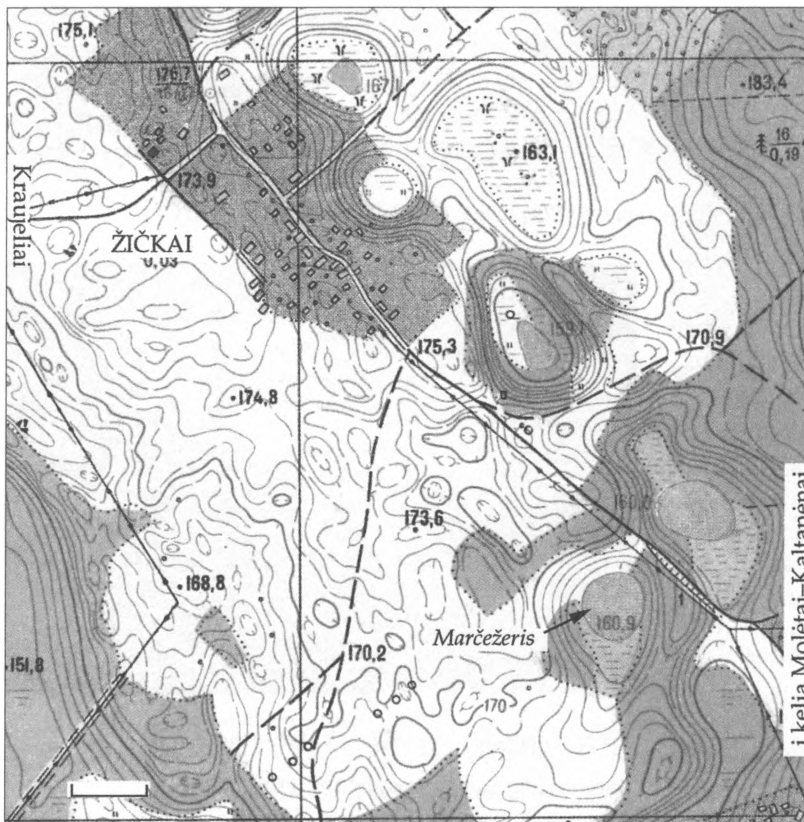

459 pav. Zatiškio pieva (**522**) iš V. *Aut. nuotr.* 2005.

Š. LŽV (M. Eigelis, 1935; Zatiškis, „pusiasalis“); LŽV (M. Eigelis, 1935; Girsteitiškis, „ežeras, įsiterpęs į sausumą-raistą“); Vait. (2005); VK (1969; Narušiškis, *Šventakampis, pv., 15 a.*), (K. Grigoliūnas, 1978; Girsteitiškis), (P. Rinkūnas, 1978; Kazimierava), (1981 m.; Alantos apyl., *Šventaragys* (?)). L. Vaitkevičienė D., Vaitkevičius V., 2001, 315 (Girsteitiškis); Šidiškis T., 2004, 13 (Girsteitiškis).

460 pav. Želvų kyšulys (**524**) iš P. *Aut. nuotr.* 2005.

461 pav. Žičkų ežeras (**526**) (pagal ME).

ŽALVARIAI, Giedraičių s-ja

523. AKMUO su DUBENIU. Nurodomas Grabuosto ežero V dalyje esančioje Lazarių saloje, prof. Šivickio sodyboje. Akmuo apie 0,75x1 m dydžio, plokščias, lygus, viduryje – smailiadugnis (?) dubuo.

Ežero sala gyvenama nuo seno, XVII a. dokumentai mini buvusį tiltą į salą. Apie 0,5 km į R nuo Grabuosto ež. yra Šešuolių senkapiai (Av 781).
Š. KPA 427.

ŽELVOS, Suginčių s-ja

[524.] KAŨKURAS (KAPÙSČIARAGIS, OŽRAGIS) (Ar 681; M 113). Saugomas kaip piliakalnis. Rasta I tmečiui būdingos keramikos. Pavadinimo kilmė nežinoma.

T. Šidiškio nuomone, tai Kulionių piliakalnio (esančio už 0,2 km į P, kitapus ežero, ↑425) gyventojų šventvietė.
Š. Vait. (1994). L. Šidiškis T., 2004, 16.

ŽIBĖČIAI, Skudutiškio s-ja

525. SKAMBÙSIS AKMUÕ. Nurodomas apie 0,25 km į Š nuo k., prie kelio Žibėčiai–Smaltiškis, J. Kurkio sklype. „Buvo akmuo, kuris skambėjo“.
Š. LŽV (J. Vėgėlė, 1935; *Pa skambojo akmeniu*).

ŽIČKAI, Mindūnų s-ja

526. MARČEŽERIS (MARČIÓEŽERIS). Į PR nuo k., kelio, atsišakojančio iš

plento Molėtai–Kaltanėnai į Žičkus, PV pusėje, miške. Apie 2 ha ploto.

Padavimų neužfiksuota. Praeityje veikiausiai buvo pasakojama apie prakeiktus vestuvininkus ar jaunąją-marčią (Vait.; plg. ↑**1390**).

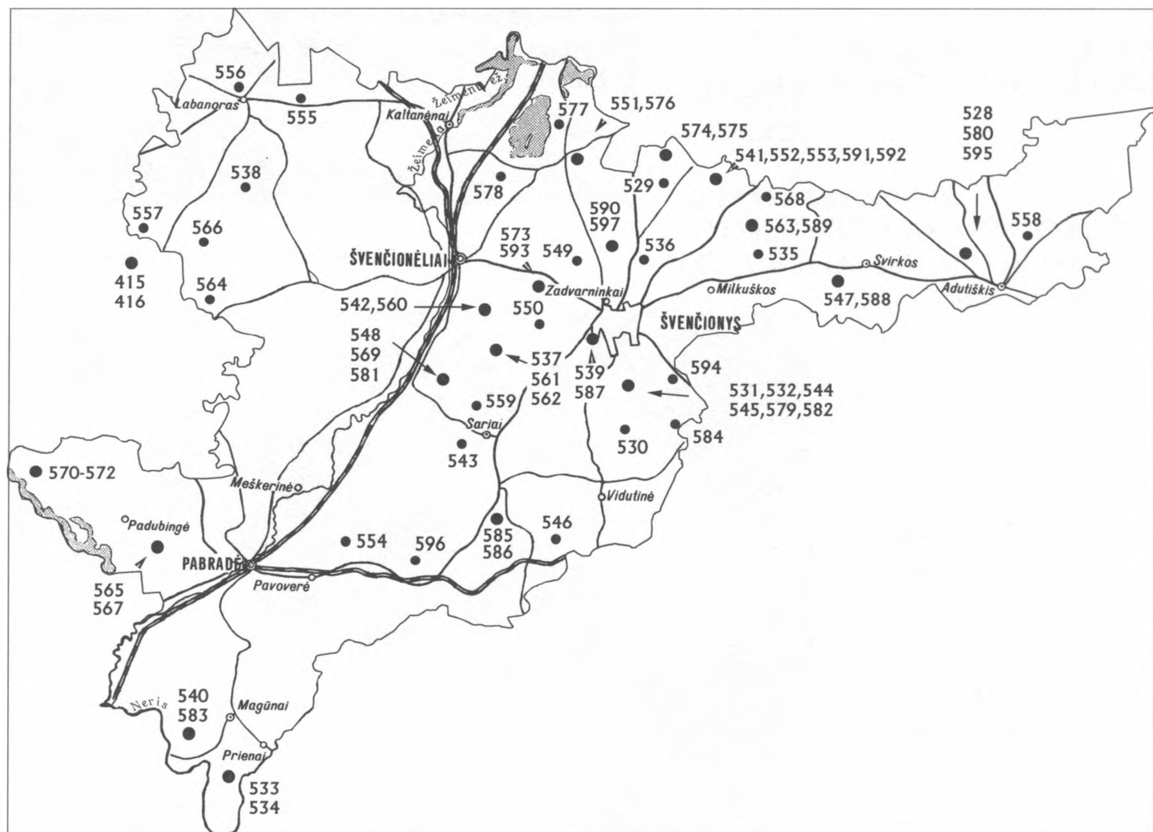
Š. LŽV (A. Braja, 1935; „Viduryje pelkių"). L. VARDYNAS, 98 (*Marčiožeris*); ME D–8 (*Marčiožeris*).

ŽIEŽULIAI, Čiulėnų s-ja

527. KŪMASALA. Sala raiste tarp Žiežulių k. (į ŠR) ir Pačetkos vnk., apie 3 ha ploto.

„Važiavo kūmai ir paklydo. Buvo šalta žiema. Kūmus ir vaiką rado sušalusius nebegyvus" (*P.* N. Kalpokovaitė, ~30 m., Pačetkoje. *U.* A. Malaiškaitė, 1935 m. – LŽV, Pačetka).

Š. LTR 6810/333; V (A. Martinaitis, 1935; Budriškės, *Kumsala*); LŽV (A. Malaiškaitė, 1935; Pačetka); LŽV (A. Rakickienė, 1935; Žiežuliai).

556
Labanoras
555
Kaltanėnai
Žeimenys ež.
Žeimena
577
551,576
574,575
541,552,553,591,592
528
580
595
538
578
529
568
557
566
590
597
563,589
558
573
593
549
536
535
Svirkos
ŠVENČIONĖLIAI
415
416
564
Zadvarninkai
Milkuškos
547,588
Adutiškis
542,560
550
ŠVENČIONYS
548
569
581
537
561
562
539
587
594
531,532,544
545,579,582
559
Sariai
543
530
584
570-572
Meškerinė
Vidutinė
Padubingė
585
586
546
554
596
PABRADĖ
565
567
Pavoverė
540
583
Neris
Magūnai
Prienai
533
534

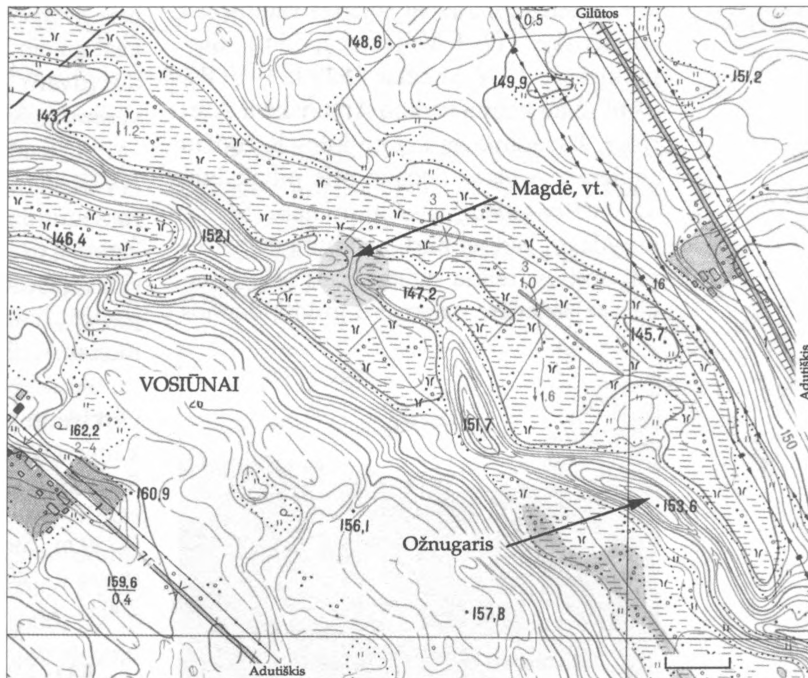
ŠVENČIONIŲ RAJONAS

ADUTIŠKIS

528. ÓŽNUGARIS (VÚOŽNUGARIS). 1,4 km į ŠV nuo Adutiškio, 0,6 km į ŠR nuo kelio Adutiškis–Rakauskai, 0,25 km į PV nuo kelio Adutiškis–Gilūtos, numelioruotos žemumos viduryje. Ožnugariu vadinama ilgų, ŠV–PR kryptimi besitęsiančių gūbrių grandinės vidurinė dalis – vienas arba du maždaug 250 m ilg., 50–70 m pl., vidutinio statumo, 8–10 m aukščio šlaitais gūbriai. Čia dar Pirmojo pasaulinio karo metais vokiečiai buvo įsirengę savo sprogmenų sandėlius, nutiesę iki jų geležinkelio bėgius. Ožnugario PR dalyje būta didelio akmens. Jis sunaikintas pokario metais, renkant iš laukų akmenis.

„Tame kalne yra pagriuvusi bažnyčia didelė ir labai graži. Tai kas ten nueina dvyliktą valandą paklausyti, tai tenai girdėti angelų giesmės šventos ir griežia vargonai <...>“ (LMD I 203/16). „Prie Adutiškio, va ten va du kaip tokie kalneliai matosi, vadinasi Užuognugario kalnas, tai tenai ganius mergaitė žąsis, prieš Pirmą dar pasaulinį karą. Beganant žąsis jinai dvyliktą valandą vidurdienį pamatė ant akmens sėdinčią ponią, ta ponia buvo apsidengus blizgančia skara, vis dairos, vis dairos. Mergaitei baimė ima. Ta ponia nieko nesako, vis dairos ir dairos. Mergaitė išsigando, paliko žąsis ir parbėgo namo. Parbėgo ir sako: „Mama, kas ten, kokia tai ponia, blizganti sėdzi“. „Ach, tu, kvaila, reikėjo paimc lazdela ir barkštelt, būt pinigai paspylį“ (*P.* T. Pivoriūnaitė, 60 m., Adutiškyje. *U.* V. Vaitkevičius, 1994 m. – Vait.; „an akmenia stavi pania visa raudana“ – LTR).

Maždaug už 0,4 km į ŠV nuo Ožnugario yra Vosiūnų Magdės šaltinis (↑**595**), 2 km į ŠV – Stajėtiškio piliakalnis (↑**580**), 2 km į PR – Adutiškio piliakalnis.

462 pav. Adutiškio kalnas (**528**) ir Vosiūnų Magdė (**595**) (pagal aut.).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3388, 20–21; LMD I 203/16; LTR 6810/260; 7212/48; Vait. (1994); VK (P. Panavas, 1960; *Viduažnugaris*); L. Šidiškis T., 1995, 135; ŽA 160 (Nr. 371).

AIDUKAI, Švenčionių s-ja

529. ẼŽERAS ILGỸS. Tarp Aidukų, Šutonių ir Aučynų, netaisyklingos formos, pailgas ŠR–PV kryptimi, apie 20 ha ploto.

Pasakojama, kad žiemą, įlūžus ledui, ežere paskendo dvylika vestuvininkų „padvadų". Gyvas likęs tik piršlys, kuris važiavo atsilikęs.

Š. LTR 6582/119.

AKVIERIŠKĖ, Strūnaičio s-ja

530. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1149). 1894 m. aikštelėje aptiktas kultūrinis sluoksnis su lipdyta keramika lygiu, brūkšniuotu paviršiumi, kitais pavieniais radiniais (tyr. F. Pokrovskis).

„Ant šito piliakalnio žmonės degino aukas (apieras), tai dabar sodžius vadinamas Akvieriškės" (*P.* I. Veličkienė, 55 m., Stepurkiškėje. *U.* V. Velička, 1939 m. – LTR). „Anksčiau kaimą vadino Apieriške ir Aferiške. Pavadinimas kaimo kilęs iš žodžio „apiera". Apieras dėdavo prie piliakalnio <...>. Buvo daug visokių prietarų. Sẽniai sakydavo, kad jei nori, kad būtų geras rugių derlius, reikia rudenį prieš sėją piliakalnio papėdėje pabarstyti grūdų, duonos trupinių. Viską apšlakstyti raugiene (gira). Šlakstant reikia kalbėti: „Motina Žeminyke, kaip buvai taip ir būk. Augink šiaudelius, nokink grūdelius" <...>. Piliakalnio vakariniame šlaite buvo akmenų. Pasakojo sẽniai, kad ant tų akmenų degindavo grūdus, ožkų ir avių ragus, nagus. Užlašindavo septynis kraujo lašus. Tai darydavo rudenį, kai gyvulius pastatydavo į tvartą" [?] (*P.* B. Maslianikas, 43 m., Akvieriškėje. *U.* A. Karmonas, 1956 m. – Karmonas A., 2000, 371).

463 pav. Akvieriškės piliakalnis (**530**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 1999.

Ant kalno iš seno stovėjo medinis kryžius (LTR).

Š. LTR 951/39. L. Šidiškis T., 1996, 48; ŽA 159 (Nr. 366); Karmonas A., 2000, 250, 345, 371.

ANDREIKOS, Strūnaičio s-ja

Į PV nuo k. yra sena Šventelės (*Szwinciankà, Szwenciany*) dvarvietė su dvaro sodybos želdinių likučiais, tvenkinių grupe. Yra tam tikras pagrindas manyti, kad pradžioje prie Šventelės upelio (kairysis Kunos intakas) galėjo būti didžiojo kunigaikščio valdos (dvaro?), kurios vardas vėliau davė pavadinimą Švenčionių vietovei.

A. Karmonas apie dvarvietę pateikia XVIII–XIX a. duomenų. Paskutiniai dvaro šeimininkai prieškaryje – Pincevičiai. Žmonių pasakojimai mini dvarvietę lankiusius ir į P esančiame Gojaus miške medžiojusius „didelius kunigus" (=ponus) (Karmonas A., 2000, 324).

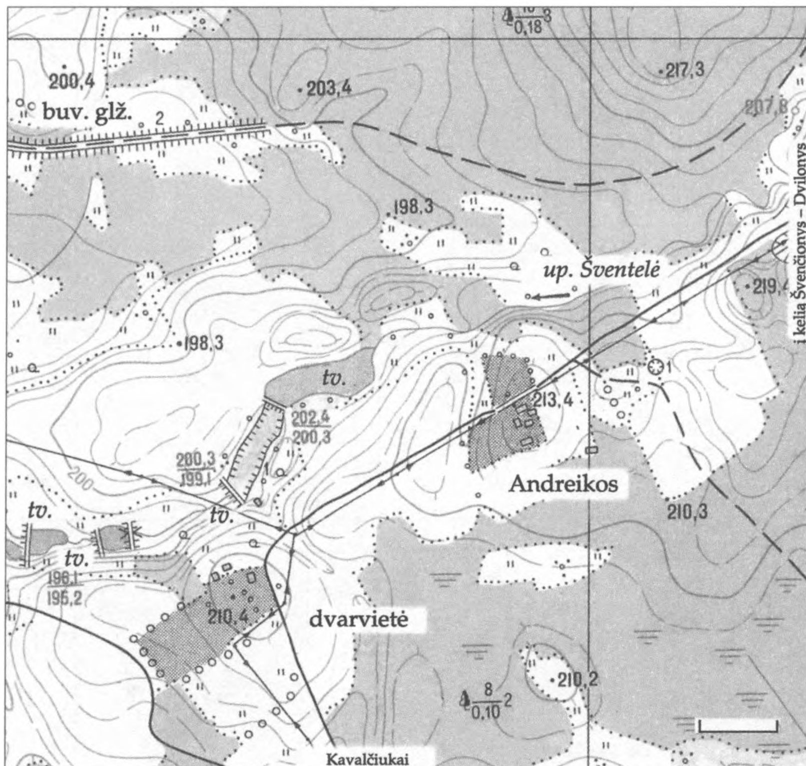
Apie 3,5 km į ŠV nuo Šventelės yra Cirkliškio piliakalnis, vadinamas Perkūnkalniu (↑**539**), ir dvaras.

Š. LVIA F. 694–1–3504, 51 (1784 m., *Szwincianka, dwor*); Vait. (2003). L. AVK 35, 83 (1759 m., *Swincianki alias Bryndziszek*); Karmonas A., 2000, 25–27, 324; Vaitkevičius V., 2003d, 12.

531. ÙPĖ ŠVENTẼLĖ. Kairysis Kunos intakas, apie 5 km ilg. Išteka miške tarp Andreikų ir Vigadkos, teka į V, aukštupys

ir žemupys kanalizuoti. Ties Šventelės dvaru ant upelio iš seno įrengta keletas tvenkinių. Į Kuną įteka ties Melnikų k.

L. KARMONAS A., 2000, 25–27, 236–237, 351 (*Švintelė*); VAITKEVIČIUS V., 2003d, 12.

464 pav. Andreikų upelis (**531**) (pagal aut.).

532. GÕJAUS MÌŠKAS. Plyti dideliame plote tarp Senojo Strunaičio laukų R ribos (iš V), Kavalčiukų (iš R), Šventelės dvaro bei upės (iš Š) ir pelkėtos Barškėčio, Skerdžiaus ežerų žemumos (iš P). Prieškaryje užėmė apie 40–50 ha; nykstant kaimams ir vienkiemiams, plotas padidėjo. Augo daug ąžuolų.

„Gojaus miškas nedidelis, ale bagotas. Aplink laukai, žvėrims geros ganyklos. Nuo senovės jame vis paliuidavo (medžiojo) tik dideli ponai. Mužikėliam ir eiti į tą mišką buvo nevalia. Tas miškas kitoks kaip kiti miškai. Jis šventas buvo <...>" (*P.* V. Vicka, 81 m., Dvilonyse. *U.* A. Karmonas, 1956 m. – Karmonas A., 2000, 391). „Mišką žmonės gerbė. Eidavo tik su „čysta dūšia". Miške neburnodavo. Ne visiems ir ne visada į Gojų buvo galima kelti koją. Miške gyveno dievaičiai ir ūžavo ūžuolų šakose" (*P.* A. Barčienė, apie 65 m., Šakališkėje. *U.* V. Karmonienė, 1940 m. – Karmonas A., 2000, 322).

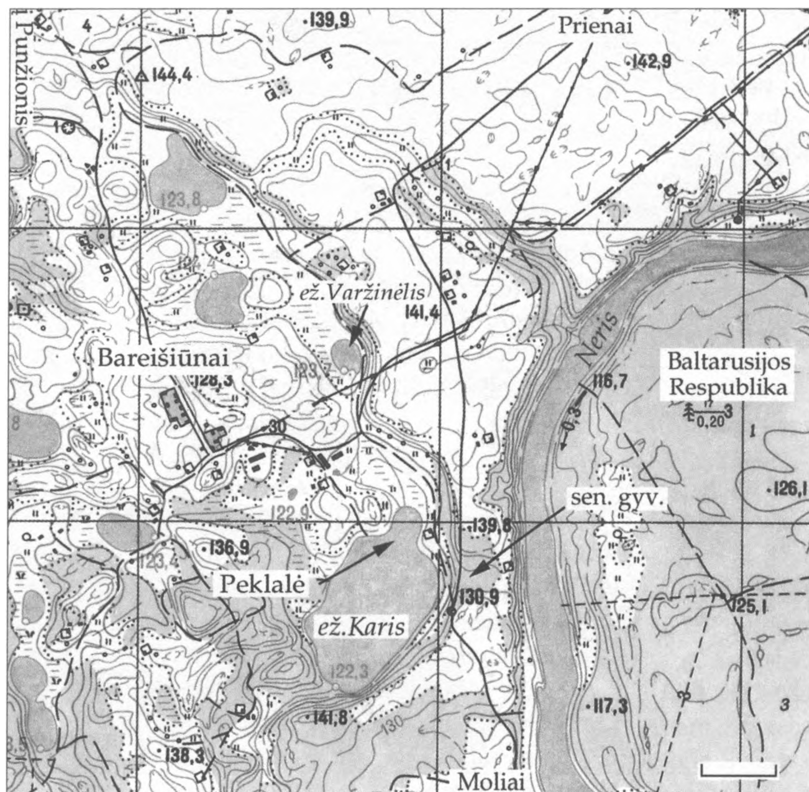
Gojaus miške buvo to paties pavadinimo kaimas, kuriame iš seno gyveno Kunigėlių giminė (Karmonas A., 2000, 323). Miško P pakraštyje dabar atsidūrė Senojo Strūnaičio akmuo su pėda (↑**579**), prieškaryje buvęs kiek į P nuo miško pakraščio.

Apie 0,6 km į R nuo Gojaus yra Kavalčiukų piliakalnis (Ar 1597), 1,2 km į ŠR–R – Šakališkės kalnas (↑**582**).

L. KARMONAS A., 2000, 23–24 (Gojaus k.), 322–323, 391.

465 pav. Andreikų upelis (**531**) iš V. *Aut. nuotr.* 2002.

466 pav. Bareišiūnų Varžinėlio ežeras (**533**) ir Peklalė (**534**) (pagal aut.). (Žemėlapio mastelis 1: 50 000).

BAREIŠIŪNAI, Magūnų s-ja

533. EŽERAS VARŽINĖLIS. 0,32 km į V–PV nuo kelio Prienai–Moliai kelio, jungiančio Bareišiūnus su keliu Prienai–Moliai, Š–ŠV pusėje. Ežerėlis 90x100 m dydžio, pelkėtu apyežeriu, gilus. Siauru prataku P pusėje jis jungiasi su Karackių ežeru (pastaroji ežero dalis vadinama Peklale ↑**534**).

Pasakojama, kad ežere girdėdavęsi skambantys varpai.

Š. VAIT. (1999).

534. KÃRIO (KARACKIŲ) EŽERO dalis PEKLÃLĖ. Kario ež. Š dalis už poilsiavietės.

Pasakojama, kad Peklalėje apsigyveno iš Paežerių Raukovės ežero (↑**88**) kartu su savo vaikais persikėlęs Velnias. Nuo to laiko čia ėmė vaidentis: naktimis degė ugnis, girdėjosi dainuojant, baidėsi keleivių arkliai ir t. t. (*P.* J. Semak, 79 m., Moliuose. *U.* V. Vaitkevičius, 1999 – LTR).

Aukštumoje į R nuo Peklalės 1999 m. surasta senovės gyvenvietė, datuojama I t-mečiu.

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3388, 45; LTR 6810/277; VAIT. (1999).

BAVAINIŠKĖ, Švenčionių s-ja

535. LÌNO VERDĒNĖ. Trykšta Švenčionių g-jos 13 kvartale, Sėtikio ež. ŠR dalies R pakrantėje, 12x15 m dydžio, apie 2 m gylio sufoziniame cirke, kur įrengtas pasagos formos baseinėlis, atitvertas atramine rąstų sienele. Šaltinio vanduo gėlas, vidutinio kietumo, bespalvis, bekvapis. Vandens temperatūra vasaros metu +7,6°. Pagal cheminę sudėtį tai hidrokarbonato magninis kalcio vanduo, kuriame yra apie 3,3 karto daugiau geležies už vidutinę geriamo vandens normą. Nutekančio šaltinio vandens debitas 5,88 l/s, arba 507,67 m³ per parą (LGP).

Šaltinio vandeniu žmonės gydosi akis, apšašusias vietas, paviršines odos žaizdas (Karmonas A., 2000; naudoja akių ir nušašusių vietų plovimui (ypač vaikų) – LGP). „<...> Dar nešdava babas ir kokius pinigus ten aukodava, senovėj <...> „prisiminimai“ dar koki tai buvį. Saka ty aukodava – pinigus sviesdava ton versmėn gal dėl kokios gyvybės arba sveikatos kakios“

(*P.* P. Smagrauskas, 80 m., Kančiogine. *U.* V. Vaitkevičius, 1998 – LTR 6582/136). „Kapeikas kai kada prie ruskio dėdavo. Visas ligas anas gydo“ (LTR 7212/60).

Prieš Antrąjį pasaulinį karą prie Lino verdenės gyvenusi moteris šaltinio vandenį pardavinėdavo ir tokiu būdu susitaupė daug pinigų (LGP).

Apie 1,5 km į R nuo versmės yra Juodeliškės pilkapynas (Ar 1173).

Š. Geotopai; LGP 401 (Bavainiškė); LTR 6582/136; 7212/60 (klaidingai: Bijutiškis); Vait. (1997). L. Vodzinskas E., Stūglys A., 1981; Šidiškis T., 1995, 138; Karmonas A., 2000, 256.

BERŽUVIS, Švenčionių s-ja

536. KREIVÃRAISTIS (KREIVÓRAISTIS). Apie 1 km į Š nuo k., Beržuvio miške. Didelė netaisyklingos formos pelkė. Joje nurodoma aukštumėlė-sala pelkės P pakraštyje, o kelio iš Beržuvio V pusėje – Dubakos (Dubakėlės) dauba.

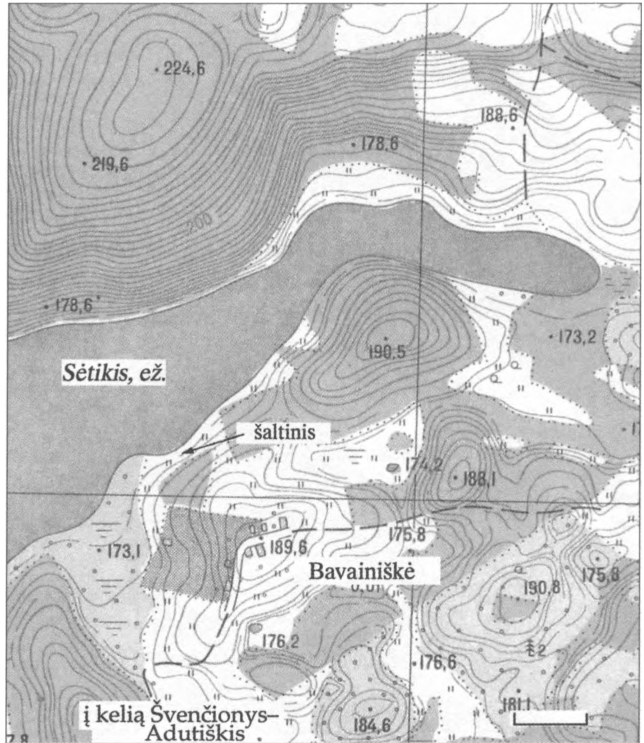
„Beržuvės ežeras buvo labai didelis. Žmonės kalba, kad pamiršo dalies ežero vardą. Ir užtai jis išnyko. Ten dabar yra raistas [Kreivaraistis. – *Vait.*]. Jo viduryje yra pakilimas, panašus į salą. Žmonės pasakoja, kad ten yra nuskendus bažnyčia. Sekmadienį, atsigulus toje vietoje, galima išgirsti dvyliktą valandą skambant varpus“ (*P.* A. Lazauskas, 33 m., Beržuvėje. *U.* 1969 m. – VUB F. 213–211, 18; „kitąkart, kai būna mišios bažnyčios, tai ji, sako, aš girdžiu, kai skamba ten varpai tos bažnyčios“ – LTR).

Dubaka vadinamoje dauboje „Joninių dieną susirenka velniai <...>. Matyt, velniai norėjo nunešti paparčio žiedą“ (VUB F. 213–211, 21).

Š. VK (A. Vanagas, 1961); VUB F. 213–211, 18, 19, 21; LTR 6810/364; Vait. (2000).

BOGUTIŠKĖ, Cirkliškio s-ja

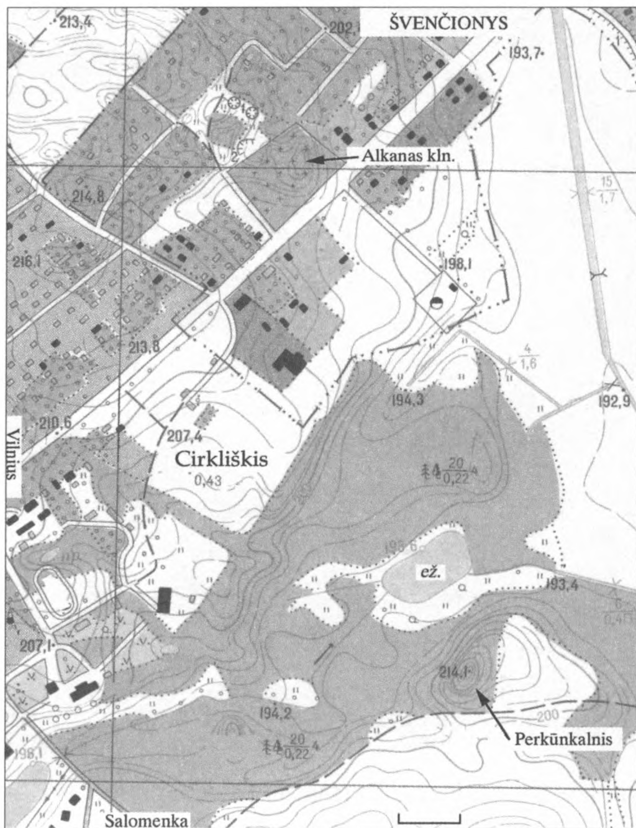
537. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1162). 1894 m. aikštelėje aptiktas I t-mečio pr. Kr. – I t-mečio pradžios kultūrinis sluoksnis su lipdyta keramika brūkšniuotu paviršiumi, kitais radiniais (tyr. F. Pokrovskis).

467 pav. Bavainiškės šaltinis (**535**) (pagal aut.).

468 pav. Bavainiškės šaltinis (**535**) iš PR. *Aut. nuotr.* 1997.

469 pav. Cirkliškio Perkūno kalnas (**539**) ir Švenčionių Alkanas kalnas (**587**) (pagal aut.).

470 pav. Cirkliškio Perkūno kalnas (**539**) iš P. *Aut. nuotr.* 1998.

Pasakojama, kad kalnas esąs žemėmis apipilta bažnyčia, ir tvirtinama, kad kartais rytais iš kalno girdėti skambėjimas (Покровский Ф. В., 1897). „Čia bažnyčia prapuolusi, o dabar per šventes dvylikėj valandoj zvanai zvanija" (*P.* J. Dundulis, 71 m., Bogutiškėje. *U.* 1972 m. – Šidiškis T., 1995).

L. Покровский Ф. В., 1897, 191; Šidiškis T., 1995, 136.

BUDRIAI, Labanoro s-ja

538. KŰMAKALNIS. Nurodomas netoli k., prie kelio Labanoras–Joniškis, 0,5 ha.

Pasakojama, kad 1865 m. pasigėrę kūmai, grįždami iš Labanoro su pakrikštytu vaiku, šioje vietoje išvirto ir pametė vaiką. „Todėl šį kalniuką ir vadina Kūmakalniu" (*P.* K. Budrys, 70 m., Budriuose [„jis ir buvo vežamas krikštyti" – *Užrašytojo past.*]. *U.* A. Vanagas, 1935 m.).

Š. LŽV (A. Vanagas, 1935).

CIRKLIŠKIS

539. PERKŰNO KÁLNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1147). Turi vėlyvajam geležies amžiui būdingus įtvirtinimus. Ant piliakalnio pylimo iš seno stovėjo medinis kryžius (1958 m., LII).

Pasakojama, kad Perkūno kalne senovėje lietuviai aukojo aukas dievams (Покровский Ф. В., 1893). Ant kalno stovėjęs auksinis Perkūnas. Vėliau jis buvęs įmestas į šalia esantį ežerėlį (1958 m., LII; „Perkūno dievo stovyla" – LTR). „Žmonėms užlipus ant kalno, Perkūnas labai supyksta ir užleidžia lietumis. Todėl žmonėms esant ant kalno, pradeda lyti lietus" (1958 m., LII).

„Teta [Jadvyga Karmonaitė; tuoj po karo. – *Vait.*] pasakodavo, kad po audros ant šios kepurės [kalno. – *Vait.*] nusileidžia pavargęs Perkūnas ir ilsisi. Todėl piliakalnio artumoje negalima rėkauti, bartis, spjaudytis ir kitaip nepadoriai elgtis <...>. Paskui teta vesdavosi mane prie storo medžio. Sustodavome susikaupę. Dešinės rankos delną akių aukštyje pridėdavom prie kamieno

ir prispausdavom kakta. „Taip reikia“. Į mano „kodėl“ – atsakymas: „taip senovėje meldėsi mūsų prabočiai“. Parymoję tokioje pozoje porą minučių, pasisukdavom. Tada prie medžio kamieno priglausdavom nugaras. Senovėje žmonės melsdamiesi kartojo: „Perkūne dievaiti, „apiekavoki“ mus, tavo vaikus, ir skriauski gudus, tik „rudus“. Šį sakinį teta užbaigdavo kitaip <...> vietoj žodžių „tik rudus“ ji tardavo „visus visus“ (Karmonas A., 2000, 238).

Kitų šaltinių nepatvirtintais T. Šidiškio duomenimis (1995), piliakalnio papėdėje esantis ežeras buvo vadinamas Šventežeriu [?].

Š. 1958 m. LII žv., KPD PA F. 7–1–34, 111; LMD I 474/47; LTR 4920, 21. L. Покровский Ф. В., 1893, 53; LAM 247 (Švenčionys); Dubicki J., 1934b, 8; ML 1, 684; Šidiškis T., 1995, 136; 1996, 48; Karmonas A., 2000, 237–238, 345 (gyveno pagonių vyresnieji kunigai), Vaitkevičius V., 2003d, 14–15.

ČERĖNAI, Magūnų s-ja

540. KÁLNAS KAŨKALNIS (KAUKALINA). Minimas tarp k. vietovardžių. Tikslesnių duomenų nėra.

L. Šidiškis T., 1995, 140.

ČIŪLĖNAI, Švenčionių s-ja

541. EŽERĖLIS. „Ežeriukas suvis mažučiukėlis“. Tikslesnių duomenų nėra.

Pasakojama, kad kartą čia išplaukė laivelis su ponia: pusė laivelio pinigų, du pikti šunys ir ponia sėdi. Ponia uogautojoms moterims pasiūlė pinigų, paprašė pasaugoti laivelį, o pati nuėjo į lazdynais apaugusį kalną pasivaikščioti su šuniu. Uogautojos panoro daugiau aukso, siekė imti, ir staiga viskas prapuolė (LD).

Š. LTR 2795/146. L. LD 141 (Čiutėnai).

DOTENĖNAI, Švenčionėlių s-ja

542. KUPOLIAKALNIS. „Čia buvo švenčiamos Sekminės“. Tikslesnių duomenų nėra.

Miške prie kaimo yra didelis pilkapynas (Ar 1598).

L. Šidiškis T., 1995, 140; Vaitkevičius V., 2003e, 126.

DVARČIŠKIAI, Sarių s-ja

543. AKMUO VELNIO PIRŠTAS. Buvo k. gale, prie kelio į Laužėnus, dauboje. „Didelis akmuo“. Suskaldytas sovietiniais metais. Buvusioje akmens vietoje dar ilgai gulėjo jo skeveldrų. 2005 m. vieną skeveldrą įsigijo J. Trinkūnas ir dabar saugo savo sodyboje.

Dėl akmens paviršiuje buvusių dviejų pailgų „rievių“ buvo vadinamas Velnio pirštu.

Š. J. Trinkūno informacija 2006 m.

AKMUO su DUBENIU. Į Trinkūnų sodybos sodą (N55°03'53,1"; E25°59'17,7") perkeltas iš Garliavos, Kauno r., kur buvo atgabentas iš akmenų skaldyklos.

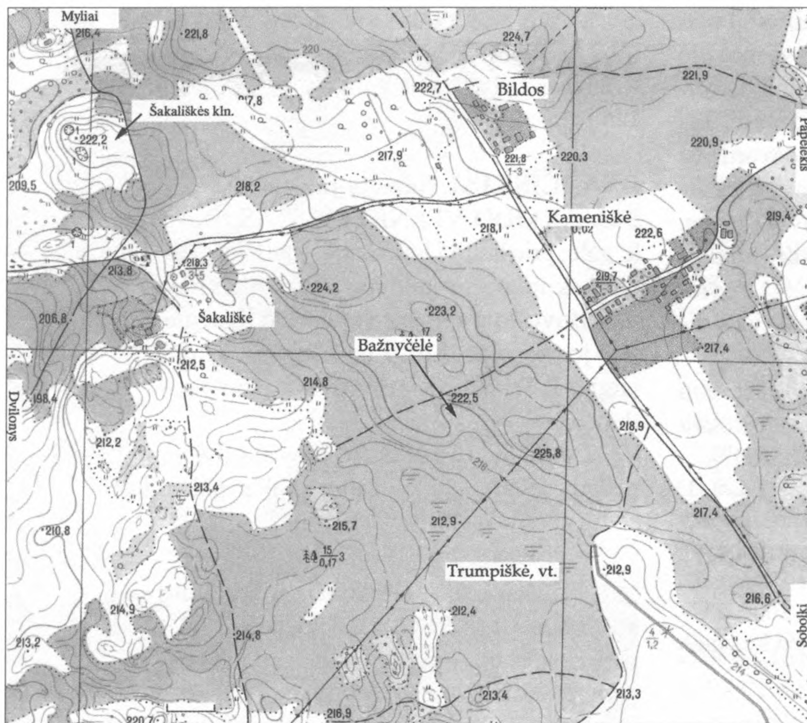
Kilęs iš Kauno r. šiaurinės dalies arba Kėdainių r. pietinės dalies vietovės.

Š. Vait. (2005).

DVILONYS, Strūnaičio s-ja

544. PÉLKĖ TRÙMPIŠKĖ, DAUBÀ BAŽNYČĖLĖ (PATRÙMPIŠKĖS BAŽNYČĖLĖ, ŠVENTÃBALIS?), AKMUÕ GÌRNA ir MIŠKĒLIS GOJÙKAS. Tarp Dvilonių ir Kameniškės, užpelkėjusio numelioruoto Aklio ežero Š–ŠV pakraštyje, miške, yra Trumpiške vadinama pelkė (apie 10 ha). Dviloniškių pasakojimuose veikia „trumpomis kiškomis velniukas“, kuris kaip tik ir slapstosi Trumpiškės balojepelkėje. Be to, „jei kuriuose namuose nesantaika, barasi, tai dviloniškiai sako: Pas juos svečiuojasi iš Trumpiškės raišakojis“. „Jei kas kaime nori pasigirti drąsa, tai sako: Aš galiu ir vidurnaktį pereiti Trumpiškę“ (Karmonas A., 2000, 137–139).

Trumpiškės Š–ŠV pakraštys vadinamas Patrumpiške, o 0,9 km į R nuo kelio

471 pav. Dvilonių dauba, Trumpiškė (**544**), Šakališkės kalnas (**582**) (pagal aut.).

Andreikos–Dvilonys, 0,25 km į V nuo kelio Bildos–Janutiškė, miške esanti dauba užpelkėjusiu dugnu – Patrumpiškės Bažnytėlė (Karmonas A., 2000, 251), kitaip Bažnytėlė (Karmonas A., 1972), Šventa Bažnytėlė (LTR) ar Šventābalis (?) (VK). Kartais šis pavadinimas taikomas miškui, aukštumai, dažniau – netaisyklingos formos, apie 1 ha ploto daubai, vidutinio statumo, vidutiniškai 5–8 m aukščio šlaitais.

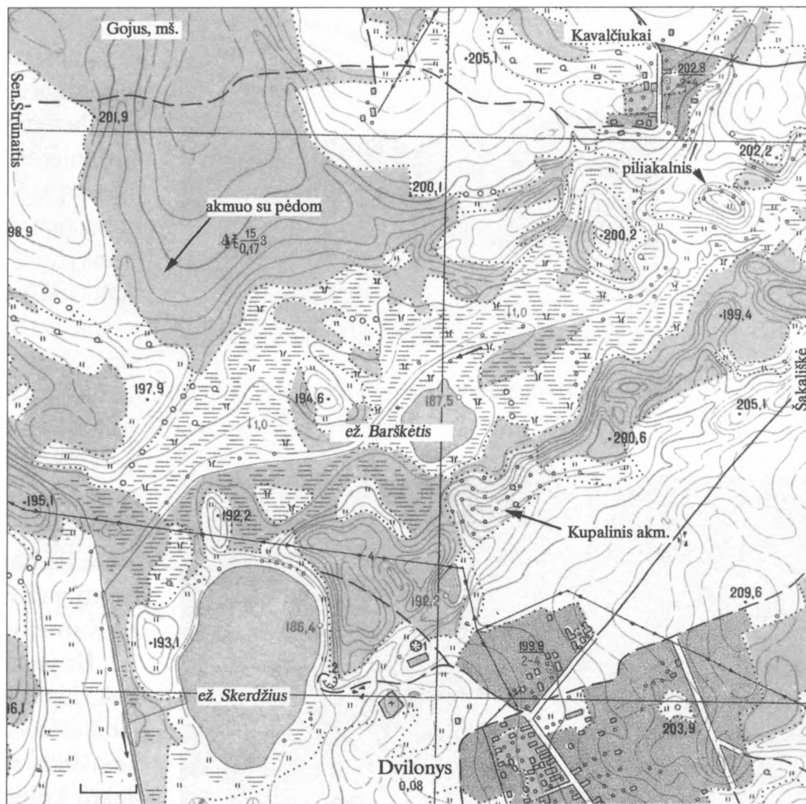
„<...> Bažnyčela vadzinas, bala tokia gili, tai tį sēniai pasakojo <...>. Ten kol dar bažnyčių nebuvo, meldės. Strūnaity gi nelabai seniai bažnyčia <...>. Tį Bažnyčelėj meldės kap tai tynai, žmonės <...>. Meldės žmonės kadaise. Vadino Šventa Bažnyčełė. Tį balon ton ir šokom, ty tep ir buvo: galan jau kaip šoki <...> tai: „Dzieve tau“, ė atgal kaip leki, tai „Dzieve man“. Va, prisimenu, vaikystėj, buvau 12 metų, tai man įsiminė <...>“ (LTR 6810/258; „pasakojama, kad tenai buvusi šiekšta (rąsto gabalas), per kurią šokinėdamas žmogus meldęsis. Peršoka į vieną pusę ir sako: „Tau Dieve“, peršoka atgal: „Man Dieve“. Paskui tas žmogus, taip pasimeldęs, ėjęs į bažnyčią per ežerą ir sušlapęs tik kojų padus. O atgal eidamas sušlapęs jau ir riešus. Atseit jo kūnas pasunkėjęs“ – Karmonas A., 1972; „būdamas bažnyčioje nusidėjo Dievui. Maldų metu bažnyčioje jis matė tai, ko nematė nuolatiniai lankytojai. Ant klausyklos langelio tupėjo velniūkštis. Rašė į knygutę žmonių nuodėmes, nepasakytas kunigui <...>“ – Karmonas A., 2000, 138).

„Mano dziedas pasakojo, kad važiuodami Onon (į Šv. Onos atlaidus Lentupin), o ypač grįždami, kartais sustodavo Patrumpiškėje. Eidavo Bažnyčialėn ir šokinėdavo per šiekštą. Bijodavo, kad neužpyktų naminiai, savi dzievukai. Ale tai buvo seniai. Sakydavo „einam pas Trumpį“. Nuo to šokinėjimo per šiekštą gal ir pavardė mūsų atsirado“ (*P.* A. Šiekštelė, 47 m., Dvilonyse. *U.* A. Karmonas, 1956 m. – Karmonas A., 2000, 384). „Barčiai [Šakališkės gyventojų pavardė; kildinama iš persikėlėlių barčių. – *Vait.*] ir melsdavos savaip. Eidavo bažnyčion. Šešuras eidavo ir Patrumpiškės bažnyčialėn, kur šokinėdavo per šiekštą“ (*P.* A. Barčienė, apie 65 m., Šakališkėje. *U.* V. Karmonienė, 1940 m. – Karmonas A., 2000, 322).

Taip pat pasakojama, kad Bažnyčėlėje yra buvęs ir akmuo, forma primenantis

girną. Arčiau kaimo jis buvęs atvilktas esą Valakų reformos metais. Tas laukas iki šiol vadinamas Girna. A. Karmono duomenimis (2000; ir žodinė inform.), akmuo buvo apie 50 cm skr. ir tokio paties aukščio, viršuje viduryje – kumščio dydžio duobutė, kurioje rinkdavosi vanduo. Buvo pasakojama, kad „nečystos dūšios", sukdamos tą akmenį [?], „apsičystydavo" ir po to „akmens undeniu nusiplaudavo", tapdavo lengvos ir keliaudavo į dausas.

Kažkur į R nuo Trumpiškės taip pat nurodomas miškelis Gojukas. Iki melioracijos 1968 m. Gojuko pakraštyje buvo ratu išdėliotų akmenų ratas, kur piemenys rengdavo savo „kupoles". Pasakojama, kad senovėje šio rato centre buvo „kepamas" ožys (t. y. į laužą metami ožio ragai ir nagai) (Karmonas A., 2000, 39).

472 pav. Dvilonių Kupolinis akmuo (**545**), Senojo Strūnaičio akmuo su pėdomis (**579**), Andreikų Gojus (**532**) (pagal aut.).

Už 1,1 km į ŠR nuo Bažnyčėlės buvo Bildų (Kameniškės) pilkapynas, datuojamas I t-mečio pabaiga – II t-mečio pradžia, 1,2 km į V yra Kavalčiukų piliakalnis (Ar 1597), datuojamas I t-mečiu.

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3388, 47–49; LTR 6810: 258, 259; VAIT. (1999); VK. L. KARMONAS A., 1972; ŠIDIŠKIS T., 1995, 136; LBŽ 511; KARMONAS A., 2000, 39 (*Gojukas*), 137–139 (*Trumpiškė*), 141–142 (Bažnyčėlė, 1 ha ploto loma), 144 (*Girna*), 169, 251 (*Patrumpiškės bažnyčialė*), 322, 384; VAITKEVIČIUS V., 2003d, 13–14.

545. KUPOLINIS (KUPALINIS) AKMUO. 0,32 km į Š–ŠV nuo kelių sankryžos Dvilonių Š dalyje ir Grigonių sodybos, 0,26 km į ŠV nuo kelio Dvilonys–Švenčionys, 0,15 km į PR nuo Barškėčio ežero (mažesnysis), vingiuoto smėlio gūbrio (keteros) viršuje. Akmuo smulkiagrūdis ir vidutinio grūdėtumo balkšvas su melsvais, juodais intarpais granitas, plane ištęsto trikampio formos, 2,1 m ilg. (ŠV–PR), 65 cm (ŠV) ir 1,25 m pl. (PR), iki 45 cm aukščio (ŠV). Viršuje akmuo natūraliai plokščias, šiek tiek nuolaidėja į PR, sutrūkęs nuo ugnies išilgai ir iš dalies skersai. Vidurinėje dalyje kiek į Š yra netaisyklingos formos įduba-išskalda (?), 30x50 cm dydžio, giliausioje vietoje iki 15–18 cm gylio. Akmens PR gale yra pažemėjimas ir taip pat Š–P kryptimi pailga išskalda (?), 15x40 cm dydžio.

473 pav. Dvilonių Kupolinio akmens (**545**) vietovė (X – akmens vieta) iš P. *Aut. nuotr.* 2002.

474 pav. Dvilonių Kupolinis akmuo (**545**) iš PV. *Aut. nuotr.* 2002.

„Pavasarį piemenys prie akmens rengdavo kupoles. Ant akmens (ar prie akmenų) užkurdavo laužą. Paskui akmenį gražiai pušų šakomis nušluodavo. Į duobutę akmenyje dėdavo supjaustytų lašinių ir įmušdavo kiaušinių. Kol kepdavo, piemenys šokinėdavo per greta užkurtą laužą. Per Šeštines užkūrus laužą šokinėdavo ir suaugę. Taip dar jaunimas žaisdavo 1949–1950 m.“ (Karmonas A., 2000, 147). Kupolių prie akmens dalis buvo dygstančių paparčių paieškos – „bernai su mergom aidavo kur, tikrindami ar jau dygsta paparčiai“ (A. Karmono inform.).

„Iki I Pasaulinio karo prie akmens vykdavo tradicinės piemenų kupolios, išginus pirmą kartą gyvulius (balandžio pabaigoje). Piemenys kepdavo kiaušinius (vištų ir laukinių ančių), žuvų ikrus ir žuvis, suvyniotas į lapus ir žoles pelenuose. Kupolios metu aptardavo „vilko sliedo nešėjo“ įspūdžius [prieš išgenant gyvulius, buvo surandamas vilko pėdsakas, atsargiai išimamas ir apnešamas kaimo laukų riba, idant vilkai neliestų avių. – *Vait.*]. Piemenys šokdami aplink laužą ir Kupolinį akmenį skanduodavo: „Oplia Kuplia, Kupolini, šlovinam tave Žemini. Kai suvalgysim kiaušinį, pačestuisim ir Žvėrinį, kad botagas pailgėtų ir ganyti mums padėtų“ [?]. Tarpukariu tradiciją bandyta atkurti, bet iš to šaipėsi lenkų mokytojai. Piemenis pajuokdavo“ – A. Karmono inform.).

Be jaunimo Kupolių papročių, pažymėtina, jog Kupolių dieną kai kurios kaimo močiutės atnešdavo ant Kupolinio akmens kiaušinių, sūrio – „taip, kaip prietaras; paaukot kokio maisto. Turtingesni kapeikų kokių paliks“. „Kas Barškėčio ežere tą dieną pagaudavo ešerių, atnešdavo vieną kitą žuvį“ (A. Karmono inform.).

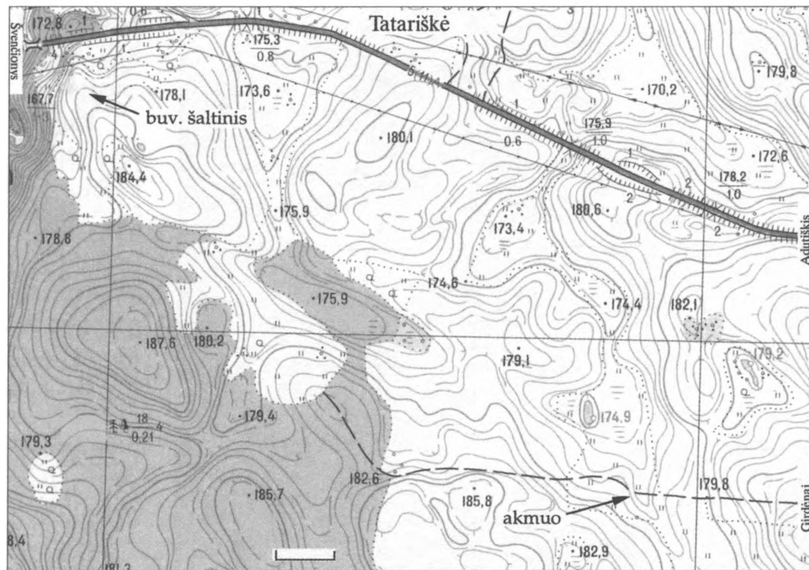
Apie 0,7 km į ŠV (kitapus Strūnos) yra Senojo Strūnaičio akmuo su pėda (↑**579**).
Š. A. Karmono informacija, 2005 m.; Vait. (2002). L. Karmonas A., 2000, 147, 197 (nuotr.); Vaitkevičius V., 2003e, 127.

GELEDNĖ, Sarių s-ja
546. EŽERAS. Į ŠR nuo k., Gelednės g-jos miškuose, apie 15 ha ploto, užpelkėjusiomis pakrantėmis.

Buvo pasakojama, kad ežere esanti skrynia, kuri kažkam buvo pasirodžiusi.
Š. LTR 6810/272; Vait. (1999).

GIRDĖNAI, Svirkų s-ja
547. AKMUO su PĖDOMIS. Dabar guli 0,52 km į P–PV nuo kelio Švenčionys–

Adutiškis, 0,3 km į V nuo Girdėnų fermų pastatų, 5 m į P nuo kelio Girdėnai–Bačkininkų miškas, Didžiojoje pievoje, trijų akmenų eilės V gale. Iki melioracijos 1985 m. akmuo gulėjo apie 20 m į ŠR, kitapus minėto kelio, nedidelėje, ŠV–PR kryptimi pailgoje pelkėtoje lomoje. Akmuo vidutinio rupumo rausvai balkšvos spalvos granitas, 3,2 m ilg. (R–V), 1,7 m pl. (Š–P), 1,6 m aukščio. Ant akmens būta įvairių, greičiausiai natūralių įdubimų, vadinamų pėdomis. Šiuo metu akmens plokštuma su pėdomis nematoma.

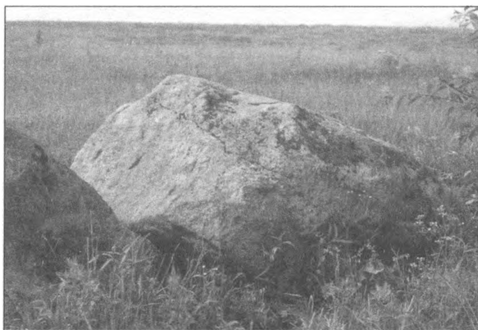

475 pav. Girdėnų akmuo su pėdomis (**547**) ir Tatariškės šaltinio (**588**) vieta (pagal aut.).

„Ir ožkos pėdas, ir gyvulio – karvės, arklio pėdas. Žmogaus pėdas, sakydavo, itai Dzievo pėdas [dešinės kojos. – *Vait*], a čia va [kairės kojos. – *Vait.*] Velnio pėdas an šito akmeno buvo. Panašūs, panašūs anies un pėdus. <...> Ir Dzievo pėdai, sakė, itai sẽniai – kap žmogo pėdas, panašus, a Dzievo. Sakė, kad stojos Dzievas ir Velnias <...>“ (LTR). Pievoje prie akmens klaidindavo, sakydavo kad „Velnias vedzioja“ (LTR).

Už 1,15 km į ŠV buvo Tatariškės šaltinis (↑**588**).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3388, 49–50; LTR 6810/264; Vait. (1999). **L**. LBŽ 510.

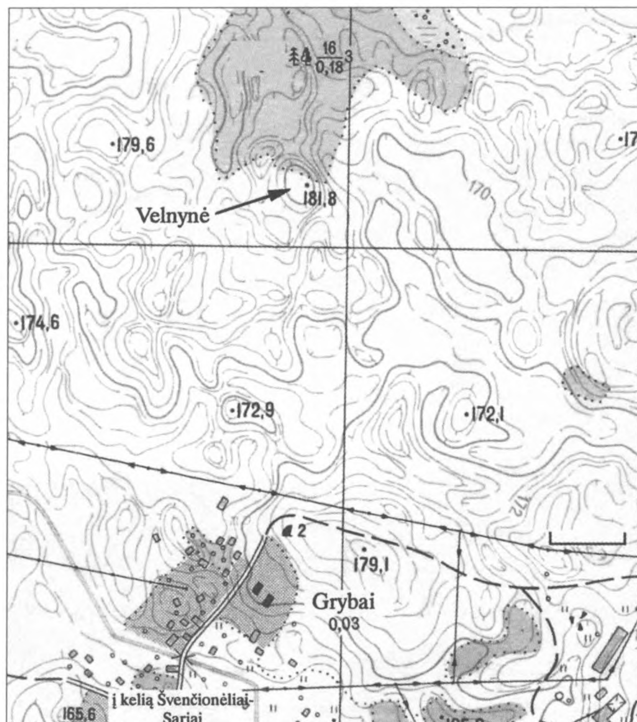
476 pav. Girdėnų akmuo su pėdomis (**547**) (naujoje vietoje). *Aut. nuotr.* 1999.

GRYBAI, Sarių s-ja

548. VELNỸNĖS KÁLNAS (VELNIAKALNIS). Į Š nuo k., 0,25 km į ŠV nuo kelio Grybai–Pliauškės (3), pamiškėje. Kalva aukščiausia apylinkėse (181 m virš j. l.), tačiau stipriai nuarta, apie 15x20 m dydžio viršuje, 6–8 m aukščio, nuolaidžiais ir vidutinio statumo R, P, V šlaitais, stačiu Š šlaitu. Pasakojama, papėdėje buvo daug akmenų.

„Bažnyčia stovėja, prakeikta bažnyčia, ir ana unsmuka žemėn. Saka viduj nakties gieda giesmes ten, prisduoda <…>. Saka sekmadienį mišių laiki pridėk ausį ten, tai vargonai groja, žmonės gieda, girdėt. Skaita, davatkos prakeikė bažnyčių“ (LTR 6810/370). Čia vaidenasi.

Už 0,3 km į Š nuo Velnynės, miške, plyti Veršiamirės raistas, kur, pasakojama, nuskendo veršis, atlėkęs nuo Velnynės kalno (LTR 4813/147).

477 pav. Grybų kalnas (**548**) (pagal aut.).

478 pav. Grybų kalnas (**548**) iš PR. *Aut. nuotr*. 1999.

Už 0,9 km į R nuo Velnynės yra Pliauškių akmuo su pėda (↑**569**).
Š. LTR 4813: 147, 154; 6810/370; Vait. (2000).
L. Šidiškis T., 1995, 136–137; Šidiškis T., 1996, 48; Vaitkevičius V., 2002, 199.

GRIGALIŪNAI, Švenčionių s-ja
549. EŽERAS. Tikslesnė vieta nežinoma, „nedidelis, labai gilus".

Pasakojama, kad kartą žmogus panorėjo išmatuoti ežero gylį. Surišo dešimt karčių ir leido gilyn, bet dugno nepasiekė. „Ažna nakcį prisisapnavo: „Oi, žmogeli, nedurniok! Aš dugne guliu ir jeigu tu mano akin su kartim papulsi, tai pats prapulsi ir visos apylinkės laukus vandeniu užliesiu".
Š. LMD I 474/51. **L.** ŽA 157 (Nr. 365).

GUZĖNIŠKĖ, Cirkliškio s-ja
550. KOPLÝČIOS KÁLNAS. Tikslesnė vieta nežinoma.

Pasakojama, kad šiame kalne prasmego akmeninė koplyčia, naktigoniai girdėdavę iš po žemių jos varpus skambinant: „kai kada žmonės eidami vidūnaktį pro tą daiktą girdi – kas po žemėm vis zvanija" (VKLT).
Š. LTR 951/38. **L.** VKLT 292 (Nr. 625); Šidiškis T., 1995, 140.

JUODYNAS, Švenčionėlių s-ja
551. UPELIS ŠVENTĖ. Išteka iš Juodyno ež. ŠR kryptimi, ties Vaičiukiškės k. pasuka į Š ir įteka į Kretuonykštį ežerą iš P. Apie 3,5 km ilg.
Š. Vait. (1998).

KAČĖNIŠKĖ, Švenčionių s-ja
552. MEŘGEŽERIS (PERKŰNEŽERIS?). Tarp Kačėniškės, Garnių ir Jaurų, ant Švenčionių–Ignalinos r. ribos, pailgas ŠR–PV, apie 15 ha ploto.

„Deivės kadaise buva, tai audeklus plaudava, kas „Padėk, Diev" pasakys, tai jeigu suspės, kad anas nepasislėpė, tai [jiems atsako:] „Kad padėjai, tai pasimk". Tai i palikdava ten visokių [dovanų. – *Vait.*]" – LTR 6582: 116, 124; „Mano tievo tievas pasakodavo, kad šitam ažeri

maudzydavos mergos. Anos rūbus gražius turėdavo, vakarais velėdavo. Jeigu aidamas žmogus jų neužvysdavo, anos pavydavo i aškuciniedavo. Jeigu pasakydavo: „Padėk, Dieve“ – anos pabėgdavo. I šite jos visos išnaikino. Nuo šitų mergų ažeras vadzinas Mergežeris“ – VUB F. 213–211, 9; „Anos i tų piliakalnį [Kačėniškės. – *Vait.*] kvartukais supylė“ – VUB F. 213–211, 10).

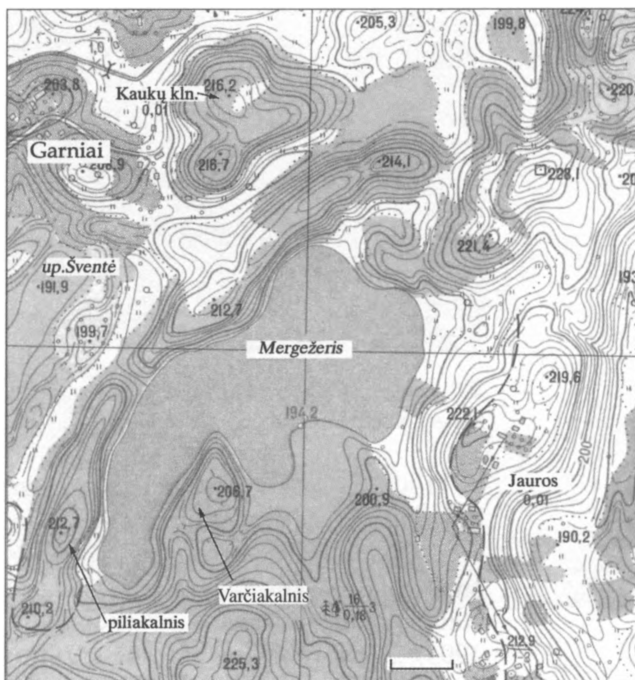
Pasakojama, ežero pakrantėje buvo troba, kur gyveno trys seserys. Kartą jos nuskendo; ežero ledas būna raudonas (Šidiškis T., 1995; dvylika karalaičių vieną vakarą išėjo pasimaudyti ir daugiau nesugrįžo, „ilgą laiką [girdėjo. – *Vait.*] vakare 12 valandą dejuojant ežere kažką, bet dabar jau nesigirdi“ – LTR 6994/207). „[Sako:] – Neik, neik, – ten untrauk tan ažeran. Čia gi trys mergas nuskenda“ (LTR 6582/123; „saka, jeigu berniukai maudas, tai labai berniukus paskandindava, berniukų labai nekęsdava“ – LTR 6582/116).

Anot L. Špokauskienės (g. 1926 m., Jaurose), ežero senasis vardas esąs Perkūnežeris (Šidiškis T., 1994).

Mergežerio PV krante yra piliakalnis (Ar 1140) (↑**553**), į Š nuo ežero – Garnių Kaukų kalnas (↑**624**), P – vadinamas Varčiakalnis (*Varciakalnis*).

Atrodo, iš Mergežerio į Rakštelių Šventą ežerą (į V) tekantis apie 5 km ilg. upelis vadinamas Pašvintės, arba Šventės, vardu (Šidiškis T., 1994; Vait.).

Š. LVIA F. 694–1–3504, 51v (1784 m., *Mergezerys, Jez.*); VUB F. 213–211, 9, 10; LTR 6582: 99 („Kakių mergų ažeras“), 116, 123–125, 127; 6994/207; Vait. (1998). L. Šidiškis T., 1994, 155; 1995, 137.

479 pav. Kačėniškės ežeras ir upelis (**552**), Bažnyčios kalnas ir Varčiakalnis (**553**), Garnių kalnas (Ceikinių s-ja, Ignalinos r.) (**624**) (pagal aut.).

480 pav. Kačėniškės ežeras (**552**) iš V. *Aut. nuotr.* 1998.

553. BAŽNÝČIOS KÁLNAS (Ar 1140). Saugomas kaip piliakalnis. Netyrinėtas, datuojamas I t-mečiu pr. Kr. – I t-mečio pradžia.

481 pav. Apie Kačėniškės ežerą (**552**) pasakoja Stasė Šukienė iš Garnių k. *Aut. nuotr.* 1998.

1905 m. spaudoje paminėti 1893 m. duomenys, kad Garnių kaimo šalyje „riogso aukštas apskritas piliakalnis, ant kurio, anot senių pasakos, buvo kitąsyk lietuvių stabmeldžių žinyčia <...>“ (Šopara I., 1905). „Un to kalno prie ažero sasarys vaidutės degindavo aukas. Anos i šitų piliakalnį supylė“ (*P.* A. Garla, 78 m., Busiluose. *U.* 1969 m. – VUB). „Mano dzieduko dziedukas pasakodavo, kad apipilta po piliakalniu bažnyčia. Žmonės girdėdavo, kad dzvyliktoj adzynų dzienų zvanydavo. Tų bažnyčių kvartukais apipylė deivės“ (*P.* S. Šukienė, 41 m. *U.* 1969 m. – VUB, LTR 6582: 124, 126; bažnyčią apipylė kareiviai, pasibaigus karui – LTR 6582/115).

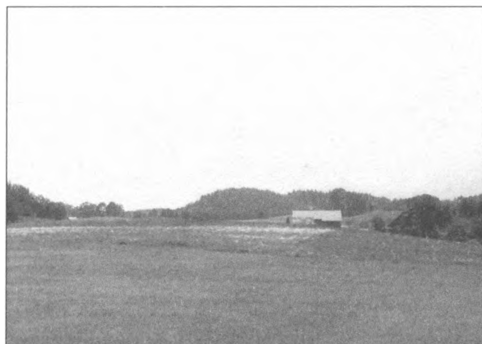
Priešingoje ežero įlankos pusėje nurodomas Varčiakalnis, mitinio šioje vietoje buvusio miesto vartų vieta (VUB; LTR 6582: 112, 117, 124).
Š. VUB F. 213–211: 7, 8; LTR 6582: 110, 115, 124, 126. L. Šopara I., 1905; Šidiškis T., 1995, 137 (*Bažnyčios kalnas*).

KATÉLNINKAI, Pabradės s-ja
Kaimo pavadinimas etimologizuojamas iš „Kastelninkų“ – senovėje esą čia būta bažnyčios („Значит костёл тут был, и от того – Костельники“).
Š. LTR 6810/275.

554. BAZÌLIO KÁLNAS (*BAZILIA GÓRA*). 0,4 km į Š nuo k., į miškus įsiterpusių kaimo melioruotų pievų kyšulyje. Kalva aplyginta, matyt, buvo ariama, užima apie 50x50 m plotą, nuolaidžiais, kelių metrų aukščio šlaitais.

Pasakojama, kalva yra prasmegusios bažnyčios vieta (*P.* R. Vilkaic, 66 m., Tebešpolyje. *U.* V. Vaitkevičius, 1999 – LTR).

Už 0,65 km į PR nuo Bazilio kalno yra viduramžių senkapiai.
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3388, 51; LTR 6810/274; Vait. (1999).

482 pav. Kačėniškės Bažnyčios kalnas (**553**) iš PV. *Aut. nuotr.* 1998.

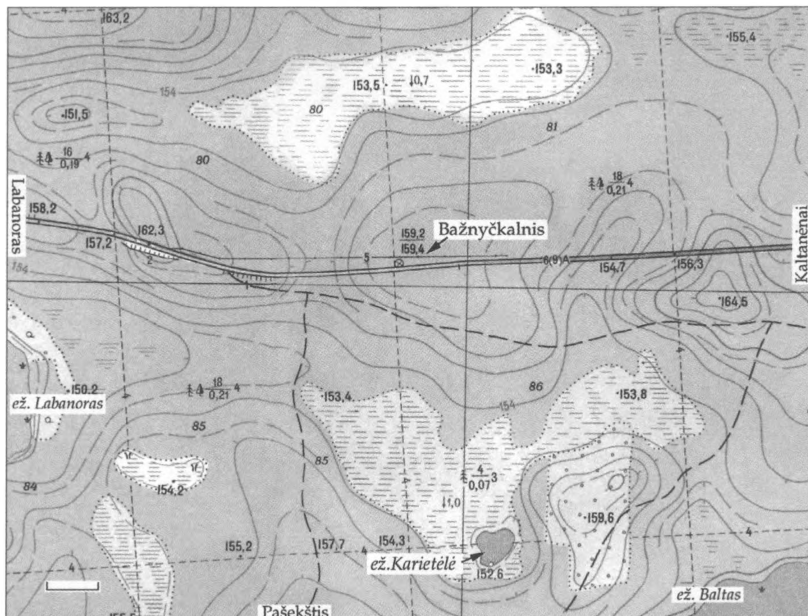

483 pav. Katelninkų kalnas (**554**) iš PR. *Aut. nuotr.* 1999.

LABANORAS

Anot padavimų, senovėje čia buvusi kažkokio pagoniško dievo šventykla („Капище какому-то языческому богу“).

L. Покровский Ф. В., 1893, 50.

484 pav. Labanoro kalnas (**555**) (pagal ME).

555. BAŽNYČKALNIS. Nurodomas 3,5 km į R nuo mstl., abipus kelio Molėtai–Kaltanėnai. Tai plynaukštė nuolaidžiais šlaitais, kurios aukščiausia dalis Š pakelėje virš j. l. iškilusi 159 m. Ir iš Š ir iš P Bažnyčkalnį juosia pelkėtos žemumos.

Už 0,45 km į P nuo Bažnyčkalnio telkšo Samanykščio, kitaip – Karietėlės, ežerėlis, o už 1 km ta pačia kryptimi – Pašekščio pilkapynas (Ar 1568).

L. ME D–11.

556. LAUKAS GOJUS. Nurodomas į Š nuo k., 4 ha ploto.

Š. LŽV (F. Jakštytė, 1936).

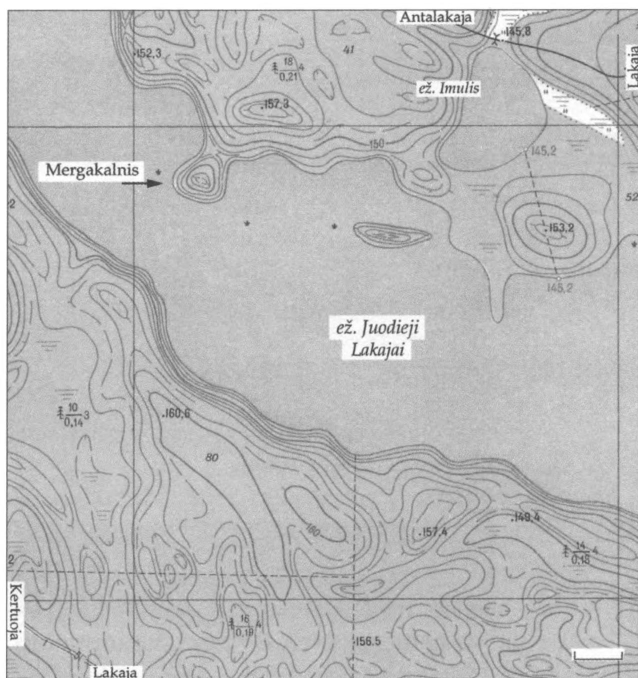
LÁIMIŠKĖ, Švenčionėlių s-ja

Kaimas apie 3,5 km į PR nuo Švenčionėlių. Kaip administracinis pavadinimas vietovardis nėra senas. XX a. pirmoje pusėje Laimiškės vietoje žymimas *Filisburg* palivarkas.

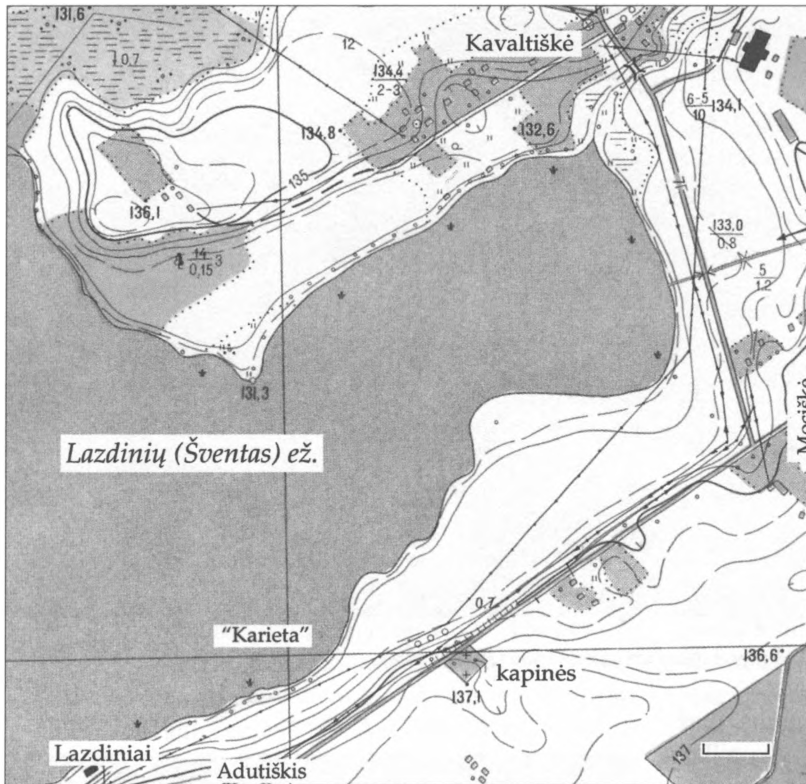
L. LTŽ F–11.

LAKAJA, Labanoro sen.

557. MERGAKALNIS (MERGUKALNIS, MARGAKALNIS). Į V nuo k., 0,58 km į PV nuo kelio Lakaja–Joniškė (Jauniškis), 0,47 km į V nuo Imulio ež., Juodųjų Lakajų ežero R pakrantės kyšulyje.

485 pav. Lakajos kyšulys (**557**) (pagal aut.).

486 pav. Lazdinių ežeras (**558**) (pagal aut.).

487 pav. Lazdinių ežeras (**558**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 1999.

Padavimai kalną sieja su mergomis-raganomis, kurios sutartinę giesmę giedodavo su Siesarčio ež. Birutės salos mergomis: „Yra galas [Siesarčio. – *Vait.*] ažera ir matas tynai sala tokia. Tai būdavo da mano senelis pasakoja, kad tį tos raganos vienų punktų gieda, a čia [Lakajoj. – *Vait.*] tų kalną vadina Margakalniu <...> kitų punktų traukdava tos raganos i jos dainuodavo. Toks nuotolis, a jos po punktų traukdava“ (*P.* J. Kraujalienė, 74 m., Lakajos k. *U.* V. Vaitkevičius, 2005 m.; Vakarais ant kalno ragana dainuodavo, o kita ragana Molėtų apylinkėse jai atsakydavo – Ikamas V., 1992).

Už 9 km į ŠV nuo Mergakalnio yra Siesarčio ež. Birutės sala (↑**367**), 2 km į PR – Šlavingalio kalnas (↑**415**), už 1,2 km į V – Kertuojos piliakalnis (Ar 1145), datuojamas I t-mečiu.

Š. Vait. (2005). **L.** Ikamas V., 1992; Šidiškis T., 1995, 141 („Mergakalnyje vakarais dainuodavo ragana“).

LAZDINIAI, Adutiškio s-ja

558. ŠVEÑTAS (LAZDÌNIŲ, KAVAL̃TIŠKĖS) ẼŽERAS. Telkšo tarp Kavaltiškės ir Lazdinių, 130 ha ploto, žemais, vietomis pelkėtais krantais. Padavimuose apie ežerą yra išskiriama viena jo vieta, kartais pavadinama Karieta. Tai šiokia tokia ežero įlanka-linkis ties Lazdinių k. kapinėmis.

„Itai nuskindo ponas su poniu per ažeru važiuodami <...>. Tai tadu, sako, kiciem rodydavos (tai man bobutė sakydavo) vakari važiuos žmonės, tai tin dega, sakė, ugnis prie ažero <...> sakydava, kad ažeri nuskendo pono karieta, ar ponas su ponia ir su auksu kakiu nuskenda“ (LTR 6810/227; „Pasakoja žvejai, kad užkabina karietą pono ažeri, bet jos niekaip neištraukia“ – LTR

6810/254). Pasakojama, kad ežeras jungiasi požeminiu prataku su Gaidžio ežerėliu Stajėtiškyje (LTR 7212/49).

Archyviniai duomenys byloja, jog senasis ežero vardas – Šventas (VK). 1999 m. nė vienas aplinkinių kaimų gyventojas to jau nepatvirtino (Vait.).

Ežero pakrantėse yra Kavaltiškės 1-oji ir 2-oji bei Varupio (Lazdinėlių) 1-oji ir 2-oji senovės gyvenvietės, datuojamos viduriniuoju neolitu – bronzos amžiumi.

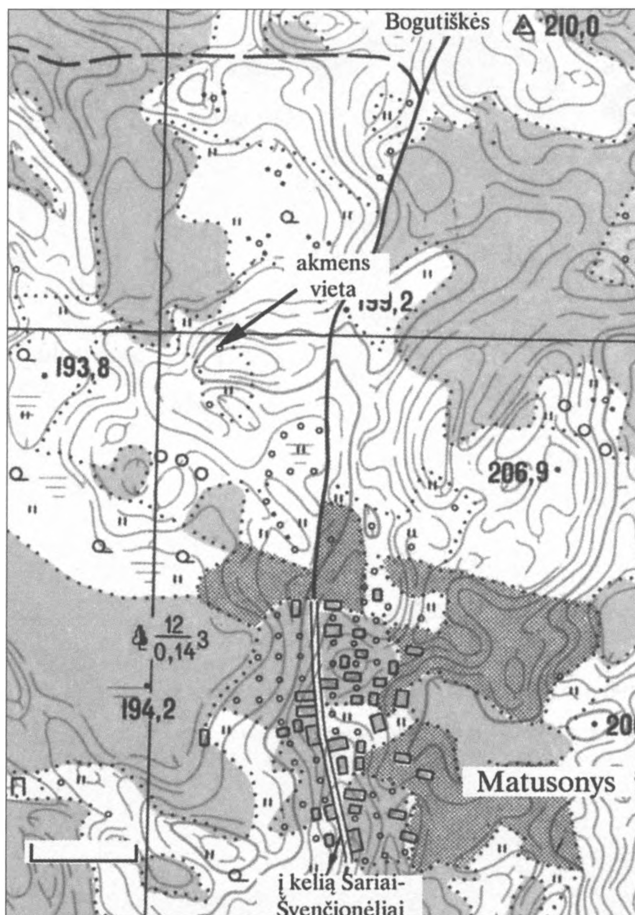
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3388, 52–53; LTR 6810: 227, 254; 7212/49; VAIT. (1999); VK (Pkk). L. ŠIDIŠKIS T., 1995, 142 (*Šventas ežeras*).

MATUSONYS, Sarių s-ja

559. AKMUO su PĖDA. 0,28 km į ŠV nuo kaimo Š sodybų, 0,26 km į V nuo kelio į Bogutiškes, atsišakojančio iš kelio Švenčionėliai–Sariai, numelioruotos pelkėtos žemumos R pakraštyje, pirmosios terasos V gale. Čia būta dviejų akmenų: ant pirmojo, maždaug 1,5x1,5 m dydžio, apie 50 cm aukščio akmens būta dviejų velnio „pirštų" žymių, o ant antrojo, plokščio, padėto žemiau, tarytum „kokio stalo", buvo įminta velnio „pėda" (*lopa*). Akmenis sunaikino melioratoriai apie 1985 m.

Pasakojama, kad Perkūno pavytas Velnias, iššokęs iš eglės, atsispyrė į pirmąjį akmenį, nušoko ant antrojo ir paliko savo žymes (LTR 6810/371).

Š. 2003 m. KPIP žv.; LTR 4813/159; 6810/371; VAIT. (2000). L. ŠIDIŠKIS T., 1995, 138; VAITKEVIČIUS V., 2002, 201.

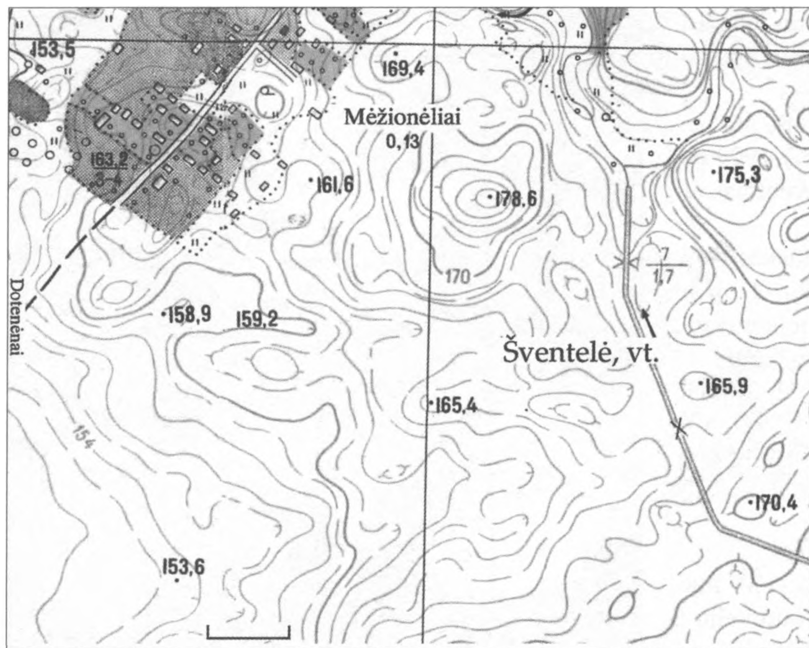

488 pav. Matusonių akmens su pėdomis vieta (**559**) (pagal aut.).

489 pav. Matusonių akmens su pėdomis vieta (**559**) iš P. *Aut. nuotr.* 1999.

MĖŽIONĖLIAI, Švenčionėlių s-ja

560. ŠVENTĖLĖ: LAUKAS ir UPELIS (?). Į PR nuo k., 0,35 km į P nuo Sudotos kairiojo kranto, 0,2 km į R nuo buitinių atliekų sąvartyno, abipus kanalizuoto bevardžio (?) upelio, V. Jutelienės ir V. Jurgelevičiaus žemėje (2000 m., Vait.). Žmonių

490 pav. Mėžionėlių Šventelė (**560**) (pagal aut.).

491 pav. Mėžionėlių Šventelė (**560**) iš V. *Aut. nuotr.* 1999.

teigimu, Šventelės laukas esąs apie 2–3 ha. Padavimų apie jį nežinoma, tačiau tvirtinama, kad vieta taip vadinama iš „senų senovės“. Peršasi išvada, kad Šventelė kartu buvo kokio nors nedidelio upelio pavadinimas.

Nepatvirtintais 1960 m. duomenimis, Mėžionėliuose Ąžuolų dauba (apie 70 m ilg.) sinonimiškai buvo vadinama Šventele. Čia vaidendavęsi, vietą pašventinus kilo Šventelės pavadinimas (VK).

Š. LTR 6810: 365, 366; Vait. (2000); VK (P. Panavas, 1960; *Ąžuolų dauba* || *Švintelė*); **L.** Šidiškis T., 1995, 138; Vaitkevičius V., 2002, 200.

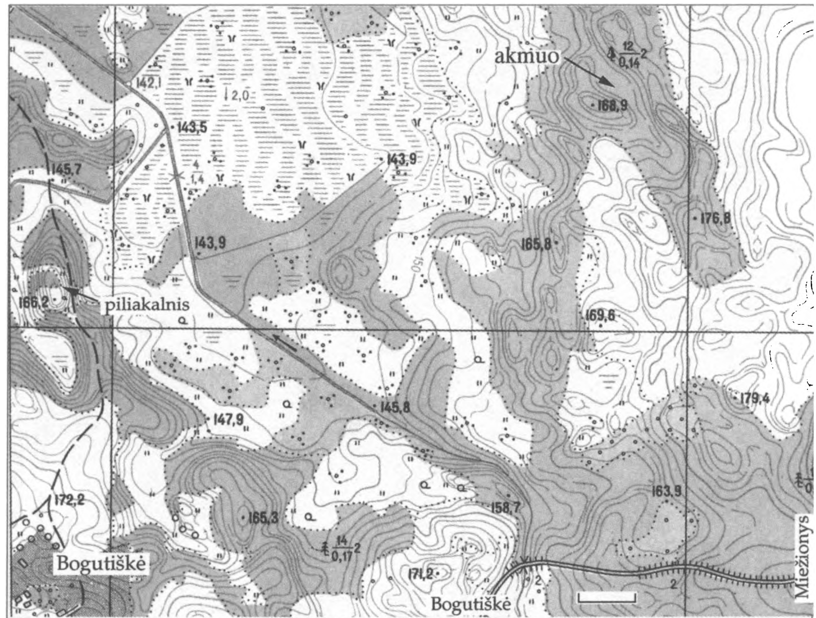
MĖŽIONYS,
Cirkliškio s-ja

561. ĄŽUOLAS. Augo netoli Viktoro Morkūno sodybos. Buvo storas, 12 vyrų apglėbiamas, tuščiaviduris. Perkūnui trenkus, ąžuolas sudegė prieš Antrąjį pasaulinį karą.

„Padavimai sako, kad senosios lietuvių tikybos laikais ties tuo ąžuolu stovėję aukurai ir buvusi kūrenama amžinoji ugnis“ (ML). Be to, pasakojama, po ąžuolu buvo paslėpti dideli Napoleono karių turtai, čia pasirodydavo ugnelės, buvo girdimas dvasių dejavimas (ML).

L. ML 1, 689–690; Šidiškis T., 1995, 142 (*Laumiabalis ąžuolas*).

562. AKMUO PIRTIS (PIRCIS) (M 323) ir ŠALTINIS. 0,5 km į PV nuo kelio Mėžionys–Papinigiai, Modžiūnų g-jos 489 kvartale, Rūgštelynės miške, Pabūdos kalno V papėdėje (į ŠV nuo medžiotojų bokštelio pamiškėje), senkelio į Lygumų vietovę R pusėje (N55°06'14,9"; E26°01'35,9"). Akmuo rausvos spalvos vidutinio stambumo suskeldėjęs granitas, 3,9 m pl. (Š–P), 4,2 m ilg. (V–R), 1,3 m (R) – 1,4 m (vidurinėje dalyje) aukščio. Viršuje akmuo natūraliai plokščias, nuolaidėja į Š. PR dalyje – natūrali netaisyklingos formos 40x70 cm dydžio, 7–10 cm gylio įduba, kurioje renkasi vanduo. (Dar viena kiek

492 pav. Mėžionių akmuo (**562**) (pagal aut.).

žymi įduba yra ŠV dalyje). Beveik visą akmenį ŠV–PR kryptimi skersai kerta 3 cm pl. ir 2–3 cm gylio griovelis, iškaltas kaltu.

2005 m. Mėžionių gyventojai apie akmenį pasakojo tik tai, jog praeityje tai būta pamėgtos piemenų ir naktigonių vietos, galbūt kitados į akmenį yra trenkęs perkūnas ir tai, jog pastaraisiais metais akmenį mėgsta lankyti Romuvos judėjimo dalyviai (Vait.).

Ankstesni užrašymai byloja, jog šalia akmens tryško šaltinis, kur „eidavo žmonės, sėmėsi vandens, akis plaudavo – gydydavosi. Nešdavo ten pinigus ir metė [į] versmelę. Jų imti nemožna [buvo] – [nes] apiera“ (*P.* E. Saulienė, 62 m., Mėžionių k. *U.* J. Trinkūnas 1972 m. – J. Trinkūno inform.). „Šaltinis iš po akmens tekėjo prieš Saulę, buvo stebuklingas“ (*P.* A. Saulius, 77 m., Mėžionių k. *U.* J. Trinkūnas 1972 m. – J. Trinkūno inform.)

Už 1,1 km į V–PV nuo akmens yra Bogutiškės piliakalnis (Ar 1162) (↑**537**).
Š. 2003 m. KPIP žv.; J. Trinkūno informacija 2006 m.; Vait. (2005). **L.** Baubonis Z. ir kt., 2005, 256 (*Akmuo Pircis*).

493 pav. Mėžionių akmuo (**562**) iš R. *Aut. nuotr.* 2005.

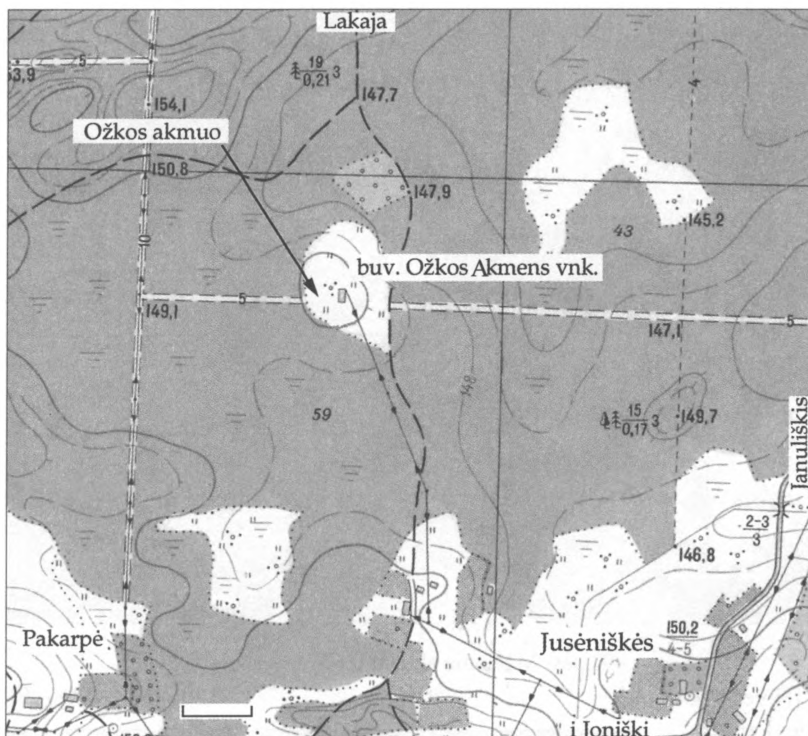
NEVERSČIAI, Švenčionių s-ja

563. PÍEVA VÁRPINĖ. Tikslesnių duomenų nėra.
L. Šidiškis T., 1995, 142.

OŽKOS AKMUO, Labanoro s-ja

[**564.**] OŽKÕS AKMUÕ (*KOZI KAMIEN*). Pasiaurės g-jos miškų 43 kvartalo PV pakraštyje, eigulio sodybvietės V pakraštyje. Akmuo rausvai rudas, 4,97 m ilg., 4,6 m pl., 2,24 m aukščio granitas. Trijose vietose (šonuose ir viršuje) apskaldytas (Geotopai).

„Ožkos akmuo pavadinimą gavo nuo to, kad seniau laukinės ožkos mėgdavusios

494 pav. Ožkos Akmens vnk. akmuo (**564**) (pagal RŽPI).

495 pav. Ožkos Akmens vnk. akmuo (**564**).
R. Balkutės nuotr. 1997.

užkopti ant aukšto akmens ir ant saulės šildytis“ (*P.* M. Rusteika, ~20 m., Vidugiriuose. *U.* A. Labuckas, 1935 m. – LŽV). Kartą, piemeniui ganant bandą, vilkų gauja ėmė draskyti avis ir ožkas. Piemuo suskubo gyvulius parginti namo. Kitą rytą atginęs gyvulius į tą pačią vietą, piemuo pamatė ant akmens prastypsojusią baltą ožką. Nuo to kilo akmens pavadinimas (Mūsų girios, 1993; narsiausia ožka, užšokusi ant akmens viršūnės, kovėsi su vilku, kol šis nugalėtas nuslampinęs į šalį – Geotopai).

Š. Geotopai; LGP 405–407 (Jusėniškės); LŽV (A. Labuckas, 1935). **L.** Babičius V., 1970; Mūsų Girios, 1993; Šidiškis T., 1995, 141.

PABRADĖ

565. ẼŽERAS VELNIÙKAS. Telkšo Varnėnų miške 2 km į V nuo Pabradės, apie 10 ha ploto. Iš šio ežero išteka dešinysis bevardis (?) Žeimenos intakas.

Apie 2,5 km į ŠV nuo Velniuko telkšo ežeras Laumenas (↑**567**).

Š. LKAt 97 E–3.

PAGUDŪNIŠKIAI, Labanoro s-ja

566. LAŨKAS GÕJUS. Nurodomas į V nuo k., 16 ha ploto. „Seniau čia buvo miškas taip pavadintas, o dabar – dirbama žemė“.

Š. LŽV (O. Užkuraitytė, 1935; *Gojas*).

PALAUMENỸS, Pabradės s-ja

567. ẼŽERAS LAŨMENAS. Varnėnų miške, kelio Padubingė–Pabradė P pusėje, apie 20 ha ploto.

Vietovė sena, aprašoma 1554 m. Vilniaus tijūnystės inventoriuje, taip pat figūruoja Laumeno ežeras (*sioło Giełcewiczow nad jez. Ławminem*; *od jeziora Ławmina*) (Jablonskis K., 1934).

Apie 2,5 km į PR nuo Laumeno, tame pačiame miške, telkšo Velniuko ežeras (↑**565**).
Š. VK (V. Grinaveckis, 1963). **L.** JABLONSKIS K., 1934, 59.

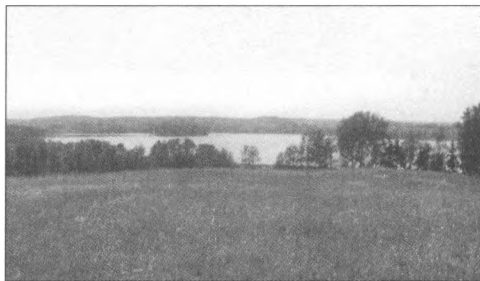
PAŠVENTĖ, Svirkų s-ja
Kaimelis Kančiogino ežero R pakrantėje, ties Bažnyčios sala. Dabar dažniausiai vadinamas Girinių pavadinimu.

Pašventės pavadinimo kilmė nenustatyta. Yra pagrindas manyti, kad senasis Kančiogino ežero vardas buvo *Šventas. (Kančiogino pavadinimas yra asmenvardinės kilmės, greičiausiai pirma buvo gyvenamosios vietovės vardas).
Š. VAIT.

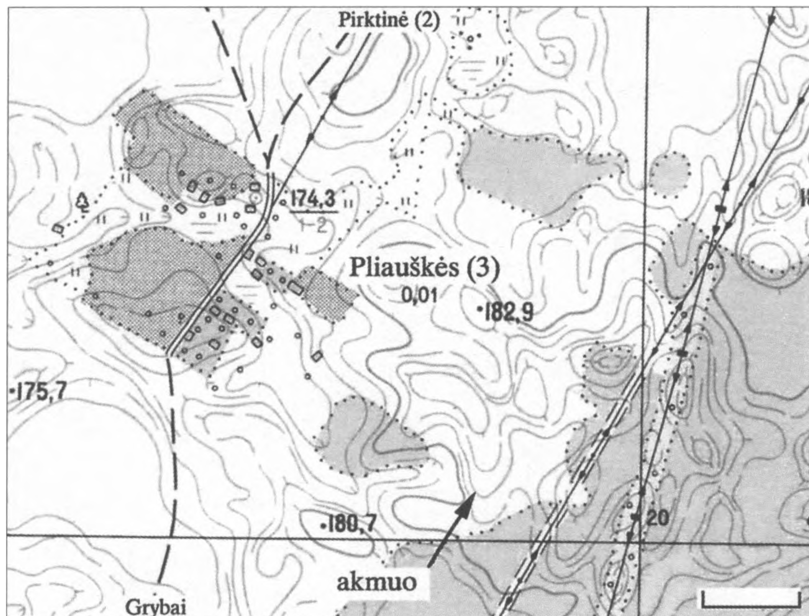
568. KANČIÓGINO ĒŽERAS ir BAŽNÝČIOS SALÀ. Plyti į PV nuo k., pailgas Š–P kryptimi, 88 ha ploto, didžiausias gylis – 13,8 m.

„Sanybos žmonės pasakodavo, kad cia buvo dzidelis miškas i bažnyčia. Ale paskui anies pralėkė. Šitas buvo labai seniai, gal do pradzioj gyvenimo. Kai krikščijo žmones, tai tokio Guzaso tievo tievas gal buvo pakrikčytas do šitoj bažnyčioj. Sanyboj žmonės girdėdavo, kad iš ažero skambina zvanai <...>“ (*P.* L. Smagurauskas, 87 m., Kančiogine. *U.* 1969 m. – VUB; „Jonines nakcy da girdzi žmanes kap ti varpai skumba i kap žmones gieda“ – LMD I 474/4). „Švedai kap siautė, tai buva varpai toj bažnyčioj, tai norėjo

496 pav. Pašventės k., ežeras, sala (**568**), Kančiogino (Mielagėnų s-ja, Ignalinos r.) medžiai (**641**) (pagal aut.).

497 pav. Kančiogino ežeras (**568**) iš Š. *Aut. nuotr.* 1998.

498 pav. Pliauškių akmuo su pėda (**569**) (pagal V. Almonaitį).

tų varpų išvešč <...> isikinkė daug arklių, ir tuos varpus įdėja ratuosa ir vežė, ir kap davežė ten an to ažero, ir nuslyda varpai tan ažeran <...>. Dabar tai jau gal niekas negirdi, žmonės netikintys labai <...>. [Tėvas sako:] aš pasiėmiau rožančių ir kalbu, ir kap atejo to valanda, kap an mišių laikas, i, saka, pradė skambyt ežere" (LTR 6582/118).

499 pav. Purviniškių Jagomanto ežeras (**570**). *R. Balkutės nuotr.* 1996.

Bažnyčios sala yra ežero P dalyje, apie 80 a. ploto, iškasinėta senomis duobėmis (?). Kartais kaip tik su šia sala siejama mitinė Kančiogino ežero bažnyčia: „Kur sala yra tam ažeri, tai kad rakuja da pirmiau zvanai zvanijo, ty bažnyčios būta" (LTR 6582/133).

Ežero Š pakrantėje, ties Kančioginos upės ištaka iš ežero, yra naujųjų laikų dvarvietė. Istorijos šaltiniai Kančiogino pavietą mini jau pačioje XVI a. pradžioje kaip dk Aleksandro žmonos Elenos valdą (žr. Wojtkowiak Z., 1980).

Š. LMD I 474/4; LTR 6582: 118, 133, 140; VAIT. (1998); VUB F. 213–211, 28. **L**. WOJTKOWIAK Z., 1980, 111–112.

PLIAUŠKĖS (3), Sarių s-ja

569. AKMUO su PĖDA. 0,3 km į PR nuo V. Banevičiaus sodybos, pievoje, vadinamoje „prie Galinės balos", pamiškėje. Akmuo 45x60 cm dydžio, virš žemės kyšo tik 10 cm aukščio akmens dalis. Akmenyje yra 8x15 cm dydžio įdubimas, primenantis pėdos atspaudą, vietos gyventojų vadinamas „pėdžiuku" (Almon.).

Š. ALMON. **L**. ŠIDIŠKIS T., 1995, 138.

PURVINIŠKIAI, Pabradės s-ja

570. ĖŽERAS JAGÓMANTAS. Apie 0,5 km į P nuo k., 0,9 km į PR nuo kelio Joniškis–Dubingiai, miške. Ežeras pailgas ŠR–PV kryptimi, 14 ha ploto.

Pasakojama, kad prancūzų karalius šiame ežere paslėpė aukso skrynią (JA 139; švedai vežė per užšalusį ežerą aukso skrynią ir įlūžo – JA 139). „Sakė skrynia aukso

nuskendusi, bet užkeiktas jis [auksas. – *Vait.*]. Jis jeigu išplaukia <...> mama dar kalbėjo <...> vienas žmogus paėmė tą auksą iš skrynios. Tris saujas liepė [jam] paimti. Skrynia didelė išplaukė ir liepė balsu, kad tris saujas tik paimk, daugiau neimk. A jis kai pakišo ketvirtą kartą, ir ranka pasiliko – užsidarė ta skrynia, ir numušė taip ranką <...>„ (*P.* M. Mitalienė, 72 m., Jutonyse. *U.* R. Balkutė – JA 141).

2000 m. povandeninių archeologinių tyrinėjimų metu (vad. Z. Baubonis) ežero ŠV dalyje rastas apvalaus dugno medinis luotas.

Jagomanto PR krante yra 1-oji Purviniškių pilkapių grupė. Už 0,2 km į PR nuo ežero plyti Velniuko ežerėlis (↑**571**). Į PV nuo ežero augo garsi Gražioji pušis (↑**572**).
Š. 2000 m. Z. Baubonis tyr., LIIR F. 1–3620, 11; JA 139–141; LKAR 18: 73; 21: 74, 89; 23: 60.

571. EŽERAS VELNIÙKAS. 0,2 km į PR nuo Jagomanto ež. plyti lygiagrečiai jam, ŠR–PV kryptimi, apie 2 ha ploto.

„Kai buvo mišios, sugavo velnių tam ežere, todėl ir vadinasi Velniukas <...>“ (JA 141; per mišias žuvavo, užtai ir ištraukė ant spiningo šitą velnią – JA 141; patraukė meškerę ir ištraukė, žiūri velnias su ragais ir su uodega. Kai pradėjo rėkt, kai pradėjo rėkt ir pabėgo – JA 143). „Sako dvyliktą valandą plaukiojo velnias valtimi“ (JA 141). „Sako [vėžius] gaudo, ir išplaukia tokia gyvate: galva raudona, tokia su karūna tokia, a galva tokia apskrita, didele, a čia tokia gžyva [karčiai – *Vait.*] tokia <...>. Gal gyvačių karalius. Sako, galva tokia didele, apskrita, čia raudona, plaukai net ilgi“ (Balkutė R., 2003).
Š. JA 141–143; LKAR 21: 86, 178; 23: 59; 143: 8. L. Vardynas, 190 (Dubingiai, *Velniukas*), (Joniškis, *Velniukas, Velnežeris*); Dubingiai, 1971, 364 (Jutoniai, *Velniokas*); Balkutė R., 2003, 167.

572. GRAŽIOJI PUŠIS (*PIĘKNA SOSNA*). Augo prie kelio į Danilavą atsišakojimo iš kelio, jungiančio vieškelius: Dubingiai–Joniškis ir Joniškis–Pabradė, P–PV Jagomanto ežero pakrantėje, Pruvalka vadinamoje vietovėje. Buvo sena, stora, tik dviejų vyrų apglėbiama pušis. Jos kelmą dar prieškaryje vyrai iškasė ir pardavė žydui, variusiam terpentiną. Kelmo vietoje buvo žymi duobė (?) (JA 163). Dabar ši Pienkna sosna dažniausiai painiojama su kita miške prie Purviniškių augančia sena gumbuota pušimi (107 kvartalas, prie A. Tarailio sodybos, Asvejos ežero pakrantė) (Vait.).

„Tį vadino Pienkna sosna, tai kunigas tynai sake mišias laike, nes rodas Motina Švinčiausia buva pasirodžius“ (*P.* J. Mitalas, 71 m., Jutonyse. *U.* R. Balkutė – JA 162). Pasakojama, kad šioje vietoje prie pušies nuolat vaidendavosi, praeiviai ir pravažiuojantys žmonės apie tai žinojo daug istorijų (JA 162–164).
Š. JA 161–164; LKAR 18: 25, 133, 27; 21: 66, 72; 23: 72, 82.

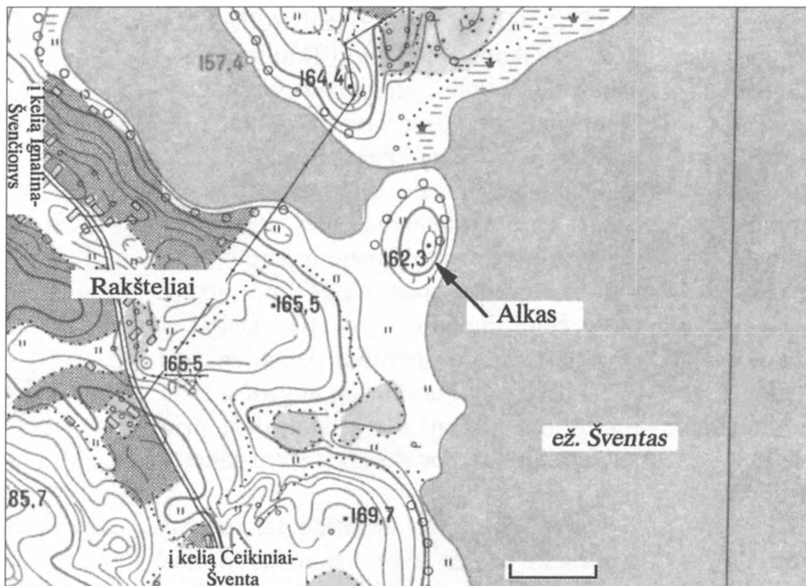
RAGAUČINA, Švenčionių s-ja
573. DŽIAUKŠTINĖS (DŽIAUGSMO?) KALNAS. Nurodomas kaimo R pusėje.

Pasakojama, kad ant kalno senovėje rinkdavosi „ūlioti“ raganos.

Galbūt tas pats neaiškios chronologijos Ragaučinos piliakalnis? (Vait.).
L. Karmonas A., 2000, 249–250, 330; LPA 3, 80.

RAKŠTELIAI, Švenčionių s-ja
574. EŽERAS ŠVEÑTAS ir UPELIS ŠVENTĖ. Ežeras telkšo į R nuo k., apie 30 ha ploto.

„Kadai pasakojama, kad Rakšteliuosan un ligonį važiavo kunigas su sakramentu i nuskendo. Tode i ažeras Švintas (*P.* S. Garlienė, 49 m., Busiluose. *U.* 1969 m. – VUB; „veže Sakramentų par ažerų ir nenuskenda –

500 pav. Rakštelių ežeras, upelis (**574**) ir Alkas (**575**) (pagal aut.).

501 pav. Rakštelių Alkas (**575**) iš PV. *A. Kubilo nuotr*. 1963 (KPD PA ng. 5108).

502 pav. Rakštelių Alkas (**575**) iš V. *Aut. nuotr*. 1998.

su arkliais, su viskuo įlėkė par ladą, bet anas nenuskenda, ir užtat Švintas ažeras" – LTR; „ežere nuskendęs kunigas, ir nuo to laiko niekas daugiau nebeskęsta" – 1987 m., MMT). Be to, sakoma, ežeras esąs „dvigubu dugnu ir vakarais girdisi keistas garsas, panašus į gurgimą" (Šidiškis T., 1995).

ŠV kryptimi iš Švento ežero išteka Šventės upelis, kuris ties Zablatiškės k. pasuka į PV ir už Didžiasalio pasukęs į V pasiekia Juodyno ežero apyežerį. Upelis apie 8 km ilg., numelioruotas.

Be to, upelis, jungiantis Rakštelių Šventą ežerą su Kačėniškės Mergežeriu, atrodo, taip pat turi Pašvintės ar Šventės pavadinimą (Vait.) (↑**552**).

Ežero V krante yra Alku vadinamas pusiasalis-sala (↑**575**).

Š. 1987 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–135, 65; LTR 6582/130; Vait. (1998); VUB F. 213–211, 11. **L.** Vardynas, 169; Šidiškis T., 1995, 138; 1996, 48.

575. KÁLNAS AÃLKAS (AŨKURAS?) (M 15). 0,6 km į PV nuo Šventės upelio ištakos iš Švento ežero, apie 0,5 km į PR nuo V. Trusovo sodybos Aukštojos k., pelkėtoje ežero V pakrantėje, pusiasalyje prie vadinamosios Ėdelės įlankos. Kalva apie 70x100 m dydžio, nuolaidžiais apie 3 m aukščio šlaitais. Kalvos Š pusėje yra kiek smailesnis kyšulys. Pakilus vandens lygiui, pusiasalis virsta sala.

Š. 1971 m. LII žv., LIIR F. 1–313, 67–68 (*Aukuras*); 1987 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–135, 65; VK (B. Kuliešytė, 1983; „buvus sala"); Vait. (1998). **L.** Šidiškis T., 1995, 138.

RAUDONĖ, Švenčionėlių s-ja

576. ŠALTINIS. Tikslesnė vieta nežinoma.

„Čia Napoleonas, traukdamasis iš Lietuvos, užvertė savo gėrybes“.

L. Šidiškis T., 1995, 142–143 (*Šulinys*).

REŠKUTĖNAI, Švenčionėlių s-ja

577. AKMUO su DUBENIU. Buvo apie 1,5 km į P–PV nuo buvusios devynmetės mokyklos pastatų, apie 0,6 km į P nuo Reškutėnų piliakalnio (Ar 1752), apie 0,6 km į V nuo kelio Švenčionėliai–Reškutėnai–Palūšė, apie 0,55 km į PV–V nuo k. kapinių, 0,5 km į R nuo Kretuono ežero R kranto ir 0,35 km į V nuo fermų V pakraščio, ežero duburio pakraštyje, apie 20–50 m į V nuo melioracijos griovio, Trobuciškės vietovėje (buvusi Urbanų pieva). 1971 ar 1972 m. akmenį rado melioratoriai. Anot mokytojo I. Kazakevičiaus, akmuo buvo ant dideliais alksniais apaugusio kalnelio, kurį iš vienos pusės supa miškai, iš kitos – pelkė (Kazakevičius I., 1978). Šio mokytojo rūpesčiu akmuo perkeltas į mokyklos kiemą.

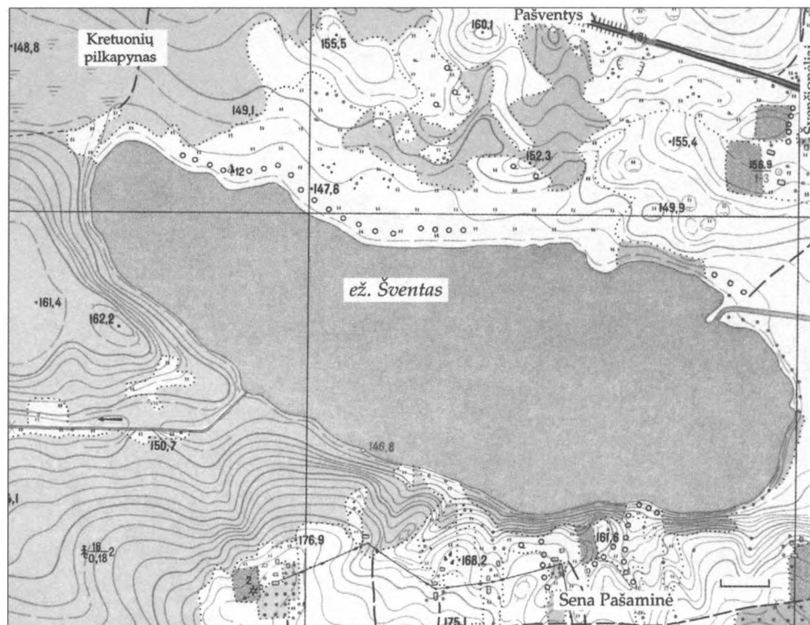

503 pav. Reškutėnų akmens su dubeniu vieta (**577**) (pagal KPC AS).

Akmuo raudonos spalvos stambiagrūdis granitas, 95x98 cm dydžio viršuje, 65 cm aukščio. 33 cm aukštyje nuo viršaus apdirbtas – šonuose ryškūs kalto griovelіai. Akmens viršus nelygus, dubuo 31,5x33 cm dydžio, 3,4–6 cm gylio, praktiškai lygiai išskaptuotu plokščiu, viduryje truputį iškiliu dugnu.

Kadangi pievoje prie akmens buvo gausu mažesnių akmenų, manyta, kad prie dubenuotojo akmens galėjo vesti kūlgrinda. 1995 m. KPC apytikrėje dubenuotojo akmens radimo ir spėjamos kūlgrindos vietoje ištyrė 11 perkasų (bendro 65 m^2 ploto) (vad. I. Škimelienė). Archeologinių radinių nerasta.

504 pav. Reškutėnų akmuo su dubeniu (**577**) (naujoje vietoje). *Aut. nuotr.* 1998.

505 pav. Senos Pašaminės ežeras (**578**).

Reškutėnuose, Kretuono ežero R pakrantėje, gausu įvairių priešistorinių atviro tipo gyvenviečių, stūkso piliakalnis. Juose buvo gyvenama įvairiais viduriniojo akmens – vėlyvojo geležies amžiaus laikotarpiais. Š. 1987 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–135, 68–69; 1995 m. KPC tyr., LIIR F. 1–2526; VAIT. (1998). L. KAZAKEVIČIUS I., 1978 (nuotr.); IA 82 (Nr. 264); VAITKEVIČIUS V., 2003a, 230.

SENA PAŠAMINĖ, Švenčionėlių s-ja
578. ĔŽERAS ŠVEÑTAS ir UPĒLIS ŠVENTĒLĖ. Ežeras telkšo į V nuo k., pailgas R–V kryptimi, apie 30 ha ploto.

„Buva visus gyventojus suvarį... pašventino ažerų, a paskui liepė išsimaudyt visiem, priimt krikščionybį" (*P.* P. Mežėnas, 52 m., Senoje Pašaminėje. *U.* V. Vaitkevičius, 1999 – LTR). Pasak T. Šidiškio, prie Švento žinomas ir Šventalaukis (Šidiškis T., 1995), tačiau VK Šventlaukį fiksuoja Reškutėnuose, galbūt prie Šventės upelio, tekančio į Kretuonykštį? (Vait.).

Iš Švento ežero V kryptimi išteka 17 km ilg. Šventelės upelis. Ties keliu Kaltanėnai–Švenčionėliai jis pasuka į Š, vėliau vėl pakrypsta į V ir pasukęs į P įteka į Telio ežerą. Kartais klaidingai nurodoma, kad Šventelė – Žeimenos intakas (VK).

Į P nuo Švento ežero yra Senos Pašaminės viduramžių laikotarpio kapinynas, į ŠV – Kretuonių pilkapynai (Ar 1157, Ar 1744). Š. LTR 6810/268; LVIA F. 694–1–3504, 63 (1784 m., *Szwyntela*); VAIT. (1999); VK (Šventēlė, Žeimenos int.), („iš Švento į Telį"), (B. Savukynas, 1961 m.: Reškutėnai, *Šventlaukis*). L. VARDYNAS, 169 (*Šventas, Šventelė*); VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ R., 1966, 47 (? į PR nuo Švenčionėlių yra Šventasis ežeras, šalia jo – Šventalaukis); ŠIDIŠKIS T., 1995, 142.

SENASIS STRŪNAITIS, Strūnaičio s-ja
579. AKMUO su PĖDOMIS. Tarp Sen. Strūnaičio (į R nuo jo), Kavalčiukų (į PV) ir Dvilonių (į ŠV), pelkėtų žemumų Š pakraštyje, 0,38 km į Š–ŠV nuo kanalizuotos Strūnos dešiniojo kranto, 0,28 km į P nuo baigiančio sunykti kelio Sen. Strūnaitis–Kavalčiukai, miške, į R nuo E. Šukevičiaus laukų. Deja, visiems vietos gyventojams gerai žinomo akmens tiksli vieta pamiršta. Susikūrus vietiniam kolūkiui, 1950 metų pradžioje akmenį žmonės nustojo lankyti ir jo vietą greitai pamiršo. E. Šukevičiaus (69 m., vietinis) nurodytas paieškų plotas – tai mišku apaugusios aukštumos P pakraštys ir galbūt viršutinė P šlaito dalis. Iki 1950-ųjų čia buvo dirbami laukai. Žemė buvo padalyta rėžiais. Akmuo su pėdomis gulėjo tarp rėžių, Jono Piekarsko ežioje.

Akmens būta nedidelio, „jis kaip šviesus tokis, kaip baltas, pailgas, maž 1x1,2 m diduma, nelabai aukštas". Pėdomis vadintos, matyt, natūralios duobutės (žmonių prisiminimuose jų skaičius įvairuoja nuo 1–2 iki keleto). Buvusios laukų ežios dar pastebimos. Jos eina ŠR–R – PV–V kryptimi, maždaug kas 20 m.

1999 m. kartu su E. Šukevičiumi buvo apžiūrėta bemaž 20 ežių akmenų, tačiau pateikėjas griežtai paneigė, jog vienas kuris iš jų yra šventasis akmuo (Vait.).

„Ponas Jezusas kai vaikščiojo per žemę, su lazdełi kai vaikščiojo jisai, tį atsispyrįs to akmenia, i likus ta duobukė tokia" (*P.* E. Gudelienė, 62 m., Sen. Strūnaityje. *U.* V. Vaitkevičius, 1998 – LTR 6810/212). „Tį akmuo, i tokis viršus, i balci toki „trupuliukai", balci [ant akmens. – *Vait.*]. Tai itai kadais žmonės sakė: itai Christus vaikščiojo ir atsistojo. Itai pėdas liko. A iciava taškiukai balci, tai ānas kai verkė, tai ašaros krito <...>" (*P.* J. Piekarskas, 86 m., Sen. Strūnaityje. *U.* V. Vaitkevičius, 1998 – LTR 6810/213). „Yr pėdelių: baroniuko, do tį kokių yr pėdelių un šito akmenia, ir duobełė tokia. Vis šitoj duobełėj vandenio vis būdavo" (*P.* E. Šukevičius, 68 m., Sen. Strūnaityje. *U.* V. Vaitkevičius, 1998 – LTR 6810/214).

Akmens „pėdose" susirinkusiu vandeniu žmonės gydydavosi („cia tų vandenį patepė, kokį sopulį, tai prapuołė") (Vait.), „[Prausė] veidų gi daugiausia. Ką skauda, kų skauda, cia [rodo į nugarą. – *Vait.*], kur cia rankos skauda, tai rankas. Nu, zababonai toki buvo" (Vait.). Teigiama, kad vanduo ant akmens niekada neišdžiūdavo („toj duobėj nigdė vanduo neišdžiūdavo, niekadu. Nors kokia buvo sausra, ė tam akmeny vanduo tas neišdžiūdavo niekadu") (LTR 6810/212).

Akmuo buvo gerai žinomas ir lankomas darbymetyje (gulėjo laukų ežioje), taip pat per šventes. Plg.: „Pirmų dienų Sekminių, po bažnyčiai ainam, jaunimas, laukan švįst. Po rugiais, išaina, apeinam rugius, ir tų akmenį, taipacia. Prie kokiai balalai rassidėsim maistų, kų, butelkų – tokia tradicija, skaitas" (*P.* E. Šukevičius, 69 m., Sen. Strūnaityje. *U.* V. Vaitkevičius, 1999 – LTR 6810/271).

Tol, kol akmuo buvo rėžiuose, Šventelės Gojaus miškas plytėjo į Š–ŠV nuo jo. Dabar Gojus ir miškas prie akmens, užaugęs po 1950-ųjų, jau susijungė į vieną masyvą.

1 km į R nuo akmens vietos yra Kavalčiukų piliakalnis (Ar 1597).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3388, 55–59 (nelokal.); LTR 6810: 212–214, 271; VAIT. (1999); VK (1971; *Šventas akmenas*); VK (O. Kiškytė, 1972; „Akmuo su dviem pėdom"); **L.** ŠIDIŠKIS T., 1995, 142.

STAJĖTIŠKIS, Adutiškio s-ja

580. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis. Žvalgant rasta I t-mečio pr. Kr. pabaigos – II t-mečio pradžios radinių.

„Čia bažnyčia pragriuva, pasakoj tėvas, kad bažnyčia buva ir pragriuva ji, a paskiau kokia tai mergaitė ty ėjo, tai rado kaspinų, šioj vietoj, kur bažnyčia pragriuvo, jinai traukė traukė tų kaspinų ir, sako, išsikėlė kryžiai jau bažnyčios, viršuj, ir ji išsigando ir palaida, ir vėl nugriuva viskas" (*P.* P. Rumbutienė, 69 m., Adutiškyje. *U.* V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR 7212/50). „Vieni sakydavo, kad čia dvaras buvįs didžiausias, kad buvo bažnyčia, nueik, sako, dvyliktoj valandoj, paklausyk, gi viskas skamba, ausį pridėjus prie žemės, dvyliktą valandų, kai suma bažnyčioj būna, tai girdis, skamba varpai čia prie kryžiaus – taip kalbėjo" (*P.* A. Kobzikienė, 62 m., Svilonyse ir P. Bielinienė, 73 m., Vosiūnuose. *U.* V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR 7212/53; „Tris dienas girdėjos balsas, kap ana

506 pav. Stajėtiškio piliakalnis (**580**) iš V. *Aut. nuotr*. 1994.

507 pav. Trinamųjų girnų lovys prie kryžiaus Stajėtiškio piliakalnyje (**580**). *Aut. nuotr.* 1999.

skindo, šita bažnyčia. Pirmajų – pirmųdie Velykų. Tai to tai – kalba tai <...> ažkeikta, skaitos, i pragriuvo“ – LTR 4475/171).

Kartą vienam vyrui Stajėtiškyje prisisapnavo „šviesa“ ir „jis išgirdo balsą: „Pastatyk kryžių ant Piliakalnio“, – jam atrodė, kad pasirodė Panalė švenčiausia Marija“. Niekas juo netikėjo. Sapnas ir prašymas pasikartojo. Tuomet vyras pasakė: „Aš nežinau kurioj vietoj“. Jam pasakė, kad kryžių reikia pastatyti ten, kur „bus įsmeigta obels šaka“. Radęs šaką, vyras padarė medinį, paprastą kryžių, kuris daug metų stovėjo ir vėliau buvo pakeistas cementiniu (*P.* T. Pivoriūnaitė, 60 m., Bobėnuose. *U.* V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR 7212/46; „Viena moteris vedė karvę ir prasiskyrė kalnas – pasirodė Marija“ – Šidiškis T., 1995; „neduodavo sapni ramybės, kap citei aciguls tuoj i budzina kažinkas: „Ei, kaimyn, status[?] in kalna kryžių, tai aš tau duosiu spakajų“ – LMD; žmonai sapne jos miręs vyras pasakė: „Liepk mano sūnums pastatyti kryžius ant kalno (savo žemėje) ir neškit tenai aukas“ – Balys J., 1993).

Dešimtą penktadienį po Velykų („per Jėzaus širdį“) prie kryžiaus ant piliakalnio žmonės renkasi pasimelsti, pagiedoti, aukoja čia įvairius maisto produktus, daiktus, pinigus. „Duonų karštų nešdavo, ką turi, kiaušinių, valgymo, visko. Duonų nešė, šiltos duonos būtinai nešdavo <...>. Čia aukos, kas kiaušinius, kas sviestų neša. Turi – neša. Bažnyčiai buvo viskas, kunigui <...>. Linus nešdavo, gal kad augtų, moterys jau senos nešdavo, kad va neša ty sūrius, ty sviestų, kad gyvuliai vestųs, kad nedvėst. Visą aukot, bet nešdavo ir grūdus, kas kų sunešdavo čia. Labai, skaitos, kap šventa vieta dėl žmonių, dėl ligonių, visko, kad kiekvienus metus eina ir aukas deda, kada serga“ (*P.* A. Kobzikienė, 62 m., Svilonyse ir P. Bielinienė, 73 m., Vosiūnuose. *U.* V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR 7212/53). XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje ant piliakalnio stovėjo medinis kryžius su Nukryžiuotuoju. Sergantys maldininkai skudurėliais („bryzgėmis“) aprišdavo tas Nukryžiuotojo vietas (pvz., galvą, rankas), kurių skausmai kankino juos pačius (LTR 4475/115).

Aikštelėje pastatytame ir aptvertame tvorele cementiniame kryžiuje įspaustas užrašas: „Statė kun. B. Krištopanis 15 / VI 1928“. Prie kryžiaus padėtas, matyt, piliakalnį ariant rastas trinamųjų girnų lovys. Jis raudonos spalvos granitas, 41x66 cm dydžio, 26–28 cm aukščio. Įduba 27x60 cm dydžio, 5–6 cm gylio, plokščiu dugnu. Iki 1994 m. dešimtą penktadienį po Velykų

žmonės prie kryžiaus rinkdavosi, savo atneštas aukas (maistą, daiktus, pinigus) sudėdavo į šį akmeninį lovį ir vėliau aukos buvo perduodamos bažnyčiai. Nuo 1994 m., kai į šią kasmetinę šventę atvažiuoja Adutiškio kunigas, loviui toks svarbus vaidmuo nebeteikiamas, nors aplankius piliakalnį ne šventės laikotarpyje akmeniniame lovyje taip pat rasta paaukotų smulkių monetų (1999 m., Vait.). Akmuo žmonių traktuojamas kaip likęs iš piliakalnyje stovėjusios koplyčios pamatų, bažnyčios indas švęstam vandeniui (Vait.) ar net akmuo, ant kurio senovėje buvo deginamos aukos (LTR 4475/114).

Istorijos šaltiniai fiksuoja, kad Stajėtiškio dvarą dk Aleksandras jau 1502 m. užrašė Matvejui Mikitinovičiui, iš kurio šią valdą vėliau nupirko Radvilos (Wojtkowiak Z., 1980). Bent nuo XVII a. vidurio Stajėtiškis buvo Vilniaus kapitulos valda.

Apie 1,5 km į PR nuo piliakalnio yra Vosiūnų Magdės šaltinis (↑**595**).

Š. LMD I 474/5; LTR 4475: 113 („Buvo itų pagonių žinyčia"), 114, 115, 123–125, 135, 165, 171; 6810: 261, 263; 7212: 46, 50, 51, 53, 55, 58; Vait. (1994, 1999). **L.** Wojtkowiak Z., 1980, 115; ML 1, 711; Balys J., 1993, 208 (Nr. 340); Girininkas A., 1994, 8; Šidiškis T., 1995, 139; 1996, 48.

508 pav. Pamaldos prie kryžiaus Stajėtiškio piliakalnyje (**580**) (per Dešimtines). *Aut. nuotr.* 1994.

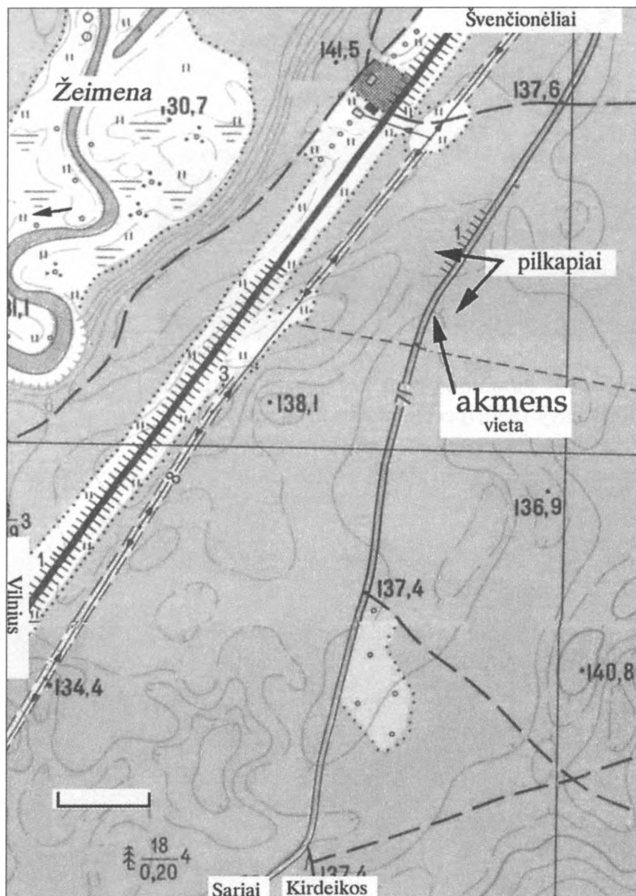

509 pav. Dešimtinių šventei Stajėtiškio piliakalnyje (**580**) pasibaigus: Adutiškio klebonui pakuojami paaukoti pinigai ir maisto produktai. *Aut. nuotr.* 1994.

SUDOTA, Sarių s-ja

581. KARÃLIAUS AKMUÕ. Buvo Žeimenos g-jos Rinkūnų miško 137 kvartale, kelio Švenčionėliai–Sariai linkio R pusėje, Sudotos 1-osios pilkapių grupės (Ar 1170) Š dalyje, tarp 10–13 m skr. grioviais apjuostų pilkapių, ties betoniniu archeologijos paminklą žyminčiu stulpeliu (apytiksliai – N55°06'56,6"; E25°58'04,2"). Akmens būta melsvos spalvos granito, kiek pailgo, apie 1,5 m aukščio. Vienų šaltinių teigimu, akmuo buvo „patogus sėdėti" (VK), kitų – „lygus kaip stalas, in jo galima valgyt pietus" (LTR 4813/145). Esą akmenyje buvęs ir pėdos ženklas ar trišakis žeberklas [?] (Šidiškis T., 1995). XX a. 7-ajame ar 8-ajame dešimtmetyje akmenį sunaikino kelininkai.

Pasakojama, kad ant akmens sėdėjo kažkoks karalius; po akmeniu esąs paslėptas lobis (Покровский Ф. В., 1893). „Po akmeniu Napoleonas auksinę karūną pagaišino" (Šidiškis T., 1995). „Ti Napaleonas valge pietus" (LTR 4813/145).

510 pav. Sudotos akmens vieta (**581**) (pagal aut.).

511 pav. Sudotos akmens vieta (**581**) iš P. *Aut. nuotr*. 2005.

Pasakojama apie radinius („kardo nuolaužas, žirgo papuošalus, apdegusius rąstus") prie akmens (Šidiškis T., 1995). Matyt, turimi omenyje radiniai iš Sudotos pilkapių (Vait.). Tyrinėjant pilkapius, rasta I t-mečio vidurio – antrosios pusės degintinių kapų.

Š. LTR 4813/145, 6810/369; Vait. (2000, 2005); VK (P. Panavas, 1960; Miežionėliai). **L.** Покровский Ф. В., 1893, 54; LAM 239; Šidiškis T., 1995, 139 („Buvo nustumtas į griovį Sudotos k. pamiškėje visai prie Sudotos 2-ojo pilkapyno"); Vaitkevičius V., 2002, 202.

ŠAKALIŠKĖ, Strūnaičio s-ja

582. ŠAKALÌŠKES KÁLNAS. Vigadkos miško PV pakraštyje, 0,1 km į Š nuo kelių Kavalčiukai–Bildos ir Dvilonys–Švenčionys sankryžos, abipus pastarojo kelio. Kalnas masyvus, kiek pailgas ŠV–PR kryptimi, apie 250 m ilg., 120 m pl., nuolaidžiais ir vidutinio statumo, apie 3 m (R) ir 10–12 m aukščio (V, PV) šlaitais.

„Ant Šakališkės kalno mergaitės prižiūrėdavo šventą ugnelę". Pasakojama, kad kartą užpuolikai šias mergaites suvarė į šalimais buvusią karčemą ir ėmė prievartauti. Nei jos, nei šimkorka neišdavė slapto įėjimo į Kavalčiukų piliakalnyje buvusią pilį. Besigindama šimkorka padegė užeigą ir visi ugnyje žuvo; „sako vaidilutės pavirto lakštingalom, šimkorka – gegute, atėjūnai – vilkolakiais <…> nuo to laiko kiekvieną pavasarį į Lobynės slėnį, kur buvo karčema, pirmosios parskrenda lakštingalos. O kai atskridusi užkukuoja gegutė, viskas nutyla. Niekas netrukdo jai raudoti. Vilkolakiai slapstosi" (*P.* A. Barčienė, apie 65 m., Šakališkėje. *U.* V. Karmonienė, 1940–1941 m. – Karmonas A., 2000, 323, 324). Pasakojama, kad pavasarį, kai pirmą kartą išgindavo gyvulius, visi pasipuošę eidavo ant Šakališkės kalno, jaunimas šlakstėsi vandeniu (Karmonas A., 2000, 325).

0,5 km į PV nuo Šakališkės kalno yra Kavalčiukų piliakalnis (Ar 1597), 0,8 km į PR – Dvilonių Bažnyčėlė (↑**544**).
L. Karmonas A., 2000, 24–25, 155, 323–324, 325.

ŠEŠKYNĖ, Magūnų s-ja
583. VELNINIS EŽERAS (VENŽERKA). XIX a. žemėlapyje nurodomas į V nuo Šeškynės, į P nuo kelių į Šeškynę ir Noselėnus atsišakojimo. 1–2 ha ploto.

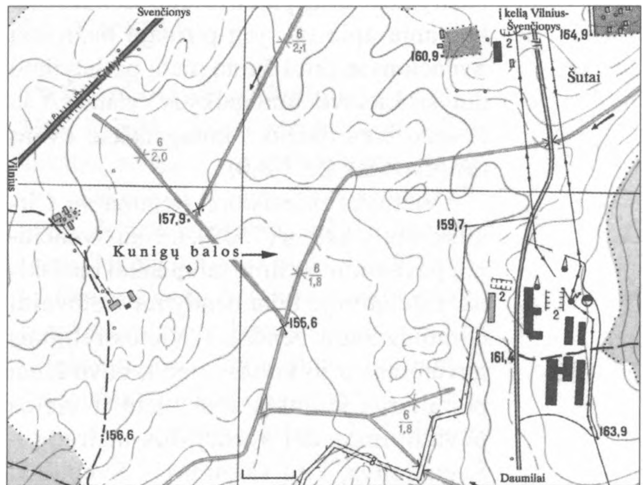
Už 0,3 km į Š yra Šeškynės pilkapiai (Ar 1588), toliau, Ungurinio ež. kyšulyje – Noselėnų piliakalnis.
Š. KPC AS (*Venžerka*). L. VaR XIII–4 (*Оз. Чертовское*).

ŠIŠNIŠKĖ, Strūnaičio s-ja
[**584.**] BUKÀSIS (JANAVO) AKMUÕ. 0,85 km į Š nuo kelio Toleikos–Lentupis, 10 m į V nuo valstybinės sienos su Baltarusijos Respublika, 6 m į R nuo miško keliuko, molingos kalvelės Š šlaite, drėgname alksnyne. Akmuo stambiagrūdis rausvos spalvos su žėručio intarpais granitas, savo forma primena pailgą duonos kepalą su suapvalinta viršutine dalimi. Akmuo 5,05 m ilg. (Š–P), 4,4 m pl. (R–V). Aukštis virš žemės 1,92 m. Akmens akmens paviršius sutrūkinėjęs, jo galai apskaldyti.

Pasakojama, kad po šiuo rieduliu praeityje buvo laidojami maži (neteisėti?) vaikai (*P.* Z. Čiukša, g. 1922 m., Naujajame Janave – Geotopai).

Be to, pasakojimuose Bukasis akmuo kartais siejamas su Aštriuoju akmeniu Dvilonių laukuose (pastrasis esąs 1,4 m aukščio, „pasviręs iš rytų į vakarus, viršus baigiasi plokščia aštria briauna"). Abu šiuos akmenis milžinas Mikulis [?] metęs į bėgantį velniuką, kuris vogęs iš jo daržo agurkus [?] (Karmonas A., 2000, 137). Beje, Dvilonių padavimuose figūruoja ir žmogus Bukas (Karmonas A., 2000, 138). Šio kaimo Š dalyje iš seno buvo labai vandeningas šulinys, vadinamas Bukašulniu (Karmonas A., 2000, 196).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3388, 35, 141; Geotopai (Strūnaičių mš.). L. LBŽ 511; Karmonas A., 2000, 38–39, 141 (*Aštrusis*), 142–143, 169;

ŠUTAI, Sarių s-ja
585. KUNIGŲ̃ BÃLOS. Taip vadintos pelkėtos pievos tarp Šutų (į V nuo fermų), Tadarinos ir kelio Vilnius–Švenčionys. Dabar šių „balų" vietoje plyti numelioruotos pievos, po kurias išsiraizgę melioracijos kanalai (ir kanalizuotas Santakos upelis). Buvusios Kunigų balų ribos neaiškios.

512 pav. Šutų pievos (**585**) (pagal aut.).

513 pav. Šutų pievos (**585**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 1999.

„Kunigai, saka, ten nuskenda. Balos, pasakojo, sẽniai, Kunigų bala. Važiava kunigai, saka, ir nuskendo. Ažu tai tų pievų vadino Kunigų bala“ (LTR).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3388, 59; LTR 6810/273; VAIT. (1999); VK (K. Eigminas, 1971). L. ŠIDIŠKIS T., 1995, 142 (Daumilai–Šutai).

586. MÌŠKAS GÕJUS. Tikslesnių duomenų nėra.
L. ŠIDIŠKIS T., 1995, 142.

ŠVENČIÓNYS
Sena istorinė vietovė, istorijos šaltiniuose pirmą kartą išnyranti tik 1433 m. 1514 m. bažnyčios turtų patvirtinimo dokumente kalbama apie tai, jog pirmąją bažnyčią Švenčionyse prieš šimtą metų pastatydino didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas. Čia iš seno būta didžiojo kunigaikščio dvaro (Wojtkowiak Z., 1980).

Vietovės priešistorė siejama su Cirkliškio piliakalniu (↑**539**), tačiau Švenčionių pavadinimo kilmę tai menkai paaiškina. Literatūroje būta bandymų vietovardį etimologizuoti bendrai („Vietos religinis gyvenimas ir jo kultas, matyt, buvo labai populiarus ir reikia spėti, kad ir vietos pavadinimas dėl šventyklos atsirado – Švenčionys, kitų sakomas – Šventėnai <...>. Švenčionių vardas pats prašosi rišamas su vietos šventais gojais, su aukurais ir jų apeigomis. Taigi mūsų Švenčionys seni ir šventi“ – Švogžlys N., 1933a; „Tai buvo Visų Šventųjų, Švenčiausia vieta, aplink kurią gyvenę žmonės vadinosi „šventėnais“. Vėliau iš šio bendrinio žodžio galėjo atsirasti tikrinis pavadinimas Švenčionys – Karmonas A., 2000). A. Vanago nuomone (1996), Švenčionių pavadinimas esąs vandenvardinės kilmės ir sietinas su vienu iš Švenčionių krašto Šventų ežerų ar Šventelės upelių. Pastaraisiais metais paskelbta naujų duomenų apie 3,5 km į PR nuo Cirkliškio tekantį Andreikų Šventelės upelį (↑**531**) ir šalia jo esančią dvarvietę. Yra pagrindas manyti, kad kaip tik ši Šventelė davė pavadinimą šiandieniniams Švenčionims (Vait.).
Š. LVIA F. 694–1–3504, 51 (1784 m., „Swinciany, miastieczko zydami osadzone“). L. ŠVOGŽLYS N., 1933a; WOJTKOWIAK Z., 1980, 106–108; MISIUS K., ŠINKŪNAS R., 1993, 559; VANAGAS A., 1996, 245–246; KARMONAS A., 2000, 300; JUODAGALVIS J., 2000; VAITKEVIČIUS V., 2003d.

[**587.**] ÁLKANAS KÁLNAS. Tarp Cirkliškio ir Švenčionių, Vilniaus g. ŠV pusėje. Kalva nedidelė, kiek pailga Š–P kryptimi, apie 70 m. ilg., 30 m pl., nuolaidžiais, apie 5 m aukščio šlaitais. Praeityje buvusi akmenuota. Čia įrengtos sentikių kapinės.

Apie Alkaną kalną pasakojama, kad čia buvo deginami mirusieji. Šis motyvas įvairuoja. Strūnaičio klebono kun. V. Miškinio 1927–1940 m. užrašytas padavimas pasakoja, kad Alkano kalno viršuje buvęs sudegintas „kunigų kunigas“, žemiau – jo belaisviai (Karmonas A., 2000, 252; plg.: „Alkanas kalnas. Sakydavo, kad nuo jo su dūmais išeidavo mirusieji“ [?] – Karmonas A., 2000, 330).

0,8 km į P nuo Alkano kalno yra Cirkliškio Perkūno kalnas (↑**539**). Kartais spėjama, kad Alkano kalno pavadinimas gali būti kilęs iš **Alko kalno*. Vis dėlto labiau tikėtina, kad tai gali būti vertinys iš **Golodnyje mogily*. Tokio tipo pavadinimai žinomi rytų slavų žemėse (Vait.).
L. KARMONAS A., 2000, 251–252, 330–331, 335–336.

ŠVENTÀ, Švenčionių s-ja
Kaimas įsikūręs apie 6 km į Š nuo Švenčionių, prie kelio Švenčionys–Ceikiniai, ant Švenčionių aukštumos takoskyrinio kalvų ruožo.

Miške, į Š nuo k., yra pilkapynas (Ar 1143), datuojamas IX–XII a.
Š. LVIA F. 694–1–3504, 51 (1784 m., *Szwinta, dwor*).

TATARIŠKĖ, Svirkų s-ja
588. ŠALTINIS. Tryško 0,2 km į PR nuo Daukšiškės k. kapinių, 0,13 km į R nuo Svylos upelio dešiniojo kranto, 90 m į P nuo kelio Švenčionys–Adutiškis, Steckių žemėje. Sunaikintas melioracijos metu. Jo vietoje dabar likusi vos žymi lėkšta, apie 5 m skr. lomelė prie Steckių daržo kampo. Prie šaltinio iš seno stovėjo medinis kryžius. Šaltinis buvo plačiai žinomas ir lankomas. Jo sakralumas pasakojimuose siejamas su Dievu („святое от Бога“) arba Jėzumi Kristumi („звали „святое“, что там Христос ему оцудил“) (LTR).

Šaltinio vanduo buvo geriamas, juo prausiamasi („Красивая, прямо серебренная вода <...> так как перед Пасхой ходили, всё, и кто заболеет, всё бегут туды, в криницу эту <...>. Мама была, как лежала, так только посылала, только мне с криницы, с той, идите... Так всё ей носили эту воду. „Вот как попью этой водицы, так мне и легче, и легче“. <...> Мама помирала и под смерти попросила попить <...>“) (*P.* V. Krupieniena, 87 m., Daukšiškėje. *U.* V. Vaitkevičius, 1999 – LTR).

Už 1,15 km į PR nuo šaltinio yra Girdėnų akmuo su pėdomis (↑**547**).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3388, 59–60; LTR 6810/265. **L.** LBŽ 510.

TEBERIŠKĖ, Švenčionių s-ja
589. EŽERAS. Nurodomas netoli kelio Švenčionys–Kančioginas, „lobe, nedidelis ežeras“.

Pasakojama, kad ežeras atsirado ankstyvą Velykų rytą tuo metu, kai žmonės buvo Švenčionių bažnyčioje.

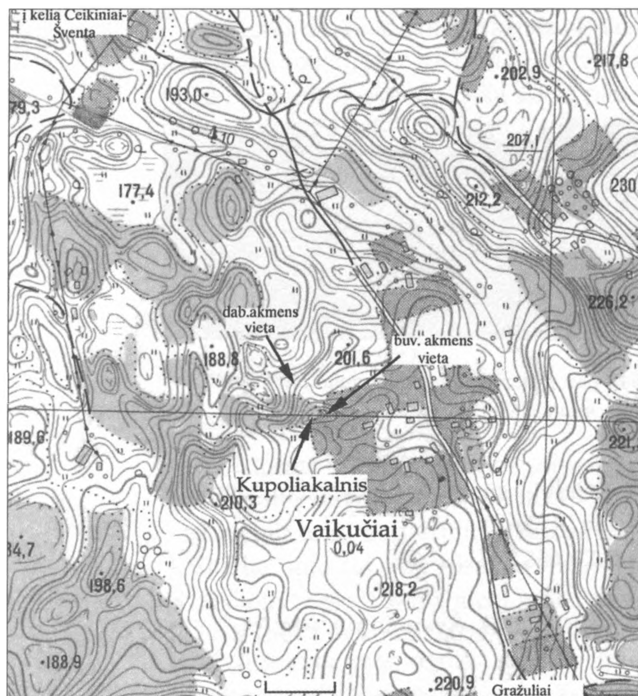
514 pav. Tatariškės šaltinio vieta (**588**) iš PR. *Aut. nuotr.* 1999.

Galbūt susijęs su Neverscių Varpinės pieva? (↑**563**).
Š. LTR 6582/141.

TREBUČIAI, Švenčionių s-ja
590. LIEPA. Augo Memelių sodyboje, aukštas, senas, 5 vyrų apglėbiamas medis.

„Sako, kad ji auga dar iš senosios lietuvių tikybos laikų, būktai čia ir ugnis kūrenta. Tikrai, čia žalia pievelė, jauki vietelė. Gražu čionai. Velykose čia įrengiamos supeklės, o vasarą daromos gegužinės ir pasilinksminimai. Trebutiškiai šitą liepą labai gerbia ir laiko šventu medžiu <...> sako, kolei liepa auga, tolei ir Trebučiai gyvena <...>“ (Švogžlys N., 1933b).
L. Švogžlys N., 1933b, 433; Šidiškis T., 1995, 142.

VAIKUČIAI, Švenčionių s-ja
591. KUPOLIÃKALNIS ir AKMUÕ. 1,25 km į R nuo kelio Ceikiniai–Šventa, 0,15 km į V–PV nuo J. Balsienės sodybos ir kelio Vaikučiai–Gražuliai. Kupoliakalniu vadinamas pušimis apaugusios, R–V kryptimi besitęsiančios kalvos R pakraštys. Čia kalva iškiliu viršumi, 8–10 m pločio, vidutinio statumo šlaitais P ir R pusėje, Š stačiu aukštu šlaitu leidžiasi į gilią daubą. Akmuo, prie kurio buvo renkamasi „kupoliauti“

515 pav. Vaikučių kalnas ir akmuo (**591**) (pagal aut.).

intarpais, netaisyklingo trikampio formos, natūraliai plokščiu 1,9x2,3 m dydžio viršumi, kuris truputį įdubęs ir čia susiformavusi maždaug 40x60 cm dydžio, 4–5 cm gylio įduba. Iškeltas iš žemių akmuo yra 0,7–1 m aukščio, savo senojoje vietoje, pasak žmonių, kyšojo apie 40–60 cm aukščio jo dalis.

„Kupolių būdava senovėj, žinat gi kaimynai Kupoles darydava, tai Kupolės, žinai kas yr tai Kupolios? Nu, susirinkdava, vaišes atsinešdava – moterys užkandų, vyrai degtinį, nu, ir susrinkdava kaimynai, saka, Kupolių padara, nu, va i paslinksmindava šitep lauki. <...> Daugiausia Jurginėj, Joninės, Jurginės – va, šitos, darydava Kupoles šitas. A tep tai vis saka „Kupoliakalniu" (*P.* J. Gumbrienė, 77 m., Vaikučiuose. *U.* V. ir D. Vaitkevičiai, 1998 – LTR 6582/109). „Antrų dienų Sekminių sanybos žmanės an to akmenia darydava Kupoles – kas lašinių, kas kiaušinių, kų gert

516 pav. Vaikučių kalnas (**591**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 1998.

517 pav. Vietos gyventoja Jadvyga Balsienė rodo senąją Vaikučių Kupoliakalnio akmens (**591**) vietą. *Aut. nuotr.* 1998.

(nuo ko kilo ir Kupoliakalnio pavadinimas), gulėjo PR kalvos papėdėje, palaukėje. Pokario metais akmenį išvertus, jo vietoje Gančeris buvo pastatęs mažą pirtelę, apie kurią byloja išlikę akmenų pamatai. Kolūkių laikais akmuo buvo nustumtas į Kupoliakalnio Š pusėje esančią daubą, apie 60 m į V–ŠV nuo senosios savo vietos. Akmuo smulkiagrūdis, raudonos spalvos granitas su juodais

atsineš. Tį akmuo didesnis kap stalas, tį susaina. Šeimininkės keps kiaušinienę an lauka. Nu, taki įpračiai sanybas. Mana atminimi tai ne, ale tai toj dienoj po pietų suveina, Kupólia – tai puota, tį atlikdava Kupolių, saka „Kupólia" (*P.* I. Gumbrys, 74 m., Vaikučiuose. *U.* V. ir D. Vaitkevičiai, 1998 – LTR 6582/98).

518 pav. Vaikučių Kupoliakalnio akmuo (**591**) (naujoje vietoje). *Aut. nuotr.* 1998.

519 pav. Vaikučių akmuo su pėda (**592**). *S. Gudo nuotr.* 1994.

Š. 1986 m. MMT žv., LIIR F. 1–1371, 12; 1987 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–135, 101; LTR 6582: 98, 109; Vait. (1998); VK. **L.** Šidiškis T., 1995, 139; Vaitkevičius V., 2000, 527; 2003e, 125 (3 pav.), 126.

[**592.**] AKMUO su PĖDA. 0,17 km į ŠR nuo kaimo kapelių, 0,1 km į Š–ŠR nuo kelio, jungiančio Vaikučius su keliu Ceikiniai–Švenčionys, kalvelės, žemėjančios V kryptimi, V pašlaitėje. Akmuo smulkiagrūdis, melsvos spalvos granitas, 3,4 m ilg. (ŠR–PV), 2,1 m pl. (Š–P), aukščiausioje vietoje 1,05 m aukščio. Akmens šonai kiek apskaldyti. Į Š pusę nuo aukščiausios akmens vietos yra netaisyklingos formos, 18x20 cm dydžio, kelių cm gylio įduba. Už 25 cm į V nuo aukščiausios vietos yra keletas natūralių duobučių; dvi primena kanopos atspaudą. Pirma duobutė (PV) yra 4,5x10 cm dydžio, 3 cm gylio, antroji (ŠR) už 2,5 cm – 4x8 cm dydžio, 2 cm gylio.

Nepatvirtintais T. Šidiškio duomenimis (1995), akmuo vietos gyventojams žinomas kaip akmuo su pėda. Kartais teigiama, kad dabar matomi akmens ypatumai atsirado po to, kai akmuo buvo skaldomas („viršų nupłėšė, nuvežė, ir tap lika“ – Vait.).

Š. Vait. (1998). **L.** Šidiškis T. 1995, 139 („su vaiko pėda“).

VARAKALIAI, Švenčionėlių s-ja

593. GÕJAUS KÁLNAS. Tikslesnė vieta nežinoma.

Pasakojama, kad prancūzai kareiviai karo metu čia užkasė keturias dėžes „auksų su brunginybem“. Čia vaidendavosi (LTR).

Š. LTR 833/331. **L.** Šidiškis T., 1995, 140.

VIGADKA, Švenčionių s-ja

594. KAZÕKO RAĨSTAS (*KAZAK*). Yra Švenčionių g-jos 41 kvartalo PV dalyje, kelio Švenčionys–Lentupis PV pusėje. Tai apie 10x30 m dydžio, ŠR–PV kryptimi pailga daubelė nuolaidžiais šlaitais, užpelkėjusiu dugnu. Kartais Kazoko raisto pavadinimas taikomas visai didelei (apie 15 ha) pelkei miške tarp Vigadkos, Papelkių ir Margiškių, išsitęsusioje ŠV–PR kryptimi pailgoje žemumoje.

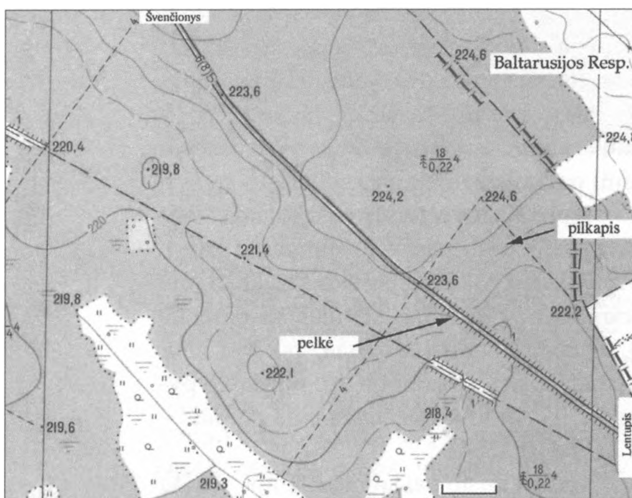
Apie Kazoko raistą pasakojama įvairiai (vaidenasi, pasirodo pinigai ir pan.). Apie daubą pakelėje pasakojama, kad joje kareiviai paskandino statines su pinigais („Ховорит война как шла, так тут солдаты, кажит, грузили в это болото, грузили. То та николаевская ещё война“ – LTR 6810/256a).

Galbūt raisto pavadinimo kilmė sietina su pasakojimais apie pilkapiuose palaidotus

karius: geografiškai raistas yra tarp Bildų (Kameniškių) ir Vigadkos pilkapių. Vos už 0,23 km į Š nuo Kazoko raisto daubos yra Vigadkos pilkapis, būdingas I t-mečio antrajai pusei. Toliau laukuose (jau Baltarusijos Respublikos teritorijoje) būta dabar sunaikinto didelio Vigadkos pilkapyno (Vait.). Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3388; LTR 6810: 255, 256, 256a; VAIT. (1999, 2004). L. LBŽ 511.

VOSIŪNAI, Adutiškio s-ja

595. VIETÓVĖ MAGDÉ (MAGDÙTĖ, MAGDALENÀ). Tai žemumoje plytinčių, iš dalies jau numelioruotų raistų dalis ties ta vieta, kur susilieja du abipus Adutiškio Viduožnugario (lygiagrečiai jam) ŠV kryptimi išvesti melioracijos kanalai, 0,55 km į ŠR nuo kelio Adutiškis–Rakauskai ir 0,5 km į PV nuo kelio Adutiškis–Gilūtos, 0,5 km į PR nuo kelio Vosiūnai–Svilionys. Apie 60 m į P nuo vietos, kur susilieja kanalai, per vieną iš jų nutiestas nedidelis tiltelis. Tai žmonėse garsaus, vadinamojo Magdės tilto vieta. Tiltas buvęs senajame kelyje iš Adutiškio į Mielagėnus, kuris ėjo žemumoje vingiuojančių ožnugarių grandine. Prie Magdės tilto būta garsaus Magdės

520 pav. Vigadkos pelkė (**594**) (pagal aut.).

šaltinio, kuris suardytas kasant melioracijos griovį. Šaltinio vieta dar aiški, čia trykšta kelios stiprios versmės, ardančios kanalo krantus (1994 m., Vait.). Kartais teigiama, kad šaltinis tekėjo rytų kryptimi („prieš Saulį, ton pusėn tekėdavo" – Vait.).

Pasakojama, kad važiavo keliu ponia Magdė. Išsikinkė arklys. Vežikas susirūpino, kaip nepavėluoti į bažnyčią. Magdė pasakiusi: „Kas ten bažnyčia! Kad pas kleboną ant arbatos nepasivėluotc!" Tą akimirką persiskyrė žemė ir prarijo ponią, „e ta ponia labai dažnai prisdavinėja" (LMD I 474/3; „Važiavo gi ponas su poniu festan [į atlaidus. – *Vait.*], ponas sako: „Bil un panskos abiedos [pietų. – *Vait.*] paspėsim". <...> Ir pragriuvo toj vietoj, i pasdarė versmė" – *P.* E. Krikštolienė, 80 m., Vosiūnuose. *U.* V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR 7212/59; „Tį Magdelena praskindus, tai Magdė šičia kai važiavus, kokia jau ponia, ir nustapijo" – Vait.; „Kap jinai nuskendo su arkliais ir su vežimu savo, i su ponu, i vežikas. Vėliau sakydavo karapuškos ir skvirnas kyšo iš tos Magdutės <...>. Aš ir pats mačiau tų skvernų. Brička nuskendo ir ponai pragriuvo. Tos karapaškos skvernas, viena kairė pusė buvo matyt" – LTR 7212/57). Vienas padavimų variantas pasakoja, kad tai Katerina „ungriuvo su ketvertu arklių no tilto ito. Nugriuvo i nustapijo <...>" (LTR 4475/166).

Vosiūnų gyventojams Magdės šaltinis buvo traukos centras („tai šeštadieniais, sekmadieniais, tai tį prie tai Magdutei bobų milijonas" – Vait.). Iš čia neretai buvo vežamasi vandens buitiniam vartojimui, čia žmonės vėsino pieną, sviestą, be to, šaltinio vandenį vartojo ir gydymui: „Nešdavo [vandenį. – *Vait.*] koki seni, tai dėl vaistų, tai kok[i] ligoniai, runkom nuplauc ir veidų <...>. Daugiausiai Joninėj, Joninėj tai va <...> dešimtoj pėtnyčioj [po Velykų – *Vait.*] irgi aidavo" (*P.* K. Krikštulis, 71 m.,

Vosiūnuose. *U.* V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR 7212/57).

Be tilto ir šaltinio, pasakojama, kad kažkur šioje vietovėje buvęs didelis akmuo su Velnio (?) pėda ir kalnelis, kur, pasak padavimų, prasmego bažnyčia: „Bažnyčia buvo prie tos Magdutės ten. Tai va, i anas ten lygnai kalnelis tynai, i prasgriuvo, sako, tį ta bažnyčia prie Magdutės <...>. Vis prie tai Magdutėj buvo maž metro akmuo buvo, i kap pėdas. Nu, i Velnio pėdas, Velnio pėdas. Maž apie toną, du metrai pločio, ilguma apie tris metrus, ir Velnio pėdas. Pėdas kaip reikia bus, nu, žvėries, piedas bus. Tai praminėm Velnio <...>" (LTR 7212/57).

0,4 km į PR nuo Magdės šaltinio yra Adutiškio Ožnugaris (↑**528**), apie 1,5 km į ŠV – Stajėtiškio piliakalnis (↑**580**).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3388, 61–63; LMD I 474/3; LTR 4475: 117, 166; 6810/262; 7212: 47, 52, 54, 56, 57, 59; VK (1960; „Magdas ciltas – liūno dalis"); Vait. (1994). **L.** ŽA 160 (Nr. 370); Šidiškis T., 1995, 135.

ZALAVAS, Pabradės s-ja

596. ĘŽERAS *PERŮN* (PERKŮNAS). Telkšo miške į ŠV nuo k., į Š nuo kelio Vilnius–Švenčionys, užpelkėjusiomis pakrantėmis, apie 25 ha ploto.

1,5 km į PV nuo ežero yra Baliulių archeologijos paminklų kompleksas.
Š. LVIA F. 694–1–3504, 66v (1784 m., *Pierun, jeziorko*). **L.** Vardynas, 123 (Pabradė); Šidiškis T., 1995, 143.

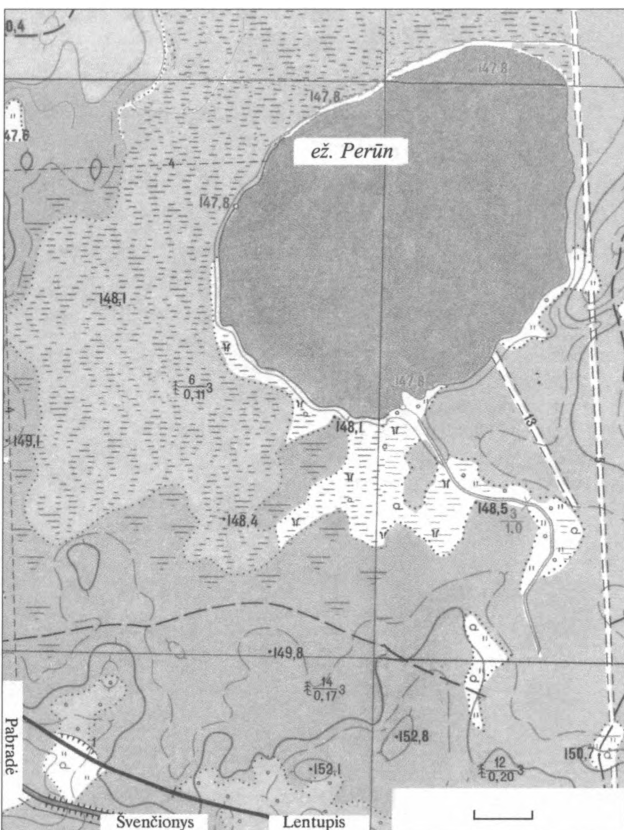
ŽELABAI, Švenčionių s-ja

597. KÁLNAS GIMTÌNĖ [?]. Tikslesnių duomenų nėra.

Pasakojama, kad čia „bažnyčia prasmegusi" (Šidiškis T., 1995). Apie šalia esančią balą pasakojama, kad ten buvęs ežeras, „tik seneliai gyveno ir užmiršo kokiu vardu ežerą vadino. Prisisapnavę kai kam gražus

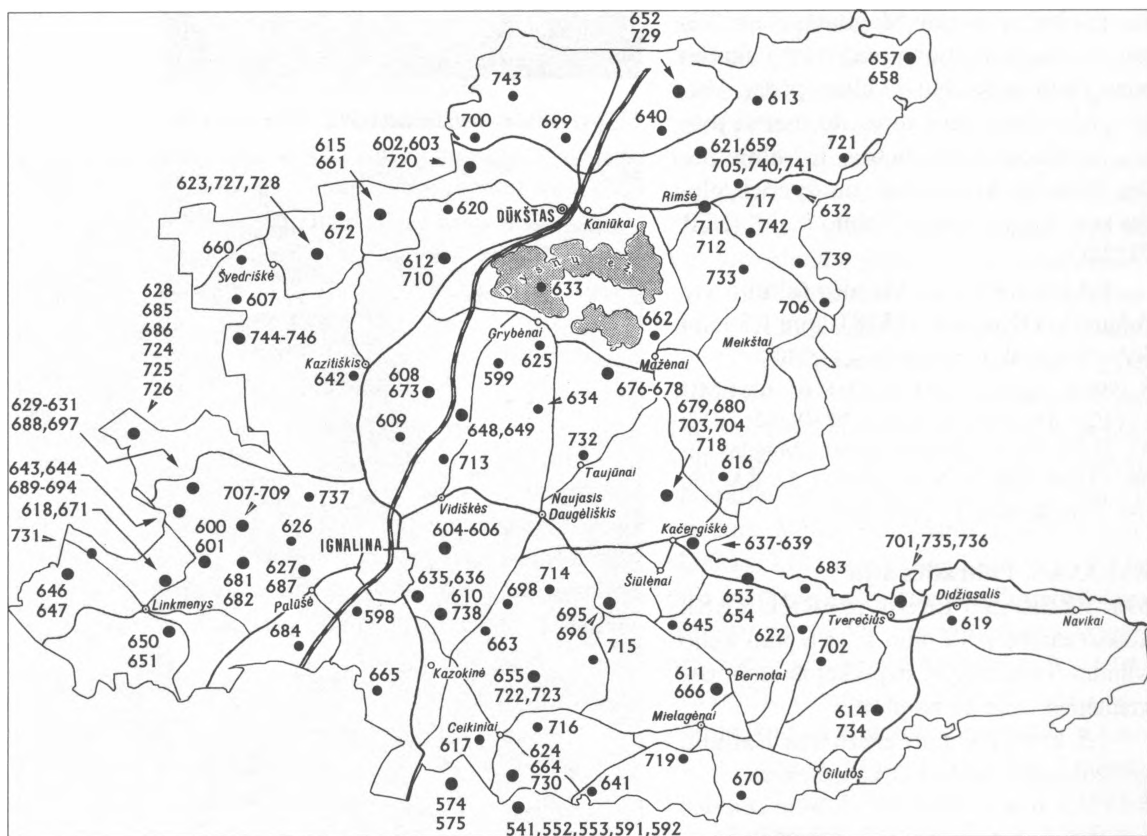

521 pav. Vosiūnų šaltinio vieta (**595**). *Aut. nuotr.* 1994.

522 pav. Zalavo ežeras (**596**).

ponaičiukas sako: „Jeigu jūs mane vardu nevadinat, tai aš visai užaugsiu" <...>" (LMD I 474/53).
Š. LMD I 474: 52, 53. **L.** Šidiškis T., 1995, 142.

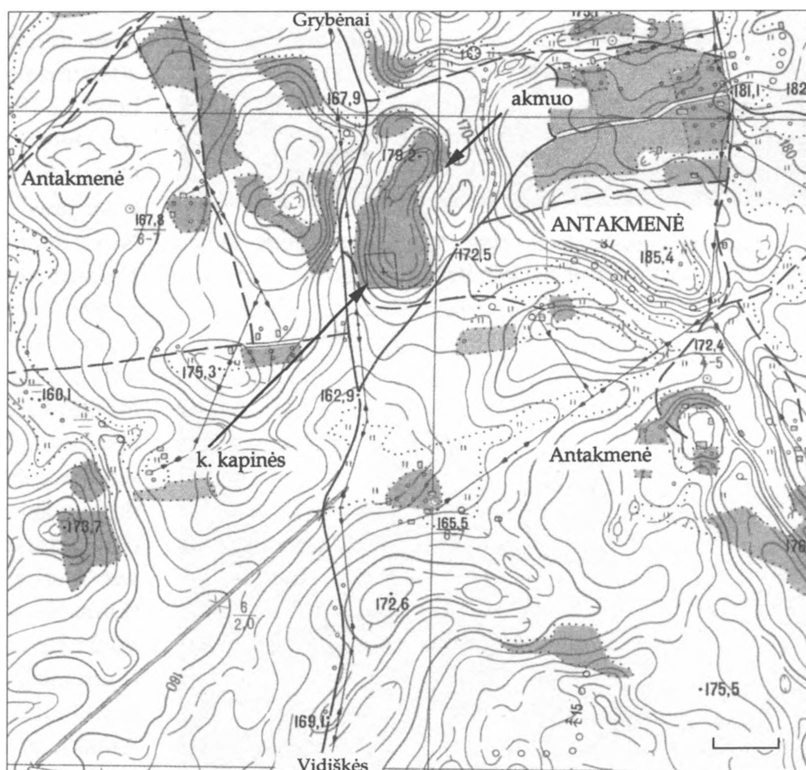

DŪKŠTAS
Kaniūkai
Rimšė
Švedriškė
Kazitiškis
Grybėnai
Mažėnai
Meikštai
Taujūnai
Vidiškės
Naujasis Daugėliškis
Kačergiškė
IGNALINA
Šiūlėnai
Linkmenys
Palūšė
Kazokinė
Tverečius
Didžiasalis
Navikai
Bernotai
Mielagėnai
Ceikiniai
Gilutos

IGNALINOS RAJONAS

ANTAGAVĖ, Ignalinos s-ja
598. GÕJAUS KÁLNAS. Tikslesnių duomenų nėra.
L. ŠIDIŠKIS T., 1994, 161.

ANTAKMENĖ, Kazitiškio s-ja
599. AUKŨ AKMUÕ ir PIESTÓKALNIS (M 47K). Aukų akmuo, suteikęs pavadinimą ir kaimeliui, yra konglomerato uola už 1,25 km į R nuo geležinkelio Vilnius–Daugpilis, 0,15 km į ŠR nuo k. kapinių, 0,14 km į R nuo kelio Vidiškės–Grybėnai, kalvos R papėdėje. Uola yra tarytum iš dviejų dalių: PR (žemesnės) ir ŠV (aukštesnės), bendro 5,5 m ilg. (ŠV–PR), apie 1,5 m pl., 4,3 m aukščio. ŠV dalies viršuje – tarp dviejų „ragų“ yra savotiškas lovys plokščiu dugnu, kur buvo dedami žmonių aukojami daiktai (Vait.; „viršuje – pusapskrita duobelė“, Paukštelis R., 1905; „jest duże wyżlobienie, gdzie rzekomo miał płonąć Znicz“ – Dubicki J., 1934a). Nors kun. J. Žiogas (be abejonės, apie Aukų akmenį sužinojęs Rimšėje) 1909 m. susirūpinęs lietuviškoje spaudoje rašė, kad „1908 m. tą svarbų Lietuvos paminklą barbarai aplinkiniai valstiečiai sudraskė paraku“, nėra visiškai aišku, kokia žala akmeniui tuomet buvo padaryta. Vienur kitur ant akmens matyti nedideli įdubimai (pvz., 7 cm skr. ir 3,5 cm gylio, 11 cm skr. ir 5,5 cm gylio). Galimas dalykas, kad būtent šiuos įdubimus žmonės vadina „Velnio kanopomis“ (LTR 6366/354; var.: Velnias su piršto kirto ir iškirto lovį akmens įdubą-lovį – LTR 6366/345).

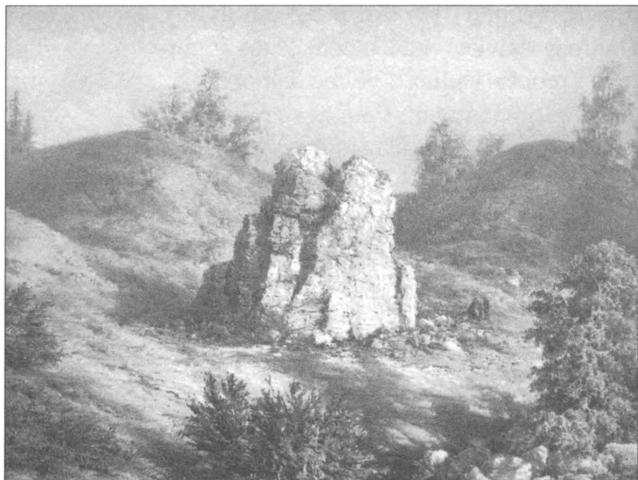
T. Šidiškio duomenimis, kalva, kurios papėdėje yra Aukų akmuo, turi Piestokalnio

523 pav. Antakmenės akmuo ir kalnas (**599**) (pagal KPC AS).

pavadinimą (Šidiškis T., 1992a). Dėl tam tikro vizualinio panašumo (akmuo turi įdubą) ir galbūt panaudojimo (akmens įduboje buvo aukojamas maistas bei jo produktai) piesta galėjo būti vadinamas pats Aukų akmuo (Vait.).

XX a. 4-ajame dešimtmetyje apie Aukų akmenį padavimai buvo pasakojami keliolikos kilometrų atstumu nutolusiuose kaimuose, ypač Antakmenėje, Bajoruose,

524 pav. Antakmenės akmuo (**599**) XIX a. viduryje. N. Ordos litografijos fragm. (pagal N. Orda 1999).

525 pav. Antakmenės akmuo (**599**). *V. Gobio nuotr.* 1961 (LII ng. 13543).

Buiviliškėje, Diediškėje, Dūdose, Kukoriškėje, Petukuose (Dubicki J., 1934b).

Pasakojama, kad prie Antakmenės akmens „matydavos ugnis ir senelis baltais rūbais; tas senelis mylėdamas senovės tikybą nusiskandinęs. Tan aukuran tuoj perkūnas trenkęs" (*U.* 1926 m. – LMD I 474/248). Taip pat pasakojama, kad „no ta laika, ka paganių nebuva", šioje vietoje be paliovos buvo girdimas balsas: „tinai vis šaukdava dieną ir naktį neparstadama". Ir tik prancūzams šovus į akmenį šaukimas liovėsi (*U.* J. Markūnas, 1926 m. – LMD I 184/52).

1995 m. pirmą kartą užrašytas motyvas, jog šioje vietoje „razsirodė Marija" (LTR 6366/399). Prie Aukuro ir vaidenasi (plg. LMD I 184/19; LTR 2626/8), ir „labai bijodavo žmonės, kad ti nesivaidentų, nešdavo aukas – kapeikas, pakulas degindavo" (LTR 6366/345). Sakoma, kad naktį atsidūrus prie akmens, reikia žegnotis (Dubicki J., 1934b).

Duomenų apie Antakmenės Aukų akmenį, vadindamas jį Aukuro akmeniu, pateikė jau Eustachijus Tiškevičius (1842). N. Orda po apsilankymo vietoje apie 1875 m. akmens piešinį įtraukė į Lenkijos istorinių vaizdų albumą ir prierašе pažymėjo, kad ši iš nedidelių akmenėlių sumūryta uola yra vienas iš seniausių pagonybės paminklų Lietuvoje. Žmonės ją vadina aukų akmeniu: „Na polach należących do Ludwika Radeckiego Mikulicza stoi mur z drobnych kamyków złożony, jeden z najdawniejszych pogańskich zabytków w Litwie. Lud zowie go kamieniem ofiarnym" (Orda N., 1991). Literatūroje ir vėliau buvo kartojama, kad Antakmenėje esąs senovinis pagonių aukuras (plg. Покровский Ф. В., 1893). „Pasakoja žmonės, kad Antakmenės lauke yra senų laikų aukuras, ant kurio, anot senelių pasakojimo, stabmeldžių laikuose mūsų bočiai degindavę

dievams aukas" (Paukštelis R., 1905). Literatūroje išgarsintas Aukų akmuo XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje buvo gausiai lankomas to meto dvarininkų ir inteligentų (plg. Paukštelis R., 1905). Pluoštas pasakojimų ir padavimų apie Aukurą užrašytas XX a. 3-iajame dešimtmetyje (LMD), o 1930-aisiais įvairių faktų pateikė Vilniaus Kurjerio laikraštis, leidžiamas lenkų kalba.

J. Dubicki nurodo, jog senoji aukojimo prie Antakmenės akmens tradicija faktiškai nutrūko XIX a. viduryje dėl Katalikų bažnyčios įtakos, išgarsinus stebuklingąją Paringio vietovę („Odciążeniem tego kultu pogańskiego było pojawienie się cudownego miejsca chrzećijanskiego, o dziesięc kilometrów od tego legendarnego głazu, w okolicy wsi Porynga"). Nors, tęsia toliau autorius, žmonės iki šiol [1934 m. – *Vait.*] nesiliovė pakeliui į Paringio atlaidus lankę Antakmenės akmens (Dubicki J., 1934b).

„Buvę praščiokėlių, kurie su kažin-kokiu įsitikinimu dėdavę pas tą akmenį aukas" (Žiogas J., 1909b). Čia užsukdavo žmonės eidami į Vidiškių bažnyčią (Šaulys V., 1969a), važiuodami į Dešimtinės atlaidus Paringyje (↑tarp **694** ir **695**) ir „seniem dievam" palikdavo įvairių aukų: mėsos, linų grįžtę, vilnų kuodelį, kuriuos vėliau surinkdavo lauko savininkas (Urbanavičius V., 1972b; dėdavo aukas pinigais, linais, drobe ir kt. daiktais – LNB; padėdavo aukas – sūrį, smulkias monetas ir kt. – Tautavičius A., 1966; dėdavo smulkių monetų – LTR 6366/337; piemenėliai atrasdavo ant aukuro pinigus, kuriuos pasiimdavo sau – Paukštelis R., 1905). Pasakojama ir apie apylinkių žmones bei piemenis, kurie akmenį lankydavo kitomis dienomis: „Net šiandien dar seni žmonės lanko tą vietą su pagarba, rasdami visokių pagalbų savo keltuvai [gyvuliams. – *Vait.*], vaikams ir sau, visokių žolelių ir vaistų" (*P.* P. Žižmaras, Vilniuje. *U.* A. Bielinis, 1926 m. – LMD I 474/248).

J. Dubickis skelbia senų žmonių prisiminimus, anot kurių senoms tradicijoms ištikimos mergaitės ant akmens nešė linus, pieną, javus ir kitas aukas („czyniąc odwiecznym zwyczajem wróżby i ofiary", Dubicki J., 1934a; moterys aukojo linus, pieną, soras, daržoves, kiaušinius – Dubicki J., 1934b).

1905 m. žmonės šioje vietovėje dar „lankė rugius" (Paukštelis R., 1905). „In ja [akmens. – *Vait.*] užlipa, atsistoja i dainuoja" [piemenys?] (LTR 6366/305). Beje, neretai teigiama, kad aukas (linus, pakulas) žmonės čia degindavo (LTR 6366/313; akmens viršuje esančiame lovyje – LTR 6366/344; taip pat plg.: „Akmuo, kur paganys degindava apieras" – LMD I 184/19).

1971 m. LII (vad. V. Urbanavičius) Aukuro akmens P papėdėje ištyrė 32 m^2 plotą. Rasta 6,5 m skr. piltuvėlio formos, 1,4 m gylio duobė. Jos viršuje – įvirtusi 1,8x0,7 m dydžio akmens skeveldra, dugne 20 cm storio degėsių, anglių, perdegusių akmenų sluoksnis su naminių gyvulių (tarp jų arklio) kaulais. Nekalibruotas rastos anglies amžius 210±60 m. (Vib-26). Duobėje taip pat rastas nuo šlaito pusės įvirtęs apie 1 m ilg., 30 cm skersmens ąžuolinis rąstas (1971 m., LII tyr.; Urbanavičius V., 1972a; 1972b).

Antakmenės laukuose randama gludintų akmeninių kirvelių (Kudaba Č., 1971). XX a. pradžioje netoli Antakmenės akmens, atrodo, buvo rastas trinamųjų girnų lovys (?): „paprastas akmuo su iškalta duobele <...> platumas jo bus apie tris sprindžius ir apie du sprindžius storumo, viršuje dailiai iškalta duobelė, kaip praustuvė, kur galėtų patilpti koks gorčius vandens" (Paukštelis R., 1905).

Š. 1958 m. LII žv., KPD PA F. 7–1–34/50 (Untakmenė); 1971 m. LII tyr., LIIR F. 1–351/40–41, 61; 1976 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–60/1; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–2247/7; AP (O. Navickaitė, 1958); LMD I 184: 19, 39, 47, 52; LMD I 474/248; LNB F. 52–162 („Senovės Perkūno aukūras“, apie 1937 m.); LNM Atv 3371 („Ties Untakmenės sodžiaus aukuro akmuo“); LTR 2626: 3, 8, 13; 6366: 305, 313, 337, 344, 345, 354, 399; 7280/95 („žmonės aukodavo dievam aukas ir tikėjos jų pagalbos“); ŠIDIŠKIS T., 1992a, 24–25 (*Piestokalnis*); VAIT. (1995). **L.** TYSZKIEWICZ E., 1842, 43–44; ПОКРОВСКИЙ Ф. В., 1893, 51 (Закаменка; „по преданію, это языческій алтарь“); PAUKŠTELIS R., 1905; LITWA, 1909; ŽIOGAS J., 1909b; LAM 117 (Daugėliškis; *senobinis aukuras*), 124 (Dūdos), 252 (Užakmenis); DUBICKI J., 1934a; 1934b; HOŁUBOWICZ W., 1934 (senos moterys prisimena, kad neseniai buvo aukojami linai, javai); PA 69 (Nr. 37); TAUTAVIČIUS A., 1966, 23; ŠAULYS V., 1969a; KUDABA Č., 1971; URBANAVIČIUS V., 1972a, 83; 1972b, 19 (nuotr.); IA 22, 50 (Nr. 13); ORDA N., 1991, 58–59; 1999, [be nr.]; DAUGUDIS V., 1992, 62–63; ŠIDIŠKIS T., 1994, 154; NDP 186–187, 188–190 (Nr. 3–15); KPE 1, 115–116; VAITKEVIČIUS V., 2001a; 2003a, 225.

526 pav. Antalksnės Laumiaduobio vieta (**600**) (pagal aut.).

527 pav. Antalksnės Laumiaduobio vieta (**600**) iš Š (tarp dviejų namų nuotraukos kairėje). *Aut. nuotr.* 2005.

ANTALKSNĖ, Linkmenų s-ja

600. LAŨMIADUOBIS. Taip vadinama bala telkšojo 0,4 km į Š–ŠR nuo kelio į Antalksnę atsišakojimo iš kelio Kirdeikiai–Šakarva, 0,27 km į PV nuo Alksno ež. R įlankos, į PR nuo kaimo gatvės (apytiksliai N55°20'39,4"; E25°59'50,6"). Bala buvo nedidelė, ją užstumdė melioratoriai. Netrukus šioje vietoje įkurta sodyba ir pastatytas kolūkio pastatas (skirtingais metais – felčerio punktas, biblioteka, valgykla).

„Tėvai sakydava laumės ten velėja rūbus“, „Gal vaikus šydydava; saka kakias

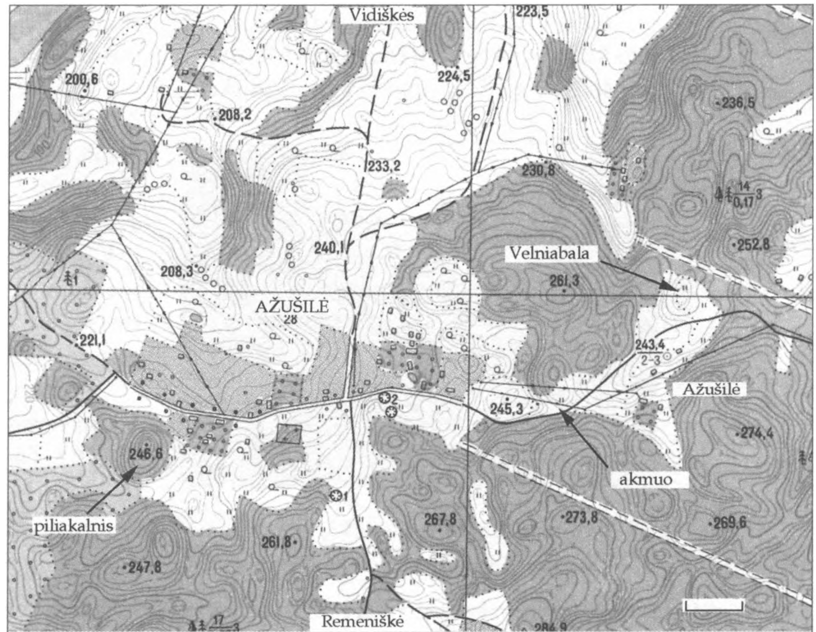
laumēs rūbelius plaudava" (Vait.).
Š. VAIT. (2005); VK (1989; *Laumiaduobis*). **L.** VĖLIUS N., 1966, 207.

601. DIEDAKALNIS. Tikslesnių duomenų nėra.
L. ŠIDIŠKIS T., 1994, 161.

AUKŠTAKALNIAI, Dūkšto s-ja

602. TAUJÁNKA (VÉLNIO ĒŽERAS). Apie 0,75 km į ŠR nuo sentikių cerkvės, tarp balų, 3 ha ploto. Prataku jungiasi su siaura Luodžio ež. įlanka.

Pagal topografinę padėtį ir išvaizdą primena ežerus-Kaušelius (plg. ↑**1310**), tačiau pasakojimų neužfiksuota.
Š. LŽV (P. Karla, 1936; Aukštakalnis II).

528 pav. Ažušilės bala (**604**) ir akmuo (**605**) (pagal aut.).

603. MIŠKAI: DIDYSIS ir MAŽASIS GOJUS. Didysis Gojus nurodomas 0,5 km į R nuo sentikių cerkvės (5 ha ploto), Mažasis – 0,3 km į V nuo cerkvės (4 ha).
Š. LŽV (P. Karla, 1936; Aukštakalnis II).

AŽUŠILĖ, Ignalinos s-ja

604. VELNIABALA. 0,6 km į ŠR nuo kelio į Grabauskų (buvusi J. Martinkėno) sodybą atsišakojimo iš kelio Vidiškės–Remeniškė, 0,18 km į Š nuo Grabauskų sodybos, lomoje, G. Grabauskienės žemėje (P krante – N55°20'58,7"; E26°13'51,0"). Pelkė apie 80 m ilg. (Š–P), 25 m pl., faktiškai nusekusi ir priaugusi viksvų (anksčiau buvo galima maudytis).

Pasakojama, kad Velniabala esanti tikra velnių buveinė, „velniai cia dūkdava" (LTR 6366/2), ugnį kūrendavo, praeinančius ir pravažiuojančius žmones klaidindavo

529 pav. Ažušilės bala (**604**) iš P (žemumoje, kairėje). *D. Vaitkevičienės nuotr.* 1995.

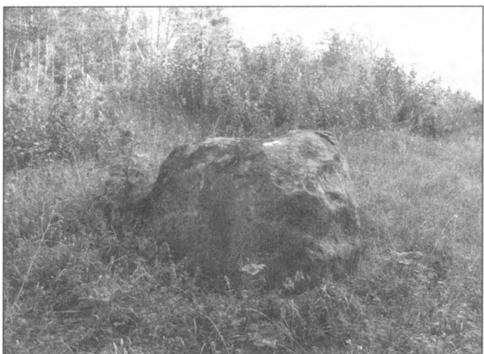
ir pan. „Mes vaikai augom, tai, būdava, gąsdinam – tai Belzebubas, tai varlė yra baloj, neikit" (LTR 6366/271, pagal NDP Nr. 27).

Už 0,9 km į PV nuo Velniabalos yra Ažušilės piliakalnis (Ar 1892), už 0,28 km į PV – Velnio akmuo (↑**605**).
Š. LTR 6366: 2, 4, 6, 12, 40, 41, 271. **L.** NDP 187, 191–192 (Nr. 21–27).

605. VÉLNIO AKMUÕ. 0,37 km į R nuo kelio į Grabauskų (buvusi J. Martinkėno) sodybą atsišakojimo iš kelio Vidiškės–Remeniškė, 12 m į Š nuo pirmojo kelio, kalvos P šlaito vidurinėje dalyje, A. Juodagalvio žemėje (N55°20'53,3"; E26°13'39,0"). Akmuo raudonos spalvos vidutinio rupumo netaisyklingos formos granitas, 1,8 m ilg. (ŠV–PR), 1,7 m pl. (ŠR–PV), 90 cm (ŠV) – 1,2 m (PR) aukščio. Akmens PR šonas šiek tiek aptrupėjęs. Akmens viršuje, aukščiausioje dalyje, yra lygi 32x47 cm dydžio plokštumėlė. Į ŠV nuo jos – natūrali 26x46 cm dydžio įduba faktiškai be ryškesnių krantelių.

530 pav. Ažušilės akmens (**605**) vietovė iš V (akmuo pažymėtas). *Aut. nuotr.* 2005.

531 pav. Ažušilės akmuo (**605**) iš V. *Aut. nuotr.* 2005.

532 pav. Ažušilės kalnas (**606**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2005.

Pasakojama, kad akmenį nešė Velnias, bet pavargo ir nusviedė (NDP).
Š. LTR 6366/34; VAIT. (2005). **L.** NDP 187, 192 (Nr. 28).

606. BŪDAKALNIS. Į P nuo k., kelio, atsišakojančio į Ažušilę iš kelio Ignalina–Naujasis Daugėliškis R pusėje. Mišku apaugęs vaizdingas aukštas kalnas (285 m virš j. l.). Pasakojama, kad nuo Būdakalnio matyti: Adutiškis, Ladakalnis, Nevaišių kalnas, Švenčionys, Tverečius, Vydžiai, Vilnius (*P.* G. Čeponis, 50 m., kilęs iš Ažušilės, gyv. Vilniuje. *U.* D. Astramskaitė, 1995 m. – NDP).

„Dar ir dabar žmonės pasakoja, kad girdisi šv. Jono naktį kažką vaitojant, kažką meldžiantis, bet kada sugysta pirmieji gaidžiai, viskas nutyla" (*P.* M. Vaičiulis, 79 m., Ažušilės k. *U.* V. Juodagalvytė, apie 1948 m. – LTR).

„Būdakalny jaunimas rinkdavosi kas šeštadienis, kas sekmadienis, čia pliaukšėdavo" (*P.* V. Čeponienė, 71 m., Ažušilės k. *U.* D. Astramskaitė, 1995 m. – NDP).
Š. LTR 2626/40. **L.** NDP 186.

AŽVINČIAI, Kazitiškio s-ja

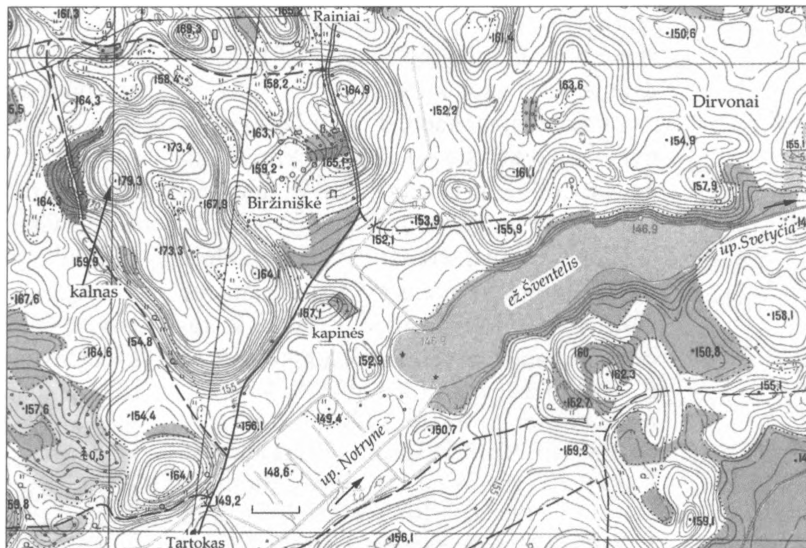
607. KÙMARAISTIS ir ÚOGARAISTIS. „Kaima lauki". Tikslesnių duomenų nėra.

Pasakojama, kad kartą naktį velniai iš žmonių rogutes paėmė ir jomis iš Kumaraisčio į Uogaraistį savo vaikus (?) pertysė (plg. ↑**88**, **619**, **627**).
Š. LTR 3203/152.

BAJORAI, Kazitiškio s-ja

608. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 170). Papėdėje rasta I t-mečio pirmajai pusei – viduriui būdingos lipdytos keramikos brūkšniuotu ir lygiu paviršiumi.

„Mama pasakojo, jog ant Lobinių piliakalnio aukodavo aukas ir degindavo" (*P.* E. Karlienė, 47 m., Gedžiūnėlių k. *U.* V. Musteikis, 1993 m.).
Š. MUST.

533 pav. Biržiniškės kalnas (**612**), Rainių ežeras ir upelis (**710**) (pagal KPC AS).

BALTENIŠKĖ, Vidiškių s-ja

609. VELNIADVARIS. Vietovė į ŠV nuo k., prie nedidelio to paties pavadinimo ežero.

Apie šią vietą 1948 m. užrašytas kompiliuotas pasakojimas (LTR), iš kurio paaiškėja tiek, kad šios vietos apylinkių gyventojai dar XX a. viduryje vengė.

Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LTR 2626/50. L. LKAt 65 D–4 (*Velniadvario ež.*).

534 pav. Biržiniškės kalnas (**612**). *V. Daugudžio nuotr.* 1973 (LII ng. 36981).

BĖČIŪNAI, Ignalinos s-ja

610. ŠVENTUPŸS. „Pieva" [?]. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. VK (E. Strazdaitė, 1962 m.).

BERNOTAI, Mielagėnų s-ja

611. AKMUO su DUBENIU. Kaime būta akmens su iškaltu dubeniu ir grioveliu. Susprogdintas apie 1967 m.
Š. ČEP.

535 pav. Biržiniškės kalnas (**612**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2000.

BIRŽINIŠKĖ, Gubavos s-ja

612. BAŽNÝČIAKALNIS (M 102). 0,8 km į P–PR nuo kelio Kazitiškis–Dūkštas, 0,45 km į ŠV nuo Rainių k. kapinių. Tai masyvi, apie 100 m ilg. (ŠV–PR), 50–60 m

pl. (ŠR–PV) kalva nuolaidžiais šlaitais. V šlaite būta J. Tijūnėlio sodybos. PV papėdėje išteka Tartoko upelis.

Pasakojama, kad čia buvo lietuvių žinyčia, o po krikšto – bažnyčia, kuri laikui bėgant „sulindo į tą kalną“ (LŽV; „nuskendo“ – 1985 m., MMT).

Už 0,6 km į PR nuo Bažnyčiakalnio telkšo Rainių Šventelis (↑**710**). Ariamame lauke tarp Bažnyčiakalnio ir Rainių k. kapų buvo randama milžinų kaulų (Čep.).

Š. 1973 m. LII žv., LIIR F. 1–376, 3–4 (Rainiai); 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–2247, 58–59 (Rainiai); AP (P. Žiliukas, 1959 m.; Rainiai); Čep.; LŽV (E. Sabaitytė, 1935; Rainiai); Šidiškis T., 1992a, 9–10; VAK 71/296 (LŽV). L. ZK 57 (Rainiai); Šidiškis T., 1994, 154.

ČEBERAKAI, Rimšės s-ja

613. BAŽNÝTKALNIS (BAŽNÝČIAKALNIS) (Ar 1887). Saugomas kaip piliakalnis. Netyrinėtas.

„Pasakoja, kad bažnyčia buva, vienuolynas. Ta bažnyčia prasmego, nuvėjo po žemėm“ (LTR 3863/38; „bažnyčia nuvej žem[ėn]. Tada buvo mišių laikas“ – LTR 3865/200). „Kartą Kazlų kaimo moteris uogavo. Buvo šventa diena. Ana uogaudama pagalvojo: „Gal jau ir mišios?“ Tik girdi, kad skambina bažnyčioje. Ana pakelia galvą – ogi žiūri, kad ir bažnyčia čia pat. Šitoje bažnyčioje ir skambina. Ana įėjo bažnyčion. Ir ten pilna žmonių. Kunigas laiko pamaldas, žmonės meldžiasi. Pasimeldė ir ana. Pasibaigė pamaldos, ana išėjo. Išėjo, žiūri, kad vėl nėra nieko, tik miškas“ (ŽA, Nr. 348; „Ten to[j] bažnyčio[j] po žeme šviesu, gražu“ – LTR 3865/158; „nieko bažnyčioj toj nėra, tik jaunoja prirakinta in stulpą didžiosiose duryse“ – GRA, Nr. 52). Moteris grybaudama rado raktus, „ana pavartė, pavartė ir vėl padėjo. Naktį ana miega, o jai kažkas sako: „Kam padėjai tuos raktus? Kad būtum nepadėjus, tai būtų ir bažnyčia vėl iškilus aukštyn. Ir kad tu būtum šitais raktais atrakinus bažnyčią, tai ana būtų daugiau jau žemėsna nesulindus, būtų jau buvusi viršuje“ – ŽA, Nr. 349; rado zakristijonas ar vargonininkas – ŽA, Nr. 347; rado „in kelmo raktai, kekė tokia didelė. Gražiu sujungimu surišti, suverti ant šniūriuko tokio gražaus“ – GRA, Nr. 51).

Kun. J. Žiogas 1909 m. rašė: „Būk senovėje čionais būta kažikokios bažnyčios, šventenyčios: senieji matę jos pamatų pėdsakas, palaikus. Užlipti į kalną nuo šiaurės pusės tyčia buvo padaryti akmeniniai laiptai. Iškilmingos šventės metu aplinkiniai gyventojai susirinko ant pamaldų. Po mišių, pamokslo laike, dėlei nesuprantamų priežasčių bažnyčia su žmonėmis ėmus ir prasmegus <...>. Senovėje žmonės ar tai saulei tekant, ar tai prieš tekėjimą rytinį rūką (miglą) regėdami sakydavę: „Tai dūmai iš Čeberakų pilekalnio, stebuklingai prarijusio bažnyčią su žmonėmis“. Jei žmonės senovėje būdavę kada šventadieniais arti piliakalnio, tai girdėdavę neaiškų toli gilumoje balsą – giedojimą – sakydavę, tai iš žemės prarytosios bažnyčios pareina“ (Žiogas J., 1909). Vėliau užrašytuose tekstuose minima ir „tarpukalnėj duobė“, iš kurios visada einąs „balsas“ bei oro permainos metu iš kalno kylantys garai (LTR 3865/200).

Š. LTR 3166: 144, 145; 3235/25; 3863: 38, 49; 3864/2; 3865: 158, 200, 242, 253; Šidiškis T., 1992a, 13. L. Žiogas J., 1909a, 326–327; GRA 381–383 (Nr. 51–52); EMD 110–111 (Nr. 162), 123–124 (Nr. 188); ŽA 150–151 (Nr. 347–349).

ČELNIUKAI, Tverečiaus s-ja

614. AKMUO su PĖDA (M 101). Apie 1,4 km į PR nuo k., Tverečiaus g-jos Ažubalio miško 93 kvartalo ŠV kampe, kelio, jungiančio Erzvėtą su keliu Adutiškis–Vydžiai P pusėje. Iki 1972 m. akmuo buvo už maždaug 30 m į Š nuo dabartinės vietos

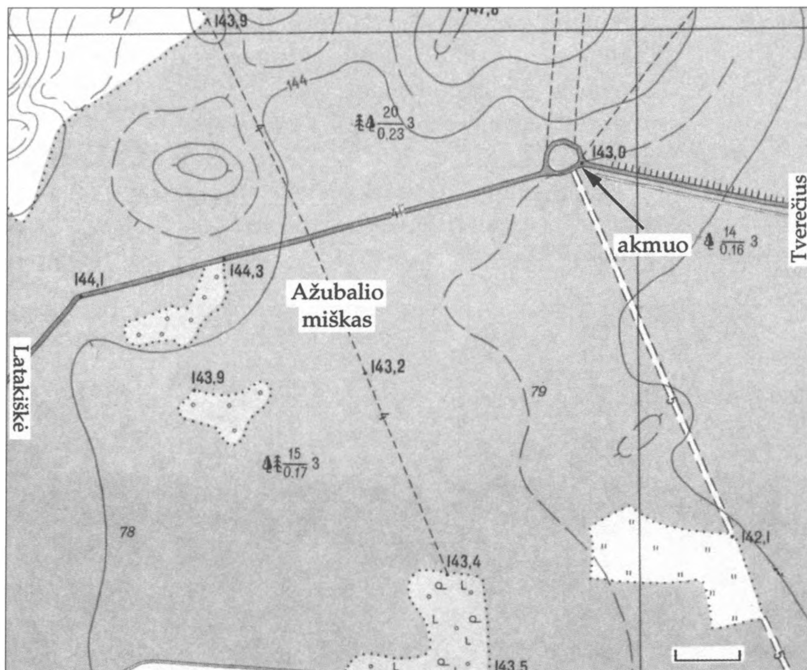
(senąją vietą žymi ten pat likęs 2,6x1,8 m dydžio, 1,5 m aukščio akmuo). Akmuo su pėda melsvai pilkos spalvos smulkiagrūdis, netaisyklingos formos granitas, 1,75 m ilg., 0,75–1,35 m pl., iki 70 cm aukščio. Viršuje, viduryje, yra 10x26–28 cm dydžio, iki 3,2 cm gylio įdubimas, vadinamas Velnio pėda.

Pasakojama, kad Velnias sėdėjęs šalia akmens augusioje eglėje (var.: epušėje, pušyje), griausmui stipriai griaudžiant šokęs ant akmens ir įmynęs pėdą (LTR 4480/15; „Sako, Velnias in egles sedejis, grondzimas kad daužis vuodegon velniuciui, tas strykc in akmenio i paliko pėdų“ – LMD I 183/105; Velnią vijęs angelas, norėdamas atimti iš jo žmogaus dvasią. Kai šokęs velnias per eglę ant to akmens – ir liko pėda“ – LLS). Teigiama, jog, įstačius į Velnio pėdą kryželį, ši imtų trauktis-„užauginėti“ (LMD I 183/105).

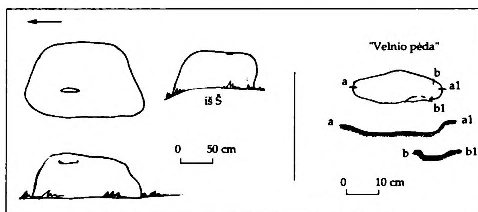
Pasakojama, kad po akmeniu yra paslėptas aukso plūgas ir sidabro akėčios (LTR 4077/43) arba kad Napoleono kareiviai, bijodami, kad rusai nepaimtų jų pulko vėliavos, ją užkasė po šiuo akmeniu ir iškalė ženklą, panašų į pėstininko pėdą (Umbražiūnas K., 1970). Be to, prie akmens vaidenasi ir apie tai pasakojamos įvairios sakmės – „Nei vienas žmogus ten nepereis nesuklydęs“ (LMD I 474/914).

„Sako, to akmens atskėlus, gerai karvėms ir kitoms ligoms [gydyti. – *Vait.*]“ (LMD I 474/552).

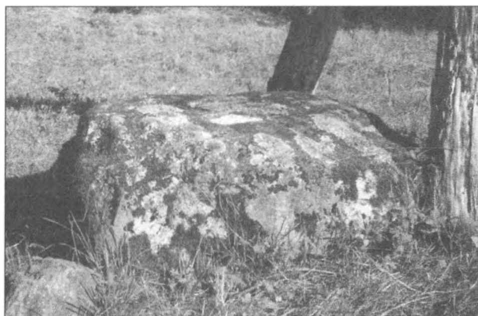
Spėjama, kad Čelniukų akmuo paminėtas 1622 m. Petrui Pociui dovanojant

536 pav. Čelniukų akmuo su pėda (**614**) (pagal aut.).

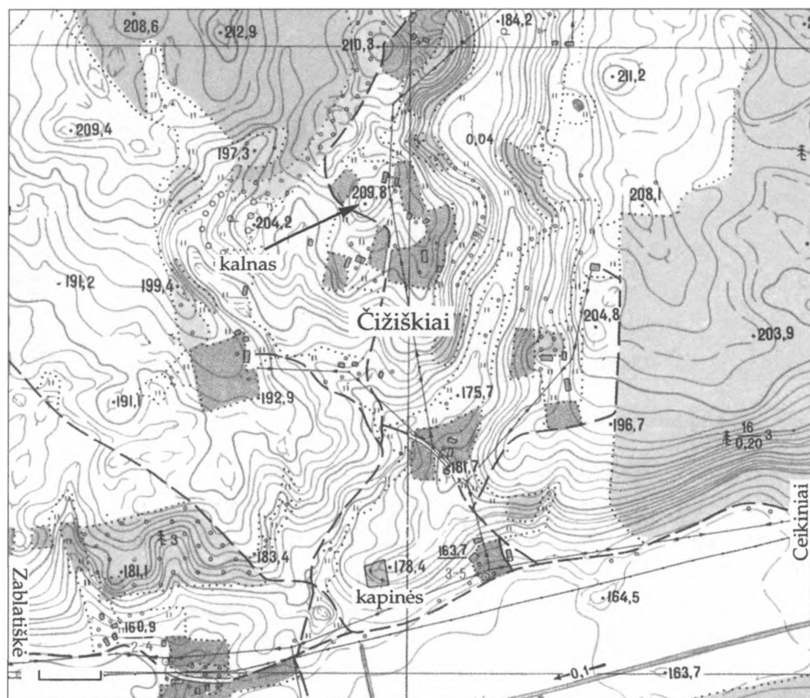

537 pav. Čelniukų akmens su pėda (**614**) schema. *Aut. pieš.* 1995.

538 pav. Čelniukų akmuo su pėda (**614**). *D. Vaitkevičienės nuotr.* 1995.

Kukutėlių kaimą ir Erzvėto dvarą Tverečiaus vienuolynui (Umbražiūnas K., 1969). Ne tik akmuo, bet ir aplinkinė vietovė vadinama bendru *Velnio pėdos* pavadinimu.

Padavimuose Čelniukų akmuo siejamas su Triluščiuose buvusiu akmeniu su pėdomis (↑**734**).

539 pav. Čižiškių kalnas (**617**) (pagal aut.).

540 pav. Čižiškių kalnas (**617**) iš R. *Aut. nuotr.* 1998.

Š. 1976 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–60, 9; 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 30–31 („iškeltas ir padėtas šalia kelio"); 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–2247/13; LMD I 254/338a („wiskas ku iszgaiszina wis ti atiszauka"); LMD I 474: 552, 914–916; LMD III 67/358 („*Velnia pėdos* – akmuo miške ir apylinkė vadinasi Svylės lauke"); LTR 339/7 (Svylės miške); 4077/43; 4480/15; LTR 6366/384.
L. Покровский Ф. В., 1893, 6 (Челыпюки и Пашуны); LAM 114 (Čelpūnai); LLS 225 (Nr. 501; Svylės miške); PA 69 (Nr. 39), (Nr. 40; Tverečius); LT 601 (Nr. 640; Svylės miške); Umbražiūnas K., 1969; 1970; EMD 53 (Nr. 50; Svylės miške); NDP 197–199 (Nr. 65–75); KPE 1, 117; ŽA 160–161 (Nr. 372, 373); Vaitkevičius V., 1997, 35 (6 pav.), 37–38; 2003c.

ČEPIEJAI, Kazitiškio s-ja

615. KRAUJÌNĖ ÙPĖ. Tikslesnių duomenų nėra.
L. Vardynas, 78.

ČEŠULĖNAI, Naujojo Daugėliškio s-ja

616. AKMUO su PĖDOMIS. Yra buvęs Velėklų kalnelio papėdėje, netoli A. Vielio sodybos. Akmuo su „žmogaus ir ožkos" pėdomis.
Š. Čep.

ČIŽIŠKIAI, Ceikinių s-ja

617. BAŽNÝČIAKALNIS (KĖKŠTÕS KÁLNAS). 1,25 km į V nuo kelio Ceikiniai–Ignalina, 0,66 km į Š nuo kelio Ceikiniai–Zablatiškė, 0,15 km į V nuo bevardžio upelio griovos, besitęsiančios Š–P kryptimi, Kėkštų sodybos PV dalyje. Kalnas pailgas Š–P kryptimi, nelygi jo aikštelė yra vos 6x10 m dydžio, čia matyti bulviarūsių žymių ir kelios nesenos duobės. Kalno šlaitai

5–6 m aukščio, tik V pusėje jie leidžiasi į gilesnę lomą. Į P ir PV nuo kalno atsiveria plati panorama, matomas Rakštelių Šventas ežeras (↑**574**).

Pasakojama, kad senovėje čia būta bažnyčios (*dziedukų bažnyčia*), kuri prasmego ir jos vietoje liko kalnas (LTR 6582/96).
Š. LTR 6582: 95, 96. **L.** Šidiškis T., 1994, 161 (*Bažnytkalnis*); Vaitkevičius V., 2000, 525–526.

DARŽELIAI, Linkmenų s-ja
618. AKMUO su PĖDA. Nurodomas „netoli milžiniško alksnyno, lyg kažkokiame įdubime“, „keliukas vedė pro tą akmenį“ (LTR). Nelokalizuotas (Čep.). Akmuo „labai keistos formos: paplokščias, šonai lyg įspausti, vienas galas primena kažkieno galvą. <...> Viduryje akmens yra išspausta lyg pėda. Seniau, sako, buvę net ir pirštų žymės“ (LTR).

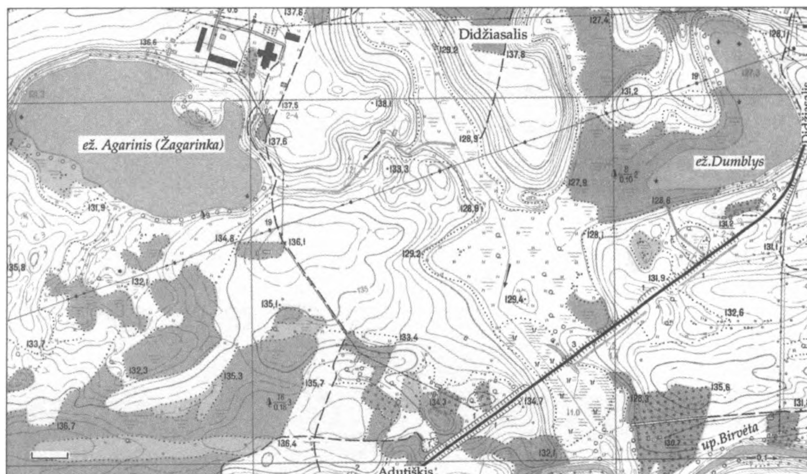
Pasakojama, kad tai velniukas į pragarą už pakarpos nešė girtuoklį. „Tik čia pasimaišė davatka. Ji prieš Velnią pavartojo savo ginklą – rožančių. Velnias pasakė prakeikimo žodžius, trenkė girtuoklėlį ant žemės ir prispaudė stipriai su koja. Nuo to laiko paalksnynėj išdygo naujas, dar niekam nematytas akmuo“ (LTR). Čia vaidenasi: kartą žiemą žmogus akmens vietoje pamatė didelį vežimą šieno. Praėjo, atsigręžė, žiūri gi „vietoj šieno, ant akmens gražus baltas aviniukas tupi ir aukso „karūnkėlė“ ant galvos. Taip gailiai sumekeno vargšas“ (LTR).

„Labai nuostabu, kad tame [akmens. – *Vait.*] įdubime niekuomet vanduo neišdžiūsta. Žiemos metu, žinoma, užšąla, o vasarą, kai būna dideli karščiai, tada lieka tik truputį drėgna. Tą vandenį – drėgmę – vietos gyventojai vartoja kaipo vaistus. Atsimenu (gal buvau aštuonerių metų) ant mano tėvelio rankų kažkokios pleiskanos visuomet būdavo. Medicinos, vaistai, nieko negelbėjo. Kažkoks senukas patarė apvilgyti tuo akmens vandeniu – krauju, kaip kad vadino. Ir nuostabu – rankos tapo švarios švarutėlės. Ar tai atsitiktinumas, ar kažkoks iš tikrųjų vaistas, nežinau“ (*P.* G. Sidaravičius, 75 m., Mineiškiemyje. *U.* J. Kardelytė, 1948 m. – LTR).
Š. Čep.; LTR 2594/50. **L.** Šidiškis T., 1994, 161; EMD 58 (Nr. 63); Vaitkevičius V., 1997, 34 (Linkmenys).

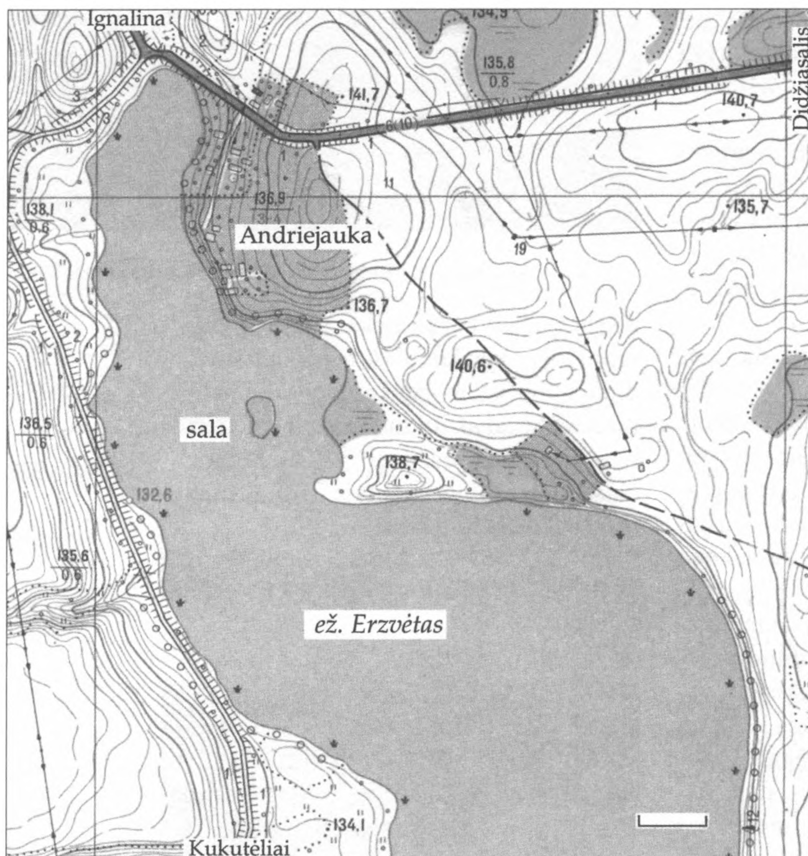
541 pav. Vaizdas nuo Čižiškių kalno (**617**) į PV. *Aut. nuotr.* 1998.

DIDŽIASALIS
619. PÍEVOS ŽAGARÌNĖ ir DUMBLỸNĖ. Buvo į P nuo k., veikiausiai prie to paties pavadinimo ežerų: Žagarinkos (dabar vadinamo Agarinio) ir Dumblio. Realus atstumas tarp minėtų ežerų – apie 1 km.

542 pav. Didžiasalio ežerai (**619**) (pagal aut.).

Pasakojama, kad Žagarinėje būdavo vakarais „daugybė velnyčių grėbia, šienauja“, o kai koks žmogus ištaria „padabok“, tai velniai pranyksta. Kartą naktį velnias atėjo pas žmogų pasiskolinti rogučių vaikams pervežti iš Žagarinės į Dumblynę. Ryte šeimininkas mato, kad „išvežiuota Dumblynė ataverkščiom ragutėm“. Nuo to laiko niekas velnių ir nebematė (pagal: TK).
Š. LTR 2441/162. **L.** TK 557 (Nr. 35).

543 pav. Erzvėto ežeras (**622**) (pagal aut.).

DIRVONIŠKĖS, Kazitiškio s-ja

[**620.**] AKMUO su ŽENKLAIS. Buvo ant kalvelės, vėliau nuo jos nuristas. 1994 m. akmenį pakartotinai surado K. Čeponis, ir 1996 m. jis buvo sugrąžintas į pirminę vietą. Akmuo plokščias, 78x90 cm dydžio. Ant jo arabiškais skaitmenimis iškalta data 1554, žemiau romėniškais skaitmenimis – M·D·C·X· [?] (Čep.). Tarp romėniškų skaitmenų, jų viduryje, įkomponuotas toks pats apskritimo ir kryželio su pusmėnuliu ženklas kaip ir ant Salako akmens (↑**1425**).

Salako akmuo yra už 11 km į ŠV nuo Dirvoniškių akmens, Žagarinės akmens vieta (↑**743**) – už 7 km, Gailiutiškės akmuo (↑**1347**) – už 11 km.

Š. Čep. **L.** Šidiškis T., 1994, 161.

EGLINIAI, Rimšės s-ja

621. MÌŠKAS GÕJUS. Tikslesnių duomenų nėra.
L. EIGMINAS K., 1969, 306.

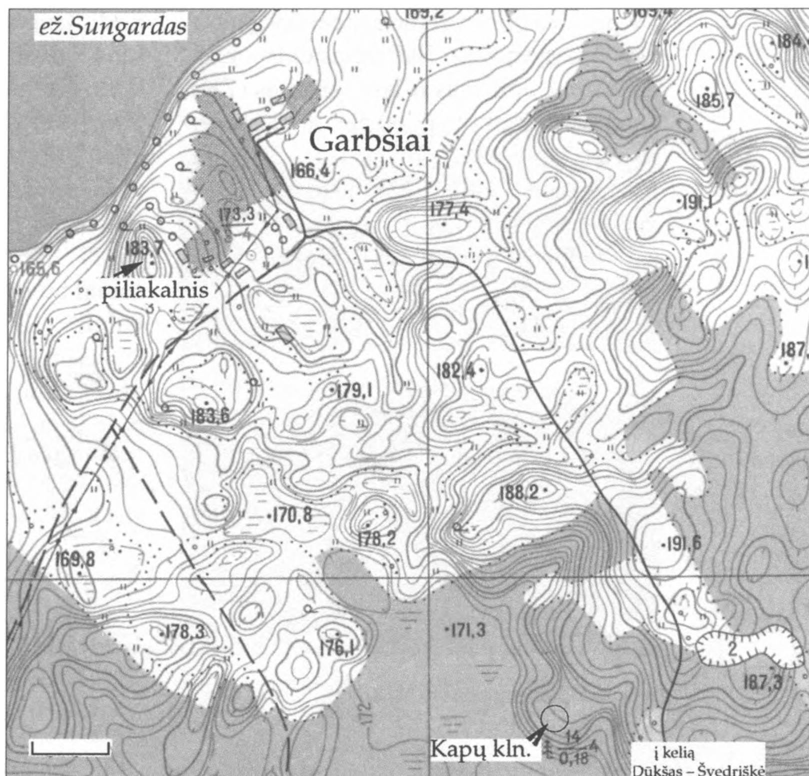
ERZVĖTAS, Tverečiaus s-ja

622. ĒŽERAS ÉRZVĖTAS. Tarp Tverečiaus ir Mielagėnų, į P nuo kelio Ignalina–Didžiasalis. Ežeras 197 ha ploto, didžiausias gylis 19 m. Iš ežero R kryptimi išteka Birvėta, o iš P įteka Kančiogina.

Pasakojama, kad ežero vietoje būta miesto (var.: miestelio, dvaro) ir bažnyčios, kurie nuskendo. Iš jų teliko maža salelė prie Andriejaukos k., ežero Š dalyje – toks plotas sausumos, koks buvęs bažnyčios šventorius (NDP Nr. 80; dalelė miesto, kur buvo pamaldžios davatkos – NDP Nr. 82). Po saulėlydžio buvo girdėti ežere skambant varpus (NDP Nr. 81).

Pasakojama, kad požeminiu tuneliu Erzvėtas jungiasi su Mėšonių ežeru (↑**666**) (NDP Nr. 86), Erzvėte žiemą girdimas staugimas (NDP Nr. 88).

Pažymima, kad minėtoje ežero salelėje prieškario jaunimas „vasaraj kupaliojas (=kupoliauja)" (LMD I 183/112, pagal NDP Nr. 83).
Š. LMD I 183: 66, 112, 114, 115; LMD I 254/338; LMD I 474: 535, 688; LTR 4077/45. **L.** UMBRAŽIŪNAS K., 1972; NDP 199–200 (Nr. 80–89); ŽA 161 (Nr. 375; Nr. 376: „čia po ežeru yra kelias").

544 pav. Garbšių kalnas (**623**) (pagal aut.).

GARBŠIAI, Kazitiškio s-ja

623. BAŽNÝČIAKALNIS (BAŽNÝTKALNIS, KAPŨ KÁLNAS). Žinomi keli jo lokalizacijos variantai priklausomai nuo to, ar Bažnyčiakalnis tapatinamas su Kapų kalnu (traktuojamas kaip senosios k. kapinės; kapų žymių ar kryžių nėra). Vis dėlto, atrodo, kad tai ta pati vieta. Ji yra 0,8 km į P–PR nuo Sagardo ež., 0,3 km į Š–ŠV nuo kelio į Garbšius, atsišakojančio iš kelio Dūkštas–Švedriškė, 0,15 km į V nuo minėto kelio į Garbšius. Kalnas 40 m ilgio (R–V), 15–18 m pločio (Š–P) viršuje, ant jo gana lygi aikštelė. Vidutinio statumo ir stačiais 8–10 m aukščio šlaitais iš Š, R ir P.

Į V pusę po truputį žemėja ir pereina į aukštumos masyvą. (plg.: Bažnyčiakalnis – aukštas, status, apskritas ir labai smailas (ZK), „primena ankstyvą piliakalnį arba apeiginę vietą“ – 1973 m., LII).

„Kadaise ant šito kalno stovėjusi bažnyčia, bet vėliau ji buvusi nugriauta. Dabar ant šio kalnelio vaidenasi. Žmonės kartais girdi, kaip vargonai groja. Ant kalno viršaus riogso kažkokios pamatų liekanos, kurios baigia nykti. Prieš Didįjį [Pirmąjį. – *Vait.*] karą čia piemenys radę skambučius, kuriais „klapčiukai“ skambina per mišias bažnyčioje“ (ZK; „kažkada čia buvo bažnyčia ir kapai“ – 1985 m., MMT; „seniau buvusi bažnyčia. Dar neseniai buvę ir pamatai. Be to, išarę skambalėlį“ – LŽV).

545 pav. Garnių kalnas (**624**) iš V. *Aut. nuotr.* 1998.

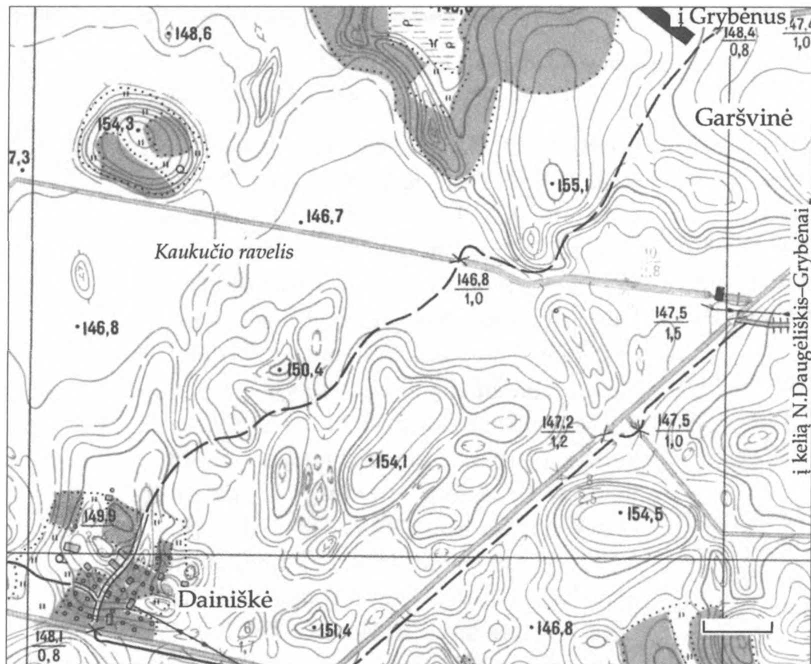
Už 0,8 km į Š–ŠV nuo Bažnyčiakalnio yra Garbšių piliakalnis, būdingas I t-mečiui.
Š. 1973 m. LII žv., LIIR F1–376/1–2 (žvalgyta ne ta vieta); 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–2247/18–19; 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549/17; LŽV (J. Garbšys, 1935); Šidiškis T., 1992a, 16–17; VAK 71/251 (LŽV). L. ZK 59–60; ML 1, 630; Šidiškis T., 1994, 155.

GARNIAI, Ceikinių s-ja

624. KAUKŨ KÁLNAS. Remiantis S. Šukiene (70 m., Garniuose), ši vietovė yra apie 0,2 km į Š nuo Kačėniškės Mergežerio (↑**552**), apie 0,15 km į ŠR nuo Pašvintės upelio. Tai žemumų apjuosta masyvi, apie 3 ha ploto, 15–18 m aukščio stačiais šlaitais plokštikalvė. Jos PV papėdėje yra P. Subačiaus sodyba (Vait., 1998 m.).

Pavadinimo kilmė nežinoma, „vat pavadzynimas duotas“. (Tiesa, į klausimą, kas yra *kaukai*, S. Šukienė atsakė, kad tai „aitvarai taki“ – *U.* V. Vaitkevičius, 1998 m.).

Maždaug už 0,4 km į P–PV nuo Kaukų kalno yra Kačėniškės piliakalnis (↑**553**).
Š. Šidiškis T., 1992a, 22–23 (klaidinga lokal.); Vait. (1998).
L. Šidiškis T., 1994, 155 (klaidinga lokal.).

546 pav. Garšvinės upelis ir Pekla (**625**) (pagal T. Šidiškį 1992a, 32–33 ir aut.).

GARŠVINĖ, Kazitiškio s-ja

625. KAUKÙČIO RAVẼLIS (KAUKÙCIS) ir PEKLÀ. Taip vadinamas dabar kanalu paverstas upelis teka per numelioruotas pievas už 0,8–1 km į PR nuo k. Atrodo, būtent šios pievos – tai Garšvinės Pekla.

Pasakojama, kad žiemą ir ankstyvą pavasarį ledas Kaukučio ravelyje k a u k d a v o (Vait.), o „Pekloj šoka velniai" (Vait., 1995 m.).

Apie 1 km į R nuo Kaukučio pievų yra Gedžiūnėlių pilkapynas (Ar 168), gretimame Kazlupiškės kaime – piliakalnis (Av 1960).

Š. Must. („Ten degutų ir smalų darė"); Šidiškis T., 1992a, 32–33; Vait. (1995). **L.** Šidiškis T., 1994, 155 (*Kaukutis*), 162 (*Pekla*).

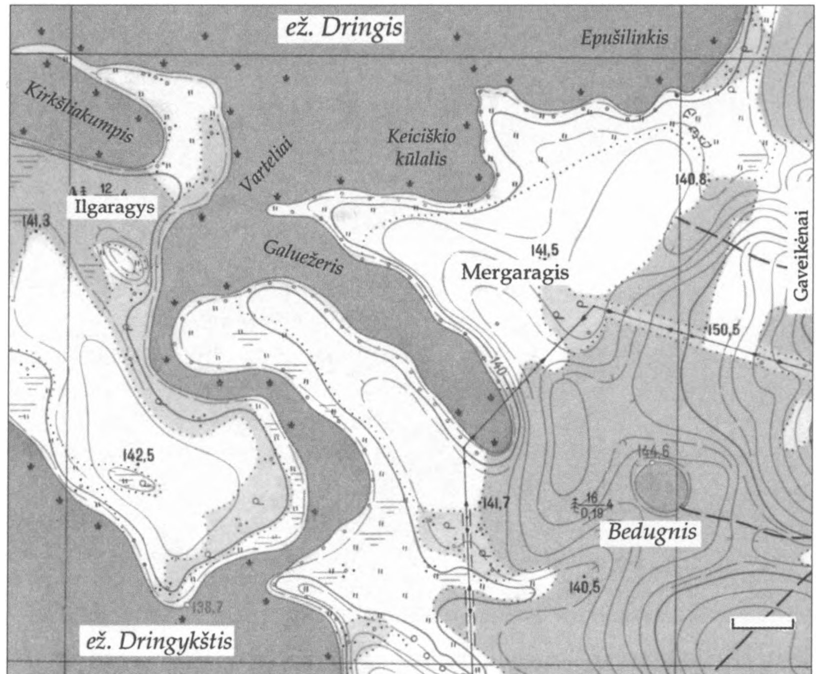

547 pav. Garšvinės upelis (**625**) iš R. *Aut. nuotr.* 1995.

GAVEIKĖNAI, Ignalinos s-ja

626. MERGAÃRAGIS. Pusiasalis Dringio ež. P dalyje, į ŠR nuo Dumblių (Dumblynės) up. ištakos, ties Varteliais vadinama ežero vieta. Pavadinimo kilmė nežinoma.

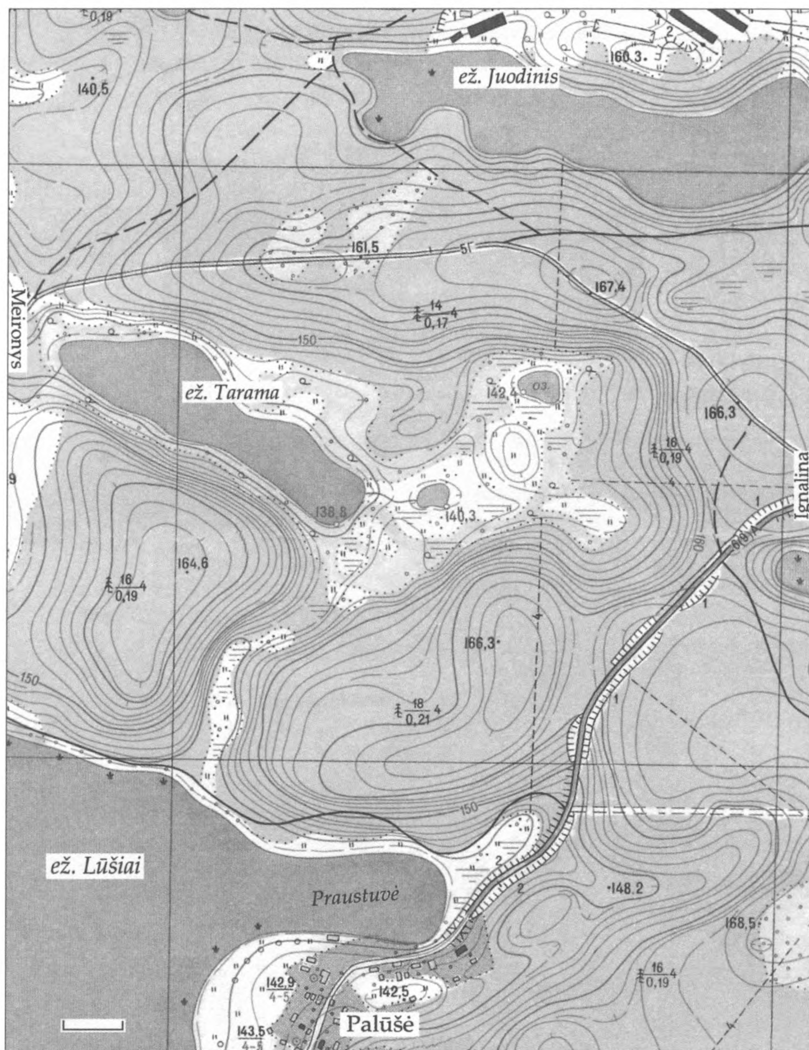
L. Čeponis K., 1994, 5 (Nr. 30).

548 pav. Gaveikėnų kyšulys (**626**) (pagal K. Čeponį 1994, 6).

627. EŽERAĨ JUODÌNIS ir TARAMÀ (TÃRAMAS). Telkšo lygiagrečiai vienas kitam, miške, abipus kelio į Meironis, atsišakojančio iš kelio Ignalina–Kaltanėnai. „Ežeras Tarama – bedugnis, labai gilus, aplink balotas, neprieinamas; Juodynas grynesnis, pakraščiais prie jo galima prieiti" (LTR 3719/64).

„Žmonės sako, kad tuose ežeruose velnias laiko vaikus. Užšalus ežerui velnias bijojo, kad nesušaltų, ir sumanė pergabenti vaikus iš Jodyno į Taramą. Tada velnias nuėjo į Gaveikėnų kaimą prašyti rogių vaikams pergabenti <...>. Ragutės buvo apverstos. Velnias paėmęs už jienų nudulkėjo į Jodyną. Žmogus visą naktį nemiegojo ir girdėjo prieš aušrą, kai velnias atvežė ragutes. Ryte išėjęs žmogus pamatė, jog velnio važinėta apverstomis ragutėmis <...>"

549 pav. Gaveikėnų ežerai (**627**) ir Palūšės ežeras (**687**) (pagal aut.).

(*P.* A. Blažienė, Meironių k. *U.* V. Blažys, apie 1941 m. – LTR 2626/1; „Atėjo nakties metu pas kaimyną Krištapą velnias, o gal ne velnias ir prašo pro langą: „Krištapai, paskolink rogių, aš perveižtau vaikus iš Jodỹno in Tấramų". Ir anas pervežė per kalną. Atavežė roges vieton. „Na, Krištapai, vaikus nuvežiau. Dėkui. Roges atavežiau". Tai ėjo žmonės žiūrėti, kaip jis vežė vaikus – jau kitą dieną. Tai rogių stipinais nuvežė vaikus ir stipinais atvežė per kalną" – LTR 3720/48; „Pasakojama, kad iš Juodyno velnias pervežė savo vaikus ant akėčių Taramon" – LTR 3719/64).

Kartą žmogus ėjo iš Meironių į Gaveikėnus ir girdėjo „apie Juodyną ir Taramą kuliant kultuvę, bet matyt nieko nematė" (LTR 3719/64; „Žmonės dar ir dabar bijo naktį eiti pro šiuos ežerus" – LTR 2626/1).

„[Taramoj] visados yra Velnias ir sako jį vadinant Taraminis. Vietoj velnio vadina Taraminiu. Tai čia Palūšėj ant ko kas užpyksta ir nenori ištarti žodžio Velnias, tai sako: – Ė, tu Taraminis" (*P.* A. Burėnas, 69 m., Palūšėje. *U.* J. Dovydaitis, 1964 m. – LTR 3719/64).

Už 0,75 km į PR nuo Taramos yra Palūšės 1-oji pilkapių grupė, datuojama I t-mečio antrąja puse (Ar 185).

Š. LTR 2626/1 (*Jodynas ir Torema*); 3719/64; 3720/48. **L.** VĖLIUS N., 1966, 208.

GINEITIŠKIS, Linkmenų s-ja

628. BAŽNÝČIAKALNIS. Apie 0,15 km į ŠR nuo Pakaso ež., apie 0,15 km į R nuo S. Grumbino sodybos. Nedidelė kalvelė, pailga ŠV–PR kryptimi, stačiu ir aukštu V šlaitu.

Pasakojama, kad žmonės ant Bažnyčiakalnio rinkdavosi švęsti Sekminių. Čia buvo linksminamasi, verčiamasi kūliais (vyras su moterimi poroje) (*P.* S. Grumbinas,

g. 1919 m. – Šidiškis T., 1992a).

Apie 0,35 km į ŠV nuo Bažnyčiakalnio nurodoma Pilala vadinama kalva. Kaime yra buvęs ir pilkapynas (Čep.).
Š. Čep.; Šidiškis T., 1992a, 11. L. Ermanytė I., Eigminas K., 1966, 234; Šidiškis T., 1994, 155.

550 pav.Gineitiškio kalnas (**628**) (pagal T. Šidiškį 1992a, 11), Palmajės Bažnyčiakalnis (**685**) ir Kaukora (**686**) (pagal aut.).

GINUČIAI, Linkmenų s-ja

629. EŽERAS DUMBLŸS (ČAĨNAŽERIS). Užankantis ŠV–PR kryptimi pailgas ežerėlis 0,4 km į ŠR nuo Papiliakalnės Verpeto kalno (saugomo piliakalnio Ar 188), 0,34 km į Š nuo Linkmeno ež. Š galo, kelio iš Ginučių į Papiliakalnę išsišakojime.

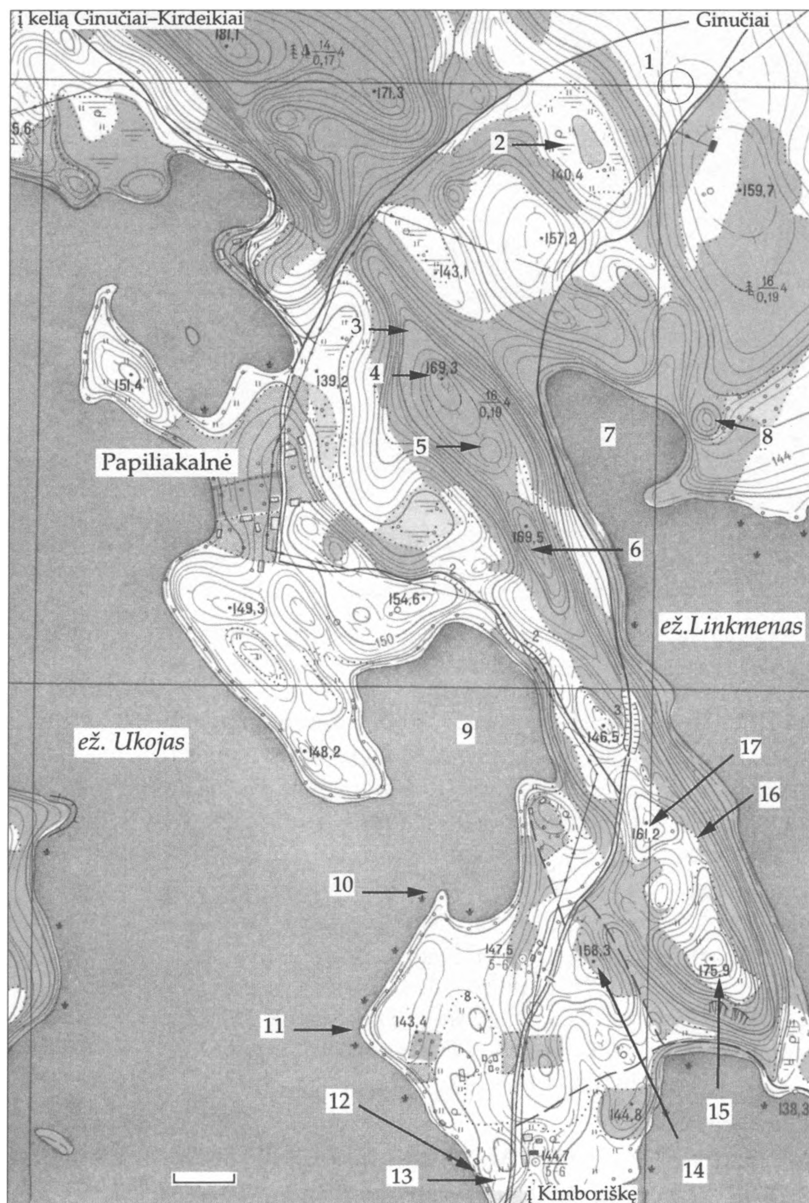
Pasakojama, kad kartą žmogus arė lauką ir „dvylikėj dienos pamatė, kad išsikėlė laivas su pinigais. Tada anas ką darys vienas, reikia daugiau žmonių, visas kaimas sukviest. Laivas prie krašto priplaukė <...> reikia pririšt. Jis paėmė nuo veršių jungą, atsirišė ir in alksnio krūmą pririšė drūtai. Nubėgo ir atbėgo kaimynus susišaukęs. Nei pinigų, nei laivo, tik pavalkai. Tada jau prisisapnavo: „Tu negerai padarei, kam šitokiu smardalu pririšei, reikėjo pririšt juosta ar šėliku, tai būtum gavęs aukso“. Tai mat, ažusmirdėjo ir nuplaukė“ (*P.* P. Kudabaitė, 58 m., 2-ose Salose. *U.* E. Dagytė, 1964 m. – LTR 3718/204; atsitiko vietos gyventojui Lešpartui, kuris laivelį pririšo prie kranto jaučių jungo tvirtinamąja oda – sirmečiu, „tas tvirtina senelis, bažijas, kad tikrai“ – Vait.).

„Seniai seniai čia nuskendo pinigų laivas. Tai, kas to ežero vardą įspės, tą žmogų apipils pinigais“ (VUB). Kartą piemenės matė, kaip iš ežerėlio atėjo šėmas veršis ir ėmė „kasti žemę, draskyti kelmą, ragais ardyti kimsus, baubti, uodegytę krutinti“. Tai buvo joms skirti sidabriniai pinigai (LTR 3718/203).

Aukštuma į ŠR nuo ežero vadinama Kartuvių kalnu (Vait.).
Š. LTR 3718: 203, 204 („Gale Linkmeno, prie piliakalniui“); Vait. (2005); VUB F. 213–209, 33. L. IK 296–297 („Kaimo lauke yra ežerėlis“); LD 142–144.

630. KALNAS PILIAKALNIS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 181). Tyrinėtas XIX a., rasta tik molio tinko. Papėdėje rasta žiestos keramikos. Istorinės Linkmenų pilies (minima 1373 m., sunaikinta 1433 m.) vieta.

„Yra Pillekalnis unt ežero kraszta, wadinama Linkmenu, kur senovėje buta pilles, ir aukauta letuwiu devajtėms sawa <...>“ (*U.* ~1875 m. – Gimžauskas S., 1923). „Yra padavimas, kad piliakalnio

551 pav. Ginučiai ir Papiliakalnė: 1. Ginučių Kartuvių kalnas (**629**); 2. Ginučių ežeras Dumblys (**629**); 3. Papiliakalnės kalnas Verpetėlis (**688**); 4. Papiliakalnės kalnas Verpetas (**688**); 5. Ginučių piliakalnis (**630**); 6. Ginučių Palinkmenės kalnas (**630**); 7. Ginučių ežeras Linkmenas (**631**); 8. Ginučių Pilalė; 9. Papiliakalnės Pirciakampis (**692**); 10. Papiliakalnės Kumeliaragis (**692**); 11. Papiliakalnės Devyniaveršis (**692**); 12. Papiliakalnės akmuo (**693**); 13. Papiliakalnės pilkapių vieta; 14. Papiliakalnės Piestakalnis (**691**); 15. Papiliakalnės Ladakalnis (**689**); 16. Papiliakalnės Balnakmenio dabartinė vieta (**690**); 17. Papiliakalnės Balnakmenio senoji vieta (**690**) (pagal aut.)

vietoje buvusi bažnyčia – stabmeldžių ar krikščionių nežinia <...>. Pagal padavimus, ten užkeikta bažnyčia. Vienas žmogus neseniai miręs, sako, radęs geležinį kryžių ir tikėjęs, kad ten buvę Dievo namai. Nėjęs į bažnyčią, bet pamaldų metu ten meldęsis <...>“ (*P.* J. Brukštus, ~30 m., Papiliakalnėje. *U.* T. Šemelienė, 1935 m. – LŽV; „buvo žmogus ir eidavo melstis ant piliakalnio. Girdėdavo kunigą giedant, varpais skambinant. Prie vienos pušelės vis [būdavo] meldžiasi“ – ŽA, Nr. 351). „Per mišias, sako, girdi kai kas varpus skambinant, giedant šventas giesmes“ (LTR 2594/59).

Ginučių piliakalnio papilys į P vadinamas Palinkmenės kalnu ir taip pat kartais figūruoja padavimuose (↑**631**). Į Š nuo piliakalnio yra Papiliakalnės Verpetos kalnas (↑**688**).

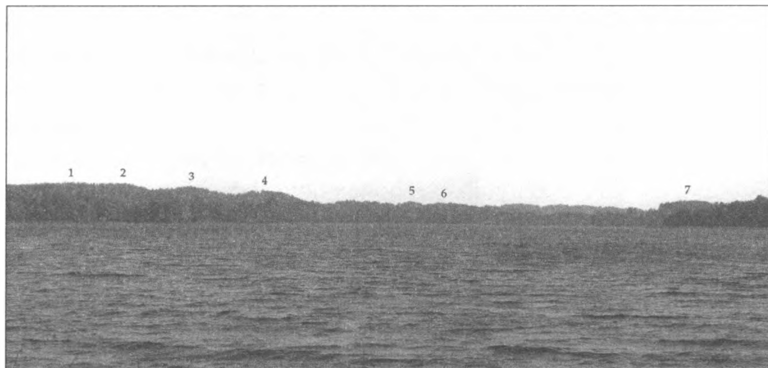
Š. LTR 2594/59; 3715/36; 3718: 14, 200; LŽV (T. Šemelienė, 1935); VAK 64/75 (LŽV); VUB F. 213–209, 27 („Vieną kartą buvo didelis patapas ir bažnyčią nugriovė“). **L.** Gimžauskas S., 1923; ML 1, 738; ŽA 152–153 (Nr. 350–355); LPA 1, 158–160.

631. ĖŽERAS LIÑKMENAS.

Į R nuo k., 76 ha ploto.

Pasakojama, kad rūmuose ant Palinkmenės kalno (Ginučių piliakalnio

papilio) gyvenusi kunigaikštytė, „būdama prakeikta su šešetu arklių įvažiavusi į Linkmeno ežerą ir paskendusi. Ten nuvirtę ir bažnyčios [stovėjusios ant Piliakalnio kalno. – *Vait.*] varpai. <...> Kartais karalaitė pasirodant[i] ant ežero, ir laiks nuo laiko girdėti esąs varpų skambėjimas“ (Davainis M., 1905). Kartais pažymima, kad varpas nuskendo būtent „prie Linkmeno [Š] galo“ ir „sekmadieniais dvyliktą valandą girdėt, kaip [jis] skambina“ (*P.* J. Šerėnienė, 39 m., 1-ose Salose. *U.* D. Krištopaitė, 1964 m. – LTR 3718/144).

552 pav. Ginučių ir Papiliakalnės kalnų virtinė: 1. Verpetėlis (**688**); 2. Verpetas (**688**); 3. Piliakalnis (**630**); 4. Palinkmenės kalnas (**630**); 5. Ladakalnis (**689**) (spėjama); 6. Piestakalnis (**691**) (spėjama); 7. Kapų kalnas (**643**) (žvelgiant iš Ukojo ežero Š galo). *Aut. nuotr.* 2005.

Taip pat pasakojama, kad Velnias, vykdydamas merginos norą, kartą naktį daręs kelią per Linkmeno ežerą į bažnyčią. Skrybėle jis sėmęs smėlį ir pylęs kelią. Bebaigiant darbą, pragydęs gaidys ir Velnias pragaišęs (LTR 1289/158).

Ežero ŠV pakrantėje yra Papiliakalnės ir Ginučių piliakalniai (Ar 188 ir Ar 181), V – Ladakalnis (↑**689**).

Š. LTR 1289/158; 1714/797; 3718/144. **L.** Davainis M., 1905; ML 1, 735; ŽA 155 (Nr. 359).

GIRDŽIŪNAI, Rimšės s-ja

632. DIĒDKALNIS. Tikslesnių duomenų nėra.

L. Šidiškis T., 1994, 161.

GÕJUS, Rimšės s-ja

Kaimas, buvęs prie Ignalinos AE teritorijos ribos, į PV nuo Karlų k.

Gretimas kaimas, buvęs į PR, tai Kukaveržė (↑tarp **647** ir **648**).

L. LTŽ D–12 (*Gaj*); Eigminas K., 1969, 301.

GRYBĖNAI, Kazitiškio s-ja

633. DYSNŨ ĒŽERAS. Į P nuo Dūkšto, į R nuo geležinkelio Vilnius–Daugpilis, apie 2400 ha ploto. Didžiausias ežero gylis 6 m, vidutinis – 3 m.

„Jis [ežeras. – *Vait.*] yra koks nepaprastas, kad jis neužšąla, kad jame niekas nenuskenda. Kiekvieną žiemą jame nuskenda žmogus, tai tada jis užšąla. Tai iš to matyti, kad jis trokšta, kad jame žmogus nuskęstų. Gal tai ir jis yra užkeiktas, tas vienas, ir gal ko reikalauja nuo žmonių, – sako senovės žmonės: gal aukų, gal maldų“ (*U.* J. Juršė, 1926 m. – LMD; „da neažušals ežeras, kol nenustapis koks žmogus“ – LTR; abu pagal: NDP).

Iš V į ežerą įteka Svetyčia, arba Šventytė (↑**710**).

Š. LMD I 184/13; LTR 6366/349. **L.** NDP 188 (Nr. 1–2); ŽA 157 (Nr. 364).

JUODALAUKIS, Kazitiškio s-ja

634. AUKŠTAKALNYS. Tikslesnių duomenų nėra.

„Aukštakalnys – [ten] senybos dievus garbina“ (*U.* K. Trapikas, 1935 – LMD).

Gretimame Kazlupiškės kaime yra piliakalnis (Av 1960).

Š. LMD III 217/153 (Jodalaukis, Daugėliškio prp.); VK (K. Vosylytė, 1962; *Aukštasai kalnas*).

IGNALINA

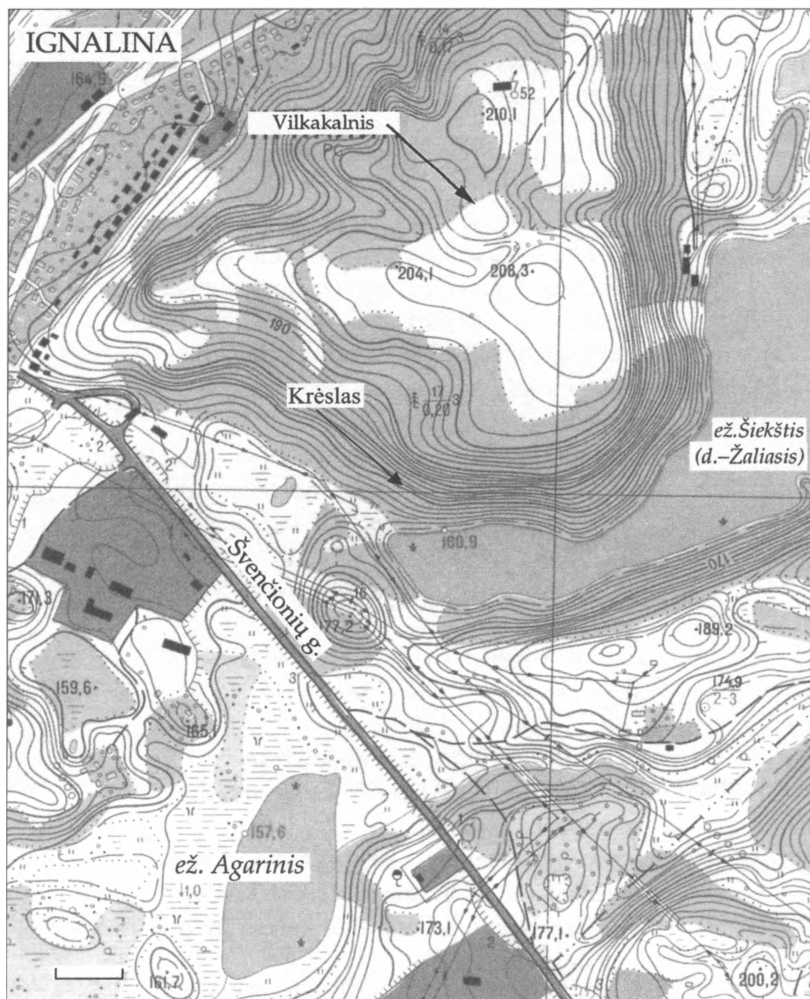
635. AGARÌNIS ẼŽERAS. Ignalinos P pakraštyje, kelio Švenčionys–Ignalina V pusėje, apie 3–4 ha ploto.

„Šioje vietoje seniau stovėjo bažnyčia. Bažnyčios klebonas buvo labai gobšus ir plėšė žmones. Žmonės labai pyko ant jo. Kartą vienas žmogus prakeikė šitą kunigą. Kitą dieną bažnyčios jau nebebuvo, o jos vietoje atsirado mažas ežeriukas.

Žmonės pasakoja, kad seniau prie šito ežeriuko vaidenosi.

Toj bažnyčioj klebonavo kunigas Agorauskas, todėl ir ežeriukas vadinamas Agorinės vardu“ (*P.* V. Rastenienė, 69 m., Ignalinoje. *U.* 1969 m. – VUB).
Š. VUB F. 213–209, 52 (*Agorinė*). **L.** LKAt 83 D–2 (*Agarinis*).

636. VILKAKALNIS. Plokštikalvė ŠV Siekščio ež. (dabar – Žaliojo) pakrantėje. Kalno R šlaito viršutinėje dalyje būta akmens su kryžiaus ženklu (suskaldytas 1941 m., belikę skeveldros). Kalno P šlaito viršutinė dalis (terasa) iš seno vadinta Krėslu.
Š. ČEP.; VAIT. (2006).

553 pav. Ignalinos ežeras (**635**) ir kalnas (**636**) (pagal K. Čeponį).

KAČERGIŠKĖ,

Naujojo Daugėliškio s-ja

Koplyčia pastatyta 1748 m., vėliau perstatyta, o po gaisro 1987 m. – atstatyta.

„Tikintieji Kačergiškę laiko stebuklinga vieta“ (ML).

A. Karmono duomenimis, *kačergiai* vietos tarme reiškė senosios religijos dvasininkus [?].
Š. A. KARMONO informacija, 2005 m.; LTR 6366: 278, 286, 317. **L.** ML 1, 724; NDP 188, 203 (Nr. 106–108).

637. KUPOLINIS AKMUO. Minimas tarp 1936 m. kun. V. Miškinio surinktų Kačergiškės k. vietovardžių. Dysnos pakrantėje.
Š. A. KARMONO informacija, 2005 m.

638. LAUKAS [?] VELNIAKIEMIS. Vietovės pavadinimas, minimas tarp 1936 m. kun. V. Miškinio surinktų Kačergiškės k. vietovardžių. Dysnos pakrantėje.
Š. A. KARMONO informacija, 2005 m.

639. GOJAUS KALNAS. Minimas tarp 1936 m. kun. V. Miškinio surinktų Kačergiškės k. vietovardžių. Dysnos pakrantėje.
Š. A. KARMONO informacija, 2005 m.

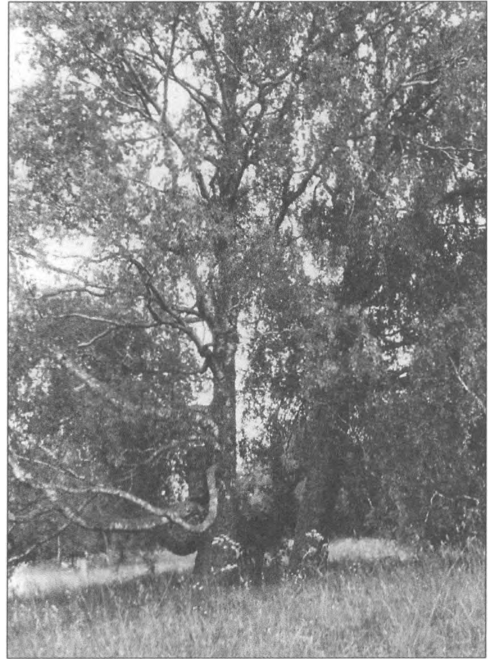
KALVIŠKIAI, Rimšės s-ja
640. LAUKAS GOJUS. Tikslesnių duomenų nėra.
L. EIGMINAS K., 1969, 306 (dirva).

KANČIOGINAS, Mielagėnų s-ja
641. BERŽAI (2) ir ŠERMUKŠNIS. Auga senųjų Kančiogino kapelių Š pakraštyje. Beržai suaugę vienas su kitu, 2,2 m apimties (1,3 m aukštyje). Šermukšnis prieš kurį laiką nudžiūvo.

Pasakojama, kad medžiai išaugo toje vietoje, kur buvo užmušti (kitas variantas – palaidoti) du broliai su seserimi.
Š. LTR 6582/135; VAIT. (1998).

KAŨKIŠKĖ, Linkmenų s-ja
Kaimas Lūšykščio ež. V pakrantėje, į P nuo Antalksnės.
Š. LTŽ E–11 (*Kaukiszki*); LVIA F. 694–1–3504, 275 (1784 m., *Kaukiszki, zaśc.*).

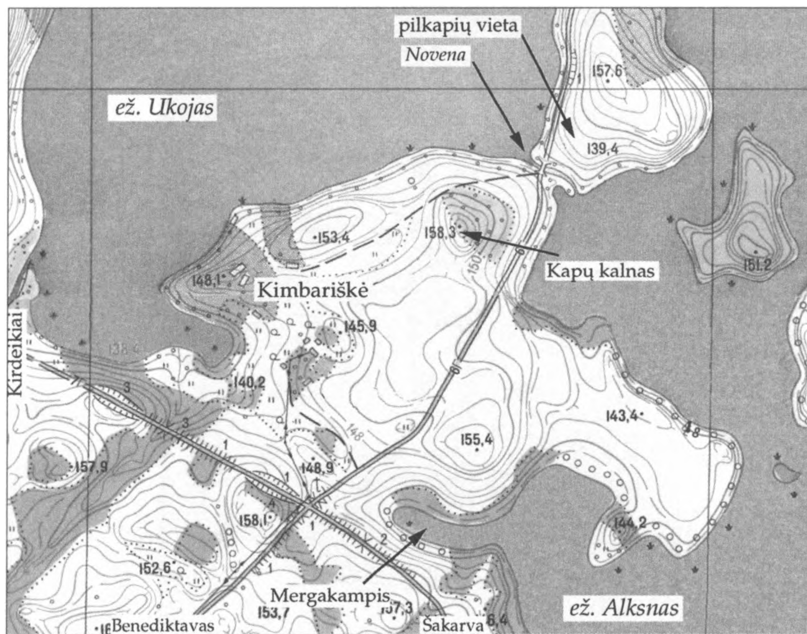
KAZITIŠKIS
642. AKMUO su DUBENIU. Dvaro parko P dalyje. Atrodo, kad akmuo į parką iš nenustatytos vietovės gali būti atvežtas dar XIX a. (Čep.). Akmuo pilkos spalvos smulkiagrūdis granitas, netaisyklingos formos, 1,1x1,15 m dydžio, 28 cm aukščio. Dubuo beveik centre, 23–25 cm skr., 19 cm gylio, kūgio užapvalinta viršūne formos.
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–2247/30; ČEP.

554 pav. Kančiogino medžiai (**641**) iš P. *Aut. nuotr.* 1998.

KIMBARIŠKĖ, Linkmenų s-ja
643. ĒŽERAS UKÕJAS (ŪKÕJAS?). Telkšo į Š nuo k., tarp Kirdeikių ir Ginučių, 210 ha ploto, didžiausias gylis 30,5 m, vidutinis – 11 m.

„Kimboriškėj buvo žmogus, pavarde Kimbarka. Anas gyveno su žmona ir turėjo vieną mergiotę. Nedėlioj anas vienas liko su ta mergiote. Atsigulė pailsėt po pusryčių ir susapnavo: „Kelkis, ir eik su vaiku toj ir toj valandoj ant kapelių didelio turto pasiimt", Tada anas pasiėmė tą mergiotę ir nuėjo ant kalno su ta mergiote. Kaip pasikėlė vėjas. Impetas [=verpetas] susuko vaiką ir inmetė Ukojo ežeran. Tada nutilo vėjas ir išsikėlė laivas su pinigais. Plaukė, plaukė tris dienas. Tas raudoj, raudoj vaiko, bet pinigų neėmė. Anam ir prisisapnavo: „Kad neimi tų pinigų, ir nereikia, vis tiek mergiotė nesugrįš". Pinigai ir paskendo" (*P.* P. Kudabaitė, 58 m.,

555 pav. Kimbariškės ežeras Ukojas, Novena ir Kapų kalnas (**643**), Mergakampis (**644**) (pagal aut.).

556 pav. Kimbariškės ežeras Ukojas (**643**) iš R (žvelgiant nuo Papiliakalnės piliakalnio?). *O. Navickaitės nuotr.* 1958 (LII ng. 7249).

2-ose Salose. *U.* E. Dagytė, 1964 m. – LTR 3718/205).

Padavime minimus kapelius pagrįsta lokalizuoti Kapų kalne (į ŠR nuo k., sąsmaukoje tarp Ukojo ir Alksnaičio ež., į R nuo Ginučių kelio), o tai reikštų, kad Ukojo ežero laivelį taip pat reikia lokalizuoti Ukojo PR pakraštyje, ties Kapų kalnu. Pažymėtina, kad į ŠR nuo Kapų kalno, kitapus Novenos pratako, jungiančios Ukoją su Linkmenu, būta pilkapių su akmenų vainikais (Vait.).

Ūkojo ežere taip pat nurodomos Tamaros bei Novenos „atšakos“ (tarp jų esąs 4 km atstumas), kur būdamos raganos susisiekdavo (t. y. dalydavosi?) samčiais (ML). Tamaros atšakos lokalizacija lieka neaiški (Vait.).

Š. LTR 3718/205; Vait. (2005).

L. Ermanytė I., Eigminas K., 1966, 236; LD 143–144; ML 1, 735.

644. MERGÃKAMPIS. Giliai į sausumą įsirėžusi Alksno ež. ŠV dalies įlanka. Tuo pačiu Mergakampio vardu vadinama ir pakrantės pieva bei dirva (LŽV).

„Žmonės pasakoja, kad Mergakumpy trys mergos vėžius begaudydamos prigėrę, nuo to ir ta vietovė vadinasi“ (LŽV). „Antalksnės mergos bėgo iš kaimo nuo prancūzų, ba jie mergas gvaltavojo. Laivo neturėjo. Paėmė kluono, o gal ulyčios vartus ir plaukė girion. Yrės girion ir nuskendo. Ta ežero vieta buvo pavadinta Mergakampiu“ (*P.* V. Kudabaitė, 55 m., 2-ose Salose. *U.* E. Dagytė, 1964 m. – LTR 3718/195; „Mergas kakias plaukē ir ānas nuskenda“, „Ānas an klajima durų atsisėda, ale nuskenda“ – Vait.). Pasakojama, kad šiam įvykiui atminti vėliau buvo pastatytas kryžius (Čep.), kuris tebestovi ties kelio į Ginučius atsišakojimu iš Kirdeikių kelio.

Kartais pasakojama, kad vietos pavadinimas susijęs su paleistuve mergina, kuri kasmet gimdė vaikus ir juos augino. Tačiau kartą jai tas užsiėmimas nusibodo, ji „paemē, suvynioja, nunešē šitan ažeran kūlalin ir inmetē [vaikų]. Tai ir pavadinta Mergakumpis. Ažera kumpas – tas kūlys, katras priaina prie kelia, čia [pavadinta] Mergakumpis“ (*P.* J. Brūkštus, 83 m., Papiliakalnėje. *U.* V. Vaitkevičius, 2005 m.; „Užtat vadina Mergakumpiu, kad rada du vaiku pagimdytus ir suvystytus, ir inmestus šitam Mergakumpy“ – *P.* J. Brūkštus, 83 m., Papiliakalnėje. *U.* V. Čiplytė, 2005 m.).
Š. V. Čiplytės informacija, 2005 m.; LTR 3718/195; LŽV (S. Zaranka, 1936); VAIT. (2005). L. ERMANYTĖ I., EIGMINAS K., 1966, 234; IK 294.

KINIŪNAI, Naujojo Daugėliškio s-ja
645. MERGAŠULNYS. Taip vadinama versmė buvo raisto tarp Kiniūnų, Grinkiškių ir Urvelių pakraštyje, Kiniūnų pusėje. Sunaikinta melioracijos metu.

Pasakojama, kad šioje vietoje merga nusižudė – nusiskandino (LTR).
Š. LMD III 217/548 („Merga nuskendo“); LTR 6366/300. L. NDP 197 (Nr. 64).

KRIVÃSALIS, Linkmenų s-ja
Vietos pavadinimas siejamas su kaimo geografine padėtimi – ši vietovė esanti „kreiva sala“ tarp keturių ežerų. *Kreivasalis* vėliau buvęs iškraipytas ir likęs *Krivasalis* (LŽV).

Šiaurės rytų Lietuvoje *sala* – bendrinis kaimo pavadinimas (LKŽ XII 59).
Š. LŽV (S. Žilėnienė, 1935).

646. ŠVEÑTAS ĒŽERAS. Telkšo tarp Krivasalio, Siubiškio ir Rukšėnų, 39 ha ploto, didžiausias gylis 9,9 m.

„Vežė kunigų ladu in ligoninį ir nuskendo su Švenčiausiu sakramentu, ir dėl

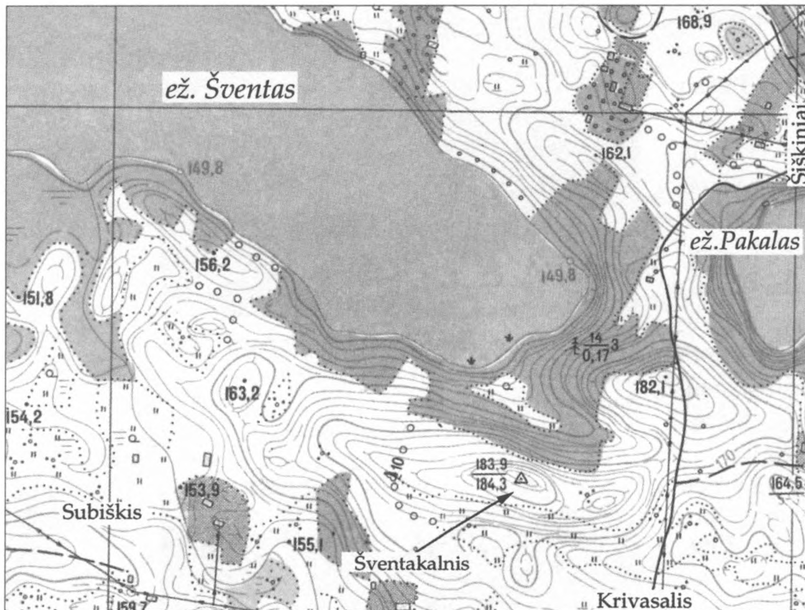
557 pav. Kimbariškės ežeras Ukojas ir Kapų kalnas (pakrantėje, nuotraukos kairėje) (**643**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2005.

558 pav. Kimbariškės Mergakampis (**644**) iš V. *Aut. nuotr.* 2005.

559 pav. Kimbariškės pakelės kryžius, siejamas su įvykiais Mergakampyje (**644**). *Aut. nuotr.* 2005.

560 pav. Krivasalio ežeras (**646**) ir kalnas (**647**) (pagal aut.).

561 pav. Krivasalio kalnas (**647**) iš PV. *Aut. nuotr.* 1992.

to Šventas [ežeras]“ (Vaitkevičius V., 2001c; pasakojama, kad jame nuskendę kunigai – VK, 1979).

„Buvo tokia Rukšienė, tai taip sapnavo ana – išajo valtis su auksu pakraštin Švinto ir sako kas tai jai: – Kelk, kelk, auksas išplaukė. Ji kėlė ir su žmogumi, tokiu išgėrinėjančiu nuaina Pašvintėn. Ale kai tik jie priėjo, tai ta valtis nuajo dugnan. Paskui tik sakė jai: – Būtum ne su girtuokliu nuėjus, auksas būt ranka pasiekiamas“ (*P.* V. Ramonienė, 84 m., kilusi iš Malaišių, gyv. Krivasalyje. *U.* V. Vaitkevičius, 1992 m. – Vaitkevičius V., 2001c).

Ežero PR pakrantėje yra Šventakalnis (↑**647**).

Paminėtina, kad XVIII a. antrojoje pusėje Šventas priklausė Linkmenų klebonui (LVIA).

Š. LTR 6226: 115, 116, 123, 124, 133, 140, 144–147; LVIA F. 694–1–3504, 277v (1784 m., *Szwinta, jez.*), 278v; LŽV (S. Zaranka, 1935; Rukšėnai); Šɪᴅɪšᴋɪs T., 1992a, 40; VK (1977), (1979; Sėliškis, Vidiškis); Vᴀɪᴛ. (1992). **L**. Vᴀʀᴅʏɴᴀs, 169; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1966, 46; UtP 59 (Nr. 110); Vᴀɪᴛᴋᴇᴠɪčɪᴜs V., 2001c, 7–8.

647. ŠVENTÃKALNIS (ŠALTEKŠNỸNĖ) (M 12). 5 km į ŠV nuo Linkmenų, Švento ež. PR krante, prie kelio Krivasalis–Rukšėnai, į PV nuo sąsmaukos tarp Švento ir Pakalo ežerų. Šventakalniu žmonės vadina tarytum du atskirus kalnus: R pusėje esančią maždaug 50x100 m dydžio, apie 13 m aukščio kalvą stačiais šlaitais (ją kerta kelias Krivasalis–Rukšėnai), ir V pusėje esantį maždaug 40x300 m dydžio, 15 m aukščio stačiais šlaitais gūbrį kiek iškilia centrine dalimi. Pastarasis dominuoja apylinkėse (204,3 m virš j. l.). Ilgą laiką čia stovėjo trianguliacijos bokštas, Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų metu čia buvo iškasta apkasų linijų.

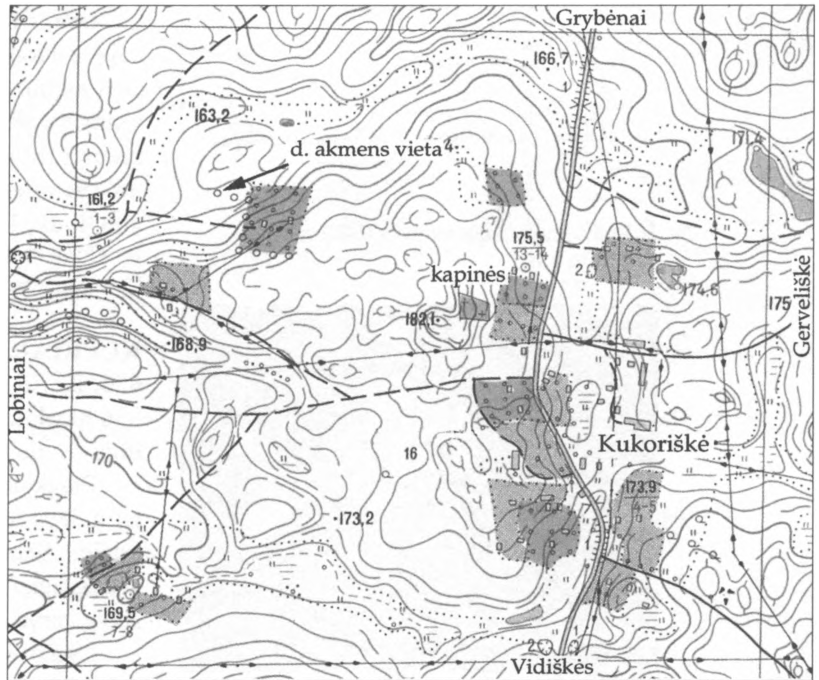
Kartais gyventojai R esančią kalvą vadina Pušalotu ar Pušelės kalnu, o Šventakalniu – tik V gūbrį. Kitais atvejais nedaroma skirtumo tarp Pušaloto ir Šventakalnio

(Vait., 1992 m.). Beje, Šiškiniuose (k. į Š nuo Šventakalnio) Šventakalnis vadinamas tik Šaltekšnyne.

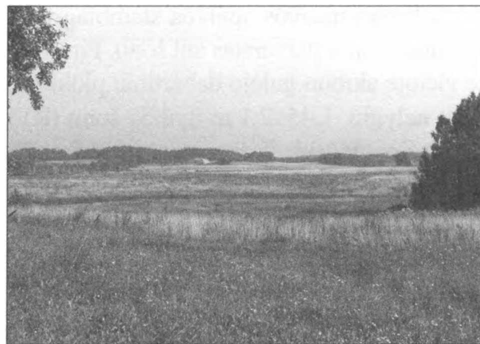
Tvirtinama, kad Šventakalnio pavadinimas kilęs nuo šalia esančio Švento ežero. Pasakojama beveik vien apie velnius, laumes, nekrikštytas sielas ir panašius dalykus, nutinkančius prie kelio į Rukšėnus arba Švento ež. pakrantėje. Plg.: „Laumės tai lyg dainuoja, kulia rūbus – velėja vakarais prie Pušelės kalno, kur arčiau Švinto. Kai jau ribokai žūstai, tai irgi sako „dėl laumių“ (Vaitkevičius V., 2001c).

1,4 km į V (Siubiškyje) ir į PR nuo Šventakalnio, Ramiojo bei Sidariškio kaimuose, yra didelės Rytų Lietuvos pilkapių grupės, būdingos I t-mečio antrajai pusei – II t-mečio pradžiai.

Š. LTR 6226: 114, 120, 121, 122, 141–143, 148; LŽV (S. Žilėnienė, 1935; *Švintakalnis*, 8 ha; *Pušalotas*, 5 ha); Šidiškis T., 1992a, 40; VK (Pkk). L. Šidiškis T., 1994, 156–157; Vaitkevičius V., 2001c, 5–7, 8.

562 pav. Kukoriškės akmuo (**648**) (pagal aut.).

563 pav. Kukoriškės akmens (**648**) buvusios vietos laukas iš PV. *Aut. nuotr.* 2005.

KUKAVERŽĖ, Rimšės s-ja

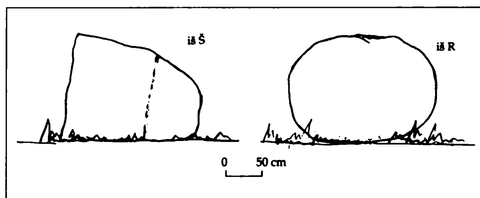
Kaimas, buvęs prie Ignalinos AE teritorijos ribos, į P nuo Karlų k.

Gretimas kaimas, buvęs į ŠV, yra Gojus (↑tarp **632** ir **633**). Pasamanės miške į PR yra Čeberakų piliakalnis (↑**613**).

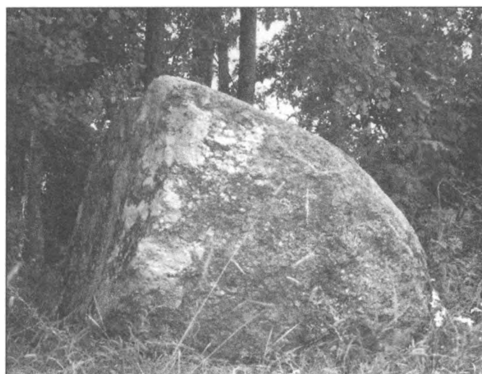
L. LTŽ D–12 (*Kukowerdzie*).

KUKORIŠKĖ, Vidiškių s-ja

648. AKMUÕ GÌRNA. 0,49 km į V nuo kelio Vidiškės–Grybėnai, 0,37 km į ŠV nuo k. kapinių, 0,19 km į Š nuo A. Jasaitienės (buvusi – K. Bindoriaus) sodybos, beržyno pakraštyje prie senkelio (N55°25'10,4"; E26°13'50,3"), iš senosios vietos čia atvilktas melioratorių. Iki tol akmuo buvo apie 0,1 km į ŠV nuo dabartinės vietos, kiek žemesnėje, drėgnoje vietoje, Pagirnės pievoje. (Greta jos PV–ŠR kryptimi iškastas melioracijos kanalas.)

564 pav. Kukoriškės akmens (**648**) schema. *Aut. pieš.* 1995.

565 pav. Kukoriškės akmuo (**648**) (perkeltas). *D. Vaitkevičienės nuotr.* 1995.

Akmuo rausvos spalvos stambiagrūdis granitas, dabar parverstas ant šono. Pirminėje vietoje akmuo gulėjo dabartiniu plokščiu, kiek nelygiu, 1,45x2,1 m dydžio šonu (R) į viršų. Sprendžiant iš apsamanojimo žymės, tuomet akmuo buvo 0,95–1,05 m aukščio virš žemės paviršiaus. Nuo viršaus akmens šonai buvo statūs, apdirbti. Pasakojimuose minimos dvi duobutės akmens viršuje yra 1,5 cm skr., iškaltos smailiu geležiniu kaltu. Veikiausiai tai ketinimo skaldyti žymės (Vait.).

Pasakojama, kad akmuo esąs „senybinis aukuras" (LTR 6366/341). „Kai krikščionybę vede, tai da diedai diedukai melsdavas ant ja. Kūrendava – tai melsdavas senovėj. Pasislėpę už kalniuko melsdavas" (*P.* P. Drūteika, 72 m., kilęs iš Kaneišių k., gyv. Kukoriškėje. *U.* D. Astramskaitė, 1995 m. – LTR 6366/342).

Š. Čep.; LTR 6366: 341, 342; Vait. (1995, 2005). **L.** NDP 187, 190–191 (Nr. 17–20).

649. AKMUO KRĖSLAS. XIX a. pabaigos duomenimis, miške prie Kukoriškių esąs akmuo panašus į krėslą. Pasak padavimo, šis akmuo buvo senovės lietuvių aukuras („Камень этот служил жертвенником древним литовцам") (Покровский Ф. В., 1893). Tikslesnių duomenų nėra.
L. Покровский Ф. В., 1893, 51 (близь д. Кукаришекь); LAM 162.

KUPRIAI, Linkmenų s-ja

650. ĒŽERAS ŪSIAI. Į P nuo Linkmenų, 256 ha ploto, didžiausias gylis 23 m, vidutinis – apie 8 m.

Pasakojama, kad ežere gyvena nepaprastai didelis ir baisus, ilgais ū s a i s šamas – „staiga išlenda iš vandens tokia baisia galva. O ūsai ilgi, ilgi! Kai visas išlindo, tai didumo sulyg karve <...>" (VUB F. 213–209, 42).

„Senovėj tas ežeras priklausė monakėms. Anos čia buvo pasistačiusios vienuolyną. Žmonės pasakoja, kad ežere nusiskandino jaunutė monakė. Tai vakarais aplinkiniai girdėdavę, kaip ežere kažkas rauda. Netrukus po to monakės išsikėlė į Vilnių, o ežerą pardavė žydams" (*P.* N. Kliukienė, 74 m., Linkmenyse. *U.* 1969 m. – VUB F. 213–209, 43).

Pasakojama, kad į Ūsių ežerą ties Vilkakalniu (var.: Virkakalniu) (↑**651**) Napoleono laikais buvo nuleistas „grabas aukso" (Šidiškis T., 1994).

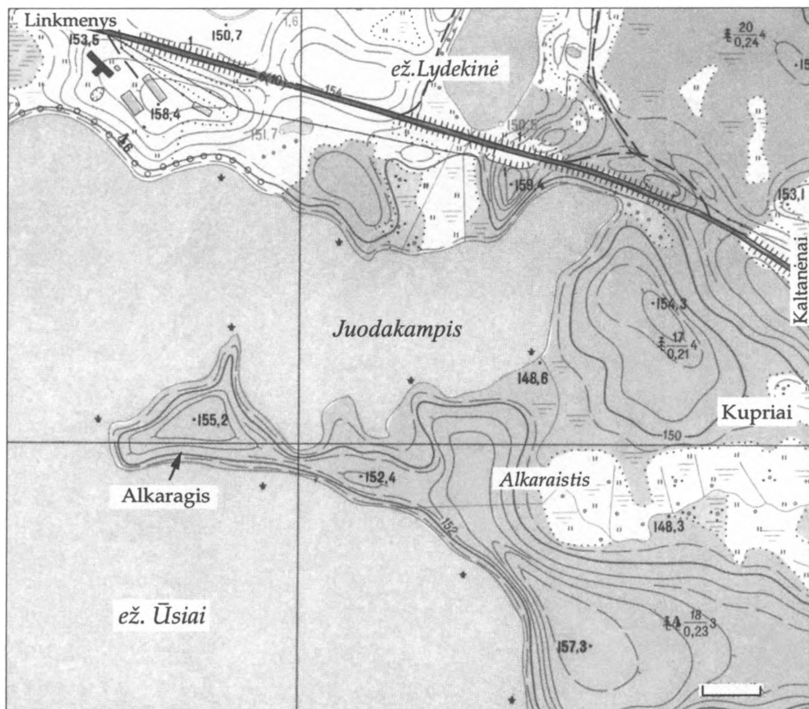
Ežero ŠR pakrantėje yra Kuprių Alkaragis (↑**651**).
Š. Šidiškis T., 1992a, 7; VUB F. 213–209, 42, 43. **L.** Šidiškis T., 1994, 159.

651. AÑKARAGIS (M 5) ir AÑKARAISTIS. 2 km į PR nuo Linkmenų, 0,6 km į PV nuo kelio Utena–Švenčionėliai, Antaprūdės miško 1 kvartale, Ūsių ež. ŠR krante. Tai mišku apaugęs 120x200 m dydžio kyšulys nuolaidžiais, iki 5 m aukščio šlaitais. Su sausuma R pusėje kyšulys jungiasi tik siaura ir žema apie 25 m pločio

juosta. Pakilus ežero vandens lygiui, nelieka šio „tilto“, Alkaragis virsta sala.

„Alkaragis – tenai aukodavo, tai jau tį greičiau Aukaragis. Išeitų, Aukų kalnas... Tai diedai sakydavo – aukuras buvęs – stovėjo“ (*P.* M. Kliukienė, 79 m., Linkmenyse. *U.* V. Vaitkevičius, 1992 m. – Vaitkevičius V., 2001c).

Brolių S. ir J. Lopetų iš Žiezdrelės k. pasakojimu, Linkmenų klebonas kun. A. Kanišauskas, tvirtindamas, kad Alkaragis esąs „vaidilučių šventovės vieta“, prieškaryje čia buvo sumūrijęs akmeninį aukurą ar simbolinę Vilniaus Gedimino pilį. Galbūt su tuo susiję pasakojimai, jog Alkaragyje rinkdavosi į kažkokias šventes dvarininkai (Vaitkevičius V., 2001c). Užfiksuota padavimo nuotruopa ir apie tai, jog „Alkaragyje gyveno trys panos mniškos (t. y. vienuolės)“ (*P.* Mikėnas, 61 m., Paūsės k. *U.* J. Trinkūnas, 1969 m. – Šidiškis T., 1992a).

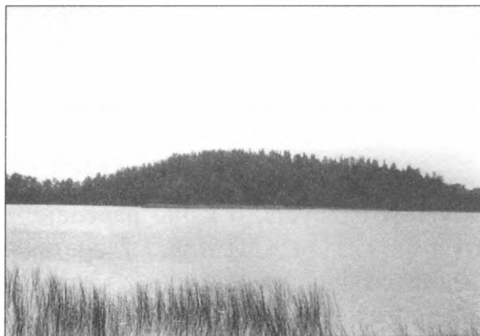

566 pav. Ūsių ežeras (**650**), Kuprių kyšulys ir raistas (**651**) (pagal aut.).

Ūsių ežero įlanka į ŠR nuo Alkaragio yra vadinama Juodakampiu, o ežero iškyšulys 0,4 km į V – Vilkakalniu (var.: Virkakalniu). Pelkė 0,4 km į R nuo Alkaragio turėjo Alkaraisčio pavadinimą (Būga K., 1924), kuris 1992 m. jau buvo pamirštas.

1,5 km į ŠR nuo Alkaragio yra Kuprių pilkapynas.

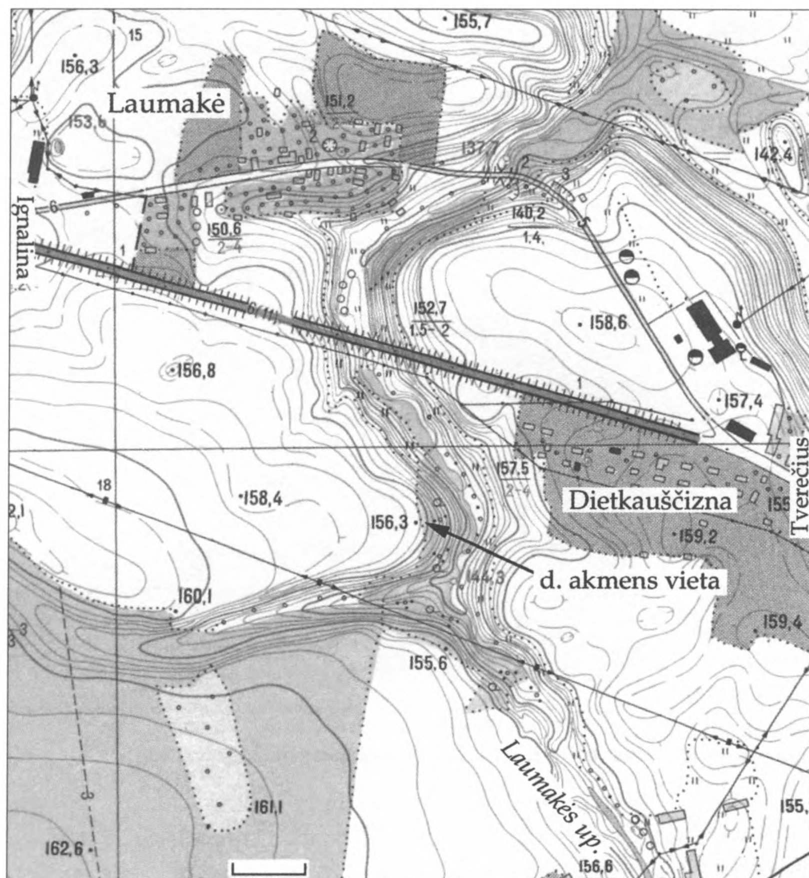
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–2247, 30–31; LTR 6226: 132, 134–136; Šidiškis T., 1992a, 6–8; Vait. (1992). L. Būga K., 1924, 58 („Gana didelis pussalis, mišku apaugęs“); LAM 164; Šturms E., 1946, 9 (Linkmenys); Volkaitė-Kulikauskienė R., 1966, 46; Šidiškis T., 1994, 156, 158 (žemėl.); Vaitkevičius V., 2001c, 4–5.

567 pav. Kuprių kyšulys (**651**) iš V. *Aut. nuotr.* 1992.

LAPUŠIŠKĖ, Rimšės s-ja

652. KÁLNAS PÌLIAKALNIS (M 199). Dukšto g-jos Sausašilio miško 150 kvartale, 0,53 km į PV nuo Visagino ež. ir Ramybės vnk., 0,5 km į R nuo kelio Visaginas–Rimšė. Kalnas pailgas Š–P kryptimi, aukštas ir status.

568 pav. Laumakės k., upelis (**653**) (pagal aut.) ir dabartinė akmens vieta (**564**) (pagal KPC AS).

„Senų žmonių atsiminimu, čia yra stovėjusi bažnyčia, o kalno papėdėje – kryžius" (1958 m., LII). Kun. J. Žiogo duomenimis, kalno papėdėje būta „akmeninio šulinio", anot padavimų, „pilies įgulos šulinio". Šie duomenys vėliau buvo kartojami bei įvairiai interpretuojami kitų autorių.

Kultūrinio sluoksnio ar įtvirtinimų liekanų Piliakalnis neturi (LAA).

Už 1 km į V nuo Piliakalnio yra Bestinis ežeras.

Š. 1958 m. LII žv., KPD PA F. 7–1–34, 33; Šidiškis T., 1992a, 27–28. **L.** Žiogas J., 1909a, 324; LAM 169; Šturms E., 1946, 13 (Nr. 222); LAA 2, 92; Šidiškis T., 1994, 156.

LAUMAKĖ,
Tverečiaus s-ja

Senas kaimas Dysnos up. dešiniajame krante prie kelio Ignalina–Didžiasalis. Pavadinimo kilmė siejama su laumėmis: „<...> Pietinėj kaimo pusėj buvo didelis miškas, o šiaurinėje – Dysnos upė. Nuo miško pro kaimelį ėjo kelias, vadinamas „Laumių keliu". Sakoma, kad miške gyvenę laumės, o tuo keliu jos vakarais eidavę gerti ir praustis į upę. Nuo to ir kaimelis gavo pavadinimą Laumakė" (*P.* A. Kulakauskienė, 67 m., Laumakėje. *U.* 1969 m. – VUB; „Laumes, saka, iš girios eja upen gert – tai Laumakė" – LTR 6366/359).

„Sako, kad seniau ten vaidendavosi laumės. Apie vidurnaktį jos mirksėdavusios akimis. Nuo laumių akių yra kilęs šis kaimo pavadinimas" (*P.* E. Pautienienė, 85 m., Dvaryščiaus k. *U.* A. Pautienis, 1971 m. – LTR 4222/8).

Galbūt senieji „Laumakiai" bus buvę ežerėliai pelkėtose Dysnos upės pakrantės pievose? (Tokius ežerus dar žymi XX a. pirmosios pusės žemėlapis – LTŽ; plg. ↑**737**).

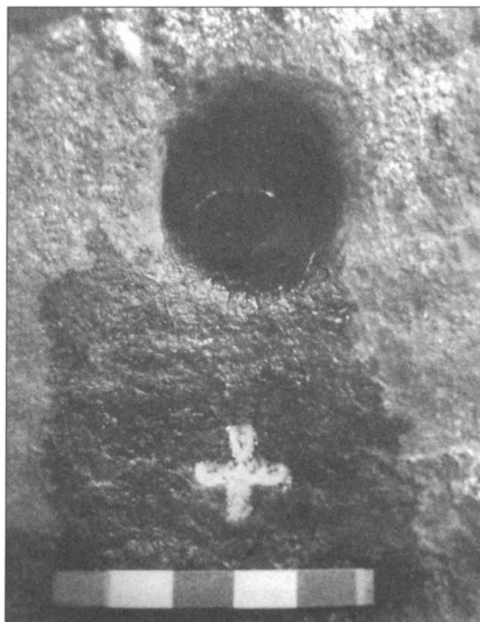
Š. LTR 4222/8; 6366/359; LTŽ E–12 (*Łowmaki*); LVIA F. 694–1–3504, 46v (1784 m., *Ławmaki, zaśc.*); VUB F. 213–209, 12. **L.** NDP 200 (Nr. 90–91).

653. LAUMAKĖS UPĖLIS. Dešinysis Dysnos intakas, apie 8 km ilgio. Išteka prie Šiulgų k., tarp miškų, kuriuose lokalizuojama Laumakės laumių buveinė, teka į ŠR, vėliau pasuka Š kryptimi. Prieš kelis

dešimtmečius Laumakės upelis žemupyje melioratorių buvo nukreiptas į Lukošiškės ežerą (Kulakauskas A., 2001).
Š. LVIA F. 694–1–3504, 48v („Stawek Ławmaki, nad ktorym młynek mały“, „Ławmaka, rzeczka“); VAIT. (1995). L. KULAKAUSKAS A., 2001, 32.

[**654.**] AKMUO su DUBENIU (Ip). Dabar yra į P nuo k., 0,25 km į P nuo kelio Ignalina–Tverečius, 60 m į V nuo Laumakės up., eglyno V pakraštyje. Akmenį melioratoriai atvilko į dabartinę vietą iš kaimo laukų P pakraščio prie Šiulgų miško, kur jis gulėjo prie didelio seno ąžuolo (Kulakauskas A., 2001). Akmuo rausvos spalvos smulkiagrūdis granitas, 1,65 m ilg., 1,35 m pl., 55–70 cm aukščio. Viršuje, kiek šone, yra iškaltas 17,5 cm skr., 16 cm gylio dubuo, už 10,5 cm nuo jo – 8x8,5 cm dydžio kryželis šiek tiek platėjančiais galais (griovelių gylis 1,3 cm). Šią kompoziciją plačiai juosia iškaltas taisyklingas 1,15 m skr. apskritimas, kuris atitiktų numatytų iš akmens kalti girnų dydį (?).

1995 m. surinkta duomenų, kad dubenį ir kryželį akmenyje XX a. iškalė Kostas Maciulevičius iš Laumakės („vieno kaimo keistuolio darbas“ – Kulakauskas A., 2001). Kita vertus, žmogaus būta labai pamaldaus, mat jis basas eidavo į Vilniaus Kalvarijas ir iš jų sugrįždavo (Vait.). Pasakojama, kad kartą Maciulevičiui šovė į galvą mintis taip gaudyti velnius: „Velnius gaudė ir ten dėjo, prirakindavo ten su geležim. Velnius gauda i uždarinėja. Jam va susiregi, kad velnių uždarytų. Akmenin kala duobį, skylį. Tadu gelažį užvara – velnių uždara, jau neišlįs“ (*P.* M. Černiauskas, 81 m., Urvelių k. *U.* D. Astramskaitė ir I. Žilienė, 1995 m. – LTR). (Beje, Maciulevičius išdegino ir senojoje akmens vietoje augusį seną ąžuolą – Kulakauskas A., 2001).

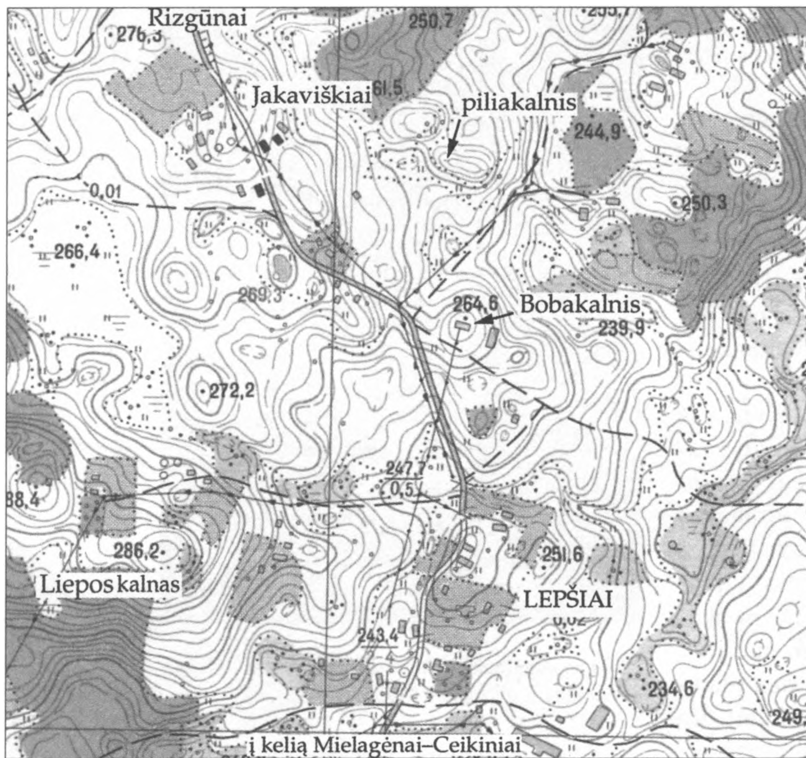
569 pav. Laumakės akmens (**654**) detalė – dubuo ir ženklas. *Aut. nuotr.* 1995.

Kartais manoma, kad kryželis ant Laumakės akmens žymėjo laukų ribą (Vait., 1995 m.).
Š. LTR 6366/409; ŠIDIŠKIS T., 1992a, 19; VAIT. (1995). L. BALČIŪNAS J. ir kt., 1994, 278; NDP 187, 200–201 (Nr. 92); KULAKAUSKAS A., 2001, 33.

LEPŠIAI, Ceikinių s-ja

655. BÓBAKALNIS. 0,15 km į R nuo k. kapinių, kelio į Rizgūnus, atsišakojančio iš kelio Ceikiniai–Paringys, R pusėje. Kalnas nuo seno ariamas, apie 35–40 m skr. viršuje, vidutinio statumo ir nuolaidžiais šlaitais. Iš V ir PV pusių apardytas darant privažiavimą prie čia stovėjusios kolūkio kontoros.

Pasakojama, kad ant kalno būta dviejų akmenų (vieno ant kito), kurie buvo vadinami Boba: „Didelis plokščias akmuo apie vieno metro aukščio, ant jo uždėtas dar kitas apskritas“ (*P.* S. Šimėnaitė – Šidiškis T., 1992a). Boba sunaikinta pokario metais, statant kolūkio kontorą (vėliau nugriauta ir ji).

570 pav. Lepšių kalnas (**655**) (pagal aut.).

571 pav. Lepšių kalnas (**655**) (tolumoje centre) iš PV. *Aut. nuotr.* 1998.

Už 0,2 km į Š nuo Bobakalnio yra Jakaviškių piliakalnis (Av 2078). Apie 0,3 km į P – ypatingai vaizdingas Liepos kalnas, kuriame anksčiau „per Sekmines kupoliaudavo" (Šidiškis T., 1992a).

Š. Šidiškis T., 1992a, 18; Vait. (1995, 1998). **L.** Šidiškis T., 1994, 158–159; NDP 187, 195, 196 (4 pav.).

LINKMENŲ S-JA

656. EŽERAI. Į PV nuo Linkmenų nurodomi du ežerėliai, „spingsantys kaip akys ir neužaugantys". Tikslesnių duomenų nėra. (Dviejų ežerėlių pora yra į R nuo Linkmenų esančioje Lydekinės pelkėje. Galbūt kalbama apie juos? Vait.).

Pasakojama, kad čia yra nuskendusi karalienės skrynia su brangakmeniais ar tai Napoleono auksas, todėl ežerėliai neužauga.

Š. VUB F. 213–209, 46.

MAČIONYS, Rimšės s-ja

657. DRŪKŠIŲ ĖŽERAS. Ežeras į R nuo Visagino, į dvi dalis padalytas Lietuvos Respublikos valstybinės sienos su Baltarusija. 4474 ha ploto.

„Drukčių bažnyčiai vežė čelnu par ažeru varpus. Nežinau kas buva, kad nuskenda vienas ar du varpai. Tai kai bažnyčioj skambina varpai taip kadu, tai tie varpai ežeri tyli. O kai skambina bažnyčioj varpai un pakylėjima, tai tie varpai ežeri skambina irgi". Vėliau kažinkoks „mechanikas dasiklausa, kur tas varpas skamba, ir jį iškela" (*P.* Baranauskienė. *U.* E. Rūkštelytė, 1959 m. – LTR 3235/24; varpas skenduolis

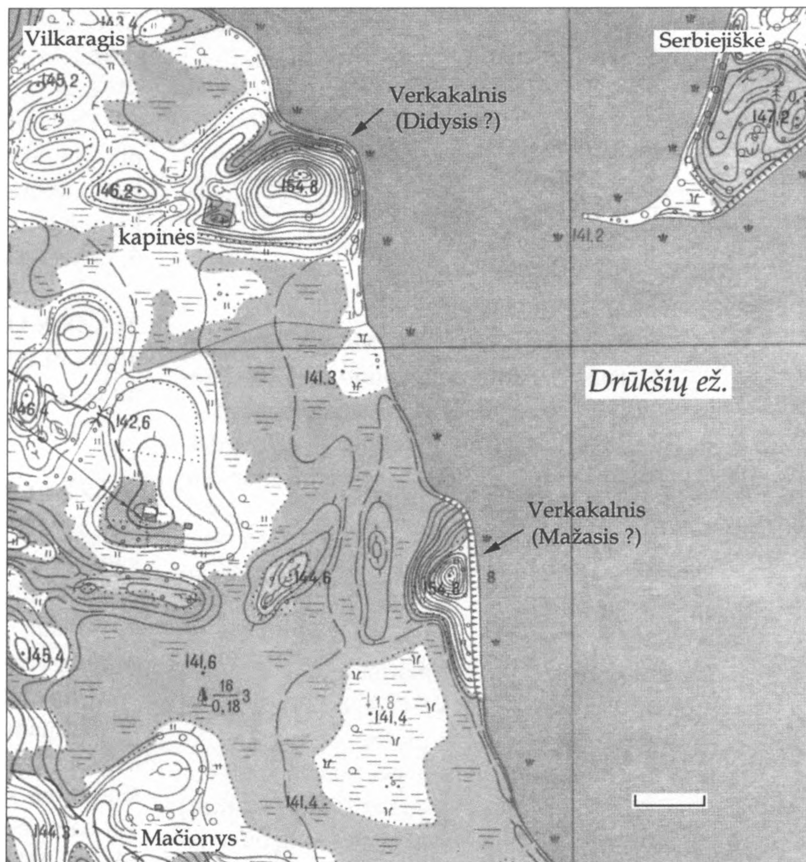
atsiliepia: „Kundrotai, broli, gelbėk skenduolį! – ML).

„Pasakoja, kad trys broliai gyveno. Ir anys dainavo vieną dainą i pylė kožnas savo kupstą. I supylė tris kupstus trijuose ežeruose. Vienas Drūkšių ežere, o kitų nepasakysiu“ (*P.* A. Paukštė, 87 m., Magūnuose. *U.* N. Vėlius, 1966 m. – GRA).

Vienos iš ežero salų („vidury ežero buvo gražus astravėlis“) beržė, pasakojama, buvo rastas stebuklingas Dievo Motinos paveikslas. Ten pat sapne liepta statyti bažnyčią, kuri ir buvus pastatyta (LTR 3150/125, 3864/1).

Ežero saloje, Baltarusijai priklausančioje R dalyje, yra istorinės Drūkšių pilies vieta.

Š. LTR 3150/125; 3235/24; 3863/177; 3864/1. **L.** GRA 383 (Nr. 53); ML 1, 655.

572 pav. Drūkšių ežeras (**657**) ir Mačionių kalnai (**658**) (pagal aut.).

658. VERKAKALNIAI. Vietovėje tarp Mačionių (į ŠV) ir Vilkaragio k. (į PR), Drūkšių ežero krante. 1909 m. kun. J. Žiogas čia mini du kalnus – *Malaja Verkakalne* ir *Bolšaja Verkakalne*. Didysis Verkakalnis, pasak jo, „turįs apie 13 sieksnių aukštumo, supiltas tarp ežero ir jo aplinkinių purvynų“ (Žiogas J., 1909). XX a. pirmojoje pusėje parengtame žemėlapyje Verkakalnis (*Irkakalni...[?]*) pažymėtas į Š nuo bevardžio upelio įtekėjimo į Drūkšių ežerą, prie Klikalnicos (dabar – Vilkaragio) k. kapinių (LTŽ), o J. Petrulis 1966 m. dienoraštyje rašė, jog Verkakalnis (*Varkakalnis*) yra „arti buvusio Mačionių dvaro (Mikalausko sodybos liekanų). Kalva aukštoka, piliakalnio formos [yra į P nuo bevardžio upelio. – *Vait.*]. Papėdėje ir visoje teritorijoje gausu stambių akmenų“ (LNB).

Pasakojama, kad „Čeb[e]rokų pusė buvo užimta švedų, o čia [į Verkakalnį. – *Vait.*] atėjusieji čeb[e]rokiečiai verkė. Jų verksmas girdėjos net Trisviatų [Drisviatų, Drūkšių. – *Vait.*] pusėje“ (*P.* A. Ramanauskas. *U.* J. Petrulis, 1966 – LNB).

Dabar Vilkaragiu vadinamas kaimas į ŠV nuo Verkakalnio nuo XVI a. žinomas ir Klikalnicos (arba Klikalnyčios) vardu (plg. Wojtkowiak Z., 1985).

Į ŠV nuo Vilkaragio žinomas ir Stabatiškės vienkiemis.
Š. LNB F. 127–102, 21–22 (*Varkakalnis*). L. ŽIOGAS J., 1909A, 330; LTŽ D–12 (*Irkakalni...[?]*); EIGMINAS K., 1969, 313 (*Varkakalnis* || *Verkakalnis*); WOJTKOWIAK Z., 1985, žemėl. tarp p. 128 ir 129; ŠIDIŠKIS T., 1994, 161 (Varniškės, *Verkakalnis*).

MAGŪNAI, Rimšės s-ja

659. AKMUO su PĖDOMIS. Nurodomas k. lauke. „Akmuo su velnio pėdomis. Sako, kad buvo pėdos taip kaip žmogaus" (*P.* M. Mačiulis, Magūnuose. *U.* P. Dovydaitis, 1966 m. – LTR). Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LTR 3865/47. L. EIGMINAS K., 1969, 313; ŠIDIŠKIS T., 1994, 161, 162 (Magūnai, *Velniapėdas*).

MARGAVONĖ, Kazitiškio s-ja

660. ĘŽERAS AŽVINTÁITIS. Jungiasi su Ažvinčio ež., 20 ha ploto.

„Pasakojama, kad per prancūzmetį buvę nuskandinta dvi šalnos [valtys. – *Vait.*] su pinigais. Viena šalna prieš karą buvo ištraukta žvejų tinklu, bet pinigų nerasta" (*P.* A. Taškūnas, ~50 m., Margavonėje. *U.* J. Garbšys, 1935 m.).
Š. LŽV (J. Garbšys, 1935); VAK 71/277 (LŽV).

573 pav. Margavonės ežeras (**660**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 2000.

MAZURKOS, Kazitiškio s-ja

[661.] AKMUO. Nurodomas apie 0,2 km į PV nuo k., prie Didžiojo beržyno.

Pasakojama, kad, akmeniui skilus, jo plyšyje rastas sidabrinis pinigas. „Manyta, kad iš akmens lenda pinigai. Kaimynai ieškojo, bet tuo kartu pinigų nerado".
Š. LŽV (J. Samulis, 1936; Mazurkos II).

MAŽĖNAI, Rimšės s-ja

662. VELNIÃRAISTIS. Tikslesnių duomenų nėra.
L. ŠIDIŠKIS T., 1994, 162.

MAŽULONYS, Ignalinos s-ja

663. KALNAS PILIAKALNIS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 202). 1907–1908 m. tyrinėjant piliakalnį (vad. V. Kaširskis), surasta daug XI–XII a. radinių, aptiktos sudegusio rentininio pastato liekanos.

Piliakalnis labai gerai žinomas krašto gyventojams, apie jį daug ir įvairiai pasakojama. Įvairuoja bažnyčios motyvas: „Un šita kalna senų senovėj stovėja bažnyčia. Taj bažnyčiaj giedadava labai gražiai deivės" (LMD I 619/2, pagal NDP Nr. 29). „Tan kalni yra labai brungi bažnyčia nuskindus. Daugybe auksinų deiktų bažničas pririnkimas" (LMD I 254/413; var.: buvęs dvaras). „Vienąkart žeme sudrebe[j] pirmaj Velykų dienaj per mišių i bažnyčia pralekie žemesan" (LMD III 117/1). „Ir dabar sekmadieniais vasarą dvyliktą valandą per mišias girdisi, kaip skambina varpais, žmonės gieda ir vargonais groja" (LTR 2626/59, pagal NDP Nr. 30; var.: varpų skambėjimas girdisi vidurnaktį).

Keli tekstai piliakalnį sieja su senąja religija, plg.: „Kalbama, kad gilioje senovėje nuolat kūrenosi čia ugnis. O žmonės tada ugnies dar neturėjo. Todėl eidavo pasiimti iš čia ugnies. Norint pasiimti ugnies, jos vietoje reikėdavo supilti maišiukas žemės arba ką nors kitą, ir tokiu būdu susipylė

piliakalnis“ (NDP Nr. 44), „Kiti pasakoja, kada senovėje žmonės tikėjo įvairiais dievais, tai jie šią vietą laikė šventa vieta, kadangi čia buvo ugnies <...>“ (NDP Nr. 45).

Į ŠV nuo piliakalnio būta IX–XI a. pilkapių (1958 m. LII žv., KPD PA F. 7–1–34, 59), į V nuo piliakalnio telkšo Vėlio ežeras (↑**738**), už 0,6 km į Š yra Vėlionių piliakalnis.

Š. LMD I 198/7; LMD I 254/413; LMD I 474: 246, 247; LMD I 619/2; LMD III 117/1; LTR 2626/59; 6366: 104, 138, 227, 292, 351, 433, 434; 6582/72; **L.** NDP 192–195 (Nr. 29–52); KARMONAS A., 2000, 368–369.

574 pav. Mažulonių piliakalnis (**663**) ir Vėlionių ežeras (**738**) (pagal aut.).

MERKMENYS, Ceikinių s-ja

664. ĖŽERAS MEŘKMENYS (MERKMENAĨ). Apie 2 km į PR nuo Ceikinių, 46 ha ploto.

Pasakojama, kad kartą žmogus nuėjo prie ežero, pamatė, jog „ežere kas blizga. Pabuvus kiek laiko išplaukė laivelis su auksu į kraštą. Tas žmogus pradėjo semti auksą, vežti į kraštą ir pilti. Pasiėmė vėl skrybėlę ir nešė. Pakilo vėjas ir tas laivelis nuplaukė vėl į ežerą. Katrie pinigai buvo ant krašto, nuriedėjo į ežerą, o kurie buvo skrybėlėj, neišlėkė žemėn“ (UžL).

Š. LTR 339/21 (netoli Stoniūnų). **L.** UžL 67 (Nr. 62).

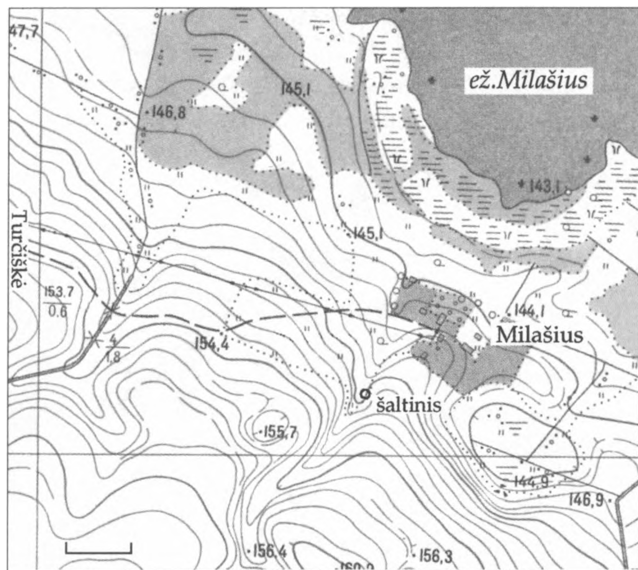

575 pav. Mažulonių piliakalnis (**663**) (tolumoje centre) ir Vėlionių ežeras (**738**) iš Š. *Aut. nuotr.* 1995.

MEŠKĖNAI, Ignalinos s-ja

665. BAŽNÝČIA. „Didelis griovys“ [?]. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LTR 2446/253-5 (1941 m.).

576 pav. Milašiaus versmė (**670**) (pagal aut.).

577 pav. Milašiaus versmė (**670**) iš Š. *Aut. nuotr.* 1998.

MĖŠONYS, Mielagėnų s-ja

[**666.**] KÌKIŽERIS. Telkšo į PV nuo k., apie 10 ha ploto.

Pasakojama, kad ežere netoli kranto esanti „gili skylė“ (VUB). Požeminiu tuneliu Kikižeris jungiasi ir su Erzvėtu (↑**622**) (NDP).

Š. LTR 4077/45; VUB F. 213–209, 37. **L.** NDP 200 (Nr. 86).

MIELAGĖNŲ S-JA

667. AKMUO I. Sunykusiame Kalnėnų k. minimas akmuo, pro kurį einant „kažkas dzvanindavo cin, cin, cin“ (LTR). 1995 m. nelokalizuotas (Vait.).

Š. LTR 4077/20; Vait. (1995).

668. AKMUO II. Sunykusio Kalnėnų k. miške būta akmens, pro kurį einant „baroniukai bliaudavo“. 1995 m. nelokalizuotas (Vait.).

Š. LMD I 616/4; LTR 4077/20; Vait. (1995). **L.** NDP 197 (Nr. 63).

669. MEŘGEŽERIS. Minimas Piliučių k., Mielagėnų apyl. Nelokalizuotas.

L. Vardynas, 101.

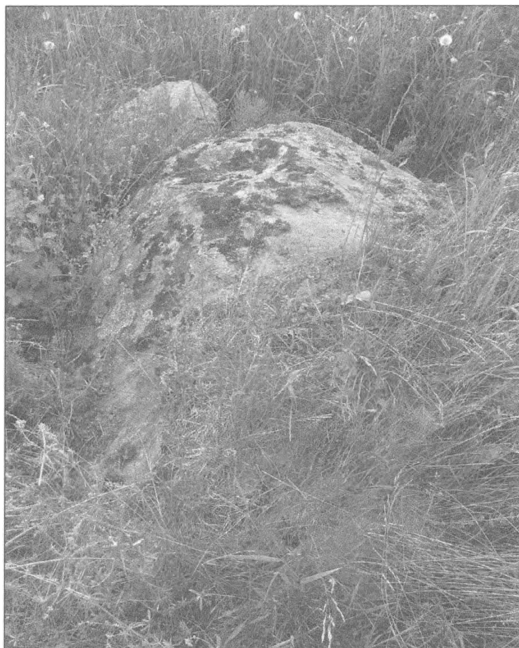
MILAŠIUS, Mielagėnų s-ja

670. PRAKEIKTÀ VERSMĖ̃. 0,95 km į ŠR nuo kelio į Milašiaus vnk. atsišakojimo iš kelio Adutiškis–Mielagėnai, 0,32 km į P–PV nuo Milašiaus ežero, 0,12 km į PV nuo Milašiaus vnk., Š–P kryptimi besitęsiančios, 2–3 m (Š), 8–10 m (per vidurį) ir 18–22 m (P) pločio šaltiniuotos griovos R krante. Šaltinis trykšta iš po akmens ir nuteka P–PR (150°) kryptimi, susiliedamas su kitais griovos šaltiniais, kurie teka į Milašiaus ež. Matoma rausvo granito, žemėmis užnešto ir šaknimis apraizgyto akmens dalis yra 56x70 cm dydžio, 46 cm aukščio.

1926 m. aprašyme kalbama, kad šaltinis buvęs nepaprastas ir „kad žmonės

dvyliktų valandą gegužės mėnesį nešdava aukas, pavyzdžiui, kiaušinius, rankoves [toks siauras audeklas. – *Vait.*] ir kitus daiktus, nes, sako, kas ant tos versmės nededa aukų, tai ji tam žmogui tuo sodžiaus kas naktį per gegužes mėnesį vis tam sapnuojasi: ar velnias ant jos sėdi, ar koks bjaurus paukštis žmogaus balsu kalba ir t. t. Kas nors sapnuojasi, tai būtinai reikia vis jai dėti auka, kad nesisapnuotų“, o aukas, kai kas atnešąs, „tai tos versmės ūkininkas pasiima jas“ (LMD).

Š. LMD I 184/10 („Buvo viena tokia versmė arba šaltinys, ir dabar ta versmė yra, bet jau užjakusi“). L. Šidiškis T., 1994, 159 (Milašaičiai); Vaitkevičius V., 2000, 531.

578 pav. Mozūriškės akmuo (**671**). *V. Čiplytės nuotr.* 2005.

MOZŪRIŠKĖ, Linkmenų s-ja

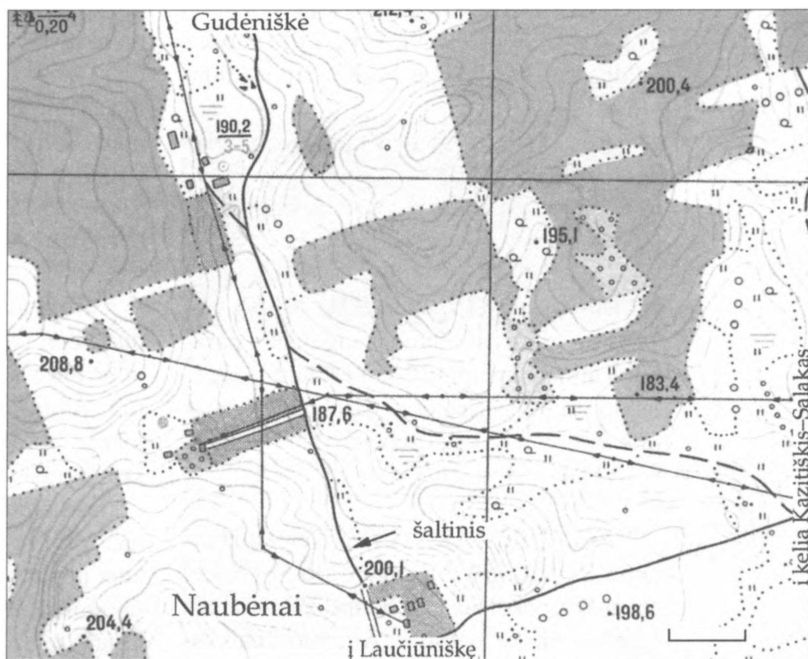
[**671.**] GUDAKMENIS. Nurodomas 0,3 km į P nuo k., prie Jaurų pievos (LŽV).

E. Druteikienė (78 m., Mozūriškėje) Gudakmeniu vadina mišku apaugusį kalnelį ir pasakoja, jog jo papėdėje būta akmens, ant kurio „buva galima sedėt“. Šį akmenį išvežė melioratoriai (V. Čiplytės inform.).

Š. V. Čiplytės informacija, 2005 m.; LŽV (S. Zaranka, 1936; Darželiai).

NAUBĖNAI, Kazitiškio s-ja

672. ŠALTINIS BAČKĖLĖ. 1,6 km į V nuo kelio Serapiniškė–Bajorai, 0,11 km į Š nuo k. kapelių, vaizdingame šlaite, lauko keliuko R pusėje. Virš šaltinio įrengtas šulinys su stogeliu. Vanduo bespalvis ir bekvapis. Kitapus lauko kelio stovi

579 pav. Naubėnų šaltinis (**672**) (pagal aut.).

580 pav. Naubėnų šaltinis (**672**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2000.

kryželis ant akmeninio postamento su 1910 m. data.
Š. 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 13. **L.** Šidiškis T., 1994, 161 („Augo didelis ąžuolas"); ŽERL 210.

NAUJASALIS, Kazitiškio s-ja
673. MÌŠKAS GÕJUS. Plyti į PR nuo k., Dūdos up. kairiajame krante, apie 20 ha ploto.

Apie 1 km į PV nuo Leoniškės piliakalnio (Ar 1693).
L. Šidiškis T., 1994, 162 (Malvinavas); LKAt 66 C–4.

NAUJOJO DAUGĖLIŠKIO S-JA
1784 m. topografiniame Daugėliškio parapijos aprašyme apie 12 km į P nuo Daugėliškio minimas Saulės ar Šiaulių (?) kaimas (*Saule, wieś*). Nelokalizuotas.
Š. LVIA F. 694–1–3504, 57.

674. VELNIARAISTIS. Nelokalizuotame Kryžiškių k., Daugėliškio apylinkėse, miške, pakelėje, nurodomas Velniaraistis („balutė miške, netoli A. Adomavičiaus sodybos") – „kokia tai ponia čia kažkur tai pinigus paliko" (*P.* A. Adomavičius, 77 m., Kryžiškėse. *U.* E. Arnatkevičiūtė ir G. Dringelis, 1995 m.). Buvo kalbama, kad pinigai buvo paslėpti būtent po akmeniu. Vykstant melioracijai, A. Adomavičius šį akmenį pervežė į savo sodybą, o jo vietoje Atgimimo metais pastatė kryžių.
Š. Vait. (1995).

675. ŠALTINIS. Tame pačiame Kryžiškių miške kaip Velniaraistis, apie 1 km nuo A. Adomavičiaus sodybos, buvo versmė. Prie jos „Napoleonas bėgo, ką tai užkasė. Kažkoks tai seifas yra Napoleono" (*P.* A. Adomavičius, 77 m., Kryžiškėse. *U.* E. Arnatkevičiūtė ir G. Dringelis, 1995 m. – Vait.). Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LMD III 217/152 (Križeškė, *Versmele*, pv.); Vait. (1995).

NAVIKAI, Naujojo Daugėliškio s-ja
676. KARALIŪ́KALNIS (KARALIÙKALNYS). Kalnas nurodomas miške, Dysnos upės kairiajame krante (dabar – Padysnio tvenkinys), aukštas ir vaizdingas.

1978 m. MMT ekspedicijos duomenimis, jame būta ir vadinamo Karaliaus akmens, kurį Pirmojo pasaulinio karo metais suskaldė vokiečių kareiviai.
Š. 1978 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–65, 4 (Naikiai); LMD III 217/162 („Dirva").

677. KARÃLIAUS AKMUÕ. 1995 m. duomenimis, Naviku Karaliaus akmens būta ne ant Karaliūkalnio, o kaimo lauke netoli Velniašulnio (↑**678**) (du skirtingi akmenys?). „Ilgas akmuo", kurį kadaise suskaldė rusai sentikiai (NDP Nr. 113).

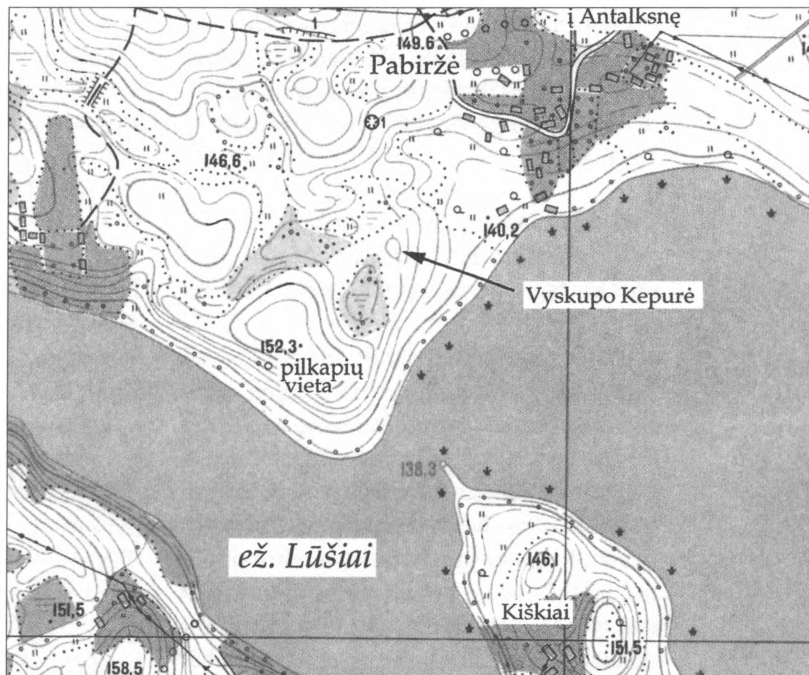
Pasakojama, kad „Karalius Napaleuonas tį valgė abiedų un ta akmenia. Tai kai anis papietūja, tai anis paliko šešis šaukštus sidabrinius i labai gražių pučkelį" (LTR 6366/265, pagal: NDP Nr. 112).
Š. LTR 6366: 265, 269. **L.** NDP 187, 204–205 (Nr. 112–113).

678. VELNIÃŠULNYS. Taip vadinama pelkė ir versmė buvo k. laukuose. Vėliau numelioruota.

Pasakojama, kad vienai moteriai prie versmės pasirodė Velnias – „kudlotas tokis, kai ragai kažkoki, saka, i velnias, velnias. Ir anis prabila: – Atsitrauk nuo šita Velnia šulnia“ (LTR 6366/259).
Š. LMD III 217/162 (*Pavelniašulniai*, pv.); LTR 6366: 259, 261. **L.** NDP 205 (Nr. 114–115).

OŽIONYS, Naujojo Daugėliškio s-ja

679. DIẼDAKALNIS. Tikslesnių duomenų nėra.
L. Šidiškis T., 1994, 161.

581 pav. Pabiržės kalva (**681**) (pagal aut.).

680. ŠALTINIS. 1995 m. nelokalizuotas (Vait.).

„Par mus yra tokia versmelė, kur no akių. Kai pasiprausi, tai akys išgyja“ (LMD).
Š. LMD I 184/36; Vait. (1995).

PABIRŽĖ, Linkmenų s-ja

681. KÁLNAS VÝSKUPO KEPÙRĖ. 0,23 km į PV nuo S. Kindurienės sodybos, 0,11 km į ŠV nuo Lūšių ež. kranto, į ŠR nuo Pabiržės sen. gyvenvietės ir pilkapių vietos (vadinama Prancūzkapiais), buvusioje Švogžlio žemėje (N55°20'19,5"; E26°01'54,0"). Kalva apie 40 m ilg. (Š–P), 20 m pl. prie pagrindo, nuolaidžiais šlaitais, virš aplinkinio lauko pakyla vos 2 m. Viršuje – apie 8 m skr. plokščia aikštelė.

2005 m. vietovardis vietos gyventojams buvo nežinomas (Vait.; plg. ↑**818**).
Š. 1991 m. KPC žv., KPD PA F. 7–1–412, 10–12; Vait. (2005). **L.** Šidiškis T., 1994, 159 („Nedidelė kalvelė“).

582 pav. Pabiržės kalva (**681**) iš PR. *Aut. nuotr.* 2005.

682. AKMUO su DUBENIU (?). Nurodomas Asalnų raiste, ant žemių ribos su Meironių kaimu, prie nebenaudojamo tako į Meironis (buvo einama į kyšulį, ten keliamasi valtimi). Akmuo nemažas, apskritimo formos (Vait.).

Pasakojama, kad čia būta paskutinio pagonių aukuro (Šidiškis T., 1994).
Š. Vait. (2005). **L.** Šidiškis T., 1994, 159 („Apskaldytas, dubens beveik nesimato“).

PAKALNIŠKIAI, Tverečiaus s-ja

683. VÉLNIAAUSIS. „Versmelė į Dysnos pusę“ (VK). Tikslesnių duomenų nėra.
Š. VK (K. Vosylytė, 1960 m.). L. ŠIDIŠKIS T., 1994, 161.

PALAUKOJA, Ignalinos s-ja

684. ẼŽERAS LAUKOJỸS. Miške į PV nuo k., lygiagretus geležinkeliui Vilnius–Daugpilis.

Kartą vidurdienį per Šv. Joną, eidamas į Palaukoją, Gabrys Tunkis atsigulė pailsėti ir susapnavo, kad „Laukojo ežere yra laivas, pilnas sidabrinių pinigų, ir laivė[j] guli baltas šuniukas. Atsikėlęs jis nuėjo prie Laukojo ežero ir ten rado taip pat kaip sapnavo“. Pripylęs pilną švarką sidabro jis jau norėjo iš laivo išlipti, tačiau pabudo šuniukas, pradėjo Gabrį kandžioti ir pakilo didelis viesulas. Tą akimirką pinigai „subėgo į laivę“ atgal ir laivas paplaukęs kiek toliau pasinėrė gilumoje.
Š. LTR2626/42.

PALMAJĖ, Linkmenų s-ja

685. BAŽNÝČIAKALNIS. Į P nuo k., Almajo ež. V krante, apie 0,15 km į V–PV nuo Raveliuko (Šv. Jono) upelio įtakos į Almają, kelio Palmajė–Ginučiai V pusėje, J. Klimašausko žemėje. Kalnas – aukštumos kyšulio vidurinė dalis, apie 30x50 m dydžio (viršuje), 10–12 m aukščio vidutinio statumo šlaitais iš R ir V (0,5 ha ploto – LŽV).

Pasakojama, kad čia buvusi bažnyčia (*P.* I. Klimašauskaitė, g. 1923 m., Palmajėje. *U.* T. Šidiškis – Šidiškis T., 1992a). Kalno R papėdėje, prie Raveliuko, iš seno stovėjo Šv. Jono koplytstulpis (prieškaryje Paukštė statė išeidamas į kariuomenę, dabar stovi – J. Klimašausko darbo) (Vait.).

Apie 0,9 km į V nuo Bažnyčiakalnio yra Gineitiškio Bažnyčiakalnis (↑**628**), 0,3 km į PV – Kaukora vadinamas kalnas (↑**686**).
Š. LŽV (T. Šemelienė, 1935); ŠIDIŠKIS T., 1992a, 12; VAIT. (2005). L. ŠIDIŠKIS T., 1994, 159–160.

[**686.**] KALNAS KAŨKORA (KAUKORÀ). Kaukora buvo vadinama vieta, kur senas kelias iš Palmajės į Kirdeikius (per Paukoję) kilo į Šiliniškių gūbrio šlaitą (*P.* J. Klimašauskas, 68 m., Palmajėje. *U.* V. Vaitkevičius, 2005 m.). Taigi praeityje Kaukoros vardu galėjo būti vadinama viena gūbrio keteros dalių.

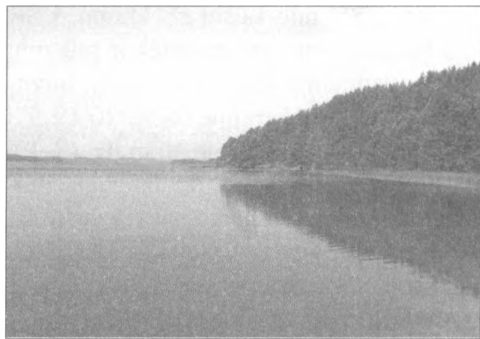
Pasakojimų ar pavadinimo aiškinimų neužfiksuota (Vait.).
Š. ŠIDIŠKIS T., 1994, 159–160 („Gretimas kalnas už Bažnyčiakalnio vadinamas Kaukora“); VAIT. (2005). L. ERMANYTĖ I., EIGMINAS K., 1966, 231 (*Kaukarėlė*).

PALŪŠĖ, Ignalinos s-ja

687. LŪŠIỸ ẼŽERAS. Telkšo į V nuo Palūšės, 391 ha ploto, vidutiniškai 14 m gylio.

Pasakojama, kad kartą Meironių žvejams besiiriant per ežerą „paskui juos pasidarė labai didelės bangos ir pasimatė iš ežero labai didelė žuvis, panaši kaip arklio galva ir labai skubiai į jų laivą plaukė“. Žvejai vos išsigelbėjo (LTR 3719/68).

Ežero R įlankos (*Galas Praustuvio*) gale, pasakojama, „būdavo tokios laumės,

583 pav. Palūšės ežero įlanka (**687**) iš R. *Aut. nuotr.* 2005.

ilgom kasom, gražios <...> lig kriūtinės <...> vandeny. Tai kai tik saulė nusleisdavo, tai laumės ir dainuodavo. Bet žodžių nesuprasi. Žmonėm inkyrėjo jų dainos, balsas inkyrus, net žmogų spaudžia. Teip dainuodavo nuo saulės ažsileidimo lig dvyliktos valandos nakties.

Tai tik zvanai jas išbaidė – naktį kunigas liepdavo zvanais zvanyt" (*P.* A. Vaickuvienė, 71 m., Gaveikėnų k. *U.* J. Aidulis, 1964 m. – LTR 3720/52, pagal: IK).

Tos pačios įlankos ŠR pakrantėje, į Š nuo kelio Ignalina–Palūšė, giliame slėnyje yra ŠR–PV kryptimi pailga Praustuvės bala. Su Lūšių ežeru ji jungiasi siauru prataku-upeliu. „Sako prieš 80 metų dvarininko 11 karvių ir dvylikinis veršis bėgo nuo Meironių kalno ir visi jie nuskendo toje baloje" (LTR 3719/66; ten ir vaidenasi).

Už 0,75 km į R ir PR nuo Praustuvio įlankos galo yra dvi grupės Palūšės pilkapių, datuojamų I t-mečio antrąja puse – II t-mečio pradžia (Ar 185 ir 186).

Š. LTR 3719: 66, 68; 3720/52 („Gale Galo Praustuvio"); VAIT. (2005). **L.** IK 300; VĖLIUS N., 1966, 207.

PAPILIAKALNĖ, Linkmenų s-ja

688. KÁLNAS VERPĒTAS (VERPĒTOS KALNAS). Saugomas kaip piliakalnis (Ar 188). Netyrinėtas. Papėdės gyvenvietėje rasta rasta I t-mečio pr. Kr. pabaigai – I t-mečio viduriui būdingų radinių.

M. Davainiui-Silvestraičiui, 1905 m. vasarą apsilankiusiam Papiliakalnėje, čia gyvenantis K. Klimašauskas išvardijo žymiausias vietas: Ladakalnį, Palinkmenės kalną, Piliakalnį ir „aukštimiausią" – Verpetą, pažymėdamas, be kita ko, jog „ant Verpetos kalno senovės lietuviai degindavę iš gyvulių aukas" (Davainis M., 1905). „Tas Verpeto kalnas iš visų pusių suktas. Tai ānas Verpetu ir pravadintas" (Vait.).

Už 60 m į Š nuo Verpeto kalno yra Verpetēlis – žemesnė likusi to paties gūbrio dalis (taip pat įtvirtinta) (Vait.; LPA).

Š. VAIT. (2005). **L.** DAVAINIS M., 1905; LPA 1, 168–170.

689. LÃDAKALNIS (LĒDAKALNIS). 0,2 km į PR nuo kelio Kimbariškė–Ginučiai, Šiliniškių gūbrio P gale, Linkmeno ežero V krante (N55°21'58,9"; E25°59'25,9"). Kalnas masyvus, aukštas (175 m. virš j. l.), apie 230 m ilg. (ŠV–PR), 180 m pl. prie pagrindo, vidutinio statumo ir stačiais 16–18 m aukščio šlaitais. Aikštelė apie 25 m skr., išlyginta, žvyruota, joje auga sodintas ąžuolas. Nuo kalno atsiveria vaizdingos apylinkių panoramos.

Šioje vietoje vaidenasi – saulei leidžiantis pravažiuojantys keliu girdėjo medžius traškant ir matė nuo Ladakalnio rateliais lekiančius „bernelį" ir „mergelę", pasikinkiusius kiškį ar šunį (VUB).

R. Matulio duomenimis, „Ladakalnio papėdėje, prie šaltinio", yra buvęs „akmuo, ant kurio „dievuliui" žmonės aukodavę medaus ir kito maisto" (*P.* Palunkiškienė, Antalksnėje. *U.* Z. Vanagaitė – IA). Galbūt tas pats akmuo minimas pasakojimuose kaip esantis netoli apžvalgos aikštelės, „einant

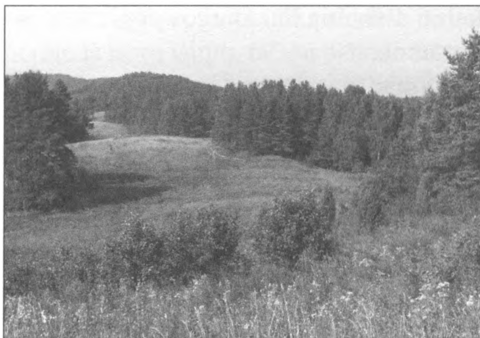

584 pav. Papiliakalnės Ladakalnis (**689**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 2005.

nuo kalno link Kimbariškės"? (Čep., 1993 m.).

Už 0,7 km į ŠV nuo Ladakalnio yra Papiliakalnės ir Ginučių piliakalnių pora, 0,15 km į V – Piestakalnis (↑**691**).
Š. Čep.; LTR 3718/14 („Ladakalnio vietoje buvęs miestelis"); Vait. (2005); VUB F. 213–209, 29. **L.** Ermanytė I., Eigminas K., 1966, 234; IA 50 (Nr. 14; Antalksnė [?]).

690. BAL̃NAKMENIS. Dabartinė akmens vieta yra 0,13 km į R nuo kelio Ginučiai–Kimboriškė, Ladakalnio Š papėdėje, pačiame lauko pakraštyje (N55°22'04,8"; E25°59'24,9"). Akmuo atstumtas iš gretimo

585 pav. Papiliakalnės Balnakmenio (**690**) buvusios vietos laukas, žvelgiant nuo Ladakalnio (iš PR). *Aut. nuotr.* 2005.

586 pav. Papiliakalnės Balnakmenis (**690**) (perkeltas). *V. Čiplytės nuotr.* 2005.

587 pav. Juozas Brukštus iš Papiliakalnės rodo buvusią Balnakmenio (**690**) vietą. *V. Čiplytės nuotr.* 2005.

(V pusėje) dirbamo lauko, kur buvo ant Brūkštų ir Šidlų žemių ribos, o savo padėtimi ir forma priminė tikrą balną.

Akmuo pilkšvos spalvos vidutinio ir smulkaus grūdėtumo granitas. Dabar matoma akmens dalis yra 1x2,05 m dydžio. Senojoje vietoje akmens aukštis siekė 70 cm, viršuje jis buvo natūraliai plokščias, aukštyn užsiriečiančiais galais.

Po darbo dienos žmonės mėgo ant Balnakmenio pasėdėti, parūkyti, išgerti („ainam in Balnakmenia pasėdėsim") (Vait.).
Š. V. Čiplytės informacija, 2005 m.; Vait. (2005). **L.** Ermanytė I., Eigminas K., 1966, 235 („Yr ti akmuo kai balnas").

691. PÍESTAKALNIS. 0,15 km į V nuo Ladakalnio, 80 m į R nuo J. Brukštaus sodybos, kelio Kimbariškė–Ginučiai PR pusėje, į PV nuo automobilių stovėjimo aikštelės Ladakalnio papėdėje (N55°21'57,3"; E25°59'15,0"). Viršuje kalnas apie 60 m ilg. (ŠV–PR; galuose nežymiai užsiriečia), 8–10 m pl., kiek aukštesne R dalimi. PR pusėje žiojėja sena gili duobė. Vidutinio statumo šlaitas iš PV pakyla 6–8 m, o ŠR – leidžiasi į gilią griovą, kuri skiria Piestakalnį nuo Ladakalnio.

„Piestakalnis – anas labai gražaus pavidala, sakydava, kad ten laumės verpdava"

588 pav. Papiliakalnės Piestakalnis (**691**).
V. Čiplytės nuotr. 2005.

(*P.* J. Brukštus, 68 m., Papiliakalnėje. *U.* V. Čiplytė, 2005 m.). Piestakalnio pavadinimas aiškinamas tuo, jog kelyje ties šiuo kalnu arkliai stodavęsi piestu (Vait.).

0,39 km į V nuo Piestakalnio yra Devyniaveršis (↑**692**).

Š. V. ČIPLYTĖS informacija, 2005 m.; VAIT. (2005).

692. DEVYNIAVEȒŠIS (DEVYNIAVIRŠIS). Tai Ukojo ežero (↑**643**) R pakrantės pusiasalio ties Papiliakalne labiausiai į ežerą įsiterpusi dalis („Devyniaviršis – pats kūlalis" – Vait.). Kartais tuo pačiu vardu vadinama ir ežero dalis ties minėtu pusiasaliu.

„Kadai turėjā žydas aštuonias karves, atłėkīs prie jų ponā veršis devintas ir prigėrīs, tai ir vadina Devyniaveršiu" (Ermanytė I., Eigminas K., 1966). „Žydo karvė nulakė Kirdeikiuos, prie dvarininko veršių. Aną kaip užspyrė devyni, tai ta karvė unbrida un ežerų ir nuskinda visi" (*P.* J. Brūkštus, 83 m., Papiliakalnėje. *U.* V. Vaitkevičius, 2005 m.).

0,25 į ŠR nuo Devyniaveršio yra kitas pusiasalio kyšulys, orientuotas į Š ir vadinamas Kumeliaragiu: „Atseit kumela nuskenda su kumeliuku" (*P.* J. Brūkštus, 68 m., Papiliakalnėje. *U.* V. Vaitkevičius, 2005 m.). Kumeliaragis iš P atriboja Pirciakumpiu vadinamą Ūkojo užutėkį („Buva ežeras patvinįs ir pirtis [ty] nuskinda" – Vait.).

Ukojo ež. saloje 0,51 km į V–PV nuo Devyniaveršio randama sen. gyvenvietėms būdingos žiestos keramikos (Vait.).

Š. V. ČIPLYTĖS informacija, 2005 m. („devyni veršiai nuskinda"); VAIT. (2005). L. ERMANYTĖ I., EIGMINAS K., 1966, 236.

693. AKMUO. Ukojo ež. pakrantėje, prie J. Brūkštaus pirties (iš P pusės) (N55°21'46,2"; E25°59'05,4"). Akmuo raudonos spalvos vidutinio stambumo granitas nelygiu paviršiumi, sueižėjęs, 1,65 m ilg. (ŠV–PR), 1 m pl., 90 cm aukščio. Dabar akmens V šonas atskilęs dėl greta kūrenamo laužo kaitros.

„Jį nuverstum, tai rastum turta. Buva Jėgelas karas, tai cia kariava. <...> Yra kakia viršininka visas turtas sukrautas pa tuo akmeniu. <...> Aš pats iš savįs galvoju, kad turi būt [turtas]" (*P.* J. Brūkštus, 83 m., Papiliakalnėje. *U.* V. Čiplytė, 2005 m.).

Už kelių dešimčių metrų į R–ŠR, dirbamame lauke, būta pilkapių su akmenų vainikais (Vait.).

Š. V. ČIPLYTĖS informacija, 2005 m.; VAIT. (2005).

589 pav. Papiliakalnės akmuo (**693**) iš Š.
Aut. nuotr. 2005.

590. Paringio ežeras (**695**) ir upelis (**696**) (pagal aut.).

694. KUPALAKALNIS (KUPOLIAKALNIS). Minimas „šalia“ Ladakalnio.

Tikslesnių duomenų nėra, 2005 m. vietovardis vietos gyventojams nebuvo girdėtas (Vait.).

L. SABALIAUSKAS A., 1937; MAŽIULIS A., 1948, 35.

PARINGYS, Naujojo Daugėliškio s-ja

Pirmoji Paringio koplytėlė, pastatyta apie 1620 m., išgarsėjo Nukryžiuotojo Jėzaus statula. Vėliau koplytėlės vietoje buvo pastatyta koplyčia, po jos – bažnyčia.

Iki šiol laikoma stebuklinga vieta, teikiančia sveikatą žmonėms ir gyvuliams. Atlaidai dešimtą sekmadienį (praeityje – penktadienį) po Velykų sutraukia daugybę tikinčiųjų.

Š. LTR 6366: 267, 270, 287, 293, 318, 386, 387, 389, 400; 6582/131; VAIT. **L.** ML 1, 724–725; NDP 201–202 (Nr. 93–101).

695. RIÑGIO ĚŽERAS. Į R nuo Paringio iš jo Š kryptimi išteka Ringės upelis (dešinysis Dysnos intakas) (↑**696**).

Į Paringį vykstantys tikintieji kartais prausdavosi ežere, semdavosi jo vandens: „Tai čiagi, skaitos, buva pirmiau stebuklingas ežeralis“ (LTR 6366/301, pagal NDP Nr. 103).

Taip pat pasakojama, kad ežere vaidenasi į ežerą sumestų žuvusių kareivių vėlės: „Prisduoda, eina vaiskas su kardais, bet be galvų. Po dvyliktos išnyksta“ (LMD).

Š. LMD I 474/49; LTR 6366: 278, 301. **L.** NDP 203 (Nr. 104–105).

696. RINGẼS UPẼLIS ir AKMUO. Apie 0,18 km į R nuo Paringio bažnyčios, apie 20 m į Š nuo Ringės upelio pralaidos kelyje Kalnėnai–Paringys, yra kiek platesnė, patogiai prieinama Ringės upelio vieta. Upelis šioje vietoje 4 m pločio, teka į ŠV (110–120°). Vagos viduryje guli ŠR–PV kryptimi pailgas 45x90 cm dydžio, 48 cm aukščio akmuo.

Pasakojama, jog ši vieta esanti taip pat nepaprasta, kaip ir bažnyčia: „Kažkas ti buva apsraiškis – ar ti Jėzus, ar ti Marija ant akmenio. I žmonės ti ėja, plaukė anksčiau baisiausia. Tį bankėm vandenį nuo tas vietas nešė. I aš da turėjau atsivežus. Va, kiek metų da spintutėj stovi ta bonkė.

Akim padėja, tai kam kojų sukė, tai padėja tas vanduo. Tai keliai skaudėja, tai pabraidė po tų upelį. Tai nešdavomės tų vandenį praustis, namo nešdavomės“ (*P.* A. Baužienė, 66 m., kilusi iš Navikų k.,

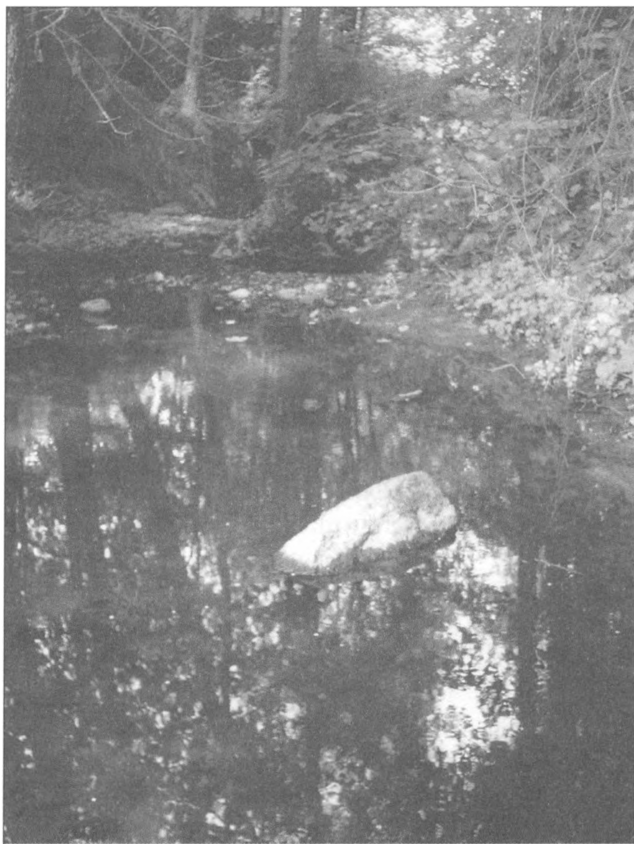
gyv. Gedžiūnų k. *U.* I. Žilienė, A. Andriušytė, 1995 m. – LTR 6366/258, pagal NDP Nr. 102).
Š. LTR 6366: 258, 301 („Šita upela buva pirmiau kaip ir šventa"). L. NDP 202–203 (Nr. 102–103, 6 pav.).

PAUKOJĖ, Linkmenų s-ja
697. DIĒDAKALNIS. Tikslesnių duomenų nėra.
L. Šidiškis T., 1994, 161.

PAVERSMIS, Ignalinos s-ja
698. PEKLOS VARTAI. „Kaimo lauke", „bala dumblėta". Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LMD III 67/358 (apie 1933 m.).

PAŽEMIŠKIS, Dūkšto s-ja
699. ŠALTINIS. „Laukuose, tuoj už kaimo ant kalnelių, vakarų link".

„Šaltinis, iš kurio žmonės nešasi vandenį, kaipo vaistus nuo viso gydantis, geria tą vandenį, sopančią vietą plauna, akis plauna ir t. t. ir šitą šaltinį slaptoj laiko, kad nežinotų kiti. Tai nematant niekam eina į jį vandens atsineštų" (*U.* M. Prancūzevičiūtė, 1926 m. – LMD).
Š. LMD I 605/12. L. Šidiškis T., 1994, 162.

591 pav. Paringio upelis ir akmuo (**696**) iš PV. *Aut. nuotr.* 1995.

PLAVĖJAI, Dūkšto s-ja
[**700.**] AKMUO su ŽENKLAIS (buvo Ar 194). 0,9 km į ŠR nuo Aukštakalnio k. kapinių, 0,35 km į PR nuo Luodžio ež., kelio Dūkštas–Salakas Š pusėje, prie Šakaunyčia vadinamos pelkės. Akmuo iš senosios vietos, atrodo, yra „kiek patrauktas į šoną" (Čeponis K., 1993). Tai pilkos spalvos granitas, netaisyklingos formos, 1,5x2,5 m dydžio, apie 1 m aukščio. Akmens šone, atsuktame į kelio pusę, iškalta data 1860 (ar L860 – Čeponis K., 1993), žemiau – ženklas, panašus į lanką su į jį įdėta strėle, nukreiptas žemyn (1985 m., MMT; lygiakraštis kryželis puslankyje galais aukštyn – VAK).
Š. 1958 m. LII žv., KPD PA F. 7–1–34, 41; 1976 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–60, 8; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–2247, 55; Čeponis K., 1993, 2–3; LŽV (P. Karla, 1935); VAK 71/297 (LŽV, *Šakaunyčia*). L. PA 69 (Nr. 38); IA 123 (Nr. 5).

POPOVKA, Tverečiaus s-ja
[**701.**] AKMUO su ŽENKLAIS. Nurodoma, kad prie k. esąs nedidelis akmuo, ant kurio žymus į kubą panašus ženklas (*похожій на кубъ знак*) (Покровский Ф. В., 1893). Didesnė šio akmens dalis buvo nuskaldyta 1910–1911 m., statant Tverečiuje valsčiaus pastatą. Vis dėlto 1958 m. Dysnos up. pakrantėje dar gulėjo nemaža akmens dalis, kurios paviršiuje „jokių ženklų nėra" (LIIR VD).
Š. LIIR VD ng. 278. L. Покровский Ф. В., 1893, 6; LAM 216; IA 123.

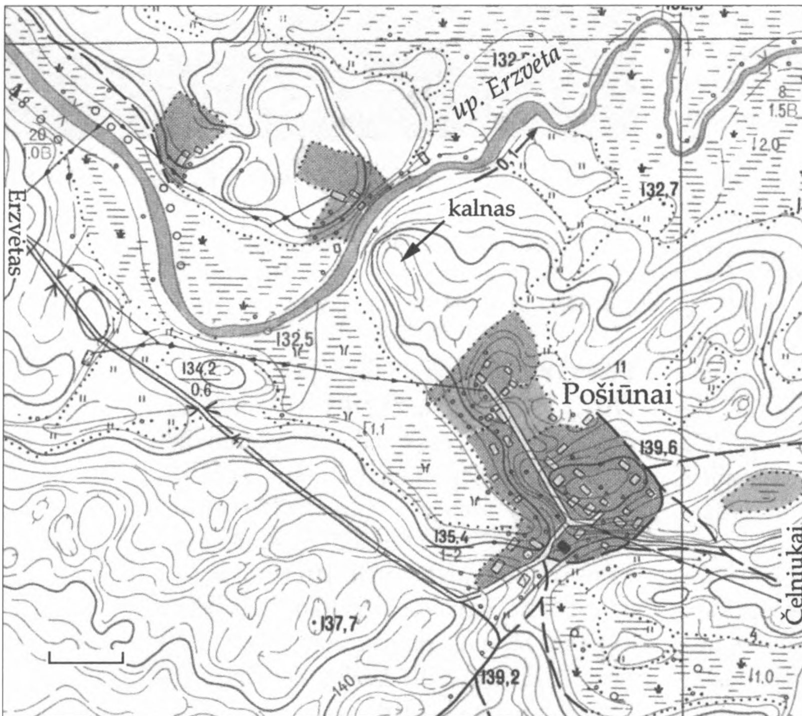

592 pav. Popovkos akmuo (**701**). *V. Daugudžio nuotr.* 1958 (LIIR VD ng. 278).

POŠIŪNAI, Tverečiaus s-ja

702. LAŨMIŲ KÃLNAS. Minimas tarp kitų k. vietovardžių. Nedidelė pakiluma Birvėtos dešiniajame krante (D. Patalauskaitės inform.).

Š. D. Patalauskaitės informacija, 2000 m. **L.** Šidiškis T., 1994, 161.

593 pav. Pošiūnų kalnas (**702**) (pagal D. Patalauskaitę).

PROČIŪNAI, Naujojo Daugėliškio s-ja

703. ŠALTINIS. „Šulinys buvo tokis versmej i sekmadieniais vis per mišių Marija vandenį pilstydavo. Pasakodavo man mama <...>. Tai dabar jau to šulnėlio nėra, tį jau iškasta kitas“ (*P.* L. Četkauskienė, 77 m., kilusi iš Pročiūnų, gyv. Sen. Daugėliškyje. *U.* E. Arnatkevičiūtė, A. Lukšaitė ir G. Dringelis, 1995 m.). Tikslesnių duomenų nėra.

Š. Vait. (1995).

[**704**.] MEŠKAKMENIS. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. Šid.

PUŠYNAS, Rimšės s-ja

[**705**.] MEÑGABALĖ. Nurodoma „prie Gurun“. Tikslesnių duomenų nėra.

„Kų ty padarė merga, ir instūmė jų ton balon“.

Š. LTR 3863/117.

PŪŠKOS, Rimšės s-ja

706. GÕJAUS KÁLNAS. Tikslesnių duomenų nėra.

Pūškose yra piliakalnis (XIX a. aikštelėje pastatyta bažnyčia).

L. Šidiškis T., 1994, 161.

PUZINIŠKIS, Linkmenų s-ja

707. EŽERAĨ: VELNIÕKAS (DUMBLỸS) ir VELNIÚKŠTIS. Šaltiniai šias Didžiamiškio vietoves painioja ir pateikia gana prieštaringus duomenis. Vis dėlto, Vardyno duomenimis (1963), antras Dumblio vardas yra Velniokas, o T. Šidiškis tą patį ežerą

vadina Velniniu (1994; „0,5 km į ŠV nuo k.“).

LŽV anketoje (1935) Velniūkščiu vadinamas ežerėlis vos už 20–30 m į ŠR nuo Velnioko-Dumblio ež. ir nurodoma jį esant 4x200 m dydžio. Matyt, tik vėliau Velniūkščio vardu imta vadinti už 1,5 km į Š nuo k. telkšantį vieną mažą ežerėlį (poroje su Kabriušiniu) (ANPŽ).

Pasakojama, kad prie Velnioko-Dumblio vaidenasi, išsikinko arkliai ir pan. (Šidiškis T., 1994; Vait.).

Puziniškyje yra piliakalnis (Ar 1687).
Š. LŽV (T. Šemelienė, 1935); VAIT. (2005; *Dumblis=Velnynas*). L. VARDYNAS, 35 (*Dumblys* || *Velniokas*); ANPŽ F–6; ŠIDIŠKIS T., 1994, 160 (*Velninis*).

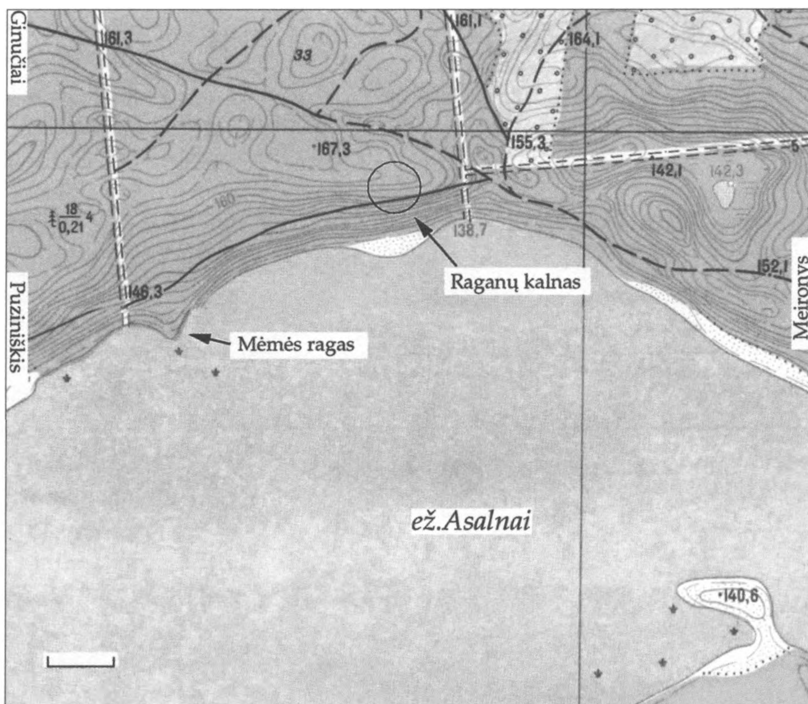

594 pav. Pošiūnų kalnas (**702**) (centre) iš PR. *D. Patalauskaitės nuotr.* 2000.

708. RĀGANŲ KÁLNAS. 1,5 km į ŠR nuo k., vaizdingoje Asalnų ež. Š pakrantėje, Didžiamiškyje. Tikslesnių duomenų nėra.
L. ANPŽ G–6, 7.

709. PILĒLĖ. Kalnas saugomas kaip piliakalnis (Ar 1687). Netyrinėtas.

„Šeštadienį jei eini, ten raganos susirenka vanotis. Girdėt kaip vantom duoda“ (*P.* M. Šilinskienė, 54 m., Puziniškyje. *U.* D. Krištopaitė, 1964 m.).
Š. LTR 3718/17.

595 pav. Puziniškio kalnas (**708**) (pagal ANPŽ).

RAINIAI, Kazitiškio s-ja

710. ĒŽERAS ŠVENTĒLIS ir UPĒLIS SVETYČIÀ (ŠVENTÝTĖ, *ŚWIĘCICA*). Ežeras į P nuo k., apie 25 ha ploto, prieškaryje demarkacinės linijos tarp Lietuvos Respublikos ir okupuoto Vilniaus krašto padalytas pusiau. Dabar dažniau žinomas Notrynės (k. ežero P pakrantėje) pavadinimu.

Į ežerą įtekantis (dabar vadinamas Notryne) ir iš ežero ištekantis (vadinamas

Svetyčia) upelis veikiausiai turėjo Šventytės pavadinimą. Tai rodo lenkiška forma *Święcica* (LTŽ; dabar – sulietuvinta *Svetyčia*) bei analogiški atvejai Rytų Lietuvoje (plg. ↑**578**). Šventytė-Svetyčia iš Šventelio ežero vingiuodama teka į R ir maždaug už 10 km įteka į Dysnų ež. (↑**633**). Šventytės žemupyje, abipus upelio, plyti didelės to paties pavadinimo pelkės, o į P Dūdos upeliu aukštyn – Gojaus miškas (↑**673**). Žemupyje užfiksuota dar viena Svetyčios pavadinimo forma – *Švintica* („Dūdos senvagė [?]“) (Šidiškis T., 1994).

596 pav. Rimšėnų kalnas (**713**) (pagal aut.).

597 pav. Rimšėnų kalnas (**713**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 2005.

Paminėtina, kad dabar Šventytės vardu vadinamas apie 7 km ilgio kairysis „didžiosios“ Šventytės-Svetyčios intakas, tekantis pro Vardžiukiemį. Jo žiotys yra apie 2 km į R nuo Šventelio ež. (LKAt). Susidaro įspūdis, kad Vardžiukiemio upeliui, tekėjusiam Lietuvos Respublikos teritorijoje, pavadinimas galėjo būti tiesiog „perkeltas“ iš tikrosios Šventelės, tekėjusios okupuotoje Lietuvos dalyje ir pavirtusios Svetyčia (Vait.).

Už 1,2 km į ŠV nuo Šventelio ež. yra Biržiniškės alkakalnis (↑**612**). Už 1,5 km į P nuo Šventytės–Svetyčios žemupio yra Leoniškės piliakalnis (Ar 1693).

Š. LŽV (E. Sabaitytė, 1935; „okupuotoje Lietuvoje“). **L.** LTŽ E–11; VANAGAS A., 1981, 323 (**Svietica*<**Šventytė*); ŠIDIŠKIS T., 1994, 161 (Pagurbė, *Švintica*); LKAt 65 D–3.

RIMŠĖ

711. ẼŽERAS ILGIAĨ. Miestelio Š pakraštyje, 61 ha ploto.

„Varpų vežė didįjį, ir ratai įvirto pakalnėn ežeran, ir nerado niekaip. Tai kitais varpais kai skambino, tai tan balsan atsišaukdavo ežeri“ (*P.* J. Pečiulka, 65 m., Vigutėnuose. *U.* J. Dovydaitis, 1966 m. – LTR).

Š. LTR 3865/201. **L.** GRA 383 (Nr. 54).

712. KARÃLIAUS KÁLNAS. Tikslesniu duomenų nėra. Pasakojama, kad kalnas buvęs supiltas gintis nuo priešų (ŽA).

Galbūt tas pats Navikų (↑**676**) ar Rimšėnų (↑**713**)?

Š. LMD I 616/4. **L.** ŽA 155 (Nr. 361: „Pas mus yra aukštokas kalnas“).

RIMŠĖNAI, Vidiškių s-ja

[**713.**] KARÃLIAUS KÁLNAS (KARALIŨKALNIS). 0,49 km į V nuo kelio Vidiškės–Grybėnai, 0,34 km į ŠV nuo k. kapinių, numelioruoto upelio slėnio R kranto aukštumoje. Praeityje prie kalno būta

Menčinsko sodybos. Aukštuma dominuoja apylinkėse, nors virš aplinkinių laukų pakyla vos kelis metrus. Tik V pusėje Karaliaus kalnas leidžiasi į upelio slėnį vidutinio statumo 8–10 m aukščio šlaitais.

„Saka, tį karas buva seniai, tį karaliai, tai šaukiam Karaliūkalnis. Karalius Napaleonas čia vajavoja, kariava, vaikščioja. Tai šaukia Karaliūkalnis“ (*P.* P. Rudzinskienė, 94 m., Navikų k. *U.* A. Andriušytė ir I. Žilienė, 1995 m.).
Š. Vait. (2005; *Karalių kalnas*); Šidiškis T., 1992a. **L.** ŽA 154 (nuotr. – klaidinga).

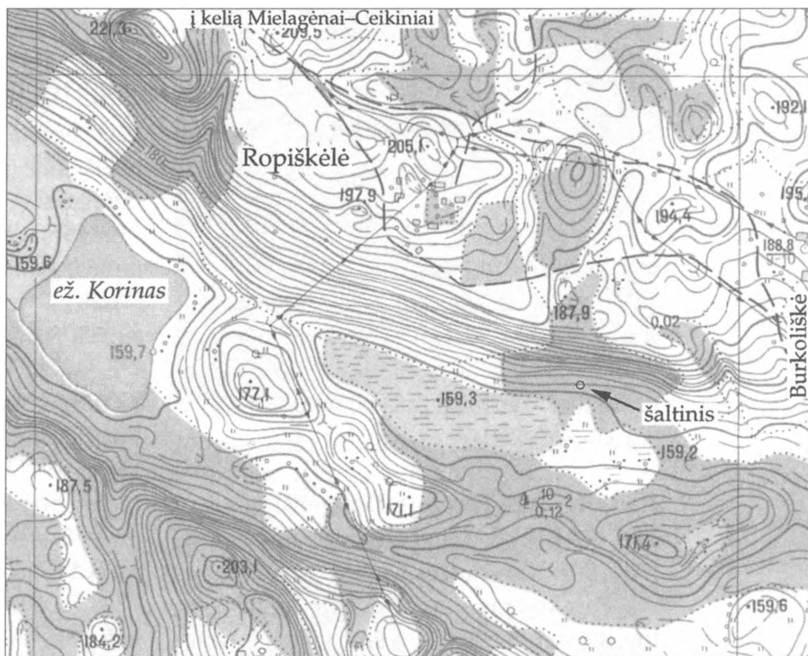
RIZGŪNAI, Naujojo Daugėliškio s-ja
[**714.**] BÌČIAKALNIS (BÌCIAKALNYS). Apie 0,4 km į P nuo k., abipus kelio į Rizgūnus, atsišakojančio iš kelio Ceikiniai–Mielagėnai. Kelio R pusėje buvusi Bičiakalnio dalis yra nukastas žvyro karjeras. Išlikusi V dalis apaugusi mišku (Vait., 1995 m.).

Pasakojama, kad šiaučiai, sėdėdami ant Bičiakalnio ir Pilelės (Bendoriškės lauke, už 1 km) kalnų, batus siuvo dalydamiesi vienu kūjeliu (LMD) (plg. ↑**351**).
Š. LMD III 217/150; Vait. (1995). **L.** NDP 196 (Nr. 57).

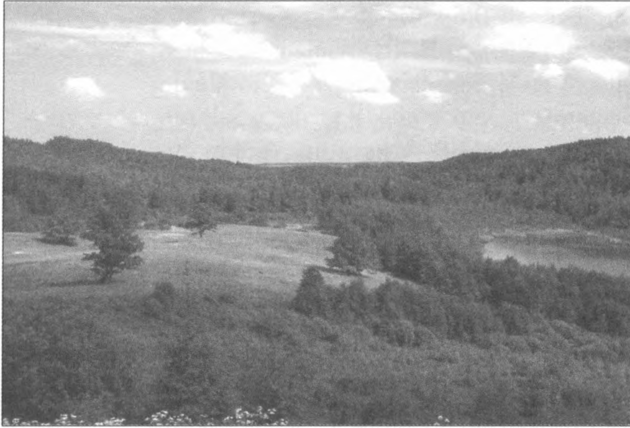
ROPIŠKĖ, Ceikinių s-ja
715. PẼKLOS VAR̃TAI. „Labai gili bala, liūnas“ (VK). 1995 m. nelokalizuota (Vait.).
Š. Vait. (1995); VK (1985). **L.** NDP 197.

ROPIŠKĖLĖ, Ceikinių s-ja
716. ŠALTINIS. 1,25 km į P nuo kelio Ceikiniai–Mielagėnai, 0,6 km į R nuo Korino ež., 0,3 km į PR nuo B. Butavičiaus sodybos, gilaus, R–V besitęsiančio, pelkėto slėnio Š pakraštyje, aukštumos papėdėje. Šaltinio duburys pailgas R–V kryptimi, 3x8 m dydžio. Trijose jo vietose (ŠV, Š ir ŠR) muša atskiros versmės. Kadangi duburio PR pusėje įrengta 40 cm aukščio rąstų užtvanka, šaltinio vanduo formuoja nedidelį tvenkinėlį ir krisdamas per užtvanką nuteka P (160°) kryptimi, kur už 8 m išsilieja šlapioje pievoje.

Užfiksuota, jog šaltinis laikytas stebuklingu. Vietos gyventojai ir pro čia į Ceikinių bažnyčią važiuojantys žmonės šioje vietoje aukojo monetas. XX a. pirmojoje pusėje vaikai dar rasdavo („Mikalojaus laikų kapeikų“). Miglotai menama, kad prie šaltinio stovėjo koplytėlė, be monetų, čia buvo randama ir „šventų medaliukų“.
Š. LTR 6582/97. **L.** Vaitkevičius V., 2000, 532–533.

598 pav. Ropiškėlės šaltinis (**716**) (pagal aut.).

599 pav. Korino ežero duburys ties Ropiškėlės k. (iš ŠV). *Aut. nuotr.* 1998.

600 pav. Ropiškėlės šaltinis (**716**) iš PV. *Aut. nuotr.* 1998.

RUDŽIAI, Rimšės s-ja

717. BALA. Tikslesnių duomenų nėra.

„Ūtara, kad senovės Rudžių baloj nuskendus aukso čalna [laivas. – *Vait.*] karo metu, mař francūzai [nuskandino. – *Vait.*]".

Š. LTR 3865/200.

RUOKIŠKĖ, Naujojo Daugėliškio s-ja

718. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 180). Netyrinėtas.

Pasakojama, kad senovėje kalno vietoje stovėjo bažnyčia, o šios vietos gyventojai buvo plėšikai. Kartą, vykstant bažnyčioje pamaldoms, trenkė Perkūnas, ir visa bažnyčia su žmonėmis prasmego. „Tris dienas skambėjo labai varpai ir girdėjosi žmonių balsai" (NDP).

Atrodo, kad piliakalnio papėdėje surastą trinamųjų girnų lovį (?) žmonės palaikė bažnyčios indu švęstam vandeniui laikyti ir buvo nugabenę prie Paringio bažnyčios (NDP).

Š. LTR 2626/21. **L.** NDP 204 (Nr. 109).

SALOMENKA, Mielagėnų s-ja

719. AKMUO. Nurodomas apie 0,5 km į Š nuo k., prie vadinamojo Galinio kalno. Akmuo suskaldytas statyboms.

Pasakojama, kad senais laikais žmonės gyveno vargingai ir jiems trūkdavo duonos. Jie sakydavo, kad po Galinio kalno akmeniu gyvena senis, kuris pavagia ližes duonai kepti. Reikią tą akmenį nuridenti ir atimti iš senio ližes – tada duonos niekada netrūks (*P.* P. Černiauskaitė. *U.* L. Vinciūnas, 1960 m.).

L. ŠIDIŠKIS T., 1994, 160.

SODŽIŪNAI, Dūkšto s-ja

[**720.**] AKMUO su ŽENKLAIS. Nurodomas „baloje", didelis lygus akmuo, ant kurio iškalta: lėkštės, šakutės, šaukštas, taurelė. „Saka, ka tį karaliaus valgyta".

Nors nesutampa topografinis apibūdinimas, galbūt tas pats Dirvoniškių akmuo? (↑**620**).

Š. LTR 5080/53.

STANIONYS, Rimšės s-ja

721. PÍEVA GÕJUS. Tikslesnių duomenų nėra.

L. EIGMINAS K., 1969, 306.

STRAKŠIŠKĖ, Ceikinių s-ja

722. ROPIÃKALNIS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1835). Netyrinėtas.

Pasakojama, kad senovėje ant kalno stovėjo bažnyčia, kuri vėliau prasmego. Tačiau

buvo girdėti skambant jos varpus („ausį prikišme... zvanai zvanija“ – LTR 6366/ 298).

„Kalnu [bažnyčia] apvirsta, tai kas ti susapnavįs. Išeina, žmogus galvoja art jau tą kalną ar suare. I, saka: – Nerauk nu mana galvos plaukų, – susapnava naktį“ (*P.* B. Basienė, 72 m., Rizgūnų k. *U.* D. Astramskaitė, I. Žilienė ir A. Andriušytė, 1995 m. – LTR 6366/297).

Piliakalnio papėdėje nurodoma ir bala, kurioje su arkliais pakinkyta karieta nuskendo Katerina (LTR 6366/299, pagal NDP Nr. 58). Galbūt lomoje piliakalnio V papėdėje?

Š. LTR 6366: 291, 294–299 **L.** NDP 195–196 (Nr. 54–56, 58–61).

601 pav. Strakšiškės piliakalnis (**722**) ir akmuo (**723**) (pagal aut.).

723. AKMUO su PĖDOMIS. Strakšiškės piliakalnio (Ar 1835) V–PV papėdėje. Tai rausvos spalvos su balkšvomis priemašomis, vidutinio stambumo, vietomis suskeldėjęs ir apskaldytas granitas, kurio matomoji dalis yra 5,15 m ilg. (Š–P), 80 cm (P) – 3,7 m pl. (Š), 1,25 m (P) ir 1,6 m (Š) aukščio. Pagrindinė šoninė (V) akmens plokštuma yra lygi, stati, o didžioji viršutinės akmens plokštumos dalis užnešta žemėmis. Galbūt todėl nematomos pasakojimuose minimos pėdos? Žmonės teigia, kad ant akmens būta įvairių pėdų: gaidžio, arklio ir žmogaus (NDP Nr. 55; var.: jaučio ar karvės ir arklio – NDP Nr. 62).

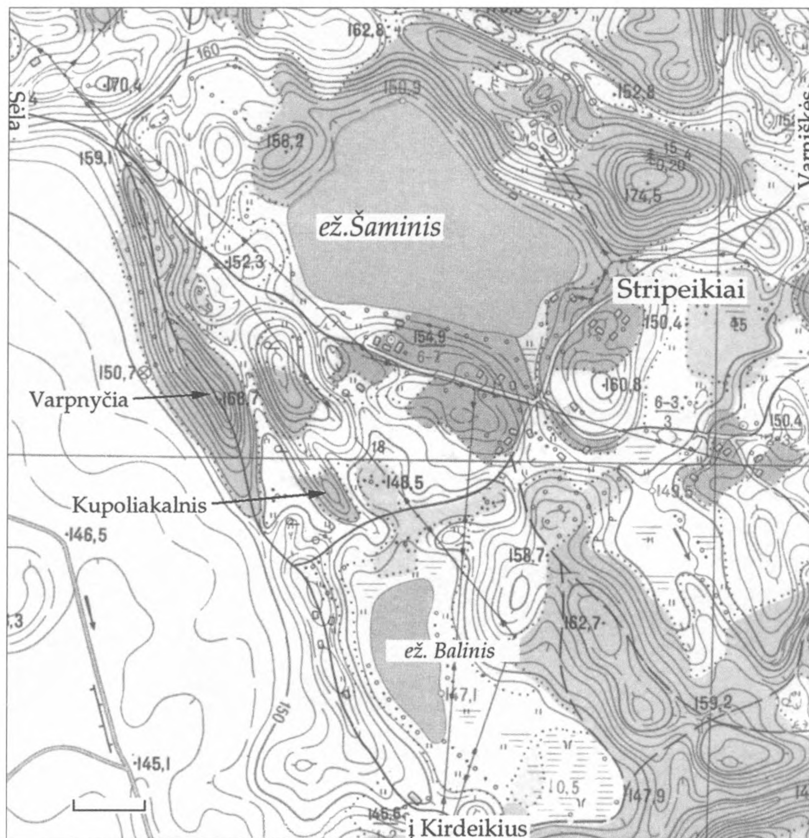
Š. LTR 6366: 291, 295; Vait. (1995). **L.** Šidiškis T., 1994, 161 („akmuo su gaidžio pėda“); NDP 196, 197 (Nr. 55, 62); Vaitkevičius V., 2000, 530.

602 pav. Strakšiškės akmuo (**723**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 1998.

STRIPEIKIAI, Linkmenų s-ja

724. VARPNÝČIA. T. Šidiškio duomenimis (2005), taip vadinama aukščiausia Pabalių kalno vieta į Š nuo R. Vaštoko (buv. K. Šerėno) sodybos.

603 pav. Stripeikių Varpnyčia (**724**) ir Kupoliakalnis (**725**) (pagal T. Šidiškį 1994, 160 ir 2005, 164–165).

„Kalne buvo varpinė, girdėti varpais skambinant" (*P.* K. Šerėnas, g. 1892 m., Stripeikiuose. *U.* apie 1970 m. – Šidiškis T., 1994).
L. Šidiškis T., 1994, 160; 2005, 164–165 (nuotr.).

725. KUPOLIAKALNIS (KUPOLIOKALNIS). 1935 m. nurodomas 0,1 km į V nuo k., 0,1 ha ploto (LŽV; „Balinio ež. Š pakrantėje, apie 0,2 km į PR nuo Varpnyčios" – Šidiškis T., 1994).

Kalnas buvęs gegužinių ir pasilinksminimų vieta (Šidiškis T., 2005).
Š. LŽV (E. Rastenienė, 1935). **L.** Šidiškis T., 1994, 160; 2005, 165.

726. VĖLNIO PAKRAŠTỸS. Nurodomas 0,8 km į ŠV nuo k. „Gili duobė". Tikslesnių duomenų nėra.
L. Šidiškis T., 1994, 162; 2005, 165.

AKMUO su DUBENIU. Į Bitininkystės muziejaus ekspozicijos ŠV dalį apie 1980 m. perkeltas iš Tauragnų, Utenos r. (↑**971**). Šalia akmens pastatyta deivės Austėjos skulptūra.
L. Šidiškis T., 2005, 165.

SUNGARDAI,
Kazitiškio s-ja

727. ĖŽERAS SUÑGARDAS. Į P nuo k., 123 ha ploto, didžiausias gylis (centrinėje dalyje) apie 26 m, vidutinis – apie 7 m.

Pasakojama, kad ponas Serapas, „pasikinkęs į karietą porą arklių, pasiėmęs šunį ir gaidį, ir išvažiavęs Sungardo ežero link <...> ponas su arkliais prigėręs. Žmonės dar ilgai girdėdavę rytais gaidį giedant, o vakarais šunį lojant" (*P.* A. Juodka, ~20 m., Serapiniškėse. *U.* J. Samulis, 1935 m. – LŽV; „paskui, saka, tas panas vis prisduoda" – LTR 2430/59; „ponas pakinkia karietan šešius arklius ir nuo aukšta kalna invažiava Sungardų ažeran. Karietan su savim paemia pačių ir keturius vaikus, ir visi iš karta prigera" – LTR 2234/67). „<...> Ponia iš to skausma, kad ner vyra ir ner vaika, pakinkia karietan 3 arklius ir su kurmanu nuo aukšta ir stataus kalna invažiava ažeran. Ažeras Sungardų, a tų kalnų

žmonias Kulekumpiu vadina“ (LTR 2234/36; ponia įvažiavo į ežerą pasikinkius aštuonis arklius – LT).

Nurodoma, kad ežero gale, jo „siauriausioje vietoje“, yra buvęs tiltas, per kurį Vytautas su Jogaila (var.: carienė Kotryna) vedė kariuomenę (ZK).

Ežero P pakrantėje yra Garbšių piliakalnis.

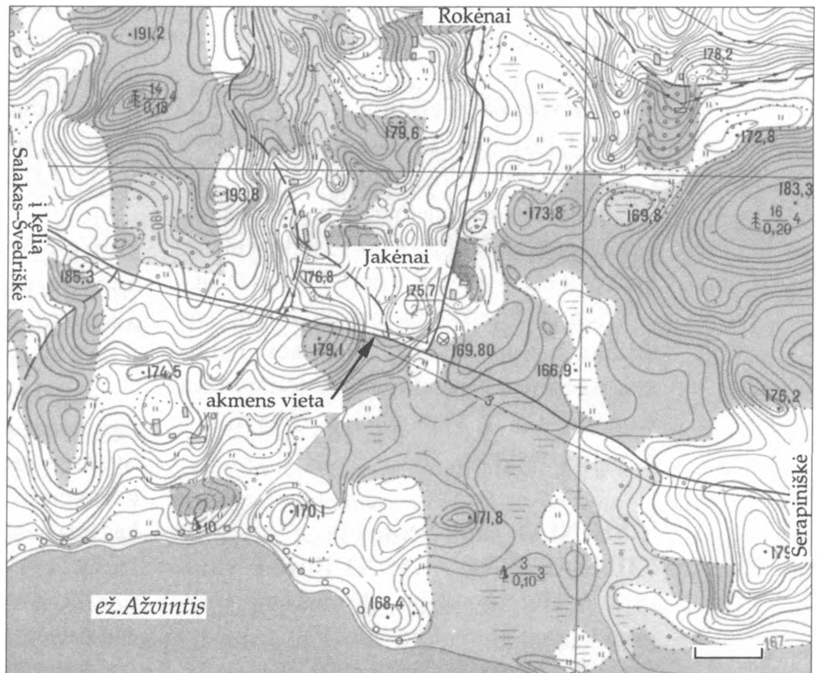
Š. LTR 401/23 (Serapiniškė), 2234: 36, 67, 2430: 59, 60; LŽV (J. Samulis, 1935; Serapiniškės). L. ZK 92 (Sugardai), 240 (Serapiniškė); LT 616–617 (Nr. 671; Serapiniškės); EMD 161 (Nr. 235; Serapiniškės).

604 pav. Sungardo ežeras (**727**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2000.

728. PRISIEKTINIS AKMUO. 1,4 km į R nuo kelio į Sungardus atsišakojimo iš kelio Salakas–Švedriškė, kelio į Sungardus P pusėje, 0,13 km į P–PR nuo A. Juodkos sodybos, ties miško kelio, vedančio prie Ažvinčio ež., atsišakojimu iš Sungardų kelio, minėto atsišakojimo PR pusėje. Akmens vietoje yra 1,2x1,5 m dydžio duobelė. Akmenį kelininkai, rekonstruodami Sungardų kelią, nustūmė į pilamą kelio sankasą. Tokiu būdu akmuo išliko, tačiau atsidūrė po žvyruotu keliu. Teigiama, kad jis buvo ant Sungardų dvaro ir Jakėnų kaimo žemių ribos (LT).

Pasakojama, kad Sungardų ir Jakėnų ūkininkai susiginčijo dėl žemių ribos. „Kilus kivirčams, buvo pakviestas vienas senelis, kuris turėjo nustatyti tikrąją ribą <...>. Jo žodžiais nenorėta sutikti, užtat prie didžiojo akmens, kur jis rodė ribą, turėjo įvykti to senelio priesaika. Priesaikos metu tam seneliui sprogo širdis, ir jis krito vietoje“ (LT; „Prisiega buva prie šito akmenia. Prisiegdena kunigas, ir, saka, kryželis stavėja un šita akmenia. Kai prisiekia, tai tas žmogus ir mira iš karta. Jį pakavoja prie šitam akmeniui, do ir duobela stovi prie

605 pav. Sungardų akmuo (**728**) (pagal aut.).

606 pav. Sungardų akmens (**728**) buvusi vieta iš PV. *Aut. nuotr.* 2000.

akmeniui, buk kur anas pakastas" – LTR 2430/203).
Š. 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 13–14; LTR 401/22; 2430/203. **L.** LT 623 (Nr. 689); Šidiškis T., 1994, 161; EMD 171 (Nr. 270); ŽERL 210.

ŠALTINIAI, Dūkšto s-ja
729. MEŔGEŽERIS. Tikslesnių duomenų nėra.
L. Vardynas, 101 (*Mergažeraitis*).

ŠILEIKIŠKĖS, Ceikinių s-ja
730. KÙPAKAMPIS. Minimas k. ribose (VK). 1998 m. nelokalizuotas (Vait.).

Sprendžiant iš vietovardžio sando *kampas*, tai galėtų būti kurios nors Merkmenų ež. įlankos ir ežero pakrantės pavadinimas (Vait.)

Senieji Šileikiškių gyventojai taip paaiškina *kupolių* sąvoką: „Tai visoki baliukai, išgėrimai. Susineša valgyt ir darydava Kupõlių" (*U.* V. Vaitkevičius, 1998 m.).
Š. Vait. (1998); VK.

ŠIŠKINIAI, Linkmenų s-ja
731. MARTỸNO AKMUÕ. Buvo k. viduryje, A. Guigos sklype. „Keturkampis, lygiu viršumi, 4 m^2 ploto" (LŽV). Suskaldytas pokario metais (Vait., 1992 m.).

„Buvo akmuo su pėdais. Jį vadino Martynu" (UtP).
Š. LŽV (S. Zaranka, 1936); Vait. (1992). **L.** UtP 18 (Nr. 20).

TAUJŪNAI, Naujojo Daugėliškio s-ja
732. VELNIABALIS. Minimas k. ribose (VK). 1995 m. nelokalizuotas (Vait.).
Š. VK; Vait. (1995). **L.** NDP 204.

TRAKNIŠKĖ, Rimšės s-ja
733. ŠVENTẼLĖ. „Nuskendusi sala" (VK). Veikiausiai vieta Rūžo ež. apyežeryje, kur įsikūręs kaimas. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. VK (prieš Antrąjį pasaul. karą). **L.** Šidiškis T., 1994, 162; Vaitkevičius V., 2003a, 163 (Nr. 11; klaidingai lokal.).

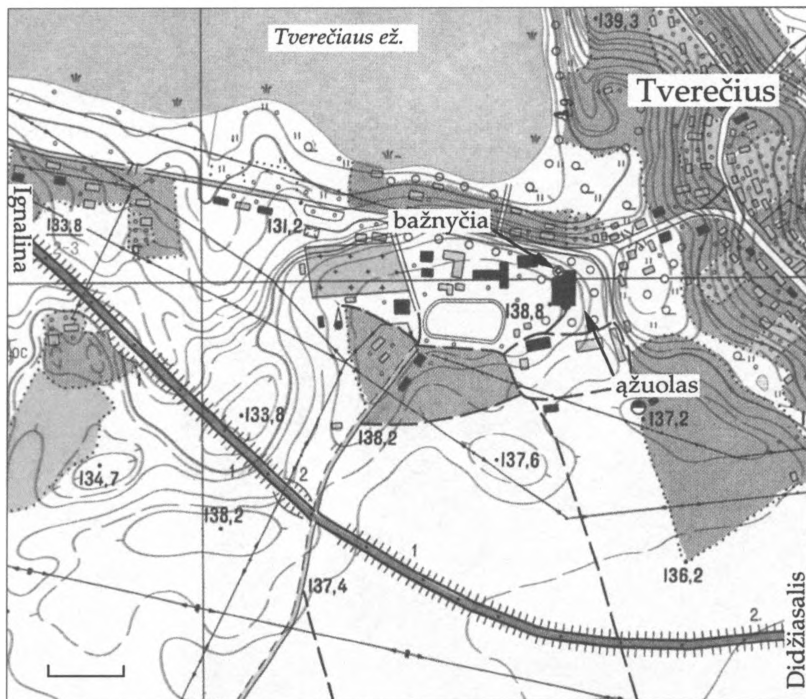
TRILUŠČIAI, Tverečiaus s-ja
734. AKMUO su PĖDOMIS. Nurodomas k. laukuose, su dviejų (kairės ir dešinės) pėdų atspaudais. Padavime siejamas su Čelniukų pėduotuoju akmeniu (↑**614**), esančiu maždaug už 2 km.
Š. LTR 4077/44. **L.** NDP 199 (Nr. 73).

TVEREČIUS
735. TVERẼČIAUS ẼŽERAS. Telkšo miestelio ŠV pakraštyje, 36 ha ploto. Per jį teka Dysna.

Pasakojama, kad šiame ežere paskendęs vienas iš dviejų Tverečiaus varpų. Per Šv. Joną ežero varpas atsišaukia esančiam bažnyčioje. Tačiau tai išgirsti gali tik tie, kas turi gerą klausą ir atlikę išpažintį (LMD I 183/113).
Š. LMD I 183/113; LMD I 474/535 („zvanas da i daba Jonines naktį zvanija"). **L.** NDP 199 (Nr. 77), 200 (Nr. 84).

736. ĄŽUOLAS. Auga bažnyčios šventoriaus PR dalyje (N55°18'46,7"; E26°36'05,4"). Medis dvikamienis, 6,85 m apimties (1,3 m aukštyje), 27 m aukščio (Pakalnis R., Letukaitė D., 2005; 2,5 m skr., 23 m aukščio – Isokas G., 1995).

Pasakojama, kad ąžuolo vietoje senovėje buvęs aukuras. Kartą „atejęs kokis senis: – Jūs pagonys, – sako, – kam čia savo vaikus deginat? Vis tiek dievai jūsų maldų negirdi. Tai senelis, kuris savo sūnų buvo sudeginęs, nulaužė iš tvoros kuolą sausą. – Ot, sako, – ženklas – jeigu mano auka bus priimta, tai tas kuolas pradygs.

607 pav. Tverečiaus ežeras (**735**) ir ąžuolas (**736**) (pagal aut.).

Išdygo, prisprogo tas kuolas, ir užaugo toks ąžuolas, kad dar amžį tokio nebuvo visoj apylinkėj“ (*P.* A. Bielinienė, 46 m., kilusi iš Vytėnų k., gyv. Latakiškės k. *U.* A. Bielinis, 1926 m. – LMD, pagal NDP).

„Ten ir Napaleonas ilsėjosi po tuo medžiu. Ir Emilija Pliateraitė, sukilimo kada tai metais“ (LTR).

Š. LMD I 474/755; LTR 6366/335. L. Isokas G., 1995, 54; NDP 199 (Nr. 78); Šidiškis T., 1996, 48; Pakalnis R., Letukaitė D., 2005, 40–41.

VAIŠNIŪNAI, Ignalinos s-ja

737. EŽERAS LAUMIAKỸS ir LAUMIAKẼLIS (PUTRINIS). Į P nuo Dringio ež. Juodakumpio įlankos. Remiantis Vardynu (1963), Laumiakiu vadinamas didesnis, V pusėje telkšantis ežeras, o Laumiakėliu (kitaip – Putriniu) – R. Tarp jų apie 0,1 km atstumas.

Už 0,25 km į P nuo Laumiakio esanti dar viena ežerėlių pora Laumiakėliais pavadinta vėliau? (plg. ANPŽ).

L. Vardynas, 88 (*Laumiakėlis* || *Putrinis*; *Laumiakys*); Ermanytė I., Eigminas K., 1966, 230; Čeponis K., 1994, 5 (Nr. 57); ANPŽ F–7.

DIEVARAGYS. „Dringių ež. įlanka“. Tikslesnių duomenų nėra.

Greičiausiai „perkelta“ iš Uteno ir Utenykščio sąsmaukos (↑**761**).

Š. VK (E. Strazdaitė, 1962).

VĖLIÓNYS, Ignalinos s-ja

Senas kaimas Vėlio ež. (↑**738**) R pakrantėje.

Atskirai paminėtina, kad apie Ceikinius, Ignaliną paplitusi Vielio pavardė.

608 pav. Tverečiaus ąžuolas (**736**). *V. Daugudžio nuotr.* 1958 (LIIR VD ng. 276).

Š. LMD I 198/7 (apie 1926 m., „Ant rubežiaus Vėlionies kaimo"); LTR 2626: 58 (apie 1941 m., *Vielionių kaimas*); LVIA F. 694–1–3504, 58 (1784 m., *Wełuny*).

738. ẼŽERAS VĖLỸS. Telkšo tarp Vėlionių ir Mažulonių, į ŠV nuo kelio Švenčionys–Naujasis Daugėliškis, 29 ha ploto.

„Senelis pasakoja, kad kažkada labai seniai vietoj to ežero buvęs kalnas, ant kurio stovėjo bažnyčia. Vieną kartą pro tą bažnyčią ėjo moteris. Ji beeidama į kalną labai pavargo ir pasakė: – Kad šis kalnas prasmegtų į žemes! Vos tik ji ištarė, tuoj toje vietoje atsirado ežeras.

Dar senelio atmintyje, būdavo, sekmadieniais dvyliktą valandą girdėdavosi ežero gilumoje skambinant varpais" (*P.* D. Skripskas, 75 m. *U.* A. Skripskas, 1948 m. – LTR).

Ežero pakrantėje būta Pavėlės vienkiemio (Čep.). Į ŠV nuo Vėlio telkšo kiek mažesnis ežeras Vėlykštis (abu juos jungia siauras pratakas).

Š. Čep.; LTR 2626/58 („Ežeras, vadinamas Vieliu"). **L.** Vardynas, 189 (Daugėliškis, *Vėlys*), (Ignalina, *Vėlykštis*); EMD 105 (Nr. 150); ŽA 155 (Nr. 360).

VĖLŰNAI, Rimšės s-ja

Kaimas Prūto ež. ŠR pakrantėje. Pavadinimo kilmė nežinoma.

L. LTŽ E–12 (*Wełuny*).

739. GÕJAUS KÁLNAS. Tikslesnių duomenų nėra.

L. Šidiškis T., 1994, 161.

VENDŽIONIŠKĖ, Rimšės s-ja

740. AKMUO su PĖDA. Nurodomas k. lauke, prie griovio. Su „velnio pėda". Nerastas, matyt, suskaldytas melioratorių (Čep., 2004 m.).

Š. Čep.; **L.** Šidiškis T., 1994, 161 (Vendžioniškė).

741. GÕJUS. „Krūmai". Tikslesnių duomenų nėra.

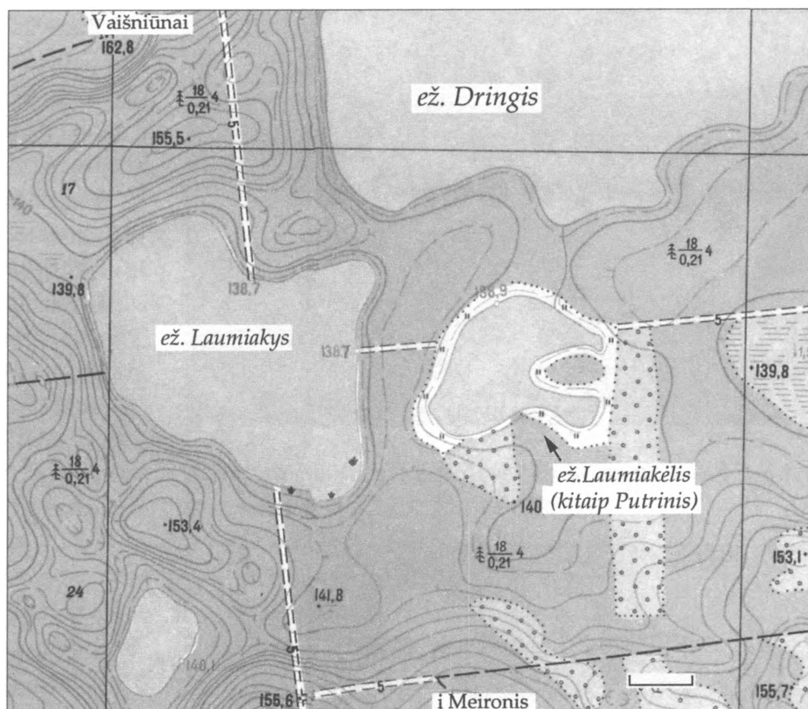
L. Eigminas K., 1969, 306.

VILKUOČIAI, Rimšės s-ja

742. KUPÃLINIS KÁLNAS. Minimas tarp kitų k. vietovardžių. Tikslesnių duomenų nėra.

L. Eigminas K., 1969, 306.

ŽAGARINĖ, Dūkšto s-ja [743.] AKMUO su ŽENKLAIS (buvo Av 152). F. Pokrovskis pirmasis nurodo Žagarinės akmenį prie kelio iš Žagarinės į Smalvas, ant valdiško ir privačios nuosavybės Daugėlos miškų ribos. Ant plokščiosios, maždaug 1,5x1–1,3 m dydžio akmens pusės iškalta: lygiakraštis kryželis (viršuje), data 1554. Žemiau datos – kryželis su gulsčiu „pjautuvėliu“ žemiau kryžmos, susijungiantis su „postamentu“, ir dar vienas kryžius, kuriam iš šonų dviem eilutėmis iškaltos, matyt, slavų abėcėlės raidės. Apačioje visų šių ženklų iškaltas toks pat kryželis, kaip viršuje. Pasak padavimų, po akmeniu esąs paslėptas lobis (Покровский Ф. В., 1899).

609 pav. Vaišniūnų ežerai (**737**) (pagal K. Čeponį 1994, 5).

Į paklausimą apie akmenį su iškaltu kryžiumi ir 1554 m. data Salako policijos nuovados viršininkas 1935 11 04 atsakė, kad Prano Vaicvėno lauke yra didelis akmuo, ant kurio iškaltos vokiškos raidės, „bet neišskaitomos, ir kokių tai metų neaiškūs skaitmenys“. „Vietiniai žmonės pasakoja, kad tas akmuo esąs nuo vokiečių okupacijos laikų, nes toje vietoje, kur dabar akmuo randasi, buvusi vokiečių kareivių ligoninė“ (VAK). 1976 m. MMT ekspedicija akmens nerado, sutapatino su Gailiutiškės akmeniu (↑**1347**), bet savo akte pažymėjo, jog Žagarinės akmuo sunaikintas apie 1955–1956 m. (1976 m., MMT; Čeponis K., 1993). Jis buvęs prie upelio, tekančio per kaimą iš Dūkšto ežero

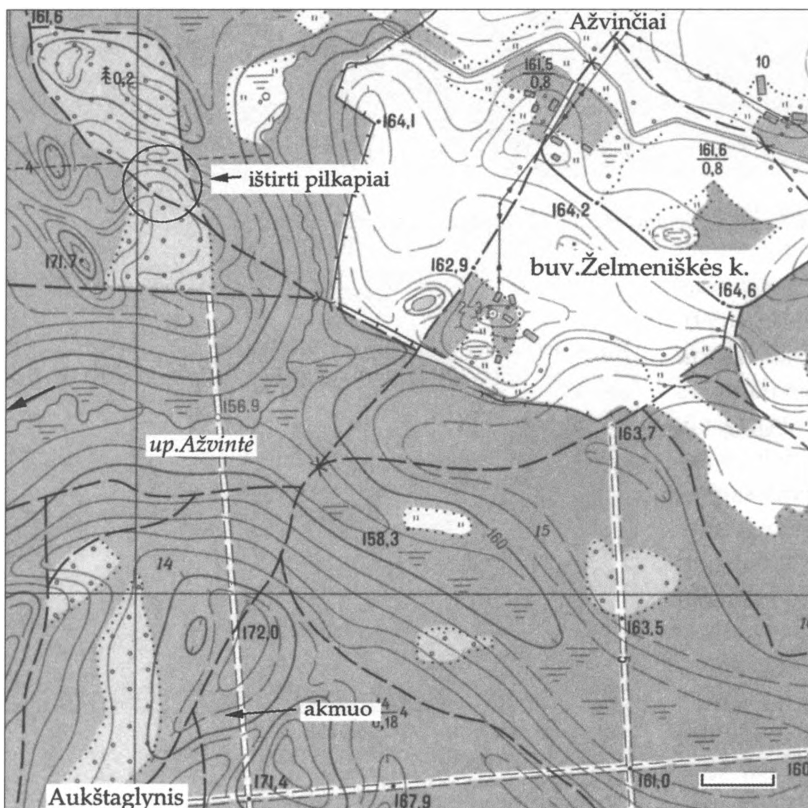

610 pav. Vėlionių ežeras (**738**) iš P. *Aut. nuotr.* 1998.

(1978 m., MMT). Pastaraisiais metais surinkta duomenų, kad akmuo gali būti įverstas į Dūkšto ežerą netoli nuo V pakrantės (Čep.).

611 pav. Želmeniškės ežeras (**744**) (pagal Gervėčių raisto 1993).

612 pav. Želmeniškės akmuo (**746**) (pagal aut.).

Žagarinės akmuo buvo apie 10 km į R nuo Salako akmens (↑**1425**), apie 7 km į Š nuo Dirvoniškių akmens (↑**620**) ir apie 3,5 km į P nuo Gailiutiškės akmens (↑**1347**). **Š.** 1976 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–60, 14; 1978 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–65, 3; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–2247, 89–90; ČEPONIS K., 1993, 1; VAK 71/316-321. **L.** ПОКРОВСКИЙ Ф. В., 1899, 35; LAM 266; ŠIDIŠKIS T., 1994, 161 (klaid. tapatina su *Palocko akmeniu*).

ŽELMENIŠKĖ, Kazitiškio s-ja

744. GERVÉČIŲ RAĨSTAS. 2,5 km į P nuo k., Ažvinčių girios 39–40 ir 51–52 kvartaluose, Ažvinčių sengirės rezervate. Tai nenuotakus pelkėtas duburys, kurio plotas palaipsniui mažėja (1977 m. buvo 37 ha, 1987 – tik 23 ha). Raiste telkšo trys Gervėčių ežerėliai.

Pasakojama, kad raisto vietoje, „miške tarp kalnų", buvo bažnytkaimis. Per mišias žmonės čia gerdavo ir šūkaudavo, tad „pasidarė prarajos" ir visi nuėjo skradžiai žemę.
Š. LTR 5080/88; ŠIDIŠKIS T., 1992a, 34. **L.** ŠIDIŠKIS T., 1994, 160; 2005, 172 (Vaišnoriškė).

745. PEKLÀ ir PEKLẼLĖ. T. Šidiškio duomenimis, Peklos raistas su šaltiniu yra į R nuo Gervėčių

ežerėlių, Ažvinčių girios 53 kvartale, o Peklelės – 41 kvartale.

Š. VK (1972). **L.** Šidiškis T., 1994, 162 (Želmeniškės); 2005, 172 (Vaišnoriškė).

746. AKMUO. Ažvinčių girios 14 kvartalo PR dalyje, apie 0,4 km į P nuo Ažvintės up. kairiojo kranto, 18 m į V nuo kvartalo linijos tarp 14 ir 15 kvartalų (N55°27'27,6"; E26°02'27,7"). Akmuo vidutinio grūdėtumo rausvos spalvos granitas, buvęs iš tiesų didelis („Nepaprastai didelis akmuo, kai troba" – LTR), deja, apskaldytas perkūno ir žmonių. Iš akmens skeveldrų Želmeniškių gyventojas Šinkūnas buvo išsimūrijęs rūsį (LTR).

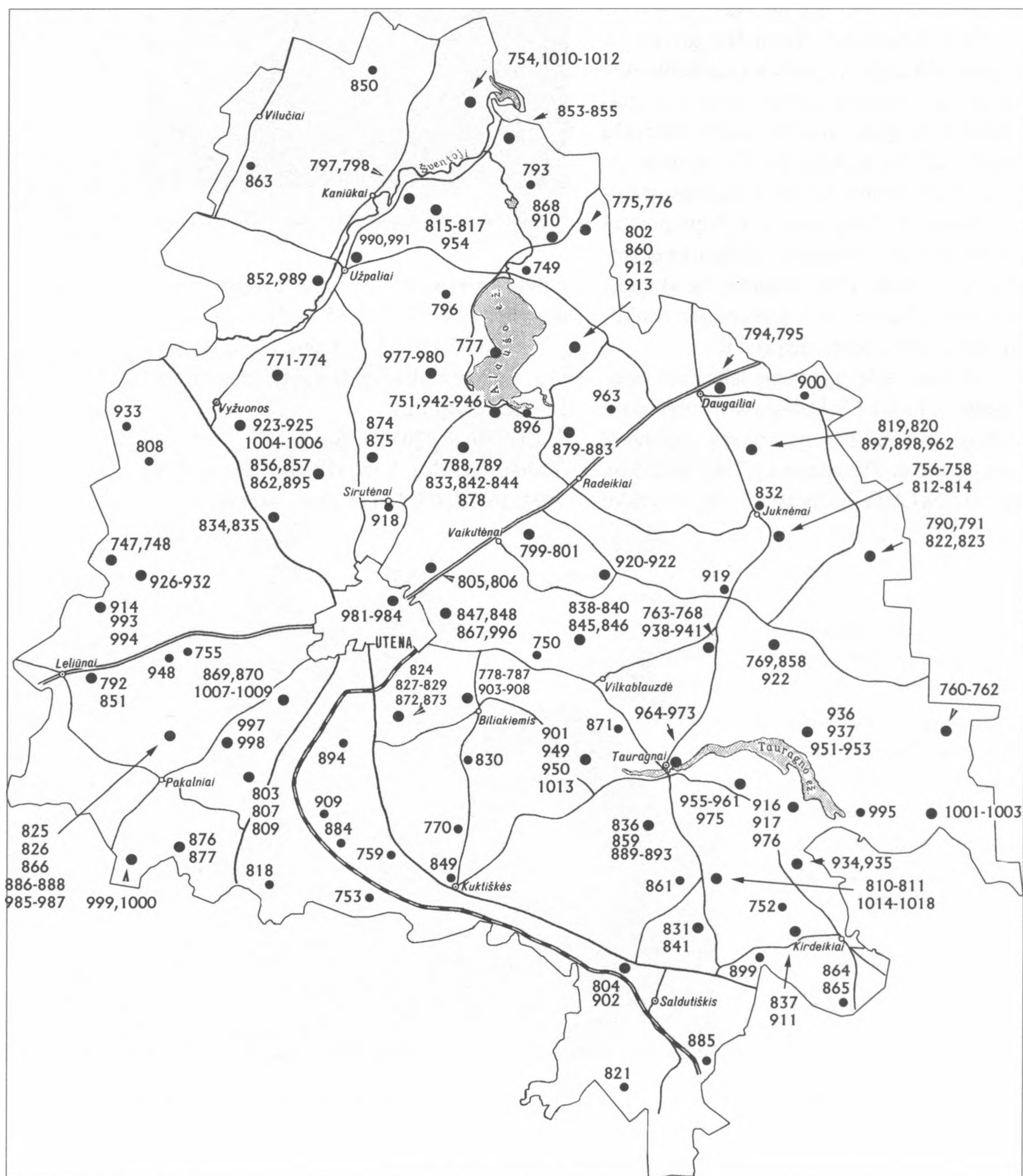
Akmens išliko trys viena šalia kitos esančios dalys: R, V ir PV. Didžiausia ir aukščiausia V dalis – ji 2,3x1,1 m dydžio (prie pagrindo), 1,4 m aukščio. ŠV dalis yra 1,75x0,8x0,35 m, o R – 1,95x1,1x0,7 m dydžio. Tiesa, skeveldrų guli ir už 3 m į PV, už 1,5 ir 2 m į V (viena iš jų net 1,05x0,55x0,35 m dydžio).

613 pav. Želmeniškės akmuo (**746**) iš V. *Aut. nuotr.* 2005.

Už 0,75 km į Š (kitapus Ažvintės up.) yra Želmeniškių pilkapiai, datuojami I t-mečio viduriu.

Š. Čep.; LTR 3203/73; Šidiškis T., 1992a, 34 (*Kultinis akmuo*); Vait. (2005). **L.** Šidiškis T., 1994, 160; 2005, 154 (*Kultinis akmuo*).

754,1010-1012
850
853-855
Vilučiai
Šventoji
797,798
863
Kaniūkai
793
868
910
775,776
815-817
954
990,991
802
860
912
913
852,989
Užpaliai
749
796
794,795
771-774
977-980
777
900
Vyžuonos
751,942-946
963
Daugailiai
933
923-925
1004-1006
874
875
896
879-883
819,820
897,898,962
808
856,857
862,895
788,789
833,842-844
878
Radeikiai
756-758
812-814
Sirutėnai
832
Juknėnai
834,835
918
Vaikutėnai
790,791
822,823
747,748
799-801
920-922
926-932
805,806
919
914
993
994
981-984
847,848
867,996
838-840
845,846
763-768
938-941
UTENA
750
769,858
922
Leliūnai
755
948
792
851
869,870
1007-1009
824
827-829
872,873
778-787
903-908
Vilkablauzdė
760-762
997
998
894
Biliakiemis
901
949
950
1013
871
964-973
936
937
951-953
Tauragnai
Tauragno ež.
830
Pakalniai
803
807
809
909
884
955-961
975
916
917
976
995
1001-1003
825
826
866
886-888
985-987
876
877
770
836
859
889-893
759
849
934,935
999,1000
818
Kuktiškės
861
810-811
1014-1018
753
752
831
841
Kirdeikiai
899
864
865
804
902
Saldutiškis
837
911
885
821

UTENOS RAJONAS

AKNYSTĖLĖS, Leliūnų s-ja

747. PAGRIÓMĖLIŲ (PAGRIAUMĖLIŲ) AKMUÕ. 0,2 km į ŠR nuo siaurojo geležinkelio Utena–Anykščiai, prie Aknystėlio ež. R galo, apie 50 m į Š nuo J. Vilkicko sodybos, keliuko Antalgė–Šileikiai R pusėje, ežero pakrantės skardyje (kapinyno Ar 1308 teritorijoje).

„Po šiuo akmeniu pinigai „pakavoti", kiti matę juos ir degant <...>. Bejodamas žmogus užgirdęs oželio bliovimą. Pamanęs, kad piemuo paliko, ir pasiėmęs drauge. Juo artyn namų jojęs, juo labiau šilęs arklys. Parjojęs oželį įleidęs į tvartą. Rytą tvarte radęs didžiausią akmenį. Didelį vargą turėjęs, kol jį išvertęs. Dar pasakojama, kad pro šį kalną važiuojant kitiems smukdavę ratai, kiti girdėdavę lyg vaiką verkiant, lyg spiečiaus ūžimą, matydavę ugnies kamuolius riedant, visokius šunis..." (LŽV). Po akmeniu esąs užkastas pono turtas (1985 m., MMT).

0,6 km į PV (kitapus ežero) yra Aknystėlių piliakalnis.

Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 55; 1980 m. MMT žv., LIIR F. 1–2242, 4; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 4–5; LŽV (J. Puslienė, 1936; *Pagriomėlų pakriūta*); VAK 60/508 (LŽV). **L.** BP 214 (Nr. 11; *Pagriaunėlių kalnas*); ŠMV 74.

748. PÍEVA LAŨMĖ. Nurodoma Aknystėlių ež. PV pakrantėje, 1 ha ploto.

Pasakojama, kad čia naktimis laumės velėdavo rūbus (LŽV).

Š. LŽV (J. Puslienė, 1936; Stabulankiai, *Laume*); VAK 60/566 (LŽV). **L.** BP 213 (Nr. 8).

ALAUŠAI, Sudeikių s-ja

749. VELNIÃRAISTIS. Nurodomas 0,4 km į Š (?) nuo Alaušo ež. Š kranto.

Pasakojama, kad šioje vietoje kartais vaidendavęsi, pasirodydavęs šuo, girdėdavosi arklio prunkštimas.

Š. VAK 63/240 (LŽV; Alauša).

ALIAI, Mockėnų s-ja

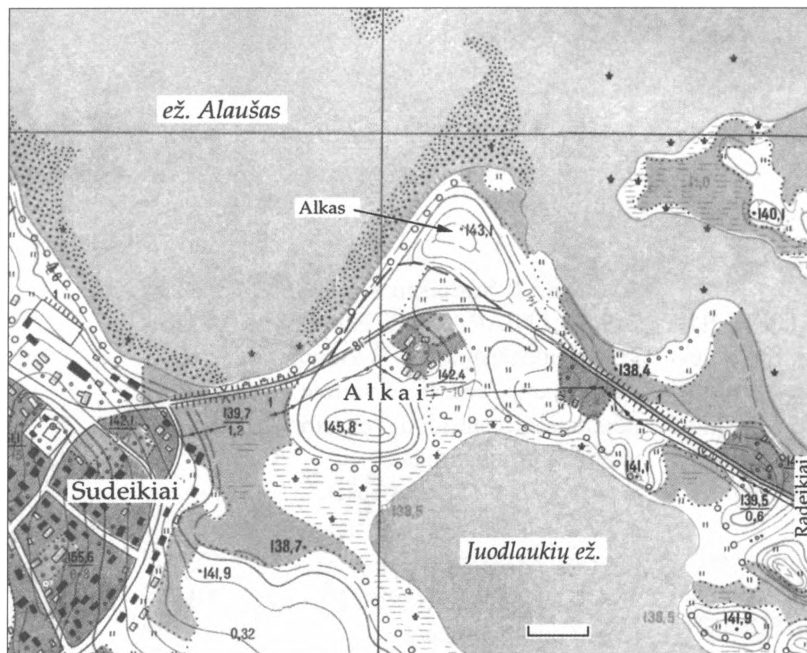
750. LAŨMIAKALNIS. 1 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. VK (Pkk).

ALKAI, Sudeikių s-ja

751. ALKÀ (AĨKAS, ALKÕS VIRŠÙS) (Av 2070; M 43). 0,7 km į ŠR nuo Sudeikių bažnyčios, sąsmaukoje tarp Juodlaukių ir Alaušo ežerų, kelio Sudeikiai–Antandraja Š pusėje, Alaušo ež. P krante (anksčiau ši vieta buvo Alaušo sala), E. Surgailio žemėje. Alka vietos žmonių vieningai vadinama maždaug 100 m ilg. (R–V), 40–50 m pl. (Š–P), iki 4 m aukščio (V) pakiluma, kurios P dalį apardė kelias Sudeikiai–Antandraja. Padavimai apie senojo tikėjimo apeigas dažniau siejami su Alkos R dalimi (1985 m., MMT).

„Ant Alkų kalno vaidilutės kūrendavusios šventąją ugnį" (*P.* V. Surgailis, 70 m., Alkų k. *U.* L. Buičenkienė, 1995 m. – UP Nr. 35). Pasakojama, jog šioje vietoje senovėje buvo laidojami žmonės, nors kryžių ir nebūta (Šidiškis T., 1992c). R. Batūros duomenimis, kažkur šioje vietoje buvo rastas akmuo su dubeniu, vėliau įmūrytas į

614 pav. Alkų kyšulys (**751**) (pagal KPC AS) ir Sudeikių ežeras (**942**).

Sudeikių šventoriaus tvorą (1985 m., MMT; ↑**944**, **945**, **946**).

Beje, Alkų vienkiemyje gyvenęs Juozapas Surgailis, eidamas pro storą šimtametį sodybos ąžuolą, visada nukeldavo kepurę (Pakalnis R., Letukaitė D., 2005).

1979 m. užfiksuotas kitų šaltinių nepatvirtintas vietos pavadinimas Dievaalkis (VK).

615 pav. Alkų kyšulys (**751**) iš PV. *Aut. nuotr.* 1999.

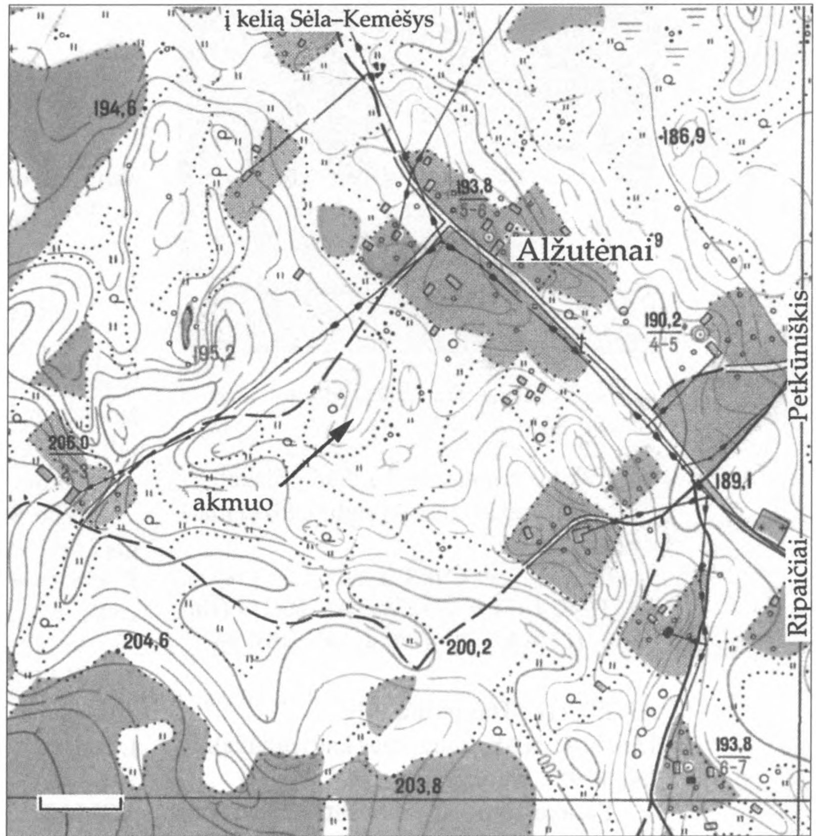
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 167 (*Alkos Viršus*); 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 56 („vėlyvas senkapis, bet ne jokia alka“); 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 11–12; LŽV (V. Surgailienė, 1935; „ariama dirva“, *3,5 ha*); Šidiškis T., 1992c, 5; VK (D. Mackonytė, 1979; *Dievaalkis*). **L.** Kudaba Č., 1967b; ML 2, 118 („Buvo išlikęs labai senas ąžuolas“); Šidiškis T., 1996, 45; KPE 2, 140; UP 33 (Nr. 34–35); ŠMV 74; Pakalnis R., Letukaitė D., 2005, 8.

ALŽUTĖNAI, Saldutiškio s-ja

752. DIDÝSIS AKMUÕ (M 289). Į P nuo k., 0,27 km į PV nuo kelio Alžutėnai–Ripaičiai, dirvonuojančiuose laukuose, iš visų pusių apsuptas pelkėtų pievų (N55°23'35,2"; E25°53'10,5"). Iš Š pusės (nuo k. sodybų) vandens „barjeras“ yra bene siauriausias, čia tėra siaura šlapia lomelė. Akmuo raudonos spalvos, vidutinio grūdėtumo granitas. Akmuo netaisyklingos formos, 2,9 m ilg. (Š–P), 2,1 m pl. (R–V), 1,05–1,1 m aukščio. R pusėje akmens dalis nuskelta (perkūno ar žmonių?). Viršus beveik absoliučiai lygus, kiek nuolaidėja į P. Akmens ŠV šone yra įspūdinga vertikali 55x80 cm dydžio, 22–25 cm gylio įduba – „velnio nugaros atspaudas“ (1970 m., LII). Žemesnėje dalyje įduba netaisyklingos formos dugnu, aukštesnėje – 15x30 cm dydžio dugno plotelis yra lygus, plokščias. Nurodoma, kad ant akmens praeityje buvo net trys tokios įdubos. Perkūnui kelis kartus trenkus, dvi iš jų buvusios nuskeltos (VAK).

Pasakojama, kad įdubimus-„guolius“ ilsėdamasis prie akmens įspaudė kuprotas Velnias (VAK).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 133 (Elžiūtėnai); 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 30; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 12–13; 2003 m. KPC žv.; VAK 60/2 (LŽV). L. PA 80 (Nr. 226; Elžiutėnai); IA 83 (Nr. 274); ŠMV 74; Šidiškis T., 2005, 152.

616 pav. Alžutėnų akmuo (**752**) (pagal aut.).

ANDREIKĖNAI, Kuktiškių s-ja

753. JUOZAPÕTOS KÁLNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1905). Netyrinėtas.

„Ant piliakalnio stovėjo bažnyčia, į kurią suvažiuodavo ponai melstis. Sykį, arkliams pasibaidžius, arkliai nubėgę nuo kalno į akivarą, esantį vakarų pusėj kalno, kur prigėręs ponas ir arkliai. Tuomet buvęs duotas įsakymas bažnyčią sugriauti“ (VAK; „Čia užpilta pagonių bažnyčia“ – 1970 m., LII).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 123; Šidiškis T., 1992c, 6; VAK 60/345–346. **L.** LAM 93 („Stovėjusi bažnyčia“).

ANTAKALNIAI, Užpalių s-ja

754. AKMENYS su DUBENIMIS. Akmenys [kiek?] sunaikinti griaunant senąsias sodybas ir užkasant jų liekanas.

Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 109. **L.** ŠMV 74.

ANTALGĖ, Leliūnų s-ja

755. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Av 1648). 1986 m. archeologinių tyrimų metu (vad. G. Zabiela) ištirta visa piliakalnio aikštelė (80 m^2). Kultūrinio sluoksnio nerasta. Aukščiausioje aikštelės vietoje rastas netaisyklingo puslankio formos, apardytas, 0,5x3 m dydžio akmenų grindinys, datuojamas I t-mečiu.

617 pav. Alžutėnų akmuo (**752**) iš Š. *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24823).

618 pav. Alžutėnų akmens (**752**) detalė – įduba iš viršaus. *Aut. nuotr.* 2005.

„Vietos žmonės kalba, kad piliakalnyje senovės laikais buvusi stabmeldžių maldykla“ (VAK).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 124; 1986 m. MMT tyr., LIIR F. 1–1278; VAK 60/314 (Untulgė). **L.** LAA 2, 29; KPE 2, 141; UKE 44.

ANTILGĖ, Daugailių s-ja
756. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1295). Netyrinėtas.

Pasakojama, kad piliakalnyje buvo „pagonių bažnyčia“, kuri prasmego. Šventadienį, vidurdienį, šioje vietoje girdėti, kaip skamba varpai (Buračas B., 1937a; LTR 4909/46; „Bažnyčia buvusi ne katalikų, bet kokių pagonių bumbizų. Kai 12 val. ausį prie kalno pridėjęs klausai, tai girdis varpų balsas“ – LTR 4921/56; „sekmadienį, kai mišios, gerai įsiklausius girdėti, kaip piliakalnyje skambina varpais“ – Šidiškis T., 1992c).

„Žmonių pasakojimu, čia buvusios deginamos aukos dievams <...>. Netoli piliakalnio, į Juknėnų pusę buvę ratu sudėti dideli akmenys, čia sako šventoji ugnis buvusi kūrenama, vaidilutės būk gyvenusios <...>“ (LŽV; „Ten buvo papiliakalniu trys dideli akmens, gal lietuvių dievai“ – LMD).

Už 1,1 km į V–PV yra Gaidžių Darymo akmuo (↑**812**).
Š. LMD I 474/707; LTR 4909/46; 4921/56; LŽV (J. Preibys, 1935; Untilgė); Šidiškis T., 1992c, 7–8. **L.** Buračas B., 1937a, 645; Šidiškis T., 2005, 152–153.

757. ẼŽERAS SYLỸS. Telkšo į PR nuo kelio Daugailiai–Tauragnai, 21 ha ploto. Aškinės upeliu jungiasi su Ilgio ež. PR pusėje ir siauru prataku – su Grabelio ežeru – ŠV.

„Tan ežere, sako, miestas nuskendęs, kurį tas piliakalnis gynė. Metuose tam tikrose valandose girdėti, kaip ežero dugne žmonės meldziasi, gieda ir vargonai duduoja“ (*P.* M. Mikalauskaitė, Antilgėje. *U.* A. Bielinis, 1926).

Sylio ŠR krante yra Antilgės piliakalnis (Ar 1295).
Š. LMD I 474/705. **L.** ŠMV 74; Šidiškis T., 2005, 153.

758. KARALIAKALNIS. Nurodomas k. P pusėje. Tikslesnių duomenų nėra.
L. Šidiškis T., 2005, 153.

ASMALAI, Kuktiškių s-ja
759. VÉLNIO DUOBẼ. „Dirva k. pietų pusėj“. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. Šidiškis T., 1992c, 55 (Nr. 3).

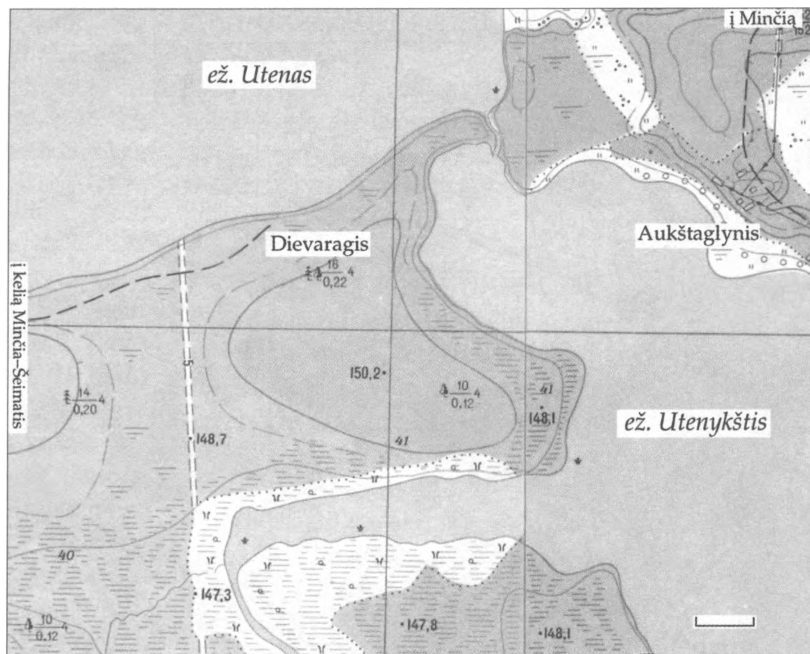
AUKŠTAGLYNIS, Tauragnų s-ja
760. ẼŽERAS ÙTENAS (UTẼNIS). Į V nuo k., 200 ha ploto. Žiežulnos upeliu jungiasi su Žiežulniu ež. (ŠV pusėje), siauru prataku – ir su Utenykščiu.

„Utenas – čia yra daug velnių“ (*P.* A. Truskauskaitė, 86 m. ir G. Truskauskienė, 82 m., Minčios k. *U.* D. Astramskaitė, 1992 m.).

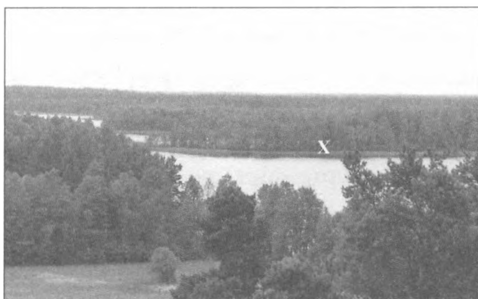
Apie ežero PR dalyje esančią Novena vadinamą ežero vietą pasakojama, kad „ten gyveno vandenų dievas Novas. Jam, pavasarį išplaukus ledagrūdoms, į ežero gelmę aukojo „obrūsą“ – baltą drobulę, kad per metus neprašytų skenduolio“ [?] (Kulys A., 1993).

Į P nuo Novenos yra Dievaragis (↑**761**).
Š. Kulys A., 1993; Vait. (2005).

761. DIEVARAGIS (M 10). 0,6 km į PV nuo k., Daunorių g-jos 155 kvartale. Kyšulys Utenio ir Utenykščio ežerų sąsmaukoje (siauras pratakas tarp jų vadinamas Ineiga), V jos pusėje (centrinėje dalyje – N55°27'10,0"; E26°00'21,0"). „Buvęs labai didelis miškas. Kartą žmonės grybaudami pasiklydo ir pamatė seną žmogų, kuris parodęs kelią dingo iš akių, tai grįžę pasakojo, kad dievą regėjo“ (LŽV, J. Šiniauskas). Čia buvo trimituojama suktiniu ragu, sveikinant pirmąją vasaros mėnulio jaunatį [?] (Kulys A., 1993).
Š. Kulys A., 1993; LŽV (J. Šiniauskas, 1935; Tauragnų g-ja, *Devaragis*, miškas, 20 ha); LŽV (O. Sliesoraitytė, 1935); Šidiškis T., 1992c, 51–52; Vait. (2005); VUB F. 81–254, 8 (Dievoragis). **L.** Šidiškis T., 1996, 44; ŠMV 81 (*Rūgšteliškis*); Vaitkevičius V., 2003a, 35; Šidiškis T., 2005, 153–154 (nuotr.).

619 pav. Aukštaglynio ežeras (**760**) ir kyšulys (**761**) (pagal aut.).

620 pav. Aukštaglynio ežeras (**760**) ir kyšulys (**761**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2004.

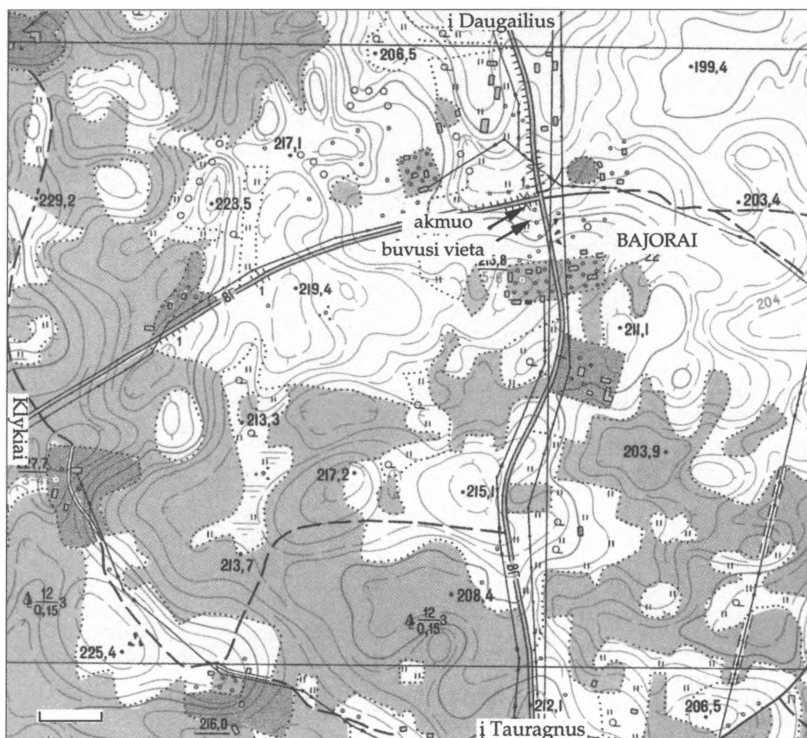
[**762.**] ŠALTINIS BAČKINĖ. Pasakojama, kad senais laikais kažkas čia „įdėjęs bačką ir nuo to praminė Bačkine“. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (J. Garbšys, 1935; „Liūne skylė“).

BAJORAI, Tauragnų s-ja

763. AKMUO (Ar 1324; M 291). Buvo apie 25 m į P–PV nuo kelio į Klykius atsišakojimo iš kelio Tauragnai–Sirvydžiai, pastarojo kelio V pusėje, šalia šulinio, įrengto versmės vietoje (vėliau toje vietoje Linka iškasė kūdrą). 1975 m. kelininkai

621 pav. Aukštaglynio kyšulys (**761**) iš Š. *D. Vaitkevičienės nuotr.* 2005.

622 pav. Bajorų akmuo (**763**) (pagal aut. ir V. Musteikį).

akmenį nuvilko maždaug 15 m į Š nuo senosios akmens vietos (Must.). Dabartinė akmens vieta yra už 4 m į P nuo kelio į Klykius, 18 m į PV nuo jo atsišakojimo iš kelio Tauragnai–Sirvydžiai (N55°29'41,0"; E25°50'57,6").

Akmuo smulkiagrūdis melsvos su ryškiais baltais ir rausvais kvarco intarpais spalvos. Dabar matomoji akmens dalis yra 2,6 m ilg., 1,5 m pl., 1,2 m aukščio. Kaip matyti iš 1952 m. nuotraukos (KPD PA ng. 221), panašioje padėtyje akmuo gulėjo ir senojoje vietoje. Tai būta pailgos formos, siauro, gana giliai žemėje įsmigusio akmens kiek aukštesniais galais (šie galai analogiškoje padėtyje matomi ir dabar).

„Tai buvo švintas akmuo, turi įtakos žmonių gyvenimui: praša, kad užtartų <...>. Žmonės atnešdavo savo pasūdų [indą? – *Vait.*], o akmuo turėjo savo galių. Jeigu tą akmenį užpykdysi, tai gali netekti sveikatos, o jei gerbsi – gausi malonių“ (*P.* T. Gasiūnienė, 66 m., Bajorų k., kilusi iš Strokinių k. *U.* V. Musteikis, 1992 m. – Šidiškis T., 2005). Akmuo „žmonių labai gerbiamas“ (1970 m., MMT; „Akmuo kaipo švintas buvo“ – Must.).

623 pav. Bajorų akmuo (**763**) (senojoje vietoje). *Ramelio nuotr.* 1952 (KPD PA ng. 221).

624 pav. Bajorų akmuo (**763**) (perkeltas) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 2005.

Pažymėtina, kad pagarbą šventam akmeniui iš vietos žmonių buvo perėmę rusai sentikiai (Must.).
Š. 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 33; 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 58 (nerastas); 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 35–36 (*Prieversmio akmuo*); AP (B. Vasevičiūtė, 1951); Vait. (2005); VAK 60/13–17; Must. (1992). **L.** ŠMV 74; Šidiškis T., 2005, 154.

764. AKMUO su DUBENIU I. Buvo J. Linkos sodyboje, prie kalvės. 1975 m. kartu su nugriautos sodybos likučiais užkastas. Akmuo gulėjo priešais kalvės duris, buvo 0,95x1,12 m dydžio. Dubuo – 19,5x20 cm dydžio, 15 cm gylio (1970 m., MMT). Kaip matyti 1934 m. I. Končiaus nuotraukoje, iš akmens dubens kyšojo kažkoks metalinis strypas (Končius I., 1934). „Sulig savininko Linkos Juozo pareikštais žodžiais, viduryje akmene skylę iškalė patsai savininkas akmens, delei šinu ratams traukti" (VAK).
Š. 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 33; (J. Čiočio); 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 58–59 (J. Čiočio); 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 36–37; Končius I., 1934, 18 (nuotr. nr. 433); VAK 60/19–23. **L.** PA 80 (Nr. 229; Bajorai–Peikiškė); ŠMV 74.

765. AKMUO su DUBENIU II. 1935 m. nurodomas „Gurkšnio žemėje" (VAK). 1985 m. MMT žvalgomoji ekspedicija akmens nelokalizavo. Be to, pažymėjo, jog Gurkšniai gyveno ne Bajoruose, o Gaidžių k.
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 38; VAK 60/15.

766. AKMUO su DUBENIU III. Nurodomas tarp Bajorų ir Stūglių k., „ties kilometriniu stulpu, leidžiantis keliu į nedidelę lomelę, kairėje vieškelio pusėje ant kalvos krašto, ariamo lauko pakraštyje, netoli sodybvietės, apie 40 m nuo kelio". Akmuo 1,1x1,95 m dydžio, plokščiu viršum. Krašte yra 20 cm skr., 15 cm gylio dubuo „apvaliu – smailėjančiu" dugnu.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 126 (Bajorai–Peikiškės). **L.** IA 83 (Nr. 275).

767. AKMUÕ GÌRNAPUSĖ. 1939 m. nurodomas prie kelio Tauragnai–Sirvydžiai, Girnapuse vadinamoje pelkėje. Matomoji akmens dalis buvo apie 2x3 m dydžio. 1977 m. žvalgomoji ekspedicija akmens nerado.

„Žmonės pasakoja, kad seniau ties Girnapuse pajuokdavę (vaidendavęsi)" (LŽV).

625 pav. Bajorų akmuo su dubeniu I (**764**). *I. Končiaus nuotr.* 1934 (ČDM).

626 pav. Bajorų akmuo su dubeniu III (**766**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24810).

627 pav. Bareišių akmuo su dubeniu (**770**).
V. Daugudžio nuotr. 1970 (LII ng. 24812).

Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 58 (nelokal.); LŽV (A. Linka, 1939). **L.** Šidiškis T., 2005, 154.

768. BAŽNÝČIAKALNIS. Tikslesnių duomenų nėra. Galbūt tas pats Balčių? (Vait.).
Š. Šidiškis T., 1992c, 55 (Nr. 5).

BALČIAI, Tauragnų s-ja

769. BAŽNÝČIAKALNIS. Nurodomas į V nuo k. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. Šidiškis T., 1992c, 55 (Nr. 6); VK (1977).

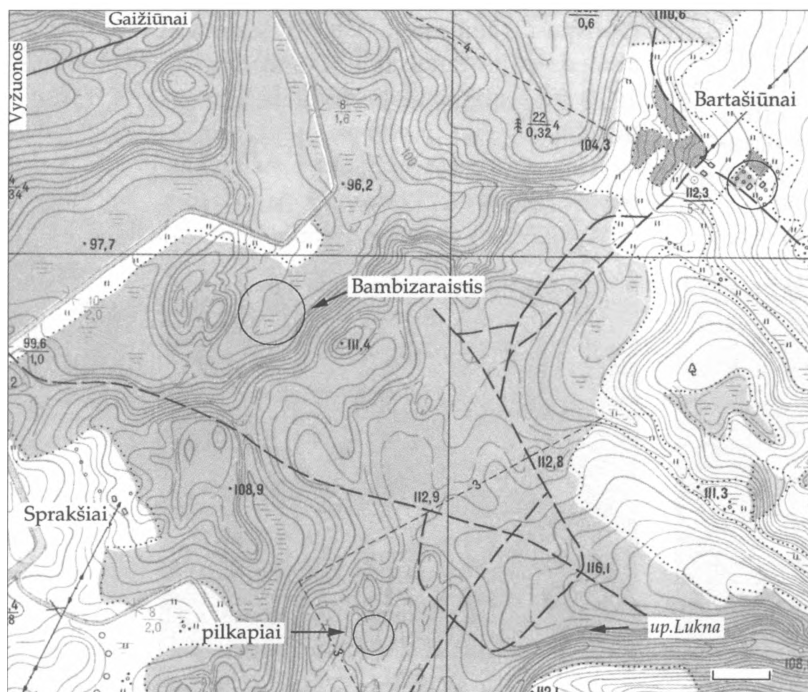
BAREIŠIAI, Kuktiškių s-ja

770. AKMUO su DUBENIU. J. Valiulio sodybos kieme, prie gyvenamojo namo verandos. Anksčiau buvo prie namo slenksčio. Akmuo stambiagrūdis granitas, 0,75x1 m dydžio, 30–40 cm aukščio. Dubuo – 18–20 cm skr., 18 cm gylio, smailiadugnis.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 128; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 34; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 43. **L.** IA 84 (Nr. 276).

BARTAŠIŪNAI, Užpalių s-ja

771. BAMBÌZARAISTIS (BUMBÌZARAISTIS). 0,8 km į PV nuo Janulionių sodybos, 0,65 km į P nuo kelio Gaižiūnai–Vyžuonos, 0,6 km į Š–ŠV nuo Sprakšių pilkapių (Av 1983), buvusiame kolūkinės priklausomybės miško masyve, kuris įsiterpia tarp Vyžuonų g-jos 66 (iš V) ir 59 (iš Š) kvartalų. Bambizaraistis užima maždaug 2 ha plotą. Prieškaryje šiame nelabai šlapiame raiste buvo ganomos karvės. Kažkur būta ir „paversmio“. Dabar raistas išdžiūvęs, tik skurdžia augalija išsiskiria iš aplinkui dominuojančių pušynų (1999 m., LII).

Užfiksuota padavimų nuotrupa apie tai, jog čia buvusi „bambizų bažnyčia“ ir „bambizas kunigas lupdavo vaikus, kai tie juokdavosi“.

628 pav. Bartašiūnų Janulionių sodybvietė (**771–773**) ir raistas (**774**) (pagal aut.).

Iš čia į Janulionių sodybą esą buvo pergabenti 3 akmenys su dubenimis (↑**772–774**) (*P.* Z. Janulionytė, gyv. Bartašiūnuose. *U.* 1985 m. – MMT). „Mana tėvukas papasakadava (jam seneliai koki pasakoja), kad čia bumbizų bažnyčia buva" (*P.* V. Limba, 78 m. amž., kilęs iš Bartašiūnų, gyvenantis Vyžuonose. *U.* V. Vaitkevičius, 1999 m. – LTR). (*Bumbizais* Vyžuonose, kaip ir kitose Lietuvos vietose, pravardžiuojami evangelikai reformatai. Vyžuonas valdant Radviloms (1611–1687), jie buvo perėmę miestelyje stovinčią katalikų bažnyčią – Vaitkevičius V., 2003a).

Apibūdinimas, kad Bambizaraisčio „bambizų bažnyčia" stovėjo „prie tako į Vyžuonas, prie pušies", žymi, pasak V. Limbos, raisto PV pakraštį, kur auga vadinamoji Audros partizanų būrio pušis ir šalia yra buvęs Bartašiūnų gyventojų naudotas takelis-„takas" į Vyžuonas. Ši vieta niekuo ypatingu neišsiskiria. Atkreipia į save dėmesį nebent nedidelė sausa griova, kuria reljefas kiek žemėja Bambizaraisčio link (1999 m., LII).

Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 44–45; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 26–27; LTR 6810/352. **L.** ŽE 546; ŠMV 75; Vaitkevičius V., 2003a, 110.

772. AKMUO su DUBENIU I (Av 1730). Z. Janulionaitės sodybvietėje, prie gyvenamojo namo slenksčio. Akmuo rausvos spalvos smulkiagrūdis granitas, 0,7x1,1 m dydžio. Dubuo centre, 20x21,5 cm dydžio, 14–15 cm gylio, smailiadugnis, tačiau dabar jau užbetonuotas.

Šis, kaip ir kiti du Z. Janulionaitės sodyboje esantys akmenys su dubenimis, buvo atgabenti iš netoliese esančio Bambizaraisčio, prie tako į Vyžuonas, prie pušies, kur stovėjo „bambizų bažnyčia" (1985 m., MMT).

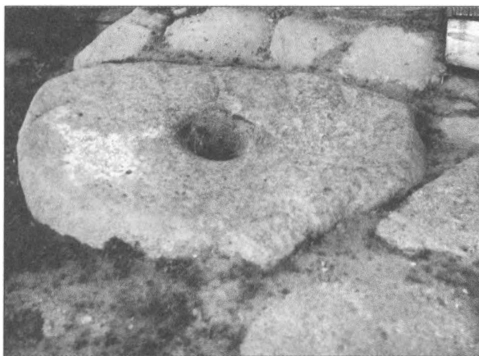
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 128–129; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 34; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 44–45. **L.** IA 84 (Nr. 277); ŠMV 74.

629 pav. Bartašiūnų raistas (**771**). *Aut. nuotr.* 1999.

773. AKMUO su DUBENIU II (Av 1731; M 300). Z. Janulionaitės sodybvietėje, prie nugriautos klėties pamatų. Akmuo pilkos spalvos granitas, 1x1,23 m dydžio, 30 cm aukščio. Dubuo beveik centre, 16,5x17 cm dydžio, 10 cm gylio, smailiadugnis.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 128–129; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 34–35; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 45; 2003 m. KPC žv. **L.** IA 84 (Nr. 278); ŠMV 74–75.

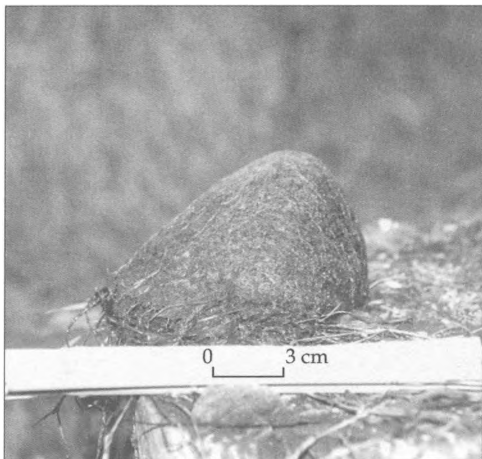

630 pav. Bartašiūnų akmuo su dubeniu I (**772**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24816).

774. AKMUO su DUBENIU III (Av 1732). Z. Janulionaitės sodybvietėje, nugriautos klėties pamatuose, 2 m į V nuo pamatų PR kampo. Akmuo pilkos spalvos granitas, nuskeltu šonu, 0,55x1,07 m dydžio, iš žemės kyšo 14 cm aukščio akmens dalis. Dubuo 21x22 cm dydžio, 12,5 cm gylio, pusrutulio formos, kiek smailėjantis. **Š.** 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 128–129; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 35; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 45. **L.** IA 84 (Nr. 279); ŠMV 75.

631 pav. Bartašiūnų akmuo su dubeniu II (**773**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZf ng. 81).

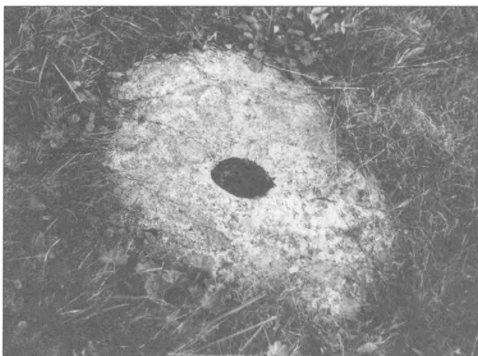

632 pav. Bartašiūnų akmens (**773**) dubens formos „liejinys". *Aut. nuotr.* 1999.

BIKŪNAI, Sudeikių s-ja

775. AKMUO su DUBENIU. L. Miškinio sodybvietėje, 6–7 m į R nuo kūdros, pirtelės liekanų link. Matomoji akmens dalis 0,9x1 m dydžio. Dubuo centre, 12x14 cm dydžio, 7 cm gylio, smailiadugnis. **Š.** 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 61; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 50–51; 1987 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–665, 32. **L.** ŠMV 75 (nuotr.).

633 pav. Bartašiūnų akmuo su dubeniu III (**774**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZf ng. 83).

634 pav. Bikūnų akmuo su dubeniu (**775**). *A. Tautavičiaus nuotr.* 1977 (LII ng. 40764).

776. BAŽNÝČIOS AKMUÕ. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. Šidiškis T., 1992c, 55 (Nr. 8); VK (1979).

BIKUŠKIS, Sudeikių s-ja

[**777.**] ŠVENTORÉLIS. XIX a. šioje vietoje stovėjo medinė bažnyčia, kuri buvo išardyta ir jos statybinės medžiagos panaudotos Sudeikių bažnyčiai statyti. 1921 m. Šventorėlyje įsikūrė M. Urbonavičiaus sodyba.

Alaušo ežero įlanka vadinama tuo pačiu Šventorėlio vardu (VK).
Š. VAK 63/23–29; VK (1979; „Netoli tos vietos buvusi bažnyčia").

BILIAKIEMIS, Utenos s-ja

Pasakojama, kad prieš kaimui išsiskirstant į vienkiemius kiekviename name būta po dubenuotąjį akmenį, kurie „paprastai gulėdavo kaip laiptas prie įėjimo į svirną".

Keldamasis į naują vietą, ne kiekvienas šeimininkas dubenuotąjį akmenį pasiėmė su savimi.
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 55.

778. AKMUO su DUBENIU I (M 287). V. Kunigėlienės sodyboje, prie įėjimo į klėtį. Akmuo pilkšvos spalvos granitas, 0,8x1,14 m dydžio. Dubuo 19 cm skr., 19 cm gylio (1985 m. MMT; akmuo 1,23x0,95 m dydžio, dubuo 23 cm skr. ir 20 cm gylio – IA).
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 52; 2003 m. KPC žv. **L.** IA 84 (Nr. 281); ŠMV 75.

779. AKMUO su DUBENIU II. K. Mintaučkienės sodyboje, prie įėjimo į gyvenamąjį namą. Akmuo 0,82x1,17 m dydžio. Dubuo 21 cm skr., 21 cm gylio.
L. IA 84 (Nr. 283).

780. AKMUO su DUBENIU III. Buvo įmūrytas į tilto per Šeduikio upelį kelyje Medeniai–Kuktiškės pagrindą. Po maždaug 1975 m. įvykusios tilto rekonstrukcijos akmens niekas nebematė.
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 52–53; ŠMV 75.

781. AKMENYS su DUBENIMIS IV–VI. Trys akmenys buvo Vilūno sodyboje: po vieną gyvenamojo namo ir tvarto pamatuose. Trečias – lauke [?]. Apie 1978–1979 m. sodyba nukelta, jos likučiai ir dubenuotieji akmenys užkasti.
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 53. **L.** IA 84 (Nr. 282) (?); ŠMV 75.

782. AKMUO su DUBENIU VII. S. Valiulio sodyboje. Akmens dubuo išskaldytas, pritaikytas ratlankiams tempti.
L. IA 84 (Nr. 284).

783. AKMUO su DUBENIU VIII. Nurodomas Šivio sodyboje. „Buvo gretimos sodybos, dabar nugriautos, gale".
L. IA 84 (Nr. 282).

784. AKMUO su DUBENIU IX. 1977 m. užfiksuotas J. Katino sodyboje, prie gyvenamojo sienos ir verandos. Akmuo pilkšvos spalvos, 0,8x1,1 m dydžio. Dubuo smailiadugnis, 22 cm skr., 18 cm gylio.

635 pav. Biliakiemio akmuo su dubeniu I (**778**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 53).

636 pav. Biliakiemio akmuo su dubeniu IX (**784**).
A. Tautavičiaus nuotr. 1977 (LII ng. 40767).

637 pav. Biliakiemio piesta I (**785**).
G. Zabielos nuotr. 1985 (GZd ng. 54).

638 pav. Biliakiemio piesta II (**786**).
V. Daugudžio nuotr. 1970 (LII ng. 24821).

Neatmestina galimybė, kad tas pats Biliakiemio akmuo su dubeniu II (Vait.).
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 59–60.

[**785.**] AKMENINĖ PIESTA I. J. Katino sodyboje, prie gyvenamojo namo verandos. Akmuo 80x95 cm dydžio, 35 cm aukščio. Dubuo beveik centre, 30 cm skr., 20 cm gylio (1985 m., MMT). Piesta buvo priemenės aslos kampe. Joje buvo grūdamos kruopos.
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 53–54. **L.** IA 84 (Nr. 280).

[**786.**] AKMENINĖ PIESTA II. Buvo J. Žilėno sodyboje, prie gyvenamojo namo kampo. Perkelta į UtKM. Akmuo 60 cm skr. (viršuje), apskaldytais šonais, smailėjančiu žemyn galu, apie 45 cm aukščio. Viršuje – 50 cm skr., 22 cm gylio dubuo, smailėjančiu dugnu (1970 m., LII).

Pasakojama, kad šioje „akmeninėje piestoje" su medine geležimi apkaustyta grūstuve buvo grūdamos kruopos.
Š. 1970 m. MMT žv., LIIR F. 1–150, 36; 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 130; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 54–55. **L.** IA 85 (Nr. 285).

[**787.**] AKMUO su ŽENKLU. Buvo k. laukuose. Susprogdintas XX a. 7-ajame dešimtmetyje. Pasakojama, kad kryžių akmenyje 1927 m. iškalė matininkai (1970 m., LII). Tačiau tam prieštarautų faktas, jog akmenį F. Pokrovskis mini jau 1899 m.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 130; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 36. **L.** Покровский Ф. В., 1899, 103 (*Былинскъ*); LAM 107; PA 80 (Nr. 221); IA 131; ŠMV 75.

BRADESAI, Sudeikių s-ja

788. KÁLNAS GÕJUS. Nurodomas į Š nuo k., 5 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (M. Daunorienė, 1935; Brandesiai).

789. BALA VELNIAGUOLA. Nurodoma į R nuo k., 2 ha ploto.

Kaimas sunykęs, gretimo Kriklių k. gyventojams vietovardis negirdėtas (1999 m., LII).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 27 (nelokal.); LŽV (M. Daunorienė, 1935; Brandesiai).

BRINKLIŠKĖS, Daugailių s-ja

790. KALNAS VARPINĖ (VARPNYČIA). 1935 m. nurodomas į R nuo k., 0,5 ha ploto. T. Šidiškio duomenimis, taip vadinamas smėlio kalnelis yra šalia Brinkliškių piliakalnio (Av 1639).

„Seniau čia girdėdavę naktim varpais skambinant" (LŽV).

Š. LŽV (J. Preibys, 1935); Šidiškis T., 1992c, 55 (Nr. 9); VAK 60/30 (LŽV, *Varpinė*). **L.** ŠMV 75; Šidiškis T., 2005, 155.

791. AKMUO. Netoli Varlio ež., prie Laurelio raisto pievoje nurodomas akmuo, prie kurio saulei leidžiantis girdėdavosi rėkiant „Lauri, Lauri!"

Š. LŽV (J. Preibys, 1935). **L.** Šidiškis T., 2005, 155.

BUDREIKĖLĖS, Leliūnų s-ja

792. VĖLNIO BLIŪDĖLIS. Nurodomas 0,3 km į Š nuo dv., 0,5 ha ploto „bala".

Š. LŽV (J. Šukys, 1935).

ČIŽIŠKĖS, Sudeikių s-ja

793. VIKAPĖDĖLĖ. „Raistelis". Tikslesnių duomenų nėra.

Š. VK (1979; Čižiškės), (1979; Stasiškės, *Vilkapėdėlio pievelė*). **L.** Vaitkevičius V., 2003b, 24.

DAUGAILIAI

[**794.**] KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1297). Taip pat senosios Daugailių bažnyčios vieta.

Pasakojama, kad čia stovėjusi bažnyčia su šv. Antano paveikslu, bet kartą ji nugarmėjo žemėn (UP; bažnyčią sudegino perkūnas, o „vėjas nunešė Marijos abrazdą klevan, ir toj vietoj, kur jį rada žmonės, pastatė naujų bažnyčių" – VUB).

Už 0,8 km į Š–ŠR yra Gojaus k. (↑tarp **824** ir **825**).

Š. VUB F. 213–304, 18. **L.** UP 144 (Nr. 298).

795. KAŪKAKALNIS (AŪKAKALNIS). „Už poros šimtų metrų į rytus nuo piliakalnio" (ML). Tačiau nurodytoje vietovėje plyti tik numelioruota žemuma (ten pat buvo pastatytas kolūkio fermų kompleksas). Galbūt Kaukakalnio reikia ieškoti į PR nuo piliakalnio?

Š. Šidiškis T., 1992c, 9–10. **L.** ML 2, 119.

DAUGILIS, Sudeikių s-ja

796. ĒŽERAS AĨLKSNAS. Apie 4 km į R nuo Užpalių, 18 ha ploto.

„Žmonės kalba, būk nuo Napoleono metų yra įmesta į ežerą dvi dėžės pinigų ir labai daug ginklų" (*P.* E. Ramoškienė, 50 m., Daugilyje. *U.* J. Grudzinskas, 1935 m. – LŽV).

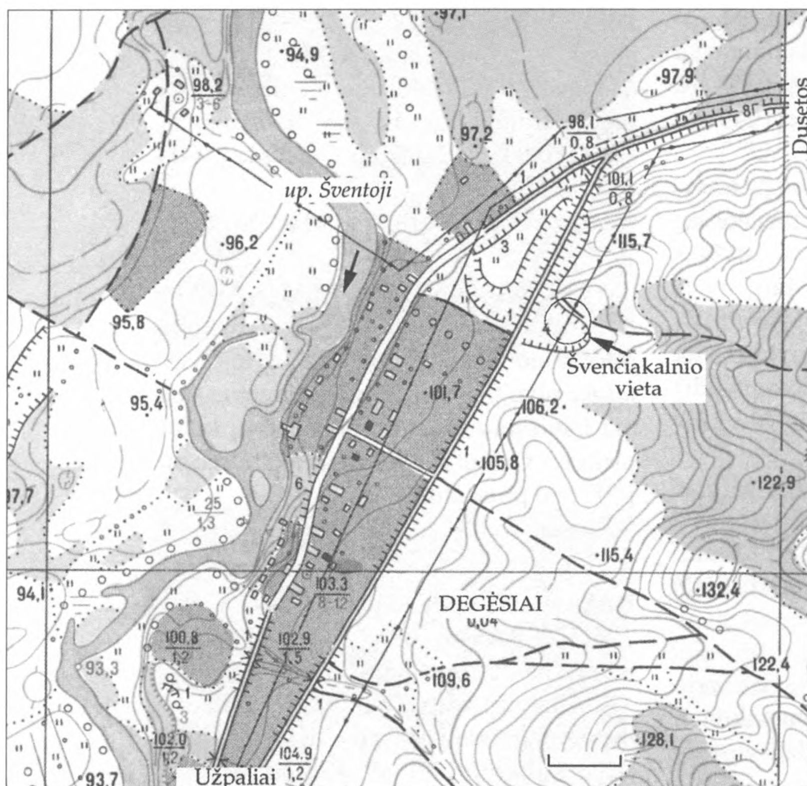
Ežero PR pakrantėje yra Pylimu vadinama XVI–XVII a. senovės gamybos vieta.

Š. LŽV (J. Grudzinskas, 1935); VAK 63/50 (LŽV). **L.** ŠMV 75.

DEGĖSIAI, Užpalių s-ja

797. ŠVEÑČIAKALNIS. Buvo 1,35 km į Š nuo Šeimyniškių piliakalnio (Ar 1359), 0,25 km į R nuo Šventosios kairiojo kranto, kelio Užpaliai–Ilčiukai R pusėje, apie 1 ha ploto (VK), jo viršuje – aikštelė.

Švenčiakalnis pokaryje pradėtas ardyti kasant žvyrą; ilgainiui kalnas buvo nukastas. Jo vietoje dabar yra dauba, apsodinta eglaitėmis. Daubą kerta aukštos įtampos elektros linija. Į Š nuo daubos yra likęs Švenčiakalnio aukštumos tęsinys.

639 pav. Degėsių kalno (**797**) vieta (pagal aut.).

Švenčiakalnyje buvo rengiamos gegužinės, jaunimo vakaronės. Pavadinimo kilmė nežinoma, tačiau teigiama, kad jis kilęs „senų senai“ (1999 m., LII).

Š. VK (Pkk), (1979); 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 28. **L.** ŠMV 75.

798. AKMUO su DUBENIU. P. Kiauleičio sodyboje, nugriauto tvarto pamatuose. 1987 m. perkeltas prie MAO.

Akmuo raudonos spalvos, vidutinio grūdėtumo granitas, plane netaisyklingo keturkampio formos, 55x77 cm dydžio, 44 cm aukščio. Dubuo ne centre, 17x18 cm dydžio, 18,5 cm gylio, užapvalinto kūgio formos.

Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 78; 1987 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–665, 32; VAIT. **L.** ŠMV 75.

DEGUČIAI, Utenos s-ja

799. AKMUO su DUBENIU I. S. Petrėnienės sodyboje, prie kūdros. Pervežtas iš J. Malaiškos sodybos, kur gulėjo prie svirno durų. Akmuo pilkai rausvos spalvos granitas, 0,62x1,05 m dydžio, 31 cm aukščio. Dubuo

640 pav. Degėsių akmuo su dubeniu (**798**) (pamatuose). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZf ng. 3).

641 pav. Degėsių akmuo su dubeniu (**798**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 2005.

12 cm skr., 8 cm gylio, smailiadugnis, „bukai užapvalintu dugnu“. Viršuje, 27 cm nuo dubens iškaltas 25 cm ilg., 1 cm pl., 5 mm gylio brūkšnys – linija, o 16 cm nuo dubens į priešingą pusę nei brūkšnys iškalta 4,5x10 cm dydžio D raidė. Jos griovelio plotis siekia 1 cm, o gylis – 5 mm.
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 63; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 79. **L.** DUNDULIENĖ P., 1987 (pieš.); IA 85 (Nr. 286–288); ŠMV 75–76.

800. AKMUO su DUBENIU II. S. Petrėnienės sodyboje, prie kūdros. Pervežtas iš J. Malaiškos sodybos, kur buvo įmūrytas tvarto pamatuose. Akmuo rausvos spalvos, stambiagrūdis granitas. Išlikusios akmens dalies dydis 35x53 cm, aukštis 17 cm. Išlikęs tik 12,5 cm gylio smailiadugnio dubens fragmentas.
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 63; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 79–80. **L.** IA 85 (Nr. 286–288); ŠMV 76.

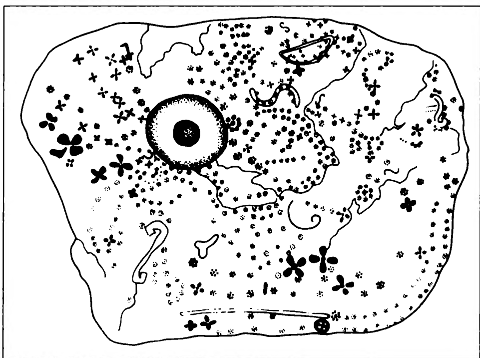
801. AKMUO su DUBENIU III. S. Petrėnienės sodyboje, prie gyvenamojo namo. Pervežtas iš A. Jankausko sodybos, ją nugriovus. Akmuo rausvos spalvos granitas, 85x90 cm dydžio, 35 cm aukščio. Dubuo beveik centre, 22x23 cm dydžio, 18,5 cm gylio, smailiadugnis.
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 63; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 80. **L.** IA 85 (Nr. 286–288); ŠMV 76.

DEGSNYS, Sudeikių s-ja

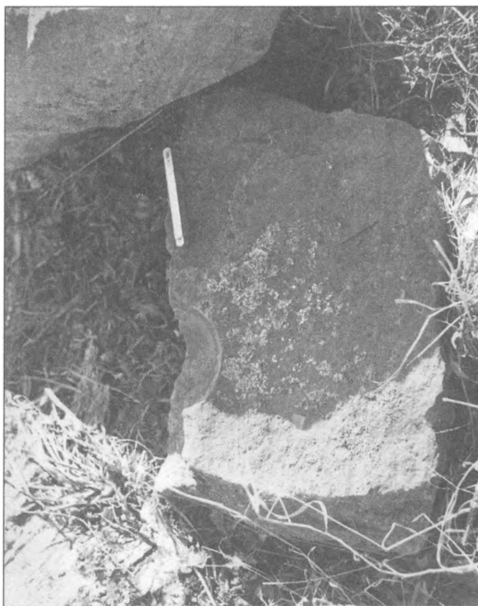
802. AKMUO su ŽENKLU. Senoji akmens vieta nurodoma kiek skirtingai: „Kildžiakalnyje“ (VAK) arba „tarp dviejų ežerų – Paščio ir Luobinio – ir dviejų miškų“

642 pav. Degučių akmuo su dubeniu I (**799**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZf ng. 88).

643 pav. Menami ornamentai ant Degučių akmens su dubeniu I (**799**) (pagal P. Dundulienę 1988, 24 pav.).

644 pav. Degučių akmuo su dubeniu II (**800**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZf ng. 2).

(1985 m., MMT). Vėliau akmuo buvo įmūrytas į Deksnio dvaro tvarto sieną. 1985 m. ekspedicija sienoje akmens neaptiko.

Kildžiakalnis yra 0,85 km į R nuo Ruklių piliakalnio (Ar 1338), 0,55 km į PR nuo Degsnio dvarvietės, miško pakraštyje, kirtime (Vait.). Pasakojama, kad kalne prancūzai buvo paslėpę pinigų. Vėliau atvažiavo ieškoti, bet negalėjo rasti, nes nebebuvo akmens – orientyro (VAK; prancūzų turtai buvo užkasti po akmeniu – 1985 m., MMT).

Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 109 (Degsnio dvaro svirno sienoje yra įmūryta girnapusė); 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 82–83; VAK 62/264 (LŽV); VAIT. (1999; „akmuo su pasaga“). **L.** UP 17 (Nr. 17); ŠMV 76.

DEGULIAI, Leliūnų s-ja

803. EŽERAS. Kelio Utena–Vilnius R pusėje, į V nuo numelioruoto Vyžuonos up. aukštupio.

Pasakojama, kad ežere paskandintas Napoleono auksas.

Š. G. ZABIELOS informacija, 2000 m.

DEVYNIAVIRŠĖ, Saldutiškio s-ja

Vienkiemis apie 3 km į ŠV nuo Saldutiškio, prie kelio Kuktiškės–Kaltanėnai. Pavadinimas kilęs iš nenustatyto mikrotoponimo.

Vietovė, galimas dalykas, susijusi su senąja šventviete (plg. ↑**31**, **692**).

Š. VAIT.

DRYŽIAI, Saldutiškio s-ja

804. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1319). Netyrinėtas.

Pasakojama, kad kalne yra nugrimzdusi bažnyčia.

L. UP 84 (Nr. 174).

DRONIČĖNAI, Utenos s-ja

805. AKMUO su DUBENIU I (Av 1672). R. Biržiečio sodyboje, prie įėjimo į klėtį. Akmuo rausvos spalvos smulkiagrūdis granitas, 0,8x1,22 m dydžio, 20–25 cm aukščio. Dubuo beveik centre, 18,5 cm skr., 14 cm gylio, smailiadugnis.

Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 64 (buvo E. Buteliauskienės); 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 86. **L.** IA 85 (Nr. 289); ŠMV 76.

806. AKMUO su DUBENIU II. J. Paragio sodybvietėje, prie gyvenamojo namo pamatų. 1987 m. perkeltas prie MAO.

Akmuo pilkos spalvos smulkiagrūdis granitas, 60x97 cm dydžio, 37 cm aukščio. Lygiame akmens paviršiuje iškaltas 18x20 cm

645 pav. Degučių akmuo su dubeniu III (**801**). *A. Tautavičiaus nuotr.* 1977 (LII ng. 40778).

646 pav. Droničėnų akmuo su dubeniu I (**805**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZf ng. 6).

dydžio ovalo ženklas. Griovelio plotis 3–4 cm, gylis 2–2,5 cm. Tai pradėtas kalti smailiadugnis dubuo (Vait.).
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 86–87; 1987 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–665, 32; VAIT. (2005). L. ŠMV 76.

DUBĖS, Leliūnų s-ja
807. KŪNIGO RAĨSTAS. Minimas Dubių k., Vyžuonų apyl. [?] adresu.

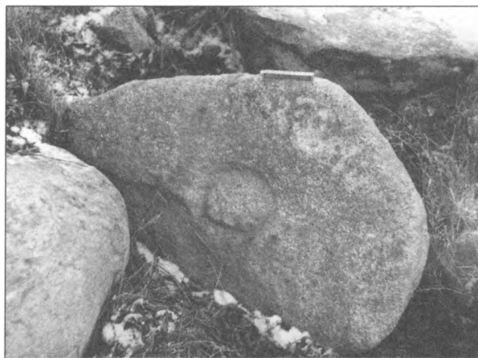
Pasakojama, kad važiuodamas keliu per šį raistą išvirtęs kunigas (VK).
Š. VK (Markavičienė, 1979).

DUSYNIAI, Vyžuonų s-ja
808. AKMUO su DUBENIU. S. Janasčio sodyboje, prie klėties, padėtas vietoj laipto. Akmuo pilkšvos spalvos granitas, 65x82 cm dydžio, iš žemių kyšo 18 cm aukščio akmens dalis. Dubuo 17 cm skr., 9,5 cm gylio, pusrutulio formos.
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 88–89. L. ŠMV 76.

EŽERAIČIAI, Leliūnų s-ja
809. EŽERAS. Telkšo k. apylinkėse [kuris iš ežerų?].

Pasakojama, kad kartą ežere išplaukė laivelis pinigų su panele ir šuniuku. Moteris pasisėmė aukso ir sidabro į skarelę, pakvietė tėvą. Tačiau panelė tarė: – Daug norėjai, maža turėsi. Ir pažėrė pinigus iš skarelės į ežerą. „Sako, paskiau žvejai ištraukė du puodus – vieną su pinigais, o kitą tuščią“ (LD).
Š. LTR 3613/173. L. LD 142.

GAIDĖLIAI, Tauragnų s-ja
810. MARTỸNO AKMUÕ. Buvo apie 0,16 km į P nuo kelio į Sėla atsišakojimo iš kelio Tauragnai–Lamėstas, pastarojo kelio R pusėje. Akmuo buvo apie 1,5x2,5 m dydžio. Pradžioje, tiesiant kelią, akmuo buvo pastumtas į šalį, o apie 1980-uosius – užkastas (Šidiškis T., 2005).

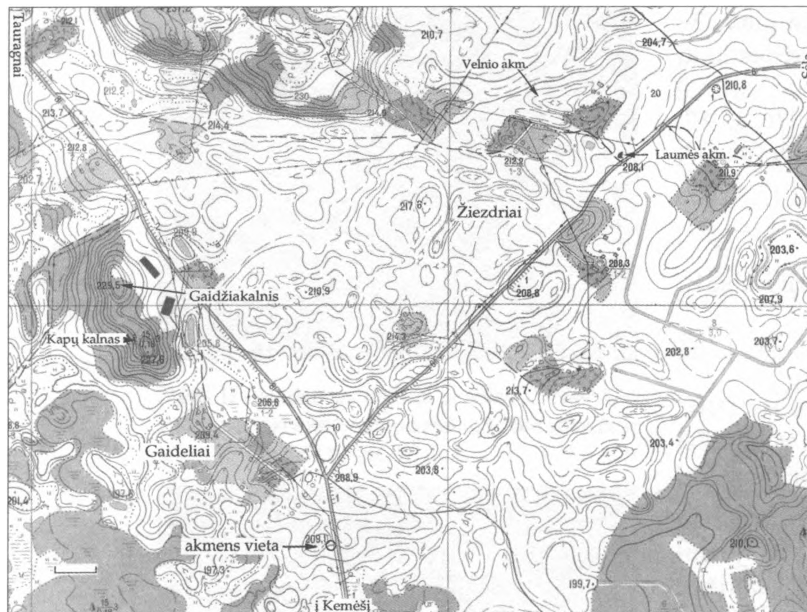
647 pav. Droničėnų akmuo su dubeniu II (**806**) (krūsnyje). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZf ng. 5).

648 pav. Droničėnų akmens (**806**) detalė – pradėtas kalti dubuo. *Aut. nuotr.* 2005.

649 pav. Dusynių akmuo su dubeniu (**808**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZf ng. 71).

650 pav. Gaidelių akmuo (**810**) (pagal T. Šidiškį), Gaidelių kalnas (**811**) (pagal T. Šidiškį), Žiezdrių akmuo su pėda (**1014**) (pagal aut.) ir Laumės akmens (**1015**) dabartinė vieta (pagal aut.).

Pasakojama, kad toje vietoje, kur yra akmuo, gyveno neturtingas žmogus Martynas. „Vietiniai sakydavo, kad caras Martynui [atitarnavusiam kariuomenėje. – *Vait.*] nieko nedavė, išskyrus žemės lopnėlį ir ne taip jau didelį, ne taip jau mažą akmenį jo sklype" (UP Nr. 21). Elgetaujantis Martynas prašė žmonių priimti jį nakvynės. Niekas nepriėmė. Tada Martynas nuėjo prie akmens. „Rytą rado jį nebegyvą. Sakydavo, kad akmuo turėjęs geresnę širdį negu žmogus ir priglaudė pavargėlį" (UP Nr. 23; senelį Martyną sūnūs išvarė iš namų – LTR 5060/5, pagal: Šidiškis T., 2005).

Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 89–90; LTR 5060/5. **L.** UP 18–19 (Nr. 21–23); ŠMV 76; Šidiškis T., 2005, 156.

651 pav. Gaidelių kalnas (**811**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 2005.

811. GAĨDŽIAKALNIS (SKRAGŽDÝNAS, KAPŲ KALNAS). Kaimo Š dalyje, 0,2 km į V nuo kelio Tauragnai–Lamėstas. Apie 300 m ilg. (ŠV–PR) mišku apaugęs gūbrys, apie 15–20 m aukščio stačiais šlaitais (Šidiškis T., 2005). PR gūbrio gale įrengtos k. kapinės, ir ši dalis paprastai vadinama Kapų kalnu, arba Skragždynu. Tad nėra visiškai aišku, ar Gaidžiakalnis buvo viso gūbrio pavadinimas, ar šis vardas taikytas tik ŠV – aukščiausiai – jo daliai.

„Vyrai vidurnaktį, eidami iš gegužinės, ten girdėję giedantį gaidį" (Šidiškis T., 1992c). Susijęs su k. pavadinimu?

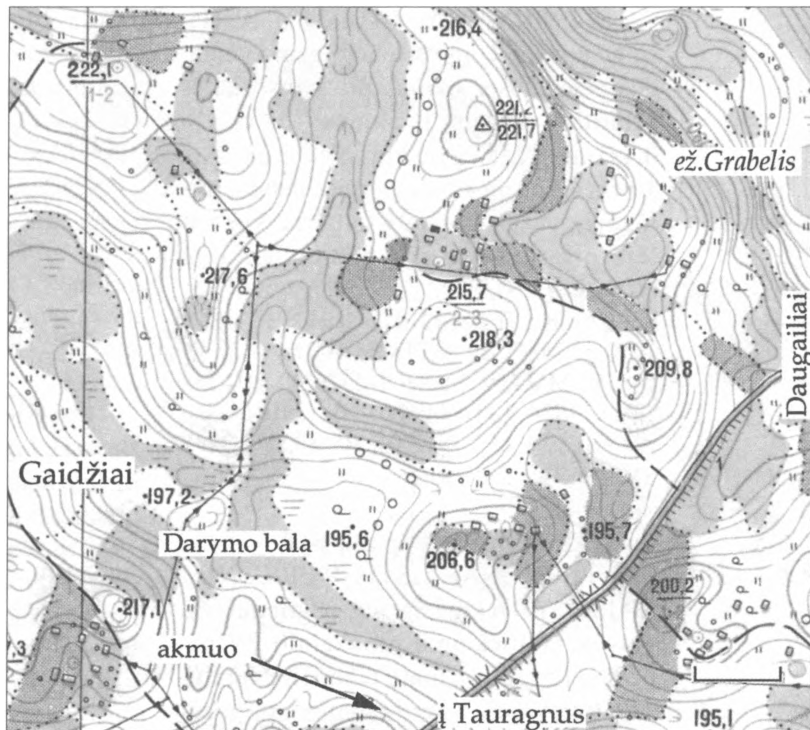
Į Š nuo Gaidelių k. yra Geguniškio k.

Š. Šidiškis T., 1992c, 11–12. **L.** Šidiškis T., 2005, 156 (nuotr.).

GAIDŽIAI, Tauragnų s-ja

812. DÃRYMO (USNÝNĖS, PÃDARIMĖS) AKMUO (M 293). 0,25 km į ŠV nuo k. kapelių (sg. 336), 0,22 km į ŠR nuo V. Andriusevičienės sodybos, 40 m į ŠV nuo kelio Daugailiai–Tauragnai, V. Žemaitienės žemėje. Žvelgiant į akmenį, susidaro

įspūdis, tarytum akmuo iš aukštumos šlaito virsta į papėdėje esančią vadinamąją Darymo balą. Akmuo rausvos spalvos su juodais ir baltais intarpais, vidutinio stambumo, vietomis stambiagrūdis, suskeldėjęs granitas. Į viršų aukštėjantis akmuo prie pagrindo yra 2,3 m (R–V) x 1,6 m (Š–P) dydžio, 2,3 m aukščio (Š). Akmens Š šone yra T. Tilvyčio brolio Petro iškaltas užrašas Usnynė ir data 1949. Akmens P šone yra žemėmis jau beveik užneštas įlinkis, primenantis ant mitologinių akmenų likusias „kupros“ ar „nugaros“ žymes.

652 pav. Gaidžių akmuo ir pelkė (**812**) (pagal aut.).

„Senovėj sako, kad velniai čia gyveno kartu su žmonėmis. Vienas kažkoks velniūkštis susiderėjęs su boba, kad jis Gaidžių kaimo didįjį akmenį nuris į Darymo balą, kuri prieina netoli kaimo pakluonių <...>. Nors velnio be galo didelė jėga, bet ta boba, matyt, buvo kokia pikta ragana ir tą akmenį užkerėjo, kad velnias, puse kalno jį nuritęs, nebegalėjo toliau beparisti“ (*P.* J. Žilinskas. *U.* B. Buračas, 1936 m. – Buračas B., 1937a; Velnias susitarė su žmogumi, kad nuneš akmenį į pakalnę – UP).

Už 1,1 km į R–ŠR yra Antilgės piliakalnis (Ar 1295).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 28; Končius I., 1934, 18 (nuotr. nr. 446); LTR 4909/45; VAK 60/36–39. L. Buračas B., 1937a, 645; UP 15–16 (Nr. 14); ŽE 541; ŠMV 76; Šidiškis T., 2005, 156–157.

653 pav. Gaidžių Darymo akmuo (**812**). *I. Končiaus nuotr.* 1934 (ČDM).

813. KRYŽIAKALNIS ir PERKŪNO AKMUO. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. Šidiškis T., 1992c, 55 (Nr. 12).

814. AKMUO su DUBENIU. A. Gasiūno sodyboje, gyvenamojo namo verandos pamatuose. Akmuo pilkšvos spalvos granitas, matomoji akmens dalis yra 0,4x1 m dydžio. Prie krašto – 18 cm skr., 10 cm gylio, pusrutulio formos dubuo. Akmuo pervežtas iš senos sodybos, kur gulėjo prie gyvenamojo namo slenksčio (1970 m., LII).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 133–134; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27-1-15, 40; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 90–91; Končius I., 1934, 18 (nuotr. Nr. 449; „prie prieangio"); **L.** IA 85 (Nr. 290); PA 80 (Nr. 228); ŠMV 76.

GAILIEŠIONYS, Užpalių s-ja

815. PERKŪNARAISTIS (PERKŪNIARAISTIS). 0,6 km į ŠV nuo pagrindinės k. gatvės, Gailiešionių piliakalnio PV papėdėje (kitapus kanalu tekančio Karčiupio, kuris šioje vietoje daro statų posūkį į V). Raistas užėmė apie 2,5 ha, jame augo spanguolės. Jį sausinti pradėjo savininkas A. Bekintis dar 1935 m., iškasdamas griovius iš raisto į Karčiupį. Galutinai Perkūnaraistį nusausino melioratoriai.

Pavadinimo kilmė nežinoma, „prasta žolė, niekam netinkama, tegu ją perkūnas", – spėliojama (*P.* E. Gudienė, 70 m., Gailiešionių k. *U.* V. Kuliešienė, 1973 m. – S. Šližio inform.).

Gailiešionių piliakalnis yra būdingas I t-mečiui.
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 29 (klaidinga lokal.); LŽV (O. Stasiškytė, 1935); S. Šližio informacija 2000 m. **L.** ŠMV 76 (klaidinga lokal.).

816. AKMUO su DUBENIU I (Av 1716). Buvo B. Pajedos sodyboje, atvežtas iš Remeikio sodybos, kur gulėjo priešais įėjimą į namą, o dubenyje buvo grūdami grūdai. 1985 m. akmuo pervežtas į G. Kardamavičiaus sodybą Užpaliuose, Pergalės g. 1. Akmuo 70x74 cm dydžio, 34 cm aukščio. Dubuo arčiau vieno krašto, 17 cm skr., 6 cm gylio, pusrutulio formos.

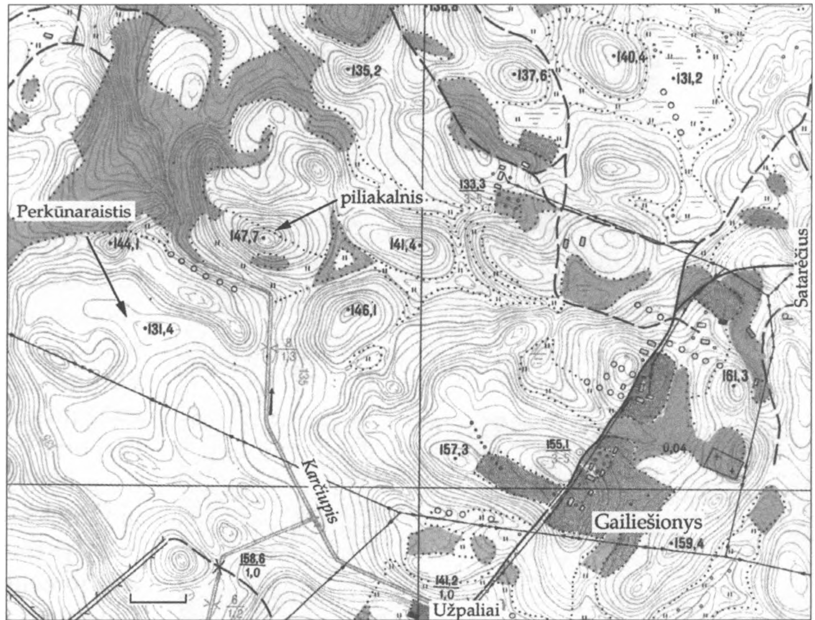

654 pav. Gaidžių akmuo su dubeniu (**814**) (senoje vietoje). *I. Končiaus nuotr.* 1934 (ČDM).

655 pav. Gaidžių akmuo su dubeniu (**814**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24824).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 134; 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 66; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 95–96. **L.** IA 85 (Nr. 291); ŠMV 76.

656 pav. Gailiešionių raistas (**815**) (pagal S. Šližį).

817. AKMUO su DUBENIU II. Buvo A. Remeikytės sodyboje, prie įėjimo į klėtį. 1999 m. buvo perkeltas prie įvažiavimo į Šimonėlių sodybą iš kelio Gailiešionys–Satarečius. Akmuo melsvos spalvos vidutinio stambumo granitas, natūraliai plokščias, 75x95 cm dydžio, 20–28 cm aukščio. Dubuo ne centre, 13,5x14 cm dydžio, 8,5 cm gylio, netaisyklingos formos. 4,5 cm aukštyje dubens sienelės stačios, o giliau dubuo netaisyklingai susiaurėja.

Pasakojama, kad akmuo buvo apatinis rankinių girnų akmuo (1985 m., MMT). Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 66; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 96; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 29. **L.** ŠMV 76–77 (2-asis ir 3-iasis akmuo – tas pats).

657 pav. Gailiešionių akmuo su dubeniu I (**816**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 37).

GAIŽIŪNAI, Kuktiškių s-ja

818. KÁLNAS VÉLNIO KEPALIÙŠAS (KEPALIUŠĖLIS). Utenos g-jos Gaižiūnų mš. 60 kvartale, 0,4 km į Š nuo Gaižiūnų piliakalnio, 0,22 km į PR nuo Talio ežero, Talio apyežerio pelkių R pakraštyje. Kalva 25 m ilgio (Š–P), 18–20 m pločio (R–V), vidutinio statumo, 2–3 m aukščio šlaiteliais.

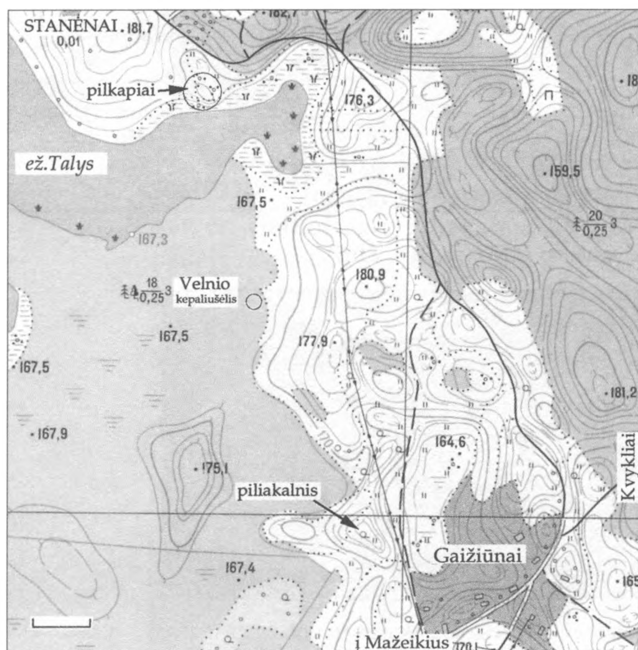
Pasakojimų neužfiksuota, tiesiog sakoma, kad „apvalus kalnalis, lygu kaks Velnia kepaliušelis“ (*P.* A. Galiauskas, 73 m. ir J. Čerkesienė, 78 m., abu iš Gaižiūnų k. *U.* V. Vaitkevičius, 1999 – LTR).

Už 0,4 km į P yra Gaižiūnų piliakalnis, datuojamas I t-mečio pirmąja puse.

658 pav. Gailiešionių akmuo su dubeniu II (**817**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 38).

659 pav. Gailiešionių akmuo su dubeniu II (**817**). *Aut. nuotr.* 1999.

660 pav. Gaižiūnų kalnas (**818**) (pagal aut.).

661 pav. Gaižiūnų kalnas (**818**) iš R (guotas kairėje). *Aut. nuotr.* 2000.

Kitapus Talio ežero yra Patalės pilkapių vieta (Ar 1306).
Š. 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 24; LTR 6810/379; LŽV (J. Šukys, 1935); Šidiškis T., 1992c, 15–16. **L.** ŽERL 209.

GARNIAI, Daugailių s-ja
819. KAŨKAKALNIS. Kaimo R pusėje, 0,75 km į ŠR–R nuo kelio Daugailiai–Tauragnai, 0,4 km į ŠV nuo 1-ojo Garnių piliakalnio (Ar 1298), bevardžio (?) upelio tvenkinio PR krante, Musteikienės ir Gaižauskienės žemėje. Kalnas ŠR–PV kryptimi kiek ištęsto kūgio formos, maždaug 20x35 m dydžio viršuje. Kaukakalnio šlaitai 10–12 m aukščio (Š–ŠV).

Gyventojai nei kalno pavadinimo, nei žodžio *kaukas* reikšmės nežino. Spėlioja, kad kalnas taip pavadintas dėl aukščio arba todėl, kad „viršūnėj ten žvyras ir niekas neauga“ (1999 m., LII).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 30; Šidiškis T., 1992c, 55 (Nr. 14). **L.** ŽE 538; ŠMV 77.

820. BAŽNÝČIOS AKMUÕ. Nurodomas k. Š dalyje. 1999 m. nelokalizuotas (Vait.).
Š. Šidiškis T., 1992c, 55 (Nr. 14); Vait. (1999).

GATAKIEMIS, Saldutiškio s-ja
821. AKMUO su DUBENIU (Av 1947). Pokario metais buvo perkeltas į Labanoro vidurinės mokyklos muziejų, o 1994 m. išvežtas į Kulionyse (Molėtų r.) įrengtą paleoastronominę stebyklą.

Akmuo tamsiai pilkos spalvos smulkiagrūdis granitas, 85x94 cm dydžio, 42 cm aukščio. Dubuo beveik centre, 25 cm skr., 24 cm gylio, smailiadugnis. „Akmuo naudotas parakui iš lazdyno žievės gaminti“ [?] (1977 m., LII).
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 49–50; 1979 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–80, 13. **L.** Dundulienė P., 1987 (pieš.); ŠMV 77.

GATELIAI, Daugailių s-ja

822. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1300). Netyrinėtas.

„Senoveje dar preš tvanų čia buva kunigų seminarija. Kai tvanas ažeja tai tų bažnyčių apineše žemem. Dabar ir toj vietaj zvanijunt" (*P.* V. Požerinis, 76 m., Gateliuose. *U.* J. Būga, 1938 m. – LTR). Pasakojama, kad kalne prasmego bažnyčia (1970 m., LII).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 136; LTR 1534/610; LŽV (J. Preibys, 1935). **L.** EMD 113 (Nr. 167); UP 84 (Nr. 175); ŠIDIŠKIS T., 2005, 157.

[**823.**] AKMUO PANTUKAS [?]. 1935 m. minimas Jurkos vienkiemyje. Tikslesnių duomenų nėra.

L. ŠIDIŠKIS T., 2005, 157 (Nr. 9).

GIMŽIŠKIAI, Kuktiškių s-ja

824. AKMUO su DUBENIU. Dijoko sodyboje, buvusio klojimo pamatų vietoje. Akmuo 45x45 cm dydžio. Dubuo 19 cm skr., 17 cm gylio (IA; 80x80 cm dydžio, vienu nuskeltu kraštu; dubuo 20–21 cm skr., 16 cm gylio, smailiadugnis – 1977 m., LII).

Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 67–68 (buvo A. Sukarevičiaus). **L.** IA 85 (Nr. 292); ŠMV 77.

GÕJUS, Daugailių s-ja

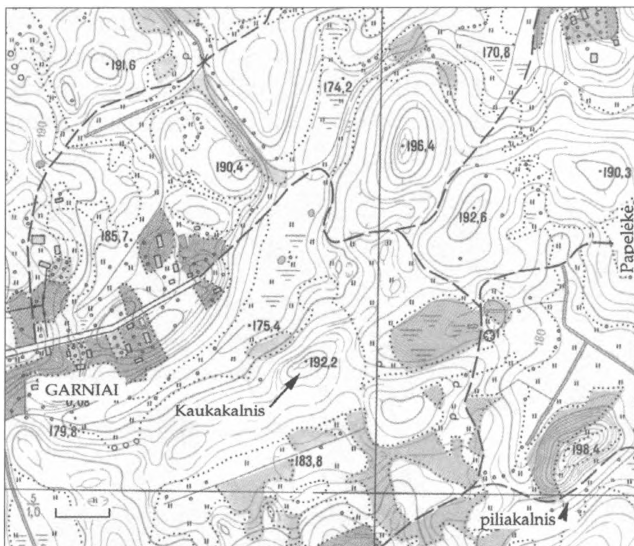
Kaimas 1 km į ŠR nuo Daugailių, laukuose.

Š. LTR 3078/168 (buvo dvaras); LVIA SA 19233, 32v (*Gay,* folwark).

GÕJUS, Leliūnų s-ja

Buvęs kelių sodybų kaimas (gyveno Mameniškiai) tarp Kvoselių ir Utenėlės, į PV nuo kelio Pavidinkstė–Utenėlė (apytiksliai N55°26'58,9"; E25°29'16,9"). Pavadinimas susijęs su P pusėje esančia Gojaus vietove.

Š. VAIT. (2005).

662 pav. Garnių kalnas (**819**) (pagal aut.).

663 pav. Gatakiemio akmuo su dubeniu (**821**) (stebykloje). *J. Vaiškūno nuotr.* 2005.

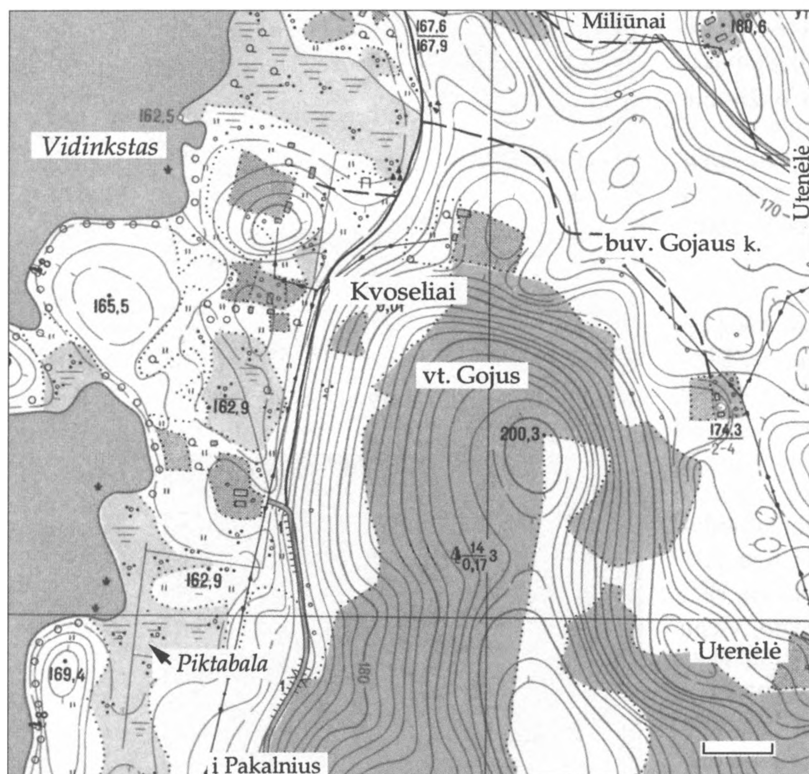
664 pav. Gimžiškių akmuo su dubeniu (**824**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZf ng. 34).

825. MÌŠKAS GÕJUS. Kartais teigiama, kad tai Š–P kryptimi išsitęsusio apie 2 km ilg. gūbrio Š dalis, apaugusi mišku. To paties gūbrio P dalis vadinama Jaurų kalnu (ML).

B. Kviklys, remdamasis V. Palevičiumi, pateikia duomenis apie tai, jog Gojuje būta apie 40 m skr. aikštės su dekoratyvinių krūmu ratu [?] viduryje. Esą su šia vieta buvo siejami įvairūs padavimai apie senąją religiją, laumes ir raganas. Ši vieta siejama ir su gretimame Viskėnų kaime (maždaug už 1 km į PR) esančiu Velnio bliūdeliu (↑**997**). 2005 m. šių duomenų nepavyko patikslinti (Vait.).

Apie 1 km į PV nuo Gojaus Vidinksto ežere yra Alko sala (↑**886**).

Š. Šidiškis T., 1992c, 19–20; Vait. (2005); VK (1979, Kvoseliai; *Gojus*, dirva, 10 ha). **L.** ML 2, 66.

665 pav. Gojaus miškas (**825**) (pagal ML 2, 66 ir aut.).

826. KÁLNAS [?] VÉLNIO PEČIÙKAS. Nurodomas 0,8 km į PR nuo k., „100 m dydžio, apvalus“ (LŽV).

Š. LŽV (S. Liubartienė, 1935); Šidiškis T., 1992c, 19 („apaugęs beržais“). **L.** Šidiškis T., 1996, 45.

666 pav. Gojaus k. buvusi vieta (iš V). *Aut. nuotr.*, 2005.

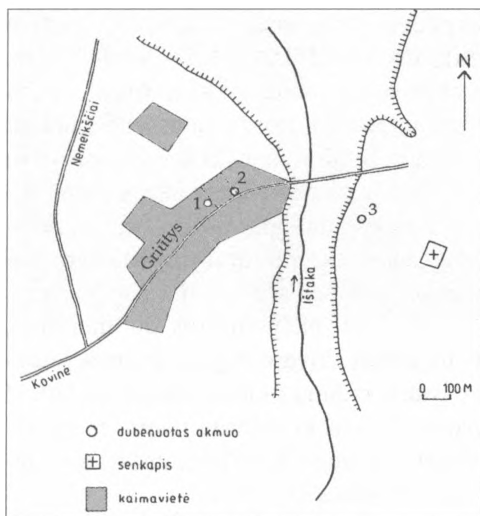
GÕJUS, Utenos s-ja

Kaimas tarp Alių ir Šeduikių. Pavadinimo kilmė nežinoma.

Š. Vait.

GRIŪTYS, Utenos s-ja

827. AKMUO su DUBENIU I. A. Sirgėdienės sodyboje, tvarto pamatuose. Prieš Antrąjį pasaulinį karą rastas XVII a. Griūčių kaimavietėje (Zabiela G., 1995). Akmuo didesnio kaip 60 cm skr., 25 cm aukščio. Dubuo 21 cm skr., 17 cm gylio, smailiadugnis.

667 pav. Griūties archeologijos paminklų schema (pagal G. Zabielą 1995, 1 pav.).

Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 68–69; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 111–112. L. ZABIELA G., 1995, 145; ŠMV 77.

828. AKMUO su DUBENIU II. S. Aramino sodyboje, 10 m į P nuo gyvenamojo namo kampo. Rastas XVII a. Griūčių kaimavietėje (Zabiela G., 1995). Akmuo 80x81 cm dydžio, 45 cm aukščio. Dubuo 20 cm skr., 17 cm gylio, smailiadugnis.

Pasakojama, kad akmens dubenyje buvo grūdami grūdai (1985 m., MMT).
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 68–69; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 112–113. L. IA 85 (Nr. 293); ZABIELA G., 1995, 145; ŠMV 77.

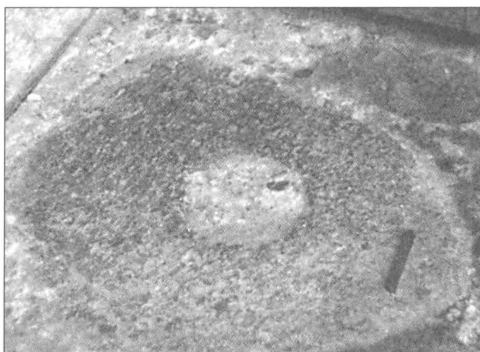
829. AKMUO su DUBENIU III. A. Jakutienės sodyboje, prie įėjimo į gyvenamąjį namą. Akmuo beveik apskritas, 80 cm skr., įsmigęs žemėje. Dubuo 20 cm skr., 18 cm gylio (1977 m., LII), vėliau užcementuotas.
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 68–69; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 113. L. ZABIELA G., 1995, 145; ŠMV 77.

668 pav. Griūties akmuo su dubeniu I (**827**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 67).

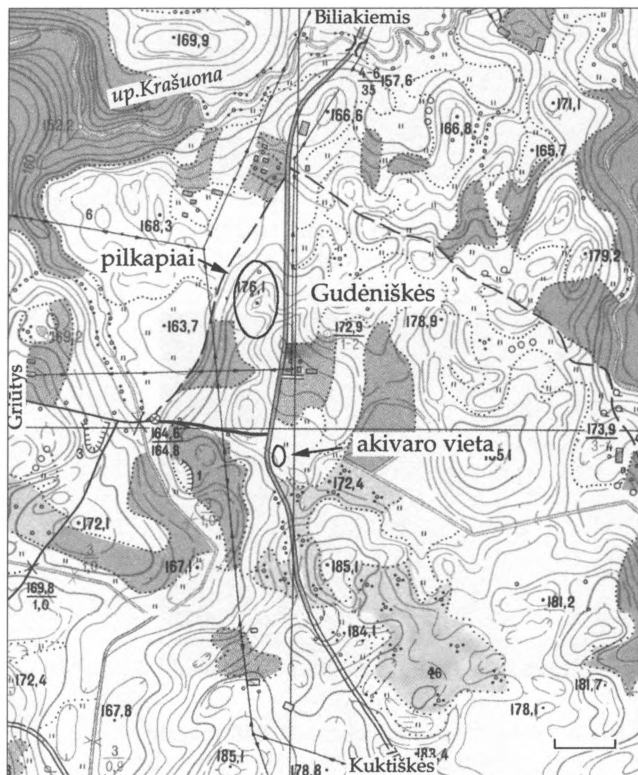
669 pav. Griūties akmuo su dubeniu II (**828**) (pagal G. Zabielą 1995, 3 pav.).

670 pav. Griūties akmuo su dubeniu III (**829**) (pagal G. Zabielą 1995, 4 pav.).

GUDĖNIŠKĖS, Utenos s-ja

830. AKÌVARAS SÕDŽELKA. 0,13 km į P nuo P. Deveikio sodybos, 30 m į P nuo kelio į Griūtį atsišakojimo iš kelio Biliakiemis–Kuktiškės (ten pat pastatytas medinis kryžius), pastarojo kelio R pusėje (N55°26'36,3"; E25°40'29,2"). Prieš 1977 m. melioratoriai vandenį iš akivaro nuleido, jo vietą užstumdė, įrengė paviršinio vandens rinktuvą. Šioje vietoje iki šiol yra apie 10 m ilg., 2–4 m pl. plotelis, priaugęs švendrių.

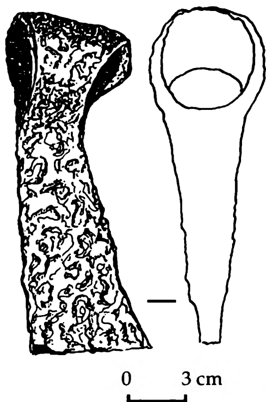

671 pav. Gudėniškių akivaro (**830**) vieta (pagal aut.).

Pasakojama apie Sodželkoje nuskandintą aukso skrynią, apie bėgusių karių sumestus ginklus (1977 m., LII).

1977 m. ekspedicijos duomenimis, tvarkydami akivaro P galą, žmonės rasdavo įvairių radinių – kirvių, ietigalių (į UtKM pateko I t-mečio viduriui būdingas siauraašmenis pentinis kirvis numuštais ašmenimis – Ribokas D., 2000).

Neatmestina galimybė, kad minimi radiniai buvo rasti ir už 0,2 km į Š esančioje Gudėniškių pilkapyno vietoje (Ar 1645) (1985 m., MMT).

Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 70; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 115–116; VAIT. (2005). L. KPE 2, 149 (Gudėniškių pilkapynas); RIBOKAS D., 2000 (pav.); ŠMV 77.

672 pav. Prie Gudėniškių akivaro (**830**) rastas siauraašmenis kirvis (pagal D. Riboką 2000).

INDUBAKIAI, Saldutiškio s-ja

831. AKMUO su DUBENIU (Av 1670; M 290). V. Balčiūno sodyboje, iki nugriaunant svirną akmuo buvo svirno slenksčio vietoje. „Atvežtas iš senos gyvenvietės tvarto pamatų“ (IA). Akmuo 0,8x1,1 m dydžio,

673 pav. Indubakių akmuo su dubeniu (**831**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24826).

674 pav. Juknėnų akmuo (**832**) (perkeltas). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24828).

26 cm aukščio. Dubuo 19x19,5 cm dydžio, 14 cm gylio.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 138; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 44; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 117; 2003 m. KPC žv. **L.** IA 85 (Nr. 294); ŠMV 77.

JUKNĖNAI, Daugailių s-ja
832. AKMUO su PĖDA. Buvo į PV nuo k., Velniapėdžio raiste. 1969 m. buvo pervežtas į P. Matusevičiaus sodybą, o apie 1975 m. padėtas Juknėnuose, prie kolūkio kontoros pastato, šalia kelio į Tauragnus. Akmuo 1x1,3 m dydžio, 40 cm aukščio, jo paviršiuje natūralios iškilios susikertančios linijos sudaro savotišką „tinklą“, kuriame „kai kas įžiūrėdavo Velnio pėdą“ (1970 m., LII).

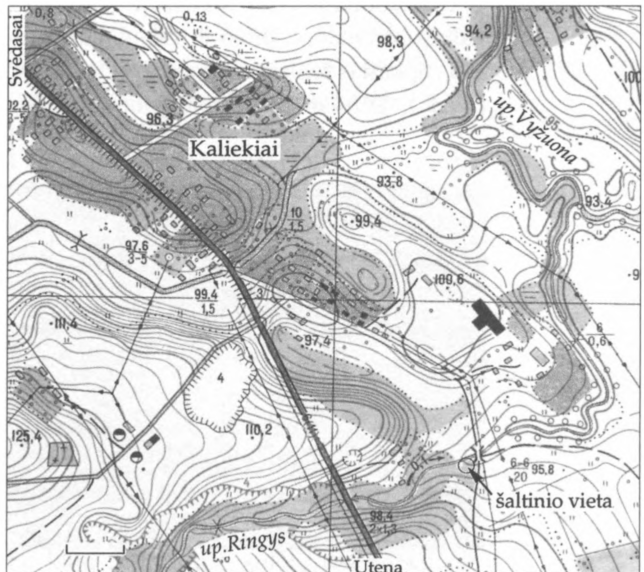
„Velniapėdis <...> [su] teliuko pėda. Kas gi dar ant akmenio išmindys, jei ne Velnias. Ir visas laukas buva Velniapėdžiu pavadintas“ (*P.* B. Tumėnienė, 68 m., Juknėnuose. *U.* J. Zenkevičiūtė ir B. Valentaitė, 1983 m. – VUB).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 139–140 (*Velniapėdis*); 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 45; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 125–126; VUB F. 213–299, 139. **L.** ŠMV 77.

JUŠKONYS, Užpalių s-ja
833. AKMUO su PĖDA. F. Pokrovskis mini akmenį su žmogaus pėda vietovėje Pogervasalis (*Погервасалис*). 1985 m. MMT ekspedicija akmens nelokalizavo.

Galbūt minimas akmuo buvo Juškėnų kaime, Sudeikių s-joje? (Vait.).
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 126 (Juškonys). **L.** Покровский Ф. В., 1899, 103 (Юшканы); LAM 146 (Juškonys); PA 80 (Nr. 220); ŠMV 77.

KALIEKIAI, Vyžuonų s-ja
834. DIẼVO BLIŪDẼLIS. 1972 m. vietovardis užfiksuotas iš E. Eidžiulytės (90 m., gyv. Kaliekiuose) (VK). 1999 m. pateikėjos sūnus P. Eidžiulis (76 m.) ir kaimynas B. Karvelis (70 m.) tvirtino, kad taip buvo vadinama vieta k. ŠR pusėje tekančioje Vyžuonos upėje. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 30; VK (1972). **L.** ŠMV 77.

835. ŠVEÑTO JÕNO VERSMẼ. Buvo 0,2 km į ŠR nuo kelio Kupiškis–Utena, į PV nuo senojo kelio Vyžuonos–Utena tilto per Ringį, Ringio up. dešiniajame krante. Sunykęs (užverstas žemėmis?).

675 pav. Kaliekių šaltinio (**835**) vieta (pagal aut.).

„Sakydava, kad ten labai sveikas vanduo. Ty kunkuliuodava, atsimenu, ir jeigu skauda kam kakių rankų, tai inkiša ton versmėn, tai sveika“ (*P.* B. Karvelis, 70 m., Kaliekių k. *U.* V. Vaitkevičius, 1999 m. – LTR).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 30; Šidiškis T., 1992c, 55 (Nr. 18); VK (1972); LTR 6810/354. **L.** ŠMV 77.

KAMŠA, Tauragnų s-ja
836. BARSÙKALNIS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 2010). Netyrinėtas. Piliakalnio papėdėje yra senovės gyvenvietė, kurios paviršiuje rasta lipdytos keramikos brūkšniuotu paviršiumi ir žiestos keramikos, puoštos bangelės ornamentu.

Pasakojama, kad kalne „buvo pagonių bažnyčia, kur aukodavo – degindavo gyvulius“ (*P.* A. Petravičienė, 67 m., Gaidelių k. *U.* 1979 m. – LTR 5060/49, pagal: Šidiškis T., 2005).
Š. LTR 5060/49. **L.** Šidiškis T., 2005, 160.

KATINIŠKĖ, Saldutiškio s-ja
837. AKMUO su DUBENIU. 1935 m. VAK duomenimis, V. Paukščio sodyboje, kalvės pamatuose, buvo ir akmuo su dubeniu, „apkastas žemėmis ir apdėtas velėnomis“ (VAK). 1934 m. I. Končiaus nuotraukoje matyti, kad akmens dubuo netipiškas, keturkampio plano (Končius I., 1934).

1970 m. LII ekspedicija akmens nerado – kalvė jau buvo nugriauta, sodyba negyvenama.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 142; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 48; Končius I., 1934, 18 (nuotr. nr. 487); Šidiškis T., 1992c, 55 (Nr. 19); VAK 64/57–60. **L.** PA 78 (Nr. 197); IA 85 (Nr. 295).

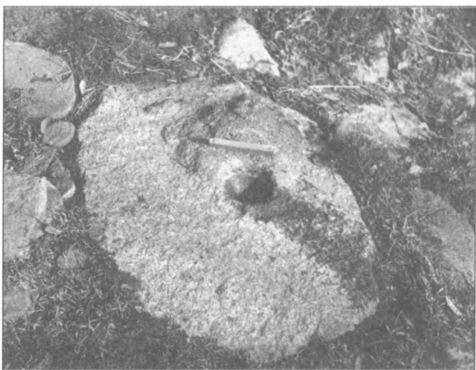
KATLĖRIAI, Utenos s-ja
838. AKMUO su DUBENIU I (Av 1676; M 286). T. Mikulėnienės sodyboje, prie

677 pav. Katlėrių akmuo su dubeniu I (**838**) (senojoje vietoje). *I. Končiaus nuotr.* 1934 (ČDM).

676 pav. Katiniškės akmuo su dubeniu (**837**). *I. Končiaus nuotr.* 1934 (ČDM).

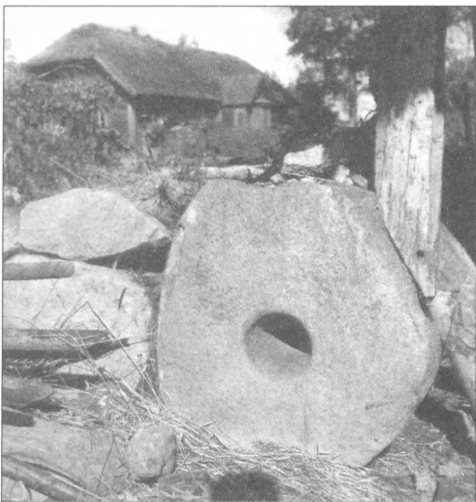

678 pav. Katlėrių akmuo su dubeniu I (**838**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZf ng. 62).

įėjimo į gyvenamąjį namą. Akmuo pilkai rausvos spalvos granitas, 50x72 cm dydžio, įsmigęs į žemę. Dubuo arčiau vieno akmens krašto, 8,8x10,5 cm dydžio, 4,8 cm gylio, pusrutulio formos.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 142–143; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 47; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 137; 2003 m. KPC žv.; AP (B. Vasevičiūtė, 1951); Končius I., 1934, 16 (nuotr. nr. 375; Mykolėno). **L.** IA 86 (Nr. 296); ŠMV 77.

839. AKMUO su DUBENIU II (Av 1677). T. Mikulėnienės sodyboje, nugriauto tvarto pamatuose. 1987 m. perkeltas prie MAO.

Akmuo rausvos spalvos stambiagrūdis granitas, 75x85 cm dydžio, 55 cm aukščio. Dubuo 21 cm skr., 23,5 cm gylio, smailiadugnis. Matyt, apie tą patį akmenį yra 1935 m. duomenys VAK byloje, kur rašoma, jog akmuo esąs „buvusių tvartų pamate be jokios priežiūros“ (VAK 63/183).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 143 (V. Norkūno); 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 47; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 137–138; 1987 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–665, 32; Končius I., 1934, 16 (nuotr. Nr. 379; Balaišienės); VAK 63/183–188. **L.** PA 80 (Nr. 234); IA 86 (Nr. 297); ŠMV 77.

679 pav. Katlėrių akmuo su dubeniu II (**839**) (pamatuose). *I. Končiaus nuotr.* 1934 (ČDM).

840. AKMUO su DUBENIU III. 1934 m. užfiksuotas Balaišienės sodyboje, „klėties buvime“.
Š. Končius I., 1934, 16 (nuotr. Nr. 377).

680 pav. Katlėrių akmuo su dubeniu III (**840**). *I. Končiaus nuotr.* 1934 (ČDM).

KEMĖŠYS, Saldutiškio s-ja

841. VÉLNIO PRÃVARAS. 1936 m. nurodomas 0,3 km į P nuo k., 0,25 ha ploto (LŽV; „15 m aukščio skardis ir raistas vakarinėje Kemešio ežero pakrantėje“ – Šidiškis T., 2005).
Š. LŽV (P. Veteikis, 1936); Šidiškis T., 1992c, 21. **L.** ŠMV 78 („raistas“); Šidiškis T., 2005, 161.

KIRKLIAI, Sudeikių s-ja

842. PADKAVÌNIS AKMUÕ (Ar 1335; M 116). Kaimo PR dalyje, 1,7 km į PR nuo kelių Utena–Sudeikiai ir Kirkliai–Norvaišiai sankryžos, 0,5 km į ŠV nuo Uolos upelio dešiniojo kranto, 0,3 km į R nuo Z. Norvaišio sodybos, bevardžio, išdžiūvančio upelio vagoje. Prieš Antrąjį pasaulinį karą akmuo dar gulėjo ant Kirklių ir Narvaišių kaimų ribos – „jo viena pusė Kirklių žemėje, o kita – Narvaišių“ (VAK

681 pav. Kirklių akmuo su ženklu (**842**). *G. Zabielos nuotr*. 1985 (GZf ng. 22).

63/191). Akmuo rausvos spalvos granitas, plane netaisyklingas keturkampis, plokščias, apie 1,2x1,6 m dydžio, apie 70 cm aukščio. Plokščiame nelygiame akmens viršuje iškalta pasaga atvirąja puse į V, atriestais galais. Pasagos dydis 12x18 cm, atriestų galų ilgis 9 cm.

„Vieni pasakoja, kad čia aplink tą akmenį švedai paslėpė armotą ir kasos (iždo) dėžę; kiti, kad besitraukianti Napoleono prancūzų pulko dalis paslėpusi iždo skrynią <...>“ (LŽV; rusų-turkų karo metais esąs pakastas didelis turtas – UP; priešams puolant, auksą su armota užkasė ir apie 5 sieksnius nuo tos vietos padėjo akmenį ir iškalė pasagos ženklą – VAK 63/191). Manoma, kad akmuo praeityje žymėjo žemės valdą (1985 m., MMT).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 143; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 49; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 141–142; LŽV (J. Vaičiūnas, 1935; Narvaišiai, *Patkava*); VAK 63/191–196 (Kirkliai ir Narvaišiai), 230 (LŽV); VK (1972; *Patkavas*). L. Покровский Ф. В., 1899, 103; LAM 156; PA 80 (Nr. 223; Kvykliai); IA 107, 131 (Nr. 36); UP 17–18 (Nr. 18–19); KPE 2, 152; ŠMV 78.

843. AKMUO su DUBENIU. B. Sirvydžio sodyboje, prie gyvenamojo namo. Pervežtas iš Pakalnio sodybos, nugriautos dar prieš Antrąjį pasaulinį karą. Akmuo raudonos su juodomis priemaišomis spalvos smulkiagrūdis granitas, su ryškiomis apdirbimo kaltu žymėmis, 63x72 cm dydžio, iš žemės matoma 18–24 cm aukščio akmens dalis. Dubuo ne centre, 15,5 cm skr., 13,5 cm gylio, stačiomis sienelėmis, pjūvyje pusapvalės formos dugnu.

Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 75; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 144. L. ŠMV 78.

[**844.**] AKMENINĖ PIESTA. B. Sirvydžio sodyboje, prie gyvenamojo namo, naudojama kaip vazonas gėlėms auginti. Piesta 80x88 cm dydžio, 43 cm aukščio. Dubuo centre, 40 cm skr., 19 cm gylio,

682 pav. Kirklių akmuo su dubeniu (**843**). *A. Tautavičiaus nuotr*. 1977 (LII ng. 40787).

683 pav. Kirklių piesta (**844**). *G. Zabielos nuotr*. 1985 (GZf ng. 30).

pusrutulio formos, su papildomu 4,5 cm gylio kūgio formos įdubimu dugne. Pasakojama, kad piestoje buvo grūdami grūdai (1985 m., MMT).
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 74; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 145.

KLỸKIAI, Tauragnų s-ja
Pasakojama, kad kaimas Klykiais vadinamas dėl to, jog ūkanotą dieną žmonės susišaukdavę (klykdavę) su Stūglių k.
L. Šidiškis T., 2005, 161.

845. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1329). Netyrinėtas.

„Žmonės kalba, kad ant piliakalnio buvusi bažnyčia, o vėliau nuėjus per žemes" (VAK).
Š. VAK 60/77. L. Šidiškis T., 2005, 161.

846. KALNAS GOJUS. 3 ha dydžio. Tikslesnių duomenų nėra.
L. Šidiškis T., 2005, 161.

KLOVINIAI, Utenos s-ja
STEBUKLÌNGOJI BALÀ. Minima prie kelio, B. Bernoto žemėje. Tikslesnių duomenų nėra.

„Taip vadinama todėl, kad esanti „stebuklingoji": jei pavasarį iš jos einąs vanduo, tai reikią laukti blogų metų".
Š. LŽV (J. Blaževičius, 1935).

847. AKMUO su DUBENIU. 2004 m. rastas ardomo gyvenamojo namo prie Klovinių užtvankos pamatuose (buvo įmūrytas prie laiptų). Akmuo 90x75 cm dydžio, 33 cm aukščio. Dubuo 17,5 cm gylio. Perkeltas į Uteną, Aušros g. 41a.
Š. Vait. (2006 m.).

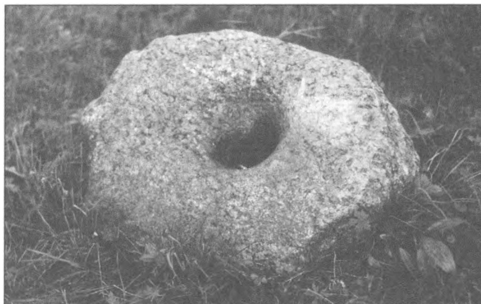
[**848.**] AKMUO su ŽENKLU (Ar 1312; M 278). 0,55 km į PR nuo k. R dalies, 0,54 km į P nuo kelio Kloviniai–Medeniai, 0,15 km į R nuo A. Varkausko sodybos, Tešlomiškio pakraštyje, šalia žvyrduobės. Akmuo pilkos spalvos granitas, 1,2x1,4 m dydžio, 60 cm aukščio. Viršuje centre iškaltas 28 cm skr. apskritimas su kryžiumi centre. 1930 m. kryžių akmenyje iškalė J. Semėnas (IA 108; ženklai akmenyje buvo iškalti matuojant dvaro laukus – 1970 m., LII).

1971 m. LII (vad. V. Urbanavičius) prie akmens ištyrė 9 m² plotą. Archeologinių radinių nerasta.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 143; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 49; 1971 m. LII tyr., LIIR F. 1–351, 45; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 148. L. Daugudis V., 1971 (Nuotr.); IA 108, 131 (Nr. 37); KPE 2, 152; ŠMV 78; Vaitkevičius V., 2003a, 227.

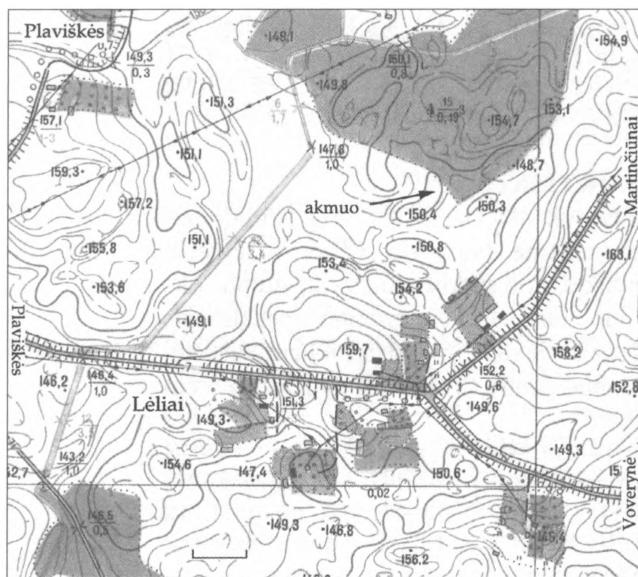
KUKTIŠKĖS
849. AKMUO su DUBENIU. Nurodomas buvusiame dvarelyje, vėliau – felčerio punkte, prie sugriuvusių vartų stulpo. Akmuo stambiagrūdis granitas apskaldytais šonais, 56x85 cm dydžio, 45 cm aukščio. Dubuo centre, 23x24 cm dydžio, 22,5 cm gylio.
Š. 1970 m. MMT žv., LIIR F. 1–150, 51; 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 143; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 51; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 157. L. IA 86 (Nr. 298); ŠMV 78.

684 pav. Klovinių akmuo su ženklu (**848**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 50).

685 pav. Kuktiškių akmuo su dubeniu (**849**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24878).

686 pav. Lėlių akmuo (**850**) (pagal aut.).

687 pav. Lėlių akmuo (**850**) iš R. *Aut. nuotr.* 1999.

LĖLIAI, Užpalių s-ja

850. LAŨMĖS AKMUÕ. 0,35 km į Š nuo kelio į Martinčiūnus atsišakojimo iš kelio Plaviškės–Voverynė, 0,25 km į Š nuo O. Mickienės sodybos, 0,26 km į ŠV nuo kelio Lėliai–Martinčiūnai, lauke tarp užpelkėjusių lomelių, 12 m į P–PV nuo beržyno pakraščio. Akmuo rausvos su mėlynomis priemaišomis spalvos, vidutinio stambumo granitas, netaisyklingos formos, į viršų aukštėjantis, tačiau gerokai užneštas žemėmis. Akmuo 2,8x3 m dydžio, 1 m aukščio (Š). Jo P šone yra natūrali 0,95x1 m dydžio, 18–22 cm gylio įduba, primenanti ant mitologinių akmenų aptinkamas Velnio ar Laumės „išsėdėtas" bei „išgulėtas" vietas. Akmens Š pusė apskaldyta, čia yra ir kaltu iškaltų duobučių (prieškaryje pradėjo skaldyti Baltakis iš Poškonių).

Padavimų apie akmenį neužfiksuota.

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 30; LŽV (V. Čerškutė, 1935). **L.** ŽE 541; ŠMV 78.

LELIŪNAI

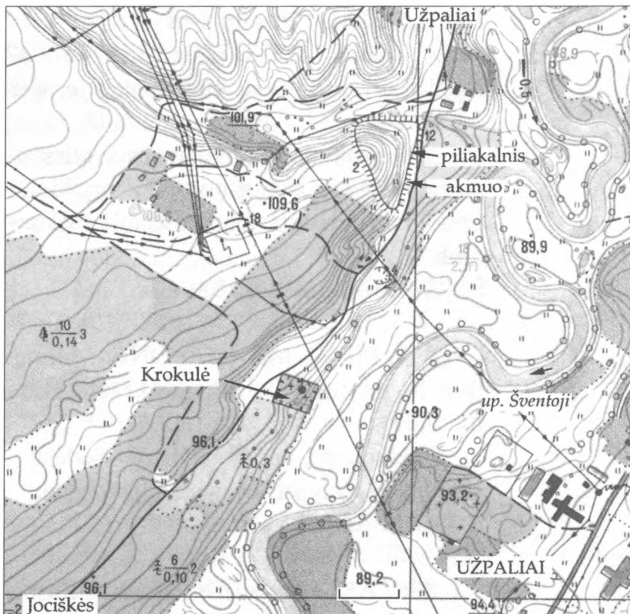
851. AKMUO su DUBENIU (Av 1650). Buvo kapinėse, prie O. Laucienės antkapinio paminklo. 1972 ar 1973 m. perkeltas prie vidurinės mokyklos šulinio, o po 1980 m. – prie takelio, vedančio į mokyklą nuo Topolių g.

Akmuo rausvos spalvos granitas, 80x95 cm dydžio, 45 cm aukščio. Dubuo centre, 18,5x20 cm dydžio, 19 cm gylio, smailiadugnis. Aplink dubenį iškaltos 4 apie 3 cm skr. skylės, sudarančios kiek netaisyklingą keturkampį. Skylių gylis apie 4 cm, jos užlietos švinu. Matyt, čia buvo pritvirtintas geležinis kryžius ar jo postamentas (1985 m., MMT).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 147; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 52; 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 76; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 162–163. **L.** IA 86 (Nr. 299); ŠMV 78.

688 pav. Leliūnų akmuo su dubeniu (**851**) (perkeltas). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 96).

689 pav. Lygamiškio akmens (**852**) dabartinė vieta ir Užpalių šaltinis (**989**) (pagal aut.).

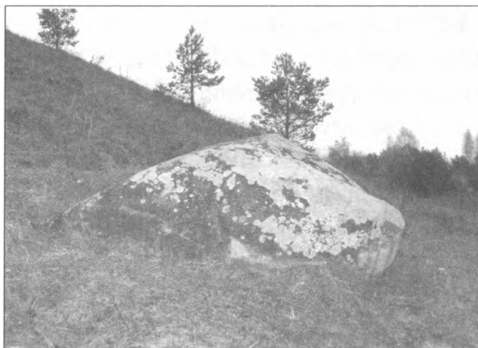
AKMUO su DUBENIU. 1981 m. iš Kilėviškių (↑**1061**) atvežtas į Leliūnus, prie A. Kutkos sodybos. 2003 m. jau buvo perkeltas į V. Valiušio sodybą.

AKMUO su DUBENIU. Sovietiniais metais iš Vaitkūnų (↑**993**) atvežtas į Leliūnus, prie tuometinės kolūkio kontoros.

LYGAMIŠKIS, Užpalių s-ja

852. AKMUO (M 301). Piliakalnio (Ar 1358) ŠR papėdėje. Jis gulėjo piliakalnio aikštelėje, tačiau pokario metais traktoriumi traukiant už lynų buvo nuvilktas į papėdę. Tai raudonos su mėlynais ir juodais intarpais spalvos vidutinio stambumo granitas, tarytum dvišlaičio, lėkšto stogo formos, 2,2x2,6 m dydžio, 75 cm aukščio akmuo.

Pasakojama, kad akmeniu esąs uždarytas įėjimas į kalną (UP; akmuo buvęs prie skylės kalno viršuje – LTR 7121/31). „Pagal padavimus, po akmeniu esanti auksinė

690 pav. Lygamiškio akmuo (**852**) (naujoje vietoje). *Aut. nuotr.* 1999.

eldija, kurią saugo laumės“ (1970 m., LII; auksinė valtis kalne pakasta, reikėjo būtinai iškast ją iki gaidžių giedojimo. Kartą jos galą kasėjai jau apčiuopė, bet užgiedojo gaidžiai ir ji pavirto akmeniu – LTR 7212/42).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 148; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 169; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 32; LTR 7121: 31, 42; Vait. (1994). **L.** UP 90 (Nr. 195); ŠMV 78.

LIKANČIAI, Užpalių s-ja

853. ĖŽERAS ŽVIRGŽDĖLIS. Nurodomas kelio Likančiai–Bikūnai Š pusėje, apie 2 ha ploto.

„Pasakojama, kad važiavęs švedas su pinigų skrynia ir sugriuvęs į Žvirgždelio ežerą; taip pat esanti alavinė kiaulė paskandinta".

Š. VAK 63/94 (LŽV). **L.** ŠMV 78.

854. PÍEVA MARGAVÕNĖ. Minima Šventosios upės kairiajame krante, 1 ha ploto.

Pasakojama, kad šioje vietoje vaidendavosi raganos, „ypač šventadienių vakarais".

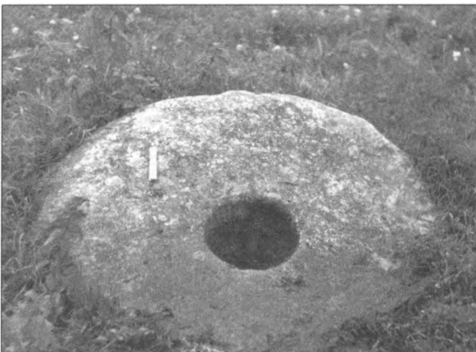
Š. VAK 63/95 (LŽV).

855. AKMUO su DUBENIU. Rastas k. lauke, dabar perkeltas į B. Indrašienės sodybą. Su smailiadugniu dubeniu.

Š. B. INDRAŠIENĖS informacija, 2005 m.

LUKNIAI, Sudeikių s-ja

856. AKMUO su DUBENIU I. A. Bernoto sodyboje, prie nugriautos klėties pamatų. Į šią vietą buvo atvežtas 1935 m., kaimui skirstantis į vienkiemius. Akmuo rausvos spalvos granitas, 95x95 cm dydžio, įsmigęs žemėse. Dubuo 24 cm skr., 22 cm gylio.

691 pav. Luknių akmuo su dubeniu I (**856**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 49).

Perkeltas prie MAO.

Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 110; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 172–173; 1987 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–665, 32. **L.** IA 86 (Nr. 300); ŠMV 78.

857. AKMUO su DUBENIU II. Buvo A. Bernoto sodyboje. Ilgainiui nežinia kur prapuolė.

Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 172–173. **L.** ŠMV 78.

LUKOŠIŪNAI, Tauragnų s-ja

858. AKMUO su PĖDA. Nurodomas apie 1 km į Tauragnų pusę nuo kelių Minčia–Spitrėnai ir Tauragnai–Antilgė sankryžos, apie 0,2–0,3 km nuo kelio, Girelės mš. pakraštyje, Dabulės vnk. palaukėje (1970 m., LII). Vėlesnės, po 1970 m. vykusios, ekspedicijos akmens vietos nelokalizavo.

Akmens būta 2–2,5 m ilg., su „Velnio pėda". Apie 1960 m. akmenį suskaldė kažkokie paminkladirbiai, ir akmens vietoje buvo likusi tik nedidelė akmens dalis – skeveldra.

Už 30 m į Š nuo akmens vietos nurodomas vienas iš Dabulos pilkapių grupių (Ar 1325 ar Ar 1327) pilkapių. Kaimo P pusėje nurodomas ir Velniaraistis (Šidiškis T., 2005).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 132 (Dabulos vnk.); 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 37 (Dabula); 1980 m. MMT žv., LIIR F. 1–2242, 6 (nelokal.); 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 63–64 (nelokal.); VAK 60/32 (LŽV). **L.** ŠMV 78–79; ŠIDIŠKIS T., 2005, 161–162.

MALECKAŽEMIS, Tauragnų s-ja

859. AKMUO su PĖDA. Nurodomas Juodažemio kalno, esančio 0,3 km į PR nuo kelio Tauragnai–Kuktiškės, papėdėje (LŽV, pagal: Šidiškis T., 2005). Akmuo 2 m ilg., su šešiapirštės Velnio pėdos žyme (BP).

„Kai žemė buvo nekrikštyta, velnias bėgo ir akmeny įmynė pėdą. Žmogaus penki pirštai, o velnio – šeši“ (BP).
Š. LŽV (E. Daunytė, 1935). L. BP 216 (Nr. 19; krūmuose prie Dvarnujų); ŠMV 79; Šidiškis T., 2005, 162.

MANEIČIAI, Sudeikių s-ja
860. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1336). Netyrinėtas.

Kalne buvo „bažnyčia ir aukuras“ (VAK; prasmegusi bažnyčia – 1985 m., MMT). „Ant šito kalno vaidilutės kūrendavo šventąją ugnį“ (UP).
Š. Šidiškis T., 1992c, 28; VAK 62/284. L. UP 91 (Nr. 197).

MELDUTIŠKIS, Tauragnų s-ja
861. AKMUO su DUBENIU (Av 1704). Buvo V. Stundžienės sodyboje, apie 50 m nuo gyvenamojo namo, akmenų krūsnyje. Apie 1980 m. kartu su sodybos likučiais užkastas ir dubenuotasis akmuo. Akmuo buvęs maždaug 0,9x1 m dydžio, 45 cm aukščio. Dubuo beveik centre, 16–17 cm skr., 11 cm gylio, apvaliu dugnu.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 151; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 56; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 181–182. L. IA 86 (Nr. 301); ŠMV 79.

MIELEIKIAI, Vyžuonų s-ja
862. AKMUO su DUBENIU. V. Čekelio sodyboje, įmūrytas į laiptus prie gyvenamojo namo. Akmuo pastatytas ant briaunos ir beveik visas (dubuo taip pat) žemėje. Atkasus dalį akmens, nustatyta, kad jo dydis ne mažesnis kaip 50x60 cm, dubuo 19 cm skr., 17 cm gylio, smailiadugnis (1985 m., MMT).
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 110; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 183–184. L. ŠMV 79.

MIKĖNAI, Užpalių s-ja
[**863.**] BÓBAKALNIS. Nurodomas 0,5 km į ŠV nuo k., 40 m² ploto.

„Žmonės kadaise matė lakstančią bobą, kai gaidys pragydo, ji išnyko“.
Š. Šidiškis T., 1992c, 17–18 („prie Giraišių k. ribos“); VAK 63/101 (LŽV).

MINEIŠKIEMIS, Saldutiškio s-ja
864. KUPÕLIAKALNIS. Nurodomas 1 km į ŠR nuo k., dešinėje kelio [kokio?] pusėje. Kalnas apskritas, stačiais šlaitais (tik R pusėje nuolaidūs), 1,29 ha ploto.

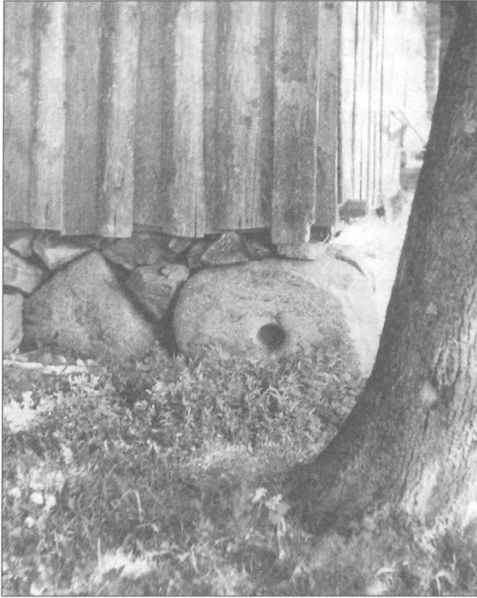
„Žmonės per Sekmines gerdavo ir šokdavo“.
Š. LŽV (S. Zaranka, 1936); VK (1935; Kirdeikiai), (1979; *Kupliakalnis*). L. ŠMV 78 (Kirdeikiai), 79 (Mineiškiemis); Vaitkevičius V., 2003e, 126.

692 pav. Meldutiškio akmuo su dubeniu (**861**).
V. Daugudžio nuotr. 1970 (LII ng. 24835).

693 pav. Mieleikių akmuo su dubeniu (**862**).
G. Zabielos nuotr. 1985 (GZd ng. 48).

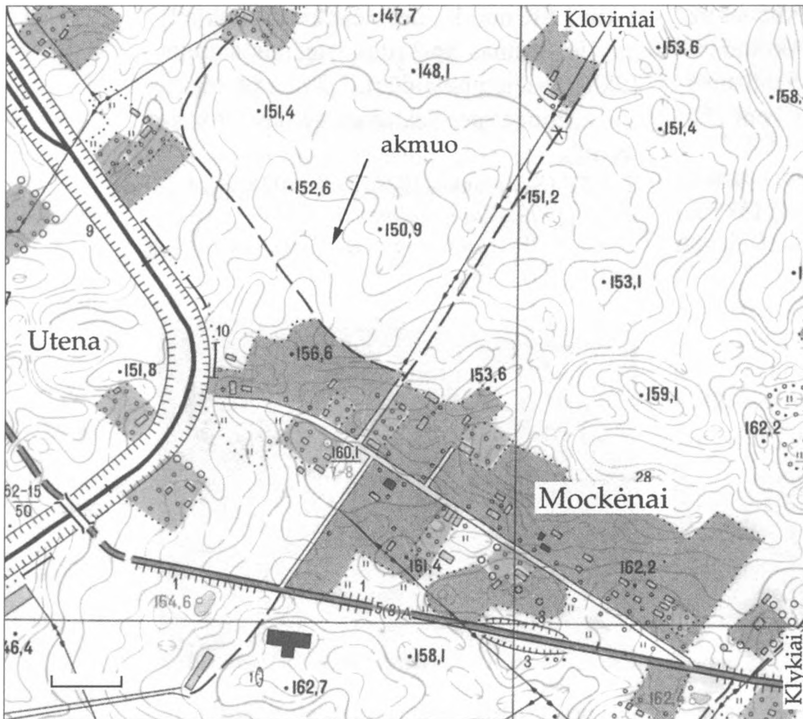

694 pav. Mirkėnų akmuo su dubeniu (**866**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24837).

865. LANKÕS KÁLNAS. Nurodomas 1 km į V nuo k., tarp pievų, 3,5 ha ploto.

Pasakojama, kad raiste už Lankos kalno „gyvenusios raganos, kurios vakarais pykšėdavo“. „Čia susirinkdavusios raganos, vakare žmonės turėdavo jį [kalną. – *Vait.*] aplenkti, kad neišgirstų raganų“.
Š. LŽV (S. Zaranka, 1936; *Lunkas kalnas*).

MIRKĖNAI, Leliūnų s-ja
866. AKMUO su DUBENIU (Av 1653). J. Laurinaičio sodyboje, daržinės ir sandėliuko pamatų kampe. Akmuo pilkšvai melsvos spalvos, apie 60x85 cm dydžio, apie 35 cm aukščio. Dubuo centre, 18 cm skr., 17 cm gylio, smailiadugnis.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 153 (S. Karalienės); 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 57; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 190–191. **L.** IA 86 (Nr. 302); ŠMV 79.

695 pav. Mockėnų akmuo (**867**) (pagal KPC AS).

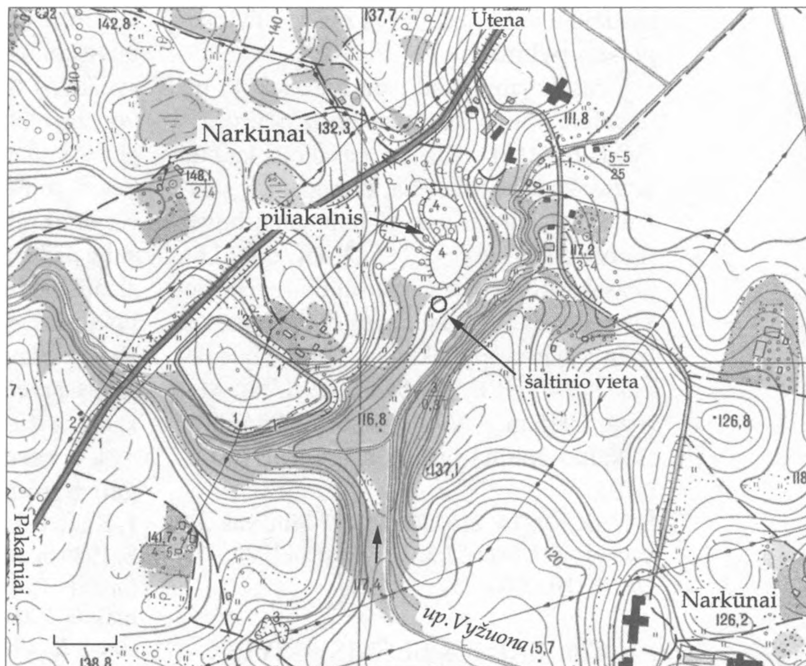
MOCKĖNAI, Utenos s-ja
867. DIDỸSIS AKMUÕ. 0,42 km į Š nuo kelio Utena–Tauragnai, 0,1 km į Š nuo k., tarp laukų. Akmuo 4,6x3,5 m dydžio, 1,5 m aukščio, suskeldėjęs. Ilgainiui ariant laukus akmens šonai buvo užversti žemėmis.

„Pasak senesnių vietos žmonių, to akmens viename šone buvę kokios tai skaitlinės ir patsai akmuo buvęs daug aukštesnis“ (VAK 63/202). P. Tarasenka rašo, jog Mockėnuose „pažymėtina akmenų grupė: viduryje stovi didelis akmuo, o aplinkui ratu sustatyti dar penki akmenys“ (PA).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 153; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 54;

1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 192; GEOTOPAI; VAK 63/200 (LŽV), 202–206. L. LAM 176 (Mackėnai, prie Balčio ež.); PA 80 (Nr. 222); ŠMV 79.

MUSTEIKIAI, Sudeikių s-ja

868. VĖLNIAKALNIS. Nurodoma, kad kalnas esąs apie 30 m aukščio, 5 ha ploto (LŽV). 1999 m. vietos gyventojai Velniakalnio nežinojo, tik spėliojo, kad tai galbūt Didysis kalnas – dominuojanti apylinkių aukštuma tarp Musteikių ir Vešeikių, 0,4 km į PV nuo kelio Alaušai–Dusetos tilto per Alaušos upelį, tarp minėto kelio ir Alaušos kairiojo kranto, upelio vingyje.

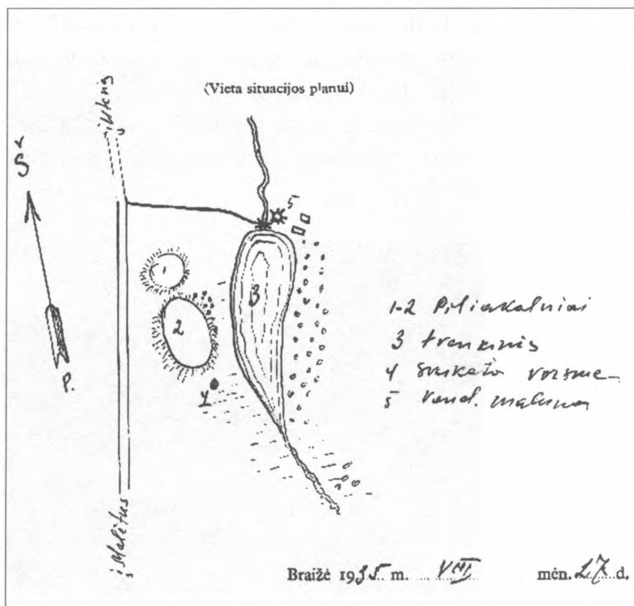

696 pav. Narkūnų piliakalnis (**869**) ir šaltinio (**870**) vieta (pagal aut.).

Spėjimą, kad Didysis kalnas gali būti tas pats Velniakalnis, paremtų nuoroda į kitą – gimininga – Alaušų Velniaraisčio vietovardį (↑**749**), kuris ieškotinas apie 0,3–0,5 km į P ar PR nuo Didžiojo kalno.

„Kalbama, kad Velniakalnyje yra užkasta pinigų dėžė. Tačiau, jei kas nueina kasti, tai ateina jų savininkas ir neleidžia. Taip niekas ir negali jų iškasti" (LŽV).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 32; LŽV (J. Baltakis, 1935); ŠIDIŠKIS T., 1992c, 56 (Nr. 21); VAK 63/105 (LŽV).

697 pav. Narkūnų piliakalnis (**869**) ir šaltinio (**870**) vieta (VAK 63/229).

NARKŪNAI, Leliūnų s-ja

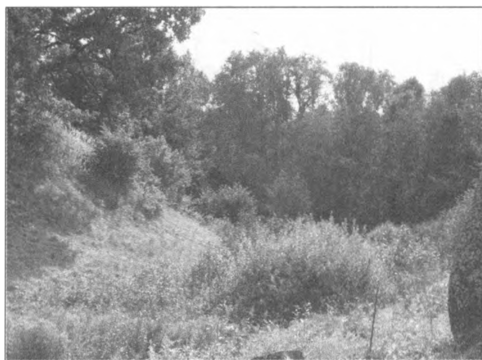
869. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnio (Ar 1315) priešpilis. 1975–1978 m. LII ir VU archeologinės ekspedicijos metu (vad. R. ir P. Kulikauskai) šioje vietoje ištirtas 66 m² plotas. Surastas čia buvusios I t-mečio gyvenvietės kultūrinis sluoksnis su pastato liekanomis ir kitais radiniais. II t-mečio

pradžioje ant priešpilio iš molio buvo suplūktas pylimas.

Pasakojama, kad „ant mažesniojo piliakalnio“ buvo deginama amžinoji ugnis (VAK 63/216). „Kiti dar pasakoja, kad tai buvusi kadaise bažnyčia, kuri nuėjusi „skražiu žemi“, ir dar esą ne taip senai buvęs matytis kryžius <...>“ (VAK 63/214). „Pasakojama, kad ant jo stovėjo bažnyčia. Bet vieną kartą naktį, gaidžiams sugiedajus, toji bažnyčia ir su apylinkės gyventojais nusmegusi <...>“ (*P.* E. Kazlauskaitė. *U.* A. Maroza, 1925 m. – VAK 63/266). Vidurdienį iš kalno galima girdėti skambant varpus (UP).

Š. VAK 63/214, 216, 266, 267 (? Pilių vnk., „4 varstai nuo Utenos“). **L.** ELISONAS J., 1925, 457; UP 93 (Nr. 202).

870. LÁIMĖS SLẼNIS ir SVEIKÃTOS VERSMẼ. Buvo piliakalnio (Ar 1315) PV papėdėje, Vyžuonos upelio kairiajame krante, slėnyje. Kaip 1985 m. MMT ekspedicijos dalyviams tvirtino arčiausiai Narkūnų piliakalnio gyvenantis Kazlauskas, 1982–1985 m. tiesiant geležinkelį Utena–Anykščiai ši versmė buvo sunaikinta (pateko po geležinkelio sankasa) (G. Zabielos inform.).

698 pav. Vaizdas į Narkūnų šaltinio slėnį (**870**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 2005.

„Yra padavimas, kad prie piliakalnio buvę kelios versmės, ir jų vieną vadindavę sveikatos versme, kur ateidavę gydytis ir į versmę mesdavę pinigus. Buk vienas žmogus iš versmės išėmęs pinigus tuojaus apakęs. <...> Piliakalnių pietų-rytų šone yra užtvenktas pil. Lasio malūnui tvenkinys, kur, sulig padavimų, buvęs vadinamas „Laimės“ slėniu, nes ten buvę keletas versmių, kurios turėjusios gydomą ir kitas reikšmes, iš jų vieną vadindavę „sveikatos“ versmė, ta versmė randasi pietų vakarų šone, visai netoli piliakalnio ir dabar iš jos į tvenkinį prakastas griovys, ir beveik nėra žymės, kur versmė, tik gali nurodyti ją vietos gyventojai“ (*U.* J. Kazlauskas, 1935 m. – VAK 63/216).

Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 198–199; ŠIDIŠKIS T., 1992c, 29; VAK 63/216, 229 (schema); G. ZABIELOS informacija, 2005 m. **L.** ELISONAS J., 1925, 457 (Morkūnai; „ant didžiojo kalno esąs šaltinis, o jo šone esąs urvas, kuris einąs aplink kalną“); UE 50; ŠMV 79.

NEČIONIŠKIS, Utenos s-ja

[871.] KALVA. 1,4 km į R nuo kelio Puodžiai–Jauniškiai, apie 0,8 km į V nuo Politiškių ež. V kranto, 0,3 km į P nuo U. Musteikienės sodybos. Apie 40x60 m dydžio, 2,5 m aukščio kalvelė nuolaidžiais šlaitais, apsupta pelkių ir apaugusi šimtamečiais medžiais.

Gyventojų pasakojimu, čia žmonės slėpdavosi karo metais kartu su savo manta ir gyvuliais. Vieta kartais laikoma „spėjama senovės kulto vieta“.

1993 m. archeologiniai tyrinėjimai (vad. R. Akavickas) žymesnių rezultatų nedavė.

Š. 1993 m. KPI tyr., LIIR F. 1–2113. **L.** AKAVICKAS R., 1994, 276.

NEMEIKŠČIAI, Utenos s-ja

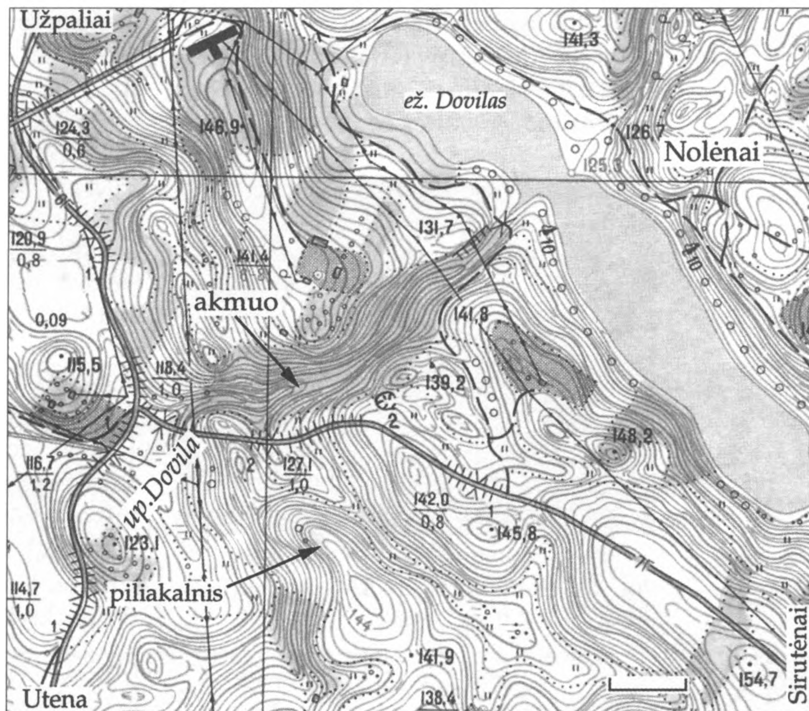
872. VIETÓVĖ KALATÁUKA. „Kalnuotas laukas“, nurodomas 1,5 km į R nuo k., 2 ha ploto.

„Šioje vietoje, pasakojama, būk tai bažnyčia nuskendusi“.
Š. LŽV (A. Genius, 1935); VAK 63/235 (LŽV).

873. AKMUO su DUBENIU. Buvo prie melioracijos metu užversto šaltinio, Motiejūno žemėje. 2005 m. pervežtas į prie Utenos Dauniškio gimnazijos kieme įkurtą Saulės stebyklą po atviru dangumi.
Š. S. Pūkėno informacija, 2006 m.

NOLĖNAI, Vyžuonų s-ja
874. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Av 1738). Netyrinėtas.

Pasakojama, kad senovėje šioje vietoje stovėjo koplyčia.
Š. VAK 63/251 (LŽV).

699 pav. Nolėnų piliakalnis (**874**) ir akmuo (**875**) (pagal aut.).

875. AKMUÕ LAŨMIŲ STÃLAS (M 118). 0,3 km į PV nuo Dovilo ež. V kranto, 0,15 km į Š nuo piliakalnio, 30 m į Š nuo kelio į Sirutėnus, atsišakojančio iš kelio Utena–Užpaliai, į P nuo Dovilos upelio. Akmuo melsvos spalvos smulkiagrūdis granitas, plane netaisyklingo penkiakampio formos, kiek smailėjantis į Š, 2,5x2,7 m dydžio, 60 cm aukščio, natūraliai plokščiu viršumi su daugeliu įdubimų ir iškilimų. Akmens viršuje, per jo vidurį, iš V į R eina natūrali 12–17 cm pl. juosta-„gysla“.

Pasakojama, ant šio akmens laumės dažnai skalbdavo baltinius (1971 m., LII).

Nurodoma, kad pelkė šalia Laumių stalo [lieka neaišku kur. – *Vait.*] yra vadinama Laumiaraisčiu (1970 m., LII).

1971 m. LII (vad. V. Urbanavičius) aplink akmenį ištyrė 16 m² plotą. Archeologinių objektų nerasta.

700 pav. Nolėnų akmuo (**875**) iš V. *Aut. nuotr.* 1999.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 155; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 88; 1971 m. LII tyr., LIIR F. 1–351, 42; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 209–210; L. IA 86 (Nr. 303); KPE 2, 159; ŠMV 79; Vaitkevičius V., 2003a, 228; 2003e, 125.

NOLIŠKIS, Leliūnų s-ja

[**876.**] AKMUO su DUBENIU. Kaimo centre, ties kelių Bajoriškis–Skudutiškis ir Noliškis–Kvykliai sankryža. Akmuo

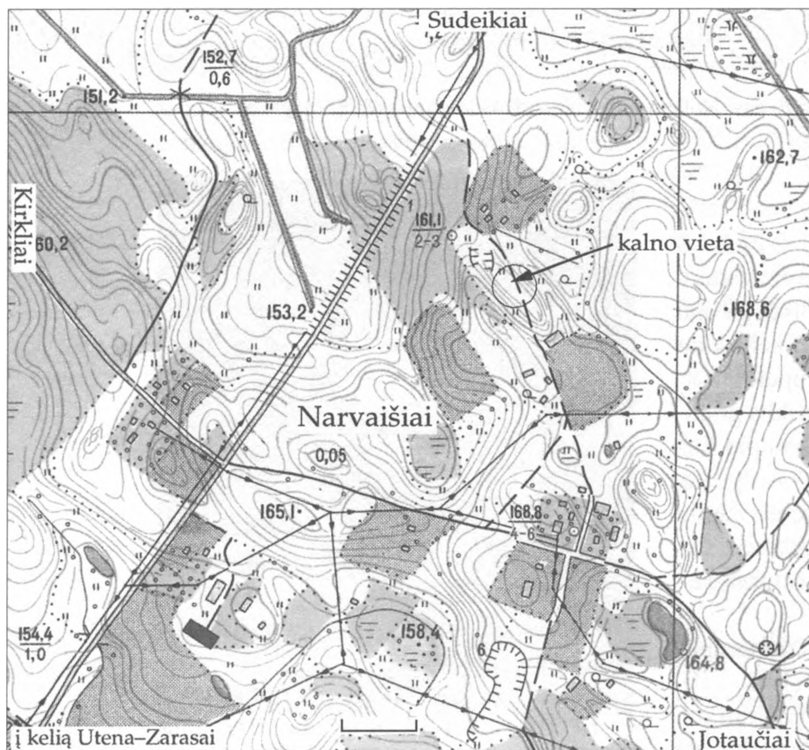
701 pav. Noliškio akmuo (**876**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24838).

įsmigęs žemėse. Matomos jo dalies dydis 40x60 cm. Dubuo 14 cm skr., 10 cm gylio, plokščiu lygiu dugnu. Dubuo akmenyje iškaltas 1928 m. ir buvo naudojamas kaip kryžiaus postamentas (1985 m., MMT).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 156; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 58; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 214–215.
L. IA 87.

[**877.**] AKMUO su ŽENKLU (Ar 1314). 0,55 km į P–PV nuo k., 50 m į R ir į Š nuo Molėtų r. ribos, pelkių apsuptame kalvos kyšulyje, krūmuose. Akmuo tamsiai pilkos spalvos granitas plokščiu viršum, 2,3 m pl., 2,8 m ilg., 50–60 cm aukščio. Viršuje, P pakraštyje, iškaltas X („šv. Andrejaus kryžiaus pavidalo“ – KPE) ženklas – du įstrižai susikertantys apie 30 cm ilg., 2 cm gylio grioveliai. Šalia šio ženklo yra maža įduba, vadinama „žmogaus pėda“ (1970 m., LII; KPE).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1-302, 156; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 58–59; 1980 m. MMT žv., LIIR F. 1-2242, 11–12; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 213–214.
L. IA 132 (Nr. 39); KPE 2, 159; ŠMV 79.

702 pav. Norvaišių kalno (**878**) vieta (pagal aut.).

NORVAIŠIAI, Sudeikių s-ja

878. KÁLNAS GRIÁUŽĖ. Buvo 0,2 km į PR nuo kelio Narvaišiai–Sudeikiai, 0,1 km į Š nuo V. Kirkos sodybos. Prieškaryje čia buvo pradėta kasti žvyrą. Ilgainiui kalnas buvo visiškai nukastas, ir jo vietoje dabar

703 pav. Norvaišių kalno (**878**) vieta iš P. *Aut. nuotr.* 1999.

matoma graži 1–2 m gylio, 60–70x100 m dydžio dauba. Kalno būta pailgos formos, 5–6 m aukščio.

„Pasakojama, kad [kalne] yra užpilta bažnyčia“ (LŽV).

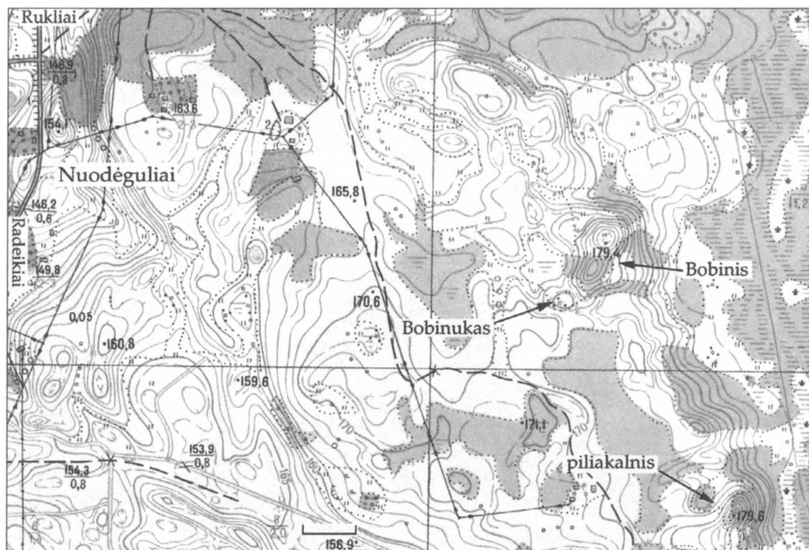
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 32; LŽV (J. Vaičiūnas, 1935; Narvaišiai); Šɪᴅɪšᴋɪs T., 1992c, 56 (Nr. 23); VAK 63/233 (LŽV). **L.** ŠMV 79.

NUODĖGULIAI, Daugailių s-ja

879. KALNAĨ BOBINÙKAS ir BÓBINIS (BÓBINIA). Bobinukas yra 0,27 km į R nuo kelio, jungiančio plentą Kaunas–Zarasai su keliu Radeikiai–Rukliai, 0,1 km į V nuo Vinkšninės pelkės (centre – N55°34'15,2"; E25°44'39,5"). Tai gražus pušimis apaugęs 15 m ilg. (ŠV–PR), 5 m pl. kalnelis iškiliu viršumi, vidutinio statumo šlaitais. Kiek aukštesnė ŠV jo dalis 5 m aukščio. R šlaitas apardytas senos žvyrduobės.

Už 20 m į ŠR nuo Bobinuko prasideda Bobinio kalno šlaitas (centre – N55°34'16,8"; E25°44'42,5"). Tai kūgio formos kalva iškiliu apie 10 m skr. viršumi, kiek aukštesne Š dalimi. Vidutinio statumo R, V ir R šlaitai 16–18 m aukščio. Atsiveria vaizdinga panorama PR kryptimi. Š–ŠR kryptimi kalnas žemėja ir tęsiasi kaip gražus kyšulio galas. Čia atsiveria panorama R kryptimi.

„Žmonės pasakoja, kad ant Bobinio kalno buvusi pastatyta labai graži bažnyčia, o ant Bobiniuko – varpinyčia, bet vėliau kas tai ažugriovę. Bet ir dabar laike pamaldų ažėjus ant Bobiniuko, kai kam

704 pav. Nuodėgulių Bobinis, Bobinukas (**879**) ir piliakalnis (**880**) (pagal aut.).

705 pav. Nuodėgulių Bobinis (antrame plane, dešinėje) ir Bobinukas (pirmame plane) (**879**) iš PV. *Aut. nuotr.* 2005.

pasitaiko girdėti giliai žemėse varpų balsai – taip kalba seni žmonės“ (*P.* P. Čiožinis, 50 m., Nuodėguliuose. *U.* P. Adamonis, 1935 m.).

0,5 km į PR nuo Bobinio ir Bobinuko yra Nuodėgulių piliakalnis (Ar 1337).

Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 218–219; LŽV (P. Adamonis, 1935); Šidiškis T., 1992c, 31–32; Vait. (2005); VAK 62/296 (LŽV). **L.** Kudaba Č., 1967b (prie Vinkšninių raisto); Šidiškis T., 1996, 45; ŽA 141–142 (Nr. 323); ŠMV 79–80.

880. GÌKIŠKIO KÁLNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1337). Netyrinėtas.

Pasakojama, kad senovėje ant kalno buvo pastatyta bažnyčia.

Š. VAK 62/298.

881. AKMUO su DUBENIU I (Av 1685; M 280). V. Trinskienės sodyboje (ta pati K. Pakalnio?), prie gyvenamojo namo verandos. Atvežtas iš nenustatytos vietovės. Akmuo rausvos spalvos granitas, 74x84 cm dydžio, 40 cm aukščio. Dubuo centre, 32x33 cm dydžio, 20 cm gylio, smailiadugnis.

Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 83; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 219–220; 2002 m. KPC žv. **L.** IA 87 (Nr. 305); ŠMV 80.

882. AKMUO su DUBENIU II (Av 1686). Kalvės pastato (vėliau pritaikyto pieninės reikmėms), K. Pakalnio sodybos P dalyje, pamatuose. Matoma pilkos spalvos granito akmens dalis yra 85x95 cm dydžio.

706 pav. Nuodėgulių Bobinukas (**879**) iš P. *Aut. nuotr.* 2005.

708 pav. Nuodėgulių akmuo su dubeniu II (**882**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 74).

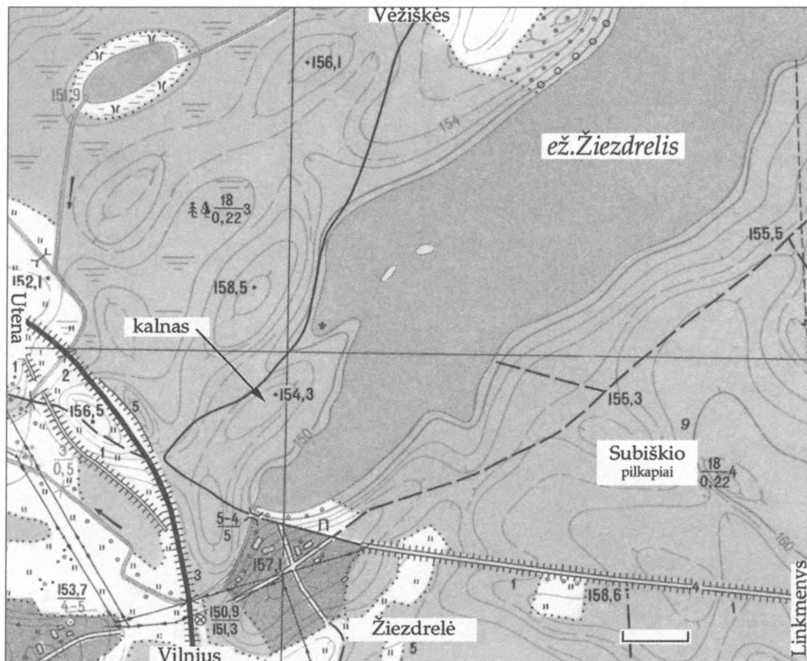
707 pav. Nuodėgulių akmuo su dubeniu I (**881**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 73).

709 pav. Nuodėgulių akmuo su dubeniu III (**883**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 75).

Dubuo beveik centre, 22 cm skr., 19 cm gylio, smailiadugnis.
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 83; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 220. L. IA 87 (Nr. 305); ŠMV 80.

883. AKMUO su DUBENIU III. Arlovič sodyboje, prie gyvenamojo namo durų. Akmuo melsvai juodos spalvos, 64x70 cm dydžio, įsmigęs žemėse. Dubuo arčiau vieno krašto, 13 cm skr., 17 cm gylio, smailiadugnis.
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 83–84 (V. Biko); 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 220–221. L. ŠMV 80.

710 pav. Pajuodenės kalnas (**885**) (pagal aut.).

PABALTĖ, Kuktiškių s-ja

[**884.**] AKMUO su ŽENKLAIS. Nurodomas į P nuo vnk., „prie pat [Balčio] ežero kranto". „Nemažas raudonas akmuo, kuriame buvę iškalti kokie tai ženklai, kuriuos tos žemės ponas liepęs baudžiauninkams išnaikinti" (1925 m. duomenys).
Š. VAK 63/210 (Momėnai–Pabaltė).

PAJUODENĖ, Saldutiškio s-ja

885. KARALÍENĖS KÃLNAS. Saldutiškio g-jos 26 kvartalo R dalyje, 0,2 km į ŠR nuo geležinkelio Vilnius–Utena, apie 0,15 km į Š nuo Žiezdrelio ež. V galo. Kalva apie 20 m pl. (ŠV–PR), 50 m ilg. (ŠR–PV), nuolaidėja į ŠR (į ežero pusę). Kalvos šlaitai nuolaidūs, 3–4 m aukščio. Kalvos R dalis apardyta kasant smėlį.

Pasakojama, kad šis kalnas supiltas per švedų karus (LŽV, Pajodinė). „Čia buvo slaptas kelias, kuriuo bėgiodavo karaliai" (*P.* J. Lopeta, 59 m., Žiezdrelėje. *U.* V. Vaitkevičius, 1992 m.; var.: „Buvo tokia pravažiuojanti karalienė <...>. Kalnelis jai patiko"). Ant kalno rusų karalienė valgė pusryčius (LŽV, Pajodinė; var.: pietavo per medžioklę; var.: pasikorė – 1985 m., LII). „Rusai čia buvo paslėpę pinigų" (LŽV, Pajodinė).

Pasak F. Pokrovskio, šioje vietoje buvę randama tuščiavidurių ketaus sviedinių ir kulkų (Покровский Ф. В., 1893).
Š. 1973 m. LII žv., LIIR F. 1–376/14–15 (Pajuodinis); 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 222; LTR 6226: 137–139; LŽV (O. Telksnienė, 1936; Pajodinė); LŽV (O. Telksnienė, 1936; Vėžiškės II, „Pasakoja, kad karalienė kur tai važiavusi"); Šidiškis T., 1992c, 33; Vait. (1992). L. Покровский Ф. В., 1893, 50 (Піоденись, *Карахеня калкась*); LAM 211 (Pidienio k.); LAA 2, 122 („Be piliakalnio požymių"); ŠMV 80.

711 pav. Pakalnių Alkas (**886**) ir kalva (**887**) (pagal aut.).

PAKALNIAI,
Leliūnų s-ja

886. SALÀ AĨKAS. Vidinksto ež. centrinėje dalyje, už 1 km į ŠR nuo Pakalnių piliakalnio (Ar 1316). Sala apie 130 m ilg. (ŠV–PR), 70 m pl., kelis metrus iškilusi virš vandens, apaugusi medžiais. „Apie Alkų kažkur, sako, yra neužšąlanti vieta, gili kokia vieta. Senelis (Kvartūna Jonas) sakydavo: „Neplaukit artyn“ (*P*. I. Gutauskienė, 60 m., Kvoselių k. *U*. V. Vaitkevičius, 2005 m.).

„Seni žmonės pasakoja, kad senovėje joje [Alko saloje] buvęs aukuras, kuriame degusi šventoji ugnis“ (*P*. V. Palevičius – ML).

Apie 1 km į ŠR nuo Alko yra buvęs Gojaus k. (↑tarp **824** ir **825**).

Š. Šidiškis T., 1992c, 19–20; Vait. (2005). **L**. ML 2, 66; Šidiškis T., 1996, 45; ŠMV 80.

712 pav. Pakalnių kalva (**887**) iš PV. *Aut. nuotr*. 2005.

887. LAŨMĖS KVARTŪKĖLIS (ŽIURSTĒLIS) (M 115). 0,35 km į PV nuo Vidinksto ež. PV kranto, 0,2 km į ŠR nuo kelio Pakalniai–Leliūnai, 0,2 km į R nuo Pakalnių piliakalnio (Ar 1316), lygumoje. Kalvelė 19x20 m dydžio, stačiais šlaitais, 2,5–3 m aukščio. Papėdėje – iš laukų surinkta akmenų.

Pasakojama, kad senovėje laumės smėlį nešiodavusios prijuostėse. Laumės kvartukėlis – tai vieno „Laumės žiurstelio smėlis, kurio ji nespėjo užnešti į Piliakalnį, nes užgiedojo gaidys“ (*P.* J. Skrebiškienė, 70 m., Pakalniuose. *U*. S. Liubartienė,

1935 m. – LŽV; norėjo užpilti Pakalnius – UP Nr. 121). Kartais teigiama, kad šioje vietoje yra palaidoti milžinai (VAK 63/323).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 158; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 225–226; AP (B. Vasevičiūtė, 1951); LŽV (S. Liubartienė, 1935); ŠIDIŠKIS T., 1992c, 34; VAK 63/260 (LŽV), 323. L. AKAVICKAS R., 1994, 273; UP 65 (Nr. 120–121); ŠMV 80.

888. EŽERAS. Pakalnių PR pakraštyje, kelio į Velbiškes P pusėje, apie 1,1 km į PR nuo Pakalnių piliakalnio (Ar 1316).

Pasakojama, kad Napoleonas į ežerėlį nuleido didelę apkaustytą skrynią su brangenybėmis.
L. UP 117 (Nr. 256).

PAPIRČIAI, Kuktiškių s-ja

889. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1351). Netyrinėtas.

„Vietos žmonės kalba, kad ant piliakalnio senybės laikais buvusi bažnyčia“ (VAK; „seniau ten buvus pagonių bažnyčia, kur aukodavo – degindavo gyvulius“ – Šidiškis T., 1996).
Š. ŠIDIŠKIS T., 1992c, 35; VAK 60/115. **L.** ŠIDIŠKIS T., 1996, 45; 2005, 157.

890. AKMUO su DUBENIU I. Buvo A. Vaišnoro sodyboje, prie klėties durų. Apie 1978 m. sodyba nugriauta, matyt, kartu su sodybos likučiais, užkastas ir dubenuotasis akmuo. Jis buvo 60x80 cm dydžio su 23 cm skr., 13 cm gylio, smailiadugniu dubeniu.
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 85; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 230–231; KONČIUS I., 1934, 18 (nuotr. nr. 470; J. Vaišnoro); VAK 60/123–127. **L.** PA 80 (Nr. 232; Pipirčiai); IA 87 (Nr. 306); ŠMV 80.

891. AKMUO su DUBENIU II. Užfiksuotas J. Vaišnoro sodyboje prie klėties slenksčio vietoje (?).
Š. KONČIUS I., 1934, 18 (nuotr. nr. 470); VAK 60/123–127.

713 pav. Pakalnių kalva (**887**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 4).

714 pav. Papirčių akmuo su dubeniu I (**890**). *A. Tautavičiaus nuotr.* 1977 (LII ng. 40792).

715 pav. Papirčių akmuo su dubeniu II (**891**). *I. Končiaus nuotr.* 1934 (ČDM).

716 pav. Papirčių akmuo (**893**). *Gaižučio nuotr.* 1952 (KPD PA ng. 192).

717 pav. Pašilių akmuo su dubeniu (**895**) (senojoje vietoje). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24840).

718 pav. Pašilių akmuo su dubeniu (**895**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 2005.

892. AKMUO su DUBENIU III. 1951 m. užfiksuotas pas Igną Šinkūną. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. AP (B. Vasevičiūtė, 1951).

[**893.**] AKMUO. 1952 m. Gaižutis nufotografavo ir aprašė (?) miškelio lomoje prie k. esantį gana nemažą akmenį. Galbūt žinota padavimų?
Š. KPD PA ng. 192.

PARAUDĖ, Utenos s-ja

894. ĒŽERAS RAUDỸS. Apie 5 km į P nuo Utenos, 22 ha ploto.

Pasakojama, kad iš Viskėnų Velnio bliūdelio (↑**997**) pro Vosgėlių piliakalnį laumės eidavusios į Raudžio ežerą raudoti.
L. UP 58 (Nr. 105).

PAŠILIAI, Vyžuonų s-ja

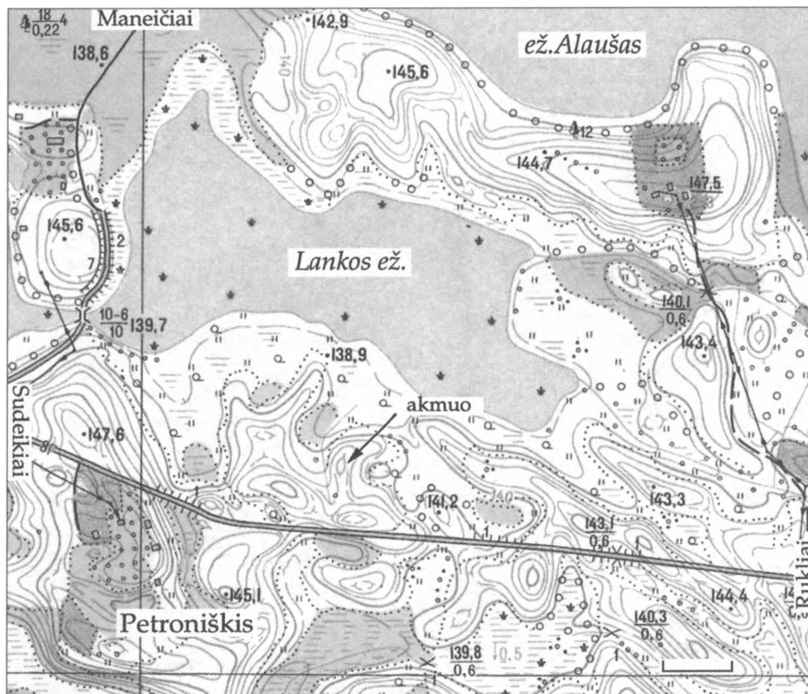
895. AKMUO su DUBENIU (Av 1739). Buvo S. Šakarnio sodyboje, prie klėties durų. 1987 m. rugpjūčio 4 d. buldozeris ėmė lyginti nugriautų sodybos pastatų vietą. Dubenuotasis akmuo buvo išgelbėtas nuo sunaikinimo tik vietos gyventojo ir po valandos atvykusios MMT žvalgomosios ekspedicijos dalyvių dėka. Netrukus perkeltas prie MAO.

Akmuo pilkos spalvos, smulkiagrūdis granitas, 0,95x1 m dydžio, kiek apskaldytais šonais, 28 cm aukščio. Dubuo beveik centre, 19 cm skr., 18 cm gylio, smailiadugnis.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 159; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 231–232; 1987 m. MMT žv., LIIR F. 1–1370/32–33; Vait. (2005).
L. IA 87 (Nr. 307); ŠMV 80.

PETRONIŠKIS, Sudeikių s-ja

896. AKMUO. 0,1 km į Š nuo kelio į Sudeikius atsišakojančio iš kelio Antandraja–Radeikiai, Lankos ežero P pakrantės kalvelėje (N55°34'53,5"; E25°42'50,1").

Akmuo raudonos spalvos vidutinio rupumo netaisyklingo trikampio formos granitas, 2,6 m ilg. (R–V), 1,7 m pl. (Š–P), aukštėjantis į Š pusę ir čia siekiantis 85 cm aukštį. Nuolaidžioje P šoninėje plokštumoje, beveik jos centre, 60–65 cm aukštyje nuo žemės yra įduba-„sėdynė“. Ji trapecijos formos, įdubos kraštinių ilgis: 20 cm (apačioje), 40 cm (viršuje), 45 cm (šonuose). Įdubos dugnas nelygus, gana grubiai išskaldytas, apie 4–7 cm gylio.

719 pav. Petroniškio akmuo (**896**) (pagal aut.).

Pasakojama, kad akmenį nešęs ir pametęs Velnias (V. Čiplytės inform.).

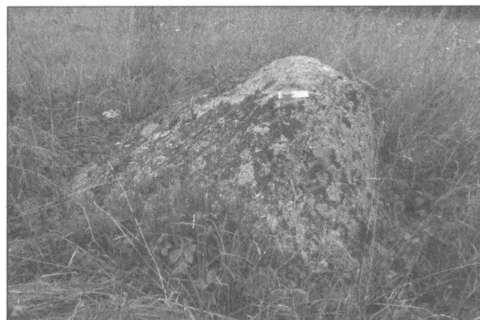
Š. V. Čiplytės informacija 2005 m.; Vait. (2005).

PIKČIŪNAI, Daugailių s-ja

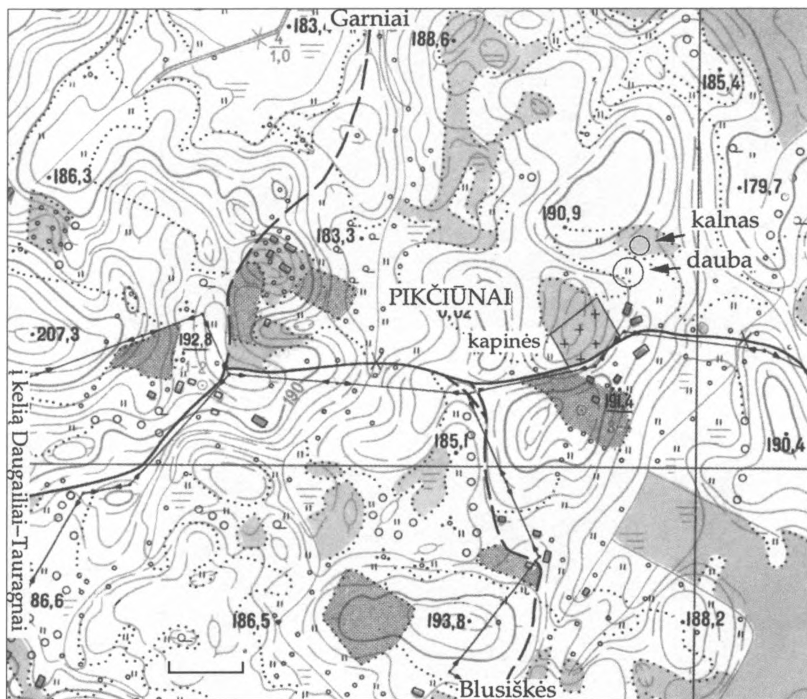
897. VÉLNIO KÁLNAS ir VÉLNIADUOBIS. 0,9 km į PR nuo 1-ojo Garnių piliakalnio (Ar 1298), 0,12 km į ŠR nuo k. kapinių ir K. Kunčiaus sodybos, 0,1 km į Š nuo lauko kelio, atsišakojančio iš kelio Daugailiai–Tauragnai. Velnio kalnu vadinama 30 m ilgio (ŠV–PR), 10–12 m pločio (ŠR–PV) kalvelė stačiais 6–8 m aukščio šlaitais iš ŠR ir PV bei nuolaidžiais, palaipsniui žemėjančiais 2–4 m aukščio šlaiteliais iš ŠV ir

720 pav. Petroniškio akmuo (**896**) iš P. *Aut. nuotr.* 2005.

721 pav. Petroniškio akmuo (**896**) iš PR. *Aut. nuotr*. 2005.

722 pav. Pikčiūnų kalnas ir dauba (**897**) (pagal aut.).

723 pav. Pikčiūnų akmuo (**897**). *Aut. nuotr.* 1999.

PR. Kalvos viršuje, viduryje, yra raudonos su juodomis priemaišomis spalvos, stambiagrūdžio granito, prie pagrindo 1,55 m ilg. (R–V), 9 cm pl. (Š–P), 60 cm aukščio (V), suskeldėjęs akmuo. Akmens viršuje yra 39 cm ilgio (R–V), 7,5 cm (R) ir 19 cm (V) pločio, 2–3 cm gylio įdubimas, primenantis žmogaus dešiniąją pėdą. Kalvos viršuje, ŠR, Š ir ŠV pusėse, taip pat žemiau, šlaituose, yra ne mažiau kaip 15 akmenų, iš kurių keletas – dideli, vidutiniškai 1x1,5x0,8 m dydžio, rieduliai. Šie akmenys, vieni labiau, kiti mažiau išsikišę iš žemių, atrodo kaip savotiškas puslankis, juosiantis Velnio kalną iš Š pusės.

Velnio kalno PV šlaitas leidžiasi į Velniaduobį. Dabar tai ariant sulėkštintais šlaitais ir iš dalies žemėmis užnešta maždaug 100x150 m dydžio, ŠV–PR kryptimi pailga dauba-loma. Pavasarį ji būdavo pilna vandens, kuris vėliau išdžiūdavo. „Pavasarį ten girdėdavos varpų skambesys, o iš tikrųjų tas skambesys girdėdavosi iš Salako bažnyčios“ (LTR).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 33–34; LTR 5313/30 (*Velniaduobė*); Šidiškis T., 1992c, 36. **L.** Šidiškis T., 1996, 44; ŽE 538; ŠMV 80.

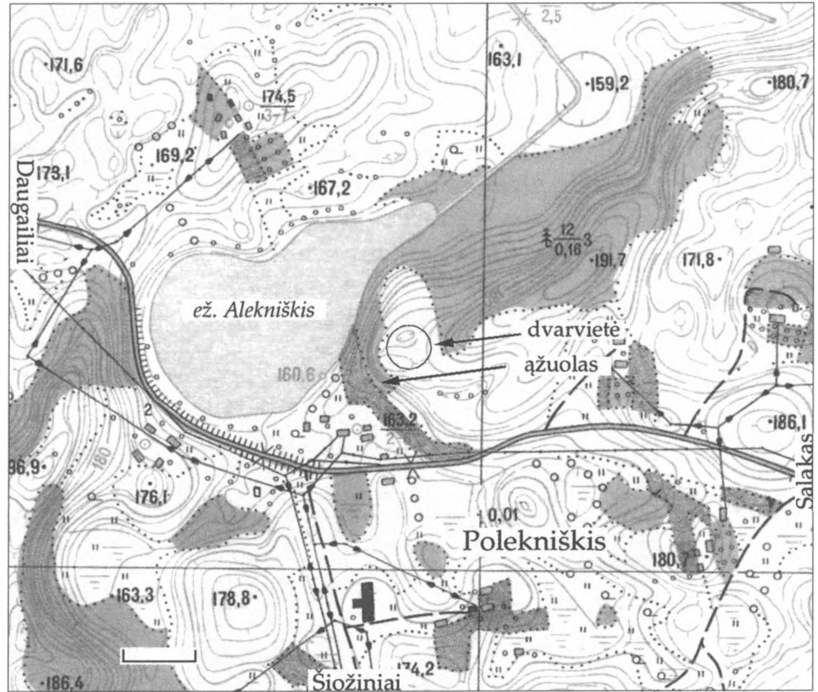
898. ŠVEÑTO JÕNO UPĒLIS. Tai vienas iš nedidelių upelių k. ribose. Pradžioje koplytstulpis su Šv. Jono Krikštytojo statula stovėjo prie menkučio išdžiūvančio upelio 0,2 km į PR nuo Velnio kalno. Vėliau koplytstulpis buvo perkeltas prie kito, kaimo ribose Š–P kryptimi tekančio upelio, kuriam ilgainiui prigijo (perkeltas?) ir Švento Jono upelio pavadinimas. Koplytstulpis stovi 0,35 km į PV nuo Velnio kalno, prie tiltelio lauko kelyje, atsišakojančiame į Pikčiūnus iš kelio Daugailiai–Tauragnai (1999 m., LII).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 34. **L.** Šidiškis T., 1996, 44.

PLAUČIŠKĖS,
Saldutiškio s-ja

899. AKMUO su PĖDA. 1970 m. žvalgomoji ekspedicija šiame kaime ieškojo į tuometinius kultūros paminklų sąrašus įrašyto Plaučiškių akmens su pėda, tačiau nerado.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 160.

724 pav. Polekniškio ąžuolas (**900**) (pagal aut.).

POLEKNIŠKIS,
Daugailių s-ja

900. ĄŽUOLAS ir GÕJUS. 0,1 km į Š nuo kelio Daugailiai–Vajasiškis, 80 m į R nuo Alekniškio ež., 60 m į ŠR nuo Valiulių sodybos, Alekniškio ež. aukštumos šlaite. Ąžuolas jau nudžiūvęs, apie 1996 m. vėtra nulaužė jo viršūnę ir dvi pagrindines šakas, kurios bandytos pjaustyti, tačiau paliktos ir guli čia pat, prie ąžuolo stuobrio. Stuobrys 3,5–4,5 m aukščio, 5,3 m apimties (1 m aukštyje), pasviręs į V pusę. Medis, atrodo, buvo apie 15 m aukščio, jo V pusėje, maždaug 2 m aukštyje, ant kamieno, buvo du dideli, vienas su kitu suaugę gumbai. Į P ir V nuo ąžuolo šlaite auga senos keliakamienės (praeityje pasodintos?) liepos, yra šlaite suformuotų terasėlių žymės.

B. Kviklys pateikia J. Juodvalkio, kilusio iš Polekniškio, duomenis apie kaimo praeitį. Čia, be kita ko, rašoma: „<...> Auga didelis senas ąžuolas, kurį 6 vyrai tegali apkabinti; 7 m aukštyje išaugęs dviem išsikerojusiais liemenimis, kurių šovose laikosi pelėdos <...>. Atšlaitės tąsoje nukasta aikštelė (apie 1 ha ploto), vadinama Gojumi; yra ir senas prūdas (12x40 m). Aikštelėje randama sutrūnijusių plytų ir molinių indų šukių.

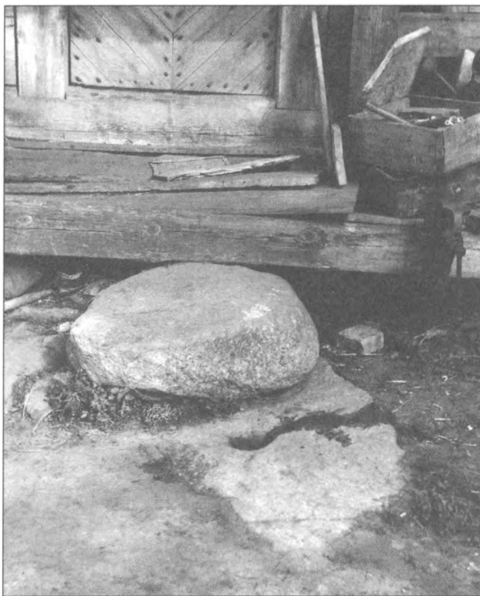

725 pav. Polekniškio ąžuolas (**900**) iš P. *Aut. nuotr.* 1999.

Senas šios vietos gyventojas Simanas Juodvalkis (apie 1790–1860) pasakodavęs, kad seniau žmonės ąžuolą laikę šventu medžiu, o Gojų – šventa vieta <...>“ (ML).

Polekniškyje gyvenantys Juodvalkiai šio pasakojimo negalėjo nei patvirtinti, nei paneigti (1999 m., LII).

Gojumi vadinta „aikštelė" yra į ŠR nuo ąžuolo. Aikštelės V pusėje matyti R–V kryptimi pailgos kūdros vieta. Būta dvarelio ar sodybos? Ar buvo koks nors ryšys tarp ąžuolo ir dvarvietės, tuo tarpu pasakyti neįmanoma.

726 pav. Puodžių akmuo su dubeniu I (**903**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24844).

727 pav. Puodžių akmuo su dubeniu I (**903**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 51).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 34–35; Šidiškis T., 1992c, 40–41. **L.** ML 2, 128; Šidiškis T., 1996, 45; ŽE 545; ŠMV 80.

PRIEPALĖ, Tauragnų s-ja

901. GRIAŪSMINIS AKMUÕ. „Lauke gulintis suskilęs akmuo". Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (B. Kunigėlytė, 1935).

PŪČKORIŠKIAI, Saldutiškio s-ja

902. PÍEVA GÕJUS. Nurodoma į V nuo k., apie 1 ha ploto.

Š. LŽV (S. Pečiūraitė, 193?).

PUODŽIAI, Utenos s-ja

1934 m. etnografinės ekspedicijos metu Puodžiuose I. Končius rašė: „Rasta dubenėti akmenys. Gal tai senoviška girnų forma. Juos čia kartais vadina piestomis, nors, teiraujantis, pradžioj niekas sakėsi nematęs. Vieni jų po slenksčiais prie įėjimų, kiti pamatuose įmūryti, iš kitų girdomos vištos".

Š. Končius I., 1934, 15–16.

903. AKMUO su DUBENIU I (Av 1661). K. Jauniškio sodyboje, padėtas prie klėties vietoj laiptelio. Akmuo 0,8x1,2 m dydžio. Dubuo 15 cm skr., 11,5 cm gylio, smailiadugnis.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 161; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 63; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 239; VAK 63/272–276. **L.** PA 80 (Nr. 231); IA 87 (Nr. 308); ŠMV 80.

904. AKMUO su DUBENIU II (Av 1662; M 288). S. Rukšio sodyboje. Buvo surastas 1933 m. nugriauto gyvenamojo namo pamatų kampe. Akmuo 1,1x1,15 m dydžio, 55 cm aukščio. Dubuo centre, 24 cm skr., 26 cm gylio.

1976 m. LII (vad. R. Volkaitė-Kulikauskienė) prie akmens ištyrė 6 m^2 plotą ir

728 pav. Puodžių akmuo su dubeniu II (**904**).
G. Zabielos nuotr. 1985 (GZd ng. 52).

rado 60 cm storio sodybvietės kultūrinį sluoksnį. Anot tyrimų vadovės, akmuo su dubeniu buvo „naudotas kaip didelis kampinis akmuo, kurio plokščia viršūnė patogi sienų statybai. Dubuo jokios praktinės reikšmės tuo metu jau neturėjo, nes jis nesimatė nei vidinėje, nei išorinėje namo pusėje“ (1976 m., LII).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 160; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 63; 1976 m. LII tyr., LIIR F. 1–516; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 240–241; 2003 m. KPC žv.; Končius I., 1934, 15 (nuotr. nr. 359; Jurgio Šinkūno sodyboje). **L.** IA 87 (Nr. 309); ŠMV 80–81; Vaitkevičius V., 2003a, 229.

905. AKMUO su DUBENIU III. Nurodomas įmūrytas tilte [kokiame?].
L. IA 87 (Nr. 310); ŠMV 81.

906. AKMUO su DUBENIU IV. Buvo A. Jasiudytės (ar A. Jasiūlytės) sodyboje, apie 1935 m. pervežtas į Kauną – į steigiamo „Oro muziejaus“ Parodų kalne ekspoziciją. Tolesnis akmens likimas nežinomas.
Š. VAK 63/270; Končius I., 1934, 15 (nuotr. nr. 341). **L.** ŠMV 80.

907. AKMUO su DUBENIU V. Užfiksuotas Jurgelėno sodyboje, kažkokiuose pamatuose. Neatmestina galimybė, kad tas pats 1-asis ar 3-iasis Puodžių akmuo su dubeniu.
Š. Končius I., 1934, 15 (nuotr. nr. 356).

908. AKMUO su DUBENIU VI. Užfiksuotas Jurgio Šinkūno sodyboje. Kitų duomenų nėra.
Š. Končius I., 1934, 15 (nuotr. nr. 359).

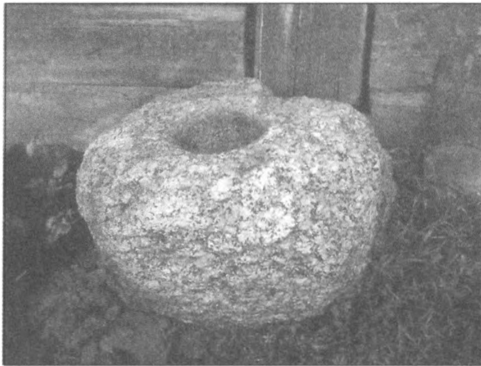
RAGUŠKĖS, Kuktiškių s-ja
[**909.**] KOPLYČKALNIS. Nurodomas 0,3 km į P nuo k., 2 ha ploto. „Ariama dirva“. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (J. Šukys, 1935).

729 pav. Puodžių akmuo su dubeniu IV (**906**).
I. Končiaus nuotr. 1934 (ČDM).

730 pav. Puodžių akmuo su dubeniu V (**907**).
I. Končiaus nuotr. 1934 (ČDM).

731 pav. Puodžių akmuo su dubeniu VI (**908**). *I. Končiaus nuotr*. 1934 (ČDM).

RAMAVYDIŠKĖS, Sudeikių s-ja

910. AKMUO. Nurodomas 0,5 km į ŠR nuo k., Pridotkų kalne.

Pasakojama, kad po akmeniu paslėpti pinigai.

Š. VAK 63/115 (LŽV).

732 pav. Ruklių Aukų kalnas (**912**) ir Kupaliakalnis (**913**) (pagal aut.).

RIPAIČIAI, Saldutiškio s-ja

911. MERGAKALNIS. Nurodomas į R nuo k., 0,25 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. ŠID.

RUKLIAI, Sudeikių s-ja

912. AUKŲ̃ KÁLNAS (MEȖGAKALNIS). 0,4 km į Š nuo Ruklių piliakalnio (Ar 1338), kelio Antandraja–Radeikiai P pusėje. Mergakalnio ribos nėra visiškai aiškios, nes dabar jis tapatinamas su alksnynu, kuris apima didelį, beveik 200 m pločio (R–V) aukštumos pakraštį, kuris Š leidžiasi į Antandrajos kelią. Anot gyventojų žodinių apibūdinimų, Mergakalniu vadinta alksnyno ŠV dalis Z. Tamošiūno žemėje (LŽV).

„Radę mergą negyvą ir ten pakasę. Nuo to laiko pavadinę tą kalną Mergakalniu. Kiti sako, kad rado mergą pasikorusią“ (*P.* O. Kumelienė, 75 m., Rukliuose. *U.* U. Drobelienė, 1935 m. – LŽV). „Anksčiau žmonių Aukų kalnu vadintas“, po mūšio su švedais būta daug žuvusiųjų, kuriuos sumetė vieną ant kito ir apkasė žemėmis. Todėl kalną ir pavadino Aukų kalnu (UP).

Šioje vietoje vaidenasi: užmigusius žmones atėjusi merga užguldavo, pro kalną einantys matydavo viesulus, „nežinomus daiktus“ (LŽV).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1-3389, 35; LŽV (U. Drobelienė, 1935); ŠIDIŠKIS T., 1992c, 42–43; VAK 62/318 (LŽV). **L.** UP 65 (Nr. 123); ŽE 539; ŠMV 81.

913. KUPALIÃKALNIS. Nurodytas prie kitų dviejų kalnų – Kakiškio ir Kliedakalnio, „tie trys kalnai vienas

733 pav. Ruklių Kupaliakalnis (**913**) iš P.
Aut. nuotr. 1999.

su kitu sueina", o Kupaliakalnis esąs mažiausias iš visų trijų (LŽV).

Kliedakalniu vadinamas Ruklių piliakalnis (Ar 1338). Kakiškiu vadinamas kalnelis yra į PR nuo piliakalnio. Tarp Kakiškio ir Kliedakalnio įsikūrusi Vingelių sodyba. Taigi Kupaliakalnis, sprendžiant iš 1935 m. apibūdinimo, yra 0,53 km į PR nuo kelio Antandraja–Radeikiai 90° posūkio į R, už 50 m į ŠR nuo Kliedakalnio, aukštumų masyvo pakraštyje. Tai beržais apaugęs kalnelis, kurio viršuje yra plokščia, 20 m ilg. (ŠV–PR), 12 m pl. (ŠR–PV) aikštelė. Kitoje aukštumos dalies pusėje (P, R) kalnelis vidutinio statumo, 3 m aukščio šlaiteliais. Š pusėje Kupaliakalnio šlaitas status, leidžiasi į griovą, V pusėje – žemėja palaipsniui, pereina į terasėlę ir toliau stačiai leidžiasi žemyn, iki visos aukštumos masyvo papėdės. Nuo Kupaliakalnio atsiveria vaizdinga panorama V kryptimi.

G. Pečiūrienė (62 m., gyvenanti Rukliuose) pasakoja, kad apie 1970-uosius, pirmąją Sekminių dieną, ji su šeimyna, pasiėmę tradicinio šventinio [Kupolių. – *Vait.*] maisto: sūrio, kiaušinienės, alaus atėję ant šio kalnelio susėdę vaišinosi ir bendravo (1999 m., LII). Tad kažkokiu nepaaiškinamu būdu, kaip pati pateikėja teigia, nežinodama buvusios Kupolių šventės tradicijos, kartą ji šią tradiciją pakartojo pati.

Pažymėtina, kad prieškaryje ir pokaryje į vakarones pavasarį bei Joninių šventę buvo renkamasi ant Kliedakalnio. Toks šventės vietos „pasislinkimas" nesunkiai paaiškinamas, nes Kliedakalnis yra neapaugęs ir ant jo gali tilpti kur kas daugiau žmonių, negu ant Kupaliakalnio.

Š.1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 35–36; LŽV (U. Drobelienė, 1935). L. Vaitkevičius V., 2000, 539; 2003e, 124 (2 pav.), 126.

SABELKAI, Leliūnų s-ja

914. VELĖKLŲ PÍEVA. Nurodoma 0,5 km į V nuo k., 1 ha ploto.

Pasakojama, kad čia laumės velėdavusios drabužius.

Š. LŽV (J. Kardonas, 1936; *Veleklas*).

SALDUTIŠKIO S-JA

915. ŠALTINIS. Tryško sunykusiame Pagėlainės k. (Gėlainės up. išteka Indubakiuose, įteka į Ukojo ež.).

„Šaltinėlis gerai, sako, burnai praust. Dėl sveikatos. Mergos labai dabodavo. Nešdavo ir nešdavo [vandenį]" (*P.* M. Paukštienė, 81 m., Rukšėnuose. *U.* V. Vaitkevičius, 1992 m.).

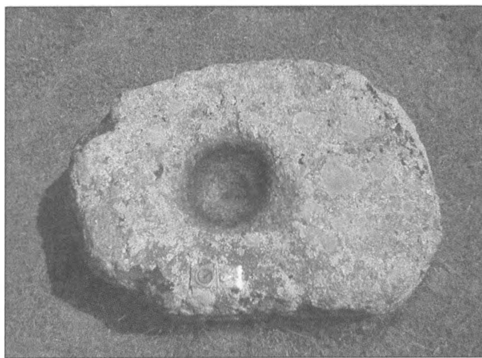
Š. Vait. (1992).

SĖLĖ, Tauragnų s-ja

916. SAULOTEKIO ŠALTINIS. Nurodomas ant Sėlės ir Taurapilio k. ribos, Tauragno ež. pakrantėje. Saulotekio šaltiniu vadinamas, nes teka į R.

„Vanduo labai sveikas, seniau vandenį vartojo vaistams" (*P.* O. Paukštienė, g. 1922 m., Sėlės k. *U.* A. Strazdas – Šidiškis T., 2005).

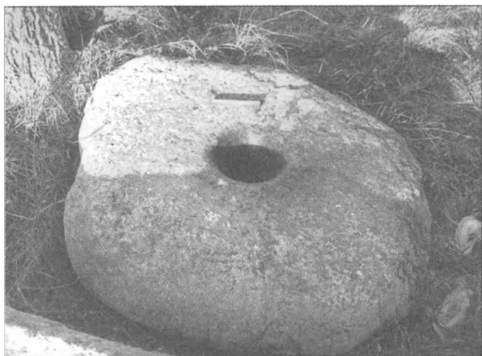
Š. Šidiškis T., 1992c, 56 (Nr. 24). L. Šidiškis T., 2005, 164.

734 pav. Sirutėnų akmuo su dubeniu (**918**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 2005.

735 pav. Sirvydžių akmuo su dubeniu (**919**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 103).

736 pav. Spitrėnų akmuo su dubeniu I (**920**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZf ng. 78).

917. BERNIKALNIS. Minimas k. ribose. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. VK (R. Rutkūnaitė, 1977). **L.** ŠIDIŠKIS T., 2005, 164.

SIRUTĖNAI, Sudeikių s-ja

[**918.**] AKMUO su DUBENIU. Sovietiniais metais iš netolimo lauko buvo atvežtas prie kultūros namų ir ten ilgainiui užslinko žemėmis. Pakartotinai surastas 2000 m. ir perkeltas į Lietuvos Etnokosmologijos muziejų Kulionyse (Inv. Nr. BD-357).

Akmuo rausvos spalvos granitas, 0,75x1 m dydžio, 30 cm aukščio. Dubuo iškaltas viename akmens galų, 27 cm skr., 14 cm gylio. Pagamintas kaip piesta? (Vait.).
Š. R. LAUŽIKO informacija, 2005 m.; VAIT. (2005).

SIRVYDŽIAI, Tauragnų s-ja

919. AKMUO su DUBENIU. V. Musteikienės sodyboje, prie kelio, einančio per kaimą. Akmuo pilkšvai rausvos spalvos smulkiagrūdis granitas, netaisyklingo ritinio formos, 88x93 cm dydžio, 50 cm aukščio. Dubuo 27x28 cm dydžio, 17,5 cm gylio, smailiadugnis.
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 258–259. **L.** ŠMV 81.

SPITRĖNAI, Utenos s-ja

920. AKMUO su DUBENIU I (Av 1950; M 297). V. Jusėno sodyboje, šalia kūdros. Atvilktas 1977 m. iš melioruojamų laukų. Akmuo rausvos spalvos smulkiagrūdis granitas, 78x95 cm dydžio, 32 cm aukščio. Dubuo 19 cm skr., 16 cm gylio, smailiadugnis.
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 90; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 265–266; 2003 m. KPC žv. **L.** ŠMV 81.

921. AKMUO su DUBENIU II (Av 1951; M 298). V. Kviklio sodyboje, prie tvenkinio. Akmuo pilkos spalvos smulkiagrūdis granitas, 87x88 cm dydžio, 24 cm aukščio. Dubuo beveik centre, 22 cm skr., 18 cm gylio.
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 90; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 266–267; 2003 m. KPC žv. **L.** ŠMV 81.

922. AKMUO su DUBENIU III. V. Našlėnienės sodyboje. Atvilktas apie 1970 m. iš melioruojamų laukų į PR nuo k. Akmuo pilkai rausvos spalvos stambiagrūdis granitas, 70x80 cm dydžio, 27 cm aukščio. Dubuo 14 cm skr., 8 cm gylio, pusrutulio formos.

Perkeltas prie MAO.
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 267; 1987 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–665, 32. **L.** ŠMV 81.

SPRAKŠIAI, Vyžuonų s-ja

923. AKMUO su DUBENIU I (Ar 1365). V. Slapšio sodyboje, netoli gyvenamojo namo. Akmuo rausvos spalvos stambiagrūdis granitas, 71x95 cm dydžio, 50 cm aukščio. Dubuo beveik centre, 22 cm skr., 19,5 cm gylio, smailėjantis. Dubens sienelės 11–12 cm aukštyje nuo viršaus – statmenos. Akmenį atsivežė V. Slapšio tėvas, keldamasis iš senosios sodybos.

Teigiama, jog dubenį akmenyje iškalė girnakalys tam, „kad būtų kur vandens įpilti kojoms nusiplauti“.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 163; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 67; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 268–269. **L.** IA 87 (Nr. 313); ŠMV 81.

924. AKMUO su DUBENIU II (Av 1740, tas pats Av 1744). Iki 1969 m. buvo Bartašiaus sodyboje. Išsikeldami sodybos savininkai su savimi pasiėmė ir akmenį. Dabar

737 pav. Spitrėnų akmuo su dubeniu II (**921**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZf ng. 70).

738 pav. Spitrėnų akmuo su dubeniu III (**922**) (senojoje vietoje). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZf ng. 68).

739 pav. Sprakšių akmuo su dubeniu I (**923**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZf ng. 69).

740 pav. Sprakšių akmuo su dubeniu II (**924**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZf ng. 20).

741 pav. Sprakšių akmuo su dubeniu III (**925**) ir Žaibiškių akmuo su dubeniu II (**1012**) (perkelti). *Aut. nuotr.* 2005.

742 pav. Stabulankių akmens su pėda (**926**) vietovė iš R. *Aut. nuotr.* 2000.

jis yra Bartašienės sodyboje Vyžuonose, Dariaus ir Girėno g. 16, į PV nuo gyvenamojo namo, po tuja. Akmuo rausvos spalvos granitas, 85x89 cm dydžio, 30 cm aukščio. Dubuo 19 cm skr., 13,5 cm gylio, smailiadugnis. Į šoną nuo dubens yra 13 cm ilg., 5,5 cm pl., 1 cm gylio natūralus stačiakampis įdubimas, primenantis latakėlį.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 163; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 67; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 269–271. **L.** IA 87 (Nr. 311); ŠMV 81.

925. AKMUO su DUBENIU III. Buvo Bartašiaus sodyboje, apie 1928 m. pastatyto ir 1955 m. nugriauto tvarto pamatų ŠR pusėje. 1987 m. perkeltas prie MAO.

Akmuo raudonos spalvos smulkiagrūdis, sueižėjęs granitas. Išlikusios akmens dalies dydis 69x88 cm, aukštis 23 cm. Dubuo 20,5 cm skr., 16 cm gylio. Dubens sienelės 9 cm aukštyje nuo viršaus yra stačios.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 163; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 67; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 271–272; 1987 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–665, 32. **L.** IA 87 (Nr. 312); ŠMV 81.

STABULAŇKIAI, Leliūnų s-ja

„Užtai, kad stabai aplunkydava tuos žmones, ir nuo to pavadino tą vietą Stabulunkiais".
Š. LVIA SA 19253, 205v (1784 m., *Stobalunkie*). **L.** BP 218 (Nr. 29).

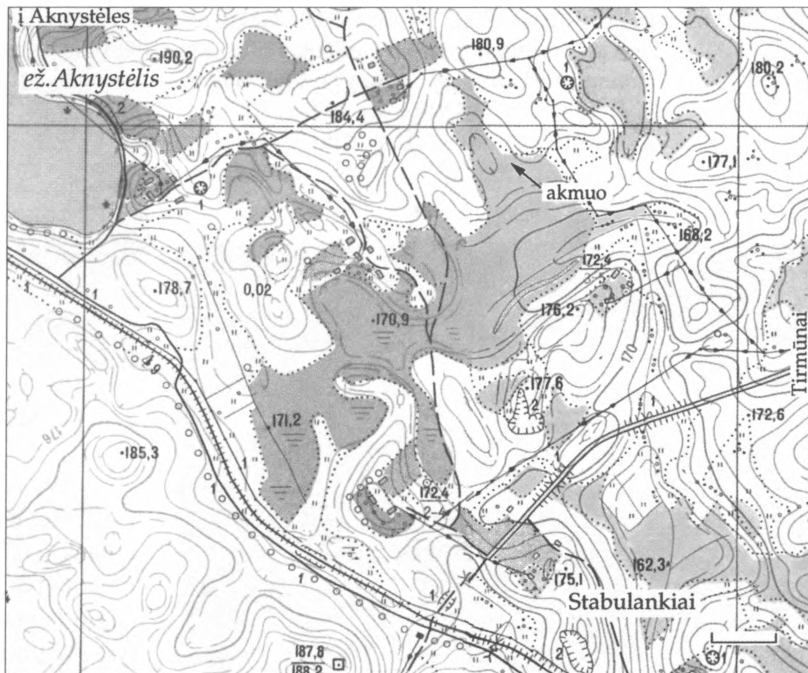
926. AKMUO su PĖDA. Buvo į Š nuo J. Kutkos sodybos, lauke, vadinamame Sala (1977 m., LII; „Stirtavietėse, prie Salų raisto ir Jaurų kalno" – LŽV). Akmuo suskaldytas tarp 1922 ir 1940 m. Akmens būta didelio, nes ant jo galėjo susėsti 5 piemenys. „Ant akmens buvusi stambaus žmogaus basos kojos pėda ir duobutė lazdos, kuria kipšas pasirėmęs" (1977 m., LII).

„Šioj vietoj, prie akmens, seniau pasivaidendavę. Vieną kartą ėjęs žmogus pinigų

skolinti ir čia sutikęs ponaitį. Šis paklausęs „Kur eini?“ Žmogus pasisakęs. Ponaitis davęs pinigų ir liepęs pasirašyti. Bet nebuvę kuo pasirašyti, tad liepęs įpjauti mažąjį pirštą ir krauju pasirašyti. Žmogus taip ir padaręs. Paskui ponaitis sakęs atnešus pinigus pašaukti „Dundul, Dundul!“ ir jis paimsiąs. Kai žmogus nunešęs ir pašaukęs, pasirodęs tas pats ponaitis, paėmęs pinigus ir išnykęs <...>“ (*P.* A. Bagočiūnas, ~50 m., Šlapiuose. *U.* J. Puslienė, 1936 m. – LŽV).

Stabulankiuose, Apšlavo ež. Š pakrantėje, tyrinėta I t-mečio pirmosios pusės senovės gyvenvietė.

Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 91; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 277; LŽV (J. Puslienė, 1936). **L.** ŠMV 82.

743 pav. Stabulankių Girnapusė (**927**) (pagal KPC AS).

927. AKMUÕ GÌRNAPUSĖ (Ar 1309). 0,83 km į Š nuo Apšlavo ež., 0,7 km į Š–ŠR nuo geležinkelio Utena–Anykščiai, 0,4 km į Š nuo kelio Sabelkos–Tirmūnai, Girnapusės mš. Š dalyje, prie išdžiūvančio upeliuko. Akmuo rausvos spalvos granitas, plane netaisyklingos trapecijos formos, plokščiu viršumi, 1x1,2 m dydžio, apie 80 cm aukščio. Dubuo arčiau akmens PR krašto, 14 cm skr., apie 11 cm gylio, plokščiu dugnu.

1971 m. LII (vad. V. Urbanavičius) aplink akmenį ištyrė 9 m² plotą. Po dubenuotuoju akmeniu aptiktas tam tikras nedidelių akmenų pastovas, o prie akmens – 1,3 m skr. ir 50 cm gylio piltuvėlio formos duobė-ugniavietė. Duobėje rasta įvairaus dydžio akmenų (tarp jų dubenuotojo akmens nuoskalų), degėsių.

744 pav. Stabulankių Girnapusė (**927**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd 99).

Nurodoma, jog už 0,1 km į P nuo akmens yra „labai gerai išgrįstas“ niekad neišsenkantis gėlo vandens šaltinis (Kutka V., 1977).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 164; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27-1-15, 67; 1971 m. LII tyr., LIIR F. 1–351, 45–46; 1985 m. MMT

žv., LIIR F. 1–1376, 274–275 (Stabulankių akmuo su dubeniu I); LŽV (J. Puslienė, 1936; „Yra akmuo su iškalta skyle vidury“); VAK 60/567 (LŽV). **L.** URBANAVIČIUS V., 1972a, 80; KUTKA V., 1977; IA 88 (Nr. 314); KPE 2, 164; VAITKEVIČIUS V., 1999, 233 (13 pav.); 2003a, 230; ŠMV 81–82.

745 pav. Stabulankių Girnapusė (**927**) archeologinių tyrinėjimų metu. *V. Urbanavičiaus nuotr.* 1971 (LII ng. 32763).

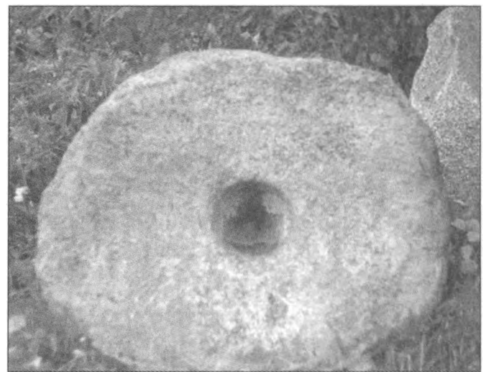

746 pav. Stabulankių akmenys su dubenimis I–III (**929**) (laiptuose). I. Končiaus nuotr. 1934 (ČDM).

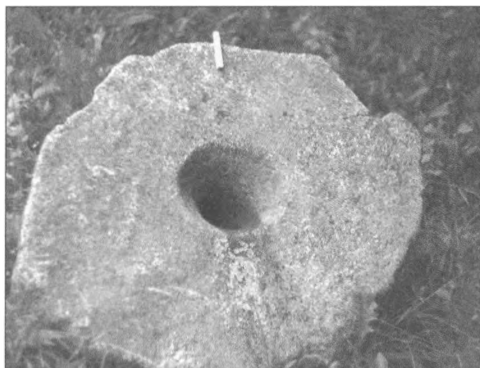
928. AKMUO PADKAVINIS (PATKAVOS AKMUO). Buvo apie 0,95 km į V nuo Apšlavo ež. V kranto, apie 0,15 km į V nuo O. Žemaitienės sodybos, antrojo, žemesniojo pakilimo Š dalyje. Apie 1976 m. melioratoriai akmenį užkasė 10–20 m į ŠR nuo senosios jo vietos. Akmuo buvo maždaug 0,8x1,2 m dydžio. Jame buvo „pasagos ženklas ir 3 stirnos (ar avies) pėdelės“ (1985 m., MMT).
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 92 (*Patkavinis*); 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 277–278. **L.** ŠMV 82.

929. AKMENYS su DUBENIMIS I–III. Buvo Lazdynės vietovėje netoli Stabulankių Girnapusės. Abu akmenis Vincas Laucius panaudojo gyvenamojo namo prieangio laiptams. XX a. 4-ajame dešimtmetyje Zabulionis namus perstatė, ir dubenuotieji akmenys pakliuvo į klojimo pamatus. 1977 m. aprašomoji sodyba jau buvo nugriauta ir akmenys dingę. 1979 m. A. Žemaitis juos pastebėjo sukrautoje akmenų krūsnyje ir pervežė į O. Žemaitienės sodybos teritoriją, šalia klevų alėjos (1985 m., MMT).

Pirmasis akmuo 75x95 cm dydžio, 40 cm aukščio. Smailiadugnis dubuo 19 cm

747 pav. Stabulankių akmuo su dubeniu I (**929**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 31).

748 pav. Stabulankių akmuo su dubeniu II (**929**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 32).

skersmens, 20 cm gylio. Antrasis akmuo 93x95 cm dydžio, 53 cm aukščio. Smailiadugnis dubuo 25x26 cm dydžio, 23 cm gylio.

Reikia pažymėti ir tai, jog 1934 m. I. Končiaus darytoje nuotraukoje J. [?] Lauciaus namo prieangio laiptuose matyti ir trečio akmens su dubeniu pusė. Šios skeveldros likimas nežinomas.
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 276–277 (Stabulankių 2-asis ir 3-iasis); KONČIUS I., 1934 (nuotr. nr. 629). **L.** ŠMV 81 (nuotr.), 82.

749 pav. Stabulankių akmuo su dubeniu IV (**930**). *I. Končiaus nuotr.* 1934 (ČDM).

930. AKMUO su DUBENIU IV. Užfiksuotas P. Lauciaus sodyboje, prie svirno. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. KONČIUS I., 1934 (nuotr. nr. 622). **L.** ŠMV 82.

931. AKMUO su DUBENIU V. Nurodomas Marijos Bagačiūnienės sodybos pakraštyje. Akmuo 0,9x1,2 m dydžio, 40 cm aukščio. Dubuo – 13 cm skr., 9 cm gylio, „plokščias“.
Š. 1970 m. MMT žv., LIIR F. 1–150, 67.

932. ŠVEÑTO JÕNO UPĒLIS. Nurodoma, kad išteka Upių baloje (raistas 0,1 km į R nuo geležinkelio ir į PV nuo Jaurų kalno), įteka į Apšlavo ež. kampą.
Š. LŽV (J. Puslienė, 1936).

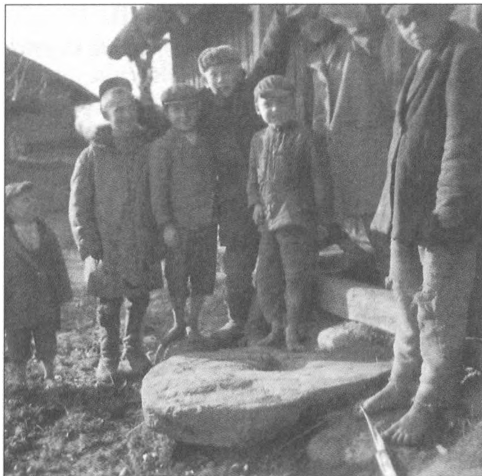
STARKAI, Vyžuonų s-ja

933. VELNIABALĖ. Nurodoma tarp Zablūdavos ir Starkų, 0,85 km į Š–ŠR nuo kelio Vyžuonos–Starkai, 0,62 km į ŠV nuo Kavolių (Starkų) ež., 0,4 km į Š nuo kanalizuoto Uolintos upelio. Ežerėlis maždaug 0,5x1 km dydžio, į R nuo jo dar tęsiasi užpelkėjusi jo dalis.
Š. LŽV (J. Striška, 1935; „Klampi durpynė, vidury ežeriukas; 1 ha ploto; *Velniabala*“); VAK 63/387 (LŽV). **L.** VARDYNAS, 189 (*Velniabalė*); ŠMV 82.

STROKINIAI, Saldutiškio s-ja

934. AKMUO KARIETINIS. Nurodomas lauke, 0,5 km į R nuo k. „Didelis akmuo, panašus į karietą, vadinamas Karietinis“. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (A. Biliūnas, 1935; *Par karietinį*, dirva).

935. AKMUO su DUBENIU. Buvo J. Maculevičiaus „prieangy“.
Š. KONČIUS I., 1934 (nuotr. nr. 1061). **L.** ŠMV 82.

750 pav. Strokinių akmuo su dubeniu (**935**). *I. Končiaus nuotr.* 1934 (ČDM).

STUČIAI, Tauragnų s-ja

936. DIĒDAKALNIS. Į ŠR nuo k., 0,25 km į Š–ŠR nuo J. Vaišnoro sodybos, Jauniškių žemėje, miško V pakraštyje (aukščiausioje dalyje – N55°27'29,4"; E25°52'49,8").

Diedakalnis – tai siauras, pailgas (Š–P) gūbrys, kurio aukščiausioje dalyje (Š) yra gana lygi, šiek tiek iškili 12–15 m pl., 30–35 m ilg. aikštelė. P ir Š pusėse ji žemėja nuolaidžiai ir palaipsniui; tuo tarpu V šlaitas yra labai status, iki 20 m aukščio, leidžiasi į gilų duburį, R – vidutinio statumo, apie 6–7 m aukščio, leidžiasi į ganyklą. Paminėtina, kad Diedakalnio aikštelėje yra 5 akmenys (vidutiniškai 1x0,6x0,2 m dydžio), išsidėstę 13–14 m skersmens ratu (Vait.).

Pasakojama, kad „ant šito kalno yra gulėjęs milžinas, jis susirgęs ir, galvodamas apie mirtį, supylęs šį kalną savo kepure“ (*P.* V. Juodvalkienė, 44 m., Beržatilčio k. *U.* L. Juodvalkis, 1970 m. – Šidiškis T., 2005).

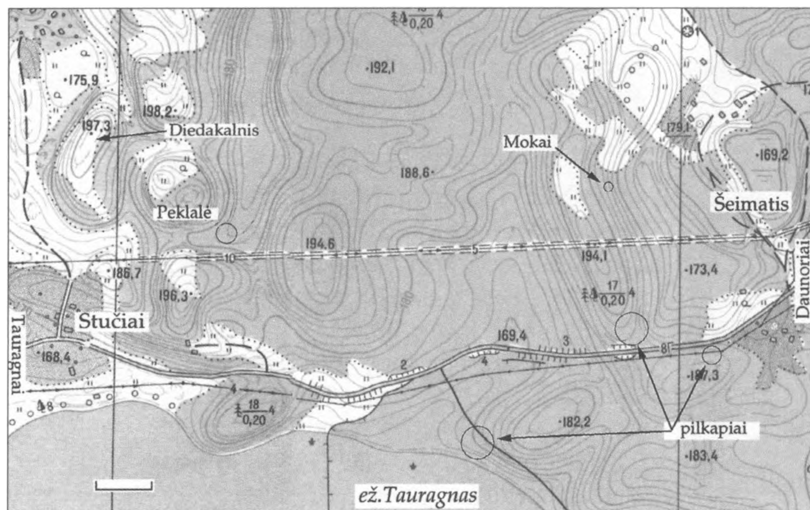
Už 0,92 km į R nuo Diedakalnio yra Šeimaties Mokai (↑**951**), 0,27 km į R–PR – Stučių Peklelė (↑**937**).

Š. LŽV (K. Gaivenis, 193?); VAIT. (2005). **L.** INSTRUKCIJA, 1960; ŠIDIŠKIS T., 2005, 165.

937. PEKLĒLĖ (PEKLÃLĖ). Į R nuo k., apie 0,32 km į ŠR nuo J. Vaišnoro sodybos, 0,16 km į R nuo miško V ribos (centre – N55°27'24,9"; E25°53'03,4"). Tai netaisyklingo trikampio formos, apie 40x40 m dydžio drėgna miško loma, kurioje kryžiuojasi trys nedideli miško keliai. Supančių kalnų šlaitai vidutinio statumo ir statūs, 8–12 m aukščio.

„Ten velniai gyvena, nes ir vietiniai ten paklysta“ (LŽV). „Peklalė – tokia žemuma ir tį niekas nevaikšta. Kaip ir pekla tokia vieta. Atroda kai tikras pragaras“ (*P.* B. Vaišnorienė, 67 m., gimusi Stūglių k., gyvenanti Stučiuose. *U.* V. Vaitkevičius, 2005 m.).

„Seniau vaikus taip gąsdindavę: „Jei neklausysi, tai

751 pav. Stučių kalnas (**936**), Stučių dauba (**937**), Šeimaties Mokai (**951**) ir Tauragnų ežeras (**964**) (pagal aut.).

752 pav. Stučių kalnas (**936**) iš PV. *Aut. nuotr.* 2005.

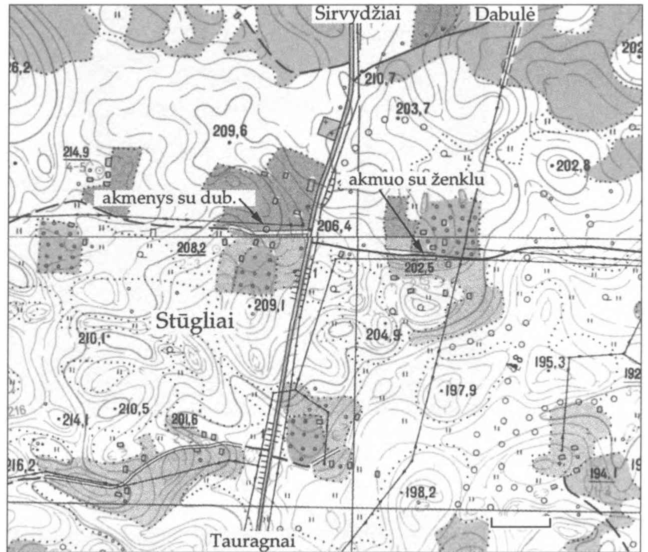
nuvesiu Peklalėn ir paliksiu“ (*P.* B. Meidienė, 51 m., Stučiuose – Instrukcija).
Š. LŽV (K. Gaivenis, 193?); Vait. (2005). **L.** Instrukcija, 1960 („Apie 60 m ilgio dauba“); Šidiškis T., 2005, 165.

STŪGLIAI, Tauragnų s-ja

938. AKMUO su DUBENIU I (Av 1699; M 292). A. Šinkūno sodybos kiemo pakraštyje, 2 m į Š nuo senojo kelio į Musteikius, kartu su kitais dviem akmenimis (guli eilės centre; N55°28'59,7"; E25°50'49,7"). „Nuo senų senelių laikų“ šis akmuo buvo po mediniu sodybos kryžiumi, akmens dubenyje buvo merkiamos gėlės (Šidiškis T., 2005).

Antanas Šinkūnas (74 m., Stūgliuose) atsimena, kad pradžioje kryžius stovėjo po senąja sodybos liepa (į V nuo dabartinės akmens vietos). Vėliau naujas kryžius pastatytas kiek į R. Ten pat buvo perkeltas ir akmuo. Ilgainiui prie jo atvežti dar du dubenuotieji akmenys. Pastaraisiais metais kryžius išvirto ir buvo perkeltas į sodybos kiemo centrinę dalį, o susmegę žemėse akmenys liko gulėti kur buvę (2005 m., Vait.).

Akmuo rausvos spalvos granitas, 75x80 cm dydžio, įsmigęs žemėse. Dubuo 24x25 cm dydžio, 22 cm gylio, kūgio užapvalinta viršūne formos.

753 pav. Stūglių akmenys su dubenimis (**938–940**) ir akmuo su ženklu (**941**) (pagal aut.).

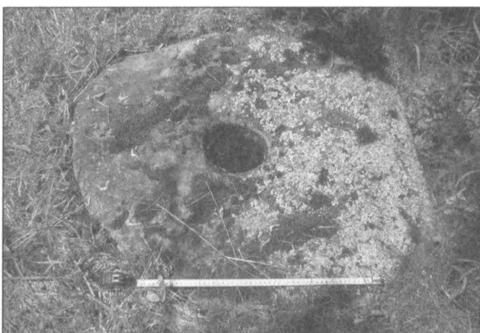

754 pav. Stūglių akmenys su dubenimis (**938–940**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 60).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 166; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 69–70; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 288–289; 2003 m. KPC žv.; Končius I., 1934, 17 (nuotr. nr. 422; K. Šinkūno, „po kryžiaus“); Vait. (2005); VAK 60/193–197. **L.** IA 88 (Nr. 316); ŠMV 82 (nuotr.); Šidiškis T., 2005, 166.

755 pav. Stūglių akmuo su dubeniu I (**938**). *I. Končiaus nuotr.* 1934 (ČDM).

756 pav. Stūglių akmuo su dubeniu I (**938**). *Aut. nuotr.* 2005.

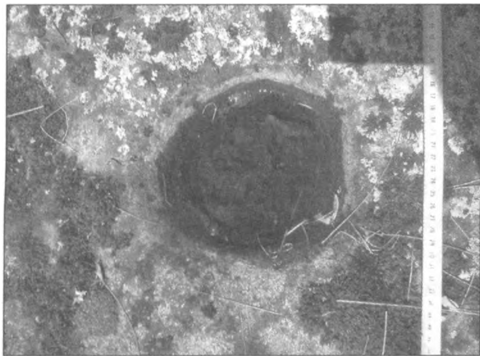
939. AKMUO su DUBENIU II (Av 1700). Iki Antrojo pasaulinio karo buvo S. Vaišnoro sklype, vėliau pervežtas prie K. Šinkūno sodybos kryžiaus, kur jau gulėjo vienas dubenuotasis akmuo (↑**938**). Dabar akmuo – A. Šinkūno sodybos kiemo pakraštyje, 2 m į Š nuo senojo kelio į Musteikius, kartu su kitais dviem akmenimis (guli eilės V pusėje).

Akmuo tamsiai pilkos spalvos granitas, grubiai aplygintu viršumi, 92x95 cm dydžio, įsmigęs žemėse. Dubuo 18x19 cm dydžio, 17 cm gylio, smailiadugnis.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 166; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 69–70; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 289; Vait. (2005); VAK 60/199–203. **L.** PA 80 (Nr. 230); IA 88 (Nr. 317); ŠMV 82 (nuotr.); Šidiškis T., 2005, 166.

940. AKMUO su DUBENIU III. A. Šinkūno sodybos kiemo pakraštyje, 2 m į Š nuo senojo kelio į Musteikius, kartu su kitais dviem akmenimis (guli eilės R pusėje). Atvežtas apie 1980 m. iš palaukės už 0,1–0,2 km į ŠV nuo sodybos. Akmuo 1x1 m dydžio, 20 cm aukščio. Dubuo 18x19 cm dydžio, 11 cm gylio, smailiadugnis.
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 289–290; Vait. (2005). **L.** ŠMV 82 (nuotr.); Šidiškis T., 2005, 166.

941. AKMUO su ŽENKLU (Av 1698; M 277). 0,23 km į PR nuo 2-ųjų k. kapelių, 0,2 km į R nuo kelio Tauragnai–Sirvydžiai, V. Jurkos sodybos pakraštyje, kelio, einančio per kaimą Š, pakelėje, tarp alyvų (N55°28'58,5"; E25°51'03,9"). Tai pilkšvos spalvos, vidutinio stambumo sueižėjęs granitas, kurio forma primena balną (galai truputį aukštesni), 1,8x1,25 m dydžio, 1,1 m (Š) aukščio. Viršutinės plokštumos PR dalyje yra apie 45x60 cm dydžio, 8–12 cm gylio įduba, nuolaidėjanti į akmens kraštą (PR). Akmens R šone, arčiau Š krašto, iškaltas vos ryškus 17x19 cm dydžio kryžius apskritime. Grioveliai 1,3 cm pločio, vos 2–3 mm gylio (Vait.).

Galimas dalykas, toje pačioje vietoje, vadinamoje Didžiaisiais akmenimis, kažkas buvo matęs „nepaprastus kiškiukus bėgiojant“, o Jurkus matė „nepaprastai didelį arklį“ naktį vaikščiojant (VAK).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 166; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 287–288; Vait. (2005); VAK 60/190 (LŽV). **L.** IA 132 (Nr. 40); KPE 2, 172; ŠMV 82; Šidiškis T., 2005, 166.

757 pav. Stūglių akmens (**938**) detalė – smailiadugnis dubuo. *Aut. nuotr.* 2005.

760 pav. Stūglių akmuo su ženklu (**941**) iš V. *Aut. nuotr.* 2005.

758 pav. Stūglių akmuo su dubeniu II (**939**). *Aut. nuotr.* 2005.

761 pav. Stūglių akmuo su ženklu (**941**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24846).

759 pav. Stūglių akmuo su dubeniu III (**940**). *Aut. nuotr.* 2005.

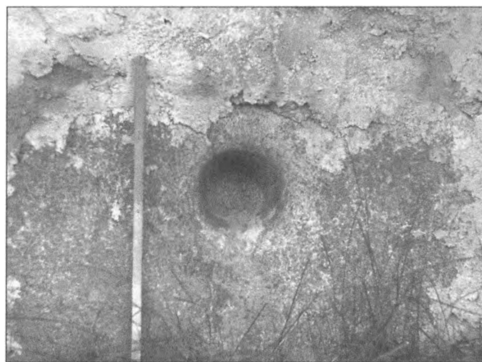
762 pav. Stūglių akmens (**941**) detalė – kryžius apskritime. *Aut. nuotr.* 2005.

763 pav. Sudeikių ežeras (**942**). *O. Navickaitės nuotr.* 1958 (LII ng. 7097).

764 pav. Sudeikių akmuo su dubeniu I (**944**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 21).

765 pav. Sudeikių akmuo su dubeniu II (**945**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 22).

SUDEIKIAI

942. ẼŽERAS ÃLAUŠAS. Į Š nuo Sudeikių, 1054 ha ploto. Ežero gylis siekia 42 m.

Pasakojama, kad ežere nuskendo žiemą ledu į Sudeikius vežti varpai iš Bikuškio bažnyčios (LTR 3613/369). „Be gyvos galvos [ežeras. – *Vait.*] neužšąla – vis kas nors turi prigert" (*P.* E. Gineitienė, 69 m., Utenoje. *U.* B. Juodzevičius – UP Nr. 82).

Ežero R krante yra Maneičių piliakalnis (↑**860**).

Š. LTR 3613/369. **L.** UP 49 (Nr. 82), 116 (Nr. 251); ŠMV 83.

943. KUNIGŨ KÁLNAS. Nurodomas Avirio ež. PR krante, Skaisto miške. 12 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. VK (1975).

944. AKMUO su DUBENIU I (Av 1690; M 302). Aukštaičių g., įmūrytas į 1859 m. pastatytą šventoriaus tvorą, 15,5 m į V nuo pagrindinių vartų. Matomoji rausvos spalvos stambiagrūdžio granito akmens dalis 50x63 cm dydžio. Dubuo centre, 20x22 cm dydžio, 21 cm gylio, smailiadugnis.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 167; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 70; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 293; 2003 m. KPC žv. **L.** IA 88 (Nr. 318); ŠMV 83.

945. AKMUO su DUBENIU II (Av 1691; M 303). Aukštaičių g., įmūrytas į šventoriaus tvorą, 10 m į R nuo pagrindinių vartų. Akmuo pilkšvai melsvos spalvos granitas, 53x82 cm dydžio. Dubuo 13 cm skr., 14 cm gylio. R. Batūros duomenimis, vienas iš dubenuotųjų akmenų šventoriaus tvoroje buvo Alkų šventvietėje (↑**751**) (1985 m., MMT).

Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 293–294; 2003 m. KPC žv. **L.** IA 86 (Nr. 319); ŠMV 83.

946. AKMUO su DUBENIU III (Av 1692; M 304). Klevų g., B. Pakalnytės sodyboje, prie klėties durų. Akmuo 0,85x1,15 m dydžio, apie 25 cm aukščio. Dubuo 18x20 cm dydžio, 18 cm gylio, smailiadugnis.
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 94; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 294–295; 2003 m. KPC žv. L. IA 86 (Nr. 320); ŠMV 83.

766 pav. Sudeikių akmuo su dubeniu III (**946**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 23).

SUDEIKIŲ s-ja

947. AKMUO su DUBENIU. Surastas akmenų krūsnyje, perkeltas į artimiausią sodybą ir netrukus – į Lietuvos etnokosmologijos muziejų Kulionyse (Inv. Nr. BD-633).

Akmuo rausvos spalvos granitas, 65x8 cm dydžio, 40 cm aukščio. Dubuo 21 cm skr., 21 cm gylio.
Š. R. Laužiko informacija, 2005 m.; Vait. (2005).

767 pav. Sudeikių s-jos akmuo su dubeniu (**947**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 2005.

SŪNGAILIŠKIS, Leliūnų s-ja

948. AKMUO su DUBENIU. Buvo prie Miškinio sodybos. Akmuo aptašytas, 50 cm skr. Dubuo 20 cm skr., 15 cm gylio. 1970 m. akmuo pervežtas į UtKM.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 167. L. IA 36, 88 (Nr. 321); ŠMV 83.

ŠEDUIKIAI, Utenos s-ja

949. AKMUO su DUBENIU I (Av 1708). 0,7 km į R nuo Šeduikių ež. R kranto, kelio Šeduikiai–Tauragnai PR pusėje. Akmuo pilkos spalvos, plokščias, 0,65x1 m dydžio, per 20 cm aukščio. Dubuo 20x22 cm dydžio, 18 cm gylio. XIX a. pabaigoje ant akmens buvo pastatytas cementinis kryžiaus postamentas. 1970-aisiais jis buvo suskaldytas, vėliau vėl atstatytas.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 168; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 71; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1318, 299. L. IA 88 (Nr. 322); ŠMV 83.

768 pav. Šeduikių akmuo su dubeniu I (**949**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24852).

769 pav. Šeduikių akmuo su dubeniu I (**949**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 55).

950. AKMUO su DUBENIU II. Nurodoma, jog kaime būta akmens su dubeniu, kuris dar XX a. pradžioje buvo paimtas į vietos kalvę ir sunaikintas.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 168. **L.** IA 88 (Nr. 323); ŠMV 83.

ŠEIMATIS, Tauragnų s-ja
951. AKMENYS MOKAS (Ar 1345; M 171K1), MOKIENĖ ir MOKIUKAS (Ar 1346; M 171K2). Minčiagirės g-jos 19 kvartale, 0,54 km į ŠR nuo Tauragno ež., 0,28 km į Š nuo kelio Tauragnai–Vaišnoriškė (N55°27'26,4"; E25°53'42,4"). Akmenys yra labai stačiame iš P į Š nusitęsusio gūbrio R šlaite, kuris leidžiasi į lomą; Š pusėje ši pavirsta pelkėtu miško duburiu.

770 pav. Šeimaties Mokų (**951**) vietovė, žvelgiant iš už Tauragno ežero (**964**) – nuo Taurapilio piliakalnio (**976**). *Aut. nuotr.* 2005.

Mokas – raudonos spalvos stambiagrūdis ir vidutinio grūdėtumo granitas, netaisyklingos penkiakampės piramidės formos, 3,66 m ilg., 3,3 m pl., 2,8 m aukščio. P pusėje akmuo šiek tiek apskaldytas. Nemažai kaltu iškaltų duobučių yra ir kitose plokštumose. Akmens V pusėje iškalta 9–11 cm aukščio data 1866 ir daug mažiau ryškus kryželis (18 cm aukščio stačiatikių kryžius su 12 cm ilg. didžiąja kryžma – 1985 m., MMT).

Akmens viršuje, PR pusėje, apie 80 cm nuo pirmosios datos, iškalta data 1813 (1873 – 1985 m., MMT). Akmens Š šone pastebimos neryškios raidės M ir J. Maždaug už 80 cm nuo jų, akmens R šone, tokiame pat aukštyje, iškaltos raidės L ir M (Vait.). Be minėtų ženklų, pasakojama, ant akmens buvę arklio pėda ir kryželis (LLS Nr. 503), rožinis ir kielikas (1985 m., MMT).

1,2 m į Š, kiek žemiau nuo Moko, yra Mokiukas. Šis akmuo rausvos spalvos stambiagrūdis granitas, netaisyklingos formos, 1,4 m ilg., 1,15 m pl., 1,07 m aukščio. Žmonių teigimu, Mokienė yra Tauragno ež. dugne, Šeimaties pusėje, netoli kranto, „žvejai per tą akmenį tinklus turi perkelti“ (UP Nr. 6, taip pat LLS Nr. 503; „ir dabar vidury ežero du akmenys“ – LTR 5077/62; „Mokienė vis dar ežero dugne besikamuoja“ – VUB F. 81–252).

„Mokas, būdamas įsitikinęs savo tikėjime pagonis ir nenorėdamas pasiduoti naujajai religijai, sumanė bėgti toliau, kur dar nėra krikščionybės <...> Mokas, pasiėmęs žmoną ir sūnų, iškeliavo šiaurės link. Jiems beeinant kelią pastojo didelis ir ilgas ežeras Tauragnas. Kas daryti tad jiems? Nusprendė plaukti skersai ežerą. Tėvas su sūnumi mokėjo gerai plaukti, bet žmona,

matyt, nelabai. Prieš pradedant plaukti vyras pasakęs žmonai: „Tu tik kai plauksi, neatsigręžk atgal, ba išsigąsi pamačius toli kraštą ir nuskęsi“ <...>. Įplaukus į vidurį ežero, jo žmona Mokienė neišpildė vyro prašymo ir jai parūpo atsigręžti, apsidairyti, kas liko užpakalyje. Kai tik ji atsigręžė, tuoj išsigando <...> pradėjo skęsti ir nuskendo. Tėvas su sūnumi išplaukė laimingai ir, paėjęę nuo ežero apie vieną kilometrą, atsisėdo. Atsisėdus pradėjo tėvas gailiai verkti žmonos, o sūnus motinos, ir taip verkė, kad net pavirto į akmenis <...>„ (LLS Nr. 503; „Mokienė ana plaukdama priilso ir paskendo“ – LTR 3719/167; „dvidešimt metų girdėjo žmonės, kaip jis dejuoja, vaitoja“ – UP Nr. 6).

Mokas patarnaudavo, padėdavo žmonėms patarimais. „Buvo tik viena sąlyga – žmonės turėjo budėti prie Moko naktimis, nes Mokas savo patarimus sakydavo labai tyliai, visai pašnibždomis <...> naktį, kai viskas aplinkui aprimdavo, žmonės susirinkdavo prie Moko ir klausydavosi jo. Pagal pasakojimus, Mokas labai daug padėjo žmonėms įvairių negandų metu. Tai, visų pirma, karų, sukilimų metu“ (*P.* Vaišnora, Stūgliuose. *U.* 1968 m. – VUB F. 81–235; žmonės „ateidavo, užduodavo Mokui klausimą, paklausydavo pridėję ausį ir visada gaudavo atsakymą“ – UP Nr. 5; „Tas visiems geriems žmonėms nelaimėje padėdavęs“ – Šidiškis T., 2005). „Sunku buvo surast, ko jis [Mokas. – *Vait.*] nemokėjo. Jei išskobs indą, tai taukų ar medaus iš jo niekaip neiškabinsi; kad kelią parodys, tai ir nė neapsidairęs pareisi; nupins sėtuvę – skalsa nematyta: su sauja visą lauką apsėsi <...>“ (Kudaba Č., 1966b). „Dar ir dabar žmonės, jei kuris ko nors nesupranta ar nesugeba padaryt, jam sako: „Eik pas Moką pasimokyti, tai ir žinosi“ (*P.* A. Vaškelienė, Stūgliuose. *U.* J. Mikalauskaitė, 1968 m. – UP Nr. 5; „Čia buvo siunčiami pasimokyti nemokšos“ – LTR 4161/406, pagal: Šidiškis T., 2005).

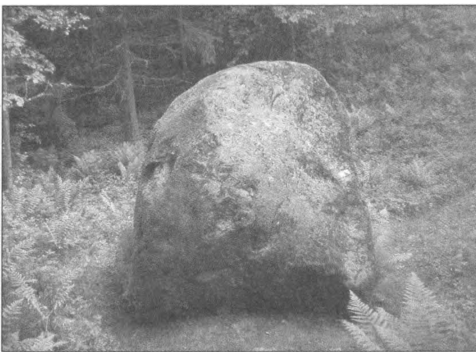
Pasakojama, kad Mokas esąs „suakmenėjęs šaučius, kuris persikėlė čia iš Taurapilio laukų“ (1970 m., LII).

Kartais teigiama, kad nušauti Mokas su Mokiuku buvę pakasti po akmeniu, dėl to akmenys pavadinti Mokais (LTR 5080/87).

„Šeimatias ulyčiaj nuo Tauragnų jažera trys gyvena akmenys: tėvas, močia ir sūnus. Ir anys iš Paakmenia (dabar Ginaičių), kadu un jų nedegina švintas ugnias ir jų neuvažoja, tai anys baisiai ažpyka ir

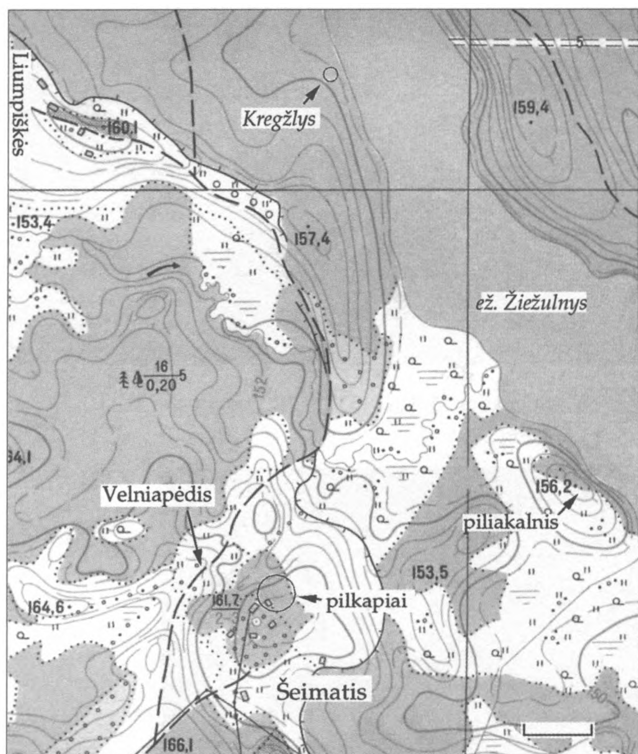
771 pav. Šeimaties Mokai (**951**) iš PR. *Aut. nuotr.* 2005.

772 pav. Šeimaties Mokas (**951**) iš V. *Aut. nuotr.* 2005.

sprabavoja plaukt per Tauragnų jažerų Šeimaties ulyčian. Tėvas su močiu, kai senesni būdami – prigėra, ja sūnus ataplaukia Šeimatias ulyčian ir anas ti silsis" (LTR 2088/265). „Kol buvus nešventinta žemė, tai akmenys vaikščiojo. Šis akmuo atplaukęs iš Italijos. Kai jis plaukė per jūrą, ant jo sėdėjo žmogus ir valgė. Dar yra išlikęs akmenyje kryžius ir rožančius" (UP Nr. 9). „Milžinas nešęs akmenis ir norėjo sudaužyti bažnyčią. Pamatęs didelį ežerą – negalės su dviem perplaukti, ir mažesnį akmenį numetė. Priėjo su didžiuoju prie ežero – gaidys užgiedojo. Ir jis numetė. Liko be galios" (BP).

Prie Moko akmens pietavo Napoleonas su savo kariais (LTR 4920, 18).

773 pav. Šeimaties akmuo su pėda (**952**) ir šaltinis (**953**) (pagal KPC AS ir aut.).

Prie akmens buvo randama „šukų, peilių ir kitų daiktų" (UP Nr. 9).

0,52 km į PV nuo nuo Moko ir Mokiuko yra Stučių pilkapiai (Ar 1637), o 0,28 km į P – Šeimaties 2-ieji pilkapiai (Ar 1344).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 170; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 72–73; 1980 m. MMT žv., LIIR F. 1–2242, 19–20; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 305–307; AP (B. Vasevičiūtė, 1951); LGP 470–472; LTR 469/96–96a, 2088/265; 3719/167; 4161/406; 4920, 18; 5063/55; 5077/62; 5080/87; LŽV (O. Sliesoraitytė, 1935); Vait. (2005); VAK 60/207–208, 210 (LŽV), 230–234; VUB F. 81–235, 4–8; F.81–252. L. LLS 226–227 (Nr. 503–504); PA 14–15, 80 (Nr. 225); LT 603 (Nr. 645; *Tpruzinas ir Tpruzinienė*); Kudaba Č., 1966b, 29; BP 216 (Nr. 20); EMD 57 (Nr. 60); IA 132 (Nr. 41); ML 2, 35; KPE 2, 173; UP 11–14 (Nr. 5–9); Vaitkevičius V., 1996b, 25–26; ŽA 141 (Nr. 321); ŠMV 83; Šidiškis T., 2005, 166–167 (nuotr.).

952. AKMUÕ VÉLNIAPĖDIS (VÉLNIO PĖ̃DAS) (M 117). 0,35 km į Š–ŠR nuo kelio Šeimatis–Daunoriai, apie 0,15 km į Š nuo J. Bešio sodybos, 13 m į Š nuo bevardžio upelio kairiojo kranto, 7,5 m į Š nuo keliuko Šeimatis–Liumpiškės, alksnyne, vos žymioje lomoje. Akmuo pilkai melsvos spalvos smulkiagrūdis granitas, 1,17 m ilg. (ŠR–PV), 45 cm pl. (ŠV–PR), 24–26 cm aukščio (aukščiausioje vietoje). Akmens viršuje, į ŠR nuo aukščiausios jo vietos, yra netaisyklingos formos 9x10 cm dydžio, į dugną siaurėjantis, 8 cm gylio įdubimas-„pėda". Dugne „pėda" plokščia, 3,5x4 cm dydžio. Žiūrint iš viršaus ir stebint nedidelį jos polinkio kampą atrodo, tarytum „pėda" būtų buvusi įspausta žengiant iš Š–ŠV į P–PR. Pėduotojo akmens aplinkoje iš žemės kyšo dar keli nedideli akmenys.

„Baltelėj raiste gyveno velnias. Ir kitas atsikrovojo. Ir anys su[si]pyko. Tas,

774 pav. Šeimaties akmuo su pėda (**952**). *R. Ūdro nuotr.* 1998.

kuris įsigyvenęs, vijo jį su kerplėša ir lėkdamas iš smagumo įmynė pėdą akmenyje" (*P.* J. Vaišnoras, 73 m., Šeimatyje. *U.* B. Juodzevičius, 1967 m. – UP). „Pėda palikusi nuo tada, kai velnias vijęs švedų kariuomenę, – atsistojęs ant akmens ir palikęs paminklą ligi pasaulio pabaigos" (*P.* J. Stundžia, apie 70 m., Šeimatyje. *U.* O. Sliesoraitytė, 1935 m. – LŽV).

„Po lietaus ji [pėda. – *Vait.*] pilna vandens. Moterys, grįždamos iš lauko karves pamelžusios, šieną grėbusios ar rugius pjovusios, užsuka prie Velnio Pėdos, pasitrina sopamas vietas ir išgyja" (LŽV).

80 m į ŠV nuo Šeimaties 1-ųjų pilkapių (Ar 1343).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 170; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 73; 1980 m. MMT žv., LIIR F. 1–2242, 20; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 307–308; LŽV (O. Sliesoraitytė, 1935); VAK 60/209 (LŽV); Vait. (1999).
L. IP 18 (Nr. 10); Šidiškis T., 1996, 46; KPE 2, 173; UP 15 (Nr. 12), 17 (Nr. 15); Vaitkevičius V., 1997, 35; ŽA 141 (Nr. 322); ŠMV 83; Šidiškis T., 2005, 167 (nuotr.).

953. ŠALTÌNIS KREGŽLỸS (KRIOGŽLỸS). Balčių miško 110 kvartalo PR pakraštyje, 0,28 km į R nuo kelio Liumpiškės–Šeimatis, Žiežulnio ež. V krante. Šaltinis trykšta ežero kranto šlaite, 6–8 m aukščiau ežero vandens lygio. Ištryškęs 1–1,5 m skersmens duburėlyje, šaltinis siauru prataku teka į R (90°), žemiau pasuka į ŠR ir išsiliejęs virsta 2,5–3 m pločio upeliu. Šaltinis neužšąla, jo vanduo rudas, geležingas.

„Seniau žmonės eidavo akių gydytis. Nustojo gydomosios galios, nes, sako, kažkas numazgojęs aklam šuniui akis. Nuo to laiko nieko „nemačija". Tačiau senesni žmonės, matyt, ir dabar dar tuo tiki ir šaltinį lanko, nes ant šakų ir ten esančio medžio šaknų, pro kurias krenta vanduo, yra apraišiota daug visokių naujesnių ir senų ryzelių, bet be pinigų" (*P.* J. Skundžia, 70 m., Šeimatyje. *U.* O. Sliesoraitytė 1935 – LŽV; Iš toli prie šio šaltinio keliavo žmonės ir jis visus gydė – Šidiškis T., 2005). „Vandenį žmonės laikė stebuklingu, gydomuoju. Žmonės ligoniai čia plaudavo akis, prausdavosi, o paskui apsišluostę pririšdavo skarelę, skepetėlę, nosinę ar kitą daiktą prie ten nukarusių medžio šaknų" (*P.* J. Meidus, 70 m., Šeimatyje. *U.* B. Juodzevičius 1967 – UP).

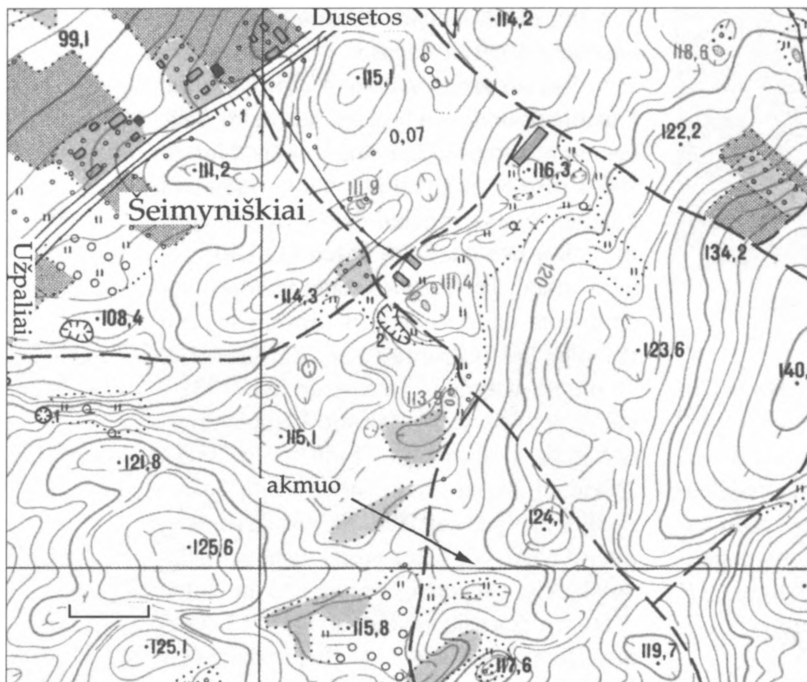

775 pav. Šeimaties šaltinis (**953**) iš R. *Aut. nuotr.* 1999.

Pasakojama, esą šaltinio vanduo nustojo gydomųjų galių po to, kai kažkokia ponia išprausė jame savo šunį (UP).

Už 0,75 km į P–PV nuo šaltinio yra Šeimaties 1-ieji pilkapiai (Ar 1343) ir akmuo su pėda (Ar 1347) (↑**952**). Už 0,7 km į PR – Šeimaties piliakalnis (Ar 1342).

Š. LŽV (O. Sliesoraitytė, 1935; Šeimatis, *Kregžlys*); LŽV (S. Marcinkevičienė, 1935; Liumpiškė, *Kriogžlys*); Vait. (1999). **L.** UP 124 (Nr. 266; *Kriogžlys*); Vaitkevičius V., 2000, 533; ŠMV 83–84; Sidiškis T., 2005, 161 (Liumpiškės).

776 pav. Šeimyniškių akmuo (**954**) (pagal aut.).

ŠEIMYNIŠKIAI, Užpalių s-ja

954. GRIAŪSMO AKMUÕ. 0,9 km į Š nuo kelio Užpaliai–Alaušai, 0,65 km į PR–R nuo kelio Užpaliai–Ilčiukai, 0,15 km į PV nuo k. kapinių (sg. 45), Čižienės lauke. Akmuo yra ŠR–PV kryptimi besitęsiančios kalvelės PR šlaitelyje, kuris žemėja ir pereina į paversmį. Akmuo melsvos su rausvais ir baltais intarpais spalvos, smulkiagrūdis, 1,5 m (ŠV–PR) x 1,6 m (ŠR–PV) dydžio, 65 cm aukščio, viršuje šiek tiek įdubęs. Akmens PV šonas natūraliai status, o į ŠR jis kiek smailėja. Griausmo akmeniu vadinamas visas laukelis, kuriame akmuo guli.

„Griausma akmā. Sakydava, kad visadu iš tos vietos gindava gyvulius, kad visadu ten trenkia ir užmuša. Būdava, pamata, kad debesis ateina, tai jau šaukia, gina, kad nebūt" (*P.* Bronius Vilutis, 74 m., Šeimyniškių k. *U.* V. Vaitkevičius, 1999 m. – LTR).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 36–37; LTR 6810/355; LŽV (S. Barisaitė, 1935). **L.** ŠMV 84.

777 pav. Šeimyniškių akmuo (**954**) iš V. *Aut. nuotr.* 1999.

ŠIMKŪNAI, Tauragnų s-ja

955. AKMUO su DUBENIU I (Av 1709; M 279). V. Binkaus sodybvietėje, į PR nuo gyvenamojo namo pamatų. Akmuo pilkai rausvos spalvos stambiagrūdis granitas,

778 pav. Šimkūnų akmuo su dubeniu I (**955**).
G. Zabielos nuotr. 1985 (GZf 62).

1x1,1 m dydžio, įsmigęs žemėje. Dubuo 21 cm skr., 19,5 cm gylio, smailiadugnis.

Galbūt apie su šiuo akmeniu sietina žinia, jog „žmonės kalba, kad akmuo buvo įtaisytas kulti su jaučiais" (VAK 60/243).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 173; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 75; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 320–321; 2002 m. KPC žv.; VAK 60/243–247 ([?] K. Šinkūno; „padėtas klojimo pamatan"). **L.** PA 80 (Nr. 227); IA 89 (Nr. 324); ZABIELA G., 1995, 146; ŠMV 84.

956. AKMUO su DUBENIU II (buvo Av 1710). J. Šinkūnienės sodyboje, 25 m į PV nuo gyvenamojo namo PV kampo, darže. Dingęs apie 1997 m. [?] (Vytaras M., 1997). Akmuo buvo rausvos spalvos granitas, 1x1,2 m dydžio, įsmigęs žemėje. Dubuo 23x26 cm dydžio, 19,5 cm gylio, smailiadugnis. Dubuo 9,5 cm gylyje nuo viršaus staigiai susiaurėja.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 173; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 75; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 321–323. **L.** PA 80 (Nr. 227); IA 89 (Nr. 325); VYTARAS M., 1997; ŠMV 84; ŠIDIŠKIS T., 2005, 167 („Ežioje tarp beržų, visas užpiltas žemėmis").

957. AKMUO su DUBENIU III (buvo Av 1711). 0,13 km į PR nuo V. Mickevičiaus sodybos, nedidelės šlapios, užliejamos pievos Š dalyje. Dingęs apie 1997 m.

780 pav. Šimkūnų akmuo su dubeniu III (**957**).
G. Zabielos nuotr. 1985 (GZf ng. 58).

779 pav. Šimkūnų akmuo su dubeniu II (**956**).
V. Daugudžio nuotr. 1970 (LII ng. 24860).

781 pav. Šimkūnų akmuo su dubeniu III (**957**).
V. Daugudžio nuotr. 1970 (LII ng. 24862).

[?] (Vytaras M., 1997). Akmens dalies dydis buvo 40x68 cm, aukštis 40 cm. Dubuo 15 cm skr., 7 cm gylio, plokščiadugnis.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 173–174; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 75; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 323–324.
L. PA 80 (Nr. 227); IA 89 (Nr. 326); KPE 2, 178; Vytaras M., 1997; ŠMV 84; Šidiškis T., 2005, 168–169 (nuotr.).

958. AKMUO su DUBENIU IV. Minimas prie T. Meigaus (Meidaus) klojimo. Kitų duomenų nėra.
Š. Končius I., 1934, 17 (T. Meigaus, „prie klojimo“).

959. AKMUO su DUBENIU V. Užfiksuotas Mackevičiaus sodyboje. Pasakojama, kad akmuo buvo naudojamas kuliant javus jaučiais. „Skylė pasidariusi todėl, kad ten ištrynusi speciali verpstė“ (VAK 60/255).

Neatmestina galimybė, kad tas pats Šimkūnų 3-iasis akmuo su dubeniu (Vait.).
Š. Končius I., 1934, 17 (nuotr. nr. 385); VAK 60/255–259 (V. Mackevičiaus, „stovi po obelia sode“).

960. AKMUO su DUBENIU VI. Užfiksuotas T. Meigaus sodyboje, prie įėjimo į gyvenamąjį namą. Pasakojama, kad akmuo buvo naudojamas senovėje, kai buvo kuliama jaučiais. „Skylė akmeny buvo dėl instatymo verpstės“ (VAK 60/249).

Neatmestina galimybė, kad tas pats Šimkūnų 2-asis akmuo su dubeniu (Vait.).
Š. Končius I., 1934, 17 (Nr. 387; „prie slenksčio“); VAK 60/249–253.

961. AKMUO su PĖDA (M 296). Kaimo P dalyje, 90 m į R nuo Babrausko sodybos, 30 m į P nuo kelio Tauragnai–Kirdeikiai, daubelėje prie nedidelės pelkės. Akmuo pilkos spalvos granitas, 1,3x1,72 m dydžio, 70 cm aukščio. Jo P dalis nuskilusi. Akmens V dalyje yra 25 cm ilg., 13–14 cm pl. (1970 m., MMT) ovalo formos duobutė, primenanti „pėdą“.

„Pavieškelėje prie akmens vaidenasi. Dieną per sumą matę baltą vištą bėgiojant, gaidžio balsu rėkiant girdėję“ (VAK, pagal: Šidiškis T., 2005). Apie pėdą akmenyje sakoma „gal velnias įmynė...“ (1970 m., LII).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 174; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 75; 1985 m.

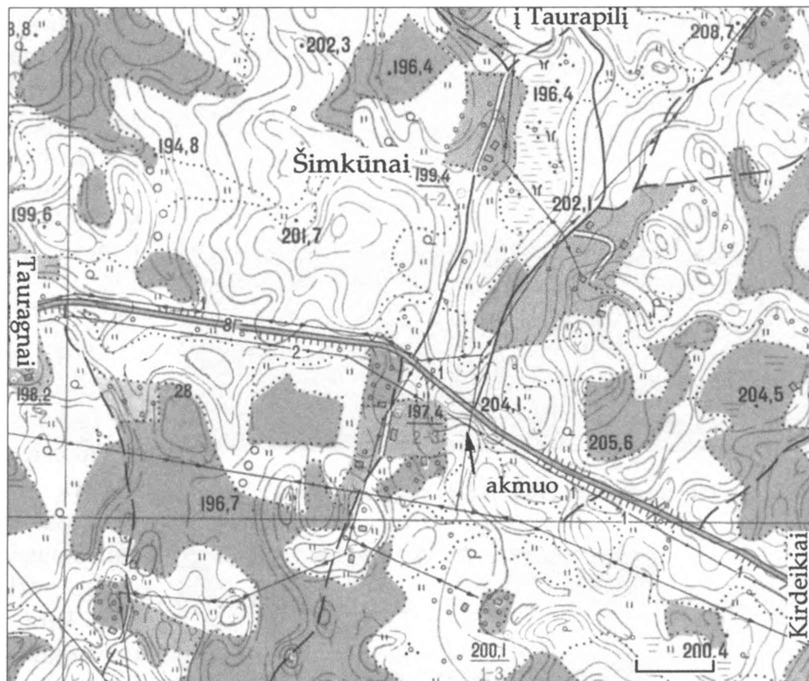

782 pav. Šimkūnų akmuo su dubeniu V (**959**).
I. Končiaus nuotr. 1934 (ČDM).

783 pav. Šimkūnų akmuo su dubeniu VI (**960**).
I. Končiaus nuotr. 1934 (ČDM).

MMT žv., LIIR F. 1–1376, 326; 2003 m. KPC žv.; VAK (LŽV) 60/238. L. ŠIDIŠKIS T., 2005, 167, 168 (nuotr.).

784 pav. Šimkūnų akmuo su pėda (**961**) (pagal T. Šidiškį).

ŠIOŽINIAI, Daugailių s-ja

962. ĖŽERAS PELAKŸS. Telkšo tarp Šiožinių (iš ŠR) ir Papelekės (iš PV). Ežeras 21 ha ploto, jo galuose siauri ilgi užutėkiai.

„Ežeras, katrum tu nume prisiapnava žmogui, kad ten yra auksa. Nu[a]in žmogus naktį. Išnyra iš ežera valtis pilna auksa. Ėmė jis imt, dangtis užsivožė ir nukirto jam rankas. Kitų naktį prisisapnavę, kad reikėję išpešt plaukų ir užmest ant viršaus, ir visas auksas būtų atitekęs žmogui <...>" (*P.* A. Valiulis, 45 m., Šlepečiuose. *U.* R. Aleknavičiūtė, 1983).

0,6 km į PV nuo ežero yra Garnių 1-asis piliakalnis (Ar 1298).
Š. VUB F. 213–323, 138.

TAUKELIAI, Daugailių s-ja

963. ĖŽERAS PAŠTŸS. 5 km į R nuo Sudeikių, 25 ha ploto. Per ežerą teka Indraja (Šventosios intakas). Ji iki Paščio vadinama Taurokšne.

„Po Paštos ežerą apie tą Piniginę [pievą pakrantėje. – *Vait.*] plaukiojusi didelė karvė ir baubusi, tai tokiu būdu reikšdavęsi pinigai" (*P.* J. Šilaikis, 51 m., Tirmantuose. *U.* U. Drobelienė, 1935 m.).
Š. LŽV (U. Drobelienė, 1935; Taurankšnio vnk.).

TAURAGNAI

Pasakojama, kad „Tauragnų miestelis buvo pavadintas tuo vardu, kad šventą taurą čia lietuviai garbino" arba: „Seneliai pasakojo, kad, įvedant Tauragėje [?] krikščionybę, tą šventą taurą papjovė ir suvalgė vietiniai lietuviai". Šis tekstas vertintinas kritiškai.
Š. LTR 2088/28. L. ŠIDIŠKIS T., 2005, 169.

964. ĖŽERAS TAŨRAGNAS. Į R nuo Tauragnų, 513 ha ploto, giliausioje vietoje 60,5 m gylio (vidutiniškai 18,7 m).

„Daug ežere yra nuskendusių. Dar Smetonos laikais čia kitoj sodyboj vaidendavos dviejų jaunų mergaičių vėlės, – Tauragnas žiemų nesušąla, jeigu nieks neprigeria tais metais" (*P.* G. Sidabrienė, 70 m., Taurapilio k. *U.* 1997 m. – Tauragnuose).

„Tauragnų jažery gyvena upnoklis, toks paukštis – anas vožija (=sveria) 100 pūdų ir išneria prieš kokių neščėstį ir tadu rėkia. Pirmų rozų rėke, kai panstva žmones apgalėja. Keturius rozus rėkė, kaip buva

785 pav. Tauragno ežeras (**964**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 2005.

786 pav. Labės ežeras (**965**), žvelgiant iš senosios Tauragnų bažnyčios vietos (iš Š). *Aut. nuotr.* 2000.

didžioji vaina, vienų rozų rėke, kaip paliokai Vilnių atajeme, vienų rozų rėke, kaip grikiai neužderija, ir du rozus rėkia, kaip tautininkai valdžių pajeme!" (LTR 2088/286; „kažkokia keista žuvis ar žmogus, į žuvį pavirtęs. Ta žuvis visados prieš dideles nelaimes perspėja visus žmones, įvairiais balsais šaukdama" – Buračas B., 1933).

Pasakojama, kad ežeras esąs priverktas gedinčių žmonių (*U.* E. Kalinas, 1968 m. – VUB).

Ežere yra paskendęs varpas ir „kiekvieną sekmadienį skambindavo varpai: Tauragnas, Tauragnas...". Taip kilęs ir ežero pavadinimas" (LTR 6994/201).

Ežero P pakrantėje yra Tauragnų, Taurapilio ir Sėlės piliakalniai, Tauragnų ir Taurapilio pilkapių grupės, datuojamos I t-mečiu – II t-mečio pradžia.

Š. LTR 2088/286; 6994/201; VUB F. 81–252. **L.** Buračas B., 1933, 224; Tauragnuose, 1999, 176.

965. ĒŽERAS LABĒ. Į V nuo Tauragnų, 37 ha ploto, vidutiniškai 5,5 m gylio (giliausioje vietoje 23,2 m). Trumpu prataku R pusėje Labė jungiasi su Tauragnu.

Pasakojama, kad Tauragnų bažnyčioje pakabinus varpus „tie neišlaikė ir nuriedėjo Labėn" (UP; Labėje varpai buvo paslėpti prieš karą, „tai, saka, skambindava naktį tie varpai" – LTR 6982/878).

Rudenį, užšalus ledui, pradeda trūkti ledas ir girdisi žviegimas. Jei ežeras labiau žviegia, bus nelaimė – karas, badas ar kt. Žmonės sako, kad žuvis kaukia. Ūkia pavasarį ir rudenį (BP).

Š. LTR 6982/878. **L.** BP 213–214 (Nr. 9); UP 141 (Nr. 289); ŠMV 84.

966. UPĒLIS ŠVENTĒ (ŠVINTĒ). Išteka iš Beržatilčio balų (VK). Apie 5 km ilg., į Tauragno ež. įteka už 0,6 km į V nuo Tauragnų piliakalnio (Ar 1353) (žiotys – N55°26'22,3"; E25°49'17,9").

Nuo 1669 m. vietovardis figūruoja Tauragnų valsčiaus inventoriuose (*Rzeka Swięta*) (ankstesnių metų neišliko) (Garliauskas V., 2005).

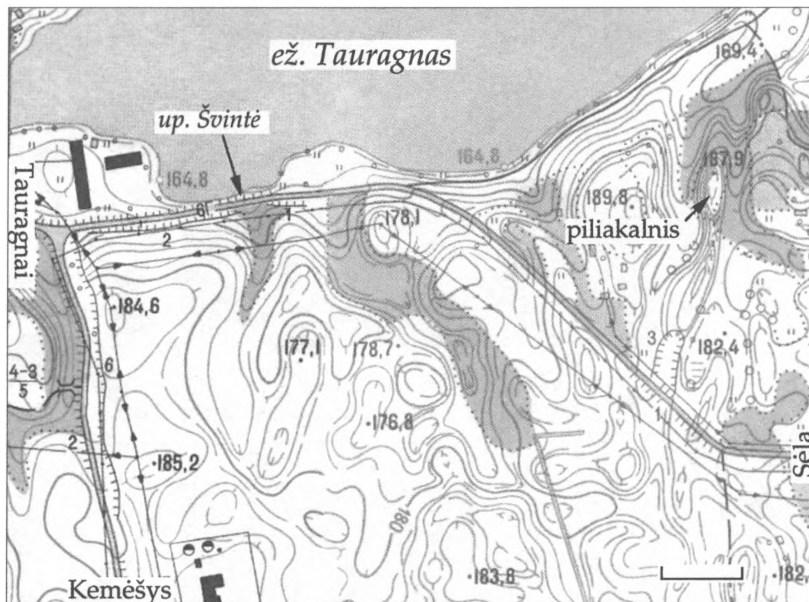
Švinte vadinama ir Tauragnų ež. dalis ties upelio žiotimis (Šidiškis T., 2005).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 175–176 (Švintę lokalizuoja Tauragnų piliakalnio papėdėje); Vait. (2005); VK (Pkk). **L.** Vardynas, 169; ŠMV 84; Garliauskas V., 2005, 1040; Šidiškis T., 2005, 169 (nuotr.), 170.

967. AKMUÕ VÉLNIAPĖDIS I. Buvo į 1,4 km į Š nuo Tauragnų, apie 0,4 km į ŠV nuo kelio Tauragnai–Daugailiai, šalia Juodapurvės pelkės (netoli Musteikytės-Lukštienės sodybos – Šimkūnaitė E., 1970; tarp Lukšto ir Vaškelio vienkiemių – Šidiškis T., 2005). Po 1968 m. melioracijos akmuo dingo. Jis buvo maždaug 1 m skr., 10–30 cm aukščio. Ant akmens, pasakojama, buvę žmogaus, karvės, taip pat avies, kiškio, šarkos ir kitokios „pėdos" bei ženklai (1970 m., LII; 1985 m., MMT; „žmogaus, arklio, karvės, katės pėdos" – Tauragnuose). „Viršuj dvi pėdos: viena žmogaus, net ir kaip slysterėjusi – aiškiai matyti, kita lyg ir karvės, tik daug didesnė, aštresnė... O prie pat pamato, per žoles net nelabai matyti, – lyg koks peltakis, lyg šaka eina, ir kas šakos galas ar atšakėlė – vėl pėdos: čia avies, čia kiškio, čia šarkos ar dar kokio paukščio" (Šimkūnaitė E., 1970).

„Sako, ėjęs velnias Tauragnų bažnyčios daužyti, įsibridęs Juodpurvynėn – ir nė iš vietos. Pamatęs didesnį akmenį, pasistojęs, gal būtų akmenį įsukęs ir į bažnyčią metęs, gal šiaip ką daręs, tik gaidys sugiedojęs – tiek velnią ir tematę, tik pėda likusi..." (Šimkūnaitė E., 1970). „Akmuo buvo gerai žinomas apylinkėje" (1985 m., MMT).

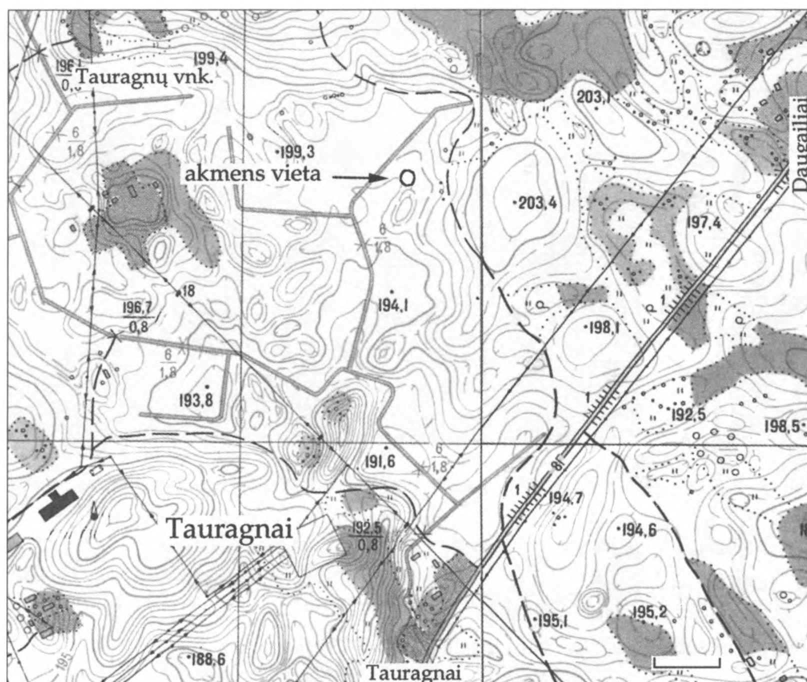
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 176; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 46 (*Velniapėdis*); 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 339; KPC AS (S. Pinkaus raštas O. Šatkutei, 1973 02 16; *Velniapėdis*); LTR 6982/876 („Kai dar Tauragnai buvo neišdalinti į vienkiemius, tai Velniapedys laukuose buvo"). L. KUDABA Č., 1966b, 28; ŠIMKŪNAITĖ E., 1970; TAURAGNUOSE, 1999, 166; ŠMV 84; ŠIDIŠKIS T., 2005, 169.

787 pav. Tauragnų upelis (**966**) ir piliakalnis (**973**) (pagal aut.).

788 pav. Tauragnų upelio (**966**) žiotys iš P. *Aut. nuotr*. 2005.

789 pav. Tauragnų Velniapėdis I (**967**) (pagal KPC AS).

790 pav. Tauragnų akmuo su dubeniu I (**969**). *A. Tautavičiaus nuotr*. 1970 (LII ng. 28211).

968. AKMUÕ VÉLNIAPĖDIS II. Buvo apie 1,5 km į P nuo Tauragnų, 0,45 km į PV nuo Tauragnų kolūkio veršidės, 0,35 km į ŠV nuo J. Leišienės sodybos, į PR nuo Varnos gūžtos pievos, bevardžio upelio slėnyje, 2–3 m į Š nuo upelio, netoli lazdynų.

1985 m. ekspedicija J. Leišienės parodytoje vietoje akmens nerado. Akmuo buvęs apie 50x70 cm dydžio, nelygiu viršumi, kur buvo trys pailgi įdubimai – „Velnio pėdos“ (1970 m., LII).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 176; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 339–340. **L.** ŠMV 84.

969. AKMUO su DUBENIU I (M 294). Tauragnų PV dalyje, 20 m į Š nuo Tauragnų ežero V galo, 25 m į R nuo kelio Tauragnai–Kirdeikiai, į PV nuo F. Šaltenio sodybos. Atrodo, akmuo buvo seniai nugriauto pastato pamatuose (1970 m., LII). Akmuo rausvos spalvos granitas, beveik kvadratinio plano, 73x80 cm dydžio, 35 cm aukščio. Dubuo centre, 19x20 cm dydžio, 18 cm gylio, smailiadugnis.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 177; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 336–337; 2003 m. KPC žv. **L.** IA 89 (Nr. 327); ŠMV 84.

970. AKMUO su DUBENIU II (M 295). Perkeltas prie E. Šimkūnaitės vidurinės mokyklos, 2 m į V nuo pastato V kampo. Iki 1982 m. buvo 1950-aisiais statytų mokyklos dirbtuvių pamatuose. Akmuo rausvos spalvos smulkiagrūdis granitas, 60x95 cm dydžio, 35 cm aukščio. Dubuo beveik centre, 20x21 cm dydžio, 20,5 cm gylio.

Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 98; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 337; 2003 m. KPC žv. **L.** IA 89 (Nr. 328); ŠMV 84.

971. AKMUO su DUBENIU III. XIX a. buvo įmūrytas į Tauragnų bažnyčios (sudegusi 1944 m.) šventoriaus tvorą. Apie 1980-uosius jis iš čia išluptas ir nuvežtas į Bitininkystės muziejų Stripeikiuose (Ignalinos r.).

Dabar akmuo yra muziejaus teritorijos ŠV dalyje, užkeltas ant 50 cm aukščio iš lauko akmenų sumūryto postamento. Akmuo rausvos spalvos stambiagrūdis granitas, 82x98 cm dydžio, apie 45 cm aukščio. Dubuo 21 cm skr., 19,5 cm gylio, smailiadugnis.

Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 98; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 337–338; 1990 m. LII žv., LIIR F. 1–1717, 9. **L.** IA 89 (Nr. 329); ŠMV 84.

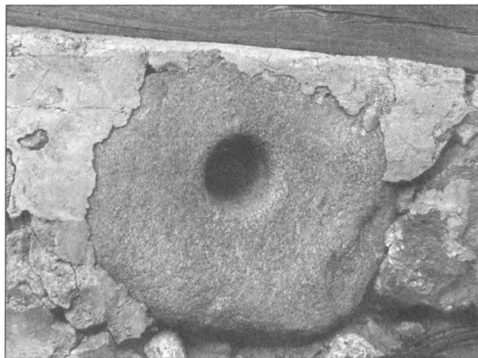
972. AKMUO su DUBENIU IV. Buvo išartas V. Maniušio lauke į P nuo kelio Tauragnai–Šimkūnai ir padėtas 5 m į Š nuo kelio. 1985 m. pavasarį dingo. Akmuo buvęs apvalus, plokščiu viršumi, pakeliamas žmogaus. Dubuo buvo „apvaliu dugnu".

Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 338. **L.** ŠMV 84.

973. ŠVEÑTO JÕNO (KUPÕS?) KÁLNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1353). Netyrinėtas.

T. Šidiškio duomenimis, šv. Jono pavadinimas Kupos kalnui buvo suteiktas apie 1930 m. (Šidiškis T., 1992c; 2005). „Joninių vakare buvo kuriami laužai prie Tauragnų ežero ant Švento Jono kalno. Jaunimas prie laužo šokdavo, žaisdavo, eidavo ieškoti paparčio žiedo" (VUB). Iki XX a. vidurio ant Tauragnų piliakalnio buvo švenčiamos Joninės, o ant Taurapilio piliakalnio – Petrinės (Vait.).

Š. ŠIDIŠKIS T., 1992c, 44 (klaidinga lokal.); VAIT. (2005); VUB F. 169–91, 7. **L.** TAURAGNUOSE, 1999, 167; ŠMV 84 (klaidinga lokal.); ŠIDIŠKIS T., 2005, 170 (nuotr.).

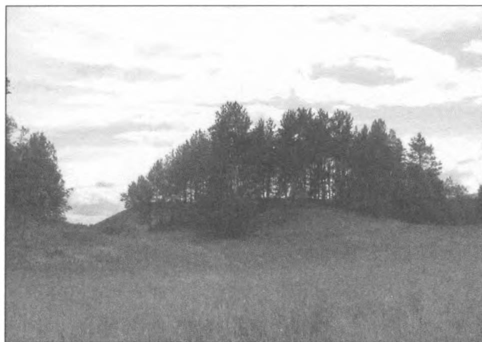
791 pav. Tauragnų akmuo su dubeniu II (**970**) (pamatuose). *A. Tautavičiaus nuotr*. 1977 (LII ng. 40821).

792 pav. Tauragnų akmuo su dubeniu II (**970**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 2000.

793 pav. Tauragnų akmuo su dubeniu III (**971**) (tvoroje). *A. Tautavičiaus nuotr*. 1977 (LII ng. 40818).

794 pav. Tauragnų piliakalnis (**973**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2005.

TAURAGNŲ s-ja

[**974.**] BAŽNÝČIAKALNIS. Nurodomas Mindrynės vienkiemyje, A. Gylio sklypo viduryje, 30 m. ilg., 30 m pl., apskritas. Tikslesnių duomenų nėra.

„Pasakoja, kad buvusi bažnyčia. Apie 60 metų atgal buvęs čia dar ir akmuo šventam vandeniui įpilti, kurį išvežė į Tauragnų bažnyčią" (*P.* P. Gylys, 70 m., Sidabrynėje. *U.* P. Rabickas, 1935 m.; Sidabrynė – vietovė Tauragno ež. P pakrantėje, į V nuo Šimkūnų – Vait.).
Š. LŽV (P. Rabickas, 1935).

AKMUO su DUBENIU. Minimas Auglių k., Sirvydžių apyl. [?] adresu (PA). Veikiausiai tai klaidingai užrašytas Stūglių k. pavadinimas (Vait.).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 190 („Kaimo Utenos r. niekas nežino"); 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 30 (nelokal.). **L.** PA 80 (Nr. 233).

TAURÃPILIS, Tauragnų s-ja

975. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1354). Netyrinėtas.

„Po Taurapiliu yra užkeikta bažnyčia. <...> Buvo graži diena ir drąsuolis žiūrėjo pro skylę [kalne. – *Vait.*]. Ir pamatė – bažnyčia apleista, išgriuvę altoriai, bet groja vargonai. Apdulkėję" (BP Nr. 16a; esą čia stovėjo pirmoji Tauragnų bažnyčia, iš kurios vėliau į naują bažnyčią buvo perkeltas bažnyčios altorius ir durys – 1970 m., LII; bažnyčia stovėjo priešais piliakalnyje esančiame Papiliakalnyje – PV).

„Šv. Jono naktį 12 val. lygiai kas eis netyčia pro kalną, kalnas atsivožia, ir pamato bažnyčią, išgirsta giedojimus ir vargonų muziką. Tas trunka tik sekundę" (BP Nr. 16b).

Iki XX a. vidurio tauragniškiai buvo įpratę ant Taurapilio piliakalnio švęsti Petrines (Vait.).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 179; LTR 4920, 21; 6994/206; VAK 60/268, 275 (LŽV). **L.** Buračas B., 1933, 224; BP 215–216 (Nr. 16a–f); UP 102 (Nr. 223); PV 588; Šidiškis T., 2005, 171.

TAUTIŠKIS, Tauragnų s-ja

976. MIŠKAS GOJUS. RŽPI duomenimis, taip vadinama Sėlės miškų masyvo dalis į R nuo Tautiškio (patenka į 355 miško kvartalą). Apie 20 ha ploto. Gojaus R dalyje yra Tautiškio pilkapynas (Ar 1356), datuojamas I t-mečio viduriu – antrąja puse.
Š. RŽPI.

TOLEIKIAI, Sudeikių s-ja

977. AKMUO su DUBENIU I (Av 1694; M 305). V. Bukelskio sodyboje, prie gyvenamojo namo. 1931 m. atvežtas iš S. Drabunto sodybos, kur gulėjo prie svirno. Akmuo 75x80 cm dydžio, 25 cm aukščio. Dubuo arčiau vieno krašto, 16 cm skr., 8 cm gylio, smailiadugnis.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 181; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 76 (Talaikiai); 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 100; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 351–352; 2003 m. KPC žv. **L.** IA 35, 89 (Nr. 330); ŠMV 84.

978. AKMUO su DUBENIU II. S. Siručio sodyboje, prie tvarto Š kampo. Buvo rastas akmenų krūsnyje, iki tol, teigiama, buvo Bradesos upelio slėnyje. Akmuo 35x35 cm dydžio, 20 cm aukščio. Dubuo vos 9 cm skr., 3 cm gylio, plokščiadugnis. Galbūt pradėtos kalti girnos? (Vait.).
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 352–353; ŠMV 84.

979. AKMUO su DUBENIU III. K. Netikšos sodyboje, prie šulinio. Akmuo tamsiai pilkos spalvos granitas, netaisyklingo keturkampio formos, nuskeltu kampu, 70x70 cm dydžio, apie 30 cm aukščio. Dubuo 11 cm skr., 6 cm gylio, smailiadugnis.
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 353.

[**980.**] AKMUO su ŽENKLU. Susprogdintas apie 1972 m. Akmuo buvo maždaug 1 m skr. „Kryželio ilgu kotu" būta maždaug 15 cm aukščio, griovelių gylio – 5 mm.
L. IA 132 (Nr. 42); ŠMV 85.

UTENA

981. ĒŽERAS DAŪNIŠKIS. Pelkėjantis 16 ha ploto ežeras Utenos m. Š dalyje.

Pasakojama, kad kartą vargšė moteris nuėjo prie ežero skalbti. Jai skalbiant, „išsinėrė iš vandens su laiveliu, pilnu aukso, panelė" ir sakanti moteriai: – Semk iš laivo auksą! Moteris nesėmė, o laivelį pririšusi prie medžio nubėgo pas vyrą. Kai grįžo, aukso nerado. Apie įvykį sužinojęs Utenos dvaro ponas liepė ežerą nuleisti. Kada jau daug vandens buvo nuleista, „pamatė žmonės, kad panelė su laivu šoko iš vandens ir upeliais atsidūrė net Verkūnų [Verbūnų. – *Vait.*] balose" (LT).
Š. LTR 430/251. **L.** UžL 68–69 (Nr. 65; *Daumiškis*); LT 643–644 (Nr. 723); UP 117–118 (Nr. 257); ŠMV 85.

795 pav. Toleikių akmuo su dubeniu I (**977**).
G. Zabielos nuotr. 1985 (GZd ng. 18).

796 pav. Toleikių akmuo su dubeniu II (**978**).
G. Zabielos nuotr. 1985 (GZd ng. 19).

797 pav. Toleikių akmuo su dubeniu III (**979**).
G. Zabielos nuotr. 1985 (GZd ng. 20).

982. KRAŨJUPIS. Sprendžiant iš apibūdinimo (Rašės up. kairysis intakas) ieškotinas miesto Š pakraštyje. Galbūt tekėjo iš Dauniškio ežero (↑**981**)?
L. VARDYNAS, 78 (*Rašė*).

983. AKMUO su DUBENIU I (Av 1637). Basanavičiaus g. 82, prie A. Jančio namo verandos. Akmuo rausvos spalvos stambiagrūdis granitas, vienu nuskeltu kampu, 70x70 cm dydžio, 27 cm aukščio. Dubuo centre, 28x30 cm dydžio, 19 cm gylio.

Iš kur kilęs, nenustatyta.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 182; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 80; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 357–358. **L.** IA 89 (Nr. 331); ŠMV 85.

798 pav. Utenos akmuo su dubeniu I (**983**).
V. Daugudžio nuotr. 1970 (LII ng. 24868).

984. AKMUO su DUBENIU II. Įmūrytas šalia bažnyčios esančių miesto kapinių tvoroje, R krašte prie žemės, dubeniu į kapinių pusę. Matomoji akmens dalis 37x76 cm dydžio. Dubuo 18 cm skr., 12 cm gylio, smailiadugnis (šiuo metu dubuo užcementuotas). Iš kur akmuo kilęs, nenustatyta.
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 101; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 358–359. **L.** ŠMV 85.

AKMUO su DUBENIU. Iš Klovinių (↑**847**) perkeltas į Uteną, Aušros g. 41a.

AKMUO su DUBENIU. Iš Nemeikščių (↑**873**) atvežtas į prie Utenos Dauniškio gimnazijos įkurtą Saulės stebyklą po atviru dangumi.

UTENĖLĖ, Leliūnų s-ja

985. AKMUO su DUBENIU I. 1935 m. VAK duomenimis, Z. Pakalnio žemėje esąs 0,75x1 m dydžio, apie 40 cm aukščio akmuo, kuriame yra „iškalta duobelė apie 15 cm gilumo ir apie 20 cm diametro" (VAK 63/305). Greičiausiai tas pats akmuo su dubeniu, kuriame „tilpdavo kumštis", R. Matulio duomenimis, buvo sunaikintas melioratorių (IA).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 183 (nelokal.); 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 364–

799 pav. Utenos akmuo su dubeniu II (**984**).
G. Zabielos nuotr. 1985 (GZd ng. 95).

800 pav. Utenėlės akmuo su dubeniu I (**985**).
I. Končiaus nuotr. 1934 (ČDM).

365; KONČIUS I., 1934, 38 (nuotr. nr. 550; „Pakalnio lauke"); VAK 63/305, 307. **L.** IA 90 (Nr. 332); ŠMV 85.

986. AKMUO su DUBENIU II. 1934 m. nufotografuotas prof. I. Končiaus, kituose šaltiniuose neaprašytas. Atrodo, kad akmenyje dubuo vos pradėtas kalti. Panašus į Droničėnų akmenį (↑**806**).
Š. KONČIUS I., 1934, 38 (nuotr. nr. 554).

[**987.**] AKMUO su ŽENKLU. 1935 m. VAK duomenimis, A. Memeniškio žemėje buvo akmuo su kryžiaus ženklu, vėliau perkeltas į savininko sodybą. 1970 ir 1985 m. ekspedicijos akmens nerado.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 183; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 364–365; KONČIUS I., 1934, 38 (nuotr. nr. 551; A. Momeniškio); VAK 63/307. **L.** ŠMV 85.

801 pav. Utenėlės akmuo su dubeniu II (**986**).
I. Končiaus nuotr. 1934 (ČDM).

802 pav. Utenėlės akmuo su ženklu (**987**).
I. Končiaus nuotr. 1934 (ČDM).

UTENOS s-ja

988. AKMUO. Nurodomas Utėlynės vienkiemyje, Čiuprynkų pievoje, 0,25 km į V nuo vnk., prie kelio į Alantą [?]. Akmuo pilkos spalvos, 4 m pl., 2 m aukščio.

„Žmonės pasakoja, esą po juo užkasti pinigai".
Š. LŽV (V. Baronaitė, 1935; Utėlynė); VAK 63/303 (LŽV).

UŽPALIAI

989. ŠALTÌNIS KROKÙLĖ (KRAKÙLA) (M 44). 1,8 km į PV nuo Užpalių bažnyčios, 0,35 km į PV nuo Lygamiškio piliakalnio (Ar 1358), 0,16 km į V nuo Šventosios upės dešiniojo kranto, kelio į Nevižą PR pusėje. Šaltinis trykšta Šventosios aukštumos papėdėje esančiame maždaug 25 m pločio (R–V) klampiame sufoziniame cirke su „išėjimu" į P, kurį Š–P kryptimi kerta mūrinė tvora. Neužšąlantis šaltinis trykšta cirko ŠR pakraštyje. Į jo duburį XX a. pradžioje buvo įleistas akmeninis, 60 cm aukščio, 1,2 m skr. (išorėje) rentinys 1,8 cm storio sienelėmis. Vandens perteklius iš rentinio siauru prataku teka P (155°) kryptimi. Preliminarių tyrimų duomenimis, Krokulės vandens mineralizacija yra 0,353 g/l (Geotopai). Maždaug už 0,1 km Krokulės upelis įteka į Šventąją. Kadangi visas sufozinio cirko plotas yra šaltiniuotas ir klampus, prie Krokulės yra išklotas vidutinio dydžio akmenų grindinys, cirko Š šlaite įrengti 6,5 m pločio 6 laiptai-pakopos, kad būtų patogiau nusileisti prie šaltinio, arba skirtos žmonėms (elgetoms?) susėsti. 20x20 m dydžio pušyno teritorija su Krokulės šaltiniu

803 pav. Užpalių šaltinis *Krakula* (**989**) ir to paties pavadinimo miesteliui priklausančios pievos (*Łąki Mieskię Krakuła*) 1809 m. Užpalių dvaro valdų plane (pagal A. Miškinį, 2005, 958 pav.).

804 pav. Užpalių šaltinis (**989**) iš R. *Aut. nuotr.* 1999.

1904 ar 1905 m. buvo kun. Razmo iniciatyva aptverta ir šiame plote pastatyta raudonų plytų koplytėlė su Jėzaus Kristaus statula (Kadžytė G., 1993; koplytėlės vietoje prieš porą šimtų metų buvęs ąžuolas, kurį žmonės šventu vadinę, apie ką pasakoja seneliai – PV). Už 3 m į PR nuo koplytėlės ant žemės padėtas 75x90 cm dydžio, 30 cm aukščio akmuo natūraliai plokščiu viršumi su kažkokio užrašo rašytinėmis raidėmis žymėmis. Paprastai šis akmuo siejamas su Kristaus ar Marijos apsireiškimu prie Krokulės. Sakoma, kad akmenyje yra likusios ir „pėdos“ (plg. LTR 7212/33). Religinių švenčių metu, kai lankoma Krokulė, šiam akmeniui taip pat skiriamas svarbus vaidmuo. Prie jo meldžiamasi, aplink jį einama keliais, jis bučiuojamas ir puošiamas gėlėmis (Vait., 1994 m.).

Pasakojama, kad ten, kur pelkynas (ten už tvoros pasklinda ir Krokulės upelio vanduo), „kunigas ėjo pas ligonį su švenčiausiu šita vieta taip, ir įėjo į klampynę, ir paskendo su švenčiausiu, ir paskui po kiek laiko toj vietoj pasireiškė <...> Kristus. Čia ir močiutė, ir klebonas Paurys pasakojo“ (*P.* Kvedarienė, 65 m., kilusi iš Giraišių k., gyv. Kaune. *U.* V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR 7212/35; vieną vasaros rytą, apsuptas spindulių Kristus pasirodė piemenims, palaimino juos ir išnyko – UP Nr. 263). „Ėjo žmogus po darbo namo ir jam staiga pasirodė Marija. Toje vietoje, kur pasirodė šventa Marija, ištryško vanduo. Netoli to šaltinio yra akmuo, kurį pašlapinus, matosi Marijos pėdos“ (VUB).

Kartą prie Krokulės moteris matė pakaustytą baltą arklį. „Žmonės sako, kad tas baltas arklys, tai buvo sidabras, tik nemokėjo ji jo paimt“ (UP Nr. 265).

Vietovardis *Krakuła* užfiksuotas jau 1809 m. Užpalių dvaro valdų plane (Miškinis A., 2005). Susidaro įspūdis, kad prie Krokulės pažymėtas ir kažkoks sakralinis paminklas (stogastulpis? koplytėlė?), o trumpas upelis iš Krokulės šaltinio teka į Šventosios dešiniajame krante buvusią balą (senvagės dalį?). Į R nuo Krokulės šaltinio, Šventosios pakrantėje tuo metu plytėjo to paties pavadinimo šienaujamos pievos (Užpalių miestelio jurisdikoje).

1860 m. apie Krokulę rašyta: „Jest krynica zwana Krakūła, woda w niej najczystsza, w szklance zaledwie widać że jest bez smaku i zapachu, jednak po wypian pary szklanek zwalnia i może być lekarstwa od zatwardzenia“ („Yra versmė, vadinama Krakūla. Jos vanduo labai švarus, įpylus į stiklinę matyti, kad jis neturi skonio ir kvapo, tačiau šaltinio vanduo gali būti vaistai nuo vidurių užkietėjimo – reikia išgerti kelias stiklines jo vandens“, KoL 236a). Be to, rašoma, kad prie šaltinio yra keletas kryžių, ir žmonės čia aukoja pinigus – vien 1859 m. surinkta 40 rublių (KoL 236a).

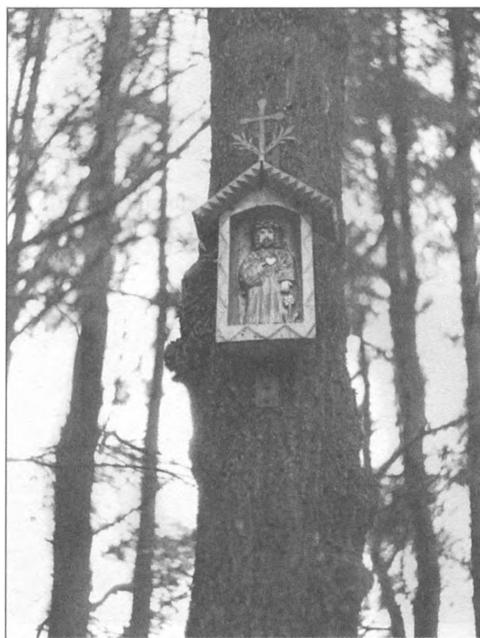
Daugiausia tikinčiųjų Krokulę aplanko Švč. Trejybės atlaidų dieną (taip pat per Sekmines, Devintines). Atgimimo metais atvykęs klebonas kasmet pašventindavęs Krokulę. „Visą laiką laikė šventa vieta, nes pagydavo nuo tų ligų, kurių gydytojai neišgydydavo, i taip nuo seno tokia paėjusi legenda ir žmonės tiki, ir iš tikrųjų atvažiuoja tie, kurie išgeria vandens arba nusiprausia, iš tikrųjų galvoja, kad jiem labai žymiai pagerėja, ir ne tik kad galvoja, bet iš tikrųjų [taip yra]“ (*P.* E. Geleževičienė, 67 m., Jociškių k. *U.* V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR 7212/32).

„Visi plaunasi kojas, akis, veidą, veda vaikus, plauna jiems veidelius, trina apie ausis, plauna burną, trina kaklą. Sprandą trinasi moteris, paskui dar vyrui taip pat. Stovi virš upelio, peržengusi moteris, plauna rankas iki alkūnių. Prausdamasi viena ranka braukia žemyn ir paskui jau atgalia [ranka, atgal]. Kojas plauna ir per puskojines, akis prausia ir užmerktas. Taip [virš upelio] pasilenkusi moteris išbūna kelias akimirkas. Veidą nelyg šlakstosi – tapšnoja vandeniu aplink <...>“ (Vait., 1994 m. – LTR 7212/44). „Tas vanduo, saka, kad sidabra turi“ (LTR 7212/43).

„Geria šv. Trejybės šventėj parsineštą iš Krakulās undenį <...> ir kalba po trejus poterius į Šv. Trejybę, kad griausmā nebijotų“ (*P.* U. Juozėnienė, 72 m., Lūgelio k., Dusetų vls. *U.* A. Mažiulis, 1938 – LTR 1032/160; „tikima, kad jos [Krokulės. – *Vait.*] vanduo gelbsti nuo Perkūno, ypač kurie bijo, nustoja bijoti, sukalbėję dar priedu trejus poterius“ – LTR 1245/100; „Ir, sako, nei perkūnas trenkia, nei kas, to vandens jei turėti. Kai kas šlaksto [namo] kampus, kad griaudėja“ – LTR 7212/32). „Jei miršta žmogus, tai reik turėt šito vandens“ (LTR 7212/45).

Tarp tikinčiųjų paplitęs tik pinigų aukojimas: jie metami į aukų dėžutę, į šaltinį („Ir visą laiką meta į vandenį monetas, paprotys nuo seno“ – LTR 7121/43; „Reikia mest kadu atvyksti čionai“ – LTR 7121/32).

0,9 km į P nuo Krokulės, kitapus Šventosios, yra Galinių senovės gyvenvietė (I t-mečio) ir pilkapynas, datuojamas V–XII a. Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 149–150; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 35–36; GEOTOPAI (Lygamiškis); KoL 236a; LTR 1032: 159, 160, 1245/100; 7121: 30, 32–36, 39, 40, 43–

805 pav. Koplytėlė medyje prie Užpalių šaltinio (**989**). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZf ng. 2).

45; ŠIDIŠKIS T., 1992c, 26 (Lygamiškis); VAIT. (1994, 1999); VUB F.81–1066, 33. **L.** MAŽIULIS A., 1948, 35; ML 2, 114; KADŽYTĖ G., 1993; ŠIDIŠKIS T., 1996, 44; UP 123–124 (Nr. 263–265); PV 583; ŽE 543; ŠMV 85; MIŠKINIS A., 2005, 586 (957, 958 pav.).

990. AKMUO su DUBENIU I (Av 1726). A. Juknos sodyboje, Pilies g. 16, prie gyvenamojo namo. Akmuo pilkšvos spalvos smulkiagrūdis granitas, 60x95 cm dydžio, 22 cm aukščio. Dubuo beveik centre, 20 cm skr., 15,5 cm gylio, smailiadugnis.

Iš kur akmuo kilęs, nenustatyta.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 183; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 81; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 371. **L.** IA 90 (Nr. 334); ŠMV 85.

806 pav. Užpalių akmuo su dubeniu I (**990**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24869).

807 pav. Užpalių akmuo su dubeniu II (**991**). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24871).

[**991.**] AKMUO su DUBENIU II (Av 1727). A. Bekinčio sodyboje, Basanavičiaus g. 31, prie klėties kampo. Akmuo rausvos spalvos granitas, 47x53 cm dydžio, 21 cm aukščio. Vienoje akmens pusėje yra 11x11,5 cm dydžio, 6 cm gylio dubuo plokščiu dugnu, kitoje – 11x11,5 cm dydžio ir 3,5 cm gylio. Tai girnapusė (1985 m., MMT).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 183 (O. Čeponienės); 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 81; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 371–372 (A. Bekinčio). **L.** IA 90 (Nr. 335).

AKMUO su DUBENIU III. 1985 m. iš Gailiešionių (↑**816**) atvežtas į G. Kardavičiaus sodybą Pergalės g. 1.

ŪDRIŠKĖS, Tauragnų s-ja

992. PINIGÌNIS KÁLNAS (PINIGÃKALNIS). Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1348). Netyrinetas.

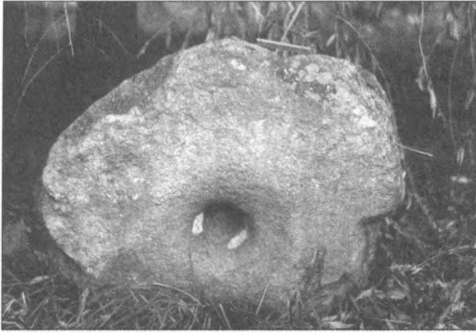
„Šalia kalno buvo pamatai iš akmenų apie šešis ratus. Dabar yra apie penkis pamatų ratus. Kalbama, kad buvo tose vietose deginama aukos“ (VAK).

Š. VAK 60/322 (Urviškis).

VAITKŪNAI, Leliūnų s-ja

993. AKMUO su DUBENIU I (Ar 1311). Buvo M. Jakštonienės sodyboje. Vėliau, sodybą nugriovus, pateko į akmenų krūsnį. Apie 1976 m. akmuo perkeltas prie Leliūnų kontoros (dabar – S. Beikaus sodyba). Akmuo rausvos spalvos smulkiagrūdis granitas, 65x82 cm dydžio, 28 cm aukščio. Dubuo 19 cm skr., 13 cm gylio, smailiadugnis.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 185; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 88; 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 102; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 377–378. **L.** IA 90 (Nr. 336); ŠMV 85.

808 pav. Vaitkūnų akmuo su dubeniu I (**993**).
G. Zabielos nuotr. 1985 (GZd ng. 97).

994. AKMUO su DUBENIU II. Minimas tarp Avdiejaus sodybvietės ir Pumpučio sodybos, prie lauko. 1985 m. ekspedicija akmens nerado.
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 378–379.
L. ŠMV 85.

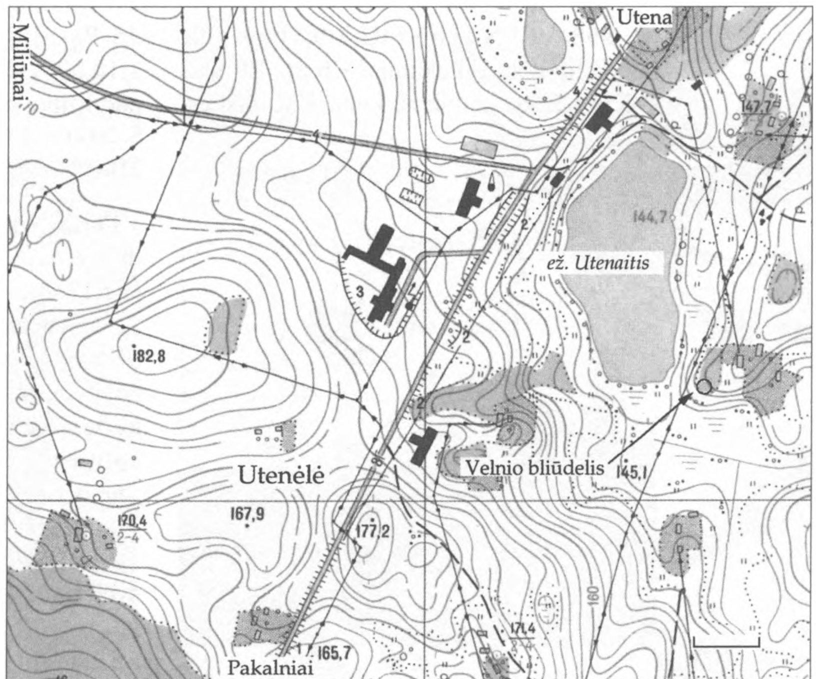
VARNIŠKĖS, Tauragnų s-ja
995. APTIĒKOS ŠALTÌNIS. Nurodomas 0,5 km į R nuo k., prie Stapiejokų raisto.

„Žmonės prausdavosi akis, sako, esą labai sveika, todėl ir vadina aptieka“ (LŽV, pagal: Šidiškis T., 2005).
Š. LŽV (J. Matulaitis, 1935 m.)
L. Šidiškis T., 2005, 172.

VIJEIKIAI, Utenos s-ja
996. VÉLNIAGULTAS. Nurodoma, kad R pusėje Velniagultu vadinamas raistas, balos ir miškas (apie 80 ha) ribojasi su Dobilyne, P – su Mergaguole, Š – su Plentauka. „Į ŠR nuo dvaro, prie Medenių kelio“ [?].
Š. LŽV (O. Masiulytė, 1935).

VISKĖNAI, Leliūnų s-ja
997. AKÌVARAS VÉLNIO BLIŪDĒLIS. Utenėlėje gyvenęs A. Pakalnis šią vietą dar 1934 m. parodė prof. I. Končiui per jo ekspediciją po Rytų Lietuvą (Končius I., 1934). Velnio Bliūdelis yra 0,37 km į PR nuo kelio Utena–Pakalniai, 60 m į V nuo Matiukaičių sodybos, Utenaičio apyežerio pelkių PR pakraštyje. Akivaras telkšo 15 m (dugne) ir 20 m skr. (viršuje), 2 m gylio daubelėje, apaugusioje medžiais. Iš 1934 m. nuotraukos matyti, jog Velnio bliūdeliu tuo metu buvo vadinamas nedidelis, apie 15 m skr. meldų prižėlęs ežerėlis tarp dirbamų laukų (Končius I., 1934).

Padavimai šią vietą sieja su laumėmis ir Raudžio ežeru (↑**894**).
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 386; 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 28; Končius I., 1934 (nuotr. nr. 549). **L.** ML 2, 66–67; UP 58 (Nr. 105); ŠMV 85 (Utenėlė), 85 (Viskėnai); ŽERL 210.

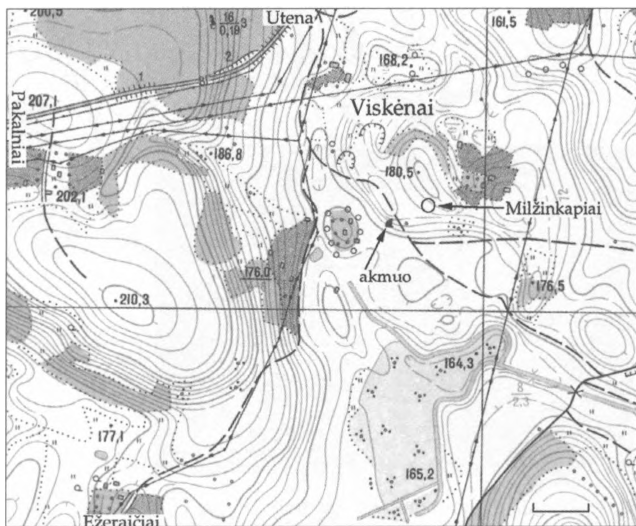

809 pav. Viskėnų akivaras (**997**) (pagal aut.).

810 pav. Viskėnų akivaras (**997**). *I. Končiaus nuotr*. 1934 (ČDM).

998. VÉLNIO AKMUÕ. 0,41 km į PR nuo kelio Utena–Pakalniai, 70 m į PR nuo P. Kilėvišiaus sodybos, kelio į Velbiškes,

811 pav. Viskėnų akmuo (**998**) (pagal aut.).

812 pav. Viskėnų akmuo (**998**) iš ŠV. *Aut. nuotr*. 2000.

atsišakojančio iš kelio UtenaPakalniai, PV pusėje. Akmuo melsvos spalvos smulkiagrūdis granitas, suskeldėjęs, netaisyklingos piramidės formos, prie pagrindo 1,8x2,8 m dydžio, iki 1,9 m aukščio (P). Akmens viršuje, Š pusėje, yra 20x48 cm dydžio, 2–3 cm gylio įduba.

Mitologinį akmens pavadinimą nurodo Pakalnių kolūkio šviesoraščiai (M 1:10 000). 2000 m. vietos gyventojai jį nei patvirtino, nei paneigė.

Š. 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 28. **L.** ŽERL 210.

VITKŪNAI, Leliūnų s-ja

999. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1318). Netyrinėtas.

„Seni žmonės pasakoja, kad seniau kalbėdavę, jog piliakalnyje randasi apipilta bažnyčia ir senovėje buvę atsiradę žmonių, kurie pasidarę tačkas ir pasiryžę piliakalnį kast, bet jie tuojaus mirę" (VAK; girdėjo joje dar ir varpais skambinant – UP).

„Prieš 60–70 metų [apie 1865 m. – *Vait.*] apylinkės jaunimas per Sekminių šventes susieidavęs parugėn ir ant piliakalnio šokdavęs ir užkandžiaudavęs (kepdami kiaušinienę). Dabar retkarčiais jaunimas daro gegužines" (VAK).

Š. VAK 63/360. **L.** UP 106 (Nr. 230).

1000. GAIDŽIAKALNIS. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. Šidiškis T., 1992c, 56 (Nr. 35).

VYŽIAI, Tauragnų s-ja
1001. AKMUO su DUBENIU (sg. 390). M. Musteikienės sodyboje, 1935 m. akmuo gulėjo prie svirno vietoje laipto. 1999 m. jau buvo atsidūręs tarp sodybos šiukšlių ir griuvenų. 2005 m. perkeltas į Lietuvos etnokosmologijos muziejų Kulionyse.

Akmuo tamsiai pilkos spalvos smulkiagrūdis granitas, išilgai perskeltas, išlikusi jo dalis tik 47x90 cm dydžio, 30 cm aukščio. Dubuo iš dalies nuskeltas, 14,5 cm skersmens, 18 cm gylio.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 188–189; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 390–391; 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 31; Končius I., 1934, 17 (nuotr. nr. 401); VAK 60/ 333–337. **L.** PA 80 (Nr. 235); IA 90 (Nr. 337); ŠMV 85.

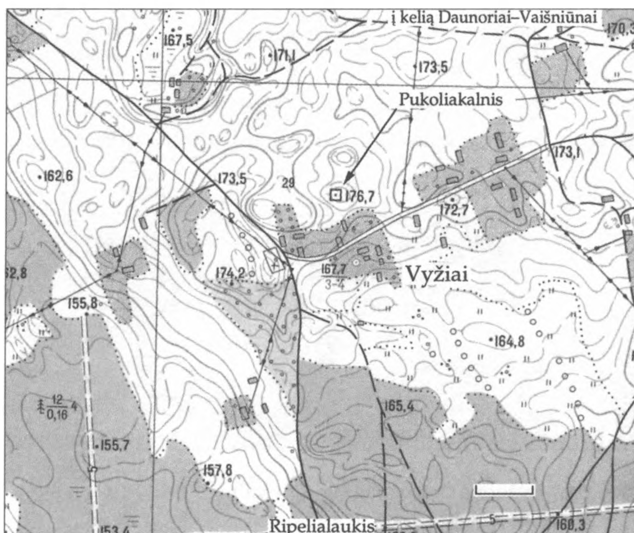
1002. PUKOLIAKALNIS (PUKUOLIAKALNIS). Tai dominuojantis kalnas k. centrinėje dalyje, 0,1 km į R nuo k. kapinių, 80 m į Š nuo kelio Vyžiai–Varniškės ir Jono Musteikio sodybos.

813 pav. Vyžių akmuo su dubeniu (**1001**) (senojoje vietoje). *I. Končiaus nuotr.* 1934 (ČDM).

Kalnas iškasinėtas duobėmis, apardytas statant trianguliacijos bokštą. Viršuje yra nelygi apie 20 m ilg. (ŠV–PR), 10 m pl. (ŠR–PV) aikštelė. Nuolaidūs ir vidutinio statumo šlaitai 2–5 m aukščio.

Pukoliakalnis – tai iškreiptas Kupoliakalnio pavadinimas (Vait.; plg. ↑**1448**)
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 392; 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 30. **L.** Šidiškis T., 2005, 173.

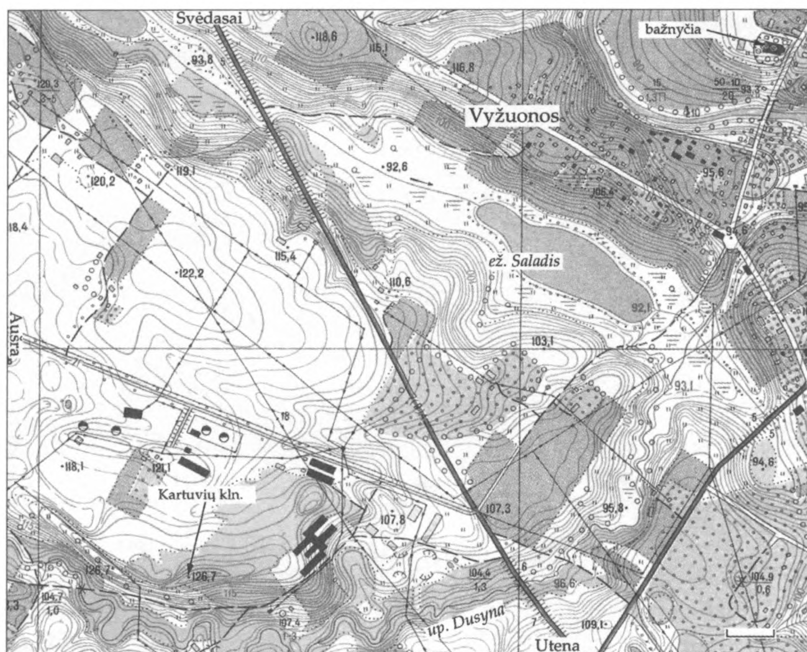

814 pav. Vyžių kalnas (**1002**) (pagal aut.).

815. Vyžių kalnas (**1002**) iš V.
Aut. nuotr. 2000.

[**1003.**] KAŨPRINIŲ AKMUÕ. Daunorių g-jos 174 kvartalo centre, 0,3 km į Š nuo V. Naviko sodybos, Kauprinių kalvos ŠR šlaite. Akmuo rausvos spalvos stambiagrūdis granitas, 3,17 m ilg. (ŠR–PV), 2,1 m pl. (ŠV–PR), 1,78 m aukščio. Padavimų ar pasakojimų neužfiksuota.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 188; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1378, 391; LGP 475–476.
L. Šɪᴅɪšᴋɪs T., 2005, 173 (nuotr.).

816 pav. Vyžuonų bažnyčia (**1004**) ir kalnas (**1005**) (pagal aut.).

VÝŽUONOS

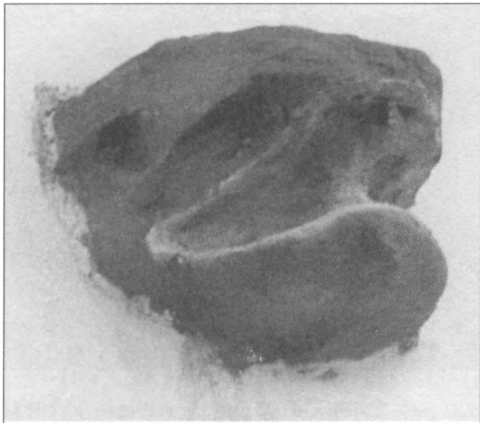
„Žaltys – vyžuoniškių dievas. Ir pavadino Vyžuonas nuo to dievaičio Vyžo, labai gerbiamo Vyžuonų apylinkėse" (BP). Pavadinimas kilęs „nuo Vyžo, kurį seniau tos vietos gyventojai garbindavę" (LŽV; „Vyžas. Yra ja galva. [Todėl] pavadinta Vyžonys" – LTR).
Š. LŽV (S. Šileikienė, 1935; *nuo Vyžlo*); LTR 6810/353. **L.** Bɪʀžʏs P., 1927, 3; BP 217–218 (Nr. 24);

1004. AKMUÕ VÝŽAS (buvo Av 1743). Įmūrytas bažnyčios R sienos išorėje, 3,8 m aukštyje nuo žemės, į Š nuo Nukryžiuotojo skulptūros. Kyšanti iš sienos akmens dalis yra 21 cm aukščio, 26 cm pločio (kyšo 17,5 cm). Vyžo „burna" 20 cm pločio, 7 cm aukščio ir 7 cm gylio (G. Zabielos inform.).

Tą žaltį „lietuviai seniau laikė Dievu" (LTR 882/45). „Priėmę krikščionybę vižaniškiai nepamiršo ir pirmojo savo dievo Vižo. Jie iš akmens iškalė žalčio galvą ir įmūrijo į bažnyčios sieną" (Lietuva, 1923). Pasakojama, kad tai švedai, statydami bažnyčią, Perkūno ir Vyžo (ar Vižo) šventyklos vietoje rado aukurą ir „galvą, iškaltą iš akmens" (BP).
Š. 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 87; LTR 882/45; 6810/353; G. Zᴀʙɪᴇʟᴏs informacija 2006 m. **L.** Lɪᴇᴛᴜᴠᴀ, 1923; Bɪʀžʏs P., 1927, 3–5; LAM 264; Sᴀʟᴀᴅžɪᴜs, 1933

817 pav. Vyžuonų bažnyčios siena, kurioje įmūryta Vyžo galva (**1004**) iš R (Nukryžiuotojo dešinėje). *Aut. nuotr.* 1999.

818 pav. Vyžuonų akmuo (**1004**). *A. Kubilo nuotr.* 1963 (KPD PA ng. 4129).

(nuotr.); Tarasenka P., 1933a; PA 47, 80 (Nr. 218); IA 15–16, 90 (Nr. 338); ML 2, 101; BP 217–218 (Nr. 24); KPE 2, 203; UP 45 (Nr. 77); PV 584; ŠMV 85–86; Miškinis A., 2005, 686 (1239 pav.).

1005. KÁRTUVIŲ KÁLNAS (M 299). 1,6 km į PV nuo Vyžuonų bažnyčios, 0,25 km į PV nuo kelio Utena–Kupiškis, Vyžuonų g-jos 273 kvartale, Dusynos upelio kairiajame krante. Kartuvių kalnu vadinamas puslankiu iš ŠR į ŠV besitęsiantis apie 1,2 km ilg. ozas. Jo ŠR dalyje 1931 m. buvo pastatytas paminklas Vytautui Didžiajam atminti.

Teigiama, kad būtent čia iki įmūrijant į Vyžuonų bažnyčios sieną gulėjo ir buvo žmonių garbinamas Vyžo akmuo (↑**1004**). „Senovėje nuo neatmenamų laikų ant to kalno būdavę baudžiami mirties bausme – kariami – įvairūs nusikaltėliai“ (VAK 63/425). „Žmonės pasakoja, kad šis kalnas yra supiltas žmonių ir ant jo senovėje buvo kariami prasižengėliai. Netoli to kalno yra Jakšio raistas. Anot padavimų, jame užkasti užkerėti pinigai. Senesni žmonės tvirtina, kad seniau tame raiste vaidinos; dabar tokių atsiminimų nesigirdi“ (Vyžuonys, 1924).

„Vasaros metu ant to kalno dabar yra jaunimo rengiami įvairūs pasilinksminimai – gegužinės <...>“ (VAK 63/425).

L. Klimkos duomenimis (1993), apie 100 m ozu tolyn nuo Vytauto paminklo yra 11 vidutinio dydžio akmenų, kurių išsidėstymas kiek panašus į ratą.
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 397–398; LGP 466–468; LŽV (S. Šilaikienė, 1935; *Karės kalnas*); Šidiškis T., 1992c, 53–54; VAK 63/422 (LŽV), 425. L. Vyžuonys, 1924; ML 2, 107–108; Klimka L., 1993; UP 63 (Nr. 115–117).

[**1006.**] AKMUO su ŽENKLU. 1977 m. ekspedicijos metu lokalizuota akmens su pasaga vieta nurodoma apie 0,3 km į Š nuo senkapių (Av 1742) (1977 m., LII).

1985 m. ekspedicija apie akmenį nerado jokių duomenų (1985 m., MMT).
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 106; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 397.

AKMUO su DUBENIU. Perkeltas į Bartašienės sodybą Dariaus ir Girėno g. 16 iš Sprakšių (↑**924**).

819 pav. Vyžuonų kalnas (**1005**). *Ramelio nuotr.* 1952 (KPD PA ng. 222).

VOSGĖLIAI, Leliūnų s-ja

1007. ŠVEÑTO JÕNO UPẼLIS. Išteka iš Staiblio ež., teka į R per laukus, 3 km ilg. Vasarą išdžiūva. Prie upelio vaidenasi, todėl ten buvo pastatytas kryžius.
Š. LŽV (V. Baronaitė, 1935; Vazgėliai); Šidiškis T., 1992c, 56 (Nr. 38); VAK 63/350 (LŽV).

1008. DIDỸSIS AKMUÕ. 0,1 km į ŠV nuo kelio Utena–Pakalniai, kolektyvinių sodų „Puntukas" teritorijoje, kalvelės P šlaite. Akmuo rausvos spalvos granitas, apie 4x7 m dydžio, 4 m aukščio (1981 m. atkastas beveik iki pagrindo). Bandytas skaldyti, apie ką byloja viršuje iškalta 3–4 cm dydžio duobučių eilė.

Pasakojama, kad prie akmens vaidendavęsi, kažkas matęs švieselę, paskui ieškojo pinigų.
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 401–402.
L. ŠMV 86.

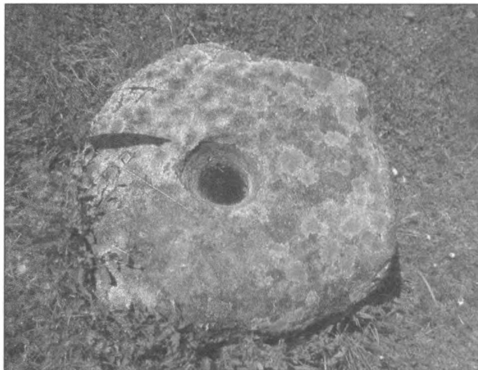
1009. AKMUO su DUBENIU. J. Kriaučiūno sodyboje, tvarto pamatuose. Akmuo 60x70 cm dydžio. Dubuo 15 cm skr., 2 cm gylio, apvaliadugnis. „Nebaigtas sukti?".
L. IA 35, 90 (Nr. 339); ŠMV 86.

ŽAIBIŠKĖS, Užpalių s-ja

1010. AKMUO. 0,75 km į ŠV nuo Šventosios up. dešiniojo kranto, 0,67 km į PV nuo k. kapinių, 0,65 km į PV nuo Žaibiškių piliakalnio (Av 2071), kalvelės R šlaite. Akmuo pilkšvos spalvos smulkiagrūdis granitas, 2,8x4,4 m dydžio, 0,4–2,8 m aukščio. Akmens P pusėje lobių ieškotojų iškasta maždaug 1 m skr. duobė.

UtKM duomenimis, atrodo, kad šis akmuo vadintas pėduotoju, prie akmens esą pakasti turtai (1985 m., MMT).
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 408–409.

1011. AKMUO su DUBENIU I (Ar 1360). 10 m į PR nuo k. kapinių, 10 m į ŠV nuo

820 pav. Žaibiškių akmuo su dubeniu I (**1011**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 2005.

821 pav. Žaibiškių akmuo su dubeniu II (**1012**) (senojoje vietoje). *G. Zabielos nuotr.* 1985 (GZd ng. 44).

822 pav. Žiezdrių akmens su pėda (**1014**) vietovė iš PR (akmuo po nulūžusiu medžiu). *Aut. nuotr.* 2005.

akmenų krūsnies. Apie 1960 m. buvo išartas lauke į Š nuo k. kapinių. 1987 m. perkeltas prie MAO.

Akmuo rausvos spalvos, 80x80 cm dydžio, 30 cm aukščio. Dubuo 19x21 cm dydžio, 18 cm gylio, smailiadugnis.
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 107; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 405–406; 1987 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–665, 32; (2005). **L.** IA 91 (Nr. 340); ŠMV 85.

1012. AKMUO su DUBENIU II. M. Šlamienės sodyboje. Apie 1970 m. akmuo buvo išartas sodybiniame sklype, priesmėlyje. 1987 m. perkeltas prie MAO.

Išlikusios melsvos spalvos, sueižėjusio granito akmens dalies dydis 27x85 cm, aukštis 40 cm. Dubuo 16 cm skr., 10 cm gylio, nusklembto kūgio formos.
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 107; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 407–408; 1987 m. MMT žv., KPD PA F. 7–1–665, 32; VAIT. (2005). **L.** IA 91 (Nr. 341); ŠMV 85.

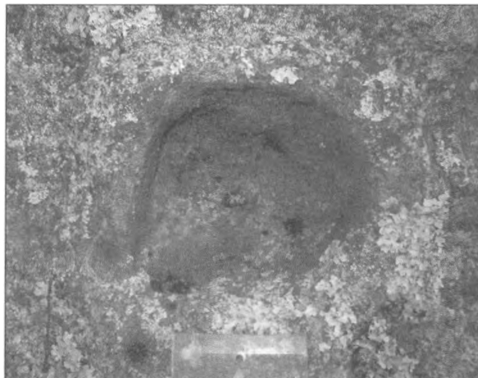
ŽEBRIŠKĖS, Tauragnų s-ja
1013. AKMUO su PĖDA. Buvo apie 1 km į ŠR nuo kelio Šeduikiai–Jauniškiai, 0,5 km nuo T. Puodžiuvienės sodybos, 0,2 km į PR nuo J. Puodžiuko sodybos, šlapioje pievoje. Apie 1980 m. J. Pliatus akmenį iškėlė ir nuvežė į A. Puodžiūno sodybą, Žebriškių k. 1985 m. ši sodyba buvo nugriauta. Tais pačiais metais vykusi MMT ekspedicija, vietos gyventojams parodžius, tarp sodybos griuvėsių ir žolių surado 20x65 cm dydžio, 30 cm aukščio pėduotojo akmens dalį (kitą akmens dalį su pėda J. Pliatus galbūt išsivežė į Uteną – 1985 m., MMT).

1970 m. LII ekspedicijos duomenimis, akmuo buvo plokščias, nelygiu paviršiumi, 60x65 cm dydžio. 20 cm ilgio „žmogaus pėda“ buvo beveik pačiame akmens centre (1970 m., LII).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 189; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 409–410. **L.** ŠMV 86.

ŽIEZDRIAI, Tauragnų s-ja
1014. AKMUO su PĖDA. 0,15 km į ŠV–V nuo Maciulevičių sodybos, dirvonuojančio lauko gale, ant nedidelės pakilumėlės, tarp seno beržo, klevo ir liepos (pastaroji jau sutrupinta perkūno) (N55°24'42,0"; E25°51'04,4"). Tolyn į V plyti melioruotos žemumos.

823 pav. Žiezdrių akmuo su pėda (**1014**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 2005.

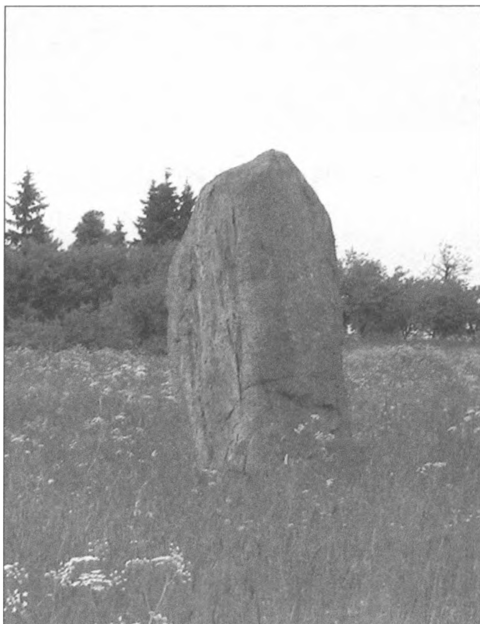
824 pav. Žiezdrių akmens (**1014**) detalė – „pėda“. *Aut. nuotr.* 2005.

Akmuo melsvos spalvos su balkšvomis ir rausvomis priemaišomis smulkiagrūdis granitas. Jis kiek pasviros, netaisyklingos piramidės formos, prie pagrindo 2,4 m ilg. (ŠR–PV), 1,5 m pl. (ŠV–PR), 1,7 m aukščio. Šoninėje akmens plokštumoje (V–PV) yra 9,5x11,5 cm dydžio, 7 cm gylio bato užpenčio formos Velnio pėda (*Velnia pēdas*).

Už 0,24 km į PR nuo akmens su pėda yra Žiezdrių Laumės akmuo (↑**1015**).

Š. V. Dapkevičiaus informacija, 1998 m.; Vait. (2005). L. Šidiškis T., 2005, 174.

1015. LAŨMĖS AKMUÕ. Gulėjo kelio Gaideliai–Sėla Š pakelėje, apytiksliai ties kelio į Maciulevičių sodybą atsišakojimu („Kelias ēja, tai jis prie kelia gułėja“ – Vait.). Melioratoriai ar kelininkai akmenį pastūmė kiek į Š ir pastatė stačią (N55°24'37,5"; E25°51'15,8"). Buvęs didelis plokščias akmuo žemėje dabar tapo įspūdinga, daugiau kaip 3 m aukščio akmenine kolona.

825 pav. Žiezdrių Laumės akmuo (**1015**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 2005.

Akmuo rausvos spalvos, sueižėjęs smulkiagrūdis ir vidutinio stambumo granitas. Atrodo, kad dabartinė ŠR jo plokštuma bus buvęs senasis akmens viršus. Žemėje akmuo galėjęs būti apie 2,6x3 m dydžio, 70–80 cm aukščio.

„Laumė ant akmens kojų inmygusi“ (*P.* I. Grašys, g. 1925 m., Žiezdriuose – Šidiškis T., 2005).

Kaimo V dalyje minimas ir Raganraistis (Šidiškis T., 2005).

Š. Vait. (2005); VK (R. Rutkūnaitė, 1977; *Laumė*). L. IA 90 (Nr. 333); ŠMV 86; Šidiškis T., 2005, 173–174.

1016. AKMUO su DUBENIU I (Av 1713). K. Maciulevičiaus sodyboje, prie klėties R kampo. Buvęs senosios klėties laiptuose. Akmuo melsvos spalvos smulkiagrūdis granitas, 1,05x0,85 m dydžio, 25 cm aukščio. Dubuo beveik centre, 24x25 cm dydžio, 20 cm gylio, kūgio užapvalinta viršūne formos.

2005 m. pervežtas į Etnokosmologijos muziejų Kulionyse (Molėtų r.).

826 pav. Žiezdrių akmuo su dubeniu I (**1016**) (senojoje vietoje). *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24876).

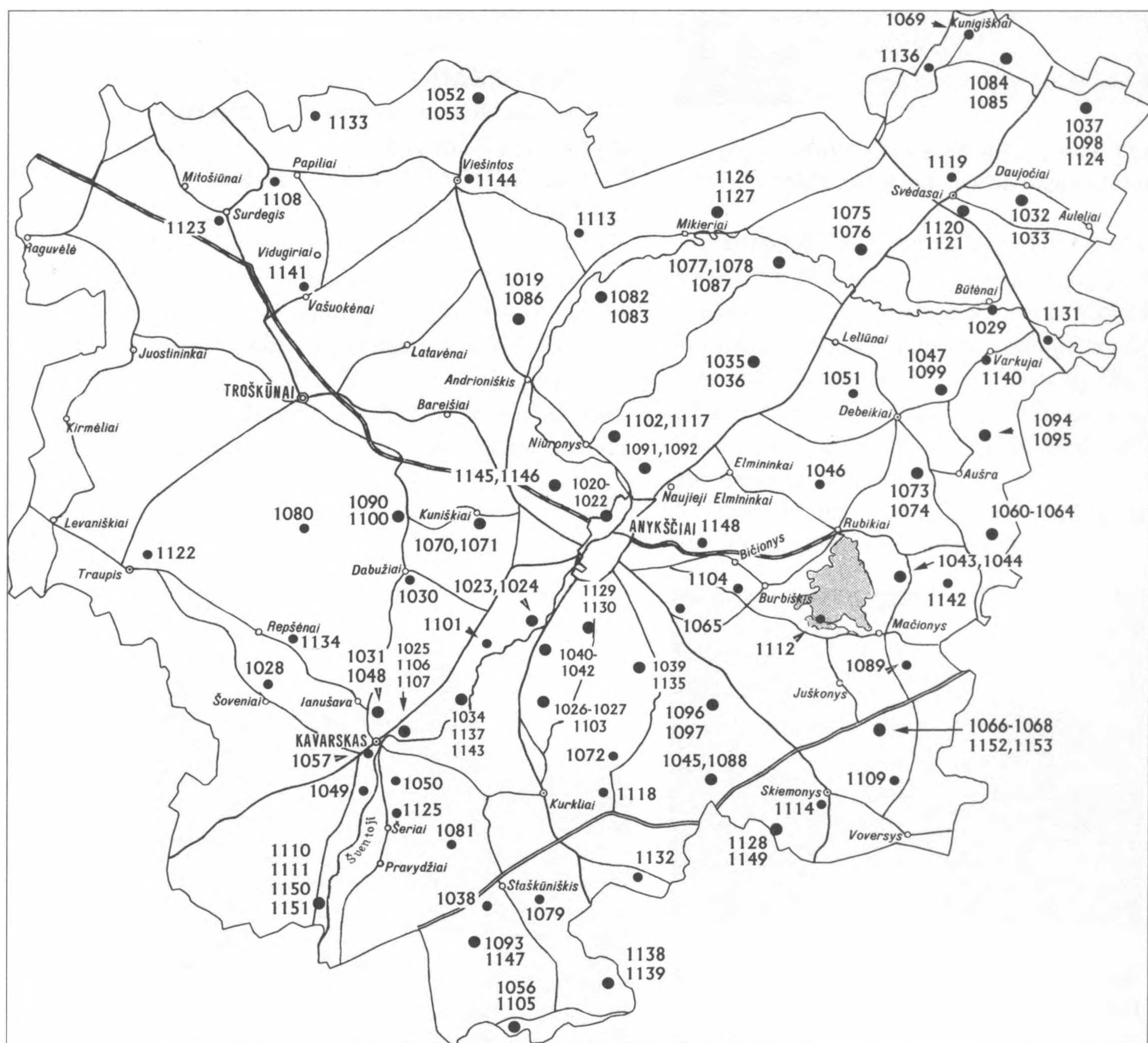
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 190; 1970 m. MMT žv., LIIR F. 1–150, 88; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 411–412; Vait. (2005). L. IA 91 (Nr. 342); ŠMV 86.

827 pav. Žiezdrių akmens (**1016**) detalė – smailiadugnis dubuo. *Aut. nuotr*. 2005.

1017. AKMUO su DUBENIU II. Apie 1970 m. išartas dirvoje už 30 m į ŠR nuo K. Maciulevičiaus namo, kalvelėje. Pervežtas į UtKM (Inv. Nr. 2729). Akmuo 65x80 cm dydžio, 30 cm aukščio. Dubuo 15 cm skr., 9 cm gylio.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 190; 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 412. **L.** IA 91 (Nr. 343); ŠMV 86.

1018. AKMUO su DUBENIU III. 1970 m. jau buvo išgabentas į Liaudies buities muziejų Rumšiškėse.
Š. 1970 m. MMT žv., LIIR F. 1–150, 88.

Kunigiškiai
Viešintos
Papiliai
Mitošiūnai
Surdegis
Vidugiriai
Vašuokėnai
Raguvėlė
Juostininkai
TROŠKŪNAI
Kirmėliai
Levaniškiai
Traupis
Latavėnai
Andrioniškis
Bareišiai
Niūronys
Kuniškiai
Dabužiai
Repšėnai
Šoveniai
Ianušava
KAVARSKAS
Šventoji
Šeriai
Pravydžiai
Staškūniškis
Kurkliai
ANYKŠČIAI
Naujieji Elmininkai
Elmininkai
Bičionys
Burbiškis
Mikieriai
Svėdasai
Daujočiai
Auleliai
Būtėnai
Lelliūnai
Varkujai
Debeikiai
Aušra
Rubikiai
Mačionys
Juškonys
Skiemonys
Voversys

ANYKŠČIŲ RAJONAS

ANDRIONIŠKIS

1019. KRAŨJUPIS (KRAUJUPỸS). Tarp Andrioniškio ir Zabielynės, dabar – trumputis kanalas, įtekantis į Vadaksties kanalą iš V (plg.: „Pelkėtame Kraujupio slėnyje dabar jokių upelio žymių nesimato“ – 1977–1978 m., LII). Kraujupio slėnis iš V apjuosia masyvaus aukštumos gūbrio kyšulyje esantį Kraujokalnį.

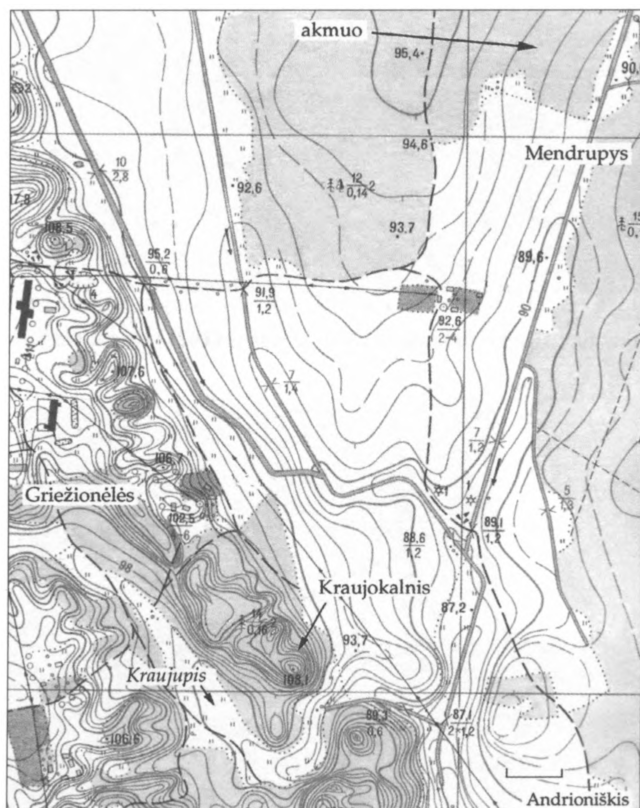
„Kraujo buvę daug pralieta, nuo to ir tenai tekąs upelis vadinamas Kraujupiu“ (Elisonas J., 1925; „toje vietoje vaina buvo ir daug kraujo pralieta“ – Anykščiai). „Kalną vadina Kraujokalniu dėl to, jog ant jo buvęs mūšis su švedais. Gynėjai įnirtingai gynęsi, badę švedus durtuvais, kapoję kardais. Žuvę daug žmonių. Nuo kalno kraujas plūdęs upeliais <...>“ (*P.* J. Kaušpėdienė, 60 m., Plotų k. *U.* G. Pakalnis ir K. Aukštuolis, 1960 m. – AP).

Už 1,2 km į Š–ŠR nuo Kraujupio ir Vadakstos santakos yra Mendrupio akmuo su pėdomis (↑**1086**).

Š. 1977–1978 M. LII žv., LIIR F. 1–654, 10; AP (G. Pakalnis ir K. Aukštuolis, 1960; Plotai). **L.** ELISONAS J., 1925, 446 (Indrioniškis); VARDYNAS, 78; ANYKŠČIAI, 43; LKAt 61 E–1 (klaidingai).

ANYKŠČIAI

1020. ŠVENTARÃGIS. Miesto Š dalyje, 0,75 km į ŠV nuo Šventosios ir Anykštos santakos, 0,45 km į ŠV nuo siaurojo geležinkelio stoties, 0,16 km į ŠR nuo Vairuotojų g. (centrinėje dalyje – N55°32'11,4"; E25°06'19,3"). Tai molinga, apie 150 m ilg. (Š–P), 100 m pl. (R–V) kalva iki 5 m aukščio šlaitais. Jos PV dalis nukasta, kai buvo ruošiamasi statyti elektrodų gamyklą (1990 m., LII). Kalvą išilgai kerta kelias, giliai įsirėžęs į jos šlaitą. Ant kalvos pastatyti 2 vandens bokštai, taip pat transformatorius, nenaudojamas atraminis elektros stulpas ir medinė pavėsinė.

828 pav. Andrioniškio upelis ir kalnas (**1019**), Mendrupio akmuo (**1086**) (pagal KPC AS).

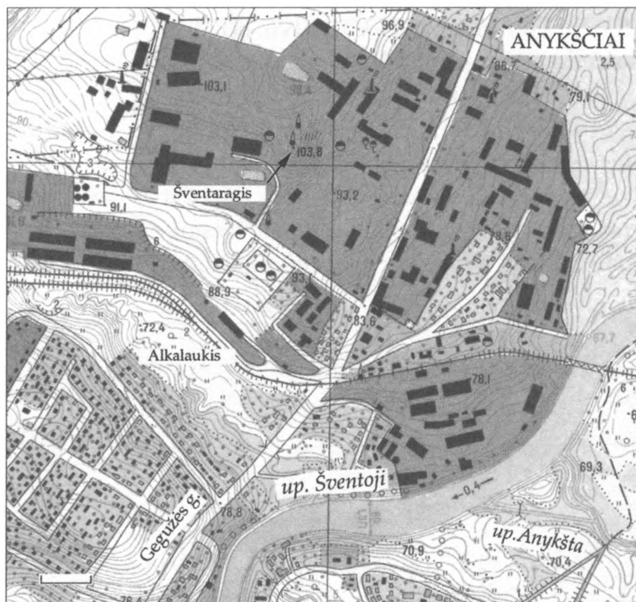
Miesto gyventojai Šventaragyje turi daržus, krauna šiukšles. PV, P ir PR kryptimi, nors pro gamybinės paskirties pastatus, atsiveria tolima panorama (2005 m., Vait.).

Pasakojama, kad „senovėje aukos [čia] buvo degin[amos]" (LŽV).

Kartais teigiama, kad Šventaragį 1906 m. kasinėjo J. Basanavičius (Butėnas P., 1938; Baliūnas K., 1939b). Nors 1906 m. jis iš tikrųjų buvo apsistojęs pas Lastauskus (tuometinius Šventaragio savininkus), apie Anykščių Šventaragio kasinėjimus neužsimena nei J. Basanavičius, nei to meto spauda.

Už 0,5 km į P nuo Šventaragio yra Alkalaukis (↑**1021**).

Š. 1990 m. LII žv., LIIR F. 1–1710, 7–8; LŽV (J. Mačeika, 1935; Lagedžiai, „Ariama žemė"); VAIT. (2005); VAK 4/346 (LŽV). **L.** AKIRAS-BIRŽYS P., 1928, 26; BUTĖNAS P., 1938, 196; BALIŪNAS K., 1939b („Buvo šventosios ugnies aukuras ir romuva. Joje gyveno krivis Šventaragis"); VIENUOLIS A., 1971, 71 („aukoja dievaičiui Kovui aukas ant Šventaragio kalno prie Šventosios upės"); ZABIELA G., 1992, 40; VAITKEVIČIENĖ D., VAITKEVIČIUS V., 2001, 314–315.

829 pav. Anykščių kalnas (**1020**) ir laukas (**1021**) (pagal aut.).

831 pav. Anykščių kalno (**1020**) aikštelė. *Aut. nuotr.* 2005.

830 pav. Anykščių kalnas (**1020**) iš P. *Aut. nuotr.* 2005.

1021. ALKALAUKIS. Apie 0,35 km į ŠV nuo Šventosios ir Anykštos santakos, apie 0,3 km į V nuo geležinkelio stoties, Anykštos kairiajame krante. 1 ha ploto paupio pieva (LŽV). „Geležinkelį pravedus pro šią pievą, vardas pranykęs, tik senieji žmonės bevadina" (LŽV).

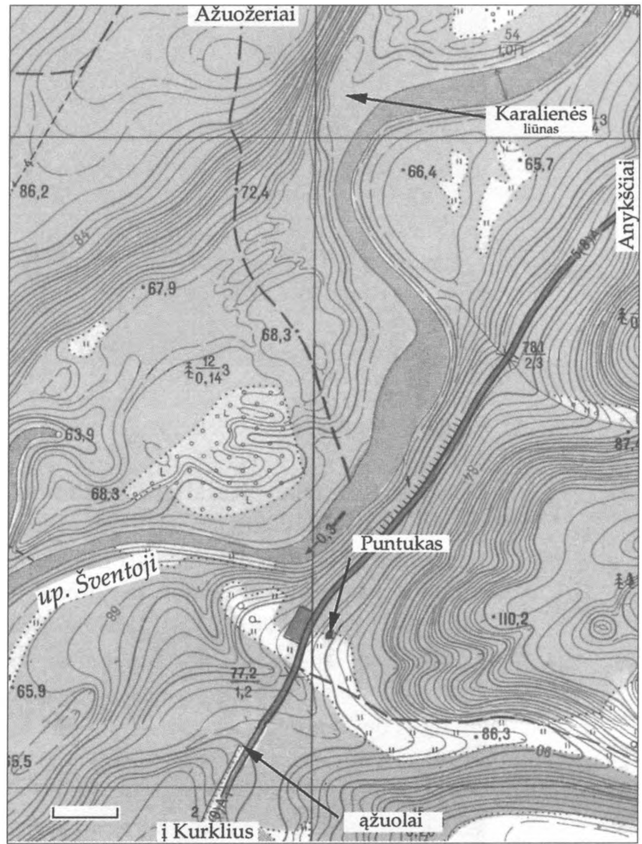
Kitapus Šventosios upės, prie Anykščių dvarvietės, aptikta I t-mečio senovės gyvenvietė.

Š. LŽV (J. Mačeika, 1935; Anykščių glž. st.); VAK 4/266 (LŽV; *Alkalankis*).

1022. VERSMĖ KRIOKLĖ. XIX a. pabaigoje S. Didžiulis šventąja vadina Krioklės versmę „paupėje Šventosios, prie Anykščių". Tikslesnių duomenų nėra.
Š. MAB F. 94–6, 14. **L.** ANYKŠČIAI, 44.

AŽUOŽERIAI, Anykščių s-ja
1023. ŠALTINIUOTA SENVAGĖ KARALÍENĖS LIŰNAS. Telkšo Šventosios dešiniajame krante, viršsalpinėje terasoje (ŠR krante – N55°29'29,0"; E25°03'30,7"). Iš ŠV ribojamas stataus šlaito, iš PR – pailgos kalvos-rago šlaitelio. Pastarasis kyšulys atskiria liūną nuo užpelkėjusio Šventosios senvagės duburio. Liūnas pailgas Š–P kryptimi, apie 20x30 m dydžio. PR pusėje iš jo Šventosios link teka sraunus, apie 50 cm pl. bespalvio vandens pratakas (Vait., 2005 m.). Šis vanduo gėlas, kietas, pelkių vandens skonio. Jo temperatūra vasarą būna iki 9,5°. Pagal cheminę sudėtį tai hidrokarbonato natrinis-magninis kalcio vanduo, kurio kietumas, palyginti su geriamojo vandens standartais, didesnis 1,03 karto, geležies kiekis didesnis 1,4 karto, o permanganatinė oksidacija (dėl liūne susikaupiančių organinių medžiagų) – 2,68 karto. Nutekančio vandens debitas 10 m nuo ištakos yra 1,56 l/s, arba 134,78 m^3, per parą (LGP).

1907 m. „Lietuvių tautoje" A. Žukauskas-Vienuolis rašė: „Karaliene žmonės vadina liūną ir netoli jo iš žemės mušančią didelę versmę, kuri, pagal pasakojimų, senovėje ant liūno dugno atsivėrusi toje pačioje vietoje, kur prisigirdžiusi Karalienė". „<...> Už visas labiau insismegė man atmintin pasaka apė lietuvę „Karalienę" (nežinia ar tai vardas, ar tai kilmė – *A. Ž.*), kuri katalikystės Lietuvon invedimo laikuose, nenorėdama permainytie savo tikėjimo <...> iš apmaudo ir širdies skausmo prisigirdžius viename, lietuvių didžei gerbiamame, šventame liūne, kuris nuo to laiko ir

832 pav. Ažuožerių senvagė (**1023**), Dvaronių akmuo (**1040**) ir ąžuolas (**1041**) (pagal aut.).

833 pav. Ažuožerių senvagė (**1023**) iš R.
Aut. nuotr. 2005.

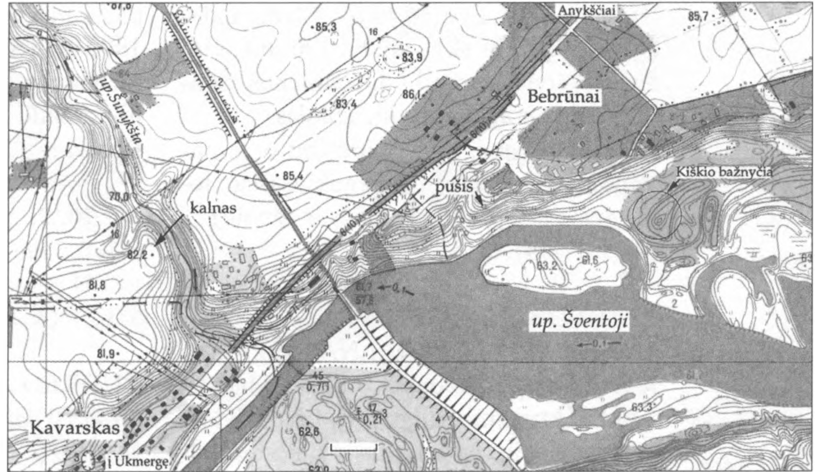

834 pav. Ažuožerių šaltiniuotos senvagės (**1023**) pratakas į Šventąją. *Aut. nuotr.* 2005.

liko jos atminčiai „Karalienė“ vadintas. <...> Žmonės, užklausti kieno vardu liūnas pavadintas „Karalienė“, atsako maždaug teip, jog pagonė „Karalienė“, nenorėdama priimtie krikšto ir visur užvažiuodama pas apsikrikštijusius žmones, gailėdamasi iškirstų ir išdegintų šventų girių ir pašvęstų vietų, iš apmaudo ir susikremtimo, ketvertu arklių „karėtoje“ pakinkytų, įvažiavusi dar in nepašvęstą liūną ir paskendusi <...>. Kiti sako, būk prie švento liūno raiste gyvenusi dievams pasišventusi aukštos kilmės mergaitė „Karalienė“ (gal vaideliutė – *A. Ž.*), priiminėjusi nuo žmonių dovanas, skandendavusi liūnan ir paskui apreikšdavusi jiems dievų valią <...>. Žmonės ir dabar dažnai girdi, kaip „Karalienėje“ per naktis kas žin-kas velėja, bet kad nuo kalno užklausią, tuojau kultuvės nustoją poškėt <...>. Vieną naktį žmonės, nuvarę Janavon sielius ir grįždami namon, Andrioniškin, pakelėje užnakvoję raiste, nieko nežinodami, ties pačia „Karaliene“, ir vidurnaktyje matę, kaip iš vidurio liūno išplaukus jauna mergaitė <...>. Pasakoja, būk „Karalienėje“ esanti tokia didėlė žuvis, jog prarijusi žydo ožką, kuri graužusi ant „Karalienės“ liūno kranto auganĉius karklus, ir, panašiu būdu, tik ką neprarijusi žmogaus, kurs nedėlios dieną, mišių laike riešutavęs prie pat liūno <...>“ (Žukauskas A., 1907, 140–142, 144–145; liūne gyvenanti užkeikta žuvis, kuri pasislėpusi naktimis gąsdina praeivius ir „kartais pranešanti būsimas nelaimes“ – Buračas B., 1936b). „Šitose vietose vyko karas su švedais. Ir jų karalienė bėgo į savo dvarą Andrioniškyje ir su penketu arklių karietu ir purmonu įgarmėjo“ (*P.* O. Žemaitienė, 70 m., Ažuožeriuose. *U.* I. Raškevičiūtė ir N. Ribinskaitė, 1969 – VUB). Liūnas esąs atsiradęs prasmegusio karalienės dvaro vietoje (UP).

„<...> Žmonės pasakoja, būk raistas ir liūnas senovėje, iki dar žemė būvusi nepašvęsta, buvę užburti ir Laumių-Raganų apgyventi <...>. Senoviniai žmonės kaip sumanydami stengdavęsi su Laumėmis gyventie santaikoje ir jų užganėdinimui kas ruduo nešdavę ir skandendavę in užburtąjį liūną kiekvienų javų po maišiuką, o pavasaryje – sviestą, sūrius, lašinius ir pirmutelių karvių pieną. <...> Nors „Karalienė“ ir neturi terp žmonių gero vardo, tačaus žmonės ją ir po šiai dienai didžei gerbia ir atsiduksėdami dažnai lanko, o seniau, būdavo, dar prieš sumišimo (1863) metus, kiekvienoje nedėlioje iš artimųjų kaimų žmonės, po pamaldų iš bažnyčios, eidavę Puntukan pasimelstų po dviem šventais ąžuolais, o paskui perbrisdavę per upę ir susėdę aplinkui „Karalienės“ liūno, valgydavę sviestą, sūrius, pyragus, o trupinius ir valgymų liekanas skandendavę in „Karalienę“, ir tik vėlų vakarą, prisilaužę žalių šakelių nuo užgulusių ant „Karalienės“ medžių, pradėdavę skirstyties. Bet po sumišimo metų kunigija labai pradėjusi žmones persekiot ir net baust už lankymą Puntuko ir „Karalienės“ <...>. Apė „Karalienės“ liūno stebūklingumą teipogi pasakoja nebūtus daiktus, bet „Karalienės“ stebuklai darosi slepta, per burtus ir su piktos dvasios pagelba, kaip tai: idant perstotų dantį gelt, reikią liūnan atagalia ranka įmesti verdingį [3 skatikai,

arba 1½ kapeikos – *Vait.*], arba kokį nors verdingio vertą daiktą. Kad šeimininkėms sektųsi pi[e]nininkystė, reikią kiekvienos pirmatelės karvės pirmasis pienas išpilt in „Karalienę“ <...> ir daugelis tam panašių burtų <...>“ (Žukauskas A., 1907, 141, 143–144; „Šiame liūne laumės gyvenusios. Žmonės joms mesdavę dovanas. Ir naktį girdėdavo jas velėjant <...>“ – *P.* J. Sližys, 73 m., Ažuožeriuose. *U.* I. Raškevičiūtė ir N. Ribinskaitė, 1969 – VUB).

835 pav. Bebrūnų pušis (**1025**), Dauginčių kalnas (**1031**) ir Purvelių Kiškio bažnyčia (**1106**) (pagal aut.).

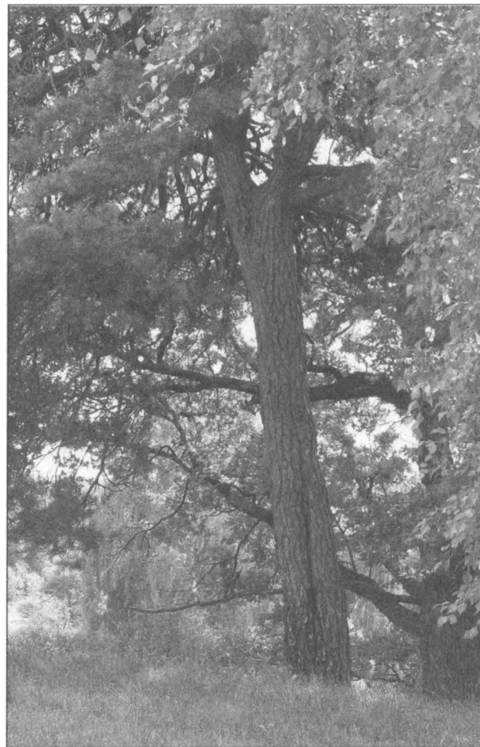
Už 0,75 km į PR nuo Karalienės liūno, kitapus Šventosios, yra Puntuko akmuo (↑**1040**).
Š. GEOTOPAI; KPA 132; LGP 66–70; VAIT. (2005); VUB F. 213–197: 33, 34. **L.** ŽUKAUSKAS A., 1907, 140–145; BURAČAS B., 1936b; ISOKAS G., 1995, 39–42; UP 76 (Nr. 148); BALTRŪNAS V., 2003, 54–55, 58.

1024. AKMUO su PĖDA. Nurodomas mažo upelio (kokio?) pakrantėje. „Akmuo jau beveik užžėlęs“.

„Kartą pro akmenį bėgo Velnias. Ir kai šoko nuo kalnelio per upelį, taip ir paliko pėdą su visais pirštais akmenyje“ (*P.* U. Navikas, 80 m., Ažuožeriuose. *U.* I. Raškevičiūtė ir N. Ribinskaitė, 1969).

Galbūt tas pats Pašventupio? (↑**1101**).
Š. VUB F. 213–197, 62 (Užuožeriai). Bebrūnai, Kavarsko s-ja

1025. ŠVÈDŲ PUŠÌS. Auga k. V gale, aukštumos kyšulyje į PV nuo V. Pikčilingienės sodybos, šlaito, besileidžiančio į Šventosios upę (Kavarsko tvenkinį), viršuje

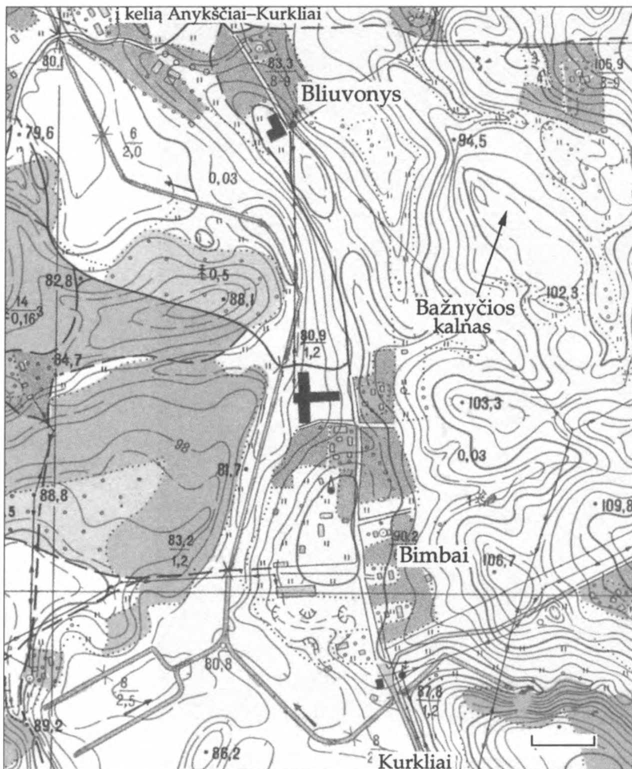
836 pav. Bebrūnų pušis (**1025**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 2005.

(N55°26'26,2"; E24°56'49,6"). Medis apdegęs, 55–65 cm skr., apie 10 m aukščio, 5 m aukštyje šakojasi į du kamienus. Šalimais auga ir apie 1 m skr. ąžuolas.

Pasakojama, kad po pušimi esąs paslėptas švedų kariuomenės auksas (var.: lobis esąs paslėptas tarp pušies ir ąžuolo).
Š. Vait. (1997, 2005).

BLIUVONYS, Anykščių s-ja
1026. BAŽNÝČIOS KÁLNAS. 0,27 km į R nuo kelio Bliuvonys–Bimbai. Masyvi, ŠV–PR kryptimi pailga kalva tarp dviejų pelkėtų slėnių. Aukštesnis ir statesnis kalnas iš V pusės, kur šlaito aukštis siekia 16 m.

„Žmonės pasakoja, kad seniau čia buvo norėta statyti bažnyčią“ (LŽV). Pasakojama, kad kalne buvo randama plytgalių, tačiau 1997 m. KPC žvalgomosios ekspedicijos metu nei archeologinių objektų, nei pavienių radinių čia nerasta.
Š. 1997 m. KPC žv.; LŽV (A. Kiaunytė, 1935).

837 pav. Bliuvonių kalnas (**1026**) (pagal KPC AS).

1027. VELNIÃVERSMIS. Nurodomas 0,5 km į PV nuo k., „raistas“, 8 ha ploto. „Iš pakraščio yra versmė“.
Š. LŽV (A. Kiaunytė, 1935).

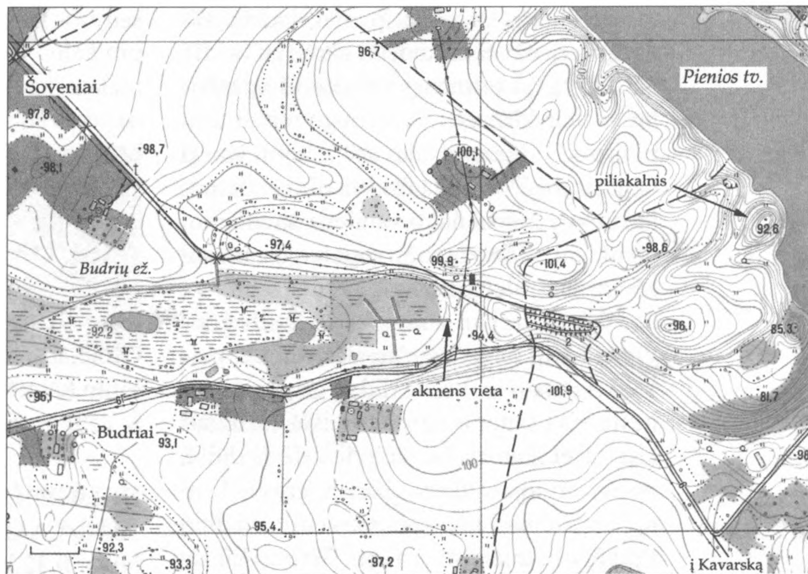
BUDRIAI, Kavarsko s-ja
1028. BUDRIŨ ẼŽERAS ir PERKŪ́NAKMENIS (VÉLNIO AKMUÕ). Ežeras telkšo tarp Budrių ir Šovenių. Visais laikais buvęs „nedidelis“ (LT Nr. 725). Apie 1965 m. ežeras nuleistas, sujungus jį kanalu su Pienios upe. Vėliau kanalas užverstas, tačiau bandomas atgaivinti ežeras netruko pavirsti bjauria pelke (1969 m., LII). Pastaraisiais metais, ežero plotas vėl didėja (2005 m., Vait.).

Slėnyje, ežero pakrantėje (LT Nr. 725), iš ežero į Pienią vedusiame sename 1,5 m gylio griovyje būta legendinio 3 m pločio, apie 2 m aukščio, „be jokių žymių“ Perkūnakmenio arba Velnio akmens (VAK 4/6; 5x5 m dydžio – Lietuvos aidas). Ši vieta yra ežero duburio R pakraštyje, 0,8 km į P–PV nuo Šereikų (buvusios Striogų) sodybos ir Kavarsko kelio, 10–20 m į PV nuo Šereikų pirties (ant sovietmečiu iškasto griovio kranto – N55°27'01,1"; E24°52'04,8") (Vait.). Akmuo suskaldytas XX a. 7-ajame dešimtmetyje, rengiantis nuleisti ežero vandenį (1982 m., MMT).

Tiesa, kartais nurodoma, kad ežero pakrantėse būta dviejų akmenų: ežero V pusėje būta „Pagrindo“ akmens su įspausta vežimo rato žyme, R – minėto Perkūno (Velnio) akmens (Lietuvos aidas).

Plačiai pasakojama, kad kažkuri vyriausybė norėjo suimti poną, „dirbusį“ auksinius pinigus. Tuomet ponas liepė savo

žmonai (var.: vokietei; G. Astikas savo žmonai) bėgti su pinigų skrynia. Naktį, pasikinkiusi arklius, ponia važiavo per neužšalusį ežerą ir nuskendo (pakilus vėjui, ponia su pilnu laiveliu aukso ir sidabro nuskendo – LTR 2368/247). Žmonės norėjo nuskendusius pinigus paimti, tačiau negalėjo, nes pinigus saugojo du pikti juodi šunys, stovėję prie skrynios. Tuomet sodiečiai, norėdami nusausinti ežerą, ėmė kasti griovį. Iki vakaro iškasti nespėjo, o nuėję rytojaus dieną rado „akmenį ant vidurio ravo ir ant akmens parašyta auksinėmis raidėmis žodžiai „nekaskit daugiau ravo, nes aš atnešiu tokį akmenį, kuris visas jūsų žemes uždengs“. Ir žmonės daugiau nebekasė <...> tų raidžių jau dabar nežymu, nes perkūno nuskaldytos“ (*U.* A. Gruzdys, ~1925 m. – VAK 4/ 18–19; su pinigų skrynia paskendo nuo policijos bėgęs Jusiškio dvarininkas Kosciuška – VAK 4/6; pasikinkęs šešetą žirgų, susikrovęs turtus ir lėkęs žaibo greitumu ponas užvažiavo ant akmens, kuriame paliko savo vežimo rato žymę, ir kitą akimirką atsivėrusi žemė poną su turtais prarijo; atsirado ežeras – Lietuvos aidas). „Prigulus ant kranto, esant tykiam orui, galima aiškiai girdėti žirgų žvengimą ir karietos ratų duslų dundėjimą“ (AKP).

838 pav. Budrių ežeras ir akmens (**1028**) vieta (pagal aut.).

839 pav. Budrių ežeras (**1028**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2005.

840 pav. Budrių akmens (**1028**) vieta (už pirties). *Aut. nuotr.* 2005.

Taip pat pasakojama, kad „beskęsdama ponia tą auksą užkeikė. Rytą žmonės rado ant ledo pirštinę ir lazdą. Spėjo, kad ten esanti aukso skrynia <...> pradėjo kasti griovį. Vienam žmogui prisisapnavo ta ponia ir sako: „Nekaskit griovio, nes aš jį vėl užtvenksiu“. Bet žmonės <...> tęsė toliau pradėtą darbą. Kitą kartą ir vėl prisisapnavo.

O trečią kartą, kai prisisapnavo, atsikėlę rado griovį užverstą dideliu akmeniu" – LT Nr. 725; „Tai primanęs ravakasys apžabalęs" – Anykščiai). „<...> Bėgo moteris su pinigais. Ji buvo atsidavusi velniui. Kai ji bėgo, ir įbėgo tiesiai į Budrių ežerą. Ta moteris matydavosi naktį vandens paviršiumi plaukiant <...> žmonės sugalvojo nuleisti ežerą. Bet vienam žmogui prisisapnavo, kad ta moteris jam sakė: „Jei jūs kasite griovį nedidelį, tai aš atnešiu akmenų ant mažojo piršto, o jei kasite didelį griovį, tai atnešiu visą saują ir užbersiu visus jūsų laukus". Bet žmonės netikėjo ir kasė nedidelį griovį. Rytojaus dieną pamatė griovy kaip namas didumo akmenį. Akmenį pavadino Perkūno akmeniu" (LT Nr. 726; „Velnias ant mažojo pirštelio atnešė akmenį ir užmetė ant griovio" – VAK 4/6). „Ir dabar tas akmuo guli griovy ir matas dar lyg įspaustus jami [Velnio. – *Vait.*] pirštus" (LTR 2368/247).

Buvo pasakojama, kad Budrių ežeras požeminiu urvu jungiasi su už 4 km esančiu Laviškių ežeru (Lietuvos aidas).

Už 0,65 km į R nuo Budrių akmens vietos, Pienios krante, yra Šovenių piliakalnis (Ar 78).

Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1–267, 2; 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 18–19; LTR 757/118, 2368/247, 2939/87; VAIT. (2005); VAK 4/6–10, 18–19; VK (E. Širvelienė, 1973; *Perkūnakmenis*). L. LAM 110; LIETUVOS AIDAS, 1935; PA 71 (Nr. 74; „yra Perkūnu vadinamas akmuo"); LT 645–646 (Nr. 725–726); ANYKŠČIAI, 42–43 (Arti Šlavėnų [?] – bajorų ulyčios); EMD 73–74 (Nr. 93–94); AKP 2, 59.

BUTĖNAI, Svėdasų s-ja

[1029.] BOBAKALNIS. Saugomas kaip dvarvietė (A 1406). Aukštas, praeityje labai vaizdingas kalnas. Butėnų dvaras istoriniuose šaltiniuose minimas nuo 1671 m.

Vietos pavadinimas aiškinamas tuo, jog praeityje dvaro valdytojos buvusios kelios senyvos moterys; kad apie vidurnaktį einant pro kalną galima užgirsti gelmėje girnomis malant; kad vakarais ant kalno susirinkdavo moterys su vaikais ir laukdavo, dairydavosi bene vyrai iš lažo anapus upės sugrįžta.

L. GUOBIS R., 1996, 27.

DABUŽIAI, Kavarsko s-ja

1030. AKMUO su DUBENIU. 1975 m. užfiksuotas Dabužių gyvenvietėje, pakelėje. Greičiausiai perkeltas iš kurio nors aplinkinio kaimo. Kitų duomenų nėra.

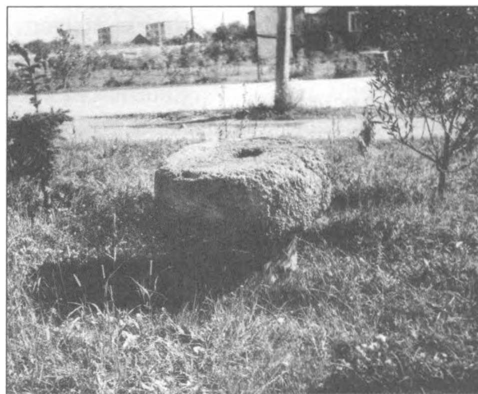
Š. LIIR ng. nr. 41125.

DAUGINČIAI, Kavarsko s-ja

1031. LAŨMIAKALNIS (LÕMIAKALNIS). 0,32 km į ŠV nuo Šventosios ir Šunykštės santakos, 0,2 km į ŠV nuo kelio Ukmergė–Anykščiai, prie Kavarsko Š pakraščio, Šunykštės dešiniajame krante. Tai apie 40 m pl. (PV–ŠR), 80 m ilg. (ŠV–PR) aukštumos pakraštyje esanti keliais metrais aukštesnė kalvelė iškiliu viršumi.

„Pasakojama, kad pjovėjas nusinešęs ten vaiką ir pamiršęs. Paskui ieškodamas radęs laumę, supančią vaiką" (LŽV).

Š. LŽV (E. Petrulytė, 1935); VAIT. (2005); VK (1971; Papiškės), (1978; *Laumiakalnis* || *Lomiakalnis* – skardis prie Šunykštės).

841 pav. Dabužių akmuo su dubeniu (**1030**). *V. Urbanavičiaus nuotr.* 1975 (LII ng. 41125).

842 pav. Daugiñčių kalnas (**1031**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 2005.

DAUJOČIAI, Svėdasų s-ja

1032. BEDÙGNIS (DAUJÕČIŲ EŽERẼLIS). Į P nuo k., tarp Uosintėlio ir Narbūčių ežerų.

„Ežeras seniau buvo kaip gera sodžiauka. Vietos žydelio ožka kartą palindo po akiniu ir prigėrė. Kai ožka prigėrė, ežeras vis didyn, didyn ir pasidarė 3 ha didumo. Mat ožkos jam reikėjo" (*P.* J. Kastečkas, 78 m., Daujočiuose. *U.* I. Raškevičiūtė ir N. Ribinskaitė, 1969 m.).

Š. VUB F. 213–197, 3.

[**1033.**] KARTUVIŲ KALNAS (KARTAKALNIS). Nurodomas 1,5 km į V nuo Svėdasų, miške „visai prie III rūšies vieškelio, vedančio Svėdasai–Daujočiai", P. Baskučio žemėje. Apie 2 ha ploto, apie 5–6 m aukščio, „paprastas smėlio kalnas" (VAK 21/112).

„Nuo jo puikiai matosi visas Svėdasų miestelis. Per I lenkmečio sukilimą buvę pastatytos kartuvės, ir ten kardavo sukilėlius" (VAK 21/111–112). Kartuvių kalne vaidendavosi. Žmonės „matydavę po smėlyną nuo kalno panytę karietoje važiuojančią ir staiga dingstančią" (AP).

Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1–267, 37–38; 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 123–124; AP (G. Pakalnis, 1960; Svėdasai); VAK 21/111–112 (Svėdasai), 115–121. **L.** LAA 2, 158–159; LKAt 46 C–4 (*Kartakalnio miškas*).

DAUMANTAI, Kavarsko s-ja

1034. VÉLNIO TÌLTAS. Nurodomas 0,4 km į R nuo k., Šventosios upėje (LŽV). „Akmenuota, sraunu. Kada seklu būdava, tai brasta tokia". Ten pat į Šventąją iš dešinės įteka bevardis (?) intakas (1997 m., Vait.).

„Pasakoja žmonės, kad Velnias norėjęs per upę padaryti tiltą" (LŽV).

Šventąja žemyn, Purveliuose, yra Kiškio bažnyčia (↑**1106**).

Š. LŽV (A. Jakubėnas, 1935); VAIT (*Velniatiltis*).

DEBEIKIŲ s-ja

1035. PERKŪ́NARAISTIS (PETKŪ́NARAISTIS). Nurodomas 0,5 km į V nuo Kerpiškių vnk., Debeikių g-jos miškų 2 masyvo 15 kvartale, apie 15 ha ploto (LŽV).

Ilgametis eigulys Jonas Juzėnas (65 m., Zigmantavoje), remdamasis savo tėvu eiguliu, žemėlapyje nurodė, jog Perkūnraisčiu vadinamas „visą laiką vandens pilnas" raistas dabar yra Mickūnų g-jos miško 67 ir 68 kvartaluose, apie 1 km į PV nuo Beržuonos ištakų, netoli miško kelio, vedančio į kelią Knebiai–Leliūnai (2000 m., LII). Tačiau paaiškėjo, kad prieškarinis 15 kvartalas dabar yra 55, o Kerpiškių vnk. niekas nepamena. Tad Perkūnaraisčio vieta lieka hipotetinė.

Š. 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549/11–12; LŽV (A. Jankūnas, 1936; Debeikių g-ja, „Daugumos žmonių vadinamas Perkūnaraisčiu").

1036. MERGABALA (MARGABALA). „Įdubusi vieta netoli kelio Knebiai–Dauneikiai", „seniau vadindavo Mergabala" (LŽV).

„Pasakoja, kad lenkmečio metais rusų kazokai, kurie buvo prisiųsti sukilėlių malšinti, vesdavosi į tą vietą mergaites ir ten su jomis ištvirkaudavo. Kitas pasakojimas, kad toje vietoje buvo rastas mergos vaikas. Nuo ko ir bala vardą gavo" (*P.* K. Žemaitis, ~50 m., Lašiniuose. *U.* A. Jankūnas, 1936 m. – LŽV).

Š. LŽV (A. Jankūnas, 1936; Debeikių g-ja).

DEGSNIAI, Svėdasų s-ja

1037. AKMUO su PĖDOMIS. Nurodomas į ŠR nuo k. Akmuo, kuriame žymu „šuns pėdos ir lyg vyžoto žmogaus pėdos“ (1982 m., MMT). 1969, 1982 m. ekspedicijos akmens nelokalizavo. A. Tautavičiaus duomenimis, gulėjo Buikos sodyboje, prie kluono, tačiau 1969 m. jau buvęs suskaldytas.

Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1–267, 24 (nelokal.); 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 26 (nelokal.); A. TAUTAVIČIAUS informacija; VAK 21/85 (LŽV). **L.** PA 67 (Nr. 7; „su šuns pėda“).

DEJŪNAI, Kurklių s-ja

1038. KAUKAKALNIS. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. VK.

DESIUKIŠKIAI, Kurklių s-ja

1039. MÌŠKAS GÕJUS. Nurodomas Rogalščiznos palivarko, buvusio tarp Desiukiškių ir Vaišviliškių, adresu. Apie 7 ha ploto.

Pažymėtina, kad į ŠV nuo menamos Rogalsčiznos Gojaus vietos būta Ažugojų kaimo, o nuo jo į Š–ŠV plytėjo jau Šlavėnų Gojus (↑**1130**).

Š. LŽV (V. Glebavičiūtė, 1935; Rogalsčizna).

DVARONYS, Anykščių s-ja

1040. AKMUÕ PÙNTUKAS (Ar 102; M 132). Anykščių g-jos miškų 13 kvartalo V dalyje, 0,11 km į PR nuo kairiojo Šventosios upės kranto, 70 m į R nuo kelio Anykščiai–Želva, Šventosios upės 4-osios (?) viršsalpinės terasos atšlaitėje, pamiškėje (N55°29'03,3"; E25°03'34,6"). Akmuo pilkai rausvos spalvos stambiagrūdis „rapakivi“ granitas, 7,54 m ilg. (R–V), 7,34 m pl. (Š–P), 5,7 m aukščio (iš jų 1,5 m žemėje). Spėjamas akmens tūris apie 100 m^3 (LGP), svoris 265 t (KPE). Akmens V šone yra išraiškinga 1,4x1,6 m dydžio, iki 20 cm gylio įduba, kokios ant mitologinių akmenų paprastai laikomos Velnio nugaros atspaudu, Velnio sėdynėmis ar pan. Šioje vietoje iškaltos datos ir inicialai 1954 V. A., 1962.VIII.5, SKA. 95 [?], A. N. (1994, 2005 m., Vait.). „Žmonės kalba, kad ilgą laiką Puntuko akmenyje buvo lenciūgo žymės, kuriuo apraizgęs akmenį velnias nešė į Anykščius“ (AKP).

Puntuko viršuje yra 2,4 m ilg. (ŠV–PR), 60 cm pl. (ŠR–PV) įduba. Netaisyklingas 5–7 cm gylio latakas (nuo įdubos jį skiria apie 25 cm atstumas) veda į akmens R kraštą (1994 m., Vait.). Akmens viršuje yra kelios duobutės, iš kurių 2 (4 cm skr., 1–1,5 cm gylio) yra būdingos akmenims su mažomis duobutėmis. Dar 2 apskritos (4 cm skr., 1 cm gylio ir 6 cm skr., 3 cm gylio) ir 1 pailga duobutė (9,5x7 cm dydžio, 4 cm gylio) laikytinos hipotetinėmis (2006 m.,Vait.; 3 ryškios bei 3–4 mažiau ryškios, apie 5 cm skr., 1 cm gylio duobutės – 1982 m., MMT; „velnio nagai“ – ŽA 144; 5 įspausti pirštai – VUB F. 213–197, 64; LTR 3191/2).

1925 08 18 K. Šulga iš Raguvos laiške P. Tarasenkai rašo apie maždaug 1 m aukštyje ant Puntuko esančius apsamanojusius ženklus. K. Šulgos piešinyje vaizduojamas kryželis horizontalioje padėtyje (su maža ataugėle), paversta aukštyn C raidė virš kryželio ir V raidė po juo. Šalia šio piešinio pieštuku nupieštas patikslintas ženklų variantas („tikri ženklai“): raktelis horizontalioje padėtyje su dviem U raidėmis virš ir po juo (VAK 4/386). Minima ir „patkava“, ir žmogaus rankos žymė (LAM; LTR 3191/2).

Minint S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio per Atlantą 10-ąsias metines (1943), skulptorius B. Pundzius Puntuko P šone iškalė lakūnų bareljefinius portretus ir ištrauką iš jų testamento-kreipimosi į lietuvių tautą. Reikia pasakyti, kad šis sumanymas buvo įvertintas nevienodai, plg.: „Puntuką

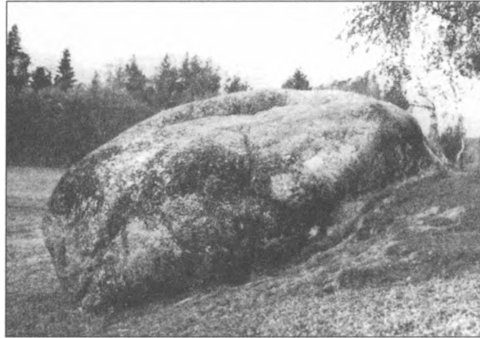
supaminklinant, jis yra nupuntukintas, taigi degraduotas į tokią padėtį, kuri netinka jo esmei nei simboliniu, nei kitais požiūriais“ (Rimantas J., 1943). Tačiau kartais nurodoma, jog tai buvęs lietuvių atsakas į vokiečių ketinimus ant Puntuko iškalti Vokietijos imperijos ministro Rytų teritorijų reikalams A. Rozenbergo bareljefą (Geotopai).

„Žmonės pasakoja, jog bajoras Pantukis (dvasiškių vyriausiasis) įvykdė kažkokią šventvagystę, už kurią ant to paties akmens buvo nubaustas“ („Jest między ludem podanie że Bajor Pantukis przełożony nad temi kapłanami dopuścił się świętokradztwa jakiegoś, za które na tym samym kamieniu garłem ukarany został“ – Baliński M., 1886).

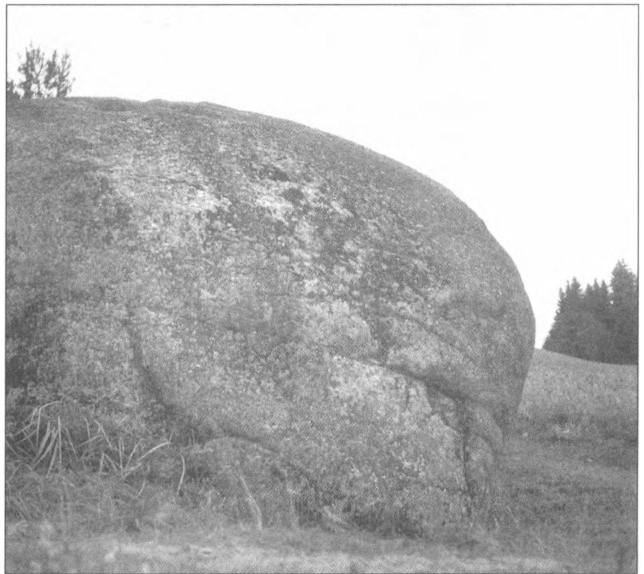
„Padavimas pasakoja, kad kažkada, tikriausiai pagonys, ten dėjo aukas, o kažkoks valstietis, vardu Pentykis, slapta jas vogė; kuomet vėliau tai išaiškėjo, užmušė jį ant to akmens ir nustojo aukoti, ir nuo tada pavadino Puntuku“ („Podanie niesie, że tam kiedyś ofiary były składane pewno przez pogan, a jakiś wieśniak imieniem Pęntyk's kradł je pokryjomo; kiedy to później wykryło się, zabili jego na tym kamieniu i ofiary przestali składać i nazwali odtąd, może od bicie, Puntukiem“ – XIX a. vid., KoL; „Buvęs vyriausias kunigas Puntukas. Jis darydavęs aukas ant akmens“ – LŽV). Pavadinimas *Pùntukas* kalbininkų siejamas su žodžiu *pusti* „tinti, brinkti, pūstis“ (Ermanytė I., 1982).

1858–1859 m. A. Baranauskas poemoje „Anykščių šilelis“ rašė: „Nešęs velnias akmenį, didumo kaip gryčios, Ir sudaužyt norėjęs Anykščių bažnyčios arba užverst upės. Bet kaip tik išvydęs Ąžuolyną pašvęstą ir gaidys pragydęs, tuoj iš nagų paleidęs ir smėlin įmušęs. Net žemė sudrebėjus, senos griuvę pušys. Paskum ant jo lietuviai dovanas kūrenę, Kad juos dievai apsaugo ir dengia, ir peni“ (Baranauskas A., 1970).

„Anykščių parapijos žmonės pastatė gražią bažnyčią ant velnių kelio ir ji velniams labai nepatiko. Velniai nutarė ją panaikinti. Vienas velnias, suradęs lauke didelį akmenį, susukęs iš šiaudų kuliaraišą, užnėręs ją ant akmens, užsikėlė jį ant pečių ir nešė užstatyti Anykščių bažnyčios duris. Jam benešant tą akmenį, pragydęs gaidys. Nutrūko kuliaraiša <...> ir akmuo

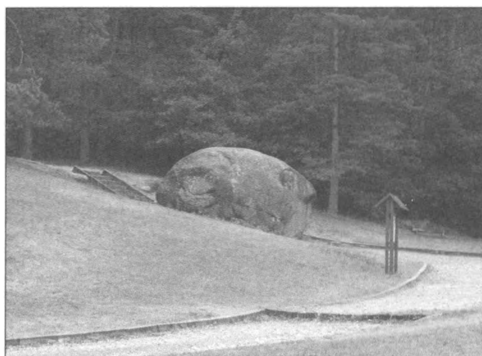
843 pav. Dvaronių akmuo (**1040**) iš R (pagal M. Čilvinaitę 1937, 12 pav.).

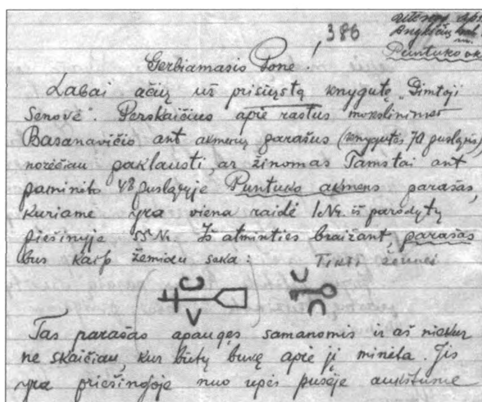
844 pav. Dvaronių akmuo (**1040**). Šioje plokštumoje vėliau buvo iškaltas S. Dariaus ir S. Girėno bareljefas. *I. Končiaus nuotr.* 1934 (ČDM).

845 pav. Dvaronių akmuo (**1040**). *P. Mašioto nuotr.* apie 1914 (pagal Mašiotą, 1914, 7).

846 pav. Dvaronių akmuo (**1040**) iš V. *Aut. nuotr.* 2005.

386

Puntuko ak.

Gerbiamasis Pone!

Labai ačiū už prisiųstą knygutę „Gimtoji Senovė". Perskaitęs apie rastus mokslininko Basanavičio ant akmenų parašus (knygutės 70 puslapis) norėčiau paklausti, ar žinomas Tamstai ant paminėto 48 puslapyje Puntuko akmens parašas, kuriame yra viena raidė 1 Nr. iš parodytų piešinyje 55 Nr. Iš atminties braižant, parašas būs kaip žemiau saka: Tikri ženklai

Tas parašas apaugęs samanomis ir aš niekur ne skaičiau, kur būtų buvę apie jį minėta. Jis yra priešingoje nuo upės pusėje aukštume

847 pav. 1925 m. K. Šulgos laiško P. Tarasenkai faksimilė. Kalbama apie ženklus ant Puntuko (**1040**) (VAK 4/386).

nukrito nuo pečių" (*P.* A. Fekaris, 70 m., Damboricoje, Šešuolių vls. *U.* I. Kavaliūnas, 1924 – LLS; Velnias nešė iš Krokuvos akmenį ir norėjo užritint Anykščių bažnyčios duris, kad neišeitų žmonės – VUB F. 213–197, 64; nešė užmautą ant nykščio – Elisonas J., 1925).

„Apė krikščionių kitados atskėltą Puntuko akmens pusę, žmonės pasakoja, buk Anykščiuose murijant pirmąją bažnyčią, tą akmens pusę norėję padėt altoriaus pamatan, bet judinant ją iš vietos, vienam žmogui nykštį nutraukę, kitam – koją sulaužę ir, kolei ją privėžę prie upelės Šlavės, pusiaukelėje, visi arkliai padvėsę. Po tiekos nelaimių inbauginti žmonės toliau nedrįsę jos vežt ir turėję paliktie pusiaukelėje nuo Anykščių" (Žukauskas A., 1907; kun. Ūselis prašė tuometinio Puntuko savininko G. Brazausko leisti suskaldyti akmenį naujosios Anykščių bažnyčios statybai, tačiau tokio leidimo negavo – Čilvinaitė M., 1937).

„Prieš sumišimo metus [1863. – *Vait.*], nežinia ir kur vieškeliu užvažiavę „burliokai" ir, nieko nežinodami, prisikalę sau iš tos akmens pusės girnų, ramiai nuvažiavę savo keliu, bet ties Svedasais, jiems važiuojant per tiltą, tiltas perlužęs ir visi „burliokai" su vežimais, arkliais ir girnomis sukritę in Šventąją upę ir prigėrę <...>" (Žukauskas A., 1907; Maršalka norėjo akmenį pragręžti ir paraku išsprogdinti, bet sapne buvo perspėtas: jeigu norįs gyventi, tegul taip nedaro. Ir maršalka nieko akmeniui nedarė – KoL).

„Kiekvieni metai per Šeštinių šventę vietos ir apylinkės jaunimas čia rengia pirmąją gegužinę" (1935 m., VAK 4/392). Šios šventės sutraukdavo didelius būrius žmonių net iš Kavarsko, Dabužių ir kitų apylinkių. Prieškariu šiomis progomis prie Puntuko grodavo orkestras, buvo prekiaujama ir pan. (Vait., 2006).

1990 m. LII žvalgomoji ekspedicija (vad. G. Zabiela) šurfavo keliolikos–keliasdešimt metrų atstumu nuo Punutuko akmens į Š, ŠV, ŠR ir P, ieškodama mezolito laikotarpio stovyklavietės, iš kurios prieš Antrąjį pasaulinį karą į KVDM pateko keletas radinių (LAA), tačiau jokių archeologinių radinių nerado. Apie 0,18 km į ŠV nuo akmens 1870 m. buvo surastas didelis XVII–XVIII a. monetų lobis (VAK 4/388).

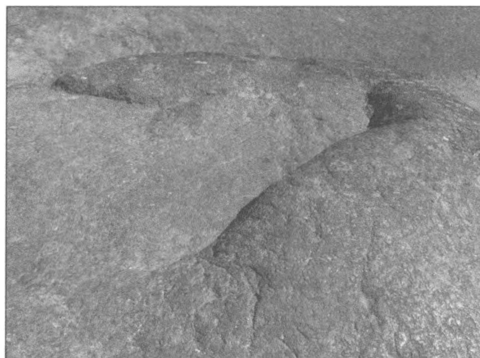
Š. 1974 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–49, 34; 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 28–30; 1990 m. LII žv., LIIR F. 1–1710, 8; GEOTOPAI; KOL 126; KONČIUS I., 1934 (nuotr. nr. 825); LNB F. 127–1588 (nuotr.); LGP 70–74; LTR 601/9; 768: 168, 318; 3191/2 („Puntukas – karaliaus vardas"); 3946/60; LŽV (A. Karanauskas, 1935; Puntukas); VAIT. (1994, 2005, 2006); VAK 4/384–385, 386, 388, 389 (LŽV), 392; VUB F. 213–197, 63, 64. L. BALIŃSKI M., 1886, 224–225 (*Pantukie*); SGP 7, 534; ГУКОВСКИЙ К., 1890, 427 (*Пантуке*); ŽUKAUSKAS A., 1907, 143–144; ELISONAS J., 1925, 307; СПИЦЫНЪ А., 1925, 169; LAM 94 (Anykščiai), 218 (Puntukio vnk.); TARASENKA P., 1933a, 11 (nuotr.); BURAČAS B., 1936b („Seni žmonės Puntuką laiko didelėje pagarboje"); LITUANICA, 1937, 126; ČILVINAITĖ M., 1937, 155–157 (12 pav.); LLS 221–222 (Nr. 493); BURAČAS B., 1942 („Reikia tikėtis, kad šis nevykęs sumanymas mūsų tautos didvyriams pagerbti nebus vykdomas"); RIMANTAS J., 1943; PA 35, 48–49, 67 (Nr. 12); LT 599–600 (Nr. 636); LAA 1, 21; ERMANYTĖ I., 1982; DAKANIS B., 1984, 108; BARANAUSKAS A., 1970 (*Pantukas*); IA 16–17, 49 (Nr. 10); ZABIELA G., 1992, 22–23, 40–41; ISOKAS G., 1995, 32–34; EMD 49 (Nr. 40); KPE 1, 37; UP 10–11 (Nr. 3–4), 132 (Nr. 271); AKP 2, 57; ŽA 144 (Nr. 330, 331); PV 18; BALTRŪNAS V., 2003, 53–54, 56–58.

1041. ĄŽUOLAS. 0,23 km į P–PV nuo Puntuko akmens, kelio Anykščiai–Kurkliai V pusėje, 6 m nuo kelio (N55°28'58,1"; E25°03'24,9"). Medis 1,1–1,2 m skr., apie 18 m aukščio, viršuje dvišakis (buvęs – trišakis). Maždaug 6 m aukštyje ant nupjautos šakos įkelta medinė šventojo statulėlė. Iš Š pusės medžio žievė nusilupusi (2005 m., Vait.). Anksčiau buvo aiškiai matyti, jog žmonės čia atsipjauna ir su savimi pasiima mažus žievės gabaliukus, medyje daro nedideles duobutes, kuriose įstato mažus kryželius (1994 m., Vait.). 1990 m. prie ąžuolo A. Urbšis ir R. Nečiūnas pasodino antrą jauną ąžuoliuką.

Praeityje šioje vietoje augo kitas senas šventu laikomas ąžuolas („Kur ir dabar auga du ąžuolu, seniau augęs vienas labai senas

848 pav. Dvaronių akmens (**1040**) detalė – duobutės akmens viršuje (klaustukai žymi spėjamas duobutes). *Aut. nuotr.* 2006.

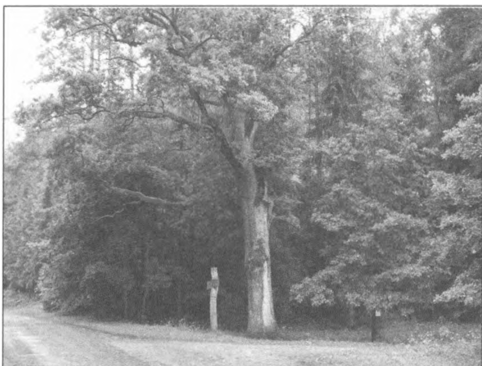
849 pav. Dvaronių akmens (**1040**) detalė – įduba akmens viršuje. *Aut. nuotr.* 2006.

ir stebukladaris ąžuolas. Prie jo eidavę ligoniai ir aukodavę pinigų“ – LTS, LŽV). Vėliau šventais laikyta dviejų ąžuolų pora. Ją 1858–1859 m. „Anykščių šilelyje“ aprašo ir A. Baranauskas: „Ir šiuos čėsuos, nors žemė arklais nugaląsta, daug Puntuke ąžuolo kelmų tebepūsta. Ė da dujen prie kelio dabar tebestovi; Viršūnės dar žaliuoja, nors jau šakos džiovi. Šėnavoja juos žmonės, nei ratais netranko: Tulas, ligos suspaustas iš įžodžio lanko“ (Baranauskas A., 1970; kartu prieraše pažymėta, jog medžiai buvo sudeginti ir iškirsti 1869 m.).

XIX–XX a. sandūroje iš šios ąžuolų poros, atrodo, jau buvo likęs tik vienas medis, kuriam sudegus koplytėlės pritvirtintos „naujuose“ dviejuose ąžuoluose: „Po sumišimo metų [1863. – *Vait.*] kunigija labai pradėjusi žmones persekiot ir net baust už lankymą Puntuko ir „Karalienės“, ir vieną naktį, nežinia kokiu būdu, vienas šventų ąžuolų sudegė, kitas-gi apdegęs greit nudžiūvo, o šiandien pakelėje šiurpso iš žemių tik du supuvusiu kelmu“ (Žukauskas A., 1907, 144). „M. Banėno [73 m., kilusio iš Dvaronių k.] atmintyje prie Puntuko kiaurame ąžuole nežinia iš kur ir kaip atsiradusi Nazaranskojo Kristaus mūkelė. Mūkelė buvusi stebuklinga. Kartą Kurklių pisorius [=raštininkas] girtas važiavęs vieškeliu ir važiuodamas pro tą mūkelę įmetęs papiroso nuodegulį į išpuvusį ąžuolą. Nuo papiroso ugnies užsidegęs ąžuolas ir sudegusi mūkelė. Dvaronių ir Skapiškių kaimų jaunimas susidėję pinigų ir nutarę mūkelės vieton pastatyti dvi koplytėles ąžuoluose, kurie stovi abipus kelio į Peslius prie

850 pav. Anykščių Šilelis (**1041**), žvelgiant iš už Šventosios (prie Ažuožerių senvagės). *Aut. nuotr.* 2005.

851 pav. Dvaronių ąžuolas (**1041**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 2005.

852 pav. Dvaronių ąžuolo (**1041**) kamienas nulupinėta žieve. *Aut. nuotr.* 1994.

vieškelio ir šakas suglaudę atrodo lyg bromas ant kelio“ (Čilvinaitė M., 1937; XX a. viduryje kitapus kelio dar buvo vieno iš šių ąžuolų kelmas – Vait.).

„Ligose ir nelaimėse atvykdavę žmonės pas tų ąžuolų pasimelsti dar nesenais laikais. Senesnieji apylinkės gyventojai tai gerai pamena ir su didele pagarba mini šventuosius ąžuolus. Apie ąžuolus buvo einama keliais ir bučiuojama jų žievę. Kas negalėjo prie tų ąžuolų pats atvykti, tai tokiems parveža nors ąžuolų žievės gabalėlį“ (Buračas B., 1936b).

„Seniau, kolei dar jie [ąžuolai. – *Vait.*] žaliavę, žmonės juos didžei gerbę ir iš įžado lankę, ir daug, daug stebūklų atsitikę po tais šventais ąžuolais. Mano senelė pasakojo, kad sumišimo metuose [1863] ji važiavusi Ukmergėn pas kalėjime sėdintį savo vyrą. Iš namų išvažiavusi beveik ligonė ir nuo Puntuko jau norėjusi grįžt atgal, kaip atsiminusi šventus ąžuolus, šeip-teip išlipusi ir ką tik prisilietusi lupomis šiurkščios ąžuolo žievės, kaip staiga pajutusi sveika esanti, ir tokia suvažinėjusi Ukmergėn ir namon pagrįžusi...“ (Žukauskas A., 1907, 144).

„Seniau, būdavo, dar prieš sumišimo [1863] metus, kiekvienoje nedėlioje iš artimųjų kaimų žmonės, po pamaldų iš bažnyčios, eidavę Puntukan pasimelstų po dviem šventais ąžuolais“ (Žukauskas A., 1907, 143; beje, Antanas Žukauskas-Vienuolis paskutinį kartą gyvenime pasakodamas Vilniaus miškų technikumo moksleiviams apie Anykščių apylinkes, Puntuko kaimynystėje augančius du ąžuolus taip pat „pasveikino“ nukeldamas savo baltą kepurę – Pakalnis R., Letukaitė D., 2005).

Kaip skelbia informacinis stendas prie medžio, po šventųjų ąžuolų pora aplinkinių kaimų gyventojai buvo įpratę sekmadieniais ir Šeštinių šventės proga po pamaldų susirinkti giedoti litanijų ir kalbėti

853 pav. Į Dvaronių ąžuolą (**1041**) įkelta šventojo skulptūra. *Aut. nuotr.* 2005.

poterių. Vėliau šiuos susibūrimus pakeitė jaunimo gegužinės prie Puntuko akmens.
Š. LŽV (A. Karanauskas, 1935; Puntukas, *Mūkos*); VAIT. (1994, 2005, 2006). L. ŽUKAUSKAS A., 1907, 143–144; BURAČAS B., 1936b; ČILVINAITĖ M., 1937, 155–156; LTS 2, 59; BARANAUSKAS A., 1970; PAKALNIS R., LETUKAITĖ D., 2005, 8.

DVARONYS (buv. Puntukas), Anykščių s-ja

1042. ŠALTINIS. Nurodomas 0,5 km į ŠV nuo Puntuko vnk., 0,5 a ploto „įdubi vieta“.

„Kunkuliuojantis vanduo žiemą neužšąla ir teka į Šventąją upę. Žmonės sopančias akis plauna, sako, kad gelbsti, pagyja“. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (A. Karanauskas, 1935; Puntukas); VK (1975; Anykščių šilelis, *Šventupys*).

GEČIONYS, Skiemonių s-ja

1043. AKMUO su DUBENIU I (Ar 113). P. Gražio sodybos darže, ten, kur anksčiau stovėjo klėtis. Akmuo melsvos spalvos granitas, 65x75 cm dydžio, iki 20 cm aukščio. Dubuo 17 cm skr., 12 cm gylio, pusrutulio formos, platėjančiais kraštais. Buvo pasakojama, kad akmuo – tai senovės laikų piesta (1969 m., LII).

854 pav. Gečionių akmuo su dubeniu I (**1043**).
V. Daugudžio nuotr. 1969 (LII ng. 23237).

855 pav. Gečionių akmuo su dubeniu II (**1044**).
I. Končiaus nuotr. 1934 (ČDM).

Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1–267, 24; 1974 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–49, 14; 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 30–31. **L.** PA 67 (Nr. 13; Tečionys); IA 48 (Nr. 3).

1044. AKMUO su DUBENIU II. Užfiksuotas prie K. Drabužio svirno. Neatmestina galimybė, kad tas pats Gečionių 1-asis akmuo (Vait.).
Š. Končius I., 1934 (nuotr. nr. 674; Gečionys II); VAK 60/535–540.

GYVATYNĖ, Skiemonių s-ja
1045. KUNIGIŠKIS. „Šlapia pieva“. Nurodoma 0,2 km į R nuo vnk., Riaubos sklype, 0,5 ha ploto.

„Kunigą vežant nuo ligonio, vilkai sudraskė“.
Š. LŽV (A. Rudokas, 1936).

GÕJUS, Anykščių s-ja
Kaimas Elmės upelio kairiajame krante, apie 1 km į Š–ŠR nuo Šeimyniškėlių archeologijos paminklų komplekso; į V, Paelmyje, būta akmens su Velnio pėda (↑**1091**).

GRUBAI, Anykščių s-ja
1046. LAŨKAS GÕJUS. „Ariama žemė“ prie Elmės upelio, 5 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.

Dar vieno Gojaus būta Elmės up. žemupyje (↑tarp **1045** ir **1046**).
Š. LŽV (A. Kiaušas, 1935).

GUDELIAI, Debeikių s-ja
1047. LAŨKAS GÕJUS. Nurodomas 0,3 km į R nuo k., 18 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (B. Plungė, 1935).

GUÕBĖ, Troškūnų s-ja
Guobė, arba Gabija, – tai gyvenamoji vietovė, buvusi Troškūnų miško P pakraštyje. Šio vietovardžio kilmė nežinoma. Galimas ryšys su *gabija* „senovės lietuvių ugnies dievaitė“ (LKŽ III 5).

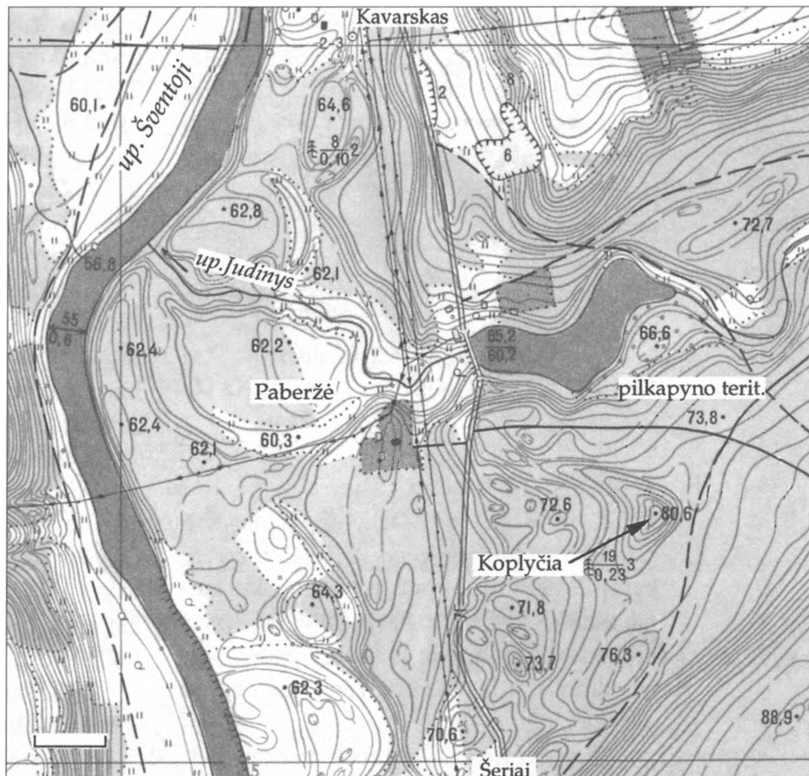
Už 2,5 km į PR plyti Dievaraistis ir išteka Nevėžis (↑**1100**).
L. LTŽ D–9 (*Gobija*); Kudaba Č., 1986a, 11 (Guobės, arba Gabijos, viensėdija).

JANUŠAVA, Kavarsko s-ja
1048. AKMUO su DUBENIU. B. Danylos sodybos kieme. Akmuo 0,75x1,15 m dydžio, iki 25 cm aukščio. Dubuo centre, 16 cm skr., 10 cm gylio.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 14. **L.** IA 48 (Nr. 4).

JUDINYS, Kavarsko s-ja

1049. VELNIADUOBĖ. Nurodoma, jog taip vadinami laukai (15 ha) tarp Pumpučių, Judinio ir Šerių kaimų (LŽV). Tačiau iš vėlesnio paminėjimo, jog Velnio duobė (50 a ploto) esanti „pasibaigus Urbono salai“ (VK), galima spėti, jog tai visų pirma vieta Šventosios upėje.

Š. LŽV (E. Petrulytė, 1936; Pumpučiai); VK (1971; *Velnio duobė*).

856 pav. Judinio kalnas (**1050**) (pagal aut.).

1050. KALNAS KOPLYČIA. 0,75 km į PR nuo Šventosios ir Judinio santakos, 0,25 km į R nuo kelio į Šerius, atsišakojančio iš kelio Kavarskas–Kurkliai, 0,15 km į PR nuo Judinio tvenkinio P kranto, Judinio pilkapyno (Ar 99) teritorijoje. Tai smėlio kalva vidutinio statumo (R) ir nuolaidžiais (V), apie 10–12 m aukščio šlaitais. Viršuje yra plokščia, lygi 12 m skr. aikštelė, apkasta dabar užslinkusiu grioviu (centre – N55°25'21,1"; E24°56'38,8"). Ją apardė kelios iškastos duobės. Galbūt tai pilkapio, supilto aukščiausioje pilkapyno vietoje, liekanos? Kalno viršuje iš PV ir ŠV prie minėtos aikštelės šliejasi dar du vidutinio dydžio pilkapiai (Vait.).

Galbūt su šia vieta sietinas padavimas apie tai, jog prie Judinio upelio esąs kareivių kepurėmis supiltas kalnas, ant kurio stovėjo cerkvė (AKP).

Š. VAIT. (2005). L. AKP 2, 59.

857 pav. Judinio kalnas (**1050**) iš PV. *Aut. nuotr.* 2005.

JUOZAPAVA, Debeikių s-ja

1051. AKMUO su DUBENIU. Pasakojama, buvęs kalne tarp dvaro laukų. Toje vietoje esą randama senovinių ginklų, žiedų ir kitų radinių. „Guli tenai didelis akmuo su skyle; kaimiečiai sako, kad tenai stabmeldžiai aukas degindavę“ (Elisonas J., 1925).

Akmuo prieš 1967 m. buvęs panaudotas statyboms (IA).

L. Elisonas J., 1925, 445 (Juzepuvka); LAM 146–147 (Juzepuvka); PA 67 (Nr. 9); IA 48 (Nr. 5).

JURGIŠKIS, Viešintų s-ja

1052. AKMUO su PĖDOMIS. Vienas Kupiškio mokyklos mokinys laiške P. Tarasenkai apie 1924 m. nurodė, jog „Jurgiškio kaime randasi akmuo, kurio kyšo viršuje pusė metro aukštumo. Ant jo yra du pėdai: vienas didelis, kitas mažas. Tenai padavimas yra toks.

Viešintų valsčiuj pasakoja seni žmonės, kad labai daug buvo rusų ir netikinčių žmonių. Panelė Švenčiausia bėgusi su savo kūdikiu iš Viešintų bažnyčios ir atsistojusi ant to akmens. Ir nubėgusi į Šimonių valsčių ir atsirado ant tokio ąžuolo jos paveikslas, tai toj vietoj ir pastatė bažnyčią. O ant akmenio ir paliko žymės“ (VAK 21/314).

1935 m. į VAK paklausimą apie Jurgiškio akmenį Viešintų policijos nuovados viršininkas atsakė, kad iš tikrųjų buvęs „vienas akmuo, kuriame buvo iškaltos aiškios dvi pėdos, viena didumo 15 m. amžiaus žmogaus, kita kokių 6 m. vaiko“, tačiau akmuo 1912 m., statant Viešintų bažnyčią, suskaldytas ir įdėtas į jos pamatus (VAK; akmuo su dviem didelėm ir dviem mažytėm pėdom, apie kurias pasakojama, kad tai Dievo motina ir Jėzus Kristus ant akmens stovėjo – Lauraitis V., 1967).

Kita vertus, P. Tarasenka gavo laišką ir iš Panevėžio mokytojų seminarijoje besimokiusio J. Striškos, kuris rašė apie Jurgiškio akmenį su viena – Dievo – pėda (VAK 21/313). Abiejų (ar vieno to paties?) Jurgiškio akmenų iki šiol buvo ieškoma nesėkmingai, jų tarpusavio ryšys liko nenustatytas.

Š. 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 46–47; VAK 21/308–314. L. Lauraitis V., 1967.

1053. AKMUO su PĖDA. Nurodomas į P nuo k., netoli Suosos ežero, G. Sormolatovo žemėje, su „bent kiek apdilusia iškalta mažai žymia pėda“ (VAK 21/308); „vietiniai žmonės sako, kad tai esanti Dievo pėda“ (VAK 21/313).

Abejodamas, ar rado iš tiesų akmenį su Dievo pėda, Viešintų policijos nuovados viršininkas 1935 m. rašė, jog akmuo esąs 1x1,5 m dydžio, 80 cm aukščio, tačiau „ar tikrai yra žmogaus pėda, dabar neaišku“ (VAK).

1982 m. žvalgomoji ekspedicija akmens nelokalizavo.

Š. 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 46–47; VAK 21/308–309, 313. L. LAM 145; Tarasenka P., 1933b; PA 72 (Nr. 85).

1054. ĒŽERAS SUOSÀ (JURGÌŠKIO ĒŽERAS). Telkšo į V nuo k., 245 ha ploto.

Pasakojama, kad ežeras pasikėlęs rūku, cypdamas ir rėkdamas atėjęs ir apsistojęs ties Jurgiškiu. Ten viena moteriškė iš artimo vienasėdžio ir ištarusi: „Stok, Šventa Suosa, ant vietos!“ Sulig tais žodžiais pasipylęs ežeras (*U.* S. Didžiulis, apie 1885 m. – Anykščiai). „Velnias nešė žemes ir norėjo perskirti šį ežerą. Tačiau gaidys užgiedojo ir ežeras liko neužpiltas. Ir dabar tas pylimas tebėra“ (VUB).

Kartą žvejai Suosoje pagavo kalbančią žuvį, kuri pasakiusi, kad ji čia „pribuvusi“ pasakyti Suosai, jog ji turinti sumokėti Dauguvai duoklę (*donę*). Prašydama, kad ją paleistų, žuvis žvejams trejiems metams davusi lazdelę, su kuria žvejodami

šie „didelę dalią“ turėsią. Tai ir įvyko (Anykščiai).

Kartais ežero PR dalies kyšulys vadinamas Velnio Kakta (Vait.).
Š. VUB F. 213–197, 20. L. ANYKŠČIAI, 43.

1055. AŪKUPIS. Nurodoma, kad įteka į Suosos ež. Kitų duomenų nėra.
L. VARDYNAS, 10.

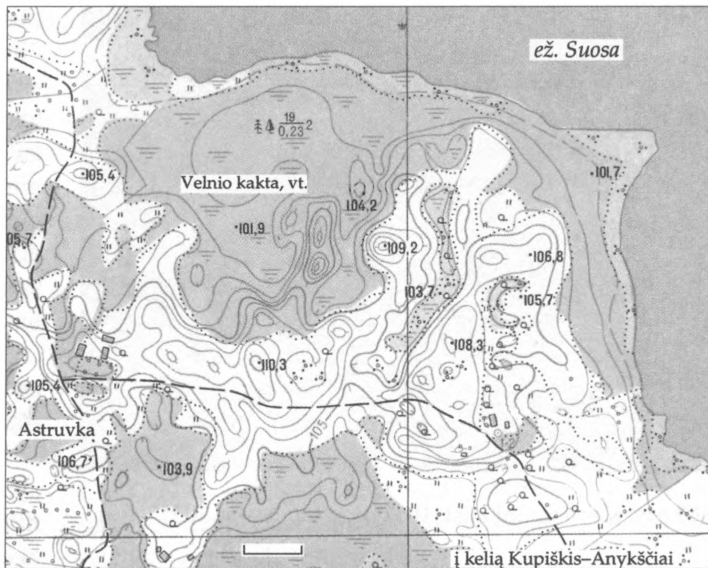
KARALIŠKIAI, Kurklių s-ja

1056. PÍEVA ALKAVÀ. Nurodoma 1 km į Š nuo k., 500x800 m dydžio, Karabliko žemėje. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (K. Juodytė, 1935).

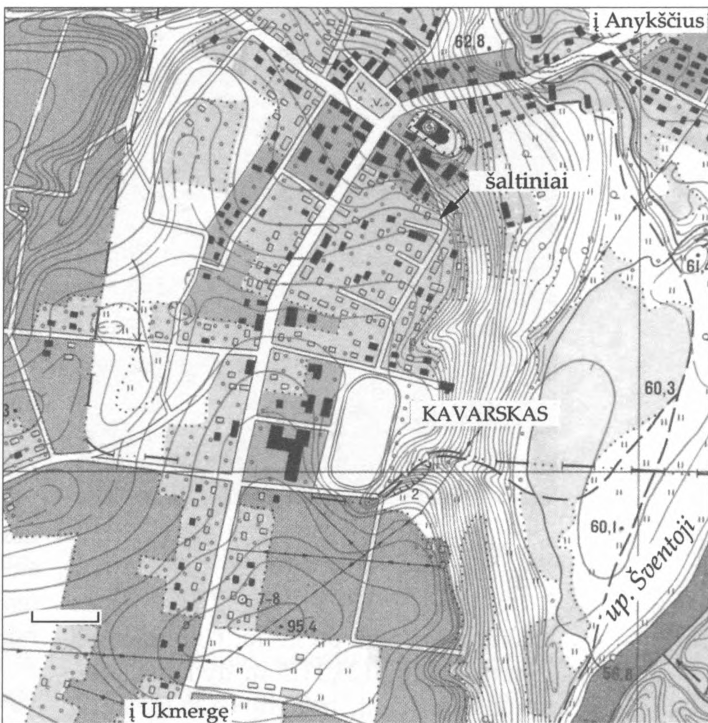
KAVARSKAS

1636 m. pastatytoje medinėje parapinėje Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje būta stebuklingo švč. Mergelės Marijos paveikslo (Marijos ir šv. Jono Krikštytojo paveikslų – Smigielskis B., 1909). Paveikslas, garsėjęs tarp tikinčiųjų, sudegė per 1915 m. bažnyčios gaisrą.
L. SMIGIELSKIS B., 1909, 23; KIŠKIS S., 1998, 49, 51–53.

1057. ŠVEÑTO JÕNO ŠALTÌNIS (ŠVENTJONINIS). Trykšta 0,6 km į V–ŠV nuo Šventosios deš. kranto, 0,3 km į PV nuo Pienios up. kairiojo kranto, 0,1 km į P–PR nuo Kavarsko bažnyčios, 14x21 m dydžio sufoziniame cirke. Cirke žymios 3–4 versmės, jų vanduo R kryptimi (apie 70°) teka į negilų, grotomis uždengtą šulinį, iš kurio požeminiu lataku teka po šv. Jono Krikštytojo koplytspulpiu (past. 1991 m., aut. – A. Jurkėnas) ir toliau

858 pav. Jurgiškio ežeras ir kyšulys (**1054**) (pagal aut.).

859 pav. Kavarsko šaltiniai (**1057**) (pagal aut.).

860 pav. Kavarsko šaltiniai (**1057**) iš Š. *Aut. nuotr*. 2005.

861 pav. Kavarsko šaltinių (**1057**) pratakas. *Aut. nuotr*. 2005.

kaskadomis teka po keliu. Čia patenka į stačiakampį 12x31,5 m dydžio išbetonuotą baseiną, įrengtą 1926 m. kaip vandens rinktuvą derivacinei elektrinei. Iš šio baseino šaltinio vanduo upeliu nuteka į Šventąją (1990 m., LGP; 2005 m., Vait.).

Šaltinio vanduo gėlas, kietas. Vandens temperatūra vasaros metu yra apie 8°. Pagal cheminę sudėtį tai hidrokarbonato magninis kalcio vanduo, kurio kietumas, palyginti su geriamojo vandens standartais, didesnis 1,18 karto. Iš betoninio baseino ištekančio vandens debitas yra 17,64 l/s, arba 1524,1 m^3, per parą (LGP).

Šv. Jono Krikštytojo skulptūra kiek aukščiau šaltinio stovėjo čia ir prieš Antrąjį pasaulinį karą.

1784 m. Kavarsko parapijos aprašyme „ypač skaidraus vandens“ šaltiniai jau minimi: „Kryniczne wody bar[d]zo czyste zgory, naktórey iest Plebania zbudowana wynikaią“ (LVIA SA). XIX a. pabaigoje S. Didžiulis Kavarsko „Klebonijos versmę“ vadino šventąja (Anykščiai). 1909 m. kun. B. Smigielskis rašė, jog „gerbiamas yra šaltinis tyro vandens, kurį vadina šventjoniniu: liaudies minios šv. Jono dienoje susirinkusios, į vidurius ir iš viršaus juomi naudojamos, apturi savo kentėjimų palengvinimą“ (Smigielskis B., 1909). Kavarską, kaip „šventesnę“ vietą, XX a. pradžioje pasižadėdavo aplankyti ligoniai, jeigu išgysią (LTA).

„Vanduo pakankamai šaltas ir tinka gerai gėrimui. Vietinio kunigo rūpesniu šaltinis yra sutvarkytas. Vanduo nuleidžiamas tam tikromis rinomis, kurios pritaikintos žmonėms atsigerti. Čia pat yra įtaisytas ir fontanas. Žmonės vandenį vartoja akims gydyti. Vieni čia pat prausias, kiti į namus nešas prausti akims. Kiti žmonės fontaną stebuklingu vandeniu vadina ir pridaro nemažo juoko“ (*U*. S. Šablevičius, prieš Antrąjį karą – LTR 3378/2236).

„Šv. Jono šaltinio vanduo praeityje buvo populiarus, kaip turintis gydomųjų savybių. Jis sroveno įrengtais mediniais latakais, prie skersinio latako palei keliuką

buvo grandinėlėmis pritvirtinti puodeliai. Todėl ir moterys, ir vyrai šio vandens noriai atsigerdavo, juo plaudavo skaudamas akis, rankas, kojas, mergaitės prausdavosi, kad pagražėtų, o iš tolimesnių vietovių atvykusieji jo parsiveždavo buteliais ir į namus. Ypač daug žmonių prie šito šaltinio susiburdavo Joninių ir kitų švenčių metu. 1989-04-18 apžiūrint šaltinį, vienas kavarskietis papasakojo, kad 1988 metų vasarą matęs prie šio šaltinio suklupusį maldai senuką. Užkalbinus, jis sakėsi čia atvažiavęs iš Biržų, kad pasisemtų į bakelį jo akims pagelbstinčio vandens" (*U.* A. Linčius – LGP; Geotopai).
Š. GEOTOPAI; LGP 78–83; LTA 2318/17; LTR 3378/2236; 6810/374; LVIA SA 19254, 19 (1784 m.); MAB F. 94–6, 14; VAIT. (2005). **L.** SMIGIELSKIS B., 1909, 24; MAŽIULIS A., 1948, 35; ISOKAS G., 1995, 42 (Tufų šaltiniai); ANYKŠČIAI, 44.

KAVARSKO S-JA
1058. KALNAS [?] VELNIO KEPURĖ. Nurodoma Dambuvkos dvaro, Kavarsko vls., žemėje. Esanti į Š nuo dv., 2 ha ploto. „Praminę bernai, nes sunku aparti".
Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (M. Guzevičiūtė, 1935).

1059. AKMUO. Nurodomas Savelančių k., Kavarsko vls.
Po akmeniu esąs užkastas lobis. Tikslesnių duomenų nėra.
L. LAM 230.

KILĖVA, Skiemonių s-ja
1060. AKMUO su DUBENIU. J. Tamulevičiaus sodyboje, daržo pakraštyje. Praeityje buvo prie klėties. Akmuo pilkos spalvos smulkiagrūdis granitas, 1,07x1 m dydžio, iki 40 cm aukščio. Dubuo ne centre, 23 cm skr., 15,5 cm gylio, smailiadugnis.

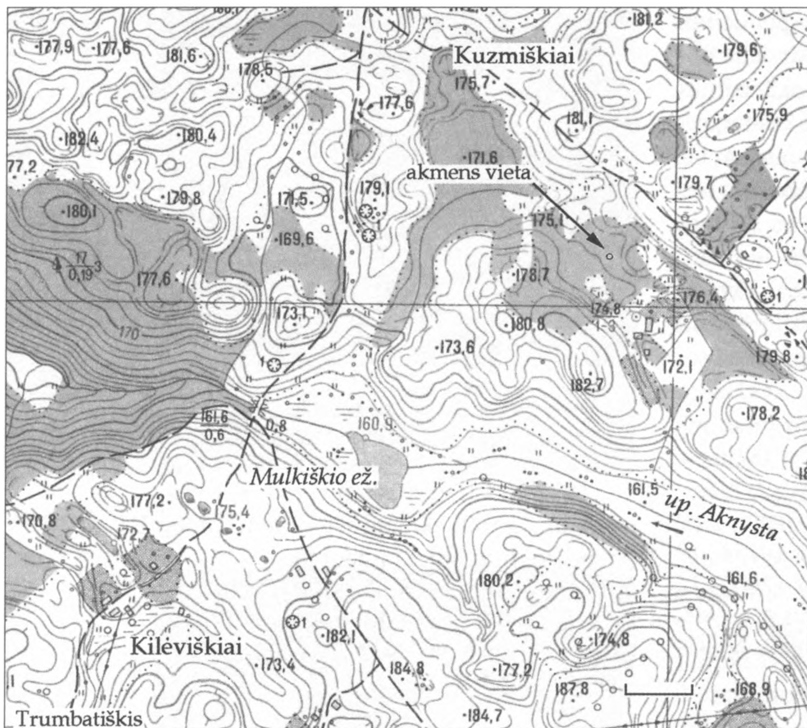

862 pav. Kilėvos akmuo su dubeniu (**1060**).
V. Urbanavičiaus nuotr. 1977 (LII ng. 40991).

1977 m. LII ekspedicija (vad. V. Urbanavičius) aplink akmenį ištyrė 9 m^2 plotą. Archeologinių objektų nerado.
Š. 1977 m. LII žv., LIIR F. 1–548, 12; 1977 m. LII tyr., LIIR F. 1–679, 20; 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 58–59. **L.** VAITKEVIČIUS V., 2003a, 227.

KILĖVIŠKIAI, Skiemonių s-ja
1061. AKMUO su DUBENIU I. Buvo 0,56 km į ŠR nuo tiltelio per Aknystos up. liekanų nenaudojamame lauko kelyje Kilėviškiai–Kuzmiškiai, 0,43 km į ŠR nuo Mulkiškio ež., apie 0,1 km į Š nuo Kalinskų sodybvietės, alksnyne ties Šmatavičiaus valdos riba (išvesta spindžiumi ŠR–PV). Čia žiojėja 2x2 m dydžio, apie 60 cm gylio duobė. Šioje vietoje akmuo gulėjo ant šono, jo matėsi vos 1/3 dalis. Aplink jį pusračiu išsidėstę keletas kitų stambių riedulių. 1981 m. Antanas Kutka dubenuotąjį akmenį traktoriumi išvilko į alksnyno pakraštį ir perkėlė į Leliūnus (Slyvų g. 1). Nuo 2003 m. akmuo priklauso keramikui V. Valiušiui ir perkeltas į jo sodybos kiemą (Vait.).

Akmuo rausvos spalvos stambiagrūdis granitas, apdirbto, 0,95x1,22 m dydžio ritinio formos, 82–85 cm aukščio. 28–46 cm aukštyje nuo viršaus ant akmens

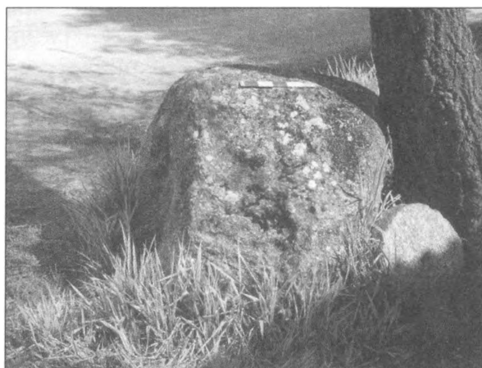

863 pav. Kilėviškių akmens su dubeniu (**1061**) vieta (pagal aut.).

šonų matomos tašymo kaltu žymės. Viršuje, natūraliai lygioje plokštumoje, iškaltas 59x60 cm dydžio, 4–4,5 cm gylio, vidutinio statumo sienelėmis, plokščiu dugnu dubuo. Dubens pakraščiuose pastebima keletas pailgų (kalto paliktų?) duobučių. Nuo dubens, statmenai jam, iškaltas netaisyklingas 1,5–2 cm gylio, 2 cm pločio ir 8 cm ilgio griovelis.
Š. 1985 m. MMT žv., LIIR F. 1–1376, 163–164; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 31–32; 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 10; VAIT. (2005). **L.** ŠMV 78.

1062. AKMUO su DUBENIU II. B. Eigėlienės (buvusioje O. Musteikienės) sodyboje, netoli tvarto yra akmuo su negiliu smailiadugniu dubeniu.
Š. A. SIRVIDIENĖS informacija, 2005 m.

1063. AKMUO su DUBENIU III. P. Viederio (buvusioje Beivydų) sodyboje yra akmuo su smailiadugniu dubeniu.
Š. A. SIRVIDIENĖS informacija, 2005 m.

1064. UPĖLIS SKAŘDŽIUS. Nurodoma, kad Skardžiaus upelis išteka

864 pav. Kilėviškių akmuo (**1061**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 1999.

865 pav. Kilėviškių akmens (**1061**) detalė – plokščiadugnis dubuo. *Aut. nuotr.* 1999.

Pavilkaraistyje ir įteka į Aknystą J. Šilaikio sklype.

Pasakojama, kad laumės čia naktimis velėdavo rūbus. Ten pat minimas ir 1,5x3 m dydžio akmuo, po kuriuo esąs palaidotas žydas.

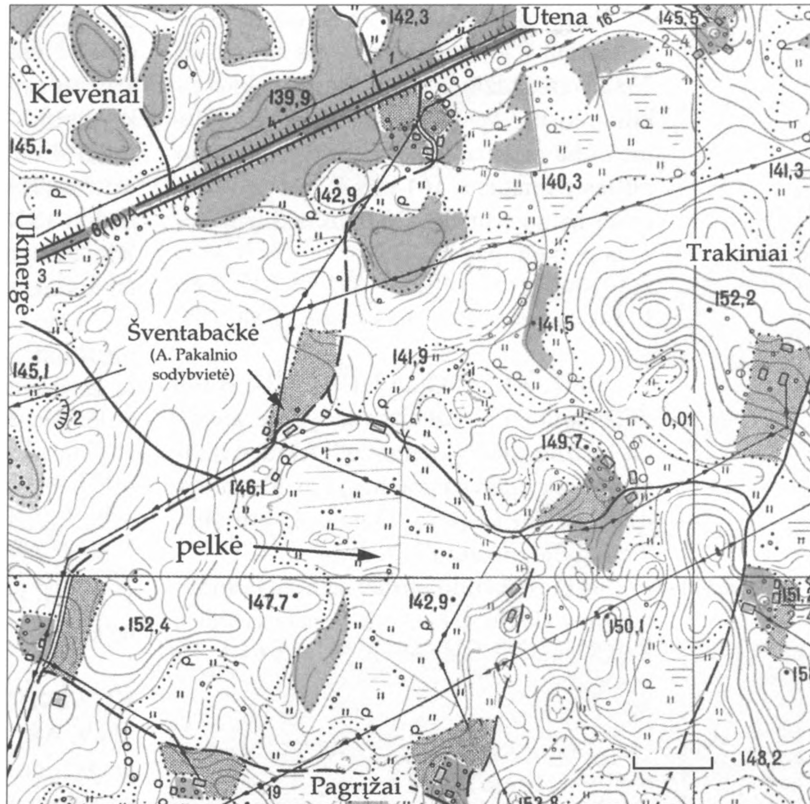
Š. LŽV (J. Puslienė, 1936).

KIŠKELIAI,
Skiemonių s-ja

1065. GRIAŨSMAKALNIS. Minimas Dilio sklype. „Prieš 50 m. griaustinis sudegino rugių gubą“.

Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (P. Šulga, 1935).

866 pav. Klevėnų Šventabačkė (**1066**) (pagal aut.).

KLEVĖNAI,
Skiemonių s-ja

1066. ŠVENTABÃČKĖ. Taip vadinta apie 2 ha ploto (VK) vietovė apėmė muziejininko Antano Pakalnio sodybvietę (0,42 km į PR nuo R. Jočio sodybos) bei šalia jos esantį numelioruotą raistą.

Pasakojama, kad iš Pakalnių dvaro Skiemonių vienuoliams augustijonams buvo vežama statinė vyno. Vyrai išklydo iš kelio. Sutemus atklydo į Klevėnų kaimo laukus prie raistelio, vadinamo Akmenine, ir ant stataus akmenuoto kalnelio rogės apvirto, statinė išslydusi ant akmenų sprogo ir vynas išsiliejo. Vienuoliai taip gailėjo vyno, kad viename iš akmenų iškalė širdies ženklą (Guobis R., 2000; „Statinė su šventu vynu sudužo. Vežėjai to vyno tiek gailėję, kad jiems net širdis plyšus, jos ženklas ant akmens likęs“ – 1970 m., LII).

867 pav. Klevėnų Šventabačkė (**1066**) iš ŠV (A. Pakalnio sodybvietė kairėje). *Aut. nuotr.* 2005.

Padavime minimas 36x53 cm dydžio, 31 cm aukščio melsvos spalvos akmuo su 23x25 cm dydžio širdies formos ženklu (iškilia rausvos spalvos akmens gysla) ilgus metus buvo dabar nebesančios A. Pakalnio pirties pamatuose (61 m į P nuo gyvenamojo namo pamatų; 2005 m. akmenį ketinta perkelti pas R. Jočį).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 16; VK (Pkk). L. SAKALAUSKAS T., 1972; GUOBIS R., 2000, 204.

1067. AKMUO su DUBENIU. Buvo muziejininko A. Pakalnio sodyboje, atvežtas „kažkur nuo Skiemonių". Akmuo tamsiai pilkos spalvos granitas, 25x30 cm dydžio, 26 cm aukščio. Dubuo 13 cm skr., 7 cm gylio, pusrutulio formos.

Po A. Pakalnio mirties akmuo iš sodybos dingo kartu su kitais eksponatais (Vait.).
Š. 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 64. **L.** IA 49 (Nr. 7).

[**1068.**] AKMUO su ŽENKLU (Ar 90). 1,15 km į P nuo kelio Ukmergė–Utena, apie 0,8 km į ŠR nuo buvusio Žiogų gamybinio komplekso, ant buvusios Klevėnų, Pagrįžų ir Žiogų dvaro žemių ribos, pelkėje. Akmuo pilkai rausvos spalvos granitas, netaisyklingo ovalo formos, 1,45x1,65 m dydžio, 60 cm aukščio. Akmens viršuje, arčiau Š krašto, yra iškaltas 25x28 cm dydžio kryžius (kryžmos orientuotos Š–P ir R–V kryptimis), apvestas apskritu 2 cm pločio ir 0,5–1 cm gylio grioveliu.

868 pav. Klevėnų akmuo su ženklu (**1068**). *Aut. nuotr.* 2005.

Pasakojama, kad kryželį iškalė matininkai 1870 m., matuodami dvaro laukus. Kitų manymu, po šiuo akmeniu esąs pakastas katilas aukso, kurį saugo įvairios šmėklos. Apie vidurnaktį čia pasirodydavęs širmas kumeliukas gąsdindavo naktigonius ir jų ganomus arklius (Guobis R., 2000).
Š. 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15/10; 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302/15–16; 1974 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–49, 23 (Žiogai); 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 66–67; VAK 4/163 (Žiogai). **L.** LAM 268 (Žiogai); PA 59 (pav. 23), 67 (nr. 14); IA 108, 122 (Nr. 3); KPE 1, 52–53; GUOBIS R., 2000, 52 (Žiogų-Klevėnų k. riba).

KUNIGIŠKIAI, Svėdasų s-ja

1069. AKMUO su PĖDA. 1935 m. paminėtas Jono Kaušakio kieme gulintis akmuo su Velnio pėda (LŽV). 1969 m. konstatuota, jog V. Kaušakio sodyboje, 30 m į ŠV nuo gyvenamojo namo, yra stambiagrūdžio granito, apie 2,5 m ilg., iki 1 m aukščio akmuo, vadinamas Didžiuoju. „Pėdų" jo paviršiuje nesimatą (1969 m., LII). Tačiau dar tais pačiais metais K. Braknys (62 m., Vaitkūnų k.) tvirtino, kad akmenyje „aiškiai matyt velnio pėdos įspaustos" (VUB).

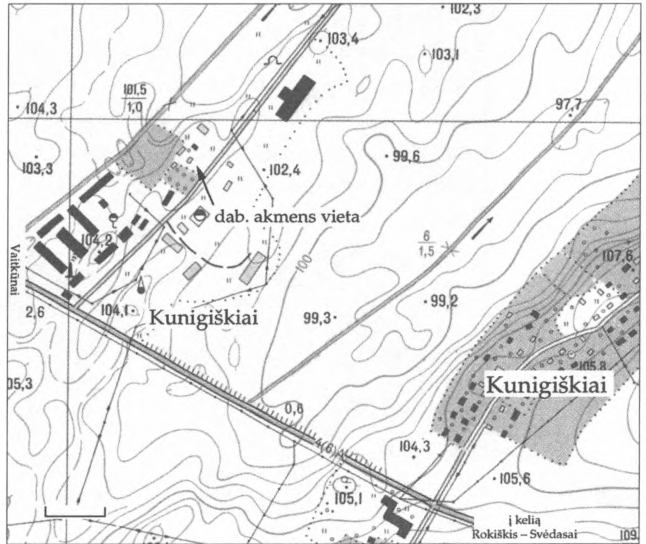
1999 m. nustatyta, kad prie Kaušakių sodybos iš P šliejasi Kunigiškių gamybinio centro pastatai. Vienkiemis buvo įkurtas 1914 m. Akmuo tuomet atsidūrė sodybos teritorijoje, ŠV pusėje gyvenamojo namo atžvilgiu. Apie 1970-uosius akmuo sodybos šeimininkų buvo pervilktas į priešingą (PR) pusę nuo gyvenamojo namo ir padėtas tarp namo ir kelio, atsišakojančio iš kelio Vaitkūnai – kelias Rokiškis–Anykščiai.

Akmuo raudonos spalvos ypač stambiagrūdis granitas, 3,1 m ilgio (R–V), 1,15–1,5 m pločio, 1,15 m aukščio (R). Akmens Š šone yra keli pailgi įdubimai-ištrupėjimai, kurių vienas 6,5x12 cm dydžio, 1,5 cm gylio, kiek primena ant akmenų aptinkamas „pėdas". Jeigu šį įdubimą laikysime didesnės „pėdos" ar „letenos" dalimi, tai galima įžiūrėti bendro 47 cm ilgio „leteną", kuri R gale išsiskiria į 2 „pirštus".

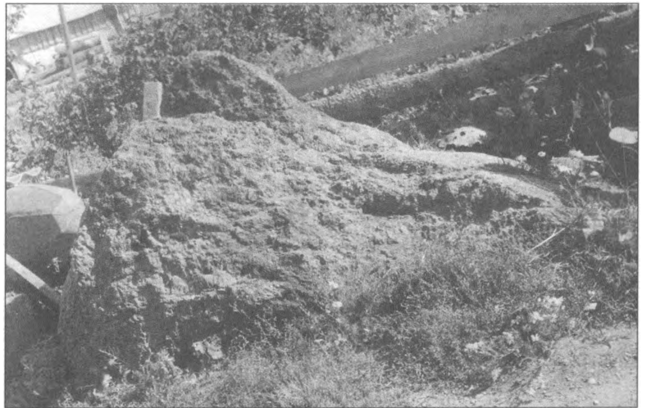
1969 m. fotonuotraukoje akmuo yra užfiksuotas dar senojoje savo vietoje, kiemo pakraštyje, patvoryje. Vienas, smailėjantis, akmens šonas kilo į viršų aukštesniojoje akmens dalyje, o įdubimai, primenantys „pėdas", atrodo, buvo žemesniojoje akmens dalyje, šiek tiek nuolaidžiame akmens šone.

Pasakojama, kad po akmeniu buvo paslėpti pinigai, kurie degė (LŽV; 1999 m., LII).

Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1–267, 25; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 8; LŽV (J. Jokšas, 1935); VAIT. (1999); VUB F. 213–197, 56 (*Didysis akmuo*). L. PA 67 (Nr. 6; „yra akmuo su velnio pėda").

869 pav. Dabartinė Kunigiškių akmens (**1069**) vieta (pagal aut.).

870 pav. Kunigiškių akmuo (**1069**) (senojoje vietoje). *V. Daugudžio nuotr.* 1969 (LIIR VD ng. 2357a).

KUNIŠKIAI, Anykščių s-ja

1070. BEDÙGNIS ẼŽERAS. Minimas Kuniškių adresu, 3 ha ploto (VAK). Matyt, tai ežeras pelkėtoje žemumoje į Š nuo k. (Vait.).

Pasakojama, kad ežerėlio vietoje senovėje stovėjo „bažnytėlė". Žmonėms netyčia įspėjus ežero vardą, toje vietoje ištvinęs vanduo nuskandino bažnyčią. Į R nuo ežerėlio esanti nuskendusios „bažnytėlės" kapinių vieta (VAK).

Š. VAK 4/344.

1071. KÁLNAS GÕJUS. Nurodomas į R nuo k., prie Pienionių k. ribos, 4 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (V. Karvelis, 1935).

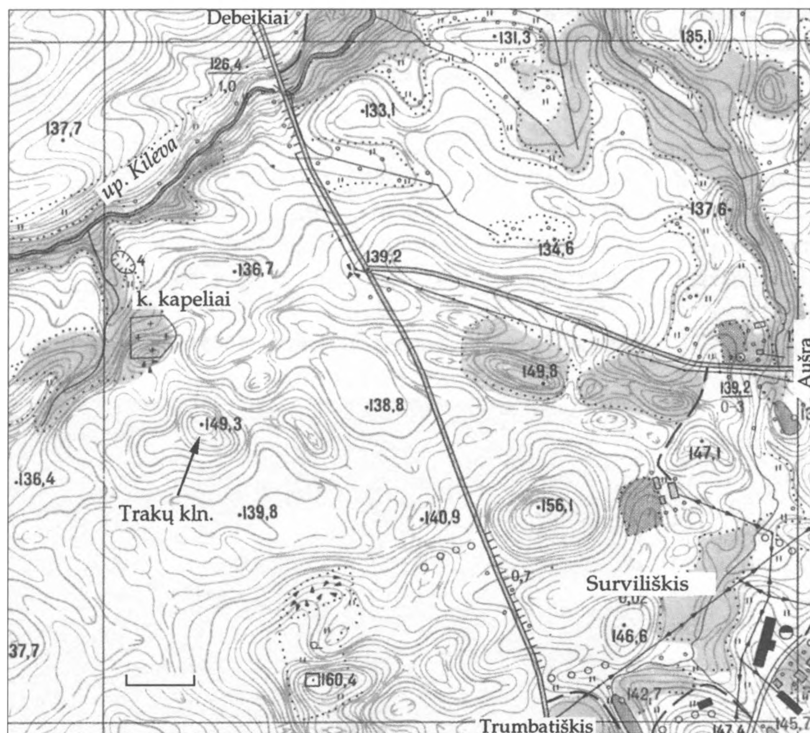
KURKLELIAI, Kurklių s-ja

1072. KÁRTUVIŲ KÁLNAS. Apie 1936 m. B. Buračo dienoraštyje pažymėta, kad aukščiausioje Kartuvių kalno dalyje (Š) baigia nykti storos pušies kelmas, kuri buvusi su stora šaka, ant kurios sukilimo laikais buvę kariami sukilėliai ir baudžiauninkai.

Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LTR 4920, 18.

KURKLIŲ s-ja
1784 m. topografiniame Kurklių parapijos aprašyme apie 7 km į ŠR nuo Kurklių minimas Užgojės, arba Vateikiškių, bajorkaimis (*Zagaycie okolica alias Wateykiszki*). Nelokalizuotas.
Š. LVIA SA 19254, 25.

871 pav. Kurtinių kalnas (**1073**) (pagal aut.).

872 pav. Kurtinių kalnas (**1073**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 2005.

KURTINIAI, Debeikių s-ja
1073. KALNAS TRAKAI. 0,45 km į P nuo Kilėvos upelio pralaidos kelyje Debeikiai–Trumbatiškis, 0,22 km į V nuo pastarojo kelio, 0,13 km į PR nuo k. kapelių. Tai masyvi, apardyta, apie 80x100 m dydžio (viršuje), truputį iškilusi aukštumos dalis, kurią ŠV–PR kryptimi kerta aukštos įtampos elektros tiekimo linija.

„Žmonės pasakoja, kad ten buvusi bažnyčia, rusai užvertę“ (LŽV).
Š. 2000 m. LII žv., LIIR F. 1-3549, 10–11; LŽV (*U.* Saladžiūtė, 1935). L. ŽERL 209.

1074. AKMUO su DUBENIU. Nurodomas k. V dalyje, prie K. Matulio sodybos, Didžiojoje, arba Gėčių, pievoje. „Pirmiau šis akmuo buvęs vidury trobos (tėvelio palikta), dabar atsivežė į vienkiemį“, „Panašus į girnapusę akmuo, kurio viduryje iškalta skylė, į kurią telpa 1 kibiras vandens“. „Matyt, senovės žmonių užsilikęs aukuras“ (LŽV).

2000 m. nelokalizuotas (Vait.).
Š. LŽV (*U.* Saladžiūtė, 1935); Vait. (2000).

KUŠLIAI, Svėdasų s-ja
1075. ẼŽERAS ALKÃTIŠKIS. Nurodomas į V nuo k., apie 10 ha, „gilus“.

„Sako, kad ten yra didelė dėžė su pinigais“. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. VK (V. Sakavičiūtė, 1974); VK (*Alsótiškis* || *Alkãtiškis*).

1076. ŠAŨDŽBALĖ. Durpynas į Š nuo k.

„Baloje gyvena velniai šaučiukai“. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. VK (1974).

LEGAI, Debeikių s-ja

1077. AKMUO su PĖDA. Nurodomas k. R pakraštyje, netoli kapinių ŠV kampo. „Nedidelis“. Suskaldytas pokario metais.
Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1–267, 25.

[**1078.**] AKMENINĖ PIESTA (buvo Ar 81). Buvo 0,2 km į R nuo k. kapinių, pušyne. 1976 m. atvilkta į Rožanskienės sodybos darželį. 2002 m. perkeltas į Etnokosmologijos muziejų Kulionyse (Molėtų r.) (Inv. Nr. BD-632).

Akmuo rausvos spalvos stambiagrūdis granitas, grubiai apskaldytais šonais, 60x65 cm dydžio viršuje, apie 95 cm aukščio. Dubuo 40 cm skr., 27 cm gylio, smailėjantis. „Medinės piestos dubens formos“ (1974 m., MMT).
Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1–267, 26; 1974 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–49, 16; 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 74–75; VAIT. (2005). L. IA 49.

873 pav. Legų piesta (**1078**) (perkelta). *Aut. nuotr.* 2005.

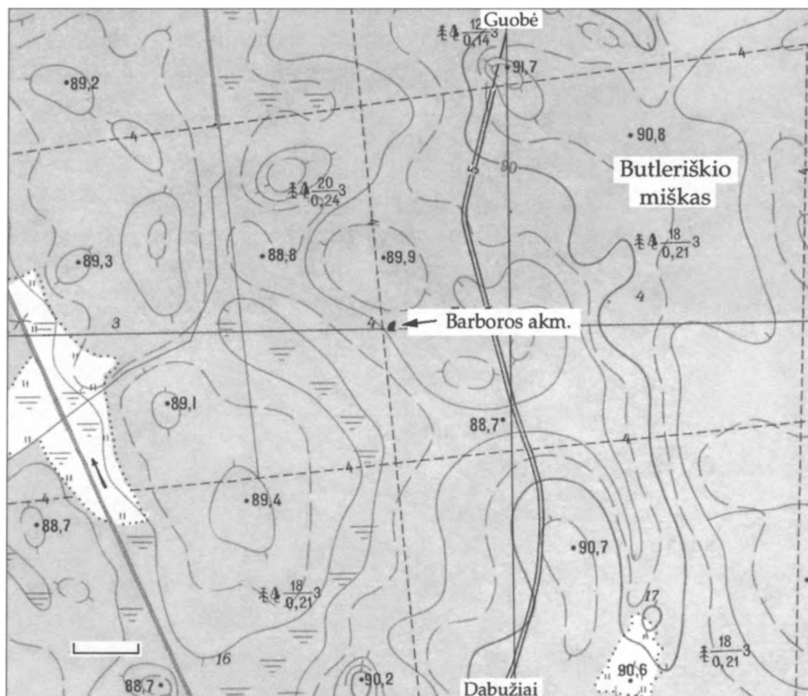
LUCIŪNAI, Kurklių s-ja

1079. MIŠKAS [?] GÕJUS. Nurodomas 1 km į R nuo k. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (M. Lebedienė, 1935).

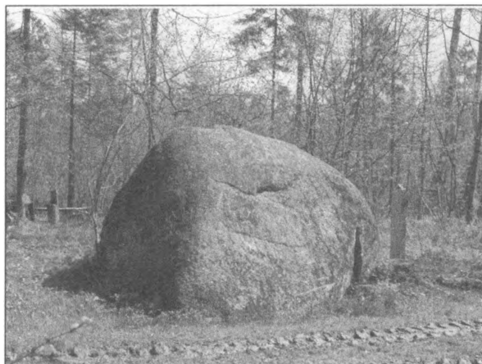
MACKELIŠKIAI, Kavarsko s-ja

1080. BARBÕROS AKMUÕ (Ar 79; M 169). Dabužių g-jos Butleriškių miško 4 kvartalo PV dalyje, apie 0,1 km į Š nuo 3–4 ir 16–17 kvartalų linijų susikirtimo, šlapioje žemumoje. Geografiškai akmuo guli tarp Nevėžio upės ir Nevėžės upelio, apie 2 km į V nuo Dievaraisčio, iš kurio jie išteka (↑**1100**).

Akmuo tamsiai rudos spalvos, dvišlaičio stogo

874 pav. Mackeliškių akmuo (**1080**) (pagal KPC AS).

875 pav. Mackeliškių akmuo (**1080**).
A. Tautavičiaus nuotr. 1978 (LII ng. 45142).

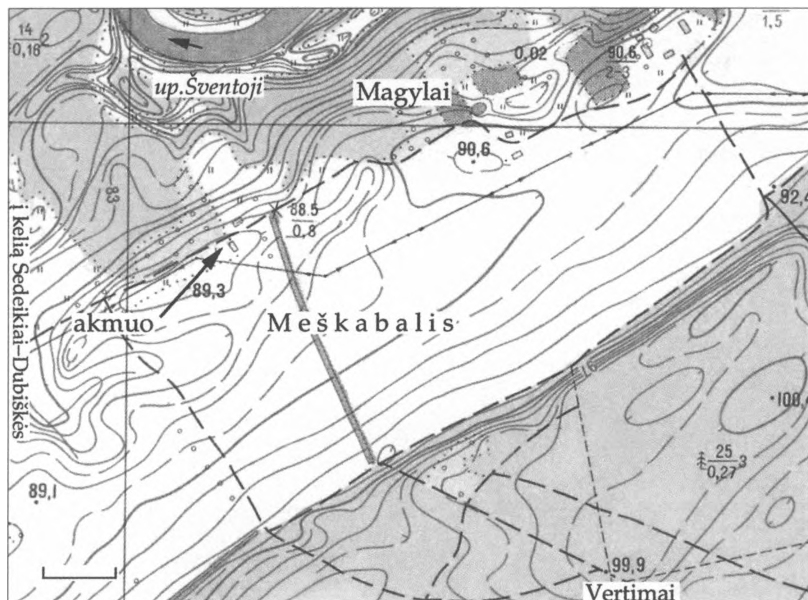
formos, 4,2 m ilg., 4 m pl., 2,67 m aukščio (LGP; 4,7x3,6x2,6 m – 1982 m., MMT).

„Labai senai toje pievoje buvo užklydusi Janušavos dvaro darbininkė vardu Barbora. Negalėjusi iš miško išeiti ir radę ant griovio mirusią" (LŽV; var.: rado ant akmens sėdinčią – VUB; var.: mergaitė vardu Barbora dėl nelaimingos meilės pasikorusi – VAK 4/3, AKP; var.: čia dvarininkas negyvai užplakė baudžiauninkę Barborą – Isokas G., 1995). „Netoliese pievoje ganiusi piemenaitė Barbora. Ji netikėtai įkritusi į upelį ir prigėrusi. Nuo to atsitikimo akmuo pavadintas „Barbora" (Lietuva, 1926; var.: Barbora šokusi nuo akmens į upę; nusiskandinusi prie akmens buvusiame liūne – Isokas G., 1995; nusiskandinusi gilioje Šilvios upėje – Geotopai).

Č. Kudabos duomenimis (1986), padavimuose minima Barbora – tai nelaiminga dvarininko duktė, kuriai nebuvo leista ištekėti už mylimo beturčio jaunikio. Tėvams užkeikus, belikęs pelkėtas miškas ir dukters vardo akmuo.

„Akmuo vietos žmonių labai gerbiamas ir lankomas ekskursijų" (1974 m., MMT).

Š. 1974 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–49, 32; 1977/1978 m. LII žv., LIIR F. 1–654, 7; 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 80–81; GEOTOPAI; LGP 62–64; LŽV (M. Šablevičius, 1935; Kavarsko g-ja); VAK 4/3–4a; 66/49; VUB F. 213–197, 61. L. LIETUVA 1926; LAM 176 („garsusis Barboros akmuo"); PA 71 (Nr. 72); KUDABA Č., 1986a, 11; TELKSNYTĖ M., RAČKAITIS V., 1994, 4; ISOKAS G., 1995, 32; KPE 1, 42; AKP 2, 57–58.

876 pav. Dabartinė Magylų akmens (**1082**) vieta (pagal KPC AS).

MACKONYS,
Kavarsko s-ja

[**1081.**] GRÌGO AKMUÕ. Minimas K. Šeško sklype. „Seniau buvo didelis, reikdavo kopečių užlipti, dabar apskaldytas". Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (J. Šibaila, 1935).

MAGYLAI, Anykščių s-ja

1082. AKMUO su PĖDA (Ar 93). Iki 1970-ųjų gulėjo pelkėje, vadinamoje Meškabala, maždaug už 0,1 km į P nuo A. Mogylaitės sodybos, kol melioracijos metu buvo išverstas iš žemės. 1969 m. LII ekspe-

877 pav. Magylų akmuo (**1082**) (senojoje vietoje). *I. Končiaus nuotr.* 1934 (ČDM).

dicijos dalyvių paprašyta A. Mogylaitė akmenį pervežė į savo sodybą ir tokiu būdu išgelbėjo nuo sunaikinimo.

Akmuo rausvos spalvos stambiagrūdis granitas, netaisyklingos formos, 50x62 cm dydžio, 65 cm aukščio. Viršuje yra 8–12x26 cm dydžio, iki 5 cm gylio įdubimas, primenantis nagine apautos kojos atspaudą („ant viršaus randasi žymė apie pusė pėdos žmogaus kojos, apautos į vyžą" – VAK 4/350).

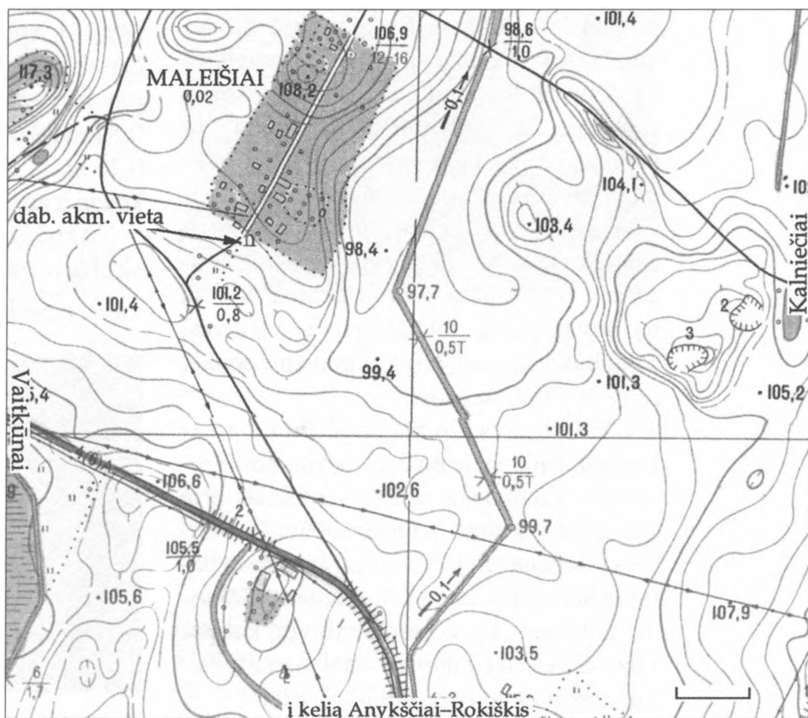
Pasakojama, kad akmuo atsirado po kartą naktį siautusios audros, kurios metu „velnias lėkė, išgriovė ąžuolų mišką ir įspaudė akmenyje pėdą" (1982 m., MMT; užėjusi audra laužė ir griovė medžius, velnias bėgo ir „įmušė" į akmenį pėdą – UP).

Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1–267, 26–27 (Mogylos); 1974 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–49, 9; 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 84; AP (G. Pakalnis, 1960); KONČIUS I., 1934, 38 (nuotr. nr. 794); VAK 4/350–354. **L.** PA 67 (Nr. 11); UP 15 (Nr. 13).

[**1083.**] AKMUO su DUBENIU. Nurodomas kieme pas Rozaliją Desevičienę (VAK; PA). 1969 m. ekspedicija nustatė, jog R. Desevičienės sodyboje yra tik akmeninis rutulys – sviedinys [?].
Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1–267, 26–27; VAK 4/355. **L.** PA 67 (Nr. 11).

MALEIŠIAI, Svėdasų s-ja

1084. JÚODŽIAUS AKMUÕ (JÚODŽIAUS KÉLMAS). Gulėjo lauke į PR nuo k., į Š nuo kelio į Kunigiškius, atsišakojančio iš kelio Anykščiai–Rokiškis. Melioracijos metu atvilktas prie J. Tumo-Vaižganto paminklo Maleišiuose.

878 pav. Dabartinė Maleišių akmens (**1084**) vieta (pagal aut.).

879 pav. Maleišių akmuo (**1084**) (perkeltas).
Aut. nuotr. 2000.

Akmuo rausvos spalvos suskeldėjęs granitas, 2,2x3,4 m dydžio, 1,8 m aukščio. Viršutinė (?) akmens plokštuma buvo natūraliai lygi, keliose vietose nežymiai įdubusi.

Akmuo visų pirma žinomas iš kun. J. Tumo-Vaižganto „Pragiedrulių". Aiškėja, kad Maleišiuose ir gretimuose Juodonyse buvo žinomi įvairūs padavimai apie Juodžių. Su Juodžiumi vietos žodinė tradicija siejo Juodonių piliakalnį (↑**1204**), jo papėdėje trykštančią versmę, ąžuolą ir akmenį Maleišių laukuose. Ąžuolas, kaip pasakoja J. Kovas (77 m., Gykių k.), augo prie akmens, bet ilgainiui sunyko ir Juodžiaus kelmu imta vadinti akmenį ir visą ten buvusį lauką. Tai būta garsios vietovės, su ja buvo siejami pasakojimai apie senąją religiją (2000 m., LII).

V. Grižaitės (76 m., Maleišių k.) pasakojimu, vaikystėje būsimasis kunigas ir rašytojas Vaižgantas su bendraamžiais prie Juodžiaus akmens mėgdavo būti. Žaisdamas piemenų žaidimus jis „tį sakydava pamokslus an ta akmenia". Akmens viršutinė plokštuma buvo natūraliai lygi, keliose vietose šiek tiek įdubusi, todėl tokiems žaidimams puikiai tiko (2000 m., LII).

1,2 km į Š–ŠR nuo vietos, kur gulėjo Juodžiaus akmuo, yra Juodonių Valiulio kalnelis (↑**1206**), 1,25 km į ŠR – Juodonių piliakalnis su senovės gyvenviete (↑**1204**) ir Šešiažirgės šaltiniu (↑**1205**).
Š. 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 11. L. Tarasenka P., 1921, 80 (J. Tumo prierašas: „Deksnių dievdirbis Tumas pagarsėjęs perskeldamas šį akmenį be ugnies"); Vaižgantas, 1989, 508–515; ŽERL 209–210.

1085. AKMUO su PĖDOMIS. Nurodomas k. laukuose, ant A. Rudoko žemių ribos.

Akmens viršuje buvo penkios apskritos, vištos kiaušinio dydžio duobutės, išsidėstę viena eile. Pasakojama, kad „Velnias eja par šitų akmenį – parlėkė" (*P.* O. Rudokienė, 94 m., Kalniečiuose. *U.* V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR).
Š. LTR 6241/61.

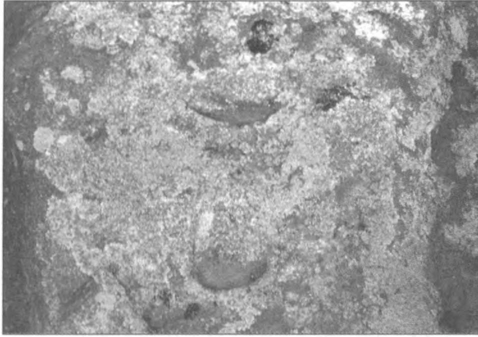
MENDRUPYS, Andrioniškio s-ja

1086. AKMUO su PĖDOMIS (Ar 77; M 175). Apie 1,55 km į R nuo kelio Anykščiai–Kupiškis, apie 0,95 km į Š nuo Rūdupio ir Vadakstos upelių santakos, apie 0,5 km į Š nuo K. Paškausko sodybos, apie 0,15 km į V nuo Rūdupio upelio dešiniojo kranto ir apie 0,1 km į Š nuo miško pakraščio.

Akmuo rausvos spalvos granitas, nuskelta viršutinės plokštumos dalimi, 1,4x1,72 m dydžio, 55 cm aukščio. ŠR

880 pav. Mendrupio akmuo (**1086**).
V. Daugudžio nuotr. 1969 (LIIR VD ng. 2341a).

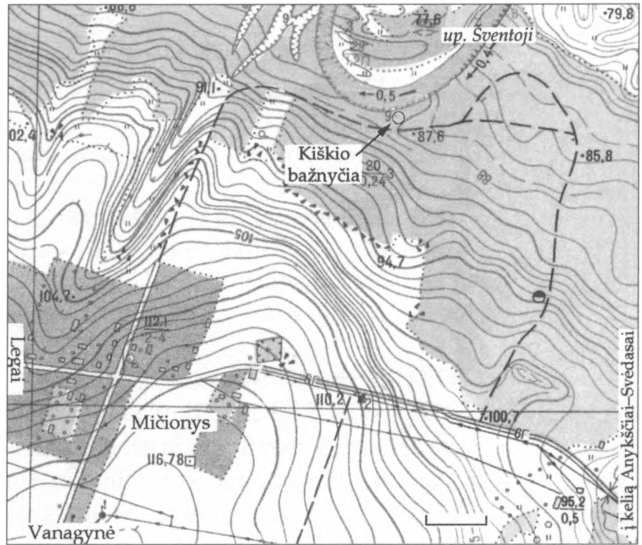
881 pav. Mendrupio akmens (**1086**) detalė – „pėdos“. *V. Daugudžio nuotr.* 1969 (LIIR VD ng. 2341b).

plokštumoje 12 cm atstumu vienas nuo kito yra du įdubimai, vadinami arklio ir jaučio (karvės) pėdomis. „Arklio pėda“ 12x13 cm dydžio, 3,5 cm gylio, „jaučio pėda“ 8x13,5 cm dydžio, 3 cm gylio.
Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1–267, 26 (Mindrupis–Zabielynė); 1974 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–49, 2; 1977/1978 m. LII žv., LIIR F. 1-654, 8 (Mendrupys); 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 89–90; VAK 21/354, 366–368. **L.** PA 68 (Nr. 15), 72 (Nr. 90; Zubelynė); KPE 1, 60.

MIČIONYS, Debeikių s-ja

1087. KÌŠKIO BAŽNÝČIA. 0,55 km į Š nuo kelio Dauneikius, atsišakojančio iš kelio Anykščiai–Rokiškis, 0,52 km į ŠR nuo k. kapelių, Šventosios up. kairiajame krante, prie 10–12 m aukščio upės kranto. „Bažnyčia“ buvo laikoma dauba ar griova, statmenai orientuota į upę (LŽV; 2000 m., LII). Ilgainiui eroduojantis upės šlaitas sunaikino didžiąją griovos dalį, ir dabar belikęs jos galas, išsišakojęs į dvi dalis. Pirmoji (Š) atšaka yra 0,5–3,5 m pločio, 1,5–1,8 m gylio, apie 10 m ilgio. Antroji (P) – 1,5–2,5 m pločio, 1,5 m gylio, vingiuota, maždaug 20 m ilgio.

„Kiškio bažnyčia – vaikų duotas vardas. Vaikai ten įžiūri lyg altorių, sakyklą ir kt. Sako, kad kiškiai čia susirenka melstis.

882 pav. Mičionių Kiškio bažnyčia (**1087**) (pagal aut.).

883 pav. Vietos gyventojas Vytautas Gražys (kairėje) su dr. Gintautu Zabiela (dešinėje) Kiškio bažnyčioje (**1087**). *Aut. nuotr.* 2000.

<...> Vaikai labai mėgsta tą vietą lankyti ir jeigu turi kas iš Mičionių kaimo gyventojų svečių, tai pirmuliausia veda parodyti didelės įdomybės – Kiškio bažnyčios“ (*P.* J. Gražys, 50 m., Mičionyse. *U.* V. Kapickienė, 1935 m. – LŽV).
Š. 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 12; LŽV (V. Kapickienė, 1935; „Stačiais krantais gili smėlio duobė“); VK (1973; „50 m griovys“). **L.** ŽERL 210; VAITKEVIČIUS V., 2003b, 23.

MIŠKINIŠKIAI, Skiemonių s-ja

[**1088.**] BAŽNÝČIOS KÁLNAS (BAŽNYTKALNIS). Saugomas kaip senkapiai (Av 84). Netyrinėtas.

„Iškasama žmonių kaulų“ (LŽV, Miškiniškiai).

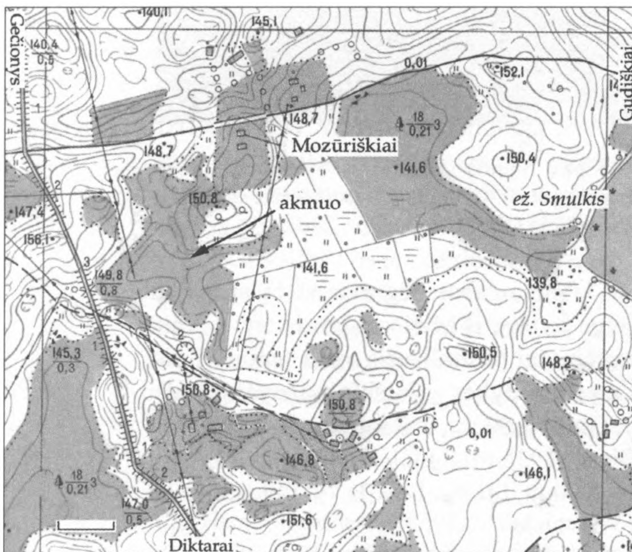
Š. 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 91; LŽV (A. Rudokas, 1936; Miškiniškiai); LŽV (A. Rudokas, 1936; Žiogai II); VAK 4/152 (LŽV). L. Guobis R., 2000, 202.

MOZŪRIŠKIAI, Skiemonių s-ja

1089. LAŨMĖS AKMUÕ (Ar 114; M 215). Apie 0,7 km į V nuo Smulkio ežero V kranto, apie 0,2 km į R nuo kelio, jungiančio Mačionis su keliu Ukmergė–Utena, apie 0,15 km į PV nuo O. Čaplikienės sodybos, Š kryptimi žemėjančiame šlaitelyje, tarp bemaž 30 akmenų, kurių daugumas supa akmenį iš PV, P ir PR (2000 m., LII).

Pėduotasis akmuo melsvos su rausvais bei balkšvais intarpais spalvos, smulkiagrūdis, 0,95 (ŠR–PV) x 1,35 (ŠV–PR) m dydžio, apie 40 cm aukščio, granitas natūraliai nelygiu viršumi. Tarp kelių natūralių įdubų dešinės kojos „pėdą“, nukreiptą į PR (135°), primena 6–12x23 cm dydžio, 9–14 cm gylio įdubimas. Gražiai išsiskiria netgi šios pėdos nykštys („žmogaus pėda, vadinama Laumės pėda“ – LŽV; „žmogaus pėdas ir šalia jo iš šono žmogaus kojos pirštų nuorėžos įbrėžtos“ – KPA; laumės ir laumės vaiko pėda – VUB F. 213–197, 59). Akmens PR šone esąs 14x15 cm dydžio, 5–6 cm gylio įdubimas, primenantis arklio kanopą.

„Laumės sueidavo į dirvoną linksmintis. Jų močia ėjo ir vedėsi vaiką. Atsistojo ant akmens ir įmynė pėdą. <...> Laumės

884 pav. Mozūriškių akmuo (**1089**) (pagal aut.).

885 pav. Mozūriškių akmuo (**1089**). *Aut. nuotr.* 2000.

886 pav. Mozūriškių akmens (**1089**) detalė – „pėda“. *Aut. nuotr.* 2000.

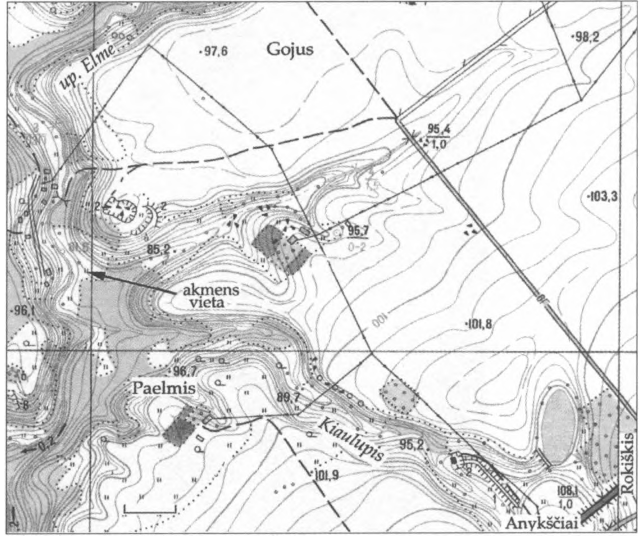
velėdavo ant to akmens, dėl to jis yra toks lygus" (*P.* V. Kisielius, 75 m., Mozūriškiuose. *U.* I. Raškevičiūtė ir N. Ribinskaitė, 1969 – VUB F. 213–197, 59; prie akmens rinkdavosi laumės, kurios ir paliko akmenyje savo pėdas – UP).
Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1-267, 27–28 (Laumės akmuo); 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 93; 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 12; KPA 128; LŽV (A. Sližienė, 1936; *Trakas*); VAK 60/555 (LŽV); VUB F. 213–197, 58–60. **L.** PA 80 (Nr. 219); KPE 1, 61; UP 19 (Nr. 24; *Laumiakmenis*); GUOBIS R., 2000, 52.

NAUJONYS, Anykščių s-ja
1090. PIEVA ALKAUKA. Nurodoma į Š nuo k., ribojasi su Piktagaliu, 11,5 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (O. Astrauskienė, 1935).

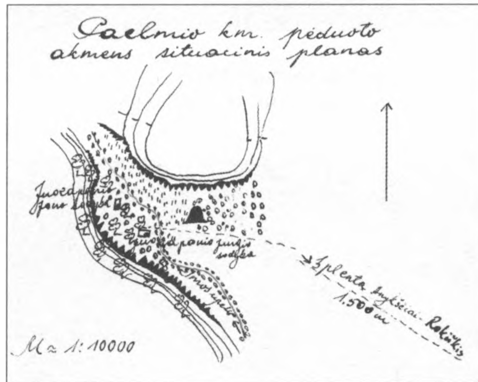
PAELMIS, Anykščių s-ja
1091. AKMUO su PĖDOMIS (buvo Ar 94). Buvo 70 m į ŠV nuo Elmės ir Kiaulupio upelių santakos, apie 30 m į R nuo Elmės up. kairiojo kranto, griovos gale, priešais J. Juozaponio sodybą. Akmuo dingo apie 1980 m., kada šioje vietovėje imta tiesti geležinkelio Anykščiai–Utena atkarpą.

Akmuo buvo tamsiai pilkos spalvos, smulkiagrūdis granitas, išilgai perkūno perskeltas, nuolaidžia R dalimi, 1,13x1,52 m dydžio, iki 65 cm (ŠV) aukščio. Akmens R pusėje buvo 3 mažos duobutės ir basos vaiko kojos 7x17 cm dydžio, 1,5 cm gylio „pėdelė", nukreipta į PR (115°), o V pusėje – 4,8x7,5 cm dydžio vadinama Velnio pėda. Žemiau jos, prie pat žemės, būta dar vieno 4x12 cm dydžio, 1,3 cm gylio įdubimo.

„Vaikystėje matuodavome kojas, bijodami, kad nepavirstume velniukais, nes buvo kalbama, kad tai yra velnio pėda. Kadangi pėda maža, tai sakydavo, kad pėda jauno velniuko" (*P.* J. Juozaponis, 66 m., Paelmyje. *U.* M. Kurčinskienė, 1972 m. – AKP).

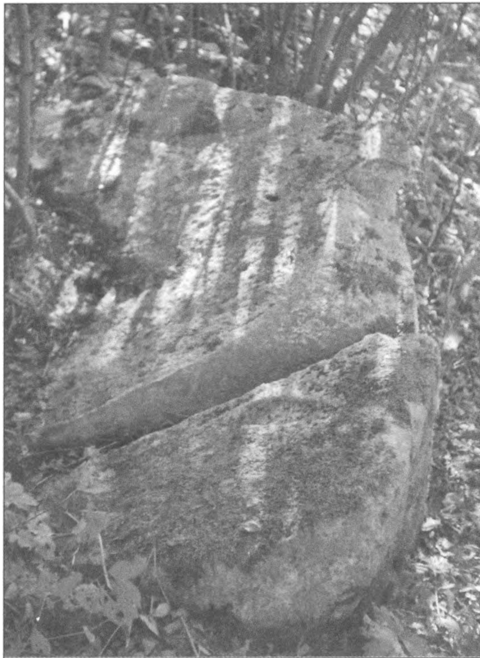

887 pav. Paelmio akmens (**1091**) buvusi vieta (pagal KPC AS).

888 pav. Paelmio akmens (**1091**) situacija.
G. Pakalnio pieš. 1961 (KPC AS).

1974 m. MMT (vad. M. Černiauskas) prie akmens R ir V pusėse iškasė du 60x60 cm dydžio šurfus, tačiau kultūrinio sluoksnio pėdsakų nerado.

Akmuo buvo 0,95 km į Š nuo Šeimyniškėlių piliakalnio (Ar 95).
Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1–267, 28; 1974 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–49, 10–11; 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 96; AP (G. Pakalnis, 1961). **L.** KPE 1, 62; ZABIELA G., 1992, 41; UP 139 (Nr. 284); AKP 1, 51.

889 pav. Paelmio akmuo (**1091**).
V. Daugudžio nuotr. 1969 (LIIR VD ng. 2356a).

890 pav. Paelmio akmens (**1091**) detalė – „pėda“.
V. Daugudžio nuotr. 1969 (LIIR VD ng. 2356b).

1092. ŠVENTVIETĖ (?). 0,3 km į Š nuo Šeimyniškėlių piliakalnio ŠV papilio, 0,2 km į ŠR nuo Elmės ir Valupio (Vorelio) santakos, 80 m į R nuo Elmės up. kairiojo kranto, 60 m į ŠV nuo aukštos įtampos tiekimo linijos, medžiais apaugusios aukštumos kyšulyje. Kyšulys, iš Š ir P apribotas gilių griovų, yra gana lygus, vos iškilusiu viršumi, apie 40 m pločio (Š–P). Jame gausu įvairių buitinių šiukšlių.

Kyšulio gale yra ne mažiau kaip 30 akmenų puslankis. Akmenys įvairaus dydžio, didžiausi 1,15x1,35 m, 1,3x1,4 m, mažiausi vidutiniškai 20x40 cm dydžio, tačiau daugelis užslinkę žemėmis.

1997 m. menamoje šventvietėje LII (vad. V. Vaitkevičius) prie akmenų ištyrė 2 perkasas (iš viso 33 m² plotą). Archeologinių radinių nerasta, tik prie vieno iš didesnių akmenų aptikta pavienių angliukų.
Š. 1997 m. LII tyr., LIIR F. 1–2833 (Šeimyniškėliai). L. VAITKEVIČIUS V., 2003a, 230.

PAGOJĖ, Anykščių s-ja
Kaimas prie kelio Anykščiai–Troškūnai. Gojaus miško vieta nežinoma.
Š. LVIA SA 19254, 48 (1784 m., *Podgaie, karczma*).

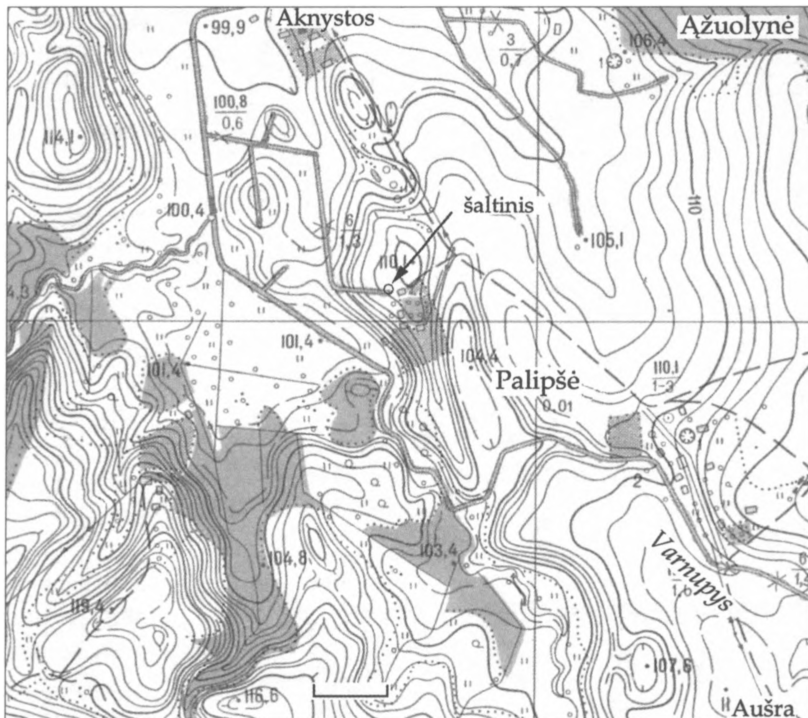
PAGRŪŠĖ, Kurklių s-ja
1093. MÌŠKAS GÕJUS. I P nuo k., kelio į Plaštaką atsišakojančio iš kelio Ukmergė–Utena PV pusėje, Zizdrelės up. kairiajame krante. Apie 10 ha ploto (LŽV).
Š. LŽV (M. Lebedienė, 1935).

PALIPŠĖ, Debeikių s-ja
1094. ŠALTINIS. 1,2 km į P–PR nuo Aknystų dvaro, prie Rūdimų raisto, V. Stasiulionienės sodybos V pakraštyje. Šaltinio „akis“ 1 m skr, jos šone vietoj rentinio įstatyta metalinė statinė. Šaltinio vanduo bespalvis, tačiau geležingas, grioveliu nuteka į melioracijos kanalą Rūdimų raiste.

„Spėja, kad turi gydomos reikšmės“ (LŽV).
Š. 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 13; LŽV (U. Saladžiūtė, 1935; Aknystai). L. ŽERL 210.

PALIPŠĖ (buv. Černiai, Černaučizna), Debeikių s-ja

1095. GUDĖS (GŪDĖS) LAUKAS. 1,75 km į ŠR nuo Aušros dvaro, 1,33 km į V nuo Anykščių–Utenos r. ribos, 1 km į P nuo Barkuškių kaimavietės, apie 0,2 km į Š–ŠR nuo D. Jakštonio sodybvietėje išlikusio akmeninio rūsio, buvusioje D. Jakštonio žemėje (N55°34'19,4"; E25°23'57,5"). Iki melioracijos Gudės laukas buvo apie 50x50 m dydžio vietovė Nuoskynų miške, nedidelio raisto ŠV pakraštyje. Pastarojo loma dirbamuose priesmėlio laukuose iki šiol žymi (1988 m., MMT; 2005 m., Vait.).

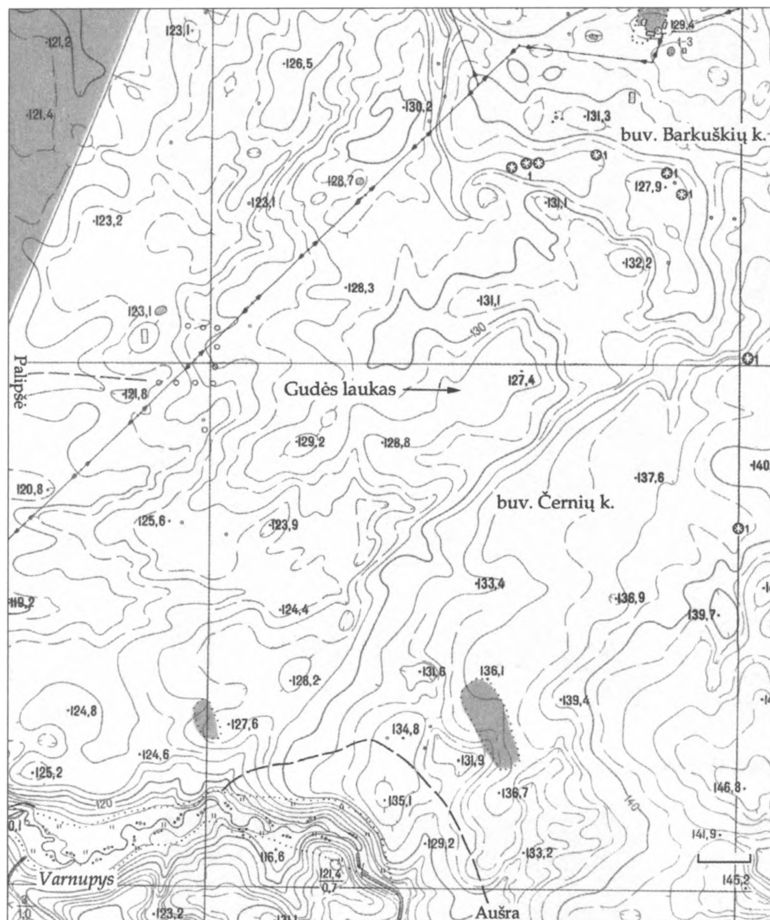

891 pav. Palipšės šaltinis (**1094**) (pagal aut.).

1928 m. rugpjūčio mėn. vyrai iš Gudės lauko vežė akmenis statyboms (galbūt tam pačiam išlikusiam D. Jakštonio rūsiui?). Atvertę vieną akmenį, vyrai po juo rado „krūvą gražiausiai išsilaikiusių, net kiek melsvų geležčių, keletą geležinių kirvių, skiltuvų, balnų kilpų, sagčių, gimbele [t. y. bangele] papuoštų puodų šukių ir kitų keistų daiktų“ (Juodzevičius B., 1969). Vyrai radinius išsidalino, tačiau greitai po to mokytojui P. Putrimui pavyko dalį jų surinkti ir nufotografuoti pas Vyžuonų fotografą. UKM išliko tik 7 radiniai, tačiau iš viso užfiksuoti 43 Gudės lauke surasti XIII a. viduryje – antrojoje pusėje paaukoti dirbiniai. Tarp jų: dviašmenis kalavijas su įrašu ant geležtės, 2 įmoviniai ir 3 įtveriamieji ietigaliai, 4 peiliai, 3 ylos, 2 skustuvai, 3 balno kilpos, 2 pentinai, 4 žiestų puodų, papuoštų bangelės ornamentu, šukės, 4 pentiniai plačiaašmeniai kirviai, net 8 skiltuvai, diržo apkaustai ir kai kurie kiti, tarp jų, nenustatytos paskirties radiniai (Ribokas D., Zabiela G., 1994).

892 pav. Palipšės šaltinis (**1094**) iš P. *Aut. nuotr.* 2000.

Š. 1988 m. MMT žv., LIIR F. 1–1516, 3–4; VAIT. (2005). L. JUODZEVIČIUS B., 1969; LISANKA A., 1980; RIBOKAS D., ZABIELA G., 1994; VAITKEVIČIUS V., 2003a, 154.

893 pav. Palipšės (Černių) laukas (**1095**) (pagal KPC AS).

PALUKNIAI, Skiemonių s-ja

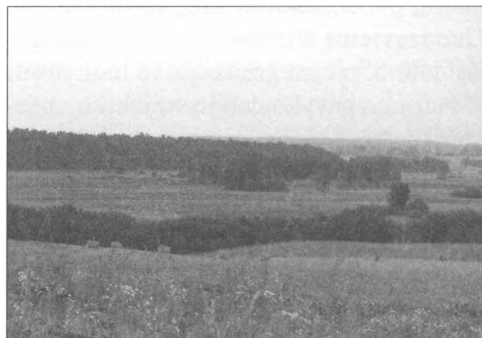
1096. ĖŽERAS NEVĖŽA. Į V nuo k., 156 ha ploto, iki 9–10 m gylio.

Pasakojama, kad kartą naktigonėje vyrai išgirdo paežerėje kažką dejuojant: „Ai ai ai...“. Kartu buvęs senis pasakęs, kad „čia vaitoja vanduo, nes greitai turės [kas nors] prigerti šitame ežere“. Kitą dieną po pietų prie ežero atėjo žmogus, nusirengė, „įėjo vandenin ir nebeišėjo“ – „išsipildė senio žodžiai: „Kai vanduo vaitoja, prigers kas“ (ŽA). Kartą ežere žmonės sugavo daug karšių, kurių vienas buvo su karūna. Šį išvežė į miestą parodyti, ir visas jų kelias buvo kruvinas. „Nuo to laiko tam ežere žuvų niekas nepagauna, mat žuvus žuvų karaliui, žuvo ir jos. Dabar tam ežere nė su žiburiu nerasi karšio“ (*P.* P. Vaitkevičius, 47 m., Desiukiškių k. *U.* S. Vaitkevičius, 1940 m. – LTR 2412/159, pagal LD).

Padavimai pasakojami ir apie Skryniaviete vadinamą ežero vietą (↑**1097**).

894 pav. Palipšės (Černių) laukas (**1095**) iš P. *Aut. nuotr.* 2005.

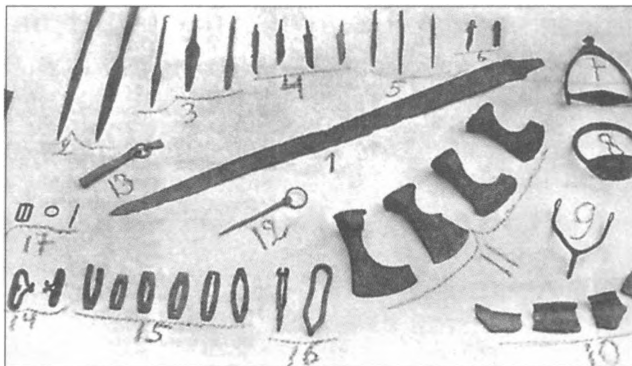
895 pav. Palipšės (Černių) lauko (**1095**) vietovė iš už Varnupio (iš P). Aut. nuotr. 2005.

Š. LTR 2298/25; 2412/159; LVIA SA 19254, 26 (1784 m., *Jez. Niewiaża*); LŽV (V. Glebavičiūtė, 1935; *Avinopis*); VUB F. 213–197, 27. L. LD 30; ŽA 142 (Nr. 325).

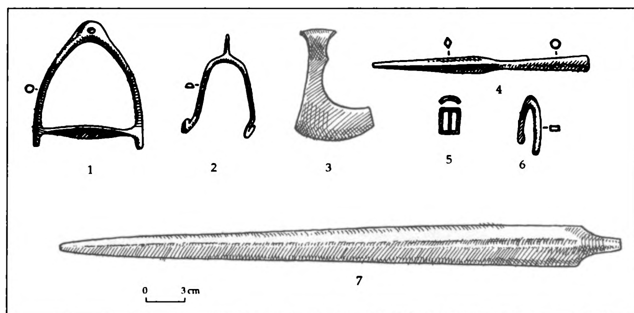
1097. SKRYNIAVIETĖ (SKRYNIOVIETĖ). Taip vadinamas kalnas Nevėžos ež. ŠR pakrantėje ir ten pat esanti ežero vieta (apie 100 žingsnių nuo kranto yra ir smėlėta apie 40 a sekluma – Guobis R., 2000). Kalnas – masyvus, dominuojantis apylinkėse gūbrys, kurio P dalyje įsikūrusi S. Sriubo sodyba. Šiaurinė – aukštesnioji – gūbrio dalis nuarta, dirvonuoja, čia išsiskiria apie 10x20 m dydžio aikštelė. Atsiveria vaizdingos panoramos. Kalno V papėdėje stovi dvi pirtys (Vait.).

„Bene 1812 m., užplūdus prancūzams, žmonės brangiausius bažnytinius daiktus sudėjo į tvirtą sandarią skrynią, ant viršaus – monstranciją ir įleido į ežerą. Bažnyčia sunyko, bet, matyt, būta kokio užkeikimo, nes po daugelio metų kažkam iškėlus ir atidarius skrynią, sušvitusi monstrancija išsprūdo iš rankų ir nugarmėjo į gelmę amžiams“ (Guobis R., 2000; „Paluknių k. kunigas padarė šitą skrynią ir norėjo paslėpti. O vagys atėjo brangenybes išvogt. Bet jie tik palietė monstranciją, ir skrynia nuslydo nuo skardžio“ – VUB). Beje, ežero P pakrantėje, kaip pažymima, „vaidenasi – vaikšto kunigas“ (LŽV).
Š. LŽV (V. Glebavičiūtė, 1935; *Avinopis*); VAIT. (2006); VUB F. 213–197, 27. L. GUOBIS R., 2000, 181.

PAMALEIŠYS, Svėdasų s-ja
1098. AKMUÕ VÉLNIO KRÉSLAS (Ar 83). Buvo k. P pakraštyje, 80 m į PV nuo A. Musteikio sodybos, dešinėje lauko kelio Pamaleišys–Savičiūnai pusėje, netoli melioracijos kanalo, pievoje prie krūmų. Akmuo sunaikintas melioracijos metu XX a. 8-ajame dešimtmetyje.

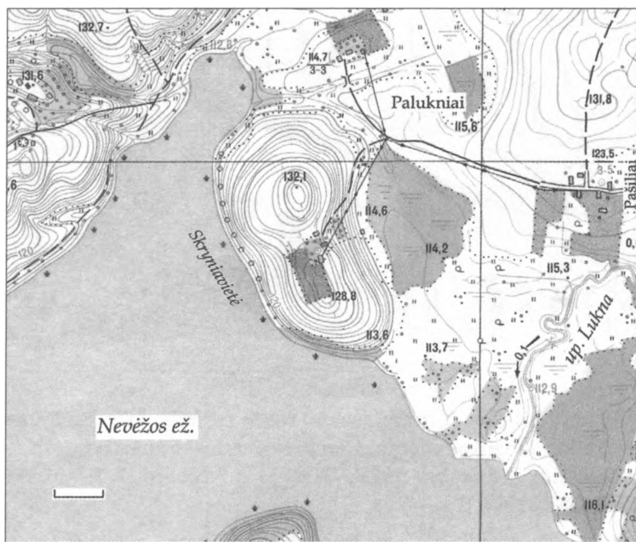
896 pav. Palipšės (Černių) lauko (**1095**) radiniai. Užrašas kitoje Finkelio nuotraukos pusėje: „Černaučyznos lauko Nuoskynų miške rastos šios iškasenos. 1928.VII.8–11 d.“ (pagal D. Riboką ir G. Zabielą 1994, 2 pav.).

897 pav. Palipšės (Černių) lauko (**1095**) radiniai, saugomi UtKM: 1. Balno kilpa; 2. Pentinas; 3. Kirvis; 4. Ietigalis; 5. Sagtis; 6. Skiltuvas; 7. Kalavijas (pagal D. Riboką ir G. Zabielą 1994, 3 pav.).

Akmens būta pilkai rausvo granito, 1,8x2,45 m dydžio, 0,75–1,05 m aukščio. Viršutinėje dalyje būta 45x55 cm dydžio, 5–10 cm gylio ovalo formos įdubos, todėl akmuo vadintas Velniakrėsliu ar Velnio krėslu. Akmens šonuose buvo nedidelės, 20x80 cm, 15x36 cm, 10x20 cm dydžio, tarytum iškaltos pakopėlės.

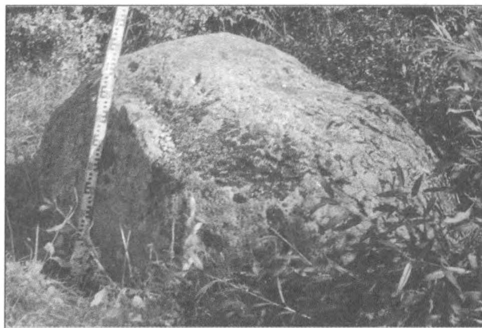
„Labai seniai, kada dar žmonės baudžiavą eidavę į Drapčiūnų dvarą, ganęs gyvulius kerdžius Maleišas raiste. Išgirdęs, kad jį kas šaukia, apsidairęs, ir pamatęs ant akmens žmogų sėdintį, kuris jį šaukęs.

898 pav. Paluknių ežeras (**1096**) ir įlanka (**1097**) (pagal R. Guobį 2000, 181).

899 pav. Paluknių ežeras (**1096**) ties Skryniaviete (**1097**) iš ŠR. *Aut. nuotr*. 2006.

900 pav. Pamaleišio akmuo (**1098**). *V. Daugudžio nuotr*. 1969 (LIIR VD ng. 2361a).

Kerdžius priėjęs. Žmogus jį pavaišinęs uostoma taboka, paskui nieko nesakęs ir labai dideliais žingsniais nuėjęs per raistą. Nuo to ir vadinamas tas akmuo tokiu vardu" (LŽV).

„Pagal padavimus, naktimis ant akmens sėdįs velnias ir jį kaląs – girdėti kalimas" (1974 m., MMT).

Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1–267, 29; 1974 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–49, 30; 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 98–99; LŽV (K. Cicėnas, 1935); VAK 21/101 (LŽV). **L.** PA 67 (Nr. 8; Pomelaičiai); IA 49 (Nr. 9).

PAPŠIAI, Debeikių s-ja

1099. LAŨKAS GÕJUS. Nurodomas 1 km į Š nuo k., 11 ha ploto. „Anksčiau buvęs miškas". Tikslesnių duomenų nėra.

Dar vienas Gojaus laukas yra ir gretimame Gudelių k. (↑**1047**).

Š. LŽV (B. Plungė, 1935; Papšiai); LŽV (B. Plungė, 1935; Peštiniai).

PARAISČIAI, Anykščių s-ja

1100. DIẼVARAISTIS. Tai didelio pelkėto duburio, įsiterpusio tarp Troškūnų ir Janušavos miškų masyvų, pavadinimas. Raisto, išsitęsusio Š–P kryptimi ir dabar paversto durpynu, plotas buvo apie 2,5x3 km. Į V iš Dievaraiščio išteka Nevėžio upė, į PV – Nevėžės upelis (kairysis Nevėžio intakas; santaka buvo senajame Traupyje). Į R, Šventosios link, iš Dievaraiščio prieigų tekėjo Susienos upelis. Raisto pavadinimo kilmė nežinoma.

Apie 2,5 km į R nuo Dievaraiščio yra Piktagalio vietovė (↑tarp **1104** ir **1105**), tokiu pačiu atstumu į V – Mackeliškių Barboros akmuo (↑**1080**).

Š. LVIA SA 19254, 19 („Za wioską nazwaną Poroyście ku Traszkunom na Pulnoc zaczynaiąsię błota Wielkie, z ktorych wychodzi Rzeka Niewiaża"); LŽV (M. Šablevičius, 1935; Kavarsko g-ja; *Dievulio miškas*). **L.** KUDABA Č., 1986a, 11 („Dievaraistis, vadinamas Paraisčio durpynu"); LKAt 61 D–2 (*Dievulio miškas*).

PAŠVENTUPỸS, Anykščių s-ja

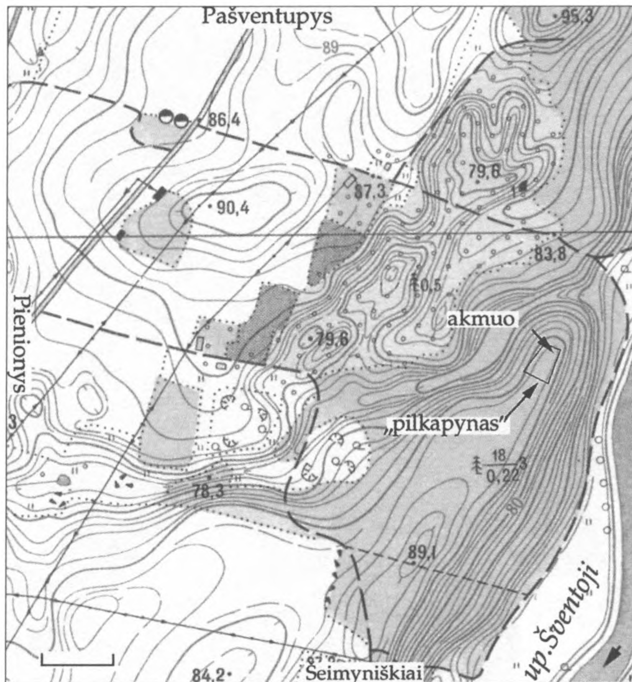
1101. AKMUÕ PÙNTUKO BRÓLIS (Ar 110; M 170). Anykščių g-jos Pienionių miško 2 kvartalo R dalyje, 1,1 km į PR nuo kelio Anykščiai–Kavarskas, 0,27 km į V nuo Šventosios. Akmuo pilkos spalvos granitas, netaisyklingos trikampės piramidės formos, 5,94 m ilg., 4,7 m pl., 1,85 m aukščio. Vienoje akmens briaunoje išskilęs didelis akmens gabalas (LGP).

Pasakojama, kad prie akmens buvo šventykla [?] (LGP; Isokas G., 1995). Iš žmonių užrašyti keli padavimo motyvai pasakoja, kad akmuo nukritęs iš dangaus šaltą žiemą griaudžiant perkūnijai, kad akmuo esąs meteoritas [?] (AKP; Andrioniškio meteorito inspiracija?).

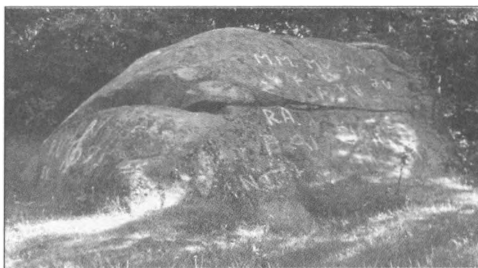
1977 m. LII ekspedicija (vad. V. Urbanavičius) aplink akmenį ištyrė 100 m² plotą. Archeologinių objektų nerasta.

Į P nuo Puntuko brolio yra smėlio kopų, kurios ilgą laiką buvo saugomos kaip Pašventupio pilkapiai (Ar 109).

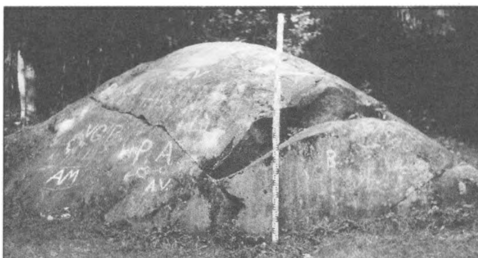
Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1–267, 20; 1974 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–49, 31; 1977 m. LII tyr., LIIR F. 1–679, 14; 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 101; Geotopai; LGP 64–66; VAK 4/390. **L.** IA 49; ML 2, 91; Zabiela G., 1992, 41; Isokas G., 1995, 34–35; KPE 1, 67 (Penianikų miškas); AKP 2, 57; Vaitkevičius V., 2003a, 229; Baltrūnas V., 2003, 54.

901 pav. Pašventupio akmuo (**1101**) (pagal KPC AS).

902 pav. Pašventupio akmuo (**1101**). *G. Pakalnio nuotr.* 1960 (AP).

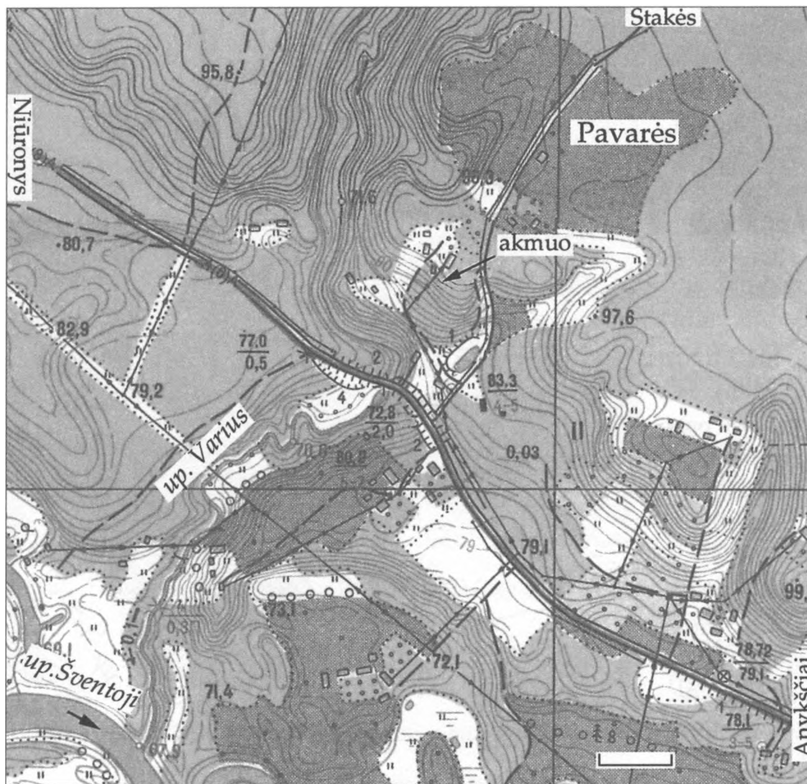

903 pav. Pašventupio akmuo (**1101**). *V. Daugudžio nuotr.* 1969 (LIIR VD ng. 23247).

PAVARĖS, Anykščių s-ja

1102. AKMUO. Pavarių g-jos 59 kvartale, 0,2 km į Š nuo kelio Niūronys–Anykščiai, 0,2 km į R nuo Variaus up. kairiojo kranto, keliuko į Pavarių g-ją R pusėje, kalvos šlaito viršutinėje dalyje. Akmuo juosvai rudos spalvos, 4,35x3,9 m dydžio, 2 m aukščio granitas.

„Prieš keletą metų miręs kaimynas Povilas Banys yra pasakojęs, jog Pavarių akmeniu užristas požeminis praėjimas į kažkur stovėjusią pilį. Tik žinantis burtažodį galėtų jį atristi, o požemiuose esą paslėpti

904 pav. Pavarių akmuo (**1102**) (pagal RŽPI).

turtai" (Telksnytė M., Račkaitis V., 1994).

L. Geotopai; Telksnytė M., Račkaitis V., 1994, 5; Isokas G., 1995, 32.

PAVIRINČIAI, Kurklių s-ja

1103. LAUKAS VELNIAKĖLA. Nurodoma 0,2 km į R nuo Skrebūno sodybos, „ariama žemė". Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (A. Kiaunytė, 1935; Pavirinčiai IV).

PEČIULIAI, Skiemonių s-ja

[1104.] AKMUO su DUBENIU. Buvo R. Baniūnienės sodyboje. 1982 m. pervežtas į KPC AS. Akmuo pilkos spalvos, stambiagrūdis granitas, ritinio formos, 30 cm skr., 24 cm aukščio. Dubuo 19x20 cm skr., 6 cm gylio, kiek suploto pusrutulio formos.

I. Končius 1934 m. J. Baniūnienės sodyboje taip pat užfiksavo akmenį su dubeniu, tačiau gerokai skiriasi jo matmenys („akmuo 39 cm aukščio, dubens skersmuo 23 cm skr., gylis – 19 cm"). Lieka neaišku, ar tai tas pats, ar kitas akmuo.

Piesta arba indas švęstam vandeniui įpilti (Vait.).

Š. 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 102–103; VAK 4/373–377; Končius I., 1934, 39 (nuotr. nr. 780).

905 pav. Pečiulių akmuo (**1104**). *I. Končiaus nuotr.* 1934 (ČDM).

PIKTAGALŸS, Anykščių s-ja

Kaimas apie 2 km į V nuo Kuniškių. Pavadinimo kilmė nežinoma.

Tarp Piktagalio ir Naujonių nurodoma Alkaukos pieva (↑**1090**).

Š. LVIA SA 19254, 20 (1784 m., *przez karczmę Pyktagole*), 48 (*Piktagole*).

PIKTAGALỸS, Kavarsko s-ja

Kaimas Pienios upelio kairiajame krante (dabar – patvenkto). Čia būta plokštinio kapinyno, kurį tyrinėjant 1970 m. (vad. V. Urbanavičius) rasti 2 degintiniai, 42 griautiniai žmonių kapai ir 1 griautinis žirgo kapas. Kapai datuojami XIII/XIV–XVII a.

Apie 2 km į V nuo k. yra Marijampolio piliakalnis (Ar 80).

Š. LVIA SA 19254, 16 (1784 m., *Piktugole*).

PLAŠTAKA, Kurklių s-ja

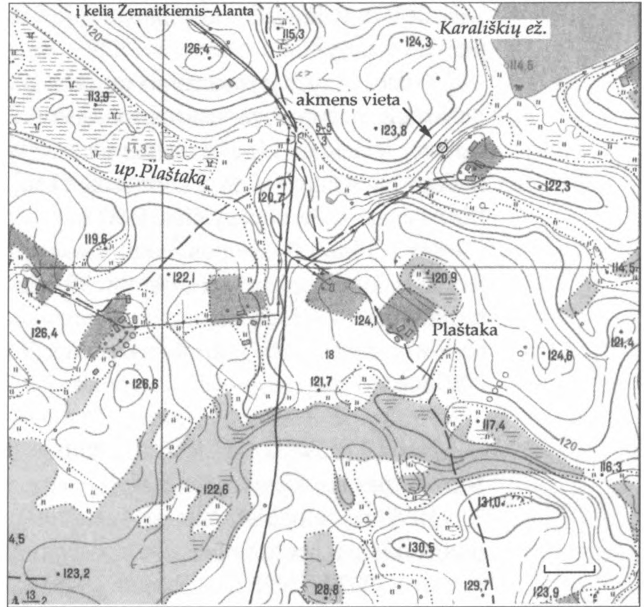
1105. AKMUO su PĖDA (buvo Ar 100). Buvo apie 0,2 km į V nuo Karališkių ež., iš ežero ištekančio Plaštakos up. dešiniajame krante, kitapus S. Misiūno sodybvietės (kairiajame krante – 1974 m., MMT), nedideliame upelio posūkyje. 1970 m. žvalgytas paskutinį kartą, vėliau neberastas. Akmuo buvo 80–90 cm skr., jo R šone (nuo upelio pusės) būta 10 cm skr., 5 cm gylio įdubimo – karvės ar jaučio „pėdos“ (1970 m., LII).

Pasakojama, kad, norėdamas sudaužyti statomą Balninkų bažnyčią, akmenį nešęs Velnias, tačiau išmetęs. Nuo to laiko akmenyje likusi karvės pėda (LŽV).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 18–19; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–22, 2; 1974 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–49, 19; 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 110–111; AP (P. Grincevičius, 1953); LŽV (K. Juodytė, 1935); VAK 66/130 (LŽV). **L.** PA 71 (Nr. 76; karvės-velnio pėda); Daugudis V., 1972 (nuotr.); ŽA 127 (Nr. 277); Vaitkevičius V., 1997, 37 (9 pav.).

PURVELIAI, Kavarsko s-ja

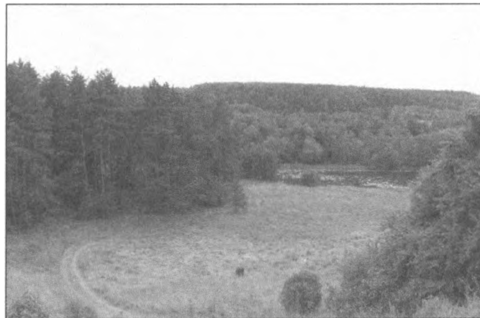
1106. KÌŠKIO BAŽNÝČIA. Iš seno taip vadinama vietovė į PR nuo k., Šventosios up. (Kavarsko tvenkinio) dešiniojo kranto slėnyje. Kiškio bažnyčia – „tai tokie dirvonai; užsodinta jaunuolynas“, „tokis pušynas, tį kalniukas šone“ (Vait.). Pušynu apaugusios slėnyje esančios nedidelės smėlio

906 pav. Plaštakos akmuo (**1105**) (pagal aut.).

907 pav. Plaštakos akmuo (**1105**). *A. Tautavičiaus nuotr.* 1970 (LII ng. 29759).

908 pav. Purvelių Kiškio bažnyčia (**1106**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 2005.

kalvelės; didžiausia ir aukščiausia iš jų yra pušyno P dalyje.

Kiškio bažnyčioje jaunimas mėgo rengti gegužines. Kartais buvo pašiepiamos vietinės davatkos: „Juokaunam, [jūs] tį melstis ainat... į [tą Kiškio] bažnyčią..." (*P.* A. Eimuntienė, 81 m., Bebrūnuose. *U.* V. Vaitkevičius, 1997 m.).

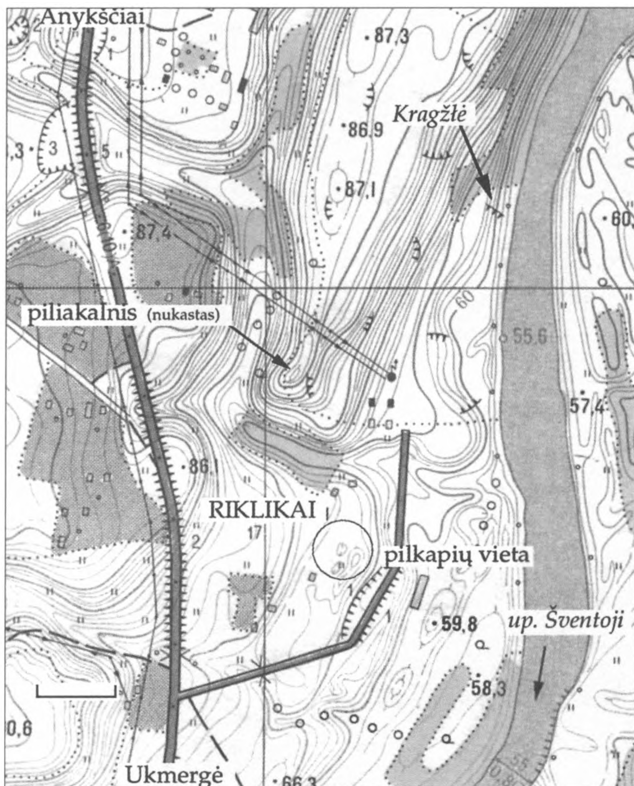
Už 1,3 km į P (kitapus Šventosios) yra dvi Judinio pilkapių grupės (Ar 98, 99), datuojamos IX–XII a.

Š. VAIT. (1997, 2005). **L.** VAITKEVIČIUS V., 2003b, 23 (8 pav.).

[**1107.**] PERKŪNSARGIS. „Pylimas". Nurodomas k. viduryje, 1 a ploto.

1997 m. nelokalizuotas, su šventvietėmis veikiausiai neturi nieko bendro (Vait.).

Š. VAIT. (1997); VK (P. Černiauskas, 1972).

909 pav. Riklikų piliakalnio (**1110**) vieta ir šaltinis (**1111**) (pagal aut.).

RAKUTĖNAI, Troškūnų s-ja

1108. AKMUO su PĖDA. 1935 m. buvo ariamoje dirvoje, Nastės ir Antano Karaliūnų žemėje (Vidupievio lauke – LAM). „Gumbuotas akmuo, lyg gysluotas. Jo paviršiuje yra įdubimas panašus į žmogaus pėdą. Akmens paviršius virš žemės apie 1 kvad. metro, virš žemės apie 20 centimetrų aukščio. Kiek gilumo prasmegęs žemėje, nežinia" (VAK).

Akmens ieškojo 1969 ir 1982 m. ekspedicijos, tačiau nesėkmingai.

Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1–267, 37 (nelokal.); 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 114–115 (nelokal.); VAK 22/487–491. **L.** LAM 222; PA 79 (Nr. 207).

REMEIKIAI, Skiemonių s-ja

1109. VELNIABALA. Nurodoma 0,4 km į P nuo k., apie 0,5 ha ploto, Remeikio sklype. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (V. Kindurytė, 1935).

RIKLIKAI, Kavarsko s-ja

1110. PILIAKALNIS. Nukastas sovietmečiu.

„Šitam piliakalnyje užpylė bažnyčią, paslėpė ją. Iš vakarų pusės yra toks kriaušelis. Ten įėjimas į bažnyčią. O viršuje piliakalnio – lankas. Iki jo bažnyčios bokštai" (*P.* J. Matusevičius, 58 m., Riklikuose. *U.* I. Raškevičiūtė ir N. Ribinskaitė, 1969 m.).

Už 0,26 km į ŠR nuo piliakalnio vietos trykšta Kregžlės šaltinis (↑**1111**), 0,3 km į PR – būta pilkapyno, kuriame mirusieji laidoti I t-mečio viduryje – antrojoje pusėje. XVI–XVIII a. pilkapyno teritorijoje veikė kaimo kapinės.

Š. VUB F. 213–197, 54 (Rykliai).

1111. ŠALTINIS KREGŽLĖ (KRAGŽLĖ, KRIOGŽLĖ). 0,5 km į R nuo kelio Ukmergė–Anykščiai, 0,25 km į Š–ŠR nuo transformatorinės, esančios apleistos asfaltbetonio gamyklos aikštelėje, Šventosios

910 pav. Riklikų šaltinis (**1111**) (pietinė versmė). *Aut. nuotr*. 2005.

911 pav. Riklikų šaltinis (**1111**) (centrinė versmė). *Aut. nuotr*. 2005.

dešiniajame krante. Šaltiniai trykšta plačiame aukštumos šlaito ruože. Per akmenis didele srove tekėdamas iš šlaito viršaus, šaltinių vanduo kelia nemažą garsą (su juo gali būti susijęs versmės pavadinimas – Vait.). Šiuo metu vietos gyventojai savo reikmėms vartoja vieno iš P pusėje tekančio šaltinio vandenį – čia patogu privažiuoti ir pripilti didesnes vandens talpas. Tačiau bene labiausiai vandeningas šaltinis trykšta kiek toliau į Š. Iš vidutinio statumo šlaito viršutinėje dalyje susidariusio cirko vanduo 30–40 cm pl. grioveliu nuteka R kryptimi (85–95°) (N55°23'04,8"; E24°54'15,7"). Vanduo bespalvis, neturi žymesnio skonio. Vietos gyventojų teigimu, žiemą neužšąla. Šios ir kelių kitų versmių vanduo suteka į seną, maždaug 15x30 m dydžio, 1,5–1,8 m gylio, visiškai skaidrų malūno tvenkinėlį Šventosios terasoje. Iš tvenkinio vanduo krinta ir teka į Šventąją (ties žiotimis – N55°23'03,7"; E24°54'24,0").

M. Balinskis XIX a. viduryje rašė, jog šaltinis *Kragzła* buvęs lietuvių pagonių laikomas šventu: „Źródło zwane po litewsku *Kragzła*, które u pogan litewskich za święte uwazaném było“ (Baliński M., 1886). S. Didžiulis XIX a. pabaigoje Riklikų šaltinį vadino šventąja versme *Kriogžle* (Anykščiai, 44).

912 pav. Tvenkinys Riklikų šaltinių (**1111**) papėdėje. *Aut. nuotr*. 2005.

Rubikiai
Šventavartė
Didžioji sala
RUBIKIŲ ež.
Varnagrotės s.

913 pav. Rubikių ežeras ir Šventavartė (**1112**) (pagal aut.).

914 pav. Rubikių ežeras (**1112**) iš P. *D. Vaitkevičienės nuotr*. 1996.

„Versmė iš viršaus krenta žemyn, būta malūno, sako net buvusi šventvietė. Moterys ir dabar eina ten akių plauti ir tą vandenį buteliais nešasi namo“ (*P.* S. Griganavičius, 30 m., Riklikuose. *U.* M. Guzevičiūtė, 1935 m. – LŽV; Vanduo krinta nuo kalno žemyn per 12 sieksnių – Smigielskis B., 1909). „Ten nuėjo, nusiprausė, sako nori būt gražus. Ir mes aidavom nuspraust, kad gražios būtumėm. Apsitaškom, kų. Tas vanduo buvo neapsakytai skanus“ (*P.* V. Grincevičienė, 78 m., Riklikuose. *U.* V. Vaitkevičius, 2005 m.).

Šaltiniai kaip geografinis orientyras paminėti jau 1784 m. kelio iš Kavarsko į Ukmergę aprašyme: „Potym Dwor JP[a] Borowskiego przez krynicy do karczmy Rodziszewski, tu w lewo przez Rzeką Swiętą przewozem“ (LVIA SA).

Š. LVIA SA 19254, 19 (1784 m.); LŽV (M. Guzevičiūtė, 1935); Vait. (2005; *Kregžlė, Kragžlė*). **Š.** MAB F. 94–6, 14. **L.** Baliński M., 1886, 224; Smigielskis B., 1909, 24 (Rinklikai); LAM 153; ML 2, 491; Anykščiai, 44; Kiškis S., 1998, 91.

RUBIKIAI, Anykščių s-ja

1112. RUBÌKIŲ ẼŽERAS. Apie 10 km į R nuo Anykščių, 944 ha ploto. Ežero perimetras apie 29 km. Į ežerą įteka Mežinta, išteka Anykšta, Liudė ir Straupė. Jame 16 salų (ML).

Pasakojama, kad ežero vietoje buvo Anykščių miestas su bažnyčia, kurie

paskendo, „ir dabar su visom procesijom naktį iškyla“ (VUB F. 213–197, 15). „Daugelį metų Velykų rytą gyvenę prie Rubikių ežero žmonės girdėdavo iš ežero liūdnus varpų skambėjimus ir liūdnas, graudžias žmonių giesmes. Ežero žvejai ne kartą matė iškylant iš ežero didelį bažnyčios varpą, bet nei karto negalėjo jo paimti, nes reikėjo atspėti to varpo vardą, bet nei vienas neatspėjo. Pasakojo, kad žvejai yra sugavę tik mažus varpelius, kuriais klapčiukai skambina per mišias <...>. Jei kas būtų atspėjęs varpo vardą, bažnyčia ir miestas būtų iškilę į ežero paviršių“ (*U.* T. Sedelskytė, 1982 m., būdama 62 m., „iš savo atsiminimų“ – AKP; „Naktim šitam ežere zvanijo varpas. Jis zvanijo taip: „Mano brolis Jonas irgi paskenduolis“ – VUB F. 213–197, 14). Kartą, sekmadienio vidurdienį žmogus pamatė, „kad iš ežero išsikėlė gražus laivelis ir plaukia tiesiai į jį. Kai priplaukė, anas pamatė, kad ten sėdi labai graži karaliūčia, o ją apvyniojęs labai baisus žaltys <...>. Karaliūčia sako: „Žmogau, gelbėk mane! Kišk savo ranką ligi alkūnės žalčio gerklėn – aš būsiu išgelbėta“. Žmogus išsigando ir rankos nekišo (ŽA 143–144).

Paprastai konkrečia nuskendusio miesto bažnyčios vieta laikoma tarp dviejų viena nuo kitos per 60–70 m nutolusių Didžiosios ir Ilgosios (Bučinės) salų esanti *Šventãvartė*. Pasakojama, kad būtent toje siauroje, vienoje iš giliausių ir retai kada užšąlančių ežero vietų (pagal: ML) stovėjo Anykščių miestas (VUB F. 213–197, 16); „ten, sako, yra Anykščių bažnyčios didysis altorius su monstrancija. Žmonės norėjo išmatuoti toje vietoje ežero gylį, bet surišus daug virvių, prie jų pririšus akmenį, dugno nepasiekė“ (AKP); ten žvejodami žvejai net buvo ištraukę „kryžių ir kupkų“ (Anykščiai).

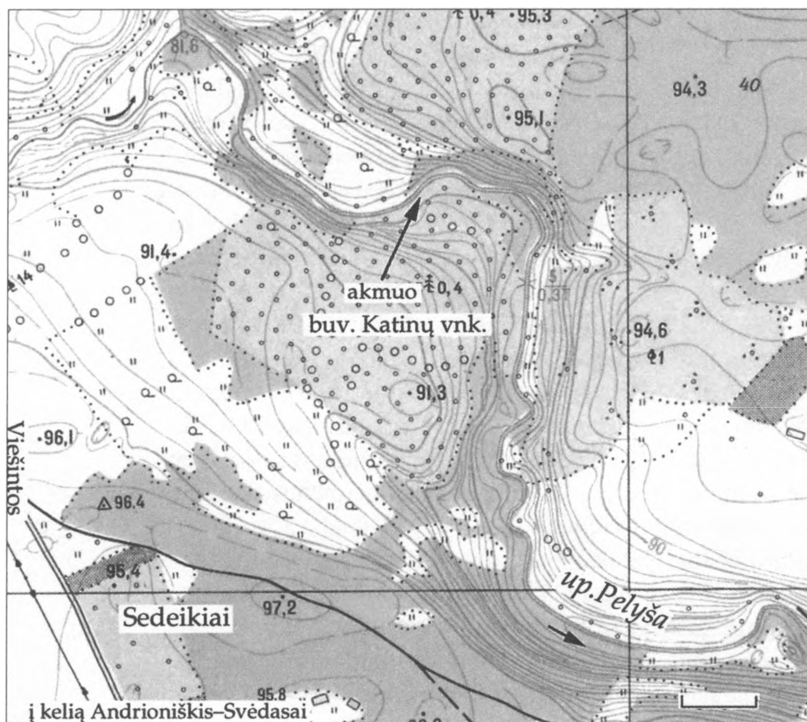
Teigiama, kad Šventavartė „niekad neužšaldavo, kolai kas joje neprigerdavo, tolai būdavo kiaura, neužšalus“ (*U.* S. Didžiulis, apie 1885 m. – Anykščiai; „šalčiausią žiemą neužšąla“ – AKP). Šventavartėje, sakoma, „prieš užšalimą vanduo kelias dienas ūžia“ (IP), o „Velykų rytą [čia. – *Vait.*] keliasi bažnyčia aukštyn: baigiasi keltis, kai tik gaidys užgieda, bažnyčia ir vėl nugrimsta. Žvejai, kai gaudydavo žuvis, tai sakydavo, kad tinklas užsikabindavęs už bažnyčios kryžiaus“ (*U.* K. Žekonytė, 1922 m. – IP). Anot A. Žukausko-Vienuolio suliteratūrintų padavimų, į Šventavartę šoko prieš ų užkluptos Varnagrotėje buvusios šventovės vaidilutės, panorusios nusiskandinti (Vienuolis A., 1971; Kudaba Č., 1967a). Pasak A. Žukausko, ir pati Varnų sala (Varnagrotė) buvo vadinama Šventavartės vardu.

Paminėtina, kad padavimai Rubikių ežere taip pat mini akmenis: „Ežere yra akmenų krūva, vadinama Čiortokamen. Sako, kad Velnias ją sunešęs ir supylęs, kad paskandintų Rubikių miestą“ (*P.* J. Vingrys, 70 m. ir P. Balaišis, 55 m. *U.* I. Raškevičiūtė ir N. Ribinskaitė, 1969 m. – VUB F. 213–197, 57).

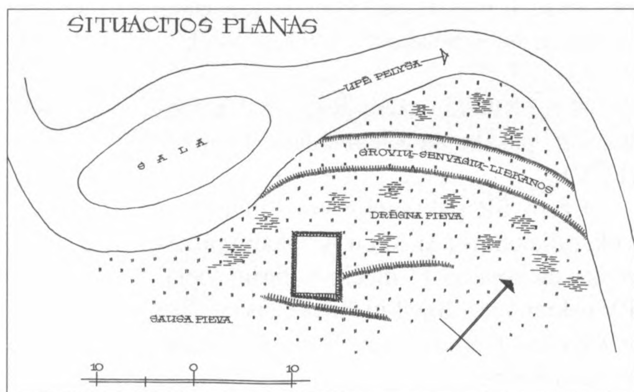
Iš R į Rubikių ežerą įteka Liudės upelis, kur, pasakojama, „velėdavo laumės“ (LŽV).

Ežero ŠR pakrantėje yra Piliakalnio vnk. piliakalnis (Ar 87) ir Kriokšlio pilkapyno, datuojamo I t-mečio viduriu, vieta. PV pakrantėje – Bijeikių piliakalnis (Ar 88) ir Klykūnų kaimas, ežero Š saloje – Rubikių piliakalnis.

Š. LTR 619/147; 2298: 19, 20; LŽV (S. Vijeikytė, 193?; Paežeriai); VK (1964; Šventavartė – sala, ežero dalis); VUB F. 213–197, 14–18, 57.
L. IP 84 (Nr. 82); Kudaba Č., 1967a; Vienuolis A., 1971, 7–24; ML 2, 92–94; Anykščiai, 43; UP 51 (Nr. 85–86), 116 (Nr. 252–253); AKP 1, 53; ŽA 143–144 (Nr. 327–328).

915 pav. Sedeikių (buv. Katinų) akmuo su dubeniu (**1113**) (pagal KPC AS).

916 pav. Sedeikių (buv. Katinų) akmens (**1113**) ir tyrimų ploto situacija. *S. Mikulionio brėž.* 1975 (LIIR brėž. 4309).

SEDEIKIAI (buv. Katinai), Andrioniškio s-ja

1113. AKMUO su DUBENIU (Av 1956). Apie 1,5 km nuo Pelyšos upelio santakos su Šventąja, Pelyšos dešiniajame krante, 7 m nuo upės, priešais V. Putnos sodybvietę.

Akmuo pilkai rusvos spalvos stambiagrūdis granitas, ritinio formos, vienu nuskeltu kraštu, 1,1 m skr., 35 cm aukščio (virš žemės). Akmens viršuje, centre, iškaltas 31 cm skr., 4 cm gylio plokščiadugnis dubuo, iš kurio į akmens PV kraštą eina tokio pat gylio, iki 26 cm pl. ir 48 cm ilg. latakas plokščiu dugnu.

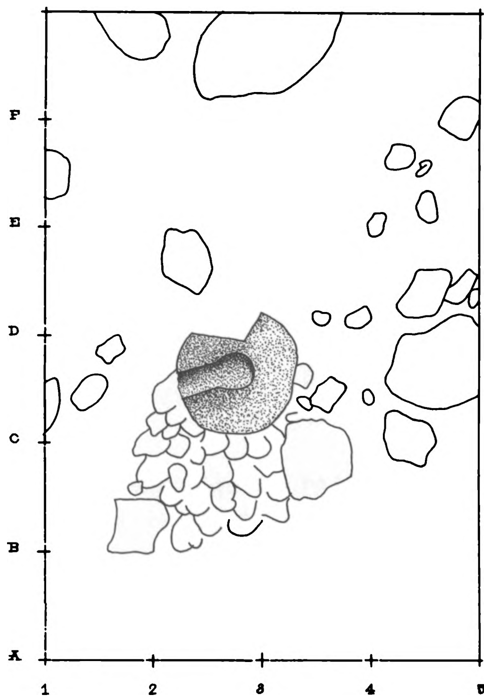
1975 m. LII (vad. V. Urbanavičius) prie akmens ištyrė 24 m^2 plotą. Nustatyta, kad akmuo su dubeniu yra ant nedidelio akmenų (taip pat jo paties skeveldrų) postamento. Prie akmens P pusėje aptikta 1,5 m skr., apie 30 cm gylio piltuvėlio formos duobė, išgrįsta to paties dubenuotojo akmens skeveldromis ir pripildyta degėsių. Čia rasta glazūruoto puodelio su ąsa fragmentų (datuojami apie XVII–XVIII a.), taip pat geležinė grandis.

Š. 1975 m. LII tyr., LIIR F. 1–509; 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 48–49. **L.** Urbanavičius V., 1977; IA 49 (Nr. 6); KPE 1, 82 (Sedeikiai); Vaitkevičius V., 1999, 232 (11 pav.); 2003a, 226.

SKIEMONYS

1114. ŠVEÑTO IGNÃCO VERSMĖ. Nurodoma buvus ūkininko [kokio?] kieme, apie 0,4 km atstumu nuo bažnyčios.

„Šaltinis buvo laikomas stebuklingu ir per atlaidus Sekminių trečią dieną būdavo einama prie jo su procesija. Bet maždaug jau 40–50 metų kaip tas šaltinėlis nėra

917 pav. Sedeikių (buv. Katinų) akmens (**1113**) tyrimų ploto planas. *S. Mikulionio brėž.* 1975 (LIIR brėž. 4309).

918 pav. Sedeikių (buv. Katinų) akmens (**1113**) aplinkos tyrinėjimai. *V. Urbanavičiaus nuotr.* 1975 (LIIR ng. 40942.

lankomas, o daugumas parapijiečių jo net nežino" (*U.* kun. A. Meškauskas, 1947 m. – PV).
L. PV 68; ZABIELA G., 2002, 3.

SKIEMONIŲ s-ja

1115. BAŽNÝČIAKALNIS. Minimas Balčių k., Skiemonių vls. Esąs į V nuo k., 0,5 ha ploto, aukštas, esąs „panašus į bažnyčią". Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (S. Marcinkevičienė, 1935).

1116. LAŨMKALNIS. Minimas Tautvydų vnk., Skiemonių vls. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. VK (Pkk).

STAKĖS, Anykščių s-ja

1117. AKMUO su PĖDA. „Su žmogaus pėda". Paminėtas K. Šulgos 1925 08 18 laiške P. Tarasenkai (VAK). 1969 m. ekspedicija akmens nelokalizavo.
Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1–267, 30; VAK 4/386. L. LAM 237 („su žmogaus delnu"); PA 67 (Nr. 10; „su žmogaus delnu").

STARKIŠKIS, Skiemonių s-ja

1118. AKIVARAS AKÌS. Nurodoma į Š nuo Giltinės ež., apie 2 m skr., labai gili, neužšąlanti.

„Pasakojama, kad čia seniau rodydavusis mergaitė, sėdinti ant pinigų skrynios. Prie jos tupėdavęs šuo".
Š. LŽV (S. Skinulytė, 1937).

SVĖDASAI

1119. EŽERAS SVĒDASAS (BERÃGIS). Į Š nuo Svėdasų, 127 ha ploto. Didžiausias gylis apie 24 m, vidutinis – apie 6 m.

Pasakojama, kad Velnias norėjo ežerą užpilti ir nešė skrybėlėje žemes. Gaidys užgiedojo, ir Velnias darbo nepabaigė. Ežere dabar yra trys kalneliai – tai žemės iš trijų skrybėlių.
Š. VUB F. 213–197, 6.

1120. ĒŽERAS ALAŨŠAS. Į P nuo Svėdasų, 49 ha ploto. Didžiausias gylis 12 m.

919 pav. Svėdasų ežeras (**1120**) iš V. *Aut. nuotr.* 2003.

Pasakojama, kad ežere esąs nuskendęs varpas, „zvanijant bažnyčios varpams, ir tasai atsiliepdavęs. Kartais išsikeldavęs viršun. Kartą žvejai tinklais jį pagavo, bet tinklas perplyšo ir varpas nuskendo" (*P.* Karalienė. *U.* S. Didžiulis, 1881 m. – Anykščiai; „varpas, vardu Alijošius" – VUB F. 213–197/9). Varpas prisisapnavo žmonėms (klebonui) ir jie ėmė varpo traukti, tačiau pamiršo kokį daiktą („kryželiuką", „abrūsėlį") (VUB F. 213–197: 10, 11).

„Žiūrint nuo kapų vėjuotą dieną per Alaušą matosi baltas kelias. Juo vežė varpus. Rogės sulūžo, ir vienas varpas nuskendo. O tas kelias ir dabar pavojingas. Daug žmonių prigeria kas metai. Tai vis Velnio darbas" (*P.* J. Gudonis, 57 m., Svėdasuose. *U.* I. Raškevičiūtė ir N. Ribinskaitė, 1969 m. – VUB F. 213–197/13).

Remdamasis padavimais kun. J. Tumas-Vaižgantas 1920 m. parašė „Pragiedrulių" epilogą „Alaušo varpas". Be kita ko, jame iškyla Svėdasų katalikų ir reformatų konflikto, ežero dugne skambančio varpo, bandymo varpą ištraukti bei naktį mėnesienoje išryškėjančio tako ežero vandens paviršiumi motyvai.

Š. LTR 3414: 255, 256; VUB F. 213–197: 9–13. **L.** Vaižgantas, 1989, 613–615; Anykščiai, 42 (Svėdasų ežeras); UP 115 (Nr. 250).

1121. KÙNIGO KÁLNAS. Nurodomas į PR nuo Svėdasų, netoli Alaušo.

„Kunigas važiavo pas ligonį. Ir pasibaidė arklys <...> vežimas apvirto ir kunigas užsimušė. Nuo to laiko kalnas ir vadinamas Kunigo kalnas" (*P.* O. Laurelytė, 67 m. *U.* I. Raškevičiūtė ir N. Ribinskaitė, 1969 m. – VUB).

Š. VUB F. 213–197, 38.

SURDAUGIAI, Traupio s-ja

1122. RÃGANOS AKMUÕ. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. VK (1973).

SURDEGIS, Troškūnų s-ja

[**1123.**] ŠALTINIS. XIX a. pabaigoje S. Didžiulis šventąja versme vadina šulinį Surdegio rusų cerkvėje (Anykščiai).

Pasakojama, kad prie jo kadaise pasirodė švč. Mergelės Marijos paveikslas (PV).

Š. MAB F. 94–6, 14. **L.** Anykščiai, 44; PV 380.

ŠEDUIKIAI, Svėdasų s-ja

1124. AKMUO su PĖDOMIS. P. Tarasenka nurodo, jog vadinamajame Kupčiaus akmenyje yra dvi duobutės – Velnio įmintos pėdos. Nei 1982 m., nei 2000 m. ekspedicijos akmens nelokalizavo. Galbūt tas pats Palobės akmuo su pėdomis? (↑**1236**).

Š. 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 126; 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 14; VAK 21/124 (LŽV; *Kupetys*). **L.** PA 33, 67 (Nr. 5).

ŠERIAI, Kavarsko s-ja

1125. MÌŠKAS GÕJUS. Nurodoma, kad ŠR puseje ribojasi su Paberžiais, 2 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (C. Ruseckaitė, 1935).

ŠILAGALIAI, Svėdasų s-ja

1126. AKMUO su PĖDA. Buvo į Š nuo k., prie Liūnelio. 1969 m. ekspedicijos duomenimis, akmuo sunaikintas apie 1953 m., o 1982 m. ekspedicijos duomenimis – prieš Antrąjį pasaulinį karą. Akmuo buvo su žmogaus pėdos formos įdubimu.

Pėdą, pasak žmonių, įspaudė sustojusi ant akmens pailsėti švč. Marija (VAK).

Š. 1969 m. LII žv., LIIR F. 1–267, 30; 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 130; VAK 21/268. **L.** PA 68 (Nr. 16).

1127. MERGAKALNIS. Apie 0,45 km į Š nuo Šventosios up. ir apie 0,2 km į PR nuo kelio Andrioniškis–Čiukai, iš trijų pusių apjuostas Šventosios senvagės. Tai apie 25 m ilg. (Š–P), 15 m pl., 5–6 m aukščio kalva iškiliu viršumi.

Padavimų neužfiksuota.

Š. 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 130.

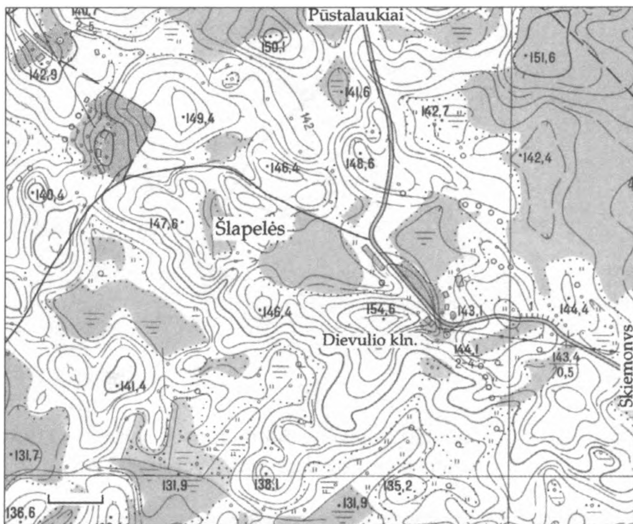
ŠLAPELĖS, Skiemonių s-ja

1128. DIEVÙLIO KALNẼLIS. 1,75 km į ŠR nuo Janionių pilkapių (Ar 664), 1,4 km į ŠR nuo kelio į Klabinius, atsišakojančio iš kelio Ukmergė–Utena, 0,13 km į PV nuo kelio į Želtiškes, atsišakojančio iš kelio Ukmergė–Utena, Anykščių ir Molėtų r. riba eina kalno P papėde.

Kalnas masyvus, viršuje apie 60 m ilgio (R–V), 15–18 m pločio (Š–P), vidutinio statumo, iki 10 m aukščio šlaitais. Nuo kalno atsiveria puiki panorama PR, P ir PV kryptimis.

Vietovardis apylinkių gyventojams buvo gerai žinomas (plg.: „Eisiu Dievulia kalnan"), tačiau padavimų neužfiksuota.

Š. 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 15; LŽV (A. Rudokas, 1936); VK (Želtiškiai). **L.** ŽERL 209; GUOBIS R., 2000, 190 (Želtiškiai).

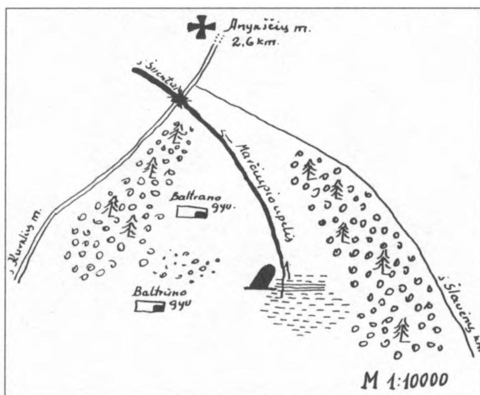

920 pav. Šlapelių kalnas (**1128**) (pagal aut.).

921 pav. Šlapelių kalnas (**1128**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 1992.

922 pav. Vaizdas nuo Šlapelių kalno (**1128**) į P. *Aut. nuotr.* 2000.

923 pav. Šlavėnų Marčiupio ir akmens (**1129**) schema. *G. Pakalnio pieš*. 1960 (KPC AS).

924 pav. Šlavėnų Marčiupio akmuo (**1129**). *G. Pakalnio nuotr.* 1960 (AP).

925 pav. Šlavėnų Marčiupio akmuo (**1129**). *G. Pakalnio nuotr*. 1960 (AP).

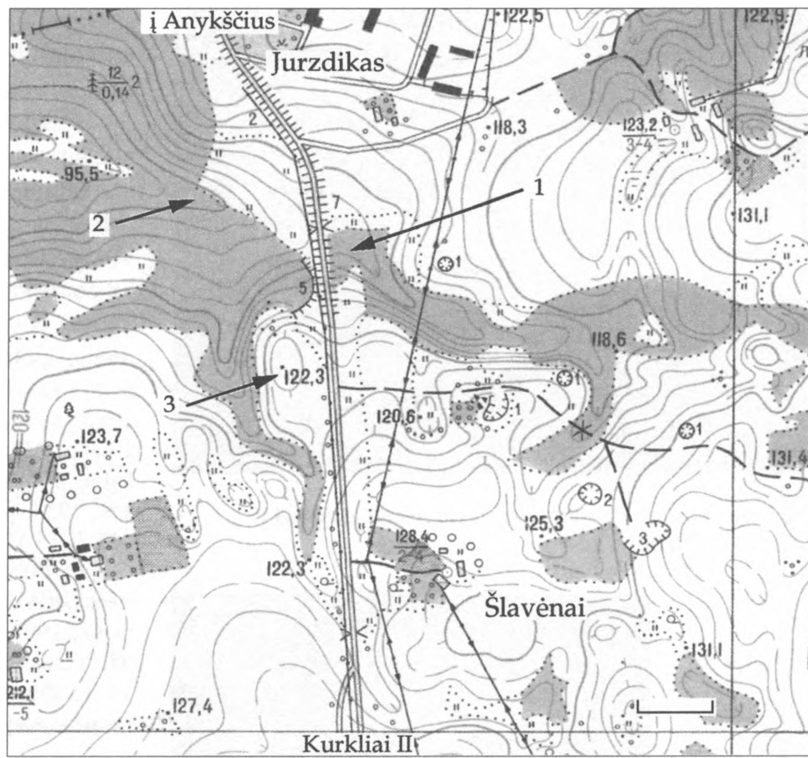
ŠLAVĖNAI, Anykščių s-ja

1129. MARČIUPŸS (MÕRČIUPIS) ir AKMUO (Ar 104; M 174). Šventosios kairysis intakas (dešinysis Šlavės – Vardynas). Teka V kryptimi tarp Jurzdiko (Anykščių m. pakraštyje; į P) ir Šlavėnų (į Š). Dabar Marčiupiu oficialiai vadinamas ir upelio aukštupys į R nuo kelio Anykščiai–Kurkliai. 2005 m. duomenimis, praeityje Marčiupiu upelis buvo vadinamas tik nuo tos vietos, kur iš P į jį įsiremia vadinamasis Maskolių ravas (su mažučiu intaku) (N55°30'24,0"; E25°05'42,9"). Ten pat upelį kerta ir nebenaudojamas senkelis iš Šlavėnų į Jurzdiką. Kaip tik juo, pasakojama, tuoktis važiavo ar ėjo jaunieji ir čia tekančiame upelyje jie paskendo (*P*. O. Žukauskaitė-Tumienė, 82 m. Jurzdike ir A. Tumus, 54 m. Jurzike. *U*. V. Vaitkevičius, 2005 m.).

Marčiupis minimas 1858–1859 m. sukurtoje poemoje „Anykščių šilelis“ ir jos prierašuose, rašytuose paties A. Baranausko: „Marčiupis – ravas ir upelis bėgdavo per vidurį šilelio. Taip vadinamas, kad kitados netoli nuo tos vietos marti, važiuodama šliūban, prieš motiną nusidėjus ir nepersiprašius, dievaičių buvus pakorota, kad pati su jaunuoju ir svotais akmenimis pavirtę. Teberodžia po šiai dienai anykštėnai didelius tuos akmenis šaliakelėj gulint“ (Baranauskas A., 1970).

„Kur prie Anykščių yra Marčiupys, ten yra nuėjusios žemėn vestuvės <...> vadinasi Marčiupys, kad sūnui [tėvai. – *Vait.*] nedavė marčios parvest“ (LT). „Morčupio upelyje yra akmuo, apie kurį kalbama, kad, šokdamas nuo jo į krantą, įkritęs į vandenį ir paskendęs neturtingas smuikininkas ir jo sužieduotinė bajoraitė“ (LAM). „Duktė įsigeidus vestis, bet motina jos neleidusi, o duktė neklausiusi motinos. Paskirtą dieną atvažiavo vestuvininkai, ir važiavę į bažnyčią. Motina buvus burtininkė ir išvažiavusius į bažnyčią visus užčeravojusi –

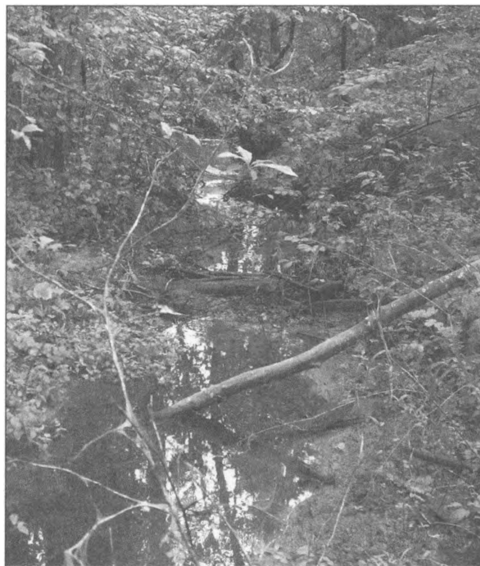
pavertusi akmenimis. Nuo to laiko ir vadinasi tuo vardu [Marčiupis. – *Vait.*]“ (*P.* O. Mašiotienė, 50 m., Šlavėnuose. *U.* A. Karanauskas, 1935 m. – LŽV). „Kai jaunavedžiai važiavo pro tą vietą, liūną, tėvai (uošviai) ją prakeikė, ir ji pavirto akmeniu. Nuo to ir akmuo gavo tokį vardą“ (UP Nr. 10).

926 pav. Šlavėnai: 1. Marčiupio akmuo (senas); 2. Marčiupio akmenys (nauji) (abu – **1129**); 3. Kaimo kapeliai (visi – pagal aut.).

Pirmoji padavimuose minimo Marčiupio akmens lokalizacija yra 1960 m. Archeologijos paminklo pase (AP). Sprendžiant iš dviejų archyvinių nuotraukų, ši vieta gali būti vieno iš P–Š kryptimi į Marčiupį tekančio upelio griovos aukštutinė dalis, įsirėžusi į laukus. Deja, jokių tikslesnių duomenų apie šį akmenį nesurinkta nei 1982 m. (MMT), nei 2005 m. (Vait.).

Maždaug nuo 1982 m. Marčiupio akmeniu laikomas 15 m į R nuo kelio Anykščiai–Kurkliai sankasos, dabar Marčiupiu vadinamo upelio kairiajame krante esantis riedulys (N55°30'21,7"; E25°05'53,9"). Jis įtrauktas ir į saugomų nekilnojamų kultūros vertybių sąrašą. Akmuo rausvos spalvos granitas, netaisyklingos formos, 3,5 m ilg. (ŠV–PR), 2,5 m pl. (ŠR–PR), 70 cm (PR) – 1,7 m (ŠV) aukščio (pagal: KPE). Tačiau akmuo su padavimu apie Marčiupį nesietinas. Pasak vietos gyventojų, šiuo atveju tai „šiuolaikiškai sukurta [istorija]“. Apie šį Šlavėnų akmenį tebuvo pasakojama, kad ant jo paguldytus baudžiauninkus mušdavęs Šlavėnų dvaro ponas, o du akmenys-vestuvininkai yra už 0,22 km į ŠV–V (2005 m., Vait.).

927 pav. Šlavėnų Marčiupys (**1129**). *Aut. nuotr.* 2005.

928 pav. Šlavėnų Marčiupio akmenys (nauji) (**1129**) iš R. *Aut. nuotr.* 2005.

929 pav. Šlavėnų Marčiupio akmuo (senas) (**1129**) iš V. *Aut. nuotr.* 2005.

0,15 km į V nuo kelio Anykščiai–Kurkliai, apie 20 m į ŠV nuo dviejų upelių santakos, nuo kurios jie buvo imami vadinti Marčiupiu, ir vietos, kur upelį kerta senkelis, Marčiupio kairiajame krante, tarp aukštų ir stačių krantų, yra du dabar mažai kam žinomi akmenys, 2005 m. duomenimis laikytini tikraisiais „Marčiupio akmenimis" (N55°30'24,5"; E25°05'42,2"). Didesnysis akmuo – netaisyklingo keturkampio formos, raudonas vidutinio stambumo granitas, 1,6x1,7 m dydžio, 55–60 cm aukščio. Akmuo gražiai nuolaidėja į Š (upelio) pusę, ir apatinėje šios plokštumos dalyje, visai prie upelio, yra įdomi 30x55 cm dydžio išskalda – savotiška „sėdynė". Antrasis akmuo guli už 20–25 cm nuo pirmojo, iš dalies jau upelio vagoje. Akmuo raudonos spalvos granitas, apneštas žemėmis, apsamanojęs. Matoma jo dalis yra 70x80 cm dydžio, nuo upelio dugno siekia 70 cm aukštį. (Dar vienas vidutinio dydžio akmuo yra 1,2 m atstumu nuo pirmojo akmens, upeliu žemyn) (2005 m., Vait.).

Š. 1974 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–49, 8; 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 130–132; 1990 m. LII žv., LIIR F. 1–1710, 15; AP (G. Pakalnis, 1960); LTR 2412/59; LŽV (A. Karanauskas, 1935; Šlavėnai I); Vait. (2005); VAK 4/462 (LŽV). **L.** LAM 94 (Anykščiai); Vardynas, 98 (*Marčiupys*); LT 649 (Nr. 734); Baranauskas A., 1970, išn. 18; ML 2, 87–88; Zabiela G., 1992, 41; EMD 107 (Nr. 155); KPE 1, 91; Telksnytė M., Račkaitis V., 1994, 4; UP 14–15 (Nr. 10–11), 120 (Nr. 262); AKP 2, 57 (*Marčiupys*); ŽA 145 (Nr. 332).

1130. GÕJUS ir ĄŽUOLAS DIEVAITIS. Į R nuo k. plyti Šlavėnų giria, arba Gojumi vadinamas miškas (apie 32 ha – LŽV, Šlavėnai I). Jame buvo Dievaičiu [?] vadinamas „didelis ąžuolas" (LŽV, Šlavėnai I). Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (J. Jankauskaitė, 1935; Šlavėnai II, *Gojus*); LŽV (A. Karanauskas, 1935; Šlavėnai I, Šlavėnų giria).

ŠVENTUPYS, Debeikių s-ja

1131. LAŨMARAISTIS. 4 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. VK (Pkk).

TRAKINIAI, Kurklių s-ja

1132. PÍEVA GÕJUS. Nurodoma 0,2 km į P nuo Užtakių miško, 12 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.

Kaime yra saugomas piliakalnis (Ar 1616).

Š. LŽV (S. Skinulytė, 1937).

TRAKININKAI, Viešintų s-ja

1133. AKMUO su PĖDOMIS. Nurodomas netoli „Kumpinių krūmų“, „didelis akmuo ant kurio matosi išsispaudusios neva žmogaus pėdos“ (VAK).

Pasakojama, kad kartą naktigoniai sugulė miegoti palikę iš savo tarpo arkliams saugoti. Arkliaganys „besivalkiodamas pakrūme pamatęs stovinčią ant žinomojo akmens ugnia liepsnojančią žmogaus stovylą su juodais ragais galvoje“. Persigandęs arkliaganys pažadino likusius šaukdamas, kad matąs velnią. Nuėję visi kartu prie akmens nieko nerado. Apžiūrėję akmenį rytą naktigoniai akmenyje pamatė „daugybę pėdų“, ir visi nutarė, kad tai Velnio būta, kuris „raudonai įkaitusiomis kojomis išdeginęs pėdas“ (*U.* M. Pempaitė, Trakininkuose, apie 1925 m. – VAK).

Š. 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 135–136 (pievoje netoli nuo P. Čerkauskienės kluono; nelokal.); VAK 22/566 (M. Pempaitės laiškas P. Tarasenkai).

TRAUPIS

Bažnyčioje yra stebuklingas Panelės Švenčiausios paveikslas, vadinamas Giedeline (nuo pono Giedelio pavardės). Paveikslas 1693 m. buvo įkeltas į koplyčią, vėliau perkeltas į bažnyčią. „Liaudis skaitlingai tą paveikslą lanko, net iš tolimų kraštų pėkšti ateidami ir po keletą dienų pamaldose praleidžia“ (Smigielskis B., 1909).

Miglotai menama, kad paveikslas buvęs rastas ant akmens (Skrinskas R. G., 1999).

L. Smigielskis B., 1909, 22; Skrinskas R. G., 1999, 257–258.

VAIDEVUČIAI, Kavarsko s-ja

1134. BÓBAKALNIS. Tikslesnių duomenų nėra. Pavadintas „todėl, kad ten eidavusios viso kaimo moterys apverkti palaidotų“.

Š. Must.

VAĨDLONYS, Troškūnų s-ja

Apie 1 km į ŠV nuo Troškūnų.

„Ten yra buvę vaidilutės-vaidilos, darydavo aukas, kad ir žmones degindavę ant laužų – traškėdavę“ [?] (LŽV).

Š. LVIA SA 19254, 119 (1784 m., *Woydłance*); LŽV (J. Maldutis, 1935; Troškūnų g-ja).

VAIŠVILIŠKIAI, Skiemonių s-ja

[**1135.**] KOPLỸČKALNIS (buvo Av 104). 1,15 km į Š nuo Nevėžos ež., 0,5 km į ŠV nuo Nagurkiškių gamybinio centro. Tai nedidelė pakiluma tarp dirbamų laukų, senų, apleistų k. kapinių vieta.

Š. 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 141–142; VAK 4/471 (LŽV).

VAITKŪNAI, Svėdasų s-ja

[**1136.**] OŽKŨ BAŽNÝČIA. „Kalnelis“. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. VK (Pkk).

VAIVADIŠKIAI, Anykščių s-ja

[**1137.**] KOPLỸČKALNIS. 0,8 km į PR nuo kelio Ukmergė–Anykščiai, 0,3 km į P nuo kanalizuoto Limenės up. dešiniojo kranto, apie 0,25 km į PV nuo Linartienės sodybos, tarp laukų. Kalva vidutinio statumo šlaitais, nuo 1–2 m (PV) iki 6–7 m aukščio (ŠR).

Š. 1982 m. MMT žv., LIIR F. 1–2245, 144; VAK 4/82–87.

930 pav. Vaivadiškių kalnas (**1137**).
V. Urbanavičiaus nuotr. 1974 (LII ng. 42112).

931 pav. Vargulių piliakalnis (**1138**) ir ežeras (**1139**) (pagal aut.).

932 pav. Velykūnų raistas (**1142**) (pagal RŽPI).

VARGULIAI, Kurklių s-ja

1138. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 101). Netyrinėtas.

Pasakojama, kad pagonybės laikais ant kalno buvo aukojama dievams.

L. Покровский Ф. В., 1899, 107.

1139. EŽERAS. Vargulių piliakalnio Š papėdėje, apie 3 ha ploto, prataku jungiasi su Baldono ežeru (kartais laikomas Baldono ež. dalimi).

Pasakojama, kad švedų kareiviai „ežerėly po piliakalniu“ užpylė bažnyčią (*P.* I. Karalius, 63 m., Varguliuose. *U.* I. Raškevičiūtė ir N. Ribinskaitė, 1969 m.).

Š. VUB F. 213–197, 23.

VARKUJAI, Debeikių s-ja

1140. LAUMARAĨSTIS. „Buvęs raistas“, 5 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. VK.

VAŠUOKĖNAI, Troškūnų s-ja

1141. EŽERAS. Kaimo Š pakraštyje, apie 2 ha ploto.

„Visko šitam ežerėly yra. Ir kas ką mato, tyli, bijo sakyti, nes tą ištinka nelaimė. Buvo kažkada čia bažnyčia, namai. Atsivėrė akivarai ir viską užliejo. Ir dabar jame iškyla kažkas juodas. Kas ten – niekas nežino. O vidurnaktį išsikelia didelė žuvis su karūna ir sukasi verpetai“ (*P.* J. Lapeikienė, 55 m., Vašuokėnuose. *U.* I. Raškevičiūtė ir N. Ribinskaitė, 1969 m.).

Š. VUB F. 213–197, 22.

VELYKŪNAI, Skiemonių s-ja

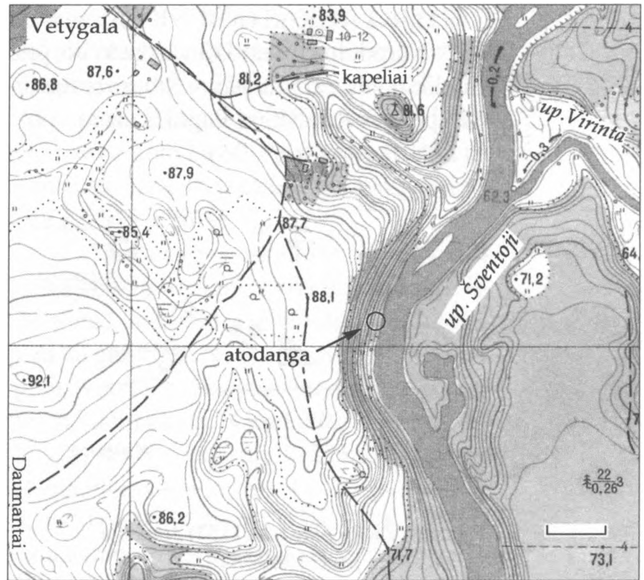
1142. VELNIO RAISTAS. Užfiksuotas apie 0,35 km į Š nuo k., apie 0,2 km į R nuo kelio Velykūnai–Gečionys. Taip vadinama vietovė įsiterpia tarp dviejų pelkėtų duburių (plyti Š ir R pusėse). Kitų duomenų nėra.
Š. RŽPI.

VETYGALA, Kavarsko s-ja

1143. LAŨMĖS PẼČIUS. Nurodoma, kad tai stataus, apie 25 m aukščio skardžio Šventosios upės dešiniajame krante, „priešais Maurynę", pavadinimas. Čia buvęs ilgas, manoma, vandens išgraužtas urvas (LŽV). 2005 m. vietovardis jau buvo pamirštas.

Sprendžiant iš apibūdinimo, tai ta pati kaip geologijos paminklas saugoma devono, neogeno ir kvartero laikotarpių nuosėdų Vetygalos atodanga, esanti 0,33 km į PV nuo Šventosios ir Virintos santakos, dešiniajame Šventosios krante (papėdėje – N55°27'16,4"; E25°00'05,5"). Atodangą į dvi dalis (Š ir P) dalija gili apie 25 m ilg. griova (tas pats „urvas"?), nuo šlaito viršaus staigiai besileidžianti prie upės (Vait.).

„Žmonės pasakoja, kad laumės velėdavusios iš pečiaus (urvo) išėjusios" (LŽV).
Š. Geotopai; LŽV (A. Janukėnas, 1935; *Laumes pečis*); Vait. (2005). L. Baltrūnas 2003, 48–51.

933 pav. Vetygalos atodanga (**1143**) (pagal aut.).

934 pav. Griova, statmena Vetygalos atodangai (**1143**) iš R. *Aut. nuotr.* 2005.

VIEŠINTOS

1144. ĖŽERAS VÍEŠINTAS. Telkšo į V nuo miestelio, per 200 ha ploto.

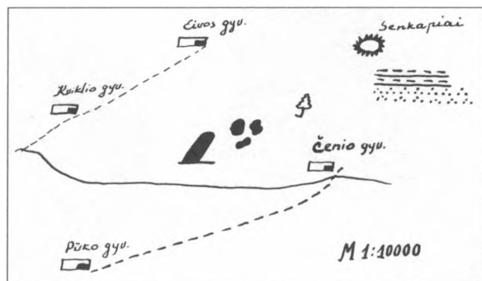
Pasakojama, kad kartą toje vietoje merga plėšė karnas, ir pradėjo ežeras staugti [kur?]. Merga išsigandusi suriko: „Šventa Viešinta, susimylėk" (*Szwenta Wiessinta susimilk ant mani*). Taip jai pasakius, vanduo išsiliejęs ir pasidaręs ežeras.
Š. MAB F. 94–49/6, 16. L. Anykščiai, 43.

AKMUO su DUBENIU. Iš Morkūniškio k., Kupiškio r., atvežtas į P. Jurkšto sodybą.

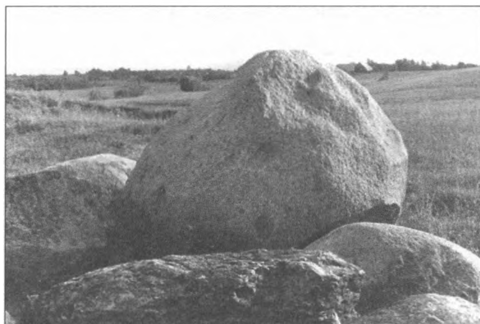
VIKONYS, Anykščių s-ja

1145. LAŨKAS GÕJUS I. „Ariama žemė". Nurodoma į P nuo k., tarp Paliminio ir Kavarsko kelio, 50 ha ploto.
Š. LŽV (J. Mačeika, 1935).

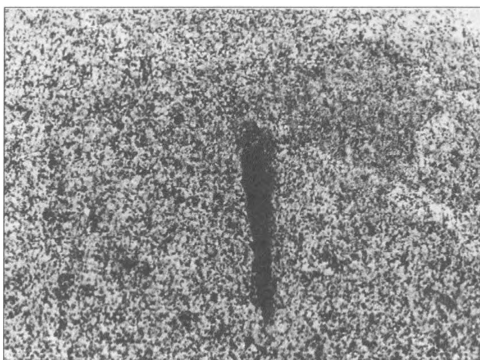
1146. LAŨKAS GÕJUS II. „Ariama žemė". Nurodoma į V nuo Kavarsko kelio, prie Sindikio vnk., 1,5 ha ploto. Šioje vietoje teka upelis iš Kūniškio į Pagojės ežerą.
Š. LŽV (J. Mačeika, 1935).

935 pav. Žiogų akmens (**1152**) situacija. *G. Pakalnio pieš.* 1960 (AP).

936 pav. Žiogų akmuo (**1152**). *G. Pakalnio nuotr.* 1960 (AP).

937 pav. Žiogų akmens (**1152**) detalė – „pėda". *G. Pakalnio nuotr.* 1960 (AP).

ZIZDRA, Kurklių s-ja
1147. PÍEVA AĨKOS. 2 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. VK (1935).

ŽAŽUMBRIS, Anykščių s-ja
[**1148.**] OŽKŨ BAŽNÝČIA. Skardis 0,5 km į V nuo k., Anykštos upelio krante. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (J. Mačeika, 1935; *Aškų bažnyčia*).

ŽELTIŠKIAI, Skiemonių s-ja
1149. ŠVEÑTO JÕNO UPẼLIS. Nurodomas 0,2 km į R nuo dvaro. Išteka k. laukuose, įteka į Pagulbių ežerą.
Š. LŽV (A. Rudokas, 1936).

ŽEMIEJI SVIRNAI, Kavarsko s-ja
1150. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 86). Netyrinėtas.

„Žmonių kalbama, kad yra kas buk tai bažnyčia nuo senovės užgriuvusi ar užkasta, nes ant kalno yra dar kalnelis bažnyčios formos".
Š. LŽV (A. Lukštienė, 1935; Žiogai, *Barsiukinas*); VAK 68/194 (LŽV).

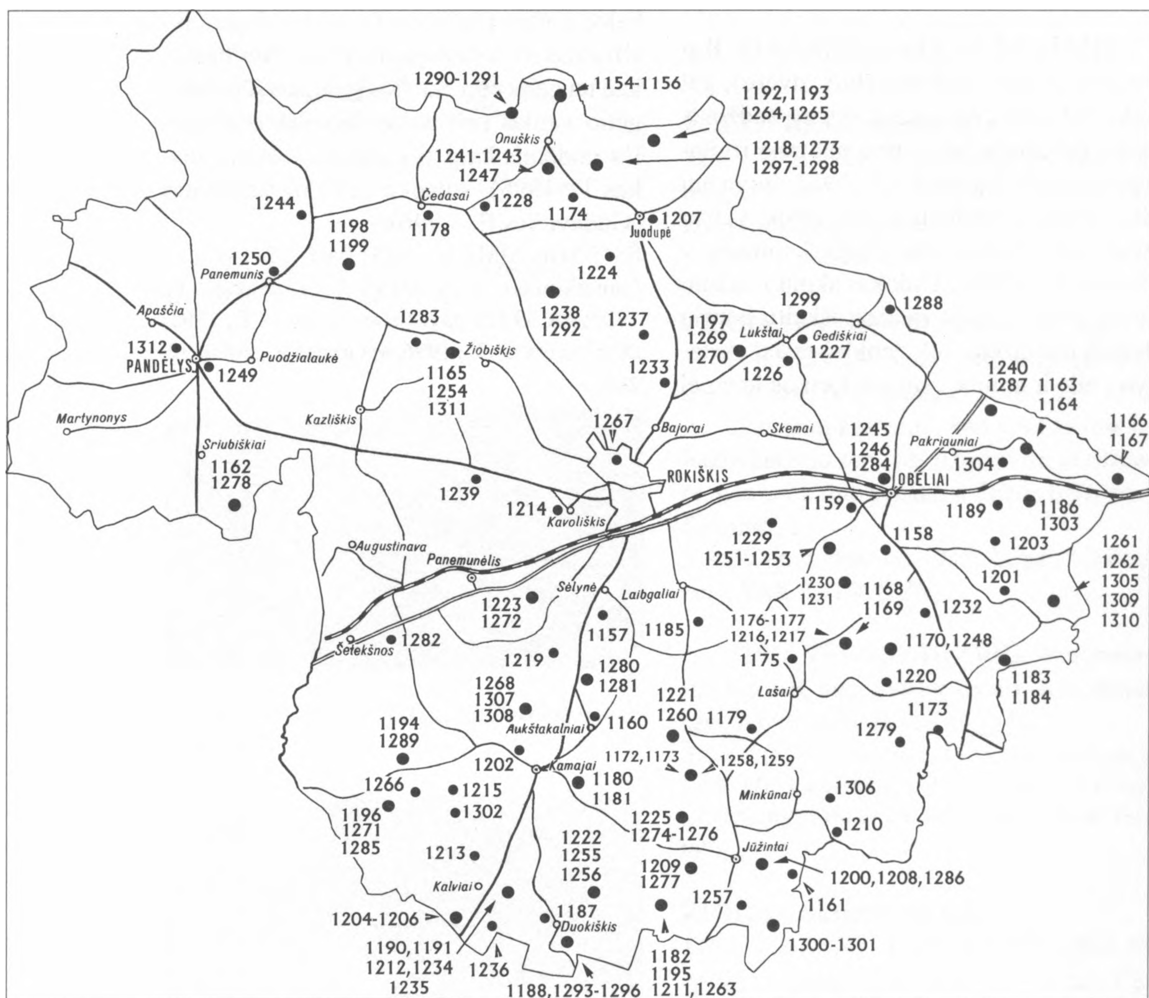
1151. VÉLNIO DUOBẼ. Nurodoma 0,5 km į R nuo Svirnų dvaro, Šventosios upėje. 6x8 m dydžio, 2 m gylio.
Š. LŽV (M. Guzevičiūtė, 1935; Svirnai II, dv.); LŽV (A. Lukštienė, 1935; Žemieji Svirnai, „Tvenkinys prie Šventosios, apie 200 m^2 ploto").

ŽIOGAI, Skiemonių s-ja
1152. AKMUO su PĖDOMIS. 1960 m. aptiktas lauko akmenų krūsnyje tarp Čenio, Eivos, Kviklio ir Pūko sodybų, 50 m į Š nuo lauko kelio, einančio iš kelio Skiemonys–Žiogai pro Čenio sodybą (AP; akmuo buvo į R nuo S. Eivos sodybos – 1970 m., LII). Vėliau akmuo buvo įmūrytas į Albino Bražėno klėties pamatus (Guobis R., 2002).

Akmuo buvęs 1x2 m dydžio, 1,5 m aukščio, su dviem vyžoto žmogaus pėdas primenančiais įdubimais (50 cm atstumu vienas nuo kito) ir keliomis duobutėmis, primenančiomis žvėrių pėdų atspaudus (AP).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 19; AP (G. Pakalnis ir K. Aukštuolis, 1960 m.). L. Guobis R., 2000, 52; Zabiela G., 2002, 3.

[**1153.**] AKMUO su ŽENKLAIS. Buvo prie „Žiogų sodžiaus (buv. dvaro), gal koks 1/4 klm į rytų pusę, einant sodžiaus laukų rubežium (eže), prie pat tako ir mažos balelės“ (Tarasenka P., 1925; buvo ant Skiemonių ir Melėnų kaimų ribos, vėliau žvyrduobe paverstame Žiogų kapinyne – Guobis R., 2000). „Didokas akmuo viršum lygiu, kurio viršuje randasi iškaltų įvairių ženklų (raštaženklių), ženklai-raštai sustatyti į eilę ir aplink, pailgos formos lentelėj iškalant apibrėžti“ (Tarasenka P., 1925; remdamasis A. Pakalnio iš Šventabačkės vienkiemio pranešimu ir ženklų piešiniu). Akmuo sunaikintas pokario metais [?]. Deja, į savo sodybą A. Pakalnis pervežė tik netoli akmens su ženklais buvusį į meteoritą panašų akmenį.

P. Tarasenkos paskelbtas akmenyje iškaltų ženklų piešinys (PA) iki šiol nėra iššifruotas ar kitaip paaiškintas. Nuomonė, kad tai galįs būti Nalšios kunigaikščio Vosgėlio vardas (užrašytas lotyniškos abėcėlės raidėmis kaip *Veyxeheilix* – Baranauskas T., 1995), sulaukė kritiško vertinimo (Gudavičius E., 1996).
Š. 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 12 (sunaikintas); VAK 4/163. L. Tarasenka P., 1925; PA 59 (23 pav.); Baranauskas T., 1995, 20; Gudavičius E., 1996, 4; Guobis R., 2000, 52, 201.

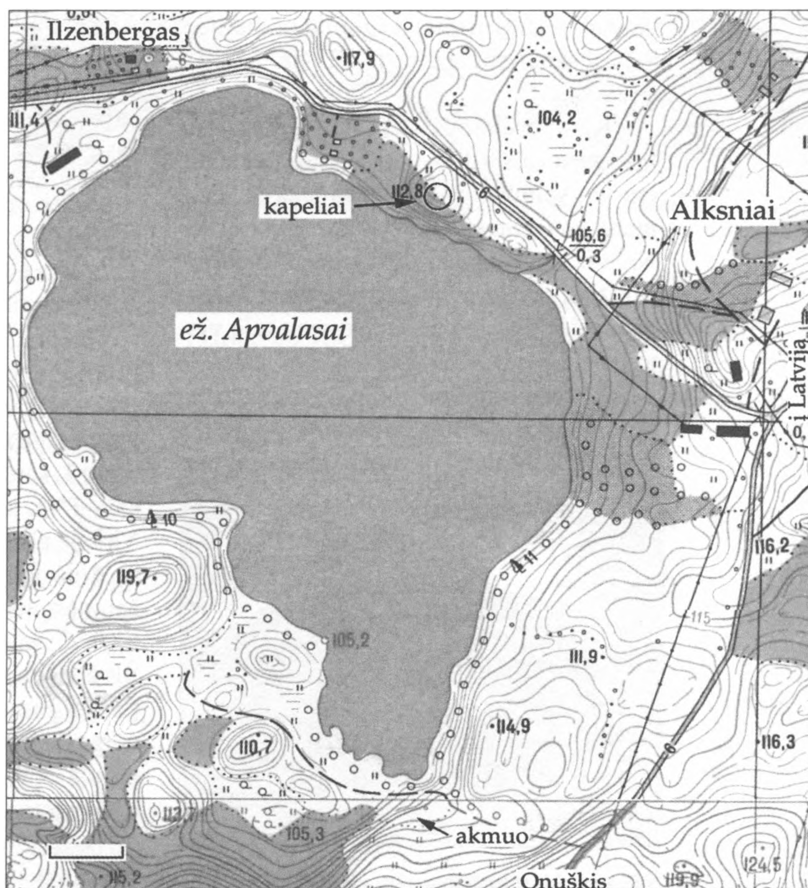
1290-1291
1154-1156
1192,1193
1264,1265
Onuškis
1241-1243
1247
1218,1273
1297-1298
Čedasai
1228
1244
1174
1207
Juodupė
1178
1198
1199
1250
Panemunis
1224
1238
1292
1299
1288
Apaščia
1283
1237
1197
1269
1270
Lukštai
Gediškiai
1227
1312
PANDĖLYS
1249
Puodžialaukė
Žiobiškis
1165
1254
1311
1233
1226
1240
1287
1163
1164
Martynonys
Kazliškis
1267
Bajorai
Skemai
1245
1246
1284
Pakriauniai
1166
1167
Sriubiškiai
1162
1278
1304
ROKIŠKIS
OBELIAI
1239
1214
Kavoliškis
1159
1189
1186
1303
1229
1251-1253
1158
1203
1261
1262
1305
1309
1310
Augustinava
Panemunėlis
1201
Sėlynė
Laibgaliai
1230
1231
1168
1169
1232
1223
1272
1176-1177
1216,1217
1157
1185
Šetekšnos
1282
1170,1248
1219
1280
1281
1175
1183
1184
1268
1307
1308
1220
Lašai
1221
1260
1173
1194
1289
Aukštakalniai
1160
1179
1279
1202
Kamajai
1172,1173
1258,1259
1266
1215
1180
1181
1306
1196
1271
1285
1302
Minkūnai
1225
1274-1276
1210
1222
1255
1256
1213
1209
1277
Jūžintai
1200,1208,1286
Kalviai
1257
1161
1204-1206
1187
Duokiškis
1300-1301
1190,1191
1212,1234
1235
1236
1188,1293-1296
1182
1195
1211,1263

ROKIŠKIO RAJONAS

ALKSNIAI, Onuškio s-ja
1154. KALNAS (Ar 915). Saugomas kaip piliakalnis. Netyrinėtas. Pagal atsitiktinai rastą keramiką datuojamas I t-mečiu pr. Kr. – I t-mečio pradžia.

Pasakojama, kad piliakalnio vietoje yra stovėjusi labai graži, didelė ir turtais garsi bažnyčia. Kartą Velykų rytą žmonių procesijai einant aplink bažnyčią, ši prasmego. Nelaimės sukrėsti artimieji kiekvieną dieną atnešdavo žemių, norėdami padaryti kapą. Taip jie supylė didžiulį kalną. Vėliau, pastačius naują bažnyčią, vienas žmogus sužinojo, jog čia dedasi nebūti dalykai: kiekvieną Velykų rytą, pasibaigus procesijai, pirmam nubėgusiam ant piliakalnio atsiveria žemė ir pradeda kilti senosios bažnyčios brangenybės ir auksas (*P.* M. Mieliūnienė, g. 1922 m. Onuškyje. *U.* I. Praščiūnaitė).
L. Leščiova V., 1999, 83.

[**1155.**] AKMENYS. XIX a. pirmojoje pusėje Kuršo gubernijoje leista periodika ir kiti leidiniai ne kartą rašė apie netoli Alksnių dvaro (*Gut. Ellern*), Ilzenbergo ežero pakrantėje, buvusias dvi antkapines plokštes, kurioms žmonės rodė ypatingą pagarbą ir čia aukojo įvairias aukas. Vienas antkapis buvęs skirtas 1587 m. mirusiai 93 m. amžiaus Onai Pliaterienei, garsėjusiai labdaringa veikla, o kitas, mažesnis, su 1585 m. data (Urtāns J., 1993; ant vieno iš antkapių buvusi Pliater-Siberg pavardė – Urt.).

938 pav. Alksnių antkapių (**1155**) vieta ir akmuo su ženklu (**1156**) (pagal aut.).

Pasakota, kad toji vieta – tai seni kapai, ten pat stovėjusi bažnyčia (manoma, pirmoji bažnyčia, kuri buvo pastatyta 1567 m. – Urt.), ir akmenys-antkapiai gulėję prieš jos altorių (LTT Nr. 34293). XIX a. pirmojoje pusėje dar buvo tiksliai žinoma, jog pirmą Alksnių turgaus dieną (*8 dienas pēc Jēkābiem* – LTT Nr. 34292; taigi rugpjūčio 1-ąją. – *Vait.*) lietuviai ir latviai iš visų kraštų lankė akmenis ir aukojo šioje vietoje pirštines, kojines, vilną, vašką, pinigus, duoną ir kitką. Vakare šias aukas išsidalydavę elgetos, kurių čia taip pat gausiai suplūsdavo. Tikėta, kad, norint gauti sveikatos, reikia palikus auką triskart apeiti akmenis. Aplink akmenis buvo vedžiojami arkliai. Ligoniai prausėsi ir šalia esančiame ežere (LTT Nr. 34291–34293).

Kartą pačioje XVIII a. pabaigoje Saukos pastorius Hūns garbinamus akmenis įvertė į šalimais esantį ežerą ir po kelerių metų, tarsi Dievo baudžiamas, apako (LTT Nr. 34293; paprastai kartojama, kad pastorius tik norėjęs tai padaryti, tačiau XIX a. pirmojoje pusėje minėtų akmenų toje vietoje nebebuvo – Vait.).

J. Urtano duomenimis, buvusi akmenų-antkapių vieta – tai nedidelė kalvelė 0,55 km į ŠR nuo Alksnių, Apvaliojo (taip pat Akmenos, arba Ilzenbergo) ežero ŠR krante, į PV nuo kelio Alksniai–Ilzenbergas. Kalvos ŠV papėdėje yra keli dideli akmenys. Žemėje pastebėta pirmosios bažnyčios (?) plytų trupinių, kalkių (Urtāns J., 1993).

939 pav. Alksnių akmuo su ženklu (**1156**).
Aut. nuotr. 1994.

Galimas dalykas, kad XX a. pirmojoje pusėje būtent vienas iš Pliaterių antkapių iš ežero buvo ištrauktas ir pervežtas į Onuškį („Prie Elksnemuižės dvaro esam ežere radę akmenį su iškaltais kokiais ten jame žodžiais bei ženklais. Tas akmuo esąs atvežtas į Onuškio miestelį ir kur ten prie klebonijos padėtas“, Pr. Daunio laiškas, 1926-11-25 – VAK).

Už 0,8 km į PR nuo šios vietos yra Alksnių piliakalnis (Ar 915).

Š. Urt.; Vait. (1994); VAK 41/46. **L.** Покровский Ф. В., 1899, 50 (Ilzenbergo lauke buvęs akmuo, ant kurio lietuviai dėdavo aukas); Kurtz E., 1924, 86–87 (Nr. 485; Gut. Ellern); LAM 129 (aukas senovėje degindavo); LTT 2073 (Nr. 34291–34293); PA 76 (Nr. 155); Urtāns J., 1990, 6; 1993, 2974–2975 (Elkšņi).

[**1156.**] AKMUO su ŽENKLU. 0,21 km į ŠV–V nuo kelio Čedasai–Alksniai, 50 m į P nuo Apvaliojo (taip pat Akmenos, arba Ilzenbergo) ežero, paežerės pievoje. Akmuo 3,4 m ilg. (ŠV–PR), 1,5–2,8 m pl. (ŠR–PV), siekia 0,75 m aukštį (PR gale). Viršuje akmenį išilgai dalija briauna-ketera. Nuo jos žemyn į abi puses nuolaidėja šoninės plokštumos. ŠR plokštumoje, apytiksliai vidurinėje jos dalyje, yra ženklas į ŠR atsuktais galais, vietos gyventojų vadinamas pasaga. Ji 16x18 cm dydžio, tačiau nėra taisyklinga, nes vienas jos galas trumpesnis už kitą. Pasakojimų apie akmenį neužfiksuota.

Už 0,8 km į ŠR nuo akmens yra Alksnių piliakalnis (Ar 915).

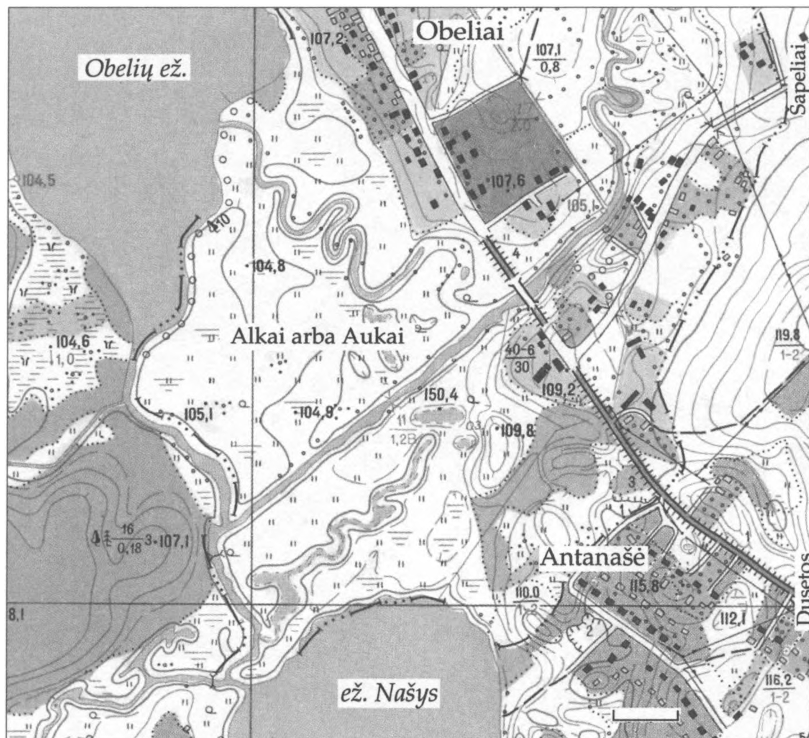
Š. Gruzd.; Vait. (1994).

ALSETA, Panemunėlio s-ja

1157. VELNIUPỸS. Dešinysis Šetekšnos intakas, apie 3,5 km ilg., kanalizuotas. Išteka Legiškio laukuose, apie 0,9 km į P nuo Legiškio Velnio akmens vietos (↑**1223**), teka per Bajoriškius, Skirus.

Alsetoje yra piliakalnis, vadinamas Koplyčkalniu (Ar 949).

L. ELISONAS J., 1925, 449; VARDYNAS, 190 (Bajoriškiai).

940 pav. Antanašės Alkai (**1158**) (pagal aut.).

ANTANAŠĖ, Obelių s-ja

1158. ALKAĨ (AUKAĨ). Užliejamos Našio ir Obelių ežerų (↑**1245**) sąsmaukos pievos, apie 20 ha ploto. Jų viduriu teka Kriaunos upė.

Pasakojimų neužfiksuota.

Š. LŽV (P. Juodvalkis, 1936); VAIT. (1994). **L.** OKŠ 57.

AUDRONYS, Obelių s-ja

[1159.] AKMUO. 0,26 km į PR nuo kelio Obeliai–Dačiūnai, 0,2 km į PR nuo k. kapinių, „Salos“ miške. Akmuo 1,35 m ilg. (Š–P), 1 m pl. (R–V), 90 cm aukščio.

Prie akmens eidavusi melstis netoli gyvenusi V. Maračinskienė. Senatvėje ji eidavo prie akmens po kelis kartus per dieną. Atsiklaupusi, padėjusi alkūnes ant akmens melsdavosi pakėlusi galvą aukštyn. Aiškesnių šio močiutės elgesio motyvų nežinojo niekas. Spėliojama, kad prie šio akmens jai buvo pasipiršęs būsimasis vyras Maračinskas. Nežinia, ar akmuo iš seno buvo žmonėms žinomas (Vait.).

Š. VAIT. (1994). **L.** OKŠ 58.

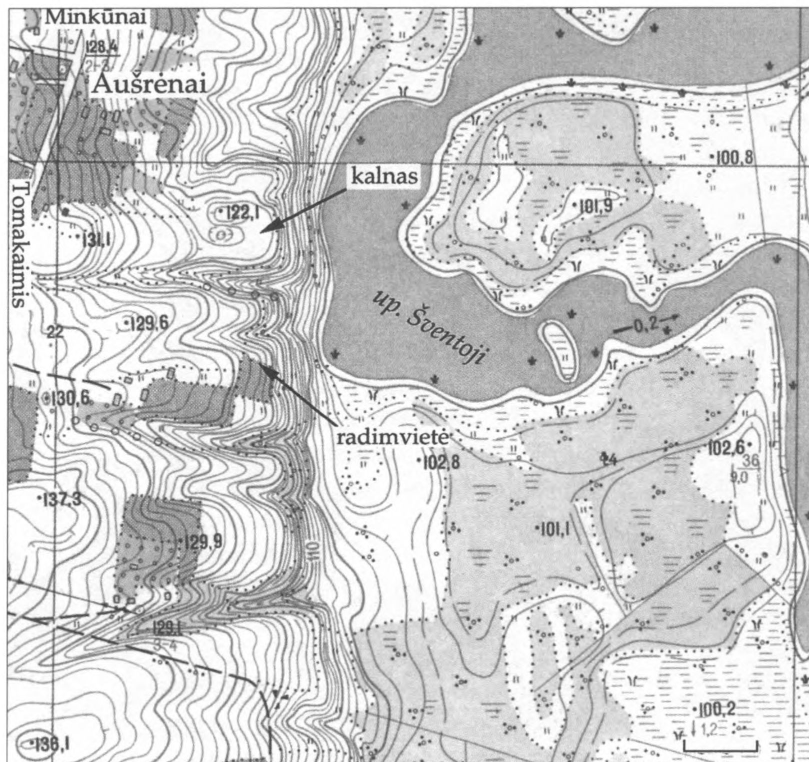
AUKŠTAKALNIAI, Kamajų s-ja

[1160.] ÓŽAKMENIS. Nurodomas 0,8 km į Š nuo k., J. Kačkono žemėje. Akmuo 2,7x4,3 m dydžio, 1,7 m aukščio. Kitų duomenų nėra.

Š. LŽV (A. Kondratienė, 1935).

941 pav. Antanašės Alkai (**1158**) iš R. *Aut. nuotr.* 1994.

942 pav. Aušrėnų kalnas (**1161**) (pagal aut.).

Apie 0,15 km į P nuo Aušrakalnio yra akmeninio kirvelio su skyle kotui radimvietė, apie 0,4 km į PR – Šventosios upės susiaurėjimas, vadinamas Vartais.
Š. 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 3; VK (1971).

AŽUBALIS, Pandėlio s-ja
1162. AKMUO. Buvo vnk. laukuose, Skapagirio pamiškėje, po aukštos įtampos elektros linija. Suskaldytas prieš Antrąjį pasaulinį karą. 1970 m. buvo likę tik atskiros skeveldros.

Pasakojama, kad prie akmens vaidendavosi: „Juodi katinai bėgiodavo, tai velnias barzdą skusdavo“ (*P.* P. Šiaučiūnas, 74 m., Ažubalyje. *U.* V. Mačiekus, 1970 m.).
Š. MAČ. (1970).

AUŠRĖNAI, Jūžintų s-ja
A. Leitonas (67 m., vietinis) prisiminė močiutės pasakojimus, iš kurių aiškėja, jog Aušrėnai – tai XX a. 3-iajame dešimtmetyje Miežiškių ar Mižuškių kaimui pagal jo laukuose buvusį Aušrakalnį išrinktas naujas vardas (2003 m., LII).
Š. 2003 M. LII žv., LIIR F. 1–4224, 3; LTR 7250/80. **L.** LTŽ C–10 (*Mishuschki*).

1161. AUŠRÃKALNIS. I R nuo k., apie 0,2 km į Š–ŠR nuo A. Leitono sodybos, Šventosios up. dešiniajame krante. Tai apie 1,5 ha ploto aukštumos kraštas, stačiu šlaitu besileidžiantis į upę. Iš P ir Š aukštumą riboja griovos. V pusėje Aušrakalnis kiek aukštėja ir pereina į likusią aukštumos dalį (2003 m., LII). Aušrakalniu pavadintas, nes „iš tos pusės visada pateka saulė“ (VK).

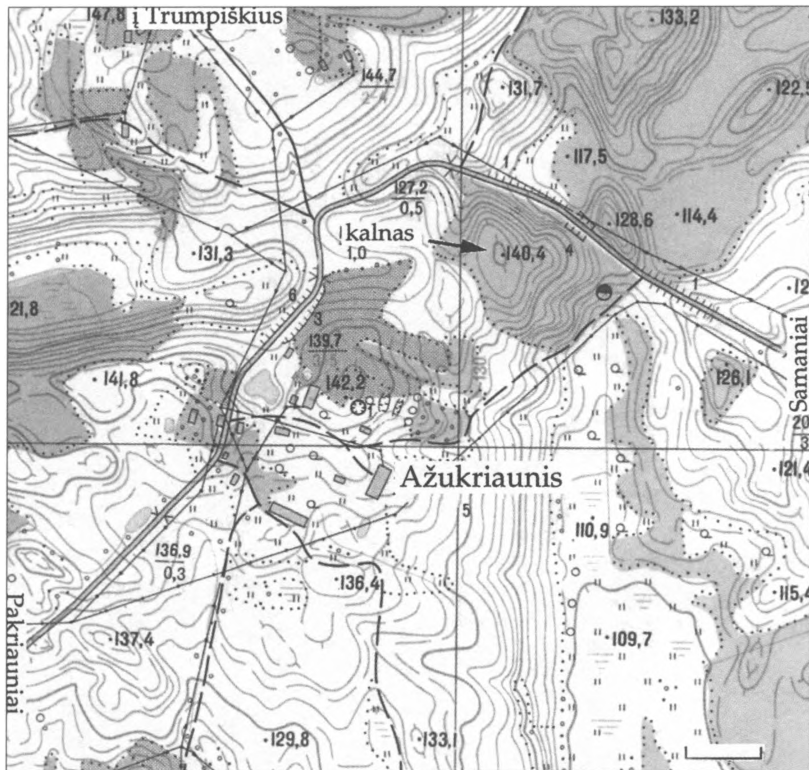
AŽUKRIAUNIS, Obelių s-ja
1163. DUBÙŽĖS (DABÙŽĖS) KÁLNAS. Į ŠR nuo k., 0,5 km į ŠV nuo tilto per Kriauną kelyje Pakriauniai–Samaniai, šio kelio P pusėje. Kalnas pailgas ŠV–PR kryptimi, apie 100 m ilg., 50 m pl. (viršuje), stačiais iki 18 m aukščio šlaitais iš Š, R, P. V pusėje kalnas pereina į aukštumą.

„Seni žmonės pasakojo, kad ant kalno stovėjo bažnyčia. Sekmadieniais žmonės ėjo melstis. Ir vieną sekmadienį bažnyčia prasmego žemėn su visais žmonėmis. Nuo to laiko, sekmadieniais nuėjus į tą vietą ir pridėjus ausį prie žemės, girdisi, kaip skamba bažnyčios varpas ir gieda žmonės“ (*P.* E. Indrelienė, 44 m., Pakriauniuose. *U.* A. Kiselioviene, 1970 m. – PkrB; „Suvažiava nedėliaj bažnyčian ir nuveje par

žemes bažnyčia“ – LTR 5257/24). Čia vaidendavosi (Gruzd.; LTR 5257/24).

Matyt, ta pati vietovė („užu Svobiškio k. yra kalnelis <...> matai jau tadu buva toj vietoj miškas“) minima K. Balčėno (74 m., Bebrinkos k.) padavime: „Žmonės pasakoja, kad tenai yra nuvejusi par žemes bažnyčia ir dar senesniųjų tėvai pasakodavi, kad dar jiems ir kryžius tekęs matyti nuvejusio[s] bažnyčios. Kaip buva nuvejus su visais turtais, tai ir pinigų tinai daug buva. Pinigai tunkiai pasvaidindava, bet jų niekas negalėdava paimt. Jų paimti delta negalėdava, kad anies buva švįsti. Kožnų Janynių naktį degdava, ar šiaip pasirodidava, šuva, kate, ar ažys. Kai tik važiuotam raikdava pervažiuoti, tai arklys sprunkšdava ir niekaip negalėdava pervažiuot. Naktį važiuojant arklius atkinkydava <...>“ (*U.* I. Talutis, 1938 m. – LTR 1635/211).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 9; Gruzd.; LTR 1635/211; 5257/24; 6810/281; PkrB. **L.** OKŠ 76 (Užukriaunis); Leščiova V., 1999, 87–88; ŽE 537.

943 pav. Ažukriaunio kalnas (**1163**) (pagal G. Gruzdą).

1164. MÌŠKAS ŠÁRKIŠKIS. Tarp Ažukriaunio ir Tilvikų, į Š nuo kelio Pakriauniai–Samaniai, į ŠR nuo Kriaunelio ež. (skiria tik paminėtas kelias). Miškas užima maždaug 10 ha plotą. Neaišku, kuri konkreti vieta šiame miške laikoma nuskendusios bažnyčios vieta (kalnas? dauba?).

„Tame miške yra, kaip žmonės sako, nuskendusi bažnyčia. Naktį dvylikoje valandų, sako, kad ten girdisi skambinant varpais“ (*P.* G. Krasauskienė, 55 m., Liudvinavoje. *U.* Z. Krasauskienė, 1971 m. – PkrB).

Š. PkrB. **L.** OKŠ 76 (Užukriaunis).

944 pav. Ažukriaunio kalnas (**1163**) iš ŠV. *Aut. nuotr*. 1999.

AŽUSIENIAI, Rokiškio kaimiškoji s-ja

1165. KAĨRIO KÁLNAS. Nurodomas 0,8 km į PV nuo kelio Žiobiškis–Konstantinava.

„Apie tą kalną yra legenda, kad seniau čia bažnyčia buvo, degdavo auksas šitam kalne. Kad, sako, kaimynas Kairys išsikasė iš šito kalno auksą, kad jis ten turi prisikrovęs“ (*P.* N. Kairienė, 82 m., Ažusieniuose, kilusi iš Raišių k. *U.* G. Gruzdas, 1997 m.).

L. Gruzdas G., 2000, 76.

945 pav. Ažušilių akmens (**1166**) vieta ir Ažušilių kalnas (**1167**) (abu – pagal aut.).

AŽUŠILIAI, Obelių s-ja

1166. PINIGÌNIS AKMUÕ. Buvo 0,65 km į ŠR nuo geležinkelio Daugpilis–Panevėžys, 0,24 km į R nuo kelio Noreikiai–Svobiškis, Kriaunėnų upelio dešiniajame krante, Malchos kalno papėdėje, ties senojo kelio, besileidžiančio į upės slėnį, kauburiu. Akmens būta pilkos spalvos, maždaug 2 m ilgio, plokščiu viršumi. 1970 m. žemėse akmens liekanos dar buvo matomos (Mač.). 1999 m. LII ekspedicijai senąją akmens vietą kelių metrų tikslumu nurodė J. Maciejauskas (81 m., Ažušiliuose). Apie iškaltas raides F ir N šis pateikėjas nieko pasakyti negalėjo. Pasak jo, dar prieš Antrąjį pasaulinį karą akmens šonai buvo apskaldyti, o ilgainiui ūkiniams reikalams panaudotas ir visas akmuo. Nurodytoje akmens vietoje rastas surūdijęs geležinis virbas – matyt, akmens skaldytojų įrankis.

Pasakojama, kad po akmeniu Napoleonas paslėpė savo pinigus (LŽV). Vietos gyventojai po akmeniu paslėptų pinigų aktyviai ieškojo (1999 m., LII). Už 0,22 km į R–PR nuo Piniginio akmens, kitoje Kriaunėnų upelio pusėje, yra Kantragūra (↑**1167**).

946 pav. Ažušilių akmens (**1166**) vieta iš V. *Aut. nuotr.* 1999.

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 10; LTR 6810/279; LŽV (J. Baronas, 1935; Užušiliai); MAČ. (1970); VAK 41/588 (LŽV). L. PA 73 (Nr. 110); OKŠ 58.

1167. KANTRAGŪRA. Obelių g-jos Šilo (Boro) miško 13 kvartalo Š dalyje, 0,22 km į R–PR nuo Piniginio akmens vietos (↑**1166**). Kantragūra vadinamas ŠV–PR kryptimi pailgas, apie 80 m ilg., 4–8 m pl. gūbrys stačiu 6–8 m aukščio ŠR šlaitu ir visiškai nuolaidžiu PV šlaitu.

„Kantragūra, saka, tai ten bažnyčia yra nuskendus kada tai" (LTR).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 10; LTR 6810/280. L. ŽE 537.

BAGDONIŠKIS, Kriaunų s-ja

1168. GÕJUS. Miškas į ŠR nuo k., abipus kelio Bagdoniškis–Vakariai, apie 25 ha ploto.

Į R nuo Gojaus, Busiškio laukuose, būta mitologinių akmenų (↑**1176, 1177**).

Š. LŽV (P. Mikulionis, 1935). L. OKŠ 58.

1169. VÉLNIO KALNIÙKAS (VÉLNIA KALNIÙKS). Tikslesnių duomenų nėra.

Š. VK (1996).

BAJORAI, Kriaunų s-ja

1170. ŠALTINIS. Tryško šlapioje Pabarškės pievoje, prie kelio Bajorai–Obeliai. 1934 m. šaltinis išdžiūvo iškasus pievoje griovį (LŽV). Galimas dalykas, jog ta pati vieta Bajorų ir Zibolių k. riboje, ties kelio į Vakarius atsišakojimu iš kelio Obeliai–Kriaunos (pastarojo kelio R pusėje) dar vadinama Žydo šuliniu. Seni žmonės pasakodavo, jog ten buvusiame šaltinyje („šulinyje") esąs nuskendęs žydas, prasmegusi jo karčema (A. Petrešiūno inform.).

„Pasakojama, kad senais laikais į Pabarškės pievos versmę viena Pakriaunio

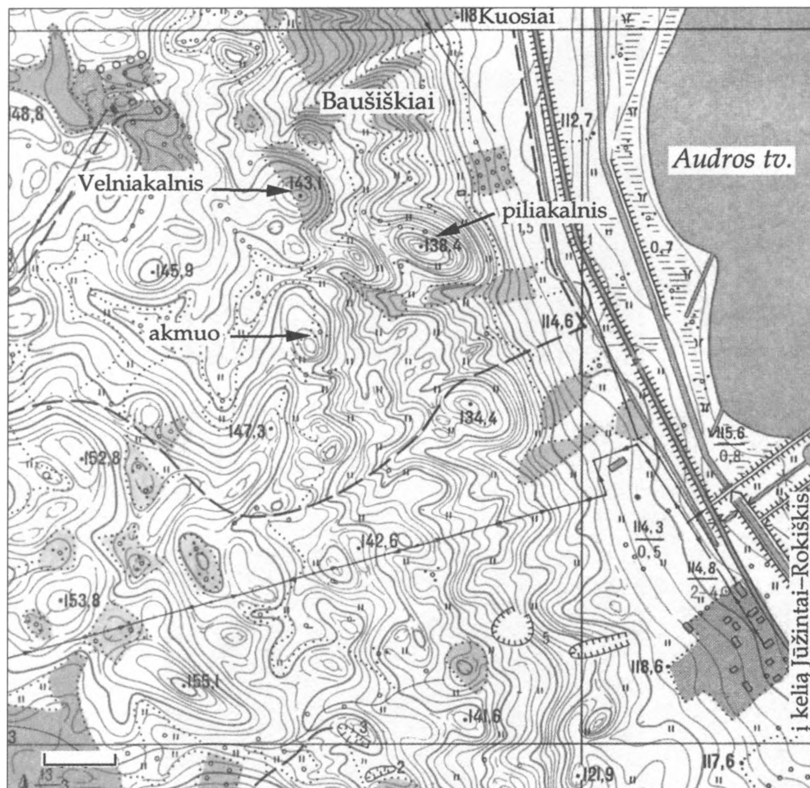
947 pav. Vietos gyventojas Jonas Maciejauskas (dešinėje) pasakoja apie Ažušilių paminklus (**1166, 1167**) (kairėje – Gytis Gruzdas). *Aut. nuotr.* 1999.

948 pav. Ažušilių kalnas (**1167**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 1999.

949 pav. Bagdoniškio miškas (**1168**) iš R. *Aut. nuotr.* 2005.

950 pav. Baušiškių kalnas (**1171**) ir akmuo (**1172**) (pagal aut.).

951 pav. Baušiškių kalnas (**1171**) iš PV. *Aut. nuotr.* 2003.

dvaro ponia dėl kažkokio nusiminimo važiuodama vieškeliu tyčiomis pasukusi ir nuskendusi su visu ketvertu arklių ir karieta“ (*P.* A. Adamonis, ~50 m. *U.* S. Jarmala, 1935 m. – LŽV).

Š. LŽV (S. Jarmala, 1935); A. Petrešiūno informacija, 2005 m.; VAK 41/427 (LŽV). **L.** OKŠ 58–59.

BAUŠIŠKIAI, Kamajų s-ja

1171. VELNIÃKALNIS. Lokalizuotas pagal LŽV aprašymą („Velniakalnis nuo Vilkaduobės į V 130 m“, „Vilkaduobė – nuo piliakalnio į ŠV 100 m.“). Jis yra apie 0,14 km į ŠV nuo Baušiškių piliakalnio (Ar 925), šiuos kalnus skiria gana gili loma. Velniakalnis – tai kalva, kiek pailga ŠV–PR kryptimi, apie 20x40 m dydžio (viršuje), nelygiu, iškiliu viršumi, šiek tiek aukštėjanti Š kryptimi. Š, ŠR ir R šlaitai vidutinio statumo ir nuolaidūs, apie 6–8 m aukščio. P ir PV šlaitai žemesni ir nuolaidesni, pereina į dirvonuojančius laukus (2003 m., LII). **Š.** 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 4; LŽV (A. Kondratienė, 1935; Piliakalnio vnk.). **L.** Simniškytė A., 2005, 264.

1172. AKMUO su ĮDUBA. 0,17 km į P nuo Velniakalnio ir apie 0,18 km į PV nuo Baušiškių piliakalnio yra apie 12–15 m skr., bemaž lygi, kiek aukštėjanti R kryptimi kalvelė. Kalvos P šlaitas vidutinio statumo, apie 4 m aukščio, R – 6 m (apardytas senos žvyrduobės), V – švelniai pereina į dirbamus laukus. Š–ŠV pusėje šlaitas nuolaidus, 1,5–2 m aukščio. Jame aptiktas akmuo su iškelta įduba.

Akmuo rausvos su pilkšvomis priemaišomis smulkiagrūdis granitas, kiek apskaldytais šonais, pailgas Š–P kryptimi,

0,8x1,8 m dydžio, 28–32 cm aukščio virš žemės. Aukščiausioje akmens vietoje, orientuota ta pačia kryptimi kaip ir akmuo, yra 20x32 cm dydžio (viršuje), iki 9 cm gylio įduba. Ji stačiais (R ir V), vidutinio statumo (Š) ir nuolaidžiais (P) šlaiteliais. Dugnas netaisyklingas, nelygus, siaurėjantis.

Galimas dalykas, priklauso kompleksui Baušiškių archeologijos paminklų, datuojamų I t-mečio pirmąja puse – viduriu. Š. 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 4. L. SIMNIŠKYTĖ A., 2005, 264.

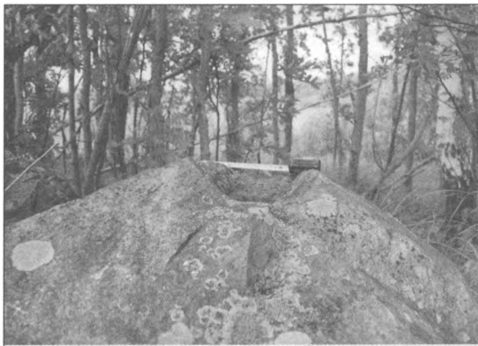
BRADESIAI, Kriaunų s-ja

1173. TILTĒLIAMIŠKIS (TILTÃLIAMIŠKIS). Šiuo metu taip vadinama vietovė į V nuo Bradesių piliakalnio (buvo Ar 933, dabar – M 204). Tai buvo puslankio formos, apie 300 m ilg., 80–100 m pl. šlapia dauba, iš Š ribojama aukštumų, o iš R – piliakalnio. 1993 m. D. Medikas Tiltaliamiškio daubos vietoje įrengė tvenkinį. Vietovardis yra susijęs su čia buvusiu mišku ir, matyt, žymėjo kur kas platesnę vietovę (plg., Bradesių piliakalnis dažnai vadinamas Tiltaliamiškio piliakalniu). Apie šią vietą pasakojama daug ir įvairiai. Reikšmingiausi padavimai sieja Tiltaliamiškį su kitoje (P) Sartų ež. įlankos pusėje esančiu Velikuškių piliakalniu (Ar 1482) ir pasakoja apie tiltą per įlanką, kuris jungė šiuos abu piliakalnius.

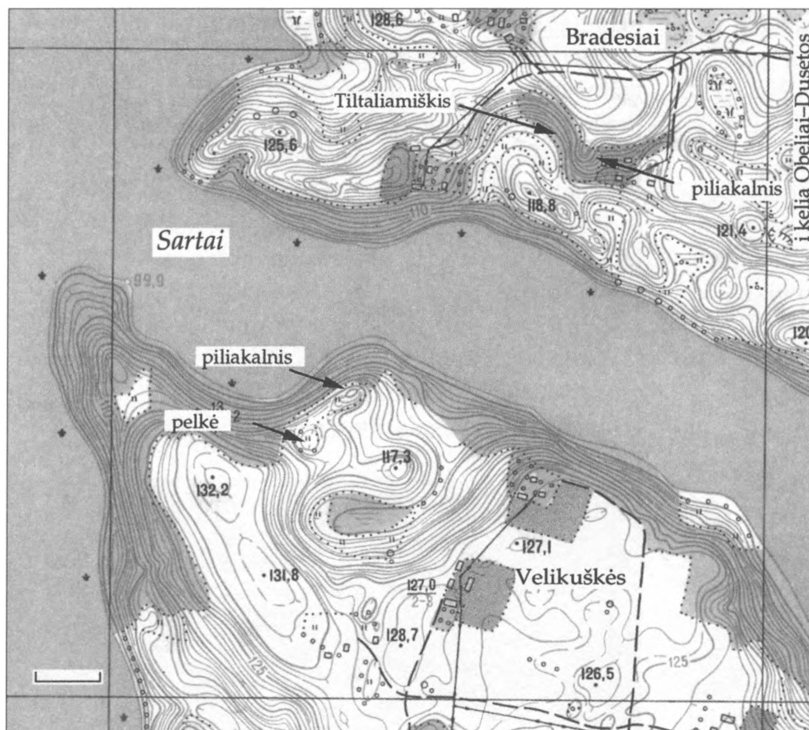
„Labai seniai piliakalnio [Tiltaliamiškio. – *Vait.*] vietoje buvęs didelis ir gražus dvaras. Tą dvarą valdžiusi labai žiauri ponia. Vieną sykį buvo tenai paklydęs elgeta ir pamatęs tuos gražius rūmus nuėjęs į juos paprašyti išmaldos. Žiauri ponia vietoj išmaldos užpjudžiusi jį šunimis. Nelaimingas elgeta su skausmu išėjo iš tų puikiųjų rūmų. Ponia turėjusi pakabinamą tiltą ir kasdien važiuodavusi per ežerą į kitus savo rūmus. Tą sužinojęs elgeta sumanė jai atkeršyti. Jis nuėjo pas ežerą ir nukabino jos tiltą. Ponia nieko nežinodama kaip visuomet skubiai važiavo ketvertu arklių geležinėje karietoje ir užvažiavusi ant tilto pradėjo skęsti. Ji pamačiusi, kad jokios pagalbos nebėra, ir prakeikusi savo dvarą šiais žodžiais: „Skęstu aš, tegu skęsta ir mano dvaras per žemes“. Sulig tais žodžiais ir nuėjęs tos ponios visas dvaras per žemes, o jo vietoje pasidaręs didelis kalnas“ (*P.* I. Gruodys, ~50 m., Bradesiuose. *U.* U. Gruodienė, 1935 m. – IP Nr. 60a; vis važiuodavo panytė arklių karieta – LTR 5274/ 192; „Buvęs geležinis tiltas, pakabintas ant

952 pav. Baušiškių akmuo (**1172**) iš P. *Aut. nuotr.* 2003.

953 pav. Baušiškių akmens (**1172**) detalė – įduba akmens viršuje. *Aut. nuotr.* 2003.

954 pav. Bradesių Tiltaliamiškis (**1173**), Sartų ežeras (**1344**), Velikuškių pelkė (**1459**) (pagal aut.).

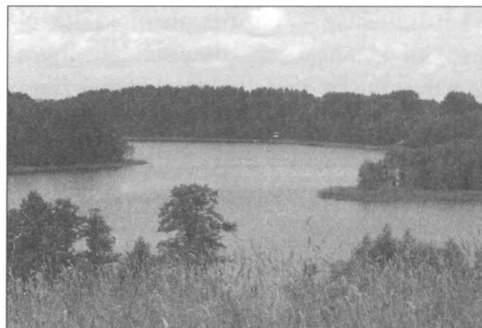
kokių tai kablių ir ant geležinių stulpų. Seneliai pasakoja, kad atėjus kokia tai milžinų kariuomenė ir ėjusi per tą geležinį tiltą, ir jie tą tiltą eidami sulaužę <...>“ – IP Nr. 60; „Ponas kartą važiavo vežimu, kinkytu sartais žirgais. Tarnai žiauraus savo pono nemylėjo. Jie atkabino tiltą, ir ponas su sartais žirgais nuskendo“ – VUB). „Kalbama, kad toje [tilto. – *Vait.*] vietoje žvejai tinklais ištraukdavę senų tilto liekanų“ (KrM; „kai traukia tinklus, suplėšia, kad kokios tai yra kliūtys, kad yra medžia, kad tinklas užsikabindavo“ – LTR 5274/192).

1999 m. archeologinių povandeninių tyrimų metu (vad. Z. Baubonis) vienas nėrimas atliktas ir padavimuose minimo Bradesių tilto vietoje. Konstatuota, jog ežeras čia labai gilus, atabrado nėra, iš karto prasideda status šlaitas. Žmonių veiklos pėdsakų išilgai kranto linijos iki 12 m gylio nepastebėta (Baubonis, Kraniauskas, 2000).

Paminėtina, kad Tiltaliamiškyje dažnai buvo ieškoma pinigų, kurie žmonėms sapnuodavęsi (KrM; LTR 5274/147). „Bradesių kaimo gyventojas teigė, kad jis matęs ant Tiltaliamiškio piliakalnio elgetą su lazda. Lazda buvusi nepaprasta – į ką tik elgeta su ja padaužydavo,

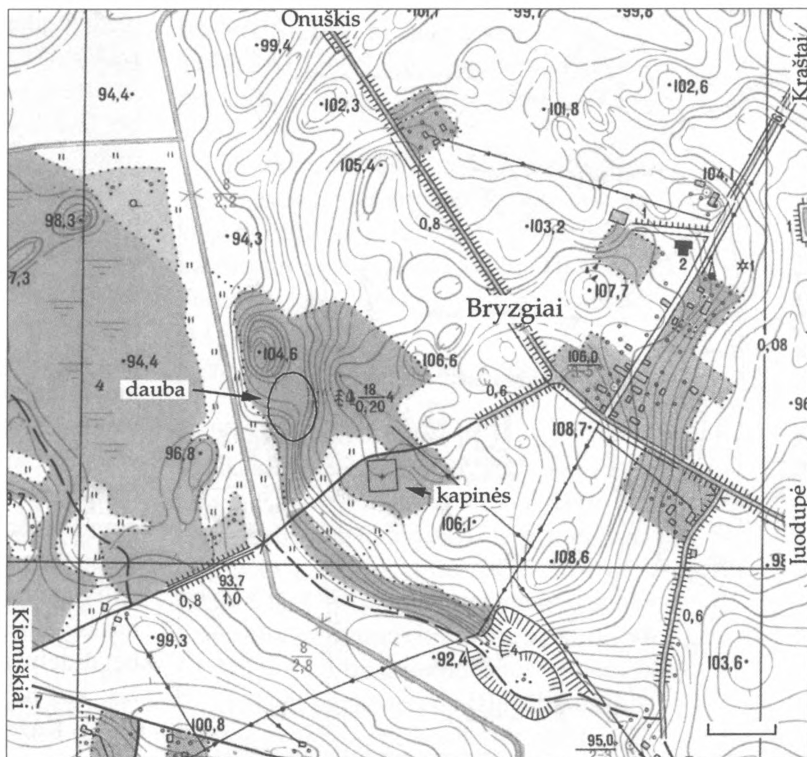

955 pav. Bradesių piliakalnis (**1173**). 1949 (LIIR F. 1–3).

956 pav. Sartų ežero įlanka tarp Bradesių ir Velikuškių (iš R). *Aut. nuotr.* 2005.

viskas pavirsdavo pinigais" (*U.* K. Driskius, V. Adamonis, 1976 m. – KrM). Kaip pinigų vietos orientyras kartais minimas akmuo (LTR 5274/147). Be to, padavimuose figūruoja ir senas ąžuolas Bradesių Tiltaliamiškio kalno papėdėje, plg.: „Ryta unksti žiūri [arkliaganys. – *Vait.*], kad vaikšta tokios, štaigi, panytės, seniau vadindava su skrybeliukais. Ir štaigi, saka, kad vaikšta, kaip tai juokingai, kad beveik nesiekia žemės prie to ąžuola, Tiltaliamišky" (LTR 5274/148). Š. 1949 m. LII žv., LIIR F. 1–3, 23; 1999 m. KPC tyr.; KrM; LTR 619/97; 5274: 113 („prie ąžuolo ugnį kūrena"), 147, 148, 192; LŽV (U. Gruodienė, 1935); VAK 70/78, 88 (LŽV); VUB F. 213–115/6. **L.** IP 65–66 (Nr. 60, 60a); Šidiškis T., 1996, 50; OKŠ 59–62; Baubonis Z., Kraniauskas R., 2000, 558.

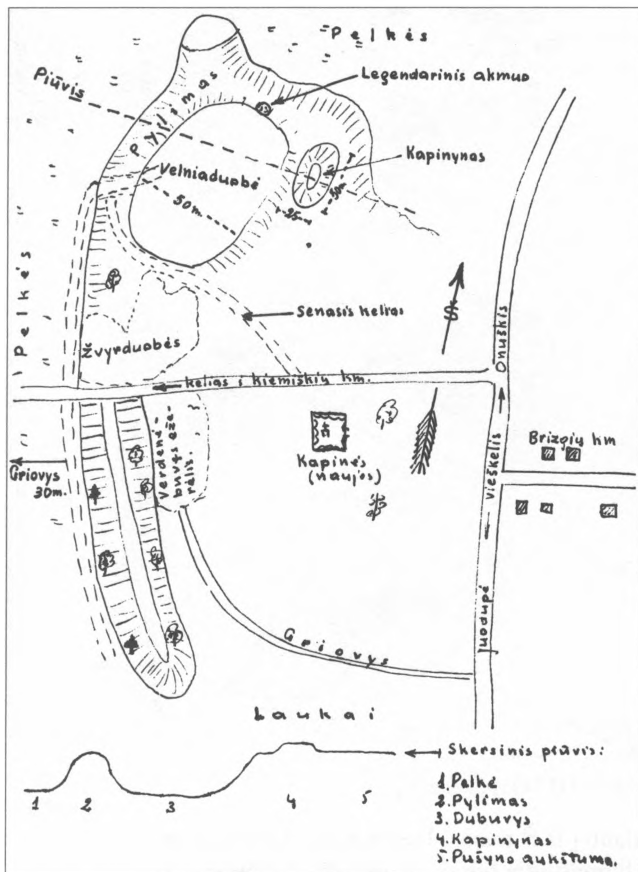

957 pav. Bryzgių dauba (**1174**) (pagal aut.).

BRYZGIAI, Juodupės s-ja

1174. VÉLNIO DUOBĖ (VELNIÃDUOBĖ) (saugoma kaip senovės gyvenvietės A52 teritorijos dalis). 0,37 km į V nuo kelio į Kiemiškius atsišakojimo iš kelio Juodupė–Onuškis, 50 km į Š–ŠV nuo Kiemiškių kelio ir Bryzgių k. kapinių, bevardžio (?) kanalo (dešinysis Vyžuonos int.) R pakrantėje (daubos P krante – N56°06'08,3"; E25°32'54,2").

Velniaduobė pasiekiama įkopus į kalną (gūbrį), ji 110 m. ilg. (Š–P; viršuje), giliausioje vietoje (Š) – 25 m gylio. Žemiausias, vos kelių metrų aukščio daubos krantas – V pusėje. Pro čia veda ir senkelis į gūbrio P dalį (imtas žvyras?). Kita tarytum senkelio (ar upelio?) griova veda į pačią daubą iš Š pusės. Paminėtina, kad daubos dugnas nėra lygus, jis nepelkėja. Dugne, Š dalyje, yra dar papildomas 0,8–1 m gylio pagilėjimas stačiais kranteliais (buvus kūdra?). Velniaduobės P, o iš dalies ir R krantai iškasinėti gausiais bulviarūsiais. Pasakojama, kad Pirmojo pasaulinio karo metais daubos V krante būta vokiečių apkasų (Vait.; 1996 m. KPC tyr.).

„Per Velykas, per pačias pamaldas nuskendo bažnyčia. Suėjo žmonės, kunigas pradėjo sakyt pamokslą, tai „ur–ur–ur" ir sugriuvo bažnyčia. Ir anksčiau dar toj vietoj matydavosi jos viršūnė. Tėvelis pasakoja, kai eidavo ganyt, tai atsigulęs per pietus girdėdavo varpų skambesį. O per mišias net vargonai grodavę" (*P.* Z. Šimėnienė, 56 m., Bryzgiuose. *U.* Liepinytė ir Buičenkaitė, 1969 m. – VUB F. 213–136/3; „Sekminių pirmą dieną, per sumą,

958 pav. Bryzgių daubos (**1174**) situacija. *S. Daunio pieš*. 1960 (AP).

girdisi giliai žemėse varpais skambant“ – LŽV).

Be to, padavimuose minimas Velniaduobės Š–ŠR šlaito apatinėje dalyje esantis akmuo (N56°06'11,9"; E25°32'50,5"). Tai balkšvos spalvos smulkiagrūdis granitas, labai užneštas šlaito žemių. Matoma jo dalis yra vos 90 cm ilg., 55 cm pl., 30 cm aukščio.

„<...> Toj vietoj, kur yra šitos nuskendusios bažnyčios kryžius, yra visą laiką šlapia, anksčiau joks gyvulys įeiti negalėjo, tuoj įklimpdavo. Ir man, kai aš buvau visai vaikas, tėvai sakydavo: „Neikit, vaikai, ten velniukai šokinėja, išgąsdins jus <...>“. Aplink duobę vaidendavosi velniukas trumpom kelnėm, arba vokiečiukas, tai jie šokinėjo per duobę. Netoli tos duobės yra didelis akmuo. Sako, po juo yra anga į tą nuskendusią bažnyčią. Kas nori, gali įeiti, bet dideliu akmeniu užustatyta, tai įeis tik tas, kas pajėgs įsikasti po tuo akmeniu“ (*P.* E. Kažemėkienė, 64 m., Bryzgiuose.

959 pav. Gūbrys, kuriame yra Bryzgių dauba (**1174**) iš P. *B. Lietuvniko nuotr*. 1952 (KPD PA ng. 38).

960 pav. Bryzgių dauba (**1174**) iš Š. *Aut. nuotr*. 2005.

961 pav. Bryzgių daubos akmuo (**1174**). *Aut. nuotr.* 2005.

U. Liepinytė ir Buičenkaitė, 1969 m. – VUB F. 213–136/1; „esąs po akmeniu urvas, kurio jie nebežiną“ – AP, A. Krasauskas).

„Kalbama, kad seniau prie to kalno buvęs miestas, vadinamas Sidabrinis“ (*U.* P. Daunys, 1926 m. – VAK 41/48). Ir iš tiesų Velniaduobės kalne buvo randama įvairių archeologinių radinių, žmonių kaulų (plg.: rasta akmeninių kirvelių, plytgalių, pinigėlių – Tebelškis P., 1998; Žygimanto Augusto monetų – Покровский Ф. В., 1899; ant rytinio daubos krašto – kapinynas – Daunys S., 1960).

1996 m. tyrinėjimų metu (vad. P. Tebelškis) perkasoje 1 (į Š nuo Velniaduobės esančioje kalvoje) aptiktas nedidelis židinys, o jame – I t-mečiu datuojamų lipdytų puodų šukių (viena jų – brūkšniuotu paviršiumi). Perkasoje 2 aptiktos dvi tiksliau nedatuojamos stulpavietės.

Už 1,4 km į Š–ŠR nuo Velniaduobės yra Sidabrinės piliakalnis (↑**1273**).

Š. 1972 m. LII žv., LIIR F. 1–321/14 (Velniaduobė); 1996 m. KPC tyr., LIIR F. 1–2596; AP (A. Krasauskas, 1951 10 27); AP (S. Daunys, 1960); LTR 6241/90; LŽV (J. Markevičiūtė, 1935); Vait. (2005); VAK 41/48–51 („įvairių vaiduoklių ta Velniaduobė, tai visuomet pilna“); VUB F. 213–136: 1, 3. **L.** Покровский Ф. В., 1899, 48; Turtingos, 1925; Daunys S., 1960; Tebelškis P., 1998.

BUNIUŠKIAI, Kriaunų s-ja

1175. ŠALTINIS. Minimas netoli Pašviesčio kalnelio (kelio Obeliai–Jūžintai V pusėje).

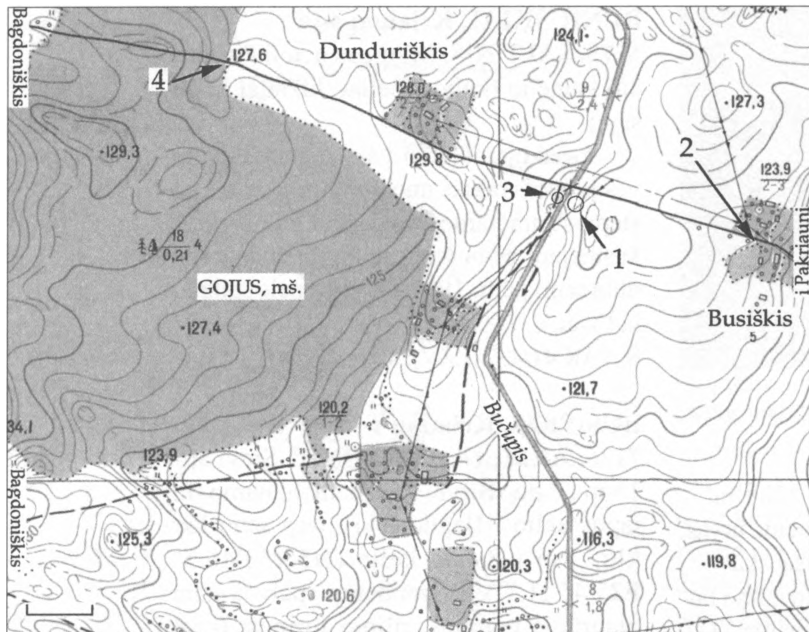
Pasakojama, kad į šią „versmelę“ buvęs įmestas raktas nuo pinigų skrynios, paslėptos minėtame Pašviesčio kalnelyje. Jį kasinėjant rasta žmonių kaulų. Tikslesnių duomenų nėra. 1994 m. vieta nelokalizuota (Vait.).

Š. VAK 41/437 (LŽV); Vait. (1994).

BUSIŠKIS, Kriaunų s-ja

1176. AKMUO su DUBENIU. Stovi apie 15 m į P nuo Širvių gyvenamojo namo (kitapus kelio į Bagdoniškį), tarp senų karklų, 3 m į P nuo kelio (N55°53'46,5"; E25°45'11,7"). Tai raudonos spalvos stambiagrūdis granitas, ritinio formos, 0,98–1,05x1,1 m (viršuje, apdirbtos dalies) ir 1,1x1,55 m (apačioje) dydžio akmuo. Apdirbtos – ritinio – formos dalies aukštis 22–25 cm. Kaltu kalti vertikalūs grioveliai šonuose ryškūs, grubūs, apie 6 cm pločio, yra iki 16 cm aukščio. Pjūvis trikampio formos. Dubuo – akmens viršutinėje plokštumoje, centre, 33x36 cm dydžio, 9–11 cm gylio. Dugno pakraščiu eina 1,5–1,8 cm pločio, 5–8 mm gylio griovelis. Į vieną pusę nuo dubens yra išskaldymas-pažemėjimas, vedantis į akmens kraštą ir ten išplatėjantis iki 45 cm pločio. Į šią vietą akmuo perkeltas melioratorių prieš 1971 m. Iki tol akmuo buvo maždaug 0,25 km į V, molingoje aukštumėlėje (prieškaryje joje buvo imamas molis), nedidelio Bučupio upelio (dabar kanalas) kairiajame krante, Širvių žemėje, kelio į Bagdoniškį P pusėje (N55°53'48,0"; E25°44'55,9").

Buvo tikima, kad vanduo, susirinkęs akmens dubenyje, pasižymi gydomosiomis savybėmis: „Mana brolis karpas tuo vandeniu nuo akmens nusigydē. Kas prirodē, pamakina, rasos vanduo susrenka an akmens

962 pav. Busiškis: 1. Akmens su dubeniu buvusi vieta; 2. Akmens su dubeniu dabartinė vieta (**1176**); 3. Panytės akmens buvusi vieta; 4. Panytės akmens dabartinė vieta (**1177**) ir Bagdoniškio miškas (**1168**) (pagal aut.).

963 pav. Buvusi Busiškio akmens su dubeniu (**1176**) ir Panytės akmens (**1177**) vietovė iš V (akmenys gulėjo abipus kanalo). *Aut. nuotr.* 2005.

ir plaut, skaitas, rankas" (*P.* V. Širvienė, 77 m., Busiškyje. *U.* A. Strimaitienė ir V. Vaitkevičius, 2003 m. – LTR). „Sakydava, kad [ten] Velnia pėda. <...> Atseit Velnias nešė ir čia numetē. Tokie gandai buva. Man anksčiau buva karpelių tokių visas luobas. Man pamokina toks senas žmogus, saka, anksti rytą atsikelk, pakol Saula netekėjus (rasa tai pila gi naktį), ir bus šlapia [ant akmens esančiam dubenyje]. Tai šituo... nudraskyk atseit tų vietų ir nutepk [rasa]. Du sykiu nutepiau ir teisingai – ir prapuolė <...> ir vat po šiai dienai" (*P.* J. Blaževičius, 71 m., Dunduriškyje. *U.* V. Vaitkevičius ir G. Gruzdas, 2005 m.).

Į V nuo senosios akmens vietos, kitapus Bučupio, buvo vadinamasis Panytės akmuo (↑**1177**), o maždaug už 0,3 km į V prasideda Bagdoniškio Gojus (↑**1168**).

Š. 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 4–5; GRUZD.; LTR 7250/57; V. MILIAUS informacija, 1971 m.; VAIT. (2005). **L.** SIMNIŠKYTĖ A., 2005, 264.

1177. PANÝTĖS AKMUÕ. Buvo į P nuo kelio į Bagdoniškį, Bučupio (dabar paverstas kanalu) dešiniajame krante, „pievukšlėje". Melioratoriai akmenį nuvilko į kelio Busiškis–Bagdoniškis P pakelę Bagdoniškio Gojaus miško (↑**1168**) kampe, apie 3 m nuo kelio, prie kitų riedulių.

Akmuo raudonos su pilkšvomis ir juosvomis priemaišomis spalvos stambiagrūdis granitas, netaisyklingos piramidės stačiais šlaitais formos. Jo kraštinių ilgis prie pagrindo 1,7, 1,8, 1,7, 2,8 m, aukštis 1,95 m. Savo senojoje vietoje didesnė akmens dalis buvo žemėse.

Pasakojama, kad vakarais ant akmens pasirodžiusi „panytė" šukuodavosi plaukus. Ja buvo gąsdinami ir vaikai (Gruzd.). „Pasakodava māma, kad seniau sakydava, kad

išlenda ponia ant šita akmenia. Mėgdava vaikam pasakot anksčiau. Atseit iš pa akmena, [ir] atsisėda an akmena ir šukuojas to[ji] ponia. Pasakojo, gal ir mamai pasakojo, aš nežinau. Plaukus šukuoja atsisėdus an šito akmena. <...> Mes kai vaikai būdavom, tai bėgdavom vis žiūrėt ar išlenda, ar neišlenda <...>" (*P.* J. Blaževičius, 71 m., Dunduriškyje. *U.* V. Vaitkevičius ir G. Gruzdas, 2005 m.).
Š. 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 5; Gruzd.; LTR 7250/58; Vait. (2005). **L.** Simniškytė A., 2005, 264.

ČEDASAI, Rokiškio kaimiškoji s-ja
1178. AKMUO su PĖDA. Buvo k. apylinkėse, Vyžuonos upės saloje, maždaug 2x2,5 m dydžio, su „pėda". Pokario metais, dar prieš 1969 m., tiesinant upės vagą akmuo suskaldytas (Gruzd.; VUB).

Galbūt tas pats Naujasodės, Pandėlio seniūnijoje, akmuo? (↑**1244**).
Š. Gruzd.; VUB F. 213–136/29.

ČIVYLIAI, Jūžintų s-ja
1179. GRIAŪSMO AKMUÕ. „Akmenį suskaldė griausmas". Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (A. Marcinkevičius, 1935).

ČIŽAI, Kamajų s-ja
1180. SKAŘDŽIUS (SKAŘDINIS). Taip vadinama aukštumoje tarp Čižų ir Mickūnų įsirėžusi, ŠR–PV kryptimi apie 0,7 km besitęsianti griova. Vieta, apie kurią pasakojami padavimai, pasak S. Pročkienės (74 m., Čižuose), yra ties buvusio Mickūnų gamybinio centro, įsikūrusio prie kelio Kamajai–Aukštakalniai, pastatais, į PR nuo jų (1999 m., LII). Šioje vietoje kolūkio laikais norėta patvenkti griova tekėjusį išdžiūvantį upelį. Dėl to buvo supiltas užtvankos pylimas, tačiau sumanymas neįgyvendintas.

964 pav. Busiškio akmuo su dubeniu (**1176**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 2003.

965 pav. Busiškio Panytės akmuo (**1177**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 2003.

966 pav. Busiškio Panytės akmuo (**1177**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 2003.

967 pav. Čižų Skardžius (**1180**) ir kalvos (**1181**) vieta (pagal aut.).

968 pav. Čižų kalnas (**1181**) (prieš melioraciją). *A. Krasausko nuotr.* 1952 (AP).

„Seniau ten buvusi bažnyčia. Žemė prasiskyrusi ir bažnyčia nugrimzdusi žemėn. Dabar kai vakare (dvyliktą valandą – 1999 m., LII) skambina varpais, pasakojama, kad ir ten girdi (žemėje) skambant. Be to, po tos dirvos daubas vaikščioja raudonos dvasios žmogaus pavidale; Toje baloje ir dabar velniai naktį klaidiną žmones“ (LŽV; „Skardžius – tai gąsdindavo, vaidenos. Bijodavom vaikai ait“ – LTR 7250/48).

Taip pat pažymėtini pasakojimai apie kermošius prie Skardžiaus: „Būdava Kermošinėm vadina [lauką šalia Skardžiaus]. Būdava kermošiai, suvažiuoja su arkliais <...> nemenam. Kalbos aidava, tėveliukas sakydava, [kad] šitan Skardžiuj būdava kermašynės kokių žmonių“ (*P.* A. Čepukas, 78 m., Čižuose. *U.* V. Vaitkevičius ir A. Strimaitienė, 2003 m. – LTR 7250/49).

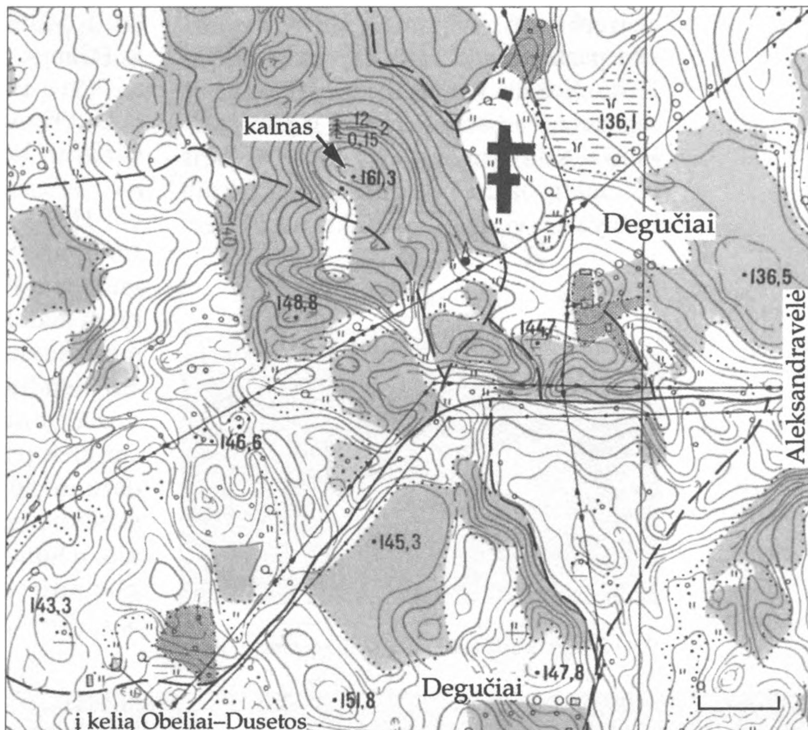
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 10–11 („loma, šlaitai“); LTR 6810/343; 7250: 48 („kokia griova“), 49; LŽV (A. Varneckienė, 1935; „bala-dirva, 1 ha“); VAK 41/273 (LŽV).

1181. KUPALIŲ KALNAS. Į PV nuo k., kelio Kamajai–Jūžintai P pusėje, ties kelio į Totoriškius atsišakojimu. Dabar tai vos žymi, apie 10 m skr., 1,5 m aukščio kalvelė. Prie jos pastatytas betoninis archeologijos paminklo stulpelis, o iš P pusės – melioratorių atvilktas didžiulis riedulys. „Piliakalnis turi apie 3 m aukščio ir 60x70 m pločio. <...> Paminklas yra visai sunaikintas, nes kiekvieni metai ariant kalno forma nyksta. Žmonės pasakoja seni, kad prieš 60 metų tas piliakalnis buvęs per pus aukštesnis ir turėjęs gražią kūgio pavidalo formą“ (1935 m., VAK). Pasakojimų neužfiksuota.

Vieta gali būti susijusi su Kupolių šventės tradicijomis (Vait.).

Apie 0,16 km į R nuo Kupalių kalno, įkalnėje, kelio į Totoriškės Š pusėje, būta didelio plokščio – Strazdelio – akmens. Pasakojama, kad klebonaudamas Kamajuose čia mėgdavęs ilsėtis kun. A. Strazdas (2003 m., LII).

Š. 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 5–6; LTR 7250/50; VAIT. (2003); VAK 41/277 (*Kupalių piliakalnis*).

969 pav. Degučių kalnas (**1183**) (pagal aut.).

DAULIŪNAI, Jūžintų s-ja

1182. VARPAKALNIS. Apie 1 km į P nuo Skeirių, prie kelio Jūžintai–Duokiškis, 3 ha ploto. „Varpo išvaizdos".

Š. JūM; LŽV (S. Paliukas, 1935).

DEGUČIAI, Obelių s-ja

1183. BAŽNÝTKALNIS. Praeityje plačiai žinomas vietovardis dabar visiškai pamirštas. 1999 m. LII ekspedicijos metu vieta lokalizuota pagal išlikusias dvi nuotraukas Degučių kapinyno tyrinėjimų dienoraštyje (RKM).

Kalnas yra 1,6 km į PV nuo Aleksandravėlės bažnyčios, 0,25 km į Š nuo kelio Keležeriai–Aleksandravėlė, į V nuo Degučių gamybinio centro griuvėsių ir į ŠR nuo vėlyvojo geležies amžiaus Degučių kapo radimvietės, kurios tiksli vieta dabar pamiršta. Bažnytkalnis – dominuojanti apylinkių aukštuma (161,3 m virš j. l.), dar 1960 metais buvusi apsodinta pušaitėmis. Viršuje kalnas apie 60 m ilg. (ŠV–PR), 40 m pl. (ŠR–PV), stačiais, 14–16 m aukščio šlaitais (V, Š, R). P pusėje Bažnytkalnis truputį žemėja ir pereina į kitą, R–V kryptimi pailgą aukštumą.

„Prie pat kelio, einančio iš Aleksandravėlės per Degučių kaimą, buvusi bažnyčia. Ji stovėjusi ant aukšto kalno. Vieną sykį

970 pav. Degučių kalnas (**1183**). *Než. aut. nuotr.* apie 1960 (LIIR F. 1–2623).

atsivėrė žemė ir nugrimzdo bažnyčia su kitais pastatais („ažvirtus ty bažnyčia" – LTR). Nežinia kuriais metais vienas senis sapnavęs, kad atėjusi panelė ir jam pasakiusi: „Kad atsirastų toks žmogus, kuris patrauktų bažnyčios varpelį, tai iškiltų bažnyčia ir visą laiką pasiliktų ant žemės"

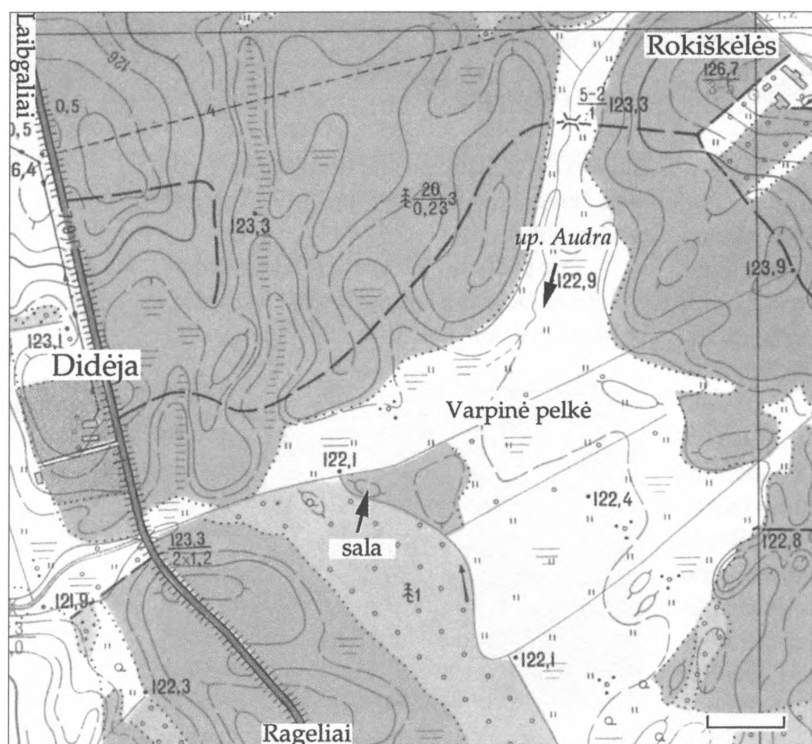

971 pav. Degučių kalnas (**1183**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 1999.

(*P.* I. Vaičiūnas, Aleksandravėlėje. *U.* S. Daunys, 1961 m. – RKM).
Š. 1960 ir 1961 m. RKM žv., LIIR F. 1–2623, 8, 15; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 11; LTR 6810/283. L. OKŠ 62–63; ŽE 538.

1184. AKMUO su DUBENIU (sg. 507). Įmūrytas Mikšėnų sodybos tvarto pamatuose. Prie šios tvarto dalies pastatytas nedidelis sandėliukas, tad akmuo matomas tik iš sandėliuko vidaus, po darbastaliu.

Akmuo pilkai rausvos spalvos smulkiagrūdis granitas, matomoji jo dalis 45x60 cm dydžio. Dubuo 18 cm skersmens, 14 cm gylio, smailiadugnis. Dubens pakraštėliai ir sienelės gludinti.
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 12.

972 pav. Didėjos pelkė (**1185**) (pagal aut.).

DIDĖJA, Jūžintų s-ja

1185. PELKĖ VARPÌNĖ (VARPÝNĖ). Tai apie 5 ha pelkė („pieva" – LŽV) tarp miškų, kurią kerta kanalu paversta Audros upė. Pelkės V dalyje, 0,33 km į R nuo Mikalkėnų sodybos, 0,3 km į ŠR nuo Audros up. pralaidos kelyje Rageliai–Laibgaliai, Audros upelio kairiajame krante, yra Šernakalniu vadinama kalvelė. Dėl bebrų patvenktos Audros ji virto sunkiai pasiekiama sala. Atrodo, kad Šernakalnyje yra nežinomo laikotarpio žeminės-bunkerio liekanos (2003 m., LII).

„Balos Varpìnes – sako buvo varpas paslėptas. Senelis pasakojo, kad prie vokiečių Ragelių vyrai susrinko, nukabino, paslėpė savo

varpą“ (*P.* K. Latvėnas, 44 m., Laibgalių k. *U.* A. Strimaitienė ir V. Vaitkevičius, 2003 m. – LTR 7250/55). „Prietemoj [Varpinėje] įvairiais balsais šūkaudavę“ (LŽV). Š. 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 6; LTR 7250: 55–56; LŽV (P. Vaičius, 1935; Rageliai, *Varpynas, Varpynai*). **L.** Simniškytė A., 2005, 264.

DUNDIŠKIAI, Obelių s-ja

[**1186.**] BAŽNÝTKALNIS (ŠVEÑTKALNIS) (buvo Ar 942). 0,94 km į PR nuo kelio į Kalniškius atsišakojimo iš kelio Obeliai–Kriaunėnai Eidminiškiuose, 0,55 km į P nuo kelio Obeliai–Kriaunėnai, kairiajame (V) kanalizuoto Kiaulupio krante. Bažnytkalniu vadinama nedidelė, maždaug 20 m skr. (viršuje) kalva nuolaidžiais, iki 4–6 m aukščio šlaitais. Kalvos viršuje tarp krūmų iš žemių kyšo, matyt, čia stovėjusios koplyčios pamatų akmenys. Pasakojama, kad čia „anksčiau buvusi bažnyčia“ (Gruzd.).

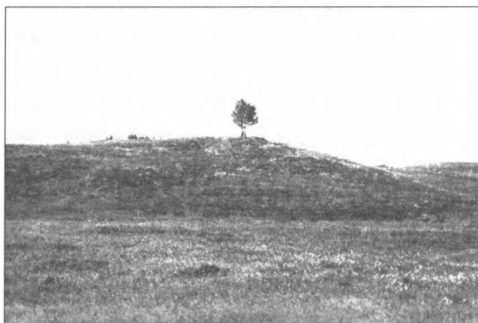
1999 m. LII ekspedicijos metu nuartoje kalvelėje už 60 m į V–PV nuo Bažnytkalnio rastas XVII a. žalvarinis signetinis žiedas ir pastebėta žmonių kaulų fragmentų. Tai senkapių vieta.

Š. 1970 m. RKM žv., KPD PA F. 9–1–20, 11; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 12; Gruzd.; LTR 6810: 284, 285; VK (1980; *Šventkalnis*). **L.** OKŠ 63–64; ŽE 538.

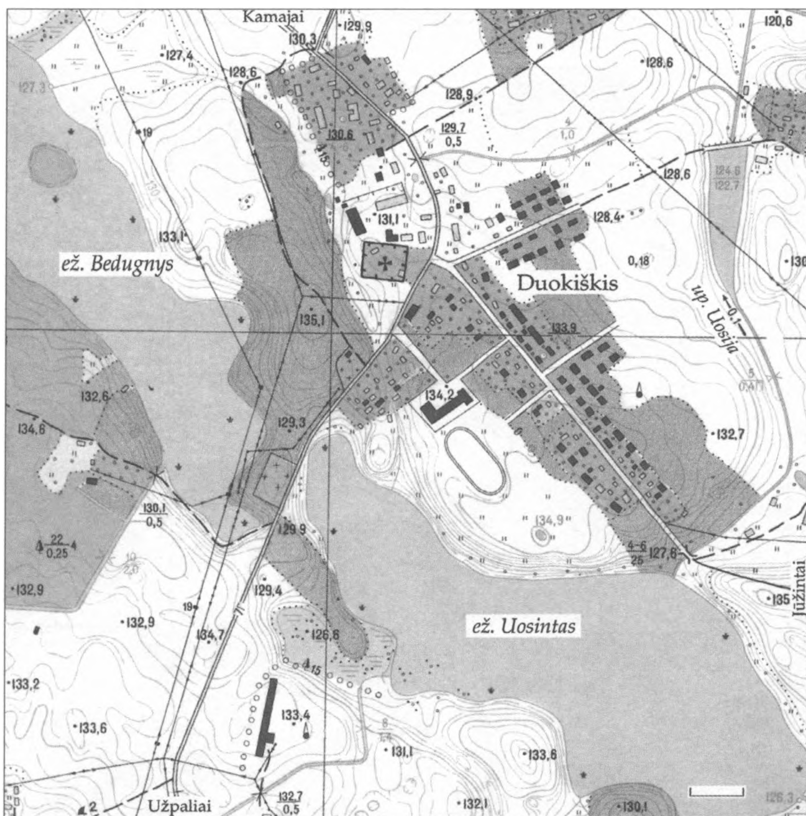
DUOKIŠKIS, Kamajų s-ja

1187. ĒŽERAS BEDUGNŸS. Telkšo į V nuo k.

Pasakojama, kad ežero vietoje buvusi bažnyčia. Kartą „einant procesijai per šventorių su visais žmonėmis bažnyčia nuskendo“ (LŽV; „žmonėms begiedant, atsivėrusi žemė ir bažnyčia pradėjo kristi žemyn“ – DuoM; „nuveja skradžiais žemį, Dievui nubaudus žmanes“ – LTR 2989/201). Kunigui sapne buvo liepta

973 pav. Dundiškių kalnas (**1186**). *Než. aut. nuotr.* apie 1960 (KPD PA ng. 2340).

974 pav. Duokiškio Bedugnys (**1187**) ir Uosintas (**1188**).

eiti laikyti mišias ir išvaduoti bažnyčią. „Mišių baigiunt, bažnyčia buva iškilus jau ligi pamatų, a pabaigus – iškila ir pamatai. Kai kunigas peržėgnaja žmanes, ir pasakė amin, bažnyčia visa stavėja kai un delna <...>. Bet staiga bažnyčia sudrebėja, susvyrava, ir nugarmėja atgal ežeran“, nes zakristijonas, pamiršęs žvakių „gesiklį“, gesino žvakes pirštais (LTR 2989/201). Kartą sekmadienį, vidurdienį, žmogus prie Bedugnio „išgirdįs labai gražiai giedunt. Apsdairįs ir nustebįs – Bedugnia kai nebūta, e ja vietaj bažnyčia, ir žmanės ainų ape jų <...> bažnyčia buvus vienu baniu ir iš tikra graži, kad reta kur takias <...>“ (LTR 2989/202; jeigu kas įeitų į iškilusią bažnyčią ir paskambintų triskart varpeliu, tai „prakeikimas na bažnyčias būtų nuimtas“ – LTR 2989/205). „Kai kadu galima girdėt Bedugny skumbunt varpus. Tai atsitinka sekmadieniais, vidūdienį, per pačias pamaldas, esunt labai tykiam arui <...> Girdis trijų varpų skumbėjimas“ (*P.* J. Vilėniškis. *U.* K. Markelis, 1926 m. – LTR 2989/204). Kartais pasakojama, kad Bedugnio vietoje prasmego Duokiškevičiaus dvaras (LT).

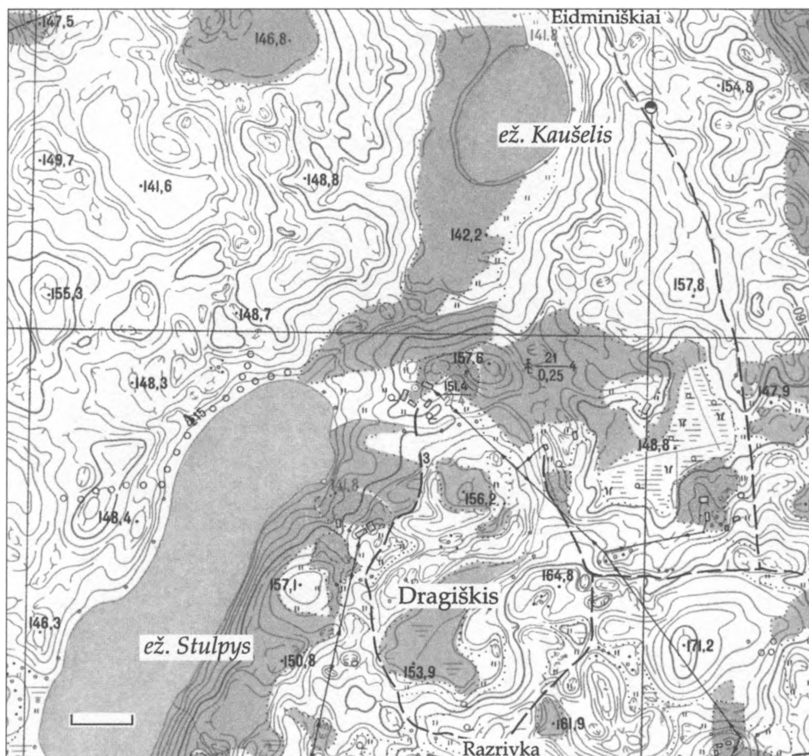
Be to, požeminiu urvu Bedugnis jungiąsis su Vaineikių Uosinto ežeru (↑**1188**), esančiu į PR nuo Bedugnio (LTR 2989/206).

Š. DuoM; LTR 11/59; LTR 2989: 200–206; LTR 6241: 62–64; LŽV (V. Tylienė, 1935). **L.** LT 616 (Nr. 670).

1188. ĒŽERAS ÚOSINTAS (UOSIJUS). Tarp Duokiškio ir Vaineikių, 28 ha ploto.

„Kas tai matęs laivelyje mergaitę su auksu“ (LŽV). Ežere naktimis kažinkas velėdavo (LTR 2989/196; „1909–1910 m. vaidendavosi „velėjimo būdu“ pavakariais, ypač šventadienį – LŽV).

Padavimuose dažnai minima ežere, 20–30 cm po vandeniu, esanti maždaug 20x20 m dydžio sekluma, vadinama Sėkliumi: „Un Sėkliaus buva dvaras“ (LTR 2989/193), kuris prasmego. Pasakojama, kad miglotais vasaros ir rudens vakarais galima pamatyti ant Sėkliaus stovinčios mergos šešėlį, „merga stavjunt, žiūriunt vakarų pusėn ir draikunt palaidus sava plaukus, tartum juos šukuotų, paskui pranykstunt rūki“ (LTR 2989/195). Kartais ežere žvejai suplėšydavo tinklus, tai „sakydava, kad tinklai

975 pav. Eidminiškių ežeras (**1189**) (pagal RŽPI).

ažkliūva až baslių, likusių na tvaras, buvusias aplink rūmus, kuriuos prarija žemė" (LTR 2989/192).

Ežero ŠR pakrantėje yra buvusi I t-mečiu datuojama Nečionių senovės gyvenvietė.
Š. LTR 2989: 192–198; LŽV (A. Mažiulis, 1937; Duokiškis, *Katišius, ež.*).

EIDMINIŠKIAI, Obelių s-ja
1189. ĖŽERAS KAUŠĖLIS (KAUŠALIS). Nurodomas tarp Eitminiškių ir Dragiškio, apie 0,4 km į ŠR nuo Stulpio ež., apie 120x400 m dydžio.

Pasakojimų neužfiksuota, tačiau jie plačiai paplitę apie netoli esančius kitus Kaušeliais vadinamus ežerus (plg. ↑**1310**).
Š. RŽPI.

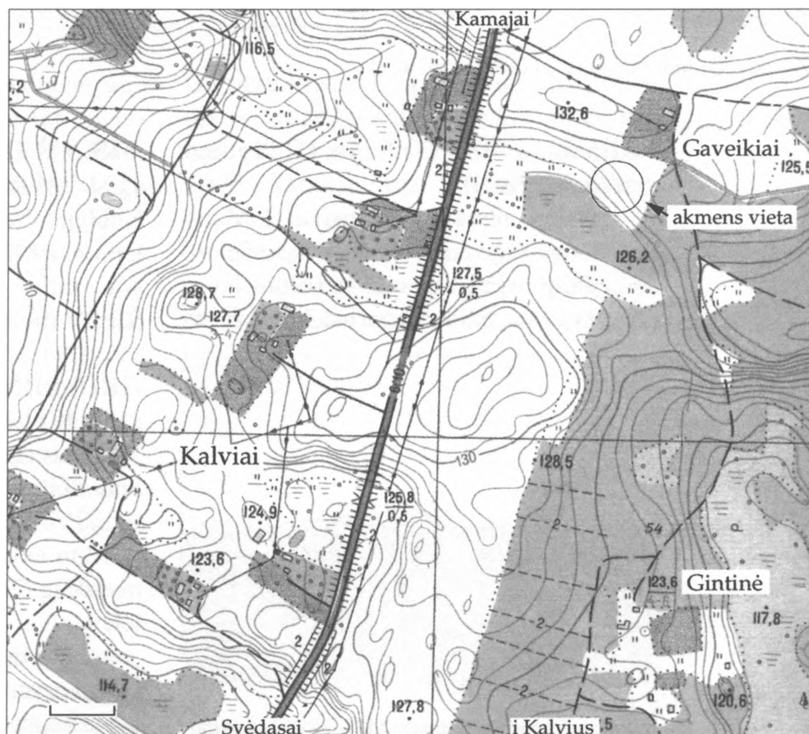
GAVEIKIAI, Kamajų s-ja
1190. AKMUO su PĖDA I. Jo vieta 2003 m. lokalizuota pagal Jono Bendoriaus (67 m., kilęs iš Kalvių, gyv. Vilniuje) pasakojimą. Ji yra apie 1,6 km į Š–ŠR nuo kelio į Kalvių gyvenvietę atsišakojimo iš kelio Svėdasai–Kamajai, apie 0,25 km į R nuo pastarojo kelio, pamiškėje, buvusioje Šukio žemėje. Akmuo gulėjo „aukštapelkės pakraštyje".

Akmens būta labai didelio, su gyvulio ar kokio žvėries pėda. Akmenį susprogdinus 1938 ar 1939 m., jo vietoje liko duobė, kur telkšojo vanduo ir veisėsi karosai (2003 m., LII).
Š. 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 8; RKM (K. Paunksnio užrašai; „Suskaldytas ir įdėtas į J. Dagio gyvenamojo namo pamatus; su žmogaus pėda").
L. Simniškytė A., 2005, 265.

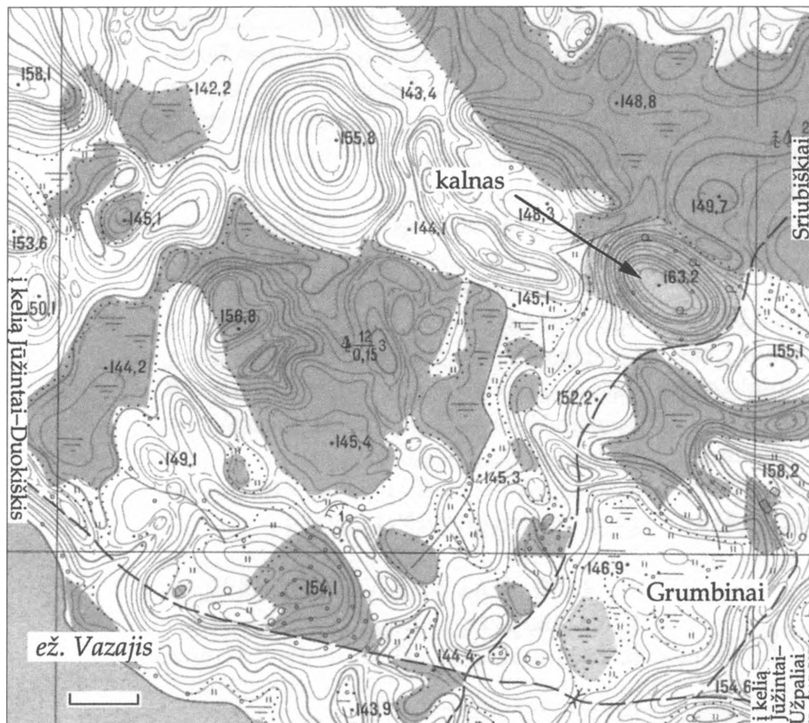
1191. AKMUO su PĖDA II. Nurodoma, jog į R nuo pėduotojo akmens Šukio žemėje, miške tarp Šukio ir Pernavo, būta dar vieno akmens su „kažkokia lyg kanopinio žvėries pėda". Tikslesnių duomenų nėra.
Š. 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 8.

GINOTAI (buv. Gaidžgalė), Juodupės s-ja
Gaidžgalės pavadinimo kilmė nežinoma. Tačiau ji buvo siejama su už 3 km į R–PR esančio Vištagerklio k. pavadinimu (Vait.). Padavimų neužfiksuota.
Š. LVIA SA 19253, 45 (1784 m., *Wieś Gaydzegała; Gaydzgaliszki*); Vait. (2005).

1192. BALNAKMENIS. 1899 m. F. V. Pokrovskis mini, jog kaimo pelkėje esąs maždaug arklio dydžio akmuo,

976 pav. Gaveikių akmens (**1190**) vieta (pagal aut.).

977 pav. Grumbinų kalnas (**1195**) (pagal aut.).

vadinamas Balnakmeniu (Покровский Ф. В., 1899).

1974 m. akmens ieškojusiam R. Matuliui vietos gyventojas A. Lebedevas parodė bevardį melsvo granito su baltais intarpais, 2x3 m dydžio, 50 cm aukščio, „balno pavidalo" apskaldytą akmenį prie užakusios pelkaitės, 0,5 km nuo valstybinės sienos su Latvija, 0,18 km nuo kelio Onuškis–Juodupė 90° posūkio, 50 m nuo K. Lebedevo sodybvietės (IA 23).

978 pav. Grumbinų kalnas (**1195**) iš P. *Aut. nuotr.* 1994.

1994 m. akmens šioje vietoje nebebuvo (Vait.).
Š. Vait. (1994, 2005). **L.** Покровский Ф. В., 1899, 49; LAM 129; PA 76 (Nr. 155); IA 23, 77.

1193. AKMUO su PĖDA. Buvo ties Ginotų ir Gaidžgalės žemių riba. 1970 m. ties melioracijos grioviu dar gulėjo akmens liekanos, ant jų matėsi pėdos ženklas. Akmuo suskaldytas 1962–1963 m. ir panaudotas kolūkio fermos statybai.
Š. Mač. (1970).

GREVIŠKIAI, Kamajų s-ja

1194. MERGÝTKALNIS. Nurodomas k. Š dalyje, „toli" nuo Salų–Kamajų kelio. Ant kalnelio 1935 m. būta gyvenamųjų trobesių.
Š. LŽV (B. Suknienė, 1935).

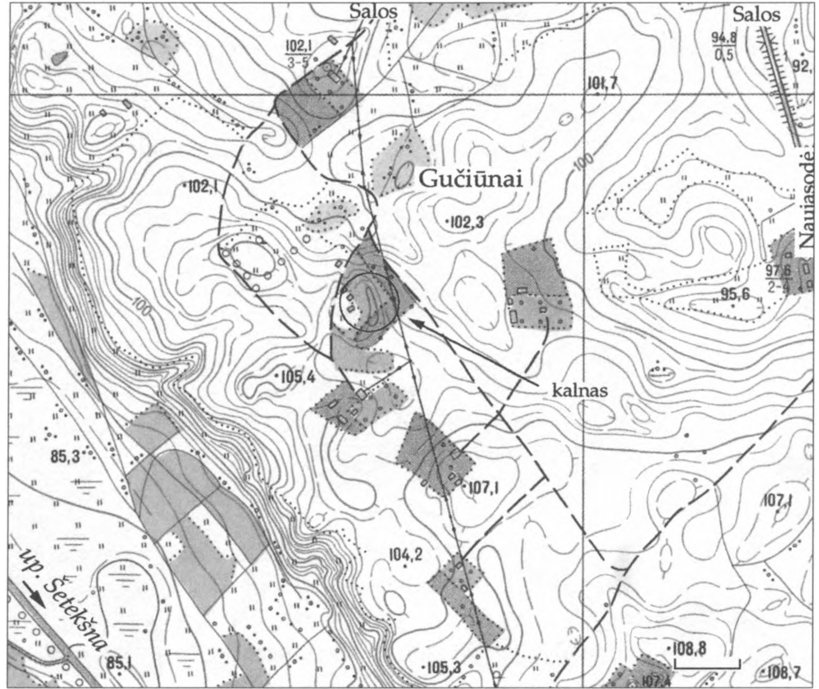
GRUMBINAI, Jūžintų s-ja

1195. KALNAS (M 73). 0,85 km į ŠR nuo Vazajaus ež. ŠR pakrantės, kelio Sriubiškiai–Ščiūris ŠV pusėje. Kalnas apie 200 m ilg. (ŠV–PR), 120 m pl. (ŠR–PV), stačiais, 9–12 m aukščio šlaitais. Viršuje išsiskiria maždaug 50x100 m dydžio plokščia aikštelė.

„Sakydavo, kad ty vaidilūtas ugnį kūrindavo, ant kalna, bet šitas kalnas dabar jau yra apsodytas <...> Sakydavo da, ka kur pakraščiais <...> buvį laiptai kaip į kalną

įlipt. Tai ty vaidilūtės ugnį kūrenį – tokių dalykėlių esu girdėjįs" (*P.* L. Aukštikalnis, 71 m., Dauliūnuose. *U.* V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR).
Š. LTR 6241/73; VAIT. (1994).

GUČIŪNAI, Kamajų s-ja
1196. RÃGANŲ KÁLNAS. Gerai žinomas ir Gučiūnų, ir Salų adresu. Kalnas buvo 2 km į PV nuo Salų bažnyčios, 0,8 km į PV nuo kelio į Naujasodę atsišakojimo iš kelio Gučiūnai–Salos, 0,7 km į V nuo kelio Salos–Naujasodė, 0,7 km į ŠR nuo Šetekšnos upės kairiojo kranto, 0,25 km į PR nuo Kaškevičių sodybos.

979 pav. Gučiūnų kalno (**1196**) vieta (pagal aut.).

1970 metais Raganų kalnas buvo stipriai aplygintas melioratorių, dabar tai nedidelė, dirvonuojanti pakiluma, 16–18 m skr. viršuje, labai lėkštais, vos 2–4 m aukščio, šlaitais. V pusėje Raganų kalno šlaitelis žemėja apie 1,5 m ir pereina į kitą aukštumą. Vieta vaizdinga, čia atsiveria graži panorama į Šetekšnos slėnį. Kartais Raganų kalnu vadinama platesnė vietovė, apimanti ir minėtą kalvelę, ir į V nuo jos plytinčią aukštumą Šetekšnos upės link.

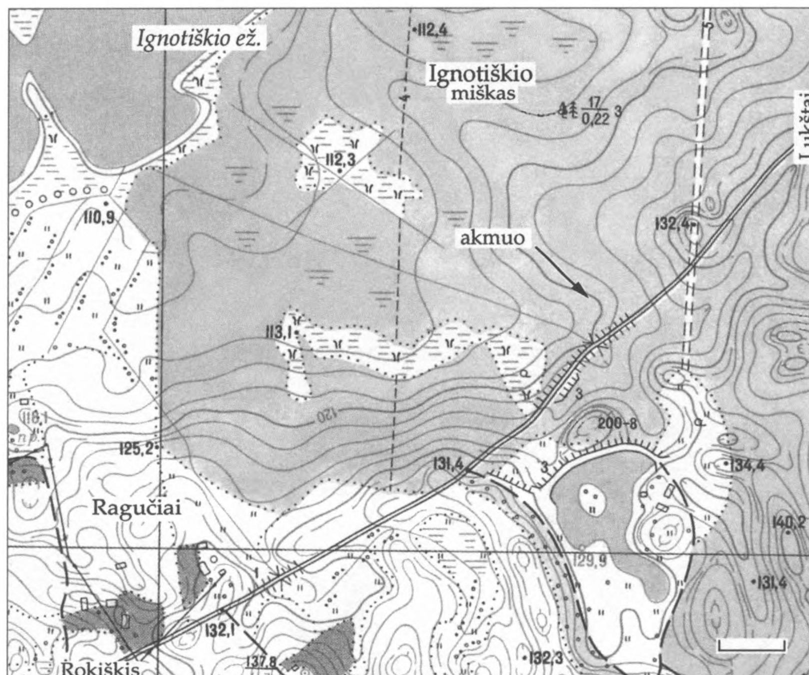
Pasak LŽV, kalnelio viršuje, R pusėje, būta dviejų didelių, 3–4 m gylio duobių, „kuriose, sulig pasakojimų, plukdydavę raganas" (LŽV, A. Mažiulis; „ten buvę gilūs šuliniai" – VAK 41/388).

„Salų parapijos Naujaulyčių [Naujasodės. – *Vait.*] Motjukas 80 metų prieš 40 metų tebepasakodavo [kad] jo prosenelis vežęs kunigą į Raganių kalną klausyti išpažinties sudeginti pasmerktųjų „raganių" iš Punkiškių ir Taraldžių. Grįždamas susigraudinęs, liūdnas, išsitaręs: – Tai ne raganių, tik mūčelninkų kalnas" (Bajoras J., 1921). Prieš Pirmąjį pasaulinį karą jaunimas Raganų kalne buvo pastatęs kryžių (Leščiova V., 1999).

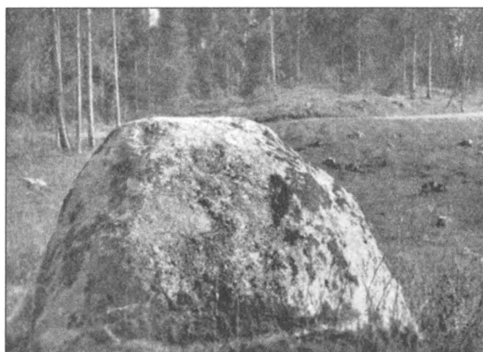
„Salų dvaro ponas Marikonis važiavęs net Ryman pas popiežių ir sugrįžęs pradėjęs gaudyti raganas. Sugautas raganas

980 pav. Gučiūnų kalno (**1196**) vieta. *Aut. nuotr.* 1999.

981 pav. Ignotiškio akmuo (**1197**) (pagal RŽPI).

982 pav. Ignotiškio akmuo (**1197**) (pagal Mūsų Girios 1938).

plukdydavę pilnose vandens duobėse: jei plaukia – ragana, o jei skęsta – nekaltas. Vieno Šv. Jono rytmety ar išvakarėse sudeginę iš Taraldžių kaimo Mulviną ir dvi Mulvinaites (jos seseris). Ryte radę pražydusias tris baltas lelijas. Tada pradėję kalbėti, kad jie sudeginti nekaltai. Jurkštas pasakojo, kad ir jo senelis buvęs ten nuvežtas, ir vos beišsigelbėjęs nuo sudeginimo. Išgelbėjęs koks tai Kamajų zakristijonas" (*P.* A. Trumpickas, Gučiūnuose. *U.* A. Mažiulis, 1937 – LŽV; „ant dviejų kapų išdygęs dilgelių kelmas, o ant trečio pražydo daug baltų lelijų" – LTR 829/31; Raganas degindavęs ir laidodavęs dvarponis Pierius, grįžo pasikrikštijęs iš Romos. Kelionėje jis užtruko tris metus, o važiavo pasikinkęs šunis ir kates – Leščiova V., 1999; tame kalne buvo deginamos ir tenai pat laidojamos raganos – Elisonas J., 1925). „Senovėje žmones, įtariamus esant raganiais, mesdavo į upę ir jei tas žmogus skęsdavęs, būdavęs įrodymas, kad tas žmogus [ne] raganius" (VAK 41/381). „Vidurnaktį nuo to kalno leisdavosi į pakalnę su kibirais tautiškais rūbais apsirengusios moterys ir prie Šetekšnos upės pranykdavusios" (LŽV, V. Obolevičienė).

„Senieji apylinkės žmonės tankiai apgailestauja žuvusiuosius, pasakoja, būk Šv. Jono naktį ant Raganų kalno gėlės žydinčios. Per Jonines rinkdavosi žuvusių žmonių paminėjimui ant Raganų kalno, dainuodavo, šokdavo ir t. t." (VAK 41/390).

Kasinėjant Raganų kalną, „rasta kaulų; 1933–1936 laikotarpyje buvęs rastas akmens kirvukas ir geležinė ietis ir ką tai daugiau. Senesnieji bijo pasakyti apie radinius, kad neuždraustų kasinėti" (LŽV, A. Mažiulis). „Vienas žmogus radęs seną kalaviją" (Leščiova V., 1999).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 18–20; LTR 829/31 (*Raganiãvete*); 6810: 337, 342; LŽV (V. Obolevičiūtė, 1935); LŽV (A. Čiurlys, 1936); LŽV (A. Mažiulis, 1937); VAK 41: 288, 381 (tas kalnas išardytas imant žvyrą), 382, 390; VAK 62/214. L. Bajoras J., 1921; Elisonas J., 1925, 328; LAM 229; Kirlys J., 1944, 79 („Yra kalniukas, vadinamas Raganų kalnu, kuriame buvo deginami raganiai"); Leščiova V., 1999, 112; ŽE 538.

IGNOTIŠKIS, Obelių s-ja

[**1197.**] ÓŽAKMENIS (Ar 943; M 74). 0,3 km į ŠV nuo kelio Lukštai–Rokiškis, Vyžūnų g-jos 70 kvartalo P dalyje. Akmuo 5,1x3,3 m dydžio, 3 m aukščio.

„Dvylika vilkų užpuolę ožį (stirniną), kuris suspėjęs užšokti ant šio akmens. Kadangi vilkai dėl akmens formos ir aukščio galėję pasiekti ožį tik viena vieta, tai savo ragų pagalba lengvai nuo jų atsigynęs ir gerokai vilkus privarginęs. Ryto metą keliu vykdami žmonės pastebėję sutūpusius aplink akmenį vilkus, kuriuos išvaikę ir apsukrus oželis laisvas, nusileidęs nuo akmens, linksmai nudūlinęs miškan" (Mūsų girios, 1938; „Ant šio akmens užšokęs ožys apsisaugojo nuo vilkų" – 1972 m., LII; „Vilkai viję miškinį ožį, kuris užšokęs ant to akmens ir tokiu būdu išsigelbėjęs" – AP).

Š. 1972 m. LII žv., LIIR F. 1–321/14; AP (S. Daunys, 1958 08 20); LGP 325–326. L. LAM 140 (Ignališkių dv.); Mūsų girios, 1938 (nuotr.); PA 73 (Nr. 114; Ignatiškių vnk.); Girkantas V., 1972; IA 16, 77 (Nr. 232); ML 2, 145; Leščiova V., 1999, 36–37 (nuotr.).

JANIKŪNAI, Kazliškio s-ja

1198. ĄŽUOLÝNAS (ATAŽALÝNAS). Vietovė prie Skaistės ežero.

A. Garšvos teigimu, Panemunio vienuolyno kronikose (manoma, jos pražuvo gaisre) buvo rašoma ir apie tai, jog 1710 m., siaučiant marui, Panemunyje labai mirė žmonės. Tada kriviai liepę žmonėms eiti į ąžuolynus ir ten „maitintis". Toliau rašoma, jog tie, kurie nuėjo į Ąžuolyną prie Skaistės ežero, išliko gyvi. Vėliau šis Ąžuolynas sunyko ir buvo atsodintas tik XIX a. viduryje (Dalinkevičius E., 1984).

L. Danilevičius E., 1984, 20; Šidiškis T., 1996, 50.

1199. VELNIÃKALNIS. Minimas tarp k. vietovardžių. 2005 m. nelokalizuotas (Vait.).

Š. Vait. (2005). L. Šidiškis T., 1996, 50.

JONELIŠKĖS, Jūžintų s-ja

1200. BALA GOJUS. Nurodoma 0,3 km į PV nuo k., 1,1 ha ploto. „Bala tarp kalnų".

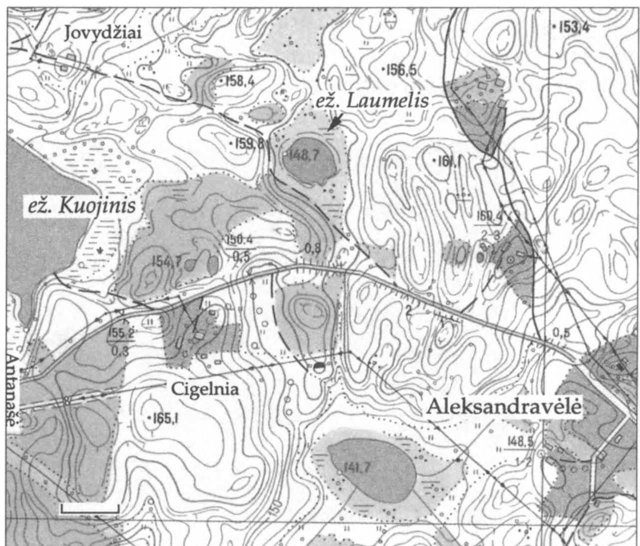
Š. LŽV (J. Balnanosis, 1935).

JOVYDŽIAI, Obelių s-ja

1201. ĘŽERAS LAUMẼLIS. Tarp Jovydžių ir Krapiškio, 0,2 km į Š nuo kelio Antanašė–Aleksandravėlė, apie 80 m skr. ežerėlis.

„Pasakojama, kad prie to ežerėlio vaidendavosi. Kai kada naktį arklius ganantieji žmonės atsiguldavo, tai už kojų traukdavo ir rūbus nuvilkdavo" (LŽV).

Š. LŽV (P. Smalevičiūtė, 1935). L. OKŠ 65.

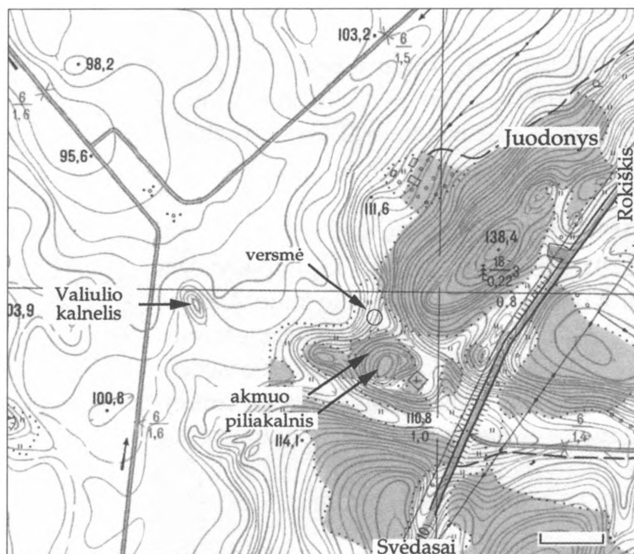

983 pav. Jovydžių ežeras (**1201**) (pagal aut.).

JUNIŠKĖS, Kamajų s-ja

1202. KAŪKARAGIAI. Minimi vnk. Š dalyje, tarp dviejų balų. Du kalneliai 0,25 ha ploto, 8 m aukščio. „Dvi smailos aukštumėlės; rasta kauko ragai" (LŽV).

2005 m. vietovardis jau buvo pamirštas (V. Čiplytės inform.).

Š. V. ČIPLYTĖS informacija, 2005 m.; LŽV (P. Blauzdžiūnas, 1935).

984 pav. Juodonių piliakalnis, akmuo (**1204**), versmė (**1205**) ir Valiulio kalnelis (**1206**) (pagal aut.).

985 pav. Juodonių akmuo (**1204**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 1994.

JUNKŪNAI, Obelių s-ja

1203. AKMUO. Buvo prie kelių Obeliai–Kraštai ir Junkūnai–Pagriaumelės kryžkelės, netoli Junkūnų dvaro. „Žmogaus dydžio".

Buvo pasakojama, kad akmuo – tai iš sielvarto suakmenėjusi mergina, nesulaukusi iš karo sugrįžtančio mylimojo (Pliuškevičienė J., 1992).

Kaime yra ir piliakalnis (Ar 944).

L. PLIUŠKEVIČIENĖ J., 1992; OKŠ 65.

JUODONYS, Kamajų s-ja

1204. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 928). 1958–1959 m. (vad. E. Butėnienė), 1986–1987, 1989 m. (vad. E. Grigalavičienė) ir 2002 m. (vad. A. Simniškytė) tyrinėta piliakalnio aikštelė bei piliakalnio papėdė. Aptikti I t-mečio – II t-mečio pradžios kultūriniai sluoksniai su keramikos ir įvairiais kitais radiniais.

„Šitam piliakalnyje užkasta bažnyčia" (*P.* K. Antanėlis, 73 m., Juodonyse. *U.* I. Raškevičiūtė, N. Ribinskaitė, 1969 – VUB F. 213–197/46). Daugumas padavimų apie piliakalnį mini ir akmenį piliakalnio ŠV šlaite, 5,5 m žemiau aikštelės krašto. Iš šlaito kyšanti, matoma akmens dalis yra 2,1x1,35 m dydžio, 45–58 cm aukščio.

Pasakojama, kad akmeniu Velnias užrito įėjimą į bažnyčią (VUB F. 213–197/44; pilies duris – VAK; karčemą: „Ant to piliakalnio seniau buva karčema. Ji labai nusiboda žmonėms. Ją prakeikė, ir ji nuėjo skradžiai žemę. Jos vietoj liko didelis, didelis akmuo" – LTR 3613/1056; prie kelio buvo didelė karčiama, kurioje vyrai labai gerdavo, „moterys supyko, atsinešė tokį didelį akmenį. Vakarų pusėj buvo durys ir užrito duris" – VUB F. 213–197/45).

Akmeniu, „anot žmonių, esančios užristos namo durys. Vieną kartą susitarę daug žmonių ir norėję šitą akmenį atristi ir į požemio rūmus įeiti, bet jie nieko negalėję

padaryti, nes akmuo labai didelis ir sunkus" (LTR 882/47).
Š. LTR 882/47; 3613/1056; VAIT. (1994); VAK 41/305; VUB F. 213–197: 44–46. L. GRIGALAVIČIENĖ E., 1992, 41; ŽA 143 (Nr. 326).

1205. ŠEŠIAŽÌRGĖ VERSMĖ. Buvo piliakalnio (Ar 928) Š papėdėje, pelkėtoje lomoje, kiek nuolaidėjančioje į Š. Šiuo metu versmės vietos aiškiau nematyti, tačiau visur aplink pelkėta pieva (Vait.).

„Važiava vieną kartą nuo piliakalnia ponas, arkliai pasibaidė ir įklimpa į tų versmį. Ir paskenda ponas su šešiais žirgais <...>" (LTR 3613/1055). „Pro versmę ėjęs vieškelis, tenai važiavęs ponas šešiais žirgais ir įvažiavęs į versmę. Todėl ji ir vadinasi Šešiažirgė" (LŽV; šešetu arklių važiavęs Valiulis, įlūžus ledui, nuskendęs – VAK 41/293).
Š. LTR 3613/1055, 6241/60; LŽV (K. Kirdulytė, 1935); VAIT. (1994); VAK 41/293; VUB F. 213–197/31, 32. L. GRIGALAVIČIENĖ E., 1992, 41.

1206. VALIÙLIO KALNĒLIS. 0,3 km į V nuo piliakalnio, melioracijos kanalo (teka į Malaišą) R krante, apsuptas pelkėtų žemumų (vadinamojoje Juodalksnių baloje – VAK). Kalva prie pagrindo labai plataus kūgio formos, apie 20 m skr., kelių metrų aukščio.

Pasakojama, kad kalnelį supylė milžinas Valiulis (LŽV; VUB F. 213–197/40). Velnias lėkė pro šalį, nešė klumpę žemių, išpylė ir paliko kalnelį (VUB F. 213–197/39). Taip pat teigiama, kad Valiulis – tai Juodonių piliakalnyje gyvavusios šventovės „žynys" (VUB F. 213–197/43).
Š. LTR 2989/211 (*Nugarakalnis*); LŽV (K. Kirdulytė, 1935); VAIT. (1994); VAK 41/293; VUB F. 213–197: 39, 40, 43. L. TARASENKA P., 1921, 80 (J. Tumo prierašas); LAM 145; GRIGALAVIČIENĖ E., 1992, 41 („Čia lietuvių krivaitis Valiulis kurstęs amžinąją ugnį").

986 pav. Juodonių versmė (**1205**) iš P (nuotraukoje centre). *Aut. nuotr.* 1994.

987 pav. Juodonių Valiulio kalnelis (**1206**), žvelgiant nuo piliakalnio (**1204**). *L. Nakaitės nuotr.* 1959 (LII ng. 9147).

988 pav. Juodonių Valiulio kalnelis (**1206**). *Aut. nuotr.* 1994.

JUODUPĖ (buv. Raišelių k.)

1207. RĀGANŲ KÁLNAS. Juodupes ŠR dalyje, 0,3 km į P nuo kelio Juodupė–Aknystos, į R nuo Kalno g., bevardžio (?) upelio kairiajame krante (N56°05'22,4"; E25°37'02,9"). Tai aukštumos kyšulys, keliais metrais iškilęs virš dirbamų laukelių. Viršuje išsiskiria apie 25 m ilg. (ŠR–PV), 15 m pl. aikštelė, nuolaidėjanti ŠR kryptimi. Jos viduryje žiojėja sena 1x1 m dydžio duobė (imtas molis?). Š ir R pusėse kalno šlaitai vidutinio statumo, leidžiasi į upelį, V ir P – pereina į iš dalies dirbamus, iš dalies ganomus laukelius. Š–P kryptimi Raganų kalną kerta aukštos įtampos elektros tiekimo linija.

989 pav. Juodupės (buv. Raišelių) kalnas (**1207**) (pagal aut.).

„Kai ateidavo vakaras, nuo upelio pakilęs tirštas rūkas apgaubdavo visą kalną. Tuo metu kalno viršūnėje susirinkdavusios raganos. Iš upelio nešdavusios vandenį ir velėdavusios savo skarmalus. Jos buvo piktos. Jei pagaudavusios kokį vaiką, tuoj užkutendavusios. Gąsdindavusios ir suaugusius. Kalno vengdavę visi. Net ir dieną eiti pro kalną buvę nejauku" (*U.* D. Milaševičiūtė). Pasakojama, kad ant kalno Joninių švęsti susirinkdavo jaunimas, kūrendavo laužus ir pan. (Vait.).

Š. VAIT. (2005). **L.** LEŠČIOVA V., 1999, 112.

990 pav. Juodupės (buv. Raišelių) kalnas (**1207**) iš P. *Aut. nuotr.* 2005.

JURGIŠKIAI, Jūžintų s-ja

1208. AKMUO su PĖDA. 1,4 km atstumu į PR nuo Jūžintų bažnyčios (tiesiąja; skiria tik Jūžinto ežeras), 0,44 km į R nuo Jūžinto ež., Jasiulionių sodybos ŠR dalyje, atvilktas melioracijos metu. Senoji akmens vieta yra numelioruota šlapia loma apie 50–100 m į ŠR nuo Jasiulionių sodybos klojimo.

Akmuo melsvai pilkos spalvos smulkiagrūdis, šiek tiek suskeldėjęs granitas, 1,2x1,3 m dydžio (prie pagrindo), 48 cm

991 pav. Jurgiškių akmuo (**1208**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 2003.

992 pav. Jūžintų ežeras (**1209**) iš Š. *Aut. nuotr.* 1999.

aukščio (aukščiausioje vietoje). Tarytum išskeltoje akmens dalyje vienas šalia kito yra du pailgi įdubimai, kurių kompozicija primena gyvulio kanopos žymę. Vieno įdubimo dydis 5x8 cm, gylis 2,5 cm, kito įdubimo (už 5 mm tarpelio) – 5x10 cm, gylis 4 cm.

Pasakojama, kad tai Vaisono dvaro Velnias įmynė šiame akmenyje pėdą (LTR).

Jasiulioniai savo sodyboje yra radę ir akmeninį kirvelį su skyle kotui.

Š. 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 7–8; GRUZD.; LTR 7250/79. L. SIMNIŠKYTĖ A., 2005, 265.

JŪŽINTAI

1209. ĒŽERAS BEDUGNŸS. Miestelio V pakraštyje.

„Kur šalia Jūžintų yra ežeriukas, anksčiau čia buvo bažnyčia. Ji nuskendo ir liko toj vietoj ežeriukas" (*P.* B. Idlienė. *U.* R. Lasytė – JūM).

Š. JūM; LTR 6241/72; LŽV (J. Balnanosis, 1935). L. VARDYNAS, 16.

KALBUTIŠKĖS, Jūžintų s-ja

1210. AĨLKIUS. „Girios balos ir pievos" (Būga K., 1924), „pieva ir krūmai" į ŠV nuo Šventosios ištakos iš Sartų ež., 13 ha ploto (LŽV).

Š. LŽV (J. Balnanosis, 1935; Jurgiškės); VK (A. MAŽIULIS; „rašė Kalbutiškėmis, bet žmonės vadino Užuolija"). L. BŪGA K., 1924, 59; OKŠ 65.

KALUČIŠKĖS, Jūžintų s-ja

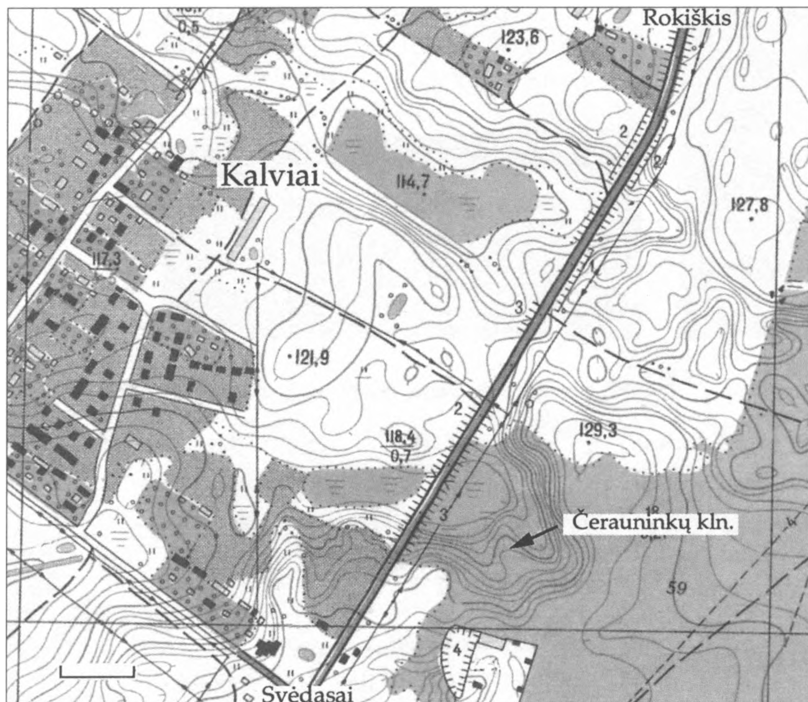
[**1211.**] GRUMBINO DUKNOS. Taip vadinamas akmuo buvo k. laukuose. Vėliau pats Grumbinas tą akmenį suskaldė (buvo 30 vežimų skaldos) ir sudėjo į pamatus.

Š. LŽV (S. Paliukas, 1935).

KALVIAI, Kamajų s-ja

1212. ČERÁUNINKŲ (ČERÁUNINKIŲ) KALNĒLIS. 0,35 km į ŠR nuo kelio į Kalvių gyvenvietę atsišakojimo iš kelio Svėdasai–Kamajai, 0,1 km į R nuo pastarojo kelio (21 kilometras), Mikniūnų miško 59 kvartalo V pakraštyje, pelkėtame duburyje. Tai nuo likusios aukštumos dalies į Š „išsišovęs" vos 3–4 m aukščio atragis, kurį nuo likusios aukštumos dalies skiria 0,8–1 m gylio pagilėjimas. Čerauninkų kalnelis siekia 40 m ilg. (Š–P), 6–8 m pl. Viršuje jis gana lygus, apaugęs beržais ir krūmais. Š papėdėje žiojėja sena duobė.

„Kaimo besimeldžiančius čeraunykus kiti kaimo žmonės, nežinia kieno skatinami, gaudydavo ir keldavo į seną, skersai

993 pav. Kalvių kalnas (**1212**) (pagal aut.).

994 pav. Kalvių kalnas (**1212**) iš ŠV (guotas antrame plane). *Aut. nuotr.* 2003.

kaimo ūlyčios kelio palinkusią Bražiūno liepą. Iš jų buvo tyčiojamasi. Vėliau vadinamieji kaimo čeraunykai, ypač moterys, neištverdami žmonių patyčių ir skriaudų, turėjo palikti kaimą arba atsisakyti savo tikėjimo" (Vilys A., 1993; kaip „čerauninkai" susiję su kalneliu, lieka nevisiškai aišku – Vait.). Taip pat pasakojama, kad Čerauninkų kalnelyje esąs palaidotas labai garbingas žmogus (Vilys A., 1993). „Buvo laikai, kad burtininkus, raganas ten degindavo. Tikrai ar ne, bet lyg tai ėjo pasaka, kad jie renkasi an to kalnelio, apeigas kokias daro" (LTR).

Beje, 1944 m. J. Kirlys rašė, jog Kamajų apylinkių žmonėms *čerauninkas* tebėra gyvas kasdieninės kalbos žodis ir yra vartojamas supykus, barantis ar šiaip ramiai šnekant, pvz.: „Ką tu čia lendi pre mani kaip čeraunykas!", „Gal čeraunykas esi, kad visa žinai?"

Iš Kalvių kapinyno, apie kurį tikslesnių duomenų trūksta, į UtKM yra patekusi XIII–XIV a. būdinga apyrankė.

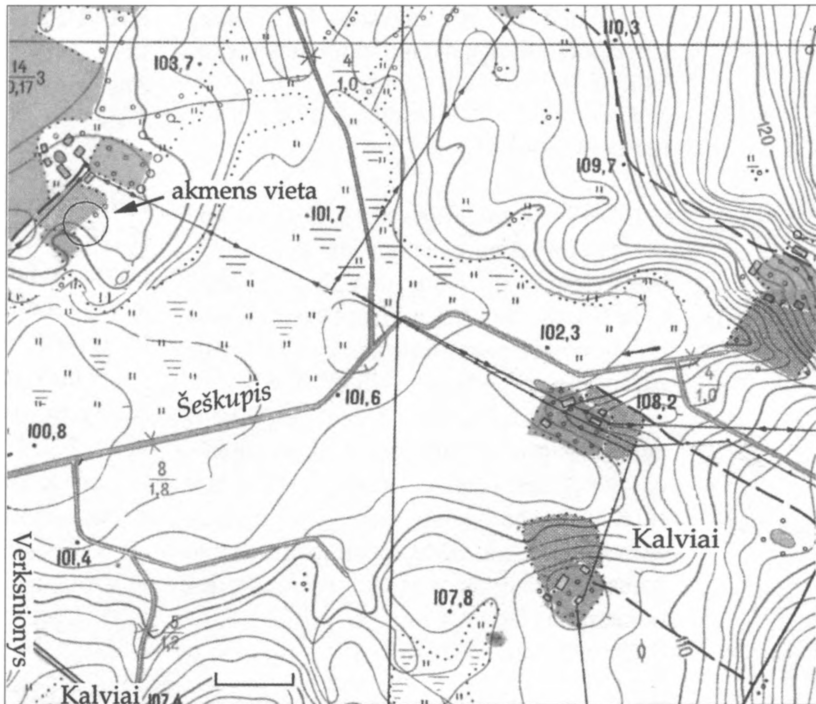
Š. 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 8–9; LTR 7250/46. **L.** Kirlys J., 1944, 79–80; Vilys A., 1993, 115–116; Simniškytė A., 2005, 265.

1213. AKMUO su PĖDA. Buvo 1,2 km į Š–ŠV nuo Kalvių, lauke į V nuo kanalizuoto Šeškupio, sunykusio Antano Vilio vienkiemio prieigose, Vilių žemėje. Akmuo buvo gana didelis, melsvos spalvos, plane – keturkampio formos, su „vilko pėda" ir „keistomis linijomis šonuose". 1986 m. akmenį išvežė melioratoriai (1999 ir 2003 m., LII).

Buvo pasakojama, kad prie akmens vaidenasi (1999 m., LII).

Šeškupio laukuose buvo išariama anglių ir degėsių, taip pat rastas akmuo-gludintuvas – retas vėlyvojo neolito – bronzos amžiaus radinys. (Beje, žmonės spėlioja,

kad ten galėjęs būti aukuras ir žmonės aukodavę dievams gyvulius juos degindami – 2003 m., LII).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 13; 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 9–10; LTR 6810/338. L. VAITKEVIČIUS V., 2003b, 24.

995 pav. Kalvių akmens (**1213**) buvusi vieta (pagal aut.).

KAMAJAI
Pasakojama, kad kai ponas „privažiavęs tas pačias dabartinių Kamajų vietas, tai plėšikai jį labai p r i k a m a v ę. Ponas kai išsigelbėjęs, pastatęs Kamajų bažnyčią ir vietą pavadinęs Kamajais, kad prisimintų, jog tenai miškuose jį kankino“ (LŽV).
Š. LŽV (A. Mažiulis, 1936).
L. LT 617 (Nr. 674).

KAVOLIŠKIS, Rokiškio s-ja
1214. AKMUO su PĖDOMIS. Akmuo su Velnio pėdomis, pastatytas stačiai estetiniais sumetimais. Tikslesnių duomenų nėra.
L. LEŠČIOVA V., 1999, 39 (nuotr.).

KERELIAI, Kamajų s-ja
1215. VERSMELĖ. Trykšta Čipo sodyboje, Dviragio ež. pakrantėje. Vanduo geležingas, rudos spalvos. Pasakojama, kad šiuo vandeniu žmonės prausdavo akis.
Š. V. ČIPLYTĖS informacija, 2005 m.

KNYSA, Kriaunų s-ja
1216. GRIAŨSMO AKMUÕ. Buvo laukuose tarp Knysos ir Busiškio, lauko kelio, į Knysą vedančio iš kelio Busiškis–Bagdoniškis, V pusėje, į PV nuo elektros linijos, vos žymioje kalvelėje. Buvęs vidutinio dydžio, išvežtas melioracijos metu (Vait.).

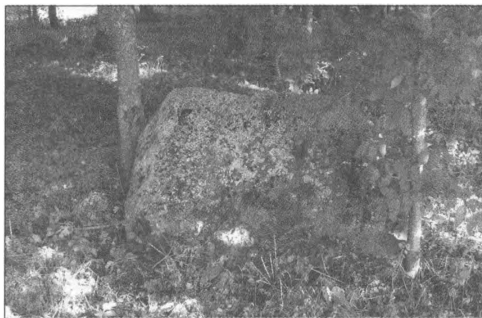

996 pav. Knysos Griausmo akmens (**1216**) buvusi vieta iš Š. *Aut. nuotr.* 2005.

„Tėvai kałbėja ir vadina, kad griausmas pyłė [į tą akmenį] kai seniau“ (*P.* G. Adamonis, 69 m., Knysoje. *U.* V. Vaitkevičius ir G. Gruzdas, 2005 m.; „Akmuo, į kurį trenkęs perkūnas“ – LŽV).

Į P nuo Griausmo akmens, Busiškio k. ribose būta dviejų šventų akmenų (↑**1176**, **1177**).
Š. Gruzd.; LŽV (P. Mikulionis, 1935); Vait. (2005). L. OKŠ 65.

1217. AKMUO su PĖDA. Iš melioruojamų kaimo Š pusės laukų prie savo sodybos (dabar pastatai sugriuvę) kitados atsivežė Kazimieras Adamonis. Dabar akmuo guli už 6 m į R nuo kaimo gatvės, prie tvarto pamatų (N55°54'10,0"; E25°45'06,6").

Akmuo 1,7 m ilg., 1,2 m pl., 90 cm aukščio, apskaldytais šonais, lygia plokščia plokštuma (dabar – pasviręs). Kai kurių K. Adamonio kaimynų teigimu, tai esąs akmuo su Velnio pėda, tačiau pėda, netinkamai pastačius akmenį naujoje vietoje, nėra matoma (Gruzd.).
Š. Gruzd.; Vait. (2005).

997 pav. Knysos akmuo su pėda (**1217**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 2005.

KRAŠTAI, Juodupės s-ja
[**1218.**] KOPLYČKALNIS. Minimas k. R dalyje, 1,5 ha ploto.

„Yra Koplyčkalnis, apie kurį žmonės pasakoja, kad ten buvę pono kapai. Ant jo yra didelis akmuo, po kuriuo yra anga į bažnyčią“ (VUB).
Š. LŽV (J. Markevičiūtė, 1935); VAK 40/296; VUB F. 213–136/29.

KRAUPIAI, Kamajų s-ja
1219. PÃGOJĖS. Vietovė minima k. P pusėje, 8 ha ploto.
Š. LŽV (P. Blauzdžiūnas, 1935; *Pagojės*).

KRIAUNOS
[**1220.**] KÁRTUVIŲ KALNĒLIS. 0,18 km į R nuo k. kapinių, abipus kelio Kriaunos – kelias Obeliai–Dusetos. Tai nedidelė, kelių metrų aukščio, apie 80 m skersmens kalva kiek aukštesne P dalimi. Kalvą skersai kerta minėtas maždaug 10 m pločio vieškelis.

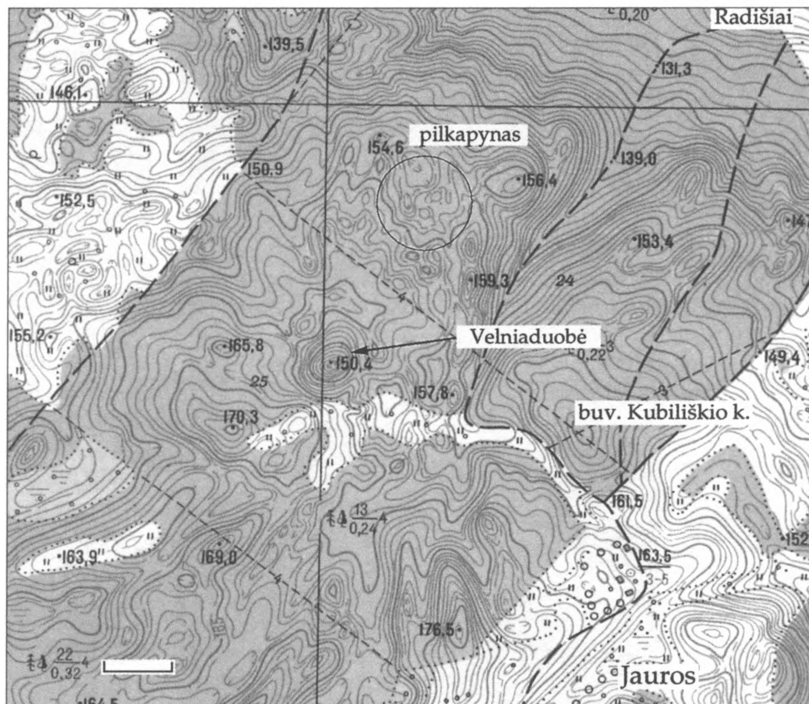
„Anksčiau žmonės pasakojo, jog baudžiavos laikais šioje vietoje žmones korė“ (*P.* P. Driskius, 74 m., Ažubrastyje. *U.* K. Driskius, 1997 m.). Čia vaidenasi.
L. OKŠ 66.

KUBILIŠKIS, Jūžintų s-ja
1221. VELNIADUOBĖ. 0,93 km į P nuo kelio į Totoriškus atsišakojimo iš kelio Čivyliai–Baušiškiai, Kubiliškio miško vidurinėje dalyje (25 kvartalas), prie Kubiliškio pilkapyno (Ar 1717) teritorijos P ribos. Dauba šiek tiek pailga Š–P kryptimi, jos dydis maždaug 80x100 m (viršuje), 10x15 m (dugne). Visi daubos šlaitai statūs (tik R pusėje vidutinio statumo), apie 15–18 m aukščio. Dugnas šiek tiek pelkėtas.

Pasakojama, kad prieškaryje dauba nebuvo apaugusi medžiais. Nors vadinama Velniaduobe, buvo mėgstama netoliese gyvenusių kaimynų susitikimų ir pasilinksminimų vieta („stalus susinešam, visa“) (LTR 7250/77).
Š. 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 10–11; LTR 7250: 76–77; LŽV (A. Marcinkevičius, 1935; „Indubusi, negraži duobė“). L. Simniškytė A., 2005, 266.

KUKIAĨ, Juodupės s-ja
Kaimas už 4 km į ŠV nuo Juodupės. Į Š nuo k. plyti didelis ir pelkėtas Kukių miškas.
Š. LVIA SA 19253, 45v (1784 m., *Kuki, wieś*).

LAPIENIAI, Kamajų s-ja
1222. GÕJUS. Nurodoma 1 km į R nuo k., 2 ha ploto „bala“. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (M. Tylas, 1936); RKM (A. Paunksnio užrašai).

998 pav. Kubiliškio dauba (**1221**) (pagal aut.).

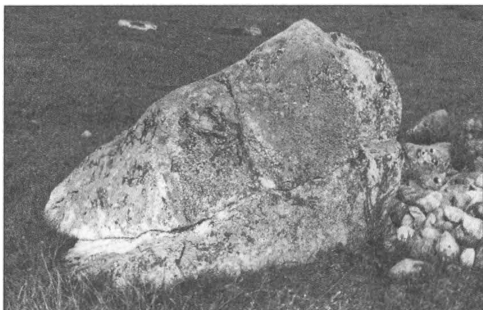
LEGIŠKIS, Panemunėlio s-ja
1223. ŠÝVIO AKMUÕ (VÉLNIO AKMUÕ, VÉLNIO KEDẼ). 1951 m. duomenimis, akmens vieta yra Panemunėlio PR dalyje, dešiniojoje Nemunėlio pakrantėje (matyt, Nemunėlio santakos su Skardžiumi rajone – Vait.), I. Aleksiejaus žemėje. Upė tuo metu čia darė 3–4 vingius, viename iš jų akmuo ir buvo. Šiuo metu upės vaga ištiesinta, akmuo apie 1967–1968 m. suskaldytas, išvežtas ir Rokiškyje sumaltas kelių tiesimui (Mač.).

Virš žemės matoma akmens dalis buvo 3,3x2,3 m dydžio, 1,6 m aukščio. Archyvinėse nuotraukose matyti, kad akmuo suskeldėjęs (nuo ugnies? perkūno?), šalia prikrauta iš lauko surinktų akmenų (AP).

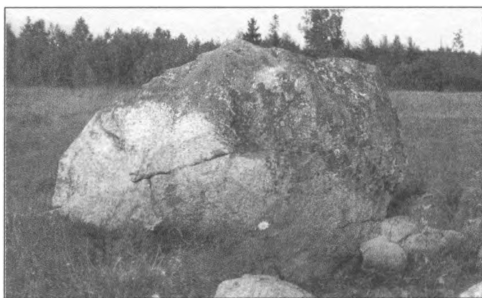
Pasakojama, kad rudens vakarais ant šio akmens sėdėdavo šiaučiuku pasivertęs velniukas ir siūdavo gražius raudonus batelius, kuriais viliodavo merginas. Mergina, paėmusi tuos batelius ir juos apsiavusi, pradėdavusi šokti, bet sustoti nebegalėdavusi ir šokdavusi, kol krisdavusi negyva

999 pav. Genovaitė Kuolaitė iš Jaurų pasakoja apie Kubiliškio daubą (**1221**). Aut. nuotr. 2003.

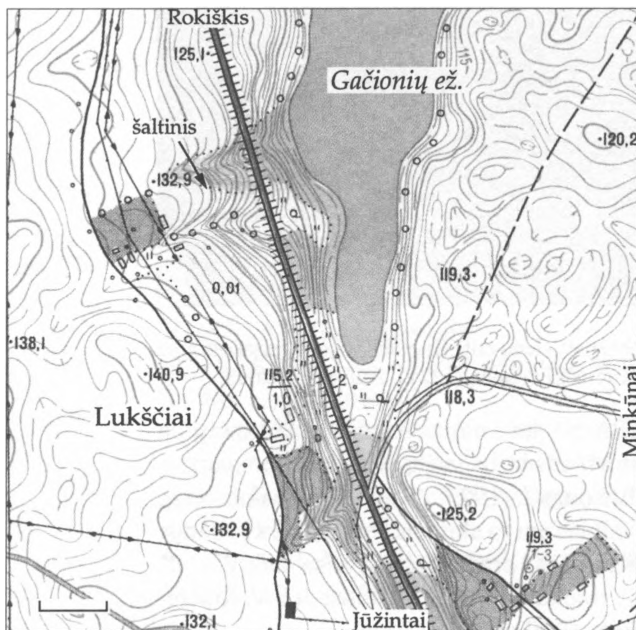
(PA 50; tol velnias šokdinąs, kol mergina mirštanti ir jos „vėlę pasiimąs į pragarą“ – Elisonas J., 1925; „Kad vėliau vakare eisi, velnias ant to akmens sėdi ir siuva čebatus. Klaidina, pravaikščiosi visą naktį“ – *P.* P. Buckus, 77 m., Kraštuose. *U.* V. Mačiekus, 1970 m.).

1000 pav. Legiškio akmuo (**1223**) iš PV.
B. Lietuvniko nuotr. 1952 (KPD PA ng. 13).

1001 pav. Legiškio akmuo (**1223**) iš R.
K. Makuškos nuotr. 1960 (KPD PA ng. 2345).

1002 pav. Lukščių šaltinis (**1225**) (pagal aut.).

„Važiuojant iš Rokiškio turgaus, Kraštų kaimo galulaukėse tėvas pristabdė arklį ir per dobilienas pasivedėjo ant aukštumėlės. Čia pamačiau gana didelį akmenį su užriestais it balnas kraštais. Tėvas tarė: „Tai paties Belzebubo sostas...“. Ir paaiškino – „Belzebubas visų velnių karalius“. <...> Kodėl Belzebubas įsirengė sostą ne Maskvoje ir ne Vilniuje? – klausinėjau. „Todėl, kad Panemunėlis – girtuoklių pasvietė“, aiškino motina <...>“ (Matiukas A., 1991). Š. AP (A. Krasauskas, 1951 11 22); MAČ. (1970; Kraštai). L. ELISONAS J., 1925, 329; LAM 159; PA 50, 76 (Nr. 154); IA 77 (Nr. 233; Kraštai); MATIUKAS A., 1991 (Kraštai); LEŠČIOVA V., 1999, 37.

LINGĖNAI, Juodupės s-ja
[**1224.**] ÓŽAKMENIS. Nurodomas už 50 m į Š nuo Apūniškio miško. Akmuo apie 2,5 m ilg., 1,5 m pl., 1 m aukščio, sulindęs žemėse.

„Sako, baltas ožys naktimis vaidenas“. Š. LŽV (L. Deksnienė, 1935).

LUKŠČIAI, Jūžintų s-ja
1225. ŠALTINIS. Aukšto Gačionių ež. V kranto viršuje (šiuos šlaitus nuo ežero dar skiria kelias Jūžintai–Gačionys), apie 0,16 km į Š nuo Budrių sodybos ūkinio pastato, 15 m į R nuo Vitonio ir Budrių žemių riboženklio, 4–5 m žemiau aukštumos krašto, suformuotoje terasėlėje. Anksčiau šaltinis neužšaldavo, jo vanduo nutekėdavo į R, galbūt į ŠR, tačiau dabar jo duburėlis yra pagilintas, išplatintas apie 2x2 m dydžio. Šiuo vandeniu girdomi gyvuliai.

Tikėta, jog šio šaltinio vanduo stiprina sveikatą, tinka akims plauti (LTR).
Š. 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 11–12; LTR 7250/75. L. SIMNIŠKYTĖ A., 2005, 266.

LUKŠTAI, Juodupės s-ja
Liaudies etimologija net bažnytkaimio pavadinimą sieja su šventėmis prie Lukštų šaltinio: „Lukštai užtai, kad ten rinkdavos

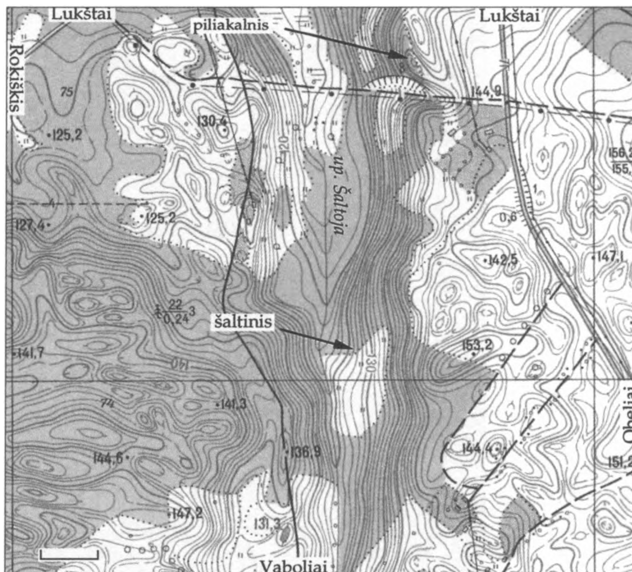

1003 pav. Lukščių šaltinis (**1225**) iš V. *Aut. nuotr.* 2003.

[žmonės]. Petrovka, visa. Kiaušinius [ten] valgė ir l u k š t u s mėtė" (*P.* S. Šimanauskienė, 40 m., kilusi iš Rokiškio, gyv. Lukštuose. *U.* G. Gruzdas ir V. Vaitkevičius, 2004 m.; var.: piligrimai vaikščiodavo, kiaušinius valgydavo).
Š. Vait. (2004).

1226. ŠALTINIS. Trykšta 0,4 km į PV nuo J. Zakšauskienės sodybos, 0,33 km į V nuo kelio Obeliai–Lukštai, apie 80 m į R nuo Šaltojos up. (kairysis Vyžuonos intakas) dešiniojo kranto, minėto upelio slėnyje, miško pakraštyje. Dabar dvi pagrindinės 1 ir 2 m skr. „akys" verda akmenimis grįstoje lomelėje (į ją veda akmeniniai laipteliai). Lomelės PR krante, terasėlėje, yra kolūkių laikais įrengtas akmeninis stalas – ant akmenų postamento užkelta malūno girnapusė. Minėtų dviejų versmių vanduo suteka į vieną upelį ir teka į PV (220°), maždaug už 12 m sukasi į V. Dėl savo cheminės sudėties Lukštų šaltinio vanduo yra šioms vietoms nebūdingai minkštas (Gruzd.).

Šią vietą ir dabar mėgsta sentikiai per Petrinių šventę (*Petrovka*) (liepos 12 d.). Prieškaryje jau išvakarėse daugybė jų čia suplaukdavo ne tik iš artimų, bet ir iš tolimų, visos Lietuvos (Blaževičius P., 1997) ir net Latvijos Daugpilio apylinkių („Rusų

1004 pav. Lukštų šaltinis (**1226**) (pagal aut.).

1005 pav. Lukštų šaltinio (**1226**) vietovė. *Aut. nuotr.* 2004.

pati patikimiausia vieta <...> didžiausia [jų] šventė" – Vait.). Pieva į P nuo šaltinio tapdavo pagrindine šventės arena. (Tiesa, toje pačioje vietoje ir katalikiškas jaunimas mėgo rengti gegužines, susibūrimus).

Visais metų laikais, o ypač Petrinių dieną, šaltinio vandeniu buvo prausiamasi, jis geriamas, pilstomas į butelius: „Mazgojas, vežas namo, pagerina sveikatų. Burnas mazgoja, bendrai koks negalavimas. Mesdava

kapeikas kokias. Senai jau kas kuopė, tai anie rada visakių tų pinigų: i vokiškų, i Lietuvos tuos centus, i rusiškų. Labai gerbia versmį visi“ (*P.* J. Zakšauskienė, 74 m., Lukštuose. *U.* G. Gruzdas ir V. Vaitkevičius, 2004 m.).

Už 0,51 km į Š nuo šaltinio yra Lukštų piliakalnis (Ar 938), už 1 km į ŠR – Lukštų dauba (↑**1227**).

Š. GRUZD.; VAIT. (2004). **L.** MAŽIULIS A., 1948, 35 („Šventa versmė, kurios vanduo gydo įvairias ligas“); BLAŽEVIČIUS P., 1997, 53, 57 (nuotr.), 58.

1006 pav. Lukštų šaltinis (**1226**). *Aut. nuotr.* 2004.

1227. DAUBA. 0,37 km į R nuo kelio į Rubikius atsišakojimo iš kelio Obeliai–Lukštai, 0,21 km į PR nuo k. kapinių, Rubikių miško 40 kvartalo Š–ŠV pakraštyje, Rubikių kelio Š pakelėje. Dauba kiek pailga R–V kryptimi, apie 20x40 m dydžio (dugne). Jos dugne, centre, keturkampėje duobėje, telkšo vanduo. Tai kun. Tamašauskas su trimis pagalbininkais kadaise ieškojo nuskendusios bažnyčios. Įsikasus į 2 m gylį, toliau kasti nebebuvo įmanoma dėl aukšto gruntinio vandens. Daubos šlaitai vidutinio statumo ir nuolaidūs, 8–12 m aukščio.

Beje, kartais į padavimo siužetą apie prasmegusią bažnyčią įtraukiama ir kelio P pakelėje esanti kiek didesnė, tačiau daug tankiau mišku apaugusi dauba – ji esą atsirado prasmegusios smuklės vietoje.

„Legenda yra, kad bažnyčia kairėj, o smuklė dešinėj. Ir vieną naktį [jos] prapuolė“ (*P.* S. Šimanauskienė, 40 m., kilusi iš Rokiškio,

1007 pav. Lukštų dauba (**1227**) (pagal aut.).

1008 pav. Lukštų dauba (**1227**) iš P. *Aut. nuotr.* 2004.

gyv. Lukštuose. *U.* G. Gruzdas ir V. Vaitkevičius, 2004 m.; var.: „tenai gėrė gėrė ir už tai buvo nelaimės [tos]"; „slinka slinka bažnyčia ir nuskenda").
Š. GRUZD. (2004); VAIT. (2004).

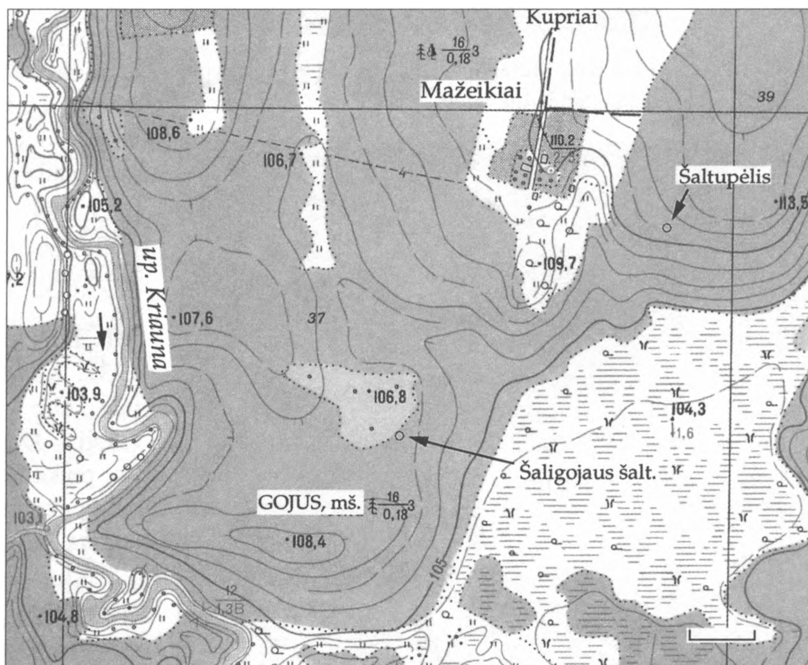
MAINEIVOS, Juodupės s-ja
1228. LAŪMIŲ ĒŽERAS. Tikslesnių duomenų nėra.

Pasakojama, kad naktį ežere vaidenasi laumės.
Š. VK (1981; Maneivos).

MATAUČIZNA, Obelių s-ja
1229. AKMUO su PĖDA. Nurodomas apie 0,3 km į P nuo k., su Velnio „pėda".
Š. LŽV (V. Vyšniauskas, 1935; *Velnio pėdas*). **L.** OKŠ 67.

MAŽEIKIAI, Obelių s-ja
1230. ŠALTÌNIS ŠALTUPĖLIS (LA 01-8-370). Trykšta 0,81 km į R nuo Kriaunos upės, 0,14 km į PR nuo A. Gavelio pirties, Obelių g-jos 39 kvartalo PV dalyje. Natūraliai trykšdamas šaltinis sudarė 2–2,2 m skr. duburį. 1994 m. G. Gruzdo iniciatyva į duburį buvo įleistas ąžuolinis šulinio žiedas. Šaltinio vanduo kelių metrų ilgio prataku teka PV kryptimi į greta tekantį Šaltupį.

„Kad čia Šaltupėlis šitas yra, taigi va, ir iš Kauna yr atvažiavį, rudenį, kad vandens... Tai dar seniau pasakodavo, kad, sako gani toks piemeniokas, tai kosėt su kraujais pradeda. Bobelytė paėmė, pasėmė vandenio čia, sako, tai liepė jam rytais gert ir pasveiko anas nuog to" (*P.* A. Galvelis, 67 m., Mažeikiuose. *U.* G. Gruzdas ir V. Vaitkevičius 1994 m.).
Š. LTR 6241: 74, 75. **L.** OKŠ 67–68.

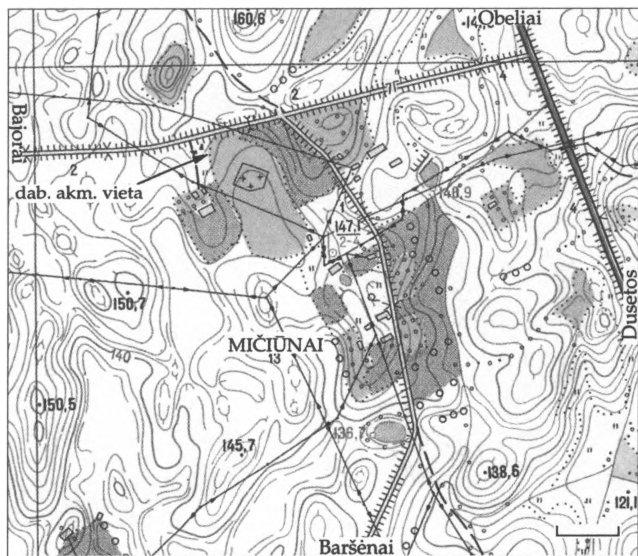

1009 pav. Mažeikių Šaltupėlis (**1230**) (pagal aut.) ir Šaligojaus šaltinis (**1231**) (pagal G. Gruzdą).

1010 pav. Mažeikių Šaltupėlis (**1230**) (prieš įleidžiant rentinį) iš V. *Aut. nuotr.* 1994.

1011 pav. Mažeikių Šaltupėlis (**1230**) tvarkymo darbų metu. *Aut. nuotr.* 1994.

1012 pav. Mičiūnų akmuo (**1232**) (pagal aut.).

1231. ŠALÌGOJAUS (ŠALÝGOS) ŠALTÌNIS. Trykšta apie 0,41 km į PV nuo A. Gavelio sodybos, Obelių g-jos 37 kvartale, vadinamajame Gojaus miške, prie proskynos (tai senkelis Kriaunos–Obeliai). Anksčiau šaltinis sudarydavo apie 1 m skr., iki 80 cm gylio duburėlį. Apie 2001 m. vietoj sunykusio ąžuolinio kubilo į šaltinį įleistas ąžuolinis šulinio žiedas (Gruzd.). Kalbėdami apie Šaltupėlį ir Šaligojaus šaltinį, žmonės kiek painiojasi ir ne visada aišku, apie kurią vietą jie pasakoja.

„Tėvuka sesuo, sakė, tai valė tų šaltinį (tėvas tį imdavo vandenį) tai labai gi daug tų monetų rada. Saka saujom jų, taip. Vaikai da rinkdavo, rinka manetas. Laikė tų šaltinį švintu, nusiprausdavo, kojas kišdavo, kelius sumerkdavo, akis prausdavo, i tas monetas mesdavo paskui. Kad, skaitos, stebuklinga vieta. Da i mano tėvas, senelis valė [šaltinį. – *Vait.*], tai daug tų manetų ten rasdavo, a paskui uždėjo lentelę, kad vanduo vartojamas maistui – neiti, kojom neminti“ (*P.* V. Samavičius, 58 m., Kupriuose. *U.* G. Gruzdas ir V. Vaitkevičius 1994 m.). Be to, Šaligojaus šaltinio vandeniu visada prausdavosi žmonės, važiuodami į Švč. Trejybės atlaidus Obeliuose (Gruzd.).

Š. Gruzd. (1995, 2005). **L.** OKŠ 68–69.

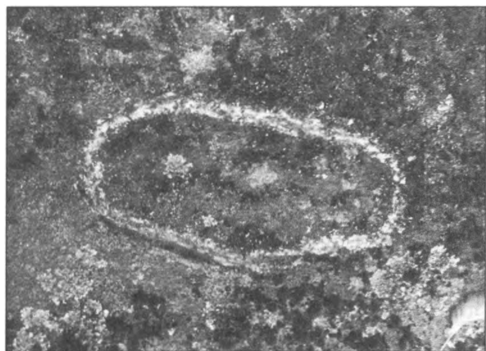
MIČIŪNAI, Kriaunų s-ja

1232. AKMUO su PĖDA. 0,53 km į PV nuo kelio į Bajorus atsišakojimo iš kelio Obeliai–Dusetos, 30 m į P nuo Bajorų kelio, pelkėtame krūmyne, tarp iš laukų suvežtų akmenų. Senoji akmens vieta nenustatyta.

Akmuo rausvos spalvos vidutinio stambumo granitas, 3,5 m ilgio (R–V), 2,2 m pločio (Š–P), 1,6 m aukščio. Išilgai jo yra skėlimo žymė-griovys, akmens V gale išskelta 60x80 cm dydžio, 30 cm gylio trikampė akmens dalis, R gale –

1013 pav. Mičiūnų akmuo (**1232**) iš P.
K. Makuškos nuotr. 1960 (KPD PA ng. 2351).

1014 pav. Mičiūnų akmens (**1232**) detalė – „pėda“.
K. Makuškos nuotr. 1960 (KPD PA ng. 2352).

0,9x1,5 m dydžio, 20 cm gylio trikampė dalis. Akmens ŠV šone yra natūrali 43 cm ilg. (ŠR–PV), 12–26 cm pl., iki 5 cm gylio įduba, primenanti žmogaus pėdos atspaudą (1999 m., LII; „su gyvulio pėda“ – PA).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 13; KPD PA ng. 2350–2352. **L.** PA 73 (Nr. 115); OKŠ 69.

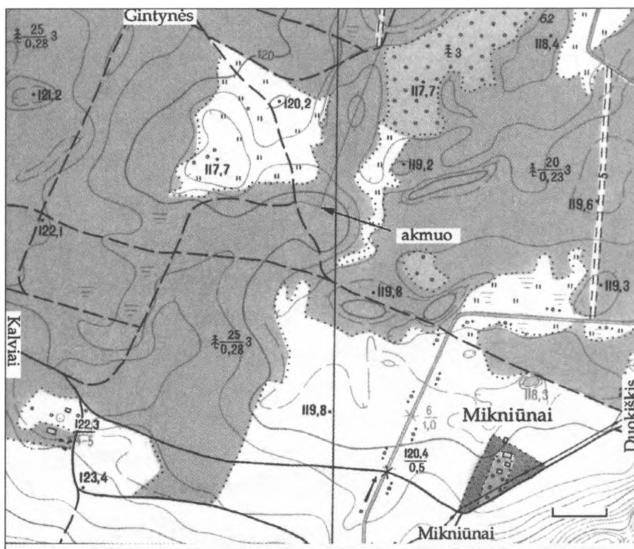
MIEGONYS, Rokiškio kaimiškoji s-ja
[**1233.**] AKMUO. 1960 m. K. Makuška nufotografavo ir aprašė (?) miške prie k. esantį akmenį. Galbūt žinota padavimų? (Vait.).
Š. KPD PA ng. 1903.

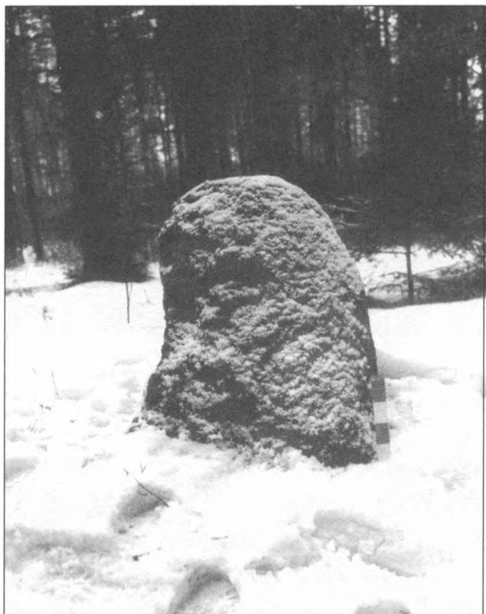
1015 pav. Miegonių akmuo (**1233**) iš P.
K. Makuškos nuotr. 1960 (KPD PA ng. 1903).

MIKNIŪNAI, Kamajų s-ja
1234. DŽIUGAVAS (DŽIUGO, DŽIAUGSMO, VELNIO) AKMUO (M 78). 0,85 km į PV nuo kelio Duokiškis–Kamajai, 0,55 km į ŠV nuo Bernatavičių sodybos. Akmuo prie pagrindo 1,1 m ilg. (ŠV–PR), 20–65 cm pl. (ŠR–PV), 70 cm aukščio.

Pasakojama, kad akmenį nešė ir gaidžiams sugiedojus pametė Velnias (Vait.). „Prog šalį kai aini [akmens. – *Vait.*], atroda lyg koks tupi pacanas ir šypsasi, džiaugias,

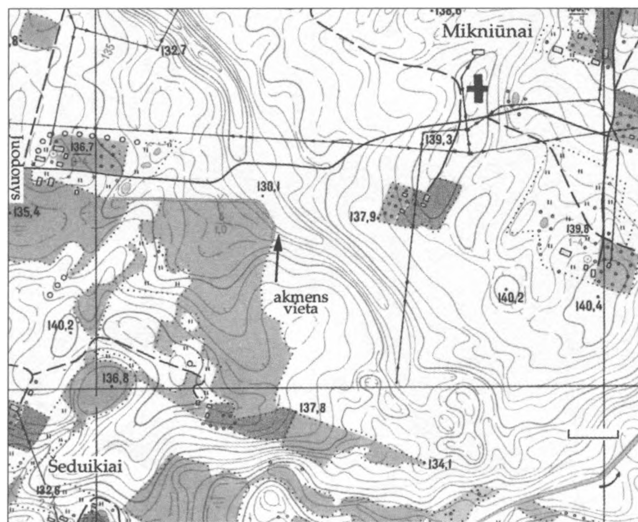

1016 pav. Mikniūnų akmuo (**1234**) (pagal aut.).

1017 pav. Mikniūnų akmuo (**1234**). *Aut. nuotr.* 1994.

juokiasi <...> I vadina Džiugavas akmuo. Nuo senų laikų „Džiugas“ (*P.* P. Janukėnas, 66 m., Duokiškyje. *U.* V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR 6241/67).

1018 pav. Mikniūnų (buv. Palobės) akmuo (**1236**) (pagal KPC AS).

„Seniau važiavo karalienė ir toje vietoje, kur akmuo, pagimdė kūdikį. Dėl to Džiaugsmo akmuo. O nuo gimdymo vietovę pavadino Gimtine, Gintine“ (*P.* I. Sirvydienė, 54 m. *U.* V. Mačiekus, 1970 m.).

1970 m. vietos gyventojai (J. Janukėnas, ~70 m.) teigė, kad akmens „negalima nuvežti“ (Mač.). Taip pat nurodoma, kad anksčiau šioje vietoje buvęs antras toks pats akmuo, vėliau žmonių išvežtas. O ariant prie Džiugavo akmens buvo išariama žmonių kaulų (RKM).

Š. LTR 6241: 66–67; MAČ. (1970; *Džiaugumos, Džiugo akmuo*); RKM (K. Paunksnio užr.; *Džiaugsmos akmuo*); VAIT. (1994). **L.** PA 76 (Nr. 159; „Akmuo, ties kuriuo ieškoma lobių“).

1235. KUNÌGINĖ PÍEVA. Nurodoma kelyje iš Šermukšnynės į Mikniūnus („per pievelę eina upelis, yra ir tiltas“). Tikslesnių duomenų nėra.

„Kunigas, važiuodamas per tą tiltą, pametė Švenčiausiąjį“ (*P.* J. Prunskūnas, 47 m., Šermukšnynėje. *U.* E. Petrulienė, 1936 – LŽV, Šermukšnynė; „ten prigėręs kunigas“ – LŽV, Mikniūnai).

Š. LŽV (E. Petrulienė, 1936; *Kuniginis tiltas*); LŽV (K. Kirdulytė, 1935; *Kuniginė*).

MIKNIŪNAI (buv. Palobė), Kamajų s-ja

1236. AKMUO su PĖDOMIS. Buvo apie 0,1 km į P nuo kelio Juodonys–Mikniūnai, Palobės miško ŠR pakraštyje, prie melioracijos kanalo P galo. Akmens būta apie 1,5 m skr., maždaug 2 m aukščio, su Velnio „pėdomis“. Dalis jo buvo nuskelta akmenskaldžio Traukalo (apie 1929 m.?), vėliau kita dalis – perkūno. 1952 m. vietos kolūkis buvo įsipareigojęs akmenį saugoti, bet netrukus akmuo buvo suskaldytas.

Pasakojama, kad ant akmens Velnias skolindavo žmonėms pinigų (AP). „Sakydavo, kad ant akmens Velnias sėdėjęs ir

palikęs žymes. Matydavos sėdynės išsėdėta vieta ir duobutės nuo kojų“ (*P.* A. Paunksnis, Palobėje. *U.* V. Mačiekus, 1970 m.).
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 70; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 25–26; AP (A. Krasauskas, 1951 12 20); LŽV (K. Kirdulytė, 1935; *Velnio akmuo*); MAČ. (1970); VAK 41/345 (LŽV; „Yra duobutės, kurios esą velnio padarytos“). L. PA 76 (Nr. 158).

MILIŪNAI, Pandėlio s-ja
1237. DIẼVO DAR̃ŽAS. „Dirva“ (?), 1 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. VK, 1935.

MITRAGALYS,
Rokiškio kaimiškoji s-ja
1238. EŽERAS BERŽUONIS. Nurodomas apie 0,6 km į R nuo kelio Degsniai–Čedasai.

Pasakojama, kad priešų apsuptas ponas su kasininku ir pinigais karietoje, neturėdamas kitos išeities, pasiskandino Beržuonio ežere.
L. GRUZDAS G., 2000, 78 (Šeškiniškis).

MOŠKĖNAI, Rokiškio kaimiškoji s-ja
1239. ASTIKŲ KALNAS (Ar 953). Saugomas kaip piliakalnis. 1909–1910 m. tyrinėjant aikštelę (vad. L. Kšivickis), aptiktas 0,2–1 m storio kultūrinis sluoksnis su gausiais radiniais, būdingais I t-mečiui pr. Kr. – I t-mečio viduriui.

Pasakojama, kad kalne esanti užpilta bažnyčia (Tarasenka P., 1934). Ant kalno buvo deginami „čerauninkai“ (Vilys A., 1993). XIX a. antrojoje pusėje piliakalnis buvo mėgstamiausia apylinkių jaunimo linksminimosi ir puotų Švč. Trejybės dieną vieta (Покровский Ф. В., 1899; vien tik dvarininkai cia rengė gegužines – Krzywicki L., 1917).

„Moškėnų piliakalnis garsėjo Sekminių gegužinėmis. Sekminių šventė sukviesdavo apylinkių jaunimą, šeimas su vaikais. Pabuvimas per Sekmines ant Moškėnų kalno paaugusią merginą tarsi „įrašydavo“ į merginas. Moškėnų kalno aplankymą Panemunėlio ir gretimų parapijų žmonės siejo su bręstančios mergaitės požymiu – krūtų atsiradimu. Apie Žiobiškį sakydavo: „Merga jau su kakóm, ant Moškėnų kalno jau buvo“. O apie Skapiškį kalbėdavo, kad ant Moškėnų kalno mergaitės norimo dydžio krūtis galinčios pačios pasirinkti“ (Driskius K., 2000).
L. ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899, 45; KRZYWICKI L., 1917; TARASENKA P., 1934, 416; VILYS A., 1993, 116; DRISKIUS K., 2000, 883.

1019 pav. Moškėnų piliakalnis (**1239**). *S. Ivanausko nuotr.* 1949 (LII ng. 1097).

NARKŪNĖLIAI, Obelių s-ja
1240. ŠALTINIS. Nurodomas 0,4 km į V nuo k. „Neužšąlantis“.

„Žmonėse pasakojama, kad iš tos versmės nešdavę ąsočiais vandenį ir akis mazgodavę, reikėdavę vandens eiti nesidairant ir į versmę įmesti 10 kapeikų [carinių]“ (*P.* A. Vanagas, ~70 m., Tilvikuose. *U.* S. Banevičiūtė, 1935 – LŽV).
Š. LŽV (S. Banevičiūtė, 1935; *Versmelė*). L. OKŠ 70.

1020 pav. Naujasodės kalnas (**1241**) ir akmuo su pėda I (**1242**) (pagal aut.).

1021 pav. Naujasodės kalno (**1241**) situacija. *S. Daunio pieš.* 1960 (AP).

NAUJASODĖ, Juodupės s-ja

1241. AUKŠTÃKALNIS (buvo saugomas kaip piliakalnis IP-2422/A). 0,3 km į R nuo kelio Onuškis–Prūseliai, 0,3 km į V nuo kelio Onuškis–Juodupė, 0,18 km į Š nuo kelio Naujasodė–Maneivos. Kalnas iškiliu viršumi, apie 40x60 m dydžio, stačiais 7–12 m aukščio šlaitais, apaugęs pušimis. Be to, padavimai mini kalne esantį įdubimą nuskendusios bažnyčios vietoje (V. Čiplytės inform.).

„Aukštakalnis saka supiltas. Kaip sakydavā, kad nuskindā [bažnyčia], tai pridėdavām galvas pre žemi ir klausydavām. Kaip sakā, su visais žmanėm ir vargonai, ir groja, girdžiam ir gieda. Nu kaip vaikam, vienam girdžias ir kitas saka, kad girdi" (*P.* A. Bagdanavičienė, 75 m., Naujasodėje. *U.* V. Čiplytė, 2005 m.; ant kalno buvusi koplyčia – VUB).

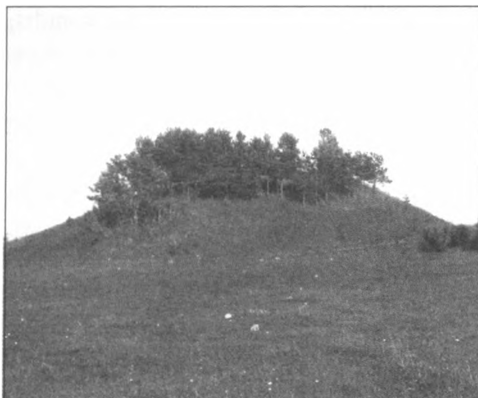
1994 m. tyrinėjant Aukštakalnį (vad. P. Tebelškis), archeologinių objektų nerasta.

Už 90 m į Š nuo Aukštakalnio yra buvę I t-mečio pilkapių, už 0,5 km į P yra Obelės kalnas su akmeniu (↑**1242**).

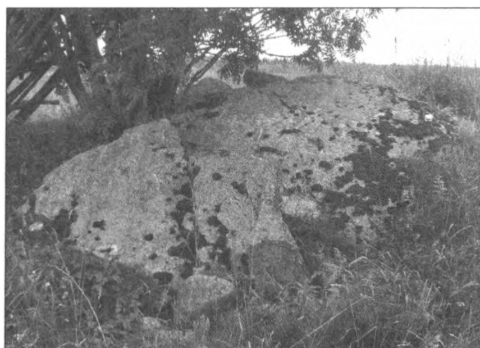
Š. 1994 m. KPC tyr., LIIR F. 1–2294; AP (A. Krasauskas, 1951 10 27); V. Čiplytės informacija, 2005 m.; Vait. (2005); VUB F. 213–136/29.

1242. AKMUO su PĖDA I. 0,23 km į P nuo kelio Naujasodė–Maneivos, 0,2 km į PV nuo k. kapinių (Kapų kalno), didelio gūbrio, vadinamo Obelės kalnu, R dalyje (N56°06'52,9"; E25°31'41,6"). Akmuo melsvas smulkiagrūdis granitas, 3,6 m ilg., 2,7 m pl., tačiau visas jo viršus nuskaldytas, virš žemės kyšo vos 50 cm dalis. Pasakojama, kad anksčiau ant akmens buvusi pėda, kurioje vaikai mėgdavo matuoti savo pėdas: „Mama sakydava ir mes matydavam, tai žmagaus pėda akmeny" (*P.* A. Bagdanavičienė, 75 m., Naujasodėje. *U.* V. Čiplytė, 2005 m.).

Š. V. Čiplytės informacija, 2005 m.; Vait. (2005).

1022 pav. Naujasodės kalnas (**1241**). *A. Krasausko nuotr.* 1951 (AP).

1023 pav. Naujasodės akmuo su pėda I (**1242**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2005.

1243. AKMUO su PĖDA II. 1960 m. K. Makuška nufotografavo krūmuose prie k. esantį „akmenį su pėda". Tikslesnių duomenų nėra.

Galbūt tas pats 1-asis Naujasodės akmuo su pėda? (Vait.).

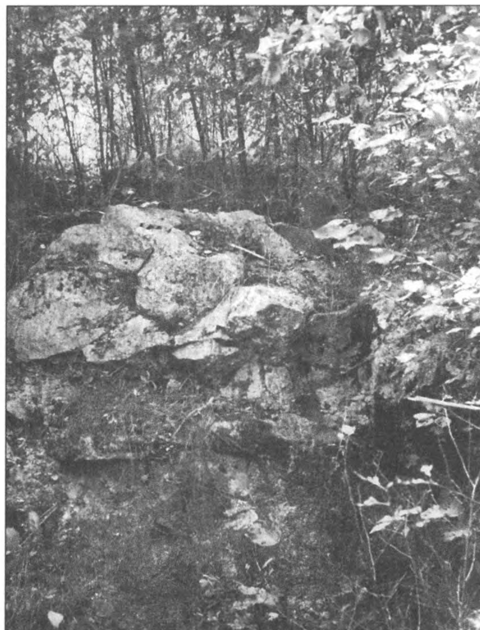
Š. KPD PA ng. 1908.

NAUJASODĖ, Pandėlio s-ja

1244. AKMUO. Buvo apie 0,1 km į R nuo Bulavų sodybos, prie Vyžuonos upės (į Š nuo jos). Akmuo buvęs „pirties didumo", su įdubimu viršuje (RKM; ant akmens buvę kažkokie ženklai – Mač.), suskaldytas XX a. 3 ar 4-ajame dešimtmetyje, statant Panemunio bažnyčią. 1970 m. likusi žemėse akmens dalis buvo 5,7 m ilg. (ŠR–PV), 5,3 m pl.

„Spėjama, kad tai buvęs aukuro akmuo" (RKM). „Sakydavo, kad iš po akmens vakare išlįsdavęs jautis ir vėl pradingdavęs. Vaidendavos dėl to, kad ten pakasti pinigai" (*P.* S. Bulavienė, Naujasodėje. *U.* V. Mačiekus, 1970 m.).

Š. Mač. (1970); RKM (K. Paunksnio užrašai).

1024 pav. Naujasodės akmuo su pėda II (**1243**) iš ŠR. *K. Makuškos nuotr.* 1960 (KPD PA ng. 1908).

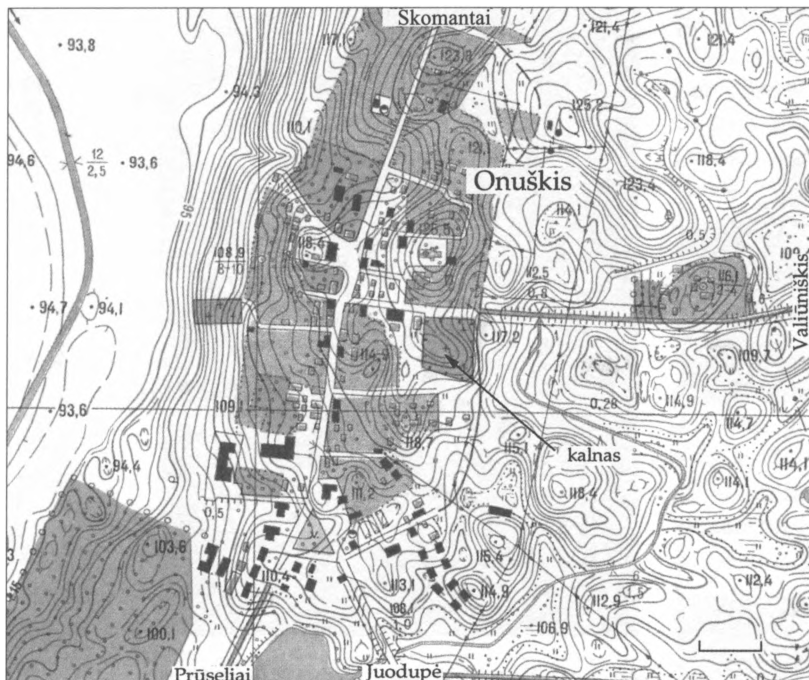
OBELIAI

1245. OBĒLIŲ ĒŽERAS. Į PV nuo mstl., 51 ha ploto.

Pasakojama, kad ežeras atsiradęs vokiečio rūmų vietoje ir jame yra paskandinta dėžė vokiečio pinigų (LTR)

Š. LTR 1881/64. L. OKŠ 70.

[**1246.**] RAMÌNTOS ŠALTÌNIS. Trykšta 0,15 km į ŠR nuo Obelių ež., į PV nuo

1025 pav. Onuškio kapinių kalva (pagal aut.).

1026 pav. Onuškio kapinės iš Š. *Aut. nuotr.* 1993.

autobusų stoties, parke. Šaltinio aplinka pokario metais ne kartą tvarkyta ir keista. Šiuo metu sumūryta akmenų sienelė, per ją vamzdžiu nuteka šaltinio vanduo. Prigijęs šaltinio pavadinimas „Ramintos šaltinis", atrodo, nėra senas, nes jis nepaminėtas išsamioje 1935 m. LŽV anketoje.

Galimas dalykas, minėtas šaltinio pavadinimas prigijo knygnešio A. Zaukos dėka, kuris šaltinį populiarino ir yra paskelbęs literatūrinę legendą apie šaltinio pavadinimo kilmę (Zauka A., 1974).

Š. Vait. (1994). L. Zauka A., 1974; OKŠ 70.

ONUŠKIS, Juodupės s-ja

„Onuškio bažnyčia stovi ant gražaus kalnelio. Pasak padavimų, čia buvusi senosios lietuvių tikybos kulto vieta" (ML).

Pasakojamoji tradicija teigia, kad šventvietė buvo ant kalvos, pirmosios Onuškio bažnyčios vietoje, ten, kur dabar senosios kapinės. „Tį buva tik tokia koplyčia. Iš karta tį buva bedievių, sakydava, aukuras, kur jau melsdavas, iš akmenų sukrauta ir pamūryta aukščiau. Tai nešdava avinus [ir] klodava. Kad dūmai kyla aukštyn, tai sakydavę gerai prijima ją [auką. – *Vait.*] Dievas. Jų, jau bedievių šitų. Kas meldės Perkūnui, kad tį... visokių gi buva tikinčių, kas žvaigždėm, kas Saulei tikėja, bet tikraja Dieva nepažina nei vienas. Visų galingasai buva Perkūnas. Tai paprovydava seneliai. Mėnulis, žvaigždės buva vis dievai.

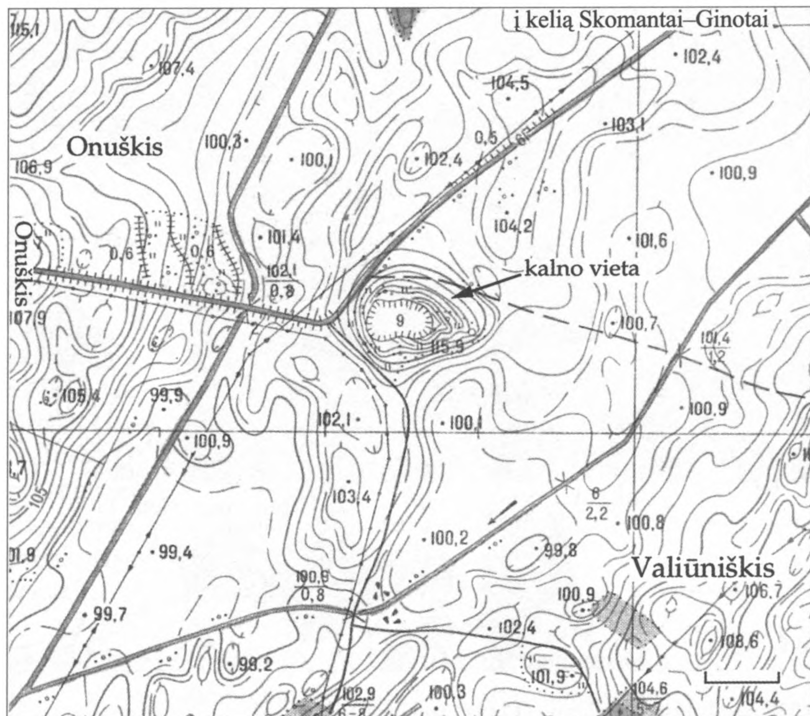
Jie tiki kitam Dievui, ginčidavas tarpusavy. Pre aukura suveidava, „kariaudava", skaitos, kurių [Dievas. – *Vait.*] nugalės. <...> Ilgus metus pešēs, nepasidavę, nepasidavę. Nenori pasiduot. A galų gale [dvarininkas. – *Vait.*] Komaras invedē jau tikrųjų krikščionių tikybų. Apsiženija iš Lenkijos kokių tį jau ponių, atvežē. To jau buva katalikė <...>.

<...> Vieni tiki tam, – saka tievā. Nedoras dievas, – saka, – [kiti]. Tai šite

ažpyksta, sudauža, suverčia tų aukurų unt ta kalnalia.

Vienas buva išrinktas, kas jau tį, kaip ir vadas maldai, skaitas, kas jau priimdava [aukas]. Taigi, matai, durniai gi buva žmones. Atanešа tam, kas jau valgē, jau tų aukų, skaitos, kad mes dabar kunigų turem, tai tada turėje ir jie dėl tų išsirinkį <...>“ (*P.* P. Skruodys, 91 m., Užubaliuose, kilęs iš Teklynės k. *U.* E. Degsnys ir A. Svidinskas, 1992 m. – LTR).
Š. LTR 6241/89. L. ML 2, 197.

1247. VELNIAKALNIS. Buvo 1,2 km į R nuo Onuškio, ties kelio į Skomantus posūkiu į ŠR, kelio PR pusėje, apsuptas Plentaukos upelio. Kalnas nukastas.
Š. Gruzd.

1027 pav. Onuškio kalno (**1247**) vieta (pagal G. Gruzdą).

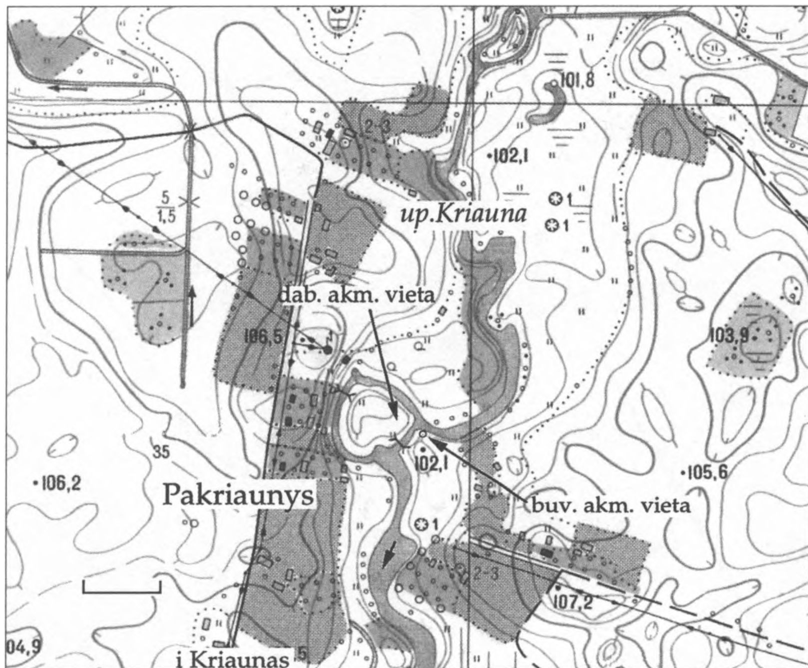
PAGOJĖ, Pandėlio s-ja

Kaimas tarp Aukštadvario ir Panemunio, į Š nuo kelio Aukštadvaris–Panemunis ir į P nuo Nemunėlio upės. Kur yra vieta, vadinama Gojumi, nežinoma.
Š. Vait.

PAKRIAUNYS, Kriaunų s-ja

1248. AKMUO su PĖDOMIS (Ar 936; M 76). Guli tarp Pakriaunio ir Bajorų, 0,7 km į ŠV nuo kelio Pakriaunys–Bajorai, Kriaunos upės dešiniajame krante statant siurblinę suformuotoje Degučiams priklausančioje salelėje, maždaug už 16 m į V nuo pagrindinės upės tėkmės (N55°52'16,2"; E25°47'34,9"). Turimi duomenys rodo, jog akmuo buvo ne kartą perkeltas iš vienos vietos į kitą: jau 1925 m. pastaboje užsiminta, jog „akmuo buvęs kitoj vietoj“ (LTR). Atrodo, tada akmuo jau gulėjo pievoje sumestų akmenų eilėje, kuri žymėjo kelią polaidžių metu (1970 m., RKM; N55°52'15,3"; E25°47'36,8"). Atrodo, greitai po to akmuo buvo įmestas į upę (Vait.), bet netrukus, kasant drėkinimo kanalą, iškeltas ir nuvilktas į dabartinę vietą (1972 m., LII).

Akmuo rausvos spalvos granitas plokščiu viršumi, 0,8x1,15 m dydžio, 20 cm aukščio. Akmens plokštumoje yra trys pėdos: viena siauresniajame gale 15x6,5 cm dydžio, 2,5 cm gylio (primena dešinės kojos žymę), kitos dvi vidurinėje dalyje: rytinė 16x9 cm dydžio, 3 cm gylio (kulnyje) (primena kairės kojos žymę), o vakarinė 17x9 cm dydžio, 4 cm (trapecijos formos) (Vait.; pirmoji 7x16 cm dydžio, 1–2 cm gylio, antroji 10x15 cm dydžio, 1–2 cm gylio

1028 pav. Pakriaunio akmuo (**1248**) (pagal aut.).

1029 pav. Pakriaunio akmuo (**1248**) (iškeltas iš senosios vietos). *A. Merkevičiaus nuotr.* 1972 (LII ng. 30394).

(panaši į meškos pėdą), trečioji 7x17 cm dydžio, su iškilia briaunele per vidurį (panaši į jaučio pėdą) – 1972 m., LII; žmogaus, arklio ir karvės pėdos – Leščiova V., 1999).

Nors dažnai pažymima, jog apie akmenį pasakojami įvairūs padavimai, tėra paskelbtas tik vienas platesnis pasakojimas: „Pakriaunio kaimo gale ant Kriaunos upės pylimo yra vienas žmonių vadinamas velnio pamestas akmuo [*orig.*: vienas žmonių pažimetas akmuo] <...>. Tame akmenyje yra trys pėdos: viena Dievo, kita aniuolo ir trečia velnio. Apie šitas akmenyje atsiradusias pėdas žmonės pasakoja taip. Labai seniai ėjęs pro tą vietą, kur akmuo stovėjo, Dievas su aniuolu. Pamatęs tat velnias, pasivertęs aniuolu ir nematant Dievui priėjęs prie jų. Tada Dievas nebegalėjęs išskirti, kuris tikrasai aniuolas ir kuris netikrasai. Dievas, kai nebegalėjęs išskirti, [tai] jis sumanęs gudrų dalyką, kaip galėtų išskirti. Tas dalykas buvo toks. Dievas paėmęs tris akmenis: vieną akmenį davęs vienam aniuolui, antrą kitam ir jis pats pasilikęs sau vieną. Tada jie visi priėję prie šito akmenio ir ant jo užsistoję (tada akmuo buvęs kitoj vietoj). Tada Dievas jiems tarė: „Kieno akmuo bėgs [=kris] upėn, tas bus velnias“. Kai Dievas [taip] pasakęs, jie abu ir Dievas sviedė [akmenis]. Dievo ir aniuolo akmuo lėkęs dangun, o to aniuolo, kurs buvo velnias, akmuo lėkė upėn, ir Dievas pažino, kuris velnias, kuris aniuolas. Velnias susigėdinęs ir nukūręs tiesiog į pragarą ir nuo savo šlubio viršininko gavęs mušti ir daugiau ko,

tai nežinau. Seniau, vėl sako žmonės, kad ant jo kūrendavo Perkūnui-dievaičiui vaidilutės ugnį [*orig*. prie šio sakinio, matyt, Tautosakos archyvo vedėjo dr. J. Balio padėtas raudonas klaustukas] <...>" (*U*. Šeškas, ~1925 m. – LTR 619/105; pagal: LLS).

Prie akmens Kriaunos upėje yra vadinamoji Velnio duobė. Pasakojama, kad iš tos duobės velnias šoko nešt akmens, o „dar toliau kyšo „velnių kaminai", – buvusio tilto poliai. Kai užeidavo rūkas, vaikams sakydavo, kad velniai kūrena. Gąsdindavo, kad vaikai neitų prie upės" (*P*. G. Pitrėnienė, 38 m., Antanašėje. *U*. G. Gruzdas, 1996 m.). Netoli akmens, Kriaunos upės Vingriaus sietuvoje, pasakojama, yra paskandintas maišas auksinių pinigų (Gruzd.).

„Vienas Pakriaunio žmogus rado prie akmens Perkūno kirvelį" (LLS).

Š. 1970 m. RKM žv., KPD PA F. 9–1–20, 6; 1972 m. LII žv., LIIR F. 1–321, 21; Gruzd.; LTR 619/105; Vait. (2005). L. Lietuvos Aidas, 1932 („akmuo turi įvairiausių, pasakiško pobūdžio istorijų"); LLS 225–226 (Nr. 502); PA 73 (Nr. 111; Bajorai), (Nr. 113; Pakriaunis); Vaitkevičius V., 1997, 39 (11 pav.); OKŠ 70–72; Leščiova, 1999, 35–36 (nuotr.).

PANDĖLYS

[**1249.**] KALNAS. Nurodomas už evangelikų liuteronų bažnyčios. Kalvos viršuje esąs gilus vandens duburys.

„Seneliai pasakoja, kad tame kalnely buvo bažnyčia, kuri per vienus atlaidus nuskendo su visais žmonėmis. Piemenys eidavo į tą kalnelio duburį varpų skambėjimo pasiklausyti. Kai tame kalno duburyje pradėdavo skambėti varpai, tai netrukus išgirsdavo skambant ir Pandėlio bažnyčios varpus" (*U*. A. Gaška).

L. Leščiova V., 1999, 110 (*Paskendusios bažnyčios kalnelis*).

1030 pav. Pakriaunio akmuo (**1248**) (perkeltas). *Aut. nuotr*. 2005.

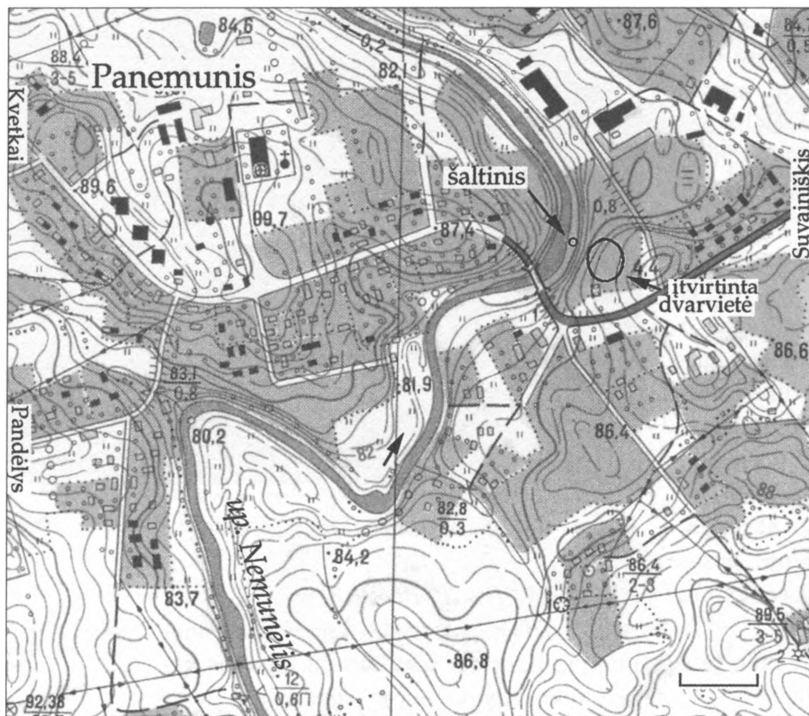
PANEMUNIS, Pandėlio s-ja

Apie 1620 m. Martynas Giedraitis Panemunyje įkurdino reguliariųjų atgailos kanauninkų vienuolyną ir pastatydino jiems bažnyčią. Teigiama, kad bažnyčia buvusi pastatyta senosios šventvietės vietoje (Gaška A., 1992; Šidiškis T., 1996).

„Stenionių kaimo kerdžius Latvėnas ir senelis Kesiūnas Tamošius (g. 1823 m.) pasakodavo, kad senovėje Panemunyje kūreno visą laiką „šventąją ugnį" ir iš tos ugnies visi, kam prireikdavę, gaudavo ugnies. Tos „šventosios ugnies" vietoje esą pastatyta Panemunio bažnyčia, kuri 1915 m. sudegė" (RKM).

Š. RKM (A. Gaškos užrašai). L. Gaška A., 1992; Šidiškis T., 1996, 50.

1250. ŠALTINIS. Trykšta Panemunio įtvirtintos dvarvietės ŠV papėdėje, Nemunėlio dešiniajame krante (N56°03'47,0"; E25°17'18,7"). Sovietmečiu versmė buvo užversta šiukšlėmis ir sunykusi. Atgimimo metais šaulių A. Varanausko ir A. Jakulio pastangomis atkasta, išvalyta ir 1991 m. gegužės 26 d. vėl pašventinta. Virš šaltinio

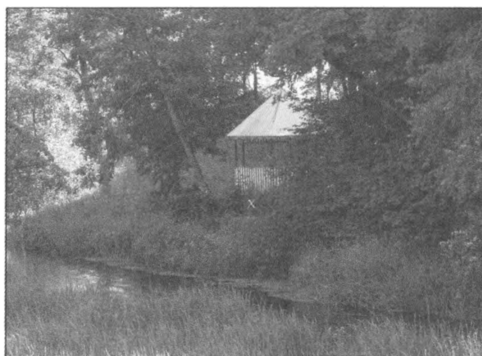

1031 pav. Panemunio šaltinis (**1250**) (pagal aut.).

Su šio šaltinio sakralumu buvo siejama briedžio devyniašakiais ragais galva, buvus prikalta Panemunio bažnyčioje virš durų. Pasakojama, kad kitados iš Panemunio šaltinio atsigėręs šis sužeistas briedis pagijo. Vėliau, nusipirkęs pirmąjį apylinkėse medžioklinį šautuvą, jį sumedžiojo grafas Krasickis. „Dėl šio įvykio kilo didelis gyventojų bruzdėjimas. Žmonių nusiraminimui to nušautojo „šventojo" briedžio galva ir ragai buvo pakabinti Panemunio bažnyčioje virš durų, o ant tų ragų dar pastatė Panelės Švenčiausios statulėlę. Tiesa, grafas vėliau persišovė koją ir sau, jos neteko, o netrukus mirė (P. Paršonio informacija; Medelinskas A., 1999; RKM; ragai buvę labai dideli ir šakoti. Deja, 1915 m., degant bažnyčiai, sudegė ir jie – RKM).

pastatyta pavėsinė (senu pavyzdžiu), jos viduryje – šaltinio rentinys uždengiamas rakinamu dangčiu. Vanduo teka vamzdeliu į Š–ŠV (Nemunėlio) pusę. Vanduo skaidrus, bespalvis, tačiau turi šiokio tokio skonio.

Panemunio šaltinis gausiai lankomas Švč. Trejybės atlaidų dieną: „Vandenį žmonės laiko šventu: geria, gydosi... Ypač ten

1032 pav. Panemunio šaltinis (**1250**) (pavėsinėje) iš PV. *Aut. nuotr.* 2005.

1033 pav. Panemunio šaltinis (**1250**). *Aut. nuotr.* 2005.

daug žmonių renkasi per Šv. Trejybę ir Žolinę“ (Mažiulis A., 1948). „Šaltinėlis nuo senų laikų tikinčiųjų laikomas stebuklingu ir ypač per Švč. Trejybės atlaidus iki dugno išsemiamas. Šaltinėlio iškilmingas pašventinimas atliekamas kasmet Švč. Trejybės atlaidų išvakarėse, dalyvaujant tikintiesiems, susirenkantiems į pirmuosius atlaidų mišparus. Šaltinėlio vandens atvyksta iš tolimiausių apylinkių net ne katalikai“ (*U.* kun. A. Liepinis, 1946 m. – PV). „Čia susirinkę žmonės gerdavo versmelės vandenį, pildavosi į indus ir nešdavosi namo. Kiti plaudavo vandeniu skaudamas vietas ar žaizdas. Šaltinėlį išsemdavę iki dugno. Buvę ir tokių, kurie mesdavę monetų į vandenį, bet jos čia neilgai pabūdavę, nes po atlaidų monetas išrankiodavę vietiniai girtuokliai ir praūždavę smuklėje“ (Medelinskas A., 1999).

„Tyn stebuklingas vanduo, ir mazgodava akis, galvas, odas [kūną. – *Vait.*]. Bobos jau daugiausiai vis gydydavosi, kad sakydavo lyst raikia Traicaj [per Švč. Trejybę. – *Vait.*]“ (*P.* P. Skruodys, 93 m., Užubaliuose. *U.* G. Gruzdas ir V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR).

„Kasmet per Sekmines šaltinėlio vandenį šventina Pandėlio-Panemunėlio bažnyčių klebonas Balaiša, melsdamas Dievą palaiminti šalies ekologiją“ (1994 m., pagal: Leščiova V., 1999).

Š. LTR 6241/91; P. Paršonio informacija, 2004 m.; RKM (A. Gaškos užrašai); Vait. (2005). L. Mažiulis A., 1948, 35; ML 2, 191; Medelinskas A., 1999, 30–31; Leščiova V., 1999, 187; PV 443.

PAPILIAI, Obelių s-ja

1251. AKMUO su PĖDOMIS. Buvo apie 1,5 km į ŠR nuo k. Suskaldytas 1932 m. Laukas, kur gulėjo akmuo, 1980 m. dar buvo vadinamas Dievo pėda (VK). Pasakojama, kad ant „vidutinio didumo“ akmens buvo daug įvairių pėdų: žmogaus, vištos, lapės, kiaulės ir kitų gyvūnų (Gruzd.).

„Pupelienė pasakojo, kad dar ji buvusi jauna, tai tame akmenyje taip buvo aiškus žmogaus pėdas. Aplinkiniai ir jų kaimas iš seno kalbėjęs, jog ten esąs Dievo pėdas: Dievas žengdamas į dangų stojosi ant to akmens ir įmigo akmenyje žymę“ (*P.* A. Pupelienė, 90 m. *U.* J. Pagirys, 1936 m. – LTR 882/20). „Kažkas po šiuo akmeniu ieškojęs pinigų“ (LŽV).

Š. Gruzd.; LTR 882/20; LŽV (V. Vyšniauskas, 1935); VK (1980; *Dievo pėda*). L. OKŠ 72–73.

1252. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 946). Netyrinėtas.

Kartais piliakalnis siejamas su senojo tikėjimo apeigomis: „Šioje vietoje degdavę aukos galingam [Perkūnui? – *Vait.*] ir prie šito aukuro gyveno vaidilos ir burtininkai“ (LTR).

Š. LTR 619/109. L. OKŠ 73.

[**1253.**] AKMUÕ MEŠKÕS LÓVA. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (V. Vyšniauskas, 1935). L. OKŠ 73.

PATILČIAI, Rokiškio kaimiškoji

1254. ŠALTINIS. Tryško 0,3 km nuo Vingerinės up., Galinio žemėje. 1994 m. užverstas žemėmis.

„Mano tėvo žemėj versmė, mūsų tėviškėj. Na, ir teisingai – vienąkart radau pinigą ir atidaviau Rokiškio muziejun. Išnešė iš vidaus, aukota, būta kieno, senybėj. Gedimino dar stulpai, žalvarinė. Tėvai mano pasakojo, kad būk tai, kas tai eidavo, mesdavo ton versmėn pinigus, būk tai aukodami. Kam ten – dievam ar kam – nežinau“ (*P.* V. Galinis, 72 m., kilęs iš Patilčių k. *U.* G. Gruzdas, 1997 m.).

L. Gruzdas G., 2000, 75–76.

PAUNKSNIAI, Kamajų s-ja

1255. AKMUO su DUBENIU I. Iš nenustatytos vietovės buvo atvežtas prie muziejininko K. Paunksnio pirtelės (čia kurį laiką veikė nedidelis muziejėlis). 2005 m. jau buvo perkeltas į Duokiškį.

Akmuo 86x80 cm dydžio, 20 cm aukščio. Dubuo smailiadugnis, 13 cm skr., 12 cm gylio.

Š. VAIT. (1994); V. ČIPLYTĖS informacija, 2005 m.

1256. AKMUO su DUBENIU II. Iš nenustatytos vietovės buvo atvežtas prie muziejininko K. Paunksnio pirtelės (čia kurį laiką veikė nedidelis muziejus). 2005 m. jau buvo perkeltas į Duokiškį.

1034 pav. Paunksnių akmuo su dubeniu I (**1255**). *Aut. nuotr.* 1994.

1035 pav. Paunksnių akmuo su dubeniu II (**1256**). *Aut. nuotr.* 1994.

Akmuo 75x65 cm dydžio, 30 cm aukščio. Dubuo smailiadugnis, 12 cm skr., 8,5 cm gylio, pačiame akmens krašte.

Š. VAIT. (1994); V. ČIPLYTĖS informacija, 2005 m.

PILKĖNAI, Jūžintų s-ja

1257. ĖŽERAS BEDÙGNIS. Jūžintų Šile, 1,6 km į PR nuo Pilkėnų k. kapinių, 1,5 km į P–PV nuo kelio Jūžintai–Tomakaimis, 1,4 km į P nuo Tomakaimio Kupkalnio (↑**1286**), „panašus į pailgą bliūdą", 1,25 ha ploto ir 60 m [?] gylio (LŽV).

„Pasak žmonių, nuo palščios [sukilimo. – *Vait.*] metų esą Vaizono įkasta skrynia su brangiais daiktais: sidabriniais ir auksiniais indais" (*P.* V. Bareika, ~70 m., Varpeliškėse. *U.* M. Čiplys, 1935 – LŽV; „paslėpta dvarininkų turtų ir įvairių ginklų" – VAK).

Š. 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 12; LŽV (M. Čiplys, 1935; Veverselių dv., „Jūžintų Šilo viduryje"); VAK 41/29.

PURPIŠKIS, Kamajų s-ja

[**1258.**] AKMUO su ŽENKLAIS. Minimas „beržyne". Ant akmens esąs iškaltas kryžius ir kažkoks lenkiškas užrašas (Покровский Ф. В., 1899). 1935 m. nurodoma, kad į P nuo dvaro, Ganiava vadinamuose „krūmuose", buvo keletas akmenų su raidėmis.

Pasakota, kad ten palaidoti sukilėliai (LŽV).

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302/70 (nelokal.); LŽV (P. Žinka, 1937; *Ganiava*). **L.** Покровский Ф. В., 1899, 43; LAM 218; PA 69 (Nr. 34); IA 128.

1259. GÕJUS. „Dirva", 14 ha ploto.

„Seniau buvo miškas, dabar pievos ir mažos balos".

Š. LŽV (P. Žinka, 1937).

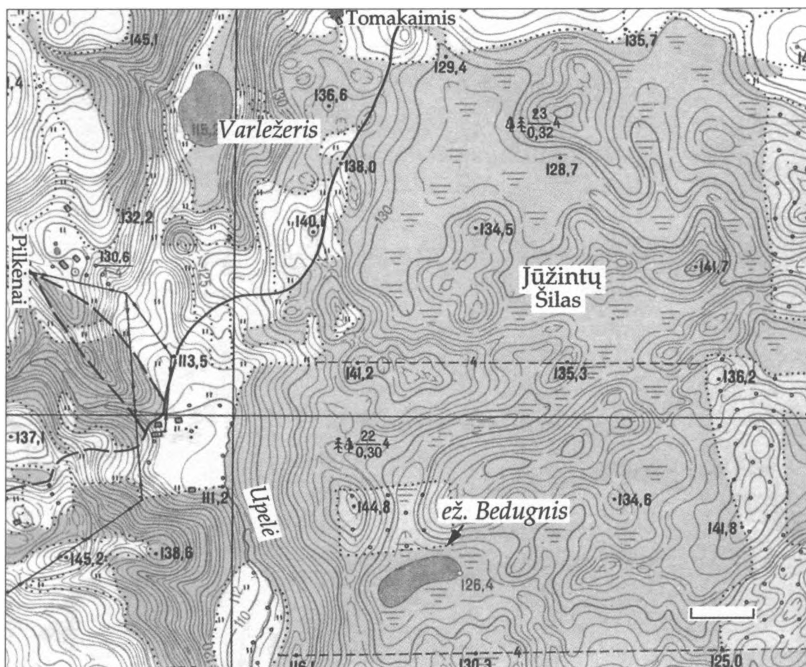
RADIŠIAI, Jūžintų s-ja

1260. PERKŪNIŠKIS (TRAKELIS). Pirmą kartą paminėtas kaip antras Radišių k. pavadinimas arba šio kaimo dalis: „Perkūniškis=Radišių km." (*P.* K. Petrulis, Ramonaičių k. *U.* prieš Antrąjį pasaulinį karą – LTR).

Jūžintų moksleivių kraštotyros užrašuose taip pat figūruoja Perkūniškis. Pažymėta, kad „ten dažnai trenkdavo perkūnas" ir ta pati vieta vadinama Trakeliu (JūM). Senesnės kartos pateikėjai iš Trako k. teigė, jog jie į pradžios mokyklą ėjo „Trakelin" ir dabar tai esąs beržynas kažkur tarp Jaurų ir Šipų (1999 m., LII). 2003 m. nei Radišių, nei Jaurų gyventojai Perkūniškio vietovardžio jau nežinojo (Vait.).

Apie 0,5–1 km į Š nuo apytiksliai lokalizuoto Trakelio, Kubiliškio miške, yra Velniaduobė (↑**1221**) ir pilkapynas (Ar 1717), datuojamas V–VI a. Apie 3 km į P – Perkūniškio vienkiemio vieta prie Trako k. (↑tarp **1286** ir **1287**).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 21–22; JūM; LTR 739/22; Vait. (1999, 2003). L. Balys J., 1937, 163 (Nr. 229); LTŽ C–10.

1036 pav. Pilkėnų ežeras (**1257**) (pagal aut.).

RAGELIAI, Jūžintų s-ja

Kartais k. pavadinimas siejamas su senąja religija, plg.: „Kadaise čia buvo pijokų dievo Ragučio šventykla" (*P.* J. Mikalkinas, 55 m., Rageliuose. *U.* 1969 m.).

Š. VUB F. 213–324/3.

RAUDĖNAI, Obelių s-ja

1261. VERSMĖLĖS. 0,63 km į ŠR nuo Aleksandravėlės k. kapinių, 0,5 km į V nuo Dėlinio ež., Dėlinio miško ŠV pakraštyje. Pirmasis šaltinis trykšta dešiniajame Dėlinio up. krante, beveik keturkampio formos, 6x8 m dydžio uždumblėjusiame, eroduojančiais šlaitais sufoziniame cirke. Ištryškęs vanduo siauru 5 m ilg. prataku Š (345°) kryptimi teka į upelį. Kitame Dėlinio krante, lauko pakraštyje, vos žymioje lomoje, trykšta antrasis šaltinis. Versmės vietoje įleistas 80 cm skr. geležinis lankas, iš jo vanduo maždaug 12 m ilgio prataku teka R (130°) kryptimi. Abiejų šaltinių vanduo šaltas, bekvapis, beskonis.

R. Jasinevičius (56 m., Aleksandravėlėje) nurodė, jog gydymui vanduo buvo naudojamas iš šaltinio dešiniajame upelio krante (1999 m., LII), tačiau prieškariniai duomenys mini ne „Versmelę", o „Versmeles" (LŽV). Peršasi išvada, jog tam tikra sakrali reikšmė buvo skiriama abiem šioje vietoje trykštantiems šaltiniams.

1037 pav. Raudėnų šaltiniai (**1261**) (pagal aut.), Raudėnų akmens (**1262**) dabartinė vieta (pagal aut.), Želiūnų dauba (**1309**) (pagal aut.) ir Želiūnų ežeras (**1310**) (1 – pagal RŽPI; 2 – pagal LTR; 3 – papildoma alternatyva).

1038 pav. Raudėnų šaltiniai (**1261**) iš V. *Aut. nuotr.* 1999.

„Senela mana dar prie Mikalajaus (buva gimus 1888 m.) Didžiajan ketvirtadienin, Saulai netekėjus, būdava, kelia ir veda prieg šitai Versmelai vaikus. Nuplauna, nuprausia, visa, persižegnoja visi, sukalba poterius. Ir tada, skaitasi, praeina visi šiti niežai.

Būdava gyda čia akis, kai apvelka kokiu raudanumu. Vilemas tokis iš Želiūnų, būdava, prieg Smetonai, tai jis aidava irgi šiton Versmelan praustis. Būdava, saka: „Braliūkai, mana, taigi cia amžinas vaistas!"

Seniau tėvas sakydava, kad ton Versmelan mesdava žmonės kokias kapeikas, kų. Aš nemenu, ale tėvui dar jo tėvas sake, kad buva" (*P.* R. Jasinevičius, 56 m., kilęs iš Želiūnų k., dabar gyvena Aleksandravėlėje. *U.* V. Vaitkevičius, 1999 m. – LTR; „vanduo buvo skaitomas stebuklingas" – LŽV).

Už 25 m į PV nuo šaltinių yra akmeninio tiltelio per Dėlinio upelį liekanos. Čia vedė kelias iš Aleksandravėlės į Želiūnus. Vaidendavosi (1999 m., LII).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 14–15; LTR 6810: 295, 297, 300; LŽV (J. Miškinis, 1937; *Versmelas*). **L.** OKŠ 73; ŽE 542–543.

1262. PONÁIČIO AKMUÕ. Yra už 0,25 km į ŠR nuo Versmelių, 6 m į PR nuo lauko pakraščio, PR senojo kelio iš Aleksandravėlės į Želiūnus (dabar žymi tik kelio griova) pusėje, alksnyne. Čia yra keletas didesnių akmenų. Aprašomasis akmuo – akmenų eilės PV gale. Senoji jo vieta yra priešingoje (ŠV) kelio pusėje. Akmuo nustumtas ir apverstas renkant iš laukų akmenis. Dabar rausvos spalvos smulkiagrūdžio granito akmuo matomas netaisyklingos formos, 1x1,2 m dydžio, 1 m aukščio.

1039 pav. Raudėnų akmuo (**1262**) dabartinėje vietoje iš ŠV. *Aut. nuotr.* 1999.

Kaip teigia R. Jasinevičius (56 m., Aleksandravėlėje), pirminėje savo vietoje akmuo buvo „smailumu į viršų“ (1999 m., LII).

Pasakojama, kad žmonėms pasirodė ant akmens sėdintis Velnias, pasivertęs ponaičiu su skrybėle ir akiniais, skaitantis knygą. Velnio paprašytas žmogus jį nuvežė į Zarasus ir gavo už tai gerą atlyginimą.
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 16; LTR 6810/93.

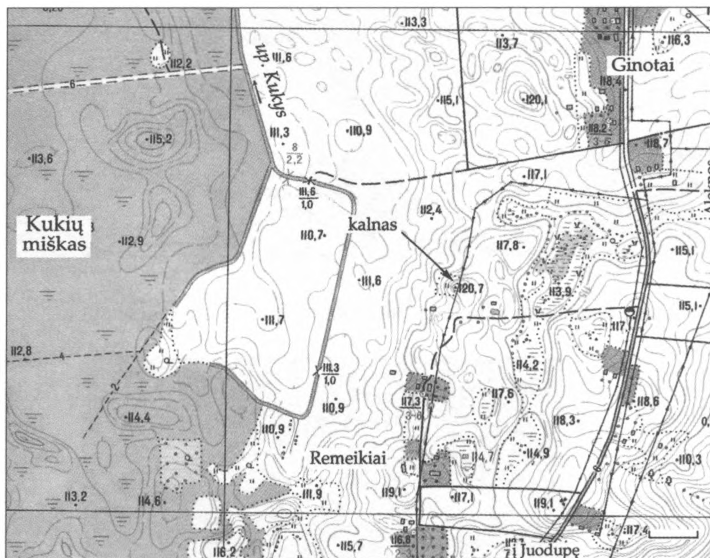
RAUGAI, Jūžintų s-ja
1263. GÕJAUS MÌŠKAS. Tikslesnių duomenų nėra. Galbūt tas pats Lapienių? (↑**1222**).
Š. JūM.

RAUPIAI, Juodupės s-ja
1264. ŠVEÑTO JÕNO ŠALTINĖLIS. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. VK (1983).

REMEIKIAI, Juodupės s-ja
1265. KAŨKAKALNIS. 0,33 km į V nuo kelio Ginotai–Juodupė, 0,22 km į R nuo kanalu tekančio Kukio up., prie Remeikių ir Ginotų k. ribos, į V nuo A. Mūralio sodybvietės. Ant Kaukakalnio yra stovėjęs šios sodybos klojimas (sudegino perkūnas). Kalva – aplyginta, nuolaidžiais šlaitais pakiluma, vos kelis metrus iškylanti virš aplinkinių laukų.

Padavimų apie Kaukakalnį neužfiksuota. Jo pavadinimas, be abejonės, susijęs su Kukio upeliu ir Kukių mišku (↑tarp **1221** ir **1222**).
Š. VAIT. (2005); VK.

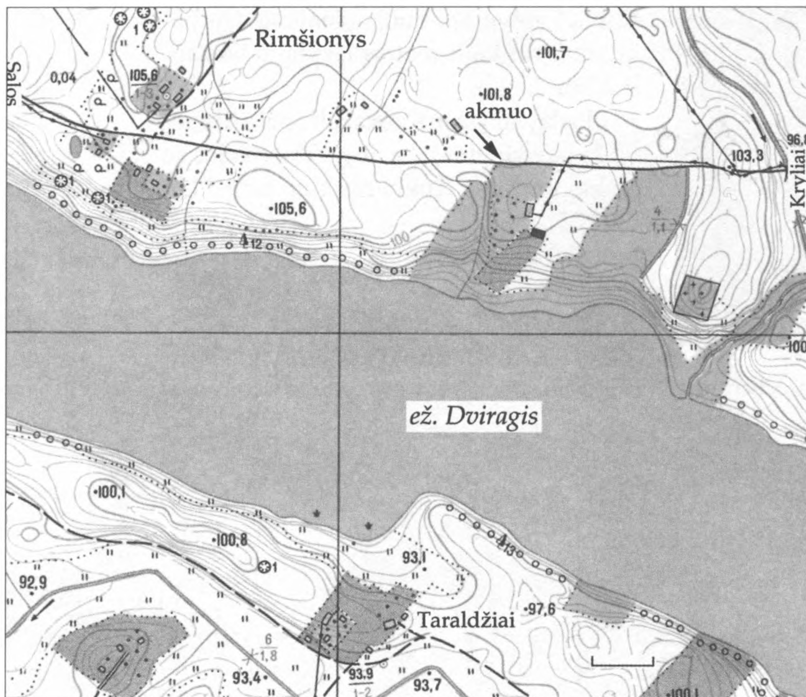
RIMŠIONYS, Kamajų s-ja
1266. AKMUO. Buvo tarp Rimšionių ir Urboniškio, Pupałynės pievoje, Mato Čiurlio

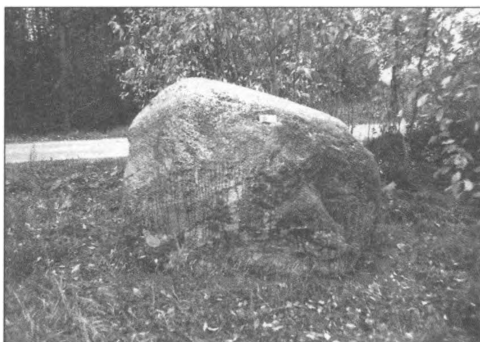

1040 pav. Remeikių kalnas (**1265**), Kukių miškas ir upelis (visi – pagal aut.).

1041 pav. Remeikių kalnas (**1265**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2005.

1042 pav. Rimšionių akmuo (**1266**) dabartinėje vietoje (pagal aut.).

1043 pav. Rimšionių akmuo (**1266**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 1999.

žemėje. Pasak A. Kaušpėdo (84 m., Rimšionyse), 1984 m. melioratorius Kirstukas šį akmenį iškėlė ir atvilko prie kelio Salos–Kryliai (1999 m., LII). Dabar akmuo guli 0,35 km į ŠV nuo Kerelių (Rimšionių) k. kapinių, 0,25 km į Š nuo Dviragio ež., 15 m į P nuo kanalo galo, 2,5 m į Š nuo kelio Salos–Kryliai. Tai yra maždaug 1 km į P nuo senosios savo vietos.

Akmuo raudonos spalvos vidutinis ir stambiagrūdis granitas, dabartinėje savo padėtyje jo kraštinių prie pagrindo ilgis yra 1,7 m (PV), 1,33 m (ŠV), 2,05 m (ŠR), 1,75 m (PR). Aukščiausioje vietoje akmuo 1,7 m aukščio. Akmens Š šone yra 50 cm pločio, 78 cm ilgio, 22–23 cm gylio įduba-išskalda į apačią smailėjančiu dugnu.

„Vaiduoklis [Velnias] ant akmens sėdėdamas batus siuvo“ (LŽV).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1-3389, 17–18; LŽV (V. Obolevičiūtė, 1935).

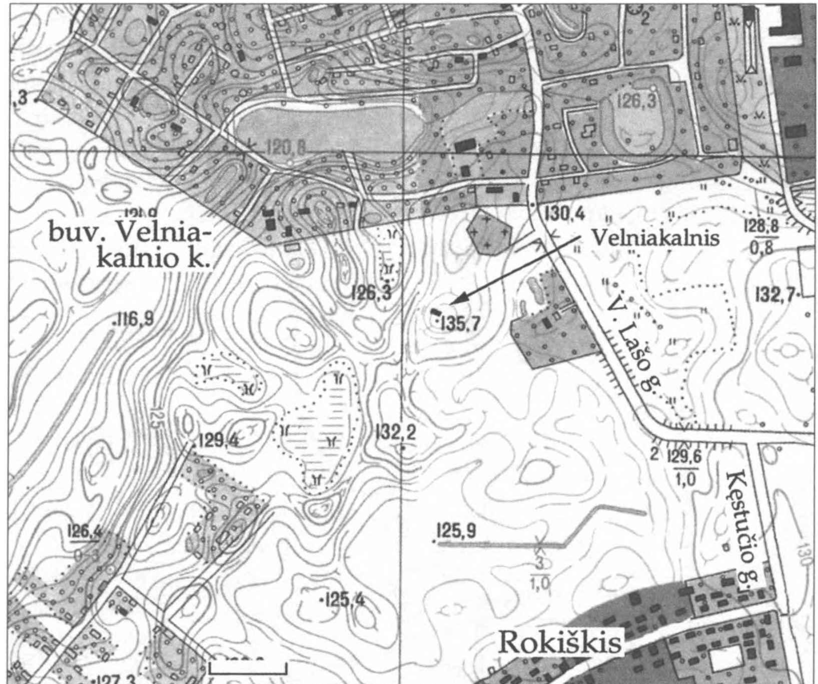
ROKIŠKIS (buv. Velniakalnis)

1267. VELNIÃKALNIS. Miesto Š pakraštyje, apie 1 km nuo ligoninės komplekso, į V–ŠV nuo naujakurių kvartalo, į Š nuo motokroso trasos. Tai apie 80 m ilg. (ŠR–PV), 30–40 m pl., iki 5–6 m aukščio, įrengiant motokroso trasą apardyta kalva (dirbtinis sustumdymas P pusėje). Be to, Velniakalnio R papėdėje dabar kasama kūdra. Kalno aukščiausioje vietoje stovi mūrinė Kryžiaus kelio stotis. (1864 m. sumanymas įrengti Rokiškyje Kryžiaus kelią nebuvo baigtas; tik 1940 m. kalno viršuje buvusią pastatytą mūrinę koplytėlę pašventino parapija – PV).

„Seniau apie Rokiškį buvo dideli miškai, o tuose miškuose pilna plėšikų, kurie pravažiuojančius į Pandėlį ar Panemunį dažnai apiplėšdavę <...>. Ypač vakarais grįžtančius iš Rokiškio turgaus žmones plėšdavę. Užstodavę ties Rodute žmones,

nusivarydavę į Velniakalnį ir ten viską atimdavę. Tą vietą žmonės ir pavadinę Velnių kalnu.

Mūsų proseneliai manė, kad ten Velniakalnyje velniai gyvena ir plėšia, kankina žmones. Taip galvoję ir to meto kunigai. Nuo Rokiškio velniams atbaidyti Velniakalnyje ir greta jo pastatę Kalvarijas ir darydavę pamaldas, kad tie velniai nebeplėštų žmonių. Pamaldų metu šventindavę Velniakalnį" (*U.* A. Gaška, girdėjęs iš senelio K. Tamošiaus, g. 1823 m., Stenionių k. apie 1915–1920 m. – RKM).

1044 pav. Rokiškio (buv. Velniakalnio) kalnas (**1267**) (pagal AP ir aut.).

Velniakalnis davė vardą to paties pavadinimo kaimui (prie Rokiškio ŠV ribos).

RKM yra saugomas Velniakalnyje rastas akmeninis kirvelis (AP).

Š. AP (A. Krasauskas, 1951 12 02); GRUZD.; RKM (A. Gaškos užrašai); VAIT. (2005). **L.** ELISONAS J., 1925, 448 („Yra vietos, vadinamos Velniakalniais ir Velniaduobėmis"); LAM 225; LEŠČIOVA V., 1999, 123–124; PV 416 (*Velykalnis*).

1045 pav. Rokiškio (buv. Velniakalnio) kalnas (**1267**) iš PR. *Aut. nuotr.* 2005.

AKMUO su PĖDOMIS. 1962 m. perkeltas į RKM lauko ekspoziciją iš Užubalių (↑**1291**).

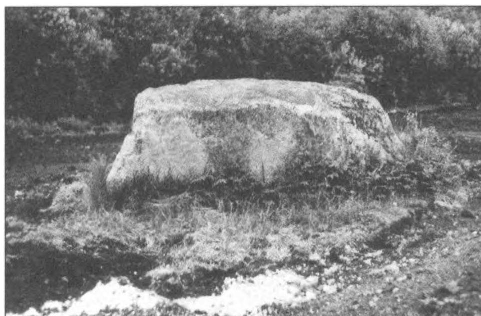
RUDŽIAI, Kamajų s-ja

1268. AKMUÕ VÉLNIO PIRTÌS (Ar 931; M 72). 1 km į Š nuo Rudžių piliakalnio (Av 2049), 0,69 km į V nuo kelio Kamajai–Kraupiai, 0,63 km į Š–ŠR nuo Šetekšnos dešiniojo kranto, 5 m į V nuo melioracijos kanalo, Dmitreliškių (arba Mitreliškių) miško R pakraštyje, numelioruotoje, durpingoje žemumoje. Akmuo rausvos su baltais kvarcitais spalvos, vidutinio stambumo ir stambiagrūdis granitas, 4,2 m ilg. (Š–P), 1,6 m pl. (R–V), 1,13 m aukščio, natūraliai plokščiu viršumi, kuris nuolaidėja į PR, natūraliai stačiais (ŠV, PV, PR) ir vidutinio statumo (ŠR) šonais.

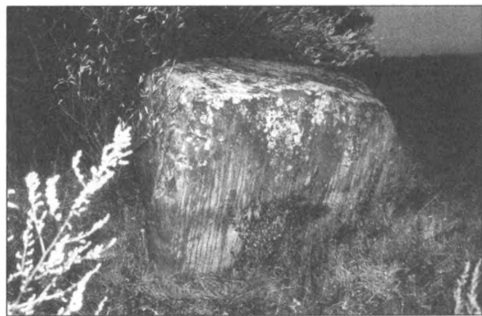
„Rozų Indrelas tėva tėvas ataveže iš

Rokiškia ažiukų. Anas kiemi ir ištrūka. Gaude gaude, nepagava. Un rytojaus žiūri – kiemi didžiausias akma. Paskui vėl un rytojaus tas akma pradėja redėt ir vis aždusdamas kalba: „Martynai, risk!“, „Jurgi, risk!“ – a niekur nei ta Martyna, nei ta Jurgia nesmata. Teip redėja redėja tas akma ir nuredėja viškai tes Mitreliškem. Vienusubat naktiganiai nugine tes Mitreliškem arklius. Suskūre ugnį ir sugule. Ape dvyliktį girdi – kažnakas cypia, rėkia, plumpsi. A arkliai tik prunkščia ir piestu stojas. Kad nuzgunda bernai. Ale vienas atsirada drūsesnis ir aina pažiūrėt, kas teip žviegia. Agi nuveja, pažiūreja pra skylį tan akmenin, – velniai kad vanojas su untam, kad vanojas ir kad žviegia, kad net Mitreliškės skumba“. Bernai išsigando ir pabėgo. „Na ta čėsa ir pavadina tą akmenį Velnia pirtimi“ (*U.* E. Nakaitė, 1937 m. – LTR).

1046 pav. Rudžių akmuo (**1268**) (pagal aut.).

1047 pav. Rudžių akmuo (**1268**) iš R. *V. Daugudžio nuotr.* 1970 (LII ng. 24538).

1048 pav. Rudžių akmuo (**1268**) iš PR. *Aut. nuotr.* 1999.

„Ja vardas Velnia pirtis. Sakydava, kad velniai pirtį paskūrena. Akmenia šonu plačiau kaip ir tai va, durys, sakydava, ineit. Venia pirtį žina visi: ar kur arklį palikai, ar kur arei, – „pre Velnia pirtes“ (*P.* A. Kazickas, 81 m., Rudžiuose. *U.* V. Mačiekus, 2005 m.).

Į P nuo akmens, prie Rudžių k. kapinių, yra piliakalnis, būdingas I t-mečiui.
Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 71; 1970 m. MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 26–27; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 18; LTR 2368/487; LŽV (P. Blauzdžiūnas, 1935); Mač. (2005); VAK 41/378 (LŽV). L. Leščiova V., 1999, 38 (nuotr.).

RUZGAI (buv. ŠEMETAI), Juodupės s-ja

[**1269.**] KOPLỸČKALNIS. Nurodomas sunykusio Šemetų k. (į V nuo Ruzgų) ribose – 0,25 km į P nuo kaimavietės, „prie Ignotiškio miško kampo; nuo Sniegių miško 50 m“ (VAK). Kalnas esąs apie 10x10 m dydžio, 15 m aukščio, stačiais šlaitais.

„Prie Kaplyčkalnio yra rastos žirklelės žvakėms gesinti. Senieji žmonės pasakoja, kad seniau ant Koplyčkalnio yra buvusi koplytėlė ir iš Šemetų į Kaplyčkalnį eidavęs kelias“.
Š. VAK 40/367 (LŽV).

[**1270.**] AKMUO. Nurodomas sunykusio Šemetų k. lauke, netoli Koplyčkalnio (?). „Buvo akmuo kaip stalas <...> išraižytas ženklais“. Apie 1960 m. Lukštų mokyklos direktorius prie akmens ieškojo aukso (?).

„Ten, saka, galėjo būt aukuras“ (*P.* K. Butkevičienė, 75 m., Ruzguose. *U.* 1967 m.).
Š. LPTK.

SALOS, Kamajų s-ja

1271. ẼŽERAS DVÌRAGIS. Telkšo į P nuo Salų, 285 ha ploto.

Visi žinomi padavimai apie ežerą aiškina tik jo pavadinimo kilmę (plg. EMD). Svarbesnis užfiksuotas tikėjimas, jog „Ežeras neažušųla, jeigu neesti tais metais kas nars jami prigėrįs. Kal teip, niekas nežina, bet matyt, taks jau aždėjimas <...>. Kad ažeras ažušaltų, žmanės saka, raikia jam[e] prigirdyt, jei jau ne kų daugiau, tai nars žvirblį. Bet ar kas teip dara, nėr žinias“ (*P.* L. Pranskūnienė. *U.* K. Markelis, 1947 m. – LTR 2989/210).
Š. LTR 2989/210, 6810/341. L. EMD 65 (Nr. 69).

SĖDŽIŪNAI, Panemunėlio s-ja

1272. AKMUO su PĖDA. Minimas k. laukuose. Akmuo esąs panašus į kepurę, akmens viduryje esanti „žmogaus pėda“ (Elisonas J., 1925).
L. Elisonas J., 1925, 308; LAM 231; PA 76 (Nr. 157).

SIDABRINĖ, Juodupės s-ja

1273. KÁLNAS SIDÃBRINĖ (buvo Ar 916; dabar – M 75). Netyrinėtas, laikomas piliakalniu (LPA).

Vienas padavimų variantų apie kalne esančius urvus pasakoja taip: „[Sidabrinė] vieta tokia, kad neužgriuvį urvai, kur žmones kavodaves, slėpdavas. Tai ty, saka, melstis lysdavį <...> na [slapta nuo. – *Vait.*]

1049 pav. Sidabrinės kalnas (**1273**) (piliakalniu laikomas kalnas – dešinėje) iš PV. *Aut. nuotr.* 2005.

1050 pav. Sidariškių akmuo (**1274**): 1. Saugomas („senas“); 2. Nesaugomas („naujas“) (pagal aut.).

1051 pav. Sidariškių akmuo („senas“) (**1274**) iš PR. *P. Vanago nuotr.* 1952 (KPD PA ng. 2363).

šitų [Onuškio. – *Vait.*] ponų, mat iš karta [ten žmonės dar] buva biedieviai <...>“ (*P.* P. Skruodys, 91 m., Užubalių k. *U.* E. Degsnys ir A. Svidinskas, 1992 m.).

Kaip pažymima XIX a. pabaigoje, žmonės Sidabrinės biją (Покровский Ф. В., 1899).

Š. 1972 m. LII žv., LIIR F. 1–321/25–26 (Valiūniškis); AP (A. Krasauskas, 1952 01 03); Gruzd.; LTR 6241/88; LVIA SA 19253, 46v (1784 m., *Sudabrynia, zaśc.*), 49 (*zaśc. Sudabrynie*); Vait. (1994); VAK 41/169–170; VUB F. 213–136: 5, 6. **L.** Покровский Ф. В., 1899, 48; LAM 161 (Krostai), 256 (Valiuniškis); LPA 2, 356.

SIDARIŠKĖS, Jūžintų s-ja

1274. AKMUÕ VÉLNIO DÙKNOS (Ar 922; M 71). Į paminklų sąrašus įrašytas ir saugomas akmuo yra 20 m į R nuo kelio, atsišakojančio iš kelio Jūžintai–Kamajai. Tai raudonos spalvos stambiagrūdis granitas, 2x2,2 m dydžio, 85 cm aukščio akmuo. Jo viršuje yra 12x35 cm dydžio, 8 cm gylio netaisyklingos formos išskalda, taip pat kaltu iškaltų duobučių.

1998 m. G. Gruzdo duomenimis, į kultūros paminklų sąrašus buvo įrašytas ne tas akmuo. Joana Aukštikalnienė (70 m., Girelės k.) tai patvirtino ir 1999 m. LII ekspedicijos dalyviams.

LŽV 1935 m. fiksuoja akmens pavadinimą „Velnio duknos“, bet tikslesnių duomenų nepateikta („Akmuo 1 km į P nuo k., yra 1,5 m aukščio, 2 m ilgio; J. Kepenio“). Galbūt pokario metais į Sidariškes atsikėlę gyventojai (jie buvo apklausiami paminklosaugininkų ir atvykusių žvalgomųjų ekspedicijų – AP; 1970 m., LII; 1970 m., MMT) rodydavo atsitiktinį akmenį, gulėjusį pakelėje?

Matyt, apie šį akmenį buvo pasakojamas padavimas, jog „kadaise keliu važiavo ponas, pasikinkęs keletą arklių į puikią karietą. Arkliai nežinia ko pasibaidė, užlėkė

ant akmens. Visi arkliai užsimušė, karieta subyrėjo, o ponas liko gyvas ir sveikas. Nuo to laiko akmuo vadinamas Velnio duknomis“ (*P.* A. Venslovienė, Sidariškėse. *U.* A. Malevičius, 1969 m. – LTR 7250/98).

J. Aukštikalnienės teigimu, paminklosaugininkus pati to nežinodama kadaise klaidino Žemaitienė, gyvenusi netoli oficialiai saugomo Sidariškių akmens, o tikrosios „Velnio duknos“ esančios 1,2 km į V nuo kelio Rokiškis–Jūžintai, 0,53 km į Š nuo oficialiai saugomo Sidariškių akmens, 0,4 km į PR nuo Sidariškio kapinyno (Ar 921), 0,3 km į R nuo kelio į Kulius, atsišakojančio iš kelio Jūžintai–Kamajai, vaizdingoje plokštikalvėje.

Akmuo rausvos su kvarcitais spalvos granitas, 3 m ilg. (ŠR–PV), 1,5 m pl. (ŠV–PR), 50 cm aukščio (P). Išilgai akmens eina „ketera“, suteikianti jam kiek neįprastą formą („akmuo kai antklodė“ – 1999 m., LII). Iš ŠV pusės akmens dalis užnešta žemėmis, o iš PR akmuo stipriai apartas. Melioratoriai bandė akmenį išvilkti, tačiau nesugebėjo. J. Aukštikalnienės teigimu, akmens PR šone matomas natūralus ant šono paverstos U formos ženklas (jo aukštis yra 50 cm, atstumas tarp galų – 46 cm) esąs Velnio pėda.

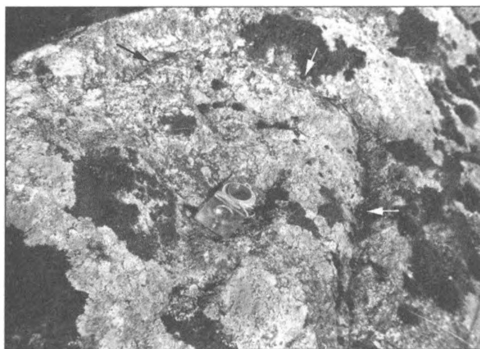
„Kaip tį Velnias bėga, vyjas ar moterį kakių ir atseit pametė tas duknas, ir dar užsistoja, ir pėdas yra unt tų duknų. Velnia pėdas jau. Pametė kažkaip. <...> Ar jinai iš patala bėga su tom duknam, kad ana pametė duknas, a Velnias užsistoja ją kliudydamas“ (*P.* J. Aukštikalnienė, 70 m., Girelės k. *U.* V. Vaitkevičius ir I. Marmaitė, 1999 m. – LTR). Galbūt šis Sidariškių akmuo 1969 m. yra paminėtas ir Raganos akmens vardu?

LŽV duomenimis, prie Velnio duknų akmens rastas „akmeninis kirvukas“.

Š. 1970 m. LII žv., LIIR F. 1–302, 72; 1970 m.

1052 pav. Sidariškių akmuo („naujas“) (**1274**) iš V. *Aut. nuotr.* 1999.

1053 pav. Sidariškių akmens („naujo“) (**1274**) detalė – U formos ženklas. *Aut. nuotr.* 1999.

1054 pav. Joana Aukštikalnienė iš Girelės prie Sidariškių akmens („naujo“) (**1274**). *Aut. nuotr.* 1999.

MMT žv., KPD PA F. 27–1–15, 27; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 20–21; AP (K. Makuška, 1958 07 20); Gruzd.; LTR 6810/346; 7250/98; LŽV (J. Vaičiūnas, 1935); Vait. (1999); VK (?1969; Jūžintai, *Raganos akmuo*). L. PA 69 (Nr. 35); Leščiova V., 1999, 38 (nuotr.; M 71); ŽE 541.

[**1275.**] ŠATRIJÀ. „Krumai, šlapia vieta“ 1 km į V nuo k., P. Pajėdos ir A. Dičiuvienės žemėje, 1,5 ha ploto. 1999 m. nelokalizuota (Vait.).
Š. LŽV (J. Vaičiūnas, 1935); Vait. (1999).

[**1276.**] AKMUÕ RAMÙNDOS PÃDUŠKA. Minimas Peledos dv. miške. Akmuo 1,5 m ilg., 25 cm aukščio.
Š. LŽV (J. Vaičiūnas, 1935).

SKEIRIAI, Jūžintų s-ja
1277. GÕJAUS (SKYNIMO) MIŠKAS. Plyti tarp Girelės (iš Š), Dauliūnų ir Skeirių (iš P) 1 km į V nuo Jūžintų, 0,3 km į V nuo Bedugnio ež. (↑**1209**).

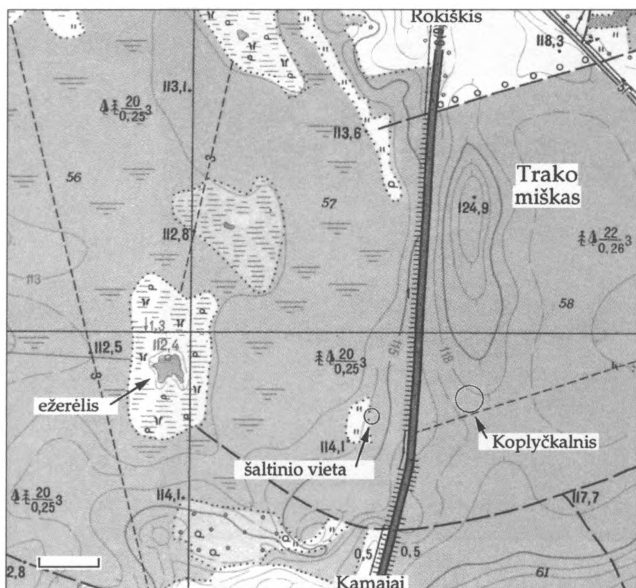
Šiame miške yra du Raganos, arba Ragavos, vardu vadinami pilkapiai (Ar 923). 1932 m. mėgėjams kasinėjant vieną iš jų, rasta žmonių kaulų, kirvis, ietigalis. Pilkapiai datuojami I t-mečio pirmąja puse. (Jų pavadinimas sietinas su žodžiu *ragãvas* „kampinis, kertinis [šiuo atveju kapčius. – *Vait.*]“ – LKŽ 11, 29).
Š. Vait.

STASIŪNIEČIAI, Pandėlio s-ja
1278. SÁULĖS KÁLNAS. Nurodomas į P nuo k., 1 ha ploto. „Smėlynai“.
Š. LŽV (E. Krivickaitė, 1935; *Saulas kalnas*).

STRAVAI, Kriaunų s-ja
1279. KRIAUNAKAMPIS. Sartų ežero (↑**1344**) įlanka į P nuo Kriaunų.

Pasakojama, kad Kriaunakampio įlanka neužšąla ir žiemą staugia tol, kol negauna aukos: „Nelabai seniai [apie 1930 m. – *Vait.*] žiema buvusi labai šalta, pakraščiai apsitraukę ledu, bet ežero vidurys niekaip negalėjęs užšalti. Bet tuo metu vilkas, bėgdamas iš Dusetų girios per Astravą, įkritęs į ežero vidurį ir prigėręs. Po to ežeras greit užšalęs“ (ZK).
L. ZK 81–83; OKŠ 74.

ŠERMUKŠNYNĖ, Kamajų s-ja
[**1280.**] KOPLÝČKALNIS. Trako miško 58 kvartalo PV dalyje, apie 70 m į R nuo

1055 pav. Šermukšnynės kalnas, ežerėlis (**1280**) ir šaltinio (**1281**) buvusi vieta (pagal aut.).

1056 pav. Šermukšnynės kalnas (**1280**). *B. Lietuvniko nuotr.* 1952 (KPD PA ng. 18).

kelio Rokiškis–Kamajai. Tai didelio ir aukšto, Š–P kryptimi pailgo gūbrio P galas, iš P ribojamas kvartalo linijos. Šioje vietoje yra netaisyklingas, Š–P kryptimi kiek pailgas, 8x10 m dydžio paaukštėjimas, aplink juosiamas vidutinio dydžio (apie 20x30x15 cm) iš žemės kyšančių akmenų. Paaukštėjimo centre žiojėja 2,4 m gylio išmūryto koplyčios (?) rūsio duobė, į kurios dugną suvirtusios griuvenos su raudonomis plytomis ir akmenimis. Plytų plotis 13 cm, storis 7,5 cm, ant jų matyti įsispaudusių šiaudų žymės.

„Seniai, kada lietuviai buvo pagonys, pradėjo juos puldinėti plėšikai. Ten lietuviai supylė kalną, ant to kalno pastatė pilį ir šventyklą, kurioje kūrenosi šventoji ugnis <...>" [?] (VAK 41/393). „Žmonės pasakoja, kad tame kalne esanti užpilta bažnyčia, koplyčia ir visas dvaras su jo gyventojais" (*P.* A. Šermukšnis, ~70 m., Šermukšnynėje. *U.* A. Kondratienė, 1935 – LŽV; „buvusi stabmeldžių bažnyčia" – Elisonas J., 1925, 446).

Šermukšnynės Koplyčkalnyje, be abejonės, stovėjo koplyčia. Jos rūsį imta kasinėti dar XIX a. antrojoje pusėje (AP; rasta „plytų su raidėmis RK, bažnytinių daiktų, pvz., baldakimo liekanos" – LŽV). Be to, teigiama, kad „kaimiečiai, ieškodami pinigų, dažnai tą kalną kasinėja ir randa žmogaus kaulų" (Elisonas J., 1925, 327).

Padavimų žinoma ir apie vietovę į V nuo Koplyčkalnio (kitapus kelio Rokiškis–Kamajai) (↑**1280**).

Š. 1949 m. LII žv., LIIR F. 1–3, 76 (Skrobliškės); 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 13–14; AP (A. Krasauskas, 1952 08 25); KPA 378; LTR 7250: 51–53; LŽV (A. Kondratienė, 1935); VAK 40: 298, 334; VAK 41: 351 (LŽV), 393 (Skrebiškis). L. ELISONAS J., 1925, 327, 446 (Varliai); LAM 235; ML 2, 169; LEŠČIOVA V., 1999, 101–102; SIMNIŠKYTĖ A., 2005, 266.

1281. ŠALTINIS. Tryško apie 0,15 km į V nuo Koplyčkalnio, apie 50 m į V nuo kelio Rokiškis–Kamajai, pelkėtos pievos pakraštyje. Virš šaltinio buvo įtaisytas medinis rentinys, ir vanduo iki XX a. vidurio žmonių dažnai vartotas vasaros darbų metu (2003 m., LII).

Šį šaltinį mini padavimai apie Koplyčkalnį: „Gana gilus šulinys. 20 m nuotolyje nuo to šulinėlio esą užkasta daug pinigų" (VAK 41/351). „Mišių laike eina procesija šulinio link" (LŽV). Tiesa, kai kurie padavimai mini ežerėlį: „Netoli kalno [Koplyčkalnio. – *Vait.*] yra ežerėlis, kuriame per mišias varpai skambiną, ir, sako, tame ežerėlyje esanti įleista skrynia su pinigais" (Elisonas J., 1925). Atrodo, šį tekstą reikėtų sieti su 0,4 km į V nuo kelio Rokiškis–Kamajai nurodoma Kryžravės vieta (0,5 ha ploto, viduryje „kryžiškas ravas"). „Toje vietoje buvusi bažnyčia ir ji nuskendusi. Kunigas liepęs toje vietoje iškasti kryžiškai griovį" (VAK 40/361).

Š. 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 13; LŽV (A. Kondratienė, 1935); VAK 40/361 (LŽV; Skrobliškis, *Kryžaravė*); VAK 41/351 L. ELISONAS J., 1925, 327.

ŠETEKŠNIAI, Panemunėlio s-ja

[**1282.**] KATINŲ̃ BAŽNÝČIA. „Miškelis", apie 200x200 m dydžio. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. VK (1935); VK (K. Eigminas, 1977; *Katino bažnyčia*).

ŠILAGALYS, Kazliškio s-ja

1283. ŠVENTÀSIS (ŠVENTÀSAI) KÁLNAS. Nurodomas 0,3 km į P nuo kelio Žiobiškis–Konstantinava, pelkėtame miškelyje, Šakalio žemėje. Kalvos viršuje trykšta versmė.

„Vaikus gąsdindavo tėvai, kad neikit – šventosios dvasios užpuls – kaip tenai. Arba [kad] naktį vaikščioja raganos. Mes ten bijodavom" (Gruzdas G., 2000).

Š. VK (Pkk). L. GRUZDAS G., 2000, 77–78.

1057 pav. Šilagalio kalnas (**1283**) (pagal G. Gruzdą).

ŠILEIKIAI, Obelių s-ja

[**1284.**] DIĒVO LIEPTĒLIS. Tikslesnių duomenų nėra.

Pasakojama, kad prie lieptelio vaidenasi moteriškė palaidais plaukais (LŽV).

Š. LŽV (J. Lapašinskas, 1935); VAK 41/575 (LŽV). **L.** OKŠ 75.

TARALDŽIAI, Kamajų s-ja

1285. AKMUÕ VÉLNIAPĖDIS (VÉLNIO KRĖSLAS). Nurodomas 0,5 km į Š nuo k., laukuose. 1999 m. LII ekspedicija nustatė, kad didelis akmuo su „kažkokiais pėdsakais" prieškaryje buvo Mažeikio žemėje, apie 0,4 km į PV nuo Dviragio ež., į R nuo buvusio Taraldžių gamybinio centro pastatų, į P nuo kelio Verksnionys–Taraldžiai. Jau 1935 m. akmuo buvęs apskaldytas, pažymima, kad „ant jo buvusios Velnio pėdos" (LŽV, Taraldžiai), „ant akmens [yra] žymės: gauburiai, aštrūs įskilimai" (LŽV, Verksnionys). Akmuo galutiniai suskaldytas „kolūkių pradžioje" (1999 m., LII).

„Tai buvo ten ant to akmenio kaip tik velnio sėdėta ir kojos, ir išdėta. Sakydavo, kad naktį siūdavo velnias čiabatus, kai mėnuo šviečia. Negali velnias siūti šviesoj, tai ir sako: „Rabati siuvi čiabati tamsoj, ne šviesoj" (*P.* B. Tumanienė, 75 m., Taraldžiuose. *U.* O. Kairytė, 1939 m. – LTR; „yra akmuo, vadinamas Velnio krėslu, ant kurio velniai sėdėdavę – LŽV, Verksnionys). „Pasakojo, bet labai seniai, kad ejįs ten koks žmogus ryte, sublūdijįs ir pasveikinįs tų vaiduoklį (an akmens ar prie akmenia ten buva vaiduoklis), saka: „Garbė Jėzui Kristui". Tas vaiduoklis pabėga ir palika kokius tai pėdsakus. Tai senų pasaka" (*P.* Jonas Budreika, 77 m., Verksnionių k. *U.* V. Vaitkevičius ir I. Marmaitė, 1999 m. – LTR).

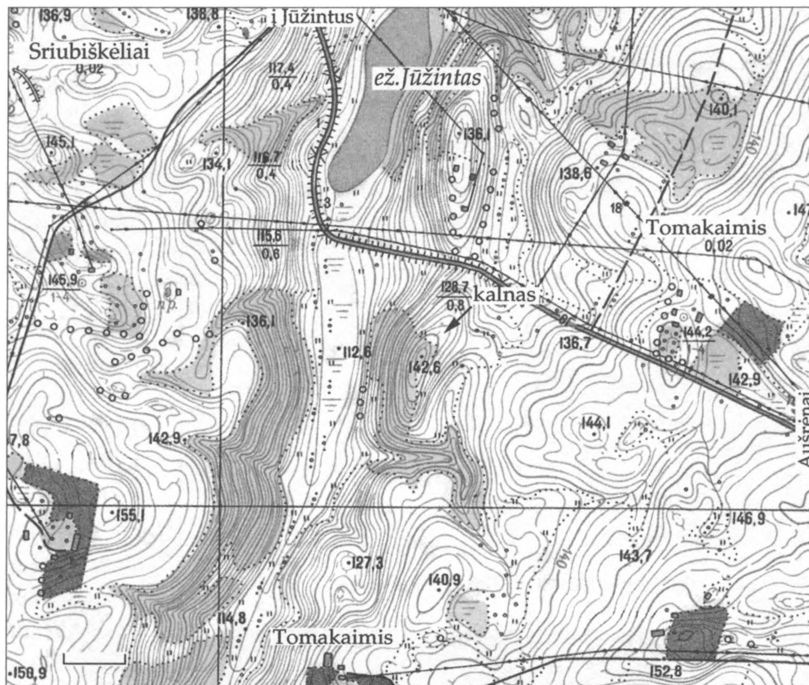
Velniapėdžio vardu buvo vadinami ir aplinkiniai laukai (5 ha ploto) (LŽV, Taraldžiai).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 21; LTR 2083/711; 6810/340; LŽV (J. Ožalas, 1935; Taraldžiai); LŽV (J. Ožalas, 1935; Verksnionys, *Velnio krėslas*). **L.** ŽA 128 (Nr. 285).

TOMAKAIMIS (buv. Varpeliškės), Jūžintų s-ja

1286. KÙPKALNIS (KÀPKALNIS). 0,2 km į PR nuo Jūžinto ež. P galo, 0,15 km į P nuo S. Steponavičienės sodybos, kelio Jūžintai–Tomakaimis P pusėje. Tai labai vaizdingoje vietovėje dominuojanti, Š–P kryptimi pailga, apie 80x200 m dydžio kalva,

apaugusi medžiais. Gūbrio viršutinėje dalyje yra apie 2 m aukščio paaukštėjimas. Čia galima būtų tikėtis aikštelės, tačiau vietoj jos P dalyje žiojėja medžiais užversta 6x8 m dydžio, apie 1,2 m gylio duobė. Š dalyje yra apie 5–6 m pločio (viršuje) pagilėjimas ir iš karto už jo – 3,5–4x10 m dydžio kauburys. Šių struktūrų kilmė ir amžius nėra aiškus.

1058 pav. Tomakaimio (buv. Varpeliškių) kalnas (**1286**) (pagal aut.).

Aplinkinių kaimų gyventojai praeityje čia rinkdavosi vaišintis Šv. Jono dienos išvakarėse: pasigamindavo alaus, išsikepdavo mėsos. „Saulei nusileidus, visa tai sunešdavo ant Kapkalnio ir, pleškant didžiuliams laužams, suruošdavo bendras vaišes. Visą naktį žmonės vaišindavosi, dainuodavo, šokdavo aplink laužus, o saulei tekant atsivesdavo iš namų po vieną geriausią jautį badynėms. <...> Prie kalno, lygumoje, juos suleisdavo po vieną „persiimti" – nustatyti, kuris stipresnis. Visi susirinkusieji eidavo lažybų. Lažybose pralaimėję, turėdavo vaišinti kitus" (Dovydaitis P., 1964).

Š. 2003 m. LII žv., LIIR F. 1–4224, 14–15; LTR 7250/78; LŽV (M. Didikaitė, 1935; Varpeliškės–Vieverseliai, *Kapkalnis*). **L.** DOVYDAITIS P., 1964, 163; ML 2, 165; LEŠČIOVA V., 1999, 100; VAITKEVIČIUS V., 2003e, 127; SIMNIŠKYTĖ A., 2005, 266.

1059 pav. Tomakaimio (buv. Varpeliškių) kalnas (**1286**) (antrame plane, centre) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 2003.

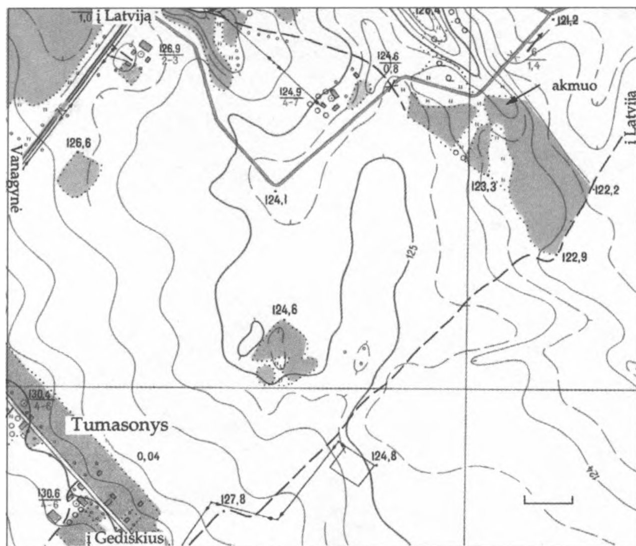
TRAKAS (buv. Perkūniškis), Jūžintų s-ja

Sprendžiant iš XX a. pradžios žemėlapio, ši gyvenamoji vietovė (*Parkunischki*) buvo į V nuo Trako k., prie kelio iš Giriūnų (*Geruny*) į Latviškį (*Latwischki*), vadinamojo Latviškio Raisto Š pakraštyje (LTŽ).

Š. LTR 739/23 (*Perkūniškis*, vnk.). **L.** BALYS J., 1937, 162 (Nr. 228); LTŽ C–10.

TRUMPIŠKIAI, Obelių s-ja

1287. ŠETĖKŠNIS (SUBĀTINIS) ĖŽERAS. Telkšo į ŠR nuo k., 29 ha ploto. Ežero

1060 pav. Tumasonių akmuo (**1288**) (pagal aut.).

1061 pav. Tumasonių akmuo (**1288**) iš P.
Aut. nuotr. 2004.

1062 pav. Tumasonių akmuo (**1288**) („pėda“ – X).
Aut. nuotr. 2004.

Š pakrantė priklauso jau Latvijos Respublikai.

„Buvusi grafienė, kuri kortavusi ir pralošusi Subato katalikų bažnyčią vienam liuteriui. Kada varpus ėmę, varpas nukrito ir nuriedėjo į ežerą. Bažnyčia ir dabar tebėra liuterių, o varpas sumos laike ežere skambąs. Tas ežeras neužšąląs iki neprigeria kas“ (*P.* A. Vanagas, ~70 m., Tilvikuose. *U.* S. Banevičiūtė, 1935 m. – LŽV).
Š. LŽV (S. Banevičiūtė, 1935). **L.** OKŠ 75.

TUMASONYS, Obelių s-ja

1288. AKMUO su PĖDA (Ar 940; M 77). Į ŠR nuo k., 0,32 km į V–PV nuo Susėjos up. kairiojo kranto (kartu ir nuo valstybinės sienos su Latvija), miškelio Š pakraštyje, nedidelėje aukštumėlėje, į R nuo pelkėtos pievos. Akmuo melsvai pilkos spalvos smulkiagrūdžio granito natūraliai plokščias, lygus akmuo; 1,05 m ilg. (ŠV–PR), 90 cm pl. (ŠR–PV), vos 1–2 cm aukščio (užneštas žemėmis). Pėda vadinamas įdubimas yra arčiau V dalies pakraščio, 20 cm ilg., 6,5–7 cm pl., „pirštais“ nukreipta į ŠV (295°–300°).

„Jau mamytē maža buva, saka, kad Dieva pēda. <...> Būdava, kad aina uogaut moterytės pagyvenę, tai būdava gėlyčių padeda, kų [į pėdą]. Vaikai nuaina, sava kojų indeda [ir matuoja]“ (*P.* I. Kundelytė, 73 m. Tumasonyse. *U.* G. Gruzdas ir V. Vaitkevičius, 2004 m.).

Už 1 km į PV nuo akmens yra buvęs Tumasonių pilkapynas (Ar 939), datuojamas I t-mečio pirmąja puse – viduriu.
Š. 1970 m. RKM žv., KPD PA F. 9–1–20, 31–32; 1972 m. LII žv., LIIR F. 1–321, 25; Vait. (2004). **L.** Leščiova V., 1999, 40 (nuotr.).

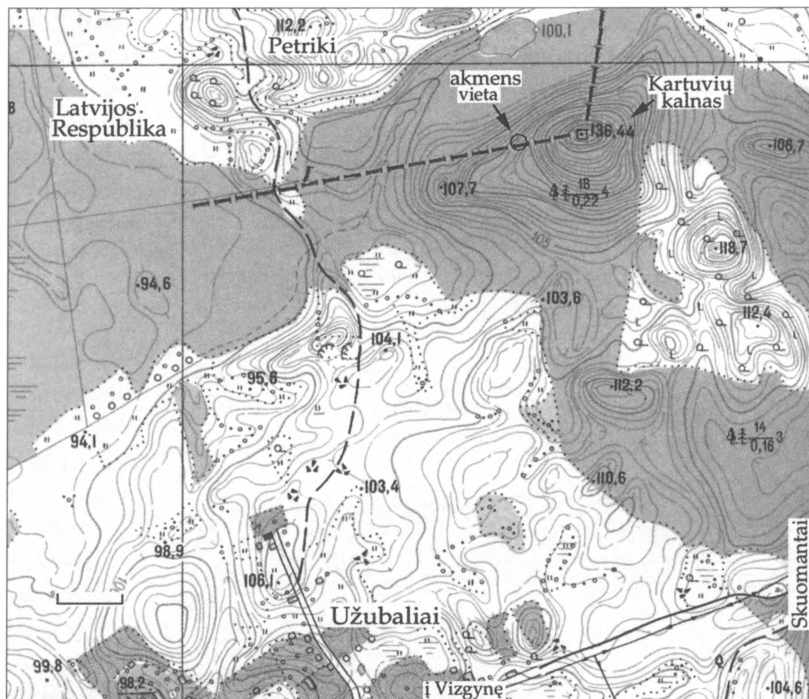
URLIAI, Kamajų s-ja

[**1289.**] ČIRŪNKALNIS. Minimas Balaišio sklype. Tikslesnių duomenų nėra. Galbūt susijęs su žodžiu *čerėti* „burti, žavėti, kerėti“ (LKŽ 2, 49)?
Š. VAK 41/396 (LŽV).

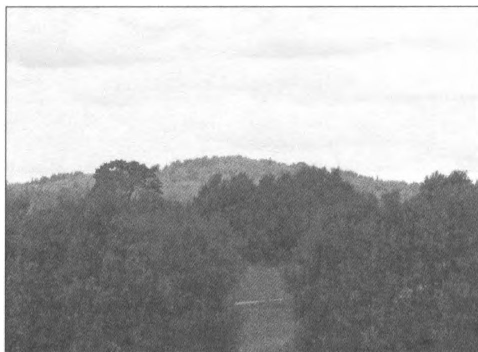
UŽUBALIAI, Juodupės s-ja

1290. KÁRTUVIŲ KÁLNAS ir MAROS LOVA (*MĀRAS GULTA*). Piliakalnis ant Lietuvos ir Latvijos sienos.

„Senelių spėjama, kad ten rytinėj pusėj to kalno esą būta miesto, pietų pusėj – būta kapų“ (VAK). Kalnas buvęs supiltas „vergų su terbelėm“ (VUB). „Senų žmonių pasakojimu, ponai baudžiavos laikais esą korė jiems nusižengusius baudžiauninkus, o dvasininkai vykdydavę [čia] inkvizicines bausmes nusidėjusioms paleistuvėms mergaitėms“ (AP). „Kuris čia nusidėdava žmogus, tuoj an pakarima. Dvarā, apylinkė irgi su[važiuoja], visi ponai suvažiuoja žiūrėt kai jau karia. Žmonės kad matytų, kad bijotų, kad bijotų ponų. <...> Pasakodava, kad ir latviai atveždavo, ir pas juos gi taip pat buvo baudžiava, korė žmones“ (*P.* P. Skruodys, 93 m., Užubaliuose. *U.* G. Gruzdas, V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR 6241/86).

1063 pav. Užubalių kalnas ir Maros akmens vieta (**1290**) (pagal aut. ir VKPAI).

1064 pav. Užubalių kalnas (**1290**) iš P. *Aut. nuotr.* 2005.

Kalno V šlaite, apytiksliai ant dviejų valstybių sienos (jau Latvijos Respublikos teritorijoje?), būta Maros lova (*Māras gulta*) vadinamo akmens su įduba – Maros dubeniu (*Māras bļoda*). Pasakojama, kad ant raudonos spalvos, plokščiu ir lygiu viršumi akmens buvo iškalti du sukryžiuoti „šaukštai“ (netoli esančiuose senkapiuose palaidotos giminės žymuo (*birka*)), o viduryje – kryžius. Iš po akmens tryško šventas šaltinėlis, ir kaip tik šioje vietoje užfiksuota akmeninio kirvio radimvietė. Deja, dar baigiantis XIX a. akmuo buvo suskaldytas ir panaudotas pamatams, girnoms bei antkapiui (Urtāns J., 1993; *P.* A. Dingas, kilęs iš Petrukų k. *U.* J. Urtāns, 1988 m. – Urt.).

Galbūt kaip tik šis akmuo su įduba yra minimas XIX a. šaltiniuose pažymint, kad senovėje ant akmens buvo aukojamos aukos

(„Mitte des 19. Jahrh. lag noch auf dem Pilskalns, ¾ W. vom Gutshof, ein Stein mit einer Höhlung, auf dem geopfert wurde" – Kurtz E., 1924).

Š. AP (A. Krasauskas, 1952 04 08); LTR 6241: 86, 87; Urt.; Vait. (1994); VAK 41/157; VKPAI 31302/8008-2 (schema, apie 1988 m.); VUB F. 213–136/29. L. Kurtz E., 1924, 86 (Nr. 484; Gut. Ellern); Urtāns J., 1993, 2973–2974; Leščiova V., 1999, 101.

1291. AKMUO su PĖDOMIS. Dabar guli prie RKM pagalbinių pastatų, kur buvo perkeltas 1962 m. Iki tol akmuo gulėjo apie 0,12 km į Š nuo kelio į Vizgynę, atsišakojančio iš kelio Onuškis–Alksniai, Galvanausko lauko ežios akmenų eilėje. Čia akmuo prieš Antrąjį pasaulinį karą buvęs perkeltas iš griovio, esančio už 80 m į R, pakraščio. XIX a. pabaigoje šis akmuo dar buvo Kapų kalne (Покровский Ф. В., 1899).

1065 pav. Užubalių akmuo su pėdomis (**1291**) (senojoje vietoje). *S. Daunio nuotr.* 1960 (KPD PA ng. 2324).

1066 pav. Užubalių akmuo su pėdomis (**1291**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 2004.

Akmuo pilkšvos spalvos vidutinio grūdėtumo granitas, plokščias, nelygiu paviršiumi, 1,1 m ilg., 95 cm pl., 45 cm aukščio. Ant akmens yra dvi pėdos, primenančios suaugusio žmogaus ir vaiko pėdas. Didžioji pėda 32x15 cm dydžio, 4–5 cm gylio. Mažoji pėda 12x7 cm dydžio, 4 cm gylio (Vait.; didesnioji pėda dešinė, o mažesnioji – kairė, Покровский Ф. В., 1899).

„Buva Velnia akmuo, Velnias kaip bėga, vyja Velnių an[g]elai, jis kaip dėja tą akmeną ir išmyne visu storiu tokiu <...>. Pasakydava, ka Velnia akmuo, pėdų Velnias palikęs, savo pėdų, žymi buvo, kap jaučio pėdas, nu, neprapjauta, ale tap įspaustas, kad, saka, dar paukščiai gert eidavo ant to akmena, vanagas rėkdavęs: „Čy-čy-čy", – ka nėr lietaus" (*P.* P. Skruodys, 93 m., Užubaliuose. *U.* G. Gruzdas, V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR).

Š. 1949 m. LII žv., LIIR F. 1–3, 85; AP (S. Daunys, 1960); LTR 6241/84; Mač. (1970; „Gulėjo laukuose į rytus nuo Kartuvių kalno"); Vait. (1994, 2004); VAK 41/149. L. Покровский Ф. В., 1899, 50; Turtingos, 1925; LAM 99 (Ažubaliai); PA 76 (Nr. 156).

VAIDLĖNAI, Rokiškio kaimiškoji s-ja Kaimo pavadinimas sietinas su žodžiu *vaidalas* „vaiduoklis, šmėkla" (LKŽ 17, 832). Š. Vait.

1292. EŽERĖLIO BALÀ. Tarp k. kapinių ir Beržuonos užtvankos, kelio Vaidlėnai–Miliūnai P pusėje. Telkšo trikampio formos lomoje, apaugusioje medžiais ir krūmais.

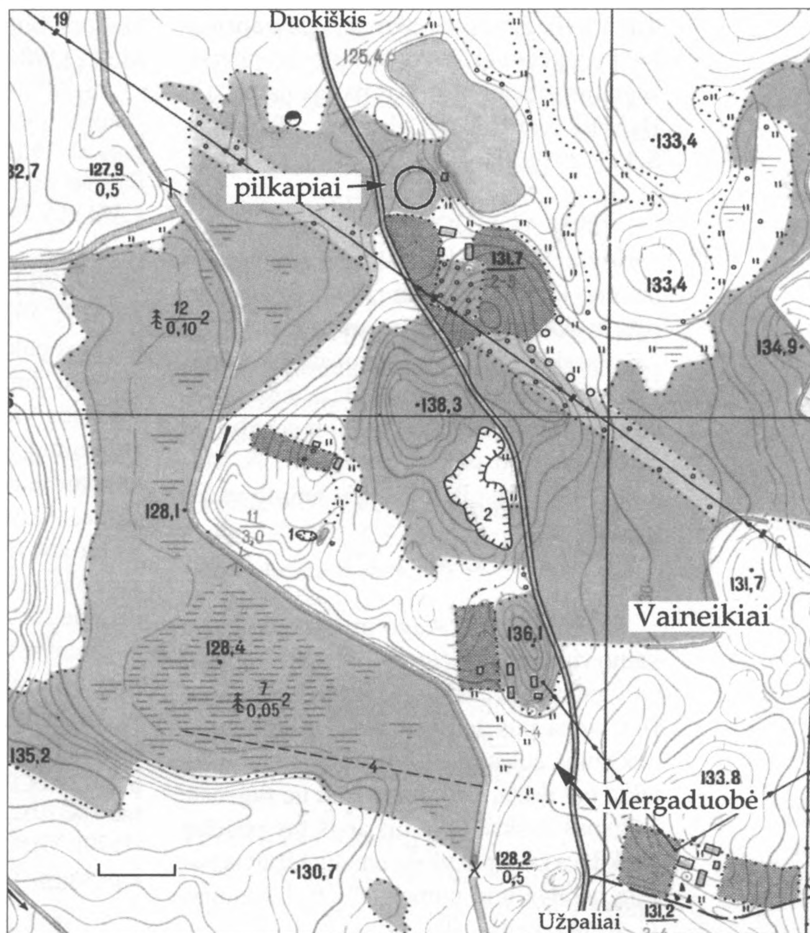
Pasakojama, kad baloje nuskendo karieta važiavęs ir pinigus vežęs ponas.

L. Gruzdas G., 2000, 80–81.

VAINEIKIAI, Kamajų s-ja

1293. MERGÃDUOBĖ. Kelio Duokiškis–Mikėnai V pusėje, didelės pelkėtos žemumos R pakraštyje.

Tinginė motinos dukra, išvaryta velėti žlugto, keikėsi ir pasakiusi, kad geriau gyvai žemėn prasmegti, negu taip gyventi. Toje vietoje žemė įdubusi, merga prasmegusi (LTR 2989/207; šioje vietoje prigėrė mergina, velėdama rūbus – VK). Kartą vietos gyventojai, norėdami Mergaduobę užversti, pradėjo dirbti, bet „vienam tų vyrų prisisapnava, kad iš visa ta nieka neišeis. Lyg kaks šašėlis, lyg tai kita kas sakė, kad duburį ažverst nepasiseks. Girdi, jūs atvežkit nars visų Patiekalnį [kalva Vaineikių Šilelyje. – *Vait.*], bet vis tiek bus maža <...>“ (*P.* B. Markelienė. *U.* K. Markelis, 1926 m. – LTR 2989/208).

1067 pav. Vaineikių Mergaduobė (**1293**) (pagal A. Simniškytę).

Už 0,7 km į Š nuo Mergaduobės yra pilkapynas (Ar 932), datuojamas I t-mečio pirmąja puse – viduriu.
Š. LTR 2989: 207, 208; A. Simniškytės informacija, 2002 m.; VK, 1981 („pelkė“).

1294. AKMUO I. Buvo Upjais vadinamoje vietovėje, kuri ribojosi su Prūdymu. Akmenį suskaldė Vaineikių gyventojai, XX a. pradžioje skirstydamiesi į vienkiemius, ir panaudojo trobų pamatams.

„Akma diduma sulyg stalu. Un ja buva žymė, sakytum, kena sėdėta. Žmanės sakydava, kad un ja kadu tai buva sėdėjįs velnias. Tes ta akmeniu kai kadu šis tas atsitikdava. Tai pavedžiadava, tai šeip kų žmagui padarydava. Kažkaip nemiela būdava tes ta akmeniu. Senelis Juozapas Prunskūnas pasakadava, kad vienu kart jis matė tes ta akmeniu nei šiakį, nei takį vaikų. <...> Senelis sugaiša dvari lig vėlumas. Iš Savičiūnų jis išėja jau sutemus. Bet tumsu nebuva <...>. Takas buva pramintas kaip tik pra tų akmenį, un katra kadu tai buva sėdėjįs velnias. Juozapas ėja sau, nieka nemislydamas, kad čia vaidenas. Bet baigdamas ait in akmenį, [regi] kad par jį šakinėja kaks tai vaikas. Pabėgėja tas vaikigalis

truputį, tik strykt par akmenį, tadu apsisuka, pabėgėja vėl, ir vėl strykt. <...> Persižėgnajįs senelis Juozapas parėja nama" (*P.* B. Markelienė. *U.* K. Markelis, 1926 m.).
Š. LTR 2989/304.

1295. AKMUO II. Minimas k. lauke, „prie Beržyno" (ML). Akmuo esąs atskeltas nuo kito akmens už „kelių šimtų metrų", jų skėlimo žymės sutampa.

Pasakojama, kad akmenį atskėlę kareiviai užvertė duris, kurios veda „vienan sklepan, kuriame yra dideli turtai ir senybiniai raštai, paslėpti iš karų metų" (*U.* A. Mažiulis, 1937 m. „iš Vaineikių kaimo vaikų pasakojimų").
Š. LTR 1248/78. **L.** ML 2, 172.

1296. PUŠIS. Augo mišku apaugusio kalno viršūnėje Plačiuosios vietovėje. „Kalna viršūnė buva apaugus drūtam pušelam. Bet viena pušela buva visiškai laibutė, a aukštuma aukštesnė až visas. Ji būtų buvus takia pat drūta, kaip kitas, kad ne raganas. Raganas suskrisdava čia ir iš tas pušelas sunkdava sava pakyliam smalų. Užtat ta pušela ir buva teip numelžta" (*P.* I. Šlamas. *U.* K. Markelis, 1926 m.).
Š. LTR 2989/426.

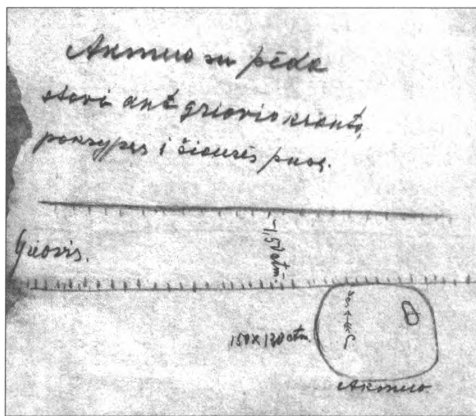
VALIŪNIŠKIS, Juodupės s-ja

1297. AKMUO su PĖDA (buvo Ar 918). 1925 m. gulėjo dirbamo lauko pakraštyje, ant 1,5 m pločio griovio, lygiagrečiai jam (VAK 41/169; „akmuo slenka į griovį" – AP, S. Daunys).

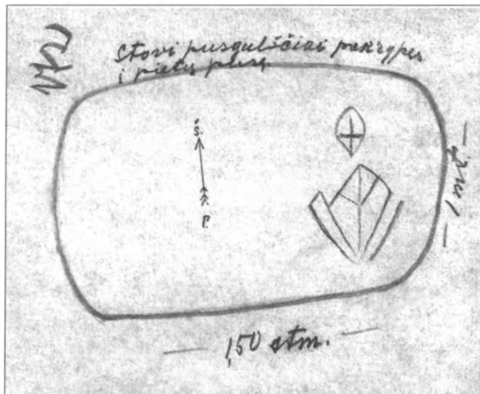
Akmuo buvo 1,3x1,5 m dydžio, jo aukštis 46 cm. Akmens paviršius buvęs „duobėtas" (VAK 41/171; AP, S. Daunys). Akmens Š dalyje buvusios Velnio pėdos dydis 2,5–4,8x14 cm (VAK 41/171; 15 cm ilg., 5,5 cm pl., apie 5 mm gylio – AP, S. Daunys).

Maždaug už 0,2 km į Š nuo pėduotojo akmens buvo Valiūniškio akmuo su ženklu (↑**1298**).
Š. AP (A. Krasauskas 1952 04 07); AP (S. Daunys, 1960); MAČ. (1970); VAIT. (2005; akmuo su Velnia pėda); VAK 41: 158, 169–175 (taip pat schema ir piešinys). **L.** TURTINGOS, 1925; LAM 256; PA 76 (Nr. 153); IA 128; ML 2, 198.

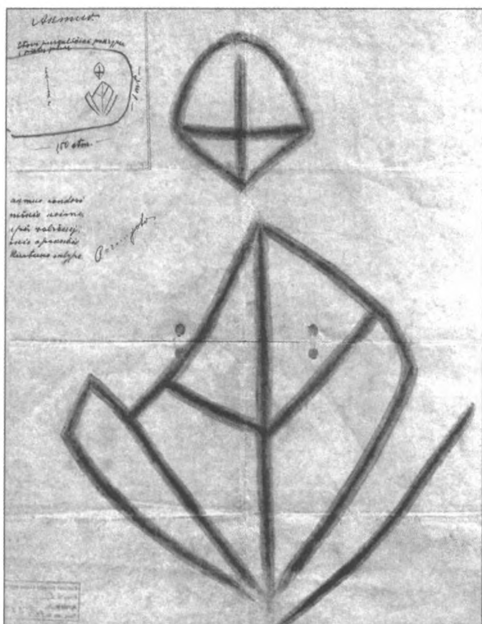
[**1298.**] AKMUO su ŽENKLU (buvo Ar 917). 1925 m. dar gulėjo ariamame lauke, kiek pakilesnėje vietoje (VAK 41/169). 1956 m. buvo nuvilktas už 25 m į R nuo senosios vietos į akmenų krūvą. Minkšto smiltainio akmuo, kaip pažymima, buvo pailgas, aštriabriaunis, primenantis dvišlaitį stogą. Akmuo 1,76 m ilg., apie 1 m pl., 87 cm aukščio. Sudėtingas dviejų dalių ženklas buvo įrėžtas akmens PR pusėje, jo dydis apie 20x26 cm, griovelių gylis 5 mm (AP, S. Daunys; VAK 41/172; 1972 m., LII). „Galima prileisti, kad tai piemenų darbas" (AP, A. Krasauskas; „Atrodo, kad tai neseniai įrėžtas ženklas" – 1972 m., LII).
Š. 1972 m. LII žv., LIIR F. 1–321, 26; AP (A. Krasauskas, 1952 04 07); AP (S. Daunys, 1960); MAČ. (1970); VAK 41: 158, 169–175 (taip pat schema ir piešinys). **L.** TURTINGOS, 1925; ML 2, 198.

1068 pav. Valiūniškio akmens su pėda (**1297**) situacija. *S. Daunio pieš.* 1925 (VAK 41/171).

1069 pav. Valiūniškio akmens su ženklu (**1298**) schema. *S. Daunio pieš.* 1925 (VAK 41/172).

1070 pav. Valiūniškio akmens (**1298**) detalė – ženklas. *S. Daunio pieš.* 1925 (VAK 41/172).

VANAGYNĖ, Juodupės s-ja

1299. AKMUO. Pasakojama, kad Švedkapių kalnelyje esąs akmuo – „švedų karstas“. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. Vait. (2004).

VAREDINAVA, Jūžintų s-ja

1300. ẼŽERAS LÌMINAS. Į Š nuo k.

Pasakojama, kad ežero krante yra kariuomenės paslėptų pinigų. Žmonės eidavę jų ieškoti, bet iš ežero dugno iškildavo Velnias ir burbuliuodamas gąsdindavo žmones.

Š. VAK 41/267 (LŽV).

1301. ŠVEÑTO JÕNO KÁLNAS. Nurodomas Limino ež. pakrantėje. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. VAK 41/262 (LŽV).

VERKSNIONYS, Kamajų s-ja

1302. GÕJUS. 0,5 km į R nuo k., 10 ha ploto „dirvos ir pievos“.

Š. LŽV (J. Ožalas, 1935).

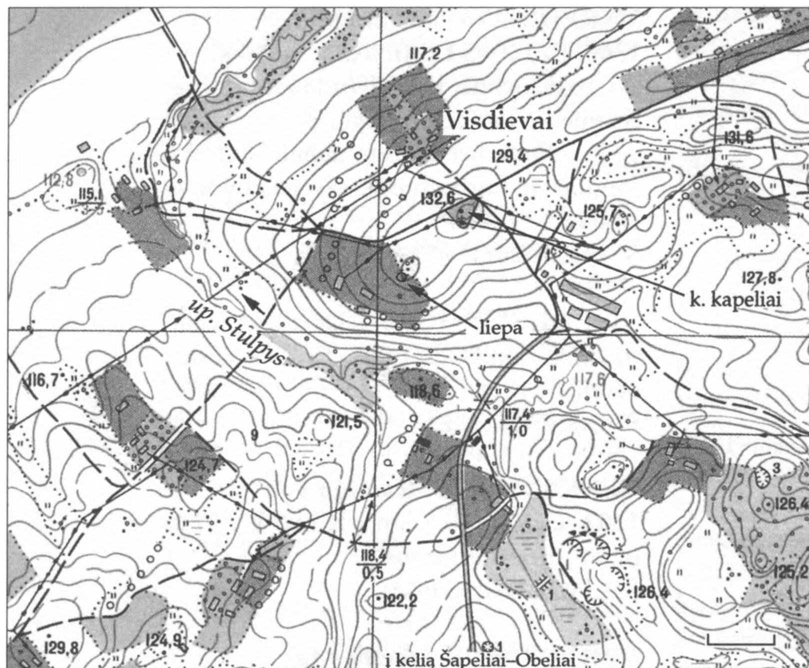
VERTYBIŠKIS, Obelių s-ja

1303. VELNIÃDUOBĖ. Minima k. viduryje. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (Z. Paškevičiūtė, 1935).

VISDIEVAĨ, Obelių s-ja

„Visdievų kaimo vardas, kaip pasakoja žmonės, gautas nuo ten buvusios šventyklos, kurioje buvo visi dievai“ (*P.* P. Jakutis, 39 m., A. Jakutienė, ~35 m. ir V. Jakutienė, ~70 m., Visdievuose. *U.* E. Bagdonaitė, 1935 m. – LŽV). „Sakoma, kad ant kalno stovėjusi šventykla, apaugusi liepomis. Kiekvienos šventės metu tas liepas ir kryžius, kurių kaime taip pat daug buvo, šventindavo ir dėdavo [=duodavo] dievų vardus. Žmonės tuo stebėjosi ir klausinėdavo: „Kodėl vis dievų vardais?“ Dėl šio klausimo kaimas taip ir pasivadino – Visdievai“ (*P.* A. Skvarnavičius, Visdievuose. *U.* B. Skvarnavičiūtė, 1971 m. – Gruzd.). „Pasakojama, kad į vakarus nuo kaimo esančioje kalvelėje buvusi „visų dievų“ šventykla. Nuo to ir

1071 pav. Visdievų kalnas ir liepa (**1304**) (pagal aut.).

kaimo pavadinimas kilęs „vis-dievai" (Juodelis S., 1971).

Š. Gruzd.; Juodelis S., 1971, 54; LVIA SA 19233, 4 (1784 m., *Wieś Wisdiewy*); LŽV (E. Bagdonaitė, 1935); VAK 41/590 (LŽV). **L.** OKŠ 77–79.

1304. VISDIEVŲ̃ KÁLNAS (Ar 948; M 3). Kaimo ŠR dalyje, į Š nuo geležinkelio Panevėžys–Daugpilis pervažos Visdievuose. Tai didingo, iki 15 m aukščio stačiais šlaitais kalvagūbrio PV dalis, kurią iš ŠV juosia Kriaunos up. slėnis, iš P – Stulpio upelis. Aukščiausioje vietoje yra k. kapinės. Su senąja religija šaltiniai sieja ir kaip archeologijos paminklas ilgus metus buvo saugoma kalno PV dalis prie P. Širvio sodybvietės. Čia iki šiol žaliuoja sena liepa (N55°57'20,4"; E25°51'39,7"). Jos kamienas 60–65 cm skr., čia želia ir gausios medžio atžalos. Su liepa dažnai siejami pasakojimai apie vietovę kaip senojo tikėjimo kulto vietą. Iki 1922 m. šios liepos vietoje augo dvi itin senos liepos (1969 m., RKM).

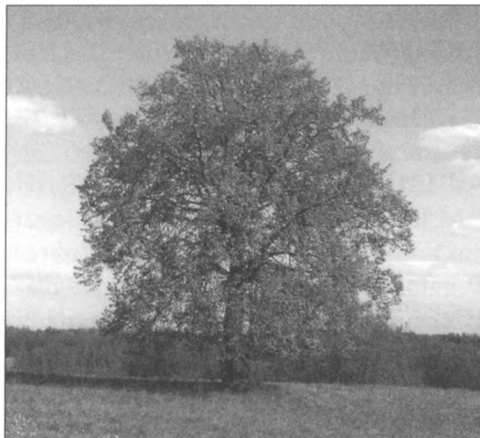
„Žmonės aiškina, jog kaima vardas Visdievai, nes garbinti buva „visi dievai". Sakoma, kad ant kalno stovėjusi bažnyčia ir kad ji nuskendusi. Kaimynas Jonas Širvys arė ir surado didelį raktą. Raktas buva bažnyčios ir jį [paskui] dar gryčioj laikė. Kalba, kad čia pakavota skrynios su bažnytiniais

1072 pav. Visdievų kalnas (**1304**) iš PR. *Aut. nuotr.* 2005.

1073 pav. Vaizdas nuo Visdievų kalno (**1304**) į PR. *Aut. nuotr.* 1999.

1074 pav. Visdievų liepa (**1304**) iš Š. *Aut. nuotr.* 1999.

rūbais ir daiktais" (*P.* Šeškienė, Visdievuose. *U.* G. Gruzdas, 1993 – Gruzd.). „Širvio Jono darže esanti liepa, po kuria buvusi sena dievaičių bažnyčia ir aukuras aukoms aukoti, kad nuo to ir šis kaimas vadinamas visų dievų kaimu – Visdievais" (*P.* P. Jakutis, 70 m., Visdievuose. *U.* J. Urbanienė, 1966 m. – Gruzd.; „augusi liepa, kurią labai garbindavę kaip šventmedį <...> tos liepos lapus, žiedus ir šakas vartodavę vaistams" – LŽV; gydymui naudojo šventų liepų karnas – Juodelis S., 1971).

1924 m. K. Būgos pateiktas vietovardis Alka-vietė („Alka-vietė – mišku apaugusis kalnelis netoli Visdievų sodžiaus" – Būga K., 1924) greičiausiai sietinas su Visdievų kalnu, tačiau vėliau gyvojoje kalboje nėra užfiksuotas.

Ariamoje (PV) kalno dalyje 1994 m. rasta naujųjų laikų keramikos, puoštos bangelės ornamentu bei lygiu paviršiumi, pastebėtas intensyvus kaimavietės kultūrinis sluoksnis (Vait.).

Š. 1969 m. RKM žv., KPD PA F. 9–1–16, 35; 1971 m. S. Juodelis žv., LIIR F. 1–512, 54–55; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 22; Gruzd.; LŽV (E. Bagdonaitė, 1935); Vait. (1994, 2005). **L.** Būga K., 1924, 58 (*Alka-vietė*); Girkantas V., 1972; Daunys J., 1982; Šidiškis T., 1996, 50; OKŠ 77–79.

ZABLOTIŠKIS, Obelių s-ja

[1305.] AKMUÕ KÌŠKIO LÓVA. Nurodomas V. Pukinoko žemėje. Akmuo 1x1,5 m dydžio, „įdubęs". Kitų duomenų nėra.

Š. LŽV (J. Miškinis, 1937). **L.** OKŠ 79.

ZALŪBIŠKIS, Jūžintų s-ja

1306. MÌŠKAS GÕJUS. Nurodomas į PV nuo dv., 38 ha ploto.

Š. LŽV (O. Girčienė, 1935).

ŽEIMIAI, Kamajų s-ja

1307. VÉLNIO EŽERĖLIS. Nurodomas k. Š gale, „prie Petrošiškių dvaro pievų".

Pasakojama, kad naktį ties tuo ežerėliu praeivius klaidina velniai.

Š. LŽV (P. Blauzdžiūnas, 1935).

1308. AKMUO su DUBENIU. Žvalgytas 1985 m. MMT ekspedicijos, tačiau neaprašytas. 1999 m. LII ekspedicijos dalyviai D. Kačkonio sodyboje jokio akmens su dubeniu nerado. Jeigu čia būta akmens su dubeniu, tai, matyt, tas akmuo turėjo smailiadugnį dubenį.

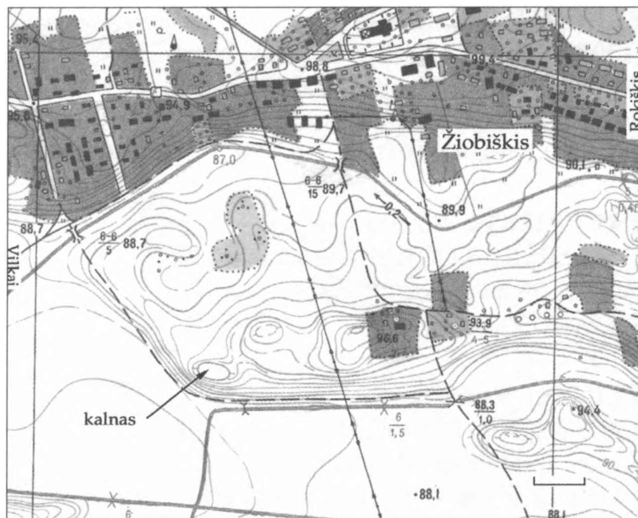
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 23.

ŽELIŪNAI, Obelių s-ja

1309. VÌLIMO DUOBĖ. 0,95 km į ŠR nuo buvusio Krapiškio gamybinio centro pastatų, 0,65 km į ŠV nuo k. kapinių

1075 pav. Želiūnų dauba (**1309**) iš P. *Aut. nuotr.* 1999.

1076 pav. Žiobiškio kalnas (**1311**) (pagal G. Gruzdą).

1077 pav. Žiobiškio kalnas (**1311**) iš V. *Aut. nuotr.* 2005.

(sg. 496), abipus kelio, atsišakojančio į Želiūnus iš kelio Krapiškis–Dirdų ež. Vilimo duobe vadinama maždaug 30 m pločio (Š–P), 80 m ilgio (R–V) dauba, iš Š, P ir V supama kalvų, su „išėjimu" R pusėje, maždaug 4 m gylio. Š–P kryptimi daubą kerta kelias į Želiūnus. Pasak R. Jasinevičiaus (56 m., Aleksandravėlėje) bei kitų pateikėjų, daubos dugne iki melioracijos telkšojo vanduo.

„Čia nuskendo bažnyčia. Sako nuskendus bažnyčiai ir [dar] girdėdavo, kad varpai skamba" (Gruzd.).

Apie 1950 m. ariant greta daubos rasta „didelių kaulų" (Gruzd.).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 23; Gruzd.; LTR 6810/298. **L.** OKŠ 63 (Diliaukiškis); ŽE 545.

1310. ĒŽERAS KAUŠĒLIS (KAUŠALIS). RŽPI duomenimis, apylinkėse garsus Kaušelis yra už 0,2 km į P nuo Dirdų ež. P galo. Trumpu prataku su juo jungiasi. Ežeras apie 4 ha ploto. Tačiau remiantis žmonių pasakojimu, Kaušelį reikėtų lokalizuoti toliau pietuose, kur giliame duburyje telkšo apipelkėjusiais krantais mažas ežerėlis: „[Kaušelis] be jokių krantų, aplink kalnai dideli ir taks ežeriukas <...> kaks bliūdelis" (LTR 5216/66).

„Vieną kartą velnias norėjo išmatuoti du ežerus: Dirdų ir Čičirio <...>. Išmatavęs velnias pastebėjo, kad Čičirio ežere yra daugiau vandens. Jis, pasiėmęs kaušelį ir pasisėmęs vandens iš Čičirio ežero, nešė Dirdų ežeran, nes norėjo, kad abu ežerai būtų lygūs. Jam benešant vadenį su kaušeliu, užgiedojo gaidys. Ir jam išpuolė iš rankų kaušelis, iš kurio vanduo išsipylė, ir pasidarė ežerėlis, kuris yra pavadintas Kaušeliu" (EMD; „Su šaukštu ar su bliūdeliu anas nešė, gaidys užgiedoja, ir išsipyla, ir lika kaušelis ažtai" – LTR 6810/299; „Kaušelis – skaitas, velnia pamestas šaukštas ir toj vietoj atsirada ažerėlis" – LTR 5216/113). „Kitą kartą velnias, pasėmęs vandens iš jūros, ėjo užlieti kažkokios bažnyčios. Bet beeinant jam, užgiedojo gaidys ir jis ten turėjo palikti tą kaušelį" (OKŠ).

Šalia ežerėlio gyvenusius Pukinskus aplinkiniai vadino Kaušeliais (LTR 5216/66). Atstumas tarp Dirdų ir Čičirio ežerų – apie 9 km. Pažymėtina, jog Čičirio ež. P pakrantėje taip pat yra Kaušelio ež. (↑**1414**).
Š. Gruzd.; LTR 5216: 66 („Labai gilus, labai apvalus ir nedidelis"), 113; 6810/299. **L.** LT 613 (Nr. 663); EMD 51 (Nr. 45); OKŠ 79; ŽA 135 (Nr. 304).

ŽIOBIŠKIS, Rokiškio kaimiškoji s-ja

[**1311.**] RÙČKALNIS (KOPLÝČKALNIS). Žiobiškio P pakraštyje, 0,35 km į PR nuo Vingerinės up. kanalo, aukštumos pakraštyje. Tai R–V kryptimi kiek pailga, aparta, virš aplinkinių laukų keliais metrais iškilusi kalva. Tik P Ručkalnio šlaitas vidutinio statumo, apie 15 m leidžiasi į platų Kardupėlio slėnį.

Pasakojama, kad kalnas esąs supiltas. Labai seniai šiame kalne nugrimzdo bažnyčia. „Vienoje iš didelių švenčių, nežinia tiktai kurioje, mišių metu tame kalne esą girdėt skambinant varpeliu". Naktimis čia rodosi ugnelė (Elisonas J., 1925; buvusi koplyčia – VAK; Gruzdas G., 2000).

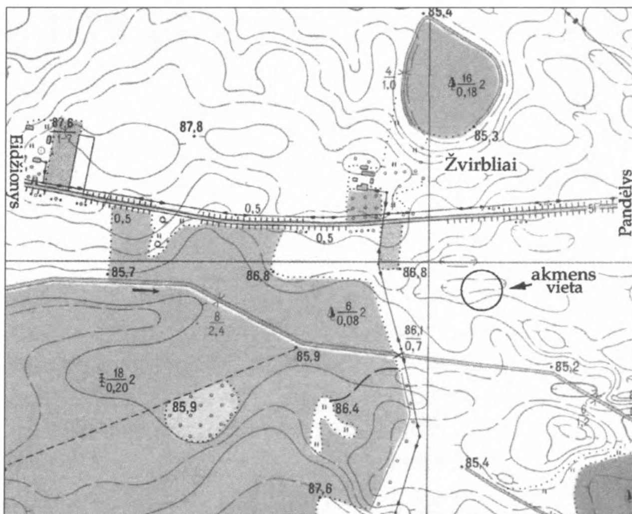
„Ant Rūčkalnio degindavo [per Jonines], čia būdavo mada – ant karties stebulė, deguto pripilta <...>" (Gruzdas G., 2000).

Š. GRUZD.; VAIT. (2005); VAK 40/383 (LŽV, *Koplyčkalnis*). L. ELISONAS J., 1925, 328–329 (*Serapino kalnas*); GRUZDAS G., 2000, 73, 75 (*Rūčkalnis*).

ŽVIRBLIAI, Pandėlio s-ja

1312. AKMUO su PĖDA. Buvo miškelyje, apie 0,5 km į PR nuo Blažių sodybos, šalimais grybautojų tako. Akmuo buvo netaisyklingos piramidės formos, dingo vykstant melioracijai apie 1967 m. Įdubimas akmenyje priminė kairiosios žmogaus pėdos žymę. Pėda buvusi apie 24 cm ilg., 2–3 cm gylio (D. Blažytės-Baužienės inform.). Tačiau galimas dalykas, kad tai tebuvo akmens skeveldra su pėda, nes didesnioji akmens dalis buvusi nuskelta netrukus po Pirmojo pasaulinio karo (RKM).

„Seneliai pasakojo, kad nuo to akmens senasis dievas į dangų nužengęs ir palikęs savo pėdą akmenyje" (RKM).

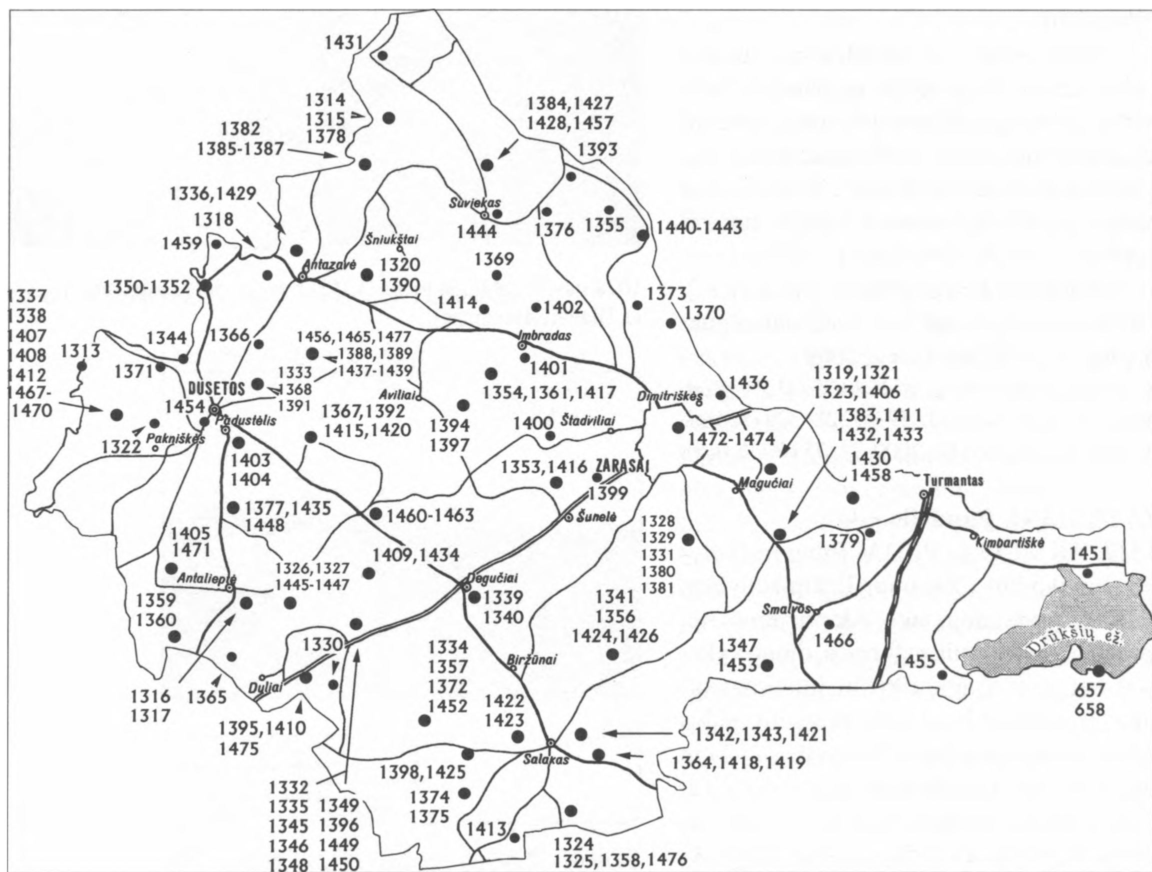

1078 pav. Žvirblių akmens (**1312**) buvusi vieta (pagal aut. ir D. Blažytę-Baužienę).

Akmuo su pėda netoli Žvirblių k. (Rokiškio r-j. Pandėlio apyl.). Dingo vykstant melioracijai ~ 1967 m.
Iš atminties atkūrė D. Blažytė-Baužienė, 2001.01.19.

1079 pav. Žvirblių akmens (**1312**) schema. *D. Blažytės-Baužienės pieš.* 2001.

Š. D. BLAŽYTĖS-BAUŽIENĖS informacija, 2001 m.; RKM (A. Gaškos užrašai); VK (1969; *Dievo akmuo*).

1431
1314
1315
1378
1382
1385-1387
1384,1427
1428,1457
1393
1336,1429
1318
1459
Šuviekas
Šniukštai
1444
1376
1355
1440-1443
Antazavė
1320
1390
1369
1350-1352
1337
1338
1407
1408
1412
1467-
1470
1313
1344
1366
1371
1414
1402
1373
1370
1456,1465,1477
1388,1389
1437-1439
1333
1368
1391
Imbradas
1401
1354,1361,1417
DUSETOS
1454
Padustėlis
Pakniškės
1322
Aviliai
1367,1392
1415,1420
1394
1397
1400
Štadviliai
Dimitriškės
1436
1319,1321
1323,1406
1383,1411
1432,1433
1472-1474
1430
1458
Turmantas
Magučiai
1353,1416
ZARASAI
1399
Šunelė
1403
1404
1377,1435
1448
1460-1463
1405
1471
1326,1327
1445-1447
1409,1434
Antalieptė
Degučiai
1339
1340
1328
1329
1331
1380
1381
1379
Kimbartiškė
1451
1359
1360
1341
1356
1424,1426
Smalvos
1466
Drūkšių ež.
1330
1334
1357
1372
1452
Biržūnai
1347
1453
1455
657
658
Dūkštas
1316
1317
1365
Dulįai
1395,1410
1475
1422
1423
1342,1343,1421
1364,1418,1419
Salakas
1398,1425
1332
1335
1345
1346
1348
1349
1396
1449
1450
1374
1375
1413
1324
1325,1358,1476

ZARASŲ RAJONAS

1313. ŠVENTÓJI ÙPĖ. Dešinysis Neries intakas, 249 km ilg. Vyraujantis upės vagos plotis aukštupyje iki Paščio ežero 20–40 m, nuo Paščio iki Virintos 40–50 m, nuo Virintos iki žiočių 60–80 m. Šventosios baseino plotas 6892 km^2. Upė išteka 6 km į ŠV nuo Dūkšto, Pažemiškio apylinkėse. Teka per daugelį ežerų: Samanį, Pažemį, Dūkštą, Luodį, Luodykštį, Asavą, Ūpartą, Sartus, Rašus, Paštį. Aukštupyje teka į ŠV, iš Sartų ežero išteka į PV. Įteka į Nerį 4 km į ŠR nuo Jonavos.

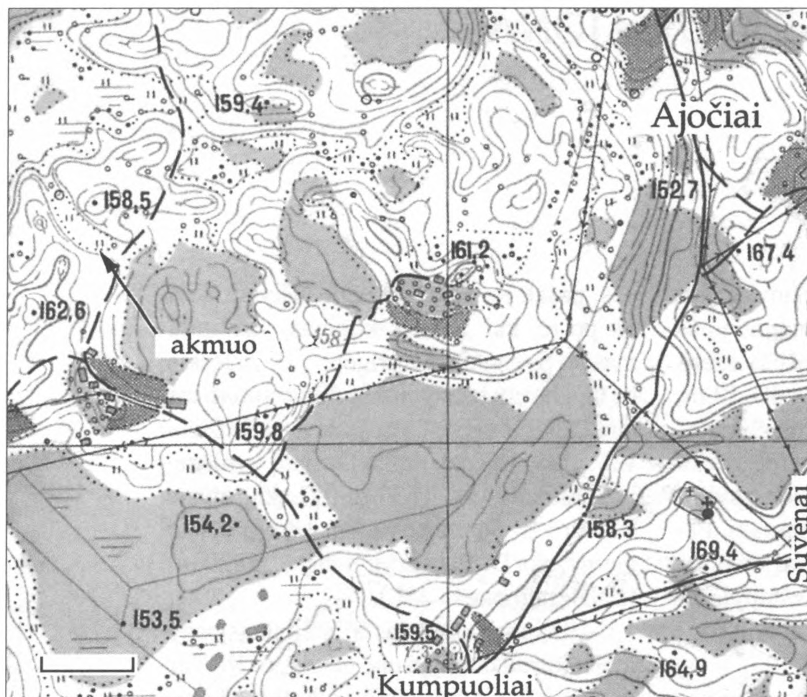
Kartais nesutariama, nuo kurios vietos upė vadinama Šventąja. Aišku, jog iš Sartų ežero jau tikrai išteka Šventoji, o kaip ji vadinama iki tos vietos, tiksliai nenustatyta.

Viename sufalsifikuotų karaliaus Mindaugo aktų dėl Livonijos ordinui dovanojamos Sėlos, datuoto 1261 m. rugpjūčio 7 d., Sėlos ribos brėžiamos: „<...> palei Luodžio krantą iki Dusetos, minėta Duseta link ežero, kuris vadinamas Sartais (*in lacum, qui dicitur de Sarthe*), nuo Sartų ežero toliau link upės, kuri iš jo išteka ir kuri vadinama Šventąja (*quae dicitur Swenteuppe*)“ (vert. pagal MKn).

1784 m. Dusetų parapijos aprašyme sakoma, kad Šventoji išteka iš Dūkšto apylinkių pelkių bei ežerų ir nuo aukštupio iki Dusetų yra apie 50 km ilgio: „Rzeczka nazywaiąca się Swięta bierze swoy początek z Błot i Jezior Dukcztańskich, o mil 6“ (LVIA SA).

Mokytojas B. Zaleskis 1929 m. piktinosi, kad Dusetos upė imta vadinti Šventąja, ir reikalavo grąžinti senąjį upės vardą, nes, pasak jo, Duseta „perkrikštyta“ buvo tik po to, kai „vienas kunigas, važiuodamas su Švenčiausiu, prigėrė“. B. Zaleskis, be to, Dusetų bažnyčios archyve aptiko minint Dusetos upę („Łąka [nazwana Szczur. – *Vait.*] leży między rzeką Dusiatą y między iezioram Sorty“, 1637 m.; „Łąka, zwana Szczur <...> [graniczy. – *Vait.*] drugim brzegiem rzeką Dusiatą czyli Swiętą“, 1820 m.) (LNB; taip pat žr. ML).

1935 m. mokytojas S. Steikūnas pažymėjo, jog aukštupyje upė neturi „tikro“ vardo, o Šventąja ji imama vadinti ištekėjusi iš Luodžio: „Iš Dūkšto [ežero. – *Vait.*] upelę galima pravadinti Šventąja, nes ji atskiro vardo neturi. Seniau žmonės ją pavadindavo „Dūkšta upēla“. Žagarinkiniai [Žagarinės gyventojai. – *Vait.*] ją nuo malūno lig Luodžių vadino ir vadina „Žagarinskaja reka“. Naujieji gyventojai vadina nuo pat Dūkšto Šventąja. Patys senieji, teisybė, griežtai teigia, kad Šventoji tik iš Luodžių“ (LŽV, Žagarinė). Išties, gyvenantieji netoli Šventosios žemiau jos ištakos iš Luodžio ežero sutartinai tvirtina, kad tai senasis upės vardas ir niekas niekada kitaip jos nevadinęs (1995 m., Vait.). Netiesiogiai Šventosios upės pavadinimo egzistavimą čia patvirtina už 3,5 km į ŠR nuo Šventosios telkšantys ežerai Šventas ir Šventelis (↑**1453**). Laikantis nuomonės, jog upė bent jau nuo Luodžio iki Antalieptės iš seno turėjo Šventosios pavadinimą, atrodo reikšmingas faktas, jog šios upės rajonas iš esmės atitinka I t-mečio vidurio archeologinių kultūrų, siejamų su sėlių (iš Š) ir lietuvių (iš P)

1080 pav. Ajočių akmuo (**1314**) (pagal aut.).

gentimis, sandūrą. Beje, vidurupyje Šventoji daug amžių buvo archeologinių kultūrų bei genčių skiriamoji riba (plg. Šimėnas V., 1997).

„Žmonės pasakoja, kad vieną naktį bevažiuodamas kunigas pas ligonį su Švenčiausiuoju sakramentu įvažiavęs į upę ir prigėrė. Nuo to laiko ir visą tą upę žmonės vadina Šventąja" (*P.* P. Žiukelis, ~50 m, Žiukeliškėse, Jūžintų vls. *U.* M. Čiplys, 1935 m. – LŽV, Žiukeliškės; „Važiavo kunigas per Šventąją su Sakramentais ir įkrito į upę" – LTR 1420/1). „Šventąja pavadinta todėl, kad joje buvo krikštijami pulkai suvarytų žmonių" (UP Nr. 108; Jogaila įsakė šioje upėje apkrikštyti pagonis – Baliński M., 1886).

Padavimų žinoma ir apie kai kurias konkrečias Šventosios dalis, pvz., apie jos ištakų iš Sartų vietovę pasakojama sakmė apie užburtus pinigus (LTR 1420/26).

Š. LNB F. 17–395, 1–2; LTR 1420: 1, 26; 3087/29; 6078/84; 6180/47; 7212: 38, 41; LVIA SA 19233, 40 (1784 m.); LŽV (S. Steikūnas, 1935; Žagarinė); LŽV (M. Čiplys, 1935; Žiukeliškės); Vait. (1995); VK (Kaukevičiūtė, 1977); VUB F. 213–197, 36. **L.** Baliński M., 1886, 219 (*Szwenta*); ZK 66, 210 (aukštupys nuo Dūkšto iki Sartų ežero turėjo Dusetos vardą); Būga K., 1961, 271; Vardynas, 169 (*Švintoja*); Baranauskas A., 1970; ML 1, 597 (XVII a. per Jūžinto ežerą tekėjo Duseta); EMD 172 (Nr. 276); UP 58–59 (Nr. 108–109); Šimėnas V., 1997; AKP 1, 50; MKn 85.

1081 pav. Ajočių akmens (**1314**) vietovė iš P. *Aut. nuotr.* 1999.

AJOČIAI, Suvieko s-ja

1314. AKMUO su PĖDOMIS. 0,47 km į ŠR nuo k. kapinių, vadinamų Milžinkapiu, 0,13 km į Š nuo A. Nykštaus sodybos, jo ganyklų ŠR pakraštyje, ŠV–PR kryptimi tarp laukų besitęsiančioje, krūmų priaugusioje šlapioje lomelėje. A. Nykštaus tvirtinimu, akmuo gulėjo už kelių metrų į R nuo dabartinės vietos. Akmuo buvo iškeltas pokario metais, dirbant žemę.

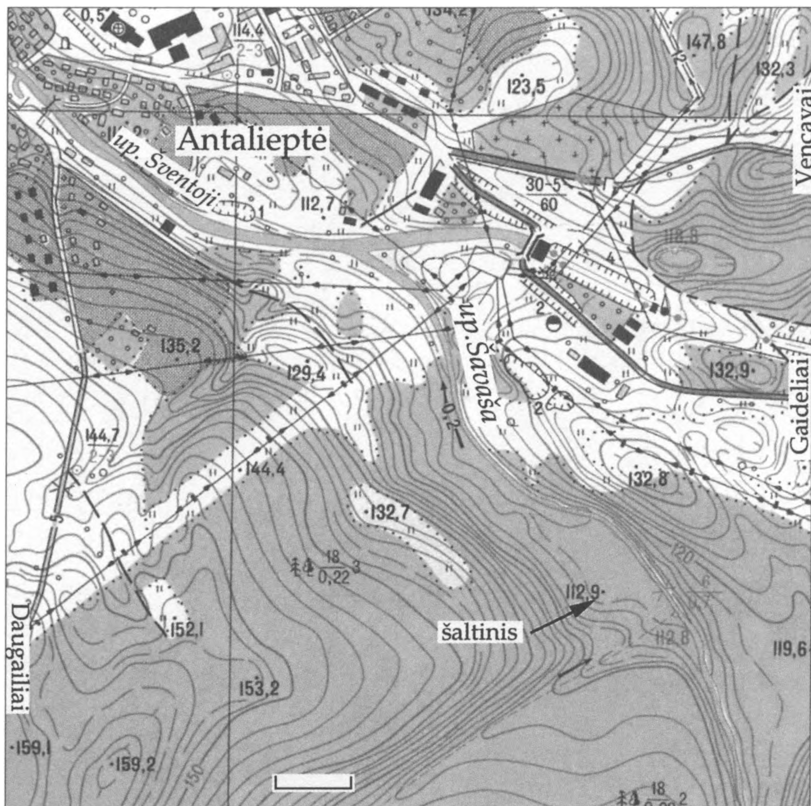
Akmuo šviesiai pilkos spalvos stambiagrūdis granitas, 80 cm ilg. (R–V), 50 cm pločio (Š–P), 30 cm aukščio virš žemės. Akmens ŠV krašte yra 16 cm ilg. (ŠV–PR), 4,5 cm pl. (ŠR–PV), 5 cm gylio, į galus siaurėjanti pirmoji „pėda“. Už 22 cm į PR nuo jos krašto yra antroji 13 cm ilg. (ŠV–PR), 5–6 cm pl. (ŠR–PV), 7 cm gylio, ryški, truputį išlenkta dešinės kojos „pėda“ nelygiu, plokščiu dugnu. Paminėtina, jog Velnia pėdu, arba Velniapėdžiu, dar kolūkio laikais buvo vadinama ir visa dirva prie akmens (apie 2,5 ha ploto).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 37; LŽV (P. Banaitis, 1936); Šidiškis T., 1993a, 61. **L.** OKŠ 57; ŽE 542.

1082 pav. Ajočių akmuo (**1314**) (naujoje vietoje). *Aut. nuotr.* 1999.

ALKAUKA,
Antazavės s-ja
1315. LAŪKAS ir UPĖLIS ALKÁUKA (ALIKÁUKA). Laukas Kumpuolio ež. Š pakrantėje, abipus kelio Zarasai–Obeliai, 13 ha ploto (LŽV). Ten pat minimas ir Alkaukos upelis. Jis teka iš Ajočio ežero į Kumpuolį. Į Kumpuolio ež. įteka 0,2 km į PV nuo kelio Aleksandravėlė–Suviekas.
Š. LŽV (1935; Joniškis); VK (1978). **L.** OKŠ 65.

ANTALIEPTĖ
1316. ŠVENTÓJI VERSMĖ. 1 km į ŠR nuo Kaniūkų (Lūžų miško) piliakalnio (Ar 1476), 0,9 km į PR nuo Antalieptės bažnyčios, 0,7 km į PR nuo Antalieptės vandens malūno, 0,13 km į ŠV nuo Šavašos

1083 pav. Antalieptės šaltinis (**1316**) (pagal aut.).

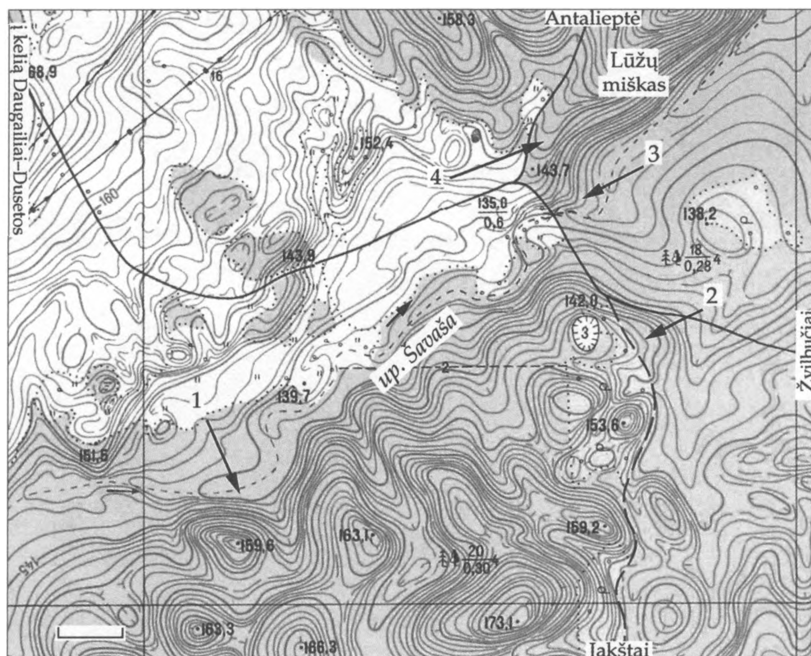
1084 pav. Antalieptės šaltinis (**1316**) iš P.
Aut. nuotr. 1999.

ir Šventosios santakos, kairiajame Šventosios krante, apie 40 m atstumu nuo upės, 2 m žemiau antrosios terasos. 2 m skr. plote muša 2 stiprios versmės ir 1 silpnesnė versmė. Vanduo siauru, 20–40 cm pl. upeliu teka į ŠR (60°) ir išsilieja šlapioje Šventosios pakrantės pievoje. Vanduo šaltas, geležingas, turi nestiprų kvapą, jo skonis primena mineralinį vandenį.

„Žiotyse yra šaltinis, kur seniau laikė už stebuklingą. Žmonės prausdavo veidą ir akis. Už pagydymą, mesdavo į šaltinį pinigą“ (LŽV, K. Jukna). „Šventoji versmė, kur žmonės gydo visokias ligas ir užriša ant medelių siūlų; kas tuos siūlus pačiupinės, tai ir ligą gaus“ (LŽV, A. Mažiulis). „Prie to šaltinėlio ant įvairių medelių priraišiota siūlų. Mes [kun. S. Yla. – *Vait.*] tuos siūlus nupjaustėme, bet po kelių dienų vėl jų atsirado. Vėliau sužinojome, kad tas šaltinis esąs stebuklingas, nuo grižo, akių ligų ir kitų gydąs“ (1937 m. – LTR).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 37–38; LTR 1245/102; LŽV (A. Mažiulis, 1937; Antalieptė); LŽV (K. Jukna, 1935; Dusetų g-ja, *Žiotys*). **L.** ZK 28 („Rūdynė; yra labai daug įvairaus didumo šaltinių, kurie pasižymi gydomomis savybėmis“); MAŽIULIS A., 1948, 35 („Žmonės ant medelių dar užriša įvairių siūlų, virvučių“); ŽE 543–544.

1317. AKMUO su DUBENIU (Ar 1477). 2,2 km į P nuo Antalieptės bažnyčios, 1 km į PV nuo Kaniūkų (Lūžų miško) piliakalnio (Ar 1476) ir pilkapių (Ar 1672), 0,8 km į PR nuo kelio Antalieptė–Daugailiai, Dusetų g-jos Lūžų miško 60 kvartalo Š pakraštyje, Šavašos upelio dešiniajame krante, apie 15 m atstumu nuo upės, ant nežymios terasėlės (N55°38'32,6"; E25°51'06,4"; priklauso Šavašos pažintiniam takui). Akmuo rausvos spalvos stambiagrūdis granitas, 1,25x1,3 m dydžio, 70–75 cm aukščio

1085 pav. Antalieptės (Lūžų) miškas: 1. Akmuo su dubeniu (**1317**); 2–3. Pilkapiai; 4. Piliakalnis (pagal aut. ir KPC AS).

(akmuo atkastas tyrinėjimų metu). 30–35 cm aukštyje nuo viršaus akmens šonai aptašyti, yra 3 cm pločio griovelių žymės. Natūraliai plokščiame viršuje iškaltas 49x52 cm dydžio, 8 cm (prie krašto) ir 5 cm gylio (centre) dubuo. Dugno pakraščiu eina 1,75 cm pločio, 0,5–0,8 cm gylio griovelis. Dubens dugne, PR pusėje, yra iškalta ar ištrupėjusi 4,5 cm skersmens, 2 cm gylio duobutė.

1971 m. LII (vad. V. Urbanavičius) aplink akmenį ištyrė 10,5 m^2 plotą. Nustatyta, kad po akmeniu buvo prikaišiota jo paties nuoskalų. Šalia akmens aptikta duobė, išdėta tokiomis pačiomis nuoskalomis. Degėsių sluoksnio storis duobėje buvo 15 cm. Anglies radiokarboninė data (Vib–25) šiuolaikinė. Po tyrinėjimų perkasa nebuvo užpilta, todėl akmuo dabar yra savotiškoje, kiek užslinkusioje, keturkampio formos duobėje (1999 m., LII).

Lūžų miške yra ir pilkapynas (Ar 1672), I t-mečio pradžios piliakalnis (Ar 1476), o Šavašos upeliu aukštyn, prie kelio Antalieptė–Daugailiai, aptikta grublėtosios keramikos (1958 m., LII žv., KPD PA F. 7–1–34, 3).
Š. 1971 m. LII tyr., LIIR F. 1–351, 42–43, 61; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 38. L. Urbanavičius V., 1972a, 80; 1972b, 16; 1979, 36; IA 93 (Nr. 361); Nemanis J., 1994, 19; KPE 2, 369 (Lūžų miškas); Vaitkevičius V., 1999, 232 (8 pav.); 2003a, 225.

ANTAZAVĖ

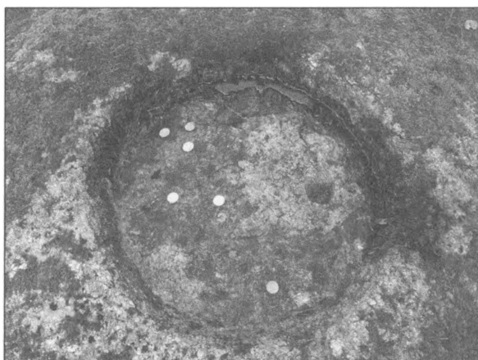
1318. VIÑČEŽERIS. 1,3 km į V nuo mstl., 0,5 km į PR nuo Zalvės up. kair. kranto, Antazavės Šile. Ežeras apipelkėjusiais krantais, 2–3 ha ploto.

Kartą vyrai išėjo čia žvejoti. Užmetė tinklus, pradėjo žvejybą ir žiūri: „Atvažiuoja ponas. Karieta atvažiuoja. Jau blogai – sugaudys ir visa. Tiktai žiū-žur-r-r, šitan gi, ažeran, tie ir plaukia“. Rytojaus dieną žvejai nuėjo: ir tinklas vietoj, niekur nevažiuota, nei ką (*P.* L. Gruodis, 70 m., Bradesiuose. *U.* G. Meilutytė ir D. Mikalauskaitė, 1980 m. – LTR).

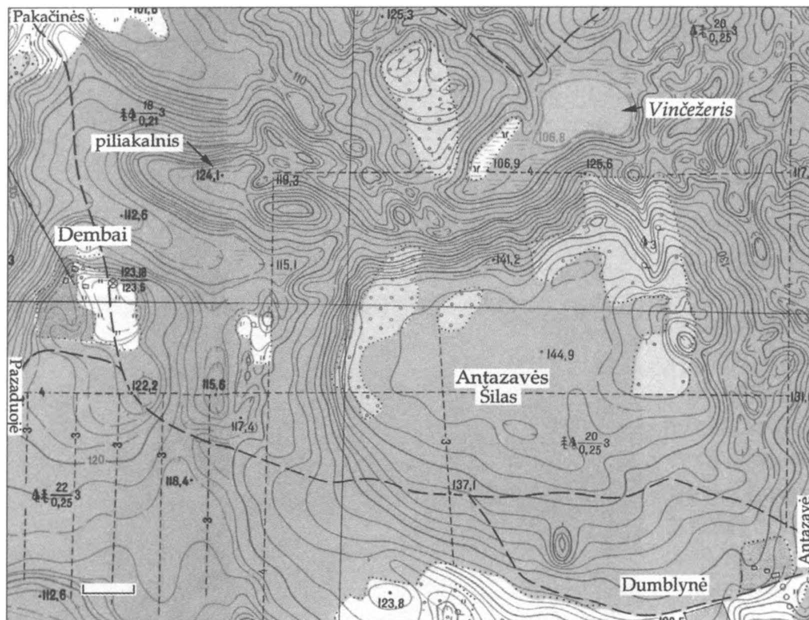
Už 0,6 km į V nuo ežero yra Pakačinės (Dembo) piliakalnis (Ar 1480).
Š. LTR 5827/120; Vait. (2005). L. Kirailytė S., 1999.

1086 pav. Antalieptės (Lūžų) akmuo su dubeniu (**1317**) tyrinėjimų metu. *V. Urbanavičiaus nuotr.* 1971 (LII ng. 32794).

1087 pav. Antalieptės (Lūžų) akmens (**1317**) detalė – plokščiadugnis dubuo. *Aut. nuotr.* 2005.

1088 pav. Antazavės Šilo ežeras (**1318**) (pagal aut.).

ASTRAVAS, Antazavės s-ja

[**1320.**] DUNDÙLIAKALNIS. Nurodomas į Š nuo P. Kaniuvienės sodybos, 5 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (A. Pranckūnas, 1936).

AUKŠTAKALNIS, Zarasų s-ja

1321. DAUBA ir ŠALTINIS. Anot E. Labutienės (77 m., Aukštakalnyje), Dubovka yra į ŠV nuo k. Taip vadinta ŠV–PR kryptimi pailga, dabar medžiais apaugusi ir mišku užsodinta dauba tarp Kavoliškių ir Aukštakalnio, 0,65 km į PR nuo kelio Riešutinė–Arliškės, 0,15 km į ŠV–V nuo E. Labutienės sodybos. Pateikėja prisiminė ir padavimų motyvą, tačiau susiejo jį su šalia Dubovkos esančiu kalnu, bet ne su šaltiniu, o jų čia esama daug. Kurio nors vieno iš jų pateikėja neišskyrė (1999 m., LII).

„Šiaurės rytuose, kur baigiasi kalnas, yra dauba, kurios viduryje trykšta niekad neužšąląs šaltinis. Žmonės kalba, kad toje dauboje esą užkasti du laiveliai aukso. Bet kas šiuos turtus užkasęs, niekas nežino. Šią daubą žmonės vadina Dubovkos vardu. Seniau prieš šventą Joną šis auksas degdavęs, bet dabar to degimo niekas nebemato“ (ZK).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 39–40; LTR 6180/349; Šidiškis T., 1993a, 5. **L.** ZK 62–63.

ARLIŠKĖS, Zarasų s-ja

1319. GÕJUS (*GAJ*). Nurodomas 0,25 km į V nuo vnk., 0,5 ha ploto. „Seniau buvo miškelis“.

Š. LŽV (1937).

1089 pav. Aukštakalnio Dubovka (**1321**) iš P. *Aut. nuotr.* 1999.

AVIŽIAI, Dusetų s-ja

1322. KALNAS. Laikomas piliakalniu (LPA).

Pasakojama, kad ant kalno senovėje stovėjo bažnyčia (LNB).

Š. LNB F. 127–80, 35–36. **L.** LPA 3, 392.

AVIŽIŠKĖS, Zarasų s-ja

1323. AKMUO. Nurodomas 0,1 km į P nuo k., ant Kabako kalno (čia stovėjo trianguliacijos bokštas), baloje.

„Kai [balos. – *Vait.*] vanduo išdžiūstąs, tai akmenį galima pamatyti. Po tuo akmeniu, sako, esą paslėpti pinigai“.

Š. LŽV (S. Kunčinas, 1937).

AŽELIAI, Salako s-ja

1324. AKMUO. Buvo 0,6 km į R nuo k., Gudadvarių lauke.

„Pasakojama, kad Napoleonas valgęs. Ant akmens buvusios išmuštos šakutės ir peilis. Dabar akmuo suskaldytas“ (LŽV).

Ženklai ant Aželių akmens veikiausiai buvo analogiški kaip ant Salako akmens (už 4 km į ŠV; ↑**1425**) ir Dirvoniškių akmens (už 6,5 km į PR; ↑**620**) (Vait.).

Š. LŽV (J. Samulis, 1935; *Gudadvariai*). **L.** ML 1, 625 (Majako arba Gudadvario kalnas).

1325. GÕJAI. Nurodomi 0,7 km į PV nuo k., 2 ha ploto. „Durpinė bala“.

Š. LŽV (J. Samulis, 1935).

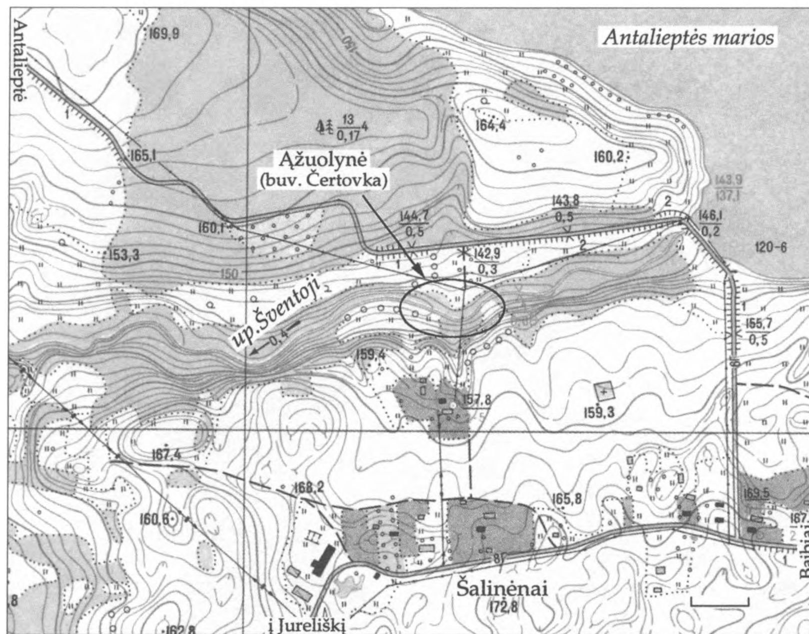
ĄŽUOLYNĖ, Antalieptės s-ja

1326. KÁLNAS ÁŽUOLAS. Sietinas su Ąžuolynės vietove ties Šventosios ištaka iš Jūžinto ež. (dabar – Antalieptės HE tvenkinio dalis). Tikslesnių duomenų nėra.

„Seniau jis buvęs apaugęs gražiausiais ąžuolais, o tarp tų ąžuolų buvo padarytas aukuras aukoms aukoti [*orig.* pieštuku pataisyta – deginti]. Buvo gražūs ten akmenys sukrauti įvairių spalvų. Kaip pergalėjo stabmeldžiā krikščionis, tuomet atėmė tuos gražius aukuro akmenis. Viską suardė, išdraskė. Nuo to laiko tapo tas kalnas apleistas. Visus tuos didžiuosius ąžuolus iškirto ir išvežė <...>.

Po to viso pergalėjimo, tame kalne buvo girdėti, koks tai aimanavimas ir verksmas. Dabar šių balsų nesigirdi“ (LTR).

Š. LTR 619/81. **L.** ML 1, 607–609 („Ąžuolynė (seniau Čertovka)“); LKAt 64 B–1 (*Ąžuolija*).

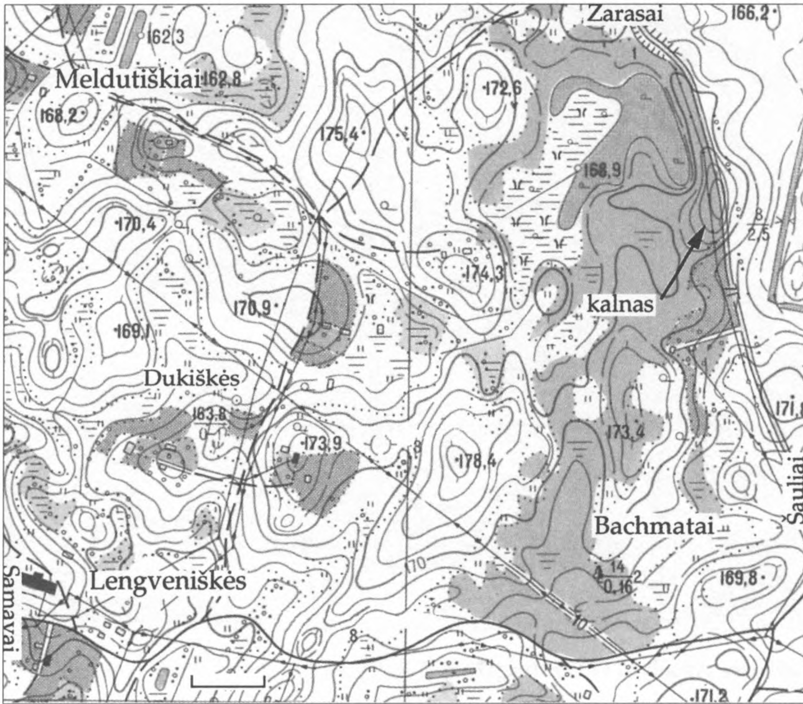

1090 pav. Ąžuolynė (**1327**) (pagal ML).

1327. VELNÝNĖ (*ČERTOVKA*). Taip buvo vadinami Šventosios upės slenksčiai žemiau Ąžuolynės užtvankos (seniau čia būta malūno užtvankos). Upės greitis šioje vietoje 3–4 m/s, o 5 km atkarpoje jos lygis nukrisdavo net 25 m; upės vagoje buvo pilna akmenų, sietuvų ir seklumų (ML). 1959 m. atsiradus Antalieptės marioms, Velnynė liko palyginti mažai vandeninga Šventosios senvagė.

„Senų žmonių pasakojimu, toje vietoje gyvenančios piktosios dvasios, velniai“ (ML).

L. ML 1, 607–609 (su schema).

1091 pav. Bachmatų kalnas (**1328**) (pagal aut.).

BACHMATAI, Zarasų s-ja

1328. VÝRKALNIS (VÝRŲ KÁLNAS). 0,45 km į Š nuo kelio į Lengveniškes atsišakojimo iš kelio Zarasai–Kopūstinė, minėto kelio V pakraštyje, 0,1 km į Š nuo K. Sinkevičienės sodybos, miško pakraštyje.

Jau XX a. viduryje, tvarkant kelią Zarasai–Kopūstinė, buvo nukasta Vyrakalnio ŠR dalis. Prieš kelerius metus tą patį kelią rekonstruojant kalnas dar labiau nukentėjo. Dabar išlikusi tik pusė jo, pailga ŠR–PV kryptimi, apie 40x60 m dydžio, vidutinio statumo ir nuolaidžiais, apie 4–6 m aukščio šlaitais.

Nei padavimų, nei pasakojimų neužfiksuota.

Š. 1969 m. RKM žv., KPD PA F. 9–1–16, 66 (Vyrkalnis); 1972 m. LII žv., LIIR F. 1–321, 29–30; 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 25; LŽV (T. Sidarkevičius, 1935; *Vyrakalnia*); VAK 71/323–325. **L.** Покровский Ф. В., 1899, 35; LAM 101 (Bakmatai); LAA 3, 34; Šidiškis T., 1993a, 9–10.

1329. ĖŽERĖLIS ŠAULIÙKAS. „Netoli kaimo“.

Jeigu kas nors eina žvejoti į Šauliuką, reikia tyliai kalbėti: „Einam žuvaut į Šauliuką“. Tuomet pagaus žuvų. O jei garsiai kalba vienas kitam, tai nepagaus. **Š.** LTR 3460/40. **L.** LD 31.

BAIBIAI, Degučių s-ja

1330. BAŽNÝČIAKALNIS. 0,85 km į Š nuo Kloviškių k. kapinių, 0,6 km į P–PV nuo L. Čiegienės sodybos, 0,2 km į V nuo kelio į Kloviškius, atsišakojančio iš kelio Zarasai–Kaunas. Bažnyčiakalniu vadinama kalvelė viršuje plokščia, 10 m skr. aikštelė. Nuo aukštumos pusės iš Š vidutinio statumo kalvos šlaitas pakyla 3 m, o iš V – 3–4 m, iš R – 5–6 m. P kryptimi kalvos šlaitas tarytum atragis yra nuolaidus, maždaug 7 m žemėja palaipsniui ir už 25 m kiek užsiriečia į PV, pakildamas 60–80 cm ir atragio gale suformuodamas mažytę pakilumą, kurią iš V, P ir R supa numelioruota, kitados pelkėta žemuma. Į PV nuo Bažnyčiakalnio būta ir padavimuose minimos „balelės“ (LŽV; be aut.).

„Ant jo [kalno. – *Vait.*] stovėjo labai senai bažnyčia. Nuo tos bažnyčios pavadintas“ (LTR). „Kokia ten buvo bažnyčia, nieks iš senelių neatmena. Žymės ant kalno nėra <...>. Pakalnėj yra bala, per kurią yra supiltas kelias, nors tuo keliu niekas neatmena, kad būtų kas važinėję“ (LŽV, E. Delertienė). „Rūgštelė Juozapas iš Baibių

sapnavo turtus Bažnyčiakalnio balelėj po liūnu, ir su ilga geležine lazda nuvėjo ten kasti. Maišė, maišė, ir nieko nerado. Ten būta ir šulnio. Žymu vieta" (LŽV; be aut.).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 40–41; LTR 619/82; LŽV (E. Delertienė, 1939); LŽV [be aut.; ~1935 m.]; Šidiškis T., 1993a, 11. L. ŽE 539.

BERČIŪNAI, Zarasų s-ja

1331. MIŠKAS GOJUS. „Beržynas". Nurodomas į PR nuo Berčiūnų ež., 5 ha ploto.
Š. LŽV (B. Sirutis, 1935).

BRUŽAI, Degučių s-ja

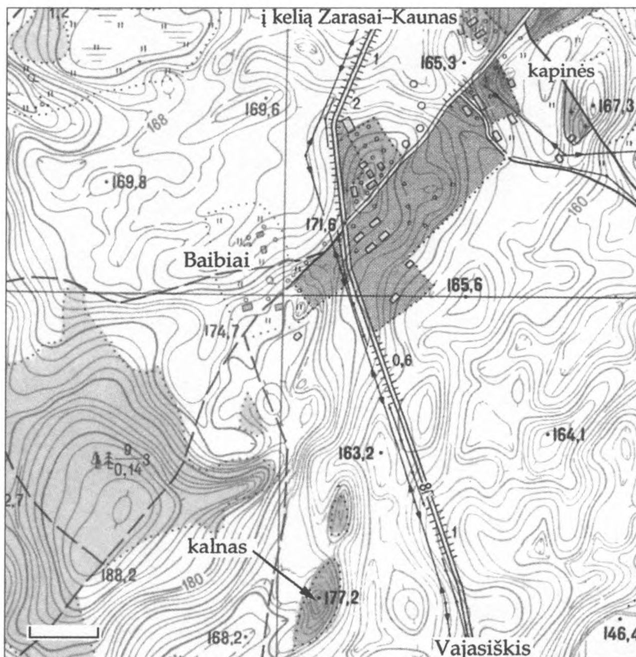
1332. BAŽNÝTKALNIS. Nurodomas k. R dalyje. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. Šidiškis T., 1993a, 63.

BUMBLIAI, Dusetų s-ja

1333. VELNIAKALNIS. Paminėtas 1935 m., I. Kuzmos ir J. Kazakevičiaus laukuose, Morkūnų arba Kazakevičiaus pušyne (LŽV).

A. Leleika (47 m., kilęs iš Bumblių) prisiminė vietovardį „Velniuonas pieva", kurios lokalizacija atitinka Velniakalnio padėtį ir leidžia manyti, kad taip buvo vadinama Velniakalnio PV papėdė (1999 m., LII).

„Velniuonas pieva" yra 1,05 km į R nuo Dusetų kapinių, 0,65 km į R nuo patvenkto Maskvyčių ež., 0,45 km į P nuo kelio Dusetos–Žukliškės, 0,35 km į ŠR nuo kelio Dusetos–Blinkai (per Bumblius), dešiniajame melioracijos griovio krante, ties kanalo vingiu. Velniakalnio apibūdinimas LŽV anketoje („kalnas labai status") verčia manyti, kad šis vietovardis žymėjo stačią 10–12 m aukščio, į PV (t. y. į Velniuonas pievą) nusileidžiantį aukštumos šlaitą. Pačiu gi Velniakalniu tektų laikyti masyvią, ŠV–PR kryptimi

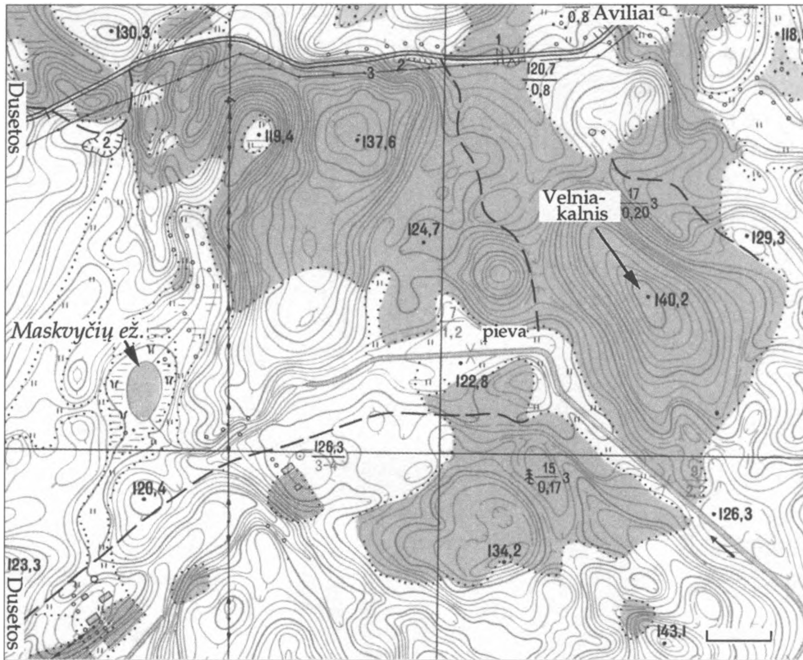

1092 pav. Baibių kalnas (**1330**) (pagal aut.).

pailgą, maždaug 60–120x300 m dydžio atskirą kalvą iškiliu viršumi, apaugusią mišku.
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 41–42; LŽV (S. Kuzmickas, 1935; Dusetos); Mažiulis A., 1936, 14 (Nr. 11; „Velnių ar raganų vardu vadinamas. Kiti sako, kad esą tai kas palaidota"). L. ŽE 540–541.

1093 pav. Baibių kalnas (**1330**) iš P. *Aut. nuotr.* 1999.

1094 pav. Bumblių kalnas ir pieva (**1333**) ir Maskvyčių ežeras (**1391**) (pagal aut.).

1095 pav. Bumblių pieva (**1333**) iš V. *Aut. nuotr.* 1999.

ČEPELIŠKĖS, Salako s-ja

1334. KRAUJAUPŶS. Įteka į Ligajykščio ež.

Miške prie k. yra dvi pilkapių grupės (Ar Ar 1487, Ar 1644).

L. VARDYNAS, 78.

DANEIKIAI, Degučių s-ja

[**1335.**] MĖLYNAS AKMUO (*SINIJ KAMIEN*). Nurodomas 1 km į P nuo kelio Kaunas–Zarasai, „prie balos“. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (E. Delertienė, 1939).

DARŽININKAI, Antazavės s-ja

1336. BAŽNYČIAKALNIS. 0,75 km į Š–ŠR nuo kelio Antazavė–Bradesai, 0,55 km į R nuo Tautinio (Zalvės) ež., 0,25 km į Š nuo V. Ragauskienės sodybos, 80 m į R nuo kelio Saliniai–Antazavė.

Tai iškili, ilgai arta aukštuma apylinkėse, nuo kurios atsiveria apylinkių panorama. Bažnyčiakalnis netaisyklingos formos viršuje, maždaug 100 m ilgio (ŠR–PV), 40–60 m pločio, vidutinio statumo, 18–20 m aukščio (V), 10–12 m (P), 8–10 m (R), 4–6 m (Š) šlaitais.

Pasakojama, jog ant šio kalno buvo ketinama statyti bažnyčią ir tik paskutinę akimirką apsigalvoję Antazavės dvarininkai bažnyčią pastatė ten, kur ji stovi ir dabar (Kirailytė S., 2001; LTR).

Gretimame Ivoniškių k. yra piliakalnis, datuojamas I t-mečiu.

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 42–43; LTR 6810/282; LŽV (A. Pranckūnas, 1935). L. OKŠ 62; ŽE 539; KIRAILYTĖ S., 2001, 5.

DAVAINIAI, Dusetų s-ja

AKMUO LAUMIŲ STALAS. 1973 m., renkant iš laukų akmenis, iš Paindrės laukų (↑**1407**) atvilktas į kelio Dusetos–Užpaliai PR pusę (N55°43'27,7"; E25°43'55,3").

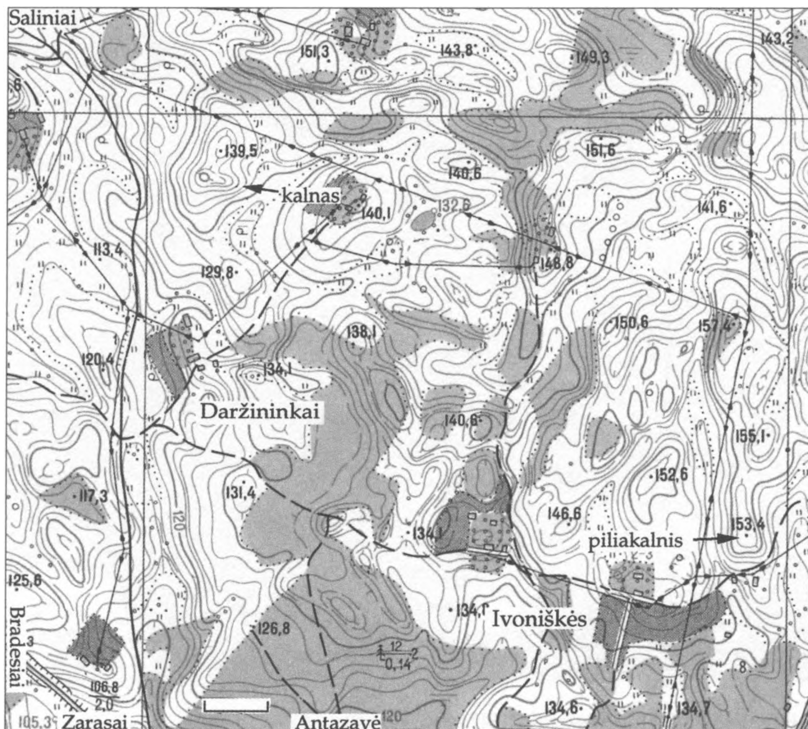
1337. KÙNDRAKALNIS. Nurodomas 0,2 km į PR nuo J. Galvydžio sodybos. „Apie 10 m pakilimas, maždaug 4 ha ploto“.

„Ant kalno yra duobė su vandeniu. Sako, kad čia yra nuskendęs dvaras“.
Š. LŽV (B. Urbanas, 1935).

1338. PÉLKĖ GÕJAI. Nurodoma 20 m į R nuo A. Rutkausko sodybos, apie 1,5 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (B. Urbanas, 1935).

DEGUČIAI

1339. VÉLNIO DUOBĖ̃. Nurodoma 0,5 km į Š nuo k., 2 ha ploto. „Neišdžiūstanti bala, dabar durpynas“.
Š. LŽV (J. Markelis, 1935).

1096 pav. Daržininkų kalnas (**1336**) (pagal aut.).

1340. AKIVARAS. Nurodomas Degučių piliakalnio (Ar 1491) papėdėje. Dumblėtas, užpelkėjęs – „ažeriokas tokia marmalinia“ (LTR 2276/64a).

Pasakojama, kad kartą naktigonis girdėjo, kaip naktį nuo piliakalnio nusirito statinė ir „taj bačkaj žvageja kai pinigai. Bačka kai rietėja, tai ažeriokan inretėja ir numarmaliava dumblan“ (*P.* M. Bernotienė, 50 m., Salake. *U.* E. Rukštelytė, 1940 m. – LTR 2276/65).
Š. LTR 2276: 64a, 65.

1097 pav. Daržininkų kalnas (**1336**) iš P. *Aut. nuotr.* 1999.

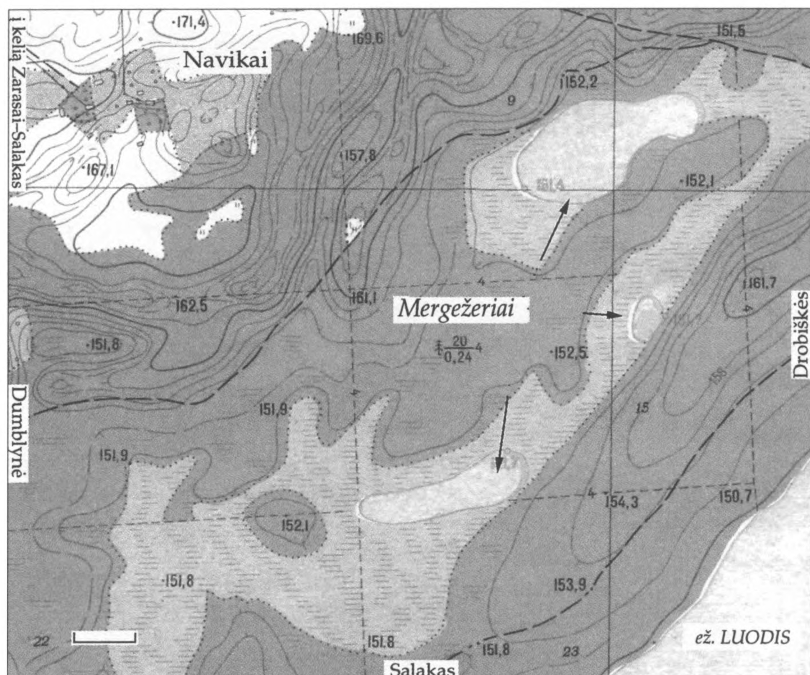
DROBIŠKĖS, Salako s-ja

1341. PIEVA PERKŪNINĖ. Apie 2 ha ploto (VK). Tikslesnių duomenų nėra.

1999 m. nustatyta, kad labiau tikėtina vietovardžio forma yra Perkūnija, tačiau pati vieta pamiršta.
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 43–44; VK (1975); Šidiškis T., 1993a, 66.

DUMBLYNĖ, Salako s-ja

1342. MER̃GEŽERIAI (MAR̃GEŽERIAI) ir VÉLNIO KÁLNAS. Tarp Dumblynės ir Navikų, Salako g-jos 9 kvartale, yra pirmasis apie 4 ha ploto Mergežeris. Už 0,2 km į PR, 15 kvartale, yra antrasis

1098 pav. Dumblynės ežerai (**1342**) (pagal aut.).

Mergežeris (0,4 ha). Už 0,27 km į PV nuo pastarojo, tarp 15 (Š pusėje) ir 23 (P) kvartalų, yra trečiasis Mergežeris (1,5 ha). Dabar visi jie dažniausiai vadinami vien Margežeriais (Vait.).

„Tėvai prakeikia dukterį: „Kad tu prapultum jaunose dienose. Tai ana vinčiun kai važiava, tai ir invažiava balan su

1099 pav. Vienas Dumblynės ežerų (**1342**). *Aut. nuotr.* 1995.

visu svatiju ir prigera“ (LTR 2430/302). „Atamenu, dar mano tėvokas pasakodavo, kad tuose ežeruose naktimis mergos maudydavosi. Sakydavo, kad einantieji pro šalį girdėdavo juokiantis, taškantis, skalbiant. O jeigu jos pamatydavusios tą praeivį, tai žirniais apmėtydavusios. Mergų tie ežerai buvo, tai Mergežeriais ir vadinasi“ (*P.* V. Visockas, 92 m., Navikuose. *U.* V. Sukackaitė ir N. Nagaitytė, 1969 m. – VUB F. 213–208/4). „Paskenda trys mergelės ir ten trys Mergežeriai yra. Tokie ežerai“ (LTR 6810/51; trys seserys nuėjo į ežerą skalbti ir prigėrė – VUB F. 213–208/1).

„Netoli“ Mergežerių padavimuose minimas ir „ne taip aukštas, bet statokas“ Velnio kalnas. Ten šventadienį vaidenosi, medžioti išėjęs žmogus sutiko velnią, su juo išgėrė degtinės, apsimainė šautuvais (LTR 3460/185).

Už 1,5 km į V nuo Mergežerių yra Giteniškių 2-oji pilkapių grupė (Ar 1489).
Š. LTR 2430/302; 3460/185; 3986/246; 6180/51; Vait. (1995); VUB F. 213–208: 1–4. **L.** Vardynas, 101 (*Mergežeriukas*).

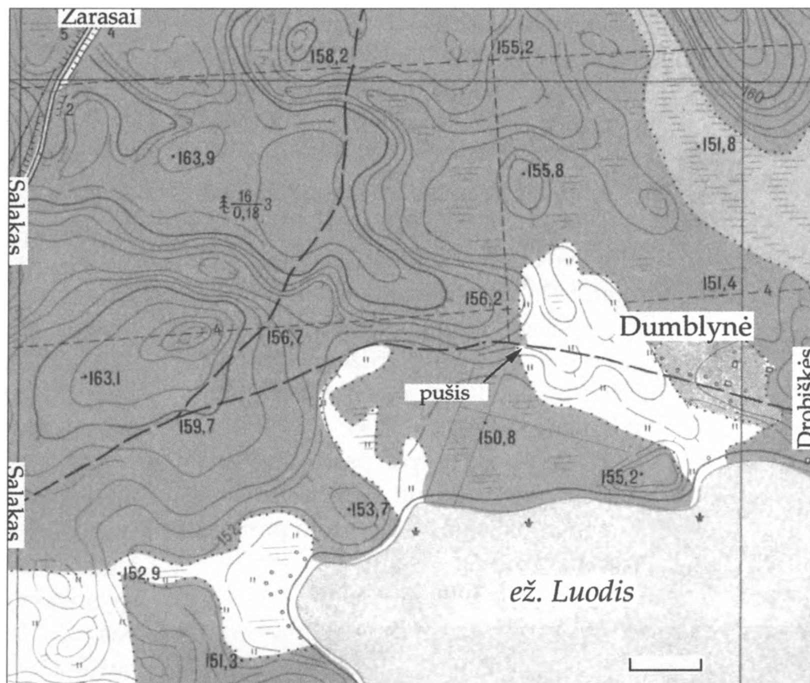
1343. PUŠIS. 0,23 km į Š nuo Luodžio ež., 0,27 km į V nuo E. Sadauskienės sodybos, Salako g-jos 30 kvartalo V pakraštyje, kelio Salakas–Dumblynė P pakelėje. Medis apie 25 m aukščio, 0,7 m skersmens, su prikaltu mediniu kryžiumi (su 1927 m. data).

1927 m. pušis buvo pašventinta dalyvaujant pulkui Salako gyventojų. Šį renginį organizavo E. Sadauskienės (g. 1925 m.,

Dumblynėje) tėvas. Šventinimo motyvai nėra visiškai aiškūs. Atrodo, kad pušis ir iki tol buvo laikoma šventa (?), be to, čia vaidendavosi.

„[Salako pušis] labai jau sena, tai anų jau gerbia“ (*P.* E. Stacevičius, 77 m., Novikų k., kilęs iš Unguriškių. *U.* V. Vaitkevičius, 1995 m. – LTR).

Š. LTR 6180/49; VAIT. (1995).

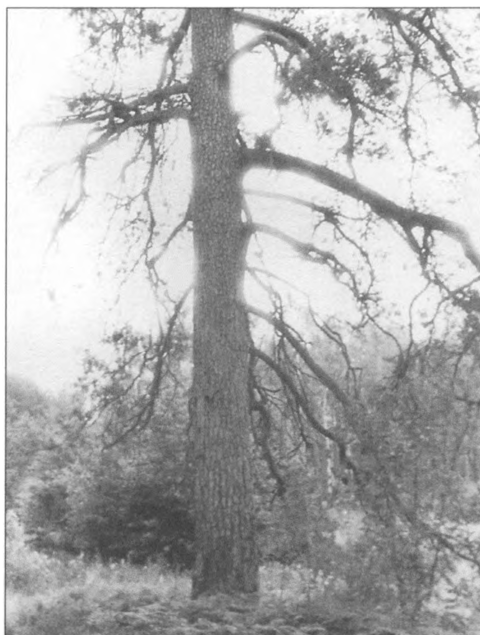

1100 pav. Dumblynės pušis (**1343**) (pagal aut.) ir Luodžio ežeras (**1421**).

DUSETOS

1344. ĘŽERAS SARTAĨ. Kartu su savo įlankomis-atšakomis užima net 1331 ha plotą.

„Važiavo ponas per Sartų ežerą. Jis vežėsi varpą. O ant to varpo buvo užrašyta „Sartai“. Ledas įlūžo ir ponas su savo varpu nudardėjo į dugną. Nuo to laiko kai lygiai dvyliktą valandą išeini į lauką prie ežero, girdisi varpo dūžiai. Varpas skambino tuos pačius žodžius Sar-tai“ (*P.* D. Makselienė, Kalbutiškėse. *U.* Makselytė – JūM; „Sartai kilę, kad prigėrę 12 sartų arklių, kuriais vežę pakrikštytą varpą „Jonas“ vardu pirmajai Dusetų bažnyčiai“ – LŽV, A. Mažiulis; Didžiadvario ponas važiavo – LTR 5290/92). „Gūdžiomis žiemos naktimis arba tyliais vasaros vakarais girdėti, kaip prunkščia ir daužosi ežero gelmėse sartieji žirgai, negalėdami pakilti į vandens paviršių“ (*P.* J. Mališauskienė, 37 m., Dusetose. *U.* 1969 m. – VUB F. 213–115, 4).

„<...> Tais metais kiekvienu kartu, kaip tik suskumbėdava Dus[e]tų bažnyčias varpai, Jonas, gulėdamas dugni, graudžiai gausdavo. Vėliau tik retkarčiais, per didelas švintes, Velykas, arba prieš nelaimes, varpas skinduolis dar iškildava ir sugausdava.

1101 pav. Dumblynės pušis (**1343**) iš V. *Aut. nuotr.* 1995.

Dabar anas aprūdija ir visai nutila“ (*U.* E. Gruodienė, ~1937 m. – LTR 2368/658; „Tie varpai, sakoma, Velykų naktį, dvyliktą valandą suskamba“ – LŽV, S. Kuzmickas).

Kartą ežere pasitaikė sugauti ežero žuvų karalių – vieną labai gražią žuvį, kuri ant galvos turėjo karūną (LTR 2412/158, pagal: LD; buvus pagauta undinė – ML).

Su senąja religija padavimuose siejamos ir kelios konkrečios ežero vietos: Bradesių Tiltaliamiškio „tiltas“ (↑**1173**), Stravų Kriaunakampis (↑**1279**).

Ežero salose ir ypač pakrantėse gausu archeologijos paminklų, visų pirma II t-mečio pr. Kr. pabaigos – I t-mečio pirmosios pusės piliakalnių.

1102 pav. Gailiutiškės akmuo su ženklais (**1347**). *Aut. nuotr.* 1995.

Š. JūM; LTR 720/23; 1534/238, 2368/658; 2412/158; 3987/80; 5290/92; 5313/43; LVIA SA 19233, 37v (1784 m., *Jez. Sorty*); LŽV (S. Kuzmickas, 1935); LŽV (A. Mažiulis, 1936); RKM (A. Gaškos užrašai); VUB F. 213–115: 4, 6. L. Elisonas J., 1925, 438 („Yra daug paskendusių varpų“); ZK 81–83; Būga K., 1961, 271 (*de Sarthe*); LD 30; ML 1, 573; BP 217 (Nr. 21); EMD 147 (Nr. 220); OKŠ 73–75; ŽA 135 (Nr. 302, 303); MKn 85.

EIKOTIŠKIS, Degučių s-ja

1345. ĖŽERAS LÌMINAS. Sovietiniais metais tapo Antalieptės HE tvenkinio dalimi.

„Šileikiui seneliui prisisapnavo skrynia pinigų, kur dabar Liminas. Ir sako balsas: Inkišk pirštą spynon ir skrynia atsidarys. Nueina – skrynia yra krašte Limino, bet ant spynos vietos persivėrus gyvatė. Piršto kišti pabijojo, lazdu kai dūrė, tai skrynia ir vėl nuėjo ežero gylėn. Gailėjosi, bet daugiau neberado“ (*P.* J. Šileikis, 67 m., Galminiuose. *U.* J. Markelis, 1935 m. – LŽV).
Š. LŽV (J. Markelis, 1935). L. UžL 64 (Nr. 58).

1346. ŠVEÑTO JÕNO BRASTÀ. Vedė per Jūžinto ežero sąsmauką į Baltriškes. Dabar apsemta Antalieptės HE tvenkinio, tačiau toje pačioje vietoje yra tiltelis.

Praeityje stovėjo koplytstulpis su Šv. Jono skulptūra.
Š. LTR 6810/46; Vait. (1995).

GAJUVKÀ, Turmanto s-ja

Kaimas į PV nuo Varugiškių, apie 2 km į ŠV nuo Lapeliškių Raganos sosto (↑**1379**).
L. LKAt 49 E–3.

GAILIUTIŠKĖ (buv. Girutiškė), Turmanto s-ja

[**1347.**] AKMUO su ŽENKLAIS (Ar 1500; M 200). Smalvų g-jos 23 kvartalo PV kampe, apie 30 m į Š nuo kvartalo linijos, skiriančios Zarasų ir Ignalinos r. miškus. 1977 m. miškininkai akmenį buvo pervežę

į Ignalinos r. poilsio aikštelę prie kelių į Dūkšto g-ją ir Beržono ežerą. 1978 m. akmuo buvo grąžintas į senąją vietą (1977–1978 m., LII). Akmuo pilkos spalvos plokščias granitas, 0,9x1,1 m dydžio, apie 0,25 m aukščio. Ant akmens iškaltas lygiakraštis 5 cm dydžio kryželis, po juo – 1554 m. data. Žemiau – raidės: „Mocei PecZ" (Vait., Čep.; „Mo C el-P et Z" – Nemanis J., 1994). Tarp šių raidžių iškaltas 24 cm ilgio kryžius, kuris apačioje baigiasi puslankiu, atgręžtu į kryžmą, ir 17x19 cm dydžio apskritimu su 4,5 cm dydžio į apačią atsišakojančiu kryželiu. Šio apskritimo kairėje iškaltos raidės ON, o dešinėje – RI. Visą kompoziciją baigia apačioje iškaltas lygiakraštis kryželis.

Pasakojama, kad 1939 m. lenkų kareiviai, atkėlę akmenį, po juo rado „ilgą dviašmenį kalaviją su rankena ir dar kažkokį gelžgalį" (1958 m., LII).

Atskirai pažymėtina, jog kryželis su apskritimu ir lankeliu ant Gailiutiškės akmens yra toks pats kaip ant Salako (↑**1425**) ir Dirvoniškių (↑**620**) akmenų. Analogiško, matyt, būta ir Žagarinės akmens (↑**743**). Geografinis visų šių 4 akmenų išsidėstymas rodo, jog dar dviejų panašius ženklus turėjusių akmenų, matyt, būta Salako g-jos Palocko vietovėje (↑**1426**) ir Aželių kaime (↑**1324**).

Gailiutiškės akmenyje gali būti atpažinta iš 1567 m. kariuomenės surašymo žinomo Salako apylinkėse dvarą turėjusio Motiejaus Petkevičiaus vardas ir pavardė (plg. ML 1, 618). Visi minėti akmenys su ženklais yra riboženkliai, susiję (arba sietini) su 1554 m. įvykusiu valdų atribojimu (Vait.).

Š. 1958 m. LII žv., KPD PA F. 7–1–34, 27 (Girutiškė); 1970 m. RKM žv., KPD PA F. 9–1–20, 73; 1972 m. LII žv., LIIR F. 1–321, 32–33 (Girutiškės); 1977–1978 m. LII žv., LIIR F. 1–654, 50–51 (Girutiškė); Čep.; Vait. (1995). L. IA 134 (Nr. 53); Nemanis J., 1994, 75 (Girutiškė; „Koks nors šios srities valdovas XII–XIII a. žymėjo savo valdas" [?]).

GALMINIAI, Degučių s-ja

1348. AKMUÕ GRAŨSMAMUŠIS. Nurodomas 3 km į P nuo kelio Kaunas–Zarasai, Šinkūno dirvoje. Akmuo 1,5x1,5 m dydžio, sudaužytas perkūno.

Miške prie k. yra dvi pilkapių grupės, datuojamos vėlyvuoju geležies amžiumi (Ar 1493, Av 1641).

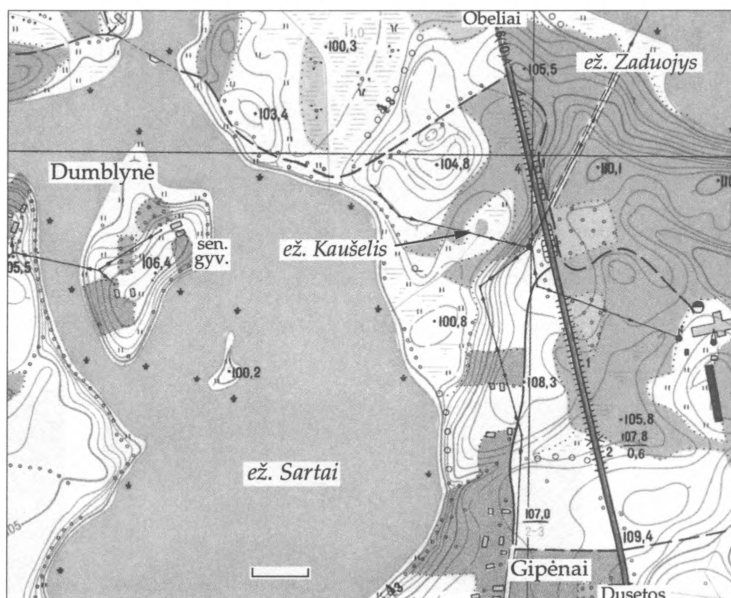
Š. LŽV (J. Markelis, 1935).

1349. VÉLNIO DUOBĖ̃. Šventosios upės dalis. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (J. Markelis, 1935).

GIPĖNAI, Antazavės s-ja

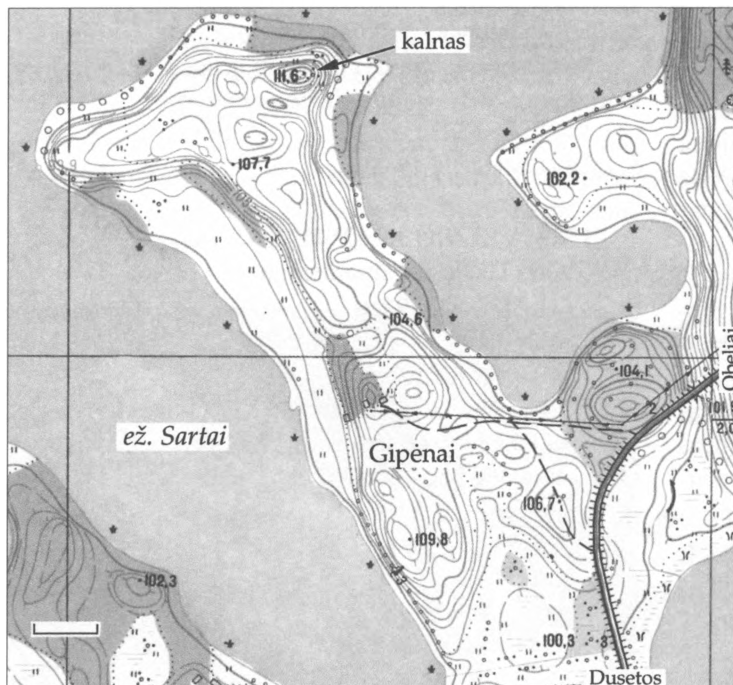
1350. KAŨŠEŽERIS. 0,4 km į PV nuo Zaduojo ež., 0,18 km į R nuo Sartų ež. R kranto, 0,1 km į PV nuo kelio Dusetos–Obeliai,

1103 pav. Gipėnų ežeras (**1350**) (pagal RŽPI).

pelkėtoje lomoje. Ežerėlis 0,2 ha ploto, užpelkėjusiais krantais.

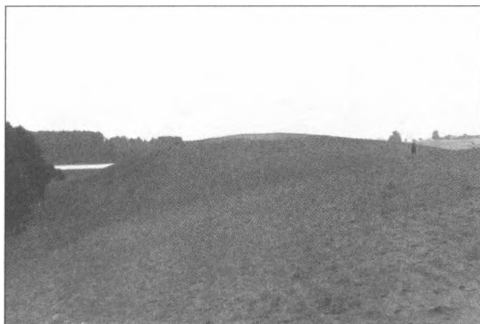
„Kartą velnias nešęs kaušą smalos, tuo laiku gaidys užgiedojęs, velnias smalą išpylęs ir pasidaręs ežeriukas" (*P.* J. Kibirkštis, 60 m., Dumblynėje. *U.* A. Mažiulis, 1937 m. – LŽV; velnias nešė kaušą vandens – LTR).
Š. LTR 1245/19; LŽV (A. Mažiulis, 1937). **L.** ZK 81; OKŠ 64.

1104 pav. Gipėnų kalnas (**1351**) (pagal aut.).

1351. KEPÙRĖS KÁLNAS. 0,8 km į ŠV nuo kelio Dusetos–Obeliai posūkio Sartų ir Zaduojo sąsmaukoje, Sartų ež. Sidabrynės įlankos P krante (centre – N55°48'55,2"; E25°49'52,6"). Tai šiek tiek iškilęs virš aplinkinių laukų aukštumos kraštas, apie 40 m ilg. (ŠV–PR), 20 m pl. (viršuje), vidutinio statumo iki 12 m aukščio šlaitais, nusileidžiančiais į Sartų ežerą. V ir P kryptimi Kepurės kalnas žemėja palaipsniui ir pereina į aplinkinius laukus. Sodinant mišką, Kepurės kalnas buvo išilgai suartas giliomis vagomis ir tankiai apsodintas spygliuočiais (Vait.).

Pasakojama, kad kalnas esąs supiltas kepurėmis (1949 m., LII). „Padavimai yra, kad ten nuskendus užkeikta bažnyčia" (*P.* V. Vienažindys, ~30 m., Gipėnuose. *U.* E. Sabaitytė, 1935 m. – LŽV; „dar yra plytų, akmenų" – Šidiškis T., 1993a).
Š. 1949 m. LII žv., LIIR F. 1–3, 19–20; 1972 m. LII žv., LIIR F. 1–321, 32; LNB F. 127–80, 27; LTR 619/94; 6180/294; LŽV (E. Sabaitytė, 1935); Šidiškis T., 1993a, 19; Vait. (2005); VAK 71/23 (LŽV). **L.** LAA 2, 65 (piliakalniu nelaikomas); OKŠ 64–65.

1105 pav. Gipėnų kalnas (**1351**) iš Š. 1949 (LIIR F. 1–3).

1106 pav. Gipėnų kalnas (**1351**) iš V. *Aut. nuotr.* 2005.

1352. KALNAS. Minimas k. lauke, „apie Zaduojų". Tikslesnių duomenų nėra.

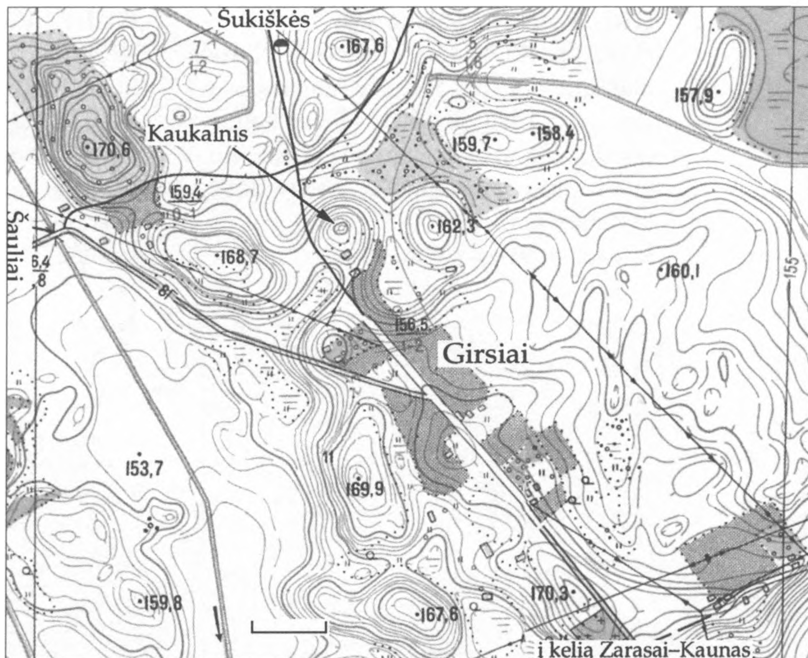
„Ten seniau buvo bažnyčia, dabar nieko ten nėra" (LTR).

Š. LTR 619/94. **L.** OKŠ 65.

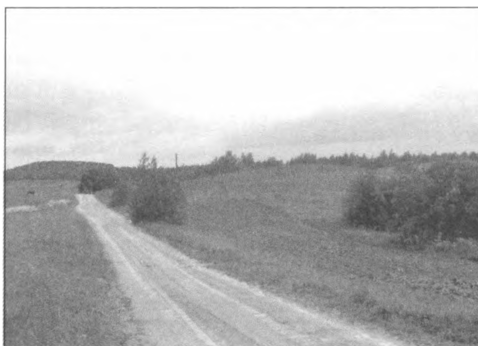
GIRSIAI, Zarasų s-ja

1353. KAŨKALNIS. 1,05 km į Š–ŠV nuo Asavytų piliakalnio, 0,75 km į Š–ŠV nuo Nikajaus upelio pralaidos kelyje į Šukiškes, atsišakojančio iš kelio Kaunas–Zarasai, 0,13 km į ŠR nuo Šileikių sodybos, kelio į Šukiškes R pusėje, tarp pelkių. Kalva kūgio formos, apie 100 m skersmens prie pagrindo, 12–15 m skersmens viršuje, vidutinio statumo 5–7 m aukščio šlaitais.

Š. 2000 m. LIIR žv., LIIR F. 1–3549, 26; Šidiškis T., 1993a, 21. **L.** ŽERL 209.

1107 pav. Girsių kalnas (**1353**) (pagal aut.).

1108 pav. Girsių kalnas (**1353**) iš P. *Aut. nuotr.* 2000.

GOLUBIŠKĖS, Imbrado s-ja

1354. MÌŠKAS GÕJUS. Nurodomas 0,25 km atstumu (kuria kryptimi?) nuo V. Šeniausko sodybos, apie 8 ha ploto.

Matyt, prie to paties miško įsikūręs ir Gojaus k. (Imbrado s-ja) (Vait.).

Š. LŽV (K. Rūkas, 1935).

GRYBINĖ, Suvieko s-ja

1355. MÌŠKAS GÕJUS (GAJUS). Nurodomas 0,25 km į P nuo dv., apie 2 ha ploto.

Š. LŽV (M. Vinciūnas, 1935).

GRYBIŠKĖS, Degučių s-ja

1356. VELNEŽERIÙKAS. Apie 0,5 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra (VK).

Galbūt tas pats Velnio šulinys („apskrita duobė, užlieta vandeniu", 210 m²), nurodoma į Š nuo dabar sunykusio Kumpuolių k.? (LŽV).

Š. LŽV (J. Markelis, 1935; Kumpuoliai, *Velnio šulinys*); Šidiškis T., 1993a, 62 (Kumpuolis, *Velnio šulinys*); VK (Pkk). **L.** Vardynas, 189.

GRUODIŠKĖ, Salako s-ja

[**1357.**] KOPLÝČIOS KÁLNAS. Nurodomas apie 0,6 km į ŠV nuo Avinuostos pilkapių (Ar 1485), 0,35 km į Š nuo kelio Vajasiškis–Salakas, Lygajų ež. užutėkio V krante, apsodintas mišku. Ten yra stovėjęs kryžius (Vait.).

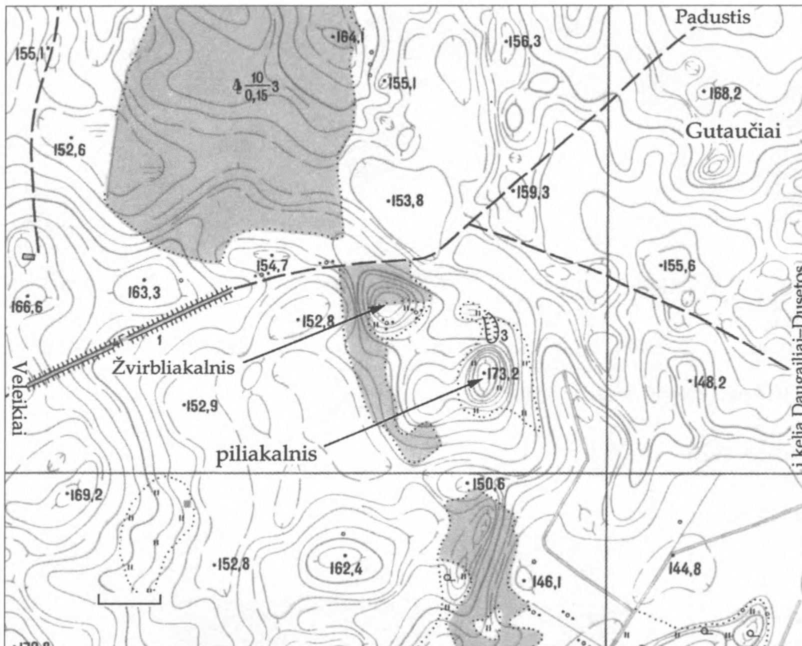
Š. Vait. (1995); VK (Gruodžiai).

GUDĖNIŠKĖ, Salako s-ja

1358. AKMUO. Nurodomas 0,7 km į PV nuo k., kalnelyje prie Stulpelio pievos. Ant akmens esą išspaustos raidės, 1935 m. akmuo jau buvo išverstas iš senosios vietos.

Prie akmens esą supilti į karstą pinigai, „juos galį pasiimti tik 12 muzikantų" (LŽV).

Š. LŽV (J. Samulis, 1936; *Stulpelis*); Šidiškis T., 1993a, 61.

1109 pav. Gutaučių piliakalnis (**1359**) ir Žvirbliakalnis (**1360**) (pagal aut.).

GUTAUČIAI, Antalieptės s-ja

1359. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1475). Netyrinėtas.

Pasakojama, kad kalne yra „apipilta" bažnyčia (VAK 62/266; užkeikta bažnyčia nuėjo po žeme – UP). Dar XIX a. pro skylę kalne esą buvo galima tos bažnyčios vidun įmesti akmenį (Покровский Ф. В., 1899).

Senovėje ant kalno gyveno laumės (VAK 62/275), o naktį čia girdėti muzika, vaidenasi (VUB).

Š. 1949 m. LII žv., LIIR F. 1–3, 6; VAK 62/266, 275; VUB F. 213–304/17. **L.** Покровский Ф. В., 1899, 40; UP 84 (Nr. 176).

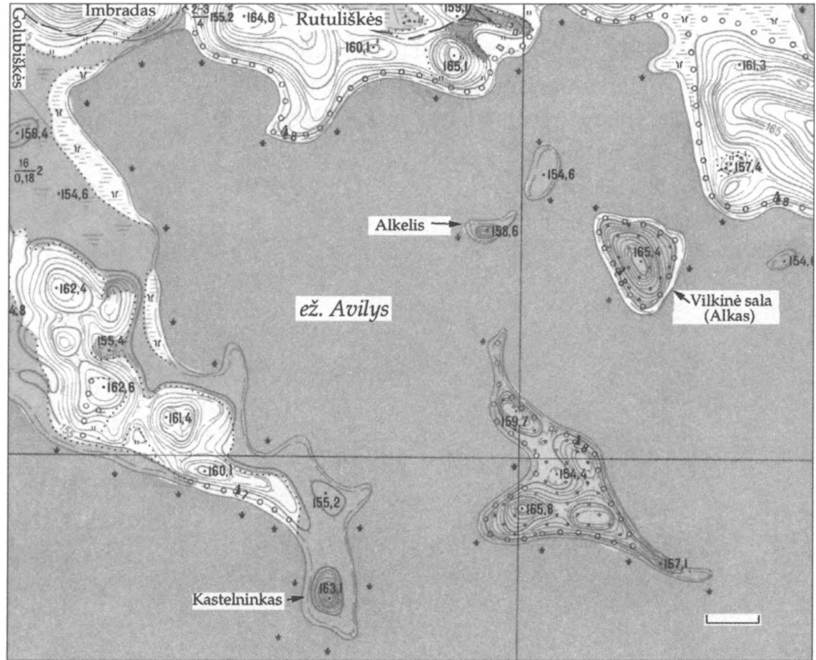
1110 pav. Gutaučių piliakalnis (**1359**) (kairėje) ir Žvirbliakalnis (**1360**) (dešinėje) iš Š. *Aut. nuotr.* 1999.

1360. ŽVIRBLIAKALNIS. Kelio į Veleikius, atsišakojančio iš kelio Antalieptė–Daugailiai, P pusėje, 0,15 km į ŠV nuo Gutaučių piliakalnio (Ar 1475). Tai ŠV–PR kryptimi pailga kalva, kiek aukštėjanti į ŠV, apie 100x60 m dydžio. Kalvos šlaitai ŠR, PV pusėse 12–15 m, ŠV, PR – 6–8 m aukščio. Visas P kalvos šlaitas apsodintas eglėmis, o likusi dalis apaugusi alksniais.

Pasak padavimų, „ant Žvirbliakalnio

buvę didžiausi rūmai. Lietuviai nugalėję švedus, pastatę čia bažnyčią (bet kitokią negu šių laikų), po kurio laiko tie rūmai nugrimzdo į žemes; sakoma, Joninių naktį girdėti po žemėmis verkiant ir dejuojant" (LŽV). Čia nuolat vaidenosi keisti žmonės ar gyvuliai (LTR; UP; plg.: nuo Žvirbliakalnio ateina koks nepaprastai didelis ponas su kepeliušu, margais rūbais, iš po kojų ugnis pilasi – LTR 3078/15).

Š. 1949 m. LII žv., LIIR F. 1–3, 6; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 48; LTR 3078: 15, 20, 21; 3205/88 („pasivaidena nematyta baisybia"); LŽV (J. Pranckevičienė, 1936; Velaikiai); VK. L. ML 2, 131; UP 85–86 (Nr. 181–182); ŽE 539.

1112 pav. Imbrado salos (**1361**) (pagal T. Šidiškį) ir Rutuliškių kyšulys (**1417**) (pagal aut.).

IMBRADAS

1361. SÃLOS ALKIẼTIS (AĨKAS, VILKINĖ) ir ALKẼLIS. Apie 2 km į PV nuo Imbrado, apie 0,1 km į PV nuo Ščiūrio pusiasalio, Avilio ežero ŠR dalyje. Alku vadinama netaisyklingos formos, apie 3 ha ploto, iki 10 m aukščio sala. Joje būta brolių P. ir A. Stankevičių vienkiemio, vadinto Vilkine (sudegė 1943 m.) (Šidiškis T., 1993a).

T. Šidiškio duomenimis (1993), Alkeliu vadinama 0,6 ha ploto sala yra už 0,17 km į V Alkiečio.

Be to, viena iš valksnų prie Alkiečio salos turėjo Perkūno akmens pavadinimą. Žvejo M. Volikovo (g. 1900 m., Mukuliuose) pasakojimu, čia buvęs didžiulis akmuo, kurį perkūnas sudaužęs į tris dalis (Šidiškis T., 1993a).

Apie 0,8 km į PV nuo Alkiečio yra Rutuliškių Kastelninkas (↑**1417**), už 1,7 km į ŠV – Golubiškių piliakalnis (Ar 1497).

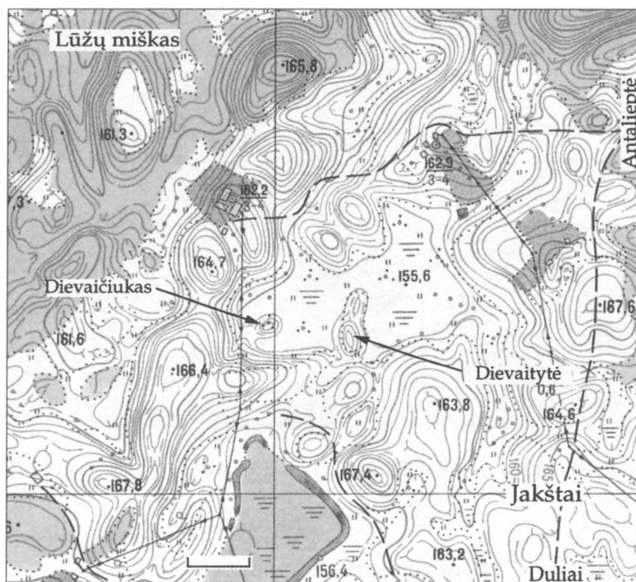
Š. Šidiškis T., 1993a, 7–8 (*Alkas ir Alkelis*); VK (A. Kadžius, 1977; *Alkas*). L. ZK 88 (*Alkietis*); Šidiškis T., 1996, 49.

1111 pav. Gutaučių Žvirbliakalnis (**1360**) (ML 2, 131).

IMBRADO S-JA

1362. MÌŠKAS GÕJUS. Minimas Mazaliaučiznos, Imbrado vls., adresu. „Šiaurėj prieina visai prie sodybos“, apie 1,5 ha ploto.
Š. LŽV (K. Rūkas, 1935).

1113 pav. Jakštų kalnai (**1365**) (pagal aut.).

1114 pav. Jakštų kalnai (**1365**) iš PV (Dievaičiukas kairėje, Dievaitytė – dešinėje). *Aut. nuotr.* 1999.

1363. PÍEVA GÕJUS. Minima Purvinkos vnk., Imbrado vls., adresu.

Į R nuo vnk., 0,5 ha ploto. „Šienaujama, [o] vidury – miškelis“.
Š. LŽV (E. Raugienė, 1935).

JAKIŠKIAI, Salako s-ja

1364. GÕJAI. Nurodomi į V nuo k., prie Lygiosios pievos, 1 ha ploto „krūmai“.

Kaimas įsikūręs Luodžio ežero (↑**1421**) PV pakrantėje. Ten pat yra naujai surastas piliakalnis.
Š. LŽV (J. Kazlauskas, 1936).

JAKŠTAI, Degučių s-ja

1365. DIEVAIČIÙKAS ir DIEVAITÝTĖ. Dievaičiukas yra 0,9 km į P nuo Kaniūkų (Lūžų miško) akmens su dubeniu (Ar 1477), 0,5 km į V nuo kelio Antalieptė–Jakštai (per Lūžų mišką), 0,35 km į ŠR nuo k. kapinių, 0,25 km į PR nuo Lūžų miško 60 kvartalo PR pakraščio, Juodaraistyje. Dėl bebrų veiklos, pasak vietos gyventojų, raiste vanduo sparčiai kyla. Dievaičiukas yra kiek ištęsto kūgio formos kalnelis, maždaug 5x8 m dydžio viršuje, vidutinio statumo šlaitais, apie 4 m aukščio. Prieškaryje buvo ariamas.

Už 0,1 km į PR nuo Dievaičiuko yra Š–P kryptimi kiek pailga, 5x15 m dydžio

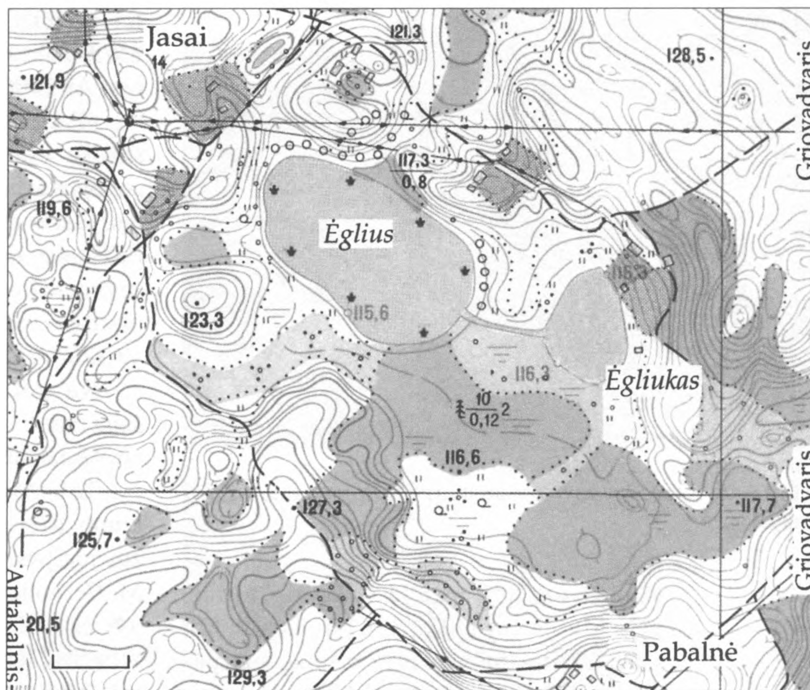

1115 pav. Jakštų Dievaitytė (**1365**) iš PR. *Aut. nuotr.* 1999.

viršuje, 4–5 m aukščio, nuolaidžiais šlaitais, molinga, ilgai arta Dievaitytė, kuri Š pusėje už neplačios lomos pereina į kiek aukštesnį kalvyną.

Padavimų neužfiksuota.

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 48; VK (? m.), (1974 m.).
L. ŽE 539–540.

1116 pav. Jasų ežerai (**1366**) (pagal aut.).

JASAI, Dusetų s-ja
1366. EŽERAĨ ĖGLIUS ir ĖGLIÙKAS (JASEŽERIAI). Ėglius yra 0,6 km į PR nuo kelio Antazavė–Antalieptė, 0,5 km į ŠV nuo kelio Griovadvaris–Morkūnai, pelkėtais krantais, 180x300 m dydžio. Ėgliukas yra už 0,1 km į R nuo Ėgliaus, su kuriuo jungiasi siauru prataku, 100x120 m dydžio.

„Kartą važiavę per tuos liūnus ponai ir numurmėję per žemes. Nuo to laiko ėmę vaidintis, žmones gąsdinti ir pasidaręs ežeras. Dažnai tam ežere girdis, sako žmonės, varpais skambinant, dalgius plakant, žmones šaukiant ir t. t. Taip pat, esą, pasimato nakties dvyliktą valandą ponas su ponia“ (*U.* B. Zaleskis, 1928 m. – LTR 11/76; „Poniai važiuojant, atsivėrę balos ir prigėrę vienoje vietoje arkliai – ten Ėgliaus ežeras, o kur ji pati – Ėgliuko atsiradęs“ – LŽV).
Š. LTR 11/76, 1245/58; LVIA SA 19233, 38 (1784 m., *Jezioro Eglinis, Eglinelis*); LŽV (A. Mažiulis, 1937).

JODAUGIAI, Dusetų s-ja
1367. MÌŠKAS GÕJUS. Nurodomas į PR nuo k., prie Krioviškių dv., „tuoj už sodybų“, apie 5 ha ploto.
Š. LŽV (P. Makarskas, 1935).

KALNIŠKĖS, Dusetų s-ja
1368. MERGÃKALNIS. Nurodomas 0,3 km į R nuo k., apie 2 ha ploto.

„Merga turėja vaikų ir pasikorė ty <...>. Vaidenos“ (LTR).
Š. LTR 6180/302; LŽV (E. Babickaitė, 1935).

KAMŠA (buv. Kvintiškės), Imbrado s-ja
[**1369.**] ÌLGIO ẼŽERAS. Ežero V gale, ten, kur kelias Imbradas – kelias Suviekas–Zarasai kerta upelį, jungiantį Ilgį su Pečiakurkos ežeru, upeliuko ištakoje iš ežero, tiesiog vandenyje, stovi keli mediniai kryžiai. Iš vandens čia kyšo trys didesni raudono granito akmenys. Ant vieno Atgimimo metais pastatyta medinė Marijos skulptūra. Be to, abipus ištakos stovi daug medinių kryžių bei kryželių su įvairiais religiniais užrašais, apkabinėtų įžadų rožiniais. Užrašas ant lentelės, pritvirtintos prie vieno iš kryžių,

1117 pav. Kamšos (buv. Kvintiškių) ežero pakrantė (**1369**) (pagal aut.).

skelbia, jog šioje vietoje Švenčiausia Mergelė Marija apsireiškė 1967 m. liepos 1 d. Gausūs ir išsamūs šių įvykių aprašymai paskelbti (Skrinskas R. G., 1999).

Vietos žmonių pasakojimuose kartais minimas šioje vietoje buvęs ir tiesiogiai su Marija siejamas pėduotas (?) akmuo (Gruzd.; R. Balkutės inform.), tačiau tikslesnių duomenų apie jį nėra.

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 50; R. Balkutės informacija; Gruzd. L. Skrinskas R. G., 1999, 75–79; LKAt 48 C–2 (Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo vieta).

KARTAŠOVKA, Imbrado s-ja

1370. MÌŠKAS GÕJUS (*GAJ*). Nurodomas 0,15 km į V nuo vnk., 0,3 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (K. Chochlovas, 1935).

KAVOLIAI, Dusetų s-ja

[**1371.**] KÁRTUVIŲ KÁLNAS. Nurodomas ties Bilaišių keliu. Iš Š ribojasi su Vėplinės vietove, iš P – su Ilgoja valka, iš PV – su Bičiakalniu. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (S. Kuzmickas, 1935), (P. Markelis, 1939).

KIEMIONYS, Salako s-ja

1372. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1490). Netyrinėtas.

„Petras Šileikis, 52 m. amžiaus, papasakojo, kad jo senelis, kuris turėjęs 92 m. amžiaus ir jau prieš 40 metų atgal yra miręs, pasakodavęs, kad vietoje dabartinio piliakalnio senų senovėje buvusi lietuvių stabmeldžių maldos ir tikybinių apeigų vieta, atseit stabmeldžių žinyčia“ (*U.* 1935 m. – VAK 71/258).

Kai kuriuose padavimuose figūruoja ir šalia esantis Lygajų ežeras: „Un to piliakalnia saniai labai saniai buva pastatyta bažnyčia. Ta bažnyčia invirta Ligajas ažeran. Tam kumpi ažere ir dabar ribokai nežūsta [=nežuvauja], ba tinklai kliūva [už] akmenų“ (*P.* M. Bernotienė, 50 m., Salake. *U.* E. Rukštelytė, 1940 m. – LTR 2276/62; „Yra buvusi bažnyčia ir ilgainiui, pamaldų metu su visais žmonėmis nuskendusi“ – LŽV).

Š. 1958 m. LII žv., KPD PA F. 7–1–34, 117; LTR 2276/62 (Palivarkas); LŽV (Z. Jarackaitė, 1935); VAK 71/258, 259 (LŽV).

KIVIŠKĖS, Imbrado s-ja

[**1373.**] KÁRTUVĖS KÁLNAS (KÁRTVĖS KÁLNAS). Nurodomas už 50 m į PV nuo V. Stunžėno sodybos, 0,5 ha ploto.

Š. LŽV (S. Rūkienė, 1935).

KLEMENTIŠKĖ, Salako s-ja

1374. VÉLNIO DUOBĖ. Nurodoma k. V pusėje, prie miško, apie 10x20 m dydžio (LŽV).

„Kadaise velnias norėjęs užpilti netoli esamą Krokuvos ežerą. Prisisėmęs pilną kepurę žemių, dėl to toj vietoj likusi duobė. Benešant gaidys užgiedojęs ir velnias dingęs, o žemės išbirusios“ (*P.* M. Naruševičius, ~70 m., Nariūnuose. *U.* V. Gumauskas, 1935 m. – LŽV).

Š. LŽV (V. Gumauskas, 1935); Šidiškis T., 1993a, 62.

1375. ARMOTŲ KALNAS. Apie 0,5 km į PR nuo T. Kelienės sodybos, 0,46 km į PV nuo kelio į Klementiškę atsišakojimo iš kelio Salakas–Vyželiai, apie 0,15 km į P nuo Klementiškės kelio, miške (Vait.; 0,35 km į PV nuo Ramoniškių dvarvietės – Šidiškis T., 1993a). Nurodoma, kad kalno viršuje yra ir 5x10 m dydžio, 3 m gylio Bažnytduobė (Šidiškis T., 1993a).

„Čia pakavota bažnyčia" (*P*. A. Linkevičius, g. 1906 m., Ramoniškėse – Šid.; pasakojama, buvo kokie tai pabūklai – LTR 6180/58).

Š. LTR 6180: 57, 58; Šidiškis T., 1993a, 39–40; Vait. (1995).

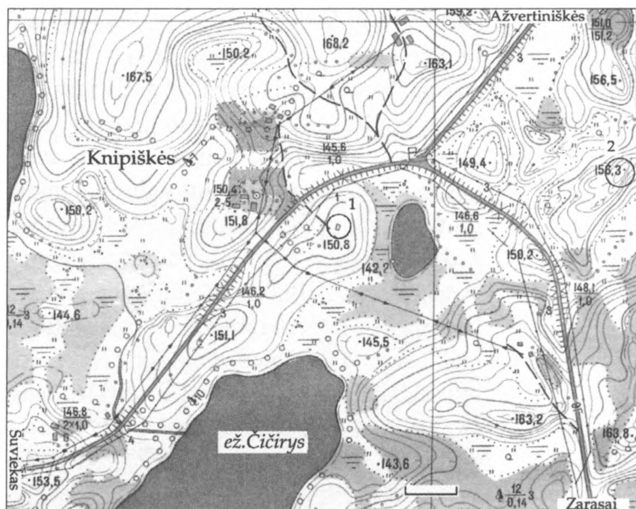

1118 pav. Klementiškės kalnas (**1375**) iš V. *Aut. nuotr.* 1995.

KNIPIŠKĖS (buv. Raganiškės), Suvieko s-ja

1376. RÃGANŲ KÁLNAS. Užfiksuotos šios vietos lokalizacijos: 1) prie Prano Guogio sodybos (ši gyvenamoji vieta buvo vadinama Raganų, arba Raganiškių, vienkiemiu), „prie ežerėlio, kuris jungiasi su Čičirio ežeru" (1935 m. – LŽV); 2) „Čičirio ežero pakrantėje" (~1935 m. – ZK); 3) „kairėje kelio į Raudinę ir Aleksandravėlę pusėje" (1949 m., LII).

Bandant suderinti šias gana prieštaringas versijas išeina, kad Raganų kalnas – tai kalva tarp kelio Suviekas–Zarasai (į PR nuo jo), Čičirio ežero (į Š nuo jo) ir Čičiraičio (į V nuo jo), ant kurios prieškaryje buvusi įkurta sodyba. Tačiau 1999 m. E. Jurkėno (55 m., Knipiškėse) teigimu, Raganiškėmis buvo vadinama kita vieta, esanti 0,65 km į ŠR nuo Čičirio ežero ŠR galo, 0,35 km į ŠR nuo E. Jurkėno sodybos, 0,3 km į PV nuo Ažvertiniškių k. kapinių, 0,2 km į ŠR nuo kelio Suviekas–Zarasai, lauko kelio į Ažvertiniškes PR pusėje: „Apie tų vietų, skaita, buva Raganiškės. Apie tų daiktų, sakydava, kad vaidindavos, ateidava kas prie šulinio, ten toks buva paversmis" (1999 m., LII). Tai iš pirmo

1119 pav. Knipiškių Raganiškės (1 – pagal LIIR F. 1–3, 44; 2 – pagal aut.).

1120 pav. Knipiškių Raganiškės (pagal aut.) iš P. *Aut. nuotr.* 1999.

žvilgsnio niekuo neišsiskiriantis aukštumos pakraštys, kuris R pusėje stačiu, vidutiniškai 12 m aukščio šlaitu leidžiasi į pelkėtą duburį. Tačiau kažkur į V–PV nuo šios vietos (toje pačioje kelio Suviekas–Zarasai Š pusėje) būta ir svarbiausio orientyro – P. Guogio sodybos.

„Buvo sudegintos raganos Suvieko dvaro pono įsakymu dar baudžiavos laikais": Trys Suvieko dvaro mergos darbininkės Joninių naktį ant kelmų nuskrido į Kijevą. Bernas pasislėpęs skrido kartu, bet vėliau mergos jį pažino ir jis turėjo duoti garbės žodį, kad „visą įvykį laikys paslapty, nes kitaip jau būsianti bėda <...> Bernas paslapties neišlaikęs, ir greit visa Suvieko apylinkė sužinojusi jo nuotykį <...>. Suvieko ponas liepė sugauti tas tris mergas ir jas kaip raganas ant kalniuko sudeginti. Raganos įskundė ponui ir berno sužadėtinę, būk ji esanti dar didesnė ragana. Ponas ir tą nekaltą mergelę liepęs įmesti į liepsną <...> vienkiemis ir kalnelis Raganiškiais arba Raganos vadinami" (*P.* A. Cibulskis, 26 m., Cibulynėje. *U.* A. Urbonas, 1935 m. – LŽV; Tris raganas girdė ežere – neprigėrė. Paskui sudegino ir išaugo du dagiai su viena lelija. Lelija todėl, kad trečioji dar nebuvo išmokinta prie raganų darbų – LTR). „Ant šio kalnelio seniau baidyklės gąsdindavusios ir neatsargius žmones smaugdavusios, o vasarą čia jokia žolė neaugdavusi. Kartą trys narsūs vyrai nuėję naktį ant kalno, sugavę raganas ir į vandens kubilą įmetę. Viena ragana tik pliumpt ir pasinėrusi, o kitos dvi likusios plūduriuoti ant vandens. Vyrai šias dvi raganas užmušę, o pasinėrusią paleidę. Nuo to laiko kalnas apaugęs žole, vaiduokliai išnykę ir žmonių dabar niekas nebegąsdinąs" (ZK; „Kas naktį rinkdavosi raganos. Jos šūkaudavusios, burdavusios, vogdavusios vaikus. Sako, matydavosi, kaip jos naktį kūrenusios laužus" – Šidiškis T., 1993a).

Š. 1949 m. LII žv., LIIR F. 1–3, 44; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 50; LTR 3987/307; LŽV (A. Urbonas, 1935; *Raganiškių kalnas*); Šidiškis T., 1993a, 23. **L.** Gipiškis P., 1936; ZK 49–50; LKAt 49 C–1; Žilėnas A., Žilėnienė D., 1984, 62 („Kur Suvieko–Zarasų kelias riečiasi pagal įlanką, yra Knipiškių, arba Raganų, kalnas, žmonių dar Raganiūkščiu vadinamas"); ML 1, 566 („vienkiemis, vadinamas Raganykščiu").

KRAŠTAI, Antalieptės s-ja

1377. KALVÀ DIEVAIČIÙKAS. „Laukas" (VK, 1962 m.). 2000 m. nelokalizuotas (Vait.). Veikiausiai tas pats Jakštų (↑**1365**).

Š. VK (I. Savičiūtė, 1962), (1974).

KUMPUOLIAI, Antazavės s-ja

1378. VÉLNIO ŠULINỸS. Nurodomas į Š nuo k., pavasarį užlietas vandens, 6 m gylio (vandens iki 2 m gylio). „Apskrita duobė".

Š. LŽV (J. Markelis, 1935).

LAPELIŠKIAI, Turmanto s-ja

1379. AKMUÕ RÃGANOS SÓSTAS (Ar 1506; M 168). 0,12 km į P–PR nuo kelio Turmantas–Zarasai, apie 60 m į Š nuo k. kapelių, ant nedidelės pakilumos. Akmuo vidutinio stambumo pilkai rausvas granitas, netaisyklingos daugiakampės formos, daugiau kaip 3 m ilg. (Š–P), apie 2,5 m pl. (V–R), 2,05 m aukščio. Akmens Š dalis kiek žemesnė, tokiu būdu susiformavusi „sėdynė" su atlošu, kurioje patogu sėdėti nuleidus kojas. „Sėdynės" horizontalioji dalis netaisyklingos trapecijos formos, 35 cm pl. prie krašto ir 1 m pl. ties atlošu. Jos ilgis 78 cm. Atlošas 32–45 cm aukščio, pasviręs 45° kampu. Aukščiausia akmens dalis – nupjauto kūgio formos su nedideliu natūraliu, iki 2,5–3 cm gylio, įdubimu.

„Senų senovėje, kada raganos viešpatavo žemėje, ant šio akmens sėdėdamos, gražiai dainuodavo, ypač matydamos keliu

pravažiuojančius jaunuolius. Jaunuoliai, susižavėję jų dainomis, prisiartindavo prie akmens, o raganos tuo metu čiupdavo jaunuolį, jį myluodavo tol, kol užmyluodavo arba pasmaugdavo" (Nemanis J., 1996a; „sėdėjo ragana" – 1985 m., MMT). „Žmonės pasakoja, kad po tuo akmeniu yra pakasti pinigai" (LŽV).

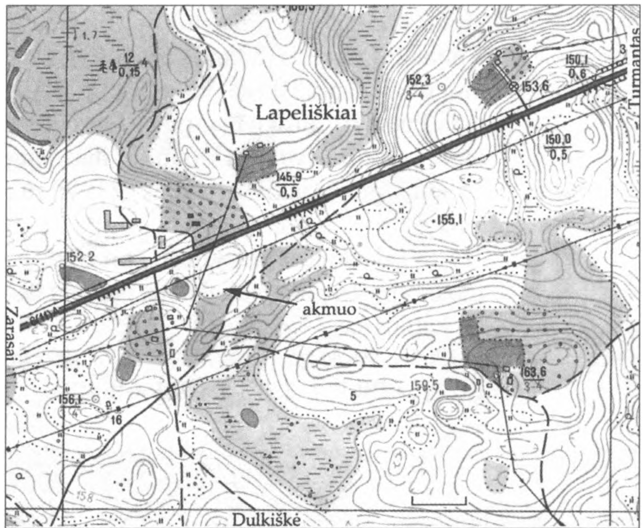
„Sẽniai susirenka prie akmens gerti degtinę" (1969 m., RKM).
Š. 1969 m. RKM žv., KPD PA F. 9–1–16, 52; 1972 m. LII žv., LIIR F. 1–321, 37; 1985 m. MMT žv.; LGP 523–525; LŽV (K. Vasiliauskienė, 1935); Vait. (1995). **L.** IA 94 (Nr. 362); Nemanis J., 1994, 72; 1996a; Isokas G., 1995, 425.

LAPIŠKĖS, Zarasų s-ja
1380. VĖLNIABALA. Nurodoma prie k., pakelėje, 3 ha ploto „bala-durpynas". Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (T. Sidarkevičius, 1935).

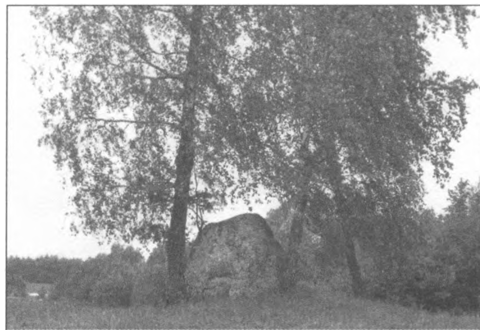
LENGVENIŠKĖS, Zarasų s-ja
1381. VĖLNIO AKMUÕ. Remiantis 1973 m. LKD šaltiniais nurodomas prie Apiraičio ežero, „netoli senojo vieškelio" (Šidiškis T., 1993a). „Didelis akmuo, matosi tik viršūnė". 2000 m. nelokalizuotas.
Š. 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 26 (nelokal.); Šidiškis T., 1993a, 61 (Gudėniškė Livoniškė).

LYGALAUKIAI, Antazavės s-ja
1382. AKMUO su PĖDA. Nurodoma, kad akmuo su Velnio pėda esąs apie 0,8 km į Š nuo fermų ir žvyrduobės, prie Kviliaus sodybos (1961 m., RKM).

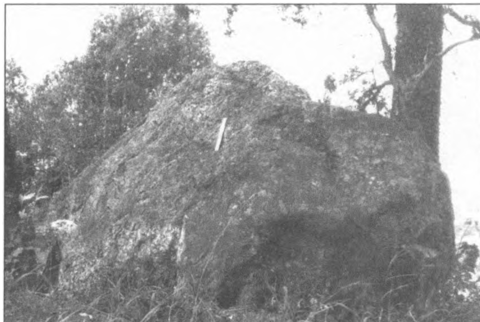
1999 m. duomenimis, Lygalaukių k. visiškai sunykęs. Kviliaus sodyba nugriauta. E. Kralikienės (75 m., kilusios iš Lygalaukių, gyv. Aleksandravėlėje) pasakojimu, „prie Kviliaus būta visakių akmenų". Be to, pateikėjos vyrui sapnavosi, kad kažkur

1121 pav. Lapeliškių akmuo (**1379**) (pagal RŽPI).

1122 pav. Lapeliškių akmuo (**1379**) iš Š. 1972 (LII ng. 30394).

1123 pav. Lapeliškių akmuo (**1379**) iš R. *Aut. nuotr.* 1995.

apie tą vietą yra paslėpta daug pinigų. Vėliau P. Pupeikis (37 m., kilęs iš Lygalaukių, gyv. Maniuliškėse) teigė, kad pas Antaną Pupeikį „ant kiema, po pušele" buvo apie 1x1,2 m dydžio akmuo su maždaug 15 cm ilgio „vaikiška pėdele" (1999 m., LII).

Lygalaukiuose yra tyrinėti I t-mečio pirmosios pusės pilkapiai, ten pat naujųjų laikų kapinynas (Av 2074).

Š. 1961 m. RKM žv., LIIR F. 1–2623, 17; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 52; LTR 6180/286.

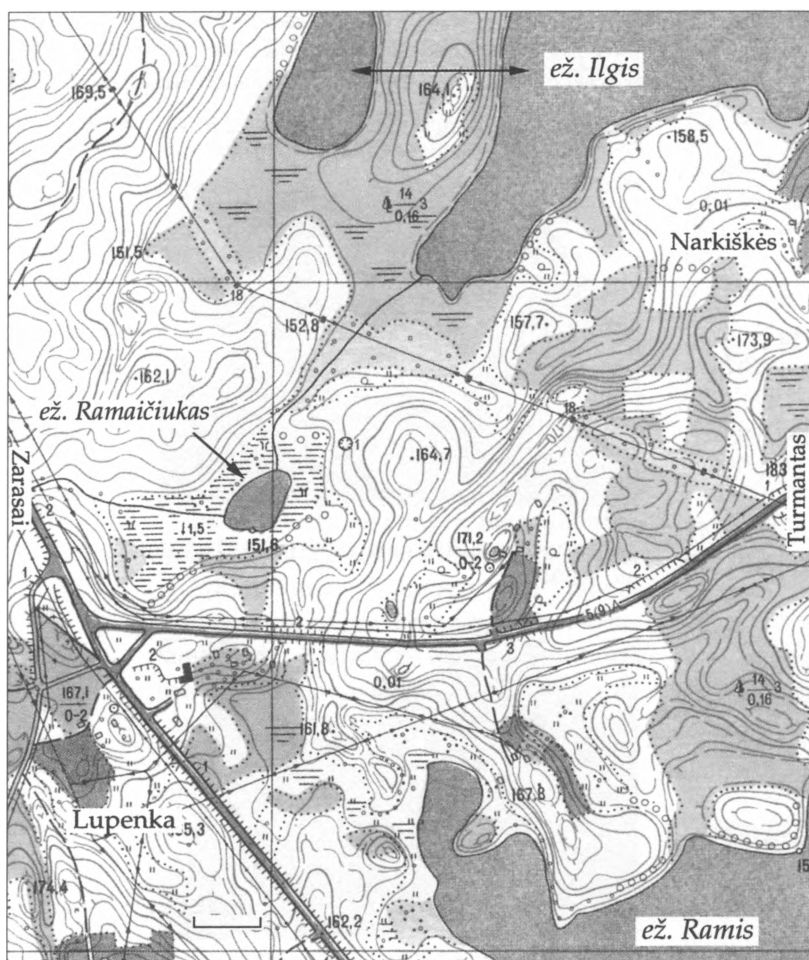
LUPENKA, Turmanto s-ja

1383. ĚŽERAS RAMAIČIÙKAS (RAMAITIS) ir SALÀ VÉLNIO LÌZDAS. Ežeras nurodomas „prie pat Ilgio ežero, netoli Lupenkos kapų". Apie 1 ha ploto, užpelkėjusiais krantais. Be to, ežere esančios trys plaukiojančios salos. Didžiąją (~80 m^2) žmonės vadinę Velnio lizdu.

Tikima, kad Ramaičiuke velnias gyvenąs. Kartą prieš Velykas Velnias paprašęs žmonių rogių, kad galėtų savo vaikus šventėms pervežti iš Ramaičiuko į Ilgio ežerą – „kad linksmiau galėtų ten praleisti šventes" (ZK 100; kiti variantai pasakoja, kad Velnias vaikus vežęs iš Ramio ežero į Ramaičiuką – ZK 101).

„Ramaiciuke žvejai žuvų sugauti negalį, nes jas velnias saugąs" (ZK 97).

L. Gipiškis P., 1936, 2; ZK 97–103.

1124 pav. Lupenkos ežerai (**1383**) (pagal aut.).

MAKARAUKA, Suvieko s-ja

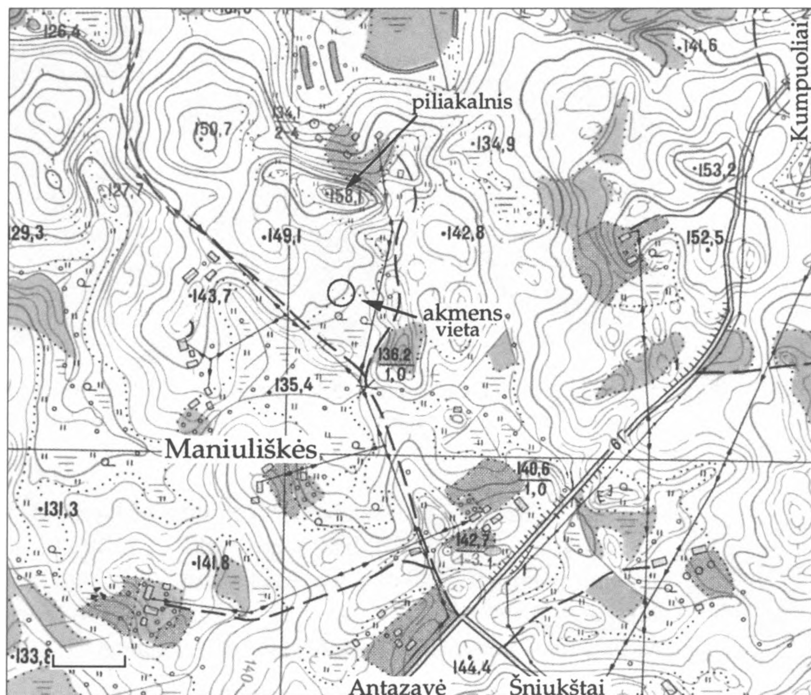
1384. MÌŠKAS GÕJUS. Nurodomas „į Vaidminių pusę", 2 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (A. Urbonas, 1935; Makarovka).

MANIULIŠKĖS, Antazavės s-ja

1385. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1503). 1933 m. P. Tarasenka trijose piliakalnio aikštelės vietose ištyrė bendrą 28 m^2 plotą ir aptiko iki 80 cm storio kultūrinį sluoksnį, daugiausia su I t-mečio keramikos radiniais.

„Pasakoja, kad kartą labai seniai viena moteriškė norėjusi atlikti Maniuliškių bažnyčioje išpažintį, bet pavėlavusi ir ėjusi tiktai šv. Mišių išklausyti. Ji beeidama pamačiusi didelį būrį kardininkų, bepilančių bažnyčią žemėmis. Kartu su šia bažnyčia buvo žemėmis apkasti ir žmonės. Toje vietoje, kur stovėjo bažnyčios bokštai, pasirodęs iškyšulys <...>„ (ZK; „Būdava dienų par vidūdienį skamba kaip ir žemėse varpai!“ – LTR 3987/300). „Apie šitų piliakalnį raganas bėgioja su šluotam <...> baida čia vaiduokliai!“ (LTR 3987/300). „Seniau jaunimas čia susirinkdavo vasarą šventadieniais pasilinksminti“ (ZK).

1125 pav. Maniuliškių piliakalnis (**1385**) ir akmens (**1386**) buvusi vieta (pagal aut.).

Š. LTR 3987: 270 („Užpylė bažnyčių kareiviai“), 300; 6180/292 („Kepurėm apipilta bažnyčia“); VAK 70/104; VUB F. 213–115, 24. **L.** ZK 31–32; ML 1, 594; OKŠ 67; ŽA 137–138 (Nr. 307–311).

1386. LÕBIO AKMUÕ. Šalia Maniuliškių piliakalnio P. Tarasenka aprašo vadinamąjį Lobio akmenį. Tai buvęs didelis plokščiu viršumi akmuo, sprendžiant iš to meto nuotraukos (PA), jis gulėjo apie 0,15 km į P–PV nuo piliakalnio, netoli lauko kelio, vedančio į kelią Suviekas–Antazavė, pelkėtos pievos Š pakraštyje.

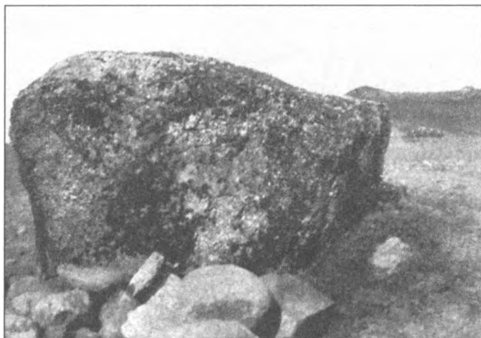
1999 m. LII ekspedicijos metu naujų duomenų nesurinkta, akmens likimas nežinomas.

Buvo pasakojama, kad po akmeniu esąs paslėptas lobis, o norint jį paimti „reikią išimti iš po to akmens mažą akmenuką, įsidėti jį į burną ir vaikščioti su juo, nepratariant nė žodžio, tris paras. Po to, vidurnaktį ateiti prie Lobio akmens ir patuksenti į jį akmenuku. Pasikels akmuo – imk tų užburtų turtų, kiek nori“ (PA).

1126 pav. Maniuliškių piliakalnis (**1385**) iš P. *Aut. nuotr.* 1999.

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 54 (nelokal.). **L.** PA 39, 40 (nuotr.), 73 (Nr. 112); ML 1, 576; OKŠ 67.

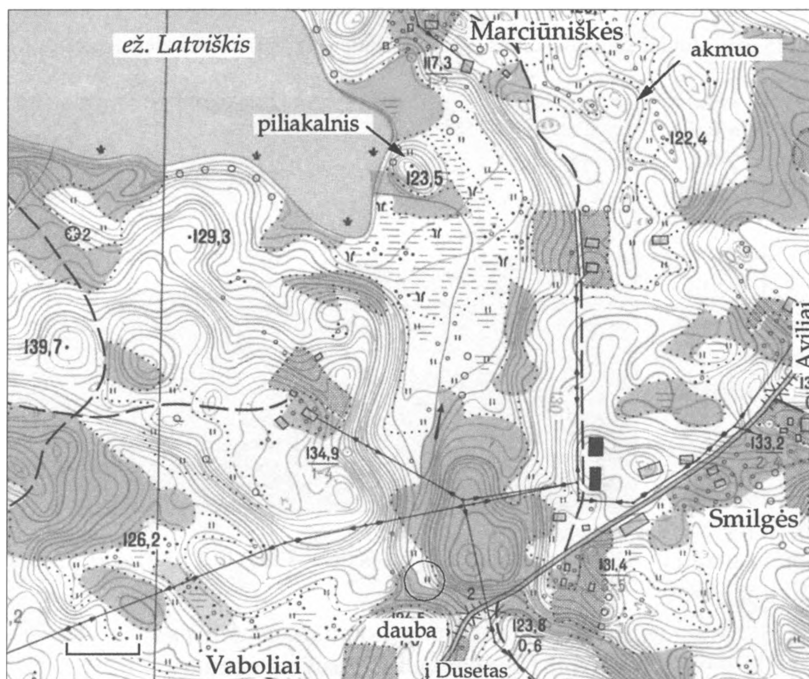

1127 pav. Maniuliškių akmuo (**1386**) (pagal P. Tarasenką 1958, 14 pav.).

1129 pav. Marciūniškių akmuo (**1388**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 1999.

1387. AKMUO su PĖDA. Miglotai menama, kad apie Maniuliškes buvo akmuo su velnio ar meškos pėda. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 56.

1128 pav. Marciūniškių akmuo (**1388**) ir Vabolių dauba (**1456**) (abu – pagal aut.).

MARCIŪNIŠKĖS, Dusetų s-ja

1388. AKMUÕ MARTỸNAS. 0,35 km į ŠV nuo kelio Žukliškės–Dusetos, 0,3 km į R nuo Marciūniškių piliakalnio (Ar 1512), 0,2 km į PR nuo Girčių sodybos, Girčių žemėje, bevardžio upelio kairiajame krante, toje vietoje, kur upelis išsilieja Rudaraisčio lankelėje, ir ten, kur upelį kerta keliukas, vedantis iš Girčių sodybos į kaimo parduotuvės pastatus prie kelio Žukliškės–Dusetos.

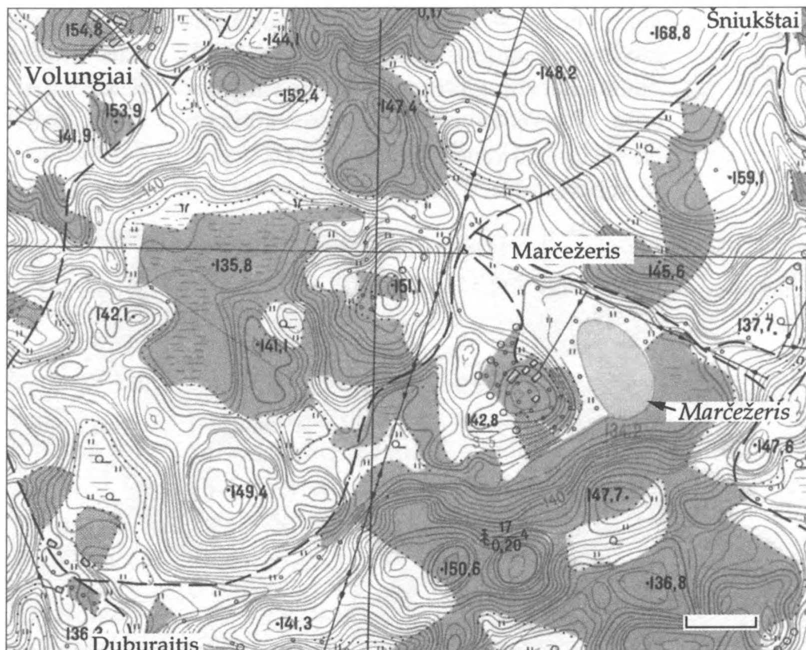
Akmuo rausvos su melsvais intarpais spalvos smulkiagrūdis granitas, iš viršaus užslinkęs žemėmis, matoma apskaldyta plokščia akmens dalis yra 90 cm ilg. (ŠV–PR), 35 cm pl. (ŠR–PV), 40 cm aukščio.

L. Girčio (68 m.) ir A. Girčienės (69 m.) teigimu, Martyno akmuo praeityje davė pavadinimą visam Marciūniškių (kitados – Marteniškių) kaimui. Akmuo

anksčiau buvęs gerai žinomas vietos gyventojams, buvęs daug platesnis, tačiau ilgainiui apskaldytas ir užslinkęs žemėmis (1999 m., LII).

A. Girčienės sesuo, dirbusi vietinės bibliotekos-skaityklos vedėja, eidama į parduotuvę pro akmenį „būdava, vis juokauna, saka: „Martiniuk, Martiniuk, – saka, – atiduok auksą“. Tada paima, pakasa, pakapsta ranka, ir aina“ (1999 m., LII).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 54–55; LTR 6180/293; M. Lapinsko informacija, 1994 m. L. ŽE 542.

1130 pav. Marčežeris (**1390**) (pagal LTR).

1389. AKMUO su PĖDA. Buvo Paliepinės pievelėje Kecoriaus žemėje, prie „buvusio kelio Dusetos–Meiliūnai“. Sunaikintas apie 1935 m.

Įdubimas akmens viršuje buvo vadinamas Velnio pėda. Joje susirinkusiu vandeniu piemenys gydydavęsi karpas (Mažiulis A., 1940).

L. Mažiulis A., 1940, 175–176; Vaitkevičius V., 1997, 53.

MARČEŽERIS, Antazavės s-ja

1390. MAR̃ČEŽERIS (MER̃GEŽERIS). Į P nuo Volungių, apie 1,5 km į ŠR nuo Duburaičio ež. (upelis iš Marčežerio sujungia abu ežerus). 1–2 ha ploto.

„Pasakojo, kad seniau važiavo vestuvės. Nebuvo bažnyčių arti, tai važiavo iš toli, iš bažnyčios po šliūbo jau. Kai važiavo per tų ežerų, inlėkė ir prigėrė visi. Tai nuo to ir vadina Marčežeriu“ (*P.* J. Budrys, 80 m., Volungių k. *U.* K. Viščinis, 1968 m. – LTR).

Š. LTR 3991/202. L. Vardynas, 98 (*Marčežeris*); LKAt 48 C–2 (*Mergežeris*).

MASKVYČIOS, Dusetų s-ja

1391. ẼŽERAS KANÃPINIS. Apie 1 km į R nuo Dusetų, apie 1,5 ha ploto, buvusioje J. Kazakevičiaus žemėje.

„Pasakojama, kad Šv. Petro rytą ėjo pro Kanapinį žmogus ir matė ežere plaukiant

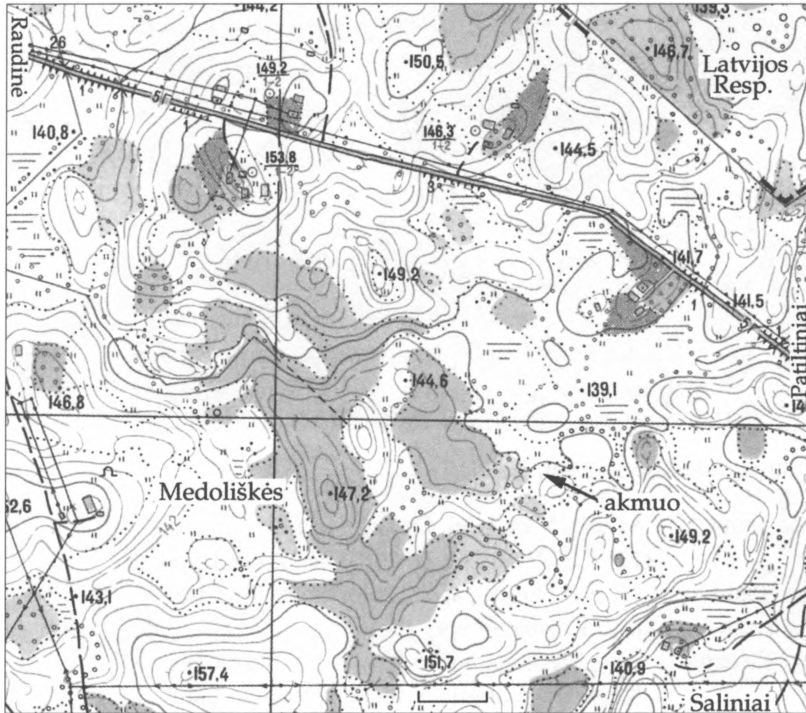

1131 pav. Maskvyčių ežeras (**1391**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 2005.

valtį, kurioje sėdėjo moteris. Priėjus žmogui arčiau, moteris jį pašaukė ir prašė ištraukti, bet žmogus matydamas ją valty nebojo. Moteris tuo tarpu atsistojo ir surikus: „Ir vėl turėsiu kentėt!“ pranyko“ (LŽV; prašė ją peržegnoti – ZK).

„Tas ežeriukas labai gausus vaiduokliais“ (Mažiulis A., 1936).

Š. LŽV (A. Mažiulis, 1936); Mažiulis A., 1936, 14 (Nr. 10); VUB F. 213–115, 19. **L.** ZK 86.

1132 pav. Medoliškių akmuo (**1393**) (pagal KPC AS).

MATIUKAI, Dusetų s-ja

1392. VARPINĖS KALNAS. Nurodomas k. laukuose, status kalnelis.

Prieš Antrąjį pasaulinį karą pavadinimo kilmė jau buvo pamiršta. Žmonės spėliojo, jog kalnelis esąs panašus į varpą, jame buvo varpas baudžiauninkams į darbą šaukti ir pan. (ZK).

Š. Šidiškis T., 1993a, 64. **L.** ZK 44.

MEDOLIŠKĖS, Suvieko s-ja

1393. AKMUO su PĖDA (sg. 16). 0,8 km į V nuo k. kapinių, 0,4 km į PV nuo kelio Raudinė–Paupinė, laukuose į P nuo melioracijos griovio P galo. Iki melioracijos, akmuo buvo S. Andriuškevičiaus sodyboje, už 5 m į P nuo pirties kampo, pelkėtoje pievoje, per kurią tekėjo išdžiūvantis upelis. Iki archeologinių tyrinėjimų buvo matoma 50x75 cm dydžio akmens dalis. Tyrimų metu atkasto akmens aukštis buvo 55 cm. Akmens viršuje yra 8x16 cm dydžio, 7 cm gylio įdubimas, primenantis žmogaus dešinės kojos pėdos, nukreiptos į ŠR, atspaudą. Įdubimas vadinamas „velnio pėda“ (Urbanavičius V., 1974; maž vaiko dešinės kojos – VAK).

„Akmuo laikytas šventu. Dar neseniai pėdoje susirenkančiu vandeniu buvo gydomos karpos“ (1972 m., LII).

1133 pav. Medoliškių akmuo (**1393**).
A. Merkevičiaus nuotr. 1972 (LII ng. 30405).

1972 m. LII (vad. V. Urbanavičius) tyrinėjo akmens aplinką. Ištirtas 16 m^2 plotas. Prie akmens R krašto, pačiame žemės paviršiuje, rasta nesenos laužavietės liekanų. Kitų archeologinių objektų nerasta.
Š. 1972 m. LII tyr., LIIR F. 1–351, 53; 1972 m. LII žv., LIIR F. 1–321, 40; VAK 71/208 (LŽV, *Didėjos miškelyje*). L. Urbanavičius V., 1974, 108; Vaitkevičius V., 2003a, 228.

MOZŪRAI, Zarasų s-ja
1394. VELNIABALA. Nurodoma 0,7 km į ŠV nuo k., 1,5 ha ploto „pieva".
Galbūt sietina su Naprelių adresu minimu Velnių kalnu?
Š. LŽV (V. Bosikis, 1935; Mazūrai).

MURLIŠKĖS, Degučių s-ja
[**1395.**] MĖLYNÀSIS AKMUÕ. Nurodomas 0,5 km į P nuo kelio Kaunas–Zarasai.
„Čia dar tebėra mėlynas akmuo".
Š. LŽV (E. Delertienė, 1939).

MURMULIŠKĖS, Degučių s-ja
[**1396.**] AKMUO su DUBENIU. Gulėjo Jono Miškinio lauke, apie 0,5 km atstumu nuo jo sodybos. Apie 1921 m. J. Miškinis akmenį pervežė pas save, tačiau 1985 m. MMT ekspedicija akmenį jau rado prie kelio Degučiai–Murmuliškės (1,4 km į PR nuo Degučių k. kapinių). 1995 m. akmuo jau buvo išvežtas į Zarasus (?) (Vait.).

Akmuo raudonos spalvos stambiagrūdis granitas, 90 cm skr., 45 cm aukščio. Dubuo 60x68 cm dydžio, 30 cm gylio, piltuvo formos. Jo dugne dar 13 cm skr., 7 cm gylio pagilėjimas (pjūvyje – pusrutulio formos) (1985 m., MMT).

Vietos gyventojų teigimu, šiame akmenyje kalvis „ratus linkdava" (*P.* A. Šuminienė, 84 m., Murmuliškėse. *U.* V. Vaitkevičius, 1995 m.).
Š. 1985 m. MMT žv. (doc. A. Merkevičiaus dienoraštis); Vait. (1995).

NAPRELIAI, Zarasų s-ja
1397. VELNIŨ KÁLNAS. Nurodomas kelio Zablatiškė–Aviliai R pakelėje. Apie 0,1 km į ŠR nuo Alyvų kalno. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. Šidiškis T., 1993a, 26–27; VAK 77/21. **L.** ZK 47 (*Velnių kalnas, Alyvinis kalnas*).

NARIŪNAI, Salako s-ja
1398. DIDỸSIS AKMUÕ. Nurodomas prie kelio Nariūnai–Vyželiai. Nuskeltu kraštu. 1999 m. nelokalizuotas.

„Kartą važiavęs keliu pro jį gerais arkliais ponas. Arkliai pasibaidę. Ponas su karieta taip smarkiai kritęs į akmenį, kad net akmuo apvirtęs. Versdamasis po savimi ir poną su karieta prislėgęs" (*P.* T. Bekerienė, ~50 m., Nariūnuose. *U.* V. Gumauskas, 1935 m.).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 55 (nelokal.); LŽV (V. Gumauskas, 1935; Romaniškės).

NARSŪNIŠKĖS, Zarasų s-ja
[**1399.**] AKMUO su ŽENKLU. Buvo 1,13 km į PR nuo Nikajaus kanalo dešiniojo kranto, 0,9 km į V nuo kelio, einančio iš plento Utena–Zarasai į Glyninką, atsišakojimo nuo minėto plento, apie 0,4 km į ŠR nuo kelio Utena–Zarasai. 1987 m. ketinta akmenį pervežti į Stelmužę.

Akmuo netaisyklingo keturkampio formos, plokščias, pilkai rausvo smulkiagrūdžio granito. Jo dydis 67x40x20 cm. Viena pusė lygi. Beveik jos centre iškaltas 27x30 cm dydžio kryžius su vienodo ilgio kryžmomis. Viena kryžma išeina į akmens kraštą. Kryžmos griovelis pusapvalio pjūvio, 2 cm pločio ir 5 mm gylio. Akmuo pastatytas ant briaunos kryžiumi į Š.
Š. 1987 m. MMT žv., LIIR F. 1–1370, 41.

NAVIKĖLIAI, Zarasų s-ja
[**1400.**] KOPLỸČIOS KÁLNAS. Nurodomas apie 0,25 km į R nuo k., 0,2 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. Šidiškis T., 1993a, 29.

1134 pav. Novinkų kalnas ir akmuo (**1402**) (pagal aut.).

NEIŠERIŠKĖS, Imbrado s-ja

1401. MÌŠKAS GÕJUS (GÃJUS). Nurodomas 0,3 km į P nuo vnk., apie 2 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (K. Chochlovas, 1935).

NOVINKAI, Imbrado s-ja

1402. PERKŰNKALNIS. 1,8 km į ŠR nuo Imbrado bažnyčios, 0,15 km į V nuo V. Rutulienės sodybos, 0,11 km į ŠV nuo nebenaudojamo (senojo) kelio Imbradas–Stelmužė, Rutulių žemėje, pelkėtos Dubakos daubos PV krante.

Perkūnkalnio būta maždaug 40 m ilgio (ŠV–PR), apie 20 m pločio (ŠR–PV) kalnelio aukštesne PR dalimi, nuolaidžiais ir vidutinio statumo (R), 2–4 m aukščio šlaitais. Po ilgamečio ir intensyvaus arimo kalnelis labai apardytas, gerokai nulygintas. Iš ŠR šlaito kastas smėlis. Kalvos R šlaite guli raudonos

1135 pav. Novinkų kalnas (**1402**) iš P. *Aut. nuotr.* 1999.

1136 pav. Novinkų akmuo (**1402**) iš P. *Aut. nuotr.* 1999.

spalvos ypač stambiagrūdžio granito akmuo, matyt, apdaužytas perkūno. Matomoji jo dalis 1,6 m ilg. (Š–P), 1,3 m pl. (R–V), 1,15 m aukščio. Ties stačiu akmens R šonu matoma užslinkusi maždaug 1 m skr. ir 50 cm gylio duobė.

„Ant kalno seniau augo eglė ir stovėjo didelis akmuo. Tą eglę ir akmenį sudaužė perkūnas. Ir dabar į šį kalnelį dažnai trenkia perkūnas. Dėl to ir vadina jį Perkūnkalniu“ (*P.* K. Rutulis, ~30 m., Novinkuose. *U.* K. Rūkas, 1935 m. – LŽV). Naktimis ant kalno buvo matomas žiburėlis.

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 55; LŽV (K. Rūkas, 1935; Novinkai III); Šidiškis T., 1993a, 31. **L.** ŽE 540.

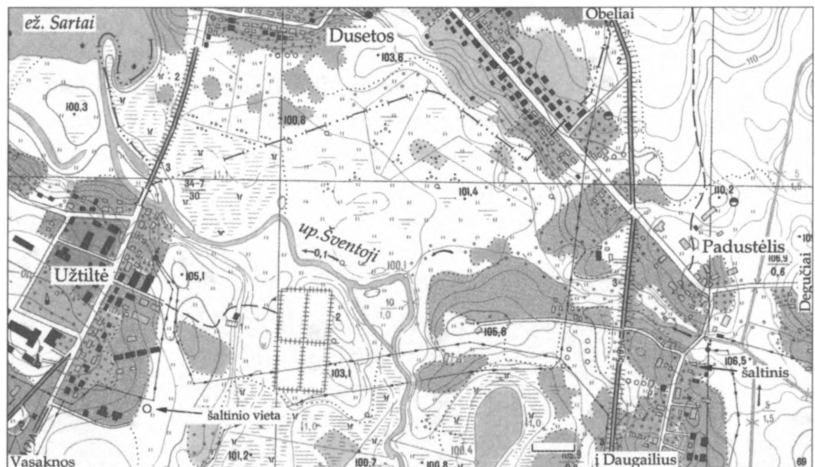
PADUSTĖLIS, Dusetų s-ja

1403. ČIĒGIO ŠALTÌNIS (STEBUKLÌNGOJI VERSMĖ̃).

0,35 km į PR nuo kelių Obeliai–Daugailiai ir Dusetos–Degučiai sankryžos, 0,15 km į P nuo pastarojo kelio vingio, K. Čiegytės-Stasiulionienės sodyboje, 13 m į PR nuo gyvenamojo namo PR kampo. Šaltinio vietoje ant žemių kauburio yra iš plytų sumūrytas 1,1x1,9 m dydžio šulinys. Iš jo vanduo nuteka į R pusėje esantį 1x2 m dydžio metalinį lovį-aptvarą, iš kurio vanduo teka Š (10°) kryptimi, maždaug 20 m ilgio prataku į bevardį upelį. Šaltinio vanduo šaltas, geležingas, turi nestiprų kvapą.

„Čieglio sodyboje yra vadinama „Stebuklingoji versmė“. Toji versmė, vietos žmonių, labai gerbiama, nes prieš audras, didelius lietus, ledus ar net kitas nelaimes jos vanduo staiga pasikeičiąs: nubaląs arba nepaprastai drumzlinas palieką; iš to jau senesni žmonės sugeba spręsti besiartinančias nelaimes. Versmė turinti dar tą patį ritinį, kuris išlikęs nuo Pliaterių laikų“ (LŽV). Dabartinė sodybos šeimininkė versmę apibūdina kaip „naudingą, bet ne stebuklingą“, nors patvirtina, kad ji ir dabar rodo orų, ir netgi jos pačios gyvenimo pasikeitimus (1999 m., LII).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 55–56; LTR 1245/103; 6180/303; LŽV (A. Mažiulis, 1937). **L.** ŽE 545.

1137 pav. Padustėlio šaltinis (**1403**) ir Užtiltės šaltinio (**1454**) vieta (abu – pagal aut.).

1138 pav. Padustėlio šaltinis (**1403**) iš P. *G. Gruzdo nuotr.* 2002.

1404. KAUKÃZO KÁLNAS. 1999 m. tikslesnių duomenų nesurinkta.

„Seni žmonės pasakoja, kad po Kaukazo kalnu („ant kalno“ – ZK) yra didžiulis akmuo. Po tuo akmeniu yra durys, už kurių paslėpti didžiuliai turtai. Senovės lietuviai paslėpė ir užkeikė tuos turtus, kad prie jų neprieitų priešai“ (*P.* V. Šeikus, 87 m., Padustėlyje. *U.* 1969 m. – VUB).
Š. VUB F. 213–115/15. L. ZK 38.

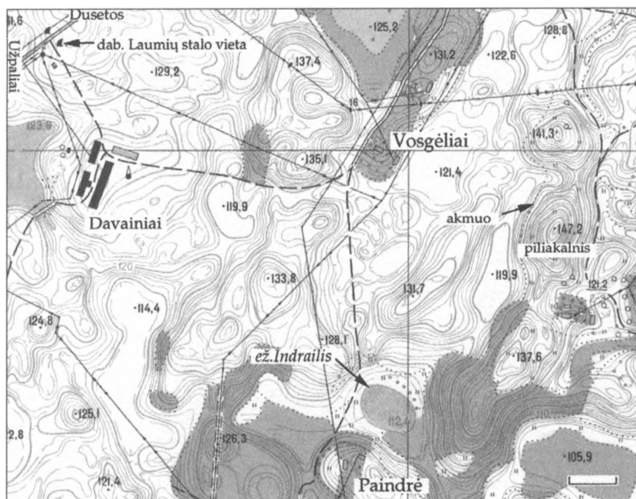
PADUSTIS, Antalieptės s-ja

1405. VELNIÃVERSMĖ. Nurodoma 3,5 km į PR nuo kolūkio [kokio?] kontoros, 3x4 m dydžio.

„Sako, kad į šią versmę įkrito ponas, važiuodamas su pora arklių. Velniai jo dūšią pasiėmę, nes buvęs žiaurus“ (*P.* A. Rusakevičius, 45 m. – VK).
Š. VK (~1970).

PAILGIS, Zarasų s-ja

1406. VÉLNIO AKMUÕ (AKMENYS?). 1937 m. LŽV anketoje pateikti tokie duomenys apie mitologinius akmenis prie Ilgio ežero (deja, duomenys dviejose skiltyse kiek prieštarauja vieni kitiems): 1) Velnio akmuo yra 0,2 km į Š nuo Ilgio ež., šlaite; 2) „Prie Ilgio ežero, šiaurinėj jo daly, arčiau į jo smailumą (apie 1 km nuo smailumos galo) vandeny guli du akmenys (nuleidus ežero vandenį, abu akmenys guli sausumoj)“.

1139 pav. Paindrės akmens (**1407**) dabartinė vieta, Paindrės ežeras (**1408**), Vosgėlių piliakalnis (**1467**) ir akmuo I (**1468**) (visi – pagal aut.).

1999 m. konstatuota, jog Pailgio k. sunykęs. Remiantis netiesioginėmis nuorodomis nustatyta, kad akmenų paieškos plotas yra tarp Aukštakalnio ir Girvydiškių, 1,1 km į ŠR nuo Girvydiškių k. kapinių (sg. 207), 0,55 km į PR nuo nebegyvenamos J. Aliejūno sodybos, 0,18 km į R nuo Vrublevskių sodybvietės, prie Ilgio ežero. Deja, ežero pakrantėse akmenų neaptikta. Vėliau I. Kiseliova (78 m., Girvydiškėse) patvirtino, kad paieškų plote, bet jau ežere, netoli kranto, jos vaikystėje buvo du akmenys: didesnis ir mažesnis. Čia būta populiarios maudyklės, dažniausiai vadintos *Kolo kamieniej* arba, anot E. Labutienės (77 m., Aukštakalnyje), *Prie akmenio* (1999 m., LII).

„Vandeny guli du akmenys <...>. Apie didesnį J. Aliejūnas (gyv. Aukštakalnyje) pasakojo tokį padavimą: Dievas nuo kalno tą akmenį norėjęs įritinti į ežero vidų, bet buvo tiek pavargęs, kad vos įstengė į ežero pakrantę įmesti“ (LŽV).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 56; LŽV (M. Škėma, 1937; *Čertov kamien*).

PAINDRĖ, Dusetų s-ja

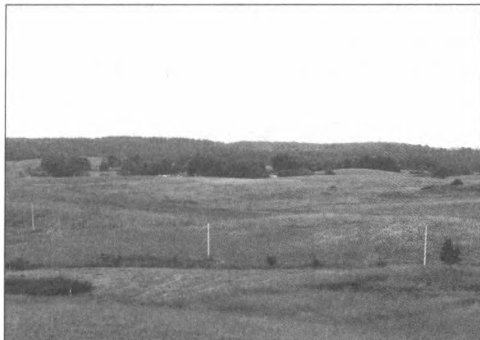
1407. LAŨMIŲ STÁLAS (DIDỸSIS AKMUÕ) (M 281). Buvo B. Klibio laukuose. 1973 m., renkant iš laukų akmenis, atvilktas į kelio Dusetos–Užpaliai PR pusę, Davainių k. ribose. Akmuo raudonos su juodais intarpais spalvos stambiagrūdis granitas, 2,4x3 m dydžio, 1,9 m aukščio. Senojoje vietoje akmuo stovėjo plokščiąja dalimi į viršų (Tarasenka P., 1934), todėl

žmonių buvo naudojamas kaip stalas (akmens tuomet būta maždaug 2 m aukščio – LTR).

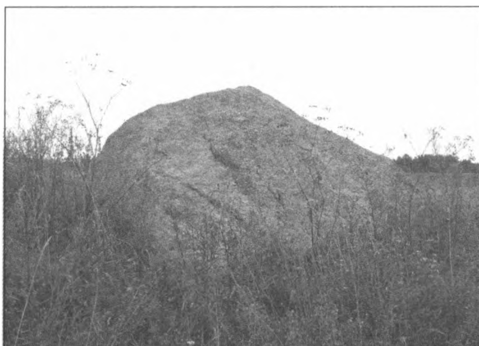
„Laumių stalu akmuo vadinamas todėl, kad ant jo senovėje deivės laumės ugnį kūrendavo ir sau valgius virdavo. <...> Senovėje per Sekmines žmonės švęsdavo pavasario lauko darbų pabaigą. Toms šventėms visi ties Laumių stalo akmeniu rinkdavosi ir linksmai puotaudavo. B. Klibio senelis jam pasakodavęs, kaip būdavo linksma. Kartą kas tai nuvertęs nuo akmens atkištą alaus bosą. Bosas ritasi, o alus iš skylės bėga. Vienas puotos dalyvių norėjo bosą sulaikyti, bet vienas buvusių ten senių pasakė: – Neliesk, tai laumių dalia! Ir visas alus iš boso išbėgo“ (Tarasenka P., 1934).

1141 pav. Paindrės akmuo (**1407**) (senojoje vietoje). *P. Tarasenkos nuotr.* 1933 (KPD PA ng. 4941).

1140 pav. Laukai, kur buvo Paindrės akmuo (**1407**), žvelgiant nuo Vosgėlių piliakalnio (iš PR). *Aut. nuotr.* 2005.

1142 pav. Paindrės akmuo (**1407**) (perkeltas). *Aut. nuotr.* 2005.

„Ant to akmens seniau per Sekmines žmonės susinešdavo daug valgio ir gėrimų, o bobos atsiplėšę (undarokus) aplink jį šokdavo“ (*P.* J. Klibas, Paindrėje. *U.* B. Urbonas, „per mokinius“, ~1935 m. – LTR). „Seniau, pabaigę pavasario laukų darbus, kaimiečiai kurį sekmadienį rinkdavęsi prie jo ir linksmindavęsi. Pasilinksminimo metu ant Laumės stalo dėję aukų: duonos riekių, mėsos, pylę alaus, midaus ir kt., kad laumės saugotų laukus“ (PA 41; „pavasario balių kelti čia sueidavo visi seni ir jauni, kaip aplink kokį aukurą, dainuodavo, gerdavo

1143 pav. Vaizdas nuo Vosgėlių piliakalnio Paindrės ežero (**1408**) link. *Aut. nuotr.* 2005.

ir valgydavo už laumių sveikatą – Buračas B., 1936a).

Senoji akmens vieta – maždaug 1 km į V nuo Vosgėlių piliakalnio (Ar 1499).

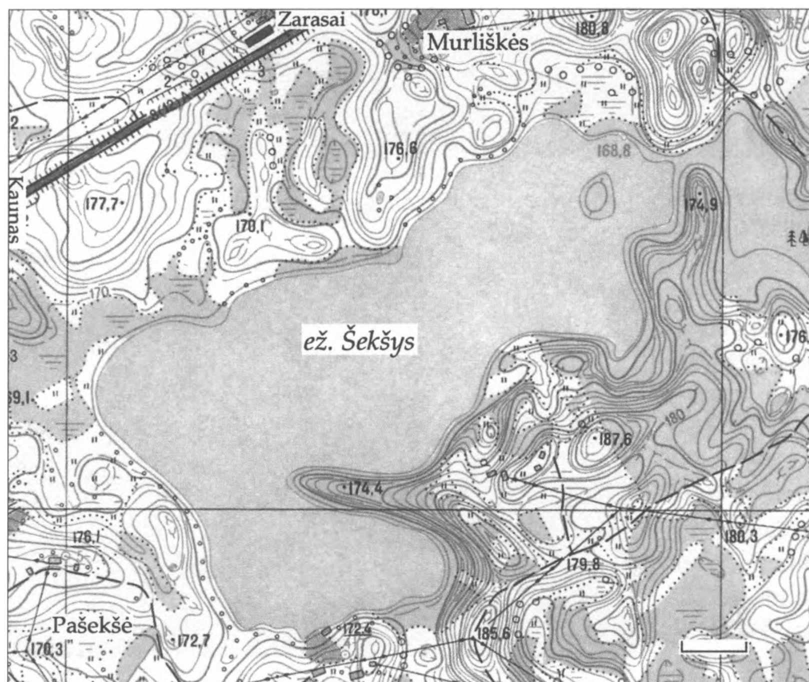
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 43; LTR 1420/150; LŽV (B. Urbonas, 1935; *Didysai akmuo*); Vait. (2005). **L.** Tarasenka P., 1934 (nuotr.); Buračas B., 1936a; PA 41, 69 (Nr. 32); IA 14, 94 (Nr. 363); ML 1, 578; EMD 58 (Nr. 62); Nemanis J., 1996b; Vaitkevičius V., 2003e, 125, 126.

1408. ẼŽERAS INDRAĨLIS. Apie 0,3 km į PV nuo Vosgėlių piliakalnio (Ar 1499), beveik apskritimo formos, apie 2 ha ploto.

„Senelis Ulijūšas Urbanas šventės dienoj, apie 12 val., vaikščiojo prie Indrailio. Žiūri, išsiiria iš ežero ponaitis ir sako jam: „Eikš, žmogau, aš tau duosiu pinigų! Pasisemk, kiek tik nori“. O pinigų – pilnas laivelis. Senelis prisisėmė pilnus kišenius, pilną kepurę, prisipylė užantį... Ponaitis žiūri ir šaipos. Senelis nusimovė kelnes, užrišė, pripylė pilnas aukso, bet velnias nusikvatojo ir nuvažiavo, o paskui jį nuplaukė kelnės ir visas auksas. Senelis Urbanas parbėgo namo ir be aukso, ir be kelnių“ (*P.* J. Namajuška, 50 m., Paindrėje. *U.* apie 1935 m. – LTR 1420/167; žvejys Indrailyje su tinklu sužvejojo daug aukso – LTR 1420/30).

„Saka, kad iš ja [Indrailio ežero. – *Vait.*] milžinai supyli Vazgėliū piliakalni ir toj vietaj atsiradū ežeras“ (*U.* J. Būga, 1938 m. – LTR 1534/221). Ežeras atsiradęs Raganai kasant žemes ir ketinant jomis užpilti Vosgėlių piliakalnio (↑**1467**) vietoje stovinčią bažnyčią (VUB).

Š. LTR 1420: 30, 166, 167; LTR 1534/221; LŽV (B. Urbonas, 1935); VUB F. 213–115, 7. **L.** UžL 67–68 (Nr. 63, 64); ŽA 134 (Nr. 301).

1144 pav. Pašekšės ežeras (**1410**) (pagal aut.).

PAKUNIGĖ, Degučių s-ja

[**1409.**] ŠALTINIS. Nurodomas apie 0,23 km į ŠV nuo Kunigio ež. Čia įrengtas medinis šulinio rentinys. Duomenų apie vandens vartojimą nėra.

Š. Sidiškis T., 1993a, 62.

PAŠEKŠĖ, Degučių s-ja

1410. ẼŽERAS ŠEKŠỸS ir SALÀ. Į ŠR nuo k., apie 35 ha. „Su maža sala“ (LTR).

„Sala buvusi dusyk didesnė negu dabar. Joje gyvenę vienuoliai – ten jie aukurus deginę. Vieną kartą tie vienuoliai prasižengę prieš Dievą, tuomet Dievas nubaudęs ir ta sala paskendusi ežere, o namai

per žemes nuėję. Per kelius metus vėl pasirodė ta pati sala, bet daug mažesnė. Toj saloj nakties laike degdavo ugnis. Jeigu eidavo žmogus, tai ežeras įtraukdavo ir paskandindavo. Dabar taipogi labai traukia žmones į ežerą“ (LTR). Čia vaidenasi (ZK).

Už 1,2 km į R nuo ežero yra Baibių Bažnyčiakalnis (↑**1330**).

Š. LTR 619/78. **L.** ZK 75.

PAVAISINĖ, Zarasų s-ja

1411. VELNIABALA. Nurodoma į R nuo k., prie Vaisinės ež., apie 1,5 ha ploto.

Š. LŽV (T. Sidarkevičius, 1935).

PAŽIEGĖ, Dusetų s-ja

1412. RÃGANŲ VELẼKLĖS. Nurodomos Žiego ež. pakrantėje. Pasakojama, kad čia raganos plaudavusios savo drabužius (ML; ten pat rasta senovės gyvenvietės radinių).

Galbūt su šia vietove susiję ir Pakniškių adresu minimos Velėklos, kur „senais laikais kiekvieną ketvirtadienio vakarą iki dvyliktos nakties laumės velėdavo“ (LTR).

Š. LTR 5313/36 (Pakniškės; *Velėklos*). **L.** ML 1, 577–578.

PRATKŪNAI, Salako s-ja

1413. KALNAS. Tikslesnių duomenų nėra. Galbūt tas pats kapinynas (Av 1831)?

Pasakojama, kad „prieš šimtus metų“ ten stovėjo bažnyčia, kuri vėliau nugrimzdo žemėn.

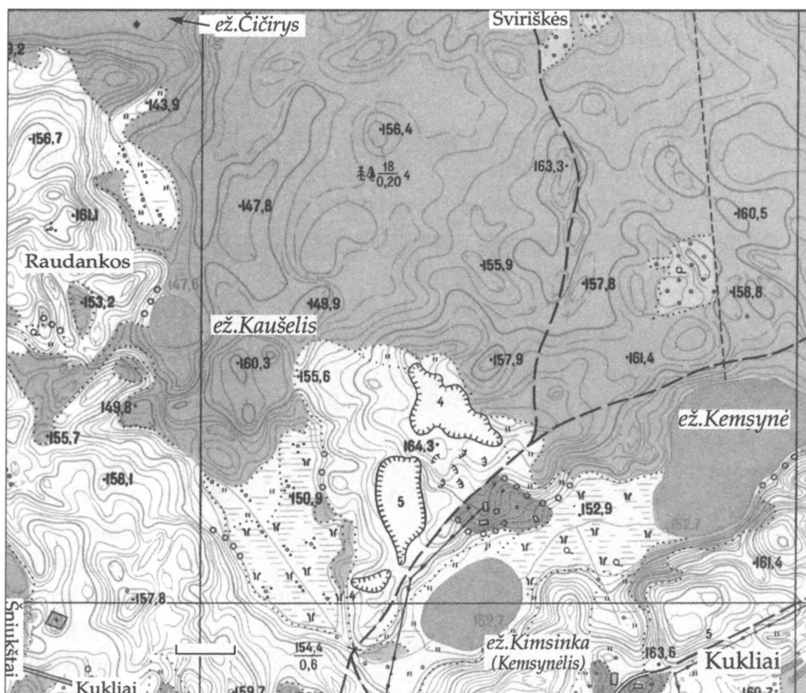
Š. LTR 4901/2–2.

RAUDANKOS (buv. Kaušelis), Imbrado s-ja

1414. EŽERAI KAUŠẼLIS (*KAUŠELEK*) ir KEMSYNẼLIS (*KIMSINKA*). Tai du vienas nuo kito 0,6 km atstumu nutolę, trumpu prataku besijungiantys ežerėliai. 0,45 km į P nuo Čičirio esančio Kaušelio plotas siekia 1 ha. Jis yra už 0,5 km į R nuo buvusio Kaušelio vnk. ir per 1 km į PV nuo buvusio Pakaušės vnk. Prataku taip pat jungiasi su Čičirio ež.

Visuotinai Kimsinka (iš liet. Kemsynėlis?) vadinamas ežerėlis yra 0,6 km į PR nuo Kaušelio, apie 2 ha ploto. Nuo Kemsynės ežero jį skiria tik pelkėta žemuma.

Padavimuose minimas arba vienas Velnio pamestas ežeras-Kaušelis, arba du. „Sakydavo, kad čionai suderėjęs velnias su žmogumi, kad išmatuos, kiek Čičiryje yra vandenio. Na, ir anas nešęs, nešęs su tuo

1145 pav. Raudankų ežerai (**1414**) (pagal LTR ir LŽV).

kaušu, su kaušu matavęs vandenį. Na, ir jis kiek panešėjęs, gaidys kaip užgiedojęs, kaip metė tą kaušą! Na, ir išsipylė visas vanduo, ir pasidarė tas ežeriukas. Tai dabar vadinamas Kaušas" (*P.* M. Peškaitienė, 53 m., Petraučiznoje. *U.* K. Viščinis, 1968 m. – ŽA).

Ežerais-Kaušeliais gali būti laikomi ir abu ežerai: „Velnias matavįs vandenį: Avilia ir Čičiria. Avilys iš pažiūros atroda hektarais daugiau, bet velnias kai sumerava vandenį, atrada Čičiry daugiau vandenia dviem kaušais. Tadu vienų kaušį pasėme ir neše iš Čičiria Avilin. I gaidys ažgiedojė, ir runka sudrebėja, išpyla (pradėja vanduo tiškėt), ja kitų išpyla pamiškėj pre Baltamiškia. Ir dabar šaukiame Kimsinka ažeras. A Kaušelis ti toliau yra dobelaj pavadintas Kaušeliu vardas. A istorija buva tokia, kad Kimsinkų supyla iš viena kauša" (LTR 3988/125; „Velnias naktį nešė kaušu vandenį iš Čičirio į Kimsinkos ežerą, bet gaidys sugiedojo, ir velnias išpylė vandenį" – LŽV).

Pasakojama, kad kartą Velnias, pasėmęs vandens iš jūros, ėjo užlieti kažkokios bažnyčios. Bet jam beeinant užgiedojo gaidys, ir jis ten turėjo palikti tą kaušelį, sprukti į pragarą (ZK).

Atstumas tarp Čičirio ir Avilio yra apie 2,5 km. Už 0,85 km į PR nuo Kemsynėlio ež. yra Kuklių piliakalnis (Av 1823).
Š. LTR 3988/125; 3991/128; LŽV (M. Vinciūnas, 1935; „Kaušelis – 1 km į P nuo Čičirio ež., pailgas, apie 3,5 ha"). L. ZK 88; EMD 51 (Nr. 44); ŽA 135 (Nr. 305, 306).

RAUDANKOS, Dusetų s-ja

1415. MÌŠKAS GÕJUS. Nurodomas apie 0,1 km į P nuo k., apie 4 ha. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (P. Makarskas, 1935).

ROMANCAI, Zarasų s-ja

1416. PANẼLIŲ KÁLNAS. „Ramonų miške", 3 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (J. Petrokas, 1935 (?); Zarasų g-ja, 4 kv., 30 skl.); Šɪᴅɪšᴋɪs T., 1993a, 37.

RUTULIŠKĖS, Imbrado s-ja

1417. KÁLNAS KASTÉLNINKAS. Siauro Avilių ežero pusiasalio smaigalys, esantis už 1,8 km į PR nuo Golubiškių piliakalnio (Ar 1497), 1,2 km į P nuo R. Karlos sodybos. Tai kalva plokščiu viršumi, kiek netaisyklingos formos su 50 m ilg. (R–V), 45 m pl. (Š–P) aikštele, vidutinio statumo (Š, P) ir stačiais (R, V), iki 7 m aukščio šlaitais. Su likusia pusiasalio dalimi Kastelnykas Š pusėje jungiasi siaura virš vandens vos 0,5–1 m iškilusia sausumos juosta.

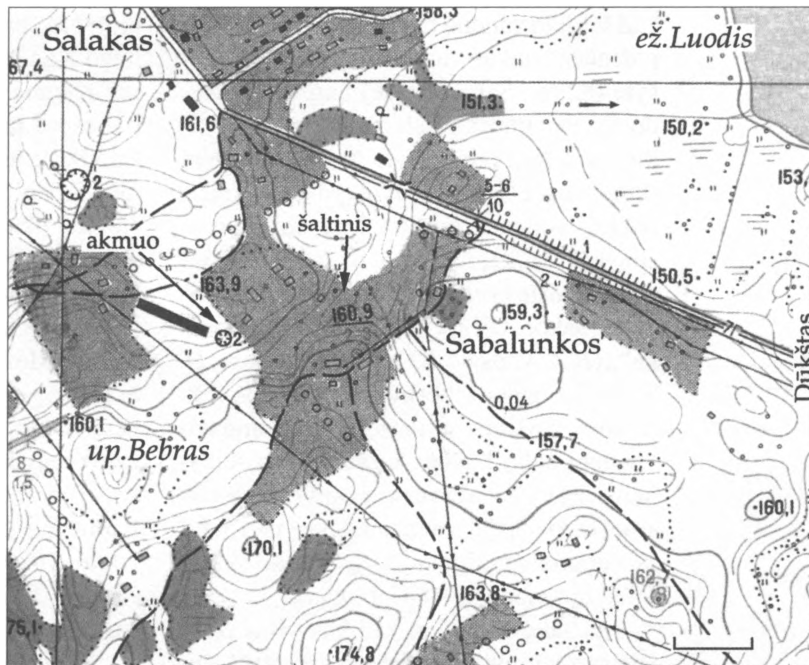
„Čia buvo bažnyčia, bet iš nakties prasmego į žemę – toje vietoje yra duobė. Naktigoniai girdėdavę varpais po žemėm skambinant" (*P.* P. Skvarčinskas, g. 1922 m., Ščiūriuose – Šidiškis T., 1993a; „Kustilnikas – lietuviškai bažnyčkiemis. Bažnyčios vieta. Bet tos bažnyčios jokių ženklų nėra" – LTR 3988/124; labai senai buvo bažnyčia ir vienuolynas – LTR 6180/289).

0,8 km į ŠR nuo Kastelninko yra Alko (Alkiečio, Vilkinės) sala (↑**1361**).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 58; LTR 3988/124; 6180/289; Šɪᴅɪšᴋɪs T., 1993a, 41; VK (Pkk; *Koscielnik*). L. ŽE 540.

SABALUNKOS, Salako s-ja

1418. AKMUO VIŠTAŠŪDIS. 1999 m. LII ekspedicijai Z. Vapšytė (82 m., Sabalunkose) nurodė, jog Vištašūdžiu buvo vadinama k. ribose buvusi mažytė kalvelė 0,25 km į PV nuo kelio Salakas–Dūkštas, 0,15 km į PV nuo Rudosios versmelės, kairiajame Bebro upelio krante. Pokario metais čia buvo pastatyta karvidė (dabar

sugriauta). Žvalgant Vištašūdį, 10 m į Š nuo sugriautos karvidės pamatų ir 30 m į V nuo negyvenamo (kieno?) gyvenamojo namo, aptiktas ant lauko gulintis ir, matyt, iš savo senosios vietos išjudintas akmuo. Tai raudonos su baltais ir juodais intarpais spalvos granitas. Akmuo natūraliai plokščias, 1x1,2 m dydžio (viršuje), 90 cm aukščio. Tai gali būti tas pats akmuo, apie kurį buvo pasakojami padavimai.

1146 pav. Sabalunkų akmens (**1418**) dabartinė vieta ir Sabalunkų šaltinis (**1419**) (pagal aut.).

„Vieta vadinasi Vištašudis. To vietoj yra akmuo padabnas un vištos šudų, ir del to, ta vieta vadinasi vištos šudu. Tam Vištašudy un to akmenio seniau kas ti radis velniukų sedžiunti un to akmenio ir tabokų triną.

Da unksčiau, kai prancūzai vojujas, tai pa tuo akmeniu pakiši ažumuštų bobų su mažu vaiku. Nudaviji tų moterį ir vaikų tų prancūzai. Del to tam Vištašudy apie tų akmenį dažnai, sakydavi pajuokdavi, kad pa tuo akmeniu ažumuštas vaikas esus nekrikštytas“ (*U.* ~1938 m. – LTR)
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 58–59; LTR 1634/54.

1419. RUDÓJI VERSMĒLĖ. 0,15 km į PV nuo kelio Salakas–Dūkštas, Bebro up. kairiajame krante, 7 m nuo upelio vagos. Ji tryškšta 1,1 m skr., 20 cm gylio duburyje, iš po akmenų. Pradžioje teka 40–50 cm pl. vaga R–PR kryptimi (125°), toliau išplatėja iki 1,9 m ir sukasi į R. Į Bebro upelį šaltinio vanduo įteka 15–25 cm pl. prataku. Versmės vanduo gėlas, vidutinio kietumo, bespalvis, su kvapu, rūdžių skonio. Pagal cheminę sudėtį tai hidrokarbonato magninis kalcio vanduo, kuriame yra 11 kartų daugiau geležies už vidutinę normą (LPG).

Netoli Rudosios versmelės gyvenanti S. Žąsinienė (78 m., Sabalunkose) tvirtina,

1147 pav. Sabalunkų šaltinis (**1419**). *Aut. nuotr.* 1999.

kad šaltinio vanduo tikrai esąs „daktarų pripažintas sveikas vanduo". Tačiau Z. Vapšytė (82 m., Sabalunkose) teigia, kad Rudosios versmelės vanduo esąs pernelyg rūdingas ir kad prieškaryje žmonės vandenį semdavosi bei naudodavo gydymo tikslais iš kitos versmės, kuri tryško netoli Vapšių sodybos, lauke, maždaug už 0,13 km į ŠV nuo Rudosios versmelės. „Menu, bobas samiasi, sako: „Oi, sveika, oi, akim labai sveika"„ (*P.* Z. Vapšytė, 82 m., Sabalunkose. *U.* V. Vaitkevičius, 1999 m. – LII). Iš šios „tikrosios" versmės pokario metais imdavo vandenį šalia buvusi karvidė savo reikalams, deja, vėliau ši versmė sunyko. Šią versmę, buvusią dar vandeningesnę už Rudąją versmelę, mini ir A. Linčius (1989–1990 m. duomenys – Geotopai).

„Salake kalbama, kad kas visas prieš saulės tekėjimą ryte, niekam nematant, nusiprausia Rudosios versmelės vandeniu, tas atjaunėjąs" (LGP).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 59; GEOTOPAI; LGP 529–532; LTR 6180/350. **L.** ŽE 544.

SADŪNAI, Dusetų s-ja

1420. VELNIARAISČIAI. Minimi tarp k. vietovių. Tikslesnių duomenų nėra.

Pavelniaraisčių vietovėje pas naktigonius ateidavo ponaičiukai mainyti botagų.

Š. LTR 1420/67 (*Pavelniaraisčiai*).

SALAKAS

1421. ĖŽERAS LÚODIS. Telkšo į R nuo Salako, 1320 ha ploto. Didžiausias gylis apie 16 m (vidurinėje dalyje).

„Uturdava, kad sanų sanyboj vežį par Luodzių ažerų varpus. Bevežunt, vienas varpas ir nuskindįs, kurio ir negalėja išimt. Pa to, kai tik likusiais varpais pradėdavį zvanit, tai šis, nuskinduolis, atsišaukdavįs ažeri: „Kandrat, moj brat!" (*P.* O. Mardosienė, 85 m., Paluodėje. *U.* V. Dičiūnas, 1936 – LTR 1045/122; šaukė „Kandrat, tvoj brat!" Ba tas varpas, kur nuskendis, vardu buvo Kandratas" – LTR 2430/4).

Kartais pasakojimuose minimos atskiros ežero pakrantės vietos, plg: „Nuejam Luodžių ežera krantan tokioj vietoj, kur vadina Sidabrinia, ir jau nusivelkam <...> dar stovim, tik matam, kad viksvas tik skirias, skirias ir išlenda kirmelė [gyvatė. – *Vait.*]. Kirmelė stora, didela. Galva diduma kai telioka. Ana pati ilguma keletą metrų. Pilka, didela. Mes nusgundom ir rūbus nustveri bėgt <...> atsigrįži dabojam, kur ana pasidės. Tai par ažerų nuplaukia, vis matėm rungės ir rungės, tokiais kamuoliais tan pusan, kurių par mus vadina Žverinčium <...>" (*P.* P. Žuzinas, 52 m., Plavėjuose. *U.* E. Rūkštelytė, 1959 m. – LTR 3235/101; Žvėrinčius – į Luodį įsirėžęs pusiasalis į Š nuo Luodkų k.).

Kartą žvejai, brisdami ežero pakrante toje vietoje, kur kelias Salakas–Dūkštas visai priartėja prie Luodžio, pamatė, kad „ataina par undenį žmogus. Tas žmogus didelis, didelis ir vandenin neklimpsta, kai aina par ežeru. Ir kaip tiktai un juos preit, tai prapuola" (LTR 3460/50).

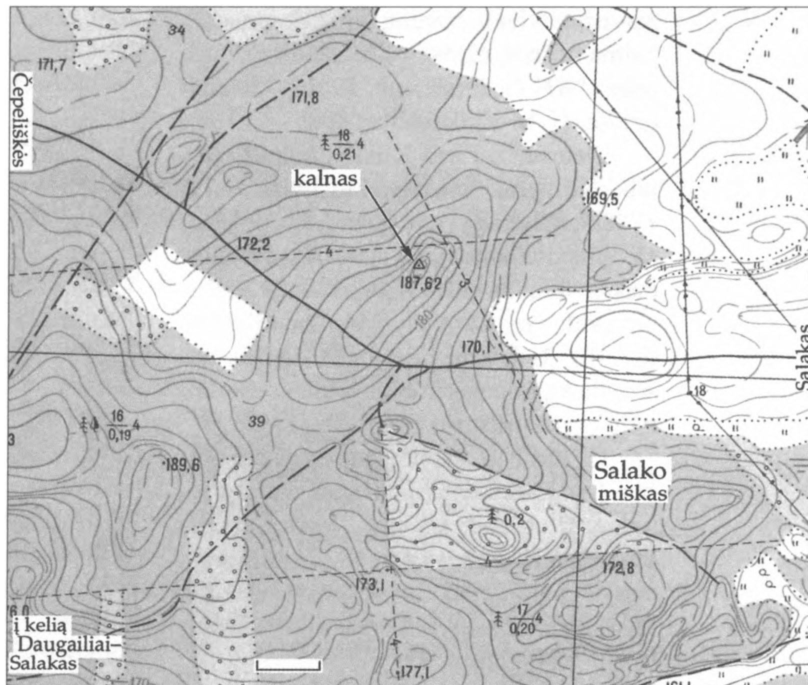
Ežero PV pakrantėje, Jakiškiuose, yra piliakalnis.

Š. LTR 1045/122; 2430/4; 3235/101; 3460/50; 3537/173.

1422. KUNIGŲ̃ KÁLNAS (KUNIGÓKALNIS) (M 11). Ant Salako g-jos miškų 34, 38 ir 39 kvartalų susikirtimo, V–R kryptimi kertamas kelio Salakas–Čepeliškės. Kunigų kalnas – aukščiausia apylinkių plokštikalvė (187 m virš j. l.), apie 120 m ilg. (ŠR–PV), 20–30 m pl. (ŠV–PR) (viršuje), nelygia aikštele. Šlaitai nuolaidūs, vidutiniškai pakyla 6–8 m. Kalvos PV dalyje, prie kelio į Salaką, ant akmeninio postamento stovi geležinis kryžius su skardiniais pagražinimais.

„Sako, seniai dar, kai Salakas buvo

didelis miestas, tai jame buvo daug vienuolynų ir bažnyčių. Buvo daug ir kunigų. Šitas kalnas buvęs miesto viduryje. Ant šito kalno buvę dideli namai ir labai gražūs. Tenai susidarydavę kunigai apsitarti apie bažnyčių dalykus ir apie žmones <...>. Užtat, kad ten sueidavo kunigai, tai ir vadina Kunigų kalnu" (*P.* J. Bikulčius, 58 m., Sabalunkose. *U.* A. Bikulčius, 1938 – ŽA, Nr. 316). Salake buvusios dvi bažnyčios ir vienuolynas Kunigų kalne (ŽA, Nr. 315; „Prieš 1000 metų Kunigų kalne būta vyskupijos, kurią valdė vyskupas Salakas – VK; „Ant šio kalno kadaise yra buvęs Benediktinių vienuolynas ir bažnyčia" – ZK; „Buvo kliošturius. Ir neperseniausiai atrasdava ten moterys rūtų, atlikusių dar <...>" – LTR 3986/244; „Septynios bažnyčios, septyni vienuolynai buvo ir ten tas kryžius kur yra, ten buvo viskas" – LTR 6810/52; „Buvo koplyčia ar bažnytėla kokia" – LTR 6810/55). „Būdavo sako, didelis Salakas buvo, daug bažnyčių, net keturiasdešimt bažnyčių ir Kunigų kalnas vadina, kad buvo klešterius, – ten mokina juos. Tai senelis da šimtą metų turėjo, taip sakydavo, mókina kunigus tenai" (*P.* A. Byvainienė, 82 m., Varniškiuose. *U.* V. Vaitkevičius, 1995 – LTR 6810/43; „Su žmonėm pasišneki, sako: Kas ty buvo? Buvo kunigų seminarija. Žmonės sako, mokydavos ten toj seminarijoj kunigai" – LTR 6810/42).

1148 pav. Salako Kunigų kalnas (**1422**) (pagal aut.).

„Visaip žmonis prikalba apie tų Kunigų kalnų, buk ti kalni susitikdavi kunigu uliojant, kiti kitaip" (LTR 1788/3; vaidenasi vidurdieniais – LTR 1788/4), „Ties Kunigų kalnu seniau labai prisiduodavo visokiais pavidalais: katės – velniai, avelės – kelmai ir vėl visoki daiktai" (ŽA).

1995 m. vasarą prie kryžiaus Kunigų kalne rasta pririštų lubinų, kurių čia gausiai auga (Vait.). Gyvuojant tokį paprotį

1149 pav. Salako Kunigų kalnas (**1422**) iš R. *V. Daugudžio nuotr.* 1958 (LIIR VD ng. 216).

patvirtino vietos gyventojai: „Moterys ten paima raištelį, užkiša gėlių už to kryžiaus, pririša“ (*P.* G. Juodkienė, 59 m., Ažuraisčiuose. *U.* V. Vaitkevičius, 1995).

Vietovė, kur yra Kunigų kalnas, kartais vadinama Vyskupiškių lauku (LTR 1788/3; Salako gyventojai pagal jų priklausomybę dvarams buvo skirstomi į vyskupiškius ir luodiškius). Pasakojama, kad Kunigų kalne randama plytų ir pamatų žymių (ŽA, Nr. 315), arba priešingai: „kalnas nuo senų laikų ariamas ir jame jokių senoviškų radinių nerandama“ (VAK 71/311).

1,2 km PV kryptimi yra Salako pilkapiai (Ar 1501), datuojami vėlyvuoju geležies amžiumi, už 1,5 km į V yra Čepeliškių pilkapių grupės (Ar 1487, Ar 1644).

Š. LTR 961/17; 1788: 3, 4; 1984/41; 3986/244; 6810: 41–43, 52, 55; Šidiškis T., 1993a, 42 (*Didžioji Laba*); Vait. (1995); VAK 71/311; VK (~1970); VUB F. 213–208/16. **L.** LAM 228 (*Kunigo kalnas*); ZK 58, 234; ML 1, 617, 624–625 („Buvęs benediktinų vienuolynas ir bažnyčia“); ŽA 139 (Nr. 315, 316).

[**1423.**] KÁRTUVIŲ KÁLNAS. Nurodomas į V nuo miestelio, prie kelio Salakas–Vajasiškis.

„Prie Lietuvos karaliaus (tik nežynia kakio) buva un to kalna pastatytas kartuves un kurių kardava kaltus žmonis“ (*P.* R. Lakeckienė, kilusi iš Jakiškių. *U.* 1938 m. „iš prisiminimų“).

Salake yra ir piliakalnis.

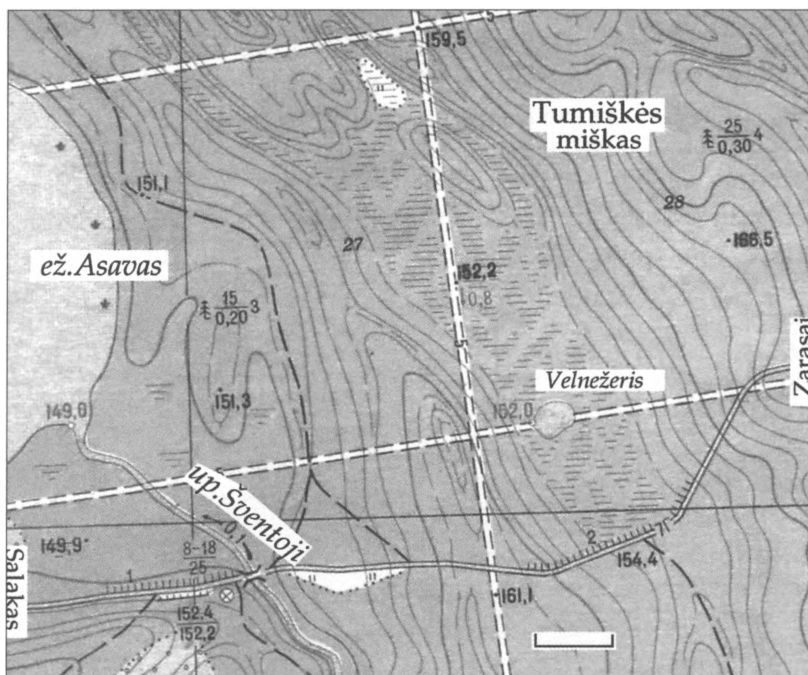
Š. LTR 1788/2.

SALAKO s-ja

1424. VÉLNEŽERIS (VELNEŽERIÙKAS). Pasak P. Vadeišos (67 m., Drobiškėse. *U.* V. Vaitkevičius, 1999 m.), telkšo 0,4 km į ŠR nuo tilto per Šventąją kelyje, atsišakojančiame į Salaką iš kelio Ignalina–Zarasai, 0,16 km į Š nuo kelio į Salaką, Salako g-jos 28 kvartalo Š ir 38 kvartalo P dalyse. Apskritas, apie 0,5 ha ploto.

Galbūt apie tą pačią vietą („nedidelis ežerėlis Glušiekas“) pasakojama, kad ten nėra žuvų. Kai kartą žmonės pabandė jų įleisti, tai už kelių dienų rado visas žuvis pakartas ant medžių šakų ežero krante (LTR).

Š. LTR 3460/1 (? *Glušiekas*); LŽV (V. Šuminas, 1935; Salako g-ja); Vait. (1999). **L.** Vardynas, 189 (Salakas); LKAt 65 D–1 (*Velnežeris* – klaid. lokal.).

1150 pav. Salako g-jos ežeras (**1424**) (pagal aut.).

[**1425.**] AKMUO su ŽENKLU (Ar 1510; M 120). 3 km į V nuo Salako, kelio

Salakas–Vajasiškis P pakelėje, Salako g-jos 48 kvartale, prie Salako pilkapių (Ar 1501). XIX a. akmuo buvęs ant pilkapio [?] (Baliński M., 1886).

Akmuo melsvos spalvos smulkiagrūdis granitas, 1x1,2 m dydžio. Atrodo, kad kadaise šis akmuo stovėjo kaip nedidelė netaisyklingos formos piramidė, kurios šone buvo iškaltas 19x21 cm dydžio apskritimas, nuo jo aukštyn – 32 cm aukščio kryželis su puslankiu. Tiesa, prieš Antrąjį pasaulinį karą darytoje K. Meko nuotraukoje kiek į šoną nuo apskritimo ir lankelio matyti dar vienas mažas lygiakraštis kryželis (VAK 71/270).

Plačiai žinomas padavimų motyvas pasakoja, kad šioje vietoje valgęs karalius, vadas ar Napoleonas ir šiam įvykiui atminti ant akmens buvo iškalta „lėkštė, šakutės ir šaukštas" (plg. LTR 3986/245; „lėkštė ir šakutės" – LTR 11/92; „bliūdas ir šaukštas" – LTR 6180/56). Pasak M. Balinskio (1886), ant akmens yra iškalta monstrancija, taip pat esąs neįskaitomas lenkiškas užrašas gotiškomis raidėmis.

„Vienam žmogui prisisapnava: „Nuo to kurono [pilkapio. – *Vait.*] atskaičiuok 10 žingsnių, rasi akmenį. Atversi tą akmenį – bus kryžiukas iškaltas. Ir ten yra pinigai užkasti šitos kariuomenės, visas bankas jų". Žmogus atajįs, surada tų akmenį. Atvertia akmenį, rada, – kryžiukas iškaltas. Pradėja jis kast. Kasia vis, varga, prakaitava ir nieka neiškasia" (*P.* J. Dūdėnas, 70 m., Salake. *U.* K. Grigas, 1967 m. – LTR 3986/245).

1151 pav. Salako g-jos akmuo (**1425**). (LIIR).

1971 m. LII ekspedicija (vad. V. Urbanavičius) aplink akmenį ištyrė 18 m^2 plotą, tačiau archeologinių objektų nerado.

Apie analogiškus akmenis šiame regione ↑**620**, **743**, **1347** ir kt.

Š. 1969 m. RKM žv., KPD PA F. 9–1–16, 59; 1971 m. LII tyr., LIIR F. 1–351, 41–42; Geotopai; LGP 527–529; LTR 11/92; 3986/245; 6180: 48, 54, 56; Vait. (1995); VAK 71: 242, 265–270 (nuotr.). L. Baliński M., 1886, 237; Покровский Ф. В., 1899, 38; Elisonas J., 1925, 308; LAM 229; ZK 57; PA 42, 43 (pieš.), 69 (Nr. 36); Kuncevičius A., 1983, 65; IA 109, 134 (Nr. 54); ML 1, 624; Nemanis J., 1994, 65; Isokas G., 1995, 425; Vaitkevičius V., 2003a, 230.

1426. AKMUO. Salako g-jos 16 kvartalo Š dalyje, 7 kvartalo P dalyje, abipus miško kelio Gaideliškės–Tumiškės, 0,6 km į P nuo Samavo ež., 0,7 km į ŠR nuo Asavo ež., mišku apaugusioje, Palocku vadinamoje plokštikalvėje. Akmuo nurodomas į Š nuo miško kelio Gaideliškės–Tumiškės, netoli Palocko viršuje buvusios „aikštės", kurioje būta akmenų tarytum „kokių pamatų" bei „sklepų" (apie šią „aikštę" buvo kalbama kaip apie dvaro, eiguvos ar kokių kitų pastatų vietą). 1999 m. ekspedicija akmens nerado. Akmens būta su arklio pasagos (*patkavos*) ženklu.

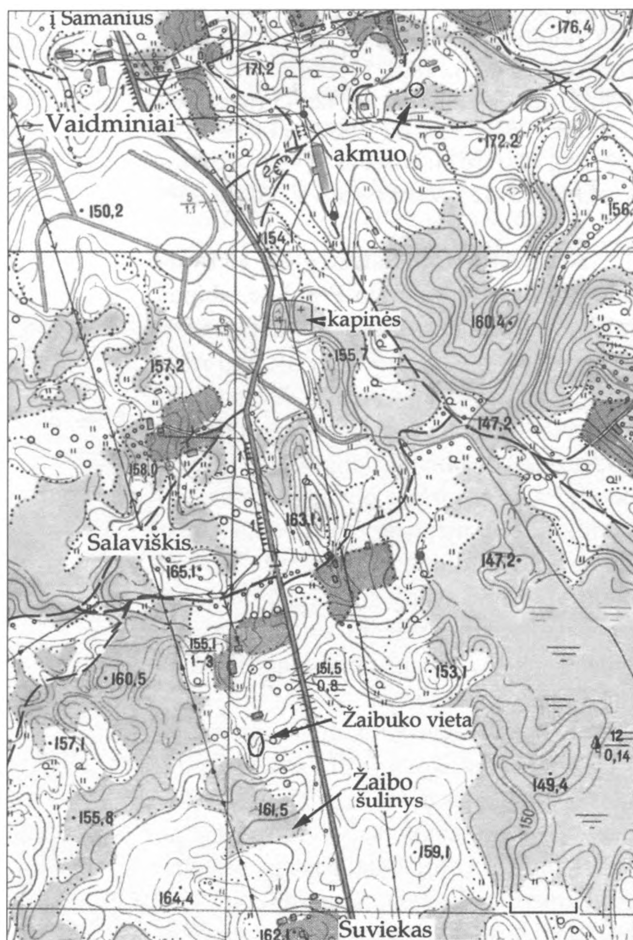
„Sakydavo, kad karuomenė ajo, ir užukasė ruotnų [pulko. – *Vait.*] auksa katilų, ale po tam niekas neranda. Ir akmenį uždėja tų. Akmeny kakia padkava yra iškalta" (1999 m., LII; var.: žydai paslėpė pinigus; rusų auksas užkastas). „Žmonėse yra kalbų, kad ti buva dvaras, bet karuose sugriautas. Buk ten yra akmuo, ant kurio iškaltas ženklas – padkava. A po tuo akmeniu yra bugnas kariškas auksa pinigų. Buva tokių

žmonių, kurie eja eškot" (*P*. J. Labeckas, 67 m., Žagarinėje. *U*. E. Rūkštelytė, 1959 m. – LTR 3242/25).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 60–61; LTR 3242: 25, 37 („Yra ženklai, kad būta pastatų"); LTR 6810/44.

SALAVIŠKIS, Suvieko s-ja
1427. ŽAĨBO ŠULINỸS (ŽAIBÃŠULNYS). 0,55 km į V–PV nuo kelio į Guogiškį atsišakojimo iš kelio Samaniai–Suviekas, 0,13 km į Š nuo nebegyvenamos Briedžio sodybos, 20 m į ŠV nuo kelio į Guogiškį, už 8 m į R nuo senojo Guogiškio kelio, L. Vainikevičiaus eglyne. Šaltinio vietoje iškasta 75 cm skr., ne mažesnio kaip 1 m gylio duobė. Jos stačios sienelės išdėtos vidutiniškai 10x15 cm dydžio akmenimis. Po melioracijos šulinyje vandens gerokai sumažėjo, vartojamas vanduo užsistovi, šulinio dugnas uždumblėjo.

„Eidava moterys, ten buva Žaibašulnys. Buva seniau ty gydomas vanduo, žmonės ty anksčiau tikėja. Ten, būdava, ir akis, ir burnų pasplauna, ima tų vandenį. Ten tam Žaibašulny, tai [susirinkdava] baisiausia žmanių. Ty stebuklai koki buva... ty gal žaibus trinkė ir prasdėja tas visa" (*P.* V. Pučinskienė, 89 m., nuo 1969 m. gyv. Suvieke. *U*. V. Vaitkevičius, 1999 m. – LTR 6180/290).

1937 m. A. Urbono iš A. Količiūtės (100 m., Vaidminiuose) užrašytas platus pasakojimas apie Suvieko senovę. Nuo jaunystės akla pateikėja papasakojo ir tai, jog „Žaibo šulinys buvęs stebuklingas. Jo vandeniu daugybė žmonių pagydė savo akis. Bandžiau ir aš savo akis tuo vandeniu plauti, bet aklumo nepagydžiau" (LTR 1048/130). Tame pačiame pasakojime minima ir

1152 pav. Salaviškio Žaibo šulinys (**1427**), Salaviškio Žaibuko (**1428**) vieta ir Vaidminių akmuo (**1457**) (pagal aut. ir KPC AS).

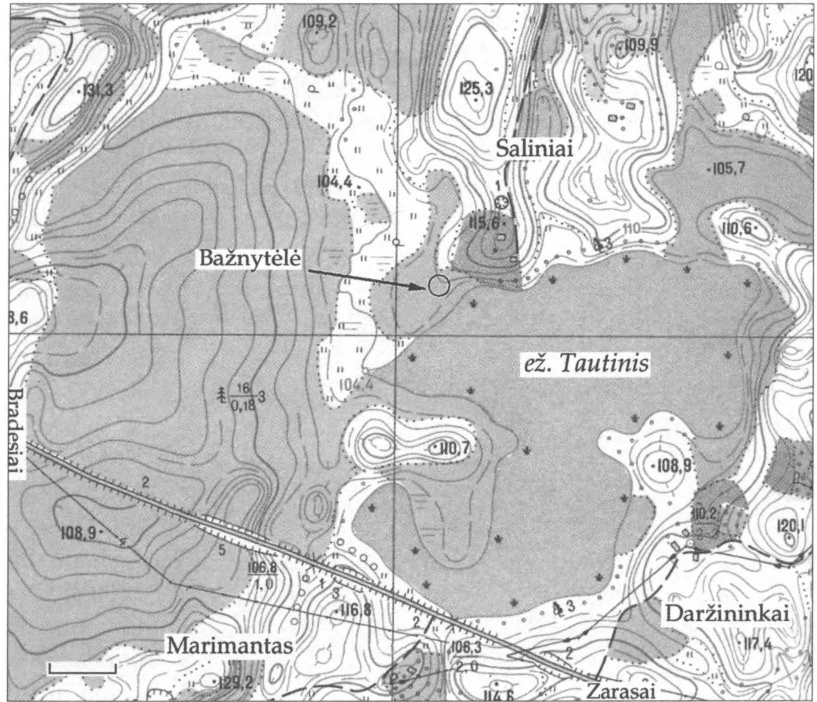
1153 pav. Salaviškio Žaibo šulinys (**1427**). *Aut. nuotr.* 1999.

Žaibaus šeimyna. Taip pat pažymima, jog „kadaise čia gyvenęs Žaibus“ (LŽV, Salaviškis).

Pavardė *Žaibus* paplitusi tik izoliuotame Antazavės–Dusetų areale ir, spėjama, kilusi iš žodžio *žaibyti* „silpnai matyti“ arba *žaibti* „raibti“ (LPŽ). Taigi šventvietės pavadinimas, matyt, tiesiogiai susijęs su papročiu čia gydyti regėjimą (Vait.).

Gretimame Suvieke yra piliakalnis.

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 61; LTR 1048/130; 6180/290; LŽV (V. Baukytė, 1936; Salaviškio vnk., *Žai'bašulnys*); LŽV (V. Baukytė, 1935; Suviekas, *Žaibašulnis*).
L. IP 43 (Nr. 35); LPŽ 1308; ML 1, 570; ŽE 544.

1154 pav. Salinių kalnas (**1429**) (pagal aut.).

1428. ŽAIBÙKAS (PAVÉRSMIS). Buvo 0,3 km į ŠV nuo Žaibašulnio, 0,15 km į PV nuo L. Vainikevičiaus sodybos, vos žymioje drėgnoje lomelėje.

Galbūt ši vieta Paversmių pavadinimu aprašyta dar 1935 m.: „Šaltinis, kuriame seniau prausdavosi žmonės, norėdami pagyt“ (LŽV).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 62; LŽV (V. Baukytė, 1935; Suviekas).

1155 pav. Salinių kalnas (**1429**) iš ŠR. *Aut. nuotr.* 2005.

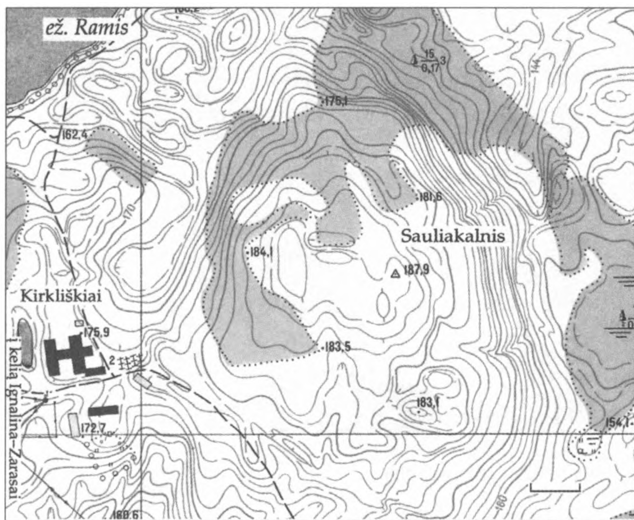
SALINIAI, Antazavės s-ja

1429. KÁLNAS BAŽNYTẼLĖ (BAŽNYTẼLA). 0,4 km į Š nuo kelio į Zarasus, atsišakojančio iš kelio Antalieptė–Obeliai, 0,1 km į V nuo Visnap sodybos, pušimis apaugusiame kyšulyje tarp Tautinio (Zalvės) ežero ir Marintos upelio (jungia Tautinį su Saliniu) (centre – N55°49'46,1"; E25°54'22,0"). Smėlio kalva apie 25 m ilg. (Š–P), 10–12 m pl. (R–V) plokščia aikštele, kuri šiek tiek nuolaidėja P ir R kryptimis. Aukščiausias status V šlaitas siekia 7 m aukštį, R šlaitas – vidutinio statumo, 3–4 m aukščio. P pusėje kalva palaipsniui nuolaidėja ežero link, o nuo likusios

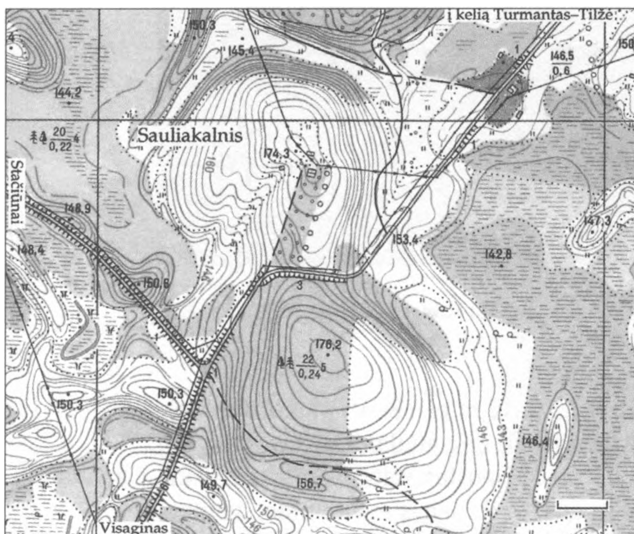
aukštumos dalies ir laukų Š–ŠR pusėje Bažnytėlę skiria 4–5 m pl. pelkėta lomelė.

Padavimų neužfiksuota, vietovardis žinomas senesnės kartos gyventojams (Vait.).

Š. LŽV (U. Gruodienė, 1935; Bažnytėla, pelkė į P nuo k.); Vait. (2005). L. OKŠ 73.

1156 pav. Sauliakalnis (**1432**) (pagal aut.).

1157 pav. 2-asis Sauliakalnis (pagal aut.).

SALOČIAI, Turmanto s-ja

1430. MÌŠKAS GÕJUS (*GAJ*). Nurodomas į R nuo k., apie 1 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (K. Vasiliauskienė, 1935).

SAMANIAI, Suvieko s-ja

1431. MERGŨ KÁLNAS (buvo saugomas kaip senkapiai Av 1834). Maždaug 1 km į V nuo Kamariškio dv., apie 20 a kalvelė apaugusi mišku, iškasinėta bulviarūsiams.

Š. 1977–1978 m. LII žv., LIIR F. 1–654/70.

SAULIÃKALNIS [1-asis], Turmanto s-ja

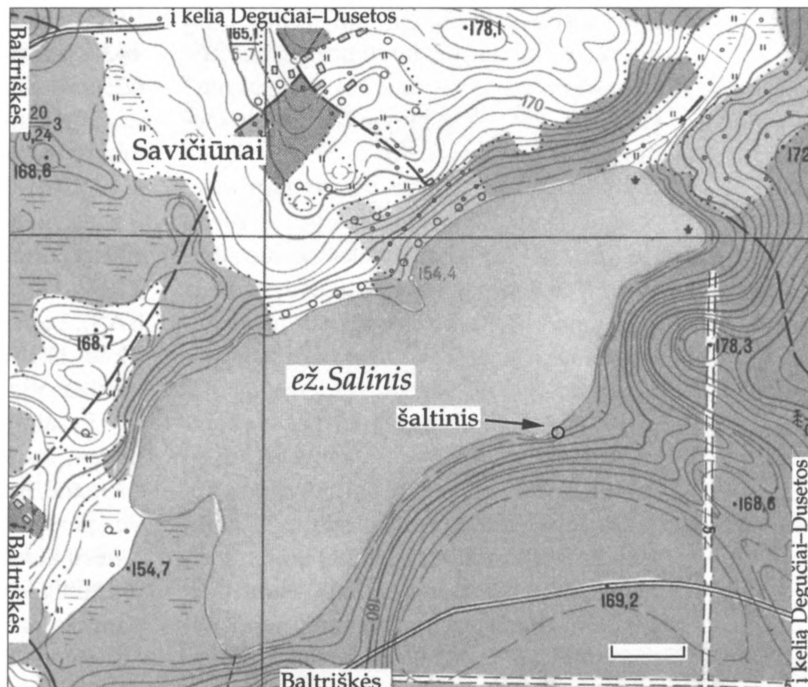
1432. SAULĖ́KALNIS. Nurodomas tarp Raminavos ir Saulėkalnio (LŽV). XX a. 4-ajame dešimtmetyje apibūdinamas taip: „Saulėkalnio vienkiemyje stovi aukštas kalnas, kuris vadinasi Saulėkalniu. Ant jo užkopus atsiveria gražūs vaizdai ir, kaip ant delno, matosi Okupuotos Lietuvos Smalvų miestelis, kaimai, vienkiemiai, miškai ir ežerai“ (ZK).

1999 m. nustatyta, kad Saulėkalnio (dabar oficialiai – Sauliakalnis) kaimelis, įkurtas žemės reformos metu XX a. pradžioje (?), jau sunykęs. Kadangi gyventojai atsikėlė gyventi ant (arba prie) Saulėkalnio, ši gyvenamoji vietovė gavo tą patį pavadinimą. Toji aplinkybė neleido visiškai tiksliai nustatyti Saulėkalnio vietos, nes dabar šis pavadinimas aplinkinių kaimų gyventojams reiškia tik buvusią gyvenamąją vietovę (1999 m., LII).

Sauliakalnio sodybos buvo įsikūrusios ant masyvios plokštikalvės 1,6 km į PR nuo Pakalniškių piliakalnio (Ar 1507), 1 km į R nuo kelio Zarasai–Ignalina, 0,8 km į PR nuo Ramio ežero, 0,5 km į R nuo buvusio Kirkliškių gamybinio centro pastatų. Šios plokštikalvės padėtis ir nuo jos atsiverianti plati panorama leistų ją tapatinti su P. Gipiškio aprašytu Saulėkalniu (ZK). Tačiau LŽV anketoje nurodytas Saulėkalnio plotas

2 ha reikštų, kad Saulėkalniu buvo vadinama tik kažkuri viena (šiaurinė?) plokštikalvės dalis.
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 62; LŽV (J. Tumėnas, 1935; Raminava); Šidiškis T., 1993a, 44; VAK 71/368–370 (? *Stritkalnis*). L. ZK 61–62; Lietuvos aidas, 1936 („Yra didelis kalnas, vadinamas Saulėkalniu").

1433. PÍEVA GOJĒLIS (*GAJIK*). Nurodoma prie vadinamo Karklyno, apie 0,25 ha ploto. „Augo seniau beržynas".
Š. LŽV (J. Tumėnas, 1935; Saulėkalnis).

1158 pav. Savičiūnų šaltinis (**1434**) (pagal aut.).

SAULIÃKALNIS [2-asis], Turmanto s-ja
Vienkiemis, įsikūręs prie kelio į Visaginą, atsišakojančio iš kelio Turmantas–Tilžė. Pavadinimas sietinas su masyviu aukštumos gūbriu, ant kurio išsidėstę ir sodybos pastatai. Aukštumos P dalis (Visagino kelio P pusėje) nukasta.
Š. Vait. L. LKAt 67 D–2.

SAVIČIŪNAI, Degučių s-ja
1434. ŠALTINIS. 0,22 km į ŠV nuo kelio Mumeliškis–Pažemys, Dusetų g-jos Pažemio miško 65 kvartalo ŠV dalyje, Salinio ež. PR pakrantėje, ties mažyčiu ežero užutėkiu, puslankio formos cirke, išsigraužusiame labai stataus, 12 m aukščio ežero kranto papėdėje. Cirke muša trys stipresnės versmės. Pagrindinė versmė R pusėje 10–11 m ilg. prataku Š–ŠV kryptimi (310°–320°) nuteka į ežerą. Antroji versmė muša PV pusėje ir 5 m ilgio prataku teka į ežerą, o trečioji versmė ŠR pusėje

1159 pav. Savičiūnų šaltinis (**1434**) iš PR. *Aut. nuotr.* 1999.

trykšta visai prie ežero kranto linijos. „Labai senais laikais čia buvo prie pušies prikaltas kryželis ir dežutė kokiom aukom" (1999 m., LII). Prieškaryje čia stovėjo medinis kryžius (LŽV).

1903 m. kun. A. Strazdas taip rašė: „Netoli Savičiūnų sodžiaus yra verdenė (šaltinis), iš kurios nuolat teka vanduo į gražų ežerėlį ten pat besantį. Paėjo kažin iš kur garsas, buk verdenė stebuklingai gydanti visas ligas. Žmonės kaip matai papludo lankytų tos garsios verdenės, pradėjo mėtyti pinigus į patį verdenę ar ant kranto; tuotarpu starovieriai gyvenantys netoli įsimanė rinkti pamestus pinigus į savo kišenes. Prauostęs apie teip lengvą uždarbį žydelis Berkė nuėjo pasirinktų pinigų ir atradęs kelias grivenas parsinešė namo. Bet po kelių dienų susirgo akimis; neįmanydams ką daryti, nunešė paimtus pinigus ir pametė ant vandens krašto, bet akis kaip varvėjo, teip tebevarva. „Kol gyvas būsiu, apieros pinigų nebimsiu, ir savo vaikams pasakysiu, kad to nedarytų", šaukia nusiminęs žydelis. Gal čia jokio stebuklo nebuvo, o tiktai užsikrėtė žydas drakomas liga čiupinėdamas pinigus ligonių pamestus. Visgi vienok kas norėtų apierą padaryti, tegul verčiaus ubagui atiduoda arba į bažnyčios skarbonką įmeta savo aluzną, o ne mėto ant lauko" („Žmonės pasigyda nuo įvairių ligų, prausdamiesi ir maudydamiesi tame vandenyje" – LŽV).

„Versmės vandeniu plaunasi žmonės nuo ligų, ypač padeda jos vanduo bevaikėms moterims susilaukti vaikų. Tokios moterys jos [versmės. – *Vait.*] vandeniu plaunasi ir jį geria. Į ją dar metamos ar prie medžių rišamos dovanos-aukos" (Mažiulis A., 1948).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 62–63; LŽV (L. Survila, 1935; Degučių g-ja); Šidiškis T., 1993a, 46. L. Strazdas, 1903; Mažiulis A., 1948, 35; ML 1, 600; ŽE 544.

SKINEIKIAI, Dusetų s-ja

1435. ĒŽERAS DUGNĒLIS (LAUMINĖ). Tikslesnių duomenų nėra.

Pasakojama, kad ežeras atsirado iš laumių ašarų.

Š. LTR 5313/38.

SMĖLYNĖ, Zarasų s-ja

1436. ĒŽERAS SMĖLỸNĖ (LAUKESAS). Lietuvos–Latvijos pasienyje, 184 ha ploto. Iš ežero ištekantis Laukesos upelis priklauso jau Dauguvos baseinui (LŽV).

Pasakojama, kad kartą ežere „išnėrė laivas, kuriame sėdėjo balta kaip drobė mergaitė, ir tupėjo didelis, baisus šuo". Laivelį pamačiusio žvejo mergaitė paprašė pakviesti kunigą ir atlaikyti mišias. Atskubėjęs kunigas susiruošė laikyti mišias, tačiau pamiršo „manipulią". Tuomet iš vandens „išsinėrusi" mergaitė pasakė: „Man lemta dar 100 metelių vargti ir kentėti pažemio karalystėj, šito šuns sargyboj" ir dingo (ZK).

Į ŠV nuo ežero yra Liaudiškių piliakalnis (Ar 1498).

Š. LŽV (J. Pronckūnas, 1935); VUB F.213–208/12. L. ZK 94–95.

SNIEGIŠKĖS, Dusetų s-ja

1437. MALATÌNIS ĒŽERAS. Į PR nuo Sniegiškių, 35 ha ploto. Iš ŠV ežero galo išteka Malatinėlės upelis.

„Kadaise šio ežero viduryje buvusi sala, kurioje buvę užkasti dideli turtai. Bet vėliau ji su visais turtais paskendusi" (ZK 84). Pasakojama, kad kartą paežere važiavo žmogus ir pamatė „atsiirіant mažam laively mergaitę. Ji prisiirusi į krantą ėmė tą žmogų prašyti, kad jis arčiau prieitų. Žmogus priėjęs arčiau pamatė – pilnas laivelis aukso. Jis ją paklausė: „Iš kur čia auksas?" Tuo metu mergaitė nieko neatsakius pranyko su visu auksu <...>. Kiti pasakoja, kad vietoj šio ežero buvęs Suntežerio

dvaras. To dvaro ponas buvęs labai piktas, už tai kažkas jį pakoręs ir jo dvarą prakeikęs: dvaras nugrimzdęs, jo vietoj likęs ežeras. Tame dvare ir dabar dar esą kabąs pakartas ponas, o jo duktė kai kada važinėjanti po tą ežerą aukso laiveliu" (*U.* B. Zaleskis, 1927 m. – LTR). Vidurnaktį seniau čia vaidendavosi – „lyg gimomis kas maldavę" (UžL).

0,1 km nuo Malatinio ež. minimas ir Piliakalnio kalnelis (VAK 71/76).
Š. LTR 11/105. L. ZK 80, 84; UžL 66–67 (Nr. 61); LT 644–645 (Nr. 724); EMD 106–107 (Nr. 154).

1438. GÕJUS (GOJINIS MIŠKAS). Tarp Sniegiškių ir Žukliškių, jį sudaro du miško masyvai: didesnysis (ŠR) ir mažesnysis (PV). Tarp jų įsiterpia Mažiulių sodyba (Vait.).

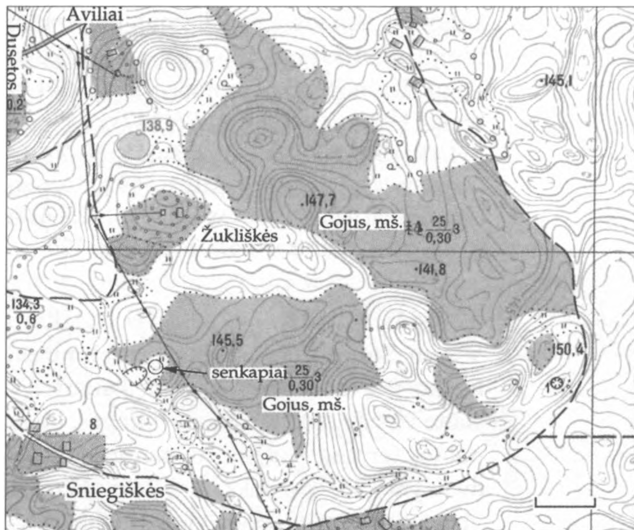
Pasakojama, kad viename Gojaus slėnelyje stovėjo bažnyčia (*P.* A. Mažiulis, 60 m., Žukliškėse. *U.* J. Petrulis, 1949 m. – LNB). Gojaus PV masyvo PV pakraštyje yra apardyti senkapiai (Av 1852; Milžinų kapai – 1976 m., RKM). Išlikusioje jų dalyje rasta XVI–XVII a. kapų.
Š. 1949 m. LII žv., LIIR F. 1–3, 26–27; 1976 m. RKM žv., KPD PA F. 9–1–34, 1; LNB F. 127–80, 37; LTR 11/104 (*Gojaus kapeliai*); Šidiškis T., 1993a, 66; Vait. (2005).

1439. AKMENYS. Nurodomi netoli kapinyno (Av 1852), prie Antano Mažiulio sklypo. Du akmenys. Tikslesnių duomenų nėra.

Pasakojama, kad po akmenimis buvę paslėpta daug pinigų. Naktimis ten buvo ieškoma lobių.
Š. Mažiulis A., 1936, 9.

STELMUŽĖ, Suvieko s-ja

1440. ĄŽUOLAS. Prie medinės k. bažnyčios (N55°49'48,2"; E26°13'02,9"). Medis 9,58 m apimties (1,3 m aukštyje), šakotas, 23 m aukščio, be viršūnės.

1160 pav. Sniegiškių Gojus (**1438**) (pagal aut.).

1161 pav. Stelmužės ąžuolas (**1440**). 1958 (LII ng. 7104).

Literatūroje neretai teigiama, kad prie Stelmužės ąžuolo šaknų buvo „kūrenami aukurai" (plg. Danilevičius E., 1984), tačiau iš pasakojamosios tradicijos žinomas tik toks tekstas: „Seniau pasakojo, kad reikia su savimi turėti 3, 7 ar 9 gileles, paimtas nuo Stelmužės ąžuolo, kurios nešiojamos piniginėje ar šiaip kišenėje. Jos apsaugo

kelionėje nuo visokių nelaimių, ligų ir kitų blogų atsitikimų" (*P.* Kazys Galvydis, 80 m., Knipiškių k., Imbrado vls. *U.* A. Urbonas 1937 m. – LTR 1276/247).
Š. LTR 1276/247; VUB F. 213–115, 30–31. **L.** Danilevičius E., 1984, 7; ML 1, 569 („Kūrenusis amžinoji ugnis"); Isokas G., 1995, 425–428; Pakalnis R., Letukaitė D., 2005, 128–129.

1441. LYGUMŲ AKMUO. 1,1 km į V nuo Stelmužės, Lygumų (Stelmužės) miško 9 kvartalo PV kampe, kalvos ŠV šlaito viršuje. Akmuo netaisyklingos, kampuotos formos, pailgas, jo matomos dalies dydis yra 7,35x4 m, aukštis – 2,25 m. Akmens viršus plokščias, nelygus. Vienas įdubimas jame primena 50 cm ilg. „pėdą" (Geotopai).

„Ant šio akmens sutelpa 50 žmonių [?]. Jo šonai stovi lygiai su žeme <...> vienam akmens šone yra kaip ir laipteliai, kas leidžia manyti, kad senovėje galėjo būti ant šio akmens lietuvių aukuras. Vietos gyventojai apie šį akmenį jokių padavimų nežino, bet prie jo susirinkę įvairiai spėlioja <...>" (VAK). „Senesnieji žmonės spėja, kad šis akmuo nuo patapo metų augąs ir kad po juo milžiniški turtai gulį" (ZK).
Š. Geotopai; LGP 521–523; VAK 71/222. **L.** Mūsų kraštas, 1932; ZK 228; Isokas G., 1995, 425.

1442. PADVARÌNIS ẼŽERAS. Tikslesnių duomenų nėra.

Pasakojama, kad ežere yra nuskendusių Napoleono karių, o kažkada buvo paskandintos ir 7 statinės aukso.
Š. VUB F. 213–115, 30–31. **L.** ML 1, 569.

1443. MÌŠKAS VELNIAVÀ. Nurodomas prie Latvijos sienos, 7 ha ploto.

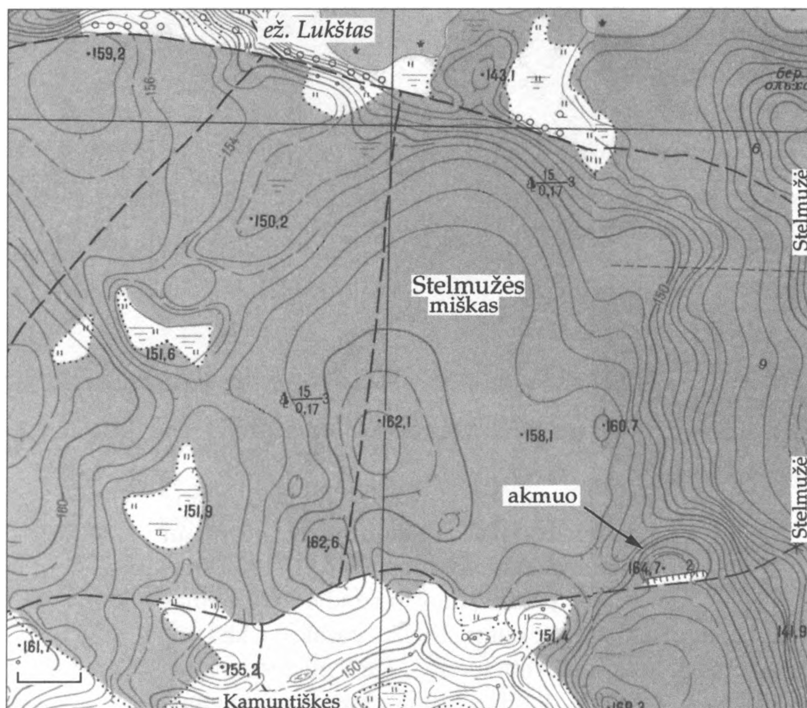
„Pasakojama, kad seniau šioje vietoje kai ką velniai pavedžiodavę".
Š. LŽV (J. Matulis, 1935).

SUVIEKAS

Bažnyčioje buvo Panelės Švenčiausios stebuklingas paveikslas. Tris kartus paveikslas rusų buvo išvežtas, tačiau jis stebuklingu būdu vis sugrįždavo: atsirasdavo ant seno žilvičio, kuris augo prie bažnyčios. Ketvirtą kartą paveikslą rusai išvežė Zarasų cerkvėn ir jis daugiau nebegrįžo.
Š. LTR 1048/130. **L.** IP 43 (Nr. 35).

1444. DVARO EŽERAS. Prie Suvieko dvaro (?).

Pasakojama, kad ežerėlyje yra „praryta" koplyčia (ZK). Kartą iš ežero iškilo „didelė, graži skrynia, pilna

1162 pav. Stelmužės akmuo (**1441**) (pagal RŽPI).

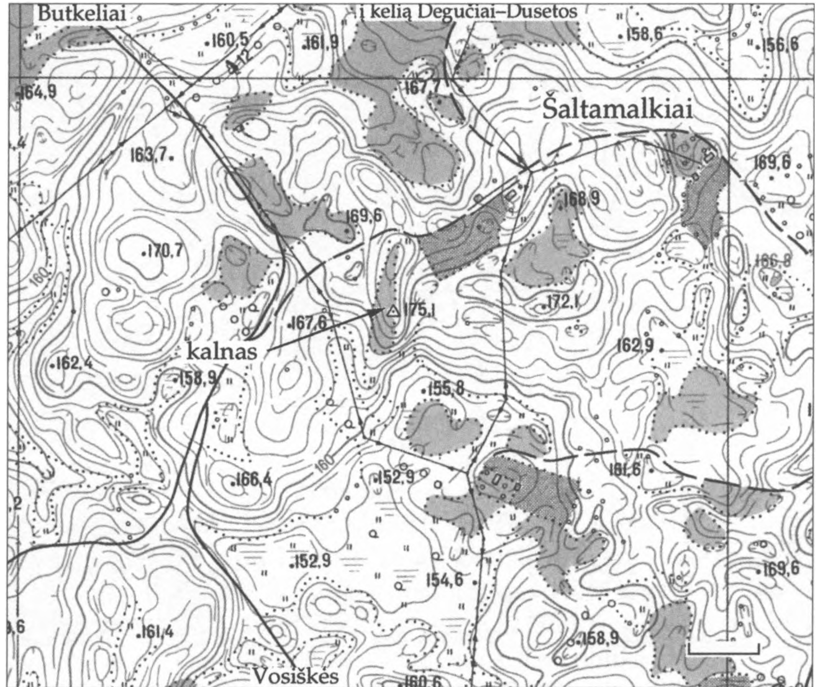
aukso", žmogus norėjo lazda skrynią prisitraukti, tačiau skrynios viršus taip smarkiai užsivožė, kad net nukirto jo lazdos galą (ZK; var.: kartą ežero krante žmogus pamatė „laivelį, pilną auksinių pinigų. Galuose laivelio sėdėjo du dideli šunes. Ant laivelio briaunos sėdėjo graži merga, kojas į vandenį nuleidusi" – ZK).
Š. VUB F. 213–115, 29. **L.** ZK 88–89.

ŠALINĖNAI, Degučių s-ja
1445. KŪDRA. Nurodoma prie Šileikio. „Sako, yra paskandinta karieta su auksu".
Š. LTR 1508/142.

1446. ŠALTINIS. Tikslesnių duomenų nėra.
„Yra šventa versmelė, kurios vandeniu plaunasi gimdyvės ir kitos moterys. Jos vanduo gydąs visas moteriškas ligas".
L. Mažiulis A., 1948, 35.

1447. MEŘGARAISTIS. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. VK.

ŠALTAMALKIAI, Dusetų s-ja
1448. KUPÕLIAKALNIS (PUKÕLIAKALNIS). 1,5 km į PV nuo kelio į Šaltamalkius atsišakojimo iš kelio Dusetos–Vencavai, 0,7 km į P–PR nuo Gugių piliakalnio, 0,5 km į P–PV nuo Urbonų sodybos, lauko kelio į Butkelius P pusėje. Kalva apie 80 m ilgio (Š–P), 6–8 m pločio (R–V), vidutinio statumo, 4–6 m aukščio šlaitais. Jos P dalyje stovėjo trianguliacijos bokštas, Š galas apardytas kasant smėlį. Į V nuo kalno atsiveria graži panorama. Teigiama, kad čia buvo randama senovinių pinigų ir žmonių kaulų (ZK).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 65 (nelokal.); 2000 m. LII žv., LIIR F. 1–3549, 27; LŽV (A. Guntulis, 1935; *Kupoliakalnis*); Šidiškis T., 1993a, 49. **L.** ZK 40 (*Kupalokalnis*); ŽERL 209.

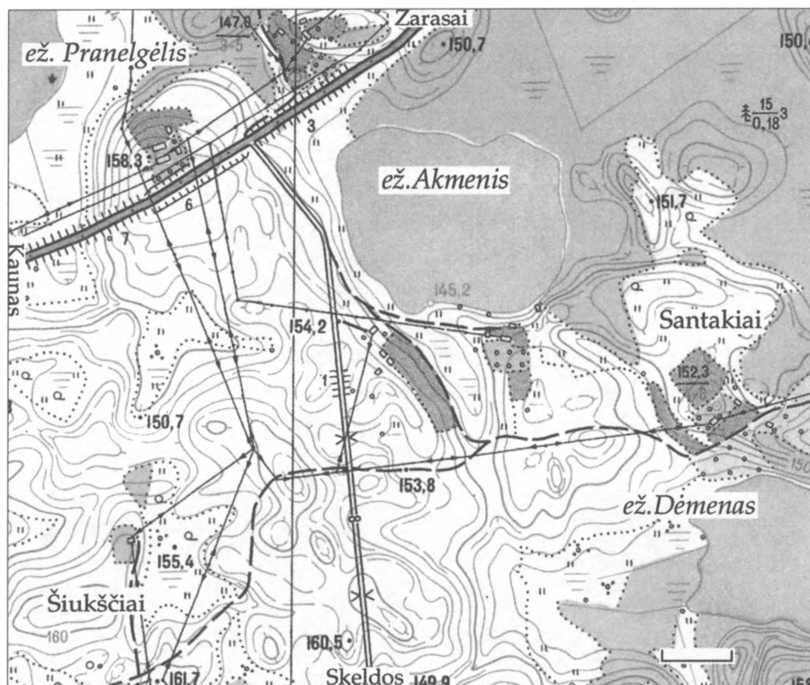

1163 pav. Šaltamalkių kalnas (**1448**) (pagal aut.).

1164 pav. Šaltamalkių kalnas (**1448**) iš P.
Aut. nuotr. 2000.

ŠIUKŠČIAI, Degučių s-ja

1449. ĒŽERAS AKMĒNIS. 2 km į PV nuo Degučių, tarp Eikotiškio ir Santakų, 0,6 km į PV nuo Subatiškių pilkapių (Ar 1494), kelio Zarasai–Kaunas PR pusėje. Ežeras apie 7 ha ploto.

1165 pav. Šiukščių ežeras (**1449**) (pagal aut.).

1166 pav. Šiukščių ežeras (**1449**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 1999.

„Seniau Akmenio ežero vidury gulėjo didžiulis kaip koks kalnas akmuo. Visaip pasakodavo, kaip anas ten atsidūręs. Būk tai tą akmenį velnias nešęs, norėjęs juo sudaužyti bažnyčią, bet benešant pragydęs gaidys. Tadu Velnias akmenį greitai metė į ežerą, o pats nulėkė į pragarą. O nuo to akmens žmonės ir ežerą Akmeniu pradėjo vadinti" (*P*. E. Mažeitavičienė, Degučiuose. *U*. V. Sukackaitė ir N. Nagaitytė, 1969 m. – VUB F. 213–208/5). „Buvo nuo senovės laikų tame ežerioke didelis akmuo. Žmonės sako, kad ir dabar anas ten tebesąs, tik giliai nugrimzdęs. A pirmiau tai anas buvo išsikišęs iš vandens. Dar mano senelis pasakodavo būk vakarais ant to akmenio sėdėdavusios laumės ir gražias dainas dainuodavusios. A kai tas akmuo toks didelis buvo, tai ir ežerą žmonės pavadino Akmeniu" (*P*. E. Pošienė, 79 m., Šiukščiuose. *U*. V. Sukackaitė ir N. Nagaitytė, 1969 m. – VUB F. 213–208/6; „ant ežero kranto stovi didelis akmuo" – ZK).

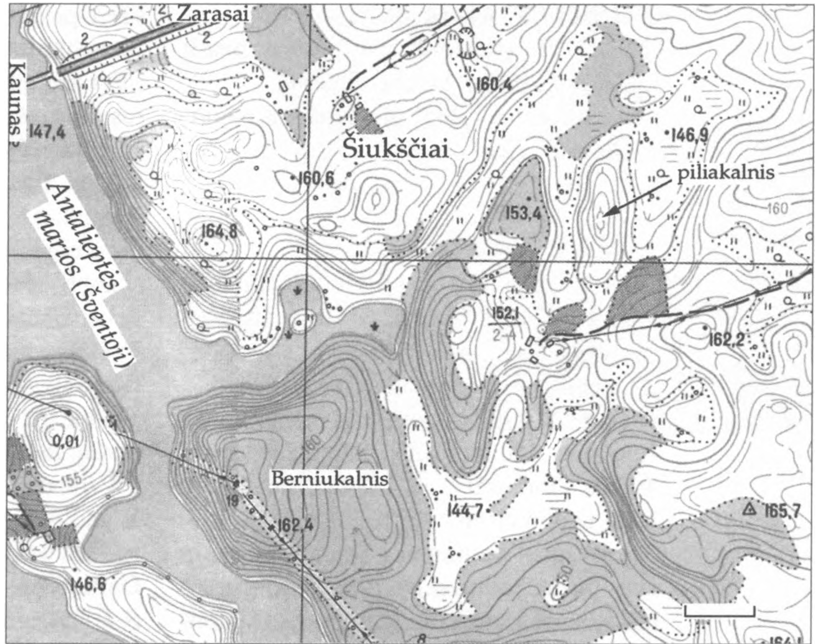
Š. LŽV (J. Markelis, 1935; „bala, labai šlapia, apaugusi, dumbluota"); VUB F. 213–208: 5–6. L. ZK 77.

1450. BERNIÙKALNIS (UZBÓNKALNIS?). 0,8 km į PR nuo tilto per Šventąją kelyje Zarasai–Kaunas, 0,45 km į PV nuo Tūreikių sodybos, dešiniajame patvenktos Šventosios krante, aukštumoje (pusiasalio, išsikišančio į patvenktą Šventąją, P dalis). ŠV–PR kryptimi Berniukalnį

kerta aukštos įtampos tiekimo linija (1999 m., LII).

1969 m. duomenimis, Berniukalnis apie 80–90x120 m dydžio, „yra tarsi saloje, nes visi jo sléneliai apsemti", apardytas vedant aukštos įtampos tiekimo liniją (RKM; 4 ha ploto aukštas kalnas, kurio dalis užsodinta mišku, o kita dalis dirbama – LŽV). Prieškaryje ant kalno stovėjo medinis jaunimo kryžius (LŽV; apie 1845 m. apylinkės „jauni berniukai" ant kalno pastatė medinį kryžių – ZK).

„Berniukalnis [pavadinta. – *Vait.*] nuo kryžiaus jaunimo pastatyto. Padavimai [kalba, kad] ten bažnyčia susmukus į kalną, už tai girdisi varpų skambėjimas" (LŽV). Vidurnaktį iš kalno išeina šeši užkeikti bernai – kavalieriai, „susikuria ugnį ir skaito pinigus, aplink vaikštinėdami" (LT).

1167 pav. Šiukščių kalnas (**1450**) (pagal aut.).

Berniukalnio V papėdėje, Šventosios upėje, būta vadinamos Velnio duobės, arba Akmeninės (LŽV). Tai būta nedidelio, bet akmenuoto upės praplatėjimo ir pagilėjimo. Apie šią vietą pasakota įvairių linksmų atsitikimų, kuriuose būdavo minimas ir velnias (1999 m., LII; apie 2,5 m gylio, apie 10 m skr. – LŽV).

Už 0,8 km į ŠR nuo Berniukalnio yra Akmenio ežeras (↑**1449**), 0,6 km į ŠR – Šiukščių piliakalnis, gretimame Eikotiškio kaime būta I t-mečio vidurio kapinyno.

Š. 1969 m. RKM žv., KPD PA F. 9–1–16, 79; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 65; LTR 2412/154; LŽV (J. Markelis, 1935); Šidiškis T., 1993a, 51; VAK 70/208 (LŽV). L. ZK 37 (*Bernelių kalnas*); LT 642 (Nr. 720); ML 1, 611 (*Bernelių kalnas*); Šidiškis T., 1996, 49; UP 120 (Nr. 261); ŽE 540.

TILŽĖ, Turmanto s-ja

1451. AKMUO su DUOBUTĖMIS. Smalvų g-jos 19 kvartalo ŠV kampe, 0,75 km į PV nuo Žeinuškos ežero P kranto, 0,45 km į ŠR nuo Drūkšių ežero, 0,22 km į P nuo kelio Turmantas–Baltarusijos Respublika, ŠR–PV kryptimi pailgoje kalvelėje.

Akmuo rausvos spalvos stambiagrūdis granitas, plane netaisyklingos trapecijos formos, 1,6 m ilg. (ŠR–PV), 1,25 m pl. (ŠV–PR), 57–60 cm aukščio. Viršutinė akmens plokštuma žemėja Š, ŠV kryptimi. ŠR ir PR akmens plokštumos beveik statmenos, ŠV ir PV – nuolaidžios. Akmens Š galas tarytum nuskeltas. Viršuje, beveik centre, yra trys trikampiu išsidėsčiusios 4–6 cm skr., 1–1,5 cm gylio duobutės. Atstumai tarp jų 20, 28, 43 cm. Kalvelėje, kur guli aprašomasis akmuo, yra dar 6 akmenys, 12–20 m atstumu iš ŠR, ŠV, PV ir P supantys akmenį su duobutėmis.

Š. 1988 m. KPC žv., LIIR F. 1–1698, 14–15 (Tilžė (Kaiškė)).

TRINKUŠKIAI, Degučių s-ja

[**1452.**] OŽIÃKALNIS. Nurodomas netoli Lygajų ež., prie J. Daubaro namų.

„Einančiam naktį pro tą kalną pajuokavęs mekenantis ožys".

Š. ŠID.

TURMANTO S-JA

1453. EŽERAĨ ŠVEÑTAS (ŠVENTÀSIS) ir ŠVENTẼLIS. 5 km į PV nuo Smalvų. Gamtiniu požiūriu Šventas – vandenskyrinis benuotakis ežeras. XX amžiuje ežero vandens lygis krito taip, jog plotas sumažėjo nuo 460 ha (LŽV, Salako g-ja) iki 442 ha (Tamošaitis J., 1974). „Tam ežery labai unduo čistas" (LTR 3242/23).

„Ažeras vadinamas Švintuoju. Kaip anas pirma vadinasi, tai nėra žinių, bet labai labai saniai žiemu kartų važiava kunigas un ligonį. Lūža ladas, kunigas inkrita su Švinčiausiu, sušlapa, bet išsigelbėja. Nuo to pradėja vadint Švintuoju, užtai kad buva inmirkis Švinčiausis" (*P.* R. Lakeckienė. *U.* 1938 m. – LTR 1788/1; „Jį aždat taip vadina, kad jam[e] nuskindįs kunigas, vežamas in ligonį, su Švinčiausiuoju Sakramentu" – LTR 1252/341).

Ežero vietoje yra buvusi bažnyčia. Kartą žvejai ją dar matė po vandeniu, plaukdami valtimi (LTR 619/87; bažnyčia stovėjo ežero pakrantėje, tačiau vanduo paplovė jos pamatus ir ji nugriuvo į vandenį – ZK). „Yra ažerų, katrie raikalauja galvų. Vat, Zarasų ažeras ir Švintasai (Salako vls.). Tie ažerai neužšųla, kolai nepajima kakios nar galvos. Turi juose vis kas nar nustapit – nar šuva, kad ne žmogus" (LTR 1252/340).

1168 pav. Turmanto s-jos Šventas ežeras (**1453**). *Aut. nuotr.* 1995.

Teigiama, kad 1615 m. gegužės mėnesį ant Švento kranto buvo sudeginti S. Jurgelienė su sūnumi iš Migūnų ir kaimynas T. Daradundėnas, apkaltinti raganavimu (Kintelis A., 1972).

Už 0,2 km į V nuo Švento yra Šventelio (*Šventelka*) ežeras. Jis 14 ha ploto (6 ha – LŽV, Salako g-ja), nenuotakus. Už 3 km į V nuo Šventelio yra ir Velnežeris (↑**1424**).

Už 1,4 km į R nuo Švento ežero yra Gailiutiškės pilkapiai (Ar 1505), 0,9 km į Š–ŠV nuo Švento ir Šventelio yra Rūsteikių pilkapiai (Ar 1562). Visi šie pilkapiai būdingi I t-mečio antrajai pusei – II t-mečio pradžiai.

Š. LTR 619/87; 1252: 340, 341; 3242/23; LŽV (S. Steikūnas, 1935; Pašvintė); LŽV (V. Šuminas, 1935; Salako g-ja); VAIT. (1995); VUB F. 213–208/9. L. ZK 95–96; VARDYNAS, 169 (Girutiškė); VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ R., 1966, 46; KINTELIS A., 1972; TAMOŠAITIS J., 1974.

UŽTILTĖ, Dusetų s-ja

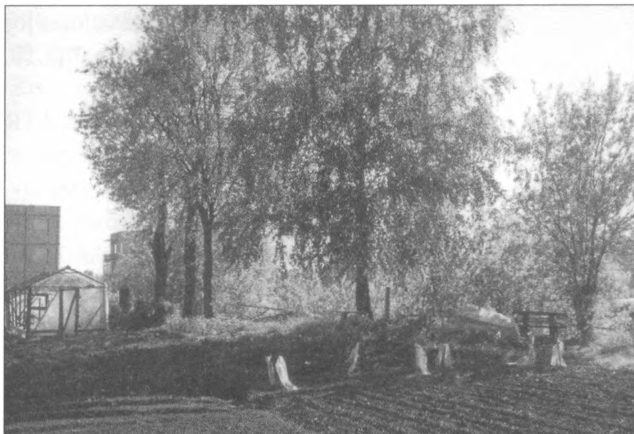
1454. ŠVENTOJI VERSMĖ. Buvo 0,47 km į P nuo tilto per Šventąją, skiriančio Dusetas nuo Užtiltės, 0,2 km į P nuo garažų masyvo, 0,2 km į V–PV nuo Melioratorių g., tarp daržų ir šiltnamių. XX a. 8-ajame dešimtmetyje šaltinio vietoje buvo iškasta maždaug 8x16 m dydžio kūdra keliuko PR pusėje. Kūdra nutekanti, ją maitina šaltinis. Vanduo maždaug 30 m ilg. prataku iš kūdros teka Š (30°) kryptimi, tuomet pasisuka ir apie 20 m vinguoja R kryptimi, kol išsilieja šlapioje pievoje. Kūdros vanduo dabar užsistovėjęs, tačiau prataku tekantis vanduo yra švarus, šaltas, geležingas. Vietos

gyventojai iš pratako dažnai semia vandenį daržams laistyti. Praeityje prie versmės stovėjo koplytstulpis su Šv. Jono statula.

„Ši versmė esanti stebuklinga ir jos vandeniu gydo akis. Prieš [Pirmąjį. – *Vait.*] karą dažnai jon rasdavo inmestų pinigų – aukų [?]“ (1937 m., LTR). „Tai žmonės plauna akis ir meta jon pinigų. Pinigų prieš karą gana daug iki keleto rublių prisigraibydavę“ (LŽV; vandenin mesdavo sidabrinius pinigus. Apie 1905 m. „juos graibydavo Dusetų žydukai ir vietos piemenys, dažnai dėl šio turto net vienas kitam galvas akmenimis praskeldami“ – Mažiulis A., 1948). „Petkevičius <...> rytą atsikelia ir aina tenai pasipraust akių. Ten švinta Jona to jau buva“ (LTR 6180/304).

Kartą per Šeštines ar Devintines jau sunaikintos versmės vietoje kilo baisus viesulas ir išvartė šiltnamius (LTR 6180/305).

Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 44–46; LTR 1245/99; 6180: 304, 305; LŽV (A. Mažiulis, 1936). L. MAŽIULIS A., 1948, 35; ŽE 545.

1169 pav. Užtiltės šaltinio (**1454**) vieta (bala už beržų). *Aut. nuotr.* 1999.

UŽUPIAI, Turmanto s-ja

[**1455.**] AKMUO su ŽENKLU. Nurodomas apie 0,85 km į V nuo Drūkšių ež., šalia kelio į Užupius (ties S. Bulošio sodyba), atsišakojančio iš kelio Turmantas–Baltarusijos Respublika. Akmuo pilkos spalvos, apskaldytas, 2x2,45 m dydžio, 65–70 cm aukščio (platinant kelią paverstas ant šono). Akmens šoninėje plokštumoje yra iškaltas 31 cm ilg., 23 cm pl. kryžiaus, „užkirsto“ galuose, ženklas. Grioveliai 1,5–2,5 cm pl., 0,7–1,5 cm gylio. Akmeniui stovint, ženklas buvo maždaug 1,45 m aukštyje.

„Kaimo gyventojai kryžių bus iškalę, greičiausiai, kokia nors proga“.

Š. 1988 m. KPC žv., LIIR F. 1–1698, 15–16.

VABOLIAI, Dusetų s-ja

1456. DAUBA. Vieta, kur kelio Žukliškės–Dusetos PR pusėje į Malatinėlę įteka Pakalnytės upelis, yra vadinama Santakomis (*Suntakos*). Maždaug už 80 m į ŠV nuo Santakų, tarp stačių, 6–10 m aukščio kairiojo ir dešiniojo Malatinėlės kranto aukštumų yra dauba, besitęsianti ŠV–PR kryptimi, apie 100 m ilgio ir 25 m pločio.

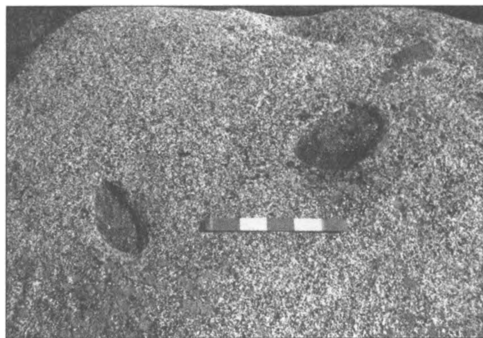
1170 pav. Vietos gyventojas Vytautas Kibirkštis pasakoja apie Vabolių daubą (**1456**). *Aut. nuotr.* 1999.

„Sakydavo senelis, kad tenai velnias joj sėdėdavęs, tai todėl ir išsėdėjo duobę“ (LTR 1245/9).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 66; LTR 1245: 9, 116.

VAIDMINIAI, Suvieko s-ja
1457. AKMUO su PĖDOMIS (Ar 1510; M 119). 0,38 km į ŠR nuo k. kapinių, 0,35 km į ŠR nuo kelio Samaniai–Suviekas, 0,13 km į ŠV nuo kelio Vaidminiai–Raudinė. Prieš įkuriant čia fermas akmuo gulėjo Š pelkėtos pievos pakraštyje, virš žemės kyšojo apie 60 cm aukščio jo dalis.

1171 pav. Vaidminių akmuo (**1457**), iškeltas iš savo senosios vietos (X) (iš V). *Aut. nuotr.* 1999.

1172 pav. Vaidminių akmens (**1457**) detalė – „pėdos“. *Aut. nuotr.* 1999.

1991 m. akmuo atsidūrė fermų teritorijoje. Jo aplinka buvo nutrypta karvių, o pats akmuo buvo įverstas į duobę ir užlietas vandens (1991 m., LII). Ir vėliau vaizdas apleistų fermų teritorijoje mažai pasikeitė: šalia akmens liko sustumdytos žemių krūvos, pradėti kasti grioviai. Už 4 m į V nuo iškelto ir metaline tvorele aptverto akmens žiojėja vandens pilna apie 1,8 m skr. duobė, kurios pakraščiuose kyšo keleto 15x20 cm dydžio akmenų dalys (iki 1991 m. čia gulėjo pats pėduotasis akmuo; galima manyti, jog aplink jį būta išdėlioto nedidelių akmenų grindinio arba natūralios savigrindos).

Akmuo rausvai pilkos spalvos granitas, 1,7 m ilg. (Š–P), 1,45 m pl. (R–V), 45 cm aukščio (P). Ant akmens yra 5 pėdos: pirma beveik centre, 15x22 cm dydžio, antra akmens P dalyje, tarsi dešinė žmogaus pėda, 10x20 cm dydžio, trečia, ketvirta bei penkta pėdos, primenančios katės pėdeles, apie 3,5x5 cm dydžio, iki 2 cm gylio, yra akmens PV dalyje („ant akmens iškaltos pėdos: arklio, meškos, katės ir vaiko“ – LŽV; akmens aukščiausiame pakraštyje yra 2 cm skr. duobutė – „lazdos galo“ pėdsakas – 1972 m., LII; „akmens viduryje yra duobė 2 cm gylio, pasagos formos, 20 cm ilg. ir 15 cm pl. Vietos žmonių pasakojimu, [tai] esąs meškos pėdas <...>. Akmens priešakyje yra kita duobė, kurios gylis 3 cm, plotis 8 cm, ilgis 17 cm, labai panaši į basos kojos žmogaus [vaiko apie 5 metų. – *Vait.*, intarpas kita rašysena] pėdą. Akmens pakraštyje yra 2 nedidelės gilios duobutės, trikampės netaisyklingos formos, pavadintos avies ir ožkos pėdomis, tačiau į šių gyvulių pėdas savo forma panašumo neturi“ – VAK 71/234).

„Seniau, tamsiais rudens vakarais, po šiuo akmeniu matydavę palendant velnią, pasivertusį balta ožka. Be to, po akmeniu esą pakasti dideli pinigai, kuriuos tas Velnias

ir saugąs“ (*U.* N. Garnys, 1935 m. – VAK 71/234; užkastas auksas, dažnai vakarais ir naktį matomos ugnelės; turtai yra užkeikti ir nesiduoda paimti – LŽV).
Š. 1970 m. RKM žv., KPD PA F. 9–1–20, 55; 1972 m. LII žv., LIIR F. 1–321, 47–48; 1977–1978 m. LII žv., LIIR F. 1–654, 70–71; 1985 m. MMT žv.; 1991 m. LII žv., LIIR F. 1–1918, 17; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 66–67; LŽV (A. Urbonas, 1935; *Pėdų akmuo*); VAK 71/234, 235 (LŽV). L. ZK 232; PA 73 (Nr. 116); ML 1, 570; NEMANIS J., 1994, 69.

VARUGIŠKĖS, Turmanto s-ja

1458. RAGÒVNĖ. Nurodoma į PV nuo k., apie 0,5 ha ploto žemuma „tarp kalnelių klonyje“.

„Seniau gyveno raganos, žmonės tris raganas pagavo, vieną užmušė ir pakasė, nuo to ir vadina Ragovnė“.
Š. LŽV (K. Vasiliauskienė, 1935); VAK 71/378 (LŽV).

VELÌKUŠKĖS, Antazavės s-ja

Pasakojama, kad ponas pirmąjį gyventoją kaimo vietoje įkūrė 1860 m., Velykų dieną, todėl kilo pavadinimas Velikuškės.
Š. LNB F. 127–80, 29.

1459. PELKĖ POLUMSKINĖ. Nurodoma apie 25 m į P nuo piliakalnio (Ar 1482).

Pasak padavimų, čia buvęs dvaras, kurio ponia buvo labai pikta. Kartą sukilę dvaro ponai [?] sudegino dvarą ir visus brangius brangius indus, „bliūdus“ bei „polumiskius“ sumetė į pelkę, nuo ko kilo jos pavadinimas.
L. TARASENKA P., 1933d, 587.

VENCAVAI, Dusetų s-ja

1460. ĄŽUOLAS. Augo Vencavuose. 1947 m. medis jau buvo netekęs pusės kamieno ir turėjo vos vieną žaliuojančią šaką. Jo skersmuo buvo 1,6 m (PV; pusę kamieno buvo nudaužęs perkūnas – ZK).

„Kai Lietuvoje lenkai užvedė krikščionybę, Vencavuose gyveno kalvinai. Jie buvo pagonai ir turėjo daug dievų. <...> Matydami, kad ir jiems reiks garbinti Jėzų, kalvinai susirinko ant Vencavų kalno, papjovė didelį jautį ir aviną, jų kūnus sudegino ir pelenus užkasė į žemę. Paskui jie pasodino ąžuolą, kuris ir dabar toje vietoje yra labai didelis užaugęs“ (LTR; pagal: Savukynas V., 1998).

Teigiama, kad ant šio ąžuolo šakų kadaise buvo sukabinti varpai, o dvarininkas Vereščina savo metu čia šaudė baudžiauninkus (ZK).
Š. LTR 2088/61. L. ZK 30; PV 645; SAVUKYNAS V., 1998, 50.

1461. KALVINŲ KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1563). Netyrinėtas.

„Apie Vencavų m. žmonėse užsilikę daug pasakojimų. Seniau buvęs didokas miestas. Buvo net 2 kalvinų bažnyčios, būta ir jėzuitų. Žmonės pasakojo, kaip kalvinai turėję slaptą bažnyčią miške. Tos bažnyčios pamatai ir dabar dar žymūs. Kalvinai slaptai ten eidavę melstis, nes jėzuitai labai persekiodavę <...>“ (Lietuvos aidas, 1933; kadaise stovėjusi kalvinų bažnyčia – ZK).
L. LIETUVOS AIDAS, 1933, 3; ZK 29 (Šapornės vnk.).

1462. ŽIEŽULÌNIS (SAVIČIŰNŲ ĒŽERAS). 0,6 km į PR nuo Vencavų piliakalnio (Ar 1563), 0,3 km į P nuo žydų kapinių (Iv 778), kelio Degučiai–Dusetos PV pusėje, apie 4 ha ploto.

„Pasakoja, būk tai kai tuos žydus šaudyt vedė, tai jie į ton ežerėlį mėtė visokius briliantus ir auksus savo“.
Š. LTR 6810/45.

1463. GÕJUS (KROKŸNĖS MÌŠKAS). Dusetų g-jos 54 kvartale, į PV nuo Balčio ež., į V nuo Vencavų piliakalnio (Ar 1563).
Š. RŽPI.

VERSLAVA, Antalieptės s-ja

1464. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1478). Ariant rasta įvairių I t-mečio radinių.

Pasakojama, kad čia stovėjo bažnyčia, kuri „ilgainiui nuskendo".
Š. 1958 m. LII žv., KPD PA F. 7–1–34, 5–6.

VESELAVA, Dusetų s-ja

1465. BAŽNÝČIA. Nurodoma į R nuo k., prie Kiaulinio upelio. „Krūmai".

„Tai pramanė vaikai, nes ten yra kelmas, kuris jiems žaidžiant atstojo altorių ir sakyklą. Dabar tą vietą taip pat vadina ir suaugę žmonės".
Š. LŽV (M. Jonušytė, 1935; Vaselava).

VITKŪNAI, Turmanto s-ja

1466. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1508). Netyrinėtas.

Pasakojama, kad kalnas esąs pagoniško kulto vieta.
L. Покровский Ф. В., 1899, 35.

1173 pav. Vosgėlių piliakalnis (**1467**) ir akmuo I (**1468**) (nuotraukoje – X). *Aut. nuotr.* 1999.

VOSGĖLIAI, Dusetų s-ja

1467. KALNAS. Saugomas kaip piliakalnis (Ar 1499). 1933 m. P. Tarasenka aikštelėje ištyrė 144 m^2 plotą ir aptiko iki 1 m storio kultūrinį sluoksnį su įvairiais I t-mečio pr. Kr. pabaigos – II t-mečio po Kr. pradžios radiniais ir keramika.

Pasakojama, kad kalne buvo švedų bažnyčia (Покровский Ф. В., 1899). Sekmadieniais, sumos metu, girdeti, kaip po žemėmis gaudžia užpiltos bažnyčios varpai (1949 m., LII).

„Laumė ragana Vozgėlių kaime pastatė bažnyčią. Ragana buvo labai pamaldi. Kiekvieną rytą ant ožio ji jodavo į bažnyčią pasimelsti. Laumė visada pirma įeidavo bažnyčion. Bet kartą kažkoks žmogus įėjo pirma raganos. Tada ragana labai supyko, pasišaukė kitas raganas ir užpylė bažnyčią žemėmis. Anksčiau žmonės girdėdavo užpiltųjų dejavimą <...>" (*P.* A. Budrienė, 74 m., Vozgėliuose. *U.* 1969 m. – VUB F. 213–115, 12).

„Naktį pro Piliakalnį ėjo Juozas Lapienis ir mato: vietoj Piliakalnio stovi bažnyčia. Prie bažnyčios stovi žmogus ir prašo Lapienį: „Žmogau, pakaustyk man arklį". Lapienis sutiko, pakaustė. Už pakaustymą gavo daug pinigų. Parsinešė namo tuos pinigus ir mato, kad jis atsinešė skiedrų" (*P.* J. Lapienis, 55 m., Vozgėliuose. *U.* ~1935 m. – LTR 1420/166).

Padavimuose piliakalnis siejamas su už 0,3 km į PV esančiu Indrailio ežeru (↑**1408**).
Š. 1949 m. LII žv., LIIR F. 1–3, 15; LNB F. 17–396; LTR 1420/166; 3987/145; VUB F. 213–115: 12. L. Покровский Ф. В., 1899, 42; UP 109–110 (Nr. 239–244); ŽA 134 (Nr. 300).

1468. AKMUO I. Guli piliakalnio (Ar 1499) ŠV papėdėje, šlaito apatinėje dalyje (N55°43'16,8"; E25°44'52,5"). Akmuo pilkos spalvos, vidutinio stambumo granitas, 2,7x2,7 m dydžio (6x7 aršinų [3,3x4,9 m]

dydžio – Покровский Ф. В., 1899). Iš kalno šlaito kyšo 80 cm aukščio akmens dalis. Akmenyje žymios kelios natūralios gyslos, perkūno įskėlimo žymės. Be to, yra natūrali, pailga, į ŠV nuolaidėjanti, 1,55 m ilg., 15–20 cm pl., 6–8 cm gylio įduba, kuri siekia akmens ŠV kraštą ir akmens šonu nusitęsia kaip įskilimas.

Pasakojama, kad po akmeniu paslėpti raktai nuo piliakalnyje nugrimzdusios bažnyčios (PA; „miesto vartų" – UP Nr. 239). Velnias nešė akmenį, norėdamas užversti piliakalnio vietoje stovėjusios ir jau žemėmis apipiltos bažnyčios duris. Bet sugiedojo gaidys, akmuo iškrito ir liko kalno šlaite (LTR 2368/88a; UP Nr. 242; Ragana metė akmenį į bažnyčią, bet nepataikė ir išmušė Indrailio ežerą – VUB F. 213–115, 11).

Žmonės tiki, jog akmuo dengia įėjimą į požemį. Be to, pasakojama, vakarais iš po akmens pasirodo piktoji dvasia kaip tvarkingai apsirengęs žmogus (*panelis*) (Покровский Ф. В., 1899; prie akmens esąs urvas gilyn į kalną – LTR 1245/37; var.: akmuo – tai piliakalnio vietoje buvusio ir sugriuvusio Mineikos (ar Mingėlos) dvaro pamatų akmuo – ZK). Be to, prie akmens vaidenasi (LTR 1420/125).

Š. 1949 m. LII žv., LIIR F. 1–3, 13–15; 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 67; LNB F. 127–80, 33; LNB F. 17–396; LTR 1245/37; 1420/125 (*Papiliakalnės akmuo*); 2368/88a; VUB F. 213–115, 13. L. Покровский Ф. В., 1899, 41–42; Lietuvos aidas, 1933, 5 (nuotr.); ZK 43; PA 69 (Nr. 33); UP 109–110 (Nr. 239–240, 242); ŽA 133 (Nr. 297).

1174 pav. Vosgėlių akmuo I (**1468**) iš Š. *Aut. nuotr.* 2005.

1469. AKMUO II. Nurodomas prie senojo Davainių kaimo vietos, prie kelio, Poškonio (buvusiame Vairos) lauke. Tikslesnių duomenų nėra.

Pasakojama, kad kartą Vosgėlių žmogus, važiuodamas iš Užpalių, sutiko poną, kuris paprašė pavežti jo ryšulėlį. Žmogus sutiko. Tačiau privažiavus Vairos lauką, arkliai nebegalėjo iš vietos pajudėti ir tada žmogus vežime išvydo didžiausią akmenį (aukštai ant jo sėdėjo ir ponas), kurį vos ne vos išrideno (*U.* 1936 m.).

Š. LTR 1420/215.

1470. EŽERAS SALINIS. Į Š nuo k., 11 ha ploto.

Pasakojama, kad kartą mergaitė, eidama per Salinį ledu, sutiko „senelį labai seną ir susilenkusį. Jis priėjo prie mergaitės ir prašo: „Nušluostyk, vaikeli, man nosį". Mergaitė nenorėjo tokiam seniui šluostyti, tai kad davė atagalia ranka per nosį, ir subirėjo senelis auksiniais pinigais" (*P.* M. Malašinskaitė, 55 m., Vosgėliuose. *U.* 1935 m. – LTR 1420/15). Kartą Jonas Urbonas Salinyje ant vandens pamatė stovintį žmogų (LTR 1420/163).

Š. LTR 1420: 15, 163.

ZABIČIŪNAI, Antalieptės s-ja

1471. KAŨKAI. „Miškelis". Tikslesnių duomenų nėra.

Š. Sidiškis T., 1993a, 66; VK (1978).

ZARASAI

Zarasų bažnyčioje esąs stebuklingas paveikslas, pasak padavimų, surastas dideliame

1175 pav. Zarasų ežeras (**1472**) ir upelis (**1474**) (pagal aut.).

šakotame berže, kuris augo būsimo didžiojo altoriaus vietoje (*U.* 1924 m. – LTR 619/ 86).
Š. LTR 619/86; 1048/130. **L.** IP 43 (Nr. 35).

1472. ĘŽERAS ZÃRASAS. Miesto PV dalyje, 372 ha ploto. Didžiausias gylis apie 36 m.

„Yra ažerų, katrie raikalauja galvų. Vat, Zarasų ažeras ir Švintasai (Salako vls.). Tie ažerai neužšųla, kolai nepajima kakios nar galvos. Turi juose vis kas nar nustapit – nar šuva, kad ne žmogus <...>. Sanybaj teip plačiai tikėja ir kalbėjo. Iš sanesniųjų ir dabar apie tai muožna išgirst – jie tiki. Jaunimas netiki" (*U.* prieš Antrąjį pasaulinį karą).

Apie Stoliku (o dabar – Liūnu) vadinamą ežero salelę-seklumą („pasirodo tik vandeniui nusekus") netoli senųjų žydų kapų pasakojama:

„Kartą žvejys, pamatęs saloje mergaitę, skaitančią prie žvakės šviesos knygą, paklausęs, kas ji esanti. Toji atsakiusi esanti savo motinos 100 metų užkeikta karalaitė, ir šis vakaras esąs paskutinis. Dabar ji galėsianti ieškoti išgelbėtojo, išgelbėtoju galėtų būti tas pats žvejys, jeigu jis niekam nieko nesakęs ateitų paskirtu laiku ir į gyvatės nasrus įkištų nuogą ranką iki alkūnės, tada ji atvir[s]tų tikta karalaite ir pasiimtų visus čia esančius užkeiktus turtus. Žvejys paklausęs ir paskirtu laiku atėjęs, radęs baisią gyvatę, kuri išsižiojusi kažko prašiusi. Žvejys pabūgęs ir sušukęs: „Buvai prakeikta, ir būk prakeikta per amžius". Po to matymas išnyko. Grįžtant jam namo laivu, pakilusi baisi audra, ir jis tik išsigelbėjęs" (*P.* M. Mitrofanovas, ~70 m., Zarasuose. *U.* S. Jauniškis, A. Rapolis ir kt., 1935 m. – LŽV).
Š. LTR 1252/340; LŽV (S. Jauniškis, A. Rapolis ir kt., 1935).

1473. ĘŽERAS ZARASÁITIS. Telkšo į R nuo Zaraso ež., su kuriuo jungiasi prataku. 32 ha ploto.

Pasakojama, kad kadaise čia buvęs „aukštas kalnas, o ant to kalno stovėjusi bažnyčia. Bet vieną kartą, sumos metu, bažnyčia su daugybe žmonių prasmegusi, ir kalno vietoje atsiradęs ežeras. Iš karto, kol dar matęsi bokšto viršūnė ir kryžius, kiekvieną dieną, dvyliktą valandą, varpai skambindavę: šiokiomis dienomis tyliai, šventadieniais garsiai. Bet kai bokštas ir kryžius nuskendęs, varpai visai nutilę".
L. ZK 73.

1474. UPĒLIS ŠÁLTUPĖ (ŠALTÙPKA). 1,1 km į Š nuo Zarasų bažnyčios, 0,12 km į ŠR nuo Zarasų ež. užutėkio kranto, Šiaulių g. PV pusėje, į ŠR nuo vandens malūno pastato (namo Nr. 52). Prie gatvės stovi keturkampio formos mūrinė koplytėlė, į V nuo jos, iš po gatvės sankasos, pro sumūrytą akmenų sienelę vamzdžiu teka Šaltupė. Už 7 m upelio vanduo krinta daugiau kaip 10 m žemyn (anksčiau jis sukdavo vandens malūno ratą) ir toliau 30–40 cm

pl. prataku PV (220°) kryptimi teka į Zarasų ež. Dabar Šaltupės vanduo, atrodo, užterštas vietinės kanalizacijos, tačiau, šalia gyvenančios A. Bratiškaitės (71 m.) pasakojimu, ir dabar dažnai Šaltupės vandens ateina pasemti vaikai, paprašyti savo močiučių (1999 m., LII).

„Šaltupės upelis esąs taip pat apyšventis, jo vanduo gydąs visokius negalavimus, ligas ir kt. Čia buvęs, kur dabar koplytėlė, pasirodęs Kristus. Didžiausia žmonių spūstis – Žolinės atlaiduose" (1937 m. – LTR; „Žmonių laikoma stebuklinga vieta" – LŽV). „Geria šaltinėlio vandenį ir juo plauna skaudančias vietas nuo įvairių ligų" (Mažiulis A., 1948).

Anot P. Gipiškio, čia stovėjo pirma medinė Zarasų bažnyčia, kurią audros metu Perkūnas trenkęs ir nuvertęs į ežerą. Ji paskendo ežero dumble, iš vandens iškilo tik Kristaus statulėlė. Tuomet ši statulėlė buvo padėta bažnyčios vietoje pastatytoje koplytėlėje; „šią statulėlę ir Šaltupės vandenį žmonės laiko stebuklingais. Kasmet per Žolinės atlaidus, rugpjūčio 15 d., maldininkai meldžiasi prie koplytėlės, geria Šaltupės vandenį, mazgojasi veidą, rankas, kojas ir žaizdas" (ZK).

Už 0,25 km į PV, Zaraso ežere, yra Stolik, arba Liūnu, vadinama vieta (↑**1472**).
Š. 1999 m. LII žv., LIIR F. 1–3389, 68–69; LTR 811/457 („Ta vieta laikoma stebuklinga"); 1245/101; 6180/348; LŽV (S. Jauniškis, A. Rapolis ir kt., 1935; *Šaltup'ka*). L. ZK 170–171; MAŽIULIS A., 1948, 35; ML 1, 557–558; PV 630.

ZOKORIAI, Degučių s-ja

1475. AKMUO su DUBENIU. J. Meželio sodyboje, gyvenamojo namo pamatų PV kampe. Akmuo baltai rausvos spalvos,

1176 pav. Zarasų upelis (**1474**) iš ŠV. *Aut. nuotr.* 1999.

smulkiagrūdis granitas, 70x80 cm dydžio, per 20 cm aukščio. Dubuo 18 cm skr., 16 cm gylio.
Š. 1987 m. MMT žv., LIIR F. 1–1370, 44.

ŽALIOJI LANKA, Salako s-ja

1476. MÌŠKAS GÕJUS. Nurodomas į ŠV nuo k., prie Lobinės pievos, 1,5 ha ploto. Tikslesnių duomenų nėra.
Š. LŽV (J. Kazlauskas, 1935).

ŽUKLIŠKĖS, Dusetų s-ja

1477. VELNIARAISTIS. Minimas prie kapelių k. laukuose. Tikslesnių duomenų nėra.

„Kas naktį raiste čypdavę šunų, kačių ir kitais balsais".
Š. LTR 11/26.

Vilniaus Arkikatedros (**1**) šiaurinėje navoje rasti laiptai. *Aut. nuotr.* 2005

Vilkpėdės g. atkarpa – buvusi akmens su pėdomis (**21**) vieta. *Aut. nuotr.* 2001

Kernavėlės Daubulių švento ąžuolo kelmas (**62**). *Aut. nuotr.* 2005

Palina Panamarčuk meldžiasi prie Liucionių šaltinio Neries pakrantėje (**71**). *Aut. nuotr.* 1997

Ankštos Laumiaduobis (**26**). *R. Bareikienės nuotr.* 2006

Elniakampio šaltinis (**44**). *Aut. nuotr.* 2004

Dūkštų akmuo (41). *Aut. nuotr.* 2004

Liucionių uola (**71**). *Aut. nuotr.* 1998

Pylimų akmenys (**96**). *Aut. nuotr.* 2004

Padvarių Druskinis akmuo (**87**). *Aut. nuotr.* 2005

Miežionių (buv. Pūstelninkų) konglomerato uolų (**77**) vietovė Neries pakrantėje. *Aut. nuotr.* 2005

Marijampolio akmuo su pėda (**73**). *Aut. nuotr.* 1997

Ardiškio ąžuolas (**121**).
Aut. nuotr. 2005

Gelvonų akmuo su pėda (**133**).
Aut. nuotr. 2003

Liukonių akmuo su dubeniu (**156**).
Aut. nuotr. 2003

Minčiukų akmuo (**166**).
Aut. nuotr. 2002

Natokos griova, kur guli Pakalniškių akmuo su pėda (**172**). *Aut. nuotr.* 2002

Spėros ežeras (**177**).
Aut. nuotr. 2002

Vienas iš Liukonių akmenų-stulpų (**156**).
J. Rzeznik nuotr. 2003

Poriškio Velniabliūdis (**187**).
Aut. nuotr. 2002

Gudulinės vietovė Kukaveitis (**134**). *Aut. nuotr.* 2002

Deltuvėlės Alkai (**232**).
Aut. nuotr. 1999

Radžiūnų Saulės Krėslas (**285**).
Aut. nuotr. 1999

Ringelių šaltinio vietą (**286**) rodo Jonas Mikoliūnas. *Aut. nuotr.* 2000

Baraučiznos Kukavaitis (**217**).
Aut. nuotr. 2005

Kosakų akmuo su dubeniu (**252**).
Aut. nuotr. 1999

Martnonių bala (**263**).
Aut. nuotr. 2002

Sukinių akmuo Mokas (**296**).
Aut. nuotr. 1999

Sukinių akmuo Mokiukas (**296**).
Aut. nuotr. 1999

Sauginių Paposautai (**290**).
Aut. nuotr. 2002

Vaisgėliškio Alka (**312**).
Aut. nuotr. 1999

Kurėnų Alkas (**256**).
Aut. nuotr. 2005

Deltuvos akmuo su dubeniu (**231**).
Aut. nuotr. 2005

Druskių akmuo (**386**).
Aut. nuotr. 2005

Paduobužės Molėtų bažnyčia (**453**).
Aut. nuotr. 2005

Savidėnų Pasiekos, arba Raganos, kalnas (**485**).
Aut. nuotr. 2000

Svobiškėlio akmuo (**496**).
Aut. nuotr. 2004

Videniškių Velniakalnis (**511**).
Aut. nuotr. 2005

Ciūniškių Vėliupelio (**371**) ištakos pelkėje.
Aut. nuotr. 2005

Levaniškių akmuo (**431**).
G. Juodėno nuotr. 1997

Centrinė Skudutiškio šventvietės (**490**) dalis.
Aut. nuotr. 2004

Aigėlų Šventaragis (**327**).
Aut. nuotr. 2006

Alkūnų ąžuolas (**335**).
Aut. nuotr. 2000

Malkėsto ežero įlanka (**328**).
Aut. nuotr. 2006

Mindučių Mėnupis (**440**).
Aut. nuotr. 2006

Andreikų upelis (**531**). *Aut. nuotr.* 2002

Bavainiškės šaltinis (**535**). *Aut. nuotr.* 1997

Cirkliškio Perkūno kalnas (**539**). *Aut. nuotr.* 1998

Dvilonių Kupolinis akmuo (**545**). *Aut. nuotr.* 2002

Vaikučių Kupoliakalnio akmuo (**591**). *Aut. nuotr.* 1998

Purviniškių Jagomanto ežeras (**570**). *R. Balkutės nuotr.* 1996

Čelniukų akmuo su pėda (**614**).
D. Vaitkevičienės nuotr. 1995

Kukoriškės akmuo (**648**).
D. Vaitkevičienės nuotr. 1995

Lepšių kalnas (**655**) (tolumoje centre).
Aut. nuotr. 1998

Mažulonių piliakalnis (**663**) (tolumoje centre) ir Vėlionių ežeras (**738**). *Aut. nuotr.* 1995

Naubėnų šaltinis (**672**).
Aut. nuotr. 2000

Strakšiškės akmuo (**723**).
Aut. nuotr. 1998

Želmeniškės akmuo (**746**).
Aut. nuotr. 2005

Ažušilės bala (**604**) (žemumoje).
Aut. nuotr. 2005

Ignalinos Vilkakalnis (**636**).
Aut. nuotr. 2006

Ignalinos Vilkakalnis (**636**). Akmens su ženklu skeveldros. *Aut. nuotr.* 2006

Kimbariškės Kapų kalnas (**643**).
Aut. nuotr. 2005

Papiliakalnės Balnakmenis (**690**).
V. Čiplytės nuotr. 2005

Alkai (**751**). *Aut. nuotr.* 1999

Aukštaglynio Dievaragis (**761**).
D. Vaitkevičienės nuotr. 2005

Bartašiūnų Bambizaraistis (**771**).
Aut. nuotr. 1999

Gojaus kaimo (Leliūnų s-ja) buvusi vieta.
Aut. nuotr. 2005

Sprakšių akmuo su dubeniu III (**925**) ir Žaibiškių akmuo su dubeniu II (**1012**). *Aut. nuotr.* 2005

Šeimaties Mokai (**951**).
Aut. nuotr. 2005

Užpalių šaltinis (**989**).
Aut. nuotr. 1999

Žaibiškių akmuo su dubeniu I (**1011**).
Aut. nuotr. 2005

Žiezdrių akmuo su pėda (**1014**).
Aut. nuotr. 2005

Alžutėnų akmuo (**752**).
Aut. nuotr. 2005

Nuodėgulių Bobinukas (**879**). *Aut. nuotr.* 2005

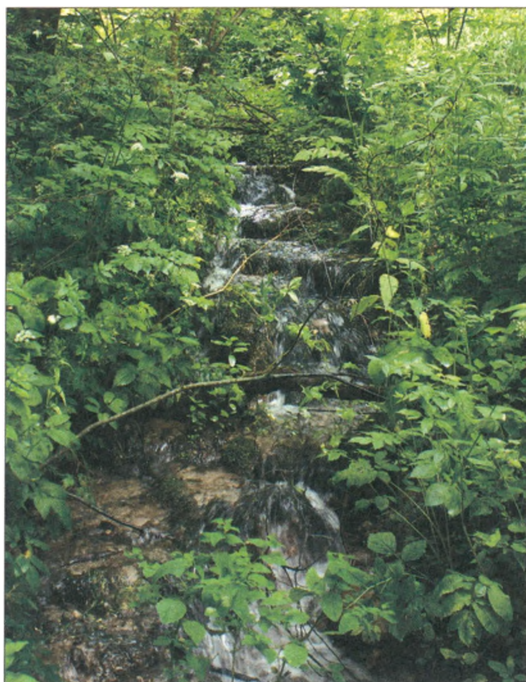
Tauragno ežeras (**964**). *Aut. nuotr.* 2005

Bebrūnų pušis (**1025**). *Aut. nuotr.* 2005

Kavarsko šaltinių (**1057**) pratakas. *Aut. nuotr.* 2005

Riklikų šaltinis (**1111**) (centrinė versmė). *Aut. nuotr.* 2005

Šlavėnų Marčiupis (**1129**). *Aut. nuotr.* 2005

Mičionių Kiškio bažnyčia (**1087**).
Aut. nuotr. 2000

Ažuožerių senvagė (**1023**).
Aut. nuotr. 2005

Dvaronių ąžuolas (**1041**).
Aut. nuotr. 2005

Kilėviškių akmens (**1061**) detalė – plokščiadugnis dubuo. *Aut. nuotr.* 1999

Kurtinių kalnas (**1073**).
Aut. nuotr. 2005

Purvelių Kiškio bažnyčia (**1106**).
Aut. nuotr. 2005

Baušiškių kalnas (**1171**).
Aut. nuotr. 2003

Busiškio akmuo su dubeniu (**1176**).
Aut. nuotr. 2003

Užubalių akmuo su pėdomis (**1291**).
Aut. nuotr. 2004

Juodupės (buv. Raišelių) kalnas (**1207**).
Aut. nuotr. 2005

Rokiškio (buv. Velniakalnio) kalnas (**1267**).
Aut. nuotr. 2005

Pakriaunio akmuo (**1248**).
Aut. nuotr. 2005

Bryzgių dauba (**1174**). *Aut. nuotr.* 2005

Lukštų šaltinis (**1226**). *Aut. nuotr.* 2004

Lukštų dauba (**1227**).
Aut. nuotr. 2004

Panemunio šaltinis (**1250**) (pavėsinėje).
Aut. nuotr. 2005

Daržininkų kalnas (**1336**). *Aut. nuotr.* 1999

Maskvyčių ežeras (**1391**). *Aut. nuotr.* 2005

Sartų ežero įlanka (**1173, 1344**). *Aut. nuotr.* 2005

Gutaučių piliakalnis (**1359**) (kairėje) ir Žvirblia-kalnis (**1360**) (dešinėje) iš Š. *Aut. nuotr.* 1999

Kamšos (buv. Kvintiškių) ežero pakrantė (**1369**). *Aut. nuotr.* 1999

Padustėlio šaltinis (**1403**). *G. Gruzdo nuotr.* 2002

Vosgėlių piliakalnis (**1467**). *Aut. nuotr.* 1999

Vosgėlių akmuo I (**1468**). *Aut. nuotr.* 2005

Antalieptės (Lūžų) akmuo (**1317**). *Aut. nuotr.* 2005

TRUMPINIAI

A – Nekilnojamų kultūros vertybių registro Archeologinių vietų sąrašas
AR – Respublikinės reikšmės archeologijos paminklas
AV – Vietinės reikšmės archeologijos paminklas
IP – Naujai išaiškinamas istorijos ir kultūros objektas
LA – Laikinoji istorijos ir kultūros objektų apskaita
M – Nekilnojamų kultūros vertybių registro Mitologinių vietų sąrašas
sg. – Saugotinas objektas (pagal VŽI katalogus)

žv. – žvalgė
tyr. – tyrinėjo
vad. – vadovas

deš. – dešinysis
ilg. – ilgis
kair. – kairysis
pl. – plotis
skr. – skersmuo
j. l. – jūros lygis

dv. – dvaras
ež. – ežeras
g-ja – girininkija
g-vė – gatvė
int. – intakas
k. – kaimas
m. – miestas
mš. – miškas
r. – rajonas
s-ja – seniūnija
up. – upė
vnk. – vienkiemis

P. – pateikė
U. – užrašė
var. – variantas

ĮSTAIGOS, ORGANIZACIJOS

ARP – Asvejos regioninis parkas
ČDM – Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune
ECK – Etnokosmologijos centras Kryvija (Цэнтр этнакасмалогii Крыўя)
GGI – Geologijos ir geografijos institutas
KPC – Kultūros paveldo centras
KPD PA – Kultūros paveldo departamento Paveldosaugos archyvas
KPI – Kultūros paveldo inspekcija
KPIP – VšĮ Kultūros paveldo išsaugojimo pajėgos
KVDM – Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejus
LKC – Liaudies kultūros centras
LKI – Lietuvių kalbos institutas
LII – Lietuvos istorijos institutas
LKD – Lietuvos kraštotyros draugija
LNB – Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka
LLTI – Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas
MAB – Mokslų akademijos biblioteka
MAO – Molėtų astronomijos observatorija Kulionyse (Molėtų r.)
MMT – Mokslinė metodinė kultūros ir istorijos paminklų apsaugos taryba
NRP – Neries regioninis parkas
PRPI – Paminklų projektavimo ir restauravimo institutas
RKM – Rokiškio krašto muziejus
UKM – Ukmergės kraštotyros muziejus
UtKM – Utenos kraštotyros muziejus
VKPAI – Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija (Latvijos valstybinė paminklų apsaugos inspekcija)
VUB – Vilniaus universiteto biblioteka
VŽI – Valstybinis žemėtvarkos institutas

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

RANKRAŠČIAI

Almon.
Doc. dr. Vytenio Almonaičio duomenys.

AP
Archeologijos paminklo pasas (nurodoma užpildžiusio asmens pavardė, metai). Saug. KPC AS.

Bernotienė G.
Apie Liukonių kryžių ir akmenis. [Medžiagą surinko kraštotyrininkai, vadovaujami mokytojos Genovaitės Bernotienės, 1960 m.].

Čep.
Kęstučio Čeponio duomenys.

Čeponis K.
Žemių ribas žymėję akmenys [Ignalina, 1993 m.].

Dambrauskaitė T.
Vilniaus senamiesčio 17 kvartalas. Istoriniai tyrimai. Vilnius [1982 m. atlikta PRPI].

DuoM
Duokiškio mokyklos (Rokiškio r.) kraštotyros būrelio užrašai.

Geotopai
Lietuvos geologijos tarnyba. Geotopai. Prieiga per internetą: <http://www.lgt.lt/index.php?_LAPAS=geotopai>. [Žiūrėta 2006-02-27].

GZd
Dr. Gintauto Zabielos fotonegatyvų dėžutė Nr. 1.

GZf
Dr. Gintauto Zabielos fotonegatyvų sąsiuvinis Nr. 5.

JA
R. Balkutė. Joniškio apylinkės: padavimai, sakmės, vietovardžiai [Vilnius, 1997], *LKAR*.

Juod.
Gyčio Juodėno duomenys.

JūM
Jūžintų mokyklos (Rokiškio r.) kraštotyros būrelio užrašai.

KoL
Litvanica, czyli wiadomości o Litwie, zebrane przez Sp. Ks. Ambrażego Kossarzewskiego. [1857–1863], *LNB* F. 24–15.

Končius I.
1934. Prof. I. Končiaus ir arch. Vl. Švilpo etnografinė ekspedicija 1934 m. Zarasų ir Utenos aps., *ČDM* (Liaudies meno skyrius).

KPA
LTSR Švietimo liaudies komisariatas. Kultūros paminklų apsaugos įstaiga. Kultūros paminklų registracijos lapų 1940–1941 m. byla, *KPD PA* F. 1–1–103.

KPC AS
Kultūros paveldo centro Archeologijos skyriuje saugoma dokumentacija.

KrM
Kriaunų muziejaus (Rokiškio r.) kraštotyriniai užrašai.

Kulys A.
1993. [Minčiakampis]. – [Vilnius, 1993].

LGP
A. Linčius. Ataskaita už mokslinį darbą „Svarbiausių Lietuvos geologijos paminklų mokslinis įvertinimas ir tvarkymo kryptys“ [Vilnius, 1990]. Saugoma GGI.

LIIR
Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas.

LIIR VD
Lietuvos istorijos instituto Rankraštyne saugoma V. Daugudžio fototeka.

LKAR
Liaudies kūrybos archyvas LKC.

LMD
Lietuvių mokslo draugijos rankraščiai LTR.
LPTK
Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas, sudarytas prof. habil. dr. B. Kerbelytės. LLTI.
LTA
Lietuvių tautosakos archyvo išrašai LIIR saugomoje J. Balio sudarytoje Tikėjimų kartotekoje.
LTR
Lietuvių tautosakos rankraštynas LLTI.
LVIA SA
Senųjų aktų rinkinys LVIA.
LŽV
Lietuvos žemės vardyno anketos LKI. (Nurodoma anketą užpildžiusio asmens pavardė, anketos užpildymo metai ir anketos adresas. Adresas nurodomas tuo atveju, jeigu jis nesutampa su minimo paminklo adresu).
Mač.
Venanto Mačiekaus duomenys.
Mažiulis A.
1936. Archeologinių paminklų likučiai Zarasų krašte, *VAK* b. 70, l. 7–17.
Must.
Vytauto Musteikio duomenys.
NRP
Neries regioninio parko direkcijos archyvas.
PkrB
Pakriaunių bibliotekos (Rokiškio r.) kraštotyriniai užrašai.
RŽPI
[Respublikinio žemėtvarkos projektavimo instituto sudaryti žemėnaudos žemėlapiai M 1: 10 000].
SED
Studentų etnografijos draugijos prie P. Skorinos mokslinio švietimo centro Folkloro archyvas Minske. (RV – Ekspedicijos „Vilnios upės ištakos" rinkinys).
Stank.
Idos Stankevičiūtės duomenys.
Šiaučiūnas J.
1938. [Kernavė], *MAB* F. 29–1320.
Šid.
Tado Šidiškio duomenys.
Šidiškis T.
1992a. Lietuvos alkakalnių tyrimai / 1. Ignalinos rajono alkakalniai, *KPC AS*.
1992b. Lietuvos alkakalnių tyrimai / 2. Molėtų r. alkvietės, alkakalniai, *KPC AS*.
1992c. Lietuvos alkakalnių tyrimai / 3. Utenos r. alkvietės, alkakalniai, *KPC AS*.
1993a. Lietuvos alkakalnių tyrimai / 4. Zarasų r. alkvietės, alkakalniai, *KPC AS*.
1993b. Šiaurės rytų Lietuvos etnokultūros paveldo tyrimai, *LKAR*.
Tyszkiewicz K.
1840. Kiernow i Troki, *MAB* F. 31–1326.
Tyszkiewicz K.
1859. Atlas raf głównych na rzece Wilji. Zmierzonych i zrysowanych podczas wycieczki naukowiej, odbytej po tej rzece w 1857 roku przez Konstantego Hrabiego Tyszkiewicza i przez tegoż złożone w Wileńskiem muzeum w 1859 m. Roku. Pisał J. Szantyr, *VUB* F. 29–197.
Urt.
Prof. habil. dr. J. Urtano duomenys.
Vait.
Dr. Vykinto Vaitkevičiaus duomenys.
Vaitulevičienė E.
1973. Buv. Bonifratrų, arba Šv. Kryžiaus, bažnyčia Vilniuje. Istoriniai-meniniai tyrimai. Vilnius [1973 m., atlikta PRPI].
VAK
Valstybės archeologijos komisijos archyvas KPD PA, F. 1, Ap. 1. Taip pat prieiga per internetą: <http://www.heritage.lt/archeologija_vak.htm>. [Žiūrėta 2006 02 24].
VAK (LŽV)
Lietuvos žemės vardyno anketų išrašai VAK bylose.
VK
Abėcėlinė lietuvių vietovardžių iš gyvosios kalbos kartoteka LKI.
VK (ist.)
Abėcėlinė vietovardžių iš istorinių šaltinių kartoteka LKI.
VK (Pkk)
Pavardžių ir vietovardžių atlietuvinimo

komisijos prie Vidaus reikalų ministerijos (1936–1940 m.) medžiaga LKI.
Vojevodskaitė A.
1989. Bartkuškio dvaro istorinė pažyma. Vilnius [1989 m. atlikta PRPI].

LITERATŪRA

Abramavičius V.
2001. Šešuolių raktas, *Eskizai* (Ukmergės kultūros fondo leidinys), 2001, Nr. 11, p. 15–24.
AETL
Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje.
Akavickas R.
1994. Neaiškių archeologinių objektų žvalgymas Utenos raj. 1992 ir 1993 metais, *ATL 1992 ir 1993 metais*, 1994, p. 272–278.
Akiras-Biržys P.
1927. Vyžuonos, *Lietuvos miestai ir miesteliai*, Kaunas, 1927, kn. 1.
1928. Anykščiai, *Lietuvos miestai ir miesteliai*, Kaunas, 1928, kn. 3.
AKP
Baranauskas T. Anykščių krašto padavimai [1], *Anykščiai* (Krašto kultūros istorijos puslapiai), 1997, Nr. 13, p. 50–53; [2], 1998, Nr. 14/15, p. 57–59.
Almonaitis V.
1994. Kreiviškių akmuo, *Lietuvis*, 1994, Nr. 6, p. 2 (parašas: V. Alminas).
Alseikaitė-Gimbutienė M.
1943. Pagoniškosios laidojimo apeigos Lietuvoje, *Gimtasai kraštas*, 1943, Nr. 31, p. 53–80.
Anykščiai
[Tautosaka, užrašyta S. Didžiulio], *Anykščiai* (Krašto kultūros istorijos puslapiai), 1994, Nr. 6, p. 42–44.
ANPŽ
Aukštaitijos nacionalinis parkas (žemėlapis M 1: 50 000), Vilnius, 2003.
Antanavičius S.
1971. Kur tie Varonių akmenys? *Pirmyn* (Molėtų r.), 1971 10 07.
1975. Kas nuskendo Skarbavietėje, *Pirmyn* (Molėtų r.), 1975 04 05.
1976. Faktas, rodantis požiūrį, *Pirmyn* (Molėtų r.), 1976 06 15.
1991. Senojo tikėjimo vietoje, *Vilnis* (Molėtų r.), 1991 05 18.
ATL
Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje, Vilnius.
AVK
Акты, издаваемые Виленского комиссiею для разбора древнихъ актовъ, т. 35, Вильна, 1907.
Babičius V.
1970. Ožkų akmuo, *KB*, 1970, Nr. 4, p. 74.
Bajoras J.
1921. Pelešynės Raganių kalnas, *Mūsų senovė*, 1921, t. 1, kn. 1/2, p. 424–426.
Balčiūnas J., Dakanis B., Strazdas A.
1994. Archeologijos paminklų žvalgymas 1992 ir 1993 metais, *ATL 1992 ir 1993 metais*, 1994, p. 278–292.
Baliński M.
1886. *Starożytna Polska. Wielkie księztwo Litewskie*, t. 4, Warszawa, 1886 (1 leid. – 1846 m.).
Balys J.
1937. Perkūnas lietuvių liaudies tikėjimuose, *TD*, 1937, t. 3, p. 149–238.
1993. *Lietuvių kalendorinės šventės. Tautosakinė medžiaga ir aiškinimai*, Vilnius, 1993.
Baliulis A.
2005. Iš Kernavės praeities, *Musninkai. Kernavė. Čiobiškis*, Vilnius, 2005, p. 153–172.
Baliūnas K.
1939a. Gražiųjų ežerų paslaptys, *Sekmadienis*, 1939 01 22.
1939b. Anykščiai dabar ir prieš 400 metų, *Sekmadienis*, 1939, Nr. 6.
Balkutė R.
2003. Gyvatė lietuvių tautosakoje, *TD*, 2003, t. 19, p. 150–214.
Baltrūnas V.
2003. *Gamta kaip kultūros šaltinis. Gamtos raidos pažinimas ir pasaulėjauta*, Vilnius, 2003.
Baranauskas A.
1970. *Raštai*, t. 1, paruošė R. Mikšytė, Vilnius, 1970.
Baranauskas T.
1995. Praeities pėdsakai Anykščių krašto

vietovardžiuose, *Anykščiai* (Krašto kultūros istorijos puslapiai), 1995, Nr. 9, p. 18–21.
Baruch M.
1907. Boże stopki. Archeologija i folklor. Kamieni z wyżłobionymi sladami stóp, *Warszawa, 1907.*
Batūra R.
1966. Lietuvos metraščių legendinės dalies ir M. Strijkovskio „Kronikos" istoriškumo klausimu, *MADA*, 1966, Nr. 2, p. 265–282.
Baubonis Z., Kraniauskas R.
2000. Naujų archeologijos objektų paieškos po vandeniu, *ATL 1998 ir 1999 metais*, 2000, p. 555–559.
Baubonis Z., Brazaitis Dž., Kliaugaitė V., Zabiela G.
2005. Dujotiekio trasos Pabradė–Visaginas žvalgymai, *ATL 2003 metais*, 2005, p. 251–256.
Berenis V.
1994. Raganavimo fenomenas Lietuvoje: nepaaiškinamas aiškumas, *Šiaurės Atėnai*, 1994 03 11.
Bernatowicz F. A.
1826. *Pojata, córka Lezdejki, albo Litwini w XIV wieku*, Warszawa, 1826.
Blaževičius P.
1997. *Rokiškio krašto sentikiai*, Panevėžys, 1997.
BP
Padavimai iš Juozo Būgos rankraščių, parengė I. Žilienė, *TD*, 1996, t. 5, p. 211–219.
BRMŠ
Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai, sudarė N. Vėlius, t. 1, Vilnius, 1996; t. 2, 2001.
Būga K.
1924. *Lietuvių kalbos žodynas*, sąs. 1, Kaunas, 1924.
1961. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1961, t. 3.
Buračas B.
1933. Tauragnai ir jų apylinkės, *Mūsų Vilnius*, 1933, Nr. 15, p. 224.
1936a. Laumės, *Sekmadienis*, 1936 10 18.
1936b. Puntukas, *Diena*, 1936 04 12.
1937a. Rytų Lietuvoje, *Naujoji Romuva*, 1937, Nr. 35/36, p. 644–646.
1937b. Vandenų ir dievų garbei (apie aukas, laumes ir kitus senovinius porinimus), *Sekmadienis*, 1937 06 06 (parašas B. Buračėlis).
1942. Puntuko akmuo gerbtinas senovės paminklas, *Ūkininko patarėjas*, 1942 09 11.
1944. Pagerbtieji medžiai (medžių kultas Lietuvoje), *MGi*, 1944 m. sausis–vasaris, p. 78–83.
Būtėnas P.
1938. Ten, kur gražu ir istoriška, *Kosmos*, 1938, Nr. 7/9, p. 193–224.
Čelkaitis A.
1942. [Alunta], *Naujoji Lietuva*, 1942 11 04.
Čeponis K.
1994. Dringio ežero ir jo pakrančių toponimika, *Ladakalnis*, 1994, Nr. 2, p. 5–6.
Čilvinaitė M.
1937. Anykštėnuose, *Gimtasai kraštas*, 1937, Nr. 2/4, p. 151–157.
Dakanis B.
1984. Nauja archeologinių akmenų grupė Lietuvoje, *Jaunųjų istorikų darbai*, kn. 5, Vilnius, p. 106–110.
Danilevičius E.
1984. *Šlamėkit ąžuolai*, Vilnius, 1984.
Daugudis V.
1971. Akmuo su ženklais, *Švyturys*, 1971, Nr. 5, p. 30.
1972. Jaučio pėda, *Švyturys*, 1972, Nr. 3, p. 30.
1992. Pagoniškųjų šventyklų Lietuvoje klausimu, *Ikikrikščioniškosios Lietuvos kultūra*, Vilnius, 1992, p. 59–77.
1993. *Iš Vilniaus miesto praeities*, Vilnius, 1993.
Daunys J.
1982. Sėlių žemė, *Nemunas*, 1982, Nr. 9, p. 58–59.
Daunys S.
1960. Pušų skaromis nepridengsi, *Po Spalio vėliava* (Rokiškio r.), 1960 07 23.
Davainis M.
1905. [Iš Lietuvos. Papiliakalnis], *Vilniaus žinios*, 1905 07 10 (parašas: M. D-s).
Dovydaitis P.
1964. Jaučių badynės, *Kraštotyra*, 1964, kn. 2, p. 163–164.

DPSO
Pasakos. Sakmės. Oracijos. Surinko M. Davainis-Silvestraitis, paruošė B. Kerbelytė ir K. Viščinis, Vilnius, 1973.
Drėma V.
1991. *Dingęs Vilnius*, Vilnius, 1991.
Driskius K.
2000. Joninių papročiai, *Žiobiškis*, Vilnius, 2000, p. 878–885.
Dubicki J.
1934a. Ślady osadnictwa prehistorycznego w okolicach jez. Dzisny, *Kurjer Wileński*, 1934 04 18.
1934b. Toporki kamienne cmentarzystko i ołtarz pogański, *Kurjer Wileński*, 1934 05 25.
Dubingiai
1971. *Dubingiai*, Vilnius, 1971.
Dubonis A.
1997. Rivijaus kronikos byla, *Lituanistica*, 1997, Nr. 4, p. 3–12.
1998. *Lietuvos didžiojo kunigaikščio leičiai. Iš Lietuvos ankstyvųjų valstybinių struktūrų praeities,* Vilnius, 1998.
Dundulienė P.
1987. Prakalbo nebylūs akmenys, *Literatūra ir menas,* 1987, Nr. 24.
1988. *Lietuvių liaudies kosmologija*, Vilnius, 1988.
Eigminas K.
1969. Gaidės ir Rimšės apylinkių vietovardžių sąrašas, *GRA*, p. 300–314.
1972. Vietovardžiai, *Kernavė*, Vilnius, 1972, p. 304–320.
Elisonas J.
1925. Archeologinių ir šiaip įdomių, tiek Panevėžio apskrities, tiek kitų artimų apylinkių, vietų sąrašas, kurį yra surinkę Panevėžio valstybės gimnazijos mokiniai, *Švietimo darbas*, 1925, Nr. 4, p. 304–332 (1 dalis); Nr. 5, p. 434–458 (2 dalis).
EMD
Ežeras ant milžino delno. Lietuvių liaudies padavimai, sudarė N. Vėlius, Vilnius, 1995.
Ermanytė I.
1982. Puntukas, *MG*, 1982, Nr. 7, p. 33.
Ermanytė I., Eigminas K.
1966. Vietovardžiai, *IK*, p. 228–241.
Gajewski M.
2001. Parafia mejszagolska w roku 1784, *Nasza Gazeta*, 2001 03 15–21.
2002. *Nasze podwileńskie ojczyzny*, Wilno, 2002.
Garliauskas V.
2000. Lietuviškos asmenvardžių lytys XV amžiaus Lietuvos Metrikos dokumentuose, *Baltistica*, 2000, t. XXXV(2), p. 231–246.
2004. *XVII a. Molėtų bažnyčios krikšto ir santuokos metrikų knyga*, Vilnius, 2004.
2005. Kai kurie Tauragnų valsčiaus ežerų ir upių vardai istorijos šaltiniuose, *Tauragnai*, Vilnius, 2005, p. 1036–1041.
Gaška A.
1992. Senovės lietuvių religija, *Gimtinė*, 1992, Nr. 10.
Gervėčių raisto
1993. [Be aut.] Gervėčių raisto greit nebeliks, *Ladakalnis*, 1993, Nr. 2, p. 21.
Giedraitis L.
1997. Verkių virsmai [Pokalbis su archeologu A. Varnu], *LK*, 1997, Nr. 6, p. 1–6.
Gimžauskas S.
1923. Linkmenų apylinkės padavimai, *Tauta ir žodis*, 1923, kn. 1, p. 128 (skelbta lenkų k.: Dowojna-Sylwestrowicz M. Pilekalnis w Łyngmianach, *Wisła*, 1890, t. 4, s. 214–215).
Gipiškis P.
1936. Zarasai – Lietuvos Šveicarija. Zarasų krašto geografija, *Zarasų kraštas*, 1936 06 27.
Girininkas A.
1994. Apie Stajėtiškio aukų akmenį, *LK*, 1994, Nr. 3, p. 8.
Girkantas V.
1972. Kur Nemunėlis išteka, *MGa*, 1972, Nr. 11, p. 10–11.
GRA
Gaidės ir Rimšės apylinkės, Vilnius, 1969.
Graurogkas A.
1931. Mūsų senovė, *Trimitas*, 1931, Nr. 1, p. 15.

Greimas A. J.
1993. Žvėrūna Medeina, *Baltos lankos*, 1993, t. 3, p. 77–111.
1998. Gedimino sapnas (lietuvių mitas apie miesto įkūrimą: analizės bandymas), *KB*, 1998, Nr. 819, p. 64–75.
Grigalavičienė E.
1992. Juodonių piliakalnis ir gyvenvietė (Rokiškio r.), *LA*, 1992, t. 9, p. 41–91.
Gudavičius E.
1996. Dėl Anykščių krašto vietovardžių ir Žiogų akmens, *Gimtinė*, 1996, Nr. 8.
Guobis R.
1996. Bobakalnio paslaptis, *Anykščiai* (Krašto kultūros istorijos puslapiai), 1996, Nr. 10, p. 27–29.
2000. *Ten, už kalvų, Skiemonys*, Utena, 2000.
Hołubowicz W.
1934. Kurhany i wczesnohistoryczne grodziska, *Kurjer Wileński*, 1934 09 05 (parašas: Wł. H.).
Jablonskis K.
1934. *Istorijos archyvas. XVI amžiaus Lietuvos inventoriai*, t. 1, Kaunas, 1934.
Jasas R.
1971. Paaiškinimai, *Lietuvos metraštis. Bychovco kronika*, Vilnius, 1971, p. 190–344.
Jucevičius L. A.
1959. Lietuva, jos senovės paminklai, buitis ir papročiai, *Raštai*, vertė D. Urbas, Vilnius, 1959, p. 53–356 (1 leid. lenkų k. 1846 m.).
Jučas M.
1968. Lietuvos metraščiai, Vilnius, 1968.
Juodagalvis J.
2000. Švenčionys... Gal Šventėnai? *Gimtinė*, 2000, Nr. 2 (1 dalis); Nr. 3 (2 dalis).
Juodzevičius B.
1969. Ką slėpė Gūdės akmuo, *Kolektyvinis darbas* (Anykščiai), 1969 07 29.
Jurkštas J.
1985. *Vilniaus vietovardžiai*, Vilnius, 1985.
Juskevičiūtė A.
1972. Alantiškių pasididžiavimas, *Pirmyn* (Molėtų r.), 1972 10 31.
IA
Matulis R. *Istoriniai akmenys*, Vilnius, 1990.
IK
Ignalinos kraštas, Vilnius, 1966.
Ikamas V.
1992. Burtininkai, padavimai... pėsčiomis 13 km, *Gimtinė*, 1992, Nr. 6.
IP
Balys J. *Istoriniai padavimai*, Chicago, 1949.
Instrukcija
1960. *Instrukcija vietovardžių rinkėjams*, Vilnius, 1960.
Isokas G.
1995. *Lietuvos gamtos paminklai*, Vilnius, 1995.
KB
Kultūros barai, Vilnius.
Karmonas A.
1972. Dvilonių kaimo vietovardžiai, *Mūsų kalba*, 1972, Nr. 6, p. 41–43 (perspausdinta iš: Dvilonių kaimo vietovardžiai, *Žvaigždė* (Švenčionių r.), 1971 01 28).
2000. *Istorijos mįslės (Šiaurės Rytų Lietuva)*, Utena, 2000.
Katalynas K.
2000. Vilnius XIII amžiuje. Mitai ir faktai, *KP*, 2000, t. 6, p. 207–219.
Kazakevičius I.
1978. Apie ką byloja akmuo? *Žvaigždė* (Švenčionių r.), 1978 08 26.
Kerbelytė B.
2000. Padavimai apie akmenis Mokus ir jų analogijos, *TD*, 2000, t. 13, p. 29–33.
Kernavė
1972. *Kernavė*, Vilnius, 1972.
Kirailytė S.
1999. *Vinčežeris. Literatūrinė legenda,* Utena, 1999.
2001. *Daržininkai. Istorinė apybraiža*, Utena, 2001.
Kirkoras A. H.
1991. Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes, vertė K. Uscila, Vilnius, 1991 (1 leid. lenkų k. 1856 m.).
Kitkauskas N.
1989. *Vilniaus pilys: statyba ir architektūra*, Vilnius, 1989.
Kitkauskas N., Lisanka A., Lasavickas S.
1986. Perkūno šventyklos liekanos Vilniaus Žemutinėje pilyje, *KB*, 1986, Nr. 12, p. 51–55.

Klimašauskas A., Gurskytė J.
1959. *Mūsų žemės dovanos*, Vilnius, 1959.
Kodeks
Kodeks dyplomatyczny katedry i dieceziji Wileńskiej (1387–1507), t. 1, wydali ks. J. Fijałek i W. Semkowicz, Kraków, 1948.
Kolupaila S.
1957. Narutis–Vilnius–Kaunas 1939 m., *Aidai*, 1957, Nr. 10, p. 461–469.
1959. Kelios mintys apie Nerį-Viliją, *Aidai*, 1959, Nr. 10, p. 448–451.
Kosman M.
1994. Pompa Funebris w Wilnie doby przedrozbiorowej, *Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica*, t. 6, Poznań, 1994, s. 131–158.
KP
Kultūros paminklai, Vilnius.
KPE
Kultūros paminklų enciklopedija, t. 1, Vilnius, 1996; t. 2, 1998.
Krupickas R.
1982. Lietuvos konglomeratai, *MG*, 1982, Nr. 7.
Krzywicki L.
1917. Grodziska górno-litewskie. Grodzisko na Górze Ościkowej pod Rakiszkami, *Pamiętnik fizyograficzny*, 1917, t. 24, s. 1–36 (vertimas skelbtas: Aukštaitijos piliakalniai. Piliakalnis ant Astikų kalno netoli Rokiškio, *Žiobiškis*, Vilnius, 2000, p. 33–72).
Kudaba Č.
1966a. Dubingiai, *MG*, 1966, Nr. 5, p. 21–23.
1966b. Tauragnai, *MG*, 1966, Nr. 7, p. 27–29.
1967a. Rubikių ežeras, *MG*, 1967, Nr. 8, p. 20–22.
1967b. Prie Alaušo ežero, *Gimtasis kraštas*, 1967 09 28.
1971. Prie Dūdos ir Švoginių upelių, *Nauja vaga* (Ignalinos r.), 1971 05 18.
1985. *Nerimi*, Vilnius, 1985.
1986a. Trijų upių santaka, *MGa*, 1986, Nr. 12, p. 10–11.
1986b. Palei Nerį pasroviui, *MGa*, 1986, Nr. 9, p. 8–10.
Kulakauskas A.
2001. Tverečiaus ir tverečėnų krašto istorinės geografijos bruožai, *TK*, p. 26–36.
Kurczewski J.
1912. *Biskupstwo Wileńskie*, Wilno, 1912.
Kurtz E.
1924. Verzeichnis alter Kultstätten in Lettland, *Mitteilungen aus der livländischen Geschichte*, Bd. 22, Hf. 2, Rīga, 1924, S. 4–88.
Kutka V.
1977. Akmuo keistuolis, *Lenino keliu* (Utenos r.), 1977 11 12.
LA
Lietuvos archeologija, Vilnius.
LAA
Lietuvos archeologijos atlasas, t. 1–3, Vilnius, 1974–1977.
LAM
Tarasenka P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*, Kaunas, 1928.
Lauraitis V.
1961. Stebuklingasis Cedrono vanduo, *Jaunimo gretos*, 1961, Nr. 9, p. 25.
1967. Kelios „šventų“ akmenų istorijos, *Tarybinis mokytojas*, 1967 10 05.
LBŽ
Brazaitis Dž., Vaitkevičius V., Zabiela G. Lietuvos–Baltarusijos sienos ruožo Švenčionių rajone žvalgymai 1999 m., *ATL 1998 ir 1999 metais*, 2000, p. 508–512.
LD
Laumių dovanos. Lietuvių mitologinės sakmės, paruošė N. Vėlius, Vilnius, 1979.
Leščiova V.
1999. *Rokiškio kraštas: padavimai, legendos, vietovardžiai*, sudarė V. Leščiova, Rokiškis, 1999.
Levickas J.
1969. Paminklai porina legendas, *Vakarinės naujienos*, 1969 07 30.
LIA
Feodalinių žemės valdų Lietuvoje inventorių aprašymas, Vilnius, 1963.
Lietuva
1923. [Be par.] Vižanos, *Lietuva*, 1923 06 03.
1926. [J. Š-nas] Barboros akmuo, *Lietuva*, 1926 09 07.

Lietuvos aidas
1933. [Ss.] Išnykę Zarasų krašto miesteliai, *Lietuvos aidas*, 1933 10 07.
1935. [St.] Legenda apie Budrių ežero turtus, *Lietuvos aidas*, 1935 07 22.
1936. [Al. G.] Saulės mūšys Zarasų krašte, *Lietuvos aidas*, 1936 11 09.
Limanowski M.
1930. Najstarsza Wilno, *Wilno i ziemia Wileńska. Zarys monograficzny*, t. 1, Wilno, 1930, p. 127–142.
Linčius A.
1984. Po Maldžiūnus pasižvalgius, *MG*, 1984, Nr. 5, p. 7–10.
Lisanka A.
1980. Gudės lauko kalavijas, *Kraštotyra*, kn. 11, Vilnius, 1980, p. 54–56.
Litwa
1909. Zniszcenia kamienia pamiatkowego, *Litwa*, 1909, Nr. 2.
LKAt
Lietuvos kelių atlasas. Lithuania Road Atlas (M 1: 120 000), Vilnius, 2004.
LK
Liaudies kultūra, Vilnius.
LKŽ
Lietuvių kalbos žodynas, t. 1–19, Vilnius, 1941–1999.
LLS
Balys J. *Lietuvių liaudies sakmės*, t. 1, Kaunas, 1940.
Łowmiański H.
1932. *Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, t. 2, Wilno, 1932.
LPA
Lietuvos piliakalnių atlasas, sudarytojai Z. Baubonis, G. Zabiela, t. 1–3, Vilnius, 2005.
LPŽ
Lietuvių pavardžių žodynas, t. 2, Vilnius, 1989.
LT
Lietuvių tautosaka. Pasakos. Sakmės. Pasakojimai. Oracijos, medžiagą paruošė L. Sauka, A. Seselskytė, N. Vėlius, K. Viščinis, t. 4, Vilnius, 1967.
LTT
Latviešu tautas ticējumi, sēj. 4, Rīga, 1941.
LTS
Balys J. *Lietuvių tautosakos skaitymai*, t. 1–2, Tübingen, 1948.
LTŽ
Kviklys B. *Lietuvos topografinis žemėlapis* [M 1: 100 000], Chicago, 1961.
Luchtanas A.
1990. Žvalgomieji tyrinėjimai Kernavėje ir jos apylinkėse, *ATL 1988 ir 1989 metais*, 1990, p. 193–196.
1990a. Kernavė: Pajautos slėnio paslaptys, *KB*, 1990, Nr. 3, p. 64–68.
LŽ
Lietuva žemėlapiuose, Vilnius, 2002.
MADA
Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, serija A.
Majewski E.
1900. [Odpowiedź], *Światowit*, t. 2, 1900, s. 111–116.
Malczewska M.
1985. *Latyfundium Radziwiłłów w XV do połowy XVI wieku*, Warszawa-Poznań, 1985.
Mannhardt W.
1936. *Letto-preussische Götterlehre*, Rīga, 1936.
Masiulionis R.
1937. Napoleono laikų akmuo, *GK*, 1937, Nr. 2/4, p. 181.
Mašiotas P.
1914. Fotografams-mėgėjams, *Vairas*, 1914, Nr. 10, p. 4–7.
Matiukas A.
1991. Aukštaitijoj, Dzūkijoj, Žemaitijoj.., *Gimtinė*, 1991, Nr. 10.
Mažiulis A.
1940. Laukų akmenys ir jų sunaudojimas, *GK*, 1940, Nr. 2, p. 175–177.
1948. [Recenzija: E. Šturms. Die Alkstätten in Litauen], *Aidai*, 1948, Nr. 10, p. 34–36.
ME
Molėtų ežerynas. Žemėlapis. Informacija turistams, Vilnius, 2004.
Medelinskas A.
1999. *Panemunis 1598–1998*, Vilnius, 1999.
MG
Mokslas ir gyvenimas, Vilnius.

MGa
Mūsų gamta, Vilnius.
MGi
Mūsų girios, Kaunas, Vilnius.
Misiukaitė D.
1990. Vilniaus Kalnų parko teritorijos žvalgomieji tyrimai, *ATL 1988 ir 1989 metais*, 1990, p. 153–154.
Misius K., Šinkūnas R.
1993. *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius, 1993.
Miškinis A.
2005. *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai*, kn. 2, Vilnius, 2005.
MK
Mūsų kraštas, Vilnius.
MKn
Mindaugo knyga. Istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių, parengė ir į lietuvių kalbą išvertė D. Antanavičius, D. Baronas, A. Dubonis (ats. sudarytojas), R. Petrauskas, Vilnius, 2005.
ML
Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, t. 1–4, Vilnius, 1989–1991 (2 leid.).
MLTE
Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija, t. 1–3, Vilnius, 1966–1971.
Mūsų dienos
1928. [Be parašo] Ukmergė, *Mūsų dienos*, 1928, Nr. 19.
Mūsų girios
1938. [Be parašo] Ožakmenis, *MGi*, 1938, Nr. 6/7, p. 349.
1993. [Be aut.] Ožkos akmuo, *MGi*, 1993, Nr. 5, p. 31.
Mūsų kraštas
1932. Ąžuolo Šermukšnis [be pavad.], *Mūsų kraštas*, 1932 05 05.
Narbutas T.
1992. *Lietuvių tautos istorija*, vertė R. Jasas, t. 1, Vilnius, 1992 (1 leid. lenkų k. 1835 m.).
NDP
Vaitkevičienė D., Vaitkevičius V. Naujojo Daugėliškio padavimai, *TD*, 1996, t. 5, p. 169–210.
Nemanis J.
1994. *Zarasų rajono kultūros paveldas*, Zarasai, 1994.
1996a. Mitologinis akmuo „Raganų sostas", *Gimtinė*, 1996, Nr. 4.
1996b. Laumių stalas, *Gimtinė. Kultūros paveldas*, 1996, Nr. 5 (nurašytas 1994 04 06 Laumių stalo aprašymas, įtraukiant akmenį į LA.)
OKŠ
Gruzdas G., Vaitkevičius V. Obelių–Kriaunų krašto senosios šventvietės, *Obeliai. Kriaunos*, Vilnius, 1998, p. 51–80.
Orda J.
1928. O kulcie pogańskim w dawnym Wilnie, *Alma Mater Wilnensis*, 1928, zesz. 7, s. 17–25.
Orda N.
1991. *Album widowków historycznych Polski przez Napaleon Ordę*, Gdańsk, 1991 (1 leid. 1878 m.).
1999. *Senosios Lietuvos vaizdai*, Vilnius, 1999.
Oškinis B.
1984. Mitologiniai akmenys, *Pirmyn* (Molėtų r.), 1984 03 17.
PA
Tarasenka P. *Pėdos akmenyje (Lietuvos istoriniai akmenys)*, Vilnius, 1958.
Pakalnis R., Letukaitė D.
2005. Medžiai senoliai Lietuvoje. Kaunas, 2005. (Duomenų bazė: Aplinkosaugos informacijos centras. Prieiga per internetą: <http://www.medziai.apicentras.lt/?id=1&subid=1>. [Žiūrėta 2006 02 27].
Paukštelis R.
1905. Antakmenė, *Vilniaus žinios*, 1905 07 14, Nr. 170.
Pliuškevičienė J.
1992. Paslaptinga vietovė (Junkūnų piliakalnis), *Gimtinė*, 1992, Nr. 4.
PSLL
Полное собрание литовских летописей. Хроники: Литовская и Жмойтская, и Быховца. Летописи: Баркулабовская, Аверки и Панцырного, т. 32, Москва, 1975.
Puzinas J.
1983. Ukmergė ar Vilkmergė? *Rinktiniai*

raštai, t. 2, Chicago, 1983, p. 301–306 (pirmą kartą skelbta 1928 m.).

PV

Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla, redagavo vysk. K. Paltarokas, Vilnius, 1998.

Rastenytė V.

1980. Skudutiškio paminklai, *Pirmyn* (Molėtų r.), 1980 07 10.

Ribokas D.

2000. Gudėniškių pilkapynas ir alkavietė, *Gimtinė*, 2000, Nr. 2.

Ribokas D., Zabiela G.

1994. Černaučyznos radiniai, *KP*, 1994, t. 1, p. 24–31.

Rimantas J.

1943. Puntuko tragedija, *Ateitis*, 1943 09 25.

Sabaliauskas A.

1937. Ežerais, *Naujoji Romuva*, 1937, Nr. 40, p. 718.

Sakalas J.

1938a. Švedų kanuolės Siesikuose, *Sekmadienis*, 1938, Nr. 37.

1938b. Giedraičių praeities atspindžiai, *Sekmadienis*, 1938 08 28.

1939a. Veprių piliakalnio istorija, *Sekmadienis*, 1939 01 15.

1939b. Deltuvos istorija ir legendos, *Sekmadienis*, 1939 03 19.

Sakalauskas T.

1972. Metraštininkas iš Šventabačkės, *KB*, 1972, Nr. 8, p. 44–46.

Saladžius

1933. Kur dievas Vižas buvo garbinamas, *Lietuvos aidas*, 1933 10 14.

Samalavičius S.

1964. Apie Vilniaus miesto planavimą XVII amž. viduryje, *Statyba ir architektūra*, 1964, Nr. 6, p. 17–19.

Savukynas V.

1998. Švenčiausios Mergelės Marijos kultas ir religinis lietuvių identitetas, *Seminarai*, Vilnius, 1998, p. 49–58.

SDG

Собранiе древнихъ грамотъ и актовъ городовъ: Вильны, Ковна, Трокъ, православныхъ монастырей, церквей, и по разнымъ предметамъ, ч. 1, Вильно, 1843.

Semkowicz W.

1921. *Tradycja o kniaziowskiem pochodzeniu Radziwiłłów w świetle krytyki historycznej*, Lwów, 1921 (atspausta iš: *Kwartalnik Historyczny*, 1920).

1989. O litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą Polską w Horodle roku 1413, *Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica*, t. 3, 1989, s. 7–139 (pirmą kartą skelbta 1913 m.).

SGP

Słownik Geograficzny królestwa Polskiego i innych krajów słowianskich, t. 2–7, Warszawa, 1881–1886.

Simniškytė A.

2005. Žvalgymai Rokiškio rajone, *ATL 2003 metais*, 2005, p. 263–266.

Syrokomla W.

1860. *Wycieczki po Litwie w promieniach od Wilna (do Oszmiany – do Kiernowa – do Kowna)*, t. 2, Wilno, 1860.

Skrinskas R. G.

1999. *Piligrimo vadovas po stebuklingas Marijos vietas*, Kaunas, 1999.

Słowo

1932. Piękne i pożyteczne Biry, *Słowo*, 1932 09 16.

Smigielskis B.

1909. Kunigo vikaro užrašai, *Draugija*, 1909, Nr. 33, p. 13–24.

Spelskis A.

1964. Naujas Vilniaus urbanizmo istorijos puslapis, *Statyba ir architektūra*, 1964, Nr. 2, p. 20–22.

Stabinis J., Ramanauskas A.

1961. *Nerimi. Maršrutas Nr. 2*, Vilnius, 1961.

Stončius D.

2000. Naujas dubeniuotas akmuo Vilniaus rajone, *ATL 1998 ir 1999 metais*, 2000, p. 521–522.

Strazdas

1903. Dusėtai, *Tėvynės sargas*, 1903, Nr. 11/12.

Strazdas A., Zabiela G.

1996. Karališkių piliakalnio aplinkos tyrinėjimai

1994 metais, *ATL 1994 ir 1995 metais*, 1996, p. 56–59.

Stryjkowski M.

1978. *O poczatkach, wywodach; dzielnosciach sprawach rycerskich i domowych slawnego narodu litewskiego, zomojdzkiego i ruskiego* <...>, opracowała J. Radziszewska, Warszawa, 1978.

Szukiewicz W.

1910. Niektóre wierzenia, przesądy i zabobony ludu naszego, legiendy i podania, *Kwartalnik Litewski*, t. 2, 1910, s. 85–102.

Šaduikis Č.

1971. Gelvonų koplyčios pėduotas akmuo, *Lenino vėliava* (Širvintų r.), 1971 10 31.

Šalūga R.

1958. Vilkpėdės akmuo, *Švyturys*, 1958, Nr. 13, p. 24–25.

Šarkys R.

1973. Sakmė apie „Šventakmenį“, *Pirmyn* (Molėtų r.), 1973 06 05.

Šaulys V.

1964a. Kas rašė akmenyje ? *Švyturys*, 1964, Nr. 14, p. 29.

1964b. Įdomus akmuo, *MG*, 1964, Nr. 8, p. 43.

1965a. Velnio neštas ir pamestas, *MGa*, 1965, Nr. 1, p. 35–36.

1965b. Velnio pėda akmenyje, *MGa*, 1965, Nr. 12, p. 31.

1965c. Perkūno taikinys, *MGa*, 1965, Nr. 7, p. 34.

1966a. [Istorinis akmuo], *MGa*, 1966. Nr. 10, p. 33.

1966b. Akmuo „Povilas“, *MGa*, 1966. Nr. 1, p. 32.

1966c. [Suvelkos miško akmuo], *MGa*, 1966, Nr. 11, p. 31.

1969a. Akmuo – aukuras, *KB*, 1969, Nr. 4, p. 74–75.

1969b. Akmuo – pinigas, *Kalba Vilnius*, 1969, Nr. 19.

1971. Šiaučiuko akmuo, *MGa*, 1971, Nr. 7, p. 31.

1972. Kryžiokų įdomybės, *KB*, 1972, Nr. 6, p. 53.

1973. Vilkpėdės praeitis, *KB*, 1973, Nr. 1, p. 53.

Šiaučiūnas J.

1933. Kernavė – Lietuvos lopšys, *Lietuvos aidas*, 1933 09 23.

Šidiškis T.

1994. Šiaurės rytų Lietuvos sakraliniai mitologiniai objektai (Ignalinos raj.), *MK*, 1994, Nr. 1, p. 153–163.

1995. Šiaurės rytų Lietuvos sakraliniai mitologiniai objektai (Švenčionių raj.), *MK*, 1995, Nr. 1, p. 135–143.

1996. Šventieji ąžuolai, gojai, alkai, *Garbusis medi, ąžuole,* sudarė Š. Laužadis, Vilnius, 1996, p. 43–55.

2000. Širvintų krašto alkvietės ir kitos mitologinės vietos, *Širvintos,* Vilnius, 2000, p. 33–49.

2004. Molėtų rajono alkakalniai ir alkvietės, *Molėtai* (Krašto kultūros almanachas), 2004, Nr. 1, p. 11–16.

2005. Tauragnų krašto alkvietės ir kitos mitologinės vietos, *Tauragnai,* Vilnius, 2005, p. 152–174.

Šimėnas V.

1997. Vakarų ir rytų baltų ribos kaita archeologijos duomenimis, *Vakarų baltai: etnogenezė ir etninė istorija*, Vilnius, 1997, p. 39–63.

Šimkūnaitė E.

1970. Velniapėdis, *MGa*, 1970, Nr. 2, p. 15–16.

ŠMV

Vaitkevičius V. Šventvietės, mitologinės vietovės, mitologiniai akmenys, *UKE*, p. 74–86.

Šopara I.

1905. [Iš Lietuvos. Šventėnai], *Vilniaus žinios*, 1905 04 12, Nr. 92.

Šturms E.

1946. Die Alkstätten in Litauen, *Contributions of Baltic University*, No. 3, Hamburg, 1946, p. 1–35.

Švogžlys N.

1931. Kernavė – grynai lietuviška, *Rytas*, 1931 06 02 (parašas: Milžinas).

1933a. Mūsų Švenčionys, *Mūsų Vilnius*, 1933, Nr. 6 (parašas: Milžinas).

1933b. Mūsų Švenčionys (2 dalis. 10. Švenčionių sodybos), *Mūsų Vilnius*, 1933, Nr. 31 (parašas: Milžinas).

Tamašauskas R.
1984. Pėduotasis Valių akmuo, *Pirmyn* (Molėtų r.), 1984 06 30.
2005. Kelių Čiobiškio ir Musninkų apylinkių kaimų vietovardžiai, *Musninkai. Kernavė. Čiobiškis*, Vilnius, 2005, p. 973–985.
Tarasenka P.
1921. Valiulio akmuo, *Mūsų senovė*, kn. 2, 1921, p. 79–80.
1922. Ieškojimai Neries ir Šventosios santeklyje, *Mūsų senovė*, kn. 4–5, 1922, p. 574–597.
1925. Daugiau dėmesio mūsų senovei, *Lietuva*, 1925 08 03.
1933a. Senovės paminklai Utenos apskrityje, *Lietuvos aidas*, 1933 10 14.
1933b. „Dievo" pėdos, *Jaunoji karta*, 1933, Nr. 22, p. 377–378.
1933c. Akmenys-žyniai, *Jaunoji karta*, 1933, Nr. 37, p. 622.
1933d. Velykuškės piliakalnis, *Jaunoji karta*, 1933, Nr. 35, p. 586–587.
Tauragnuose
1999. *Tauragnuose. Atsiminimai, tautosaka, krašto istorijos, kultūros fragmentai*, sudarė B. Goberienė, Panevėžys, 1999.
Tautavičius A.
1960. Vilniaus pilies teritorijos archeologiniai kasinėjimai, *Valstybinės LTSR architektūros paminklų apsaugos inspekcijos metraštis*, Vilnius, 1960, p. 3–48.
1966. Ženklai akmenyse, *MG*, 1966, Nr. 12, p. 22–24.
Tautosaka
1937. Tautosaka iš Kossarzewskio „Lituanikos", *TD*, 1937, t. 3, p. 109–148.
TD
Tautosakos darbai, Kaunas, Vilnius.
Tebelškis P.
Bryzgių piliakalnio žvalgomieji tyrinėjimai 1996 metais, *ATL 1996 ir 1997 metais*, 1998, p. 107–108.
Telksnytė M., Račkaitis V.
1994. Anykščių krašto akmenys – legendos, *Utenis*, 1994 02 19.
Tyszkiewicz K.
1871. *Wilija i jej brzegi. Pod względem hydrograficznym, historycznym, archeologicznym i etnograficznym*, Drezno, 1871 (vertimas į lietuvių k.: Tiškevičius K. *Neris ir jos krantai hidrografo, istoriko, archeologo ir etnografo akimis*, vertė V. Būda, Vilnius, 1992).
Tyszkiewicz E.
1842. *Rzut oka na żrodla archeologii krajowej, czyli opisanie zabytków niektorych starożytności, odkrytych w zachodnich guberniach Rossyjskiego, przez Eus. Hr. T[yszkiewicz]*, Wilno, 1842.
TK
Tverečiaus kraštas, sudarė I. Seliukaitė, Vilnius, 2001.
Trasauskienė M.
1999. Kodėl mūsų kaimas taip pavadintas, *LK*, 1999, Nr. 2, p. 62–70.
Trinkūnas J.
1992. Dūkštų senovė, *Rytų Lietuva: istorija, kultūra, kalba*. Vilnius, 1992, p. 210–216.
Turtingos
1925. [Be par.] Turtingos senais radiniais vietos, *Rytas*, 1925 10 16.
UAS
Ukmergės apskrities seniūnijų 1765 metų inventoriai, parengė A. Baliulis, Vilnius, 1994.
UKE
Utenos krašto enciklopedija, sudarytojas G. Isokas, Vilnius, 2001.
Umbražiūnas K.
1969. Čelniukų kaimo akmuo „Velnio pėdas", *Nauja vaga* (Ignalinos r.), 1969 06 10.
1970. „Velnio pėdas", *Švyturys*, 1970, Nr. 3, p. 31.
1972. Seni žmonės pasakoja..., *Nauja vaga* (Ignalinos r.), 1972 08 26.
UP
Utenos krašto padavimai, parengė Leonora Buičenkienė, Utena, 1996.
Urbanavičius V.
1972a. Mitologinių akmenų aplinkos tyrinėjimai 1970–1971 m., *AETL 1970 ir 1971 metais*, Vilnius, 1972, p. 77–83.

1972b. Dubenuotų akmenų paslaptis, *MG*, 1972, Nr. 2, p. 16–19.
1974. Mitologinių akmenų tyrinėjimai Rytų Lietuvoje 1972 metais, *AETL 1972 ir 1973 metais*, 1974, p. 108–110.
1977. Katinų (Anykščių r.) dubenėtas akmuo, *ATL 1974 ir 1975 metais*, 1977, p. 170–171.
1979. Mitologiniai akmenys, *MG*, 1979, Nr. 8, p. 35–37.

Urbanavičius V.
1993. Lietuvių pagonybė ir jos reliktai XIII–XVII a., *LK*, 1994, Nr. 3, p. 1–7.
2000. Vilniaus Perkūno šventovės klausimu, *Iš baltų kultūros istorijos*, Vilnius, 2000, p. 19–25.

Urbanavičius V., Urbanavičienė S.
1988. Archeologiniai tyrimai [Obelių kapinyne], *LA*, 1988, t. 6, p. 9–63.

Urtāns J.
1990. *Pēdakmeņi. Robežakmeņi. Muldakmeņi*, Rīga, 1990.
1993. Elkšņi – Alksniai. Piemineķli abpus robežai, *Labietis*, Chicago, 1993, p. 2972–2976. (Taip pat perspausdinta: Urtāns J. Piemineķli abpus robežai, *Skudra pie kalna. Arheologa stāsti*, Rīga, 2004, p. 122–126).

Uzięblo L.
1937. To, czego nie mogła zdruzgotać stopa diabła zniszczyła bezmyślność ludzka, *Kurjer Wileński*, 1937 10 06.

UžL
Balys J. *Užburti lobiai. Lietuvių liaudies sakmės*, London, 1958.

Vaiškūnas J.
1994. Paslaptingosios Valiulio akmens mįslės, *Tiesa*, 1994 06 24.

Vaišvila A.
1973. Išsaugokime geologinius paminklus, *Pirmyn* (Molėtų r.), 1973 10 27.

Vaitkevičienė D., Vaitkevičius V.
2001. XIII a. Lietuvos valstybinės religijos bruožai, *LA*, 2001, t. 21, p. 311–334.

Vaitkevičius V.
1996. Žmonės, pavirtę akmenimis, *LK*, 1996, Nr. 5, p. 20–31.
1997. Akmenys su pėdomis Lietuvoje, *Lituanistica*, 1997, Nr. 2, p. 30–54.
1998. Mitologinių ir sakralinių objektų žvalgymai 1996–1997 metais, *ATL 1996 ir 1997 metais*, 1998, p. 474–482.
1999. Akmenys su plokščiadugniais dubenimis Lietuvoje ir Latvijoje, *LA*, 1999, t. 18, p. 227–241.
2000. Mitologinių ir sakralinių objektų žvalgymai, *ATL 1998 ir 1999 metais*, 2000, p. 525–535.
2001a. Antakmenės akmuo, *VLE*, t. 1, 2001, p. 557.
2001b. Alkūnų ąžuolas, *VLE*, t. 1, 2001, p. 368.
2001c. Linkmenų krašto šventvietės, *Krivasalio apylinkėse. Kraštotyrinės ekspedicijos medžiaga*, sudarė V. Almonaitis, Kaunas–Vilnius, 2001, p. 4–9.
2002a. Senųjų šventviečių žvalgymai, *ATL 2000 metais*, 2002, p. 199–204.
2002b. Kukavaičio šventvietę suradus, *Šiaurės Atėnai*, 2002 05 11.
2003a. *Alkai: baltų šventviečių studija*, Vilnius, 2003.
2003b. Nauja Žvėrūnos-Medeinos perspektyva, *LA*, 2003, t. 24, p. 17–32.
2003c. Čelniukų akmuo, *VLE*, t. 4, 2003, p. 300.
2003d. Iš ankstyvosios Švenčionių istorijos, *KP*, 2003, t. 10, p. 10–16.
2003e. Kupolių šventvietės, *TD*, 2003, t. 19, p. 122–131.
2004. Pakalnių pilkapiai (Vilniaus r.), *LA*, 2004, t. 26, p. 47–72.

Vaižgantas
1989. *Pragiedruliai. Vaizdai kovos dėl kultūros*, Vilnius, 1989.

Valonytė L.
1998. Liutėnų senbuviai mena istorijas apie visas ligas gydantį olos vandenį, *Lietuvos rytas* (priedas *Sostinė*), 1998 06 13.

Vanagas A.
1993. Pietryčių Lietuvos vietovardžiai, *Lietuvos Rytai*, Vilnius, 1993, p. 30–41.
1996. Lietuvos miestų vardai, Vilnius, 1996.

VAP
Vilniaus apylinkių padavimai, parengė B. Piasecka, I. Stankevičiūtė ir V. Vaitkevičius, *TD*, 2005, t. 21, p. 219–261.

VaR
[Vakarų Rusijos gubernijų žemėlapis, išspausdintas 1865 m. (nurodomas lapo numeris), *MAB*].
Vardynas
Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas, sudarė B. Savukynas, A. Vanagas, V. Vitkauskas, K. Vosylytė, I. Ermanytė, Vilnius, 1963.
Vėlius N.
1966. Padavimai ir sakmės, *IK*, p. 200–211.
Vienuolis A.
1971. *Padavimai ir legendos*, Vilnius, 1971.
Vytaras M.
1997. Šventus akmenis – į pamatus?, *Valstiečių laikraštis*, 1997 04 05.
Vyžuonys
1924. [Be aut.] Vyžuonys, *Trimitas*, 1924, Nr. 204, p. 25–26.
VKLT
Vilniaus krašto lietuvių tautosaka, *TD*, 1938, t. 4.
VLE
Visuotinė lietuvių enciklopedija, Vilnius.
VlnŽ
[Vilniaus krašto žemėlapis, išspausdintas 1928 m. Varšuvoje, *MAB K–1702(t)*].
Vodzinskas E., Stūglys A.
1981. Lino verdenė, *MGa*, 1981, Nr. 12, p. 9–10.
Vojevodskaitė A.
1997. Leonpolio dvaras. Istoriniai tyrimai, *Eskizai* (Ukmergės kultūros fondo leidinys), 1997, Nr. 9, p. 53–59.
Volkaitė-Kulikauskienė R.
1966. Alka, alkas, alkvietė, *MLTE*, t. 1, 1966, p. 46–47.
Zabiela G.
1992. Anykščių apylinkių proistorė, *Anykščiai. Istorijoje, literatūroje, atsiminimuose*, Vilnius, 1992, p. 21–48.
1995a. *Lietuvos medinės pilys*, Vilnius, 1995.
1995b. Apie Griūčių kaimą ir akmenis su dubenimis, *MK*, 1995, Nr. 1(6), p. 144–146.
1998. Laidosena pagoniškojoje Lietuvoje, *LA*, 1998, t. 15, p. 351–379.
2002. Skiemonių parapijos senovė, *Anykščiai* (Krašto kultūros istorijos puslapiai), 2002, Nr. 19, p. 2–6.
Zabiela G., Baranauskas T.
1996. Deltuvos žemė, *Lietuvos istorijos metraštis/ 1995*, Vilnius, 1996, p. 5–14.
Zahorski W.
1925. *Legendy Wileńskie*, Wilno, 1925 (vertimas į lietuvių k.: *Vilniaus padavimai*, Kaunas, 1931; 2 fotografuot. leid. – 1990 m.).
ZK
Gipiškis P. *Zarasų kraštas*, Zarasai, 1936.
ŽA
Žemės atmintis. Lietuvių liaudies padavimai, parengė B. Kerbelytė, Vilnius, 1999.
ŽE
Vaitkevičius V., Zabiela G. Žvalgomosios ekspedicijos Rytų Lietuvoje 1999 m., *ATL 1998 ir 1999 metais*, Vilnius, 2000, p. 535–546.
Žemaitis S.
1975. Ar žinome kultūros paminklus? *Pirmyn* (Molėtų r.), 1975 01 23.
ŽERL
Vaitkevičius V., Zabiela G. Žvalgomoji ekspedicija Rytų Lietuvoje, *ATL 2000 metais*, 2002, p. 204–210.
Žilėnas A., Žilėnienė D.
1984. *Zarasų rajonas*, Vilnius, 1984.
Žiogas J.
1909a. Archeologiški tyrinėjimai Gaidės apylinkėje, *Lietuvių tauta*, 1909, kn. 1, d. 3, p. 313–333.
1909b. Barbariškas senovės liekanų panaikinimas, *Viltis*, 1909 02 01.
Žukauskas A.
1907. Apė „Karalienės“ liūną, *Lietuvių tauta*, 1907, kn. 1, d. 1, p. 140–145 (parašas: A...s Ž...s).
Wojtkowiak Z.
1978. Powiat Giedrojcie, *Zapiski Historyczne*, 1978, t. 43, zesz. 2, s. 7–24.
1980. *Litwa Zawilejska w XV i pierwszej połowie XVI w.*, Poznań, 1980.
1985. Dryświaty – rubież Litewska w średniowieczu, *Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica*, t. 1, 1985, s. 115–139.
Гуковскiй К.
1890. Вилкомирский уезд, *Памятная книжка Ковенской губернии на 1891 год*, Ковно, 1890, с. 377–430.

Зайкоўскі Э. М.
1996. Дасьледваньне культавых помнікаў беларускага паганства ў 1993–1994 гг., *Kryuja*, Менск, 1996, № 1, с. 113–114.
Памятная книжка.
Примечательнейшія древности в Виленской губерніи, *Памятная книжка Виленской губерніи на 1851 год*, Вильно, 1851, с. 104–112.
Покровский Ф. В.
1893. Археологическая карта Виленской губернии, *Труды Виленскаго отделенія Московскаго предварительнаго комитета по устройству в Вильне IX археологическаго сьезда*, Вильна, 1893.
1897. Къ изследованію кургановъ и городищъ на восточной окраинѣ современной Литвы, *Труды IX археологическаго сьезда в Вильне 1893*, т. 2, Москва, 1897, с. 138–196.
1899. *Археологическая карта Ковенской губернии*, Вильна, 1899.
Спицынъ А.
1925. Литовскія древности, *Tauta ir žodis*, t. 3, Kaunas, 1925, p. 112–171.
Спрогис И. Я.
1888. *Географический словарь древней Жомойтской земли XVI столѣтія*, Вильна, 1888.
Шейнъ П. В.
Матеріалы для изучения быта и языка русскаго населения северо-западнаго края, томъ I, часть I: Бытовая и семейная жизнь белоруса въ обрядахъ и песняхъ. Собранные и приведенные въ порядокъ П. В. Шейномъ, Санктпетербургъ, 1887; томъ I, часть II – Санктпетербургъ, 1890.
Топоров В. Н.
1980. Vilnius, Wilno, Вильна: город и миф, *Балто-славянские этноязыковые контакты*, Москва, 1980, с. 3–71.

OBJEKTŲ RODYKLĖ PAGAL RŪŠĮ

---

* Aprašymo numeris šventviečių kataloge.

GEOGRAFINĖ RODYKLĖ

* Aprašymo numeris šventviečių kataloge.

DALYKINĖ KATALOGO RODYKLĖ

* Aprašymo numeris šventviečių kataloge.

I

Y

J

T

ANCIENT SACRED PLACES OF LITHUANIA. AUKŠTAITIJA (UPLAND) REGION

By Vykintas VAITKEVIČIUS

Summary

Introduction. The investigation of sacred places of non-Christian character in Aukštaitija (Upland) region started in 1998 and was carried out with intervals until 2005. This book continues the commenced publishing of sources about sacred places of whole Lithuania (see Vaitkevičius, V. *Senosios Lietuvos šventvietės. Žemaitija*, Vilnius: Diemedis, 1998).

Most sacred places belong to a much wider circle of *mythological places*. These places cover all geographical places immortalized in the verbal tradition in form of place-legends, tales and other creative works, irrespective of their natural or cultural significance or dependence. The problem lies in that the boundary between *a sacred place* and *a mythological place* is not always clear. The sources often fail to reflect this boundary what causes methodological difficulties etc. On the other hand, the strict contours of definition of a sacred place as of a cult site are gradually rubbed by the studies of foreign researches, in which the significant role of all mythological places in the landscapes of Western and Northern Europe and in the history of culture is revealed. Considering this fact, as well as other circumstances, the whole array of places described in this book may be generally organized into the following groups:

1) Baltic (Lithuanian) cult places, the sources of which do not rise any hesitations;

2) Mythological places having attributes of sacred places (usually the place-name only);

3) Places which until now were baselessly regarded a sacred places.

The majority of places described in this publication belong to the first group. The second group consists of numerous sites called *Gojus* (forests, groves), as well as villages, fields or swamps related to these places. Some places with names including such words as *Koplyčia* (Chapel), *Merga* (Girl), *Boba* (Woman), *Velnias* (Devil) are also often attached to this group. The typical objects of the third group are stones with symbols carved for marking boundaries of domains (The numbers of objects of the second and third groups are taken into angle brackets.).

The history of investigations of sacred places in Aukštaitija covers the period longer than one hundred years. At the beginning, the researchers paid heed to the most famous sacred places only, but later they expanded their circle. In this path to knowledge, the following steps were of importance: The Archaeological Maps of Vilnius and Kaunas Governments prepared by Fiodor Pokrovskiy (1893 and 1899), the Archaeological Map of Lithuania by Petras Tarasenka (1928), the Lithuanian Program of Land Onomastics

initiated by the State Archaeological Commission (1935-39), the expeditions of the Lithuanian Institute of History (since 1948), the activities of many amateur and professional investigators.

However, since the beginning of the 20th c., along with the gain in knowledge, the loss of valuable objects took place, due to thoughtless business activities and lack of education. After the Second World War, these processes passed on a much larger scale.

Traditions of Sacred Places in Eastern Aukštaitija. The published sources provide abundant and various information. Namely, the distribution of sacred places reflects to some extent the scope of population and development of the region. The names of sacred places reflect the specific dialect, while place-legends and beliefs – the particularities of Baltic (Lithuanian) religion and mythology.

The concept of traditions related to sacred places and the attempts made to interpret them within space of Lithuania's history are presented by author in another study (See Vaitkevičius, V. *Alkai. Baltų šventviečių studija*, Vilnius: Diemedis, 2003). It may be added that the studies of such volume as the digest of Žemaitija's sacred places and the digest of Eastern Aukštaitija's sacred places offer perfect opportunities to highlight certain typological groups of sacred places, the investigations of which are almost impossible without wide geographical scope.

At a first glimpse, one can imagine that operating mostly by sources of the second half of the 19th c. – the beginning of the 20th c., it is absolutely impossible to reconstruct a somewhat more reliable picture of sacred places in Aukštaitija. On the other hand, in certain cases the narrative tradition and place-names reach the oldest times ever documented by written sources of Lithuanian history. E.g., in the sources of as early as the 13th–16th c., we may find such names as Sartai- (**1344***), Tauragnai- (**964**), Alkas- (**387**) and Spėra (**177**) Lakes, the Šventoji River (**1313**), the Vilnius Devil Hill (**11**), Kernavėlė Gojus (**62**), Sukiniai Mokas stone (**296**) and others. The oldest documented place-legends are provided in the legend part of the Annals of Lithuania (the first half of the 16th c.) and the Chronicle written by M. Striykovsky (1582) (**1,10, 19, 177, 217**). The motifs of some other place-legends, tales and beliefs once existed in the oral tradition are so archaic that can be hardly dated back in general. One should not forget that many objects included into the Digest perfectly match the landscape of Eastern Aukštaitija and rank as prehistoric and/or historic sacred sites. As it is expected, many traditions of sacred places in Eastern Aukštaitija "cross" the boundaries of Lithuania–Latvia and Lithuania–Belarus. There we can find lakes, rivers, hills called Šventas (Sacred), as well as Hills of God, Sun, Devil, Girl, Church, many types of sacred stones and other places.

The character and particularities of Eastern Aukštaitija's sacred places are virtually reflected by a sacral term of Indo-European origin *alka (alkas),* as well as words *Šventas* (Sacred) and *Bažnyčia* (Church) used in names of sacred places. The image of church dominates the place-legends on sacred places.

In Eastern Aukštaitija the term **Alka (Alkas)** is most often used in names of fields and meadows (18 cases), wetlands (6), lakes and small swamps (4), streams (3), groves (3) and valleys (1). The Alka (Alkas) fields, wetlands and swamps are outweighed to some extent only by single hills and mountains lying at the edge of water bodies or being encircled by them, i.e. peninsulas and islands of lakes called Alka (Alkas) (12 cases; including a pair of islands – **1361**).

The use of the word **Šventas** (Sacred) testifies the sacral role of water bodies. This term is found, first of all, in names of streams

* This is the description number in catalogue of sacred places.

(15 cases) and lakes (12), as well as in names of wetlands (4), springs (2), small swamps (1), rocks (1; from which spring water is dropping). Twice fewer in number are fields and meadows (8), mountains (8), forests (3), stones (1) and valleys (1). These tendencies in use of words *Alkas* and *Šventas* in Eastern Aukštaitija are close to the situation in the Middle and Southeastern Lithuania, and seemingly in Eastern Latvia as well.

Use of word **Bažnyčia** (Church) in names of sacred places is closely related to the image of a drowned (or otherwise vanished) church.

Even in 48 localities people narrate about a mythic church once standing on hill fort. However, only three hill forts called Bažnytkalniai (Church Hills) are known. Real churches might have stood in 4 Bažnytkalniai.

The same tendencies are fixed in Latgala located northwards from Eastern Aukštaitija. Here in 28 localities people still narrate about a mythic church on hill fort, however, only one hill-fort is called Church Hill (Baznicas kalns). There the motif of a drowned church is related to 17 more hills not having any attributes of hill forts.

The fact that colorful motifs of a drowned church in Eastern Aukštaitija are related to Central (defensive and administrative) places of the 13th–14th c. does not allow for eliminating a possibility that during the abovementioned period in these places both the political and religious power was concentrated. However, the motif itself originated from the later period famous for "religious contradictions" between the ancient Balts' (Lithuanian's) religion and the Christianity.

The use of three words *Alka, Šventas* (Sacred) and *Bažnyčia* (Church) in the toponymy and hydronymy of Eastern Aukštaitija tells about the following tendencies. The region abounds in sacred water bodies, first of all, lakes and rivers. Encircled by lakes (in islands), at lake- and riversides, the sacred fields and meadows are stretching. The position of sacred hills in regard to water bodies cannot be considered to be unambiguous. They are located in lake peninsulas, bends of rivers, at wetlands and springs, but also may dominate the landscape, irrespective of the position of water body.

The subject of **Sacred Lakes** in Eastern Aukštaitija is very broad. It is predetermined by an extremely great number of lakes and big and multifaceted variety of sacred lakes. At sacred lakes, sacred places of other types (fields and meadows, streams and springs, hills) are located, as well as prehistoric settlements, hill forts and groups of barrows.

Lakes are seldom called by names of gods and goddesses well-known from the sources. The bigger groups consist only of Laumė (Fairy)- and Merga (Girl)- Lakes (as well as those of Marti (Daugter-in-Law:, all in all 13) and Velnias (Devil) Lakes (9). However, lakes are frequently related to images of local deities of water bodies, such as lake possessors and lake beings, as well as to the underwater world of the dead and souls of the dead (tales about a boat with gold, a carriage with money). Place-legends and beliefs not infrequently echo ancient sacrifice-making (**111, 148, 633** etc.).

It is not less important to stress the role of peculiar places in lakes such as depths, isthmuses, gulfs. Lake gulfs of Aukštaitija (**328, 374, 522** etc.) are especial. They are often frequented by water beings (Girls, Fairies). There You can hear the tolling bells of drowned churches or see other signs of local sacrality.

The themes of underground (underwater) world are dominant when speaking about **wetlands** included into the Digest of Sacred Places of Aukštaitija. Though here sometimes You meet such terms as Alkaraistis (Alka Wetland) (**651**), Šventaraistis (Sacred Wetland) (**131**), Dievaraistis (God Wetland) (**1100**), Perkūnaraistis (Thunder Wetland) (**815, 1035**) and several Laumaraistis (Fairy Wetland) (6 cases), nevertheless, Velniaraisčiai (Devil Wetlands) prevail (19), closely

related to such places as Peklos (Hells) or Pragarinės (Hell Depths) (7). The like can be said about **hollows and ravines**, which are similar to wetlands both in a natural-geographical and mythic sense. The examples of bond between barrows and hollows are especially expressive in Gabrijolai and Kubiliškis (**51** and **1221**).

As mentioned, among **rivers**, of importance are rivers and streams called Šventas (Sacred) (15 cases). The set of their sacral, religious and historic meanings is very big. Beside Šventupės (Sacred Rivers), the Digest contains St. John's streams (5), Vėliupeliai (Streams of Souls of the Dead) (2). Not only short local streams are related to images of souls of the dead, but also big rivers. That is well illustrated by stones in shoals of the Neris River, the stones being regarded as wedding-party participants turned to stone (**49, 115**).

Springs rarely have proper names. The archaic name, in past most likely common name, for spring water loudly running (frequently through stones) is *Kregžlys, Kragžlė* or *Kriogžlė* (**953** and **1111**). Some springs can be related to the sphere of sacrality of God Thunder (**989, 1427**). A separate group is made of springs running *eastwards* or *against the Sun* (7 cases). Their water affords vital powers, eye vision and, in general, health, youth and beauty.

Hills make an abundant and diverse type of sacred places. Within boundaries of Eastern Aukštaitija, the landscape varies in type, therefore, the topographical position and dimensions of sacred hills differ as well. Traditionally numerous is the group of Velnias (Devil) Hills (25 cases). Quite probably, these devils might have absorbed or simply replaced other gods, divine beings and mythic figures. Numerous are Kaukalniai (Kaukas Hills; usually Kaukas – a chthonic being that brings riches) (15), Ragankalniai (Witch Hills) (12), Laumiakalniai (Fairy Hills) (7). The latter two groups of sacred hills probably turned into Mergakalniai (Girl Hills) (12; cf **355** and **452**). Furthermore, Bernakalniai (Lad Hills) or Vyrakalniai (Men Hills) may be coupled with Girl Hills (cf **445**; totally 4 objects). Another not less interesting pair may be made of Bobakalniai (Wive Hills) (9) and Diedakalniai (Husband Hills) (5).

Kupoliakalniai (20) (St John's Hills) remind of traditions of an original – regional – spring feast. The complexes of Kupoliakalniai sometimes include solid flat stones as regale tables for Kupolės feast (**193, 591**). Rasokalniai (Dew Hills) are related to the solstice feast, a well as some Kartuvių (Gallows) Hills (**184, 1005, 1290**).

For investigations, of not less importance are Dievulis Hills (God Hills) (8; including a pair of hills – **1365**), Perkūnkalniai and Griausmo kalnai (Thunder Hills) (4), Aušrakalniai (Dawn Hills) (3), Sauliakalniai (Sun Hills) (4).

Basing on the narrative tradition, the group of hill forts (hills fortified by piled earth; 48 cases) is included into the Digest of Sacred Places of Eastern Aukštaitija. These hill forts are dated back to some main periods of regional prehistory, such as the period of Striated Ware Culture (from the end of the 2nd millennium BC to first centuries AD), the East Lithuania Barrow Culture (from the 3rd to the 12th c.), the period of the Lithuanian State (circa from the 13th c. to the first half of the 15th c.). So far no investigations were made as to when and under which circumstances people commenced to relate these hill forts to ancient religion, to places of drowned churches or festival places of ancient communities. You cannot exclude a possibility that certain hill forts of the Striated Ware Culture or later period were used not as (or not only as) dwelling places, but also as cult places. The political and administrative centers of the beginning of the 2nd millennium are hardly imaginable without cult places. However, the question whether cult places were located within or beyond the territory of castles and settlements remains unanswered.

The variety of described **fields and meadows** is not big. Beside the abovementioned Alka- (Alkas- or Alkai-; 18 cases) and Šventas (Sacred) Fields and Meadows (8), several Ragana- (Witch) Meadows (4), Dievas (God) Meadows (1), Perkūnas (Thunder) Meadows (1), Laumė (Fairy) Meadows (1) are known. The region is undoubtedly dominated by Gojus fields in the place of deforested Gojus groves and once neighboring meadows (total number of the former and the latter makes 42). Furthermore, in this locality there are Gojus Hills (12) and Gojus small swamps (4).

Beside the former Gojus sacred places, **forests** called Gojus were fixed as well (57 cases). True, they included not many Gojus, which could be unreservedly regarded as relicts of sacred forests (**62, 81, 532** etc.). Among trees included into the Digest, the most numerous are oaks (21), pines (12), while other trees (birches, lindens, firs, maples and rowans) are found as single only.

As in other cases, sacred **stones** of Eastern Aukštaitija may be classified by many criteria. They are fixed in various topographic positions, not only overland (mostly in forests, fields, at riversides, at waysides), but also in rivers, lakes, wetlands. One should pay heed to the supposed bond of some of them with prehistoric settlements and hill forts (**84, 852, 1204** etc.), groups of barrows (**49, 581, 693** etc.), Medieval cemeteries or cemeteries of New Times (**404, 1129**). Beside most commonly found granite boulders, the conglomerate rocks and exposures were fixed as well (**77, 89, 599** etc.). The color of stones is rarely accented in their names and texts of narrative tradition.

Sometimes a distinctive feature of stones is their shape. They may look like animals, e.g. horse, mutton, piglet, as well as like goat's hump. Stones may be considered to be chairs, saddles, beds, tables.

Speaking in terms of peculiar marks, first of all, of „footprints", small cups, hollows and bowls, the biggest groups are made of stones with narrow-bottomed bowls (138), flat-bottomed bowls (15); stones with one „footprint" (81) or with several „footprints" (40). True, only two cup-marked stones dated back to the 1st millennium BC are recorded (**1040** and **1451**).

Stones with various marks (54 cases) are also included into the Digest, but only a small part of them is related to sacred places.

According to mythic features, a slightly bigger group is made of damned and turned to stone wedding-party participants (newlyweds, matchmakers, escort; totally 10 cases). These stones usually are in groups of up to 12–13 stones located overland or in river water.

A big group of stones is called Velnias (Devil) stones (25). There are also known Perkūnas or Griausmas (Thunder) stones (9), Laumė (Fairy) stones (6), Ragana (Witch) stones (5), Holy Mary stones (2), Christ stones (1). (Here are not included names of footprints in stones, since they often differ greatly).

Speaking about other aspects of sacred places of Eastern Aukštaitija, it should be underlined that sacred places rarely existed apart from dwelling or burial sites, as well as from sacred places of other type and purpose. The reconstruction of relations of such character is a task for future exhaustive regional investigations. At this stage some bright models may be presumed as presupposed by interrelated sacred places, e.g. lake and island/peninsula/lake- or riverside hill **(651, 647, 575 etc.)**, forest and hollow/wetland/spring **(536, 544, 1231 etc.)**, forest and stone **(496, 579, 1288** etc.), as well as stone and stream/spring (**386, 490, 562** etc.), hill and stone (**377, 506**). Conspicuous are pairs of same type sacred places: lake pairs (**88, 738, 1414** etc.), hill pairs (**879, 1365**), stone pairs (**951, 1014, 1406** etc.).

Beside these geographical relations, there are data on mutual cultural (men-created) and mythic (originated from mythic images)

relations between sacred places. The former are illustrated by customs to visit sacred places *on the way* to parish centers or *returning back from them* (**544, 599, 1231** etc.). There are also data on relations of another character between two sacred places, e.g. people used to go from Puntukas stone through the Šventoji (Sacred) River wade to Karalienė (Queen) wetland (**1023**).

The narrative tradition testifies the mythic relations between sacred places of same or different type. They are established by various place-legends, tales and beliefs. The motif of fairies (or witches, girls) singing a glee is extremely interesting (**26, 355, 430** etc.). One should pay heed to geographical aspects of the motifs describing the Devil who sledges children to a new housing – lake or swamp (**88, 447, 607** etc.) and the Devil measuring lakes by dipper (**1310, 1350, 1414** etc.). From other regions we already know mythic bridges (**100**), mythic roads (**631**), underground tunnels (**51**).

No doubts arise as to the fact that sacred places performed different religious functions and were related to different social environments. The personal attitude of people towards sacred places and mutual relations between these two poles present an extremely subtle task for investigations. Home- and family sacred places may be discussed in a more reasoned way only within the perspective of stones with narrow-bottomed bowls. Big concentrations of them were recorded in the Utena region. The investigations of recent years show that they are cult stones spreading from the mid- 15th to 16th c. in the Middle-, Northern and Eastern Lithuania.

The sacred places of community type prevail over others. Complexes of sacred places and prehistoric settlements or hill forts give grounds for discussion on prehistoric sacred places of this type (**1171, 1206, 1360** etc.). These data can be well added by sources on inherited traditions of rural communities of historical times, first of all, the phenomenon of *Kupolės* (**545, 591**).

Basing only on the narrative tradition or analysis of natural-geographical environment, it is hard to distinguish the most important sacred places, those of regional importance and status. Furthermore, the dating of them is aggravated by their multilayered time-extended sacral meaning and/or religious role.

However, we probably shall not err supposing that the ancient religion centers were located at least in the environment of administrative and political centers of the 13th–15th c. Symptomatically, narrations of sacral contents and respective etymology are usually related to hill forts existing there (**630, 869, 975** etc.). In other cases sacred places are fixed in their environment (**62, 331, 886** etc.).

The temple in the Vilnius Šventaragis valley (**1**) should be undoubtedly regarded as the GDL state cult site of pagan period. Herein the Lukiškės sacred forest (**10**) and the Verkiai locality (**19**) may be mentioned as well. In the similar as Vilnius cultural environment, the Šventaragis of Ukmergė environs and Šventaragis of Anykščiai are also fixed (**278** and **1020**). In the background of domains of the Grand Duke and noblemen there are sacred places called Hare Churches and Wolf footprints (cf **21**). The localities Kukavaičiai (**134** and **217**) should be regarded as sacred places inherited from the tribal epoch and being of not less religious importance during the state period. By the way, the former is identified with the cremation site of Grand Duke Algirdas (in 1377).

The localities with the roots *kreiv-* and *kriv-* in the names should be analyzed in future as eventual places for meetings of political and religious character.

The Digest of Sacred Places provides good prospects to add and/or correct knowledge about ancient gods, goddesses and mythic beings of country. However, one should pay heed that sacred places of Eastern Aukštaitija may be regarded only *a priori* homogenous heritage of the Lithuanian tribe (related to the East Lithuania Barrow Culture)

and the Lithuanians' (the Aukštaitians') ethnos (related to the people of Užneris district of GDL period). Among sacred places one may trace the Sellians and the Latgalians (cf Sauliakalniai within districts of Rokiškis and Zarasai). Goddess Mara (*Māra*) recorded at the Lithuania–Latvia border is known from the Latvian mythology (**1290**), as well as the image of God's vegetable garden (*Dieva dāržs*) (**1237**); in the Vilnius environs – the contact zone of Lithuanians and Belorussians – Serpent's Hill (*Змiевая гора*) (**112**) and Serpent's Stove (*Змеиная печь*) (**89**). Stones with flat-bottomed bowls (**1113, 1176, 1317** etc.) should be related to Couronian traditions of sacred places.

The sources of sacred places in Eastern Aukštaitija represent the God. These are *Dievaraistis* (God's wetland) (**1100**), *Dievaragys* (**761**), *Dievo bliūdelis* (God's bowl) (place in the river – **834**), some other places. Analyzing *Dievulis* Hills (God Hills) (**250, 389, 437** etc.) in the background of the dialect of Eastern Aukštaitija, it becomes clear that beside the still used and well-known term *Dievaitis* („deus non christianus"), people of Eastern Aukštaitija also used the term *Dievulis* in the same meaning. Not less interesting is the female form of this word *Dievaitė*, preserved in the name of sacred hill *Dievaitytė*, which was used together with the name of the other hill *Dievaičiukas* (**1365**; cf *Dievaičiulis* „the moon" for composition). In the same light *Deivės* (Goddesses) may be mentioned, the image of which survived near the Ceikiniai locality. The versions of these tales and place-legends provide a rare opportunity to follow how *Deivės* (Goddesses) turn to *Laumės* (Fairies), *Mergos* (Girls) (usually in threes), *Seserys* (Sisters), *Karalaitės* (Princesses) or even *Seserys Vaidutės* (**552** and **553**).

In the collected material the concept and idea of *Dievai* (Gods) is comparatively little expressed, however, notable is a unique place-name *Visdievai* (between **1303** and **1304**).

As in other regions, the sacred places of Eastern Aukštaitija afford many data for analysis of **Perkūnas** (Thunder) (otherwise *Dundulis, Griausmas*) and **Velnias** (Devil) (otherwise *Ponaitis, Šiaučiukas, Kupčius, Šyvis*).

It should be mentioned that in Eastern Aukštaitija beside **Saulė** (Sun) and **Aušrinė** (Goddess of Dawn), the term **Mėnas** (Moon) appears and enters a name of one stream of two such streams recorded in Lithuania (**440**).

Speaking about **Laumė** (Fairy), the sources of sacred places of Eastern Aukštaitija are extremely important for deeper knowledge. Since the second half of the 14th c. inclusive, the name *Laumė* is fixed by the historic hydro-, topo- and anthroponymy of this region. We have a good reason to suppose, that a territorial unit called Laumėnai in the Želva environs existed as early as the 14th c. Though Laumė is the brightest figure of the abovementioned extremely archaic place-legends about glees, nevertheless, in other folklore texts fairies are of rather different nature, e.g. they traditionally dolly linen (**1089**), stoke stoves (**89**), spin (**691**), destine fertility (**1407**), coo as birds and flog themselves in bathhouses (**355**), live in lake bays (**687**) and the like. Furthermore, one ought not to forget that the fairy is infrequently called by a simple epithet *Merga* (Girl) (cf **355**), may be mixed with Velnias (Devil) (cf **187**) and especially with Ragana (Witch) (cf **1467**), the latter in her turn may also be called *Merga* (Girl) (**355, 452**).

It should be mentioned apart, that around Molėtai the Witch is related to an archaic image of *Geležinė boba* (Iron Woman) (**431**), which as it seems, so far was testified only in children frightenings.

Goddess **Laima** (Goddess of Fortune) is not noticed in any sacred places. The exception is only *Laimės slėnis* (Valley of Happiness) (**870**) containing a Spring of Health.

The word **Vilkmergė** (between **305** and **306**) also deserves some attention. It is etymologized as *Vilk-a-mergė* or in other words

„Girl of Wolf", what precisely fits a picture of goddess Žvėrūna-Medeinė.

Kupolis appears in the name of the Pypliai sacred place (**183**) and one may reasonably suppose that we deal with a God worshipped during the Kupolės festival (solstice day).

Pikuolis is fixed in the name of Janionys hill fort (later turned into a place for chapel) and the name of sacred hill of Zanėnai. In the former case (**137**) *Pykuolis* may be explained as a generalized name of the evil and pagan spirit. In the latter case (**519**) the name *Pikuoliakalnis* (Hill of Pikuolis) does not rise any serious doubts and is still waiting for its interpretation.

Not less interesting is **Trumpis**, a mythic being, which appears in the case of one sacred place (**544**). The intrigue lies in the direct neighborhood of that sacred place to the settlement of representatives of one Prussian tribe – the Bartai (Barčiai). That fact does not allow for refusing a possibility that there is a certain semantic bond between the Prussian God **Patrimpas* and *Trumpis* from Dvilonys. This thought is supported by the etymology of **Patrimpas* „tramping, tramped" (and **Trimpas* as „that to whom the tramping is dedicated"), which actually correlates with the fact that in the Dvilonys sacred place the praying was expressed by „jumping over a windfall stump <...> saying: "Let's go to Trumpis".

While continuing the theme on gods and mythic beings, one should not forget that not a few names of Gods included in names of sacred places of Eastern Aukštaitija are known almost at a household level, such as *girls* or *daughters-in-law* (cf **1342**), *lads* (cf **1450**), *women* (cf **432**), *husbands* (cf **936**), *kings* and *queens* (cf **581 and 885**), *priests* (cf **195**) and the like.

Sacrality of certain places and their relation to gods and deities may be also expressed by animal figures. E.g. the Lithuanian mythology knows about the relation of *wolves* and *hares* with Žvėrūna-Medeinė, the bond between the *foal* and the Moon, between the *mare* and Goddess of Dawn and the like. Unexpectedly, the bear (**77, 372, 1457** etc.) is relatively frequently found in the names of sacred places.

In the Onomastics of Gods and Deities, a separate group is made of local or in general unitary deities (some of them are unidentified). Most likely the majority of them are represented in names of lakes, rivers and streams, however, the data are insufficient to substantiate the abovementioned assumption (cf **177, 1054, 1144**). The sacred stones should be mentioned as well, such as *Puntukas* (**1040**), *Valiulis* (together with „the father", **496**), *Mokas* (together with „the wife" and „the son"; **296, 951**); *Džiugas* (**1234**). (Cf as well the stones of St John and Martin related to Christian saints). It may be that *Pajauta* (testified by old sources only as *Поята*, therefore, to be called more exactly as **Pajotė* or the like), *Indraja, Valiulis* (**496, 1206**), *Vižas* or *Vyžūnas* (**1004**) pretend to occupy the place of regional deities. All of them are waiting for exhaustive investigations.

Completing the theme, we should note that **Kaukai**, though weakly expressed in texts of the Aukštaitians' folklore, well remained in names of sacred places of Eastern Aukštaitija and the Onomastics (**212, 288, 424** etc.). Valuable are the data from the Juodupė environs where in the compact area the Kukiai forest was fixed, along with the Kukis stream and the hill Kaukakalnis (between **1221** and **1222, 1265**). Though the meaning of *Kaukas* is generally known as "a chthonic spirit bringing riches, a brownie" (cf **624**), around Kaukalniai and Kaukiškiai in fact neither narrations, nor place-legends are fixed. It forces to think that these places should be interpreted in other perspective, namely, related to images about souls and cult of the dead.

One should mention also **vėlės** (souls of the dead), which in Eastern Aukštaitija in some cases are related to still- (**738**) or running water (**141, 371**). Beside the commonly

known variety of wetlands called Hell (*Peklų pelkės, Peklaraisčiai and Peklinės pelkės*), the Digest also includes two wetlands retaining the ancient name *Pragarinė* (Hell Depths) (**146, 374**), the first wetland illustrating that the hell was localized in places where a non-freezing eye of spring was bubbling (boiling).

The present overview of sacred places in Eastern Aukštaitija pretends in no way to be a final and exhaustive analysis, this task being left for separate studies. While preparing the Digest, we aimed, first of all, to systematize abundant and diverse sources of ancient sacred places to make these sources useful in future.

Catalogue. The catalogue of sacred places covers ten districts of Eastern Aukštaitija including towns existing there. In the district-based chapters of the Catalogue the sacred places are grouped in alphabetical order by administrative address (according to status of 2004). In the city of Vilnius the sacred places are given by name of micro-districts, suburbs and historic parts of the city.

For convenience, the descriptions of objects are numbered in sequence. In angle brackets there are taken description numbers of those objects which have only insignificant attributes of sacred places or which were baselessly regarded as sacred places. Unnumbered are the descriptions of residential localities of general character or the comments on etymology of their names.

The description of object begins by a folk name, in the absence of which by a scientific name in capital letters. Alternative folk names and their versions are specified in brackets. Further goes the number of object given in the List of Monuments (for those included into the List), the described geographical situation of object, the distances to permanent elements of landscape, the geographical coordinates in the system WGS 84 (established for certain objects only), as well as their dimensions and particularities. These data are respectively documented. Some exception is made for the encyclopedic data about bigger lakes of Aukštaitija (specifying their area, depth etc.), most knowledge being taken from the Small Lithuanian Soviet Encyclopedia (1966–1968).

In the descriptions a particular heed is paid to the oral tradition: place-legends, beliefs, sayings and the like. For better knowledge of sacred places, the attempts have been made to present the most valuable sources as they are given in the original without any shortening.

Further goes historic data about the sacred place or its nearest environment, the data of archaeological investigations (when available). The aim was also to reflect the cultural environment of sacred places in the descriptions specifying the distance between neighbour sacred places, the length to the monuments of archaeology and history. (Mentioning the latter, the administrative names accepted in the archaeological literature for them were used). At the end of descriptions, the respective sources and literature are indicated. The total list of them is provided at the end of the book.

This plan was not followed in the book while describing one type of archaeological objects under protection, namely hill forts. The place-legends narrated about them force to regard them not only as archaeological, but also as mythological sites. The newest descriptions of geographical situation, size and fortifications of hill forts are published in the Atlas of Lithuanian Hill Forts (2005), therefore, this information has not been repeated.

The sacred places were cartographed on the basis of the soviet topographical maps M 1:10 000 (for the territory of the Vilnius city only – M 1:5000). The main shortcoming of this set of maps issued before 20 years is obsolete data of social geography. Regardless of this, the topographical background of maps allows for precise localizing of sacred places and orienting oneself in their environment. The attempts have been made to mark the

sacred places by arrows pointing to the place (or to the center of object). In other cases small rounds or greater circles have been used.

The descriptions of sacred places are illustrated by the abounding visual material: photos made in different times, pictures and layouts. The collected numerous visual materials were used not fully. Merely the most informative photos best reflecting the environment, size and particularities of sacred places were selected for publication. However, these principles were not followed for unique pictures fixing already destroyed sacred places or places which underwent changes in appearance or environment. The main instruments for search and use of the Catalogue are indices, such as the Index of Geographical Places, the Index of Types of Objects and the Subject Index.

UNDERLINES OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Cape Šventaragis of Vilnius (No. 1)*: a) approximate location of Šventaragis meadow by data of 1738; b) former mouth and bed of Vilnia River by the plan of 1740; c) former mouth and bed of Vilnia river by geological data; d) church of St Stanislovas (Archcathedral); e) Grand Duke Palace in Lower Castle (according to Vaitkevičienė&Vaitkevičius 2001:314; with revisions).

Fig. 2. Remnants of (eastern) staircase found in the northern nave of Vilnius Archcathedral (No. 1) from the east.

Fig. 3. Remnants of (eastern) staircase found in the northern nave of Vilnius Archcathedral (No. 1).

Fig. 4. St Peter‘s hill in Antakalnis (No. 5) (fragment of Vilnius town plan of 1737 drawn by G. Fürstenhof; small chapel on the hill) (according to Drėma 1991:38–39).

Fig. 5. Bireliai stone with flat-bottomed bowl (No. 6).

Fig. 6. Lukiškės hill Velnių Kalnas (Devils‘ hill) (No. 11) (fragment of Vilnius town plan; hill Velnių kalnas is named here as Góra Czartowa) (according to PRPI).

Fig. 7. Suburb of Rasos (according to the author).

Fig. 8. Suburb of Rasos from the north (from the Gedminas Castle Hill; on the farther plan).

Fig. 9. Vilnius stone with flat-bottomed bowl (No. 15) found in the foundation of house at Latako Str. (according to LIIR F. 1-1606).

Fig. 10. Vilnius stone with flat-bottomed bowl (No. 15) (in the yard of Museum of Architecture).

Fig. 11. Approximate location of Šnipiškės stones (No. 17) (according to the author).

Fig. 12. Locality of Šnipiškės stones (No. 17) from the southeast.

Fig. 13. Gediminas Tomb Hill in Vilnius (No. 18) (fragment of Vilnius town panorama as of 1600 by T. Makovskis; Gediminas Tomb hill is on the second plan, the second peak from the right) (according to Drėma 1991:34–35).

Fig. 14. Verkiai locality (No. 19).

Fig. 15. Section of Vilkpėdė street – the former place of foot-printed stone (No. 21).

Fig. 16. Place of Airėnai stone (No. 22) (according to the author).

Fig. 17. Place of Airėnai foot-printed stone (No. 23) (according to NRP), Bradeliškės marked stone (No. 33) (according to the author) and Dūkštos Ąžuolynas grove (No. 42).

Fig. 18. Location of homestead Alka in Paberžė ward (according to the author).

Fig. 19. Hollow Laumiaduobis of Ankšta (No. 26) (according to ARP).

Fig. 20. Aukštieji Rusokai stone (No. 27).

Fig. 21. Bačiuliai hollow (No. 28) (according to the author).

Fig. 22. Forest of Bačiuliai hollow (No. 28) from the west.

Fig. 23. Bačiuliai hollow (No. 28) from the nothwest.

Fig. 24. Bajorai stone with flat-bottomed bowl (No. 29).

* Object number in catalogue.

Fig. 25. Detail of Bajorai stone with flat-bottomed bowl – the traces made by chisel (No. 29).

Fig. 26. Bieliūnai stone Gaidelis (No. 30).

Fig. 27. Biriai rift (No. 32) (according to the author).

Fig. 28. Bradeliškės marked stone (No. 33). (LII ng. 29703).

Fig. 29. Bradeliškės hill (No. 34) (according to the author).

Fig. 30. Bradeliškės hill (No. 34) from the west.

Fig. 31. Dūkštos stone (No. 41) (according to the author) and Ąžuolynas grove (No. 42).

Fig.32. Dūkštos stone (No. 41) from the southwest.

Fig. 33. Elniakampis hill fort (No. 43). (LII ng. 25069).

Fig. 34. Elniakampis spring (No. 44) from the southeast.

Fig. 35. Elniakampis hill fort (No. 43), spring (No. 44) (according to the author) and Pylimai stone (No. 96) (according to the author).

Fig. 36. Place of Geisiškės foot-printed stone (No. 46) (according to the author).

Fig. 37. The inhabitant of Miežionys village shows former place of Geisiškės foot-printed stone (No. 46) (on the right; on the left – I. Stankevičiūtė).

Fig. 38. Latviškės, the locality of Geležiai Antakalniai (No. 47) (according to NRP).

Fig. 39. Grabijolai stones Vestuvės (wedding participants) (No. 49) (according to NRP), stones Trys Broliai (three brothers) (No. 50) (according to the author), hollow Vilkų Duobė (wolves' pit) (No. 51) (according to the author), place Karieta (carriage) in river (No. 52) (according to NRP), locality Pabarai (No. 53) (according to NRP), place of Miežionys foot-printed stone (No. 76) (according to the author), Padvariai hill (No. 86) (according to the author), Padvariai stone Druskinis and Druskinė rift (No. 87) (according to the author), Palkiai Alkai grove (in Elektrėnai municipality) (according to the author), Rokiškės spring (No. 98) (according to the author).

Fig. 40. Grabijolai stones Vestuvės (wedding participants) (No. 49) from the south.

Fig. 41. Grabijolai stones Trys Broliai (three brothers) (No. 50) from the east.

Fig. 42. Grabijolai locality Pabarai (No. 53) from the southeast.

Fig. 43. Jokūbonys hill (No. 55) from the east.

Fig. 44. Jokūbonys hill (No. 55) (according to the author).

Fig. 45. Karmazinai hill Veršupka (No. 57) from the west.

Fig. 46. Karvys lake (No. 58) from the southwest.

Fig. 47. Kernavėlė Gojus grove, locality Daubuliai, locality Pajautinė and places of sacred oaks (No. 62): 1. stump at the path to Klišabalė; 2. place of oak by data of K. Labanauskas; 3. place of oak in Pajautinė (according to the author).

Fig. 48. Kernavėlė Gojus grove (No. 62). Deforested central part of grove.

Fig. 49. Kernavėlė locality Daubuliai (No. 62) from the south.

Fig. 50. Stump of Daubuliai sacred oak in Kernavėlė (at the path to Klišabalė) (No. 62).

Fig. 51. Kernavėlė locality Pajautinė (No. 62) from the northwest (from the foot of Kernavė hill forts).

Fig. 52. Southern edge of Kernavėlė grove Gojus. One of oaks still verdant in the Pajautinė locality (No. 62).

Fig. 53. Klimoniškės stone (No. 64) (according to NRP).

Fig. 54. Koplyčninkai spring (No. 65) (according to the author) and Valai stones Vestuvės (wedding participants) (Lentvaris ward, Trakai district) (according to NRP).

Fig. 55. Koplyčninkai locality Senažacy (No. 65) from the southwest. On the second plan – the spring overflow.

Fig. 56. Koplyčninkai spring (No. 65).

Fig. 57. Leičiai foot-printed stone (No. 67) (according to KPC AS).

Fig. 58. Ličiūnai stone (No. 70).

Fig. 59. Lucionys rock and spring (No. 71) (according to the author).

Fig. 60. Picture of Liucionys rock (No. 71) in the diary of K. Tyszkiewicz' expedition by the Neris River as of 1857 (according to Tyszkiewicz 1871:163).

Fig. 61. Liucionys rock (No. 71) from the southeast.

Fig. 62. Palina Panamarčuk from the

Raudondvaris village is washing her eyes with water dropping from the Liucionys rock (No. 71).

Fig. 63. Palina Panamarčuk from the Raudondvaris village is praying at the Liucionys spring on the bank of the Neris River (No. 71).

Fig. 64. Liucionys marked stone (No. 72).

Fig. 65. Place of Marijampolis foot-printed stone (No. 73) (according to KPC AS).

Fig. 66. Marijampolis foot-printed stone (No. 73) in the former place (from the south). (LII ng. 5015).

Fig. 67. Detail of Marijampolis stone (No. 73) – the recess called „the footprint".

Fig. 68. Mažoji Riešė stone (No. 75) (according to Šaulys 1964b:43).

Fig. 69. Juzefa Minkievič from the Miežionys village shows former place of foot-printed stone (No. 76) (in the lowland to the right of the presenter).

Fig. 70. Conglomerate rocks in Miežionys (former Pūstelninkai): rock Trys Broliai (three brothers) and rock Meškos Pečius (stove of a bear) (No. 77) (according to the author).

Fig. 71. Locality of conglomerate rocks in Miežionys (former Pūstelninkai) from the west (in the central part of photo you see tree-covered slopes of hill).

Fig. 72. One of Miežionys (former Pūstelninkai) conglomerate rocks Brothers (No. 77).

Fig. 73. Detail of Miežionys (former Pūstelninkai) conglomerate rock Meškos Pečius (No. 77).

Fig. 74. Mikulionys stone with flat-bottomed bowl (No. 78) in the new place (according to the author).

Fig. 75. Mikulionys stone with flat-bottomed bowl (No. 78) in the former place. (LIIR ng. 26203).

Fig. 76. Mikulionys stone with flat-bottomed bowl (No. 78) in the new place (from the east).

Fig. 77. Detail of Mikulionys stone (No. 78) – the flat-bottomed bowl.

Fig. 78. Mozūriškės stone with bowl (No. 80) (according to the author), Saidė rift (No.100) (according to NRP), Saidė stone Velniamindis (devils' trample-place) (No. 100) (according to Tyszkiewicz 1859: No. 6), Saidė spring (No. 101) (according to NRP).

Fig. 79. Mozūriškės stone with bowl (No. 80). Author's photo 1999.

Fig. 80. Našiūnai grove Gojus (according to LVIA), Alka (Joniškis ward, Molėtai district) and Alka lake Kaušelis (No. 333) (according to LVIA).

Fig. 81. Naujoji Rėva hill fort (No. 83) (according to the author), stones Trys Broliai (three brothers) (No. 84) (according to the author) and stone Sargelis (small guardian) (No. 84) (according to NRP).

Fig. 82. Locality of Naujoji Rėva stones (No. 84) from the east.

Fig. 83. Naujoji Rėva stones: stones Trys Broliai (on the first plan) and stone Sargelis (in the distance, on the river bank) (No. 84).

Fig. 84. Place of Padvariai spring (No. 85) (according to the author).

Fig. 85. Place of Padvariai spring (No. 85).

Fig. 86. Padvariai hill Koplyčia (chapel) (No. 86) (high cluster of trees on the left) and Druskinė (salt) rift (No. 87) from the northwest.

Fig. 87. Place of Padvariai hill Koplyčia (No. 86) from the northwest.

Fig. 88. Plan of Padvariai rift Druskinė (originally Solnik) included into the atlas of Neris River rifts drawn during the expedition of K. Tyszkiewicz in 1857. The rift begins with the stones Trys Broliai (three brothers) (No. 50) (according to Tyszkiewicz 1859: No. 7).

Fig. 89. Padvariai stone Druskinis (No. 87) from the southeast.

Fig. 90. Place of Pagojus conglomerate rock (No. 89) (according to the author).

Fig. 91. Place of Pagojus conglomerate rock (No. 89) from the south (small hill on the second plan).

Fig. 92. Gena Valčok from the Pagojus village shows the place of conglomerate rock (No. 89).

Fig. 93. Pakalniai small marsh (No. 91) (according to the author).

Fig. 94. Papiškės stone (No. 93) (according to NRP).

Fig. 95. Locality of Papiškės stone (No. 93) from the northwest (cluster of trees on the second plan, in the centre).

Fig. 96. Papiškės stone (No. 93) from the north.

Fig. 97. Pylimai stone Martynas (No. 96) from the southeast.

Fig. 98. Pylimai stones (No. 96) from the northwest (the smaller stones on the bank of stream, the central one on the second plan).

Fig. 99. Locality of Rokiškės spring (No. 98) from the southeast (the spring is on the skirts of woods, on the right of photo).

Fig. 100. Rokiškės spring (No. 98) from the southeast.

Fig. 101. Locality of Rožakmenis village (Paberžė ward) (according to the author).

Fig. 102. Environs of Rožakmenis village (Paberžė ward).

Fig. 103. Plan of Saidė rift (No. 100) in the atlas of Neris River rifts drawn during the expedition of K. Tyszkiewicz in 1857. The rift begins with the stone Velniamindis (devils' trample-place) (No. 100) (according to Tyszkiewicz 1859: No. 6).

Fig. 104. Saidė rift (No. 100) from the east (from the mouth of Čekonė stream).

Fig. 105. Saidė stone Signetė (No. 100).

Fig. 106. Šilėnai conglomerate rock (No. 105), spring 1 (No. 106), spring 2 (No. 107), spring 3 (No. 108) (all according to the author).

Fig. 107. Šilėnai conglomerate rock (No. 105) from the southeast.

Fig. 108. Šilėnai spring 1 (No. 106) from the south.

Fig. 109. Locality of Šilėnai spring 2 (No. 107) from the northwest.

Fig. 110. Šilėnai spring 2 (No. 107) from the southeast.

Fig. 111. Locality of Šilėnai spring 3 (No. 108) from the northeast.

Fig. 112. Šumskas stone with bowl (No. 109).

Fig. 113. Švedai stone with flat-bottomed bowl (No. 110) moved to Vilnius.

Fig. 114. Locality of Švedai village (No. 110) and Riešė lake with island (No. 111).

Fig. 115. Island of Riešė lake (No. 111) from the south.

Fig. 116. Veriškės stone (No. 114) (according to Šaulys 1965a:35).

Fig. 117. Vėlybniškės stone with flat-bottomed bowl (No. 118) (moved to Maišiagala).

Fig. 118. Verkšionys stones Vestuvės (wedding participants) (No. 115) (according to the author), Elka locality (No. 116) (according to the author), and Bobų stone (No. 117) (according to NRP).

Fig. 119. Verkšionys stones Vestuvės (wedding participants) (No. 115) from the west.

Fig. 120. Verkšionys locality Elka (No. 116) from the south.

Fig. 121. Verkšionys Bobų stone (dames') from the south.

Fig. 122. Vilkinė (wolves') rift (No. 119) (according to the author).

Fig. 123. Ardiškis oak (No. 121) (according to the author).

Fig. 124. Ardiškis oak (No. 121) from the east.

Fig. 125. Ardiškis oak (No. 121) from the north.

Fig. 126. Bagaslaviškis hill and grove Gojus (No. 125) (according to the author).

Fig. 127. Bagaslaviškis hill (No. 125) from the east.

Fig. 128. Dembuvka spring (No. 129) and Lapelės stone (No. 151) (both according to the author).

Fig. 129. Dembuvka spring (No. 129) from the south.

Fig. 130. Present place of Dūdos foot-printed stone (No. 130), marsh Šventaraistis (sacred marsh) (No. 131) and Jaskaudžiai marsh (No. 138) (all according to the author).

Fig. 131. Locality of Dūdos foot-printed stone (No. 130) from the south.

Fig. 132. Gelvė ravine (No. 132) (according to the author).

Fig. 133. Gelvė ravine (No. 132). Photo by an unknown person in about 1960 (KPD PA ng. 3097-9).

Fig. 134. Gelvonai church and chapel (on the second plan, on the right) with the foot-printed stone embedded into the wall.

Fig. 135. Gelvonai foot-printed stone (No. 133).

Fig. 136. Gelvonai antepedium with picture of foot-print (No. 133). Photo by an unknown person in about 1960 (KPD PA ng. 3048).

Fig. 137. Locality of Grėbliaučizna village from the south.

Fig. 138. Gudulinė locality Kukaveitis (No. 134) (according to the author).

Fig. 139. Gudulinė locality Kukaveitis (No. 134).

Fig. 140. Reference to Gudulinė locality Kukaveitis (No. 134) in the list of inhabited localities of Maišiagala parish as of 1784 (named as Kukowaytys) (LVIA F. 694-1-3504, 498).

Fig. 141. Gudulinė locality Kukaveitis (No. 134) from the east.

Fig. 142. View from Kukaveitis (No. 134) south-eastwards.

Fig. 143. Ilgojus foot-printed stone (No. 135) (according to KPC AS).

Fig. 144. Ilgojus foot-printed stone (No. 135). (LIIR F.1-2022).

Fig. 145. Jaskaudžiai marsh (No. 138) from the northwest.

Fig. 146. Karališkės stream Vėliupelis (stream of souls of the dead) (No. 141) and Tilvikai lake (No. 204) (according to the author).

Fig. 147. Kernavė cult place (No. 143) (according to LIIR F. 1-1659) and situation of homestead Tuika (No. 144) (according to the author).

Fig. 148. Kernavė cult place (No. 143) from the northeast (pinewood on the second plan).

Fig. 149. Kernavė locality Pragarinė (hell place) (No. 146) and Dunduliškiai (Dundulis – thunder) (No. 147) (both according to LVIA).

Fig. 150. Kiaukliai lake (No. 148) from the north.

Fig. 151. Lesčiūnai hill (No. 155) (according to the author).

Fig. 152. Lesčiūnai hill (No. 155) from the west.

Fig. 153. Liukonys stones (No. 156) (according to the author).

Fig. 154. Locality of Liukonys stones (No. 156) from the southwest.

Fig. 155. Hill of Liukonys stones (No. 156) from the west.

Fig. 156. One of Liukonys stones-pillars (No. 156) (the southern one in the pair).

Fig. 157. Liukonys stone with narrow-bottomed bowl (No. 156).

Fig. 158. Mediliai hill (No. 164) (according to the author).

Fig. 159. Minčiukai hill Barsukynė and hill Guguras (No. 165), Minčiukai stone (No. 166) and locality of Grėbliaučizna village (all according to the author).

Fig. 160. Minčiukai: 1. Hill (No. 165), 2. Stone's place in the river (No. 166) (from the north-east).

Fig. 161. Minčiukai stone (No. 166) from the east.

Fig. 162. Pakalniškės foot-printed stone (No. 172), Pakalniškiai locality Dunduliai (Dundulis – thunder) (No. 173) and place of Pakalniškės spring (No. 174) (all according to the author).

Fig. 163. Fragment of plan of Pakalniškės place-names. There You may find marked stone (No. 172) and Dunduliai locality (No. 173). Picture by J. Šiaučiūnas and Vaineras 1935 (LŽV; according to Šidiškis 2000:41).

Fig. 164. Natoka ravine with Pakalniškės foot-printed stone (No. 172) from the west.

Fig. 165. Pakalniškės foot-printed stone (No.172) (the larger part is under ground).

Fig. 166. Spėra lake (No. 177) and Paspėriai marsh Raganaraistis (witches' marsh) (No. 180) (according to the author).

Fig. 167. Spėra lake (No. 177) from the north.

Fig. 168. Paspėriai marsh Raganaraistis (No. 180) from the southwest.

Fig. 169. Pypliai hill Kupolis (St John wort) (No. 183) and hill Kartuvės (gallows) (No. 184) (according to the author).

Fig. 170. Pypliai hill Kupolis (No.183) from the southeast.

Fig. 171. Pypliai hill Kartuvės (No.184) from the north (from the hill Kupolis).

Fig. 172. Poriškis hollow Velniabliūdis (devil's bowl) (No. 187) (according to the author).

Fig. 173. Poriškis hollow Velniabliūdis (No. 187) from the west.

Fig. 174. Rubikonys hill Šventakalnis (sacred hill) (No. 192) (according to the author).

Fig. 175. Rubikonys hill Šventakalnis (No. 192) from the south.

Fig. 176. Rubikonys hill Kupoliakalnis (St John wort hill) (No. 193) (according to the author).

Fig. 177. Place of Rubikonys hill Kupoliakalnis (No. 193) from the southwest.

Fig. 178. Semeniškės stones: stone Kunigas (priest) and stone Avinas (ram) (No. 195) (according to the author and NRP).

Fig. 179. Semeniškės stones: 1. Stone Avinas; 2. Stone Kunigas (one in the pair of stones) (No. 195) from the northeast.

Fig. 180. Semeniškės stone Kunigas (No. 195) from the south (one in the pair of stones).

Fig. 181. Stavarygala lake Šventežeris (sacred lake) (No. 196).

Fig. 182. Stavarygala lake Šventežeris (No. 196) from the northeast.

Fig. 183. Stavarygala stream Alkupė (Alka river) (No. 197) from the northwest.

Fig. 184. Hill Kunigiškalnis (kunigas – priest) in the Šventakalnis (sacred hill) village (No. 201) and locality of village (according to the author).

Fig. 185. Hill of cemetery of Šventakalnis village from the north.

Fig. 186. Šventakalnis hill Kunigiškalnis (No. 201) from the southwest.

Fig. 187. Turlojiškės hill (No. 206) and lake (No. 207) (according to the author).

Fig. 188. Turlojiškės hill (No. 206) from the north.

Fig. 189. Antatilčiai Alkas and Alkelė (small Alka) (No. 211) (according to the author).

Fig. 190. Antatilčiai Alka (No. 211) from the south.

Fig. 191. Antatilčiai Alkelė (No.211) from the west.

Fig. 192. Aukštadvaris hill (No.213) from the west. Photo by an unknown person in about 1960 (KPD PA ng. 3361).

Fig. 193. Bakšionys hill and former place of foot-printed stone (No. 214) (according to the author).

Fig. 194. Bakšionys hill and place of former footprinted stone (No. 214) from the south.

Fig. 195. Baraučizna Kukavaitis (No. 217) (according to the author).

Fig. 196. Baraučizna Kukavaitis (No. 217). Picture by an unknown person in about 1935 (VAK 66/185).

Fig. 197. Baraučizna Kukavaitis (No. 217) from the northeast. (KPD PA ng. 3347).

Fig. 198. Baraučizna Kukavaitis from the northwest.

Fig. 199. View from Kukavaitis (No. 217) north-westwards.

Fig. 200. Bartkūnai hill fort (No. 219) and place of Bartkūnai spring (No. 220) (according to the author).

Fig. 201. Bartkūnai hill fort (No. 219) (on the left) and hill of cemetery (No. 220) (on the right).

Fig. 202. Bastūnai foot-printed stone (No. 221) (according to KPC AS).

Fig. 203. Bastūnai foot-printed stone (No. 221). (LIIR ng. 24666).

Fig. 204. Bastūnai hill Velniakalnis (devils' hill) (No. 222), Sauginiai Papošautai (No. 290) and Sauginiai hill Kupoliakalnis (St John wort hill) (No. 484) (all according to the author).

Fig. 205. Bastūnai hill Velniakalnis (No. 222) from the southwest.

Fig. 206. Bečiai foot-printed stone (No. 225) (according to KPC AS).

Fig. 207. Detail of Bečiai stone (No. 225) – the recession called „the footprint". (LIIR ng. 24669).

Fig. 208. Locality of Daugėliškis foot-printed stone (No. 230) (according to the author).

Fig. 209. Locality of Daugėliškis foot-printed stone (No. 230) from the north.

Fig. 210. Deltuvėlė Alkas (No. 232) (according to the author).

Fig. 211. Deltuvėlė Alkas (No. 232) from the northwest.

Fig. 212. Deltuva stone with narrow-bottomed bowl (No. 231).

Fig. 213. Gerklinė marked stone (No. 238). (LIIR ng. 24672).

Fig. 214. Gerklinė marked stone (No. 238). Picture by R. Masiulionis in about 1937 (according to Masiulionis 1937:181).

Fig. 215. Jačionys meadow (No. 240) and little swamp (No. 241) (according to the author).

Fig. 216. Janina Buzienė, the local inhabitant, shows the place of Jačionys meadow (No. 240).

Fig. 217. Jačionys little swamp (No. 241) from the west.

Fig. 218. Jogvilai hill (No. 243) (according to the author).

Fig. 219. Jogvilai hill (No. 243) from the southwest.

Fig. 220. Jurdonys swamp Alkabalis (swamp of Alka) (No. 248) (according to the author).

Fig. 221. Jurdonys swamp Alkabalis (No. 248) from the north.

Fig. 222. Karališkės hill (No. 250) (according to the author).

Fig. 223. Karališkės hill (No. 250) from the northeast.

Fig. 224. Kosakai locality Koplyčios (chapel) and Galba stream (No. 252) (according to the author).

Fig. 225. Kosakai Koplyčios (No. 252) from the west (the steep slope of the hill on the second plan of photo, on the left).

Fig. 226. Kosakai Koplyčios (No. 252) from the northwest. (The remnants of hill are seen on the right of photo).

Fig. 227. Kosakai stone with narrow-bottomed bowl (No. 252) (moved to Naceliškis village).

Fig. 228. Detail of Kosakai stone (No. 252) – the narrow-bottomed bowl.

Fig. 229. Autochthons of Sargeliai village Marytė Žurauskienė and Kostas Levickas narrate about Kosakai Koplyčios (No. 252).

Fig. 230. Krapai meadow (No. 253) and spring (No. 254) (according to the author).

Fig. 231. Krapai meadow (No. 253) from the north.

Fig. 232. Locality of Krapai spring (No. 254) from the south.

Fig. 233. Kurėnai Alka (No. 256) and island (No. 257) (according to LIIR F. 1-1171).

Fig. 234. Kurėnai Alka (No. 256) from the west.

Fig. 235. Martnonys little swamp (No. 263) (according to the author).

Fig. 236. Martnonys little swamp (No. 263) from the southeast.

Fig. 237. Mateikiškės meadow (No. 264) (according to the author).

Fig. 238. Mažeikiai foot-printed stone (No. 265) (according to the author).

Fig. 239. Locality of Mažeikiai foot-printed stone (No. 265) from the northeast.

Fig. 240. Detail of Mažeikiai stone (No. 265) – the recession called „the footprint“.

Fig. 241. Mielionys stone with narrow-bottomed bowl (No. 267).

Fig. 242. Detail of Mielionys stone (No. 267) – the narrow-bottomed bowl.

Fig. 243. Obeliai lake and Alka (No. 269) (according to LŽV).

Fig. 244. Bank of Obeliai lake at the cemetery site from the south.

Fig. 245. Place of Paąžuoliai spring (No. 271) (according to the author).

Fig. 246. Place of Paąžuoliai spring (No. 271) from the east.

Fig. 247. Pagojė stone with flat-bottomed bowl (No. 274) (moved to Deltuva).

Fig. 248. Detail of Pagojė stone (No. 274) – the „open“ flat-bottomed bowl.

Fig. 249. Paprėniškės Šventaragis (No. 278) (according to the author).

Fig. 250. Paprėniškės Šventaragis (No. 278) from the southwest.

Fig. 251. View from Paprėniškės Šventaragis (No. 78) north-westwards.

Fig. 252. Radžiūnai hill Saulės Krėslas (Sun‘s armchair) and stream Alkupis (No. 285) (according to the author).

Fig. 253. Radžiūnai hill Saulės Krėslas (No. 285) from the north.

Fig. 254. Radžiūnai hill Saulės Krėslas (No. 285) from the south.

Fig. 255. Place of Ringeliai spring (No. 286) (according to the author).

Fig. 256. Jonas Mikoliūnas from the Gaiveniai village shows the place of Ringeliai spring (No. 286) (on the bank of ditch).

Fig. 257. Rizgonys hill (No. 288) (according to RŽPI).

Fig. 258. Sargeliai locality Koplyèios (chapels) (No. 289) (according to the author).

Fig. 259. Sargeliai Koplyčios (No. 289) from the west.

Fig. 260. Sargeliai Koplyčios stone (No. 289) from the west.

Fig. 261. Sauginiai Popašautai (No. 290) from the south.

Fig. 262. Siesikai oak (No. 292). (VAK 68/76).

Fig. 263. Slabada hill (No. 294) from the north.

Fig. 264. Sukiniai stones Mokas (Mokas – teacher) (No.296) (according to the author).

Fig. 265. Sukiniai stone Mokas (No. 296) from the west.

Fig. 266. Detail of Sukiniai stone Mokas – the intercrossing cracks on the surface of stone.

Fig. 267. Sukiniai stone Mokiukas (son of Mokas) (No.296) from the south.

Fig. 268. Šešuoliai hill Bažnytkalnis (hill of church) (No. 302). (KPD PA ng. 1959).

Fig. 269. Šilninkai hill (No. 304) (according to the author).

Fig. 270. Šilninkai hill (No. 304) from the southeast.

Fig. 271. View from the Šilninkai hill (No. 304) northwards.

Fig. 272. Užupušės hill (No. 309) (according to the author).

Fig. 273. Antanas Baronas, the local inhabitant, narrates about the Užupušės hill (No. 309) (in the distance, on the left).

Fig. 274. Vaisgėliškis Alka (No. 312) (according to the author).

Fig. 275. Vaisgėliškis Alka (No. 312) from the east.

Fig. 276. Valtūnai hill (No. 317) from the north.

Fig. 277. Place of Vepriai stone (No. 319) from the east.

Fig. 278. Vepriai lake (No. 320) from the southeast.

Fig. 279. Zujai Alkai (No. 322) (according to KPC AS).

Fig. 280. Žukliai Alkai (No. 325) (according to the author).

Fig. 281. Approximate place of Aidiečiai foot-printed stone (No. 326) (according to the author).

Fig. 282. Aidiečiai stones (No. 326) (in the exposition of Kulionys Observatory).

Fig. 283. Aidiečiai foot-printed stone (No. 326) (in the exposition of Kulionys Observatory).

Fig. 284. Aigėlai Šventaragis (No. 327) and Malkėstas lake (No. 328) (according to G. Juodėnas).

Fig. 285. Aigėlai Šventaragis (No. 327) from the northwest. (LII ng. 24624).

Fig. 286. Bay of Malkėstas lake (No. 328) from the north.

Fig. 287. Alanta Alka (No. 331) (according to KPC AS).

Fig. 288. Locality of Alka village (Joniškis ward), Kaušelis lake (No. 333) and Bobalankis (No. 334) in the plan of Dubingiai manor domains of 1851 (LVIA F. 716-1-4735).

Fig. 289. Locality of Alka village (Joniškis ward) from the north.

Fig. 290. Alkūnai oak (No. 335) and Sosnuvka marsh (No. 492) (according to the author).

Fig. 291. Alkūnai oak (No. 335).

Fig. 292. Alkūnai oak (No. 335) and edge of Sosnuvka marsh (No. 492) from the northwest.

Fig. 293. Ančėnai Alka and stream (No. 338) (according to Šidiškis 1992b:14–15).

Fig. 294. Andrulėnai hill (No. 339), Andrulėnai lakes: Saločius (No. 340), Kania (No. 341), Sutrinis (No. 342) (all according to R. Balkutė).

Fig. 295. Andrulėnai hill (No. 339)

Fig. 296. Trough-formed grinding slab located on the foot of Andrulėnai hill (No. 339).

Fig. 297. Antašventė lake (No. 350), Bendžiukai lake (No. 363), Graužiniai Pagojinė (No. 396), Graužiniai stone (No. 397), Pakamanis lake (No. 455) (all places in Graužiniai according to R. Balkutė).

Fig. 298. Antašventė lake (No. 350), Bendžiukai lake (No. 363), Jutonys hill (No. 407), Pakamanis lake (No. 455) in the picture of archaeological places in the Graužiniai environs. (VAK 64/21).

Fig. 299. Antašventė lake (No. 350) from the northeast.

Fig. 300. Antatiškės stone (No. 351) and Vanagiškės marsh Velniaraistis (devils‘ marsh) (No. 508) (according to G. Juodėnas).

Fig. 301. Antatiškės stone (No. 351) from the south.

Fig. 302. Avilčiai foot-printed stone (No. 352) (according to KPC AS).

Fig. 303. Avilčiai foot-printed stone (No. 352) (thrown into the pit). (KPD PA ng. 24605).

Fig. 304. Ažuluokesa hill and marsh (No. 355) (according to the author).

Fig. 305. Ažuluokesa hill (No. 355) (in the distance in the centre) from the west.

Fig. 306. Ažuluokesa hill (No. 355) from the south.

Fig. 307. Ažuluokesa marsh (No. 355) from the west.

Fig. 308. Batėnai foot-printed stone (No. 360). (ČDM).

Fig. 309. Bebrusai lake (No. 361) (according to the author).

Fig. 310. Bendžiukai lake (No. 363) and hill fort (on the second plan) from the southeast.

Fig. 311. Bijutiškis marsh Raganaraistis (witches‘ marsh) (No. 365) (according to the author).

Fig. 312. Bitlesiai lake (No. 366) (according to the author).

Fig. 313. Bučeliškė island (No. 367) (according to the author).

Fig. 314. Bučeliškė cape (No. 368) (according to the author).

Fig. 315. Bučeliškė cape (No. 368) from the south.

Fig. 316. Šventoji in Budriškės (No. 369) (according to the author).

Fig. 317. Ciūniškės stream Vėliupelis (stream of souls of the dead) (No. 371) and stone (No. 372) (according to the author).

Fig. 318. Headwaters of Ciūniškės stream Vėliupelis (No. 371) in the marsh (from the east).

Fig. 319. Mouth of Ciūniškės stream Vėliupelis (No. 371) in the Berža lake (from the east).

Fig. 320. Ciūniškės stone (No. 372) from the northeast.

Fig. 321. Čimbariškės stone (No. 373) (according to the author).

Fig. 322. Locality of Čimbariškės stone (No. 373) from the east.

Fig. 323. Čimbariškės stone (No. 373) from the north.

Fig. 324. Čiulėnai marsh (No. 374) (according to G. Juodėnas).

Fig. 325. Čivyliai (No. 376) and Juozapuvka stones (No. 406) (according to the author).

Fig. 326. Čivyliai little swamp (No. 379) (according to KPC AS).

Fig. 327. Dailidiškiai hill (No. 381) (according to A. Černiauskas).

Fig. 328. Dailidiškiai hill (No. 381).

Fig. 329. Daniškės foot-printed stones: stone with one footprint (No. 382), stone with several footprints (No. 383), marked stone (No. 384) (according to KPC AS).

Fig. 330. Daubariškiai stream (No. 385) (according to the author).

Fig. 331. Daubariškiai stream (No. 385) from the southwest.

Fig. 332. Druskiai stone and Grabuosta stream (No. 386) (according to the author).

Fig. 333. Druskiai stone (No. 386) and Grabuosta stream (X – the stone) (from the southwest).

Fig. 334. Druskiai stone (No. 386) from the west.

Fig. 335. Part of Dubingiai (otherwise – Alka, Asveja) lake (No. 387), as well as Ankšta Laumiaduobis (fairies‘ pit) (No. 26), Jonėnai hill fort in the island (not singled out) in the plan of Dubingiai manor domains as of 1851 (LVIA F. 716-1-4735).

Fig. 336. Duobužėlė hill (No. 389) (according to the author).

Fig. 337. Duobužėlė hill (No. 389) from the north.

Fig. 338. Garšvėnai stone (No. 394) (according to the author).

Fig. 339. Garšvėnai stone (No. 394) from the northwest.

Fig. 340. Giedraičiai stone with narrow-bottomed bowl (No. 395) (embedded into the base).

Fig. 341. Giedraičiai stone with narrow-bottomed bowl (No. 395).

Fig. 342. Janonys lake and stream (No. 402) (according to the author).

Fig. 343. Jaurai stone (No. 404) (according to the author).

Fig. 344. Jaurai stone (No. 404) from the northeast.

Fig. 345. Jaurai stone (No.404) from the west.

Fig. 346. Juozapuvka stone and Kazimieras Savanevičius, the landed proprietor (No. 406).

Fig. 347. Jutonys hill (No. 407) (according to the author), Purviniškės lake Jagomantas (No. 570), lake Velniukas (No. 571), former place of Purviniškės pine (No. 572) (according to R. Balkutė).

Fig. 348. Jutonys hill (No.407) from the west.

Fig. 349. Kaniūkai stone with narrow-bottomed bowl (No. 412) (in the former place). (LIIR ng. 24610).

Fig. 350. Kaniūkai stone with narrow-bottomed bowl (No. 412) (moved to Kulionys).

Fig. 351. Karališkės spring (No. 413), lake (No. 414), Svobiškėlis stone Valiulis and grove Gojus (No. 496) (according to the author).

Fig. 352. Karališkės spring (No. 413) from the east.

Fig. 353. Kertuoja (former Šlavingalis) hill (No. 415) and stream (No. 416) (according to the author).

Fig. 354. Krakiškės foot-printed stone (No. 420) (according to KPC AS).

Fig. 355. Krakiškės foot-printed stone (No. 420).

Fig. 356. Kraujeliai stone (No. 421) (according to KPC AS).

Fig. 357. Kraujeliai stone (No. 421) from the southwest.

Fig. 358. Kreiviškės stone (No. 422) (according to the author).

Fig. 359. Locality of Kreiviškės stone (No. 422) from the west.

Fig. 360. Juozas Sėjūnas, the folklore teller, at the Kreiviškės stone (No. 422).

Fig. 361. Detail of Kreiviškės stone (No. 422) – markes of „a chain“ (on the left) and of „a footprint“ (on the right, on the top).

Fig. 362. Krivitiškiai hill (No. 423) (according to G. Juodėnas).

Fig. 363. Krivitiškiai hill (No. 423).

Fig. 364. Krupeliai hill (No. 424) (according to the author).

Fig. 365. Krupeliai hill (No.424) from the north.

Fig. 366. Exposition of stones with narrow-bottomed bowls in the territory of Molėtai Astronomic Observatory in Kulionys.

Fig. 367. Kulundžiai hill Pilis (castle) and hill Gojelis (grove) (No. 426) (according to the author).

Fig. 368. Kulundžiai hill Pilis (No. 426) from the southeast.

Fig. 369. Locality of Laumėnai (laumė – fairy) village and lake (No. 428) (according to the author).

Fig. 370. Laumikonys (laumė – fairy) hill (No. 430) (according to the author).

Fig. 371. Laumikonys hill (No. 430) from the southeast.

Fig. 372. View from the Laumikonys hill (No. 430) north-eastwards.

Fig. 373. Levaniškės stone (No. 431) (according to G.Juodėnas).

Fig. 374. Levaniškės stone (No. 431) from the east.

Fig. 375. Levaniškės stone (No. 431) from the northwest.

Fig. 376. Lėliai hill (No. 432) and lake (No. 433) (according to G. Juodėnas).

Fig. 377. Lėliai lake (No. 433) from the north.

Fig. 378. Masiuliškės hill (No. 437) (according to the author).

Fig. 379. Masiulškės hill (No. 437) from the northwest (in the distance, in the centre).

Fig. 380. Masiuliškės hill (No. 437) from the northeast.

Fig. 381. Place of Mokyliai stone No. 444) (according to G. Juodėnas).

Fig. 382. Stone with narrow-bottomed bowl of Molėtai ward (No. 446) (moved to Kulionys).

Fig. 383. Stone with bowl of Molėtai ward (No. 446) (moved to Kulionys).

Fig. 384. Murališkės locality Svatba (svatba, dial. – wedding participants) (No. 447) (according to the author).

Fig. 385. Murališkės locality Svatba (No. 447) from the northeast.

Fig. 386. Paąžuoliai hill (No. 452) (according to the author).

Fig. 387. Paąžuoliai hill (No. 452) from the south.

Fig. 388. View from the Paąžuoliai hill (No. 452) northwards.

Fig. 389. Paduobužė stone with flat-bottomed bowl (No. 453) (according to the author).

Fig. 390. Paduobužė stone Molėtų Bažnyčia (Molėtai Church) (No. 453) from the south (1 – stone in the new place, 2 – former place of stone and site of excavations). (LII ng. 32919).

Fig. 391. Paduobužė stone with flat-bottomed bowl (No. 453) (in the new place).

Fig. 392. Detail of Paduobužė stone (No. 453) – the flat-bottomed bowl.

Fig. 393. Fragment from the plan of investigations of milieu of Paduobužė stone (No. 453) (LII drawing No. 4296).

Fig. 394. Investigations of milieu of Paduobužė stone (No. 453). Former place of stone (where shattered stones are lying, on the left of photo) and remnants of a recessed fireplace (on the right). (LII ng. 32930).

Fig. 395. Palukštinė stone with bowl (No. 457).

Fig. 396. Papiškiai stone (No. 458) (according to the author).

Fig. 397. Papiškiai stone (No. 458) from the northeast.

Fig. 398. Papiškės stone (No. 458) from the southwest.

Fig. 399. Former place of Paraudinė footprinted stone (No. 461) and hill fort (No. 462) (according to KPC AS).

Fig. 400. Detail of destroyed Paraudinė stone (No. 461) – „the footprint". (AP).

Fig. 401. Petrauskai foot-printed stone (No. 467) (according to KPC AS).

Fig. 402. Petrauskai footprinted stone (No. 467). (LIIR ng.24617)

Fig. 403. Piliakiemiai Alka (No. 472) (according to KPC AS) and Klementas lake (No. 473).

Fig. 404. Locality of Piliakiemiai Alka (No. 472) from the southwest.

Fig. 405. Pivoriūnai stone (No. 475) (according to the author).

Fig. 406. Pivoriūnai stone (No. 475) from the north.

Fig. 407. Pivoriūnai stone (No. 475) from the east.

Fig. 408. Rudesa stone (No. 479) (according to the author).

Fig. 409. Rudesa stone (No. 479) from the south.

Fig. 410. Detail of Rudesa stone (No. 479) – the groove from recess to southern edge of stone.

Fig. 411. Rudiliai hill (No. 480) and lake (No. 481) (according to G.Juodėnas).

Fig. 412. Rudiliai hill (No. 480) from the southeast.

Fig. 413. Sauginiai hill (No. 484) from the northwest.

Fig. 414. Savidėnai little swamp, hills (No. 485) and present place of stone (No. 86) (according to the author).

Fig. 415. View from the hill of Pasieka or Ragana (witch) in Savidėnai: 1. Paąžuoliai hill; 2. Vaiduliai hill. In the middle there is the Baltramiejus little swamp.

Fig. 416. Savidėnai hill Pasieka or Ragana from the south.

Fig. 417. Savidėnai foot-printed stone (No. 486) (moved from the former place).

Fig. 418. Skudutiškis sacred place (No. 490) (according to the author).

Fig. 419. Skudutiškis sacred place (No. 490) from the west.

Fig. 420. Central part of Skudutiškis sacred place (No. 490) from the east.

Fig. 421. Worshippers in the central part of Skudutiškis sacred place (No. 490) (The statue of Holy Mary is still standing in the open-air; a woman on the right is gathering moss from the central stone).

Fig. 422. Worshippers in the central part of Skudutiškis sacred place (No. 490) (A woman is kissing the central stone).

Fig. 423. Central stone of Skudutiškis sacred place (No. 490) after the Trinity Sunday feast.

Fig. 424. Spring of Skudutiškis sacred place (No. 490) (nameless influent of Juodisa stream) from the east.

Fig. 425. Worshippers are moistening eyes by spring water from the Skudutiškis sacred place (No. 490).

Fig. 426. Skudutiškis foot-printed stone (No. 490) on the bank of nameless stream.

Fig. 427. A she-worshipper is gathering moss from the Skudutiškis stone „footprints" (No. 490).

Fig. 428. Lowland of Sosnuvka marsh (No. 492) at the road of Inturkė-Žydavainiai.

Fig. 429. Sutrėnai hill (No. 495) (according to the author).

Fig. 430. Svobiškėlis grove Gojus of Alka (No. 496) from the southwest.

Fig. 431. Svobiškėlis stone (No. 496) from the south.

Fig. 432. Symbol of daisy carved on the Svobiškėlis stone (No. 496).

Fig. 433. Symbol of daisy carved on the Svobiškėlis stone (No. 496) (VAK 62/240-242).

Fig. 434. Symbol of horseshoe carved on the Svobiškėlis stone (No. 496) (VAK 62/237-238).

Fig. 435. Alka of Taitiškės (No. 500), Zamokai stone and grove Gojus (No. 517) (according to the author).

Fig. 436. Alka of Taitiškės (No. 500) from the southwest.

Fig. 437. Place of Trumponys stone with flat-bottomed bowl (No. 502) (according to KPC AS).

Fig. 438. Investigations of milieu of Trumponys stone (No. 502). (LII ng. 32949).

Fig. 439. Trumponys stone with flat-bottomed bowl (No. 502) during the archaeological excavations (to the right of stone there was found a recessed fireplace). (LII ng. 32946).

Fig. 440. Trumponys stone with flat-bottomed bowl (No. 502) during the archaeological excavations (LII drawing No. 4297).

Fig. 441. Užsienis stone (No. 505) (according to G. Juodėnas).

Fig. 442. Užsienis stone (No. 505) (in the new place).

Fig. 443. Detail of Užsienis stone (No. 505) – the recess reminding of „a footprint".

Fig. 444. Vaikučiai stone (No. 506) (according to the author).

Fig. 445. Vaikučiai stone (No. 506) from the south.

Fig. 446. Vaikuèiai stone (No. 506) from the west.

Fig. 447. Valiai stone (No. 507) (according to KPC AS).

Fig. 448. Valiai stone (No. 507). (LII ng. 24620).

Fig. 449. Vanagiškės marsh (No. 508) from the west.

Fig. 450. Videniškės hill Velniakalnis (hill of devils) (No. 511) and hill Velniakalnėlis (small hill of devils) (No. 512) (according to the author).

Fig. 451. Videniškės hill Velniakalnis (No. 511). (LII ng. 24628).

Fig. 452. Videniškės hill Velniakalnėlis (No. 512). (LII ng. 24629).

Fig. 453. Vikėnai stone with narrow-bottomed bowl (No. 514) (moved from the former place).

Fig. 454. Zamokai stone (No. 517).

Fig. 455. Zanėnai hill (No. 519) and grove Gojus (No. 520) (according to the author).

Fig. 456. Zanėnai hill (No. 519) from the east.

Fig. 457. Zapijuvka stone with narrow-bottomed bowl (No. 521).

Fig. 458. Zatiškis meadow (No. 522) (according to the author).

Fig. 459. Zatiškis meadow (No. 522) from the west.

Fig. 460. Želvos cape (No. 524) from the south.

Fig. 461. Žičkai lake (No. 526) (according to ME).

Fig. 462. Adutiškis hill (No. 528) and spring Magdė in Vosiūnai (No. 595) (according to the author).

Fig. 463. Akvieriškės hill fort (No. 530) from the northwest.

Fig. 464. Andreikos stream (No. 531) (according to the author).

Fig. 465. Andreikos stream (No. 531) from the west.

Fig. 466. Bareišiūnai lake Varžinėlis (No. 533) and bay Peklalė (hell-place) of Karis lake (No. 534) (according to the author). (Scale of map 1:50 000).

Fig. 467. Bavainiškė spring (No. 535) (according to the author).

Fig. 468. Bavainiškė spring (No. 535) from the southeast.

Fig. 469. Cirkliškis hill of Perkūnas (thunder) (No. 539) and Švenčionys hill (No. 587) (according to the author).

Fig. 470. Cirkliškis hill of Perkūnas (No. 539) from the south.

Fig. 471. Dvilonys hollow Trumpiškė (No. 544), Šakališkė hill (No. 582) (according to the author).

Fig. 472. Dvilonys stone Kupolinis (kupolė – St John wort) (No. 545), foot-printed stone in Senasis Strūnaitis (No. 579), Andreikos grove Gojus (No. 532) (according to the author).

Fig. 473. Locality of Dvilonys stone Kupolinis (No. 545) (X – the place of stone) from the south.

Fig. 474. Dvilonys stone Kupolinis (No. 545) from the southwest.

Fig. 475. Girdėnai foot-printed stone (No. 547) and place of Tatariškės spring (No. 588) (according to the author).

Fig. 476. Girdėnai foot-printed stone (No. 547) (in the new place).

Fig. 477. Grybai hill (No. 548) (according to the author).

Fig. 478. Grybai hill (No. 548) from the southeast.

Fig. 479. Kačėniškė lake and stream (No. 552), hill Bažnyčia (church) and hill Varčiakalnis (No. 553), Garniai hill (Ceikiniai ward, Ignalina district) (No. 624) (according to the author).

Fig. 480. Kačėniškė lake (No. 552) from the west.

Fig. 481. Stasė Šukienė from the Garniai village narrates about the Kačėniškė lake (No. 552).

Fig. 482. Kačėniškė hill Bažnyčia (church) (No. 553) from the southwest.

Fig. 483. Katelninkai hill (No. 554) from the southwest.

Fig. 484. Labanoras hill (No. 555) (according to ME).

Fig. 485. Lakaja cape (No. 557) (according to the author).

Fig. 486. Lazdiniai lake (No. 558) (according to the author).

Fig. 487. Lazdiniai lake (No. 558) from the northeast.

Fig. 488. Place of Matusonys foot-printed stone (No. 559) (according to the author).

Fig. 489. Place of Matusonys foot-printed stone (No. 559) from the south.

Fig. 490. Šventelė of Mėžionėliai (No. 560) (according to the author).

Fig. 491. Šventelė of Mėžionėliai (No. 560) from the west.

Fig. 492. Mėžionys stone (No. 562) (according to the author).

Fig. 493. Mėžionys stone (No. 562) from the east.

Fig. 494. Stone (No. 564) of homestead Ožkos Akmuo (She-Goat's Stone) (according to RŽPI).

Fig. 495. Stone (No. 564) of homestead O•kos Akmuo (She-Goat's Stone).

Fig. 496. Pašventė village, lake, and island (No. 568), trees of Kančioginas (Mielagėnai ward, Ignalina district) (No. 641) (according to the author).

Fig. 497. Kančioginas lake (No. 568) from the north.

Fig. 498. Pliauškės foot-printed stone (No. 569) (according to V. Almonaitis).

Fig. 499. Purviniškės lake Jagomantas (No. 570).

Fig. 500. Rakšteliai lake, stream (No. 574), and Alka (No. 575) (according to the author).

Fig. 501. Rakšteliai Alka (No. 575) from the southwest. (KPD PA ng. 5108).

Fig. 502. Rakšteliai Alka (No. 575) from the west.

Fig. 503. Place of Reškutėnai stone with flat-bottomed bowl (No. 577) (according to KPC AS).

Fig. 504. Reškutėnai stone with flat-bottomed bowl (No. 577) (in the new place).

Fig. 505. Sena Pašaminė lake (No. 578).

Fig. 506. Stajėtiškis hill fort (No. 580) from the west.

Fig. 507. Trough-formed grinding tool at the cross on the Stajėtiškis hill fort (No. 580).

Fig. 508. Service at the cross on the Stajėtiškis hill fort (No. 580) (during the Tenth Sunday after Easter).

Fig. 509. After the feast of the Tenth Sunday after Easter on the Stajėtiškis hill fort (No. 580): the people encase donatives money and food for the parson of Adutiškis.

Fig. 510. Former site of Sudota stone (No. 581) (according to the author).

Fig. 511. Former site of Sudota stone (No. 581) from the south.

Fig. 512. Šutai meadows (No. 585) (according to the author).

Fig. 513. Šutai meadows (No. 585) from the northwest.

Fig. 514. Place of Tatariškė spring (No. 588) from the southeast.

Fig. 515. Vaikučiai hill and stone (No. 591) (according to the author).

Fig. 516. Vaikučiai hill (No. 591) from the northeast.

Fig. 517. Local inhabitant Jadvyga Balsienė shows the former place of Vaikučiai stone at Kupoliakalnis (hill of St John wort) (No. 591).

Fig. 518. Vaikučiai stone at Kupoliakalnis (No. 591) (in the new place).

Fig. 519. Vaikučiai foot-printed stone (No. 592).

Fig. 520. Vigadka little swamp (No. 594) (according to the author).

Fig. 521. Place of Vosiūnai spring (No. 595).

Fig. 522. Zalavas lake (No. 596).

Fig. 523. Antakmenė stone and hill (No. 599) (according to KPC AS).

Fig. 524. Antakmenė stone (No. 599) in the middle of the 19th c. Fragment of lithography by N. Orda (according to Orda: 599) (LII ng. 13543).

Fig. 526. Former site of Antalksnė hollow Laumiaduobis (fairies' pit) (No. 600) (according to the author).

Fig. 527. Former site of Antalksnė hollow Laumiaduobis (No. 600) from the north (between two houses on the left of photo).

Fig. 528. Ažušilė little swamp (No. 604) and stone (No. 605) (according to the author).

Fig. 529. Ažušilė little swamp (No. 604) from the south (in the lowland, on the left).

Fig. 530. Locality of Ažušilė stone (No. 605) from the west (the stone is marked).

Fig. 531. Ažušilė stone (No. 605) from the west.

Fig. 532. Ažušilė hill (No. 606) from the north.

Fig. 533. Biržiniškė hill (No.612), Rainiai lake and stream (No. 710) (according to KPC AS).

Fig. 534. Biržiniškė hill (No. 612). (LII ng. 36981).

Fig. 535. Biržiniškė hill (No. 612) from the north.

Fig. 536. Čelniukai foot-printed stone (No. 614) (according to the author).

Fig. 537. Drawing of Čelniukai foot-printed stone (No. 614).

Fig. 538. Čelniukai foot-printed stone (No. 614).

Fig. 539. Čižiškės hill (No. 617) (according to the author).

Fig. 540. Čižiškės hill (No. 617) from the east.

Fig. 541. View from the Čižiškės hill (No. 617) south-westwards.

Fig. 542. Didžiasalis lakes (No. 619).

Fig. 543. Erzvėtas lake (No. 622) (according to the author).

Fig. 544. Garbšiai hill (No. 623) (according to the author).

Fig. 545. Garniai hill (No. 524) from the west.

Fig. 546. Garšvinė stream and place Pekla (hell) (No. 625) (according to Šidiškis 1992a:32–33 and the author).

Fig. 547. Garšvinė stream (No. 625) from the east.

Fig. 548. Gaveikėnai cape (No. 626) (according to Čeponis 1994:6).

Fig. 549. Gaveikėnai lakes (No. 627) and Palūšė lake (No. 687) (according to the author).

Fig. 550. Gineitiškis hill (No. 628) (according to Šidiškis 1992a:11), Paalmajė hill Bažnytkalnis (church hill) (No. 685) and Kaukora hill (No. 686) (according to the author).

Fig. 551. Ginučiai and Papiliakalnė: 1. Ginučiai hill Kartuvės (gallows) (No. 629); 2. Ginučiai lake Dumblys (No. 629); 3. Papiliakalnė hill Verpetėlis (No. 688); 4. Papiliakalnė hill Verpetas (No. 688); 5. Ginučiai hill fort (No. 630); 6. Ginučiai hill Palinkmenė (No. 630); 7. Ginučiai lake Linkmenas (No. 631); 8. Pilalė (castle) of Ginučiai; 9. Pirčiakampis of Papiliakalnė (No. 692); 10. Kumeliaragis of Papiliakalnė (No. 692); 11. Devyniaveršis of Papiliakalnė (No. 692); 12. Papiliakalnė stone (No. 693); 13. Place of Papiliakalnė barrows; 14. Papiliakalnė hill Piestakalnis (mortar's hill) (No. 691); 15. Papiliakalnė hill Ladakalnis (No. 689); 16. Present place of Papilialnė stone Balnakmenis (saddle stone) (No. 690); 17. Former place of Papiliakalnė stone Balnakmenis (No. 690) (according to the author).

Fig. 552. Chain of hills of Ginučiai and Papiliakalnė: 1. Verpetėlis (No. 688); 2. Verpetas (No. 688); 3. Piliakalnis (No. 691); 4. Palinkmenė hill (No. 630); 5. Supposed Ladakalnis (No. 691); 7. Hill Kapų Kalnas (cemetery hill) (No. 643) (looking from the northern bank of Ukojas lake).

Fig. 553. Ignalina lake (No. 635) and hill (No. 636) (according to K. Čeponis).

Fig. 554. Trees of Kančioginas (No. 641) from the south.

Fig. 555. Kimbariškė lake Ukojas, Novena and hill Kapų Kalnas (cemetery hill) (No. 643), Mergakampis (girls' corner) (No. 644) (according to the author).

Fig. 556. Kimbariškė lake Ukojas (No.643)

from the east (looking from the Papiliakalnė hill fort (?).

Fig. 557. Kimbariškė lake Ukojas and hill Kapų Kalnas (on the bank, on the left of photo) (No. 643) from the north.

Fig. 558. Mergakampis of Kimbariškė (No.644) from the west.

Fig. 559. Kimbariškė wayside cross related to the events in Mergakampis (No. 644).

Fig. 560. Krivasalis lake (No. 646) and hill (No. 647) (according to the author).

Fig. 561. Krivasalis hill (No. 647) from the southwest.

Fig. 562. Kukoriškė stone (No. 648) (according to the author).

Fig. 563. Field of former place of Kukoriškė stone (No. 648) from the southwest.

Fig. 564. Drawing of Kukoriškė stone (No. 648).

Fig. 565. Kukoriškė stone (No. 648) (moved to another place).

Fig. 566. Ūsiai lake (No. 650), Kupriai cape and marsh (No. 651) (according to the author).

Fig. 567. Kupriai cape (No. 651) from the west.

Fig. 568. Laumakė (fairy's eye) village, stream (No. 653) (according to the author) and present place of marked stone (No. 564) (according to KPC AS).

Fig. 569. Detail of Laumakė stone (No. 654) – the bowl and symbol.

Fig. 570. Lepšiai hill (No. 655) (according to the author).

Fig. 571. Lepšiai hill (No. 655) (in the distance, in the centre) from the southwest.

Fig. 572. Drūkšiai lake (No. 657) and Mačionys hills (No. 658) (according to the author).

Fig. 573. Margavonė lake (No. 660) from the northwest.

Fig. 574. Mažulonys hill fort (No. 663) and Vėlionys (vėlė – soul of the dead) lake (No. 738) (according to the author).

Fig. 575. Mažulonys hill fort (No. 663) (in the distance, in the centre) and Vėlionys lake (No. 738) from the north.

Fig. 576. Spring Milašiaus Versmė (No. 670) (according to the author).

Fig. 577. Spring Milašiaus Versmė (No. 670) from the north.

Fig. 578. Mozūriškė stone (No. 671).

Fig. 579. Naubėnai spring (No. 672) (according to the author).

Fig. 580. Naubėnai spring (No. 672) from the north.

Fig. 581. Pabiržė hill (No. 681) (according to the author).

Fig. 582. Pabiržė hill (No. 681) from the southeast.

Fig. 583. Bay of Palūšė lake (No. 687) from the east.

Fig. 584. Papiliakalnė hill Ladakalnis (No. 689) from the northwest.

Fig. 585. Former site of Papiliakalnė stone Balnakmenis (No. 690) looking from the hill Ladakalnis (from the southeast).

Fig. 586. Papiliakalnė stone Balnakmenis (No. 690) (moved from the former place).

Fig. 587. Juozas Brukštus from Papiliakalnė shows the former place of stone Balnakmenis (No. 690).

Fig. 588. Papiliakalnė hill Piestakalnis (mortar's hill).

Fig. 589. Papiliakalnė stone (No. 693) from the north.

Fig. 590. Paringis lake (No. 695) and stream (No. 696) (according to the author).

Fig. 591. Paringis stream and stone (No. 696) from the southwest.

Fig. 592. Popovka stone (No. 701). (LIIR VD ng. 278).

Fig. 593. Pošiūnai hill (No. 702) (according to D. Patalauskaitė).

Fig. 594. Pošiūnai hill (No. 702) (in the centre) from the southeast.

Fig. 595. Puziniškis hill (No. 708) (according to ANPŽ).

Fig. 596. Rimšėnai hill (No. 713) (according to the author).

Fig. 597. Rimšėnai hill (No. 713) from the northeast.

Fig. 598. Ropiškėlė spring (No. 716) (according to the author).

Fig. 599. Waterhole of Korinas lake at the Ropiškėlė village (from the northwest).

Fig. 600. Ropiškėlė spring (No. 716) from the southwest.

Fig. 601. Strakšiškė hill fort (No. 722) and stone (No. 723) (according to the author).

Fig. 602. Strakšiškė stone (No. 723) from the northwest.

Fig. 603. Stripeikiai hill Varpnyčia (belfry) (No. 724) and hill Kupoliakalnis (hill of St John wort) (according to Šidiškis 1994:160 and 2005:164–165).

Fig. 604. Sungardai lake (No. 727) and stone (No. 728) (according to the author).

Fig. 605. Lake Sungardas (No. 727) from the north.

Fig. 606. Former place of Sungardai stone (No. 28) from the southwest.

Fig. 607. Tverečius lake (No. 735) and oak (No. 736) (according to the author).

Fig. 608. Tverečius oak (No. 736). (LIIR VD ng. 276).

Fig. 609. Lakes of Vaišniūnai (No. 737) (according to Čeponis 1994:5).

Fig. 610. Vėlionys lake (No. 738) from the south.

Fig. 611. Želmeniškė lake (No. 744) (according to Gervėčių raisto 1993).

Fig. 612. Želmeniškė stone (No. 746) (according to the author).

Fig. 613. Želmeniškė stone (No. 746) from the west.

Fig. 614. Cape of Alkai (No. 751) (according to KPC AS) and Sudeikiai lake (No. 942).

Fig. 615. Cape of Alkas (No. 751) from the southwest.

Fig. 616. Alžutėnai stone (No. 752) (according to the author).

Fig. 617. Alžutėnai stone (No. 752) from the north. (LII ng. 24823).

Fig. 618. Detail of Alžutėnai stone (No. 752) – the recess on the top.

Fig. 619. Aukštaglynis lake (No. 760) and cape (No. 761) (according to the author).

Fig. 620. Aukštaglynis lake (No. 760) and cape (No. 761) from the north.

Fig. 621. Aukštaglynis cape (No. 761) from the north.

Fig. 622. Bajorai stone (No. 763) (according to the author and V. Musteikis).

Fig. 623. Bajorai stone (No. 763) (in the former place). (KPD PA ng. 221).

Fig. 624. Bajorai stone (No. 763) (moved from the former place) from the northeast.

Fig. 625. Bajorai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 764). (ČDM).

Fig. 626. Bajorai stone with narrow-bottomed bowl 3 (No. 766). (LII ng. 24810).

Fig. 627. Bareišiai stone with narrow-bottomed bowl (No. 770). (LII ng. 24812).

Fig. 628. Place of Janulionys' homestead in Bartašiūnai (objects No. 771–773) and marsh (No. 774) (according to the author).

Fig. 629. Bartašiūnai marsh (No. 771).

Fig. 630. Bartašiūnai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 772). (LII ng. 24816).

Fig. 631. Bartašiūnai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 773). (GZf ng. 81).

Fig. 632. Bowl-shaped „casting" of Bartašiūnai stone (No. 773).

Fig. 633. Bartašiūnai stone with narrow-bottomed bowl 3 (No. 774). (GZf ng. 83).

Fig. 634. Bikūnai stone with narrow-bottomed bowl (No. 775). (LII ng. 40764).

Fig. 635. Biliakiemis stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 778). (GZd ng. 53).

Fig. 636. Biliakiemis stone with narrow-bottomed bowl 9 (No. 784). (LII ng. 40767).

Fig. 637. Biliakiemis stone (mortar) 1 (No. 785). (GZd ng. 54).

Fig. 638. Biliakiemis stone (mortar) 2 (No. 786). (LII ng. 24821).

Fig. 639. Place of Degėsiai hill (No. 797) (according to the author).

Fig. 640. Degėsiai stone with narrow-bottomed bowl (No. 798) (in the foundation). (GZf ng. 3).

Fig. 641. Degėsiai stone with narrow-bottomed bowl (No. 798) (moved from the former place).

Fig. 642. Degučiai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 799). (GZf ng. 88).

Fig. 643. Supposed symbols on Degučiai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 799) (according to Dundulienė 1988:24).

Fig. 644. Degučiai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 800). (GZf ng. 2).

Fig. 645. Degučiai stone with narrow-bottomed bowl 3 (No. 801). (LII ng. 40778).

Fig. 646. Droničėnai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 805). (GZf ng. 6).

Fig. 647. Droničėnai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 806) (in the pile of stones). (GZf ng. 5).

Fig. 648. Detail of Droničėnai stone with narrow-bottomed bowl (No. 806) – the bowl at the first stage of chiselling.

Fig. 649. Dusynos stone with narrow-bottomed bowl (No. 808). (GZf ng. 71).

Fig. 650. Stone (No. 810) (according to T. Šidiškis), hill (No. 811) (according to T. Šidiškis) in Gaideliai (cocks) village, Žiezdriai foot-printed stone (No. 1014) (according to the author) and present place of Laumė (fairy) stone (No. 1015) (according to the author).

Fig. 651. Hill of Gaideliai (No. 811) from the northwest.

Fig. 652. Stone and marsh (No. 812) in Gaidžiai village (according to the author).

Fig. 653. Stone Darymas (No. 812) in Gaidžiai village. (ČDM).

Fig. 654. Gaidžiai stone with narrow-bottomed bowl (No. 814) (in the former place). (ČDM).

Fig. 655. Gaidžiai stone with narrow-bottomed bowl (No. 814). (LII ng. 24824).

Fig. 656. Gailiešionys marsh (No. 815) (according to S. Šližys).

Fig. 657. Gailiešionys stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 816). (GZd ng. 37).

Fig. 658. Gailiešionys stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 817). (GZd ng. 38).

Fig. 659. Gailiešionys stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 817).

Fig. 660. Gaižiūnai hill (No. 818) (according to the author).

Fig. 661. Gaižiūnai hill (No. 818) from the east (cluster of trees on the left).

Fig. 662. Garniai hill (No. 819) (according to the author).

Fig. 663. Gatakiemis stone with narrow-bottomed bowl (No. 821) (moved to Kulionys).

Fig. 664. Gimžiškės stone with narrow-bottomed bowl (No. 824). (GZf ng. 34).

Fig. 665. Forest Gojus (No. 825) (according to ML 2:66 and the author).

Fig. 666. Former site of Gojus village (from the west).

Fig. 667. Scheme of Griūtys archeological monuments (according to Zabiela 1995).

Fig. 668. Griūtys stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 827). (GZd ng. 67).

Fig. 669. Griūtys stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 828) (according to Zabiela 1995).

Fig. 670. Griūtys stone with narrow-bottomed bowl 3 (No. 829) (according to Zabiela 1995).

Fig. 671. Place of Gudėniškės little swamp (No. 830) (according to the author).

Fig. 672. Narrow-edged axe found at the Gudėniškės little swamp (No. 830) (according to Ribokas 2000).

Fig. 673. Indubakiai stone with narrow-bottomed bowl (No. 831). (LII ng. 24826).

Fig. 674. Juknėnai foot-printed stone (No. 832) (moved from the former place). (LII ng. 24828).

Fig. 675. Former site of Kaliekiai spring (No. 835) (according to the author).

Fig. 676. Katiniškė stone with narrow-bottomed bowl (No. 837). (ČDM).

Fig. 677. Katlėriai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 838) (in the former place). (ČDM).

Fig. 678. Katlėriai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 838). (GZf ng. 62).

Fig. 679. Katlėriai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 839) (in the foundation). (ČDM).

Fig. 680. Katlėriai stone with narrow-bottomed bowl 3 (No. 840). (ČDM).

Fig. 681. Kirkliai marked stone (No. 842). (GZf ng. 22).

Fig. 682. Kirkliai stone with narrow-bottomed bowl (No. 843). (LII ng. 40787).

Fig. 683. Kirkliai stone (mortar) (No. 844). (GZf ng. 30).

Fig. 684. Kloviniai marked stone (No. 848). (GZd ng. 50).

Fig. 685. Kuktiškės stone with narrow-bottomed bowl (No. 849). (LII ng. 24878).

Fig. 686. Lėliai stone (No. 850) (according the author).

Fig. 687. Lėliai stone (No. 850) from the east.

Fig. 688. Leliūnai stone with narrow-bottomed bowl (No. 851) (moved from the former place). (GZd ng.96).

Fig. 689. Present place of the Lygamiškis stone (No. 852) and Užpaliai spring (No. 989) (according to the author).

Fig. 690. Lygamiškis stone (No. 852) (in the new place).

Fig. 691. Lukniai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 856). (GZd ng. 49).

Fig. 692. Meldutiškis stone with narrow-bottomed bowl (No. 861). (LII ng. 24835).

Fig. 693. Mieleikiai stone with narrow-bottomed bowl (No. 862). (GZd ng. 48).

Fig. 694. Mirkėnai stone with narrow-bottomed bowl (No. 866). (LII ng. 24837).

Fig. 695. Mockėnai stone (No. 867) (according to KPC AS).

Fig. 696. Narkūnai hill fort (No. 869) and place of spring (No. 870) (according to the author).

Fig. 697. Narkūnai hill fort (No. 869) and place of spring (No. 870) (VAK 63/229).

Fig. 698. View to the valley of Narkūnai spring (No. 870) from the northwest.

Fig. 699. Nolėnai hill fort (No. 874) and stone (No. 875) (according to the author).

Fig. 700. Nolėnai stone (No. 875) from the west.

Fig. 701. Noliškis stone (No. 876). (LII ng. 24838).

Fig. 702. Place of Norvaišiai hill (No. 878) (according to the author).

Fig. 703. Place of Norvaišiai hill (No. 878) from the south.

Fig. 704. Nuodėguliai Bobinis (dame) and Bobinukas hills (No. 879), and hill fort (No. 880) (according to the author).

Fig. 705. Nuodėguliai Bobinis (on the second plan, on the right) and Bobinukas (on the first plan) (No. 879) from the southwest.

Fig. 706. Nuodėguliai Bobinukas (No. 879) from the south.

Fig. 707. Nuodėguliai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 881). (GZd ng. 73).

Fig. 708. Nuodėguliai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 882). (GZd ng. 74).

Fig. 709. Nuodėguliai stone with narrow-bottomed bowl 3 (No. 883). (GZd ng. 75).

Fig. 710. Pajuodenė hill (No. 885) (according to the author).

Fig. 711. Pakalniai Alkas (No. 886) and hill (No. 887) (according to the author).

Fig. 712. Pakalniai hill (No. 887) from the southwest.

Fig. 713. Pakalniai hill (No. 887). (GZd ng. 4).

Fig. 714. Papirčiai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 890). (LII ng. 40792).

Fig. 715. Papirčiai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 891). (ČDM).

Fig. 716. Papirčiai stone (No. 893). (KPD PA ng. 192).

Fig. 717. Pašiliai stone with narrow-bottomed bowl (No. 895) (in the former place). (LII ng. 24840).

Fig. 718. Pašiliai stone with narrow-bottomed bowl (No. 895) (moved from the former place).

Fig. 719. Petroniškis stone (No. 896) (according to the author).

Fig. 720. Petroniškis stone (No. 896) from the south.

Fig. 721. Petroniškis stone (No. 896) from the southeast.

Fig. 722. Pikčiūnai hill and hollow (No. 897) (according to the author).

Fig. 723. Pikčiūnai foot-printed stone (No. 897).

Fig. 724. Polekniškis oak (No. 900) (according to the author).

Fig. 725. Polekniškis oak (No. 900) from the south.

Fig. 726. Puodžiai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 903). (LII ng. 24844).

Fig. 727. Puodžiai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 903). (GZd ng. 51).

Fig. 728. Puodžiai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 904). (GZd ng. 52).

Fig. 729. Puodžiai stone with narrow-bottomed bowl 4 (No. 906). (ČDM).

Fig. 730. Puodžiai stone with narrow-bottomed bowl 5 (No. 907). (ČDM).

Fig. 731. Puodžiai stone with narrow-bottomed bowl 6 (No. 908). (ČDM).

Fig. 732. Rukliai hill Aukų Kalnas (hill of sacrifices) (No. 912) and hill Kupaliakalnis (kupolė – St John's wort) (No. 913) (according to the author).

Fig. 733. Rukliai hill Kupaliakalnis (No. 913) from the south.

Fig. 734. Sirutėnai stone with narrow-bottomed bowl (No. 918) (moved from the former place).

Fig. 735. Sirvydžiai stone with narrow-bottomed bowl (No. 919). (GZd ng. 103).

Fig. 736. Spitrėnai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 920). (GZf ng. 78).

Fig. 737. Spitrėnai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 921). (GZf ng. 70).

Fig. 738. Spitrėnai stone with narrow-bottomed bowl 3 (No. 922). (GZf ng. 68).

Fig. 739. Sprakšiai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 923). (GZf ng. 69).

Fig. 740. Sprakšiai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 924). (GZf ng. 20).

Fig. 741. Sprakšiai stone with narrow-bottomed bowl 3 (No. 925) and Žaibiškės stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 1012) (both moved from the former place).

Fig. 742. Locality of Stabulankiai foot-printed stone (No. 926) from the east.

Fig. 743. Stabulankiai stone (No. 927) (according to KPC AS).

Fig. 744. Stabulankiai stone (No. 927). (GZd 99).

Fig. 745. Stabulankiai stone (No. 927) during the archaeological excavations.

Fig. 746. Stabulankiai stones with narrow-bottomed bowls 1–3 (No. 929) (in the staircase). (ČDM).

Fig. 747. Stabulankiai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 929). (GZd ng. 31).

Fig. 748. Stabulankiai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 929). (GZd ng. 32).

Fig. 749. Stabulankiai stone with narrow-bottomed bowl 4 (No. 930). (ČDM).

Fig. 750. Strokiniai stone with narrow-bottomed bowl (No. 935). (ČDM).

Fig. 751. Stučiai hill (No. 936), Stučiai hollow (No. 937), Šeimatis stones Mokai (No. 951) and Tauragnai lake (No. 964) (according to the author).

Fig. 752. Stučiai hill (No. 936) from the southwest.

Fig. 753. Stūgliai stones with narrow-bottomed bowls (No. 938–940) and marked stone (No. 941) (according to the author).

Fig. 754. Stūgliai stones with narrow-bottomed bowls (No. 938–940). (GZd ng. 60).

Fig. 755. Stūgliai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 938). (ČDM).

Fig. 756. Stūgliai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 938).

Fig. 757. Detail of Stūgliai stone (No. 938) – the narrow-bottomed bowl.

Fig. 758. Stūgliai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 939).

Fig. 759. Stūgliai stone with narrow-bottomed bowl 3 (No. 940).

Fig. 760. Stūgliai marked stone (No. 941) from the west.

Fig. 761. Stūgliai marked stone (No. 941). (LII ng. 24846).

Fig. 762. Detail of Stūgliai stone (No. 941) – wheel-cross.

Fig. 763. Sudeikiai lake (No. 942) (LII ng. 7097).

Fig. 764. Sudeikiai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 944). (GZd ng. 21).

Fig. 765. Sudeikiai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 945). (GZd ng. 22).

Fig. 766. Sudeikiai stone with narrow-bottomed bowl 3 (No. 946). (GZd ng. 23).

Fig. 767. Stone with narrow-bottomed bowl from Sudeikiai ward (No. 947) (moved from the former place).

Fig. 768. Šeduikiai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 949). (LII ng. 24852).

Fig. 769. Šeduikiai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 949). (GZd ng. 55).

Fig. 770. Locality of Šeimatis stones Mokas (No. 951) looking from behind the Tauragnai lake (No. 964) – from the Taurapilis hill fort (No. 976).

Fig. 771. Šeimatis stones Mokai (No. 951) from the southeast.

Fig. 772. Šeimatis stone Mokas (teacher) (No. 951) from the west.

Fig. 773. Šeimatis foot-printed stone (No. 952) and spring (No. 953) (according to KPC AS and the author).

Fig. 774. Šeimatis foot-printed stone (No. 952).

Fig. 775. Šeimatis spring (No. 953) from the east.

Fig. 776. Šeimyniškiai stone (No. 954) (according to the author).

Fig. 777. Šeimyniškiai stone (No. 954) from the west.

Fig. 778. Šimkūnai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 955). (GZf 62).

Fig. 779. Šimkūnai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 956). (LII ng. 24860).

Fig. 780. Šimkūnai stone with narrow-bottomed bowl 3 (No. 957). (GZf ng. 58).

Fig. 781. Šimkūnai stone with narrow-bottomed bowl 3 (No. 957). (LII ng. 24862).

Fig. 782. Šimkūnai stone with narrow-bottomed bowl 5 (No. 959). (ČDM).

Fig. 783. Šimkūnai stone with narrow-bottomed bowl 6 (No. 960). (ČDM).

Fig. 784. Šimkūnai foot-printed stone (No. 961) (according to T. Šidiškis).

Fig. 785. Tauragnai lake (No. 964) from the northeast.

Fig. 786. Labė lake (No. 965) looking from the place of the old church of Tauragnai (from the north).

Fig. 787. Tauragnai stream (No. 966) and hill fort (No. 973) (according to the author).

Fig. 788. Mouth of Tauragnai stream (No. 966) from the south.

Fig. 789. Tauragnai stone Velniapėdis 1 (devil-footed) (No. 967) (according to KPC AS).

Fig. 790. Tauragnai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 969). 1970 (LII ng. 28211).

Fig. 791. Tauragnai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 970) (in the foundation). (LII ng. 40821).

Fig. 792. Tauragnai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 970) (moved from the former place).

Fig. 793. Tauragnai stone with narrow-bottomed bowl 3 (No. 971) (in the fence). (LII ng. 40818).

Fig. 794. Tauragnai hill fort (No. 973) from the north.

Fig. 795. Toleikiai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 977). (GZd ng. 18).

Fig. 796. Toleikiai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 978). (GZd ng. 19).

Fig. 797. Toleikiai stone with narrow-bottomed bowl 3 (No. 979). (GZd ng. 20).

Fig. 798. Utena stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 983). (LII ng. 24868).

Fig. 799. Utena stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 984). (GZd ng. 95).

Fig. 800. Utenėlė stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 985). (ČDM).

Fig. 801. Utenėlė stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 986). (ČDM).

Fig. 802. Utenėlė marked stone (No. 987). (ČDM).

Fig. 803. Užpaliai spring Krokulė (No. 989) and same-named meadows belonging to this township (Łąki Mieskię Krakuła) in the plan of Užpaliai manor domains as of 1809 (according to Miškinis 2005: Fig. 958).

Fig. 804. Užpaliai spring (No. 989) from the east.

Fig. 805. Shrine on tree at the Užpaliai spring (No. 989). (GZf ng. 2).

Fig. 806. Užpaliai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 990). (LII ng. 24869).

Fig. 807. Užpaliai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 991). (LII ng. 24871).

Fig. 808. Vaitkūnai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 993). (GZd ng. 97).

Fig. 809. Viskėnai little swamp (No. 997) (according to the author).

Fig. 810. Viskėnai little swamp (No. 997). (ČDM).

Fig. 811. Viskėnai stone (No. 998) (according to the author).

Fig. 812. Viskėnai stone (No. 998) from the northwest.

Fig. 813. Vyžiai stone with narrow-bottomed bowl (No. 101) (in the former place). (ČDM).

Fig. 814. Vyžiai hill (No. 1002) (according to the author).

Fig. 815. Vyžiai hill (No. 1002) from the west.

Fig. 816. Vyžuonos church (No. 1004) and hill (No. 1005) (according to the author).

Fig. 817. Wall of Vyžuonos church where so-called pagan god Vyžas (idol) is embedded (No. 1004) from the east (on the right of the Crucifix).

Fig. 818. Vyžuonos stone (No. 1004). (KPD PA ng. 4129).

Fig. 819. Vyžuonos hill (No. 1005). (KPD PA ng. 222).

Fig. 820. Žaibiškės stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 1011) (moved from the former place).

Fig. 821. Žaibiškės stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 1012) (in the former place). (GZd ng. 44).

Fig. 822. Locality of Žiezdriai foot-printed stone (No. 1014) from the southeast (stone under the broken tree).

Fig. 823. Žiezdriai foot-printed stone (No. 1014) from the northwest.

Fig. 824. Detail of Žiezdriai stone (No. 1014) – „the footprint“.

Fig. 825. Žiezdriai Laumė (fairy) stone (No. 1015) (moved from the former place).

Fig. 826. Žiezdriai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 1016) (in the former place). (LII ng. 24876).

Fig. 827. Detail of Žiezdriai stone (No. 1016) – the narrow-bottomed bowl.

Fig. 828. Andrioniškis stream and hill (No. 1019), Mendrupis stone (No. 1086) (according to KPC AS).

Fig. 829. Anykščiai hill (No. 1020) and field (No. 1021) (according to the author).

Fig. 830. Anykščiai hill (No. 1020) from the south.

Fig. 831. Area of Anykščiai hill (No. 1020).

Fig. 832. Ažuožeriai wash (No. 1023), Dvarionys stone (No. 1040) and oak (No. 1041) (according to the author).

Fig. 833. Ažuožeriai wash (No. 1023) from the east.

Fig. 834. Overflow of Ažuožeriai springy wash to the Šventoji river (No. 1023).

Fig. 835. Bebrūnai pine (No. 1025), Dauginčiai hill (No. 1031) and Purveliai Kiškio Bažnyčia (church of a hare) (No. 1106) (according to the author).

Fig. 836. Bebrūnai pine (No. 1025) from the northwest.

Fig. 837. Bliuvonys hill (No. 1026) (according to KPC AS).

Fig. 838. Budriai lake and place of stone (No. 1028) (according to the author).

Fig. 839. Budriai lake (No. 1028) from the north.

Fig. 840. Former site of Budriai stone (No. 1028) (behind the bathhouse).

Fig. 841. Dabužiai stone with narrow-bottomed bowl (No. 1030). (LII ng. 41125).

Fig. 842. Dauginčiai hill (No. 1031) from the northwest.

Fig. 843. Dvaronys stone (No. 1040) from the east (according to Čilvinaitė 1937: Fig. 12).

Fig. 844. Dvaronys stone (No. 1040). In this plane later there was carved the bas-relief of S. Darius and S. Girėnas. (ČDM).

Fig. 845. Dvaronys stone (No. 1040). (according to Mašiotas 1914).

Fig. 846. Facsimile of letter of K. Šulga as of 1925 addressed to P. Tarasenka. The letter deals with the marks of stone Puntukas (No. 1040) (VAK 4/386).

Fig. 847. Dvaronys stone (No. 1040) from the west.

Fig. 848. Detail of Dvaronys stone (No. 1040) – the dimples on the top of stone (interrogation-marks denote supposed recesses).

Fig. 849. Detail of Dvaronys stone (No. 1040) – the recess on the top of stone.

Fig. 850. Grove Anykščių Šilelis (No. 1041) looking from behind the Šventoji river (at the Ažuožeriai wash).

Fig. 851. Dvaronys oak (No. 1041) from the northeast.

Fig. 852. Barked trunk of Dvaronys oak (No. 1041).

Fig. 853. Statuette of a saint loaded on Dvaronys oak (No. 1041).

Fig. 854. Gečionys stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 1043). (LII ng. 23237).

Fig. 855. Geèionys stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 1044). (ÈDM).

Fig. 856. Judinys hill (No. 1050) (according to the author).

Fig. 857. Judinys hill (No. 1050) from the southwest.

Fig. 858. Jurgiškis lake and cape (No. 1054) (according to the author).

Fig. 859. Kavarskas springs (No. 1057) (according to the author).

Fig. 860. Kavarskas springs (No. 1057) from the north.

Fig. 861. Overflow of Kavarskas springs (No. 1057).

Fig. 862. Kilėva stone with narrow-bottomed bowl (No. 1060). (LII ng. 40991).

Fig. 863. Location of Kilėviškės stone with flat-bottomed bowl (No. 1061) (according to the author).

Fig. 864. Kilėviškės stone with flat-bottomed bowl (No. 1061) (moved from the former place).

Fig. 865. Detail of Kilėviškės stone (No. 1061) – the flat-bottomed bowl.

Fig. 866. Klevėnai locality Šventabačkė (sacred barrel) (No. 1066) (according to the author).

Fig.867. Klevėnai locality Šventabačkė (No. 1066) from the northwest (A. Pakalnis' homestead on the left).

Fig. 868. Klevėnai marked stone (No. 1068).

Fig. 869. Present place of Kunigiškiai stone (No. 1069) (according to the author).

Fig. 870. Kunigiškiai stone (No. 1069) (in the former place). (LIIR VD ng. 2357a).

Fig. 871. Kurtiniai hill (No. 1073) (according to the author).

Fig. 872. Kurtiniai hill (No. 1073) from the northeast.

Fig. 873. Legai mortar (No. 1078) (moved from the former place).

Fig. 874. Mackeliškės stone (No. 1080) (according to KPC AS).

Fig. 875. Mackeliškės stone (No. 1080). (LII ng. 45142).

Fig. 876. Present place of Magylai stone (No. 1082) (according to KPC AS).

Fig. 877. Magylai stone (No. 1082) (in the former place). (ĖDM).

Fig. 878. Present place of Maleišiai stone (No. 1084) (according to the author).

Fig. 879. Maleišiai stone (No.1084) (moved from the former place).

Fig. 880. Mendrupis stone (No.1086). (LIIR VD ng. 2341a).

Fig. 881. Detail of Mendrupis stone (No. 1086) – „the footprints". (LIIR VD ng. 2341b).

Fig. 882. Mičionys locality Kiškio Bažnyčia (church of a hare) (No. 1087) (according to the author).

Fig. 883. Local inhabitant Vytautas Gražys (on the left) with Dr Gintautas Zabiela (on the right) in the locality Kiškio Bažnyčia (No. 1087).

Fig. 884. Mozūriškės stone (No. 1089) (according to the author).

Fig. 885. Mozūriškės stone (No. 1089).

Fig.886. Detail of Mozūriškės stone (No. 1089) – „the footprint".

Fig. 887. Former site of Paelmis stone (No. 1091) (according to KPC AS).

Fig. 888. Location of Paelmis stone (No. 1091). (KPC AS).

Fig. 889. Paelmis stone (No. 1091). (LIIR VD ng.2356a).

Fig. 890. Detail of Paelmis stone (No. 1091) – „the footprint". (LIIR VD ng. 2356b).

Fig. 891. Palipšė spring (No. 1094) (according to the author).

Fig. 892. Palipšė spring (No. 1094) from the south.

Fig. 893. Palipšė (Černiai) field (No. 1095) (according to KPC AS).

Fig. 894. Palipšė (Černiai) field (No. 1095) from the south.

Fig. 895. Locality of Palipšė (Černiai) field from behind Varnupis (from the south).

Fig. 896. Findings from Palipšė (Černiai) field (No. 1095). Lettering on the other side of photo by Finkel: „The following findings were found in the Nuoskynos forest of Černaučyzna field. 1928 07 8–11" (according to Ribokas& Zabiela 1994: Fig. 2).

Fig. 897. Findings from Palipšė (Černiai) field (No. 1095) stored in Utena Museum: 1. stirrup; 2. spur; 3. axe; 4. spearhead; 5. buckle; 6. striker; 7. sword (according to Ribokas& Zabiela 1994: Fig. 3).

Fig. 898. Palukniai lake (No. 1096) and bay (No. 1097) (according Guobys 2000:181).

Fig. 899. Palukniai lake (No. 1096) at Skryniavietė (No. 1097) from the northeast.

Fig. 900. Pamaleišis stone (No. 1098). (LIIR VD ng. 2361a).

Fig. 901. Pašventupis stone (No. 1101) (according KPC AS).

Fig. 902. Pašventupis stone (No. 1101). (AP).

Fig. 903. Pašventupis stone (No. 1101). (LIIR VD ng. 23247).

Fig. 904. Pavariai stone (No. 1102) (according to RŽPI).

Fig. 905. Pečiuliai stone (No. 1104). (ČDM).

Fig. 906. Plaštaka stone (No. 1105) (according to the author).

Fig. 907. Plaštaka stone (No.1105). (LII ng. 29759).

Fig. 908. Purveliai locality Kiškio Bažnyčia (church of a hare) (No. 1106) from the northwest.

Fig. 909. Former place of Riklikai hill fort (No. 1110) and spring (No. 1111) (according to the author).

Fig. 910. Riklikai spring (No. 1111) (southern spring).

Fig. 911. Riklikai spring (No. 1111) (central spring).

Fig. 912. Pool at the foot of Riklikai springs (No. 1111).

Fig. 913. Rubikiai lake and it's depth

Šventavartė (No. 1112) (according to the author).

Fig. 914. Rubikiai lake (No. 1112) from the south.

Fig. 915. Sedeikiai (former Katinai) stone with flat-bottomed bowl (No. 1113) (according to KPC AS).

Fig. 916. Situation of Sedeikiai (former Katinai) stone (No. 1113) and investigative area. (LIIR drawing 4309).

Fig. 917. Plan of Sedeikiai (former Katinai) stone (No. 1113) investigative area. Drawing by S. Mikulionis (LIIR drawing 4309).

Fig. 918. Investigations of milieu of Sedeikiai (former Katinai) stone (No. 1113). (LIIR ng. 40942).

Fig. 919. Svėdasai lake (No. 1120) from the west.

Fig. 920. Šlapeliai hill (No. 1128) (according to the author).

Fig. 921. Šlapeliai hill (No. 1128) from the northeast.

Fig. 922. View from the Šlapeliai hill (No. 1128) southwards.

Fig. 923. Scheme of Šlavėnai Marčiupis stream and stone (No. 1129). (KPC AS).

Fig. 924. Šlavėnai Marčiupis stone (No. 1129). (AP).

Fig. 925. Šlavėnai Marčiupis stone (No. 1129). (AP).

Fig. 926. Šlavėnai: 1. Marčiupis stones (new ones); 2. Marčiupis stone (old one) (both in No. 1129); 3. Village cemetery (all according to the author).

Fig. 927. Šlavėnai Marčiupis (No. 1129).

Fig. 928. Šlavėnai Marčiupis stones (new ones) (No. 1129) from the east.

Fig. 929. Šlavėnai Marčiupis stone (old one) (No. 1129) from the west.

Fig. 930. Vaivadiškės hill (No. 1137). (LII ng. 42112).

Fig. 931. Varguliai hill fort (No. 1138) and lake (No. 1139) (according to the author).

Fig. 932. Velykūnai marsh (No. 1142) (according to RŽPI).

Fig. 933. Vetygala exposure (No. 1143) (according to the author).

Fig. 934. Ravine perpendicular to the Vetygala exposure (No. 1143) from the east.

Fig. 935. Situation of Žiogai stone (No. 1152). (AP).

Fig. 936. Žiogai stone (No. 1152). (AP).

Fig. 937. Detail of Žiogai stone (No. 1152) – „the footprint“. (AP).

Fig. 938. Former site of Alksniai gravestones (No. 1155) and marked stone (No. 1156) (according to the author).

Fig. 939. Alksniai marked stone (No. 1156).

Fig. 940. Alkai of Antanašė (No. 1158) (according to the author).

Fig. 941. Alkai of Antanašė (No. 1158) from the east.

Fig. 942. Aušrėnai hill (No. 1161) (according to the author).

Fig. 943. Ažukriaunis hill (No. 1163) (according to the author).

Fig. 944. Ažukriaunis hill (No. 1163) from the northwest.

Fig. 945. Former site of Ažušiliai stone (No. 1166) and Ažušiliai hill (No. 1167) (both according to the author).

Fig. 946. Former site of Ažušiliai stone (No. 1166) from the west.

Fig. 947. Local inhabitant Jonas Maciejauskas (on the right) narrates about the Ažušiliai monuments (No. 1166, 1167) (on the left Gytis Gruzdas).

Fig. 948. Ažušiliai hill (No.1167) from the northwest.

Fig. 949. Bagdoniškis forest (No. 1168) from the east.

Fig. 950. Baušiškės hill (No. 1171) and stone (No. 1172) (according to the author).

Fig. 951. Baušiškės hill (No. 1171) from the southwest.

Fig. 952. Baušiškės stone (No. 1172) from the south.

Fig. 953. Detail of Baušiškės stone (No. 1172) – the recess on the top of stone.

Fig.954. Bradesiai locality Tiltaliamiškis (No. 1173), Sartai lake (No. 1344), Velikuškės marsh (No. 1459) (according to the author).

Fig. 955. Bradesiai hill fort (No. 1173). (LIIR F. 1-1).

Fig. 956. Bay of Sartai Lake between Bradesiai and Velikuškės (from the east).

Fig. 957. Bryzgiai hollow (No. 1174) (according to the author).

Fig. 958. Situation of Bryzgiai hollow. (AP).

Fig. 959. Crest where Bryzgiai hollow is located (No. 1174) from the south. (KPD PA ng. 38).

Fig. 960. Bryzgiai hollow (No. 1174) from the north.

Fig. 961. Stone of Bryzgiai hollow (No. 1174).

Fig. 962. Busiškis: 1. Former place of stone with flat-bottomed bowl; 2. Present place of stone with flat-bottomed bowl (No. 1176); 3. Former place of stone Panytė; 4. Present place of stone Panytė (No. 1177) and Bagdoniškis forest (No. 1168) (according to the author).

Fig. 963. Former site of Busiškis stone with flat-bottomed bowl (No. 1176) and stone Panytė (No. 1177) from the west (Stones were laying on both sides of ditch).

Fig. 964. Busiškis stone with flat-bottomed bowl (No. 1176) (moved from the former place).

Fig. 965. Busiškis stone Panytė (No. 1177) (moved from the former place).

Fig. 966. Busiškis stone Panytė (No. 1177) (moved from the former place).

Fig. 967. Čižai Skardžius (No. 1180) and place of hill (No. 1181) (according to the author).

Fig. 968. Čižai hill (No. 1181) (before reclamation). (AP).

Fig. 969. Degučiai hill (No. 1183) (according to the author).

Fig. 970. Degučiai hill (No. 1183) (LIIR F. 1-2623).

Fig. 971. Degučiai hill (No. 1183) from the northeast.

Fig. 972. Didėja marsh (No. 1185) (according to the author).

Fig. 973. Dundiškiai hill (No. 1186). Photo of an unknown person in about 1960 (KPD PA ng. 2340).

Fig. 974. Duokiškis lakes: Bedugnys (No. 1187) and Uosintas (No. 1188).

Fig. 975. Eidminiškės lake (No. 1189) (according to RŽPI).

Fig. 976. Former site of Gaveikiai stone (No. 1190) (according to the author).

Fig. 977. Grumbinai hill (No. 1195) (according to the author).

Fig. 978. Grumbinai hill (No. 1195) from the south.

Fig. 979. Site of Gučiūnai hill (No. 1196) (according to the author).

Fig. 980. Site of Gučiūnai hill (No. 1196).

Fig. 981. Ignotiškis stone (No. 1197) (according to RŽPI).

Fig. 982. Ignotiškis stone (No. 1197) (according to Mūsų Girios 1938).

Fig. 983. Jovydžiai Lake (No. 1201) (according to the author).

Fig. 984. Juodonys hill fort, stone (No. 1204), spring (No. 1205), and hill Valiulio Kalnelis (No. 1206) (according to the author).

Fig. 985. Juodonys hill (No. 1204) from the northwest.

Fig. 986. Juodonys spring (No. 1205) from the south (in the centre of photo).

Fig. 987. Juodonys hill Valiulio Kalnelis (No. 1206) looking from the hill fort (No. 1204). (LII ng. 9147).

Fig. 988. Juodonys hill Valiulio Kalnelis (No. 1206).

Fig. 989. Juodupė (former Raišeliai) hill (No. 1207) (according to the author).

Fig. 990. Juodupė (former Raišeliai) hill (No. 1207) from the south.

Fig. 991. Jurgiškės stone (No. 1208) (moved from the former place).

Fig. 992. Jūžintai Lake (No. 1209) from the north.

Fig. 993. Kalviai hill (No. 1212) (according to the author).

Fig. 994. Kalviai hill (No. 1212) from the northwest (cluster of trees on the second plan).

Fig. 995. Former place of Kalviai stone (No. 1213) (according to the author).

Fig. 996. Former place of Knysa stone of Griausmas (thunder) (No. 1216) from the north.

Fig. 997. Knysa foot-printed stone (No. 1217) (moved from the former place).

Fig. 998. Kubiliškis hollow (No. 1221) (according to the author).

Fig. 999. Genovaitė Kuolaitė from Jaurai narrates about the Kubiliškis ravine (No.1221).

Fig. 1000. Legiškis stone (No. 1223) from the southwest. (KPD PA ng. 13)

Fig. 1001. Legiškis stone (No. 1223) from the east. (KPD PA ng. 2345).

Fig. 1002. Lukščiai spring (No. 1225) (according to the author).

Fig. 1003. Lukščiai spring (No. 1225) from the west.

Fig. 1004. Lukštai spring (No.1226) (according to the author).

Fig. 1005. Locality of Lukštai spring (No. 1226).

Fig. 1006. Lukštai spring (No. 1226).

Fig. 1007. Lukštai hollow (No. 1227) (according to the author).

Fig. 1008. Lukštai hollow (No. 1227) from the south.

Fig. 1009. Mažeikiai Šaltupėlis (No. 1230) (according to the author) and Šaligojus spring (No. 1231) (according to G.Gruzdas).

Fig. 1010. Mažeikiai Šaltupėlis (before letting in the curb) from the west.

Fig. 1011. Mažeikiai Šaltupėlis (No. 1230) during maintenance work.

Fig. 1012. Mičiūnai stone (No. 1232) (according to the author).

Fig. 1013. Mičiūnai stone (No. 1232) from the south. (KPD PA ng. 2351).

Fig. 1014. Detail of Mičiūnai stone (No. 1232) – „the footprint". (KPD PA ng. 2352).

Fig. 1015. Miegonys stone (No. 1233) from the south. (KPD PA ng. 1903).

Fig. 1016. Mikniūnai stone (No. 1234) (according to the author).

Fig. 1017. Mikniūnai stone (No. 1234).

Fig. 1018. Mikniūnai (former Palobė) stone (No. 1236) (according to KPC AS).

Fig. 1019. Moškėnai hill fort (No. 1239). (LII ng. 1097).

Fig. 1020. Naujasodė hill (No. 1241) and foot-printed stone 1 (No. 1242) (according to the author).

Fig. 1021. Situation of Naujasodė hill (No. 1241). (AP).

Fig. 1022. Naujasodė hill (No. 1241). (AP).

Fig. 1023. Naujasodė foot-printed stone 1 (No. 1242) from the north.

Fig. 1024. Naujasodė foot-printed stone 2 (No. 1243) from the northeast. (KPD PA ng. 1908).

Fig. 1025. Onuškis cemetery hill (according to the author).

Fig. 1026. Onuškis cemetery from the north.

Fig. 1027. Place of Onuškis hill (No. 1247) (according to G. Gruzdas).

Fig. 1028. Pakriaunys stone (No. 1248) (according to the author).

Fig. 1029. Pakriaunys stone (No. 1248) (moved from the former place). (LII ng. 30394).

Fig. 1030. Pakriaunis stone (No. 1248) (moved from the former place).

Fig. 1031. Panemunis spring (No. 1250) (according to the author).

Fig. 1032. Panemunis spring (No. 1250) (in the shelter) from the southwest.

Fig. 1033. Panemunis spring (No. 1250).

Fig. 1034. Paunksniai stone with narrow-bottomed bowl 1 (No. 1255).

Fig. 1035. Paunksniai stone with narrow-bottomed bowl 2 (No. 1256).

Fig. 1036. Pilkėnai lake (No. 1257) (according to the author).

Fig. 1037. Raudėnai springs (No. 1261) (according to the author), present place of Raudėnai stone (No. 1262) (according to the author), Želiūnai hollow (No. 1309) (according to the author) and Želiūnai lake (No. 1310) (1 – according to RŽPI; 2 – according to LTR; 3 – additional alternative).

Fig. 1038. Raudėnai springs (No. 1261) from the west.

Fig. 1039. Raudėnai stone (No. 1262) in the present place from the northwest.

Fig. 1040. Remeikiai hill (No. 1265), Kukiai forest and stream (all according to the author).

Fig. 1041. Remeikiai hill (No. 1265) from the north.

Fig. 1042. Rimšionys stone (No. 1266) in the present place (according to the author).

Fig. 1043. Rimšionys stone (No. 1266) (moved from the former place).

Fig. 1044. Rokiškis (former Velniakalnis – Devils' Hill village) hill (No. 1267) (according to AP and the author).

Fig. 1045. Rokiškis (former Velniakalnis) hill (No. 1267) from the southeast.

Fig. 1046. Rudžiai stone (No.1268) (according to the author).

Fig. 1047. Rudžiai stone (No.1268) from the east. (LII ng. 24538).

Fig. 1048. Rudžiai stone (No.1268) from the southeast.

Fig. 1049. Sidabrinė hill (No. 1273) (hill

considered to be the hill fort on the right) from the southwest.

Fig. 1050. Sidariškės stone (No. 1274): 1. protected („the old one"); 2. not protected („the new one") (according to the author).

Fig. 1051. Sidariškės stone („the old one") (No. 1274) from the southwest. (KPD PA ng. 2363).

Fig. 1052. Sidariškės stone („the new one") (No. 1274) from the west.

Fig. 1053. Detail of Sidariškės stone („the new one") (No. 1274) – the U-shaped mark.

Fig. 1054. Joana Aukštikalnienė from Girelė at the Sidariškės stone („the new one") (No. 1274).

Fig. 1055. Šermukšnynė hill, small lake (No. 1280) and former place of spring (No. 1281) (according to the author).

Fig. 1056. Šermukšnynė hill (No. 1280). (KPDA PA ng. 18).

Fig. 1057. Šilagalys hill (No. 1283) (according to G. Gruzdas).

Fig. 1058. Tomakaimis (former Varpeliškės) hill (No. 1286) (according to the author).

Fig. 1059. Tomakaimis (former Varpeliškės) hill (No. 1286) (on the second plan, in the centre) from the northwest.

Fig. 1060. Tumasonys stone (No. 1288) (according to the author).

Fig. 1061. Tumasonys stone (No. 1288) from the south.

Fig. 1062. Tumasonys stone (No. 1288) („the footprint" – X).

Fig. 1063. Užubaliai hill and former place of Mara stone (No. 1290) (according to the author and VKPAI).

Fig. 1064. Užubaliai hill (No. 1290) from the south.

Fig. 1065. Užubaliai foot-printed stone (No. 1291) (in the former place). (KPD PA ng. 2324).

Fig. 1066. Užubaliai foot-printed stone (No. 1291) (moved from the former place).

Fig. 1067. Vaineikiai Mergaduobė (girls' pit) (No. 1293) (according to A. Simniškytė).

Fig. 1068. Situation of Valiūniškis foot-printed stone (No. 1297). (VAK 41/171).

Fig. 1069. Picture of Valiūniškis marked stone (No. 1298). (VAK 41/172).

Fig. 1070. Detail of Valiūniškis marked stone (No. 1298) – the symbol. (VAK 41/172).

Fig. 1071. Visdievai (all gods) village hill and linden (No. 1304) (according to the author).

Fig. 1072. Visdievai (all gods) village hill (No. 1304) from the southeast.

Fig. 1073. View from the Visdievai (all gods) village hill (No. 1304) south-eastwards.

Fig. 1074. Visdievai linden (No. 1304) from the north.

Fig. 1075. Želiūnai hollow (No. 1309) from the south.

Fig. 1076. Žiobiškis hill (No. 1311) (according to G. Gruzdas).

Fig. 1077. Žiobiškis hill (No. 1311) from the west.

Fig. 1078. Former place of Žvirbliai stone (No. 1312) (according to the author and D. Blažytė-Baužienė).

Fig. 1079. Drawing of Žvirbliai stone (No. 1312).

Fig. 1080. Ajočiai stone (No. 1314) (according to the author).

Fig. 1081. Locality of Ajočiai stone (No.1314) from the south.

Fig. 1082. Ajočiai stone (No. 1314) (in the new place).

Fig. 1083. Antalieptė spring (No. 1316) (according to the author).

Fig. 1084. Antalieptė spring (No. 1316) from the south.

Fig. 1085. Antalieptė (Lūžos) forest: 1. stone with flat-bottomed bowl (No. 1317); 2–3 barrows; 4. hill fort (according to the author and KPC AS).

Fig. 1086. Antalieptė (Lūžos) stone with flat-bottomed bowl (No. 1317) during the archaeological excavations. (LII ng. 32794).

Fig. 1087. Detail of Antalieptė (Lūžos) stone (No. 1317) – the flat-bottomed bowl.

Fig. 1088. Antazavė Šilas lake (No. 1318) (according to the author).

Fig. 1089. Dubovka locality of Aukštakalnis (No. 1321) from the south.

Fig. 1090. Ąžuolynė (No. 1327) (according to ML).

Fig. 1091. Bachmatai hill (No. 1328) (according to the author).

Fig. 1092. Baibiai hill (No. 1330) (according to the author).

Fig. 1093. Baibiai hill (No. 1330) from the south.

Fig. 1094. Bumbliai hill and meadow (No. 1333) and Maskvyčiai Lake (No. 1391) (according to the author).

Fig. 1095. Bumbliai meadow (No. 1333) from the west.

Fig. 1096. Daržininkai hill (No. 1336) (according to the author).

Fig. 1097. Daržininkai hill (No. 1336) from the south.

Fig. 1098. Dumblynė lakes (No. 1342) (according to the author).

Fig. 1099. One of Dumblynė lakes (No. 1342).

Fig. 1100. Dumblynė pine (No. 1343) (according to the author) and Luodis lake (No. 1421).

Fig. 1101. Dumblynė pine (No. 1343) from the west.

Fig. 1102. Gailiutiškė marked stone (No. 1347).

Fig. 1103. Gipėnai lake (No. 1350) (according to RŽPI).

Fig. 1104. Gipėnai hill (No. 1351) (according to the author).

Fig. 1105. Gipėnai hill (No. 1351) from the north. (LIIR F.1-3).

Fig. 1106. Gipėnai hill (No. 1351) from the west.

Fig. 1107. Girsiai hill (No. 1353) (according to the author).

Fig. 1108. Girsiai hill (No. 1353) from the south.

Fig. 1109. Gutaučiai hill fort (No. 1359) and hill Žvirbliakalnis (hill of sparrows) (No. 1360) (according to the author).

Fig. 1110. Gutaučiai hill fort (No. 1359) (on the left) and hill Žvirbliakalnis (No. 1360) (on the right) from the north.

Fig. 1111. Gutaučiai hill Žvirbliakalnis (No. 1360) (according to ML 2:131).

Fig. 1112. Imbradas islands (No. 1361) (according to T. Šidiškis) and Rutuliškės cape (No. 1417) (according to the author).

Fig. 1113. Jakštai hills (No. 1365) (according to the author).

Fig. 1114. Jakštai hills (No. 1365) from the southwest (hill Dievaičiukas on the left, hill Dievaitytė – on the right).

Fig. 1115. Jakštai hill Dievaitytė (No. 1365) from the southeast.

Fig. 1116. Jasai lakes (No. 1366) (according to the author).

Fig. 1117. Bank of lake in Kamša (former Kvintiškės) (No. 1369) (according to the author).

Fig. 1118. Klementiškė hill (No. 1375) from the west.

Fig. 1119. Locality Raganiškės (ragana – witch) in Knipiškės (1 – according to LIIR F. 1-3, 44; 2 – according to the author).

Fig. 1120. Raganiškės of Knipiškės (according to the author) from the south.

Fig. 1121. Lapeliškės stone (No. 1379) (according to RŽPI).

Fig. 1122. Lapeliškės stone (No. 1379) from the south.

Fig. 1123. Lapeliškės stone (No. 1379) from the east.

Fig. 1124. Lupenka lakes (No. 1383) (according to the author).

Fig. 1125. Maniuliškės hill fort (No. 1385) and former place of stone (No. 1386) (according to the author).

Fig. 1126. Maniuliškės hill fort (No. 1385) from the south.

Fig. 1127. Maniuliškės stone (No. 1386) (according to Tarasenka 1958: Fig. 14).

Fig. 1128. Marciūniškės stone (No. 1388) and Vaboliai hollow (No. 1456) (both according to the author).

Fig. 1129. Marciūniškės stone (No. 1388) from the northwest.

Fig. 1130. Lake Marčežeris (daugter-in-law) (No. 1390) (according to LTR).

Fig. 1131. Maskvyčios lake (No. 1391) from the northwest.

Fig. 1132. Medoliškės stone (No. 1393) (according to KPC AS).

Fig. 1133. Medoliškės stone (No. 1393). (LII ng. 30405).

Fig. 1134. Novinkos hill and stone (No. 1402) (according to the author).

Fig. 1135. Novinkos hill (No. 1402) from the south.

Fig. 1136. Novinkos stone (No. 1402) from the south.

Fig. 1137. Padustėlis spring (No. 1403) and

site of Užtiltė spring (No. 1454) (both according to the author).

Fig. 1138. Padustėlis spring (No. 1403) from the south.

Fig. 1139. Present place of Paindrė stone (No. 1407), Paindrė lake (No. 1408), Vosgėliai hill fort (No. 1467) and Vosgėliai stone 1 (No. 1468) (all according to the author).

Fig. 1140. Fields where the Paindrė stone was lying (No. 1407) looking from the Vosgėliai hill fort (from the southeast).

Fig. 1141. Paindrė stone (No. 1407) (in the former place). (KPD PA ng. 4941).

Fig. 1142. Paindrė stone (No. 1407) (in the new place).

Fig. 1143. View from the Vosgėliai hill fort towards the Paindrė lake (No. 1408).

Fig. 1144. Pašekšė lake (No. 1410) (according to the author).

Fig. 1145. Raudankos lakes (No. 1414) (according to LTR and LŽV).

Fig. 1146. Present place of Sabalunkos stone (No. 1418) and Sabalunkos spring (No. 1419) (according to the author).

Fig. 1147. Sabalunkos spring (No. 1419).

Fig. 1148. Salakas hill Kunigų Kalnas (hill of priests) (No. 1422) (according to the author).

Fig. 1149. Salakas hill Kunigų Kalnas (No. 1422) from the east. (LIIR VD ng. 216).

Fig. 1150. Lake of Salakas forest (No. 1424) (according to the author).

Fig. 1151. Marked stone of Salakas forestry (No. 1425).

Fig. 1152. Salaviškis well Žaibašulnys (No. 1427), place of Salaviškis well Žaibukas (No. 1428) and Vaidminiai stone (No. 1457) (according to the author and KPC AS).

Fig. 1153. Salaviškis well Žaibašulnys (No. 1427).

Fig. 1154. Saliniai hill (No. 1429) (according to the author).

Fig. 1155. Saliniai hill (No. 1429) from the northeast.

Fig. 1156. Sauliakalnis (hill of the Sun) village (No. 1432) (according to the author).

Fig. 1157. 2-nd Sauliakalnis village (according to the author).

Fig. 1158. Savičiūnai spring (No. 1434) (according to the author).

Fig. 1159. Savičiūnai spring (No. 1434) from the southeast.

Fig. 1160. Sniegiškės grove Gojus (No. 1438) (according to the athor).

Fig. 1161. Stelmužė oak (No. 1440). (LII ng. 7104).

Fig. 1162. Stelmužė stone (No. 1441) (according to RŽPI).

Fig. 1163. Šaltamalkiai hill (No. 1448) (according to the author).

Fig. 1164. Šaltamalkiai hill (No. 1448) from the south.

Fig. 1165. Šiukščiai lake (No. 1449) (according to the author).

Fig. 1166. Šiukščiai lake (No. 1449) from the northwest.

Fig. 1167. Šiukščiai hill (No. 1450) (according to the author).

Fig. 1168. Lake Šventas (sacred) in the Turmantas ward (No. 1453).

Fig. 1169. Place of Užtiltė spring (No. 1454) (pool behind the birches).

Fig. 1170. Local inhabitant Vytautas Kibirkštis narrates about the Vaboliai hollow (No. 1456).

Fig. 1171. Vaidminiai stone (No. 1457) moved from its former place (X).

Fig. 1172. Detail of Vaidminiai stone (No. 1457) – „the footprint“.

Fig. 1173. Vosgėliai hill fort (No. 1467) and stone 1 (No. 1468) (as X in the photo).

Fig. 1174. Vosgėliai stone 1 (No. 1468) from the north.

Fig. 1175. Zarasai lake (No. 1472) and stream (No. 1474) (according to the author).

Fig. 1176. Zarasai stream (No. 1474) from the northwest.

UDK 903/904(474.5)
Va-122

Vaitkevičius, Vykintas
Va-122 Senosios Lietuvos šventvietės : Aukštaitija /
Vykintas Vaitkevičius. - Vilnius : Diemedis, 2006.
- 784 p.: iliustr., žml.
Santr. angl. - Bibliogr.: 686-700 p. - Objektų rūšių,
geografinė ir dalykinė r-klės: p. 701-746.
ISBN 9986-23-132-9

Knyga, skirta dešimčiai rytų Aukštaitijos rajonų (Vilniaus, Širvintų, Ukmergės, Molėtų, Švenčionių, Ignalinos, Utenos, Anykščių, Rokiškio ir Zarasų) tęsia 1998 m. pradėtą šaltinių apie senąsias Lietuvos šventvietes publikavimą.

Aukštaitijos šventviečių tradicijoms apžvelgti skirta pirmoji knygos dalis. Antrojoje dalyje – šventviečių katalogo skyriuose beveik 1500 šventviečių aprašymų sugrupuoti abėcėlės tvarka pagal jų adresą. Ypatingas dėmesys aprašymuose skiriamas vietų lokalizacijai, ypatumams, tyrinėjimams, sakytinei tradicijai: padavimams, pasakojimams, tikėjimams. Aprašymus iliustruoja žemėlapiai, fotonuotraukos ir schemos. Naudojimąsi katalogu palengvina rodyklės: objektų rūšių, geografinė ir dalykinė.

UDK 903/904+293+908](474.5)

Vykintas Vaitkevičius
SENOSIOS LIETUVOS ŠVENTVIETĖS. AUKŠTAITIJA

Vyr. redaktorius	Danas KAUKĖNAS
Redaktorė	Danutė Mėlynienė
Dailininkas	Tomas Tamkvaitis
Dizaineriai	Mindaugas Bargaila
	Lina Klasinskaitė
	Evelina Tamkvaitienė
Vertėjos į anglų k.	Livija Kontautienė
	Marija Valienė

Viršelio 1-ajame p. – Šeimaties akmuo „Mokas“ (Utenos r.). *V. Vaitkevičiaus nuotr.*
2-ajame p. – Paringio akmuo (Ignalinos r.). *V. Vaitkevičiaus nuotr.*
Priešlapiuose: 1-ajame – Trumponių apeiginis akmuo su dubeniu (Molėtų r.). *V. Urbonavičiaus nuotr.*
2-ajame – Sidariškio akmuo „Velnio duknos“ (Rokiškio r.). *V. Vaitkevičiaus nuotr.*

Leidėjas:
UAB **DIEMEDŽIO** *leidykla* (neperiodinės spaudos redakcija). Vyr. redaktorius Danas KAUKĖNAS. Tel. 2 73 53 44, 8 686 5 11 00, faks. 2 73 19 00. Pasirašyta spaudai 2006 12 18. Tiražas 1100 egz. Spausdino UAB „Vilniaus spauda“, Viršuliškių skg. 80. Vilnius.
Užsakymo Nr. 39. Kaina sutartinė.

ISBN 9986-23-132-9

9789986231325